

Matti Lackman

TAISTELU TALONPOJASTA

Suomen Kommunistisen Puolueen suhde
talonpoikaiskysymykseen ja
talonpoikaisliikkeisiin 1918–1939

Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen
Oulun Historiaseura – Societas Historicae Ouluensis
Oulu

Matti Lackman

TAISTELU TALONPOJASTA

Suomen Kommunistisen Puolueen suhde
talonpoikaiskysymykseen ja
talonpoikaisliikkeisiin 1918–1939

with an English Summary

Esitetään Jyväskylän yliopiston
humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S 212
10. 1985 klo 12.

TAISTELU TALONPOJASTA

Matti Lackman

TAISTELU TALONPOJASTA

Suomen Kommunistisen Puolueen suhde
talonpoikaiskysymykseen ja
talonpoikaisliikkeisiin 1918–1939

with an English Summary

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ POHJOINEN
OULU

Matti Lackman

TAISTELU TALONPOJASTA

Suomen Kommunistisen Puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen
ja talonpoikaisliikkeisiin 1918–1939

THE STRUGGLE FOR THE PEASANT

The Finnish Communist Party's attitude to the peasant question and the
peasant movements in 1918–1939. Dissertation. University of Jyväskylä
(1985).

SCRIPTA HISTORICA X. ACTA SOCIETATIS HISTORICAE OULUENSIS.

Teos on julkaistu yhteistyössä Oulun Historiaseuran, Societas Historicae
Ouluensis (Oulu) ja Kustannusosakeyhtiö Pohjoisen (Oulu) kanssa.

© Matti Lackman 1985

ISBN 951-749-019-4 (sidottu)
ISBN 951-749-036-4 (nidottu)
ISSN 0358-710x (sarja)

Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1985

Verkkoersio julkaistu tekijän sekä Oulun Historiaseuran
ja Kaleva Median luvalla.

URN:ISBN:978-952-86-0383-2
ISBN 978-952-86-0383-2 (PDF)

Jyväskylän yliopisto, 2024

Esipuhe

Kun tutkimukseni, jonka aloitin lähes kymmenen vuotta sitten, on nyt vihdoinkin valmistunut, minulla on ilo kiittää monia eri henkilöitä, tutkimuslaitoksia ja historiantutkimuksen tukijoita saamastani avusta.

Ensimmäiseksi haluan kiittää opettajaani professori Mauno Jokipiitä, joka on aina rohkaissut ja tukenut kovin ”epäkiitolliselle alueelle” eksynyttä tutkijaa. Muistan hyvin, kun tulin hänen oppilaakseen vuonna 1976. Tuolloin minun oli tehtävä valintani jatko-opiskelupaikasta. Mielestäni valitsin oikein.

Professori Jokipii, joka ohjasi myös lisensiaatintyötäni, on antanut arvokkaita neuvoja, jotka olen kiitollisuudella ottanut vastaan. Hän on jaksanut valaa uskoa myös silloin, kun se on saattanut taloudellisten tai muiden vaikeuksien vuoksi olla hetkeksi herpaantumassa itseltä.

Toiseksi haluan kiittää vastaväittäjäni, dosentti Toivo Nygårdia, joka on toiminut myös työni esitarkastajana. Jo lisensiaattiseminaarin aikana välillemme syntyi hyvä yhteistyö, josta saan olla kiitollinen. Lisensiaatintyöni tarkastajana ja silloisenakin vastaväittäjänäni 1920- ja 1930-lukujen historiaan perehtynyt dosentti Nygård on aina jakanut auliisti neuvojaan, joita olen yrittänyt hyödyntää mahdollisimman paljon.

Suuret kiitokset kuuluvat myös dosentti Jaakko Paavolaiselle, joka on toiminut työni toisena esitarkastajana. Myös häneltä olen saanut arvokkaita neuvoja lopullista käsikirjoitusta varten.

Työni aikana olen luonut kontakteja moniin historiantutkijoihin ja tutkimuslaitoksiin. Jo opiskeluaikanani syntyi ystävyysuhteita, jotka ovat vaikuttaneet matkan varrella. Tässä yhteydessä haluan kiittää entistä opettajaani, ylitarkastaja Samuli Onnelaa, joka on arkistojen ja Suomen historian asiantuntijana aina ollut valmis jakamaan ohjeitaan ja ymmärtämään omaa tietään kulkevaa. Haluan kiittää myös toista entistä opettajaani, apulaisprofessori Seppo Rytköstä, joka loppujen lopuksi ohjasi minut tutkimaan maailmansotien välistä aikaa. Samoin haluan kiittää kaikkia Oulun Historiaseuran piirissä työskenteleviä tutkijoita, historian harrastajia ja ystäviä, jotka ovat tunteneet kiinnostusta työtäni kohtaan.

Saamani tuki toisilta tutkijoilta on ollut erityisen tarpeellinen sen vuoksi, että olen aikanani valinnut tien, joka ei ole ollut kovin helppo kulkea.

Olen halunnut pyyteettömästi tutkia menneisyyttä, tehdä itse ratkaisuni sitoutumatta mihinkään kapea-alaiseen koulukuntaan, joka näivettä ja vääristää historiantutkimuksen. Myös perinteistä humanismin sisältöä olen yrittänyt arvostaa: tutkijalla tulee olla aina rohkeutta sanoa mielipiteensä ja puolustaa sitä, vaikkei se ehkä kaikkia miellyttäisikään.

Suuret kiitokset olen velkaa monille arkistoille ja kirjastoille sekä niiden työntekijöille. Erityisesti haluan kiittää Oulun maakunta-arkistoa, Oulun yliopiston kirjastoa, Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjastoa sekä valtionearkistoa ja niiden henkilökuntaa saamastani monipuolisesta avusta. Mainituissa oululaisissa laitoksissa olen ollut jonkinlainen "otto-poika", jolla on ajoittain ollut oikeus jopa talon kahveihin.

Kiitokseni kuuluu myös niille veteraaneille, jotka ovat tiedoillaan avustaneet minua. Monet heistä ovat jo poissa joukostamme. Kiitokseni eivät tavoita enää Toivo I. Sormusta, Jaakko Kiveä, Eemeli Kokkoa, Arvid Oukkaa, Väinö Mustosta ja Pekka Kaurasta. Omalla panoksellaan veteraanit veivät työtäni eteenpäin. Siitä olen heille kiitollinen.

Tässä yhteydessä haluan kohdistaa lämpimät kiitokseni vielä yhdelle veteraanille, kommunistisen liikkeen tutkijalle Antti Hyvöselle, joka on aina tukenut työtäni, antanut arvokkaita tietojaan käyttööni ja rohkaisut jatkamaan työtäni loppuun. Siinä missä anomukseni saada SKP:n arkiston käyttöoikeus on hukkunut puolueen byrokratiaan, Antti Hyvönen on antanut omia muistiinpanojaan auliisti käyttööni. Se on ollut ennakkoluulottomuutta, josta saan olla aina kiitollinen.

Koska olin monta vuotta pelkkänä tutkijana ilman säännöllisiä tuloja, ei väitöskirjan tekeminen olisi ollut mahdollista ilman apurahoja. Eri rahastoille ja säätiöille saankin olla kiitollinen taloudellisesta tuesta. Kiitän Suomen Kulttuurirahaston Lapin rahastoa, Suomen Kulttuurirahaston päärahastoa, Oulun yliopiston ylioppilaskunnan rahastoa, Alfred Kordelinin säätiötä, Leo ja Regina Wainsteinin säätiötä, Emil Aaltosen säätiötä, Osuuspankkijärjestön Kyösti Haatajan säätiötä ja Suomen Akatemiaa, jonka tutkimusassistenttina toimin työtäni loppuvaiheessa.

Kiitän myös Kustannusosakeyhtiö Pohjoista, joka on kustantanut tutkimukseni, ja Oulun Historiaseuraa, jonka sarjaan työtäni on hyväksytty. HuK Pirkko Böhmiä kiitän työtäni kieliasun tarkastamisesta sekä tiivistelmän kääntämisestä.

Vielä lopuksi kiitän sukulaisiani ja perhettäni, joiden tuki on ollut tarpeen. Isäni ja äitini eivät ehtineet työtäni nähdä, vaikka sitä kovasti odottivatkin.

Paras tukeni on ollut ymmärtäväinen vaimoni Eija, jonka uurastus perheen leivän eteen on loppujen lopuksi mahdollistanut perheenisän "kalliin harrastuksen". Myös lapseni ansaitsevat kiitoksen, sillä erilaiset mapit ja epämääräiset paperiläjät ovat aika ajoin saattaneet heidän kärsivällisyytensä koetukselle.

Oulussa 1. 5. 1985

Matti Lackman

Sisällys

ESIPUHE

JOHDANTO

1. Tutkimustehtävä	9
2. Lähteet ja metodi	14
3. Kommunismin tutkimisen problematiikasta	19

MAAILMANSOTIEN VÄLISEN AJAN MAASEUTU

1. Maatalouden asema	26
1.1. Rakenne ja tuotantotapa	26
1.2. Taloudelliset vaikeudet – pohja tyytymättömyyteen	36
2. Poliittinen ilmapiiri	44

KOMMUNISTIT JA TALONPOIKAISKYSYMYKSET

1. Komintern, Krestintern ja talonpojat – taktiikan perusteet	49
2. SKP:n suhde kysymykseen	56
2.1. Äkkijyrkkä alkutaival	56
2.2. Talonpoikaiskysymys tapetille	61
2.3. SKP:n talonpoikaisohjelma (1923) ja sen tausta	64
2.4. Kominternin ”talonpoikaisvaiheen” heijastuksia	68
2.4.1. Tunnusteluja maaseudulla vuosina 1923–1924	68
2.4.2. Miksi talonpoikaiskysymys oli tärkeä?	71
2.4.3. Vuoden 1925 puoluekokouksen ohjeet työstä maaseudulla	75
2.4.4. Julkinen toiminta	77
2.4.4.1. Talonpoikaiskysymys ja propaganda	77
2.4.4.2. Työväen ja talonpoikien hallitus vaali- teemana vuonna 1925	84
2.4.4.3. Kiinnostus pienviljelijäin ammatillisiin järjestöihin	86
2.5. Talonpoikaiskysymys 1930-luvulla	89
2.5.1. Kysymyksen merkitys – tavoitteet maaseudulla	89
2.5.2. SKP:n pulaohjelma	95
2.5.3. Kommunistien suhde kollektivisointiin	99

KARJALAN TALONPOIKIEN LIIKE (1924–1929)

1. Liikkeen synty	102
1.1. ”Täytyy tapahtua talonpojan herääminen”	102
1.2. Oliko kommunisteilla osuutta?	107
2. SKP ja liikkeen radikalisoituminen	110
3. Protestipuolueen syntyminen ja jakaantuminen	114
4. Talonpoikaiskansan puolue	118
4.1. Talonpojan Sanomat, oppositiolehti ja SKP:n äänitorvi	118
4.2. Puolueohjelman pääpiirteet	126
4.3. Organisaatio, osanotto vaaleihin ja ydinalueet	130
4.4. Yhteydet kansainväliseen talonpoikaisliikkeeseen	134
5. Arvioita liikkeestä ja vertailua	139

POHJANMAAN KATOLIIKE (1928–1930)

1. Vuoden 1928 kato taustalla	143
2. Organisoitumisvaihe	147

2.1. Oulun kokous 30. 12. 1928	147
2.2. Katokomiteaverkoston syntyminen	152
2.3. Propagandatoiminta ja vaatimukset	158
3. Integroitumisvaihe	163
3.1. SKP:n näkökulma – ”hyökkäysteorian” soveltamiseen maaseudulla	163
3.2. Osallistuminen Berliinin talonpoikaiskongressiin vuonna 1930	169
3.3. Liikkeen loppu: lapuanliikkeen jaloissa	175
LAPUANLIIKE JA SEN LÄHISUKULAISET (1929–1932)	
1. Lapuanliike	180
1.1. ”Kulakkiliike” suurpääoman asialla	180
1.2. Aseellinen nousu vai joukkotoiminta?	185
2. Rintamaiden pulaliikkeet	192
3. Mäntsälän kapina 1932	204
MUHOKSEN PULALIIKE (1931–1936)	
1. Liikkeen synty	209
1.1. Pula ja poliittisia erimielisyyksiä taustalla	209
1.2. SKP:n Oulun piiri asialla	211
1.3. Väinö Mustonen – kapinallinen pienviljelijä	217
1.4. Pulaliike SKP:n tilanearviossa 1932 – syytä tyytyväisyyteen?	220
2. Organisaatio ja yrityksiä sen laajentamiseksi	223
3. SKP:n äänitorvia – Yrjö Leino asialla	229
3.1. Kansan Pula	229
3.2. Muita julkaisuja	237
4. ”Pula-ajan ohjelma”	240
5. Osallistuminen vaaleihin ja kannatus	244
6. ”Valtakunnan vaarallisin liike” – vai oliko?	248
KALAJOKILAAKSON PULALIIKE (1931–1936)	
1. Liikkeen alkuvaihe ja luonne	253
2. SKP ja Nivalan pulakapina	257
2.1. Tapahtumien yleispiirteet	257
2.2. Kommunistien suhtautuminen, osuus ja reaktiot tapahtumiin	265
3. SKP ja kansanpuolue (1932–1936)	274
SUOMEN PIENVILJELIJÄIN PUOLUE/PIENVILJELIJÄIN JA MAALAIKANSAN PUOLUE (1929–1939)	
1. SKP:n suhde Suomen pienviljelijäin puolueeseen (1929–1936)	283
2. Pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue (1936–1939)	292
2.1. Pienviljelijäliikkeen eheytyminen tavoitteena	292
2.2. ”Kolmen puolueen” yhtyminen ja kommunistit	296
2.3. Pienviljelijöiden etujen ajaja vai SKP:n käsikassara?	301
YHTEENVETO	314
LIITTEET	324
LÄHDEVIITTEET	348
LÄHDELUETTELO	408
SUMMARY	440
HENKILÖHAKEMISTO	458

Johdanto

1. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Suomen maaseudulla ilmeni maailmansotien välisenä aikana talonpoikien liikehtimistä, joka johti 1930-luvun pulavuosina muutamissa tapauksissa yhteenottoihin viranomaisten kanssa. Liikehtiminen, joka oli osittain luonteeltaan spontaania mutta joka sai myös organisoituneita muotoja, ei ollut vielä 1920-luvulla kovinkaan laajaa eikä voimakasta. Seuraavan vuosikymmenen alussa se oli jo aivan toista luokkaa ja silloin sitä esiintyi lähes koko maassa. Tutkittavana olevan ajanjakson maaseutuliikkeet olivat lyhyesti esiteltyinä seuraavat:¹

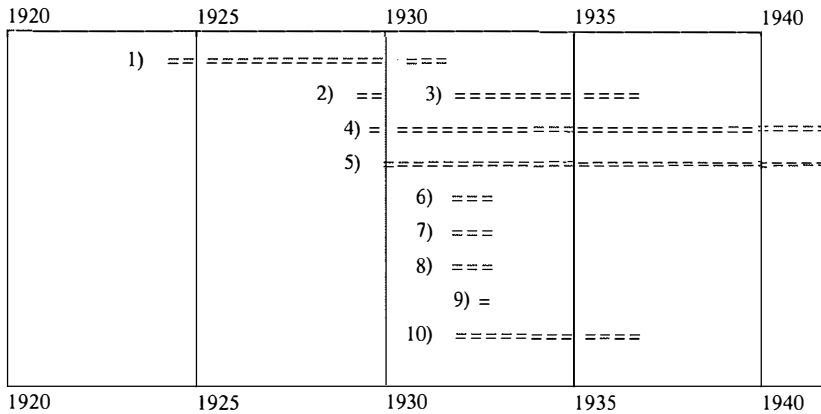
Karjalan kannaksella syntyi 1920-luvun alkuvuosina kaksihaarainen talonpoikaisliike (1924–1929), joka järjestäytyi vuoden 1926 lopulla puolueeksi. Seuraavan vuoden alussa se jakaantui talonpoikaiskansan puolueeksi ja maanviljelijäin puolueeksi, joiden toiminta jatkui heikkona vuosikymmenen lopulle saakka. Näkyipä liikkeen toisesta haarasta pilkahduksia vielä 1930-luvullakin.

Vuoden 1928 kadon luomassa tilanteessa nousi Pohjois-Pohjanmaalla – lähinnä Oulun ympäristökunnissa – komiteamuotoinen liike (1928–1930), jolla oli varsin mielenkiintoisia kansainvälisiä yhteyksiä. Saman vuosikymmenen lopussa alkunsa saaneisiin liikkeisiin kuuluivat myös Suomen pienviljelijäin puolue (1929–1936), jonka näkyvintä toiminta-aikaa oli seuraavan vuosikymmenen alkupuoli, ja lapuanliike (1929–1932), jonka aallonharja oli lyhyt mutta sitäkin näyttävämpi. Kun viimeksi mainittu liike lakkautettiin Mäntsälän kapinan (1932) jälkeen, sen henkisenä perillisenä jatkoi samana vuonna perustettu Isänmaallinen Kansanliike (IKL). Se ei ollut enää kuitenkaan varsinainen talonpoikaisliike, vaan pikemminkin eliitin liike,² ja siksi sitä ei käsitellä tässä.

1930-luvun pula-aikana syntyi useita poliittisia liikkeitä, joista muutamilla oli selvästi ulkomainen esikuva. Sellaiset jäivät kuitenkin aivan mitättömiksi.³ Kotimaiselta pohjalta nousseita olivat lapuanliikkeen ohella ns. pulaliikkeet, joilla tarkoitetaan lapuanliikkeestä irrallaan toimineita talonpoikien hajanaisia yhteenliittymiä, eräänlaisia protestiliikkeitä. Koska ne olivat syntyneet suureksi osaksi juuri pulan vuoksi, niillä

Kuvio 1.

Maailmansotien välisen ajan talonpoikaisliikkeet aikajanalla.

Selitykset:

1) Karjalan talonpoikien liike (1924–1929), talonpoikaiskansan puolue, maanviljelijäin puolue. Talonpoikaiskansan puolueen haara pilkisti 1930-luvun alussa uudelleen; 2) Pohjanmaan katoliike (1928–1930); 3) Muhoksen pulaliike (1931–1936); 4) Suomen pienviljelijäin puolue (1929–1936), pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue (1936–1958); 5) lapuanliike (1929–1932), jonka toimintaa jatkoi eliitin liike IKL (1932–1944); 6) Loimaan liike (1931–1932); 7) Talouspulan Vastustamisliitto (1931–1932); 8) Maakuntain liike (1931–1932); 9) Vararikkoliike (1932) ja 10) Kalajokilaakson pulaliike ja kansanpuolue (1931–1936).

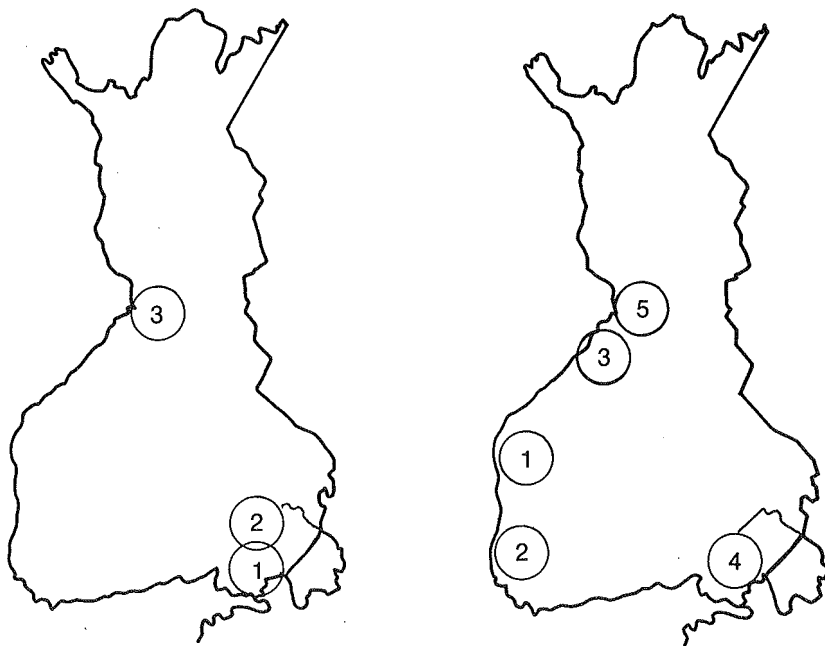
oli samantapaisia vaatimuksia. Oli toki erojakin. Pulaliikkeiden lähtöalueina ja toiminnan keskuksina olivat Varsinais-Suomi (Loimaa ympäristökuntineen), Karjalan kannas (Viipurin ympäristö ja Laatokan luoteisrannikko) sekä Pohjanmaa (Kalajokilaakso ja Muhoksen tienoo). Laajasti ottaen pulaliikkeisiin voitaisiin lukea myös 1920-luvun protestiliikkeet, koska taloudellisilla tekijöillä oli niidenkin syntymiseen hyvin suuri vaikutus.

Varsinais-Suomesta lähteneitä 1930-luvun pulaliikkeitä olivat Loimaan seudun pulatoiminnan pohjalle rakentunut Talouspulan Vastustamisliitto (1931–1932), siitä erillään ollut radikaalimpi Loimaan liike (1931–1932) sekä vararikko- eli maksunlakkautusliike (1932). Karjalan kannakselta alkaneena liikkeenä tunnettiin Maakuntain liike, josta käytettiin myös nimityksiä Viipurin liike eli remonttiliike (1931–1932). Pohjanmaan liikkeitä taas olivat Kalajokilaakson pulaliike (1931–1932) ja Muhoksen pulaliike eli kansanpulaliike (1931–1936). Näistä ensin mainittu järjestäytyi Nivalan pulakapinan (1932) jälkeen ainoana puolueeksi kansanpuolueen nimellä. Suomen pienviljelijäin puolue, kansanpuolue ja Muhoksen pulaliike yhtyivät vuonna 1936 pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueeksi, joka jatkoi näiden, lähinnä Pohjois-Suomeen keskittyneiden liikkeiden, perinteitä pitkälle toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti⁴.

Tyypillistä edellä luetelluille liikkeille oli se, että useimmat niistä, lukuunottamatta lapuanliikettä, jäivät varsin heikoiksi, sillä vain Suomen

Kartat 1 ja 2.

Maailmansotien välisen ajan maaseutuliikkeiden synty- ja ydinalueet.

Kartta 1: 1=Karjalan talonpoikien liikkeen toinen haara, talonpoikaiskansan puolue (Räisälä), ja toinen, (2) maanviljelijäin puolue (Parikkala), 3=Pohjanmaan katoliike (Oulun ympäristö).

Kartta 2: 1=Lapuanliike (Lapua), 2=Loimaan liike, vararikkoliike, Talouspulan Vastustamislitto (Loimaa ja Etelä-Suomi), 3=Kalajokilaakson pulaliike, 4=Maakuntain liike, 5=Muhoksen puolaliike. Suomen pienviljelijäin puoluetta sekä pienviljelijäin ja maalaiskansan puoluetta ei ole tarkoituksella merkitty karttaan.

pienviljelijäin puolueella, kansanpuolueella ja pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueella oli kansanedustajia. Monet niistä ottivat kuitenkin osaa valtiollisiin vaaleihin. Lapuanliike ei osallistunut itsenäisenä liikkeenä vaaleihin, vaikka lapualaisia olikin oikeiston ehdokkaina. Suomen pienviljelijäin puolueella oli 0–3, kansanpuolueella 1–2 ja pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueella 0–2 kansanedustajaa. Kunnallisvaaleissa jotkut liikkeet menestyivät varsin hyvin.

Nämä liikkeet olivat yleensä lyhytikäisiä. Niiden toiminta painottui pula-aikaan tai muuten taloudellisesti heikkoon ajankohtaan, jolloin yhteiskunnallinen kriisi oli tavallista voimakkaampi tai konfliktit herkässä. Liikkeitä esiintyi etupäässä Itä- ja Pohjois-Suomessa, missä niiden ydinalueet myös olivat (ks. kuvio 1 ja kartat 1 ja 2).

Tällaiset osittain spontaanisti syntyneet ja varsinaisista agraaripuolueista erillään toimineet liikkeet on yleisesti luettu ns. populistisiin liikkeisiin. Termejä (sosiaalinen) liike ja populistinen liike on käytetty epämää-

räisyydestään huolimatta varsin yleisesti määrittelemättä. Alunperin sosiaalinen liike on tarkoittanut lähinnä työväenliikettä, myöhemmin siitä on tullut yleiskäsite, johon tässäkin esitellyt liikkeet voidaan sijoittaa. Tällaisella sosiaalisella liikkeellä tarkoitetaan siis jonkin ryhmän kollektiivisia yrityksiä aiheuttaa muutoksia sosiaalisissa instituutioissa tai luoda kokonaan uusi järjestelmä. Sillä on oma ideologiansa ja normijärjestelmänsä ja sen kannattajilla on yhteinen päämäärä. Tällaiset liikkeet voivat olla alkuvaiheessaan hyvinkin jäsentymättömiä ja spontaaneja ja järjestäytyvät hitaasti.⁵

Vaikka jotkut edellisistä liikkeistä järjestäytyivät jo toimintansa alkuvaiheessa puolueeksi tai saivat puolueorganisaation – tai muun organisaation – varsin pian, on nekin luettu liikkeisiin, koska jyrkän eron tekeminen tällaisessa tapauksessa olisi kenotekoista. Puolueenakin ne (esim. Suomen pienviljelijäin puolue; kansanpuolue) muistuttivat enemmän liikettä kuin pitkälle differentioitunutta puoluetta.⁶ Tämän vuoksi seuraavassa käytetään termiä ”liike” puhuttaessa käsiteltävistä pienpuolueista.

Kuten monet politologit (esim. Ionescu; Worsley; Wiles; Helander; Sänkiäho) ovat todenneet, pidetään sosiaalisiin liikkeisiin kuuluvia populistisluonteisia talonpoikaisliikkeitä yleisesti kriisikauden ilmiönä ja seurauksena yhteiskunnan murroksesta sekä uudenaikaistumisesta. Niiden nostattajina on nähty taloudelliset tekijät ja elinolojen heikentyminen aiempaan verrattuna. Vakiintuneen käsityksen mukaan tällaisille liikkeille on löydettävissä monia yhteisiä nimittäjiä: ne ovat enemmän taikka vähemmän spontaaneja, herravastaisia, anti-intellektuaalisia ja anti-kapitalistisia liikkeitä, joille on tyypillistä myös uskonnollisuus, tietynlainen nationalismi, entisen agraariyhteiskunnan ihannoiminen sekä karismaattinen johtaja, jonkinlainen ”messias”-hahmo. Liikkeet ovat protestiliikkeitä, jotka saattavat olla kaikkia ja kaikkea vastaan. Ne pyrkivät vetoamaan kansaan ja ilmoittavat usein toimivansa sen nimissä. Ne ovat ns. antiestablishment-liikkeitä, mikä tarkoittaa sitä, että niiden ideologiassa ja toiminnassa korostuu kaiken aikaa tietty vastakkainasettelu valtakulttuurin kanssa, esim. heikkojen ja vahvojen, rikkaiden ja köyhien, kaupungin ja maaseudun, herrojen ja kansan jne. välillä.⁷ Kaikkia esitellyistä liikkeistä ei voida pitää populistisina, vaikka niillä saattaa ollakin sellaisia piirteitä.

Yhteiskuntatieteilijät ja politologit ovat nähneet tällaisissa talonpoikaisliikkeissä vanhoillisuutta, taipumusta oikeistoradikalismiin, jopa fasisistisia piirteitä sekä antimarxilaisuutta ja sosialismin vihaa,⁸ mutta liikkeiden vasemmistolaisia piirteitä, vasemmistoradikaalien (kommunistien) ja liikkeiden välisiä suhteita ei ole juuri tutkittu yhteiskuntatieteen menetelmin.⁹

Amerikkalainen historioitsija George D. Jackson, Jr. on osoittanut, että kansainvälinen kommunistinen liike oli kiinnostunut talonpoikaiskysymyksestä ja talonpoikaisliikkeistä 1920-luvulla ja että se koetti vetää köyhää talonpoikaistoa teollisuusproletariaatin liittolaiseksi taistelemaan kommunistisen liikkeen päämäärien puolesta.¹⁰ Myös marxilai-

nen historiantutkimus on ollut jossakin määrin kiinnostunut kommunistien suhteesta talonpoikaiskysymykseen. Tässä yhteydessä on ennen muita mainittava DDR-läisen Elfriede Lieningin väitöskirja Saksan Kommunistisen Puolueen suhteesta talonpoikaiskysymykseen 1930-luvun pula-aikana.¹¹

Missä määrin SKP:llä oli vastaavanlaisia tavoitteita kuin kansainvälisellä kommunistisella liikkeellä ja miten se menestyi talonpoikien keskuudessa? Vaikka suomalaisesta kommunismista on kirjoitettu varsin paljon, on akateemista tutkimusta ja opinnäytetöitä tehty kuitenkin perin vähän. Useimmat niistä¹² pyrkivät sitä paitsi antamaan lähinnä kokonaiskuvan kommunistisen liikkeen toiminnasta, ja siten monet mielenkiintoiset ongelmat ovat jääneet pakosta sivuun, esimerkiksi SKP:n suhde talonpoikaiskysymykseen.¹³ Tämän tutkimuksen tehtävänä onkin selvittää, mikä oli SKP:n suhde talonpoikaiskysymykseen vuosina 1918–1939 ja oliko salaisella puolueella vaikutusta tuon ajan maaseudun protestiliikkeisiin.

Työ on rajattu ajallisesti vuodesta 1918 vuoteen 1939 eli maailmansotien väliseen aikaan. Vaikka SKP kiinnostuikin talonpoikaiskysymyksestä kunnolla vasta pari vuotta perustamisensa jälkeen, voidaan ensin mainittua vuotta perustella kuitenkin sillä, että itse puolue perustettiin tuolloin ja että tuolloin oli päättynyt verinen sota, jolla oli vaikutusta pitkälti tulevaisuuteen – myös siihen, miten talonpoikaiskysymykseen suhtauduttiin. Vastaavasti vuosi 1939 on monessakin mielessä hyvä takaraja, koska silloin alkanut talvisota oli niin kommunistiselle liikkeelle kuin koko maallekin tärkeä rajapyykki.

Talonpoikien ammatilliset järjestöt on sivuutettu suhteellisen lyhyellä käsittelyllä, koska ne poikkesivat etujärjestöinä ja kapea-alaisina selvästi protestiliikkeistä. Niistä on sitä paitsi jo olemassa erikoistutkimus.¹⁴ Ei myöskään tukkityöläisten ja köyhien pienviljelijöiden kapinointia (Kuolajärven läskikapinaa v. 1922) ja kommunistien suhdetta siihen ole ollut aihetta sisällyttää otsikon alle, sillä sekin oli luonteeltaan erilainen kuin varsinaiset populistiset protestiliikkeet.

Myös SKP:n suhde maalaisliittoon on jätetty varsin vähälle käsittelylle, sillä maalaisliitto oli tuolloin jo asemansa vakiinnuttanut agraaripuolue, jota ei voida lukea kyseessä oleviin liikkeisiin. Koska kommunistien yhtenä tavoitteena oli, kuten tuonnempaan käy ilmi, maalaisliiton valta-aseman nujertaminen maaseudulla, ei kommunistien suhtautumista tähän maailmansotien välisen ajan suurpuolueeseen voitu kokonaan sivuuttaa. Periaatteena on ollut käsitellä mahdollisimman vähän sellaisia liikkeitä, joihin SKP:n suhde oli täysin kielteinen tai joihin puolue ei tuntenut erityisempää mielenkiintoa tai joihin sillä ei ollut lainkaan vaikutusta. Tarkoituksena ei ole siis ollut esitellä ajanjakson kaikkia talonpoikaisliikkeitä, vaikka niitä on yleensä käsitelty varsin laajasti aiemman tutkimuksen puutteen vuoksi.

Työn dispoisiota laadittaessa on tietoisesti vältetty karsimasta heti alussa toisarvoisia liikkeitä pois. Mukaan on kelpuutettu kaikki populististyypiset tai populismiin/fasismiin vivahtavat talonpoikaisliikkeet.

Vasta käsittelyssä käy tarkemmin selville, mistä liikkeistä SKP oli kiinnostunut, miksi se oli kiinnostunut, ja mihin sillä oli vaikutusta. Dispositiossa on ollut kuitenkin tiettyjä vaikeuksia siitä syystä, että varsinkin 1930-luvun liikkeet ajoittuivat lähestulkoon samoihin vuosiin, mikä on tehnyt puhtaan kronologisen käsittelytavan mahdottomaksi. Siitä on yritetty pitää kuitenkin mahdollisimman pitkälle kiinni.

2. LÄHTEET JA METODI

Kommunismmin tutkija törmää alituisesti lähdeongelmiin, jotka eivät rajoitu vain suomalaisen kommunismin tutkimiseen vaan ovat huomattavasti laajempia.¹⁵ Tämän ei tarvitse merkitä kuitenkaan sitä, että aineistoa olisi niukasti saatavissa, vaan että sen avulla voidaan useimmiten selvittää vain kommunistien julkista toimintaa. Se saattaa merkitä myös sitä, että lähdeaineisto on syntynyt etupäässä muiden kuin kommunistien toimesta ja että se on lisäksi enemmän tai vähemmän kertovaa. Vaikka onkin ymmärrettävää, ettei kaikesta maanalaisesta toiminnasta ole jäänyt ”mustaa valkoiselle”, niin toimintaa valaisevan aineiston puute on kuitenkin jatkuvasti ongelma. Yksistään julkisen toiminnan yhteydessä syntyneellä aineistolla ei voida selvittää SKP:n maanalaista eli illegaalista toimintaa. Toisaalta ”vastustajien” (viranomaisten) aineistojen liiallinen ja yksipuolinen käyttö voisi johtaa joissakin tapauksissa tutkimustuloksien vinoutumiseen, ellei harjoiteta huolellista lähdekritiikkiä. Tässä tutkimuksessa otetaan myöhemmin vielä lähemmin kantaa viranomaisten (Etsivän Keskuspoliisin/Valtiollisen poliisin = EK-VALPO:n) aineiston validiteettikysymykseen kommunismin tutkimisessa.^{15a}

Tämän tutkimuksen, niin kuin ilmeisesti monien muidenkin suomalaista kommunismia käsittelevien esityksien, kannalta on ollut valitettavaa, ettei SKP:n keskuskomitean (KK:n) Moskovassa oleva arkisto ole akateemisten tutkijoiden käytettävissä.¹⁶ Niinpä puolueen erilaisten kokouksien alkuperäiset pöytäkirjat, alustukset ja Suomessa tapahtunutta toimintaa kuvaavat puolueraportit sekä erilainen kirjeenvaihto on täytynyt korvata – sikäli kuin se on ollut mahdollista – jollakin muulla aineistolla. Tätä tuntuva aukkoa on paikannut jossain määrin se, että tekijän on onnistunut saada kiertoteitse käyttöönsä SKP:n puoluekonferenssien ja KK:n istuntojen alkuperäisiä alustuksia.¹⁷

Aineistossa olevia puutteita on poistanut myös se, että SKP:n puoluekokouksista ja -konferensseista sekä KK:n istunnoista on vuosilta 1918–1934 olemassa varsin hyvä julkaistu kokoelma.¹⁸ Se ei anna kuitenkaan juuri lainkaan informaatiota Suomessa tapahtuneesta toiminnasta, joka on tässäkin tutkimuksessa keskeisesti esillä, ja jos antaa, on siihen syytä suhtautua kriittisesti, sillä kyseinen kokoelma on SKP:n ulkomailla olleen johdon ja päättävien elimien asiakirjakokoelma, josta puuttuu osa päätöksistä. Sen tiedot kommunistien toiminnasta ja tilasta Suomessa eivät ole läheskään aina totuudenmukaisia. Teorian ja päätän-

nän tason tavoitteista ja SKP:n suhtautumisesta eri kysymyksiin kokoelma antaa sen sijaan luotettavan kuvan.

Eivät myöskään SKP:n maanalaiset lehdet eikä maanalaista toimintaa selvittävä raportti- ja alustusaineisto (kokousalustukset) anna yksinään välttämättä luotettavaa kuvaa puolueen kulloisestakin tilasta tai toiminnasta. Sellaisissa esityksissä, joissa on käytetty vain SKP:n omaa aineistoa ja luotettu siihen, on nähtävissä selvää vinoutumista. SKP:stä on tullut jonkinlainen ”sankari” ja sen työntekijöistä ”sankarikansaa”, joka on taistellut oikeudenmukaisuuden puolesta ”ohraana” ja ”fasisteja” vastaan. Tulos on ollut hiukan samantapainen kuin aktivismia, jääkäri-liikettä ja vuotta 1918 kuvannut ”vapaussotakirjallisuus”.¹⁹ Kommunistisen liikkeen tutkimuksessa ilmiö on ollut mahdollinen siksi, että SKP:n organisaatio oli erittäin byrokraattinen (monia eri alistussuhteita ja toisilleen vastuussa olleita puolue-elimia); monien eri käsien kautta kulkenut tieto vääristyi. On luonnollista, että samat asiat saattoivat näyttää Moskovassa aivan erilaisilta kuin Suomessa. Raportteja kaunisteltiin ja laadittiin siihen suuntaan kuin uskottiin puoluejohdon toivovan, sillä Suomessa työskenteleviltä odotettiin tuloksia. Niitä odotti kovien paineiden alla ollut puoluejohto, joka oli vastuussa Kominternille. Kaikki tämä johti siihen, että Suomen olot nähtiin yleensä perin synkkinä ja kommunistisen liikkeen mahdollisuudet ja aikaansaannokset taas liian suurina.²⁰

Käyttökelpoiseksi metodiksi on mielestäni osoittautunut SKP:n alku-peräisaineiston, kommunistiveteraanien haastattelujen ja viranomaisten aineistojen rinnakkaiskäyttö. Sillä tavalla on vältetty mm. linnoittautuminen jonkin koulukunnan piiriin.^{20a} Aineistojen vertailulla on saatu selvä kuva siitä, miten paljon viranomaiset tiesivät kommunistien tavoitteista ja missä määrin viranomaisten aineistoon voidaan luottaa. Mitä tulee taas kommunistien toimintaan Suomessa, viranomaisten aineistolla on voitu eliminoida niitä puutteita, joita SKP:n maanalaisen aineiston yksinomaiseen käyttöön sisältyisi. Vastaavasti SKP:n aineistolla (myös veteraanihaastatteluilla) on voitu estää se, ettei asioita ole katsottu pelkästään viranomaisten näkökulmasta käsin. Lähdekritiikin toimivuuden kannalta on vertailulla ollut keskeinen sija. Koska esitys on jouduttu kuitenkin eräiltä osin pakosta rakentamaan melko täydellisesti viranomaisten aineistojen varaan, myös sillä on ollut merkitystä, miten hyvin viranomaisten keräämät tiedot ovat sopineet yleiseen kuvaan.

Kommunistien Suomessa tapahtuneen toiminnan osalta tutkimus perustuu käytettävissä olleen kommunistien oman aineiston (myös muistelmien) lisäksi laajaan viranomaisten aineistoon. Suurimmaksi osaksi se on koottu valtionarkiston (VA:n) kokoelmista. Niistä on mainittava erityisesti EK-VALPO:n arkisto, jonka käyttöön liittyy kuitenkin tiettyjä vaikeuksia.²¹ EK-VALPO:n aineistoa on VA:ssa olevan EK-VALPO:n oman arkiston lisäksi myös VA:ssa olevissa Sisäasiainministeriön arkistossa,²² Korkeimman Oikeuden arkistossa²³ ja muutamissa yksityiskoelmissa.²⁴ Niiden lisäksi samaa aineistoa on myös hovioukeuksien ar-

kistoissa²⁵, lääninhallitusten arkistoissa²⁶ ja Sota-arkistossa^{26a}.

Joskus on esitetty, ettei EK-VALPO:n aineistosta saa totuudenmukaista kuvaa kommunistien toiminnasta.²⁷ Onkin myönnettävä, että koska aineisto on syntynyt virantoimituksen yhteydessä palvelemaan syyttäjistön ja muiden viranomaisien tarpeita ennaltaehkäistäessä kommunistien toimintaa, se on tietyllä tavalla tendenssimäistä. Se ei siis vastaa kommunistisen liikkeen yhteydessä syntynyttä aineistoa, mutta välttämättä se ei anna kaikilta osin väärää kuvaa asioista. Aineiston luonteeseen vaikuttaa sen synty-yhteys ja instituutio, jonka tuote se on. EK:han (myöh. VALPO) perustettiin vuonna 1919 Suomen poliittisen järjestelmän tueksi ja tutkintaelimeksi, jonka toiminta suuntautui erityisesti juuri kommunisteja vastaan. Työssään EK hankki kommunisteista ja heidän toiminnastaan sekä kommunistisiksi katsotuista järjestöistä tietoja itselleen ja muille viranomaisille. On ymmärrettävää, että syyttäjistöä ja muita viranomaisia kiinnosti juuri sellainen aineisto, joka osoitti kommunistien olevan maan turvallisuudelle vaaraksi ja jota voitiin käyttää heitä vastaan ns. maanpetosjutuissa. Tällaista aineistoa onkin EK-VALPO:n arkistossa varsin paljon, sillä kieltämättä kommunisteilla oli kumouksellisia suunnitelmia, joiden toteuttamiseen he myös pyrkiivät.²⁸

Aineiston kertomusluonteisissa lähteissä (raporteissa ja kuulustelupöytäkirjoissa) heijastuivat selvästi niiden laatijoiden henkilökohtaiset poliittiset näkemykset, joskin yksityiskohdat saattavat olla oikeita. Koska aineisto antaa kaikesta huolimatta paljon lisävalaistusta aiheeseen, sitä ei voida sivuuttaa. Jotta yksipuolisuudelta välttyttäisiin, aineiston yksittäistä käyttöä on pyritty välttämään mikäli mahdollista. Esim. raporttien tietoja on kontrolloitu mm. haastatteluilla ja muilla lähteillä. Raporttien (EK-VALPO:n tilannekatsauksien ja tiedonantojen) luotettavuudesta todettakoon vielä, että tilannekatsaukset ovat yhteenvetoja kommunisteilta takavarikoitujen alkuperäisten asiakirjojen, lehtien, kuulustelupöytäkirjojen, toisilta viranomaisilta ja EK:n harjoittamalla tiedustelutoiminnalla saaduista tiedoista. Siten niissä on varmasti myös luotettavia tietoja mukana.

Horjuvin tietoaaines raportteihin on tullut kuulustelujen ja tiedustelutoiminnan kautta. Tosin EK:n tiedustelutoiminta oli mielestäni erittäin korkeatasoista ja hyvin kommunistien toiminnasta perilläolevaa 1920- ja 1930-luvulla. Kommunistien keskuuteen oli jokseenkin helppo soluttaa vakoilijoita (ns. ”vasikoita”). Usein jopa parkkiintuneetkin ja huomattavassa asemassa olevat aatteenmiehet antautuivat sanotunlaisiksi tiedottajiksi. Kommunistisen liikkeen (sekä julkisen että maanalaisen) riveissä ”vasikoilla” oli mitä parhaimmat mahdollisuudet hankkia tietoja EK:n käyttöön, mikä riippui oleellisesti kuitenkin ko. tiedottajan asemasta puoluehierarkiassa. EK:n tiedustelutoiminta oli kaukana siitä kömpelyydestä ja epäluotettavuudesta, joka vaivasi esim. tsaarivallan aikaista santarmilaitosta.²⁹ Raporteissa saattaa olla myös toisilta viranomaisilta (rajavartiolaikokselta, postiviranomaisilta, Yleisesikunnalta ja poliisiviranomaisilta) saatuja tietoja. Unohtaa ei myöskään sovi, että EK

oli läheisessä yhteistyössä vallitsevaa järjestelmää tukevan suojeluskuntalaitoksen ja muiden porvarillisten järjestöjen ja instituutioiden (esim. työnantajien ja ns. ”Pihkalan kaartin”) kanssa ja että se vaihtoi tietoja ystävällismielisten maiden (länsimaiden) salaisten poliisien (esim. Saksan, Ruotsin, Baltian maiden ja Puolan) kanssa.³⁰

Erityisen tärkeää tutkimuksen kannalta on se, että EK-VALPO:n aineistoon sisältyy pidätyksien yhteydessä viranomaisten haltuun tulleita SKP:n alkuperäisiä asiakirjoja tai niiden jäljennöksiä, joita ei ilmeisesti-kään ole aina muualta saatavissa. Näistä asiakirjoista, joita on runsaasti, monet ovat SKP:n ylimmän johdon toimintaohjeita puoluejärjestöille ja organisaattoreille, puoluejärjestöjen raportteja tai puolueen sisäisiä kirjeitä (ns. sifferi- ja H. T. -kirjeitä). Vaikka EK-VALPO:n aineistossa näyttää olevan jonkin verran esim. Neuvostoliiton ulkopoliittikkaa käsitteleviä, toisten salaisten poliisien laatimia väärennöksiä,³¹ ei mielestäni ole perusteltua väittää, että SKP:n asiakirjoissa olisi väärennöksiä, sillä aineistossa olevat asiakirjat sopivat hyvin yleiseen kuvaan ja ovat luonteeltaan sopusoinnussa SKP:n oman aineiston kanssa.

Koska poliisien takavarikoimissa alkuperäisissä asiakirjoissa ei ole valitettavasti ollut kovinkaan paljon sellaisia, joiden perusteella olisi voinut tehdä laajoja johtopäätöksiä kommunistien toiminnasta Suomessa, on täytynyt käyttää etupäässä kuulustelupöytäkirjoja, EK:n tilannekatsauksia ja veteraanihaastatteluja muun kommunisteilta saadun aineiston lisäksi. Tällöin on ollut syytä tutustua eri arkistoissa oleviin oikeusakteihin. Vaikka kuulustelupöytäkirjoja ja muuta EK-VALPO:n aineistoa sekä alkuperäisiä asiakirjoja tai niiden jäljennöksiä sisältävien oikeusaktien käyttö onkin ongelmallista,³² ei ole ollut perusteltua jättää niitä käyttämättä sen vuoksi, että kommunisteilla oli puolueen antama ehdoton määräys olla kertomatta puoluetta koskevista asioista kuulusteluissa. Pidätetyt eivät nimittäin pysyneet läheskään aina tuppisuina, vaan monet puhuivat ja pyrkivät siten helpottamaan asemaansa oikeusistuimen edessä.³³

Vaikka akteihin sisältyviin kuulustelupöytäkirjoihin – kuten EK-VALPO:nkin aineiston yhteydessä oleviin kuulustelupöytäkirjoihin – on suhtauduttava kriittisesti niiden luonteen vuoksi, ei lähteen laatu sinänsä saa olla mikään peruste sen kokonaan hylkäämiseksi. Kuulustelupöytäkirjojen tietoja voidaan nimittäin melko usein kontrolloida vertaamalla niitä joko toisista kuulustelupöytäkirjoista saatuihin tietoihin, sillä samaan aktiin tai EK-VALPO:n mappiin saattaa kuulua samasta asiasta kertovia muitakin kuulustelupöytäkirjoja ja niitä voi olla myös toisissa akteissa ja mapeissa, tai vertaamalla tietoja jotakin muuta kautta, esimerkiksi haastattelemalla saatuihin tietoihin. Tärkeää on, että verrattavat tiedot ovat mahdollisimman riippumattomia toisistaan. Näin vertailu on tässäkin avainasemassa ja sillä keinolla kuulustelupöytäkirjojen epävarmuustekijöitä on voitu paljon ainakin päälinjojen osalta eliminoida.

EK-VALPO:n aineiston ja oikeusaktien sekä muidenkin lähteiden osalta mainittakoon, että niihin viitattaessa on lähde pyritty viitteessä

aina yksilöimään mahdollisimman tarkasti, jotta sen luonne ja todistusvoima kävisivät selville. Viitteessä mainitaan aina, onko kyseessä kuulustelupöytäkirja, EK:n tilannekatsaus vaiko SKP:n alkuperäinen asiakirja tai sen jäljennös.³⁴

Koska kommunistien julkinen ja maanalainen toiminta liittyivät läheisesti toisiinsa, on julkisenkin toiminnan yhteydessä syntyneestä arkistoaineistosta ollut apua, vaikei sillä voidakaan selvittää maanalaista toimintaa. Tällaista aineistoa on erityisesti Työväen Arkistossa (TA:ssa) ja Kansan Arkistossa (KA:ssa). Tärkeitä arkistokokonaisuuksia ovat olleet varsinkin edellisessä oleva Pohjolan Ammatillisen Piirijärjestön (PAP:n) arkisto ja jälkimmäisessä oleva sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän arkisto (STPEA). Myös KA:ssa olevista SKP:n maanalaisuuden kauden asiakirjoista ja runsaasta muistitietoaineuksesta on ollut apua. Muita kommunistisen liikkeen toimintaa valaisevia arkistoja ja arkistolähteitä ei tässä yhteydessä ole aihetta tarkemmin selostaa. Ne käyvät selville viitteistä ja lähdeluettelosta.

Arkistolähteistä todettakoon vielä kuitenkin, että työssä esille tulevien talonpoikaisliikkeiden arkistot ovat suurimmaksi osaksi tuhoutuneet tai niitä ei ole saatu käyttöön,³⁵ joten niidenkin osalta työ on täytynyt rakentaa muualta hankitun aineiston varaan. Talonpoikaisliikkeitä valaisevaa aineistoa on ollut viranomaisten arkistoissa (EK-VALPO:n arkistossa), puoluearkistoissa, yksityishenkilöillä ja lehdissä. Myös haastatteluja on käytetty. Koska talonpoikaisliikkeitä käsittelevä tutkimus on eräitä esityksiä lukuun ottamatta varsin niukkaa,³⁶ on niitä täytynyt selvittää laajasti arkistolähteiden pohjalta.

Myös julkaistulla alkuperäisaineistolla on ollut suuri merkitys. Edellä on jo viitattu SKP:n eri kokouksien päätöksiä sisältävään asiakirjakokelmaan, jonka lisäksi on mainittava Kominternin ja sen apujärjestöjen (esim. Krestinternin) dokumentit tai niiden suomenkieliset lyhennelmät. Myös lehdistöllä on ollut merkitystä työlle. Varsinkin SKP:n maanalainen lehdistö on ollut tärkeä. Aivan viimeaikaisellakin vasemmistolehdistöllä on ollut käyttöä, koska se on sisältänyt monia pienimuotoisia muistelmia ja kirjoitelmia maanalaisesta toiminnasta. Julkaistusta alkuperäisaineistosta mainittakoon vielä monet puolueohjelmat (pienpuolueet) ja pamfletit, joita kommunistit kirjoittivat talonpoikien nimissä ja levittivät propagandatarkoituksessa.

Aihepiiriä käsittelevään niukkaan tutkimukseen olen jo viitannut edellä. Varsinaisista muistelmista mainittakoon vain kolme teosta, joilla kaikilla on ollut tälle tutkimukselle annettavaa. Ensimmäinen niistä on Arvo Tuomisen *Maan alla ja päällä*, jossa hän käsittelee jokseenkin laajasti Karjalan talonpoikien liikettä, Talonpojan Sanomien perustamista ja kommunistien suhdetta siihen. Toinen on Jaakko Kiven *Yösä maan alla*, jonka Karjalan talonpoikien liikettä käsittelevä osa on edellistä lyhyempi muttei välttämättä merkityksettömämpi. On syytä korostaa, että molemmat mainituista kirjoittajista olivat juuri Karjalan talonpoikien liikkeen aikana SKP:n Suomen byroon (SB:n) jäseniä Jalmari Rasin, Adolf Taimen, Anton Henrik Järvisen jne. kanssa,³⁷ ja siksi

heidän todistuksensa ovat melko tärkeitä. Kolmas muistelmateos on Yrjö Jääskelän *Henkipattona Suomessa*, jonka kirjoittaja³⁸ valaisee mm. Pohjanmaan katoliikettä, Muhoksen pulaliikettä ja yleensä kommunistien toimintaa Pohjois-Suomessa.

Vaikka haastatteluihin suhtaudutaan yleensä varovaisesti historian-tutkimuksen lähteenä,³⁹ olen käyttänyt niitä tässä tutkimuksessa varsin paljon. Niiden avulla on täydennetty toisia lähteitä tai kontrolloitu niiden luotettavuutta.

3. SKP:N TUTKIMISEN PROBLEMATIIKASTA

SKP perustettiin vuoden 1918 elo-syyskuussa, jolloin joukko suomalaisia punapakolaisia oli kokoontunut Moskovaan pohtimaan vasta häviötyneen sodan aiheuttamaa tilannetta. Radikaaleimmat mukana olleista päättivät jatkaa vallankumoustaistelua perustamalla uuden puolueen, jollaisen puuttumista pidettiin tappion perussyynä. SKP:n tavoitteeksi otettiin vallankumouksen toimeen paneminen Suomessa, kapitalistisen järjestelmän ja porvarillisen valtion kumoaminen sekä proletariaatin diktatuurin luominen niiden tilalle. Päätös ei ollut yksimielinen; menettelytavoista oli erimielisyyttä jo tuolloin, eikä se päättynyt koko tutkittavana aikana. Kokous lähetti V. I. Leninille tervehdyssähkeen, jossa vakuutettiin uskollisuutta luokkataistelulle ja vallankumoukselle samalla kun sanouduttiin irti reformistisesta sosiaalidemokratiasta. Sillä varmistettiin poliittinen turvapaikka ja tukikohta Suomeen suuntautuvaa toimintaa varten. Tällä tavalla suomalaisemigrantit liittyivät maailmanvallankumouksen rintamaan, jossa heidän ”luonnolliseksi taistelukaistakseen lankesi Suomi” (Polvinen).⁴⁰

SKP liittyi vuonna 1919 muiden kommunistipuolueiden tapaan samana vuonna perustettuun Kolmanteen eli Kommunistiseen Internationaaliin (Kominterniin), joka oli syntynyt eri maiden kommunistipuolueiden yhdyselimeksi ja katto-organisaatioksi. Sen tarkoituksena oli edistää maailmanvallankumouksen totetumista apujärjestöjensä ja jäsenpuolueidensa avulla. Reformismi oli hylättävä ja luokkasovintoon pyrkimisestä luovuttava. Oli valmistauduttava kapitalistisen järjestelmän kaatamiseen, mihin Kominternin sääntöjen mukaan sen jäsenpuolueiden oli pyrittävä, mikäli ne mielivät kuulua joukkoon.⁴¹ Sen lisäksi että Komintern oli kommunistipuolueiden yhdyselin, se edusti myös Neuvosto-Venäjän ulkopolitiikan vallankumouksellista linjaa tavallisen ulkoministeriön (Narkomindelin) harjoittaman politiikan rinnalla. Kominternin ominaispaino alkoi tässä mielessä horjua jo varsin pian. Saksan vuoden 1923 epäonnistuneen vallankumouksyrityksen jälkeen järjestö menetti melkein kokonaan merkityksensä neuvostojohtajien silmissä; varsinkaan J. V. Stalin ei antanut sille kovin suurta arvoa. Vaikka sen poliittinen merkitys lisääntyi jonkin verran 1920-luvun loppuvuosi-
na ja seuraavan vuosikymmenen alussa, sekin oli ohimenevä.⁴²

Vaikka suomalaiskommunisteilla oli jokseenkin näkyvä osa Komin-

ternin perustamisessa, SKP:n kokonaispanos järjestön politiikassa oli pieniarvoinen. Lähinnä Baltian maihin luettu Suomi oli aivan liian pieni ollakseen kovin tärkeä maailmanvallankumouksen kannalta. SKP:n arvostusta Kominternin politiikan edistäjänä eivät nostaneet ajoittain kärjekkäiksi ja kiusallisiksikin käyneet puolueen sisäiset riidat. Ilmeisesti Komintern ei edes odottanut Suomen suunnalta liikoja, kuten Korhonen on todennut. SKP:n oli kuitenkin oltava ”hengessä mukana” ja tehtävä Kominternin ohjeiden mukaisesti puoluettyötä omalla sarallaan. Sen oli harjoitettava propagandaa ammattiyhdistysliikkeen välityksellä sekä avustettava tarvittaessa tietojen hankinnassa, sillä geopolittisesti Suomi ei ollut kuitenkaan aivan merkityksellisen maankolkka. Kun vallankumouksen välittömän valmistelun aika (1918–1923) oli ohi, ei Suomi kuulunut enää vallankumouksen toivemaihin 1920- ja 1930-luvulla.⁴³

SKP:n asema oli erikoinen. Sen päätäntävaltaa käyttivät puolueen ”pakolaisvuosina” ennen muita juuri Neuvosto-Venäjälle residenssinsä luoneet punaiset, jotka pitivät puoluettaan maailmanvallankumouksen rintaman osana, ”suomalaisena osastona”.⁴⁴ Puolueen toiminnalle oli luonteenaista, että kaikki tärkeimmät kokoukset, joissa asioista päätettiin ja joissa toiminnan peruslinjat määriteltiin (puoluekokoukset ja -konferenssit sekä KK:n istunnot), järjestettiin Suomen rajojen ulkopuolella.⁴⁵ Suomessa oli vain päätöksiä toteuttamaan luotuja elimiä, vaikka siellä olikin puolueen varsinainen työmaa. Niiden oli yhdessä joukkojen kanssa viime kädessä suoritettava vallankumous. Puolueen työtä johti maassa 1920-luvulla ns. Suomen byroo (SB), jossa työskenteli aina joku KK:n edustaja vuorollaan. Lapualaisaikana SKP ryhtyi muuttamaan organisaatiotaan ja asetti SB:n tilalle KK:n politbyroon (PB:n). Toimenpiteellä yritettiin siirtää toiminnan painopistettä entistä enemmän Suomeen. Siitä huolimatta puolueen päätäntävalta pysyi edelleenkin Moskovaan linnoittautuneiden emigranttien käsissä.⁴⁶

SKP ei hyväksynyt ensivuosiensa lainkaan julkista poliittista toimintaa. Se ei olisi ollut mahdollistakaan, sillä SKP:hän oli kielletty puolue. Tosin peitejärjestöihin olisi aina ollut mahdollisuus, mutta äkkijyrkkyyteen taipuva emigranttijoukko ei halunnut sellaista; se luotti vain salaiseen toimintaan. Tilanteen uudelleen arvioimisen jälkeen puolueella oli varta vasten luotu peitejärjestö, jonka rungon muodostivat sosiaalidemokratiaan kyllästyneet vasemmistoradikaalit. Vuosina 1920–1923 sellainen oli (Suomen) sosialistinen työväenpuolue (SSTP) ja sen jälkeen vuosina 1924–1930 sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö eduskuntaryhmineen. SSTP:n jälkeen ei siis perustettu enää julkista puoluetta. Julkinen liike ei ollut SKP:n kannalta aivan ongelmaton, sillä kaikki siinä mukana olleet eivät olleet puolueen jäseniä eivätkä myöskään sen puoluekuriin sidottuja. Vasemmistoradikaalien mukana olleiden jäsentensä välityksellä SKP:n onnistui kuitenkin vaikuttaa varsin paljon julkiseen toimintaan. Kun julkinen kommunismi kiellettiin vuonna 1930, kommunistinen liike oli sen jälkeen täysin maanalainen toisen maailmansodan päättymiseen saakka. Tosin kansanrintamakaudesta SKP ryhtyi jälleen korostamaan julkisen toiminnan merkitystä.⁴⁷

SKP:n sisällä sovellettiin ns. demokraattista sentralismia (kansanvaltaista keskitystä), joka oli yleisesti hyväksytty niin Kominternin kuin sen jäsenpuolueidenkin keskuudessa, ja jonka mukaan alempien puolue-elimien ja yksityisten jäsenten oli aina ehdottomasti noudatettava ylempiä määräyksiä. SKP:n, joka oli itse tunnustanut Kominternin auktoriteetin, puoluekokouksien ja -konferenssien sekä KK:n istuntojen päätökset tai toimintaohjeet sitoivat niitä alempien puolue-elimien ja jäsenten kädet; kommunistisessa liikkeessä tuli vallita ”rautaisen puoluekurin”.⁴⁸ Käytännössä järjestelmä ei toiminut kuitenkaan siten kuin olisi pitänyt. Siihen oli monia syitä.

SKP:llä oli ensinnäkin paljon heikommät toimintamahdollisuudet kuin esim. Saksan, Ranskan tai Norjan laillisilla kommunistipuolueilla.⁴⁹ Yleensäkin puolueiden toimintamahdollisuuksia heikkensivät monet eri tekijät. Oppiriidat ja erimielisyydet kulloinkin sovellettavasta taktiikasta olivat yksi syy heikkouteen. Menivätpä jotkut puolueet riitelyn vuoksi kahtiakin (esim. Ruotsin kommunistinen puolue).⁵⁰

Suomalainenkaan kommunismi ei välttynyt sisäisiltä skismoilta eikä valtataisteluilta. Vaikka SKP:n sidonnaisuus Kominterniin ja sen tavoitteisiin oli teoreettisesti varsin selvä asia, olisi hätiköityä väittää, että puolueen asioita Suomessa hoitaneet ja puolueen eteen työtä tehneet – siis vasemmistoradikaalit yleensä – olisivat aina olleet käytettävistä menetelmistä samaa mieltä puolueen johdon kanssa. Rintama ei ollut lähes tulkoonkaan aina rikkomaton. Sen lisäksi että SKP:n sisällä oli syntynyt jo perustamisvaiheessa yhtenäisyyttä haitannut jako, O. V. Kuusinen ryhtyi vuodesta 1919 lähtien vaatimaan uudenlaista taktiikkaa, mikä aiheutti vakavia riitoja puolueen sisällä. Puolueen virallista taktiikkaa kannattaneiden piirissä (mannerilais-rahjalaiset) kuusislaisten toiminnassa nähtiin puolueen hajoittamiseen pyrkiviä tendenssejä. Vaikka nämä riidat sovittiinkin vuoden 1921 tienoilla, ne leimahtivat 1930-luvun alussa entistäkin voimakkaampina liekkiinsä. Tämän lisäksi SKP:n Moskovassa olleen johdon ja puolueen peitejärjestön eräiden johtomiesten (mm. ammattiyhdistysmiesten) välillä oli aina silloin tällöin kitkaa. Bolševismin periaatteisiin vihkiytyneiden emigranttien mielestä julkisessa liikkeessä toimivat olivat liian valmiita tinkimään luokkataisteluperiaatteesta kapitalistisen järjestelmän hyväksi. Emigranteilta ei löytynyt liioin halua kompromisseihin, kun sitä sen sijaan tavattiin Suomessa vakituisesti asuvilta työläisjohtajilta. Varsinkin 1920-luvun lopulla nämä erimielisyydet kärjistyivät ja johtivat kohtalokkaalla tavalla avoimeen selkkaukseen ”moskovaalaisten” ja eräiden maltillisten kommunistien välillä. Tämä heikkensi kommunistista liikettä.⁵¹

SKP:n toimintamahdollisuuksiin vaikutti heikentävästi myös se, ettei puolueen organisaatiota kehitetty riittävän tarmokkaasti. Kun julkinen toiminta sai 1920-luvun toisella puoliskolla kehittyä varsin vapaasti, kommunistit löivät salaisen organisaation kehittämisen pahasti laimin. Niin kommunistit itse kuin EK:kin pitivät tätä yhtenä merkittävimpänä syynä kommunistien helpohkoon antautumiseen lapualaisten edessä. Vastaavasti 1920-luvulla tehdyt virheet veivät SKP:n 1930-luvun alussa

toiseen äärimmäisyyteen, maanalaisen toiminnan merkityksen ylenmääräiseen korostamiseen. Toiminta alkoi lähennellä tuolloin salaliittolaisuutta, jolla ei ollut enää mitään tekemistä joukkoliikkeiden kehittämisen kanssa. Paras esimerkki tästä oli ehkä Suomen Punaisen Ammattijärjestön (SPA:n) perustaminen. Vaikka SKP:n johtomiehet kuvittelivat pitkän aikaa, että järjestön organisaatio ja iskukyky kehittyivät hyvää vauhtia ja että kohta se vetäisi laajat työttömien joukot kadulle taistelemaan vallasta, oli muutaman vuoden päästä tunnustettava, että järjestö oli jäänyt auttamattomasti kitukasvuiseksi. Samanlaisia ongelmia oli muillakin aloilla; julkisia toimintamahdollisuuksia ei käytetty hyväksi. Kun tämä lopulta tunnustettiin ja puolueen 1930-luvun alussa noudattama taktiikka tuomittiin ”lahkolaisia piirteitä” sisältäneenä vääräksi, SKP oli ajautunut melko täydelliseen lamaanustilaan. Vaikka vuonna 1932 oli sekä puolueen että Kominternin voimin julistettu, että lapuanliikkeen aiheuttama kriisi olisi voitettu, niin ei ollut käynyt. Vuonna 1935 puolueessa oli enää noin 500 jäsentä. Lisäksi huomattava osa kaadereista istui vankilassa. SKP oli edelleenkin kriisissä, joka päättyi varsinaisesti vasta vuonna 1944, jolloin jatkosotaa seurannut rauha päästi sen piinapenkistä.⁵²

Kommunistisen liikkeen iskukykyyn vaikuttivat luonnollisesti myös ulkoiset tekijät – eivätkä kaikkein vähiten. Varsinkin EK:n ”leikkaukset” heikensivät kommunistista liikettä. Vaikkei olekaan seikkaperäisesti selvitetty, missä määrin EK seurajineen koitui kommunistien tuhoski, viittaavat monet eri tutkimukset siihen suuntaan, että juuri sillä oli ratkaiseva vaikutus kommunismin heikkouteen. Omaa kieltään puhuvat Korkeimmassa Oikeudessa ja hovioikeuksissa ns. maanpetosjutuissa tuomittujen henkilöiden määrät. Erityisesti juuri 1930-luvun alkuvuosina annetuilla rangaistuksilla oli kommunismia hillitsevä vaikutus, sillä esim. vuosina 1930–1935 tuomittiin vuosittain kuritushuoneeseen 250–550 kommunistia, mikä oli varsin suuri lovi SKP:n nipin napin 3000 jäsenen lukumäärässä.⁵³

Koska EK oli tehokkaasti soluttautunut kommunistiseen liikkeeseen ja valvoi ”vasikoidensa” avulla SKP:n puuhia, tuli siitä kommunisteille akuutti ongelma. Vaikka SKP harjoitti joukkojensa keskuudessa laajamittaista ”ohrananvastaista toimintaa”, sen oli tunnustettava EK:n iskujen teho. Puolueella, jonka salaisista organisaattoreista huomattava osa istui ”Tammisaaren yliopistossa” (kuritushuoneessa), ei ollut paljonkaan sanottavaa vallankumouksen taistelurintamalla. SKP:n kannalta tilanne oli sitäkin synkempi, koska sillä olisi saattanut olla juuri 1930-luvun pula-aikana mahdollisuuksia vetää työttömiä ja muita taloudellisten vaikeuksien vuoksi radikalisoituneita joukkoja (esim. pienviljelijöitä ja metsätyöläisiä) barrikadeille. Sen lisäksi että SKP antoi tunnustusta EK:n tehokkuudelle, voidaan sen omista raporteista nähdä, miten puolueen organisaatio (puolueosastot, salaiset kirjapainot jne.) revittiin hajalleen ja organisaattorit pidätettiin aina siinä vaiheessa, kun puolue alkoi saada jalansijaa joukoissa. Myös sillä oli merkitystä, että suuria ”leikkauksia” pantiin toimeen alueella, jossa kommunisteilla oli perin-

teisesti ollut vahva kannatus. Koska huomattava osa iskuista suuntautui esim. Pohjois-Suomen (mm. Oulun ja Kemin kommunistikeskuksiin) ja Kuopion lääniin, kommunistien toimintamahdollisuudet Itä- ja Pohjois-Suomen maaseudulla vaikeutuivat.⁵⁴

EK:n ennaltaehkäisevän toiminnan ohella kommunistisen liikkeen iskukykyä haittasivat myös muut ulkoiset tekijät. Ensisijaisesti on muistettava lapuanliikkeen vaikutus. Muilutuksilla, uhkailuilla ja yleensä väkivallalla oli merkitystä kommunistien hillitsemisessä. Koska julkinen kommunistinen liike kiellettiin lapuanliikkeen painostuksesta, estettiin EK:n mukaan todella laajojen joukkoliikkeiden synty 1930-luvun pula-aikana. Tässä mielessä lapuanliike auttoi järjestelmää, vaikka siitä itsestään muodostuikin sille uhkaaja.⁵⁵

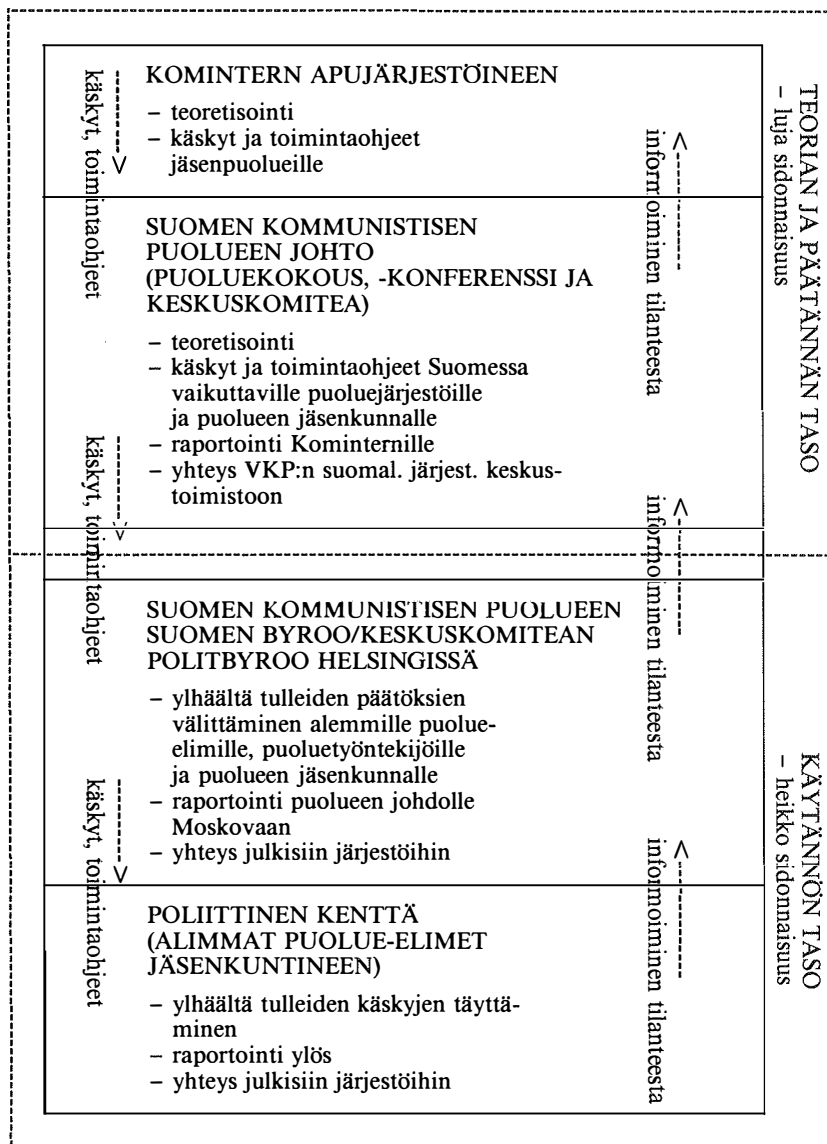
SKP:n ja kommunistisen liikkeen toimintamahdollisuuksia tarkasteltaessa ei ole useinkaan huomattu, mikä merkitys oli suomalaisen kommunismin rakenteella. Kommunistinen liike oli monimutkainen ja hyvin byrokraattinen. Ensinnäkin oli olemassa SKP, jolla oli oma organisaationsa, ja toiseksi julkinen kommunistinen liike, joka tosin kiellettiin vuonna 1930 uudelleen.

Kansallista kommunismia tutkittaessa on huomattava toisaalta, että samalla kun tutkitaan yksityisen kommunistipuolueen toimintaa, tutkitaan myös osaa Kominternin toiminnasta, sen erästä osastoa toimintoihin. Siksi kaikkia asioita on syytä tarkastella mahdollisimman laajasta näkökulmasta. On myös muistettava Kominternin vaikutus yksittäisen puolueen toimintaan, vaikkei vaikutusta nähtäisikään kaikilla toiminnan tasoilla. Jos toisaalta hyväksyttäisiinkin ajatus, että Komintern pysyi ohjailemaan puolueiden johtoa, ei pidä kuitenkaan suinpäin uskoa, että esim. suomalainen kommunistinen liike toimi orjallisesti Kominternin käskyjen mukaan. Mikä oli mahdollista Kominternin teoreetikkojen tai SKP:n johdon mielestä, ei välttämättä toteutunut käytännön työssä Suomessa. SKP:n johdon tavoitteita ja kommunistisen liikkeen varsinaista toimintaa ei pidä sekoittaa keskenään.

Suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä erottui kaksi päätasoa: 1) teorian ja päätännän taso ja 2) käytännön taso. Lisäksi niiden – varsinkin viimeksi mainitun – sisällä oli eri tasoja. Ensiksi mainittuun kuuluivat Kominternin edustus, Venäjän Kommunistisen Puolueen suomalaisten järjestöjen keskustoimisto ja SKP:n johtoelimet (puoluekokous, -konferenssi ja KK:n istunnot). Tällä tasolla oli Kominternin päätöksiin sidonnaisuus luja, mikä on ymmärrettävissä mm. sitä tosiasiaa vasten, että kaikki em. elimet toimivat Neuvostoliitossa. SKP:n johtomiesten ja ylipäänsä emigranttikommunistien sidonnaisuus internationalismiin ei päässyt höllentymään esim. Suomen viranomaisten tavallisissa työläisissä usein aiheuttaman pelon vuoksi. Sidonnaisuutta sen sijaan vahvistivat poliittinen turvapaikka, aatteellinen vakaumus, kasvaminen neuvostoyhteiskuntaan sekä Neuvostoliiton poliittinen kehitys, joka vei Stalinin aikana lopulta siihen, että itse kunkin poliittista oikeaoppisuutta ja uskollisuutta valvottiin. Teorian ja päätännän taso asetti toiminnan tavoitteet ja teki kaikki tärkeimmät päätökset, joita käytännön tason olisi tullut

Kuvio 2.

noudattaa ja toteuttaa (kuvio 2).⁵⁶

Toiseen tasoon eli käytännön tasoon kuuluivat vastaavasti Suomessa toimivat SKP:n puolue-elimet, puolueen varsinainen jäsenkunta sekä julkinen kommunistinen liike (vasemmistoradikaalit) järjestöineen. Kuuliaisuus ylemmille elimille ja sidonnaisuus Kominternin ja SKP:n

päätöksiin ei ollut tämän tason sisällä läheskään samaa luokkaa kuin teorian ja päätännän tasolla. Voidaan jopa väittää olemassa olevaan tutkimukseen nojautuen, että sidonnaisuus ja puoluekuri olivat ajoittain heikkoja, mikä aiheutui kyseisten tasojen erilaisista tilanearvioista ja erimielisyyksistä taktiikan valinnassa.⁵⁷

Mitä alemmalle tasolle organisaatiossa menttiin, sitä vähäisempi oli toimintaan osallistuneiden tietoisuus SKP:n tavoitteista, päätöksistä ja kulloisestakin linjasta. Alimpia puolue-elimia ja varsinkin julkisessa liikkeessä toimineita vasemmistoradikaaleja ja rivikommunisteja viehättivät konkreettiset, lyhyentähtäimen tavoitteet: parempi palkka, paremmat työolot, yleensä parempi perusturvallisuus kuin ennen. Teoreettiset opit ja mallit, yleensäkin teorioiminen, jota taas teorian ja päätännän taso harrasti mielin määrin, ja tavoitteiden asettaminen pitkäjänteisesti, mitä vallankumouksellinen toiminta olisi edellyttänyt, olivat tälle tasolle monesti vieraita.

Mainittuihin tasoihin kuuluvien henkilöiden ajattelutapakin saattoi olla pohjimmiltaan erilainen, sillä monilla SKP:n johtomiehillä oli porvarillinen lähtötausta tai ainakin koulutusta takanaan (mm. Gylling, Manner, Sirola ja Kuusinen), kun taas rivimiehet olivat joko työläis- tai maalaisköyhälistöstä lähtöisin ja useimmiten vailla koulusivistystä. Rivimiehet, joissa lienee ollut runsaasti vaistonvaraisesti toimivia (ns. korvikommunisteja), eivät olleet lukeneet Marxiaan eivätkä Leniniään – puhumattakaan Stalinista. Teoreetikot ja päättäjät taas ammensivat ideansa etupäässä kirjallisuudesta ja ympäröivän yhteiskunnan poliittisesta elämästä. Se että johtajat ja joukot puhuivat toisilleen vierasta kieltä, vaikeutti luonnollisestikin toimintaa.

Sen lisäksi että kommunistien toimintaa haittasivat sekä ulkoiset että sisäiset tekijät (lapuanliike, EK, riidat) myös kommunistisen liikkeen byrokraattisuus haittasi sitä. Koska SKP:n johto oli Moskovassa, mutta varsinainen vallankumoustyömaa Suomessa, josta puolueen johtomiehet olivat enemmän taikka vähemmän vieraantuneita, johdolla oli usein virheellinen käsitys maan poliittisesta tilanteesta ja kommunistien toimintamahdollisuuksista. Tieto SKP:n johtopaikoille kulki liian monen mutkan kautta. Oli inhimillistä, että monen portaan läpikäyneet raportit eivät kertoneet asioista enää totuudenmukaisesti Moskovassa. Suomessa olevilta organisaattoreilta odotettiin tietoja tilanteen kehittymisestä hyvään, vallankumoukselliseen suuntaan. Niinpä raportioijat antoivatkin liian optimistisia tietoja. Koska Suomesta mennyt informaatio oli vääristynyttä – SKP:n johto ei uskonut maan porvarillista lehdistöä, vaikka sitä seurasiakin –, ei ollut ihme, jos Moskovassa tehdyt päätökset eivät aina vastanneet tilanteen vaatimuksia.⁵⁸

Maailmansotien välisen ajan maaseutu

1. MAATALOUDEN ASEMA

1.1. RAKENNE JA TUOTANTOTAPA

Suomen maaseudun perusongelma oli autonomian ajan lopulla suhteellinen liikaväestö, joka oli syntynyt siten, että maaseudulle oli teollistumisen ja kaupungistumisen viivästymisen vuoksi kasaantunut enemmän väkeä kuin niissä oloissa olisi ollut suotavaa; maata ei tahtonut riittää kaikille elinkeinon harjoittamiseen. Mutta vaikka ongelmia olikin, ei talonpoikaisväestön asemassa tapahtunut kuitenkaan huononemista niin, että varallisuus olisi vähentynyt. Päinvastoin se kasvoi, alueellisesti tosin epätasaisesti. Mm. metsätulot kasvattivat maaseudun hyvinvointia. Autonomian ajan loppua kohden tilallisten elintaso nousi nopeammin kuin tilattomien, ja siten yhteiskunnalliset erot kasvoivat entisestään. Vuosisadan vaihteen polttavimmaksi ongelmaksi nousi torppari-kysymys, joka jätti varjoonsa tilattoman väestön ongelman.¹

Vaikka torppari-kysymystä yritettiin ratkaista autonomian aikana, sen lopullinen hoitaminen jäi itsenäisen Suomen asiaksi. Ensimmäinen merkittävä reformi oli vuoden 1918 torpparivapautuslaki², joka koski aluksi vain yksityisten vuokranantajien mailla olevia torppia ja mäkitupia, mutta joka ulotettiin kuitenkin jo seuraavana vuonna koskemaan myös lampuotitiloja. Vastaavasti 1920-luvun alussa hyväksyttiin lait seurakuntien virkatalojen vuokra-alueiden, kruununmetsätorppien ja kalastajatorppien lunastamisesta. Vuonna 1922 hyväksytyllä ja vuonna 1924 voimaan tulleella Lex Kalliolla taas pyrittiin takaamaan maansaanti jokaiselle tilattomalle, vähävaraiselle sekä maatalousammattiin perehtyneelle henkilölle. Vuonna 1925 säädettiin Lex Pulkkinen, jonka tarkoitus oli palauttaa puutavarayhtiöiden hankkimia maatalouskiinteistöjä takaisin asutustarkoitukseen. Tätä aktiivista lainsäädäntötyötä maatalouden hyväksi jatkettiin vielä myöhemminkin. Näiden reformien merkitys on yleisesti tunnustettu unohtamatta kuitenkaan niiden varjopuolia: reformit tekivät maattomista kyllä maanomistajia ja torppareista itsenäisiä viljelijöitä juridisessa mielessä, mutta samalla ne asettivat maatalouden

rakenteelliselle kehitykselle suunnan, jonka mukaisesti maataloudesta tuli maailmansotien välisenä aikana erittäin pienviljelysvaltainen.³

Vaikka maatalousväestön osuus oli alkanut vähentyä jo 1910-luvulla, se pysyi edelleenkin varsin suurena 1920- ja 1930-luvulla. Sen osuus oli vuosina 1920–1940 seuraava:

Vuosi	Maa- ja metsätalousväestön %-osuus koko väestön määrästä
1920	66 %
1930	61 %
1940	54 %

Vastaavasti teollisuudesta (teollisuus, käsityö ja rakennustoiminta) leipänsä saavan väestön osuus jäi alle 20 %:n vielä vuonna 1940. Koska maatalousväestön määrä kuitenkin pikku hiljaa väheni, ja viljelmien määrä toisaalta lisääntyi, kävi tilattoman väestön osuus koko väestöstä entistäkin pienemmäksi. Osa siitä siirtyi kokonaan pois maatalouden piiristä osan ryhtyessä itsenäisiksi viljelijöiksi.⁴

Vuokra-alueiden lunastaminen käynnistyi nopeasti. Kaikista pienimpien vuokra-alueiden osuus väheni siten pian. Vuokra-alueista oli 1920-luvun puoleen väliin mennessä lunastettu jo 2/3 ja 1930-luvun alkuun mennessä jo noin 90 %.⁵ Lunastustoiminnan rinnalla harjoitettiin koko ajan aktiivista asutustoimintaa ja uudisraivausta. Suurin osa siitä rahoitettiin asutusrahastoista kunnallisten asutuskassojen kautta yksityisille annetuilla lainoilla. Vuosina 1920–1930 perustettujen asutustilojen määrä oli seuraava: viljelytiloja 14.972, asuntotiloja 9.107 ja lisämaita 14.292. Niiden määrä jäi kuitenkin siksi vähäiseksi, etteivät ne yksinään kyenneet poistamaan tilattoman väestön ongelmaa. Tärkeää oli se, että yli kaksinkertainen määrä uusista tiloista (viljelmistä) syntyi aivan muuta tietä, etupäässä jakojen kautta. Ratkaisevaa oli lopulta kuitenkin se, että liikaväestöstä siirtyi teollisuuden palvelukseen.⁶

Vaikka asutuslakien toteuttaminen merkitsi – kuten mm. Haatanen on todennut – entistä selvempää pienviljelmien itä- ja pohjoissuuntausta,⁷ on huomattavaa, että esim. Pohjois-Suomessa peltohehtaarien perusteella pieniksi luokitelluilla viljelmillä saattoi olla kuitenkin aivan toisenlainen luonne kuin Etelä- ja Varsinais-Suomessa. Pohjoisen viljelmiin saattoi nimittäin kuulua varsinaisen peltoalan lisäksi runsaasti metsämaita ja niittyä, ja niiden kokonaispinta-ala saattoi monesti olla hyvinkin huomattava.⁸

Vaikka 1920- ja 1930-luvulla raivattiin runsaasti uutta peltoa, Suomen maatalous pysyi tulevaisuudessa pienviljelysvaltaisena. Jotta saataisiin kuva siitä, mitkä alueet olivat varsinaisia pienviljelysalueita, on viljelmien kokoja syytä tarkastella sekä lääneittäin että myös kunnittain. Oheisten taulukkojen 1 ja 2 sekä kartan 3 perusteella voidaan rajata maailmansotien välisen ajan ”pienviljelys-Suomi”. Pienviljelmällä (pientilalla) tarkoitetaan tässä sellaista viljelmää (maatilaa), jonka peltopinta-ala oli alle 10 hehtaaria.⁹ Vastaavasti mainitunlaisen viljelmän haltijaa ja sillä elinkeinoaan harjoittavaa henkilöä kutsutaan pienviljelijäksi eli pientalonpojaksi.

Taulukko 1.

Erikokoisten viljelmien prosentuaalinen osuus kaikkien viljelmien määrästä lääneittäin vuonna 1920

Lääni	Viljelmien koko (peltohehtaaria)								%
	0.5–2	2–5	5–10	10–15	15–25	25–50	50–100	100–	
Uudenmaan l.	23.9	18.8	16.4	10.0	14.0	11.7	3.5	1.7	100.0
Turun ja Porin l.	27.1	24.6	19.3	9.0	9.0	7.7	2.6	0.7	100.0
Ahvenanmaa	36.1	28.1	20.1	10.1	4.7	0.7	0.2	0.1	100.0
Hämeen l.	23.3	24.0	18.9	11.4	11.4	7.7	2.3	0.9	100.0
Viipurin l.	21.6	39.1	27.6	7.2	3.2	1.0	0.2	0.1	100.0
Mikkelin l.	24.2	39.4	24.8	6.0	3.5	1.6	0.4	0.1	100.0
Kuopion l.	35.4	34.5	18.0	5.8	4.2	1.7	0.3	0.1	100.0
Vaasan l.	18.9	25.0	24.7	13.6	11.7	5.4	0.7	0.1	100.0
Oulun l.	40.4	33.1	15.0	5.3	4.1	1.7	0.3	0.1	100.0
	26.3 %	30.0 %	21.4 %	8.9 %	7.5 %	4.4 %	1.1 %	0.4 %	100.0 %

Lähde: SVT III 17, s. 44–45 taululiite 4.

Taulukko 2.

Erikokoisten viljelmien prosentuaalinen osuus kaikkien viljelmien määrästä lääneittäin vuonna 1929

Lääni	Viljelmien koko (peltohehtaaria)								%
	0.5–2	2–5	5–10	10–15	15–25	25–50	50–100	100–	
Uudenmaan l.	21.2	17.8	17.2	10.0	12.4	10.6	3.2	1.3	100.0
Turun ja Porin l.	21.2	23.7	20.3	9.6	9.1	7.1	2.3	0.6	100.0
Ahvenanmaa	33.6	27.1	18.9	8.5	4.3	0.6	0.2	–	100.0
Hämeen l.	20.6	23.2	19.0	10.8	10.5	6.7	1.9	0.7	100.0
Viipurin l.	16.8	31.1	29.8	11.9	5.8	1.3	0.2	0.1	100.0
Mikkelin l.	20.9	35.1	25.5	7.7	4.2	1.7	0.5	0.1	100.0
Kuopion l.	30.1	31.1	18.9	6.7	4.7	2.0	0.3	0.0	100.0
Vaasan l.	17.2	23.9	23.8	14.5	11.9	5.1	0.5	0.0	100.0
Oulun l.	33.1	32.9	15.7	6.0	4.6	2.2	0.4	0.0	100.0
	22.4 %	27.4 %	21.8 %	10.1 %	7.9 %	4.3 %	1.0 %	0.3 %	100.0 %

Lähde: SVT III 26:1, s. 1–15 taulu 1.

Taulukosta 1 käy selville, että vuonna 1920 oli pienviljelmien osuus kaikkien viljelmien määrästä 77 %.¹⁰ Vuonna 1929 oli vastaava osuus, jos otetaan mukaan myös 0.25–0.5 peltohehtaarin viljelmät, 76 %, muutoin 71 %. Pienviljelys oli siis tutkittavana aikana Suomen maataloudessa vallitsevaa, kuten kirjallisuuskin toteaa. Koska 1930-luvulla ei tapahtunut viljelmäkoossa kovin suuria muutoksia, on tässä tyydytty seuraamaan vain vuosina 1920 ja 1929 vallinnutta tilannetta. Taulukoista käy selville, että kaikkein pienimpien ja suurimpien viljelmien osuus väheni

Kartta 3.

Suomen pienviljelysalueet vuonna 1929

● = kunnat, joissa alle 10 pellohehtaarin tiloja (viljelmää) yli 80 % kaikkien tilojen (viljelmien) määrästä.
Kartan lähde: SVT III 26:1, taulu 1, s. 1–15.

vuosikymmenen aikana jonkin verran, kun vastaavasti 5–10 pellohehtaarin ja 10–15 pellohehtaarin viljelmien osuus lisääntyi. Sama suuntaus jatkui myöhemmin 1930-luvulla.¹¹

Taulukoista ja kartasta käy selville myös, että itä- ja pohjoissuunta oli pienviljelyksen kohdalla selvästi korostuva piirre. Karttaan 3 on merkitty tummennetulla ne kunnat, joiden viljelmistä yli 80 % oli pienviljelmiä vuonna 1929. Vuonna 1920 pienviljelmiä oli eniten Oulun läänissä (88 %), Mikkelin läänissä (88 %), Viipurin läänissä (88 %) ja Kuopion läänissä (87 %). Vuonna 1929 jatkui sama suuntaus. Silloin pienviljelmiä oli eniten Oulun läänissä (86 %), Kuopion läänissä (86 %), Mikkelin läänissä (85 %) ja Viipurin läänissä (80 %).¹²

Jos kaikkein pienimmät viljelmät (alle 0.5 pelloheht.) jätetään tarkastelun ulkopuolelle ja seurataan vain niitä suurempia, käy selville, että vuonna 1920 oli 0.5–2 pellohehtaarin viljelmien osuus suurin Oulun läänissä (40 %). Vastaavasti oli samansuuruisten viljelmien osuus suurin Ahvenanmaalla (33 %) ja toiseksi suurin Oulun läänissä (33 %) vuonna 1929. Vuonna 1920 oli 2–5 pellohehtaarin viljelmien osuus suurin Mikkelin läänissä (39 %) ja toiseksi suurin Viipurin läänissä (39 %). Vuonna 1929 oli vastaavankokoisten viljelmien osuus suurin edelleenkin Mikkelin läänissä (35 %), mutta toiseksi suurin Oulun läänissä (32 %). Vuonna 1920 oli 5–10 pellohehtaarin viljelmien osuus suurin Viipurin läänissä (27 %), Mikkelin läänissä (24 %) ja Vaasan läänissä (24 %). Vuonna 1929 oli samansuuruisten viljelmien osuus suurin Viipurin läänissä (29 %), Mikkelin läänissä (25 %) ja Vaasan läänissä (23 %).

Vaikka pienviljelys oli hyvin voimakasta melkein koko maassa, eikä suurviljelmistä voida juuri puhua, käy taulukoista ja kartasta selville, että pienviljelystä oli etupäässä Itä- ja Pohjois-Suomessa. Varsinaisia pienviljelmiä suurempia viljelmiä oli etupäässä Hämeessä, Varsinais- ja

Länsi-Suomessa sekä Etelä-Pohjanmaalla. Poikkeuksena mainittakoon Karjalan kannas, joka ei suinkaan ollut pelkkää pienviljelysalueita, sekä Pohjois-Suomen viljavat jokilaaksot, Kalajoki- ja Oulujokilaakso.

Edellä on jo viitattu siihen, että vuokra-alueet itsenäistyivät nopeasti ja itsenäisten viljelmien suhteellinen osuus kasvoi vuosina 1920–1929. Vuonna 1920 oli itsenäisten viljelmien osuus 72 %, mutta vuonna 1929 jo 88 %. Huomio kiinnittyy kuitenkin siihen, ettei itsenäistyminen ollut aivan tasaista. Nopeinta se oli Hämeessä, Mikkelin läänissä, Kuopion läänissä, Uudenmaan läänissä sekä Turun ja Porin läänissä. Vähiten sitä tapahtui Viipurin läänissä, mutta siellä olikin itsenäisten viljelmien osuus vuonna 1920 jo 91 %. Oulun läänissä itsenäistymistä tapahtui sen sijaan varsin hitaasti muista syistä, vain 4 % vuosikymmenessä. Vuonna 1920 siellä oli vuokratiljelmien osuus 20 %. Vuosikymmentä myöhemmin niiden osuus oli vielä 16 %.

Selityksenä Oulun läänin varsin huomattavalle vuokra-alueiden määrälle on ilmeisesti se, ettei Pohjois-Suomelle – erityisesti sen pohjois- ja itäosille – tyypillinen kruununmetsätorppajärjestelmä ollut päässyt tuolloin vielä täysin purkaantumaa, vaikka sitä koskeva laki oli syntynyt jo hyvän aikaa sitten. Kyseinen järjestelmä ei ollut tosin verrattavissa aivan etelän torppajärjestelmään, sillä kruununmetsätorppan haltija oli varsin itsenäinen ja monesti hyvin toimeentulevakin, sillä hänellä saattoi olla nautintaoikeuksia laajoihin metsä- ja niittymaihin. Hänen olisi kuitenkin pitänyt lunastaa torppansa ja sen maat valtiolta, mikäli mieli ryhtyä itsenäiseksi viljelijäksi. Siihen eivät kaikki olleet heti valmiita. Lunastusmaksuja pidettiin liian suurina, minkä vuoksi niistä uhkasi syntyä pahaa kiistaa. Kruununmetsätorppia lunastettiin siten varsin runsaasti vielä 1930-luvun alkuvuosina.¹³

On syytä tarkastella lyhyesti myös maatalouden kehittyneisyyttä, tuotantomääriä ja -tapaa sekä niihin liittyneitä alueellisia eroja. Maataloustuotannon kehittyneisyyttä kuvaa oheinen konekannan määrää lääneittäin vuonna 1929 käsittelevä taulukko 3. Siitä käy selville, miten paljon Itä- ja Pohjois-Suomi olivat innovaatioissa etelän rintamaita jäljessä. Voidaan yhtyä siihen Anttilan tutkimustulokseen, että innovaatioilla oli taipumus kasaantua tietyille Etelä-Suomen alueille, ja vaikka Itä- ja Pohjois-Suomessakin edistytettiin, oli niiden osana ”pysyä syrjästäkatsojan asemassa”. Erityisesti Kainuu ja Pohjois-Suomi olivat vanhakantaisinta aluetta.¹⁴

Alueelliset erot tulivat selvästi esille varsinkin traktorien määrässä. Myös muita koneita oli viljanviljelyalueilla enemmän kuin periferiassa. Koneita tarvittiin kipeimmin suurilla viljelmillä, joilla oli myös pääomia koneiden hankkimiseen. Innovaatioiden soveltaminen ei ollut ilmaista. Uudistuksen torjumiseen saattoi taloudellisten seikkojen ohella olla myös tunneperäisiä syitä. Sitä paitsi koneet eivät soveltuneet kaikille alueille. Mm. Itä-Suomen kivikkoisilla pelloilla niiden käyttö oli vaikeata. Kun Etelä-Suomen varakkaat tilalliset hankkivat koneita paljon yksityöskäyttöön, pohjoisen vähävaraiset pienviljelijät saivat ensimmäiset

Taulukko 3.

Konekanta lääneittäin vuonna 1929

Lääni	viljelmia	trakto- reita	trakto- reita/ viljelmä	puima- koneita	puima- koneita/ viljelmä	niitto- koneita	niitto- koneita/ viljelmä
Uudenmaan l.	19271	450	0.02	7101	0.4	10399	0.5
Turun ja Porin l.	44164	679	0.01	9952	0.2	17018	0.4
Hämeen l.	26668	255	0.01	9734	0.4	12212	0.4
Viipurin l.	48105	101	0.00	7214	0.1	23720	0.5
Mikkelin l.	19521	19	0.00	2973	0.1	4878	0.2
Kuopion l.	34972	41	0.00	2738	0.1	9077	0.2
Vaasan l.	54589	196	0.00	6780	0.1	30670	0.5
Oulun l.	37346	165	0.00	1896	0.0	10139	0.3
Yht.	284636	1924	0.00	49180	0.2	119242	0.4

Lähde: SVT III 26:3, taulukko 1.

koneensa varta vasten perustamiensa osuuskuntien kautta.¹⁵

Maataloustuotanto oli muuttunut 1800-luvun lopulta lähtien yhä karjalousvaltaisemmaksi,¹⁶ joskaan tuotannonsuunnan muutosta ei pidä liiaksi korostaa. Kun viljantuonti loppui Venäjältä vuonna 1917, oli viljaa viljeltävä itse. Sen tuotanto kasvoi niin, että maa oli leipäviljan osalta omavarainen jo 1930-luvulla.¹⁷ On selvää, ettei viljanviljely ollut kaikilla alueilla samalla tavalla mahdollista ilmastollisista syistä. Viljaa viljeltiin kuitenkin 1930-luvun lämpiminä kesinä runsaasti myös Pohjois-Suomessa. Tietenkin sadot jäivät pienemmiksi kuin etelässä.

Oheiset taulukot 4, 4a, 5 ja 5a, jotka kuvaavat tärkeimpien viljelyskasvien satoja lääneittäin vuosina 1920 ja 1929, osoittavat selvästi, miten suuria alueellisia eroja satomäärissä oli. Vaikka Viipurin läänissä tuotettiinkin runsaasti kevätvehnää, jäivät Itä- ja Pohjois-Suomen tuotantomäärät varsin pieniksi. Sama suuntaus näkyi niin viljan, perunan kuin rehunkin viljelyssä. Periferian keskimääräiset satomäärät viljelmää kohden olivat jokaisen tarkasteluun otetun viljelyskasvin osalta rintamaiden satoja pienempiä. Tosin vuoden 1929 lukuja tarkasteltaessa on muistettava se, että maan pohjoisimman kolkkan tuotantoa oli häirinyt kahtena peräkkäisenä kesänä (1928 ja 1929) kato.

”Pienviljelys-Suomen” maatalouden pääpaino oli karjaloudessa, erityisesti maidontuotannossa. Oheisista taulukoista 6 ja 7 käy selville eläinkannan kehitys lääneittäin vuosina 1920 ja 1929. Vaikka pienviljelmillä olikin huomattava osa maan lehmäkannasta (v. 1920 noin 53 %,

Taulukko 4.

Tärkeimpien viljelyskasvien sato lääneittäin vuonna 1920

	syysv.	kevätv.	ruis	ohra	kaura desitonnia	peruna	rehunaur.	vihantar.	heinä
Uudenmaan l.	14788	4001	255589	41380	574271	571154	163108	24099	126637
Turun ja Porin l.	33849	13429	503840	158230	1053143	901900	163640	22080	231134
Hämeen l.	7985	1338	362951	110524	601689	674626	188083	21305	183972
Viipurin l.	2093	7234	351299	86222	496597	854161	79823	13346	908273
Mikkelin l.	325	1940	231479	52742	268970	445635	60115	11020	444869
Kuopion l.	157	647	217069	135884	258377	700882	114232	10962	1147285
Vaasan l.	637	509	423415	313470	595996	976468	346480	17484	527350
Oulun l.	79	195	139369	262746	95014	412870	46424	8219	2143298
Yht.	62320	31751	2501379	1163694	3963368	5578466	1169383	128911	5747499

Lähde: SVT III 17, taululiite 10.

Taulukko 4a.

Tärkeimpien viljelyskasvien keskimääräinen sato viljelmää kohti lääneittäin vuonna 1920

	syysv.	kevätv.	ruis	ohra	kaura desitonnia	peruna	rehunaur.	vihantar.	heinä
Uudenmaan l.	0.9	0.2	15.6	2.5	35.0-	34.8	9.9	1.5	7.7
Turun ja Porin l.	0.8	0.3	12.5	3.9	26.2	22.4	4.1	0.5	5.7
Hämeen l.	0.3	0.0	16.3	5.0	27.1	30.3	8.4	0.9	8.3
Viipurin l.	0.0	0.1	7.9	1.9	11.1	19.2	1.8	0.3	20.4
Mikkelin l.	0.0	0.1	12.6	2.9	14.6	24.3	3.3	0.6	24.2
Kuopion l.	0.0	0.0	7.8	4.9	9.3	25.3	4.1	0.4	41.4
Vaasan l.	0.0	0.0	8.5	6.9	11.9	19.5	6.9	0.3	10.6
Oulun l.	0.0	0.0	4.8	9.0	3.3	14.2	1.6	0.3	73.6
	0.2	0.1	9.9	4.6	15.8	22.2	4.7	0.5	22.9

Lähde: SVT III 17, taululiite 10.

v. 1929 noin 48 %), oli lehmiiä suhteellisesti eniten suurimmilla viljelmillä. Esimerkiksi vuonna 1929 oli nautaeläimiä ja lehmiiä määrällisesti eniten Vaasan läänissä, mutta suhteellisesti eniten Uudenmaan läänissä. Siellä oli keskimäärin 8 nautaa, 5.6 lehmää ja 1.8 hevosta viljelmää kohden, kun taas Vaasan läänissä oli samojen yksikköjen määrä vastaavasti 5.1, 3.6 ja 1.1. Suhteellisesti karjaa oli runsaimmin suurimmilla tiloilla. Pienviljelysalueiden keskimääräinen lehmäluku viljelmää kohden vaihteli 3.2:sta 4.2:een.

Taulukko 5.

Tärkeimpien viljelyskasvien sato lääneittäin vuonna 1929

	syysv.	kevätv.	ruis	ohra	kaura desitonnia	peruna	rehunaur.	vihantar.	heinä
Uudenmaan l.	35118	9708	278470	71581	823797	771360	364808	113032	2803563
Turun ja Porin l.	86861	12171	504566	235041	1310798	1246043	1345336	85173	3984120
Hämeen l.	16610	1711	383597	134576	751196	776752	609092	79462	2686844
Viipurin l.	3217	17787	388725	140518	740296	1024496	409089	54405	4275444
Mikkelin l.	277	5003	246620	63409	326580	433998	200295	28588	1061281
Kuopion l.	79	2149	259519	185684	378071	934020	455765	51324	2408759
Vaasan l.	2051	1514	454522	308709	638615	1312226	1242675	68296	5504496
Oulun l.	47	429	125314	261915	147565	670618	208334	69047	2283124
Yht.	147949	60339	2653101	1406431	5153268	7241133	4859378	550496	25202040

Lähde: SVT III 26:1, taulu 10.

Taulukko 5a.

Tärkeimpien viljelyskasvien keskimääräinen sato viljelmää kohti lääneittäin vuonna 1929¹

	syysv.	kevätv.	ruis	ohra	kaura desitonnia	peruna	rehunaur.	vihantar.	heinä
Uudenmaan l.	1.8	0.5	14.4	3.7	42.7	40.0	18.9	5.9	145.5
Turun ja Porin l.	1.9	0.3	11.4	5.3	29.7	28.2	30.5	1.9	90.2
Hämeen l.	0.6	0.1	14.4	5.0	28.2	29.1	22.8	2.9	100.7
Viipurin l.	0.1	0.4	8.1	2.9	15.4	21.3	8.5	1.1	88.8
Mikkelin l.	0.0	0.2	12.6	3.2	16.7	22.2	10.3	1.5	54.4
Kuopion l.	0.0	0.1	7.4	5.3	10.8	26.7	13.0	1.5	68.9
Vaasan l.	0.0	0.0	8.3	5.6	11.7	24.0	22.8	1.2	100.8
Oulun l.	0.0	0.0	3.3	7.0	3.9	17.9	5.6	1.8	61.1
	0.5	0.2	9.3	4.9	18.1	25.4	17.1	1.9	88.5

Lähde: SVT III 26:1, taulu 10.

Taulukko 6.

Eläinkanta lääneittäin vuonna 1920

	viljemiä	nautoja	nautoja/ viljelmä	lehmiä	lehmiä/ viljelmä	hevosia	hevosia/ viljelmä
Uudenmaan l.	16407	160908	9.8	105593	6.4	37904	2.3
Turun ja Porin l.	40235	299394	7.4	183781	4.5	64458	1.6
Hämeen l.	22236	197307	8.8	124403	5.6	48898	2.2
Viipurin l.	44540	244149	5.5	157576	3.5	59043	1.3
Mikkelin l.	18350	147043	8.0	90799	4.9	27080	1.5
Kuopion l.	27733	235996	8.5	155241	5.6	42056	1.5
Vaasan l.	49904	307238	6.1	203257	4.1	67046	1.3
Oulun l.	29101	214635	7.4	143544	4.9	35212	1.2
Yht.	250749	1831274	7.3	1179989	4.7	391366	1.5

SVT III 17, s. 21.

Taulukko 7.

Eläinkanta lääneittäin vuonna 1929

lääni	viljemiä	nautoja	nautoja/ viljelmä	lehmiä	lehmiä/ viljelmä	hevosia	hevosia/ viljelmä
Uudenmaan l.	19271	154279	8.0	108322	5.6	34493	1.8
Turun ja Porin l.	44164	276734	6.3	187740	4.2	60145	1.4
Hämeen l.	26668	180696	6.8	123139	4.6	42867	1.6
Viipurin l.	48105	221034	4.6	154824	3.2	52973	1.1
Mikkelin l.	19521	115446	5.9	79583	4.1	23021	1.2
Kuopion l.	34972	209868	6.0	145637	4.2	37334	1.0
Vaasan l.	54589	281489	5.1	198283	3.6	62332	1.1
Oulun l.	37346	199248	5.3	141920	3.8	34577	0.9
Yht.	284636	1653979	5.8	1149398	4.0	350514	1.2

Lähde: SVT III 26:2, taulu 2.

Taulukko 8.

Maidon ja voin tuotanto lääneittäin vuonna 1929

lääni	maitoa/tn	maitoa/kg/ lehmä	maitoa/kg/ viljelmä	voita/tn	voita/kg/ lehmä	voita/kg/ viljelmä
Uudenmaan l.	229780	2129	11924	1055.7	9.1	54.8
Turun ja Porin l.	363658	1941	8234	2021.4	10.8	45.8
Hämeen l.	234966	1916	8811	1547.6	12.6	58.0
Viipurin l.	259928	1686	5403	4241.1	27.5	88.2
Mikkelin l.	111755	1417	5725	1911.5	24.2	97.9
Kuopion l.	231267	1595	6613	3514.6	24.2	100.5
<u>Vaasan l.</u>	345035	1744	6321	3072.6	15.5	56.3
Oulun l.	212852	1512	5699	3032.3	21.5	81.2
Yht.	2004401	1751	6980	20488.7	17.9	71.3

Lähde: SVT III 26:2, s. 16–17.

Maidon- ja vointuotantoa lääneittäin vuonna 1929 esittävästä oheisesta taulukosta 8 käy selville, että maitoa tuotettiin määrällisesti eniten Turun ja Porin läänissä, mutta lehmää ja viljelmää kohden eniten Uudenmaan läänissä. Vaikka Vaasan läänin maidontuotanto oli määrältään huomattavaa (toiseksi suurin), jäivät senkin lehmä- ja viljelmäkohtaiset tuotantomäärät selvästi etelän vastaavien lukujen varjoon. Vaikka periferia tuotti huomattavan määrän voita, taulukko osoittaa, että rintamaat olivat karjataloudenkin osalta sitä edellä. Karjaa ruokittiin suuremmilla viljelmillä entistä tehokkaammin ja sen laatua parannettiin jalostamalla. Vaikka karjamäärät vähenivätkin vuosien mittaan, maitomäärät kasvoivat.¹⁸

Koska pienviljelmiltä saatu toimeentulo jäi pakosta niukaksi, sivuan-
siot olivat tarpeen. Itä- ja Pohjois-Suomen pienviljelijät olivat paljolti
samassa asemassa kuin kaupunkien työmiehet, jotka olivat enemmän
taikka vähemmän yleisten suhdanteiden ja työnantajien armoilla. Pien-
viljelijöiden leivän leveys riippui usein puutavarayhtiöiden uitto-, hak-
kuu- ja ajomiesten tarpeesta ja siitä, mitkä olivat markkinahinnat. Met-
sä- ja uittotyöt olivat nimittäin pienviljelijäväestön tärkeimpiä sivuelin-
keinoja. Metsätöiden ollessa vilkkaimmillaan, ja jos otetaan huomioon
myös kotitarvehakkuut, niissä oli vuosittain yli 200.000 miestä mukana.
Keväisin hankki noin 10.000 miestä uittotoista leivänjatketta. Savotoi-
den ajomiehistä oli enemmistö niin ikään maaseudun tilallisia ja pienvil-
jelijöitä.¹⁹

Vaikka 1920-luvun toisen puoliskon hyvinä vuosina olikin runsaasti
metsätöitä,²⁰ joissa maksettiin suhteellisen hyviä palkkoja, työt kävivät
vuosikymmenen lopulla vähiin. Siitä oli seurauksena vaikea maaseutu-
työttömyys pahimpana pula-aikana. Myös työpalkat laskivat kohtalok-
kaasti (taulukko 12). Silloin selvisi konkreettisesti, että Itä- ja Pohjois-
Suomen pienviljelyalueet, missä puutavarayhtiöillä ja valtiolla oli laajo-
ja maaomaisuuksia sekä runsaasti halpaa työvoimareserviä, olivat ”teol-
lisuus-Suomen” näkökulmasta katsottuna vain hankinta-alueita, joihin
yhtiöt suhtautuivat kylmän liikemiesmäisesti, hiukan samalla tavalla
kuin länsimaat aikanaan siirtomaihinsa. Kun raaka-aineen (puun) hank-
kimisesta oli yhtiöille ja ylipäänsä metsäteollisuudelle hyötyä, järjestet-
tiin metsätöitä ja uittoja ja työstä maksettiin kohtalaista palkkaa, mutta
kun suhdanteet kääntyivät epäedullisiksi, työvoimareservi sai tulla toi-
meen miten parhaiten taisi.²¹

Metsätöihin liittyi runsaasti ongelmia, jotka olivat rinnakkaisia maa-
taloudessa esiintyneille. Kun teollisuustyöväen työoloihin ja asuntokur-
juuteen oli kiinnitetty huomiota jo varhain, se tapahtui metsätyöläisten
osalta varsin myöhään. Oli melko yleistä, että metsätyömiehet elivät
1920-luvun alun suurilla savotoilla kurjissa oloissa, kämpissä, jotka ”ve-
tivät”, ja joissa ei ollut juuri mahdollisuuksia vaatteiden kuivattamiseen
puhumattakaan mistään yksityiselämästä. Olot eivät parantuneet juuri
vuoden 1928 kämppälainkaan jälkeen. Koska kämppien jätkäporukoissa
oli heti vuoden 1918 jälkeen paljon entisiä punaisia, Muurmannin legi-
oonalaisia ja kriminaalirikollisiakin, seurasivat viranomaiset jokseenkin
tarkasti työmaiden oloja. Työnantajatkin toivoivat sitä. Valvonta ja am-
mattiyhdistysliikkeen heikkous sai työnantajat usein polkemaan työnte-
kijöiden etuja. Tämä ei ollut välttämättä paras tie sosiaalista periferian
pienviljelijäväestöä varsinaisten metsätyöläisten mukana.^{21a}

Maatalouden pienviljelyvaltaisuus ja luonnonolot vaikuttivat oleelli-
sesti siihen, että maatalousväestön enemmistön toimeentulo oli varsin
suhdanneherkkää. Itsenäisyyden alun reformit sekä seuraavien vuosien
asutuspolitiikka pitivät yllä ihannetta ”itsenäisestä pienviljelijästä”, joka
uurastaisi pelloillaan. Arkipäivän todellisuus oli usein kuitenkin kaukana
romantiikasta, sillä Itä- ja Pohjois-Suomen pienviljelmät soveltuivat ra-
kenteensa ja luonnonolonsa vuoksi lähinnä vain karjanhoitoon ja sii-

henkin rajallisesti. Esimerkiksi rehukysymys oli ongelma. Luonnonniityiltä korjattu heinä ei vastannut pellossa kasvanutta. Siten ei voinut ajatellakaan suuria karjoja, vaan oli tyydyttävä muutamaan päähän. ”Pienviljelys-Suomessa” ei voinut kasvattaa viljaa samalla tavalla kuin etelässä, vaikka lämpiminä kesinä viljelytoimintaa kokeiltiinkin varsin pohjoisessa.^{21b}

Periferian pienviljelijäväestö jäi näennäisestä itsenäisyydestään huolimatta epäitsenäiseksi ja ulkoisista ”armonpaloista” riippuvaiseksi. Sen oli otettava lisäansioita sieltä, mistä niitä sai. Sen oli tehtävä työtä sillä palkalla, jonka yhtiöt olivat kulloinkin valmiita maksamaan. Pahimmillaan tämä merkitsi sitä, että luonnon oikutellessa huonoilla sääsuhteilla pienviljelyväestön toimeentulo saattoi esimerkiksi työttömyyden ja palkkojen putoamisen vuoksi huonontua ratkaisevasti. Vaikeuksiin ei löytynyt yleensä lievennystä sosiaalipolitiikasta, sillä se oli vielä 1920- ja 1930-luvulla tunnetusti kehittymätöntä.²²

Voidaan kai sanoa, että periferian maatalousväestö eli varsin vaatimattomissa oloissa verrattuna rintamaiden väestön oloihin. Vaikka maailmansotien väliseltä ajalta ei olekaan tehty varallisuusoloja kartoittavaa tutkimusta, joka valaisisi myös alueellisia eroja, 1900-luvun alun tiedot antavat mahdollisuuden olettaa, että Itä- ja Pohjois-Suomen asukkaiden varallisuus oli selvästi vähäisempää kuin Etelä- ja Lounais-Suomen asukkaiden.²³ Vaikka metsätulot olivat lisänneet maaseudun väestön varallisuutta, alueelliset erot tuskin poistuiivat, sillä parhaat metsät olivat etelässä, Pohjois- ja Itä-Suomen metsiä oli keskittynyt yhtiöille ja valtiolle, ja rajan sulkeutuminen haittasi esim. Itä-Suomen aiempia kauppayhteyksiä rajan taakse.²⁴

Vanhaan maatalouteen verrattuna oli uutta myös se, ettei ainakaan ekspansiivisen maatalouden alueilla eletty enää luontaistaloudessa, jossa kaikki oli hankittu omasta takaa. Maatalous ei ollut mitenkään irrallaan yhteiskunnasta. Suurimmat viljelmät olivat tulleet tai olivat tulossa jönnökinlaisiksi liikeyrityksiksi, joiden hoitamisessa (uudisrakennukset, koneet, salaojitus jne) liikuteltiin entistä enemmän rahaa. Vaikka maatalouden yleistä kehitystä leimasi 1920-luvulla selvä edistyminen ja vaurastuminen, kehitykseen liittyi kuitenkin riskitekijöitä, jotka olivat aiemmin olleet paljolti vieraita. Lyhytaikaisilla lainapääomilla rahoitettu maatalous tuli nimittäin entistä suhdanneherkemmäksi.²⁵

1.2. TALOUDELLISET VAIKEUDET – POHJA TYYTYMÄTTÖMYYTEEN

Ensimmäisen maailmansodan jälkeinen aika oli talouselämän voimakasta kehityskautta. Vuoden 1920 lopulla alkoi tosin lyhyeksi jäänyt laskusuhdanne, mutta kun se oli ohitse, seurasi lähinnä vuosiin 1925–1928 rajoittunut suhteellisen pitkä nousukausi. Sen aikana investoinnit lisääntyivät lähes kaikilla talouselämän aloilla. Vuosikymmenen lopussa nousi uudelleen pilviä taivaalle. Kohta alkoiinkin vaikeaksi muo-

dostunut maailmanpula, joka saavutti aallonpohjan 1930-luvun parina, kolmena ensimmäisenä vuotena.²⁶

Välittömästi ensimmäisen maailmansodan jälkeiset vuodet olivat maatalouden kannalta edullisia, sillä inflaation vuoksi maanviljelijöiden velat supistuiivat lähes olemattomiin: kirjanpitoiltoilla suoritettujen tutkimuksien mukaan maatalouden velat olivat tilivuonna 1921–1922 enää noin 6 % varoista.²⁷ Vaikka tilanne näytti tuolloin siis valoisalta, nousi lähivuosina esiin tekijöitä, jotka olivat omiaan vaikeuttamaan maanviljelijäväestön asemaa. Ne loivat omalta osaltaan myös pohjaa talonpoikien kasvavalle tyytymättömyydelle.

Maatalouden luottojärjestelmä muuttui viljelijöiden kannalta katsoen epäedulliseksi. Suomen Hypoteekkiyhdistys, joka oli ollut maatalouden tärkein kiinteistöluottolaitos, oli tosiasiallisesti vararikkotilassa aina vuoteen 1925 saakka. Koska pitkäaikaista ja halpakorkoista maatalousluottoa ei ollut riittävästi saatavissa, vaikka viljelijät olisivat tarvinneet rahaa mitä erilaisimpiin kohteisiin (esim. rakennuksiin, koneisiin, rai-vaustoimintaan, lunastusmaksuihin jne.), he rahoittivat hankkeitaan lyhytaikaisilla, korkeakorkoisilla ja henkilötakauksiin perustuvilla lainoilla, jotka eivät olleet luonnollisestikaan velallisen kannalta kovin edullisia.²⁸

Luottojärjestelmälle oli tyypillistä myös korkea korkokanta. Se oli maailmansodan perintöä. Vuoteen 1920 saakka pankkien sallittiin periä pitkäaikaisista luotoista vain 6 %:n korko, mutta sitten rajoitukset poistettiin. Kuviteltiin, että korkea korkokanta olisi kiihdyttänyt investointeja, mutta se olikin rasite. Tämä päti erityisesti maatalouteen, mikä aiheutti varsin pian tyytymättömyyttä Suomen Pankin harjoittamaa raho-
politiikkaa kohtaan. Samalla sai koko pankkijärjestelmä osansa.²⁹

Viljelijöiden vaikeutena olivat myös epäedulliset sääolosuhteet, sillä vuosina 1923 ja 1928³⁰ koettiin vakava kato. Vuoden 1923 kato kohtasi pahiten Oulun lääniä, jonka alueella kaikkiaan 69 maalaiskuntaa kärsi menetyksiä. Myös Vaasan läänissä, Kuopion läänissä ja Viipurin läänissä olivat tuhot tuntuvia. Tilannetta selvittämään asetettiin valtakunnallinen katokomitea, joka jakoi luottoa pahiten kärsineille alueille eri tarkoituksiin. Siemenviljaluottoa se myönsi vain Oulun lääniin. Valtiovalta osoitti avustuksiaan myös katoalueiden hätäaputoihin. Vaikka katolainat olivat edullisia tavallisiin maatalousluottoihin verrattuna, monet viljelijät joutuivat tukalaan tilanteeseen, sillä koettujen menetyksien vuoksi oli jo ennestään kasaantunutta velkaa lisättävä.³¹

Oulun lääni kärsi pahiten myös vuoden 1928 kadosta. Sateisen ja kolean kesän tuloksena koki 61 läänin 76 maalaiskunnasta menetyksiä. Oulun läänin ohella kuuluivat katoalueeseen myös miltei koko Vaasan lääni, suuri osa Turun ja Porin lääniä, Hämeen läänin länsiosa ja Kuopion läänin pohjoisosa. Toisin kuin vuonna 1923 viranomaiset eivät asettaneet nyt valtakunnallista katokomiteaa, vaan tyytyivät muodostamaan vain Oulun katokomitean ja Kajaanin katotoimikunnan, joiden tehtäväksi uskottiin pahimmin kärsineen maankolkan luotsaaminen valoisampaan tulevaisuuteen. Edellisen puheenjohtajana oli tunnettu maata-

lousmies, maaherra E. Y. Pehkonen ja jälkimmäisen henkikirjoittaja J. Huovinen. Myös monet katoalueen yksittäiset kunnat asettivat katotomikuntia huolehtimaan katokysymyksestä.³²

Katolainojen tarpeen katsottiin olevan suurimman Oulun läänin kunnissa. Helpottaakseen tilannetta hallitus jätti vuoden 1928 marraskuussa eduskunnalle esityksen 35 miljoonan markan siirtomäärärahan myöntämisestä kadon torjuntaan. Eduskunta myönsi saman vuoden joulukuussa rahat sekä lisäksi vielä viisi (5) miljoonaa markkaa hätäaputoihin. Myöhemmin varoja oli osoitettava tarkoituksiin vielä lisää. Maaliskuussa 1929 hallitus esitti, että eduskunta myöntäisi vielä 10 miljoonaa markkaa lisää. Se myönnettiin. Lisäksi eduskunta osoitti tarkoitukseen vielä kaksi (2) ”ylimääräistä miljoonaa” eli yhteensä 12 miljoonaa markkaa halpakorkoisia siemenlainoja. Eduskunta antoi myös työttömyyden torjuntaan 8 miljoonan markan lisämäärärahan.

Katolainoja annettiin kuntien kautta jaettavaksi eniten Oulun lääniin ja osuuskassojen kautta jaettavaksi Vaasan lääniin. Syömäviljalainoja ei myönnetty. Yksityisten oli maksettava siemenviljalainasta 5 % korkoa, kuntien ja osuuskassojen 4 %. Laina-aika oli Oulun läänin kunnille ja osuuskassoille viisi vuotta, mutta muille kolme vuotta. Se että siemenlainoja voitiin myöntää sekä kunnille että osuuskassoille, oli omiaan synnyttämään eräin paikoin eripuraisuutta. Kunnat valittivat, että osuuskassojen suosiminen johti siihen, etteivät heikkovaraiset ja velkaiset pienviljelijät kyenneet aina saamaan tarvittavia takaajia ja jäivät siten lainatta. Tyytymättömyyttä aiheutti myös se, ettei syömäviljan ostoa varten ollut osoitettu lainkaan varoja. Muutamat tähän tarkoitukseen laaditut Oulun läänin kuntien laina-anomukset hylättiin. Tämä lisäsi jossakin määrin köyhäinhoitomenoja. Samaan aikaan muutamissa Pohjois-Suomen kunnissa (mm. Kajaanin maalaiskunnassa, Kuusamossa, Taivalkoskella, Pudasjärvellä ja Inarissa) vallinnut rehunpuute oli myös omiaan luomaan tyytymättömyyttä oloihin. Vaikka lainoilla voitiin ehkä tilapäisesti helpottaa vaikeuksiin joutuneiden asemaa, ei epäkohtia kyetty poistamaan. Koska joillakin saattoi olla vielä vuoden 1923 katolainoja maksamatta,³³ ja nyt oli otettava uutta lainaa, velkataakka kasvoi ajanoloon vaarallisen suureksi.

Maatalouden kannalta oli onnetonta, että monet vaikeudet kasaantuvat samoihin aikoihin. Kun metsäteollisuus oli kokenut 1920-luvun toisella puoliskolla pitkän nousukauden, sen kannattavuus heikkeni vuosikymmenen lopussa. Moni saha sulki ovensa. Uitot ja hakkuut vähenivät, mistä seurasi laajamittainen joukkotyöttömyys. Pahimmillaan se oli vuonna 1931 ja lähenteli silloin 100.000:n rajaa. Lisäksi on huomattava, että kaikkia työttömiä ei ollut rekisteröity. Osa jäi tilastoihin merkitsemättä. Vaikka kaupunkityöttömyys oli huomattavaa, tilanteesta kärsivät maaseutu ja etenkin metsä- ja uittotöistä lisäänsioita saaneet syrjäseudut (Itä- ja Pohjois-Suomi). Periferian työttömyys oli uusi ja yllättävä ongelma (taulukot 9–11). Sen lisäksi, että töitä oli vähän, myös palkat pienenevät. Metsätyömiehen päiväpalkka laski tuntuvasti vuosien 1928–1932 aikana. Se väheni vieläkin enemmän kuin maatyöläisen palkka, vaikkei

Taulukko 9.

Työttömyys keskimäärin vuosina 1929–1934

	1929–30	1930–31	1931–32	1932–33	1933–34
kaupungit	11744	15842	19342	21920	21737
maaseutu	18197	31207	62008	46764	17986
Yht.	29941	47049	81350	68684	39723

Lähteet: Kahra 1938, s. 80 taulu III.

Taulukko 10.

Maaseutu- ja kaupunkityöttömyyden osuus keskimäärin vuosina 1929–1934

	1929–30	1930–31	1931–32	1932–33	1933–34
kaupungit	39.2 %	33.7 %	23.8 %	32.0 %	54.7 %
maaseutu	60.8 %	66.3 %	76.2 %	68.0 %	45.3 %
Yht.	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %

Lähteet: Kahra 1938, s. 80 taulu III.

Taulukko 11

Maaseututyöttömyyden %-osuus koko työttömyyden määrästä lääneittäin 1929–1934

lääni	1929–30	1930–31	1931–32	1932–33	1933–34
Uudenmaan I.	25.1	24.1	44.8	39.9	25.1
Turun ja Porin I.	60.0	66.2	67.9	68.4	57.0
Hämeen I.	49.2	64.2	67.7	61.2	44.5
Viipurin I.	66.1	83.1	79.1	65.8	40.9
Mikkelin I.	78.1	60.3	68.3	47.0	20.9
Kuopion I.	81.3	80.7	88.6	80.8	49.7
Vaasan I.	76.5	72.2	80.4	76.2	56.2
Oulun I.	94.4	79.3	87.6	83.8	67.7

Lähteet: Kahra 1938, s. 80 taulu III; Nieminen 1970, s. 27 taulukko 3.

sekään ollut kovin suuri (taulukko 12). Alhaisimmillaan metsätyömiehen palkat olivat vuonna 1933. Tehtaan työmies säilytti pula-aikana paremmin palkkatasonsa kuin metsätyömies tai maatyöläinen.³⁴

Työttömyyden ja työpalkkojen laskun lisäksi metsäteollisuuden vaikeudet johtivat kantohintojen romahtamiseen vuoden 1929 jälkeen. Alimmillaan ne olivat vuonna 1931. Tällä oli merkitystä lähinnä niille viljelijöille, joilla oli hyvinhoidettuja metsiä, mutta jossakin määrin myös Itä- ja Pohjois-Suomen pienviljelijöille.³⁵ Pulan vaikutus näkyi myös tuottajahintojen kehityksessä. Tulleista huolimatta maailmanmarkkinahintojen lasku heijastui myös Suomeen. Ensin laskivat viljan,

Taulukko 12

Metsätyöläisten ja maatyöläisten päiväpalkan kehitys vuosina 1928–1934

vuosi	metsätyöläisten palkka*	maatyöläisten palkka**
1928	50.04	30.34
1929	47.07	31.32
1930	46.10	31.93
1931	32.90	25.87
1932	29.15	21.53
1933	28.73	20.08
1934	34.39	22.19

*) metsätyöläisen päiväkeskiansio metsähallituksen töissä.

**) maatyöläisten keskimääräinen päiväpalkka omassa ruuassa olevien miesten osalta talvella.

Lähde: Suomen taloushistoria 3, s. 410–412 taulukot 13.2 ja 13.4a.

Taulukko 13

Tuottajahintojen kehitys vuosina 1927–1934

vuosi	vehnä	ruis	sianliha	kananmunat	maito
1927	98	103	87	97	102
1928	93	95	89	112	107
1929	83	80	90	113	101
1930	76	74	84	88	79
1931	87	85	56	83	69
1932	98	90	58	88	68
1933	92	80	65	79	70
1934	94	83	61	68	67
keskim.	90	85	73	91	82

Indeksi v. 1926=100.

Lähteet: Viita 1966, s. 59 liite 1 ja s. 63–65 liite 2; Oittinen 1975, s. 65, 78 ja 80.

sianlihan ja munien tuottajahinnat, sitten maidon hinta. Sen romahtamisella oli ehkä syvällisin vaikutus, sillä maito oli tuonut tuloja niin hyvinvoipien tilallisten kuin pienviljelijöidenkin talouteen (taulukko 13).

Minkälaisia seurauksia syntyneillä vaikeuksilla oli maatalouteen? Kirjanpitotiloilla suoritettujen tutkimukset, vaikka ne eivät ehkä vastaakaan täysin vallinnutta tilannetta, osoittanevat, että maatalousväestö velkaantui varsin voimakkaasti pula-aikana. Velat varoista olivat tilivuonna 1922–1923 noin 7 %, mutta tilivuonna 1929–1930 jo noin 13 % sekä tilivuonna 1931–1932 peräti yli 17 %.³⁶ Ilmiö ei ollut kansainvälisesti epätavallinen, sillä maanviljelijät velkaantuivat niin Itä- kuin Keski-Euroopassa, Pohjois-Amerikassa sekä kaikissa Pohjoismaissa samanlaisten syiden vuoksi.³⁷ Yksi velkaantumisen syy oli 1920-luvun

Taulukko 13a.

Sosiaaliavunsaajien prosentuaalinen osuus eri läänien väkiluvusta vuosina 1927–1932

lääni	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Uudenmaan l.	3.4	3.4	3.7	4.4	5.2	6.6
Turun ja Porin l.	2.4	2.4	2.6	2.9	3.3	3.7
Ahvenanmaa	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	1.0
Hämeen l.	2.9	2.9	3.0	3.2	3.5	4.1
Viipurin l.	2.1	2.2	2.3	2.5	2.9	3.4
Mikkelin l.	2.6	2.6	2.9	2.9	3.6	4.1
Kuopion l.	2.7	2.6	2.7	3.0	3.5	4.2
Vaasan l.	1.5	1.5	1.6	1.8	2.0	2.3
Oulun l.	2.0	1.9	2.1	2.4	2.9	3.7

Lähde: SVT XXI A 37, s. 11.

kireä rahapolitiikka ja korkea korkokanta, mutta myös maatalouden luonteen muuttumisella oli osuutensa.^{37a}

Vaikeudet heijastuivat myös julkisyhteisöjen kautta. Samalla kun maatalousväestön veronmaksukyky laski edellä mainituista syistä, monet joutuivat turvautumaan entistä enemmän sosiaalihooltoon. Pihkala on todennut, että varsinkin Itä- ja Pohjois-Suomen maalaiskunnat kärsivät pulasta. Niiden verotulot laskivat ja sosiaalimenot kasvoivat.³⁸ Varsin huomattava osa maan väestöstä nautti sosiaaliavustusta pula-aikana (taulukko 13a).

Kasaantuneet vaikeudet johtivat pulavuosina vararikkojen, ulosottojen ja pakkohuutokauppojen vyöryyn (taulukko 14), mikä oli vallitseva kehityssuunta muuallakin maailmassa kuin Suomessa.³⁹ Sellaisia vararikkoja, joissa vararikkovelvollisena oli maanviljelijä, tapahtui eniten vuonna 1931. Sen jälkeen niiden määrä alkoi vähetä. Myös vireille pantuja vararikkoja oli samana vuonna eniten (597). Maanviljelijän joutuminen vararikkoon aiheutui usein jostakin liiketoiminnasta, esim. sahasta tms. Vastaavasti ulosottojen määrä, josta tiedot ovat tosin puutteellisia, oli suurimmillaan vuonna 1934 (24459).

Maaseudun vaikeuksia kuvaa ehkä parhaiten pakkohuutokaupalla myytyjen maatalouskiinteistöjen määrän kasvu. Kuten oheisesta taulukosta 14 käy selville, myytiin yli 15.000 tilaa pakkohuutokaupalla vuosina 1928–1936. Määrä oli tosin vain 5.3 % kaikkien maatalouskiinteistöjen (viljelmien) määrästä. On kuitenkin otettava huomioon sellainen seikka, ettei määrä jakaantunut tasaisesti eri läänien osalle, kuten tuonnempana tullaan näkemään, vaan että pakkohuutokauppojen – kuten ilmeisesti myös ulosottojen ja vararikkojenkin – määrissä esiintyi alueellista keskittymistä; muutamissa lääneissä kiinteistöjä myytiin selvästi enemmän kuin toisissa lääneissä. Lisäksi keskittymistä ilmeni läänien, jopa kuntienkin sisällä. Oikeastaan voidaan puhua erityisistä pualaueista pakkohuutokappalukujen valossa.⁴⁰

Taulukko 14

Vararikkojen, joiden vararikkovelvollisena oli maanviljelijä, ulosottojen ja pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen määrä vuosina 1928–1936

vuosi	vararikkojen määrä kpl	ulosottojen määrä kpl	pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen määrä kpl
1928	20	–	315
1929	76	–	596
1930	142	–	1088
1931	315	4732	1623
1932	211	17073	2526
1933	103	23739	3296
1934	57	25459	2651
1935	38	–	2018
1936	16	–*	1092
Yht.	978	71003	15109

*) tilastot puuttuvat

Lähteet: Jutila – Konttinen 1936, s. 58–61; Johanson 1941, s. 136–149; Oittinen 1975, s. 124; Lackman 1977, s. 43.

Taulukko 15.

Pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen määrä lääneittäin vuosina 1931–1934

lääni	1931	1932	1933	1934	Yht.	%
Uudenmaan l.	89	100	96	67	352	3
Turun ja Porin l.	234	294	301	185	1014	10
Hämeen l.	130	223	227	103	685	5
Viipurin l.	413	674	990	595	2672	28
Mikkelin l.	88	244	253	128	713	7
Kuopion l.	169	354	424	475	1422	13
Vaasan l.	277	284	442	335	1338	12
Oulun l.	221	353	563	763	1900	18
Yht.	1623	2526	3296	2651	10096	100 %

Lähteet: Oittinen 1975, s. 130; Lackman 1977, s. 45.

Keskittyminen käy lääneittäin selville oheisesta taulukosta 15. Sen mukaan maatalouskiinteistöjä myytiin vuosina 1931–1934 eniten Viipurin läänissä (28 %), missä vuotuiset myyntimäärät olivat varsin suuria. Myös Oulun läänissä (18 %), Kuopion läänissä (13 %) ja Vaasan läänissä (12 %) myytiin tiloja huomattavat määrät. Oittinen, joka on selvittänyt tätä ongelmaa, on päättänyt sellaiseen tulokseen, että pakkohuutokaup-

poissa myytiin eniten pienimpiä kiinteistöjä (viljelmiä, 45 %) ja vähiten suurimpia. Suurimmat kärsivät hänen mukaansa kuitenkin ensimmäisenä pulasta, mikä näkyi pakkohuutokauppaluvuissa. Pienviljelyalueiden pakkohuutokappavyöry oli maan muiden osien kehityksestä jonkin verran jäljessä, niin että Kuopion läänin ja Oulun läänin kohdalla tapahtui myynnissä vielä kasvua siinä vaiheessa, kun muualla kehitys oli kääntynyt jo toiseen suuntaan.⁴¹

Pakkohuutokaupalla myytyjen kiinteistöjen määriä tarkasteltaessa on syytä huomata, että Maatalousministeriön pakkohuutokappatilastot saattavat ilmoittaa myyntiluvut alakanttiin. On nimittäin mahdollista, etteivät kaikki viljelijät antaneet asioiden kehittyä pakkohuutokauppaan asti, vaan myivät omaisuuttaan ”vapaaehtoisesti” kunniansa pelastamiseksi ja vaikeuksiensa voittamiseksi. Vaikka kyseessä saattoi siis olla tosiasiallinen pakkomyynti, sellaiset eivät näy tilastoissa, koska kyseessä ei ollut kruununvoudin toimenpide.⁴²

Kirjailija Pentti Haanpää kuvaa mainiosti pula-ajan luonnetta maaseudun kannalta eräässä vuonna 1932 julkaisemassaan novellissa: ”Niin sanotun yleismaailmallisen talouspulan lautuva tauti ulottui myöskin Puhdon kylään. Koko kylän elämä oli kuten sairasta ja kituvaa. Useimmat talot olivat hankaluuksissa paperiasioittensa kanssa, maat olivat pantatut pankeille ja kaikenkarvaiset velat ja vekselit kohosivat ja paisuivat kuten limpputaikina raskaitten korkojen vuoksi. Voi- ja lihakilojen hinnat olivat matalalla, ja jos metsässä törrötti vielä joitakin orpoja mäntyjä, niin niidenkään myynnillä ei asioita autettu. Isännät alkoivat jo tulla siihen vakaumukseen, että oli turhaa juoksennella pankeissa ja rahamiesten puheilla, sillä jokainen heistä oli nyt siinä sieluntilassa, ettei erästä paperilaatua saanut päästää liikkeelle. Kiinni entisetkin! Viranomaiset toimittelivat ulosmittauksia ja pakkohuutokauppoja. Jos joku talo olisi välttänyt ne omalta kohdaltaan, niin takuujärjestelmän monisilmäinen verkko kiskaisi senkin joukkoon. Isännät katselivat ajanmerkkejä ällistelevin silmin. He huomasivat tämänkin yhteiskunnan olleen jonkinlaisen kollektiivin.”⁴³

Kirjailija oli osunut asian ytimeen. Kantohintojen ja tuottajahintojen romahdus oli ollut maaseudulle kohtalokasta. Aikanaan tehtyjä sitoumuksia ei kyetty hoitamaan, koska tulot vähenivät, mutta korkojen ja kuoletuksien määrä pysyi samana kuin ennen tai lisääntyi. Lisäksi tiukka rahapolitiikka ja kaikin puolin vaikea aika pani velkojat liikkeelle. Vaikka olisi ollutkin reaaliomaisuutta, ei se aina kelvannut velkojille, vaan olisi tarvittu käteistä rahaa, josta oli kuitenkin puutetta. Koska monet olivat taanneet naapuriensa lainoja, saattoi ”takuujärjestelmän monisilmäinen verkko” kiskaista myös hyvinvoipia tilallisia pakkohuutokauppaan, joka oli 1930-luvun alussa monen kova kohtalo. Maaseudun velkaantumisesta pankeille kertoo se, että vuosina 1931–1934 oli maatalouskiinteistöjen pakkohuutokauppaan hakijoista suurin osa juuri pankkeja ja muita rahalaitoksia, vasta niiden jälkeen yksityisiä⁴⁴.

Lienee kiistaton tosiasia, että taloudellisista vaikeuksista, jotka kulminoituivat 1930-luvun pula-aikaan, versonut tyytymättömyys oli vaikut-

tava liikkeelle paneva voima talonpoikien liikehtimisien taustalla. On kuitenkin huomattava, ettei tyytymättömyysilmiöiden kärjessä tarvinut aina olla suinkaan taloudelliseen perikatoon joutuneiden ryhmä, vaan jo elintason lasku aiempaan verrattuna, suhteellinen köyhtyminen, saattoi olla tyytymättömyyttä ruokkiva tekijä. Ne, joilla oli runsaasti omaisuutta ja siten myös paljon menetettävää, turhautuivat ehkä helpommin kuin sellaiset maaseudun vähäväkiset, jotka olivat tottuneet niukkaan toimeentuloon ja joilla ei juuri ollut omaisuutta. Ilmiö on hiukan samantapainen kuin aikanaan nuijasodan päivinä.⁴⁵

Vuosikymmenen aikana maaseutu velkaantui. Jo pelkkä pelko köyhtymisestä ja taloudellisesta katastrofista aiheutti emotionaalisia jännitteitä. Varsinkin pula-aikana monet joutuivat elämään pakkohuutokaupan uhan alla. Vaikka lopullinen katastrofi ehkä vältettiin, se kiristi tunnelmia. Olisi ollut ”ikuinen häpeä”, jos suvussa satoja vuosia kulkenut talo olisi joutunut vasaran alle. Tällä tavalla syntyneet pitkäaikaiset jännitteet etsivät purkaantumistietä. Niiden laukaisemiseksi ei riittänyt kuitenkaan pelkkä taloudellinen paine. Jos niin olisi ollut, olisi kyseessä täytynyt olla vielä vaikeampi taloudellinen kriisi kuin 1930-luvun alussa. Tarvittiin muitakin tekijöitä. Propagandaa, henkilökysymyksiä, maaseudun ikivanhaa herravihaa ja yllättäviä tilannetekijöitä ei voida sivuuttaa tässä yhteydessä. Massareaktion käynnistäjinä niillä saattaa olla huomattava merkitys.⁴⁶

2. POLIITTINEN ILMAPIIRI

Maailmansotien välisen ajan poliittisessa kehityksessä ilmeni runsaasti sellaisia tekijöitä, jotka olivat omiaan ruokkimaan tyytymättömyysilmiöitä. Kansakunta oli revennyt kahtia vuonna 1918, mitä nuori Suomi sairasti kauan. Maltilliset sosialistit (sosiaalidemokraatit) palasivat voittajien yhteiskuntaan ja ryhtyivät ajamaan näkemyksiään eduskunnan kautta, mutta heitä jyrkemmät vasemmistoradikaalit, joiden ydinjoukko oli paennut Neuvosto-Venäjälle ja perustanut siellä SKP:n, eivät halunneet kompromissia vaan pyrkivät vallankumoukseen. Revanssihenki eli. Kaikki eivät olleet lainkaan vakuuttuneita parlamentaarisen demokration ja tasavaltaisen hallitusmuodon paremmuudesta verrattuna lujaan hallitusvaltaan ja monarkiaan. Demokraattista kehitystä eivät liioin vahvistaneet ajalle tyyppilliset ulkomailla tapahtuneet vallankumousyritykset, eivätkä sille olleet eduksi Suomessa istuneet lyhytikäiset vähemmistöhallitukset.⁴⁷

Jo varsin pian alkoi kuulua väitteitä puoluepelin turmelevasta vaikutuksesta ja ”vapaussodan” hedelmien valumisesta hukkaan. Innokkaimmat vaativat pikaista sulkua sosialismille. Tunnekuohuja lisäsi entisestään kommunistien tulo julkiseen poliittiseen elämään vuonna 1920, kun SSTP perustettiin. ”Valkoinen tyytymättömyys” lisääntyi, kun kommunistit palasivat uudelleen eduskuntaan SSTP:n lakkauttamisen jälkeen ja tehostivat propagandaansa. Suomi kulki monissa asioissa samaan tah-

tiin kuin manner-Eurooppa, missä demokratia kärsi muutamissa maissa heti ensimmäisen maailmansodan jälkeen tappion totalitarismin edessä. Suurin ero oli kuitenkin se, että Suomi pysyi koko sotien välisen ajan demokratiana, joskin se horjui 1930-luvun alussa pahanlaisesti.⁴⁸

Talonpoikien järjestelmään kohdistama kritiikki ei ollut 1920-luvulla harvinaista. Vaikka talonpoikaisto on nähty ehkä kovinkin yhtenäisenä joukkona, maalaisliiton tunnuksien alla kulkeneena ryhmittymänä, oli sen keskuudessa myös sisäisiä erimielisyyksiä. Kaikki talonpojat eivät olleet tyytyväisiä maalaisliittoon, vaikkakin sen kannatus oli laajaa maaseudulla. Kun talonpojat toisaalta suureksi osaksi yhtyivät vaatimuksiin ”lehmäkauppojen” ja puoluepelin lopettamiseksi sekä pelkäsivät porvarilehdistön toitottamaa kommunismivaaraa, niin toisaalta osa heistä oli valmis kritikoimaan maan johtopuolueisiin nousutta maalaisliittoa oikeistolaistumisesta ja kokoomuksen kanssa veljeilemisestä. Maalaisliitossa, joka oli ollut toimintansa alkuvaiheissa tietyllä tavalla pienviljelijäradikalismien kyllästävä puolue, esiintyi erimielisyyttä linjanvedosta niin 1920- kuin 1930-luvullakin. Aluksi se ei ollut laajaa, mutta voimistui selvästi 1930-luvun alussa.⁴⁹

Maalaisliiton koko kenttä ei hyväksynyt sitä, että puolueen luonne oli ajanmittaan oleellisesti muuttunut. Pienviljelijäradikalismia henkineestä ja populistisia piirteitä sisältäneestä maaseutupuolueesta oli paisunut varsin nopeasti poliittinen voimatekijä, joka oli saanut maistaa myös hallituksessa olon ihanuutta. Entisestä yhteiskunnallisesta uudistusliikkeestä, jonka etunenässä oli kulkenut runsaasti Pohjanmaan viljelijöitä ja jonka alkuperäinen työ oli monien mielestä vielä kesken, oli muovautunut aiempaa selvästi kapea-alaisempi tuottajien puolue. Sen ovet olivat kaikille – niin isännille kuin isäntien varjoillekin – avoinna.⁵⁰

Varsinkaan ns. ”vasemmistoagraarit” ja kentän pienviljelijäjoukot eivät hyväksyneet varauksettomasti maalaisliiton 1920-luvun politiikkaa. Kokoomuksen kanssa hallituksessa oloa katseltiin karsaasti. Samalla saatettiin varoitella puolueen liukumisesta oikealle. Virkamiesten palkat, sotilasmaenot, tullikysymykset sekä maan syrjäseutujen – Itä- ja Pohjois-Suomen – kehittäminen olivat melkeinpä jatkuvia keskustelun aiheita puolueen sisällä, sillä esim. itä- ja pohjoissuomalaisille pienviljelijöille, joista huomattava osa lukeutui maalaisliiton kannattajakuntaan, viljattullit olivat lisätaakkana, koska he olivat niin leipäviljan kuin karjanrehunkin osalta monesti ostajan asemassa.⁵¹

Sen lisäksi, että maalaisliitossa oli havaittavissa jako ”oikeistoagraareihin” ja ”vasemmistoagraareihin”, ilmeni vastakkaisuutta myös Karjalan ja Pohjanmaan maalaisliittolaisten välillä. Isojen isäntien ja pienviljelijöiden välisiä erimielisyyksiä tasoitti se, että puolueen poliittisesta linjasta aluksi päättäneen eduskuntaryhmän valtuuksia vähennettiin ja että pienviljelyksen ongelmia yritettiin käsitellä aiempaa perusteellisemmin. Myös sillä oli merkitystä, että Pohjois-Suomen kansanedustajat ajoivat voimakkaasti pienviljelysalueiden asiaa. Maalaisliiton poliittinen linja muuttui jossakin määrin 1920-luvun lopulla. Se ei estänyt kuitenkaan sitä, että paikalliset tekijät aiheuttivat vakavaa rakoilua puolue-

een riveissä 1930-luvun pula-aikana.⁵²

Tyytymättömyyttä esiintyi myös toisen valtapuolueen – Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen – riveissä. Koska sosiaalidemokraateilla ei ollut maaseudulla lähellekään sitä kannatusta kuin maalaisliitolla, ei puolueeseen kuuluneiden pienviljelijöiden mielenilmauksilla ollut sitä merkitystä kuin maalaisliitossa. Vaikka sosiaalidemokraatit olivat aikanaan ajaneet voimakkaasti torpparien asiaa, ja heillä oli myöhemmin vahva asema Maanvuokraajien Liittoa (ML) seuranneessa Pienviljelijäin Liitossa (PL),⁵³ saattoi ote maatalouskysymyksissä ajoittain herpaantua muiden kysymysten vuoksi. Vuoden 1922 puoluekokouksessa kuului kuitenkin ääniä pienviljelijöiden puolesta. Erityisesti Karjalan kannaksella vaikutti voimakas pienviljelyslinja, joka vaati puoluetta kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota maaseudun ongelmiin. Karjalassa tällainen linja oli alkanut erottautua oikeastaan jo vuonna 1918, ja myöhemmin 1920-luvulla puolue asettikin siellä pienviljelijöitä kansanedustajaehdokkaikseen.⁵⁴

Vaikka pienviljelyslijnalla oli puolueessa vastustajia – puoluehan oli pitkältähtäimen ohjelmassaan maan sosialisoinnisen ja suurtuotannon kannalla –, se sai kuitenkin äänensä kuuluviin. Etenkin vuoden 1927 eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraateilla oli pienviljelijöitä ehdokkaana Karjalassa. Vuosikymmenen lopulla pienviljelyslinja tosin tilapäisesti heikkeni, mutta 1930-luvun puolella se erottui jälleen selvästi. Vaikka sosiaalidemokraattien kannatus ei muodostunut maaseudulla järin suureksi, oli se kuitenkin eräin paikoin ääriivasemmiston kannatusta suurempi.⁵⁵

Myös muut asemansa vakiinnuttaneet puolueet kiinnittivät ainakin ohjelmissaan huomiota maaseutuun, joskaan itse toiminta sen hyväksi ei liene ollut aivan varauksetonta. Mm. kansallisella kokoomuksella ja kansallisella edistyspuolueella oli laaja maatalousohjelma.⁵⁶ Niin ikään kommunistit kiinnittivät maaseutuun suurta huomiota, mitä tarkastellaan seikkaperäisesti tuonnempana.

Pienviljelijöiden tyytymättömyydellä ammatillisiin järjestöihinsä oli tietty vaikutus protestiliikkeiden syntyyn. Maailmansotien välisenä aikana toimineita pienviljelijöiden ammatillisia järjestöjä olivat edellä mainitun PL:n ohella Pienviljelijäin Keskusliitto (PK) ja Maatyöväen Liitto (MtL), jonka nimi muutettiin myöhemmin Suomen maa-, metsä- ja uittotyöväen liitoksi (SMMUTL). Näistä PK oli selvästi suurin ja MtL pienin. Varsinainen maataloustuottajien järjestö oli Maataloustuottajien Keskusliitto (MTK), jolla oli tosin pienviljelijäjäseniäkin. PK oli porvarillisten puolueiden johtama, PL oli lähinnä sosiaalidemokraattinen ja MtL sitäkin vasemmalla. Vaikka mainittujen järjestöjen olisi pitänyt teoriassa yrittää kohottaa pienviljelijäväestön ammatillista tasoa, ne joutuivat ajamaan puolueiden tavoitteita, mikä oli omiaan aiheuttamaan tyytymättömyyttä korvenraivaajien riveissä. Niinpä puheet pienviljelijäpuolueen tarpeellisuudesta eivät syntyneet tyhjästä. Myöhemmin vuonna 1929 perustetussa Suomen pienviljelijäin puolueessa olikin sittemmin runsaasti entisiä pienviljelijäjäjärjestöjen toimihenkilöitä.⁵⁷

Taulukko 16.

Kommunistien kannatus (%) vaalipiireittäin eduskuntavaaleissa vuosina 1922–1929

Vaalipiiri	1922	1924	1927	1929
Uudenmaan I.	18.4	11.4	12.7	12.4
Turun ja Porin I. eteläinen	22.0	13.6	14.1	15.5
Turun ja Porin I. pohjoinen	12.6	9.3	10.2	11.4
Hämeen I. eteläinen	11.3	8.1	10.7	12.0
Hämeen I. pohjoinen	7.1	5.5	9.4	11.4
Viipurin I. läntinen	7.7	7.2	7.8	9.9
Viipurin I. itäinen	5.0	3.4	6.2	6.1
Mikkelin I.	6.0	3.2	5.8	5.6
Kuopion I. läntinen	37.8	30.3	30.2	32.3
Kuopion I. itäinen	5.2	2.4	5.6	7.7
Vaasan I. itäinen	8.7	3.9	6.0	7.2
Vaasan I. eteläinen	12.1	10.8	11.2	12.0
Vaasan I. pohjoinen	8.5	6.4	7.1	8.6
Oulun I. eteläinen	27.0	22.8	25.2	27.7
Oulun I. pohjoinen	29.3	24.2	27.2	30.3
Lapin vaalipiiri	35.3	23.2	31.0	29.9
Yhteensä	14.8	10.4	12.1	13.5

Lähde: SVT. Vaalitulokset 10, 11, 13 ja 14.

Ei voitane kiistää sitä tosiasiaa, että maan eri alueiden taloudellisella ja sosiaalisella kehitystasolla oli vaikutusta poliittiseen käyttäytymiseen ja sitä kautta syntyneeseen poliittiseen ilmastoon. Meurman oli esittänyt jo vuosisadan alussa, että maa jakaantui kahteen poliittiseen alueeseen, joiden raja kulki Viipurin ja Oulun välistä linjaa pitkin. Sen itä- ja pohjoispuolelle sijoittuivat radikaalit yhteiskunnalliset ja poliittiset liikkeet, kun taas länsi- ja eteläpuolella vaikuttivat konservatiiviset liikkeet. Tuolloin oli kysymys lähinnä nuor- ja vanhasuomalaisen liikkeen välisestä rajasta.⁵⁸ Poliittisen ekologian tutkijat ovat havainneet mainitunlaisen linjan olemassaolon myöhemminkin, tosin hiukan muuntu-neena vain. Suomen poliittisia alueita kartoittanut Rantala on todennut olevan lähinnä kaksi perusaluetta: radikaali alue idässä ja pohjoisessa sekä konservatiivinen alue lännessä ja etelässä.⁵⁹

Edellä on käynyt selville, että Itä- ja Pohjois-Suomi olivat 1920- ja 1930-luvulla vahvinta pienviljelys-aluetta, jonka peltopinta-alat olivat pienempiä ja maatalous yleensäkin kehittymättömämpää kuin Etelä- ja Lounais-Suomessa. Itä- ja Pohjois-Suomi olivat maalaisliiton vahvinta tukialuetta, kun sen sijaan muut porvaripuolueet ja sosiaalidemokraatit menestyivät parhaiten maan kehittyneimmillä alueilla. Kommunistien kannatus keskittyi taas joihinkin teollistuneisiin keskuksiin ja kehitty-mättömille periferia-alueille, Oulun läänin vaalipiireihin ja Kuopion lää-

nin itäiseen vaalipiiriin (taulukko 16). Tällä tavalla maan taloudellissosiaalinen perusta heijastui myös poliittisessa ilmastossa.⁶⁰

Tämän tutkimuksen kannalta on edellisen lisäksi oleellinen merkitys sillä, minkälaiset toimintamahdollisuudet SKP:llä oli maaseudulla. Salaisen puolueen organisaatio oli varsin heikko, kuten edellä on jo käynyt selville. 1920-luvun alussa se oli heikko kaikkialla, joskin se voimistui vuosikymmenen loppua kohden. Kun vuonna 1928 pantiin toimeen laajoja kommunistipidätyksiä, organisaatio oli vahvin Oulun läänissä. Pidätykset haavoittivat organisaatiota tuolloin myös vähiten siellä, millä saattoi olla alkavan pulan lisäksi vaikutusta kommunistien hyvään vaalimenestykseen Oulun läänin vaalipiireissä vuoden 1929 eduskuntavaaleissa.⁶¹

Sen jälkeen kun julkinen toiminta kiellettiin, kommunistinen liike oli pitkään vaikeuksissa. Organisaatiota ei saatu kuntoon. Lukuisat ”leikkaukset” pitivät siitä huolen. Maanalaisen toiminnan vahvinta aluetta oli Pohjois-Suomi, vaikka siellä suoritettiinkin tämän tästä pidätyksiä. Samasta syystä SKP:n organisaatio oli varsin heikko Kuopion läänissä. Tällä oli vaikutusta kommunistien toimintamahdollisuuksiin pienviljelysalueilla. Luonnollisesti siihen vaikuttivat muutkin tekijät. Kommunistien maaseutua kohtaan tuntemien omien antipatioiden lisäksi maaseudun ilmapiiri oli SKP:n tavoitteille vähemmän suosiollinen 1920- ja 1930-luvulla, jolloin ”valkoinen propaganda” väitti kommunistien havittelevan talonpoikien maita ja uhkaavan maan itsenäisyyttä. Esim. maalaisliitossa tehtiin kommunisminvastaista propagandaa, joka upposi ilmeisen hyvin talonpoikien päähän. SKP:n jäsenistä oli 1930-luvulla vain muutama talonpoikia, vaikka maaseudulla olikin samaan aikaan herravihan kyllästämiä joukkoliikkeitä.⁶²

Kommunistit ja talonpoikaiskysymys

1. KOMINTERN, KRESTINTERN JA TALONPOJAT – TAKTIIKAN PERUSTEET

Viime vuosisadan saksalainen työväenliike ja sen johtajat eivät kiinnittäneet muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta suurtakaan huomiota talonpoikaiskysymykseen. Sillä ei uskottu olevan erityisempää merkitystä proletaarisen vallankumouksen taktiikassa, vaikkakin Karl Marx ja Friedrich Engels viittasivat työväen ja talonpoikien liiton tärkeyteen muutamissa kirjoituksissaan; yleensä talonpoikaista pidettiin poliittisesti epäluotettavana. Sen sijaan Venäjälle levittäytynyt marxilaisuus – ja sen kärjessä erityisesti V. I. Lenin – suhtautui kysymykseen toisella tavalla.¹

Lenin korosti talonpoikaiston vallankumouksellisia voimavaroja. Hän etsi talonpoikaiskysymyksen kohdalla vastausta siihen, miten talonpoikaisto – etenkin sen köyhin osa – voisi hyödyttää teollisuusproletariaatin hegemoniapyrkimyksiä. Hänen näkemykseensä vaikutti ensinnäkin se, että Venäjä oli maa, jonka väestöstä köyhä talonpoikaisto muodosti suurimman osan, ja toiseksi hänellä oli läheisiä suhteita venäläiseen populismiin, narodnikilaisuuteen, joka näki talonpoikaiston yhteiskunnallisen roolin toisessa valossa kuin pelkästään teollisuusproletariaattiin tuijottavat sosiaalidemokraatit. Koska Venäjä ei ollut marxilaisuuden mittapuun mukaan vallankumouksen luvattu maa – sellainenhan olisi edellyttänyt mm. pitkälle kehittyntä teollisuutta kaikkine varjopuolinen sekä voimakasta teollisuusproletariaattia, joka oli kuitenkin varsin vähäinen –, Lenin ilmeisesti ymmärsi, että vallankumouksen edellytyksiä ja teollisuusproletariaatin mahdollisia liittolaisia olisi etsittävä myös maaseudulta, jossa oli vuosisatojen ajan esiintynyt kumouksellisuutta. Niinpä hän kiinnittikin talonpoikaiston vallankumoukselliseen voimaan huomiota jo eräissä 1800-luvun lopun kirjoituksissaan, ja myöhemmin hänen asennoitumisensa heijastui selvästi Venäjän sosiaalidemokratien kannanottoihin.²

Jo vuoden 1905 Venäjän vallankumousyrityksessä oli talonpoikaistolle tärkeä rooli, mutta vasta vuonna 1917 talonpoikaissiikkeen merkitys tuli vaikuttavalla tavalla esille. Vallankumoukselliset tajusivat tuolloin,

miten valtavia poliittisia voimavaroja maaseudun massoissa piili. Talonpoikaiston voimakkaasta panoksesta tapahtumiin puhuu sekin, että vuoden 1917 kumousta on joskus kutsuttu ”talonpoikaisvallankumoukseksi”.³

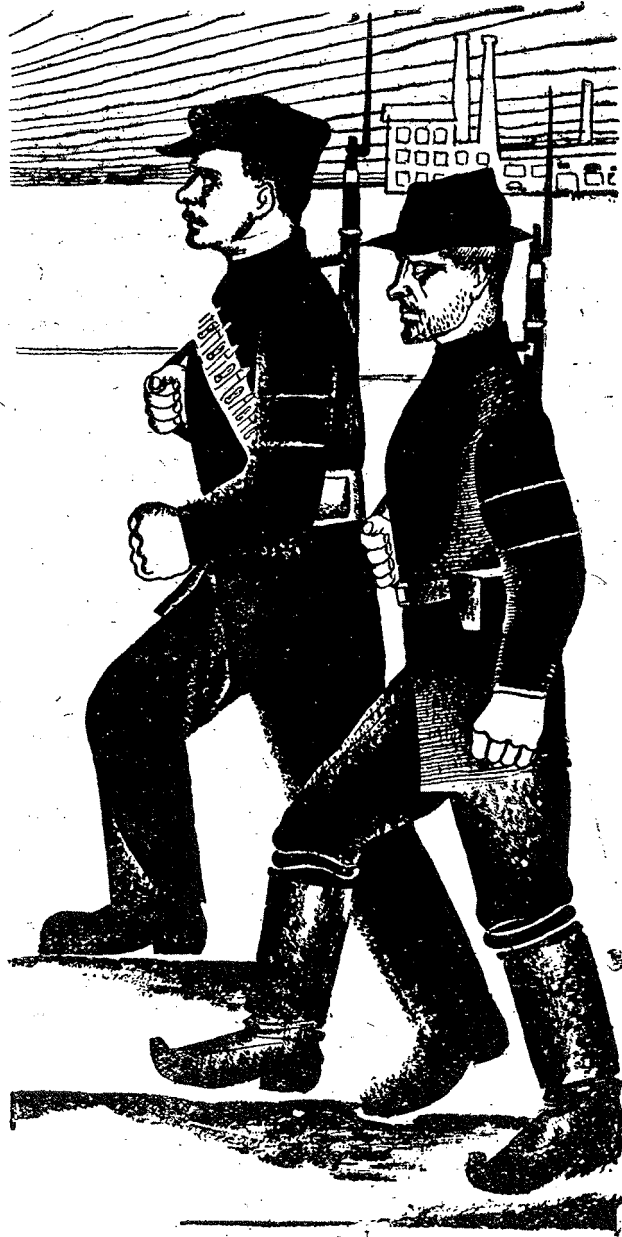
Talonpoikaiskysymyksellä oli varsin suuri ominaispaino kansainvälisen kommunistisen liikkeen taktiikassa edellä mainituista syistä maailmansotien välisenä aikana. Kun Kominternin toinen maailmankongressi kokoontui Moskovassa vuonna 1920, nousi kysymys tilaisuuden yhdeksi pääteemaksi. Kongressissa hyväksyttiin Leninin teesien pohjalta talonpoikaisohjelma, jonka punaisena lankana oli hänen huippuunsa kehittämä oppi työväen ja talonpoikien liitosta. Ohjelmassa painotettiin sitä, että ainoastaan kommunistipuolueen johtama kaupunkilais- ja teollisuusproletariaatti voisi ”vapauttaa maaseudun työtätekevät joukot pääoman ja suurtilallisten ikeestä” ja ettei teollisuusproletariaatti voisi suorittaa ”maailmanhistoriallista tehtäväänsä ihmiskunnan vapauttamiseksi” (vallankumousta) ilman köyhän talonpoikaiston apua.⁴

Ohjelmassa asetettiin työväen ja talonpoikien liiton johtavaksi osapuoleksi teollisuusproletariaatti, jonka vetäjänä ja johtajana pitäisi kussakin maassa toimia kommunistipuolueen. Talonpoikaistosta tulisi vallankumouksellisten voimien reservi ja liittolainen; sillä ei olisi johtavaa roolia. Ohjelmassa, jota ei hyväksytty täysin yksimielisesti,⁵ talonpoikaisto jaettiin ryhmiin, joista vain osa täytti työväen ja talonpoikien liitolle asetetut ehdot; koko talonpoikaistosta ei ollut teollisuusproletariaatin liittolaiseksi. Tärkeimpinä liittolaiskandidaateina pidettiin maatyöläisiä, palstatilallisia ja pienviljelijöitä. Keskivarakkaaseen talonpoikaistoon suhtauduttiin varauksellisesti, sillä sen uskottiin horjuvan teollisuusproletariaatin ja porvariston välillä, eikä se tietäisi aina, kumman leiriin se kuuluisi. Sen neutraloimiseen – joissakin tapauksissa jopa puolelta voittamiseen – olisi kuitenkin mahdollisuuksia. Sen sijaan suurtaalonpoikia, kulakkeja, ohjelmassa pidettiin varauksettomasti porvariston ja kapitalistien reservinä ja liittolaisina sekä proletariaatin vihollisina.⁶

Koska kolme ensi mainittua ryhmää muodostivat kaikissa kapitalistimaissa maalaisväestön enemmistön tai ainakin huomattavan osan siitä, olisi ”proletaarisen vallankumouksen lopullinen voitto” turvattava kaupunkien lisäksi myös maaseudulla. Ohjelmassa käsiteltiin jokseenkin laajasti myös vallankumouksen jälkeen maaseudulla suoritettavia järjestelyjä. Itse asiassa talonpoikaiskysymys liittyi osana kansallisuus- ja siirtomaakysymykseen, joka oli kongressissa myös esillä ja jonka yhteydessä talonpoikaiston vallankumouksellisia ominaisuuksia pidettiin erittäin tärkeinä.⁷

Tämä Kominternin talonpoikaisohjelma oli perustavaa laatua luonteeltaan, mikä näkyi siinäkin, että sen sisältämä punainen lanka säilyi tulevaisuudessakin, kun kysymystä käsiteltiin uudelleen esimerkiksi vuosina 1922, 1923, 1925 ja 1928 sekä 1930-luvun pulavuosina. Ohjelma vaikutti selvästi myös yksittäisten kommunistipuolueiden näkemyksiin.⁸

Talonpoikaiskysymyksen tarkka analysoiminen osoittaa sen ongel-

Oppi työväen ja talonpoikien liitosta muodosti talonpoikaiskysymyksen punaisen langan ja oli samalla leninismin yksi perusdogmi. Kommunistit ajattelivat, ettei vallankumous voisi onnistua ilman maaseutuliittolaisia ja sanottua liittoa, jonka johtavana osapuolena työväki oli. Oheinen kuva kertoo, että kyseessä oli vallankumouksellinen liitto. Vallanottoon marssimassa työläinen (edellä) ja pieksujalkainen talonpoika. Työläisten kuvaaminen vetävännäköisesti askeltamassa etummaisena tarkoittaa sitä, että työväen oli luokkana johdettava talonpoikia samalla tavalla kohti yhteistä päämäärää. Eino Salmen kuvitusta Santeri Mäkelän runoon *Työläisten ja talonpoikain liitto* (Rintama 2/1933).

mallisuuden kommunistien kannalta. Kominternin tavoitteena ei ollut niinkään reformien aikaan saaminen eikä talonpoikien aseman parantaminen kapitalismin vallitessa, sillä sehän olisi pönkittänyt järjestelmää, jonka kaatamiseen kuitenkin pohjimmiltaan pyrittiin. Kysymyksen ydin olikin siinä, miten talonpoikaiston köyhin ja kurjimmissa oloissa elävä osa saataisiin vedetyksi teollisuusproletariaatin rinnalle, sen reserviksi ja liittolaiseksi sen taistellessa vallasta. Talonpoikauskysymyksellä nähtiin siten olevan merkittävästi välinearvoa vallankumouksen taktiikassa ja sitä tarkasteltiinkin puhtaasti luokkataistelun näkökulmasta käsin. Parannuksia talonpoikien asemaan tosin vaadittiin ja luvattiin, mutta se oli vain osa taktiikkaa, jolla kommunistinen liike pyrki reaalisomaan talonpoikaismassojen potentiaalisen voiman tavoitteitaan silmällä pitäen.⁹

Kommunistien suhtautuminen talonpoikauskysymykseen käy varsin hyvin ilmi Josef Stalinin Sverdlovin yliopistossa vuonna 1924 pitämistä luennoista, joissa hän tarkasteli talonpoikauskysymystä proletariaatin pääkysymyksen – proletariaatin diktatuurin – johdannaisena kysymyksenä. Hän viittasi Venäjän vallankumoukseen ja totesi, että silloin oli luonnollista etsiä liittolaisia talonpoikien joukosta, sillä sitä, ”joka on menossa ja valmistautumassa vallan ottoon, ei voi olla kiinnostamatta kysymys todellisista liittolaisista”. Näin myös Stalin korosti työväen ja talonpoikien liiton ensiarvoista merkitystä vallankumouksen kannalta.¹⁰

Stalinin mukaan talonpoikauskysymyksen perusongelma oli siinä, olivatko kaikki ne vallankumoukselliset mahdollisuudet, joita piili talonpoikaiston ”syvissä riveissä – – – jo ammennettu pohjaan myöten vai eikö, ja ellei niitä ole ammennettu pohjaan myöten, niin onko toivoa, perustetta näiden mahdollisuuksien käyttämiseen proletaarisen vallankumouksen hyväksi, talonpoikaiston, sen riistetyn enemmistön muuttamiseen porvariston reservistä – – – proletariaatin reserviksi, sen liittolaiseksi”. Hän väitti, että talonpoikaistossa oli tällaisia vallankumouksellisia voimia, kuten myös leninismi opetti, ja siksi kommunistien olisi kannatettava sellaista talonpoikaishuonetta, joka ”tavalla tai toisella tuo vettä proletaarisen vallankumouksen myllyyn ja edistää talonpoikaiston muuttumista työväenluokan reserviksi ja liittolaiseksi”.¹¹

Kun vuoden 1917 välittömästä vallankumoushuimasta oli selviydytty, seurasi kommunistisessa maailmassa epävarmuuden kausi. Usko maailmanvallankumoukseen ei ollut kuitenkaan kuollut; sen arveltiin siirtyneen vain kauemmaksi tulevaisuuteen. Tuossa tilanteessa Kominternin vallankumousteoreetikkojen katseet suuntautuivat erityisesti Keski-Eurooppaan ja Itä-Euroopan agraarivaltioihin päin.¹² Varsinkin 1920-luvun alkuvuodet olivat Kominternin politiikassa talonpoikauskysymyksen merkityksen korostamisen aikaa. Järjestön johtoon nousseen G. Zinovjevin aikana sen toiminnassa erottui jakso, jota amerikkalainen Jackson on sattuvasti kutsunut Kominternin ”talonpoikaishuonetta” (The Peasantist Phase in the Comintern). Se rajoittui selvimmin vuosiin 1924–1926.¹³

”Talonpoikaisvaiheen” taustalla vaikuttivat Saksan vuoden 1923 vallankumousyritys, jonka epäonnistuminen pani Kominternin arvovallan ja aseman vaakalaudalle, ja samana vuonna hiukan aiemmin tapahtunut Bulgarian coup d’état, jossa oikeistovoimat syöksyivät Bulgarian maalaisliiton johtajan – ”talonpoikien messiaan” – Alexander Stamboliiskin vallasta. Erityisesti juuri Bulgarian tapahtumat vaikuttivat talonpoikaiskysymyksen aktualisoitumiseen, joskin monissa maissa talonpoikien asema oli vaikea, ja Kominternin talonpoikaisohjelma oli hyväksytty jo pari vuotta aiemmin. Syntyneessä tilanteessa Komintern yritti kuumeisesti saada Stamboliiskin aikanaan vainoamia bulgarialaiskommunisteja liittoutumaan talonpoikien kanssa vallananastajia vastaan. Se epäonnistui surkeasti; ennakkoluulot talonpoikia kohtaan olivat liian suuret. Tämä sai Kominternin johdon ryhtymään erikoistoimiin työväen ja talonpoikien liiton tiellä havaittujen esteiden raivaamiseksi ja köyhän talonpoikaiston luottamuksen voittamiseksi.¹⁴

Komintern asetti päätunnuksensa (proletariaatin diktatuurin) rinnalle kohta uudeksi tunnukseksi työväen ja talonpoikien hallituksen, jolla se yritti vetää maaseutuväestöä mukaan. Kominternin johto ilmaisi saman vuoden kesällä myös kiinnostuksensa agraaripuolueiden kansainvälistä yhteenliittymää, Vihreää Internationaalia (Kansainvälistä Agraaritoimistoa) kohtaan, jonka johtavia henkilöitä Stamboliiski oli ollut, ja jonka puoluejäsenenä Bulgarian maalaisliitto oli. Koska Vihreä Internationaali oli syntynyt aikanaan agraaripuolueiden yhteenliittymäksi taistelussa bolševismia vastaan, kommunistit olivat suhtautuneet tuohon saakka järjestöön täysin kielteisesti. Vaikka sama suhtautuminen jatkui, järjestöstä otettiin nyt kuitenkin mallia. Kommunistit menivät nimittäin niin pitkälle, että perustivat oman talonpoikaisinternationaalin, Punaisen Talonpoikaisinternationaalin eli Krestinternin, josta tuli 1920-luvulla Vihreän Internationaalin heikko kilpailija.¹⁵

Aloitteen talonpojille tarkoitetun järjestön perustamiseksi teki puolalainen emigranttikommunisti Thomas Dombal, joka julkaisi vuoden 1923 kesäkuun Pravdassa artikkelin *Krestianskii internatsional* (Talonpoikaisinternationaali). Siinä hän ehdotti kansainvälisen talonpoikaiskonferenssin koolle kutsumista sekä Vihreää Internationaalia muistuttavan järjestön perustamista. Venäjän vallankumoukseen ja Bulgarian tapahtumiin viitannut kirjoittaja väitti, että talonpoikaiskysymys oli kapitalismin heikko kohta, johon pitäisi iskeä. Oliko kirjoituksen takana joku muu, vai oliko se todella Dombalin laatima, siitä ei ole tietoa.¹⁶

Dombalin artikkelissa oli muutamia erityisen mielenkiintoisia kohtia. Hän meni jopa niin pitkälle, että hän vaati kommunisteja perustamaan talonpoikia varten erityisiä bulvaanipuolueita, joiden avulla maaseutu voitettaisiin vallankumoukselle. Hän kirjoitti: ” – – – meidän täytyy perustaa – – – talonpoikaispuolueita. Sellaisten puolueiden sisällä on välttämätöntä muodostaa puoluesoluja, ja siten nuo puolueet tulevat olemaan täysin käsissämme, ne tulevat työskentelemään yhteistoiminnassa kanssamme, ja rikkaiden talonpoikien vaikutusvalta maaseudulla tulee nopeasti romahtamaan, mutta meidän kasvamaan.” Hän vaati myös

perustamaan jokaisen kommunistipuolueen yhteyteen erityisen talonpoikaisjaoston huolehtimaan maaseudulla tehtävästä työstä. Maaseudulle olisi lähetettävä sellaisia organisaattoreita, jotka olisivat juuriltaan talonpoikaista alkuperää ja jotka myös puhuisivat talonpoikien omaa kieltä, toimimaan talonpoikien ammatillisissa ja poliittisissa järjestöissä. Sillä tavalla vahvistettaisiin kommunistien asemaa maaseudulla.¹⁷

Dombalin kaipaama talonpoikaiskonferenssi toteutuikin. Moskovassa pidettiin nimittäin 10.–16. 10. 1923 ”ensimmäinen kansainvälinen talonpoikaiskonferenssi”, joka päätti perustaa talonpojille tarkoitetun kansainvälisen järjestön. Tämän järjestön – Krestinternin (Punaisen Talonpoikaisinternationaalin) – tärkeimmäksi elimeksi tuli Kansainvälinen Talonpoikaisneuvosto (KTN), joka samaistettiin yleensä itse järjestöön, vaikka se olikin vain osa siitä.¹⁸ Krestinternin (KTN:n) tehtäväksi määriteltiin ”edistää taistelua koko maailman talonpoikaisluokan vapauttamiseksi”, mikä tarkoitti kommunistisen liikkeen näkökulmasta katsottuna talonpoikaiston köyhimmän osan siirtymistä teollisuusproletariaatin rinnalle taistelemaan sen kanssa kapitalistista järjestelmää ja porvaristoa vastaan. Krestintern oli luotu järjestöksi, joka asetti vallankumouksellisten talonpoikaisliikkeiden päämäärät 1920-luvulla. Se yritti myös johtaa tällaisia liikkeitä. Tämä tapahtui yhteisymmärryksessä kommunistipuolueiden ja Kominternin kanssa, jonka apujärjestöksi Krestintern oli alun-alkaen syntynyt.¹⁹

Krestintern käytti toiminnassaan lähinnä kahdenlaista perustaktiikkaa. Se yritti talonpoikaispuolueiden kanssa joko suoriin neuvotteluihin tarkoituksella luoda yhteisrintama ”ylhäältä” tai se käytti talonpoikien keskuudessa propagandaa tarkoituksella luoda yhteisrintama ”alhaalta”. Ensimmäisessä tapauksessa järjestöllä oli käytettävissään mm. neuvostodiplomatia sekä Kominternin kaikki byroot eri puolilla maailmaa. Taktiikan valinta riippui oleellisesti siitä, millaisesta maasta kulloinkin oli kysymys. Sellaisissa maissa, joissa oli yhtenäisen ja vahvan agraari-puolue, järjestö pyrki yhteisrintamaan ”ylhäältä”, ja vastaavasti taas siellä, missä talonpoikaisto oli hajanainen, kuten esimerkiksi Puolassa ja Bulgariassa, se yritti lähestyä talonpoikia ”alhaalta”, joukoista käsin.²⁰

Edellisten lisäksi oli vielä kolmaskin metodi, nimittäin talonpojille tarkoitettujen ja kommunistien soluttamien bulvaanipuolueiden perustaminen. Vaikka Komintern ja Krestintern eivät koskaan hyväksyneetkään tätä toimintatapaa, jotkut kommunistipuolueet käyttivät sitä.²¹ Kun talonpojille tarkoitetuista organisaatioista keskusteltiin järjestöjen sisällä vuonna 1925, päädyttiin siihen, että talonpoikaisliitot ja -komiteat, jotka olivat luonteeltaan varsin väljiä ja jotka eivät asettaisi samanlaisia rajoituksia mukaan liittymiselle kuin puolueet, olisivat puolueita sopivampia organisaatiomuotoja.²² Varsinkin talonpoikaiskomiteat olivat myöhemmin kommunistien yleisesti hyväksymiä organisaatioita maaseudulla, jos kyllä muitakin käytettiin.²³

Komintern ja Krestintern pitivät maaseudulle suuntaamassaan propagandassa verotuksen, teollisuustuotteiden monopolihintojen, ”imperialistisen valtiokoneiston”, militarismin, sodanvaaran ja neuvostovastaisen

sodan esille ottamista ja kritikoimista tärkeinä. Myös maakysymys, Neuvostoliiton talonpoikien aseman käsittely myönteisessä hengessä, korkeat hinnat ja suurtalonpoikien ”harjoittama riisto” nähtiin hyvinä aiheina, joiden käsittelyä oikealla tavalla pidettiin jokaisen kommunistipuolueen velvollisuutena.²⁴

Kun Kominternin VI maailmankongressi kokoontui vuonna 1928, käsiteltiin myös talonpoikaiskysymystä. Järjestön 1930-luvun johtava talonpoikaiskysymyksen asiantuntija Vasili Kolarov esitti tuolloin näkemyksen, että lännen kapitalistimaiden talonpoikien riveissä tulisi lähivuosien kriisitilanteessa tapahtumaan radikalisoitumista ja vasemmistumista. Ajatus sopi hyvin kongressin hyväksymään näkemykseen kapitalistisen järjestelmän siirtymisestä ”kolmanteen vaiheeseen”, jolle olisivat tyypillisiä kaikenlaiset yhteiskunnalliset levottomuudet. Samassa yhteydessä Kolarov ilmaisi myös tyytymättömyytensä Krestinternia kohtaan. Se ei täyttänyt hänen mielestään enää vallankumouksellisia talonpoikaisliikkeitä johtavan järjestön tehtävää.²⁵ Krestinternin toiminta olikin tuolloin jo hiljaa hiipumassa, vaikka lopullisesti järjestö lakkasi olemasta vasta vuonna 1939.²⁶

Suuren talouspulan aikana Komintern kiinnitti edelleen huomiota köyhän talonpoikaiston vetämiseksi vallankumouksellisten liittolaiseksi. Kominternin myötävaikutuksella järjestettiin vuonna 1930 Berliinin kansainvälinen talonpoikaiskongressi, joka asetti Euroopan Talonpoikaiskomiten (ETK:n) väistyvän Krestinternin seuraajaksi. Siitä piti tulla Krestinternin tapainen vallankumouksellisten talonpoikaisliikkeiden keskusjärjestö, jonka tehtävänä oli ohjata tyytymätöntä maaseutuproletariaattia pulan vaivaamissa maissa kapitalistista järjestelmää vastaan. Senkin saavutukset jäivät vähäisiksi, oikeastaan vähäisemmiksi kuin edeltäjänsä, sillä sen toiminnasta näkyi pahimpinakin pulavuosina varsin vähän merkkejä, eivätkä siihen jotenkin liittyneet radikaalit talonpoikaispuolueet ja -liikkeet muodostuneet poikkeuksia lukuun ottamatta mitenkään merkittäviksi.²⁷

Krestinternin merkitys jäi suurista odotuksista huolimatta vähäiseksi. Myöhemmin oli tunnustettava, että talonpoikaiskysymystä oli arvostettu ehkä liikaakin 1920-luvun puolivälissä.²⁸ Järjestö saavutti suurinta menestystä Itä-Euroopan agraarivaltioissa sekä idän vallankumouksentillä, missä Kiinan ja Intian tapahtumat talonpoikaisliikkeineen kiehtoivat suuresti kommunistien strategeja.²⁹ Krestinternin tietynlainen keino-tekaisuus ja kankeus tuli näkyviin siinäkin, ettei järjestön kansainvälisiä kokouksia pidetty kovinkaan monta, vaikka toisin oli alunperin ollut aikomus. Vuosina 1923 ja 1927 järjestettiin talonpoikaiskonferenssit, joista viimeksi mainittu kytkeytyi Neuvostoliiton 10-vuotisjuhille saapuneeseen ns. talonpoikaislähetystöön. Tämä konferenssi oli kutsuttu koolle erityisesti Kiinan vallankumouksellisten vuoksi. Myös KTN:n istuntoja oli harvoin: vuosina 1923 ja 1925. Yhtään talonpoikaiskongressia ei järjestetty, vaikka sellaisen olisi pitänyt olla järjestön äärimmäisin taistelukeino ja vallankumouksellisten talonpoikaisliikkeiden voimannäyte; sitä saivat korvata suppeammat konferenssit.³⁰

Vaikka talonpoikien liikehtiminen suuren talouspulan aikana intoutti-kin kommunistien strategeja painottamaan talonpoikaiston merkitystä liittolaisena,³¹ ei talonpoikauskysymys muodostunut monenkaan maan kohdalla ratkaisevaksi tekijäksi. Päinvastoin asetetut tavoitteet jäivät useimmiten saavuttamatta. Vaikka talouspulan aikana oli yllin kyllin maaperää talonpoikien radikalisoitumiselle, kommunistipuolueet eivät onnistuneet käyttämään järjestelmän vastaista tyytymättömyyttä hyväkseen. Suurimpia syitä siihen olivat kommunistipuolueiden heikkous ja molemminpuoliset ennakkoluulot työväen ja talonpoikien yhteistyötä kohtaan. Sen sijaan talonpojat liittoutuivat useissa tapauksissa kommunistien kiihkeimpien vastustajien kanssa ja olivat siten omalta osaltaan myötävaikuttamassa kommunistien liikkeen joutumista yhä tukalampaan asemaan 1930-luvulla. Kun oikeistodiktatuurit olivat syntyneet, myös monet agraaripuolueet joutuivat vaikeuksiin.³²

2. SKP:N SUHDE KYSYMYKSEEN

2.1. ÄKKIJYRKÄ ALKUTAIVAL

Kun SKP perustettiin vuonna 1918, ”Suomalaisten sosialidemokratian ulkomaisen järjestön Moskovan keskuskomitean” asettama ohjelmakomitea lähti kokoukselle tekemässään ehdotuksessa siitä, ettei työväen tulisi enää yrittää palata ennen vuotta 1918 vallinneeseen tilanteeseen eikä porvarilliseen demokratiaan, vaan olisi pyrittävä vallankumoukseen; työväki ei voisi voittaa porvaristoa muuten kuin väkivallalla. Perustava kokous hyväksyi kahden kilpailevan ryhmittymän – Moskovan ja Pietarin – ehdotuksesta ”moskovaalaisten” tarjoaman vaihtoehdon, jolle *Suomalaisen Kommunistisen Puolueen perustamislausunto* rakentui. Sen mukaan SKP oli proletariaatin, palkkatyöväen puolue, joka ajoi ”yksinomaan työväenluokan asiaa, koettaen nostaa sitä valtaan, hävittääkseen porvarillisen rosvovaltion ja kapitalistisen talousjärjestelmän”.³³

SKP:n parin ensimmäisen vuoden toimintaa leimasi äkkijyrkkyys, jolle oli tyypillistä mm. työväen perinteisten toimintamuotojen hylkääminen vahingollisina, illegaaliseen toimintaan luottaminen ja usko pikaisesti tulevaan vallankumoukseen. Äkkijyrkkyys ja vallankumoususko, joiden voimakkuuteen vaikuttivat mm. vasta käyty sota jälkiselvittelyineen ja kansainvälinen tilanne, tulivat esille esimerkiksi monissa O. V. Kuusisen kirjoituksissa, joita julkaistiin Kumouksessa vuosina 1918–1919. Samoja piirteitä näkyi myös toisten johtokommunistien kannanotoissa. Kun Yrjö Sirola selosti SKP:n toimintaa Kominternin perustavalle kokoukselle vuoden 1919 keväällä, hän kuvasi ”Valkoisen Suomen” tulevaisuutta perin synkin värein: ”Moinen järjestelmä ei voi pitkää aikaa pystyssä pysyä. Tarvitaan vain vaikutus, joka saattaa vallankumouksellisen tilanteen laukeamaan. Ja se tulee, nähdäkseni, kansain-

välisen aseman kehityksen yhteydessä.”³⁴

Kommunisteille oli tärkeätä puhua yhä lähemmäksi tulevan ”Neuvosto-Suomen” olojen järjestämisestä. Kysymystä käsiteltiinkin puolueen alkuaikoina varsin usein.³⁵ Se oli vallankumoususkon heijastusta; uskottiin pikaiseen muutokseen, minkä vuoksi oli suunniteltava tulevaisuutta. Se miten ehdottomasti SKP oli noihin aikoihin esimerkiksi yksityistä omistusoikeutta vastaan ja kannatti sosialismia ja kommunismia ilman kompromisseja, oli yksi piirre äkkijyrkkyydestä.

Kuusiseen lujasti sitoutunut ”moskovalaisryhmittymä” ehdotti puolueen perustavalle kokoukselle, että vallankumouksen avulla hävitettäisiin kaikki yksityisomaisuus. Tavoitteena ei olisi saanut olla niinkään omaisuuden tasajako, joka veisi takaisin yksityisomaisuuteen, eikä myöskään ”anarkistinen pikkutuotantajärjestelmä”, vaan pakkoluovuttamisella olisi pyrittävä yhteiskunnalliseen suurtuotantoon teknillisten edellytysten suomissa puitteissa. Työväen luokkavallan aikana olisi pantava toimeen mm. ”täydellinen maan ja kaiken kapitalistisen riisto-omaisuuden pakkoluovutus työväen neuvostojen käsiin”. Tämä oli toisin kuin vuonna 1918. Myös maanviljelyksen ja karjanhoidon alalla olisi pidettävä tavoitteena suurtuotantoa ”kehittämällä yhteistyön korkeimpia muotoja” talonpoikien avuksi ja helpottamiseksi sekä kaikkien yhteiseksi hyödyksi.³⁶

Kuten tiedämme, SKP hyväksyi kuusislaisten kannan. *Suomalaisen Kommunistisen Puolueen perustamislausunnon* mukaan puolueen olisi työväen diktatuurin avulla luotava kommunistinen yhteiskuntajärjestelmä pakkoluovuttamalla kaikki maa ja kapitalistinen omaisuus. Järjestyneen työväen olisi omalla toiminnallaan huolehdittava tuotannon ja tuotteiden jaon järjestelämisestä. Työväenluokan tähänastisten vaikeuksien taustalla oli ”tuotantovälineitten yksityisomistusoikeuteen perustuva kapitalistinen työntuloksien riistämisjärjestelmä, jonka tukena on kapitalistinen luokkavaltio voimakeinoinensa, luokkasorron välineinensä”. Työväenluokan ei pitäisi yrittää korjata kyseistä järjestelmää reformeilla, vaan sen olisi hävitettävä järjestelmä, perustamislausunnossa sanottiin.³⁷

SKP:n perustavaa kokousta kiinnosti talonpoikaiskysymyksessä lähinnä se, miten maataloustuotanto järjestettäisiin vallankumouksen aikana ja sen jälkeisessä yhteiskunnassa ja kuka omistaisi maan ja maatalouden tuotantovälineet. Kokouksessa ei kysytty, mikä olisi työväen ja talonpoikien liiton merkitys vallankumoukselle. Tähän saattoi omalta osaltaan vaikuttaa mm. se, etteivät suomalaiskommunistit tunteneet tuossa vaiheessa vielä erityisen hyvin Leninin tätä kysymystä käsitteleviä kirjoituksia muutamaa poikkeusta lukuunottamatta.³⁸ Ei myöskään sitä sovi unohtaa, että huomattava osa talonpojista oli taistellut vuonna 1918 valkoisten riveissä vallankumouksellisia vastaan. Olisi ollut suoranaisten ihme, jos vasta katkeran tappion kärsineet olisivat ensimmäisinä olleet etsimässä liittolaisia entisistä vastustajistaan.³⁹

Puolueen asennoistumisessa ei tapahtunut minkäänlaisia muutoksia, kun vuoden 1919 puoluekonferenssi julkaisi tulevia eduskuntavaaleja

silmällä pitäen *Kommunistisen Vaalilipun*. Kauttaaltaan jyrkkä asiakirja, joka oli Kuusisen käsialaa, käsitteli kyllä talonpoikaiskysymystä, mutta tälläkin kerralla vain talonpoikaiston asemaa tulevan ”Neuvosto-Suomen” tuotannossa ja järjestelmässä. Puolue ei ottanut vielääkään kantaa siihen, mikä merkitys työväen ja talonpoikien liitolla olisi, vaikka nyt se muistuttikin köyhää talonpoikaistoa siitä, että sekin saattaisi vapautua kapitalismin ikeen alta vain työkansan kumouksen avulla; sille eivät toisi vapautta eduskunnalliset uudistukset, vaan vasta vallankumous, ja siksi senkin olisi riennettävä työväen rinnalla kumouksen tielle.⁴⁰

Puolue oli perustamiskokouksensa tapaan edellenkin yksityisomistuksen poistamisen kannalla. Vallankumous pyrki mm. pankkien, kauppojen ja maan sosialisointiin sekä tuotannon järjestämiseen yhteiskunnan toimesta. Maanomistuksesta vaalilipussa todettiin: ”Maata älköön sallittako enää siirtää viljelijöiltä keinottelijain eikä riistäjäin käsiin, ei kaupan eikä velkomisen eikä minkään muun keinon kautta, vaan julistettakoon maa kansan yhteisomaisuudeksi ja jätettäköön todellisten maanmuokkaajien viljeltäviksi, pois laiskoilta lurjuksilta, jotka eivät itse työtä tee, vaan rikastuvat toisten työstä.”

SKP:n mukaan pienviljelijöiden aseman paranemista esti ”rahavallan kiristyksen” ohella monesti myös se, ettei heillä ollut riittävästi maata eikä kunnollisia maatalouskoneita, saattoipa heiltä puuttua teknillistä ohjaustakin. Sosialistisessa yhteiskunnassa viljelijät saisivat kaikkia näitä, vaalilipussa luvattiin. Sen mukaan köyhät viljelijät saattaisivat silloin sanoa suurviljelijöille: ”Maa meidän on ja olla täytyy, vaan ei laiskain lurjusten!” Maa olisi nimittäin vallankumouksen kautta tuleva yhteisomaisuudeksi, jota ei saisi enää myydä eikä ostaa; silloin se pysyisi viljelijöiden käsissä. Maataloustuotannon kohottaminen olisikin neuvostovalan kiireellisimpiä tehtäviä, sillä yhteiskunnan menestyminen vaatisi entistä hyödyllisempien tuotteiden tekemistä ja hyödyttömien tekemisen lopettamista. ”Peltomiesten hyvinvoinnista riippuu muiden hyvinvointi”, vaalilipussa julistettiin.

Koska kommunistien tavoitteena oli suurtuotanto, kehoitettiin vaalilipussa maatyöläisiä liittymään toverikunniksi suurtilojen hoitamista varten. Vallankumouksen aikana niille järjestettäisiin keskitetty johto sekä toimitettaisiin edullisia maatalouskoneita ja ammattitaitoista ohjausta. Sosialistisella neuvostovalalla olisi vaalilipun mukaan paljon paremmat mahdollisuudet kuin kapitalistisella järjestelmällä edistää maataloutta. Kapitalismi oli jättänyt maanmuokkaajat avuttomina rahavallan jalkoihin. ”Rahalla on saanut maata ja muita etuja, mutta rahaton ei ole saanut mitään.” Sosialistinen neuvostotasavalta, jonka käsissä olisivat tietenkin myös teollisuus ja ulkomaankauppa, voisi sen sijaan järkiperaisten suunnitelmien avulla jakaa koneita ym. tarvikkeita maatalouden tarpeisiin. Sitä mukaa kun maatyöläisten yhteistyö suurtiloilla lisääntyisi, se houkuttelisi pienviljelijöitä liittymään yhteistalouksiin ja osoittaisi esimerkiksi, että yhteistyö maataloudessakin olisi tuottavampaa kuin yksittäisten viljelijöiden vaivalloinen uurastus, vaalilipussa väitettiin.

Köyhillä talonpojilla olisi vaalilipun mukaan tullut olla ”Neuvosto-Suomen” hallintomallissa tasavertainen asema työläisten ja puna-armeijalaisten rinnalla. ”Torpparit ja muut pienviljelijät, jotka itse pellollaan työtä tekevät, kuuluvat hekin työkansan kumoukselliseen liittoon.” He eivät olleet vaalilipun mukaan ”riistäjiä” vaan ”riistettyjä”. Vallankumouksen aikana asetettavista työläisneuvostoista oli määrä tulla uuteen yhteiskuntaan sekä lainsäätäjiä että myös toimeenpanovallan käyttäjiä. Ne olisi tullut valita siten, että ne olisivat vastanneet työväenluokan tahtoa. Äänioikeus olisi ollut vain työväellä, puna-armeijan sotilailla ja talonpoikaisköyhälistöllä, ”mutta ei kellään työkansan riistäjällä ja vihollisella”. Äänioikeutta ei olisi esimerkiksi suurtilallisilla, kulakeilla.

Maan kaikkien työläisneuvostojen edustajakokous, jonka oli määrä kokoontua niin usein kuin siihen olisi ollut tarvetta, olisi käyttänyt ylintä päätäntävaltaa. Se olisi valinnut ”Neuvostovallan Toimeenpanevan Komitean”, joka olisi asettanut ja erottanut komissaarit. Valitsijoilla olisi lisäksi ollut valta milloin tahansa erottaa työväenneuvostoista tai muista neuvostovallan laitoksista sellaiset edustajat, jotka eivät enää nauttisi heidän luottamustaan. Vaalilipun mukaan ”Suomen Sosialistisen Neuvostovallan” olisi tullut käydä toisten maiden köyhälistöluokkien ”Sosialististen Neuvostovaltain” kanssa liittoon, joka olisi ”Kansainvälisen Sosialististen Neuvostotasavaltain” yhteys.

Kommunistinen Vaalilippu kertasi varsin paljon samoja asioita kuin puolueen perustamislausunto. Siinä esitettiin oikeastaan kommunistien näkemys siitä, millainen ”Neuvosto-Suomi” tulisi olemaan ja millainen siinä elävien eri yhteiskuntaluokkien asema. Talonpojat olisivat olleet osa suurtuotantoon pyrkivää sosialistista järjestelmää, jollaisesta suomalaiskommunistit – entiset sosiaalidemokraatit – olivat uneksineet jo vuosia, ja josta he olivat saaneet viimeisen vuoden aikana omakohtaisesti nauttia Neuvosto-Venäjällä.

Kun SKP:n toinen puoluekokous pidettiin myöhemmin samana vuonna (1919), sekin käsitteli talonpoikaiskysymystä, mutta vähäisen valmistelun vuoksi päätökset jätettiin tekemättä. Pidetyissä alustuksissa ei ilmennyt aiempiin kannanottoihin verrattuna juuri eroja; ongelmallisinta oli edelleenkin se, miten maataloustuotanto järjestettäisiin ”Neuvosto-Suomessa”. Tilaisuudessa alustaneen Kalle Lepolan mielestä maataloustuotannon ratkaiseminen olisi Suomen tulevan vallankumouksen yksi päätehtävä. Sitä ennen olisi köyhää talonpoikaista lähestyttävä kommunismin valossa; olisi selostettava, ettei maaseutuväestölle siunautuisi parannuksia ennen kuin vasta vallankumouksen kautta. Toinen alustaja Jaakko Mäki käsitteli puolestaan maatalousväestön kurikysymystä vallankumouksen aikana. Alustuksien jälkeen puoluekokous tunnusti propagandan merkityksen talonpoikien näkemyksien muokkaamisessa. Oli laadittava talonpojille tarkoitettuja kirjasia ja julistuksia sekä levitettävä niitä, vaadittiin. Puoluekokous pohti myös omistusoikeuden pyhyysongelmaa ja sitä, miten sellainen voitaisiin tehdä olemattomaksi. Puoluekokous tunnusti talonpoikaiskysymyksen merkityksen ja asetti kolmi-

Kalle Lepola oli teoreetikko, joka esiintyi varsinkin SKP:n varhaisvuosina myös talonpoikaiskysymyksen asiantuntijana. Hän toimi mm. joissakin kokouksissa kysymyksestä alustajana (EK-VALPO).

miehistön komitean pohtimaan sitä. Komiteaan tulivat Santeri Mäkelä, Kalle Lepola ja Jaakko Mäki. Sen tuli esittää työnsä tulokset puolueen keskuskomitealle.⁴¹

Vuodesta 1920 muodostui niin SKP:lle kuin monelle muullekin kommunistipuolueelle tärkeä rajapyykki. Tuolloin pidettiin nimittäin Kominternin toinen maailmankongressi, jota ennen Lenin oli kirjoittanut *Penikkatautinsa* ja tuominnut siinä äkkijyrkkyyden sekä työväenliikkeen perinteisten toimintamuotojen hylkimisen.⁴² Vallankumouksen pikaiseen toteutumiseen alettiin suhtautua yhä varauksellisemmin. Siihen oli valmistauduttava kuitenkin pitkällä tähtäimellä. Niinpä kongressi kehottikin aiempaa joustavampaan politiikkaan ja uusien liittolaisten etsintään. Kominternin talonpoikaisohjelma oli siitä hyvä esimerkki. Vaikka riitujen runteleman SKP:n keskuudessa ei käsiteltykään talonpoikaiskysymystä vuonna 1920, on toisessa maailmankongressissa mukana olleiden suomalaiskommunistien (Jukka Rahjan, L. Letonmäen ja Kullervo Mannerin) täytynyt välittää Kominternin uusimmat näkemykset puolueen johdolle ja siten vaikuttaa tuleviin päätöksiin. Myös kongressin työskentelyn seuraaminen lehdistön välityksellä lienee vaikuttanut samaan suuntaan.⁴³

SKP:n politiikassa alkoi näkyä muutoksen merkkejä muutenkin kuin suhteessa talonpoikaiskysymykseen. Äkkijyrkkyys oli aikansa elänyt, ja edessä oli paluu moniin perinteisiin toimintameteihin. Vuonna 1920 oli perustettu SSTP, josta tuli SKP:n julkinen peitejärjestö. Otto Ville Kuusisen johdolla oli käsitetty, ettei SKP:llä, joka tukeutuisi pelkkiin salaisiin järjestöihin, olisi tulevaisuutta. Salaliittolaismaisella näpertelyllä ei edistettäisi tippaakaan ”Neuvosto-Suomen” toteutumista. Vaikka vallankumous oli näin siirtynyt hiukan kauemmaksi, se oli edelleen nur-

kan takana. Sen esiin vetämiseksi olisi käytettävä kaikkia keinoja. Niihin kuului mm. lähestyminen uusiin proletaarisiin liittolaiskandidaatteihin. Etenkin köyhä talonpoikaisto tulisi vetää mukaan.

2.2. TALONPOIKAISKYSYMYS TAPETILLE

Esimakua siitä, mitä oli tulossa, saatiin jo SSTP:n talonpoikaisohjelmassa, jonka oli kirjoittanut O. V. Kuusinen vuonna 1920. Vaikka kyseessä oli ”vain” kommunistien vaikutuksen alaisena toimivan julkisen puolueen ohjelma, siinä heijastui kominternilainen näkemys työväen ja talonpoikien liitosta, joskaan se ei ollut vielä huippuunsa kehitetty. Suhtautumisessaan maanomistukseen SSTP asettui sosialisoinnin kannalle. Talonpoikaiskysymyksen arvostuksen lisääntyminen tuli esille myös saman vuoden lopulla pidetyssä SSTP:n puolueuuevoston kokouksessa, jossa todettiin mm. seuraavasti: ”Maalaisköyhälistöä koskeva kohta on erittäin tärkeä. Ellei maalaisväestö tule mukaamme, ei menestyksemme ole varma, koska maalaisväestö on sangen suurilukuinen. Kaupunkilaisproletariaatti on tosin etujoukko ja johdossa, mutta on toimittava niin, että maalaisväestö saadaan puolelle.”⁴⁴

Ei myöskään SKP:n neljännessä puoluekokouksessa (1921), joka ainakin tilapäisesti lopetti puolueen kuusislaisen ja mannerilais-rahjalaisen falangin väliset riidat sekä virallisti uuden linjan julkisine toimintamuotoineen, tapahtunut muutosta puolueen suhtautumisessa maanomistukseen. SKP kannatti edelleenkin kaiken maan ja muun yksityisomaisuuden ottamista yhteiskunnan haltuun. Suppeahkossa talonpoikaiskysymystä käsittelevässä päätöslauselmassa pilkisti kuitenkin esiin ajatus työväen ja talonpoikien liitosta. Kysymystä tarkasteltiin jo varsin samalla tavalla kuin Kominternin ohjelmassa, joskin oli vielä erojakin. Kominternin luokkataistelulinja ja työväen ja talonpoikien liiton merkityksen korostaminen olivat jättämässä kuitenkin selvän merkkinsä puolueen päiväpolitiikkaan.⁴⁵

Talonpoikaiskysymys oli luonnollisesti vain yksi niistä monista kysymyksistä, jotka kiinnostivat kommunisteja tuossa vaiheessa. Vaikkei se ollut puolueen kannalta tärkein kysymys, sille annettiin nyt kuitenkin huomattavan paljon merkitystä. Puoluekokouksen mukaan maaseudun köyhälistön johtaminen porvariston ja kapitalismin vastaiseen taisteluun kuului nimittäin ”kommunistien tärkeimpiin tehtäviin”. Puoluekokous katsoikin, että ”heissä kytevä luokkaviha oli lietsottava voimakkaaksi taisteluhaluksi riistäjiä, sortajia ja lähinnä suurmaanomistajia sekä muita lahtariporhoja ja koko lahtarivaltaa vastaan – – –”.⁴⁶

Tapahtunutta kehitystä olivat edistämässä monet eri seikat. Ensinnäkin suuret maareformit olivat vasta toteutumisvaiheessaan, minkä vuoksi maaseutu oli vielä varsin epävakaa. Toiseksi Suomi oli erittäin pienviljelysvaltainen maatalousmaa, jonka viljelmistä yli 70 % oli pienviljelmiä. Itä- ja Pohjois-Suomen pienviljelysseutujen lukuisat tukkityömaat, joilla työskenteli joukoittain mm. entisiä Muurmannin legioonan mie-

hiä, muodostivat syystäkin yhteiskunnallisen ruutitynnyrin. Tältä pohjalta asiaa tarkastellen ei kysymystä talonpoikien kanssa tehtävästä liitosta voitu sivuuttaa olankohautuksella. Kominterninkin vuoden 1920 maailmankongressissa oli kiinnitetty huomiota maailman talonpoikaisväestön suureen määrään, etenkin pienviljelijöihin ja muuhun maaseutuproletariaattiin. Tuolloin suoritettu jaottelu maatyöläisiin, palstatilallisiin ja pienviljelijöihin potentiaalisina työväen liittolaisina ei jättänyt Suomen talonpojista paljonkaan ulkopuolelle. Se oli SKP:lle ainakin teoriassa suuri etu verrattuna moniin muihin kommunistipuolueisiin, sillä suurtilallisia, joita kommunistit pitivät proletariaatin vihollisina, maassa oli vähän.⁴⁷

Kominternin jaottelulla ja Suomen yhteiskunnallisilla oloilla (maaseudun rakenteella) oli ilmeistä vaikutusta siihen, että SKP kiinnitti tulevasa maaseututoiminnassaan huomiota juuri pienviljelyalueiden (Itä- ja Pohjois-Suomen) mukaan vetämiseen, sillä viljelijäväestön asema oli siellä epävarmempaa kuin muualla. Pienviljelijät olivat osittain samassa asemassa kuin tehtaan työmiehet. Jos maaseutuväestö olisi tullut hyvin toimeen, eikä sen eri ryhmien taloudellisessa asemassa olisi ollut eroavuuksia, SKP olisi tuskin kiinnittänyt sillä tavalla huomiota kaikkein kehoimmassa asemassa oleviin, kuten sittemmin tapahtui. Pienviljelijäväestön epävarma toimeentulo, maan syrjäseutujen taloudellinen takapajuisuus sekä puutteesta ja yllättävistä taloudellisista vaikeuksista nouseva kapinamieli loivat pohjan, jolta SKP lähti ponnistamaan maaseudulla.⁴⁸

Vaikka vuoden 1918 muistot saattoivat olla esteenä talonpoikaiskysymyksen tarkastelulle liittolaiskysymyksenä SKP:n perustamisvaiheessa – tavallisten rivijäsenten ja työläisten keskuudessa vielä paljon myöhemminkin –, noilla katkerilla muistoilla oli myös kysymyksen harrastusta herättävä vaikutus. Pragmaattisesti luokkataisteluhistoriasta opetuksia ammentavat kommunistijohtajat halusivat nimittäin estää vuoden 1918 virheiden toistumisen uuden vallankumouksen aikana. Siksi olisi mentävä hyvissä ajoin maaseudulle ja valmistettava maaperää raatajakansan liittoutumiselle.⁴⁹

Vuoden 1922 alussa tapahtui Kuolajärven ja Savukosken pitäjien raja- mailla välikohtaus, joka oli jonkinlainen myöhästynyt loppusoiitto välitömän vallankumouksen kaudelle, ja jota jälkimaailma on nimittänyt läskikapinaksi. Tapaus osoitti selvästi, että periferian tukkityömaiden kehnot olot saattoivat helposti vaarantaa yhteiskuntarauhan, joten kommunistit kiinnittivät tuolloin erittäin paljon huomiota juuri Pohjois-Suomeen mahdollisena uuden kapinan nostattamisalueena. Vaikka kyseessä oli lähinnä sotilaslinjan organisoima kahakka ja ryöstöretki, joka jäi varsin paikalliseksi, koska edellytyksiä laajaan vallankumoukselliseen toimintaan ei ilmennyt, oli merkitystä sillä, että liikehtimisiin osallistui varsinaisten tukkityöläisten lisäksi myös lisäansioita metsätöistä hake-neita pienviljelijöitä. Kysymys maaseutulittolaisista oli konkreettisella tavalla aktualisoitunut, minkä huomasivat kommunistien vastustajatkin. Läskikapinassa ei ollut kyse kuitenkaan sellaisesta talonpoikaisliik-

keestä, joita tässä tutkimuksessa käsitellään tuonnempana. Siksi sen lähempi tarkastelu sivuutetaan.⁵⁰

Talonpoikaiskysymyksen merkityksen lisääntyminen näkyi muutenkin. Koska Kominternin TpK:n johdolla valmisteltiin noihin aikoihin päätöslauselmaluonnosta talonpoikaiskysymyksestä järjestön neljättä maailmankongressia varten, myös SKP:n KK:n vuoden 1922 laajennettu täysistunto otti kysymyksen puitavakseen. Siihen vaikuttivat myös vastikään sattuneet Kuolajärven tapahtumat. Aiheesta alustanut henkilö katsoi tuolloin, että talonpoikaiskysymys oli Suomen oloissa ”kaikkein tärkeimpiä”, sillä Suomi oli maa, jonka teollisuusproletariaatti oli pieni, eikä se jaksaisi yksinään toteuttaa vallankumousta, ellei sillä olisi maa-seutu tukenaan. Hän muistutti vuoden 1918 vallankumousyrityksellä olleen huomattavasti kannatusta myös maaseudulla. Siksi olisi tulevaisuutta silmällä pitäen katsottava, olisiko ”Suomen maaseudulla sellaisia seikkoja, jotka synnyttäisivät kumouksellisuutta vaiko ei”.⁵¹

Alustajan mielestä maaseudulla ei ollut tapahtunut myönteistä kehitystä porvariston toivomaan suuntaan. Itsenäisiä maanomistajia ei ollut syntynyt niin paljon kuin oli väitetty, eikä torpparien määrässä ollut tapahtunut riittävästi vähentymistä. Sen sijaan maanomistusoloissa oli tapahtunut tietynlaista keskittymistä. Huomattava määrä tiloista oli nimittäin joutunut tukkiyhtiöiden haltuun. Siten maaseudun ”proletaarinen ja puolproletaarinen aines” oli lisääntynyt. Näiden syiden vuoksi – alustaja jatkoi – ”Suomen maaseudulla alkaa kohta jotain tulla, sillä ne syyt eivät ole poistuneet, jotka synnyttivät aikaisemmat liikkeet. Meidän vain on osattava oikein suhtautua niihin”.⁵²

Talonpoikien puoleen ei tulisi kääntyä vain julistuksilla, alustaja huomautti, sillä joukot lähtisivät liikkeelle ”lähinnä vatsakysymyksen johdosta”. SKP:n olisi tullut laatia tältä pohjalta talonpoikaisohjelma, määrittellä suhteensa talonpoikaistoon ja sen jokapäiväisiin tarpeisiin. Koska teemasta kertynyt aineisto oli kovin laaja, ei KK:n täysistunto ehtinyt käsitellä sitä kokonaan. Sen vuoksi talonpoikaisohjelman hyväksyminen jäi tuonnemmaksi, vaikka siitä olikin jo jonkinlainen luonnos olemassa. Samalla kun KK valtuutettiin viimeistelemään kysymykseen suhtautumista, sitä kehoitettiin ottamaan huomioon myös Kominternin aineisto ja kokemukset talonpoikaiskysymyksen alalla.⁵³

Näin talonpoikaiskysymys oli noussut tapetille. SKP:tä velvoittivat Kominternin esimerkki ja ohjelma sekä kansainvälisen tilanteen muuttuminen. Myös suomalaisen yhteiskunnan sisäisillä tekijöillä oli vaikutusta. Koska vallankumous ei ollut toteutunutkaan niin pian kuin oli uskottu ja toivottu, ei enää ollut tärkeintä pohtia sitä, miten maataloustuotanto ja talonpoikien asema olisi järjestettävä uuden kumouksen aikana ja sen jälkeisessä ”Neuvosto-Suomessa”. Tärkeämpää kuin se oli hankkia liittolaisia voiton varmistamiseksi tulevaisuudessa. Koska maa-seutuväestö oli suuri ja huomattava osa siitä eli kehnoissa oloissa, se olisi yritettävä vetää vallankumoukselliseen rintamaan. Siihen pääsemiseksi olisi talonpoikaiskysymystä alettava tarkastella uudesta, luokkataistelun näkökulmasta.

2.3. SKP:N TALONPOIKAISOHJELMA (1923) JA SEN TAUSTA

Vuosi 1923 oli merkityksellinen talonpoikaiskysymyksen arvostuksen kannalta. Bulgarian tapahtumat panivat Kominternin johdon entistä päättäväisemmin etsimään yhteistä säveltä köyhän talonpoikaiston kanssa, mikä heijastui selvästi myös yksittäisten kommunistipuolueiden toimintaan. Kominternin johto näki talonpoikaiskysymyksen erälle maille – varsinkin Itä-Euroopan agraarivaltioille – ratkaisevan tärkeänä. Järjestön johtaja G. Zinovjev totesi myös Suomesta, että se oli maa, jolla oli maailmanvallankumouksen kannalta pieni merkitys, mutta melkoinen propaganda-arvo. Työläisten enemmistö oli jo voitettu vallankumoukselle, mutta ”talonpoika ratkaisee ehdottomasti vallankumouksen kohtalon”.⁵⁴ Se oli paljon sanottu, eikä se voinut olla vaikuttamatta auktoriteetteihin uskoviin suomalaiskommunisteihin.

SKP:n johto näkikin köyhän talonpoikaiston entistä tärkeämpänä liittolaiskandidaattina. Kun Etsivä Keskuspoliisi pidätti huomattavan määrän SSTP:n johtomiehiä saman vuoden elokuussa ja saattoi siten kommunistisen liikkeen lähelle perikatoa, kommunistilehdet reagoivat ulkomailla välittömästi tapahtumiin. Kullervo Manner kirjoitti kohta, että maalaisliittolaisen Kyösti Kallion hallitus kukisti työväenliikettä samalla tavalla kuin Stamboliiskin hallitus Bulgariassa, mitä seurasi oikeistokaappaus. Manner oli näkevinään Suomessa samanlaisen kehityskulun. Niin ei saisi kuitenkaan tapahtua. SKP:n olisi jatkettava yhteisrintamapolitiikkaansa ja organisoitava sekä työväki että köyhä talonpoikaisto ”herroja” ja porvaristoa vastaan. Manner näki Kallion hallituksessa samanlaisen suurtilallisten ja porvariston agentin kuin Stamboliiskin hallitus oli ollut. Kun sitä ei enää tarvittaisi, se hylättäisiin Stamboliiskin hallituksen tapaan. Tilanne velvoitti kääntymään pienviljelijöiden puoleen, joiden etuja Kallion hallitus ei Mannerin mielestä ajanut.⁵⁵

Sama sävel oli SKP:n KK:n ja SB:n julkaisemassa julistuksessa, jonka mukaan ”fascistiporvarit” olivat talonpoikien johtajiksi kiivenneiden ”hujareiden” avulla iskeneet pahan kiilan työväenliikkeen taistelurintamaan. Samat maalaisliittolaisjohtajat pitivät osaa köyhästä talonpoikaistosta talutusnuorassaan ja sen kautta kapitalistien käyttövoimana. Lisäksi sosiaalidemokraatit sabotoivat jatkuvasti työväen yhteistä taistelua. Sillä tavalla tasoitettiin tietä fasistikaappaukselle, joka sitoisi työläiset ja köyhän talonpoikaiston ”valtiolliseen ja taloudelliseen orjajärjestykseen” samalla tavalla kuin oli tapahtunut jo Italiassa ja Bulgariassa. Sellainen olisi estettävä. Samalla kun julistus antoi kominternilaiseen tapaan tunnuksen työväen ja talonpoikien hallituksesta, siinä kehoitettiin köyhää talonpoikaistoa taisteluun työläisten rinnalla: ”Työtätekevä maalaisväestö omien etujen turvaamiseksi kapitalistisia nylkijöitä vastaan. Pienviljelijäin ja työtätekevien talonpoikain kavaltaminen maalaisliittoporvarien kautta kapitalisteille on estettävä. Vain siten säästyy Suomen työkansaa fascistiselta kaappaukselta ja sinimustalta terrorilta.”⁵⁶

Kun Saksan kommunistien kapinavalmistelut, joita Komintern tuki, käynnistyivät vuoden 1923 clokuussa, ja kun ne huipentuivat saman

vuoden lokakuussa laajoihin liikehtimisiin,⁵⁷ SKP:n Lempaalaan koontunut toinen puoluekonferenssi oli varmasti tietoinen niiden taustasta. Vaikka kommunistista liikettä olikin kohdannut vakava takaisku pidätyksien muodossa eikä SKP:n iskuvoima voinut siten olla kovin suuri,⁵⁸ puolueen johto näytti uskovan Saksan vallankumoukseen monien muiden tavoin. Se uskoi vallankumouksellisen liikehdinnän heijastuvan aina Suomeen saakka.⁵⁹ Siksi puolueen oli kaikista vaikeuksista huolimatta valmistauduttava vallankumoukselliseen toimintaan lähitulevaisuudessa.

SKP:n valmistautuminen ”viimeiseen taistoon” näkyikin muutamissa asioissa. Puolueen sotilaslinja kunnosti samana syksynä Pohjois-Suomen etappiteitä asekuljetuksien uudelleen käynnistämiseksi. Se lähetti maahan myös joukon punaupseereita. Yksi heistä – kuolajärveläinen Johan V. Mattila – kertoi kiinni jäätyään, että saman vuoden kesällä oli Uhtualla järjestetty Jahvetti Moilasen johdolla punaupseereille tarkoitetut kurssit Suomeen suuntautuvaa toimintaa varten. Mattila väitti, että kurssien johtaja oli usein pahotellut punaupseerikoulun oppilaspulaa. Koska edellisvuoden läskikapina oli hetkeksi poistanut ongelman, nousi saman metodin käyttö nytkin esille. Moilanen oli nimittäin Mattilan mukaan väittänyt, että paras keino oppilaspulan poistamiseksi olisi uuden läskikapinan järjestäminen, ”sillä silloin saataisiin kerralla enemmän väkeä”. Myös kurseille osallistujat olivat puhuneet usein retken järjestämisestä. Sopivina kohteina oli mainittu Sodankylä ja Kuusamo. Kun Mattila komennettiin lopulta Suomeen vuoden 1923 lokakuussa, olivat Knäsön punaiset väittäneet hänelle, että ”tänä talvena tulee Suomessa sellainen hulina, että rajan yli pääsee mistä vain”.⁶⁰

Koska vuoden 1923 kesällä oli tapahtunut vaikea kato, tyytymättömyysilmioille oli runsaasti taloudellis-sosiaalista pohjaa olemassa. Vallankin kun yhtiöt ryhtyivät heti käyttämään tilannetta hyväkseen ja alkoivat laskea tukkityömaiden palkkoja suuren työvoiman tarjonnan vuoksi. Vaikeuksissa olleita pienviljelijöitä oli tulossa töihin huonollakin palkalla. Koska puutavarayhtiöt olivat ilmeisesti laskeneet, että nyt olisi paras mahdollisuus polkea työpalkat minimiin, sillä SSTP:n johto oli pidätetty ja ammattiyhdistysliike nujerrettu, tilanne sai viranomaiset huolestumaan. Kommunistien puuhista varsin hyvin perillä ollut EK näki yhtiöiden ”pelissä” suuren vaaran. Sen kanta oli yksiselitteinen: yhtiöiden ei saisi antaa laskea palkkoja liikaa. Muuten valmistettaisiin vain tietä kommunisteille. Ennaltaehkäisevä SSTP:n johtomiesten pidättäminen ja ammattiyhdistysliikkeen vaikeudet eivät estäisi levottomuuksia rajan pinnassa. Siitä oli saatu jo muutamia varoituksia. Myöhemmin EK:n Rovaniemen alaosasto oli valmis uskomaan, että SKP:n olisi ollut tarkoitus panna uusi kapinayritys toimeen vuoden 1924 keuhätalvella, mihin jo aiemmin aloitetut valmistelut olivat tähdänneet.^{60a}

Vaikka SKP:llä ei ollut juuri minkäänlaisia realistisia mahdollisuuksia saada menestyksellistä kapinaa aikaan, sillä mitkään merkit eivät viitanneet siihen, että Komintern olisi ollut jotenkin valmis tukemaan yritystä, kun Saksan kysymys oli vaakalaudalla,⁶¹ kommunistit olivat kaikesta

päätään kuitenkin tosissaan. Siitä puhui vuoden 1923 puoluekonferenssin julistuskin: ”Suomessa on alettava heti kiivas kommunistinen toiminta vallankumouksen valmistelun kuntoon panemiseksi – – –.”⁶² Koska puolueen johto uskoi vallankumouksen leviämiseen Saksasta, jäljellä oli enää viimeinen mahdollisuus yrittää vaikuttaa talonpoikiin – eritoten pienviljelijöihin, jotka olivat joutuneet kadon vuoksi suureen ahdinkoon – ja varmistaa heidän liittolaisuutensa tulevaisuudessa. Niinpä puoluekonferenssi vahvisti puolueen tunnuksiksi Kominternin jo aiemmin kesällä käyttöön ottaman työväen ja talonpoikien hallituksen (työväen ja talonpoikien vallan), jota se kehotti tekemään tunnetuksi. Vain sen toteuttamisella voitaisiin turvata köyhien talonpoikien ja pienviljelijöiden edut, puoluekonferenssi julisti.⁶³

Puoluekonferenssi väitti työväen ja talonpoikien liittoutumisesta olevan monia etuja. Sen avulla voitaisiin torjua ”ne onnettomuudet, joihin Suomen herrojen ulkopolitiikka uhkaa syöstä Suomen kansan”. Puoluekonferenssi syytti maan poliittista johtoa imperialistien asialla juoksemisesta ja vaati harjoitetun politiikan sijalle rauhanpolitiikkaa. Suomalaisen tulisi muistaa, ettei Neuvostoliitto ollut heidän vihollisensa. Se oli lahjoittanut Suomelle itsenäisyyden, eikä se siten uhannut Suomea. Karjalan kysymystä sokeripalana käyttäen puoluekonferenssi yritti vedota talonpoikien nationalistisiin tunteisiin. Sen mukaan Neuvostoliitolla ei olisi mitään Suomen ja Karjalan toisiinsa liittämistä vastaan, ”kunhan Suomessa on vaan – – – hallitus, joka ei ole imperialistien kätyri”. Sellaiset ehdot täytti ilmeisesti vain SKP:n markkinoima työväen ja talonpoikien hallitus.⁶⁴

Viimeistään tuolloin oli tehtävä selväksi myös se, ettei SKP toimisi köyhiä talonpoikia eikä pienviljelijöitä vastaan, eikä teollisuusproletariaatti halunnut riistää heidän maitaan itselleen. Vuoden 1918 sodan virheiden ei saanut antaa toistua. Siinä mielessä paljon lupaava ja radikaali talonpoikaisohjelma, joka oli tosin jo jonkin aikaa ”keikkunut” ilmassa, saattoi olla SKP:n paras puolestapuhuja ja hyvinkin käyttökelpoista politiikkaa maaseudulla, joka oli joutunut kadon seurauksena suuriin vaikeuksiin. Asia oli kuten Stalin totesi myöhemmin Sverdlovin yliopistossa pitämässään luennoissa Venäjän vallankumouksesta: sitä, joka on menossa ja valmistautumassa vallanottoon, ei voi olla kiinnostamatta kysymys todellisista liittolaisista. Koska vielä saman syksyn tapahtumiin kuului myös ”ensimmäinen kansainvälinen talonpoikaiskonferenssi”, joka nosti talonpoikaiskysymyksen ennen näkemättömään arvoonsa kommunistien strategiassa, ei ollut sattuma, että SKP:n talonpoikaisohjelma hyväksyttiin juuri toisessa puoluekonferenssissa. SKP oli kulkeudessa kohti omaa ”talonpoikaisvaihettaan” kominternilaisen esimerkin innoittamana.⁶⁵

SKP:n puoluekonferenssin hyväksymä talonpoikaisohjelma *Kyntömiesten oikeuksien ja vaatimuksien puolustaminen* (liite 1) oli köyhien talonpoikien ja pienviljelijöiden kannalta katsoen houkutteleva; se lupasi ja vaati heille ennen näkemättömiä etuja. Selvä muutos SKP:n suhtautumisessa asioihin tapahtui siinä, että nyt puolue luopui maan

sosialisointivaatimuksista. Ohjelmassa julistettiin: ”Maata viljelevän talonpojan täysi perinnöllinen omistusoikeus maahansa olkoon koskema- ton.”⁶⁶ Mikä aiheutti tuon ratkaisevan muutoksen? Ensinnäkin puolueen yleislinja oli tuolloin jo selvästi muuttunut; alunajan äkkijyrkkyden kaapu oli varistettu hartioilta. Toiseksi välitön vallankumoustilanne oli nyt sivuutettu, eikä tunnus maan sosialisoinniseksi ollut enää ajankohtainen eikä varsinkaan käyttökelpoista politiikkaa. Siksi siitä oli syytä myös luopua.⁶⁷ Jos Venäjän vallankumouksessa toimeenpannut reformit olivat vaikuttaneet maan ja kaiken muunkin omaisuuden sosialisoinnisa- tukseen, niin ilmeisesti Neuvostoliitossa käyttöön otetulla ”uudella ta- louspolitiikalla”, NEP-järjestelmällä, joka tinki tuntuvasti aiemmin esi- tetyistä sosialisoinnisen periaatteista ja jolla neuvostojohto yritti raken- taa siltoja talonpoikiin päin sekä helpottaa maan vaikeaa taloudellista tilannetta, oli heijastusvaikutusta myös SKP:n talonpoikaisohjelman si- sältöön.⁶⁸

Ohjelmassa luvattiin tyydyttää tilattomien maantarvetta luovuttamal- la raiivattua viljelysmaata ensisijassa suurviljelmiltä, yhtiöiltä sekä ”yksi- tyisiltä keinottelijoilta”. Siinä puhuttiin myös lisämaan jakamisesta pienviljelijöille sekä itsenäistyneiden torpparien, mäkitupalaisten ja lam- puotien vapauttamisesta kaikista lunastusmaksuista. Vuokraajat olisi tullut julistaa heti hallussaan olevien maiden omistajiksi ja itsenäisiksi viljelijöiksi. Tilattomille ja pienviljelijöille olisi pitänyt antaa lisää pää- täntävaltaa maanjakokysymyksissä. Heille tulisi antaa myös ajoittaista ja säännöllistä valtionapua viljelystoiminnan kehittämistä ja työstä aiheutuviin kustannuksiin. Ohjelma esitti siis eräänlaisen maataloustuen käyttöönottoa. Taitavaa politiikkaa oli myös verovapauden lupaaminen sellaisille, ”jotka itse maatyötä tekevät”, sillä tunnetusti nuoren tasaval- lan monet uudistukset olivat lisänneet verorasitusta ja aiheuttaneet napi- naa talonpoikien riveissä. Ohjelmassa ei kuitenkaan määritelty tarkem- min, keitä olivat ”suurriistäjät”, joiden hartioille verotaakka olisi tullut säilyttää ”kansan” sijasta.⁶⁹

Ohjelman tärkein tehtävä oli houkuttaa köyhä talonpoikaisto teolli- suusproletariaatin liittolaiseksi ja reserviksi. Nyt SKP tarkasteli talon- poikaiskysymystä osana valtakysymystä.⁷⁰ Ohjelman olisi tullut saada maanmuokkaajat tuntemaan, että juuri SKP ajaisi heidän etujaan ja turvaisi heidän tulevaisuutensa. Vain taistelemalla työväen rinnalla köy- hä talonpoikaisto saattaisi vapautua kapitalismin ikeestä. SKP:llä oli tavallista paremmat mahdollisuudet antaa pitkälle meneviä lupauksia, sillä Suomessa kiellettyinä puolueena sillä ei ollut julkisten puolueiden lailla pelkoa hallitusvastuuseen joutumisesta ja sitä kautta vastaamaan lupauksista. SKP:lle merkitsi jotakin vai se, että ohjelma toisi lupausi- neen ”uutta vettä myllyyn” ja turvaisi vallankumoukselle tarpeellisen reservin maaseudulla.

Vaikka vallankumoustilannetta ei syntynytkään, vuoden 1923 talon- poikaisohjelma loi hyvän pohjan, jolta SKP saattoi ryhtyä kehittämään työtään maaseudulla. Se ei antanut kuitenkaan puolueen jäsenille eikä organisattoreille minkäänlaisia konkreettisia ohjeita, miten heidän tuli-

si toimia talonpoikien keskuudessa, miten edistää puolueen tavoitteita maaseudulla. Kysymys oli tärkeä, eikä sitä unohdettukaan. Puoluekonferenssi valtuutti KK:n laatimaan tuollaiset ohjeet, joiden oli määrä täydentää vastikään tehtyjä päätöksiä.⁷¹ Ne tulivat käsiteltäviksi aikanaan vuoden 1925 puoluekokouksessa, jonka päätökset muodostivat yhdessä vuoden 1923 talonpoikaisohjelman kanssa SKP:n työn perustan 1920- ja 1930-lukujen maaseudulla.

2.4. KOMINTERNIN ”TALONPOIKAISVAIHEEN” HEIJASTUKSIA

2.4.1. Tunnusteluja maaseudulla vuosina 1923–1924

Kysymystä siitä, esiintyisikö Suomen maaseudulla sellaisia tekijöitä, jotka saattaisivat edistää vallankumouksellisen liikehdinnän syntymistä, pohdittiin jo SKP:n KK:n vuoden 1922 laajennetussa täysistunnossa. Ongelmaan oli saatu myönteinen vastaus kuitenkin jo sitä ennen – läskikapinan muodossa. Vuonna 1923 kysymys oli entistä ajankohtaisempi. Maassa oli sattunut tuhoisa kato, ja taloudellinen pula painoi päälle. Lisäksi vuoden 1923 lopussa perustettu Krestintern oli velvoittanut kaikkia kommunistipuolueita hakemaan liittolaisia maaseudulta. Niinpä niinä parina vuotena, joina Komintern ja Krestintern korostivat voimakkaasti talonpoikaiskysymyksen merkitystä, ilmeni myös SKP:n ja vasemmistoradikaalien politiikassa samantapaisia vivahteita. SKP oli Kominternin osasto, jonka toiminnassa heijastuivat kulloinkin pinnalla olleet kysymykset ja painotteet.

Ensinnäkin SKP loi kiinteät yhteydet kansainvälistä talonpoikaisliikettä organisoimaan ja johtamaan perustettuun Krestinterniin. Kun kansainvälinen talonpoikaiskonferenssi kokoontui Moskovassa vuoden 1923 lokakuussa, oli paikalla myös ”suomalaisia talonpoikia” edustanut Ranta.⁷² Konferenssin asiakirjoissa esiintyvien monien muiden nimien tapaan Rantakin oli salanimi,⁷³ jonka taakse kätkeytyi mitä todennäköisimmin SKP:n samoihin aikoihin pidetyssä puoluekonferenssissa talonpoikaiskysymystä alustanut kurikkalainen pienviljelijä ja SSTP:n entinen piirisihteeri Antti Ojala.⁷⁴ Ranta (Ojala) valittiin tilaisuudessa perustettuun Krestinterniin (KTN:ään).⁷⁵ ”Suomalaisten talonpoikien” edustajia oli myöhemminkin pidetyissä kansainvälisissä talonpoikaiskokouksissa mukana.⁷⁶

Toiseksi SKP yritti tehostaa maaseututyötä organisaation parannuksilla. Puolalainen Dombal oli vaatinut aiemmin vuoden 1923 kesällä, että jokaisen kommunistipuolueen olisi järjestettävä yhteyteensä erityisen talonpoikaisjaosto huolehtimaan maaseudulla tehtävästä työstä. Vetoamus kantoi ainakin SKP:n kohdalla hedelmää. Puolueen SB:n yhteyteen muodostettiin nimittäin tällainen jaosto jo samana vuonna, mahdollisesti heti puoluekonferenssin jälkeen. Sen perustaminen oli luonnollinen seuraus kansainvälisen kommunistisen liikkeen suuntautumisesta entistä enemmän maaseudulle päin. Jaosto työskenteli muiden jaostojen

tapaan SB:n alaisuudessa, ja sen tehtävänä oli hoitaa kaikki talonpoikaiskysymyksen piiriin kuuluvat asiat. Jaostoon kuului yhden SB:n jäsenen lisäksi pari muuta henkilöä.⁷⁷

Krestinternin perustava konferenssi oli todennut, että talonpoikaiston olisi kaikkialla maailmassa ”vapaustaistelunsa etujen nimessä” luotava omia järjestöjä, jotka pitäisivät yhteyttä työväenluokan kanssa. Suur-talonpoikien ja kapitalistien valta nojasi voimakkaisiin taloudellisiin ja poliittisiin järjestöihin. Myös porvarillinen valtio, armeija, poliisi ja oikeuslaitos olivat valtaa pitäviä elimiä. Siksi sorrettujen olisi järjestäydyttävä. ”Nykyisen ajankohdan pakottavimpana vaatimuksena on kaikenlaatuisten talonpoikaisjärjestöjen perustaminen työtätekevään talonpoikain taloudellisten ja poliittisten etujen suojaksi kapitalistista riistoa ja sortoa vastaan.” Eri maissa järjestöt voisivat olla erilaisia. Niiden tulisi kuitenkin olla yhteistoiminnassa niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Niitä olisi voitava käyttää vallankumouksellisessa tilanteessa apuna muodostettaessa talonpoikaisneuvostoja.⁷⁸

Myös SKP:n toimesta yritettiin edesauttaa talonpoikien omien järjestöjen syntymistä. Puolueen talonpoikaisohjelman laadintaan osallistunut Jaakko Mäki kehotti vuoden 1923 lopussa talonpoikia eroamaan heitä pettävästä puolueista ja muodostamaan omia järjestöjä. Hän kysyi, puolustaisiko Suomen talonpoika vallankumousta. Kansainvälinen talonpoikaiskonferenssi oli kehottanut perustamaan omia järjestöjä. Jos talonpoikaisto oli ottanut siitä vaarin, se oli siirtymässä sekä Suomen että kansainvälisen vallankumouksen tukijaksi.⁷⁹

Vaikka puheet Suomen talonpoikien ”omista” järjestöistä kommunistien tarkoittamassa mielessä olivat vielä ennenaikaisia, SKP:n tavoitteet määräytyivät kuitenkin selvästi kominternilaiselta pohjalta; eri syistä tyytymättömät talonpoikaisainekset olisi yritettävä vetää puolueen vaikutuspiiriin omana joukkoliikkeenään. Siihen oli olemassa taloudellista pohjaa agraarireformien keskeneräisyyden, kadon ja pulan vuoksi. Niin ikään Saksan vallankumouksen haamu kummitteli vielä voimakkaasti taustalla. Sen lisäksi, että sotilaslinja oli käynnistänyt asekuljetukset ja lähettänyt punaupseereita maahan, lähetettiin myös muita organisaattoreita vuoden 1923 puoluekonferenssin jälkeen tunnustelemaan ilmapiiriä. Heidän joukossaan oli myös entinen vimpeliläissosialisti Santeri Mäkelä⁸⁰, jonka tehtävänä oli yrittää panna ”itsenäinen” talonpoikaisliike alulle. Mitä Mäkelä sai aikaan, siitä ei ole tietoa; ilmeisesti ei paljokaan. Kun aiemmin mainittu Antti Ojala saapui vuodenvaihteessa Suomeen, SB:n miehet ohjasivat hänet Mäkelän puheille, ja tämä kehotti Ojalaa siirtymään Pohjanmaalle ”nostattamaan talonpoikaisoppositiota maalaisliiton sisällä”.⁸¹

Ojala kierteli kertomansa mukana jonkin aikaa Kortesjärven, Evijärven ja Vimpelin pitäjissä, muttei saanut erikoista aikaan. Hän oli yhteydessä mm. SKP:n Vaasan piirin organisaattoriin, jolta hän sai propagandakirjallisuutta talonpojille jaettavaksi. Myöhemmin vuonna 1924 Ojalasta itsestään tuli sanotun piirin organisaattori.⁸² Tuossa tilanteessa, jolloin SKP:n maanalainen toiminta ei voinut pidätyksien vuoksi olla

Santeri Mäkelä oli pikemminkin käytännön kuin teorian mies, vaikka kyllä hän tunsikin talonpoikaiskysymyksen teoreettisenkin puolen. Sen lisäksi että hän oli laatinut useita kirjoituksia ja lentokirjasia aikanaan ja toiminut käytännön poliittisessa työssä hän korosti talonpoikaiskysymyksen merkitystä myös tunnetuissa runoissaan (esim. *Jaakko Ilkan kirous*; *Työläisten ja talonpoikain liitto*). Ajan kuluminen näkyy selvästi vanhan proletaarin kasvoilla joskus 1930-luvulla otetussa kuvassa (EK-VALPO).

kovinkaan voimakasta, puolueen salaiset organisaattorit yrittivät vastavasti saada yhteyksiä talonpoikiin ainakin Karjalan kannaksella, mahdollisesti muuallakin. Salaisen toiminnan laajuutta talonpoikaiston keskuudessa ei pidä kuitenkaan liioitella, sillä kaupunkipaikkakunnilla ja teollisuuskeskuksissa tehty työ oli varmastikin tehokkaampaa kuin maaseudulla.⁸³

2.4.2. Miksi talonpoikaiskysymys oli tärkeä?

Kun SKP:n alkuvuosien puoluekonferenssit ja -kokoukset pohtivat etupäässä sitä, miten maataloustuotanto järjestettäisiin tulevan vallankumouksen aikana ja sen synnyttämässä yhteiskunnassa, tarkastelu painotui vuosien 1923–1924 tienoilla siihen, mikä osuus talonpoikaiskysymyksellä oli ollut Venäjän vallankumoukseen ja vuoden 1918 sodan lopputulokseen, miten punaisten silloin tekemät virheet olisi korjattava, miten köyhä talonpoikaisto voitettaisiin tulevan vallankumouksen puolelle. Uusien tuulien taustalla vaikuttivat kansainvälisen kommunistisen liikkeen suhtautumisen muutos ja pragmaattiset yritykset selittää historiaa nykyhetken tarpeista käsin.⁸⁴ Venäjän vallankumouksen ja vuoden 1918 opetuksien avulla yritettiin estää talonpoikaiston samanlainen siirtyminen porvariston leiriin kuin vuonna 1918. Tällä tavalla talonpoikaiskysymyksen teoreettinen pohdiskelu astui vallankumouksen palvelukseen. Sinänsä se ei ollut yllätys, sillä Krestinternin yhteyteenhän oli vastikään perustettu erityinen tutkimuslaitos laatimaan selvityksiä talonpoikaiston asemasta eri maissa. Myös SKP:lle teoreettinen lähestymistapa oli alusta lähtien luonteenomaista.

Kommunistien mukaan vuoden 1918 tappion perussyö oli ollut se, ettei vallankumouksen johdossa ollut bolševistista (kommunisti-) puoluetta, vaan reformistinen puolue. Välittömästi vallankumousyrityksen jälkeen käydyssä keskustelussa ei talonpoikaiskysymyksellä ja punaisten tappiolla nähty pitkään aikaan kuitenkaan minkäänlaista yhteyttä, tai jos nähtiinkin, ei kuitenkaan kovin läheistä.⁸⁵ Asioiden tarkastelemisen uudelta pohjalta aloitti varsinaisesti SKP:n puheenjohtaja Kullervo Manner, joka julkaisi vuonna 1924 kaksi kirjasta, *Talonpoikaiskysymyksestä Suomessa* sekä *Työväki ja kyntömiehet herravaltaa vastaan*; viimeksi mainitun useammalla eri nimellä. Vaikka kirjasten syntyvaiheet eivät olekaan selvillä, on aihetta uskoa, että ne olivat seurausta Komininternin ja SKP:n uudesta suhtautumisesta talonpoikaiskysymykseen. Puolueen jäsenille ja laajoille joukoille – myös talonpojille – tarvittiin selväpiirteistä esitystä aiheesta. Tarvittiin myös vastausta kysymyksiin, oliko vuoden 1918 valkoisten voitto ollut myös talonpoikien voitto ja olisiko sodan kulku ollut toisenlainen, jos talonpojat olisivat kieltäytyneet lähtemästä Mannerheimin mukaan. Kuka toinen kuin Suomen Kansanvaltuuskunnan entinen puheenjohtaja Kullervo Manner olisi ollut sopivampi kirjasten laatijaksi?

Manner tilitti sosiaalidemokratian ja kommunismin suhtautumista kysymykseen. Hän väitti aiheutuneen menneisyyden painolastista, ettei SKP:n keskuudessa ollut ymmärretty kysymystä heti oikealla tavalla. Asennemuutos oli tapahtunut kuitenkin varsin pian. Ensimmäisessä mainitussa kirjassaan hän näki punaisten tappion osasyynä sen, ettei ”yhden tärkeimmän väestöryhmän, talonpoikain” kannatusta eikä puolueettomuutta ollut ennakolta varmistettu. Sattuvasti hän huomautti, ettei porvaristo olisi kyennyt luomaan valkoista armeijaansa, ellei se olisi voittanut talonpoikia puolelleen. Kysymyksen merkitys kävi selville – Manner

Kullervo Manner, joka oli SKP:n alkuaikojen puheenjohtaja, oli myös talonpoikaiskysymyksen asiantuntija. Hänen kynästään lähti monta talonpojille osoitettua kirjoitusta. Vielä 1930-luvun alussa Manner laati muutamia analyysejä, mutta sitten hän joutui epäsuosioon ja katosi moinen muiden lailla (EK-VALPO).

jatkoi – jos katsottiin, minkä osan talonpojat muodostivat koko väestöstä. Juuri se että varsinainen talonpoikaisto ja suuri osa pienviljelijäväestöstä taisteli porvariston puolella, ratkaisi hänen mielestään sodan lopputuloksen. Toisessa kirjassaan Manner otti perustelujensa avuksi Venäjän vallankumouksen: ”Suomen työväen vallankumouksessa v. 1918 oli talonpoikaisto melkein kokonaan työväkeä vastaan ja porvariston, kapitalistien ja suurtilallisten puolella. Työväki hävisi ja talonpojat hävisivät myöhemmin. Venäjän vallankumouksessa oli talonpoikaisto melkein kokonaan työväen puolella kapitalisteja ja suurtilallisia vastaan. Työväki voitti.”⁸⁶

Manner ammensi opetuksia menneisyydestä pohtimalla mm. sitä, minkälaista taktiikkaa punaisten olisi pitänyt käyttää voittaakseen talonpoikien luottamuksen ja koko sodan. Olisi pitänyt hyvissä ajoin ilmaista selvä kanta maanomistuskysymykseen; olisi pitänyt vakuuttaa, ettei työväki halunnut talonpoikien maita, sillä vain suurtilonpoikien maat olisi takavarikoitu. Talonpoikaisto oli hänen mukaansa kuitenkin harhaan johdettavissa, sillä se uskoi porvariston propagandaa, muttei työväkeä. ”Talonpojat eivät tälle tielle mennessään muistaneet omaansa ja esiisiensä katkeraa historiaa.” Mannerin tulkinnoissa heijastuivat Kominternin ajankohtaiset painotteet. Mukana oli myös aimo annos jälkiviisautta. Hän oli valmis väittämään, että talonpoikaiskysymys oli ollut proletariaatille ”ratkaiseva kysymys” vuonna 1918. Koska työväen ja talonpoikien liittoa ei ollut silloin syntynyt, oli seurauksena ollut tappio. Opettavaisesti hän painotti sitä, että talonpoikaiskysymys oli proletariaatille nyt samalla tavalla yksi kaikkein tärkeimmistä kysymyksistä kuin vuonna 1918.⁸⁷

Vuosi 1918 oli Mannerin mielestä ”vakava opetus” niin työväelle kuin

talonpojillekin; vallankumouksen kukistuminen merkitsi myös köyhän talonpoikaiston tappiota. Vaikka porvaristo oli pannut toimeen erinäisiä reformeja, talonpoikien asema oli entistä heikompi. ”Se asema, missä pienviljelijät nykyään ovat, merkitseekin sitä palkkiota, minkä porvaristo ”vapaussodassa” saamastaan avusta on työtätekevälle talonpoikaistolle maksanut. Siinä on punaisista v. 1918 saadun voiton eräs hedelmä.” Hänen mukaansa pienviljelijöiden keskuudessa tunnettiin nyt katkeruutta, erityisesti maalaisliittoa kohtaan sen ”petoksen” vuoksi. Maalaisliitto oli nimittäin muiden agraaripuolueiden tapaan joutunut kulkemaan porvariston liittolaisena. Mannerin mielestä köyhän talonpoikaiston ja pienviljelijöiden olisi otettava esimerkkiä vuoden 1923 kansainvälisen talonpoikaiskonferenssin päätöksistä, jotka olivat heidän etujensa mukaisia. Heidän olisi vapauduttava ”valtuokkien holhouksesta” ja opittava pitämään työväkeä liittolaisenaan. Vain yhdessä ne voisivat murtaa ”heraluokan vallan” ja perustaa työväen ja talonpoikien allianssin.⁸⁸

Talonpoikaiskysymyksen merkitystä sivusivat myös Eino Rahja, Yrjö Sirola ja Mikko Evä kirjoituksissaan. Oikeaoppisesti ja samalla jälkiviisaasti he korostivat sitä, että sosiaalidemokraateilla olisi kyllä ollut mahdollisuuksia torpparien ja pienviljelijöiden vetämiseksi vallankumouksen puolelle vuonna 1918, mutta he eivät ymmärtäneet talonpoikaiskysymyksen luonnetta oikealla tavalla; he eivät nähneet kysymystä luokkataistelun kannalta ja siksi he laiminlöivät sen. Sen sijaan porvaristo oli tehnyt jo pitkän aikaa työtä talonpoikien puolelleen voittamiseksi, kun herättiin. Talonpojat tarttuivat siihen ”porvariston syöttiin”, etteivät venäläiset muka lähtisi maasta, ellei heitä ajettaisi pois ja että valtaan päästyään työväki riistäisi talonpoikien maat ja mannut. Kun siltaa talonpoikien luo yritettiin viimein rakentaa, ”oli tie Pohjanmaan talonpoikien luo Mannerheimin lahtarijoukkojen sulkema”.⁸⁹

Osoitus suhdanteiden vaikutuksesta oli myös Leo Laukin vuoden 1925 alussa Proletaarissa julkaissama artikkeli *Talonpojat ja vallankumous*, jossa hän toi selvin sanoin esille, ettei proletaarinen vallankumous onnistuisi ilman talonpoikien tukea. Hän viittasi Kominternin talonpoikaisohjelman tekemään talonpoikien jaotteluun, jonka mukaan vain tietyt talonpoikaisryhmät olisivat kelvollisia työväen liittolaisiksi, ja painotti sitä, ettei työväki kykenisi ilman sanottujen ryhmien apua ”vallankumousta tekemään ja ottamaan valtaa pois porvarien käsistä”. Laukki vaati kommunisteja ohjaamaan työväkeä talonpoikaiskysymyksessä oikealle tielle; muuten ei vallankumouksesta tulisi mitään. Talonpoikaistossa oli kyllä runsaasti vallankumouksellisuutta, ja talonpoikien edut ajoivat heitä samalle tielle, jota työväki jo kulki. Koska talonpojat halusivat vapautua vihaamastaan herravallasta, olisi työväen vedettävä heidät liittolaisikseen ja annettava heidän kapinallikkeelleen se välttämätön johto, joka yksin takaisi menestyksen, ”sekä työväen että talonpoikaiston vapaustaistelun”.⁹⁰

SKP:n vuonna 1925 julkaissama kirjanen meni päätelmissään ainakin yhtä pitkälle kuin yksittäiset kirjoitukset. Sen mukaan talonpoikaiskysymyksen laimin lyöminen vuonna 1918 ja talonpoikien siirtyminen por-

„Naapurini takana on irstas pappi, siellä pankkiherrat, ryöstövoudit, Saksan keisari ja koko konkkaronkka...”

Vuoden 1933 Rintamassa julkaistu Santeri Mäkelän runo *Työläisten ja talonpoikain liitto* sekä Eino Salmen siihen tekemä kuvitus kertovat kommunistien näkemysten siitä, kenen edestä talonpojat olivat tehneet vuonna 1918 ”likkaisimman työn”. Menettelyllään he olivat nostaneet porvariston valtaan. Oheisessa kuvassa valkokaartiin kuuluvan talonpojan takana olivat ”irstas pappi, siellä pankkiherrat, ryöstövoudit, Saksan keisari ja koko konkkaronkka”, kuten Santeri Mäkelä 1930-luvun pula-aikana julkaistussa runossaan riimitteli. Vaikka talonpojat olivat ratkaisseet valkoisten voiton, he saivat runon ja sen kuvituksen mukaan lähteä pula-aikana talostaan. Heitä ei enää tarvittu (Rintama 2/1933).

variston leiriin oli ”ratkaiseva syy tappioon”. Valkoinen armeija olisi jäänyt kovin pieneksi, jos se ”herroista olisi ollut pakko kokoonhaalia”.⁹¹ Talonpoikaiskysymyksen merkitystä valtakysymyksen kannalta painotti myös SKP:n vuoden 1925 puoluekokous, joka asettui täysin rinnoin Kominternin vuoden 1920 talonpoikaisohjelman linjalle. Päätöksestä käy selville, että SKP piti työväen ja talonpoikien liittoa vallankumouksen onnistumisen kannalta välttämättömänä. Se oli taisteluliitto, joka vapauttaisi myös talonpojat herravallan ikeestä. Yksinään he eivät siihen kykenisi ja siksi heidän olisi liityttävä työväkeen. Päätöksen ydinkohta tältä osin kuului:

Proletaarinen vallankumous taas voi voittaa ja vakiintua vain sillä ehdolla, että riistettyjen talonpoikain suuret joukot tulevat myötätuntoisiksi proletaarista vallankumousta kohtaan, lakkaavat olemasta porvariston liittolaisia ja yhtyvät taisteluliittoon proletariaatin kanssa. On siis välttämätöntä saada luotua luja taisteluliitto työväen ja talonpoikain välillä kapitalisteja, suurmaanomistajia ja muita herroja vastaan.

— — — työväen ja talonpoikain taisteluliiton perustaminen on välttämätöntä myöskin talonpoikain omien etujen vuoksi, sillä niin kauan kuin talonpojat ovat porvariston kannattajia, tulee se heitä aina nylkemään ja hallitsemaan; kun he taas yksin koettavat oikeuksiensa puolesta taistella ja hallita, tulee porvarillinen herrasvalta heidät aina kukistamaan, kuten kaikkien tähänastisten talonpoikaiskapinoiden, viimeksi Bulgarian esimerkit osoittavat.⁹²

Olisikin ollut outoa, jos sosiaalidemokratian hylänneet emigrantit olisivat ryhtyneet puolustamaan jättämänsä aatetta. Näkemyskin jätti jälkensä uusi poliittinen tilanne ja suomalaiskommunistien asema siinä. Poliittisella turvapaikalla oli oma hintansa. Oli jokseenkin helppoa olla Kominternin linjalla, korostaa työväen ja talonpoikien liiton ylimaallista merkitystä ja väittää sosiaalidemokraattien laimin lyöneen talonpoikaiskysymyksen vuosina 1917–1918. Sitäkin vaikeampaa olisi ollut puolus-

taa silloin tehtyjä ratkaisuja.⁹³ Talonpoikaiskysymyksen merkityksen korostamiseen vaikuttivat luonnollisesti myös Suomen olot, reformien keskeneräisyys, pienviljelyksen huomattava määrä ja talonpoikien vaikeat olot.

SKP:n johto muistutti työläisiä ja rivikommunisteja myöhemminkin talonpoikaiskysymyksen merkityksestä. Erityisesti sitä korostettiin 1930-luvun pula-aikana, jolloin talonpoikaiskysymys nousi maaseudun liikehtimisien ja radikalisoitumisen vuoksi entistä kiinnostavammaksi.⁹⁴ Kommunistisen liikkeen suhtautuminen kysymykseen oli kuitenkin dualistinen. Vaikka puolueen johto ymmärsi kysymyksen tärkeyden ja alinomaan korosti sitä, ei rivimiehillä riittänyt juurikaan innostusta, kuten tuonnempana käy selville.

2.4.3. Vuoden 1925 puoluekokouksen ohjeet työstä maaseudulla

Vuoden 1925 maalis-huhtikuussa pidetty Kominternin TpK:n laajennettu täysistunto hyväksyi talonpoikaiskysymyksen osalta päätöslauselman, jossa korostettiin kysymyksen ”valtavaa merkitystä” proletaarille val-lankumoukselle ja jossa kiinnitettiin huomiota siihen, minkälaista taktiikkaa kommunistien olisi noudatettava maaseudulla. Tuolloin TpK kehotti lähtemään talonpoikien jokapäiväisistä tarpeista liikkeelle ja toimimaan siten, että tyytymätön talonpoikaisto saataisiin organisoitua ”riistäjiä” vastaan.⁹⁵

Myöhemmin saman vuoden elokuussa pidetty SKP:n V puoluekokous kiinnitti niin ikään huomiota talonpoikaiskysymykseen (liite 2), mikä ei ollut sattuma. Kysymys oli tullut SKP:ssäkin ”muotiin”. Puoluekokous vahvisti vuoden 1923 puoluekonferenssin hyväksymän talonpoikaisohjelman ja antoi puolueen jäsenille konkreettiset toimintaohjeet maaseudulla tehtävästä poliittisesta työstä. Ohjeet olivat tarpeen, sillä SKP:n ja julkisen vasemmistoliikkeen eräiden jäsenten kesken oli esiintynyt erimielisyyksiä suhtautumisessa talonpoikaistoon. Niitä puolsi sekin, että viime aikoina maaseudulla oli ilmennyt kasvavaa tyytymättömyyttä ja liikehtimistä. Lisäksi Kominternin TpK oli vastikään ottanut kysymykseen kantaa. Puoluekokouksessa asetettiin erityinen työryhmä valmistelemaan teesejä ennen niiden lopullista käsittelyä. Ryhmän vetäjänä toimi O. V. Kuusinen. Asia oli kiinnostanut myös Kominternin korkeinta johtoa, sillä paikalla oli järjestön tunnetuimpiin talonpoikaiskysymyksen asiantuntijoihin kuulunut Nikolai Buharin. Sillä saattoi olla vaikutusta päätöksien sisältöön.⁹⁶

Päätöksissä näkyi aiemmin omaksuttu linja. Puoluekokouksessa katsottiin, että kommunistien tulisi lähteä liikkeelle talonpoikien jokapäiväisistä tarpeista ja kannattaa heidän vaatimuksiaan saada lisää maata, verovapautuksia, korotonta lainaa sekä lain suojaa ”kapitalistista anastusta vastaan”. Tällaisia vaatimuksia oli ollut mm. kannakselaisilla talonpojilla (s. 127). Erityisen tärkeänä puoluekokous piti toimintaa eduskunnassa ja kunnanvaltuustoissa, joissa oli sen mukaan aiemmin harjoi-

tettu paljon väärää politiikkaa. Ylipäänsä puoluekokouksessa korostettiin julkisen toiminnan merkitystä; sen tarjoamia mahdollisuuksia olisi käytettävä hyväksi ja mentävä joukkojen keskuuteen. Puolueen tavoitteena tulisi kuitenkin olla proletariaatin diktatuurin toteuttaminen. Sitä silmällä pitäen puolueen olisi noudatettava kaikessa toiminnassaan valankumouksellista linjaa.⁹⁷

Puoluekokouksen mukaan talonpoikien keskuudessa oli tapahtumassa differentioitumista, eriytymistä. Köyhimmät kerrokset olivat irtaantumassa porvaristosta ja porvarillisista johtajistaan ja etsivät nyt liittolaisia valankumouksellisten työläisten joukosta, mikä herätti pelkoa vastustajissa. Puoluekokouksen mielestä SKP:n linja oli ollut oikea. Oli ollut oikein korostaa työväen ja talonpoikien liiton merkitystä toiminnassa. Samaa tietä olisi jatkettava. Kommunistisen propagandan päätunnukseksi talonpoikien keskuudessa tulisi edelleenkin olla työväen ja talonpoikien hallitus. Samalla kun kommunistit kritikoisivat kapitalistista järjestelmää, heidän olisi selostettava myös Neuvostoliiton maataloutta. Olisi kuitenkin varottava, puoluekokous muistutti, ettei propagandalla Suomen yhdistämiseksi Neuvostoliittoon työnnettäisi ”talonpoikia kriittisellä hetkellä kansalliskiihkoisten leiriin”.⁹⁸

Puoluekokous esitti vuoden 1923 ohjelman tapaan pitkän vaatimusluettelon köyhän talonpoikaiston aseman parantamiseksi. Siinä vaadittiin mm. verojen siirtämistä ”rikkaiden riihtäjien” maksettavaksi. Puoluekokouksen mielestä ketään talonpoikaa ei saisi rasittaa kunnan, valtion eikä kirkon veroilla siitä tulosta, jonka hän hankkisi omalla ja perheensä työllä. Omaa maataan viljelevän talonpoijan maa ei saisi olla ”riistämisen välikappale”, vaan keino oman ja perheen työvoiman tuottavaksi saattamiseksi. Vain tietyissä erityistapauksissa, joissa talonpoika saisi tuloja palkkatyöläisten töistä, häntä voitaisiin verottaa. Puoluekokouksessa vaadittiin myös sitä, ettei talonpoikien omaisuutta saisi ulosmitata eikä myydä pakkohuutokaupalla maksamattomien verojen, velkojen eikä korkojen perimiseksi. Ei myöskään häätöjä saisi panna toimeen. Sen sijaan talonpojille olisi annettava lisää pitkäaikaista lainaa, josta ei saisi periä korkoa ja jonka ehtojen määrittäminen sekä jakaminen olisi jätettävä talonpoikien itsensä päätettäväksi. Myös lisämaita olisi jaettava korvauksetta niitä tarvitseville, puoluekokous julisti.⁹⁹

Mielenkiintoisimman osan vuoden 1925 puoluekokouksen päätöksistä muodostivat ne konkreettiset toimintaohjeet, jotka oli tarkoitettu puolueen työntekijöille maaseudulla tehtävää työtä varten. Ohjeiden antamisella toteutettiin vuoden 1923 puolukonferenssin tahto. Samalla ne olivat puoleen työntekijöille kehoitus ryhtyä toteuttamaan Kominternin ja Krestinternin päätöksiä ”itsenäisen” talonpoikaisliikkeen aikaan saamiseksi. Päätöksissä sanottiin:

Kaikissa niissä järjestöissä ja seuroissa, maalaisliitossa, sosdem puolueessa yms. osuuskoupoissa, maamiessuuroissa, maataloudellisissa osuuskunnissa, jne, missä on enemmän tai vähemmän ilmennyt talonpoikain tyytymättömyyttä taloudellisia riihtäjiä vastaan tai oppositio- ja itsenäistymisliikettä, on autettava näitä talonpoikaisryhmiä muodostamaan omia vasemmistoryhmiä. Samalla on neuvottava ja kaikin tavoin autettava näitä vasemmistoryhmiä asettumaan yhteyteen keskenään, tukeakseen toinen toistaan ja voidakseen pikemmin saada

perustetuksi talonpoikain lujan liiton, joka taistelee talonpoikaiskansan taloudellista riistämistä ja porvarillista herravaltaa vastaan liitossa vallankumouksellisen työväen kanssa. Sitä varten sopii kutsua määrättyjen paikkakuntain talonpoikain vasemmistiryhmien neuvottelua ja kokouksia.¹⁰⁰

Puoluekokouksen päätös osoitti, että SKP noudatti kansainvälisen kommunistisen liikkeen metodeja talonpoikaiston keskuudessa aloittamassa työssä. Sen tavoitteena oli talonpoikien oppositioliikkeen (”työätekevien talonpoikien” liikkeen) nostattaminen ja sen hyväksi käyttäminen päämääräänsä varten. Myös siinä, miten puoluekokous suhtautui erilaisiin organisaatiomuotoihin, SKP pysyi kominternilaisella linjalla. Sekään ei suosittanut – jos ei kyllä selväsanaisesti kieltänytkään – bulvaanipuolueiden perustamista, vaan kehotti muodostamaan talonpoikien komiteoita. Niiden tehtävänä olisi mm. kutsua talonpoikien kokouksia koolle käsittelemään päivänpolttavia kysymyksiä. Niiden tulisi myös hoitaa ne tehtävät, joita talonpoikien kokoukset niille antaisivat. ”Näiden komiteain on hyvä asettua yhteyteen keskenään ei ainoastaan kunnittain, vaan asian laajuuden mukaan piireittäinkin.”¹⁰¹

Samalla puoluekokous velvoitti työväen sanomalehtiä, kansanedustajia ja kunnallismiehiä seuraamaan talonpoikien aseman kehittymistä ja ottamaan heidät huomioon toiminnassaan. Sellaisia talonpoikia, jotka eivät olleet enää tyytyväisiä maalaisliittoon ja porvarillisiin sanomalehtiin ja jotka ehkä puuhasivat itselleen omaa lehteä, olisi autettava. Sellaisia pyrkimyksiä olisi tuettava ”tekemällä hanketta tunnetuksi laajalle talonpoikaiskansan keskuudessa ja hankkimalla lehdelle lukijoita” sen alettua ilmestyä. Siinä olisi kehotettava talonpoikia avoimesti ja rohkeasti kertomaan puutteistaan, tarpeistaan ja vaatimuksistaan.¹⁰² Ajatus ei ollut mitenkään uusi. Jo Krestinternin perustamiskonferenssissa oli keskusteltu tällaisten lehtien ja toimintamuotojen tarpeellisuudesta.¹⁰³

SKP:n työ maaseudulla rakentui tulevaisuudessa vuoden 1923 talonpoikaisohjelman ja vuoden 1925 puoluekokouksen päätöksien varaan. Talonpoikaiskysymystä käsiteltiin useaan otteeseen vielä myöhemminkin 1920- ja 1930-luvulla, mutta aiemmin luotu perusta pysyi muuttumattomana. Kysymys ei ollut SKP:lle kuitenkaan ongelmaton, sillä julkisessa vasemmistoliikkeessä ilmeni itsepäistä haluttomuutta ryhtyä etsimään vallankumouksen liittolaisia ”sarkatakkien” joukosta.

2.4.4. Julkinen toiminta

2.4.4.1. Talonpoikaiskysymys ja propaganda

Talonpoikaiskysymyksen merkitys näkyi myös julkisessa toiminnassa. Vaikka SSTP ei ollut ehtinyt kiinnittää kovinkaan paljon huomiota kysymyksen paikallistasolla, se oli varsin laajasti esillä puolueen piirijärjestöjen edustajakokouksessa juuri ennen vuoden 1923 elokuussa toimeen pantuja pidätyksiä. Tuolloin kävi selville, ettei kysymys ollut läheskään kaikille julkisen liikkeen työntekijöille selvä. Talonpoika nähtiin omista-

jana ja talonpoikaisto yhtenäisenä ryhmänä, eikä kysymystä työväen ja talonpoikien liitosta osattu vielä asettaa leniniläiseltä pohjalta. Kalle Kulmala kertoo joidenkin ymmärtäneen asialla sitä, että kun talonpojat tulisivat ryöstettyinä työväen luo, niin ”me järjestämme ne punakaartin komppanioiksi”.¹⁰⁴

Kun julkinen liike pääsi vuoden 1924 puolella jälleen käyntiin, talonpoikaiskysymys tuli uudelleen arvioitavaksi. SKP oli porautunut aiheeseen syvälle, ja sillä oli vaikutusta myös julkiseen toimintaan. SSTP:n seuraajaksi ei perustettu uutta puoluetta. Työtä jatkoi pelkkä vaalijärjestö, jonka nimeen liitettiin sana ”pienviljelijä”. Vaalijärjestöstä tuli siten sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö ja eduskuntaryhmästä, joka syntyi vuoden 1924 vaalien tuloksena, sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmä. Tällä kommunistit halusivat osoittaa, että julkinen vasemmistoliike ajoi myös korvenraivaajan asiaa.¹⁰⁵

Talonpoikaiskysymys tuli näyttelemään nyt varsin huomattavaa osaa julkisen liikkeen propagandassa. Koska elettiin 1920-lukua, tulivat kysymykseen lähinnä vain suullinen ja kirjoitettu propaganda.¹⁰⁶ Edelliseen oli mahdollisuus joukoille järjestetyissä erilaisissa tilaisuuksissa (esim. vapun ja 1. 8. vietetyn ”punaisen päivän” yhteydessä) ja eduskuntatyössä, johon kommunistit osallistuivat jälleen, sekä jälkimmäiseen sanomaja aikakauslehdistön kautta. Sen lisäksi, että kommunisteilla oli runsas julkinen sanoma- ja aikakauslehdistö kotimaassa, he käyttivät propagandassaan myös ulkomailla painettua illegaalista kirjallisuutta ja varta vasten Suomen ”markkinoille” tehtyjä lehtiä (esim. Proletaaria).¹⁰⁷

Saadakseen sanansa kuuluville julkisessa liikkeessä SKP yritti vaikuttaa siihen yksityisten kommunistien ja organisaattorien lisäksi myös SB:n eri jaostojen kautta. Edellä mainitun talonpoikaisjaoston ohella SB:ssä oli myös agit-propjaosto, nuorisajaosto, eduskuntajaosto, julkisten poliittisten järjestöjen jaosto, naisjaosto, ammatillinen keskusjunta, ruotsalaisten jaosto ja julkisten sanomalehtien jaosto. Kaikki olivat SKP:n kannalta tärkeitä, mutta kun puhutaan propagandasta ja talonpoikaiskysymyksestä siinä, korostuu agit-propjaoston, eduskuntajaoston, julkisten sanomalehtien jaoston, julkisten poliittisten järjestöjen jaoston ja tietenkin talonpoikaisjaoston merkitys.¹⁰⁸

Agit-propjaoston tehtävänä oli nimensä mukaisesti huolehtia propagandasta. Myös sanomalehtijaosto ja eduskuntajaosto olivat tärkeitä propagandan tekemisessä. Sanomalehtijaoston tuli huolehtia mm. julkisiin lehtiin menevistä artikkeleista ja siten vaikuttaa lehtien sisältöön. SKP:llä olikin huomattava vaikutus julkisiin lehtiin, vaikka oli toki poikkeuksiakin. Sanomalehtijaosto huolehti kommunistisen linjan säilymisestä eri tavoin. Jokaisen lehden toimittajista oli ainakin osa SKP:n jäseniä. Toimittajille järjestettiin aina silloin tällöin koulutustilaisuuksia Helsingissä tai jossakin muussa kaupungissa. Niiden ohjelmasta vastasi SB, ja niissä pohdittiin yleensä lehtien sisältöä. SKP:n vaikutus lehtiin näkyi myös siinä, että puolue rahoitti valtaosan niistä, ja että sen toimesta tehtiin lehtiin säännöllisesti artikkeleita, joista vastasivat lähinnä KK:n tai SB:n edustajat. Artikkeleita meni päälehdiksi noteerattuun

Työväenjärjestöjen Tiedonantajaan ja sen kautta muillekin lehdille. Puolue ei ollut kuitenkaan aina tyytyväinen julkisten lehtien kirjoitteluun, minkä vuoksi ne saivatkin joskus moitteita.¹⁰⁹

Eduskuntaryhmään SKP saattoi vaikuttaa SB:n jaoston ja ryhmässä toimineen vahvan fraktion kautta. Niinpä ryhmän toiminta noudatteli-kin varsin pitkälle SKP:n linjaa, joskaan aina ei oltu yhtä mieltä.¹¹⁰ Ryhmä kiinnitti vakavaa huomiota maaseudun oloihin heti alkuvaiheessaan. Vuoden 1924 kesällä se pohti mm. sitä, miten tulisi toimia, jotta maaseudun pienviljelijät ja tilaton väestö saataisiin ”herätetyksi luokkatietoisuuteen ja liitetyksi mukaan joukkotoimintaan”. Aivan yksimielisyyteen ei päästy. Jotkut korostivat suullisen propagandan merkitystä, toiset vaativat taas konkreettisia tekoja talonpoikien puolesta. U. Nurminen ehdotti perustettavaksi maatalouskysymyksiä varten oman sanomalehden, jossa saatettaisiin kiinnittää huomiota verotukseen, tulli- ja sotilaskysymyksiin, pienviljelijöiden velkaantumiseen, torpparien itsenäistymisen yhteydessä ilmenneisiin epäkohtiin ja asutuskysymyksen ratkaisuun.¹¹¹

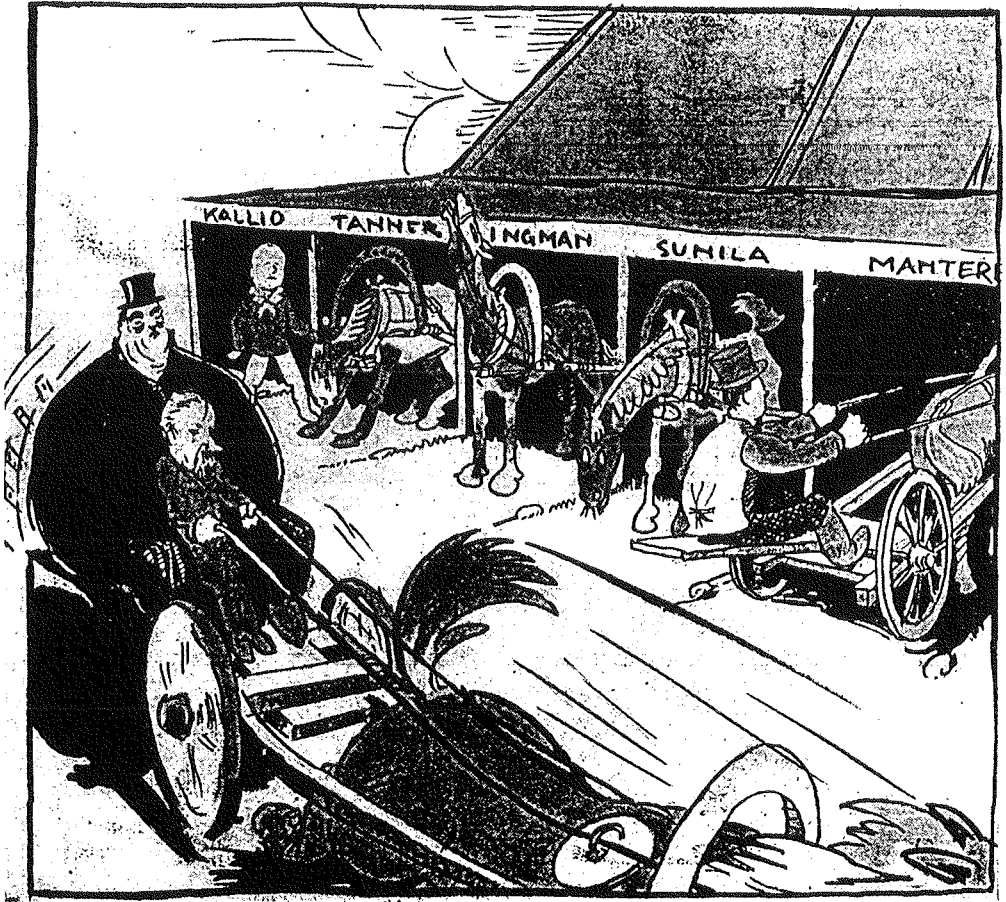
Jo tätä ennen oli ryhmän muutamien jäsenten kiinnostus kysymykseen käynyt ilmi. Samoin oli tullut esille myös SKP:n tuoreen talonpoikaisohjelman painottama pienviljelijöiden ja köyhien talonpoikien etuoikeus maahan. Kun Ville Vainio ja muut olivat vaatineet vielä vuosina 1921 ja 1922 tekemissään esityksissä Suomen muuttamista sosialistiseksi neuvostotasavallaksi ja kaiken yksityisen maaomaisuuden sosialisointia SKP:n silloisen linjan mukaisesti,¹¹² eivät Konsta Vuokila, Kalle Kulmala ym. puhuneet enää vuonna 1924 mitään sosialisoinnista vaan vaativat lisää maata pienviljelijöille ja muille maaseudun vähävaraisille.¹¹³

Esityksen tekijät lähtivät siitä, että maata olisi saatava pakkoluovuttamalla asutustarkoituksiin ja lisämaata kaipaaville. Sitä olisi luovutettava suurtilallisten, kuntien, seurakuntien, yhtiöiden ja valtion korvauksetta. Sen sijaan sellaisen tilallisten, jotka itse viljelsivät perheineen tiluksiaan, vaikka he käyttäisivätkin tilapäisesti palkattua työvoimaa, ja vaikka heillä olisikin metsää ja laidunmaata jonkin verran yli oman tarpeen, ei tarvitsisi pakkoluovuttaa mitään. Kulmala ym. vaativat toisessa esityksessään vuonna 1918 annetun vuokra-alueiden lunastuslain nojalla itsenäistyneiden torpparien, lampuotien ja mäkitupalaiesten vapauttamista lunastuksista aiheutuneista veloista sekä valtionavustuksia pienviljelijöille raivaustöihin. Molemmista esityksistä allekirjoittaneet vaativat pienviljelijöille ja köyhille talonpojille oikeutta saada itse osallistua olojensa parantamiseen varta vasten perustettujen lautakuntien kautta. He kritikoivat myös vallitsevia oloja ja varoittivat lex Kallion velkaannuttavan pienviljelijäväestöä entistä enemmän.¹¹⁴

Kommunistikansanedustajat tekivät myöhemminkin vastaavanlaisia esityksiä ja aloitteita maaseutuproletariaatin olojen parantamiseksi. Ne liittyivät mm. Suojärven lahjoitusmaakysymykseen, asutustoimintaan ja kruununtorpparijärjestelmän purkamiseen. Yleensä kommunistit vaativat maan pakkoluovuttamista korvauksetta sitä tarvitseville.¹¹⁵ Ryhmän noudattama politiikka perustui osaksi SKP:n johdon antamiin määräyk-

Hallituksen vaihtuessa.

Kuningas pääoma (vaihdettuaan kytimestä): — Välipä sillä kuka on ohjaksissa, sillä minähän se olen joka määrään miten ja mihin ajetaan.

Kommunistit arvostelivat voimakkaasti maalaisliittoa ja sen johtomiehiä. Erityisesti Kyösti Kallio, joka oli pääministerinä suurten kommunistipidätyksien aikana (1923, 1930), oli usein hampaissa. Kuvassa "kokoomuksen hansikkaan peukaloksi" joskus haukuttu Kallio on joutunut "Kuningas pääoman" (kokoomuksen) vankkuriin kuljettajaksi. Kuva symbolisoi hyvin sitä, mitä kommunistit ajattelivat maalaisliiton mahdollisuuksista ajaa talonpoikien etuja. Se ei kykenisi harjoittamaan itsenäistä politiikkaa, vaan joutuisi muiden agraaripuolueiden tapaan pääomapiirien työrukkaseksi. Sillä aikaa kun maalaisliitto hoito ohjastajan tehtävää, muut pilttuussa olijat odottivat vuoroaan (Tuisku 16/1929).

siin, osaksi se oli kuitenkin itsenäisen harkinnan tulosta. Toiminta jäi tällä työsaralla siinä mielessä merkityksettömäksi, että tehdyt esitykset ja aloitteet hautautuivat poikkeuksetta valiokuntiin tai tulivat hylätyksi.¹¹⁶ Esityksissä ja aloitteissa heijastuivat varsin selvästi Kominternin, Krestinternin ja SKP:n viimeaikaiset kannanotot talonpoikaiskysymyk-

seen. Julkiselle liikkeelle oli tärkeätä osoittaa pienviljelijöille, että sen edustajat ajoivat heidän asioitaan.

Myös kommunistien julkinen lehdistö kiinnitti ”talonpoikaisvaiheen” hengessä aiempaa enemmän huomiota maaseudun oloihin, maakysymykseen, verotukseen, tulleihin ja sattuneisiin katoihin.¹¹⁷ Uusi linja näkyi selvästi siinäkin, että kommunistien maalaisliittoon kohdistama arvostelu lisääntyi ja jyrkkeni. Tämä tuli esille jossakin määrin eduskunnassakin, mutta kaikkein selvimmin kuitenkin sanomalehdistössä. Antipatiat maalaisliittoa kohtaan juonsivat juurensa aina vuoteen 1918 saakka. Viimeksi kuluneina vuosina ne olivat ymmärrettävistä syistä lisääntyneet. Erityisesti Kyösti Kallion hallituksen aikana toimeen pannut pidätykset ja SSTP:n lakkauttamiseen tähdänneet toimet kirvelivät mielessä. Maalaisliittoa vastaan kohdistamaansa hyökkäykseen kommunistit saivat polttoainetta maan rajojen ulkopuoleltakin. Maalaisliitto kuului agraaripuolueisiin, joiden johtajat olivat kommunistien mielestä antautuneet täysin porvariston määrättäviksi. Talonpoikien olisi aivan turha yrittää itsenäistä politiikkaa, sillä he eivät kykenisi kuitenkaan yksin hallitsemaan. Jos he sitä yrittäisivät, heille kävisi aina samalla tavalla kuin viimeksi Bulgariassa, jossa Stamboliiskin talonpoikaishallitus syöstiin vallasta, ja Stamboliiski menetti itse henkensä. Talonpojat joutuisivat aina valitsemaan porvarien ja proletariaatin välillä. Maalaisliitto oli kommunistien tulkinnan mukaan valinnut porvariston, jonka kuuliainen huovi siitä oli tullut.¹¹⁸

Kommunistit arvostelivat maalaisliittoa siitä, että se oli mennyt kokoomuksen kanssa samaan hallitukseen ja muutenkin ymmärsi oikeistolaista politiikkaa. Pohjan Voiman mielestä äärioikeisto oli saanut maalaisliitosta ”mitä uskollisimman äänenkannattajan, joka oikeiston viittauksesta lyö vaikka päänsä seinään”. Maalaisliitto oli sen mukaan joutunut täysin monarkistien syliin. Kun Relanderista tuli vielä presidentti, oli varmistunut, että porvaristo oli saanut mieleisensä miehen, sillä – kuten Pohjan Voima asian tiivistä – ”fascistien pyrkimykset läpäisevät parhaiten maalaisliittolaisena valtakautena”. Kommunistit arvostelivat maalaisliiton johtajia kautta linjan ja syyttivät heitä talonpojan asian unohtamisesta. Hallitustuolit olivat tulleet liian tärkeiksi. Erityisesti Kyösti Kallio joutui usein kommunistilehtien hampaisiin. Kalliohan oli esimerkiksi vuoden 1923 pidätyksien aikana pääministerinä ja siten siunasi tapahtuman. Mm. viipurilainen Työ nimitti Kalliota kuvaavasti ”kokoomuksen hansikkaan peukaloksi”. Osansa maalaisliitto sai sen vuoksi, että se oli kommunistien mielestä ollut liian usein korottamassa virkamiesten palkkoja, tulleja ja puolustusmenoja. Työväenjärjestöjen Tiedonantaja väittikin, että maalaisliiton talonpoikaisista hansikkaista näkyivät ”sotakiikkaisen porvarin kynnet”.¹¹⁹

Kommunisteilla oli resepti maaseudun vaivoihin: maalaisliitosta olisi luovuttava. Vaalien alla se yritti kyllä vakuuttaa ajavansa edelleenkin maaseutuväestön asiaa, vaikka tosiasiat puhuivat vallan muuta. Se oli agraaripuolue, joka ei kommunistien mielestä voinut olla köyhän asialla. Pohjan Voiman ja Savon Työn mukaan agraaripuolue oli kaikissa maissa

Kun „ei-penniäkään” muuttui 35 miljoonaksi markaksi

Ennen vaaleja pauhasivat maalaisliiton agitaattorit maaseudun raatajaväestölle: "Äänestäkää meitä! Ei penniäkään korkeapalkkaisille virkamiehille — se on meidän tunnuksemme!"

Vaalit ovat nyt ohi, ja luottaen siihen, että seuraavat ovat vasta 3 vuoden kuluttua visertelevät he nyt aivan eri nuotilla virkamiehille, antaa näille nyt ensi aluksi 35 miljoonaa markkaa paikankorotuksiin.

Tällä hetkellä on heidän mielestään siis "maalle sitauksellisempaa" olla hyvissä väleissä virkamiesten kuin äänestäjäkärjan kanssa.

Sen lisäksi että maalaisliiton omassa piirissä käytiin ajoittain polemiikkia virkamiesmiljoonista, varsinkin oppositiotalonpojat ja kommunistit olivat kärkkäitä arvostelemaan maalaisliiton politiikkaa tällä kohden. Kuvassa kommunistilehti Tuiskun näkemys maalaisliiton johtajien kaksinaamaisuudesta (Tuisku 31. 10. 1929 N:o 20).

"suurviljelijäin puolue, kartanonherrain ja muiden pösöjen puolue. Sen tunnusmerkinä on taantumus, byrokratismi ja fascismi". Siitä että maaseudulla oli viime aikoina esiintynyt liikehtimistä, kommunistit olivat mielissään. Osa talonpojista oli heidän mukaansa alkanut nähdä maalaisliiton uudessa valossa, eivät kuitenkaan kaikki. Heidänkin olisi kuitenkin pitänyt tunnustaa tosiasiat ja ottaa mallia historian talonpoikais-sankareista. Vuoden 1925 presidentinvaalien yhteydessä, jolloin kommunistien vaalitunnuksena oli työväen ja talonpoikien hallitus, Työväenjärjestöjen Tiedonantaja ja Pohjan Voima kävivät menneisyyden nujamiesten avulla maalaisliiton kimppuun.¹²⁰

Jos siis haluatte turvata elämänehtojanne ja vapauttanne, niin vetäkää silloin punainen viiva sos. työväen ja pienviljelijäin listoihin. Heidän pyrkimyksiään vastaan on sotinut juuri maalaisliitto, aseenaan valhe ja parjaus, ohranat y.m.s. Tuolle puolueelle, joka on alentunut tekemään renginpalveluksia kansainväliselle fascismille, sillekö te antaisitte luottamuksenne, te Suomen kovia kokenut maalaisväestö? Ei koskaan! Jaakko Ilkan, Yrjö Kontsan, Pentti Poutun y.m. sankarien muistoa ei suomalainen talonpoika enää koskaan saa häväistä. Nuo uljaat miehet, jotka eivät taipuneet Klaus Flemingin aatelispiiskaa nuolemaan, säilyvät ikuisesti meidän muistossamme. Heidän vapausaatteensa ei ole kuollut, vaan ne elävät meissä. Jaakko Ilkan vapautta rakastava henki elää yhä suomalaisen talonpoijan sielussa.¹²¹

Hyökätessään militarismia ja suojeluskuntalaitosta vastaan kommunistit muistuttivat talonpoikia siitä, ettei heille ollut siunautunut minikäänlaista hyötyä porvariston puolella taistelemisesta ja sen pelastamisesta vuonna 1918. Päinvastoin! Nyt saivat talonpojat kulkea ”puhtaiksi nyljetyinä, sorrettuna, vailla puolueetonta lainturvaa”. Ratkaisuksi ahdinkoon kommunistit tarjosivat työväen ja talonpoikien liittoa. Pohjan Voiman mukaan se oli koko maan käsittävä, yhtenäinen ja luja työläisten ja talonpoikien rintama, ”yhtenäinen ja ijäti kestävä työläisten ja talonpoikien puolustus ja hyökkäysliitto kaikkea kapitalistista sortoa ja orjuuttamista vastaan”. Kommunistit myönsivät, ettei liitto ollut aivan helposti rakennettavissa, vaikka siitä olikin molemmille osapuolille hyötyä, sillä sen tiellä oli monenlaisia ennakkoluuloja. Tämä kävikin kouriintuntuvalla tavalla ilmi vuoden 1925 presidentinvaalien yhteydessä, kuten tuonnempana näemme.¹²²

Kommunistit yrittivät kertoa myös työläisille, että heidän luonnollisin ja paras liittolaisensa löytyisi maaseudulta. Kysymys oli sitäkin tärkeämpi, koska talonpoikaiskysymys oli porvariston akilleen kantapäätä. Porvaristo oli saavuttanut vuoden 1918 voiton, koska sillä oli ollut maaseudulla liittolaisia. Esimerkiksi Työväenjärjestöjen Tiedonantaja tuomitsi vuonna 1926 laajassa artikkelissaan kaikki väitteet, joiden mukaan työväen ja talonpoikien liitosta ei olisi mitään hyötyä. Kirjoitukseen oli antanut ilmeisesti aihetta Tammisaaren pakkotyölaitoksessa kysymyksestä käyty keskustelu ja eri puolilla maata ilmennyt horjuvuus suhtautumisessa kysymykseen. Talonpoikaiskysymys oli tärkeä, ja siksi lehti vaati konkreettisia tekoja köyhän talonpoikaiston ja pienviljelijöiden puolesta. Sen mielestä viime aikoina vakiintunut suunta oli oikea. ”Sellaisen politiikan kautta työtätekevä maaseutu muuttuu porvariston reservistä proletariaatin liittolaiseksi, työväen ja talonpoikain vallan toiseksi tekijäksi, jota ilman sosialismin toteuttamisesta ei voi olla puhetta-
kaan.”¹²³

Talonpoikaiskysymyksen merkityksen korostaminen kominternilaiseen tapaan näkyi siis julkisen liikkeen propagandassakin. Painotteet olivat samantapaisia kuin SKP:llä, mikä osoittaa, että maanalainen puolue oli onnistunut ajamaan uuden linjan varsin hyvin lävitse ja julkinen liike oli sen ohjailtavissa tässäkin suhteessa. Julkinen liike ei omaksunut uusia tunnuksia kuitenkaan aivan varauksettomasti, sillä vuoden 1925 presidentinvaalien yhteydessä, jolloin niitä yritettiin tuoda voimakkaasti esille niin illegaalista kuin julkistakin tietä, ne kohtasivat kiusallista vastarintaa. Julkisen liikkeen johto ei ollut sama kuin julkinen liike kokonaisuudessaan.

2.4.4.2. Työväen ja talonpoikien hallitus vaaliteemana vuonna 1925

Yritykset lähestyä maaseutua uudelta pohjalta näkyivät myös valtiollisissa vaaleissa. Jo vuoden 1924 eduskuntavaaleissa kommunistit vetosivat jossakin määrin pienviljelijöihin, vaikkei tuolloin vielä annettukaan varsinaista tunnusta työväen ja talonpoikien hallituksesta.¹²⁴ Se tapahtui seuraavan vuoden presidentinvaalien yhteydessä, jolloin eri lehdissä julkaistussa *Suomen työväen ja työtätekevän talonpoikain presidentinvaali-ohjelmassa* vaadittiin ”herrashallituksen” sijaan työväen ja talonpoikain hallitusta. ”Aika on tullut tehdä petturuudesta loppu. Kun kerran herratkin lavertavat, että valta kuuluu kansalle, niin aika on vaatia se valta. Tulkoon se mikä tuleva on! Tulkoon herravallan sijaan oikea työmiesten ja työtätekevän talonpoikain kansanvalta!”¹²⁵

Vaalien aikana kävi selville, ettei ajatus työväen ja talonpoikien liitosta kaiken ratkaisevana keinona ollutkaan aivan helposti ajettavissa joukkoihin; se kohtasi yllättävää vastustusta. Muutenkin kommunistisen liikkeen piirissä ilmeni tuohon aikaan erimielisyyksiä. Sen lisäksi, että itse SKP:ssä oli syntynyt Eino Rahjan, Leo Laukin ja Otto Vilmin oppositio, syntyi puolueen ja julkisen liikkeen joidenkin johtomiesten kesken erimielisyyttä presidenttiehdokkaasta. SKP:n ehdokas oli O. V. Kuusinen, mutta julkisen liikkeen johtajat eivät uskaltaneet asettua hänen taakseen, vaan päätyivät Matti Väisäseen.¹²⁶ Lisäksi itse vaalijulistuksesta syntyi toisistaan poikkeavia näkemyksiä. Lopulta päädyttiin kuitenkin sopuratkaisuun.¹²⁷

Harmit eivät loppuneet kuitenkaan siihen. Tuolloin jo hahmottumassa olleen kommunistisen liikkeen ”oikeistoryhmän” johtomiehiin kuulunut Niilo Välläri hyökkäsi nimittäin voimakkaasti SKP:n kantaa vastaan ja torjui ajatuksen työväen ja talonpoikien liitosta mielettömänä. Hän kirjoitti Tammisaaren pakkotyölaitoksen salaisessa vankilalehdessä: ”Mielestäni on väärin puhua tämän maan talonpojista työläisten taistelutovereina. Eikö se ole juuri talonpoika, joka yhdessä varsinaisen porvariston kanssa on tässä maassa taistellut työväkeä ja maaseudun köyhälistöä vastaan? Eikö juuri talonjusseja ja porvareita vastaan noin neljännevuosisata sitten alettu agitatsioonityö nostanut tämän maan työväenliikkeen voimatekijäksi. Eikö v. 1918 kansalaissodassa taisteluja käyty juuri työväen, torpparien ja muiden maaseudun vähäväkisten yhtenäisen rintaman ja talonpoikaisrintaman välillä.”¹²⁸

Vällärin ja hänen tukijoidensa suhtautumisen vuoksi oli siemenet SKP:n ja ”välläriläisten” pitkäaikaiseen riiteltyyn kylvetty. Kannanotto pani ”talonpoikaisvaiheen” hengessä kulkeneiden ”veren kiehumään”. Mm. Vällärin vankilatoverit Kalle Lepola ja Jukka Lehtosaari tuomitsivat omista vastineistaan hänen näkemyksensä.¹²⁹ Muutenkin oli aihetta oikaista Vällärin väitteitä ja palauttaa SKP:n oikealta linjalta poikenneita ”oikeistolaisia” takaisin kaidalle polulle. Esimerkiksi SKP:n Kuopion piirissä, johon ”välläriläisillä” oli vaikutusta, oli syytä puuttua Savon Työn ja erityisesti toimittaja Kaarlo Luodon kirjoitteluun. Luoto oli

omin luvun ”stilisoitin” kommunistien vaalijulistusta ja kirjoittanut muutenkin ”asian vierestä”. Kun piirin organisaattoriksi siirtyi Jalmari Rasi vuodenvaihteessa 1924/1925, oli hänen ensimmäisiä tehtäviään Luodon tukistaminen ”hoipertelusta”. Tammikuussa 1925 Kuopioon saapui lisäksi SB:n edustaja Ema Paajanen, jonka kanssa Rasi pani kertomansa mukaan lehden johdon lujille. Lopulta Luoto kutsuttiin Helsinkiin SB:n ”herrojen” nokittavaksi. Hän lupasi palata SKP:n ortodoksian helmaan, mutta söi myöhemmin kuitenkin sanansa.¹³⁰

Keskusteluun puuttui Proletaarin sivuilla myös SKP:n ehdokkaana ollut Kuusinen. Hänen mielestään oli tärkeätä, että vaalitaistelun tunnukseksi oli ollut juuri työväen ja talonpoikien hallitus. Luonnollisesti Kuusinen ajatteli juuri näin. Hän myönsi, että ajatus saattoi olla suurelle osalle työväkeä vielä uusi. Vaaleissa oli käynyt hänen tietojensa mukaan kuitenkin selville, että niissä tilaisuuksissa, joissa talonpoikaiskysymystä oli käsitelty ja liittoajatukseen viitattu, kuulijat olivat saaneet jotakin uutta: ”Oli kuin hämärässä holvikäytävässä olisi eteen auennut valoisa aukko, josta näkyi uusi vallankumouksellinen näköala: työväki näki lähestyvän uuden liittolaisen, jota se ei ollut ennen huomannut”, Kuusinen kirjoitti.¹³¹ Kovia kokeneessa poliitikossa oli vielä runoilija tallella.

Vaikka Kuusisen mielestä oli ymmärrettävää, että ”terrorin alla” oleva työväki toivoi apua naapurimaista, sitä ei ollut kuitenkaan saatavissa. Siksi liittolaisia olisi etsittävä kotimaasta. Parhaiten heitä löytyisi maaseudulta. Pienviljelijöiden asema kiristyi jatkuvasti ”ryöstävän kapitalismin jaloissa”. Se oli muuttunut sodan jälkeen kaikissa kapitalistimaissa siksi kehnoksi, että suuret joukot olivat alkaneet jo lähestyä vallankumouksellista työväenliikettä. Kommunistien olisi vain ymmärrettävä tämän tendenssin merkitys ja tehtävä kaikkensa ennakkoluulojen ja vieraantumisen poistamiseksi työväen ja talonpoikien väliltä.¹³²

Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaaliohjelma oli Kuusisen mukaan tähdännyt juuri edellä mainittuihin päämääriin. Oli syytä muistuttaa, että työväki ja talonpojat muodostivat yhdessä väestön enemmistön, joka saattaisi vapautua kapitalismista vain liittymällä yhteen. Tämä ajatus oli saatu nyt itämään. ”Kun sitä voimakkaasti ajetaan eteenpäin, niin se takaa, ettei tulevassa vallankumouksessa voi enää toistua se, mikä tapahtui v. 1918, jolloin talonpoikaisväestön enemmistö meni porvariston rintamalle”, Kuusinen vannotti. Hän tuomitsi vaalitaistelun aikana ilmenneen epäröimisen ja arvostelun, jota ”oikeistolaiset” olivat esittäneet SKP:n linjaa vastaan, sekä kehotti jokaista sosialistia tutustumaan Leninin perusajatuksiin. Ajatus työväen ja talonpoikien liitosta kuului juuri niihin. Talonpoikaiskysymys oli osa valtakysymystä. Kuusisen mielestä joitakin sosialisteja vaivasi edelleenkin ”sosialidemokraattisen ajatustavan jätteet”, joista heidän olisi päästävä eroon. Ei pitäisi pelätä talonpoikia. ”Enin osa niistä lopulta lähtee taisteluun kapitalismia vastaan, jos vaan oikein osataan heihin suhtautua. Ken ei sitä opi ymmärtämään, hänestä ei koskaan tule varmaa ohjaajaa vallankumoukselliselle työväenliikkeelle.”¹³³

Myös SKP:n KK:n politbyroo otti vaaleihin kantaa. Senkin mielestä

ajatus työväen ja talonpoikien liitosta oli vielä uusi. Sitä olisi pitänyt tehdä hyvissä ajoin ennen vaaleja tunnetuksi sanomalehdissä ja kokouksissa. Kuusisen tapaan sekin oli löytävinään esitetyn arvostelun taustalta ”sosialidemokratian jätteitä”, joista kaikki eivät olleet valistuksesta huolimatta kyenneet irtaantumaan. Vallankumouksellisten olisi pitänyt kuitenkin osoittaa, että juuri sosialidemokratia ja ”ammattillinen ahdashenkisyys” olivat kauan estäneet työväkeä näkemästä talonpoikaiskysymystä vallankumouksellisessa valossa. Siihen ei ollut vaaleissa kiinnitetty riittävästi huomiota. Politbyroon mielestä vaalitulos ei osoittanut kuitenkaan, että puolueen tunnus olisi ollut väärä. Puolueen tavoitteita ei ollut onnistuttu vain viemään menestyksellisesti läpi heikon puolueorganisaation, julkisessa liikkeessä ja ”erinäisten toveriemmekin piirissä ilmenneiden syrjäpyrintöjen” vuoksi.¹³⁴

Ensimmäiset askeleet talonpoikaiskysymyksen merkitystä korostavalla tiellä osoittivat, ettei ajatus työväen ja talonpoikien liitosta ollut aivan helposti vietävissä työläisten keskuuteen ja vakiinnutettavissa siellä. Yllättävää oli, että se kohtasi varsin suurta vastustusta julkisen liikkeen johtavissa piireissä. Vuoden 1918 aiheuttamat ennakkoluulot olivat ilmeisesti vaikeasti voitettavissa. Syntyneillä erimielisyyksillä oli kauaskantoiset seuraukset koko kommunistiselle liikkeelle. SKP:n virallista kantaa vastaan hangoittelu vaalien yhteydessä liittyi osana siihen ongelmaan, kuka johtaisi Suomessa tapahtuvaa toimintaa, maassa olleet vaiko Moskovassa majailleet emigrantit. Välläri ja muut ”oikeistolaiset” julkaisivat kohta vaalien jälkeen tunnetun ohjelmansa, jossa he vaativat irrottautumista emigranteista ja ”Moskovan alaisuudesta” sekä uuden julkisen puolueen perustamista. SKP vastusti näitä hankkeita. Vaikka uutta puoluetta ei syntynytäkään, oli ”välläriläisten” ja SKP:n johdon välille kasvanut kohta niin syvä juopa, ettei sitä kyetty koskaan luomaan umpeen.¹³⁵

2.4.4.3. Kiinnostus pienviljelijäin ammatillisiin järjestöihin

Maaseudun merkityksen lisääntyminen poliittisessa kentässä näkyi myös kommunistien kiinnostuksessa talonpoikien, erityisesti pienviljelijöiden ammatillisiin järjestöihin. Maaseutuväestön järjestäytyminen ammatillisesti oli ammattiyhdistysliikkeen rinnakkainen ilmiö, ja tunnustusti kommunistien tavoitteet olivat ammattiyhdistysliikkeessä vallankumouksellisia.¹³⁶ Myös köyhän talonpoikaiston järjestöt nähtiin eräänä mahdollisena kanavana edistää kommunistista politiikkaa. Ei riittänyt, että näiden järjestöjen kautta olisi vain parannettu talonpoikaiston ammatillista valmiutta ja elinolosuhteita, vaan järjestöjä oli yritettävä käyttää vallankumouksellisen toiminnan välikappaleina.¹³⁷

Aluksi näytti siltä, että SKP suunnitteli maaseutujoukkojen järjestämistä kokonaan uuden organisaation varaan. Tämä koski erityisesti maatyöläisiä, joita varten oli vuonna 1917 perustettu Maatyöväen Liitto (MtL). 1920-luvun alussa kommunistit yrittivät herättää uinahtaneen liiton uudelleen henkiin. SKP:n vuoden 1921 puoluekokous vaati edistä-

mään MtL:n muodostamista ”koko maaseudun palkkaköyhälistöä käsit-
täväksi joukkojärjestöksi”.¹³⁸ Maaseudun palkkaliikkeille olikin tuolloin
runsaasti kasvualustaa, mikä oli osittaisena syynä vuoden 1922 läskika-
pinaankin. Liiton vuonna 1922 pidetty toinen edustajakokous hyväksyi
luokkataisteluperiaatteen, mutta muuten toiminta pysyi kovin heikkona.
Esimerkiksi liiton jäsenmäärä ylitti ensimmäisen kerran 1000:n rajan
vasta vuonna 1925. Näin MtL oli kaukana todellisesta vallankumouksel-
lisesta joukkojärjestöstä.¹³⁹

SKP:n vuoden 1925 puoluekokous korosti talonpoikaiskysymystä kos-
kevissa päätöksissään sitä, että maatyöväen järjestäytymistä olisi yritet-
tävä edistää kaikin keinoin. Puoluekokous ei ollut lainkaan tyytyväinen
asiintilaan. Se katsoi, että jos maatyöväki saataisiin järjestäytymään,
olisi sen organisaatioiden kautta helpompi vaikuttaa talonpoikiin ja ke-
hittää ”sitä oppositioliikettä, mikä talonpoikain keskuudessa nyt on ha-
vaittavissa”. Maatyöläisiä olisi pitänyt auttaa perustamaan ammatillisia
osastoja jokaiseen kylään, missä se vain olisi ollut mahdollista, sillä
niiden kautta maatyöläisiä olisi voitu vetää vallankumoustaisteluun.¹⁴⁰
SKP yritti tällä tavalla kytkeä maatyöläisten ammatilliset järjestöt noi-
hin aikoihin orastaneen Karjalan talonpoikien liikkeen kehittämiseen.

MtL liittyi vuonna 1927 Kansainväliseen maatyöväen liittoon ja solmi
Norjan ja Neuvostoliiton vastaavien liittojen kanssa ystävyys- ja yhteis-
työsovimuksen. Liiton nimi muutettiin vuonna 1928 Suomen maa-,
metsä- ja uittotyöväen liitoksi (SMMUTL). Kommunisteilla oli tuolloin
varsin suuri vaikutus liiton toimintaan, mitä osoittaa sekin, että liitto
hyväksyi omasta puolestaan ns. Kööpenhaminan sopimuksen, joka olisi
toteutuessaan merkinnyt Neuvostoliiton, Norjan ja Suomen ammattijär-
jestöjen yhteistoiminnan lisääntymistä luokkataistelun pohjalla, ja suo-
sitteli muillekin ammatillisille järjestöille sopimuksen ratifioimista.¹⁴¹
MtL/SMMUTL:stä ei tullut kuitenkaan koskaan sellaista joukkojärjes-
töä, jota SKP oli yrittänyt siitä luoda. Maatyöläisten määrä oli Suomessa
aivan toista luokkaa kuin jossakin Keski- tai Itä-Euroopassa. Asemakin
oli toinen. Kun järjestöön yritettiin vetää 1920-luvun lopulla myös met-
sätyöläisiä, millä olisi saattanut hyvinkin olla tulevaisuudessa merkitys-
tä, metsätyöhän kävivät pula-aikana vähiin, ja työläisten palkat laskivat
minimiin, järjestön lakkauttaminen katkaisi kohta sen jälkeen suotuisas-
ti alkaneen toiminnan.¹⁴²

Siinä vaiheessa kun kommunistit ryhtyivät kehittämään MtL:stä Pien-
viljelijäin Liitolle (PL:lle) kilpailijaa 1920-luvun alussa, he suhtautuivat
jokseenkin kylmäkiskoisesti viimeksi mainittuun. Sehän oli tiukasti sosi-
aalidemokraattien otteessa, eivätkä kommunistit voineet sulattaa sitä.
Mm. Kullervo Manner kirjoitti vuonna 1924, että sosiaalidemokraatit
yrittivät toiminnallaan juurruttaa pienviljelijöihin ”kapitalistis-porvaril-
lisiä riistäjä vaistoja” kehittämällä torppareista ja osuustoimintaan osal-
listuvista pienviljelijöistä ”itsekkäitä pikkuporvareita”, jotka mielellään
kannattaisivat porvarisvaltiota. Sosiaalidemokraattien toiminta PL:ssä
tavoitteli Mannerin mielestä juuri näitä päämääriä.¹⁴³

Kun talonpoikaiskysymyksen merkitys lisääntyi, kommunistit kiin-

nostuivat myös PL:stä. Vuoden 1925 puoluekokouksessa katsottiin, että toimiminen senkin riveissä olisi tarpeellista. Puoluekokouksen mukaan maatyöläisten, vaikka heillä olikin oma järjestönsä (MtL), olisi sallittava liittyä myös pienviljelijöiden järjestöihin, varsinkin PL:ään.¹⁴⁴ Kiinnostuksen lisääntymisestä puhui myös se, että kommunistit yrittivät saada aikaan MtL:n ja PL:n yhteistoimintaa, joka ei kuitenkaan toteutunut, koska jälkimmäinen halusi pysyä ”puolueettomana” pienviljelijäliittona.¹⁴⁵

Santonen on nähdäkseni oikeassa, kun hän toteaa, ettei PL:llä ja kommunisteilla ollut juuri yhteistoimintaa 1920-luvulla. Tuskinpa sitä haluttiin liitosta käsin rakentaakaan; sosiaalidemokraattien ja kommunistien välithän eivät olleet parhaat mahdolliset. Sen sijaan kommunistit tavoittelivat kyllä yhteistä säveltä ja yrittivät vaikuttaa liittoon. Vaikka PL:n vuoden 1925 edustajakokoukselle saapunut KTN:n (Krestinternin) sähke onkin katsottava lähinnä muodolliseksi tervehdykseksi, osoittaa sekin kommunistien kiinnostusta liittoon. Pienviljelijöiden ammatillisten järjestöjen hyväksi käyttäminen vallankumouksen valmisteluissa kuului Krestinternin metodeihin, ja kuten edellä on jo käynyt ilmi, oli suomalaisilla kommunisteilla kiinteät yhteydet mainittuun kansainväliseen järjestöön.¹⁴⁶

Kommunistit eivät hyväksyneet niitä hankkeita, jotka tähtäsivät 1920-luvun loppupuolella PL:n ja Pienviljelijäin Keskusliiton (PK:n) yhdistämiseen. Tosin SKP:n politbyroon kanta oli, että yhdistämisajatusta olisi kannatettava, sillä jos se toteutuisi kommunistien vastustaessa, mikä oli mahdollista, suljettaisiin heidät (vasemmistopienviljelijät) pois uudesta järjestöstä. Puolueen SB katsoi kuitenkin politbyroon kannasta poiketen, että olisi epäjohdonmukaista kannattaa ajatusta, jota oli vastikään vastustettu. Sen taktiikkana oli arvostella molempien liittojen toimintaa ja ilmoittaa, etteivät kommunistit vastustaneet yhtymishankkeita; he kannattivat pienviljelijäjärjestöjen yhtenäisyyttä. Ehtona olisi kuitenkin se, että yhtymisestä pitäisi hyötyä pienviljelijöiden, ei porvarien. Jos yhtyminen olisi toteutunut, olisi vasemmistopienviljelijöiden tullut liittyä uuteen järjestöön eikä jäädä sen ulkopuolelle. SB oli näiden tavoitteiden vuoksi yhteistyössä sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän eräiden pienviljelijäjäsenten (mm. Riihimäen ja Kulman) sekä PL:n liittoneuvostoon kuuluneen Turusen kanssa. SB:tä edusti tässä toiminnassa Jalmari Rasi, jonka johdolla erityisjaosto pohti kommunistien vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä pienviljelijäjärjestöissä.¹⁴⁷

Vaikka kommunistien vaikutus PL:ssä jäi vähäiseksi, SKP saattoi olla kuitenkin tyytyväinen siksi, ettei PL:n ja PK:n yhtymisestä tullut mitään. Vaikka kommunistit suomivat PL:n sosiaalidemokraattisia johtajia tämän tästä, tapahtui se ainakin osittain silmänlumeeksi. Kommunistit eivät olleet kuitenkaan täysin tyytyväisiä omiensa aikaansaannoksiin liiton sisällä. Ehkä kommunistien vaikutus lisääntyi jonkin verran 1920-luvun lopulla, jolloin PL:ää vaivasivat sisäiset erimielisyydet. Kommunistien fraktiotoiminta oli silloin parhaimmillaan. Missään vaiheessa

kommunistit eivät päässeet kuitenkaan liitossa niskan päälle.¹⁴⁸

Kommunistien vaikutuksesta näkyi tuskin jälkeäkään muissa maaseudun ammatillisissa järjestöissä. Olisi naiivia väittää, että kommunisteilla olisi ollut jonkinlaista vaikutusta esimerkiksi Maataloustuottajien Keskusliittoon (MTK:hon) tai PK:hon. SKP kehotti tosin käyttämään viimeksi mainittua solutuksen kohteena. Aluksi puolue suhtautui liittoon aivan kielteisesti, mutta vähitellen kiinnostus kasvoi. Jo vuoden 1926 puoluekonferenssissa katsottiin, että olisi yritettävä tunkeutua myös gebhardilaiseen PK:hon ja vierottaa senkin jäsenkuntaa porvarillisen vaikutuksen alaisuudesta ”nostattamaan sitä suurkapitalisteja ja maaporhoja vastaan sekä saattamalla se myötämieliseksi työtätekevän väestön luokkataistelupyrkimyksille”.¹⁴⁹ Kiinnostuminen PK:sta oli siinä mielessä ymmärrettävää, koska se oli pienviljelijöiden ammatillisista järjestöistä selvästi suurin. Kommunistien vaikutus siihen jäi kuitenkin olemattomaksi. Tosin Etsivä Keskuspoliisi tiesi kertoa 1930-luvun alussa, että joissakin PK:n osastoissa oli mukana vasemmistolaisia, mikä lienee ollut kuitenkin enemmän poikkeus kuin sääntö.¹⁵⁰

Kommunistien vaikutus pienviljelijöiden ammatillisiin järjestöihin jäi heikoksi, vaikka kiinnostus niitä kohtaan lisääntyikin talonpoikaiskysymyksen arvostuksen myötä. Toiminta näiden järjestöjen valtaamiseksi ei ehkä kiinnostanut, sillä siitä vastasivat osittain samat ammatilliset elimet, joiden oli kohdistettava tarmonsä muuhun ammattiyhdistystoimintaan. Ylivoimaisesti suurempine mahdollisuuksineen se vei voiton. Kommunistien vaikutus SAJ:hin olikin 1920-luvulla varsin suuri.¹⁵¹ Talonpoikaiskysymyksestä vastaavilla elimillä ei taas ollut suuria mahdollisuuksia vaikuttaa joko sosiaalidemokraattien tai porvari-puolueiden johdettavina selvästi olleisiin liittoihin. Ainoastaan MTL/SMMUTL:stä muodostui sellainen pienviljelijäin ammatillinen joukkorjestö, joka harjoitti kommunistien mieleistä politiikkaa. Sen toiminta katkesi kuitenkin hetkellä, jolloin sille olisi pulan ja vaikean työttömyyden vuoksi avautuneet ennen näkemättömät mahdollisuudet saada vaikeuksiin joutuneet liikkeelle.

2.5. TALONPOIKAISKYSYMYS 1930-LUVULLA

2.5.1. Kysymyksen merkitys – tavoitteet maaseudulla

Kominternin piirissä oli esitetty 1920-luvun lopulla, että lännen teollisuusmaiden talonpoikaisto tulisi radikalisoitumaan kapitalismin ”kolmannen vaiheen” aikana. Niin tulikin tapahtumaan. Talonpoikaisto liikehti pulan seurauksena useimmissa maissa. Se pani maaseutuliittolaisia jo pitkään etsineet kommunistipuolueet huolellisesti arvioimaan suhdettaan talonpoikiin. Komintern kehotti ottamaan talonpoikaiston uumeissa piilevät vallankumoukselliset voimat huomioon ja edistämään työväen ja talonpoikien liiton syntymistä tulevia kamppailuja varten.¹⁵²

SKP:n maaseututyön peruslinja oli luotu jo 1920-luvun ensipuoliskol-

la, eikä siihen tullut juuri muutoksia vuosikymmenen lopulla eikä 1930-luvullakaan. Oikeistoradikaalista lapuanliikkeestä muodostui kommunisteille kuitenkin erityinen haaste. Liikehän alkoi maaseudulta, johon kommunistit uskoivat jo päässeensä varsin hyvin pureutumaan. Kuten Kullervo Manner oli arvellut, uskottiin SKP:n johdossa, ettei suomalainen talonpoika olisi enää vuoden 1918 tapaan ainoastaan porvariston reserviä. Koska maaseudulla alkanut liikehdintä pani kommunistit varsin pian seinää vasten, tilanne oli saatava mahdollisimman nopeasti hallintaan, jottei se muodostuisi kestäättömäksi. Jos maaseutuun tukeutunut liike saisi voitokkaasti jatkaa talonpoikien hyväksikäyttöä, olisi kommunistien usko talonpoikaistrategiaan pian mennyttä. Silloin olisi merkityksetöntä, että SKP:n johto oli vuosikausia teroittanut joukkojen mieliin talonpoikaiston merkitystä tulevassa vallankumouksessa.

Kominternin TpK:n poliisihteeristö otti vuoden 1930 heinäkuussa kantaa SKP:n tilanteeseen. Se kehotti puoluetta voimistamaan joukko-toimintaa. Samassa yhteydessä TpK korosti talonpoikaiskysymyksen merkitystä. Maaseutuproletariaattia pitäisi auttaa käymään kamppailua erityisvaatimuksiensa puolesta, jotta se saataisiin vedetyksi mukaan fasisminvastaiseen taisteluun. Talonpoikia oli autettava taistelussa veroja, pankkeja, ulosmittauksia, pakkohuutokauppoja yms. vastaan. ”Mitä laajemmille talonpoikaistalouksille on perinpohjin paljastettava Suomen fasisin suurporvariston sota-aiheet. Kaikkialla maaseudun työtätekevään lujan taisteluliiton puolesta porvariston fasisista politiikkaa vastaan, Neuvostoliittoa vastaan valmistettavaa hyökkäystä vastaan, fasisin diktatuurin kukistamisen puolesta, työväen ja talonpoikain vallan puolesta.”¹⁵³

SKP joutui arvioimaan tilannetta kohta tämän jälkeen kokoontuneessa vuoden 1930 puoluekonferenssissa (ks. s. 186–187). Perinpohjaisesta tilanteen ruotimisesta ja analysoimisesta huolimatta kiilan lyöminen ”kulakkien” ja köyhän talonpoikaiston väliin viivästyi silti. Niinpä Kominternin oli ravisteltava uudelleen saamatonta puoluetta. Ottaessaan kantaa SKP:n tilaan vuoden 1930 marraskuussa Kominternin TpK kehotti toistamiseen voimistamaan joukkotoimintaa. Nytkään se ei unohtanut maaseutua. Maaseututyön kehittäminen oli välttämätöntä. Koska pula painoi ennen kaikkea maaseudun köyhälistöä, tarjoutui talonpoikien keskuudessa ”erittäin kiitollinen pohja komm. puolueen työlle, se kun on ainoa heidän etujensa puolustaja”, Kominternin TpK väitti.¹⁵⁴ Suomen kehitys ei jäänyt huomaamatta myöskään Kominternin Puolan ja Baltian maiden maasihteeristöltä. Kun lapuanliikkeen riveissä alkoi vuoden 1931 alussa ilmetä ensimmäisiä repeämiä, ja ympäri maata alettiin pitää pulakokouksia, maasihteeristö kehotti kiinnittämään vakavaa huomiota yhä laajeneviin talonpoikaistalouksien liikkeisiin. Maasihteeristön mukaan SKP:n olisi ”ryhdyttävä vakaviin toimiin, jotta köyhimpien talonpoikaistalouksien johto saadaan puolueen käsiin.”¹⁵⁵

SKP:n johto tiesi kysymyksen merkityksen varmasti hyvin, mutta sille annettu tehtävä ei ollut helppo. Rivikommunistit – jopa muutamat johdettavilla paikoilla olleetkin – olivat jatkuvasti aliarvioineet talonpoikaistalouksien

kysymystä ja pitäneet talonpoikaista yhtenäisenä joukkona, jonka kylkeen oli painettu vuoden 1918 poltinmerkillä tunnus: lahtari. Vieläkään tilanne ei ollut yhtään parempi. Lapuanliike ei ollut poistanut vanhoja ennakkoluuloja. SKP:n johdolla oli yllin kyllin tehtävää saada omansa uskomaan, että talonpoikaiskysymys voisi olla Suomen poliittisessa tilanteessa syvenevän pulan vuoksi kaiken ratkaisu.

Puolueen johto yritti kyllä noudattaa Kominternin ohjeita. Puolueen päälehti Proletaari vaati vuoden 1931 huhtikuussa tehostamaan työtä maaseudulla. Artikkelissaan *Kasvot maakylään päin* se totesi, että kysymys porvariston diktatuurista asetti kommunistien eteen kysymyksen proletariaatin liittolaisista. Stalinia lainaten lehti muistutti liittolaisten – varsinkin maaseutuliittolaisten – merkityksestä valtaan pyrkiville (kommunisteille) ja jatkoi, että Venäjän vallankumous oli osoittanut, miten ”talonpoikaiston uumenissa sen elämänehtojen vuoksi piileviä vallankumouksellisia mahdollisuuksia on voitu käyttää proletarisen vallankumouksen hyväksi – – –. Meidän maastamme kokemus taas osoittaa, että proletariaatin vallankumouksen tappion yhtenä syynä oli se, että talonpoikaiston perusjoukot olivat porvariston reservinä. Porvariston fasistinen mullistus ja diktatuuri nojautuu huomattavassa määrässä niinkään talonpoikaisreserviin”. Suomen talonpoikaiston uumenissa piili artikkelin mukaan vallankumouksellisia voimia. Niiden hyväksi käyttämiseen nähden lehti oli toiveikas. Talonpoikien velkaantuminen, pankkien kahleisiin joutuminen, ”nylkykorot”, valtion suorat ja välilliset verot, yleinen maatalouspula ja siitä seuranneet pakkohuutokaupat ym. muodostivat ne ”elämänehdot, mitkä pusertavat esiin talonpoikaiston uumenissa Suomessakin piilevät vallankumoukselliset mahdollisuudet ja jotka antavat perusteen sille kannalle, että talonpoikaiston riistetty enemmistö voitetaan proletariaatin liittolaiseksi porvaristoa ja fasistidiktatuuria vastaan”.¹⁵⁶

Artikkelin mielestä vuoden 1930 puoluekonferenssin talonpoikaiskysymykseen ottama kanta oli oikea. Oli selvää, että ”fasistivaltion” ja suurten talonpoikaisjoukkojen edut tulisivat ennemmin tai myöhemmin joutumaan vakavaan ristiriitaan. Jatkuvasti lisääntyneet liikehtimiset olivat vahvistaneet käsityksen oikeaksi. Samalla oli käynyt kuitenkin selville, että porvariston oli onnistunut edelleenkin pitää liikehtivät talonpoikaisjoukot reservinänsä, eivätkä talonpoikien vallankumoukselliset voimat olleet siten päässeet purkaantumaan esiin. Tätä kehitystä olivat artikkelin mukaan auttaneet varsinkin maalaisliitto ja ”sosiaalifasistit” tukemalla ”fasistidiktatuuria”. Toisaalta SKP:n vaikutus maaseudulla ja talonpoikien keskuudessa oli ollut luvattoman heikkoa. Nyt kommunistien olisi ryhdistädyttävä ja tunkeuduttava maaseudulle. Ei riittänyt kuitenkaan, että talonpoikien taistelua vain tuettaisiin. ”Puolueemme ja sen jäsenten sekä yleensä luokkatietoisien työväen tehtävä on osoittaa työtätekevään, ennen muuta köyhäin talonpoikain joukoille tämä taistelun tie, järjestettävä niitä ja johdettava taistelussa.”¹⁵⁷

Jos Proletaarin artikkelissa sanottiin selvästi, mikä oli SKP:n tavoite maaseudulla, sanottiin se vieläkin selvemmin puolueen vuoden 1931

Antti Hyvönen ponnahti SKP:n johtavaksi talonpoikaiskysymyksen asiantuntijaksi Kullervo Mannerin jälkeen 1930-luvun alussa. Sen lisäksi että Hyvönen alusti usein tärkeissä kokouksissa hän oli aktiivinen kirjoittaja. Vielä toisen maailmansodan jälkeenkin hän korosti talonpoikaiskysymyksen merkitystä joissakin kirjoituksissaan (EK-VALPO).

puoluekonferenssissa. SKP tähdensi tuolloin entistä enemmän talonpoikaiskysymyksen merkitystä ja kehotti kannattajiaan uurastamaan stahanovilaisin ottein köyhän talonpoikaiston voittamiseksi puolelle. Kaupunkien teollisuusproletariaatissa oli vanhastaan ollut puolueella tukijoita. Nyt niitä saattoi olla maaseudullakin, sillä vaikeuksien vuoksi radikalisoituneet talonpojat liikehtivät entistä laajemmin ja entistä vallankumouksellisemmalla ohjelmalla. Puoluekonferenssi oli melkeinpä valmis näkemään talonpoikaiskysymyksessä vallankumouksen kohtalon avaimet. Kominternin ennusteiden lupaamaan kapitalistimaiden suureen kriisiin uskoen puoluekonferenssi julisti: ”Köyhälistön ja pientalonpoikain laajojen rivien luokkataisteluun, tämän taistelun vahvistamiseen ja nousuun Kommunistisen Puolueen johdolla, perustuu näin ollen vallankumouksen näköala Suomessa.” Käytännössä tämä merkitsi sitä, että puolueen olisi kaikin keinoin yritettävä temmata aloite maaseudulla käsiinsä ja riistettävä porvaristolta sen talonpoikaisreservit vallankumouksen käyttöön.¹⁵⁸

Analysoituaan suhteellisen laajasti Suomen poliittista tilannetta ja puolueen tehtäviä eri aloilla puoluekonferenssi totesi puolueen maaseudulla saavuttaman heikon aseman. Vaikka talonpoikaiskysymys olisi ollut tästä syystä tärkeä, puolueen työ oli ollut maaseudulla kaiken aikaa ponnetonta. Suomen talonpoikaisliikehtimiset eivät menneet kuitenkaan SKP:n johtomiesten silmien sivu. Pulaliikkeiden syntyminen ja voimistuminen oli pantu kiinnostuneina merkille. Koska ne olivat kuitenkin alkaneet lähinnä rintamailta ja koska niissä oli ollut päärooli muilla kuin maaseudun proletariaatilla, SKP ei katsonut niiden palvelevan talonpoikien etuja. Varsinainen proletariaatti, joka oli ollut vielä varsin hiljaa, täytyi saada nyt liikkeelle. Puoluekonferenssi totesi:

On selvää, että talonpoikien asemaa voivat todella ajaa ja sen puolesta päättävästi taistella vain itse talonpoikain suuret joukot. Ne ovat näihin asti olleet melko tuntemattomia. Puutteen joutuneet keski- ja pientalonpojat ovat kiristäneet suolivyötään ja mutisseet tyytymättömyyttään omissa piireissään. Ei ole myöskään maalaisköyhälistö, torpparit, mäkitupalaiset ja maatyöläiset nousseet taisteluun työttömyyttä ja palkanpolkemia, veroryöstöä ja häätöjä vastaan. Maaseudun suuret raatajajoukot ovat niin ankaran pakotuksen ja terrorin alaiset, että eivät ole vielä uskaltaneet lähteä liikkeelle. Heitä pelottelevat velka- ja takausmiehet sekä valtion virkamiehet. Mutta on selvää, että nyt on maatyöväen ja talonpoikain elämä käynyt sellaiseksi, että ne eivät mitenkään voi toimeettomina sallia ryöstön jatkuvan, niiden täytyy ryhtyä joukkovoimalla hätäpuolustukseen.¹⁵⁹

SKP oli ollut puoluekonferenssin mielestä toimetonna ja sivussa talonpoikien liikkeestä. Se ei ollut selvittänyt vallankumouksellisille työläisille, että heidän pitäisi kiiruhtaa maalaisraatajien avuksi selittämään, mistä näiden hätä johtui. Puolueen olisi tullut osoittaa talonpojille, etteivät he saisi jäädä odottamaan pulan ohimenoa, sillä se ei menisi itsestään ohi. Heidän olisi käytävä sitä itse poistamaan – taistelemalla. Puolue oli kyllä asettanut talonpoikien päävaatimukset, mutta se ei ollut osannut tehdä niitä laajoille joukoille tunnetuiksi eikä ryhtynyt käytännössä mitenkään auttamaan maalaisköyhälistöä taistelemaan pakkohuutokauppoja, häätöjä ja muuta ryöstäntää vastaan. Vain yksittäistapauksissa oli tehty niin. Puoluekonferenssin mukaan köyhät talonpojat olivat kuitenkin enemmän kuin innokkaita taistelemaan omaisuutensa ja elinehtojensa puolesta. Niinpä oli jo sattunut tapauksia, että talonpojat olivat boikotoineet pakkohuutokauppoja ja ryhtyneet kouriintuntuvalla tavalla niitä vastustamaan. Se ei ollut johtanut kuitenkaan toivottuun tulokseen, koska talonpojat eivät olleet osanneet oikealla tavalla valmistautua toimintaan eivätkä panna suuria joukkoja liikkeelle.¹⁶⁰

Edellä mainituista syistä kommunisteilla olikin nyt elämänsä tilaisuus. Puoluekonferenssi vaati heitä talonpoikien taistelun johtajaksi: ”Nyt täytyy meidän voittaa toimeettomuus ja saamattomuus tässä asiassa. Vallankumouksellisen työväen on kiireellisesti lähdettävä auttamaan hätää kärsivää maalaiskansaa taisteluun pankkiherrojen, virkanyrkkien ja muiden ryöstäjien väkivaltaa vastaan. Missä vain joudutaan yhteyteen maatyöväen ja talonpoikain kanssa, on näille selvitettävä asia ja ryhdyttävä järjestämään toimintaa.” Tätä ”hätäpuolustusliikettä”, jonka ytimenä tulisi olla vero- ja maksulakko (s.o. kaikkien verojen, velkojen, korkojen, vuokrien ja lunastusmaksujen suorittamisesta kieltäytyminen) pulaaikana sekä ”ulosmittausten, ryöstöjen ja häätöjen estäminen”, olisi tullut järjestää ja levittää ympäri maata (s.o. jokaiseen SKP:n seitsemään piiriin). Koska liikkeen järjestäminen saattaisi onnistua vain joukkovoimalla, olisi maalaisköyhälistö, pienviljelijät ja keskivarakkaat talonpojat saatava yhtenä rintamana osallistumaan liikkeeseen, pulakokouksiin, pakkohuutokauppatilaisuuksiin jne. Tämän onnistumiseksi puolue vetosi myös talonpoikiin. Jos eri paikkakuntien suojeluskuntien kuuluisi myös köyhiä talonpoikia, heidätkin olisi yritettävä saada mukaan, jotteivät liikettä vastaan nousisi tulevaisuudessa muut kuin ”suurimmat roistot”. Suojeluskuntien keskuudessa tehtävä työ olikin tätä silmällä pitäen kytkettävä osaksi talonpoikaiskysymystä.¹⁶¹

SKP:n päätös lähteä organisoimaan lapuanliikkeen ja rintamaiden pu-

laliikkeiden – ”kulakkiliikkeiden” – vastapainoksi sellaista pienviljelijöiden ja köyhän talonpoikaiston pulaliikettä, johon sillä itsellään olisi vaikutusta ja jota se voisi ohjata haluamaansa suuntaan, saatettiin mahdollisimman pian Suomessa työskentelevien puolue-elimien tietoon. Tieto meni perille konferenssissa olleiden edustajien ja Suomeen toimitettujen päätöksiensä kautta. Kysymyksen tärkeyttä osoittaa se, että pulakokouksien järjestämistä ja pulaliikkeen aikaan saamista päätettiin seurata huolella. Annettu tehtävä oli ns. kontrollitehtävä.¹⁶² SKP:n Suomessa ilmestyneessä illegaalisessa päälehdessä – SKP:n Tiedonantajassa – kirjoitettiin vielä vuoden 1931 lopulla puoluekonferenssin päätöksiä ja puolueen muita ohjeita myönteillen: ”Tuloksien saavuttamiseksi tässä on välttämätöntä, että vallankumouksellinen työväki lähtee talonpoikien avuksi, opastamaan ja tukemaan talonpoikaiston liikehtimistä herravaltaa vastaan. On otettava yhteyksiä maaseudulle, muokattava mielialaa talonpoikien keskuudessa ja synnyttävä talonpoikien oma pulaliike.”¹⁶³

Ajatus SKP:n johtamasta pienviljelijäliikkeestä ei ollut uusi. Nyt se ehkä tuli pula-ajan vuoksi vain entistä korostuneemmin esille. SKP:n KK:n vuosien 1932, 1933 ja 1934 täysistunnot seurasivat sitä peruslinjaa, jonka vuoden 1931 puoluekonferenssi oli ottanut. Puolueen tavoitteet maaseudulla eivät muuttuneet. Ne eivät muuttuneet yleisemmälläkään tasolla: tavoitteena oli koko ajan ”Neuvosto-Suomi”¹⁶⁴. Myös kansanrintamakaudeksi pidettiin tärkeänä, että maaseudun pienviljelijöiden ja köyhien talonpoikien luottamus saataisiin fasisminvastaiselle taistelulle. Kansanrintamalla tarkoitettiin työväenpuolueiden ja sellaisten porvarillisten ryhmien yhteistyötä, jossa kaikki hyväksyivät yhteisen taisteluohjelman oikeistolaisuutta, sotaa ja fasismia vastaan. Kominternin kehittämässä kansanrintamapolitiikassa kommunistipuolueilla oli luonnollisesti suuri vaikutusvalta.^{164a} Vaikkei maaseudun merkitystä nähtykään kansanrintaman laajuuden vuoksi enää yhtä suurena kuin pula-aikana, katsottiin vuoden 1935 puoluekokouksessa välttämättömäksi järjestää ”kapitalistiherroista ja niiden käytyreistä (maalaisliittolaisjohtajista, kokoomukselaisista, IKL:läisistä ym)” riippumaton talonpoikaisliike yli maan.¹⁶⁵

Jopa Kuusisen Terijoen hallitus, jonka tavoitteena oli sen omien sanojen mukaan ”kansanvaltainen tasavalta”, muisti maaseudun merkityksen. Silloinkin katseltiin liittolaisia maaseudun vähäväkisten keskuudesta. Suomeen suuntaamassaan julistuksessa ”kansanhallitus” yritti tavoitella köyhän talonpoikaissäväestön suosiota lupaamalla sille kaikenlaista apua maataloudessa ja säilyttää sen maat koskemattomina, kun taas ”suurriistäjien” maat otettaisiin yhteiskunnan haltuun.¹⁶⁶ Kuusinen tiesi lähipiireineen kokemuksesta, että mahdollisessa suomalaisten sisäisessä välienselvittelyssä, jota SKP toivoi, ja johon se ehkä uskoikin, pienviljelijäväestöllä ja köyhällä talonpoikaistolla olisi suuri merkitys. Sitä ei saanut unohtaa samalla tavalla kuin vuonna 1918.

Miksi SKP:n johto korosti talonpoikaiskysymyksen merkitystä yhä uudelleen ja uudelleen 1930-luvulla? Tähän ei voi olla kuin yksi vastaus.

Puolueen johto piti kysymystä Suomen vallankumouksen punaisena linkana; työväen ja talonpoikien liiton toteutuminen pahimpana pulaaikana olisi merkinnyt sen mielestä oven avautumista ”Neuvosto-Suomeen”. Maaseudun olot lupasivat tuolloin talonpoikien yhä laajenevaa liikehtimistä, talonpoikaiskysymyksen merkitystä oli korostettu aiemminkin. Ei ollut sattuma, että puolueen johto tarrautui siihen.¹⁶⁷ Sen lisäksi että kaikki tunnetuimmat SKP:n johtomiehet kirjoittivat talonpoikaiskysymyksestä, O. V. Kuusisen lanko Einari Laaksovirta (N. Tähti) laati kaksi laajahkoa tutkimusta (*Luokkakerrostuminen Suomen maaseudulla ja proletariaatin liittolaiskysymys* sekä *Fasismi ja Suomen maaseutu*), joissa hän yritti seikkaperäisesti analysoida Suomen maaseudun oloja ja selvittää erityisesti sitä, miten SKP voisi parhaiten käyttää maaseutua ja talonpoikaistoa hyväksi vallankumoustaistelussaan. Laaksovirta korosti talonpoikaiskysymyksen merkitystä muiden tapaan ja näki kysymyksen proletariaatin diktatuurin johdannaiskysymyksenä. Hän meni ehkä kuitenkin kaikkein pisimmälle eritellessään sen luokkataistelulle tarjoamia etuja. Kommunistissa vuonna 1934 julkaistussa viimeksi mainitun kirjasen lyhennelmässä hän kirjoitti:

Erityisesti on vielä alleviivattava sitä, että juuri Suomen olosuhteissa on mahdollisuus yhdistää taistelu maaseudun työtätekevien konkreettisten jokapäiväisten vaatimusten puolesta taisteluun shovinismia, interventiota ja sotaa vastaan yleensä, Neuvosto-Karjalan, Neuvostoliiton koskemattomuuden puolesta. Näistä vaatimuksista, tästä taistelusta määrättyllä kehitystasella luonnostaan seuraa taistelu suurmaanomistajien maiden konfiskoimisen puolesta, taistelu vallasta, työläis-talonpoikaishallituksen ja neuvostovallan puolesta, yhtymisen puolesta Neuvosto-Karjalaan ja Neuvostoliittoon (harv. M. L.).¹⁶⁸

Vaikka Laaksovirta ei kuulunutkaan SKP:n johtomiehiin, hänen näkemysistään voitane tehdä varsin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Puolueen johdossa nähtiin talonpoikaiskysymyksellä olevan erittäin suuri merkitys vallankumoustaistelulle. Mutta vaikka niin olikin, maaseudun täysipainoiseen hyväksikäyttämiseen vaikuttivat monet eri seikat. Tärkeätä oli, millainen oli puolueen yleistila ja iskukyky. Myös sillä oli merkitystä, miten varsinaiset joukot – työväki ja talonpojat – suhtautuivat ajatukseen työväen ja talonpoikien liitosta. Jos ne suhtautuivat tähän leninismin yhteen perusdogmiin kielteisesti ja ymmärtämättömästi, SKP:n tavoitteilla ei ollut juuri toteutumisen mahdollisuuksia.

2.5.2. SKP:n pulaohjelma

SKP oli esittänyt vuosina 1923 ja 1925 ne periaatteet, joiden mukaan kommunistit toimivat maaseudulla. Niihin ei lisätty vuosiin mitään oleellista. Kun siirryttiin kapitalismin ”kolmanteen vaiheeseen”, ja kun 1930-luvun alun taloudelliset vaikeudet saivat maaseudun tyytymättömänä liikehtimään, oli aiheellista tarkistaa, oliko korvenraivaajille annettut ohjeet ja lupaukset enää ajan tasalla. Näin syntyi puolueen pulaohjelma, joka sisälsi hyvin paljon samoja piirteitä kuin 1920-luvun ohjelma, joskin se oli ehkä vieläkin syvempi analyysissään kuin edeltäjänsä.

SKP:n pulaohjelma, joka sisälsi perusteellisen selvityksen Suomen ta-

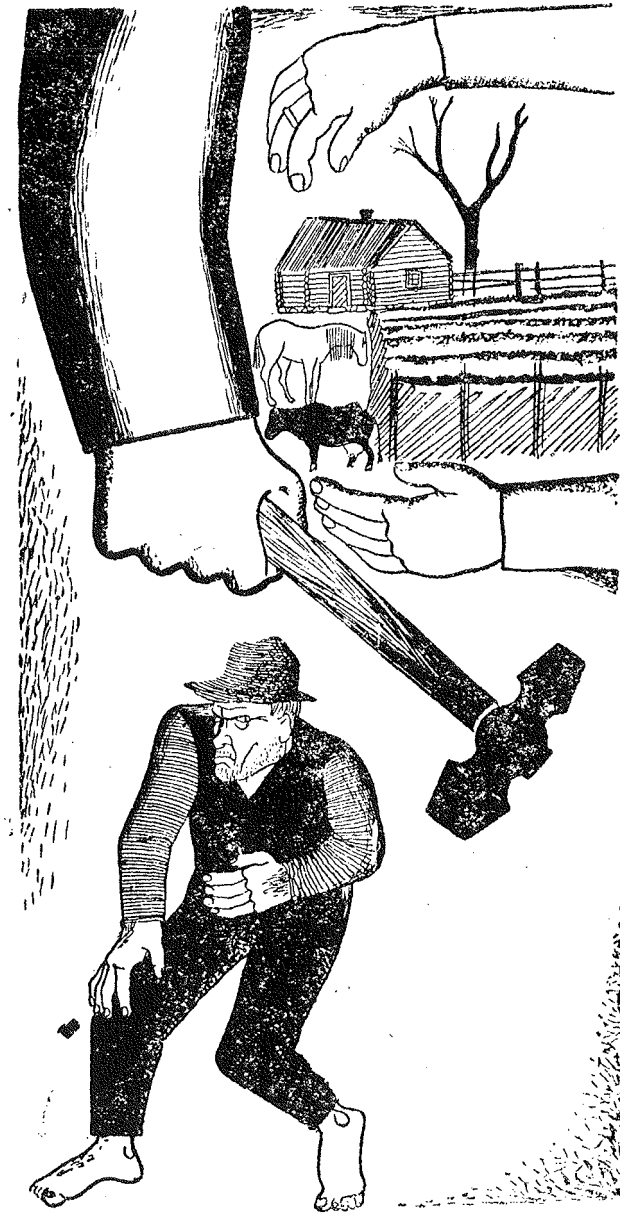
lonpoikaiston tilasta ja tarjosi talonpojille tietä ulos vaikeuksista, julkaisi pääosiltaan useissa eri yhteyksissä: puolueen virallisten kokouksien asiakirjoissa, erilaisissa pamfleteissa sekä illegaalisessa lehdistössä. Kokonaisuudessaan se julkaistiin ainakin virallisten kokousten asiakirjoissa, joista tehtiin Suomeen lähettämistä varten pieniä vihkosia. Koska puolueen linjasta ja päätöksistä vastannut johto oli omaksunut Kominternin VI maailmankongressin vuonna 1928 hyväksymän tulkinnan kapitalismin ”kolmannesta vaiheesta”, sille ominaiset painotukset ja tietynlainen kohtalonusko näkyivät myös pulaohjelmassa. Suomen talonpojan elämä ja mahdollisuudet nähtiin Moskovassa olleeseen SKP:n pääesikuntaan Kominternin punertavan kaukoputken läpi.

Viimeksi mainitulla seikalla oli oleellinen merkitys siihen, oliko pulaohjelmalla tehoa vai ei. Epäilemättä se oli osoitus Kominternin ideoiden omaksumisesta ja siirtämisestä SKP:n päätöksiin, mutta välttämättä se ei kyennyt tavoittamaan maaliaan – vaikeuksissa olevia talonpoikia, joille se oli tarkoitettu. Ohjelman sisältöä vaivasi teoretisointi ja raskaus, joka ei ollut lainkaan harvinaista SKP:n tuon ajan asiakirjoille ja julistuksille. Antti Hyvönen kritikoikin puolueen työntekijöitä KK:n vuoden 1932 täysistunnossa siitä, etteivät nämä osanneet kirjoittaa talonpojille, vaan kirjoittivat pelkästään toisilleen.¹⁶⁹

SKP:n yrityksiä saada sanansa talonpoikien kuuluviin vaikuttii suuressi se, että puolue oli menettänyt vuonna 1930 kaikki julkiset sanomalehdet, eikä uusien luominen ollut onnistunut. On selvää, ettei illegaalisilla lehdistä, vaikka niitä oli runsaasti, kyetty tavoittamaan joukkoja. Erityisen vaikeaa se oli periferisellä maaseudulla, missä matkat olivat pitkät, puolueen jäsenmäärä pieni ja kiinni jäämisen mahdollisuudet suuremmat kuin kaupungeissa. Maaseudulla tehtiin sitä paitsi harvoissa paikoin illegaalista lehteä. Niitä kritikoitiin samoista virheistä, joista Antti Hyvönen kritikoikin puolueen työntekijöitä. Nekin olivat kovin teoreettisia, usein myös teknisesti heikkotasoisia, eivätkä ne levinneet juuri muiden kuin luotettujen kommunistien käsiin.¹⁷⁰

Jo vuoden 1931 puoluekonferenssi antoi laajahkon julistuksen talonpojille (liite 4). Siinä analysoitiin tarkasti talonpoikaissiikkeiden olemusta ja asetettiin puolueen tavoitteet 1930-luvun pula-ajan maaseudulla. Ehkä vielä tärkeämmät pulaohjelman muotoutumisen kannalta olivat puolueen KK:n vuoden 1932 täysistunnon päätökset, joihin tuohon aikaan SKP:n ulkomaan byroossa työskennelleillä Edvard Gyllingillä ja Antti Hyvösellä oli keskeinen osuus. Nämä vuoden 1932 asiakirjat saivat otsakkeen *Työvätekevään talonpoikain ja maatyöläisten häätä* (liite 5).¹⁷¹ Niiden lisäksi julkaistut kirjoitukset teoreettisissa lehdistä,¹⁷² pamfleetit¹⁷³ ja myöhemmät puolueen päätökset¹⁷⁴ eivät tuoneet juuri uutta sisältöä.

Sen lisäksi, että SKP kehotti työläisiä ja työntekijöitään tukemaan talonpoikien liikehtimisiä, se pyrki osoittamaan talonpojille konkreettisesti, miten heidän olisi toimittava ja mitä herravallalta vaadittava. Samantapaisia neuvoja puolue oli jakanut jo aiemmin 1920-luvulla. Oleellista oli, että puolue kehotti vaatimaan parannuksia juuri niihin epäkoh-

„Kenpä kartanollas kukkona nyt kiekkuu: Hyvät herrat... markka lisää...“

Pula-aikana kommunistit syyttivät voimakkaasti vallitsevaa järjestelmää talonpoikien nylkemisestä ja orjuuttamisesta. Propagandalle oli pohjaa jos millä mitalla, sillä tunnetusti pakko-
huutokauppoja pidettiin ennätysmäärä muutaman vuoden aikana. Santeri Mäkelä muistutti talonpoikia runossaan *Työläisten ja talonpoikain liitto* siitä, miten talonpojat olivat taistelleet vuonna 1918 valkoisille voiton mutta nyt samat porvarit veivät heidän maansa: ”Lähdit ”ryöväreitä”, punikeita lyömään,/ jotta sulla säästyis maas ja mantus./ Kenpä kartanollas kukkona nyt kiekkuu:/ ”hyvät herrat...markka lisää.../ pankki täyden tahtoo, valtiokin vaatii.../ hyvät herrat – markka lisää.../ hyvä nupopää ja konikaakki –/ markkinoilla maksaa paljon...” (Rintama 2/1933).

tiin, jotka pahimmin painoivat korvenraivaajan onnen tiellä. Talonpoikia kehoitettiin vaatimaan:

- pakkohuutokauppojen, ulosottojen ja häätöjen lopettamista
- velkojen, kuoleluskmaksujen ja korkojen maksun lopettamista
- entisten torpparien, mäkitupalaisten ja asutustilallisten lunastusmaksujen lopettamista
- torppien ja mäkitupien vuokrien lopettamista
- valtion, kuntien ja kirkon verojen lopettamista
- raha- ja vilja-avustuksia työttömille ja hädässä oleville maalaisraatajille
- maksuttomia poltto- ja tarvepuita, laitumia ja perunamaita pienviljelijöille ja maalaisköyhälistölle
- työtä kunnollisella palkalla pienviljelijöille ja maalaisköyhälistölle
- sulkua työpalkkojen alentamiselle
- ”työväen ja talonpoikien etujen puoltajia” vapaiksi
- suojeluskuntien hajottamista, aseiden luovuttamista työväelle ja talonpojille
- ”kansan vihollisten puolueita” alas.

SKP korosti talonpojille, että heidän pelastuksensa riippuisi ennen kaikkea heidän omasta toiminnastaan sekä yhteistyöstä työväen kanssa. Vain yhteisellä joukkovoimalla voitaisiin saada näkyviä tuloksia aikaan. Koska talonpoikien tuki oli SKP:lle tärkeä, puolue lupasi myös konkreettista hyvää. Se oli vallankumouksen tuoma vapautuksen sanoma kapitalistisesta järjestelmästä ja sen herravallasta. Talonpojat saattaisivat vapautua riistosta vain kukistamalla porvariston luokkavallan ja perustamalla yhdessä työväen kanssa työväen ja talonpoikien hallituksen. ”Ratkaisevana vapauttavana iskuna tulee tällöin olemaan maaseudulla se, että suurtilallisten, puulaakien ja pappilain kaikki maat ja muu omaisuus takavarikoidaan ja jaetaan vähämaisille talonpojille ja tilattomille ilman mitään korvausta, samalla kun työtätekevän talonpoikaiston maiden ja muun omaisuuden täydellinen koskemattomuus on taattava.”¹⁷⁵

SKP jatkoi siis vuoden 1923 sosialismista poikkeavaa sivuraidetta vakuuttaessaan talonpoikien säilyttävän maansa vallankumouksen jälkeenkin. Se olikin tarpeen, sillä tuskin talonpoikia olisi voitu voittaa puolelle julistamalla näiden maiden takavarikoimisen olevan ensimmäisenä edessä. Talonpojat olivat menettäneet maitaan jo riittävästi pankkeille ja muille velkojille. Ilmeisesti SKP:n mieltä kalvoi Neuvostoliiton kollektivisoimisesta kuuluneet hurjat huhut, koska heti perään riennettiin vakuuttamaan, ettei työväki tulisi koskaan ryöstämään talonpoikien maita, ”sillä työväen ja talonpoikaiston suurten joukkojen on kuljettava käsi kädessä porvaristoa ja sen rosvokomentoa vastaan”.¹⁷⁶ Kuitenkin puolueen todellinen suhtautuminen kollektivisoimiseen oli toisenlainen kuin mitä julkisuudessa esitettiin.

2.5.3. *Kommunistien suhde kollektivisoimiseen*

Neuvostoliiton politiikassa ei tapahtunut 1920- ja 1930-luvulla kovinkaan paljon sellaista, johon SKP ei olisi suhtautunut myönteisesti. Kun 1920-luvun lopulla käynnistettiin Stalinin ideoina ”kulakkien likvidointi” ja maatilojen kollektivisoiminen, sama piirre toistui. Tapahtumat heijastuivat suomalaisten kommunistien politiikkaan ja suodattuvat sen läpi myönteisessä hengessä. Mutta Neuvostoliiton kollektivisoiminen alkoi kohdata tuntuvia vaikeuksia, kun maan elintarviketilanne alkoi vaikeutua talonpoikien vastustuksen vuoksi, ja kun maata kohtasi lopulta vuonna 1933 paha nälänhätä, kollektivisoimisesta alkoi muodostua SKP:lle taakka, jota kaikki eivät olisi enää halunneet varauksettomasti olla kantamassa.¹⁷⁷

SKP:n virallisessa politiikassa yritettiin kertoa kollektivisoimisesta niin myönteisesti kuin suinkin. Kuvaava oli esim. SKP:n Tiedonantajassa vuoden 1930 syksyllä ollut kirjoitus, jossa kerrottiin, että kollektivisoimiseen kuuluivat keskivarakkaan ja köyhän talonpoikaiston suunnattomat joukot ja että kollektivisoiminen käsitti 80–90 % kaikista talonpoikaistalouksista. Kirjoituksen mukaan uudistus oli tuomassa maaseudulle perinpohjaisen muutoksen. ”Niillä seuduin, jotka ovat kauttaaltaan kollektivisoituja, vie se varmasti kulakkien hävittämiseen, sillä nyt on Neuvostoliitossa olemassa aineellinen pohja kulakkitalouksien tuotannon vaihtamiseen kollektiivisten talouksien suurtuotantoon puhumattakaan neuvostotiloista. Siksi puoluekin on tunnustanut välttämättömäksi siirtävä käytännöllisessä työssään kulakkien riistopyrkimysten rajoittamisen politiikasta kulakkien luokkana hävittämisen politiikkaan.”¹⁷⁸ Myönteinen kanta Stalinin kehittämään ajatukseen ”kulakkien likvidoinnista” merkitsi samalla sitä, että SKP oli luopunut N. Buharinin huomattavasti maltillisemmasta suhtautumisesta eri talonpoikaisryhmiin. Tämän jälkeen buharinilaisista alkoi tulla kerettiläisiä myös talonpoikaiskysymyksen alalla.

Koska porvarillisessa lehdistössä ja erilaisissa pamfleteissa oli esitetty kollektivisoimista kohtaan runsaasti kritiikkiä, kommunistit torjuivat kaiken sellaisen pelkkänä valhepropagandana. Toisin kuin porvarit väittivät, kollektivisoiminen oli suuri edistysaskel, sanottiin. Kommunisteilla oli selityksensä myös tapahtuneille karkoituksille. Kulakkeja karkoitettiin siksi, ettei heitä voitu ottaa kollektiivien jäseniksi heidän sabotointiensa vuoksi. He olivat tajunneet liiankin hyvin, että heiltä oli viety riistämismahdollisuudet.¹⁷⁹

Jos hajanaisia kirjoituksia tai muutamia puoluekonferenssien ja KK:n istuntojen aihetta sivuvia kannanottoja ei oteta huomioon, kommunistien puhuminen kollektivisoimisesta jäi kuitenkin varsin vähäiseksi. Vuoden 1935 puoluekokous uskaltautui sentään toteamaan:

Fasistien pelotellessa Suomen talonpoikia sillä, että Neuvostoliitossa muka pakotetaan talonpoikia liittymään kolhooseihin, on meidän osoitettava, miten entinen venäläinen sorrettu, nälkäinen, kurja talonpoika vallankumouksen jälkeen, kun kartanonherrain ja finanssikapitalistien valta oli kukistettu, on vapaaehtoisen kollektivisoimisen, maan yhteisomistuksen

ja yhteistyön kautta kohonnut alituisesta kurjuudestaan ennen tuntemattomaan hyvinvointiin, miten neuvostovalta on turvannut maatalouden sellaisilla koneilla ja muilla apuvälineillä, joita kapitalistimaissa eivät suurtalonpojatkaan voi hankkia, antanut kolhoosilaisille lisää maata senkin lisäksi, mitä talonpoika jo Suuressa Lokakuun vallankumouksessa sai.¹⁸⁰

Vaikka SKP yritti vakuuttaa, ettei kollektivisoiminen merkinnyt talonpoikien maiden takavarikoimista, vaan siten heille palautettaisiin suurtalallisten aikanaan ryöstämät maat, se tuskin onnistui vakuutteluissaan. Kollektivisoimisesta kertoneet kielteiset viestit olivat liian itsepin-taisia. Vaikka teoreettisissa kirjoituksissa katsottiin SKP:n selvittäneen liian pintapuolisesti Neuvostoliiton ”bolsevistista maatalouspolitiikkaa”, ei sillä ollut juuri muuta vaihtoehtoa. Ei varsinkaan maanomistuskysymyksessä voitu julkisesti ilmoittaa, että SKP kannattaisi Suomen talonpoikien omistusoikeuden rajoittamista vallankumouksessa.¹⁸¹ Niinpä SKP yritti vakuuttaa talvisodankin aikana omistusoikeuden säilyvän. Kansan Vallassa ja Kansan Äänessä julkaistussa SKP:n KK:n julistuksessa sanottiin: ”Ei kukaan uskalla koskea teidän maihinne! Ei kukaan uskalla pakottaa teitä perustamaan kollektiivitalouksia! Päinvastoin, työväenluokka pyrkii ottamaan pois maat suurilta kartanoherroilta ja luovuttamaan ne talonpoikaisviljelijöille.”¹⁸²

Voi olla, että SKP olisi saattanut tinkiä kollektivisoimisvaatimuksista joskus 1920-luvulla, mutta Stalinin kaudella tilanne oli toinen. Niinpä pienviljelijöiden ja köyhän talonpoikaiston sympatioita kerjänneen Kuusisen Terijoen hallituksen julkisuuteen saattamien teesien ei tarvitse välttämättä kertoa koko totuutta SKP:n suhteesta kollektivisoimiseen. Vaikka päälle päin saattoi näyttää siltä, että puolueen asennoituminen kysymykseen oli johdonmukainen ja yksimielinen, asia ei ollut niin. Puolueen sisällä oli ”haukkoja” ja ”kyyhkysiä”, joiden näkemykset kollektivisoimisen tarpeellisuudesta olivat erilaiset. Kovimmat kiistat tästä teoreettisesta ongelmasta käytiin Riihimäen keskusvankilassa, mihin 1930-luvun lopussa oli kerääntynyt huomattava määrä puolueen ”kermää”. Vankilaneuvoston muodostivat Ville Pessi, Aimo Aaltonen, Matti Huhta, Hemming Lindqvist, Kaarlo Kivilahti ja Kauko Heikkilä. Kaikki olivat saaneet perusteellisen puoluekoulutuksen Neuvostoliitossa.¹⁸³

Jos joku uskalsi asettua edellä mainittuja henkilöitä ja vankilaneuvostoa vastaan, hän joutui tuota pikaa painostuksen kohteeksi. Niin kävi Pohjanmaan katoliikkeessa ja Muhoksen pulaliikkeessä SKP:n edustajana olleelle pudasjärveläiselle Toivo I. Sormuselle, joka uskalsi epäillä maatalouden kollektivisoimisen mielekkyyttä vallankumoustilanteessa. Hänen mielestään sellainen olisi merkinnyt vain maatalouden täydellistä katastrofia. Stalinilaisen suhtautumisen asioihin omaksuneet olivat kuitenkin eri mieltä. Sormusen näkemykset leimattiin heti kerettiläisiksi. Häntä väitettiin sosiaalidemokraatiksi ja mikä pahinta parjatun Buharinin kannattajaksi. Hän oli ”buharinilainen täi”, joka toimi puoluevastaisesti.¹⁸⁴

On ymmärrettävää, etteivät Stalinin kaudella Neuvostoliitossa koulutuksensa saaneet SKP:n johtomiehet voineet ymmärtää kollektivisoimista vastustavia ääniä. Se oli Stalinin ajatusten vastustamista, sitä vaaral-

lista buharinilaisuutta ja ”oikeistolaisuutta”, jota vastaan Stalin oli käynnistänyt kannattajineen hyökkäyksensä vuonna 1928. Eri asia on, mitä talonpojille julistettiin. Koska talonpoikien luottamusta pidettiin tärkeänä, oli heille syytä luvata omistusoikeuden säilyttämistä. Mutta olisi kovin epäjohdonmukaista uskoa, että oikeaoppisuudesta kilvoitelleet SKP:n johtomiehet olisivat ajatelleet myös siten kuin he olivat talonpojille vakuuttaneet. SKP:n historiasta ei nimittäin löydy tuolta ajalta montakaan asiaa, jota ei olisi hoidettu samoilla periaatteilla kuin suuri veljespuolue NKP. Miksi SKP:n kanta kollektivisoimiseen olisi ollut erilainen kuin sillä?¹⁸⁵

Vaikka SKP:n johdon todellinen kanta kollektivisoimiskysymyksessä lienee noudattanut NKP:n linjaa, on myönnettävä, ettei tavallisten rivimiesten, joihin kuului myös pienviljelijöitä, tarvinnut välttämättä kannattaa kollektivisoimista. Kielteinen asennoituminen oli vain yksi esimerkki SKP:n johdon ja syvien rivien erilaisista näkemyksistä.

Karjalan talonpoikien liike (1924–1929)

1. LIIKKEEN SYNTY

1.1. ”TÄYTYY TAPAHTUA TALONPOJAN HERÄÄMINEN”

Ensimmäisen maailmansodan jälkeiset vuodet olivat maataloudelle edullisia aina siihen saakka, kunnes 1920-luvun alussa koettiin lyhyeksi jäänyt pula tuhoisine katovuosineen. Ne vaikuttivat talonpoikien asemaan ja aiheuttivat tyytymättömyyttä, johon liittyi kyllä muitakin syitä. Kaikki eivät hyväksyneet esimerkiksi maalaisliiton harjoittamaa politiikkaa. Talonpoikaispuolueena sen olisi joidenkin mielestä pitänyt ajaa eri tavalla maaseutuväestön asioita. Myös kokoomuksen kanssa hallituksessa oloa karsastettiin. Tämän tyytymättömyyden seurauksena Karjalan kannaksella syntyi kaksihaarainen talonpoikaisliike, jonka lähtö- ja pääasiallisena toiminta-alueena olivat Räisälän ja Parikkalan kunnat lähi-seutuineen.¹

Karjalan kannas (Viipurin läänin vaalipiirit) oli vanhastaan ollut maalaisliiton vahvaa kannatusaluetta,² mutta paikalliset erimielisyydet saivat pian rakoilua aikaan puolueen riveissä näillä seuduin. Eräänlainen taitekohta oli vuoden 1924 eduskuntavaalien tienoilla, jolloin tyytymättömyys maalaisliittoa kohtaan nosti aikaisempaa voimaakkaammin päätänsä. Räisäläläisen aktivistin Matti Läheniemen, jonka menneisyys oli mitä mielenkiintoisin, ja muutamien muiden talonpoikien muodostama *Talonpoikain Vaaliliitto* arvosteli kärkevästi vallitsevia oloja ja syytti maalaisliittoa:

Talonpojan, maataloustuottajan taloudellinen asema on saatettu hyvin epäedulliseen asemaan tulli- ja rahapolitiikalla, Viron kauppasopimuksella, ulkomaan rahassa maksettavilla lainoilla, valtion liiketoiminnalla, markan arvon väkivaltaisena kalliina pitämisellä, vientitavarain, metsän- ja karjantuotteiden hintain kustannuksella, oppivelvollisuuslain pikaisella täytäntöönpanolla, maksuvälineitten, setelistön suuressa määrässä liikkeestä vähentämisellä, kultakantahaaveiluilla, suoranaisten verojen paljoudella, pitkällä asevelvollisuusajalla, viinarahojen maastaviennillä, jota kaikkea on vielä täydenämässä osittainen kato---.³

Sen lisäksi, että vaaliliiton populistityyppinen kritiikki pohjautui selvästi oleviin oloihin, sillä oli pohjaa muuallakin. Ensinnäkin vaaliliiton keulamies Matti Läheniemi oli omaksunut jo tsaarivallan aikana erityisen jyrkän asenteen kaikkiin ”herroihin” ja valtaapitäviin. Vuosisadan

Matti Läheniemi oli entinen aktivisti, jonka poliittista toimintaa leimasi läpi elämän jatkunut oppositioasenne valtaapäiviä vastaan. Sen taustalla vaikuttivat monet nöyryytykset, joista kumpusi pohjaton herraviha. Vaikka vallanpitäjät vaihtuivat maan itsenäistyttyä, Läheniemi ei nähnyt juuri muutosta tapahtuvan. Itsenäisyyden alkuvuosina hän liittoutuikin vasemmistoradikaalien kanssa, joihin hän oli luonut läheiset suhteet jo vuoden 1905 suurlakon aikoihin (Väänänen 1939).

alussa konkurssin kärsinyttä Läheniemeä olivat katkeroittaneet useat oikeusjutut ja varsinkin se, että hän oli menettänyt ainoan poikansa Kiviniemen taistelussa vuonna 1918. Vanha aktivisti ei hyväksynyt koskaan sitä, että tsaarivallan ajan myöntyväisyssuunnan kannattajat, ruotsinkielinen eliitti ja joukko tsaarin armeijan upseereita palasi talonpoikien tuella saavutetun voiton myötä valtaan. Välit maalaisliittoon olivat katkenneet jo varhain, mikä tuli korostuneesti esille hänen näkemyksissään. Tämän kaiken ohella Läheniemellä oli eräiden tietojen mukaan yhteyksiä professori Yrjö Jahnssoiniin, 1930-luvun pula-ajan deflatorisen talouspolitiikan puolesta puhujaan ja silloisten pulamiesten yhteen talouspoliittiseen neuvonantajaan.⁴

Vaikka Talonpoikain Vaaliliiton menestys jäi vähäiseksi,⁵ Karjalan talonpoikien sydämeen itsensä jo aiemmin ajanut Läheniemi oli nostanut kapinalipun. Hänestä tuli ”kapinaliikkeen” räisäläläisen haaran johtaja, joka veti maalaisliittoon ja oleviin oloihin tyytymättömiä talonpoikia karismaattisella olemuksellaan ympärilleen.

Parikkalan talonpoikien – liikkeen toisen haaran – nousu tapahtui melkein Talonpoikain Vaaliliiton syntyäikoihin, ehkä hieman myöhem-

min. Siinä oli läheniemeläisten⁶ toimintaan verrattuna kuitenkin se ero, ettei Parikkalasta alkanut liikehtiminen suuntautunut aluksi lainkaan maalaisliittoa vastaan, vaan kulki maalaisliittolaisuuden kanssa käsi kädessä. Parikkalan miesten yhtenä vetäjänä toimi Juho Roiha. Hän kirjoitti vuoden 1924 toukokuussa taloudellisista vaikeuksistaan maalaisliiton tunnustetulle johtajalle Santeri Alkiolle, jolle hän puhui jonkinlaisen lähetystön tarpeellisuudesta ja jota hän samalla aneli sen vetäjäksi. Kenen luokse hän pyysi Alkiota lähetystön marssittamaan, se ei käy kirjeestä selville, mutta ilmeisesti hän tarkoitti maan hallitusta ja eduskuntaa. Roiha oli purkanut murheitaan Alkiolle jo aiemmin, mihin hän kirjeensä alussa selvästi viittasikin. ”Suokaa anteeksi jos taas vaivaan---, mutta kun sydäntäni vallan polttaa tämä aika, en malta olla vaihi.”⁷

Ei ole tietoa, mitä Alkiosta vastasi. Parikkalan talonpojat jatkoivat kuitenkin tilanteen pohtimista ja pitivät vielä samana keväänä yleisen maanviljelijöiden kokouksen. Se päätti järjestää tulevana kesänä koko maata käsittävän talonpoikien neuvottelukokouksen Helsingissä. Siellä käsiteltäisiin maatalouden pulatilannetta mahdollisimman perusteellisesti ja etsittäisiin lääkkeitä sen voittamiseksi. Asiaa valmistelemaan asetettiin toimikunta.⁸ Kokous ei toteutunut kuitenkaan vuoden 1924 puolella. Parikkalan manttaalikunta otti siitä huolimatta keväällä asetetun toimikunnan aloitteesta maaseudun luottotilanteen käsiteltäväkseen 13. 12. 1924, jolloin se katsoi, että ”maataviljelevän väestön luotto-olot ovat tulleet sellaiseen olotilaan, ettei maatalous pitemmän päälle voi sitä kestää, niin päätti manttaalin omistajain kokous kääntyä yli koko maan maalaiskuntien puoleen kehoituksella että saataisiin koko maata käsittävä kokous Helsinkiin tämän asian johdosta---.”⁹

Manttaalikunnan päätös pani vauhtia isäntiin. Itse asiassa oli syntymässä eräänlainen pulaliike, jonka tavoitteeksi oli asetettu taloudellisten vaikeuksien voittaminen. Parikkalalaiset Juho Roiha, Mikko Mylly ja Antti Tervonen informoivat tyytyväisinä Santeri Alkiota kokouksen päätöksistä ja kertoivat jo valmistelewansa Helsingin kokousta koolle kutsuvaa kiertokirjettä. He toivoivat Alkion siunausta asialle, sillä Viipurin läänin tuolloinen maaherra – tuleva presidentti – L. Kr. Relanderkin suhtautui hankkeeseen myönteisesti. ”Toivomme sydämestämme, että olette sieluna ja auttajana yrityksessämme”, he kirjoittivat.¹⁰ Roiha lähestyi Alkiota kohta uudelleen, sillä kerralla jälleen yksinään. Hänen kirjestään paistoi toisaalta optimismi, mutta toisaalta myös huoli siitä, miten kaikki onnistuisi. Hän pyysi Alkiota kokoukseen esitelmöitsijäksi. Mikäli tämä suostuisi, Roiha lupasi käydä hyvissä ajoin muiden järjestäjien kanssa neuvottelemassa hänen luonaan ohjelmasta ym. käytännön asioista. Alkiota ei näkynyt kuitenkaan Helsingin kokouksessa.¹¹

Kokouksen järjestäjät ruotivat kiertokirjeessään maatalouden ahdingkotilaa ja luotontarvetta. He väittivät maatalouden käyneen vuosi vuodelta kannattamattommaksi tuotantokustannuksien nousun ja tuotteiden hintojen laskun vuoksi. Yhteiskunnalliset uudistukset olivat heidän mielestään kasvattaneet verorasitusta, josta maatalous oli saanut kantaa suurimman osan. Koska lisäksi vuonna 1923 oli sattunut vakava

kato, velkaantuivat talonpojat entisestäänkin. He eivät jaksaisi enää kauan aikaa hoitaa raha-asioitaan, ellei tapahtuisi muutosta parempaan. Taloudellisten seikkojen pakottamina liikkeelle lähteneet julistivat: ”Mutta sitä varten täytyy tapahtua talonpojan herääminen, talonpojan nousu, kansannousu kautta maan---. Herätkää toki ennenkuin on kaikki ihan myöhäistä ja kaikki menetetty!”¹²

Parikkalan miesten halu saada aikaan laajaa keskustelua taloudellisesta tilanteesta oli hyvin ymmärrettävissä. Kokousta innokkaimmin puuhanneilla oli selvästi taloudellisia vaikeuksia vuosina 1924–1925.¹³ Niinkään muita motiiveja ei parikkalalaisten liikehtimiseen ole löydettyvissä. Ilmeisesti ongelmat olivat tuttuja muuallakin, sillä toiminta alkoi tuottaa pian tulosta. Lehdissä julkaistun avoimen kirjeen ja ympäri maata eri maalaiskunnille ja manttaalikunnille lähetetyn kiertokirjeen seurauksena Helsinkiin oli tulossa osanottajia runsaasti.¹⁴

Kun manttaalikuntien kokous pidettiin Helsingin Ostrobotnialla 2.–3. 3. 1925, muutamat lehdet kirjoittivat tapauksesta näyttävästi ja pitivät sitä huomattavana saavutuksena. Kokouksen järjestäjien ja maalaisliiton rikkeettömästä yhteisymmärryksestä puhui mm. se, että Karjalan maalaisliittolaisten äänenkannattaja Maakansa puhui pakinoitsijanimimerkkinsä Aapelin välityksellä jo pari päivää ennen tilaisuutta ”eräänlaisesta maalaisrahvaan voimannäytteestä”. Samalla lehti pelotteli kuitenkin, että kokouksella tulisi olemaan visaisia kysymyksiä puitavanaan. Siinä se olikin oikeassa.¹⁵

Kokouksen avasi parikkalalainen Antti Tervonen, joka valittiin yhdessä valtion kiinteistöluottokomitean puheenjohtajan E. Y. Pehkosen ja eräiden muiden kanssa kokouksen puheenjohtajaksi. Alustajia oli useita. Kokouksesta ei tullut yksimielistä. Erimielisyyttä syntyi varsinkin maatalouden kiinteistöluottokysymyksestä, joka oli kokouksen tärkein asia. Kaikki eivät olisi halunneet hyväksyä ainoastaan Suomen Hypoteekkiyhdistystä luottoasioiden hoitajaksi. Senpä vuoksi samaa oikeutta vaadittiin myös säästöpankeille ja keskuslainarahastolle. Asiasta oli äänestettävä. Pehkosen kanta voitti, ja maatalouden luoton hoitaminen uskottiin Suomen Hypoteekkiyhdistykselle, Osuuskassojen Keskuslainarahastolle ja osuukassoille.¹⁶

Muita kysymyksiä käsiteltäessä nousivat etualalle pelko tuhlailusta ja epäluulo laajamittaista uudistustoimintaa kohtaan. Mm. oppivelvollisuuslakia pidettiin liian rasittavana. Vaikeuksissa olevat talonpojat eivät ymmärtäneet uusien koulujen rakentamista, mikä merkitsi heidän logiikallaan vain ”herrojen” lisääntymistä tulevaisuudessa. Vaikka tilaisuudessa toivottiin apua talonpoikien vaikeuksiin, ei sellaista ollut heti luvassa. Kuulijoita kehoitettiin säästäväisyyteen ja välttämään kaikkia tuottamattomia investointeja. Talletuksia tehdessään heidän tulisi pitää mielessään vain maaseudun luottolaitokset. Verrattuna niihin odotuksiin, joita Parikkalan talonpoikien keskuudessa oli ollut, kokouksen tulokset osoittautuivat oikeastaan pettymykseksi.¹⁷

Tyytymättömyys purkautui jo viimeisenä kokouspäivänä. Kaikki eivät ilmeisestikään sulattaneet sitä, että säästöpankit jätettiin maatalou-

Agraariterrori

eli

miltä maalaisliittolaisten manttaalimiesten ohjelma toteutettuna näyttäisi.

Vaikka sosiaalidemokraatteja lähellä ollut Kurikka oli näkevinään manttaalimiesten ohjelman mahdollisessa toteutumisessa tien ”agraariterroriin”, kommunistit suhtautuivat liikehtimiseen aivan toisella lailla. SKP:n mielestä Karjalan talonpoikien liikehtiminen oli merkki maaseudun vaikeuksista ja tyytymättömyydestä maalaisliittoon (Kurikka 12/1925).

den kiinteistöluoton jakamisessa ulkopuolelle ja että asioiden seuranta ja mahdollisen uuden kokouksen järjestäminen uskottiin Maataloustuottajien Keskusliitolle, jolla ei ollut koko talonpoikaisväestön luottamusta.¹⁸ Ilmeisesti tyytymättömyyteen oli muitakin syitä. Räisälän manttaalikunnan varamiehenä¹⁹ paikalla ollut Matti Läheniemi järjesti nimittäin tuota pikaa uuden kokouksen niille, joilla oli jäänyt jotakin hampaankoloon. Tässä Raittiusyhdistys Koiton talolla alkaneessa ja ravintola Primulassa jatkuneessa tilaisuudessa oli tosin paikalla vain noin 15–20 henkilöä, mutta keskustelu oli sitäkin jämerämpää. Puhetta oli mm. kokonaan uuden maalaispuolueen perustamisesta. Vaikka tuolloin teh-

dyistä päätöksistä ei olekaan jäänyt juuri mustaa valkoiselle, tiedetään kuitenkin, ettei sanotunlaista puoluetta vielä perustettu.²⁰

Läheniemeläisten äänenkannattajaksi myöhemmin perustettu Talonpojan Sanomat perusteli ”varjokokouksen” järjestämistä ja sen aikana alulle pantuja puoluepuuhia mm. sillä, etteivät parikkalalaiset olleet manttaalikokouksessa kyenneet pitämään aloitetta käsissään. Johto oli luisunut ”herroille”, jotka jakoivat puheenvuoroja niukasti talonpojille. ”Vallanottanut johto vasaroi sitten kaikki asiat sellaisiin päätöksiin, kuin oli etukäteen aikonutkin.” Lehden mukaan talonpojat olivat saaneet palata tyhjin toimin kotikonnuilleen nuolemaan näppejään.²¹

Samana vuonna ei järjestetty enää uusia kokouksia, vaikka ajatus niistä jäikin leijumaan ilmaan. Olojen ankeuden vuoksi maaseudulle jäi itämään tyytymättömyyden siemen, jolla oli riittämiin hyvää kasvualustaa. Koska apua ei kuulunut, liike alkoi kohta paisua, eikä se silloin tyytynyt enää pelkkiin lupauksiin, vaan riistäytyi entistä laajempaan protestina vaatimaan talonpoikien elinehtojen turvaamista.

1.2. OLIKO KOMMUNISTEILLA OSUUTTA?

Sen jälkeen kun kommunistit olivat vähitellen kiinnostuneet talonpoikaiskysymyksestä, he seurasivat mielenkiinnolla maaseudun tilanteen kehittymistä. Kommunistien rooli ei ollut passiivinen, vaikkeivät rivikommunistit olleetkaan maaseudun asioista erityisemmin kiinnostuneita. Uuden asennoitumisen myötä SKP ja sen peitejärjestö – julkinen liike – pyrkivät saamaan entistä enemmän jalansijaa talonpoikien keskuudessa. Erityistä huomiota SKP kiinnitti ns. itsenäiseen talonpoikaish liikkeen aikaan saamiseen. Tuloksia ei kuitenkaan kuulunut heti, vaikka jonkinlaisia yrityksiä siihen suuntaan olikin. Vasta kun Karjalan kannaksen tyytymättömyysilmiöt alkoivat syvetä ja kohta myös laajentua, tarjoutui kommunisteille entistä paremmat mahdollisuudet toteuttaa vasta omaksuttuja kominternilaisia ajatuksia käytännössä.

Oululainen Pohjan Voima oli jo vuoden 1924 elokuussa varsin toiveikas maaseudun luokkatilanteen kehityksen suhteen. Tyytymättömyyden lisääntymistä seurannut lehti kirjoitti: ”Tarvitsee olla vain talonpoika, elää talonpoikain keskuudessa, tuntee talonpoikainen ajatusmaailma, sen puutteet, tarpeet ja hädän ollakseen vakuutettu, että suomalaisen talonpojan historian lehti on kääntymässä.”²² Myös Kullervo Manner katsoi luottavaisesti tulevaisuuteen. Vuoden 1925 alussa Proletaarissa julkaistavassa artikkelissa hän oli näkevinään yhä laajenevaa talonpoikien tyytymättömyyttä maalaisliittoon ja sen johtajiin. Siihen olivat syynä taloudelliset vaikeudet ja maalaisliiton politiikka. Hänen mukaansa työväen ja talonpoikien parhaat olivat jo löytäneet toisensa, vaikka huomattava osa talonpojista kulkikin vielä ”herrojen” perässä. Mannerin mielestä kommunistien vuoden 1925 vaaliohjelma oli täysin sopuoinnussa tyytymättömien talonpoikien vaatimuksien kanssa. Puuttui vain, että maalaisliiton vanavedessä kulkevat suuret joukot nostaisivat ”oppo-

sitionsionin lipun, ajaakseen johtajansa, herrastuneet suurtalonpojat ja sarkatakkiin pukeutuneet herrat” sinne, minne he kuuluivatkin: kapitalistien, pankkiirien, tukkipuulaakien, suurtilallisten ja ”niitten noskelaisten lakeijain laumaan”.²³

Kun manttaalikuntien kokous oli pidetty, Pohjan Voima kertoi aivan oikein, että hätä oli saattanut talonpojat liikkeelle. Lehti asettui jyrkän linjan omaksuneiden läheniemeläisten puolelle ja väitti – myöhemmin asiasta kertoneen Talonpojan Sanomien tapaan –, että talonpoikia oli petetty heidän sinisilmäisyytensä vuoksi. Kokouksen johto oli luisunut jo alkuvaiheessa muiden käsiin, eikä tilaisuudesta ollut siten mitään hyötyä köyhille talonpojille. Niinpä kokouksen tulokset aiheuttivat vain tyytymättömyyttä. Talonpojilta saattoi lehden mukaan kuulla sellaisia lausuntoja, että työväessä olivat talonpoikien oikeat ja luotettavimmat liittolaiset. Työväki halusikin – lehti väitti – nähdä talonpoikien vihdoinkin hylkäävän kaikki talutusnuorat, kuten se itse oli jo tehnyt. Heidän ainoana tehtävänään tulisi olla omien luokkavoimien kokoaminen ja ryhtyminen työväen kanssa puolustamaan kaikkien työtätekevien asemaa.²⁴

Oliko kommunisteilla sitten osuutta liikehtimisen syntyyn? Vaikka SKP oli yrittänyt synnyttää liikehdintää ainakin jo vuodenvaihteesta 1923/1924 lähtien, sillä tuskin oli vaikutusta Parikkalan puolen liikkeen alkuun, vaikka esimerkiksi kommunistiveteraanit Toivo Vuorela ja Jaakko Kivi ovat sellaista väittäneetkin.²⁵ Ajatus ei ole uskottava senkään vuoksi, että parikkalalaiset talonpojat olivat varsin vilpittömän tuntuisia ollessaan yhteydessä Santeri Alkioon juuri ennen manttaalikuntien kokousta. Kyseiset talonpojat lienevätkin olleet lähellä maalaisliittoa tai muita porvaripuolueita.²⁶ Tietenkään ei voi täysin sulkea pois sitä mahdollisuutta, että kommunisteilla olisi ollut yhteys johonkin mukana olleeseen, mutta heillä ei voinut olla vaikutusta toimintaan. Onkin todettava, että Parikkalasta alkunsa saaneen liikkeen taustalla näyttelivät suurinta osaa juuri taloudelliset seikat ja että toiminnan vetäjinä olivat porvarillisiin puolueisiin kuuluvat henkilöt. Liikkeen alkaminen noudateli varsin tyypillisesti populistisen liikkeen syntymallia.

Sen sijaan Räisälän puolesta alkaneen liikehtimisen suhteen asian laita oli toinen. Vaikka Matti Läheniemeä ei voidakaan poliittisen toimintansa perusteella katsoa kommunistiksi, hänellä oli kieltämättä yhteyksiä SKP:n organisaattoreihin ainakin jo vuosien 1923–1925 tienoilta lähtien.²⁷ Muistellessaan SKP:n yhteyksiä Karjalan talonpoikien liikehtimiseen edellä mainitut kommunistiveteraanit ovat ilmeisesti sekoittaneet läheniemeläisten ja Parikkalan miesten toiminnan toisiinsa. Varmasti ei voi lähteiden puutteen vuoksi sanoa, vaikka sellaista voidaankin ounastella, että jo Läheniemen manttaalikuntien kokouksen jälkeen organisoima varjokokous olisi syntynyt yhteistyössä kommunistien kanssa. Mitä taas tulee kommunistien mukana oloon kyseisessä kokouksessa, ei siitäkään ole varmaa tietoa.

On selvää, etteivät kommunistit voineet sivuuttaa manttaalikuntien kokousta olankohautuksella. Kysymys talonpoikien ja varsinkin pienvil-

Jalmari Johannes Mäkinen oli lähinnä käytännön mies. Hän hoiti 1920-luvulla piiriorganisaattorin tehtäviä mm. Viipurin piirissä, jossa hänellä oli yhteys Matti Läheniemeen, ja 1930-luvun alussa Oulun piirissä, jossa hän oli panemassa alulle Muhoksen pulaliikettä muiden kommunistien kanssa (EK-VALPO).

jelijöiden luokkatietoisuuden kohottamisesta oli esillä mm. sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän kokouksessa vuoden 1925 kesäkuussa.²⁸ Talonpoikaiskysymys tuli esille myös elokuussa alkaneessa SKP:n puoluekokouksessa. Se otti kantaa myös alkaneisiin liikehtimisiin. Vaikka puoluekokous vakuutti ymmärtävänsä vaikeuksiin joutuneita talonpoikia ja heidän protestiaan, se korosti julkisen kommunistilehdistön tapaan sitä, ettei vastikään pidetty manttaalikuntien kokous ollut vienyt talonpoikien asiaa tuumaakaan eteenpäin. Porvariston tarkoituksena oli iskeä tällaiset liikehtimiset hajalleen ja siten varmistaa, että talonpojat pysyisivät edelleenkin kapitalistien ”lypsylehminä ja porvariston mielivallan tukijoina” ja ettei talonpoikien itsenäistymisliike mitenkään vain kehittyisi sellaiseksi, joka uhkasi porvariston valtaa.²⁹

On aivan luonnollista, että puoluekokous keskusteli siitä, miten vasta alkanutta liikehtimistä voitaisiin parhaiten kehittää.³⁰ Jo puoluekokouksen yleiset teesit talonpoikaiskysymyksestä (liite 2) antavat tästä viitteitä. Puoluehan kehotti niissä työntekijöitään avustamaan oppositiotalonpoikien järjestäytymistä kominternilaisen mallin mukaan komiteapohjaiseksi liikkeeksi sekä muutenkin kaikin puolin ohjaamaan heidän toimintaansa. Millaisia yksityiskohtaisia ohjeita puoluekokous mahdollisesti antoi tapauksesta ja keille, siitä ei ole tietoa.

Puolueen yhä aktiivisemmaksi käynyt rooli näkyi myös Suomessa. Sen ohella, että julkinen lehdistö kirjoitti talonpoikaiskysymyksestä ja alkaneesta liikehtimisestä, levitettiin maaseudulle Läheniemen kaukolalaisen ystävän Juho Merosen laatimaksi merkittyä kirjasta *Talonpoika tienhaarassa*, joka oli kuitenkin Santeri Mäkelän terävän kynän tuotteita. Kirjanen oli SKP:n SB:n kustantama, ja sitä levitettiin vuoden 1925

kevällä runsaasti Itä-Suomeen, mm. Kainuuseen päin, jossa ilmeni jo jonkin verran tyytymättömyyttä maalaisliittoon. Kirjanen hyökkäsiikin voimakkaasti maalaisliittoa vastaan ja vaati talonpoikien ”kapinaliikettä” irrottautumaan siitä. Kirjanen väitti maalaisliiton oikeistolaisuuteen ja olevan maan oikeistolaisin ja militaristisin puolue. Kirjansen lopussa korostettiin työväen ja talonpoikien liiton merkitystä.³¹

2. SKP JA LIIKKEEN RADIKALISOITUMINEN

Koska Helsingin manttaalikuntien kokous ei tuonut toivottua tulosta eikä tyydyttänyt kaikkia talonpoikia, kokoustoiminta jatkui vuoden 1926 puolella. Pula oli tuossa vaiheessa jo kyllä päättynyt, mutta ilmeisestikään kaikkien talonpoikien vaikeudet eivät olleet vielä ohitse. Niinpä muutamat heistä lähettivät jo vuoden alussa maalaiskuntien kunnantaltuustojen puheenjohtajille kiertokirjeen, jossa he ilmoittivat, että maaliskuussa pidettäisiin jälleen kokous ”olojen ja asian vakavuuden pakottamana”. Hankkeen puuhamiehet väittivät, ettei manttaalikuntien kokouksen vaikutus ollut riittänyt. Hallitus oli myöntänyt talonpojille aivan liian vähän luottoja. Asiaa ei voinut jättää sikseen. Se vaati jatko-toimia. Kiertokirjeen mukaan olisi pyrittävä maatilojen turvaamiseen irtaimistoinen lainsäädännöllä. Siten estettäisiin kaikenlainen keinottelu maaomaisuudella ja taattaisiin työrauha talonpojille. Kiertokirjeen allekirjoittajina olivat parikkalalainen Sipro Sinkkonen, leppävirtalainen A. Wright ja keuruulainen Juho Pekkala.³²

Kokous pidettiin Viipurissa 29. 3. 1926. Sen kulusta ei ole paljonkaan tietoa, sillä porvarilliset sanomalehdet eivät kirjoittaneet siitä mitään. Kokouksen tuloksiin viittasivat vain Pohjan Voima ja Talonpojan Sanomat, joka ilmestymisensä alkuvaiheessa julkaisi kokouksen tuloksista laajahkon artikkelin. Sen mukaan parikkalalaisten panos oli tälläkin kerralla keskeinen. Pääteemoina olivat jälleen kerran korko- ja rahakysymys sekä talonpoikien velkaantuminen. Vaikka kokousta koskevat tiedot olivat jokseenkin niukkoja – ehkäpä jossakin määrin yksipuolisiakin, niiden perusteella on kuitenkin pääteltävissä, että liike oli selvästi laajenemassa ja radikalisoitumassa. Se ei ollut enää puhtaasti paikallinen luonteeltaan eikä se kulkenut enää samaan tahtiin maalaisliiton kanssa.³³

Protestitoiminnan voimistumisen merkinä voidaan pitää mm. sitä, että saman vuoden toukokuussa alkoi Helsingissä ilmestyä maaseudun ongelmista kärkevästi kirjoittanut Talonpojan Sanomat. Vaikka sitä on pidettävä ennen muuta läheniemeläisten ja heidän taustavoimiensa äänitorvena, muutkin protestoitijat saattoivat kirjoittaa siihen tuossa vaiheessa. Liikkeen kannalta lehdellä oli suuri merkitys, sillä sen kautta tyytymättömät saivat sanansa entistä paremmin kuuluviin ja pysyivät kohdistamaan arvostelunsa kärjen haluamiinsa asioihin. Erityistä merkitystä oli sillä, että SKP:llä oli huomattava osuus lehden perustamiseen, vaikutusta sen linjaan ja sitä kautta koko liikkeeseen.³⁴

Samalla kun kommunistien julkinen lehdistö hyökkäsi kiivaasti maalaisliittoa vastaan, se otti myönteisesti kantaa liikehtimisen laajenemiseen ja Talonpojan Sanomien perustamiseen.³⁵ Kysymys tuli esille mm. SKP:n puoluekonferenssissa vuoden 1926 kesällä. Sen mukaan talonpoikaistoon syvälle juurtunut porvarillisen esivallan ja järjestyksen kunnioitus oli nopeasti murenemassa, minkä talonpoikien kokoukset ja niiden radikaalit vaatimukset osoittivat selvästi. Koska työväenkin keskuudessa esiintyi kasvavaa tyytymättömyyttä ja lakkoilua (mm. Kemi Oy:n lakko), proletaarisen vallankumouksen edellytykset olivat puoluekonferenssin mukaan hyvää vauhtia kypsymässä. Kommunistien velvollisuus oli jouduttaa tuota prosessia.³⁶

Puoluekonferenssin mukaan talonpoikaiskysymyksen alalla oli päästy eteenpäin, sillä ”huomattavia talonpoikaisjoukkoja” oli saatu aatteen vaikutuspiiriin. Koska talonpoikien oppositioliike oli vielä heikko, sen laajentaminen vaatisi suunnitelmallista työtä. Konferenssi näki Talonpojan Sanomien perustamisen merkittäväksi liikehtimisen kehittämiseksi. Lehden ilmestyminen olisi vastedes turvattava ja itse lehdestä tehtävä liikehtivien talonpoikien tunnus. Kommunistien olisi edistettävä ”talonpoikain radikaalisen oppositioliikkeen kokoontumista tämän lehden ympärille sekä järjestymistä eri aloilla toimivaksi (myöskin vaaleihin osaaottavaksi) vallankumoukselliseksi talonpoikain liitoksi”. Tavoitteiden saavuttamiseksi kommunistien olisi vietävä talonpoikien keskuuteen jokapäiväisiin oloihin liittyviä tunnuksia, jotka olisivat omiaan nostattamaan talonpoikia suurtilallisia, porvaristoa ja ”koko herravaltaa” vastaan ja jotka lähentäisivät talonpoikaistoa maatyöväkeen sekä teollisuusproletariaattiin.³⁷

Puoluekonferenssin mielestä talonpoikaisliikkeessä oli vielä työväen vastaisia ”puolitaantumuksellisia rikkaruohoja”, jotka olisi kitkettävä pois. Se varotti syöksymästä harkitsemattomasti liikkeen mukaan, mistä saattaisi olla vain haittaa. Tämä oli liittolaisliike, johon olisi suhtauduttava kommunististen periaatteiden pohjalta. Puoluekonferenssi totesi:

Talonpoikain oppositioliikettä on pyrittävä ohjaamaan työväen ja talonpoikain lujan taisteluliiton linjalle. Meidän on sitä liikehtimistä edistettävä ja tuettava ja siihen mukaan käymällä koetettava saada vaikutusvaltaa sen kannattajiston keskuudessa. Mutta aina on tarkoin muistettava, että siihen mukaan käymisemme tulee tapahtua kommunistisen työn suorituksen mielessä, eikä siis meidän tahollamme saa muodostua sulautumismuotoiseksi joukkoliikkeeksi, jolloin oltaisiin vaarassa joutua siinä liikkeessä ilmenevien pikkuporvarillisten pyrkimysten omaksujiksi. Toiselta puolen tätä talonpoikaiston oppositioliikettä ei ole pyrittävä organisatoorisesti sulattamaan niihin jo oleviin työläisten ja pienviljelijäin toimintamuotoihin, mitkä ovat puolueemme välittömän vaikutuksen alaisina. Sen sijaan on sitä pyrittävä nostattamaan itsenäisenä toimivaksi vallankumoukselliseksi talonpoikaisliikkeeksi.³⁸

SKP:n asennoituminen liikkeeseen ja tavoitteet sen suhteen olivat selvät. Laajenevaa oppositioliikettä olisi pyrittävä käyttämään mahdollisimman tehokkaasti maalaisliiton hajoittamiseksi ja luokkasuhteiden terävöittämiseksi maaseudulla. Näistä tavoitteista sai myös SB konkreettiset ohjeet. Arvo Poika Tuominen kertoo, että byroon tuli ohjeiden mukaan pyrkiä maalaisliiton johdon syrjäyttämiseen ja yhteisrintaman luomiseen johtajien päiden yli varsinaisten talonpoikien ja pienviljelijöiden kanssa aitoon kominternilaiseen tapaan. Maalaisliitosta oli ”lohkaistava

se väki, jonka ei oikeastaan pitänyt kuulua maalaisliittoon, pientalonpojat ja pienviljelijät”.³⁹

Vaikka SKP:llä olikin yhteys Matti Läheniemeen, koko liike ei silti ollut kommunistien johdettavissa ja määrättävissä. Nähtävästi suurin osa mukana olleista talonpojista oli täysin tietämättömiä siitä, minkälaista peliä kulissien takana pelattiin. Heidät oli saanut liikkeelle huoli jokapäiväisestä leivästä. SKP:n kannalta olikin ongelmallista se, että liikkeessä ilmeni ”pikkuporvarillisia rikkaruohoja”, joiden kitkeminen oli kovin vaikeaa. Vähiten vaikeuksia ei aiheuttanut Läheniemi, joka oli tottunut pitämään päänsä, olivatpa muut mitä mieltä tahansa.

Koska liike oli radikalisoitumassa ja laajenemassa, SKP:lle oli ensiarvoisen tärkeätä, että mukaan saataisiin sellaisia henkilöitä, jotka kykenisivät vaikuttamaan liikkeeseen puoluekonferenssin toivomalla tavalla. Tällöin tuli vasta perustettu Talonpojan Sanomat keskeiseen asemaan. Sitä kautta kommunisteille tarjoutui hyvät mahdollisuudet harjoittaa propagandaa talonpoikien keskuudessa. Siksi Läheniemen rinnalle oli solutettava joku ”ammattitoimittaja”, joka hoitaisi tehtävän hyvin. Oli tullut Yrjö Leinon aika astua arenalle.

Koska Yrjö Leinon toiminta oli liikkeessä varsin merkittävää, hänen mukaantuloaan on syytä käsitellä muutamin sanoin. Tiedot siitä, miten se kävi, ovat hieman ristiriitaisia. Muistelmissaan hän mainitsi vasemmistolaiseksi tulostaan, muttei kerro mitään suhteestaan sanottuun talonpoikaisliikkeeseen. Hän toteaa, ettei hänen osallistumisensa vasemmistolaiseen toimintaan ollut mikään sattuma. Ankeat olot herättivät radikaaleja ajatuksia. Mahdollisesti asiaa auttoi sekin, että hän oli vanhastaan O. V. Kuusisen entisen perheen tuttava.⁴⁰

Käytettävissä olevien lähteiden pohjalta voidaan selvittää kysymyksen pääkohdat. Leinon mukaanvetäminen oli tärkeätä ensinnäkin siksi, että hän oli itse pienviljelijä ja koulutukseltaan maatalousteknikko, joka kirjoitteli säännöllisesti maatalouskysymyksistä kommunistien julkisiin lehtiin. Toiseksi SKP:n SB ei ollut aivan tyytyväinen Läheniemeen, joka oli vaikeasti käsiteltävä. Siksi hänen rinnalleen oli saatava joku luotettava henkilö, jollaisena Leinoa ilmeisesti pidettiin. Selvää on, ettei hän tullut liikkeeseen ja Talonpojan Sanomiin sattumalta eikä pelkkänä kirjoittamisesta kiinnostuneena pienviljelijänä, kuten hän itse antaa ymmärtää, vaan hän tuli siihen SKP:n SB:n yhdysmiehenä. Kenen toimesta hän tuli, se on toisarvoinen seikka. Mahdollisesti useammallakin SB:n miehellä – Anton Henrik Järvisellä, Arvo Poika Tuomisella ja Väinö Vuoriolla – oli häneen yhteys. Kun Leino aloitti Talonpojan Sanomien toimituksessa vuoden 1926 syksyllä, lehti oli ehtinyt ilmestyä jo muutama kerran.⁴¹

Vuoden 1926 syyspuolella liikehtiminen sai jälleen uusia piirteitä, kun Talonpojan Sanomien taloudenhoitajaksi tuli Parikkalan miesten liikkeessä alusta lähtien mukana ollut sortavalalainen Edvard Mörsky. Hänellä oli monien muiden lailla maalaisliittolainen menneisyys, muttei ilmeisestikään mitään tietoa lehden taustavoimista eikä Läheniemen yhteyksistä kommunisteihin. Liikkeen äänitorveksi perustettu Talonpojan

Yrjö Leino oli SKP:n merkittävin käytännön työn asiantuntija talonpoikaiskysymyksen alalla. Sen lisäksi että hän oli taitava lehtimies ja kirjoittaja hän oli itse pienviljelijä, joka tätä kautta ymmärsi talonpoikia. Leino oli SKP:n edustajana kaikkiaan kolmessa protestiliikkeessä (EK-VALPO).

Sanomat veti nyt kärpäspaperin lailla Parikkalan miehiä yhteyteensä, mikä oli tärkeätä toisaalta liikkeen laajenemisen ja toisaalta SKP:n kannalta katsottuna. Läheniemeläiset olivat saamassa Karjalan talonpoikien liikkeessä yliotteen. Se näkyi mm. siinä, että Läheniemi kutsui kannattajineen – ilman Parikkalan miehiä – uuden talonpoikien kokouksen lokaan aluksi Helsinkiin.⁴²

Helsingin kokouksen (3. 10. 1926) yleisömenestys oli heikko. ”Koko maata käsittävä kokous” oli kutistunut vain muutaman miehen läsnäoloon, mikä tulkittiin varsinkin maalaisliittolaispiireissä niin, ettei opposition takaa löytynytkään kovin suuria voimia. Talonpojan Sanomat yritti kyllä selitellä yleisökatoa, mutta ilmeisen heikolla menestyksellä, sillä erityisesti Maakansa löi lisää löylyä kiukaalle. Se oli silminnähdyn vahingoniloinen tapahtuneesta. Muutenkin maalaisliittolaiset suhtautuivat kielteisesti kokouksien pitoon ja lehtipuuhaan. Sen sijaan Suomen Sosialidemokraatti, joka oli vielä reilu vuosi aiemmin väittänyt manttaalimiesten ajavan ”agraariterrorin” toteuttamista, katsoi maalaisliiton lehtien vääristelevän asioita. Kokous osoitti sen mielestä, etteivät talonpojat enää luottaneet maalaisliittoon. Myös kommunistit panivat kokouksen tyytyväisenä merkille. Talonpojat kulkivat nyt oikeata tietä.⁴³

Vaikka läheniemeläisten pitämä Helsingin kokous oli jäänyt mitättömäksi, se ei jäänyt asiasta kiinnostuneilta huomaamatta. Kokouksen oli huomannut mm. kainuulainen maalaisliiton oppositiomies Antti Kempainen, joka oli jo vuonna 1925 puhunut uuden maalaispuolueen tarpeellisuudesta. Nyt Kempainen merkitsi muistikirjaansa: ”Muuten uuden puolueen synty olisi tarpeellinen sillä maalaisliitto on luisunut liijan paljon oikealle tai oikeastaan Kokoomuksen syliin.”⁴⁴ Ilmeisesti Kempainen näillä sanoilla tulkitsi monien muidenkin korvenraivaajien tun-

toja. Tämän jälkeen myös kainuulainen maalaisliiton oppositiosiipi oli liittymässä Karjalan talonpoikien liikkeen yhteyteen. Uuden maalaispuolueen perustaminen oli enää ajan kysymys.

3. PROTESTIPUOLUEEN SYNTYMINEN JA JAKAANTUMINEN

Joukko talonpoikia julkaisi vuoden 1926 lokakuussa kutsun Jyväskylässä 10. 12. 1926 pidettäväksi ilmoitettuun uuteen talonpoikaiskokoukseen. Järjestyksessä se oli jo neljäs. Kutsun allekirjoittajina oli 50 henkilöä, joista 14 oli Parikkalasta, 10 Kemin maalaiskunnasta, kahdeksan Haukiputaalta, kolme Alatorniolta, kaksi Mynämäeltä, Leppävirralta, Multialta, Nivalasta ja Kiimingistä sekä yksi Keuruulta, Kiuruvedeltä, Karungista, Simpeleestä ja Kivennavalta. Allekirjoittajien joukossa komeilivat mm. jo Parikkalan ensimmäisessä kokouksessa mukana olleet Juho Roiha, Matti ja Juho Wilska, Matti Tervonen, Juho Repo ja Sipro Sinkkonen. Sen sijaan Matti Läheniemi kannattajineen ja jokunen Parikkalan ensimmäisessä kokouksessa mukana ollut puuttuivat. Kutsu osoitti, että nyt olivat asialla lähinnä Parikkalan miehet, jotka olivat riistämässä läheniemeläisiltä ajatuksen uuden maalaispuolueen perustamisesta. Kutsusta kävi myös ilmi, että ajatuksella oli kannatusta pienviljelysalueilla, sillä allekirjoittajia oli eniten Oulun läänistä, peräti 26. Koska Karjalan puolesta oli 15 henkilöä, mutta muualta jo vähemmän, puuhassa korostui selvästi Pohjois-Pohjanmaan ja Karjalan miesten panos.⁴⁵

Kutsussa kerrattiin aiemmat tapahtumat ja selitettiin syy toiminnan jatkamiseen. Koska Helsingin manttaalikuntien kokous vuoden 1925 maaliskuussa ei ollut helpottanut tilannetta, talonpoikien oli täytyntä pitää uusi kokous Viipurissa seuraavan vuoden alussa. Silloin oli asetettu toimikunta pohtimaan tilannetta ja viemään asiaa eteenpäin. ”Nyt on tämä toimikunta kutsuttu koolle, johon läheskään kaikki toimikunnan jäsenet ei pitkien matkojen ja taloudellisten syitten estämänä ole voineet saapua. Mutta ne, jotka tänne saapuivat, päättivät yhdessä tämän kirjelmän alle merkinneiden kansalaisten kanssa viedä asiaa eteenpäin, eikä jättää kansan parhaimmiston kuuluvien, kuin maamiesten – asiaa, tielle.” Koska Helsingissä lokakuussa pidetystä kokouksesta ei puhuttu kutsussa mitään, sekin osoitti, että liikehtimisessä oli kaksi eri haaraa mukana.⁴⁶

Tuleva kokous kiinnosti myös sanomalehtiä. Maalaisliiton Ilkka kirjoitti 15. 10. 1926 pääkirjoituksessaan, että Jyväskylän kokous olisi jatkoa aiemmin pidetyille. Niiden takana ei ollut lehden mielestä ”pelkääntään eduskuntaan haluavia”, vaan myös vaikeuksissa olevia talonpoikia, jotka olivat väsyneet odottamaan apua. Lehti ilmoitti, ettei se halunnut estää ketään menemästä Jyväskylään.^{46a} Uusi Suomi ja Suomen Sosialidemokraatti olivat sitä vastoin näkevinään asiassa maalaisliiton rakoi-lua. Ne väittivät, että oli syntymässä uusi maalaisliitto.⁴⁷

Vaikka kokousta oli puuhaamassa aiempaa suurempi talonpoikaisjoukko, on ilmeistä, etteivät maalaiskuntien viralliset elimet suhtautuneet hankkeeseen enää yhtä suopeasti kuin vuonna 1925. Tähän oli vaikuttanut se, että liikehtiminen suuntautui nyt selvästi maalaisliittoa vastaan. Vuoden 1925 manttaalikuntien kokous oli sen sijaan nauttinut maalaisliiton johdon luottamusta. On otettava huomioon myös se, ettei taloudellinen tilanne ollut enää yhtä keho kuin pari vuotta aiemmin. Nyt elettiin jo nousukautta. Vaikka kokoukseen oli kyllä tulijoita, heitä odotettiin huomattavasti vähemmän kuin Helsinkiin vuonna 1925.⁴⁸

Jyväskylän kokous pidettiin 10.–11. 12. 1926. Suurin osa noin 40 osanottajasta oli Karjalan puolesta. Sen sijaan pohjoissuomalaisen puolen puolesta jäi varsin vähäiseksi. Ehkä maalaisliiton piirissä oli pelätty pohjoissuomalaisen lipeämistä riveistä, koska kaksi puolueen kansanedustajaa – K. Hurme ja J. Koivuranta – oli lähetetty kokoukseen ”kohottamaan tunnelmaa”. Myös EK oli tilaisuudesta kiinnostunut. Se oli jo aiemmin ollut haistavinaan ”ryssän hajun” liikkeen liepeillä.⁴⁹ Tilaisuuden avasi parikkalalaisten napamies Juho Roiha. Taloudellisten katsauksien jälkeen kokous hyväksyi ponsilauseelman, jonka mukaan korko olisi lailla rajoitettava 6 prosenttiin. Sen jälkeen päästiin pääasiaan. Juho Wilska alusti uuden maalaispuolueen tarpeellisuudesta. Hän asettui itse kannattamaan hanketta. Asiasta nousi kiivas väittely, eikä yksimielisyyttä syntynyt. Vaikka puolueen perustamista kannattaneet jäivät äänestyksessä tappiolle, he eivät luovuttaneet. Uusi puolue päätettiin perustaa siitä huolimatta.⁵⁰

Uuden puolueen kannalla olleet perustelivat näkemystään seuraavasti: ”Kun entiset olemassaolevat valtiolliset puolueet eivät toimintansa takia tyydytä maataviljelevää kansanluokkaa, päätettiin perustaa uusi valtiollinen puolue yksimielisesti.” Nyt kokous oli todella yksimielinen, sillä äänestysväkijoukon jälkeen kokoussaliin oli kelpuutettu enää vain puolueen perustamista kannattaneita henkilöitä. Kokous asetti erityisen toimikunnan laatimaan puolueelle ohjelmaa. Sen vastuulle jäi myös puolueen nimen keksiminen, sillä ehdotukset eivät olleet saaneet varauksetonta kannatusta. Asetetun toimikunnan, johon kuuluivat parikkalalaiset Sipro Sinkkonen, Juho Wilska ja Juho Roiha, paltamolainen Antti Kempainen, mynämäkeläinen August Hirvola, kirkkonummelainen Yrjö Leino ja Kurkijokinen Heikki Piironen, oli valmisteltava sille uskotut asiat seuraavan vuoden tammikuuhun mennessä, jolloin puolueen ensimmäinen puoluekokous ryhtyisi ratkomaan avoimiksi jääneitä kysymyksiä.⁵¹

Vaikka kokous oli lähinnä Parikkalan miesten järjestämä lähieniemiäisten katsoessa sivusta, kommunistit lienevät tunteneet tälläkin kerralla tiettyä kiinnostusta sitä kohtaan. Paikallahan oli kommunistien talonpoikaiskysymyksen asiantuntija Leino. Ennen Jyväskylän matkaa hän oli keskustellut käsiteltävistä asioista ja suhtautumisesta liikkeeseen mm. Anton Henrik Järvisen kanssa.⁵² Mahdollisesti Jyväskylään oli saapunut muitakin vasemmistolaisia, sillä kokouksessa käytettiin muutamia erityisen radikaaleja puheenvuoroja. Kommunisteilla oli tuskin kuitenkaan

Anton Henrik Järvinen eli ”Iso Antti” kuului 1920-luvulla SKP:n Suomen byroon johtomiehiin. Talonpoikaiskysymyksen kanssa hän oli tekemisissä erityisesti Karjalan talonpoikien liikkeen yhteydessä. Tuolloin hän oli tiettävästi yhteistyössä Yrjö Leinon kanssa kuten tämä sittemmin poliiseille kertoi (EK-VALPO).

osuutta tilaisuuden järjestämiseen. Mitkään lähteet eivät ainakaan viittaa sellaiseen. Aloite tuli täysin Parikkalan miesten puolelta. Paikalla olleiden enemmistö lienee koostunut maalaisliittoon erilaisista syistä tyytymättömistä ja taloudellisissa vaikeuksissa olevista talonpojista. Läheniemeläisten ja Leinon oli yritettävä mukaan, etteivät parikkalalaiset pääsisi liiaksi sooloilemaan.⁵³

Kun puolueen perustamispäätös syntyi, tilanne kääntyi SKP:n kannalta epäedulliseksi. Kommunistien taholla mahdollisesti aavistettiin, että toisesta Jyväskylän kokouksesta tulisi vaikea. Koska läheniemeläiset olivat jääneet joulukuun kokouksesta melkein pä sivuun, oli nyt pyrittävä paikkaamaan vahinkoa. Liikettä olisi estettävä luisumasta liiaksi maalaisliittolaiseen suuntaan. Mitään ei haluttu jättää sattuman varaan. Varmistaakseen SKP:n vaikutuksen puolueessa SB antoi eräille piiriorganisaattoreilleen ohjeen lähettää toimialueiltaan talonpoikaisedustajia tulevaan kokoukseen. Sillä ei ollut niinkään väliä, olisivatko he kommunisteja vai eivät. Pääasia oli, että sellaisia, jotka olisivat halukkaita yhteistoimintaan, olisi paikalla. Luonnollisestikaan heitä ei saisi tuntea kommunisteiksi. Missä määrin tätä SB:n ohjetta noudatettiin, sitä on vaikea sanoa. Jalmari Rasin väite, että SKP:n SB:n talonpoikaisjaosto olisi ollut toisen kokouksen suoranainen organisoija, ei voi pitää paikkaansa. SB:ssä aiheutti huolta varsinkin se, säilyttäisikö Läheniemi asemansa liikkeen johtopaikoilla vai syrjäytettäisiinkö hänet niin, että johtoon valittaisiin vain sellaisia henkilöitä, joiden kanssa yhteistoiminta olisi mahdollonta.⁵⁴

Puolueen ohjelmatoimikuntaan valittu Leino oli ennen Jyväskylän matkaansa jälleen Anton Henrik Järvisen yhteydessä. ”Iso-Antti” esitti tuolloin, että puolueen nimeksi pantaisiin Suomen talonpoikaiskansan

puolue. Vaikkei Järvinen vaatinutkaan Leinoa sopimaan Läheniemen kanssa yhteisestä taktiikasta, Leino kertoo tehneensä niin ennen kokousta. Leinon mukaan Järvinen toivoi puolueesta hyvää alkua vasemmistotalonpoikien liikkeelle, mutta toisaalta hän epäili Läheniemen panosta tulevassa kokouksessa.⁵⁵

Kun Jyväskylän toinen kokous oli 18. 2. 1927 koolla, Karjalan talonpoikien liike jakaantui lopullisesti. Parikkalalaiset olivat puheenjohtajana toimineen Roihan johdolla sitä mieltä, että puolueen nimeksi olisi pantava maanviljelijäin puolue, mutta kaikki eivät hyväksyneet sitä. Seurasi kohtalokas riita, jota sanomalehdet kuvasivat myöhemmin herkkuisin sanakääntein. Saarijärven Paavon Nix pakinoi seuraavasti:

Heti ensimmäinen kysymys, kysymys puolueen nimestä oli saanut aikaan sen, että 'parikkalaiset' pistivät pillit pussiinsa ja marssivat ulos ja jättivät Matti Läheniemen hoitamaan koko höskää. Läheniemi oli tahtonut, että sen uuden puolueen täytyy olla nimeltään talonpoikain puolue. Parikkalaisten mielestä tämä olisi ollut vikapisto ja he vaativat että sen pitää olla maanviljelijäin puolue. Kiista oli ollut niin ankara, että 10 minuutin tupakkapaussikaan ei kyennyt rauhaa luomaan kokouksen ylle ---.⁵⁶

Näin puolue oli mennyt kahtia. Parikkalalaiset poistuivat ja pitivät toisaalla oman kokouksensa, jonka tuloksena syntyi maanviljelijäin puolue. Koska SKP:llä ei ollut sen toimintaan vaikutusta, jätetään sen tarkastelu tämän tutkimuksen yhteydessä mahdollisimman vähälle. Se oli luonteeltaan tyypillinen populistinen pienpuolue, jonka organisaatio jäi alkutekijöihinsä. Puolueen kohdalla voidaan puhua aivan hyvin liikkeestä. Aatteellisesti se oli ehkä hiukan maalaisliittoa vasemmalla. Se osallistui vuosien 1927 ja 1929 eduskuntavaaleihin, mutta jäi kummallakin kerralla ilman kansanedustajia. Suurimman osan parivuotisesta toiminta-ajastaan se oli horroksessa.⁵⁷

Talonpoikaiskansanpuolue oli sisarpuoluettaan huomattavasti kiintoisampi. Puolueen perustajat hyväksyivät jatkuneessa kokouksessa Talonpojan Sanomat äänenkannattajakseen, kävivät lävitse puolueen ohjelman ja hyväksyivät sen sekä valitsivat väliaikaisen puoluehallituksen. Siihen tulivat valituiksi Pekka Arponen, Juho Meronen, Matti Läheniemi, Antti Kemppainen, Edvard Mörsky, Yrjö Leino ja A. Oinonen. Osa heistä oli entisiä maalaisliittolaisia, mutta myös muista puolueista tulleita kuului joukkoon. SKP:llä oli yhteys ainakin Läheniemeen, Leinoon ja Meroseen.⁵⁸

Koska kokous oli poikunut peräti kaksi uutta puoluetta yhden asemasta, sanomalehdillä oli jälleen yllin kyllin pureksittavaa. Puolueen jakaantuminen oli selvästi maalaisliiton mieleen, sillä tapahtuma oli vetänyt ainakin jossakin määrin jalat opposition alta. On ymmärrettävää, että kaksi keskenään nahistelevaa pienpuoluetta, joiden johdossa oli ilmeisen hyvin arvonsa tuntevia henkilöitä, oli maalaisliitolle huomattavasti helpompia vastustajia kuin yhtenäisen oppositiorintama. Koska puolueen jakaantumiseen liittyi huvittaviakin piirteitä, saattoi oppositiota lyödä sanankin miekalla monin tavoin. Varsinkin Maakansa ja Kainuun Sanomat, jonka alueelle liikehtimisen lonkerot myös ulottuivat, ilkkuivat tapahtunutta.⁵⁹

Sen sijaan läheniemeläiset eivät olleet tyytyväisiä,⁶⁰ puhumattakaan

kommunisteista. Anton Henrik Järvinen oli tosin hyväksynyt sen, että uusi maaseutupuolue perustettaisiin, mutta tuskinpa hänkään toivoi sen jakaantumista heti kahtia. Sellainen saattoi muodostuneen kilpailuasetelman kautta vain heikentää opposition voimaa, joka ei muutenkaan ollut vielä kovin suuri. Muutamat kommunistipuolueet olivat tosin perustaneet vastaavanlaisia talonpoikien bulvaanipuolueita, eikä tapaus ollut siten lajissaan harvinainen, vaikka tällaista taktiikkaa ei ollut suositeltu käytettäväksi. SKP:n johtokaan ei ollut puolueen perustamisen kannalla. Vuoden 1926 puoluekonferenssi oli puhunut ylimalkaisesti vain ”vallankumouksellisesta talonpoikain liitosta” ja ”itsenäisesti toimivasta vallankumouksellisesta talonpoikaisliikkeestä”, mikä sopi vallan hyvin Kominternin, Krestinternin ja SKP:n aikaisempiin päätöksiin. Puolueen perustamisesta ei ollut mitään puhetta.

Kun SKP:n KK:n edustaja Ville Honkanen pidätettiin vuonna 1929, takavarikoitiin häneltä laaja puolueraportti, jossa sen laatija – mahdollisesti Hokanen itse – käsitteli mm. Karjalan talonpoikien liikettä. Raportista kävi selville, että SKP:ssä oli esiintynyt erimielisyyttä liikkeen järjestämistavasta. Raportin laatija piti puolueen perustamista alunperin virheellisenä toimintametodina.⁶¹ Jaako Kivi on kertonut, että SB:ssä oli todella noudatettavasta taktiikasta erimielisyyttä ja että asian ratkaisivat lopulta itse talonpojat, jotka halusivat puoluetta.⁶² Sinänsä SKP:llä ei edes ollut kovin suuria mahdollisuuksia estää puolueen perustamista, vaikka se olisi sellaista halunnutkin. Niin suurta vaikutusta SKP:llä ei ollut liikkeeseen. Ilmeisesti parikkalalaiset, jotka olivat kutsuneet Jyväskylän kokouksen koolle, olisivat perustaneet puolueen, halusivatpa kommunistit sitä tai eivät. Ainoa keino yrittää pelastaa, mitä pelastettavissa oli, oli mennä puolueeseen mukaan ja yrittää vallata se alusta lähtien.

4. TALONPOIKAISKANSAN PUOLUE

4.1. TALONPOJAN SANOMAT, OPPOSITIOLEHTI JA SKP:N ÄÄNITORVI

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, Talonpojan Sanomat muodosti sen keskuksen, jonka ympärille protestiliike suureksi osaksi rakentui. Niin oli asianlaita varsinkin läheniemeläisen haaran osalta. Lehden ensimmäinen näytenumero ilmestyi vuoden 1926 toukokuussa, minkä vuoksi lehdistä on täytynyt panna vireille jo ennen sitä. Mielenkiintoinen kysymys onkin, miten lehti sai alkunsa.

Kommunisti veteraanit ovat painottaneet muistelmissaan sitä, että Talonpojan Sanomat oli SKP:n luomus,⁶³ mikä pitääkin suureksi osaksi paikkaansa. Sen jälkeen kun SKP:n suhtautuminen talonpoikaiskysymykseen oli muuttunut aiempaa myönteisemmäksi, kommunistit olivat nähneet ongelmallisena sen, ettei köyhää talonpoikaistoa eikä varsinkaan pienviljelijöitä ollut saatu riittävästi mukaan joukkotoimintaan. Jo

vuoden 1924 kesällä oli sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän keskusteluissa vilahtanut ajatus sanomalehden perustamisesta pienviljelijöille, mutta silloin hanke oli jäänyt kesken. Kysymys tuli uudelleen pohdittavaksi vuotta myöhemmin, jolloin sanotunlainen lehti oli monien mielestä tarpeen. Lopulta päätettiin kuitenkin, että ryhmän valtuuskunta neuvottelisi Maatyöväen Liiton edustajien kanssa sen äänenkannattajan järjestämisestä tarkoitusta varten.⁶⁴ Vaikkei eduskuntaryhmä lähtenytäkään perustamaan erityislehteä, tapaus osoitti asian tärkeyden ja ajankohtaisuuden kommunistien kannalta.

Miksi, milloin ja miten Talonpojan Sanomien perustamishanke oli pantu alulle? Nimimerkki Periaatteenmies kirjoitti Talonpojan Sanomissa 18. 3. 1927, ettei maalaisliiton lehtiin saanut 1920-luvun alussa enää kirjoituksia maalaisväestön kohtalosta, koska puolue oli lipunut niin oikealle. Kuitenkin nimimerkki oli väittämänsä mukaan kuulunut sanottuun puolueeseen sen syntymästä saakka. Sosialisteja ja kommunisteja olisi saanut haukkua miten paljon hyvänsä, mutta ”porvarien mätäpäiseitä” ei saanut puhkaista.⁶⁵ Vaikka artikkeli antoikin valaistusta lehden perustamismotiiveihin, ei nimimerkki puhunut joka asiassa totta. Talonpojan Sanomat oli tosin syntynyt tyytymättömyydestä maalaisliittoon, mutta kirjoittaja ei ollut kuulunut kuitenkaan koskaan sanottuun puolueeseen, vaikka hän niin väittikin. Nimimerkki Periaatteenmies kuului nimittäin SKP:n edustajalle, jonka kirjoituksia oli säännöllisesti lehden palstoilla.⁶⁶

Mahdollisesti lehden perustamisesta oli sovittu viimeistään joskus vuoden 1925 keväällä, Helsingin manttaalikokouksen tienoilla, ehkä sen jälkeen pidetyssä varjokokouksessa tai siihen läheisesti liittyneiden tapahtumien yhteydessä.⁶⁷ Ajoitus sopii nimittäin monimutkaiseen palapeliin, sillä SKP:n vuoden 1925 elokuussa pidetty puoluekokous tunsu selvästi tällaisen hankkeen. Se kehotti näet tukemaan maalaisliitosta eroon pyrkivien talonpoikien liikehtimistä ja heidän oppositiolehtihankkeitaan. Koska kommunistit olivat saaneet maalaisliiton oppositiossa jo pitkään olleen Läheniemen yhteistyöhön, hanke pääsi varsin vaivattomasti käyntiin. Toisaalta lehteä olivat siis panemassa alulle tyytymättömät talonpojat, toisaalta uutta maaseutupolitiikkaansa harjoittava SKP.⁶⁸

Vuoden 1926 alussa puuha oli jo hyvää vauhtia toteutumassa, mistä puhui mm. lehtiosakeyhtiön perustaminen. Filosofian maisteri Matti Pennanen Helsingistä ja maanviljelijät Matti Läheniemi, Antti Junkkari ja Matti Räsänen – kaikki Räisälästä – perustivat nimittäin 20. 1. 1926 Kipuna Osakeyhtiön, jonka tarkoituksena oli sääntöjensä mukaan ”harjoittaa kirjapainotointa ja kirjallisuuden kustantamista, sekä kirja- ja paperikauppaa”. Yhtiön osakepääoma oli 200.000 silloista markkaa jaetuna 2000:een 100 markan osakkeeseen. Niistä Pennanen oli hankkinut viisi, Läheniemi 10, Junkkari viisi ja Räsänen kaksi, yhteensä siis 22. Yhtiö merkittiin Kauppa- ja Teollisuusministeriön päätöksellä yhtiörekisteriin saman vuoden huhtikuussa.⁶⁹

Vaikka kommunisteilla oli ilmeisesti yhteyksiä Läheniemeen, Penna-

Maalaisliitto on päässyt herrojen seuraan.

Maalaisliittopomojen hartain mie-
libalu on täyttynyt, sillä heidät on
suurpääoma ja rahavalta vihkinyt
lähtemättömästi pääedustajansa ko-
koomuksen kanssa.

Sinä känsäkoura talonpoika, älä

anna ääntäsi vaaleissa enää noille
pettureille, joiden päämääränä ovat
ainoastaan ministeri-illalliset ja ku-
ningashumut sinun hikiä kustan-
nuksella. Ota ohjukset omiisi as-
sasi ontiin käsiisi.

Talonpojan Sanomat kohdisti maalaisliittoa vastaan samantapaisia hyökkäyksiä kuin kom-
munistien julkiset sanomalehdet. Maalaisliitto oli sen mielestä oikeistolaistunut, siitä oli
tullut kokoomuksen apuri. Siksi talonpoikien olisi hylättävä se ja etsittävä uusi liittolainen
työläisistä (Talonpojan Sanomat 1. 7. 1927).

Taulukko 17

Talonpojan Sanomien numeroiden määrä kuukausittain 1926–1927

Kuukausi	v. 1926	v. 1927	Yhteensä
tammikuu	–	4	4
helmikuu	–	4	4
maaliskuu	–	4	4
huhtikuu	–	5	5
toukokuu	1	4	5
kesäkuu	–	4	4
heinäkuu	1	5	6
elokuu	1	4	5
syyskuu	–	5	5
lokakuu	4	4	8
marraskuu	4	4	8
joulukuu	5	5	10
Yhteensä	16	52	68

Lähteet: Talonpojan Sanomien numerot 1926–1927.

seen ja Räsäseenkin,⁷⁰ sen ei tarvitse merkitä välttämättä, että mainitut olisivat aiemmin toimineet esimerkiksi julkisessa vasemmistoliikkeessä tai olleet SKP:n jäseniä. Niin tuskin olikaan. SKP:lle riitti se, että talonpoikien keskuudesta löytyi yhteistyöhaluisia henkilöitä, jotka tyytymättömyydestä vallitseviin oloihin ja maalaisliittoon olivat valmiita toimimaan SKP:n uuden linjan suuntaisesti.

Kun lehti alkoi ilmestyä, oli sen edessä lyhyt mutta sitäkin kivisempi tie. Ensimmäisessä näytenuumerossa lehti julkaisi ohjelmansa. Sen mukaan lehti pyrki mm. oikeuslaitoksen uudistamiseen, laillisten kansalaisvapauksien turvaamiseen, kansan raittiuden edistämiseen kieltolaille, kirkon ja valtion erottamiseen toisistaan, raha- ja maksuvälinejärjestelmän parantamiseen, maanpuolustuksen organisoimiseen buurien järjestelmän tapaan, suojeluskuntien lakkauttamiseen, kansansivistystyön tehostamiseen ja ruumiillisen työn kunniaan saattamiseen.⁷¹

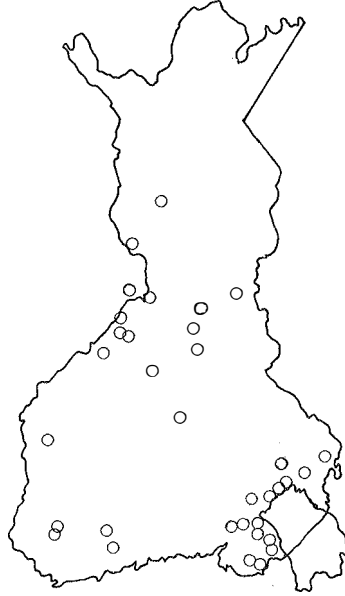
Kolme ensimmäistä numeroa olivat näytenuumeroja, joiden jälkeen ilmestymistä yritettiin vakiinnuttaa. Se oli kuitenkin vaikea tehtävä. Kuten oheisesta taulukosta (taulukko 17) näkyy, vuonna 1926 ilmestyi vaivaiset 16 numeroa. Siihen olivat syynä ilmeisesti alkukankeudet, taloudelliset vaikeudet ja ehkä sekin, ettei Läheniemi ollut kovin tottunut lehtipuuhiin; hänhän teki yksinään ensimmäiset numerot. Lehtinumeroiden määrä ei lisääntynyt paljo seuraavanakaan vuonna. Silloin numeroja ilmestyi sentään 52, mikä tiesi 4–5 numeroa kuukautta kohden. Vuoden 1927 ilmestymistiheyteen vaikutti taloudellisten voimavarojen ohella ilmeisesti myös se, että silloin pidettiin eduskuntavaalit, joihin myös talonpoikaiskansan puolue osallistui. Lähes kaksivuotisen olemassa-

Kartta 4.

Talonpojan Sanomien asiamiesverkosto

○ paikkakunta, jossa
Talonpojan Sanomien
asiamies.

Lähteet: Talonpojan
Sanomat 7. 1. ja 8. 4.
1927; Lackman 1980, s. 179.

lonsa aikana Talonpojan Sanomia ilmestyi kaikkiaan vain 68 numeroa. Siten lehti jäi varsin mitättömäksi.

Lehden painosmäärät eivät olleet suuria. Kuusisivuisen ja -palstaisen, J. Simeliuksen Perillisten Kirjapainossa Helsingissä painetun lehden ensimmäisiä näytenumeroita tehtiin tiettävästi noin 20.000 kappaleen painoksina,⁷² mutta myöhemmin painoksen kappalemäärä lienee vähentynyt taloudellisten resurssien niukkuuden vuoksi 1500–3000:n tienoille.⁷³ Arvo Poika Tuomisen tieto, jonka mukaan painos olisi vaihdellut 5000–10.000 kappaleen välillä,⁷⁴ on selvästi yläkanttiin.

Lehden levikistä, asiamies- ja avustajaverkostosta ei ole juuri tietoja olemassa. Lehdellä lienee ollut tilaajia vain noin 700–1000.⁷⁵ Vaikka määrään lisättäisiinkin jonkin verran ilmaisjakeluun tarkoitettuja numeroita, levikki ei ollut päätä huimaavan suuri. Lehdessä julkaistiin pariin otteeseen ne paikkakunnat, joilla sen mukaan toimi lehden asiamies. Oheisen kartan (kartta 4) mukaan asiamiesverkosto oli tihein Karjalan kannaksella, mikä on hyvin ymmärrettävää, olihan liike sieltä lähtöisin. Verkosto ei ollut ilmeisesti kovinkaan tehokas, mistä kieli lehden pieni tilaajamäärä.⁷⁶ Koska kyseessä oli SKP:n tukema lehti, on mahdollista, että kommunistit avustivat jossakin määrin sen levittämisessä, vaikei sellaista voidakaan lähteiden puuttuessa aivan varmasti osoittaa.^{76a}

Lehti yritti lisätä levikkiään kehottamalla talonpoikia ja asiamiehiään tehostamaan työtä asian puolesta. Tulokset jäivät kuitenkin heikoiksi. Mm. 6. 5. 1927 lehti kirjoitti seuraavasti:

Oman lehtemme tukeminen uusien tilausten avulla on jokaisen vähänkin valveutuneen talonpoijan pyhä velvollisuus. Me emme saa nykyhetkellä säilyttää asiamme kuormaa huoli-

mattomasti yksien niskoille, vaan jokaisen meistä tulee kantaa kortensa yhteiseen kekkoon valmistaessamme tämän maan kärsineelle talonpoikaisluokalle valoisampaa tulevaisuutta.

- - -

Valveutunutta talonpoikaa ei säikytä vastustajiemme parjaukset. Jokaisen epäonnistuneen yrityksen jälkeen on yritettävä kahta vertaa tiukemmin. Missä vain tiedonpuutetta tiedämmekin olevan talonpoikain poliittisten asiain suhteen, niin sinne on lähdeä ja asiat selviksi selvitettävä, sillä eivät "terveet tarvitse parannusta", vaan sairaille on meidän apuamme annettava.⁷⁷

Miten lehti rahoitettiin? Koska Kipuna Osakeyhtiön perustajat olivat merkinneet yhtiön osakkeita kovin vähän (yht. 22) nimiinsä, on ilmeistä, että lehteä oli ajateltu rahoitettavan mm. osakkeen myynnillä. Oli tärkeätä saada lehdestä itsensä kannattava yritys. Sillä tavalla taustavoimat olisivat vapauttaneet muutenkin niukkoja voimavarojaan muualle.⁷⁸ Lehden ollessa aivan taipaleensa alussa ilmenikin osakkeiden myymiseen tähtääviä hankkeita. Sellainen oli mm. lehden väliaikaisen toimintuskunnan allekirjoittama kiertokirje, jossa kehoitettiin kaikkia lehteä ja sen aatteita kannattavia henkilöitä ostamaan osakkeita.⁷⁹ Lehden taloudesta ja osakkeiden myynnistä oli puhetta myöhemminkin lehden palstoilla, mutta ilmeisesti puuhaa ei voitu tukea sillä tavalla kovinkaan paljon. Osakkeet lienevät käyneet varsin huonosti kaupaksi. Siihen viittaavat mm. lehden jatkuvat taloudelliset huolet.⁸⁰

Matti Läheniemi väitti vuonna 1935, että hän rahoitti yritystään mm. metsän myynnillä, missä lieneekin ollut jonkin verran perää, olihan hän tuolloin taas varakas mies. Hän ei kertonut kuitenkaan koko totuutta, sillä rahoitusta tuli muualtakin. Vaikka hän kielsi saaneensa lehtipuuhaan taloudellista tukea SKP:ltä,⁸¹ voidaan kiistattomasti osoittaa, että juuri SKP:n tuki piti lehteä pystyssä ja että se nousi varsin suuriin summiin. Ei ole syytä unohtaa, että SKP:n vuoden 1926 puoluekonferenssi oli päättänyt jatkuvasti avustaa Talonpojan Sanomia. Sen säännöllinen julkaiseminen oli puoluekonferenssin mukaan "sekä henkiselällä että tarpeen vaatiessa aineellisellakin kannatuksella turvattava".⁸²

Mm. Arvo Poika Tuominen, Jaakko Kivi ja Jalmari Rasi – kaikki tunnettuja kommunisteja – ovat kertoneet SKP:n avustaneen lehteä taloudellisesti.⁸³ Rasin mukaan SKP:n SB:n kuukausiavustus lehdelle oli 8000 silloista markkaa,⁸⁴ mikä olisi merkinnyt niinä 20 kuukautena, joina lehti ilmestyi, kaiken kaikkiaan 160.000 markan tukea. Koska ei ole tiedossa, minkälaisia kustannuksia lehden painamisesta, toimittajien ja avustajien palkkioista sekä lehden postittamisesta aiheutui, on mahdotonta suhteuttaa edellä mainittua summaa lehden tarpeisiin. Ilmeisesti tuki oli kuitenkin liian pieni, koska lehti sortui juuri taloudellisiin vaikeuksiinsa.

Ilmeisesti Läheniemi yritti järjestää lehden talouden siten, että lehti olisi kyennyt tulemaan omillaan toimeen. On mahdollista, että jo hänen vuoden 1926 alussa Leningradiin suuntautunut matkansa liittyi jotenkin tähän lehtipuuhaan, vaikka hän itse väittikin olleensa vain tunnustele-massa Kannaksen talonpoikien kaupankäyntimahdollisuuksia Leningradin suuntaan. Rajan sulkeutuminenhan oli lopettanut rajakaupan ja ka-ventanut samalla monen rajan asukkaan jokapäiväistä leipää. Matkan

liittymistä jotenkin Talonpojan Sanomien rahoittamiseen voi ounastella siksikin, että asia tuli esille vuoden 1927 lopussa Moskovaan suuntautuneen uuden matkan yhteydessä. Ottaessaan osaa ns. talonpoikaislähetystöön (ks. s. 135) Läheniemi sai mahdollisuuden neuvotella SKP:n johtomiesten Kullervo Mannerin ja O. V. Kuusisen kanssa lehtipuhastaan ja siihen liittyvistä ongelmista. Hänelle ei voitu luvata kuitenkaan taloudellista apua, hyviä neuvoja sentään riitti. Lisäksi Manner myötävaikutti siihen, että hän pääsi Neuvostoliiton kauppasioiden kansankomissaarin Anastas Mikojanin puheille esittelemään suunnitelmaansa Kannaksen talonpoikien maito-osuuskunnasta, joka toimittaisi maitoa Leningradin markkinoille. Siten elvytettäisiin vanhat kauppasuhteet ja mahdollistettaisiin Talonpojan Sanomien julkaiseminen. Vaikka hankkeella oli ilmeisesti SKP:n johdon siunaus ja vaikka neuvostoviranomaisetkin suhtautuivat siihen tiettävästi myönteisesti, eivät idänkauppapuuhat tuottaneet tulosta. Ikääntyvältä taistelijalta jäi maito-osuuskunta perustamatta.⁸⁵

Vaikka Talonpojan Sanomia varten saatiin jonkin verran myös avustuksia sivullisilta, niiden määrä jäi vähäiseksi.⁸⁶ Niin ikään ilmoitus- ja myyntitulojen on täytynyt olla mitättömiä. Ilmoituksiahan ei ensinnäkään ollut kovin paljon, ja toiseksi lehteä meni kovin vähän kaupaksi. Vaikka SKP kantoikin lehden julkaisemisesta taloudellisen päävastuun,⁸⁷ myös Läheniemi pani ilmeisesti siihen tappiokseen rahojaan liioon.⁸⁸

Vaikka lehden vastaavana toimittajana oli Läheniemi, hänen asemansa oli lähinnä muodollinen. Tosin hän yritti vaikuttaa itsepintaisesti lehden linjaan sen taustavoimien harmiksi. Kirjoittelipa hän joskus pääkirjoituksiakin.⁸⁹ Yrjö Leinon panos oli tärkeä, sillä sen lisäksi että hän kirjoitti aktiivisesti ja toimitti suurimman osan lehden numeroista, hän toimi SKP:n SB:n yhteysmiehenä lehteen ja koko liikkeeseen.⁹⁰ SKP saattoi vaikuttaa muutenkin lehden sisältöön kuin Leinon välityksellä. SKP:n KK:n politbyroolta tuli nimittäin säännöllisesti artikkeleita lehdessä julkaistavaksi. Kuten edellä on jo mainittu, ne varustettiin yleensä nimimerkillä Periaatteenmies.⁹¹ Vaikka kommunistien vaikutus lehteen oli suuri, SKP:n johto toivoi, että puolueen asema vahvistuisi entisestäänkin. Kuten KK:n politbyroon sifferikirjeestä käy selville, toivottiin Leinon rinnalle toista puolueen uskottua lehden hallintoon.⁹²

Suurin osa lehteen kirjoittaneista rivimiehistä lienee ollut tavallisia talonpoikia, joilla ei ollut hajuakaan lehden taustavoimista. He olivat maalaisliittoon tyytymättömiä, jotka halusivat protestoida, kun siihen tarjoutui hyvä tilaisuus. Tällaisiin voidaan lukea esimerkiksi paltamolainen Antti Kemppainen, joka kirjoitti varsin ahkerasti.⁹³ Lehden avustajajoukon varsinaisia ”kummajaisia” olivat jääkärisuvun vesa Sam Sihvo, joka julkaisi runoja ja kertomuksia, ja runoilija-näyttelijä Ruupert Kainulainen, joka oli Läheniemen edesmenneen pojan, Veikko Matti Läheniemen tuttavina.⁹⁴

Koska SKP:llä oli suorat yhteydet lehden tekemiseen, se jätti merkkinsä lehden sisältöön. Toisaalta lehti peilasi myös radikalisoituneiden ta-

lonpoikien yhteiskuntakritiikkiä ja suuttumusta maalaisliittoon. Lehti suuntautui maalaisliittoa vastaan. Tavoitteena oli lyödä sen rintama hajalle ja saada talonpoikaisopposition (SKP:n) ääni kuuluviin. Talonpoikien tavoitteena oli saada lehden avulla myös huojennusta huoliinsa, mikä oli SKP:lle kuitenkin vain välitavoite ja keino lisätä kannatustaan maaseudulla. Vaikka Talonpojan Sanomien ja julkisten kommunistilehtien sisällössä oli hyvin paljon samankaltaisuuksia, mikä on ymmärrettävää, Talonpojan Sanomat ei ollut yhtä selvästi kommunistien lehti kuin ne. Vaikka porvarilehdistö pitikin sitä kommunistisena, varoivat kommunistit kaikin keinoin paljastamasta mukanaoloaan ja vaikutustaan. Lehden piti olla ”itsenäisen talonpoikaisliikkeen” äänitorvi, jossa saisi olla mukana jonkin verran myös porvarillista hapatusta, mutta jonka pitäisi pääosiltaan vastata kuitenkin SKP:n toiveita. Ei olisi ollut lainkaan tarkoituksenmukaista, jos lehti olisi heti paljastanut oikean karvan-⁹⁵

Lehden maalaisliiton vastainen propaganda oli samantapaista kuin julkisten kommunistilehtien. Lehden kirjoituksissa katsottiin maalaisliiton tuottaneen pettymyksen talonpojille jo varsin pian perustamisensa jälkeen. Se oli sortunut heti kohta ”herrojen” kelkkaan. Maalaisliitosta oli tullut pelkkä kokoomuksen keppihevonen, joka veljeili rusthollarien kanssa unohtaen tavalliset talonpojat. Se oli ajanut huonosti talonpojan etuja myös eduskunnassa; talonpojat olivat sille pelkkää vaalikarjaa. Maalaisliitto oli muuttunut lehden mukaan talonpojan puolustajasta ”ministerikiipijäin, herraspokkuroijain, talohuijarien, suomettarelaisluikurien, rusthollarien ja virkavallan syöttöläisten markkina-aitaukseksi”.⁹⁶ Kirjoittelussa olikin sikäli perää, että maalaisliiton luonne oli sitten alkuaikojen muuttunut, mikä ei ollut koko talonpoikaiston mieleen.

Lehdessä esitettiin kritiikkiä myös kapitalistista järjestelmää, porvaristoa, militarismia, virkamiehiä ja yleensä herravaltaa vastaan. Tällaisia piirteitä korostava kirjoittelu oli tyyppillistä niin kommunisteille kuin populistillekin. Joskus maalaisliitonkin lehtien tyyli noudatteli samoja linjoja. Työväen ja talonpoikien liitto vilahdelti silloin tällöin lehden palstoilla. Herravallan voittamiseksi tarvittaisiin yhteenliittymistä. Kommunistien propagandan tapaan talonpoikia kehoitettiin ottamaan esimerkkiä historian talonpoikaissankareista, jotka eivät olleet taipuneet herravallan edessä, vaan nousseet sitä vastaan. Nimimerkki Periaatteenmies kirjoitti esimerkiksi 25. 3. 1927, että suurin osa talonpojista oli rehtiä miehiä, jotka eivät olisi nenästä vedettävissä. He eivät juoksisi herrojen perässä. ”Ilkan ja Poutun poikain esimerkki pitäisi nykyisiäkin talonpoikia kannustaa.”⁹⁷

Lehti penkoi luonnollisesti myös taloudellisia kysymyksiä. Pula, talonpoikien velkaantuminen, luotto-olot, korkopolitiikka, pankkien toiminta sekä pakkohuutokaupat olivat usein esillä. Höysteeksi joukkoon haukuttiin tietenkin maalaisliittoa ja muita porvaripuolueita, joskus sosiaalidemokraattejakin. Vaikeaksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi muodostuneesta Suojärven lahjoitusmaakiistasta kirjoitettiin niin ikään.

Lehti asettui talonpoikien puolelle yhtiöitä ja ”valtaapitäviä” vastaan. Joissakin lehtinumeroissa luotiin myös silmäys Neuvostoliiton ja Neuvosto-Karjalan talonpoikien oloihin positiivisessa hengessä.⁹⁸

Lehti joutui lopettamaan ilmestymisensä taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Joulukuun lopussa 1927 olleessa parissa kirjoituksessa tosin viitattiin siihen, että ilmestyminen saattaisi hyvinkin jatkua, kunhan puolueen organisaatio saataisiin kuntoon. Niin ei kuitenkaan käynyt. Viimeinen numero ilmestyi 30. 12. 1927.⁹⁹ Tapaus huomattiin etenkin maalaisliitossa. Lehden sammumista ei surtu.¹⁰⁰ Varsinkin Maakansan pakinoitsijanimerkki Juhani sepitti purevan muistovärssyn:

Suurella surulla ilmoitamme – – –, että ystävämme Matti Läheniemien äänenkannattaja ”Talonpojan Sanomat”, joka eli suureksi iloksemme toista vuotta, nukkui joulun aatonaattona ikuisen lepoon pitkällisen ja hivuttavan taudin murtamana, huolimatta vanhempien hyvästä huolenpidosta ja uutterista ponnistuksista, eivät punaiset jaksaneet ylläpitää tämän pienokaisen elintoimintaa, vaan armoton kohtalon viikate leikkasi pois tämän lupaavan taimen, joka nuoresta iästään huolimatta ennätti olla jo sotajalalla melkein kaikkia vastaan – paitsi ei Venäjän kommunisteja – joiden kanssa se säilytti hyvät välit alusta loppuun saakka.¹⁰¹

Vaikka Juhaniin kirjoitus oli pahansuopa, oli siinä totta ainakin toinen puoli. Kommunistien kommentteja ei näkynyt. Ilmeisesti lehden menetyks koettiin takaiskuna, olihan lehti heiveröisyydestään huolimatta ollut ikävä piikki maalaisliiton lihassa – varsinkin Viipurin läänin alueella. Lehden sammuminen oli kohtalokas talonpoikaiskansan puolueelle, jonka ydin se oli ollut. Puolueen äänitorven menettäminen merkitsi armotta alkavaa alamäkeä.

4.2. PUOLUEOHJELMAN PÄÄPIIRTEET

Jyväskylän toisessa kokouksessa oli tarkoitus hyväksyä vuoden 1926 joulukuussa perustetun puolueen ohjelma sitä laatimaan asetetun toimikunnan luonnoksen pohjalta. Koska puolue meni kuitenkin kahtia, syntyi yllättäviä vaikeuksia. Kokouksesta poistuneet parikkalalaiset veivät nimittäin ohjelmaluonnoksen mennessään ja hyväksyivät sen pohjalta oman puolueensa – maanviljelijäin puolueen – ohjelman. Onneksi Antti Kemppaisella ja Yrjö Leinolla oli sen verran muistiinpanoja asiasta, ettei kysymystä tarvinnut siirtää hamaan tulevaisuuteen. Kokouksessa paikalla ollut EK:n Kajaanin alaosaston etsivä kummasteli myöhemmin Kemppaisen taitoa laatia puolueohjelma ja päätyi jotensakin naiiviin lopputulokseen, että Kempainen olisi oppinut taidon Amerikassa, jossa hän oli ollut. Kuitenkin se oli hankittu paljon lähempänä. Maalaisliiton Kainuun entisenä piirisihteerinä Paltamon mies tunsu vallan hyvin maalaisliiton ohjelmaa, jota hän oli ollut vuonna 1921 hyväksymässä Helsingin puoluekokouksessa.¹⁰²

Koska ohjelman perustana oli sama Kemppaisen laatima luonnos kuin maanviljelijäin puolueen ohjelmassa, sisarpuolueiden ohjelmat muistuttivat niin ollen hyvin paljon toisiaan. Vaikka Leino oli ollut tietävästi Kemppaisen kanssa asiassa yhteistyössä, oli viimeksi mainittu ”pääideoologi”. Hänen vaikutuksestaan lopputuloksessa heijastui myös maalaislii-

ton vuoden 1921 ohjelman henki. Kyseessä oli populististyyppinen, her-
ravastainen lyhentähtäimen ohjelma.¹⁰³

Talonpoikaiskansan puolue ilmoitti ohjelmansa mukaan pitävänsä
maan tasavaltaisen hallitusmuodon pyhänä sekä noudattavansa politiik-
kassaan kansanvaltaisia periaatteita. Ohjelmassa kiinnitettiin eniten
huomiota maaseutuväestön aseman kehittämiseen, mikä oli luonnollista.
Maaseutu olisi tullut saada sellaiseksi, että se olisi kyennyt kilpaile-
maan kaupunkien kanssa ja siten estämään väestön siirtymistä ”tervees-
tä maalaiselämästä, kaupunkien turmelukseen”. Tässä näkyi selvästi popu-
listinen ajattelutapa, joka ei ollut protestitalonpoikien keskuudessa
lainkaan harvinaista.¹⁰⁴

Ohjelmassa muistutettiin siitä, että maaseutuväestön asema oli käynyt
päivä päivältä yhä raskaammaksi ja tukalammaksi. ”Äärettömän suuret
välilliset ja välittömät verot painavat, samoin rajaton korkokanta niitä
jotka luottoa tarvitsevat. Tästä seurauksena ovat yhä lisääntyvät lukuisat
pakkohuutokaupat ja esi-isiltä perityt maat siirtyvät keinottelijain kä-
siin.” Puolue halusi ohjelmansa mukaan toimia siten, ettei talonpoikaisto
sortuisi yhä raskaammaksi käyvän taakan alle. Siihen se pyrki kaikkin
luvallisin keinoin, mm. maanomistuksen turvaavan lainsäädännön avul-
la.¹⁰⁵

Talonpoikaiston sivistystarpeiden tyydyttäminen kuului myös tavoit-
teisiin. Sivistämistä olisi suoritettava seurojen, maanviljelys- ym. maata-
louteen liittyvien koulujen ja sopivan kirjallisuuden kautta ”tietoisina,
ettei muiden holhouksesta päästä vapaiksi ilman omaa pätevää sivistys-
tä”. Maatalousopetusta olisi ohjelman mukaan tullut antaa mm. kansa-
kouluissa, seminaareissa ja kansalaisopistoissa. Sen olisi pitänyt tapah-
tua Suomen olot huomioon ottaen. Sen sijaan ohjelmassa vaadittiin
maanviljelysseurojen apurahojen, konsulenttien, agronomien ym. neu-
vojen toimien lakkauttamista. Niiden tilalle olisi pitänyt perustaa maan-
viljelyskouluja ja -korkeakouluja, jotta entistä suurempi osa maaseutu-
väestöstä olisi päässyt opillisesta sivistyksestä osalliseksi. Vaikka puolue
suhtautui kielteisesti virkamieskuntaan ja liialliseen koulutukseen, tä-
män periaatteen ei tarvinnut merkitä ristiriitaa edellä sanottuun, koska
siinä oli kysymys maaseudun ja sen väestön olojen parantamisesta.¹⁰⁶

Asutuskysymys oli yksi ongelma, johon ohjelmassa kiinnitettiin huo-
miota. Valtion olisi pitänyt tukea itsenäistyneitä kruununtorppareita ja
muita entisiä vuokraajia antamalla heille lisämaita. Viljelyskelpoiset
kruununmaat olisi tullut luovuttaa asutustarkoituksiin, ja valtion olisi
pitänyt tukea rakennuksien hankkimisessa. Talonpojille olisi tullut antaa
halpakorkoisia lainoja tarkoitusta varten. Myös yhtiöiltä olisi pitänyt
pakkolunastaa maita entisille omistajille tai vuokraajille. Myös maatyö-
väestön asemaa olisi täytynyt parantaa. ”Jos maanviljelys saadaan tuot-
tamaan voittoa, on työväestön osallisuus voittoon järjestettävä.” Ohjel-
massa vaadittiin lisäksi valtion tukea myös maatalouteen kuuluvalla
pienteollisuudelle, myllyille, sahoille, nahkuriliikkeille, sähkölaitoksille
jne. Varsinaisesta teollisuudesta ohjelmassa ei sen sijaan puhuttu mi-
tään.¹⁰⁷

Ohjelma otti kantaa myös virkamiesten asemaan. Asennoituminen virkamiehiin, pappeihin ym. ”herroihin” oli kielteinen populistiseen tapaan. Maaseutuväestö oli ohjelman mukaan ryhtynyt itsenäisesti hoitamaan asioitaan ”vapautuakseen virkavallan y.m. holhouksesta”. Sen mukaan virkamieskysymys, joka ei ollut maalaisliitollekaan ongelmaton, olisi otettava esille ja selvitettävä perinjuurin. Virkamiehille, joita oli ohjelman mukaan aivan liikaa, olisi maksettava tosin kohtuullista palkkaa ”työn, eikä kulutetun ajan perusteella”, mutta joitakin virkoja olisi pitänyt ehdottomasti yhdistää toisiin ja joitakin kokonaan lakkauttaa. Kaikki valtion viroista maksettavat eläkkeet, lakkautuspalkat ja lahjapalkat olisi pitänyt niin ikään lopettaa. Ylennykset olisi täytynyt saattaa entistä enemmän kyvyistä riippuviksi. Antipatioihin vaikutti ilmeisesti se, että niin Kemppaisella kuin Läheniemelläkin – mahdollisesti muillakin – oli ollut vaikeuksia ”herrojen” kanssa.¹⁰⁸

Populistinen mentaliteetti ja ilmeisesti myös henkilökohtaiset kaunat heijastuivat kielteisessä asennoitumisessa valtion kirkkoon ja sen papiin. Läheniemi oli kirkosta eronnut, ja Kemppainen oli saanut papeista tarpeekseen vuonna 1924, jolloin hän oli hävinnyt rovasti Janhuselle ehdokaspaikkansa. Niinpä ohjelmassa vaadittiinkin kirkollisasioiden perinpohjaista selvittämistä. Tavoitteena oli kirkon erottaminen valtiosta ja kansankirkon luominen ”virkavaltaisen valtionkirkon” sijaan. Pappien valinnassa ja heidän palkkansa määrittämisessä olisi seurakunnalla tullut ohjelman mukaan olla sananvalta. ”Kirkollislaki on muutettava kansanvaltaisemmaksi. Papiit on saatava kansan palvelijoiksi eikä päinvastoin.”¹⁰⁹

Ohjelmassa suhtauduttiin maanpuolustuskysymykseen, suojeluskuntalaitokseen ja EK:hon toisin kuin sisarpuolueen ohjelmassa. Talonpoikaiskansan puolueen mielestä puolustuslaitos olisi tullut saattaa ”kansallisen hengen tukemaksi”. Palvelusaikaa olisi pitänyt lyhentää ja puolustuslaitoksen menoja supistaa; kansan maksukyky olisi tullut ottaa huomioon. Suojeluskuntalaitos olisi voitu säilyttää, mutta sen toiminnassa olisi pitänyt saada muutoksia aikaan. Ensinnäkin sen olisi perustuttava vapaaehtoisuuteen. ”Fascistihenki olkoon yhtä vieras kuin kommunistininkin. Suojeluskuntamenoissa noudatettakoon suurta säästäväisyyttä ja koetettakoon menoja supistaa. Suojeluskuntain tarkoitus olkoon maan puolustaminen.” Kansan eheyttämisen kannalta olisi ohjelman mukaan ollut tärkeitä, ettei vuoden 1918 tapahtumia selostettaisi ”rikkirepivässä tarkoituksessa”. Puolue ilmoitti ohjelmassaan pyrkivänsä mm. ”koko maailmalliseen aseista riisumiseen ja yleiseen rauhaan”.¹¹⁰

Puolue asennoitui jyrkästi EK:hon. Kun maanviljelijäin puolue ei puhunut ohjelmassaan mitään koko instituutiosta, Kemppaisen luonnoksessa ollut kohta säilyi sellaisenaan talonpoikaiskansan puolueen ohjelmassa. Mahdollisesti Kemppaisen antipatiat EK:ta kohtaan olivat perua hänen Jyväskylän matkaltaan, jolla häntä oli ollut vakoilemassa EK:n Kajaanin alaostaston etsivä. Ohjelmassa ei EK:lla katsottu olevan mitään tarkoitusta, ja siksi vaadittiinkin sen lakkauttamista. Sen tehtävät olisi voitu siirtää järjestyspoliisin huoleksi. Vaatimus sopi hyvin myös puolue-

EK:n vuonna 1928 pidättämien SKP:n Suomen byroon jäsenten retusoitu kuvakooste. Taustalla keskellä Anton Henrik Järvinen ja edessä oikealla Jalmari Rasi sekä Arvo Poika Tuominen, jotka olivat byroon miehistä eniten tekemisissä Karjalan talonpoikien liikkeen kanssa. Edessä vasemmalla Antti Ojala eli ”Paksula”, joka oli muuten SKP:n tuon ajan johtavia talonpoikaiskysymyksen asiantuntijoita (Rislakki 1982, s. 53).

een taustavoimille.¹¹¹

Puolueohjelman sosiaalipoliittinen osa oli suppea. Ohjelmassa kannatettiin kieltolakia, vaikka siihen vaadittiinkin joitakin muutoksia. Myös raittiuskasvatusta piti saada kouluihin. Niin ikään työkyvyttömyys- ja kansaneläkkeen toteuttaminen kuuluivat tavoitteisiin. Sosiaalipoliittisen osan tapaan myös kulttuuripoliittinen osa oli niukka. Vaikka ohjelma oli herravastainen, siinä asetettiin kannattamaan oppivelvollisuuslakia. Kansakoulu olisi saatava pohjakouluksi ylempiin oppilaitoksiin. Samoin kuin aiemmin pidetyissä kokouksissa myös ohjelmassa vaadittiin muutoksia kustannuksien osalta, ”ettei kansa sortuisi siitä johtuvien menojen alle”. Kaikilla kansalaisilla olisi pitänyt olla oikeus itseopiskeluun ja mahdollisuus päästä suoritettujen tenttien jälkeen eteenpäin. Kuten edellä jo todettiin, koululaitoksen olisi tullut tehostaa maatalousopetusta monella tavalla. Uskonnon opetustakaan ei olisi saanut hyljeksiä, vaikka ohjelmassa kritikoitiinkin valtion kirkkoa ja sen sielunpaimenia. Uskonnon opetus kouluissa olisi pitänyt säilyttää. Ohjelma otti kantaa myös naiskysymykseen. Myös naisille olisi pitänyt taata samat oikeudet kuin miehille päästä opintiellä eteenpäin.¹¹²

Talonpoikaiskansan puolueen ohjelmasta on kokonaisuutena sanottava, että se oli sisarpuolueensa ohjelman tapaan hajanainen. Siinä oli populistisia tunnusmerkkejä, kuten jyrkkyys virkamiehiin, kirkkoon, papistoon, vaatimuksia talonpoikaiston aseman parantamiseksi jne. Ohjelmassa ei ole havaittavissa erityisen jyrkkiä tai kommunistisiksi osoitettavia näkemyksiä, vaikkakin samansuuntaisuutta SKP:n näkemysten

kanssa oli. Yhteistä oli mm. kielteinen suhtautuminen suojeluskuntalaitokseen ja EK:hon. Vaikka jotkut puolueen vastustajat yrittivät leimata sen kommunistiseksi juuri edellä mainituilla perusteilla,¹¹³ puolueen ohjelma oli pikemminkin radikaalin talonpoikaispuolueen populistisluonteinen ohjelma. Samantapainen radikalismi ja ”herrojen” vastustaminen tuli monin paikoin esille myös maalaisliiton ohjelmassa¹¹⁴.

Koska SKP:n tavoitteena ei ollut liittää talonpoikaisliikettä kommunistiseen liikkeeseen, talonpoikaiskansan puolueen ohjelmakaan ei tarvinnut olla samanlainen kuin sen. Liian jyrkkä ja vallankumouksellinen ohjelma olisi tehnyt puolueen toiminnan vaikeaksi. Ilmeisesti myös monet talonpojat olisivat vierastaneet kovin jyrkkiä vaatimuksia. Sitä paitsi kommunisteilla lienee ollut varsin rajalliset mahdollisuudet sanella ohjelman sisältö. Sen luonnoksen oli laatinut etupäässä Antti Kemppainen, jota ei voi missään tapauksessa pitää kommunistina eikä edes vasemmistolaisena, vaikka hänellä olikin radikaaleja yhteiskunnallisia näkemyksiä.¹¹⁵ Varsinaisten kommunistien – jos Leinokin jätetään tuossa vaiheessa vielä sivuun – kynä ei ollut ilmeisestikään jättänyt lainkaan merkkiä ohjelman sisältöön.

4.3. ORGANISAATIO, OSANOTTO VAALEIHIN JA YDINALUEET

Puolueen organisaatiosta tiedetään varsin vähän. Jyväskylän toisessa kokouksessa valittu puoluehallitus lienee jäänyt pysyväksi ja samalla ainoaksi kokoonpanoksi. Sen muuttamisesta ei ole ainakaan tietoja. Ei myöskään puolueen paikallisosastojen perustamisesta ole liiemmin tietoja. Vuoden 1927 kesällä kirjoitti nimimerkki Maamies puolueen äänenkannattajassa, että puolueen toimintaa olisi alettava tukea joukolla ja että ”kyläkunnittain ja pitäjittäin on pohjaa paikallisosastoja varten ruvettava perustamaan. Ainoastaan sitä tietä voi talonpoika tässä maassa saada äänensä kuuluville.”¹¹⁶

Mitään ei kuitenkaan tapahtunut syksyn aikana. Kun Läheniemi vieraili saman vuoden marraskuussa Moskovassa ja tapasi siellä Mannerin sekä Kuusisen, kysymys nousi siinä yhteydessä esille. Läheniemen mukaan puolue ei ollut voinut järjestäytyä paikkakunnittain, koska sen säännöt olivat tuolloin vielä vahvistamatta. Ilmeisesti SKP:n johtomiehet kiirehtivät vierastaan asiassa, sillä SKP:n KK:n politbyroo kehotti kohta myös SB:n edustajaa (Jalmari Rasia) vaikuttamaan siihen suuntaan, että säännöt tulisivat mahdollisimman pian vahvistetuiksi, ja että toiminta pääsisi alkamaan kunnolla. ”Puolueosastoja tulisi jo heti perustaa”, bolitbyroo vaati. SB:n olisi toimittava siten, että SKP:n vaikutus sekä puolueen hallinnossa että sen äänenkannattajassa vahvistuisi entistään.¹¹⁷

Organisaation rakentamista yritettiinkin saada alulle Läheniemen matkan jälkeen. Mm. Talonpojan Sanomat kehotti perustamaan paikallisosastoja. Se kirjoitti:

Näitä alkeisyhdistyksiä on saatava pystyyn kaikkialle, jossa Talonpojan Sanomilla on kannatusta, ja sitä kannatusta totisesti on kaikkialla missä talonpoikiakin on. Ne kannattajat tulee vain etsiä esiin.

Vain tätä tietä me talonpojat voimme pitää oman lehtemme pystyssä. Paikallisyhdistykset on se todellinen asiamme eteen tehdyn näkyvän toiminnan muoto, jonka avulla me kaikki tunnemme kuuluvamme lähemmin yhteen, sen asian ympärille, joka katsoo talonpoikaiskansan tulevaisuutta ja yrittää kaikkensa sen nykyhetkisen olemassaolon puolustamiseksi rahavallan kynsistä.¹¹⁸

Edellisen lisäksi talonpoikaiskansan puolueen johtomiehet lähestyivät joitakin talonpoikia myös kirjeitse ja kehittivät perustamaan paikallisosastoja. Läheniemi ja Leino lähettivät mm. karijokiselle Kalle Järvimäelle malliohjesäännöt, joiden pohjalla he kertoivat paikallisosaston perustamisen käyvän hyvin laatuunsa. Kumppanukset lupasivat antaa myös neuvoja, jos sellaisia tarvittaisiin.¹¹⁹

Mille paikkakunnille puolueen organisaatio ehti ulottua, siitä ei ole tietoa. Mahdollisesti osastoja saatiin aikaan niillä paikkakunnilla, joille puolueen äänenkannattaja levisi. Organisaatio lienee ollut vahvin Karjalan kannaksella, vaikka kaikesta päättäen se jäi sielläkin melko heikoksi. Epäselväksi jää, yrittivätkö kommunistit tukea puolueen johtomiehiä organisaation luomisessa. Vaikka SKP:n vuoden 1926 puoluekonferenssi oli kehottanut puoluetöytätekijöitä järjestämään liikettä Talonpojan Sanomien ympärillä toimivaksi vallankumoukselliseksi liikkeeksi, ja vaikka SKP:n KK:n politbyroo oli vielä vuoden 1927 marraskuussa kehottanut SB:n edustajia tukemaan puolueen järjestäytymistä sekä vahvistamaan SKP:n asemia syntyvässä organisaatiossa, on aihetta uskoa, etteivät kehotukset kantaneet hedelmää. SB:ltä eikä rivikommunisteilta, jotka sitä paitsi väheksyivät talonpoikaiskysymystä, riittänyt energiaa liikkeen tukemiseen. Kommunisteilla oli riittämiin tekemistä ammattiyhdistysliikkeen riitojen kanssa. Juuri noihin aikoihinhan oli alkanut taistelu Kööpenhaminan sopimuksesta.¹²⁰ Ehkä SKP:n SB:n talonpoikaisjaoston miehet yrittivät touhuta parhaan kykynsä mukaan, mutta muuttaman miehen oli mahdotonta saada näkyviä tuloksia aikaan.

Puolueen osallistuminen vuoden 1927 eduskuntavaaleihin oli luonnollinen seuraus tapahtumista. Sen ohella, että puolueen johdossa oli henkilöitä, joilla oli politiikka veressä, ja jotka olivat jo aiemmin mieltäneet eduskuntaan,¹²¹ myös kommunistit toivoivat puolueen osallistuvan vaaleihin. Sen oli tuonut julki mm. SKP:n vuoden 1926 puoluekonferenssi.¹²² Vaikka kysymys oli esillä myös läheniemeläisten 3. 10. 1926 Helsingissä pitämässä kokouksessa,¹²³ se tuli ajankohtaiseksi varsinaisesti vasta Jyväskylän toisen kokouksen aikoihin. Silloin Talonpojan Sanomat kirjoitti asiasta ensimmäisen kerran. Lehti julkaisi nimittäin 18. 2. 1927 laajan artikkelin, jonka mukaan Karjalassa oli jo useita vaaliyhdistyksiä. Se ei kuitenkaan riittänyt. Vaalihuuto olisi kajautettava Kannakselta Lappiin saakka, lehti julisti. Artikkelin mukaan tulisi varoa, ettei mukaan pääsisi sellaisia, ”jotka olivat talonpojat pettäneet”. Olisi kelpuutettava vain omia miehiä vaaliliittoihin.¹²⁴

Puolueen väliaikainen puoluehallitus julkaisi Talonpojan Sanomissa 11. 3. 1927 laajan vaaliohjelman. Puolueen ”keskusvaalitoimisto” sijaitsi

sen mukaan Helsingissä lehden toimituksen yhteydessä. Lisäksi oli tarkoitus perustaa ”piiritoimistoja” kaikissa niissä vaalipiireissä, joissa olisi mahdollista asettaa ehdokkaita. Vaaliohjelman mukaan talonpoika oli unohdettu ja velkaantunut. Hänen kustannuksellaan keinottelu olisi lopetettava. Talonpoikia olisi tuettava mm. myöntämällä heille luottoja, etteivät he sortuisi raskaitten korkojen ja pakkohuutokauppojen alle. Myös verotusjärjestelmää olisi uudistettava tekemällä se sellaiseksi, ettei se kohdistuisi liiaksi talonpoikiin. Mielenkiintoisia vaalivaltteja olivat vaatimukset laillisten kansalaisvapauksien loukkaamattomuudesta, oikeuslaitoksen uudistamisesta kansanvaltaisemmaksi ja maanpuolustuksen muuttamisesta aiempaa halvemmaksi. Ohjelmassa vaadittiin mm. samanlaista puolustusjärjestelmää kuin buureilla oli.¹²⁵

Suurista suunnitelmista huolimatta talonpoikaikansan puolue kykeni asettamaan ehdokkaita vain Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä sisarpuolueensa tapaan. Se osoitti molempien paikallisen luonteen. Talonpoikaikansan puolueen vaaliliiton kahdeksan ehdokasta olivat Matti Läheniemi, Mikko Pitkänen, Antti Kemppainen, Edvard Mörsky, Juha Vanhatalo, Onni Partanen, Matti Iivonen ja Juho Meronen.¹²⁶

Puolueen valitsijayhdistyksiä tiedetään perustetun kymmenkunta Viipurin lääniin huhtikuun puoleenväliin mennessä. Siten puolue jäi kauaksi antamistaan lupauksista. Vaalipuhujina kiersivät maakuntaa etenkin Juho Meronen, Edvard Mörsky ja Matti Iivonen.¹²⁷ Intoa ja toiveikkuutta näyttää puolueen ehdokkailla riittäneen, sillä jopa Paltamon Mieslahdelta kotoisin ollut Antti Kemppainen jaksoi käydä Kannaksella saakka puhujamatkalla, mistä hän kirjoitti: ”Viipurin Itäisessä vaalipiirissä olen asetettu ehdokkaaksi 4 listalla. 2 listalla etusijalle. En tiedä tulenko valituksi eduskuntaan. Kävin puhumassa Kirvussa, Hiitolassa ja Kurkijoelalla.”¹²⁸

Vaalien aikana levitettiin aiemmin mainittua kirjasta *Talonpoika tienhaarassa* ja sen ohella myös toista Juho Merosen kirjoittamaksi merkittyä hengentuotetta, nimittäin *Vaalipuhetta*, joka sekin oli SKP:n miesten stilisoima. Siinä hyökättiin tuttuun tapaan maalaisliittoa vastaan. Talonpoikaisto oli joutunut maalaisliiton myötävaikutuksella ”rahan kasaa-jien orjaksi, pankkien, kassojen ja yksityisten rahapohottojen kynittäväksi”, kirjanen väitti. Kansan pohjakerrokset olivat tulleet nyt historiansa vakavimpaan käännekohtaan: niiden olisi valittava joko valtiollinen vapaus tai alistuminen ”raha- ja virkavallan johtoon ja orjuuteen”.¹²⁹

Myös Talonpojan Sanomat löi parhaan kykynsä mukaan rumpua puolueen ehdokkaiden puolesta. Se vertasi heitä historian nuijamiemiin samalla kun näki kommunistilehtien tapaan ”silloisina fleminginä” koomoslaiset ”ja kaikki niitten kanssa liittoutuneet, joista maalaisliitto on mainittava etusijalla”. Muutenkin lehti propagoi nuijamiessymboliikalla talonpoikia vaaliurnille: ”V. 1596 alkoi nuijasota Etelä-Pohjanmaalla, jossa puunuijien avulla yritettiin päästä irti silloisesta herravalan raskaasta ikeestä, – mutta se sota päättyi verilöylyyn, jonka toimeenpani silloinen raha- ja herravalta. Nyt v. 1927 on alkanut toinen nuijasota, mutta aseina tässä sodassa käytetään vaalilippua ja punaista kynää.

Tämän nuijasodan kehto lepää Karjalassa.”¹³⁰

Vaikka propaganda oli vaikuttavaa – ajoittain jopa räikeää –, se ei johtanut toivottuun tulokseen. Puolueen ehdokkaat jäivät valitsematta. Äänimääräkin oli vain 1341, mikä oli tosin hiukan enemmän kuin sisarpuolueella (784). Se oli kuitenkin laiha lohdutus. Puolueen kannatus oli suurinta Läheniemien kotikunnassa Räisälässä.¹³¹ Karjalan talonpoikien liike ei kyennyt pysäyttämään maalaisliiton etenemistä. Vaikka maalaisliitto menetti yhden paikan Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä protestiliikkeen vaikutuksesta – puolue sai 10 edustajan sijasta nyt ”vain” yhdeksän – puolue voitti kokonaisuudessaan kahdeksan lisäpaikkaa. Edustajia se sai yhteensä 52. Maalaisliiton murskaaminen ei ollut onnistunut.¹³²

Talonpoikaiskansan puolue ja maanviljelijäin puolue osallistuivat vielä vuoden 1929 eduskuntavaaleihin, vaikka molemmat olivat siinä vaiheessa jo ”entisiä puolueita”. Läheniemeläiset ja Parikkalan miehet lämmittivät tuolloin vanhaa suhdettaan ja muodostivat vaaliliiton, jota olivat tietävästi myös kommunistit toivoneet.¹³³ Vaalitulokset osoitti protestipuolueiden elinvoiman kuitenkin ehtyneen entisestäänkin; vaaliliitto sai vain 1258 ääntä, mikä oli vähemmän kuin talonpoikaiskansan puolueen edellisvaaleissa saama äänimäärä.¹³⁴

Kannatuksen tipahtamiseen lienee vaikuttanut mm. se, että talonpoikien ääniä niin Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä kuin monissa muissakin vaalipiireissä oli jakamassa tuolloin uusi yrittäjä, Suomen pienviljelijäin puolue, jolla oli vaalipiirissä yksi lista.¹³⁵ Ilmeistä on, että osa Karjalan talonpoikien liikkeelle aiemmin uskollisista talonpojista kuunteli tuolloin mieluummin uuden puolueen seirenilaulua kuin lähti entisen mukaan.¹³⁶ Myös äänenkannattajan puuttumisella ja sillä, ettei puolueella ollut juuri minkäänlaista organisaatiota, oli vaikutusta vaalitulokseen. Läheniemeläisyys nosti päätään vielä vuoden 1933 eduskuntavaaleissa, mutta silloinen yritys ei yltänyt edes vuosien 1927 ja 1929 tuloksiin.

Talonpoikaiskansan puolue oli sisarpuolueensa tapaan varsin paikallinen. Sen syntyyn olivat vaikuttaneet suureksi osaksi paikalliset syyt. Henkilökohtaiset tekijät, ilmeinen köyhtyminen rajakaupan loppumisen ja maatalouden vaikeuksien vuoksi sekä maanomistusolot (Suojärven ja Soanlahden kiistat) olivat päällimmäisinä. Paikallisuus näkyi siinä, ettei puolue asettanut koskaan ehdokkaita muissa kuin Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä. Puolueen ydinkuntia siellä olivat Räisälä, Kaukola ja Soanlahti, joista oli osa puolueen johtomiehistä ja kansanedustajaehdokkaista.¹³⁷

Talonpoikaiskansan puolueen kannattajakunnan rakennetta on vaikea luonnehtia. Vaikkei Kannas ollut varsinaista pienviljelijäaluetta, oli liikkeessä mukana velkaantuneita tai muuten vaikeuksissa olevia talonpoikia, jotka antoivat toiminnalle väriä. Varsinaista pienviljelijäjoukkoa liikkeessä edustivat ”ulkopaikkakuntalaiset”, pohjoissuomalaiset, joiden panos jäi kuitenkin muutamien kokouksien lupaamaa vähäisemmäksi. Lähinnä se oli kainuulaisten harteilla.

4.4. YHTEYDET KANSAINVÄLISEEN TALONPOIKAIS- LIIKKEESEEN

Kominternin ”talonpoikaisvaihe” oli alkanut pikku hiljaa hiipua 1920-luvun puolenvälin jälkeen. Talonpoikaisto ei ollutkaan ratkaissut vallankumouksen ongelmaa. Kiinan vallankumouksen menestys elvytti kuitenkin talonpoikaisstrategian, minkä seurauksena Krestintern kutsui kansainvälisen talonpoikaiskonferenssin kiireesti koolle vuoden 1927 lopulla, lokakuun vallankumouksen 10-vuotisjuhlien aikoihin. Niiden yhteyteen järjestettiin ns. talonpoikaislähetystö, joka toimi konferenssiin osallistuneiden maskina ulkomaailmaan. Tähän joukkoon liittyivät myös talonpoikaiskansan puolueen edustajat.¹³⁸

Kysymys suomalaisten protestitalonpoikien saamisesta mukaan tuli esille SKP:n KK:n vuoden 1927 täysistunnossa, johon osallistuivat mm. O. V. Kuusinen, J. Eklund, J. K. Lehtinen, Adolf Taimi, Antti Ojala, Arvo Poika Tuominen ja Jalmari Rasi. Siinä yhteydessä kun tuli puhetta erityisen työläislähetystön lähettämistä vallankumousjuhlille, täysistunto kehotti Taimea ja Rasia vaikuttamaan SKP:n SB:ssä siihen suuntaan, että myös talonpoikaiskansan puolue panisi kokoon kolmihenkiisen delegaation. Venäläiset esittäisivät asiasta vielä virallisen kutsun, joka julkaistaisiin Talonpojan Sanomissa.¹³⁹ Kutsu esitettiinkin. Lisäksi Talonpojan Sanomat julkaisi useita kirjoituksia, joissa kehoitettiin talonpoikia pitämään yhteisiä kokouksia asian vuoksi. Vaikutti siltä kuin matkalle olisi pyritty saamaan mahdollisimman suuri joukko osanottajia.¹⁴⁰

Saatuun toimintaohjeet talonpoikaislähetystön järjestämisestä SKP:n SB uskoi asian Anton Henrik Järvisen ja Yrjö Leinon haltuun.¹⁴¹ Mahdollista on, että Läheniemen kanssa jatkuvasti tekemisissä olleet Leino ja Järvinen kertoivat hankkeesta myös hänelle, mihin viittaa se, että hän oli erityisen innokas matkalle värvääjä. Toinen mahdollisuus on, ettei Läheniemelle kerrottu aivan kaikkea – ei esimerkiksi sitä, että kyseessä olisi Krestinternin talonpoikaiskonferenssiin osallistuminen –, mutta häntä houkuteltiin mukaan ”mainostamalla” sopivalla tavalla ainutlaatuisuutta tilaisuutta osallistua ilmaiselle matkalle ja tutustua Neuvostoliiton oloihin.¹⁴²

Läheniemi kirjoitti syyskuun lopussa karijokiselle Kalle Järvimäelle ja kertoi tälle tulevasta matkasta. Kirje osoittaa, ettei Läheniemi ollut lähestulkoonkaan kiistaton henkilö. Hän kummasteli mm. sitä, miten Neuvostoliiton olot kiinnostivat yhä enemmän ihmisiä. Maahanhan virtasi tutkijoita eri puolilta maailmaa, kuka mistäkin syystä. Maailma halusi tietää, mihin tuloksiin sosialistinen yhteiskunta oli päässyt, ja mitä virheitä se oli tehnyt. Toisten tietojen mukaan – Läheniemi jatkoi – siellä olivat vallassa työväki ja talonpojat, mutta toisten tietojen mukaan järjestelmä olikin sen kaiken irvikuva. Oli miten oli, nyt oli mahdollisuus ottaa asiasta selvää ja saada ehkä jotakin oppia pyrittäessä omassa maassa yhdistämään ”talonpoikain ja työväen valtiollinen voima ja oikeamielisen oppineisuuden eli todellisen sivistyksen apu (syrjäyttämällä kansan

asiasta piittaamat, itsekkääten, etujensa ajajat kansan asioita kavaltamasta)” sekä parantamaan oloja, jotka olivat sietämättömät ja monin paikoin vielä pahenivat.¹⁴³

Läheniemen mukaan nyt oli käynyt selville, että matkalle, joka olisi rajalta lähtien ilmainen, pääsisi mukaan 3–4 talonpoikaiskansan puolueen jäsentä. Heitä tulisi olla eri puolilta Suomea. Valintaa tehtäessä oli huomio kohdistunut mm. Järvimäkeen, jota Läheniemi pyysi mukaan sekä kehotti hoitamaan käytännön valmistelut mahdollisimman pian kuntoon. Ilmeisesti Läheniemi aavisti, mihin ampiispesään hän oli pistänyt päänsä, koskapa hän varotti:

Puolueemme siellä käyntiä tulevat vastustajamme kyllä selittämään niin epäisänmaalliseksi ja kaikeksi pahaksi kuin heidän – – – mielikuvituksensa suinkin sallii.

Mutta jos meidän isänmaallisuutemme ei kestäisi edes yhtä, kuinka hauskaa vieraassa maassa tehtävää matkaa tahansa, niin ei sellaisella isänmaallisuudella missään mitään tee, – pidettäisiin sitä kuinka kotona tahansa, ei se mitään koetusta kestäisi! – Ja ainoastaan semmoiset, joilla itsellään ei oikeata isänmaallisuutta milloinkaan ole ollutkaan voisivat semmoisesta matkasta meitä syyttää.

Jos siis vain matkalle lähtijä voi itseensä luottaa, voi tuon matkan, vastustajaimme odotettavista panetteluista välittämättä kyllä tehdä. Tätä katsantokantaa edustavat useimmat vastaukset, joita puolueemme jäsenet ovat asiasta lausuneet!¹⁴⁴

Ilmeisesti Järvimäki lupautui matkalle, koskapa Yrjö Leino kehotti häntä lokakuussa järjestämään käytännön asiansa (passi- yms. asiat) mahdollisimman pian kuntoon.¹⁴⁵ Mahdollista on, että Läheniemi ja Leino yrittivät saada matkalle muitakin talonpoikaiskansan puolueen toimintaan osallistuneita. Mm. Antti Kemppaisen osallistumisesta matkalle huhuiltiin hänen kotipaikkakunnallaan.¹⁴⁶ Halukkaita ei löytynyt kuitenkaan maksimimäärää. Tuolloin vielä edessä olevaa talonpoikaislähetystä käsitellyt Kominternin talonpoikaislehti Internationaler Bauernkorrespondent totesi nimittäin vain kolmen suomalaisen ilmoittautuneen matkalle.¹⁴⁷ Heistäkin jäi vielä yksi pois, ja matkalle osallistui vain sittemmin vain Matti Läheniemi ja Juho Meronen.

Kansainväliseen talonpoikaislähetystöön kuului edustajia seuraavista maista:¹⁴⁸

Saksasta	11
Tsekkoslovakiasta	8
Ranskasta	7
Meksikosta	7
Ruotsista	6
Norjasta	2
Suomesta	2
Itävallasta	2
Italiasta	1
Yhteensä	46

Krestinternin järjestämään talonpoikaiskonferenssiin ja maaseudulle suuntautuneeseen tutustumismatkaan osallistui suomalaisista vain Meronen, sillä Läheniemi palasi yllättäen kotimaahansa jo 29. 10. 1927.¹⁴⁹ Mikä siihen oli varsinainen syy, siitä ei ole tietoa. Sitä ennen ehti tapahtua kuitenkin yhtä ja toista mielenkiintoista. Läheniemi neuvotteli

SKP:n johtomiesten kanssa talonpoikaiskansan puolueen ja sen äänenkannattajan tulevaisuudesta sekä kävi esittelemässä ajatuksiaan Kannaksen talonpoikien maito-osuuskunnasta Neuvostoliiton kauppa-asioiden kansankomissaari Mikojanille. Lisäksi hän osallistui 28. 10. 1927 järjestettyyn talonpoikaisjuhlaan ja sai siellä pitämälleen puheelle hyvän vastaanoton. Moskovskaja Pravda julkaisi päälle päätteeksi Läheniemen ja Merosen valokuvat ja haastattelun, jossa miesten kerrottiin edustavan uutta suomalaista talonpoikaispuoluetta.¹⁵⁰

Neuvostolehtien kirjoittelu, haastattelut ja jo pelkkä tieto siitä, että talonpoikaiskansan puolueen kaksi johtomiestä oli lokakuun vallankumouksen 10-vuotisjuhlilla, sai useimmat porvarilehdet näkemään kirjaimellisesti ”punaista”.¹⁵¹ Valittakoon lehtien laajasta tarjonnasta vain pieni näyte. Ehkä ilkeämielisin kirjoitus oli tälläkin kerralla Maakansan pakinoitsija Aatamilla, joskaan Kainuun Sanomien Ananias ei jäänyt paljoa jälkeen. Aatami suorastaan hekumoi speaktaakkelissaan, jonka hän sepitti parivaljakon osallistumisesta juhlallisuuksiin. Sen mukaan Läheniemi ja Meronen oli pantu juhlassa istumaan neekerin ja kiinalaisen väliin. Molemmat suomalaiset olivat tärkeän näköisiä punaisessa paidassaan. Illan mittaan ”suomalaisten talonpoikien” edustajat innostuivat – niin Aatami kuvitteli – ja Meronen nousi ylös sekä ryhtyi puhumaan siitä miten, talonpoikaiskansan puolue ei ollut kasvanut, vaikka mitä yritettiin. Lopuksi hän kohdisti sanansa pöydän päällä istuville venäläisille tovereille: ”Oi rakkaat venäläiset toverit: tulkaa ja auttakaa meitä. Ensin rahalla ja sitten muulla avulla. Olettehan tekin päässeet valtaan, vaikka talonpojat eivät ole puolellanne.”¹⁵² Kertomuksen mukaan komissaari nousi ylös, hymyili leveästi Meroselle ja puhkesi puhumaan:

Hjuva, finski tavaritshi hjuva! Mina kiittä tavaritshi Matjvej Matjvevitsh Ljäheniemi ja Jvan Jvanovitsh Mjeronen njämä tavaritshi sana. Finski burshui panna seinä vieri ja bum, bum! Kaikki Venaja burshui tekemäs nii. Hjuva tulemas. Paljo valta saamas, paljo vodka juomas, paljo ripatshka tanssimas. Vot. Musikka verot maksamas, sota käymäs, sovjet hallitsemas. Tavaritsh Matjvej, tavaritsh Jvan, me aina muistamas tämä rukous. Kun te revolutsija toimenpanemas Finski kubernementis, me lähettäs teille hjuva komissari. Tavaritsh Matjvej Matjvevitsh Ljäheniemi me tekemäs komissariati doma dvornik ja tavaritsh Jvan Jvanovitsh Mjeronen finski tsheka piissari A vot!¹⁵³

Vaikka lehtien kirjoittelussa olikin jotakin perää, eivät tapahtumat sujuneet aivan edellä mainitulla tavalla. Yleisen ilmapiirin vuoksi lehdet suhtautuivat matkaan tunneperäisesti ja näkivät sen ”maanpetturuutena”. Sitäkin harvemmin ne esittivät ymmärtäviä kannanottoja.¹⁵⁴ Läheniemen ja Merosen matka ei ollut kuitenkaan mikään tavallinen turistimatka. Kuten edellä on jo käynyt selville Läheniemi neuvotteli SKP:n johtomiesten kanssa Talonpojan Sanomien avustamisesta ja maalaisliiton hajottamisesta. Vaikka hän palasi jo kohta takaisin Suomeen, matkalla oli selvästi poliittinen luonne.¹⁵⁵

Sen jälkeen kun Läheniemi oli jo palannut kotimaahansa, alkoi Krestinternin talonpoikaiskonferenssi. Sen aikana esille tulleet kysymykset olivat ajankohtaisia kansainvälisen kommunistisen liikkeen taktiikassa. Konferenssissa käsiteltiin taistelua sodanvaaraa vastaan, työväen ja ta-

lonpoikien liiton kehittämismahdollisuuksia, erilaisia maanomistusoloihin liittyviä ongelmia ja yleensäkin talonpoikaiston asemaa. Pääalustajana toimi puolalainen Dombal, joka piti talonpoikaiston tärkeimpänä tehtävänä taistelua fasismia vastaan. Kannanotto oli varsin ymmärrettävä, sillä Puolassa – niin kuin monissa muissakin maissa – oli oikeistolainen järjestelmä noussut valtaan.¹⁵⁶

Dombal väitti, etteivät suurtilallisten järjestöt palvelleet tavallisten talonpoikien etuja. Hänen mielestään ”objektiiviset olosuhteet” kaivoivat siksi maata porvariston jalkojen alta. Talonpoikaisto köyhtyi köyhtymistään, ja elintaso laski. Talonpoikien olisi vihdoin yritettävä vapautua ”orjuuttajistaan” ja järjestäytyttävä uudella pohjalla. Dombalin mielestä olosuhteet olivat talonpoikaismassojen keskuudessa tehtävälle vallankumoukselliselle työlle suosiolliset. Hän tuomitsi agraaripuolueiden kansainväliset järjestöt ja vaati Krestinternin vahvistamista, sillä vain se ajoi hänen mielestään köyhien talonpoikien etuja. Kun agraaripuolueiden kansainvälinen tutkimuslaitos (Kansainvälinen Maatalousinstituutti, Rooma) selvitti hänen mukaansa vain sitä, miten talonpoikia voitaisiin edelleen pettää, yritti Krestinternin vastaava tutkimuslaitos (Kansainvälinen Agraari-instituutti, Moskova) etsiä keinoja talonpoikien vapauttamiseksi.¹⁵⁷

Suomen talonpoikien asemasta ei konferenssissa juuri puhuttu. Se osoitti selvästi, ettei Suomi kuulunut tässäkin vaiheessa mahdollisten talonpoikaiskumouksien listalle. Myös suomalaisten oma panos jäi vähäiseksi. Tosin Juho Meronen uskaltautui muiden mukana käyttämään puheenvuoron, jossa hän arvosteli voimakkaasti Suomen oloja. Erityisesti hän piti verotusta raskaana ja väitti maan olevan keinottelun kohteena. Neuvostoliitossa tilanne oli toisin. Siellä olivat talonpojat hänen mielestään vapaita. He omistivat maan eivätkä olleet alistetussa asemassa. Meronen ylistikin neuvostojärjestelmää siitä, että se avusti talonpoikia kaikin mahdollisin tavoin. Hänen mielestään työläiset ja talonpojat ajaisivat parhaiten asiaansa ja edistäisivät vapautumistaan, jos he puolustaisivat tätä maataan.¹⁵⁸

Talonpoikaiskonferenssi oli sitä mieltä, etteivät eri maissa toimeen pannut agraarireformit olleet poistaneet maaseudun ongelmia; maa oli edelleen suurtilallisten hallussa. Kapitalistinen valtio tuki pankkeja, suurliikkeitä ja yleensäkin suuromistusta, mistä kärsivät juuri tavalliset talonpojat. Kansainvälisen talonpoikaismassojen liikkeen olisi noustava tätä kaikkea vastaan. Konferenssi kehotti taisteluun kapitalistien ja suurtilallisten luokkaherruutta sekä fasismia vastaan. Tavoitteena tulisi olla työväen ja talonpoikien hallituksen luominen.¹⁵⁹

Talonpoikaislähetystön ohjelmaan kuuluneen tutustumismatkan neuvostomaaseutuun Meronen suoritti norjalaisten ja ruotsalaisten edustajien kanssa Rostovin seuduille, mistä itse kukin kirjoitti sitten matkakertomuksen. Meronen kirjoitti, että koska Suomi ja sen naapurimaa olivat olleet jo pitkän aikaa toisistaan erillään, ja maiden raja oli suljettu, ei tiennyt, mitä toisessa maassa tapahtui. Sen vuoksi täytyi jatkuvasti tyytyä porvarilehtien ”toinen toistaan ruokottomampiin” kuvauksiin Neu-

vostoliitosta. Tämän vuoksi hän oli kertomansa mukaan samonnut rajan toiselle puolelle noukkiakseen ”omin käsin tästä kielletystä puusta hedelmiä”. Näkemänsä perusteella hän väitti, että neuvostotalonpoika oli vapaa; vanha tsaarin aikainen kurjuus oli poissa. Hän toi peittelemättä ihastuksensa esiin ja julisti, ettei samanlaisia saavutuksia ollut vielä millään toisella valtiolla. Hänen mielestään ne olivat ensiaskeleita ”koko maailman kapitalismin perinpohjaiseen kukistamiseen”.¹⁶⁰

Vaikkei ole varmaa, oliko Merosen nimellä Vapaudessa ja Internationaler Bauern-korrespondentissa julkaistu matkakertomus täysin hänen sepittämänsä, vai oliko siihen tehty ”toimituksellisia merkintöjä”, on selvää, että hänen konferenssissa pitämänsä puhe, kommunistilehdissä julkaistu matkakertomuksensa sekä paluumatka Suomeen antoivat porvarilliselle lehdistölle lisää vettä myllyyn. ”Kunnon kansalaisten” silmissä Meronen saattoi hyvinkin näyttää kommunistien agentilta jo siksikin, että hän kompromettoitui tullissa yrittäessään tuoda maahan Suomessa kiellettyä kirjallisuutta.¹⁶¹ Mm. Käkisalmen Sanomat hyökkäsi voimakkaasti häntä vastaan ja väitti, etteivät hänen kehunsa pitäneet paikkaansa. Lehden mukaan Meronen yritti kaikin keinoin ylistellä hallitusta, ”joka aikoinaan ajoi maamme kansalaissotaan ja uhkasi viedä vapautemme uudelleen ryssien tallattavaksi”.¹⁶² Ehkä tässä oli liian paljon säilytetty neuvostohallituksen vastuulle.

Tapahtumista pisteliäästi kirjoitelleet lehdet saivat viimeisessä Talonpojan Sanomissa tuomionsa. Läheniemi torjui omassa kirjoituksessaan väitteet kommunistisuudestaan perättöminä juttuina ja panetteluina, joiden takana oli hänen vihamiehiään. Hän vaati parjaajiltaan todistuksia, vaikkei uskonut niitä löytyvän. Moskovan matka oli antanut heille vain oivallisen aiheen päästä ”kutomaan pirullista verkkoaan ympärilleni ja vahingoittamaan lehtiyritystäni”, Läheniemi kirjoitti. Toisessa kirjoituksessa luotiin taas katsaus Läheniemen ansioihin Karjalan talonpoikien etujen puolustajana, tsaarivallan vastustajana ja vannoutuneena itsenäisyysmiehenä sekä tasavaltalaisena. Koska hän oli aina ajanut kansan asiaa, hän oli joutunut ”herrojen” epäsuosioon. Jos hän olisi ollut monien muiden lailla tapahtuneiden epäoikeudenmukaisuuksien edessä hiljaa ja kuuluttanut talonpojille, että juuri tällainen meno oli oikein, hän olisi nyt valtaa pitävien suosiossa. ”Mutta nyt hän on anarkisti, kommunisti, bolshevikki ja ties mikä nihti – syystä, että katsoo asioita sinun kannaltasi, sinä itsenäisen Suomen talonpoika.” Kirjoituksen mukaan Läheniemi oli hiihtänyt auki ladun; sitä olisi kuljettava. Jos niin ei tehtäisi, olisi tyydyttävä edelleenkin rahavallan valmistamaan maaorjuuteen.¹⁶³

On selvää, ettei Läheniemen persoona miellyttänyt kaikkia, minkä vuoksi vanhojakin erimielisyyksiä saatettiin muistella tässä yhteydessä. Vaikka Läheniemeä ja Merosta ei pidettäisikään kommunisteina – sellaisestahan ei ole todisteita –, he osallistuivat kuitenkin kommunistien järjestämälle matkalle, Läheniemi neuvotteli SKP:n johtomiesten kanssa ja Meronen otti vielä osaa talonpoikaiskonferenssiin, jonka Krestintern oli järjestänyt eri maiden radikaaleille talonpoikaisliikkeille ja -puolueille.

le. Kommunistit lukivat talonpoikaiskansan puolueen tähän samaan joukkoon ja noteerasivat puolueen edustajien mukana olon.

Edellisestä huolimatta ei voida väittää, että koko talonpoikaiskansan puolue saattikka koko talonpoikien oppisitioliike olisi ollut kommunistien kanssa yhteistyössä ja samalla sellaista liikettä, jota Komintern ja Krestintern olisivat voineet SKP:n myötävaikutuksella johtaa. On luultavaa, etteivät monetkaan rivimiehet tienneet, miksi puolueen johto toimi laillaan, tai mitä se milloinkin suunnitteli. Puolueen asioista päätti muutama henkilö. Rivimiehille – tavallisille talonpojille – oli ollut alusta lähtien tärkeintä taloudellisten olojen parantaminen ja tulevaisuuden turvaaminen. Sen puolesta he olivat protestoineetkin. He eivät tähdänneet niinkään yhteiskuntajärjestelmän muuttamiseen, mikä taas oli kommunistien tavoite, ja mitä varten SKP katsoi tarvitsevänsä myös köyhän talonpoikaiston apua.

Vaikka sivulliset ehkä liiaksi samaistivat talonpoikaiskansan puolueen sen johtajiin, on ilmeistä, etteivät kaikki puolueen toimintaan osallistuneet edes hyväksyneet vuoden 1927 lopussa sattuneita tapahtumia. Mm. Antti Kemppainen jäi sivuun. Hän kirjoitti vuoden 1928 alussa muistikirjaansa: ”Talonpojan Sanomat lakkasivat ilmestymästä. Syy oli siinä että se meni liijaksi vasemmalle, eli suosimaan kommunisteja. Läheniemi ja Meronen kävivät Venäjällä kommunistien 10 vuotisessa juhlassa ja ryhtyivät puollustamaan kommunisti järjestelmää.”¹⁶⁴

5. ARVIOITA LIIKKEESTÄ JA VERTAILUA

Kommunistit toivoivat Karjalan talonpoikien liikkeestä merkittävämpää maaseudun protestia kuin mitä sittemmin tapahtui. Vaikka liike rajoittui Kannakselle, eikä sen vaalimenestyskään ollut erikoinen, oli SKP:n johto ”talonpoikaisvaiheessaan” yllättävän toiveikas. Vaikka kommunistisen liikkeen riveissä esiintyikin talonpoikaiskysymyksen merkityksen vähättelyä, siihen ei syylistynyt maanalaisen puolueen johto. Se uskoi mahdollisuuksiin voittaa talonpoikaisto kerran vallankumouksen puolelle.

Mm. Kullervo Manner uskoi uusien tuulien puhaltamiseen maaseudulla. Käsitellessään vuoden 1927 eduskuntavaalien jälkeistä tilannetta Manner oli näkevinään rakoilua maalaisliitossa, josta talonpojat olivat hänen mielestään vihdoinkin alkaneet irtaantua. Uusimpana osoituksena siitä oli talonpoikaiskansan puolue, joka esiintyi lehtensä avulla ”suurporvariston ja kulakkien politiikkaa vastaan” ja suhtautui myönteisesti työväestöön. Vaikka Manner oli oikeassa siinä, että liikehtimisen taustalla oli talonpoikien vaikea asema ja siitä aiheutunut tyytymättömyys maalaisliittoa kohtaan, hän näki maalaisliiton aseman liiaksi uhattuna. Hän unohti, että maalaisliitto oli juuri saavuttanut kahdeksan lisäpaikkaa eduskuntavaaleissa. Puolueen rakoilusta oli turha puhua.¹⁶⁵

Saman vuoden lopussa Manner oli valmis vetämään kesän eduskunta-

vaaleista vieläkin pitemmälle meneviä johtopäätöksiä. Hiukan aiemmin oli pidetty Krestinternin talonpoikaiskonferenssi, jonka kynnyksellä hän oli tavannut Läheniemen ja saanut tältä – mahdollisesti myös Meroselta – tietoja talonpoikaiskansan puolueen kasvumahdollisuuksista. Ehkä Manner oli liiaksi uskonut oppositiotalonpoikia, koskapa hän kirjoitti, ettei ”valkoinen diktatuuri” voisi Suomessa enää rakentua yhtä vankasti talonpoikaiston varaan kuin vuonna 1918, sillä nyt oli olemassa jo talonpoikaisia liikkeitä, jotka lupasivat vallankumoukselliselle työvälle talonpoikaistosta ”reservin ja liittolaisen”.¹⁶⁶ Kuitenkin jo parin vuoden päästä talonpoikaisto joutui äärioikeiston vankkurien vetäjäksi.

Vaikka Manner myönsi, että liike oli vielä heikko, sen olemassaolo merkitsi kuitenkin maalaisliiton rintaman rikkoutumista. Tuossa vaiheessa – hän jatkoi –, jolloin ei eletty vallankumouksellisessa tilanteessa, talonpoikaisto radikalisoituisi vielä hitaasti. Aluksi se siirtyisi maalaisliittoon ja sitten sosiaalidemokraatteihin, mikä jo sellaisenaan osoitti tyytymättömyyttä oloihin. Sen sijaan vallankumouksessa talonpoikaisto olisi valmis siirtymään miten pitkälle tahansa ”pikkuporvarillisen horjuvan luonteensa vuoksi”, Manner filosofoi.¹⁶⁷ Muutaman vuoden takaiset tapahtumat olivat kovin helposti unohtuneet!

Jos Manner olikin nähnyt liikkeessä hyviä puolia, ei kaikissa kommunistien arvioissa oltu yhtä tyytyväisiä. Vilho Honkaselta vuonna 1929 takavarikoidussa raportissa esitettiin voimakasta kritiikkiä SKP:n liikkeen yhteydessä noudattamaa taktiikkaa kohtaan. Kuten edellä on jo mainittu, pidettiin virheenä mm. sitä, että kommunistit olivat lähteneet tukemaan puolueen perustamista. Raportissa ei arvosteltu ainoastaan tätä yksityiskohtaa, vaan siinä kiinnitettiin yleensäkin huomiota kommunistien maaseudulla suorittamaan työhön. Raportin mukaan sitä tehtiin kehnolaisesti. Karjalan talonpoikien liikkeen järjestelyssä oli sen mukaan edetty kohtalaisesti aina vuoteen 1926 saakka, vaikka työtä olivatkin haitanneet erimielisyydet. Puolueen perustamisen ohella muodostui raportin mukaan virheeksi se, että uskottiin ”ilman edellä käyviä fraktioita” kyettävän luomaan oppositioelimiä maalaisliiton sisälle. ”Niinpä ei Karjalassa enempää kuin muuallakaan, missä mahdollisuuksia talonpoikain fraktioiden järjestämiselle olisi ollut, ei sellaisia ole syntynyt.”¹⁶⁸

Vaikka raportissa saattoi olla jälkiviisautta – se oli laadittu liikkeen sammumisen jälkeen –, sen väitteet olivat kuitenkin varsin johdonmukaisia ja hyvin perusteltuja. Sisältöön saattoi vaikuttaa kuitenkin sekin, että raportti oli tarkoitettu SKP:n KK:lle. Koska juuri mitään ei ollut saatu aikaiseksi, raportin laatijan oli turha esittää asioita samassa sävyssä kuin vielä liikkeen toiminta-aikana julkaistuissa artikkeleissa, jotka oli tarkoitettu joukoille innoitukseksi.

Vaikka SKP:n vuoden 1927 puoluekonferenssi oli vielä päättänyt, että kommunistien olisi tuettava ”tyytymättömien talonpoikien itsenäistä oppositioliikettä” ja suojeltava sitä ajautumasta porvaripuolueiden ja sosiaalidemokraattien syliin,¹⁶⁹ kommunistien tuki lienee jäänyt vuoden 1928 puolella entistään mitättömämmäksi, sillä maanalaista puoluetta

kohtasi kevättalvella tuhoisa suonenisku Jalmari Rasin provokaation seurauksena. SKP:n silloisen SB:n kaikki jäsenet sekä piiriorganisaattorit yhtä lukuunottamatta pidätettiin ja tuomittiin Tammisaareen. Kiinni joutuivat mm. Adolf Taimi, Jaakko Kivi, Anton Henrik Järvinen, Arvo Tuominen, Väinö Vuorio, Antti Ojala, jotka kaikki olivat jotenkin olleet tekemisissä orastavan talonpoikaisliikkeen kanssa. Olisi ollut ihme, jos SKP olisi saanut Karjalan kannaksella vielä samana vuonna jotakin talonpoikaiskysymyksen alalla aikaan.¹⁷⁰

Kaikista vastoinkäymisistä huolimatta työ maaseudulla oli saatu alulle. Mitenkään merkittävää ei oltu saatu aikaan, mutta oli aihetta uskoa, että annettua kisällinnäytettä olisi mahdollisuus parantaa tulevaisuudessa. Oli vain odotettava uutta tilaisuutta ja talonpoikien liikehtimiselle suotuisaa kasvualustaa. Vaikkei Karjalan talonpoikien liike ollut merkinnyt paljoakaan Kominternin ja Krestinternin näkökulmasta katsottuna – olihan Suomi muutenkin toisarvoinen maailmankolkka –, oli liikkeen edistymistä ja SKP:n toimintaa ilmeisesti kuitenkin seurattu, sillä Kominternin johtohan (Zinovjev) oli aikanaan painottanut sitä, että juuri talonpoikaisto ratkaisisi Suomen vallankumouksen kohtalon. Vaikka Kominternin johto olikin vaihtunut – Zinovjevin tilalle oli noussut Nikolai Buharin –, ei sen käsitys ollut ilmeisestikään muuksi muuttunut. Suomen maaseudun ongelmia ei ollut reformeista huolimatta ratkaistu, ja Buharin korosti tunnetusti talonpoikaiston merkitystä vallankumouksessa.¹⁷¹

Suunnan jatkuvuuden Suomen tapauksessa voi päätellä Kominternin sihteerin O. V. Kuusisen vuoden 1928 alussa Kommunistissa julkaisemasta artikkelista. Hänen mielestään talonpoikien ryhmittyminen valkoisten puolelle vuonna 1918 oli omalta osaltaan ollut aiheuttamassa vallankumouksen tappiota. Se oli tulevan vallankumouksen kannalta tärkein opetus. Talonpoikaiskysymys oli Kuusisen mielestä siksikin tärkeä, koska maatalousväestön osuus kansasta oli noin 65 %. Vuonna 1918 talonpojat antoivat pettää itsensä; he eivät muistaneet historiaansa. Nyt kommunistien olisi Kuusisen mielestä tullut selvittää tuota petosta ja yritettävä luoda työväen ja talonpoikien liittoa. Kommunistit toivoivat, että talonpojat olisivat itsekin ottaneet opikseen ja asettuisivat Suomen tulevassa vallankumouksessa köyhälistön rintamaan. ”Ja silloin ei meitä voita lahtarien valhe eikä voima”, Kuusinen muistutti.¹⁷²

Talonpoikaiskansan puolueeseen verrattavia bulvaanipuolueita, joihin kommunisteilla oli vaikutusta, syntyi useissa eri maissa. Tunnetuimmat niistä lienevät olleet Itä-Euroopan radikaalit talonpoikaispuolueet. Niistä mainittakoon esimerkiksi jugoslavalainen Kroatian talonpoikaispuolue, jonka johtajalla Stjepan Radicilla oli läheiset suhteet kommunisteihin. Se lienee jäänyt ainoaksi Krestinterniin liittyneeksi puolueeksi. Myös Puolan Hramada, Selrob eli Ukrainan talonpoikien ja työläisten sosialistinen unioni sekä riippumaton talonpoikaispuolue on mainittava. Samaan joukkoon on totuttu liittämään myös Yhdysvalloissa syntynyt maanviljelijäin ja työväen puolue (The Farmer-Labour Party) sekä sen seuraaja yhtynyt maanviljelijäin ja työväen puolue (The Federated

Farmer-Labour Party), jota on pidetty amerikkalaisten kommunistien ensimmäisenä kunnollisena joukkojärjestönä. On selvää, että edellä luetellut puolueet olivat huomattavasti suurempia kuin niiden suomalainen sukulainen. Niiden vaikutus politiikkaan oli myös sen mukainen.¹⁷³

Pohjanmaan katoliike (1928–1930)

1. VUODEN 1928 KATO TAUSTALLA

Vuonna 1928 sattui paha kato, joka oli erityisen tuhoisa Pohjois-Suomen pienviljelyalueilla. Valtiovalta ei asettanut nyt vuoden 1923 lailla erityistä valtakunnallista katokomiteaa, vaan tyytyi perustamaan Oulun Katokomitean, jonka puheenjohtajaksi tuli maaherra E. Y. Pehkonen, ja Kajaanin katotoimikunnan, jota johti henkikirjoittaja J. Huovinen. Kato pani pienviljelijäväestön kestokyvyn kovalle koetukselle ja loi sitä kautta pohjaa maaseudun radikalisoitumiselle.

Vaikka Jalmari Rasin provokaation seurauksena vuoden 1928 kevättalvella suoritettut pidätykset olivat vieneet kommunisteilta parhaan terrän, oli oikeastaan yllättävää, että SKP kykeni heti tarttumaan katokysymykseen. Puoluehan oli joutunut kiinnittämään paljon huomiota organisaationsa uudistamiseen ja paikkaamiseen. Selitys ripeyteen löytynee siitä, että puolueen maanalainen organisaatio oli säilynyt jotensakin hyvin juuri Pohjois-Suomessa, siellä missä katokin oli pahin. Pienviljelysvaltaisuutensa ohella se oli vahvaa kommunistialuetta. Ei tule unohtaa myöskään sitä, että puolueen johto piti talonpikaiskysymystä erityisen tärkeänä, vaikka rivimiehet väheksyivätkin sitä. Lisäksi Karjalan talonpoikien liikkeestä saadut kokemukset olivat vielä tuoreesti muistissa, eikä siinä mukana olleita kaikkia kommunisteja ollut suinkaan pidätetty. Mm. Yrjö Leino oli vapaana. Koska lisäksi puolueen Suomessa toiminut johto (SB) oli uudistettu heti kevättalven pidätyksien jälkeen,¹ edellytykset kadon pohjalta organisoitavaan pienviljelijäliikkeeseen olivat olemassa. Luokkataisteluahan oli yritettävä terävöittää, kuten noihin aikoihin pidetty Kominternin VI kongressi edellytti.

Kommunistilehdistö reagoi syntyneeseen tilanteeseen voimakkaasti. Varsinkin oululainen Pohjan Voima kirjoitti ärhäkkäästi, olivathan tuhot olleet pahimpia juuri sen alueella. Lehti väitti eräässä kirjoituksessaan, ettei talonpoikia uhannut pula ollut äskettäin syntynyt. Itse asiassa se oli ollut olemassa monta vuotta. Syntynyt tilanne oli vain kehityksen huipentuma. Kominternin VI kongressin henkeen lehti ennusti ”kolmannen vaiheen” ilmenemismuotoja myös Suomen maaseudulle. Vasara-

markkinat tulisivat laajenemaan tulevaisuudessa. Lehti kysyikin: ”Kuu-
leeko tätä pauketta maan työtätekevät? Kykeneekö se herättämään työtä-
tekevän talonpoikaiston suuret joukot iänkaikkisesta porvarillisesta
unestaan? Opettaako se heidät näkemään nykyisen tilansa ja tulevaisuu-
tensa oikeassa valossa? Vastatkaa siihen.”² Ennen kuin kirjoitus näki
päivänvalon, SKP:n maanalainen koneisto oli ryhtynyt jo herättämään
talonpoikia toimintaan. Se tapahtui KK:n katotilanteesta antaman ohje-
kirjeen pohjalta.

Millä tavalla kyseinen asiakirja, joka oli otsikoitu *Katotilanne ja tehtä-
vämmme* (liite 3), oli syntynyt, siitä ei ole varmaa tietoa. On kuitenkin
ilmeistä, että se oli laadittu heti katotilanteen selvittyä, mahdollisesti
elo-syyskuussa, jolloin SKP:n johto kokoontui suppeahkoon neuvottelu-
kokoukseen Moskovaan. Puolueen edustajia oli osallistunut sitä ennen
Kominternin VI kongressiin, jossa hyväksytyt ”kolmannen vaiheen” tee-
sit velvoittivat rajun luokkataistelupolitiikan käyttöön ottoa myös Suo-
messa. Vaikka SKP:n neuvottelukokouksen tarkat päätökset eivät ole-
kaan olleet käytettävissäni, on selvää, että katokysymys oli kokouksessa
puitavana. Yleensä tällaisissa tilaisuuksissa luotiin varsin perusteellinen
katsaus vallitsevaan tilanteeseen ja asetettiin sen pohjalta puolueen
tehtävät ja tavoitteet.³

Koska kyseinen ohjekirje on katoliikkien syntyä valaiseva perustavaa
laatua oleva asiakirja, sitä on syytä käsitellä varsin laajasti. Siitä käyvät
selville kommunistien tilanteen mukaiset tavoitteet.

Vaikka kato olikin luonnonilmiö, siihen liittyi KK:n mielestä myös
yhteiskunnallisia tekijöitä. Kapitalistisen ”riistotalouden” vallitessa ei
ollut ryhdytty tarvittaviin ennakkotoimiin katojen torjumiseksi tai nii-
den tuhojen pienentämiseksi. Kadoista hyötyivät vallanpitäjät. Niistä
kärsivät sen sijaan pienviljelijät ja muut ”työtätekevät luokat”. Tämä
kato oli koetellut pahiten Pohjois-Suomea ja Kainuuta, joiden pienvilje-
lijät hakivat leivänjatketta myös metsätöistä. Niitä ei nyt kuitenkaan
ollut. Niinpä näiden seutujen pieneläjät olivatkin suuressa vaarassa sor-
tua tiloiltaan. Muutamilla paikkakunnilla oli jo odotettavissa pakkohuu-
tokauppoja.

Ohjekirjeen mukaan katotilanne ei koskenut suurtilallisia; järjestelmä
turvasi heidän etunsa. Tuhot eivät koskettaneet rintamaita. Suurtilalliset
olivat porvariston kanssa valmiita hyötymään toisten hädästä. Heidän
asenteensa katokysymykseen oli samanlainen kuin ”sotakulashien” asen-
ne sotaan; siitä olisi hyödyttävä kaikin keinoin. Puolueen KK:n mielestä
raatajat tulisivatkin arvioimaan suhteensa valtaa pitäviin uudelleen ja
huomaamaan, että ”kapitalismin herravalta” on heidän eduilleen vieras.
Siitä seuraisi:

Ja näin ollen katokysymys muodostuu meidän nykyisissä porvarillisissa oloissamme olojen
pakosta kaikilta osiltaan luokkakysymykseksi. Se nostattaa, on jo nostattanut hädän, puutteen
ja sorron alaisia työläis- ja talonpoikaisjoukkoja yhteiseen taisteluun riistäjiä orjuuttajia sekä
näiden valtajärjestelmää vastaan. Tässä mielessä ja nämä näkökohdat silmämme edessä
pitäen ja niitä selvittäen meidän on tarkasteltava katotilannetta, sen yksityiskohtia ja sen
yhteydessä olevia ilmiöitä sekä suunniteltava ja toteutettava tilanteen vaatimat tehtäväm-
me.

Puolueen KK kehotti kommunisteja järjestämään talonpoikaisliikettä katotilanteen pohjalta. Sen mielestä olisi paikallaan perustaa ”Talonpoikain Keskuskatokomiteat” samoille paikkakunnille, missä toimivat jo valtiovallan asettamat katoelimet (Oulussa ja Kajaanissa), sekä kaikkiin kuntiin ja kyliin mahdollisimman runsaasti uusia ”organisatoorisia tukikohtia”. Siihen tarkoitukseen olisivat parhaimpia ja tehokkaimpia paikalliset katokomiteat, joita KK:n mielestä olisi tullut perustaa katoalueen kaikkiin kuntiin ja kyliin, ja joiden olisi pitänyt toimia katokamppailun ohjaamista ja johtamista varten muodostettavien keskuselimiä alaisuudessa.

Koska katoalueen hätätila oli melkeinpä ”normaali” tila, ja hädän vaikutukset tulisivat siten näkymään pitkään, varsinkin pulan pahetessa, katoelimiä perustettaessa olisi lähdettävä siitä, että niistä tulisi mahdollisesti pysyviä orgaaneja ”toimimaan työtätekevään talonpoikain ja muiden työtätekevien etujen ja elämänpuolustajina pulain ja katojen tuhoja sekä kallista aikaa vastaan”.

Ohjekirje edellytti, että katokamppailua tuettaisiin kaikella mahdollisella tavalla. Joukkojärjestöjen (esim. nuorisoliikkeen), työväen sanomalehdistön, kansanedustajien ja kunnallismiesten olisi annettava sille tukensa. Kommunistien kansanedustajien velvollisuus olisi puolustaa kadosta ja pulasta kärsimään joutuneita eduskunnassa sekä samalla tuomita porvariston ja sosiaalidemokraattien, joista oli nyt tullut kommunistien mittatikun mukaan ”sosiaalifasisteja”, harjoittama politiikka. Ohjekirjeessä kiinnitettiin erityistä huomiota Maatyöväen Liiton toimintaan. Sen tehtävänä olisi nostattaa maatyöläiset ja heidän osastonsa joukkotoimintaan, sillä suurin osa pulan yhteydessä ilmenevistä ”kiristysotteista” kohdistuisi juuri heidän etujansa vastaan.

Ylipäänsä oli toimittava siten, että maaseutu saataisiin omakohtaiseen taisteluun etujensa puolesta. Siihen johtamisessa olisi palkkatyöväellä keskeinen rooli. Siten työväen ja talonpoikien liittoa koskeva kysymys pääsi ohjekirjeen mukaan avainasemaan. Johtavana osapuolena palkkatyöväen olisi oltava aktiivisesti sitä rakentamassa. Kamppailun kuluessa olisi osoitettava, että puheet työväen ja talonpoikien liitosta olisivat pelkkää valhetta silloin, kun siitä puhuisi esimerkiksi sosiaalidemokratinen johtomies, mutta totta silloin, kun siitä puhuisivat ”valtaan nousevan luokan rohkeat taistelijat, proletariaattiin pelottavimmat, päättäväisimmät, uljaimmat ja uhrautuvaisimmat taistelijat”.

Ohjekirjeessä lähdettiin edellisen perusteella siitä, että kamppailu nostattaisi esille kysymyksen työväen ja talonpoikien hallituksesta. Jokainen työtätekevä näkisi, ettei vallitsevan järjestelmän yhteydessä olisi mahdollisuuksia saavuttaa mitään etuja. Havaitessaan, että työväki olisi talonpoikien ainoa liittolainen, jonka johdolla yhteistä taistelua olisi käytävä, talonpojat tulisivat nostamaan esille vaatimuksen työväen ja talonpoikien hallituksesta. ”Tätä olojen ja työtätekevien elämän esille työntämää vaatimusta tulee nytkin katokamppailun yhteydessä kaikkialla kylissä ja kaupungeissa selvittää, jotta saadaan satatuhantiset työtätekevät joukot taistelemaan tämän työväen ja talonpoikain hallituksen puolesta.”

Edessä olevissa kamppailuissa olisi sovellettava muista vastaavista joukkoliikkeistä saatuja kokemuksia sekä käytettävä kullakin paikkakunnalla parhaiksi osoittautuneita metodeja hyväksi, ohjekirjeessä korostettiin. Mielenosoituksia, konferensseja, erilaisia valistus- ja propagandatilaisuuksia pidettiin tärkeinä. Myös painotuotteiden avulla olisi propagoitava asian hyväksi.

Vaikka kyseessä olisi toiminta kadosta kärsimään joutuneiden talonpoikien ja ”muiden työtätekevien” auttamiseksi, sen tulisi lähteä luokkataistelun pohjalta, Kominternin ”kolmannen vaiheen” taktiikan hengessä. Katokamppailun tunnuksiksi voitaisiin hyväksyä kaikki hätään joutuneiden talonpoikien sellaiset vaatimukset, jotka ”toteutettuina tuottavat tosihyötyä työtätekeville ja nostattavat heitä taisteluun katovaurioita sekä hätänsä pääaiheuttajia kapitalistisia riistäjiä ja herravaltaa vastaan”. Ohjekirjeessä asetettiin seuraavat päävaatimukset:

- a) Täydellinen vapautus veroista ja verorästeistä sekä raha- ja siemenlainoista ja niiden ko-roista.
- b) Häädöt, ulosmittaukset ja pakkohuutokaupat estettävä.
- c) Työtä viipymättä kunnollisella palkalla tai riittävä suoranainen työttömyysavustus.
- d) Esteetön matkustusvapaus ulkomaille ja myös Neuvostoliittoon pitempi- tai lyhyempiai-kaista oleskelua varten.
- e) Maksuttomat siemenet ja elintarpeet valtiovallan toimesta sekä niiden maksuton kuljetus. Syrjäisille katoalueille karjanrehua varattava.
- f) Riittävä ja nopea valtionavustus katoalueiden kunnille ilman takaisinmaksuvelvollisuutta.
- g) Suojeluskunnille, ohranoille, sotalaivasto- ja muihin sotavarusteluihin ja tuottajajärjestöjen (esim. Maataloustuottajain Keskusliitto) avustamisiin aiotut valtion ja kuntain varat kiellet-tävä ja käytettävä ne työtätekevien katoavustuksiin sekä nälkälueiden, rajaseutujen ja mui-den paikkakuntien myöskin kaupunkien köyhän ja puutteellaisen väestön elintason turvaamiseen, taloudelliseen ja sivistykselliseen elämän kohottamiseen.
- h) Neuvostoliiton kanssa on tehtävä sellaisia poliittisia ja taloudellisia sopimuksia (esim. hyökkäämättömyys- ja kauppasopimukset), joiden kautta yhtäältä yhdistettäisiin taloudellista kanssakäyntiä Neuvostoliiton kanssa ja toisaalta kieltäydytään sotahankkeesta Neuvosto-liittoa vastaan.

Luettelon vaatimukset myötäilivät Kominternin ja Krestinternin aikaan asettamia suuntaviivoja. Ajankohtaisia vaatimuksia olivat mm. sodan- ja militarisminvastaisuus sekä Neuvostoliiton puolustaminen. Samat teemat olivat korostuneet myös äskettäin päättyneessä Kominternin VI kongressissa. Vaatimuksilla olisi otettu kantaa myös ns. Litvinovin pöytäkirjan ja Suomen ja Neuvostoliiton kaupallisten suhteiden parantamisen puolesta⁴.

Vaikka KK:n ohjekirjeessä toivottiin talonpoikien mahdollisimman nopeaa heräämistä saamattomuuden horroksesta ja liittoutumista työväen kanssa, sellaiseen pikaharppaukseen ei kuitenkaan uskottu. Ohjekirje tähdensi kuitenkin sitä, että kamppailussa tulisi nousemaan esille kysymys työväen ja talonpoikien hallituksesta ja että se tapahtuisi talonpoikien vaatimuksesta. Samalla kuitenkin arveltiin, että herravaltaan tyytymättömät talonpojat tulisivat suunnittelemaan jonkinlaista itsenäistä toimintaa. SKP:llä ei olisi mitään sitä vastaan, kunhan se olisi vain rehtiä toimintaa ”työtätekeviä talonpoikia ja kaikkia työtätekeviä sortavaa herravaltaa” vastaan. Myöhemmin tämä aavistus toteutuikin osittain, sillä seuraavan vuoden kevättalvella perustettiin Suomen pienviljelijäin puo-lue, ja pula-aika nostatti joukon pulaliikkeitä, jotka olivat syntyneet ta-

lonpoikien omatoimisuudesta.

On ilmeistä, että puolueen KK:n ohjekirjeen sisältämien tehtävien toteuttaminen uskottiin uudistuneen SB:n talonpoikaisjaoston huoleksi. Sillä oli jo muutaman vuoden kokemus, mutta oikeastaan vasta nyt sille tarjoutuivat sellaiset olosuhteet, joissa saattoi odottaa syntyvän kunnan liikehtimistä. Sitä olisi sitten vain puhallettava oikealla tavalla liekkiin. Ongelmallisinta oli maanalaisen puolueen organisatorinen heikkous, mikä ei ollut kaikkein pahinta kuitenkaan Pohjois-Suomessa. Ohjekirje olikin suuri haaste. Vaikka pohjoisessa oli varsin punaisia seutuja, tässä pienviljelijöiden ja tukkityöläisten luvatussa maankolkassa ei ollut saatu paljonkaan aikaan läskikapinan jälkeen. Nyt oli tullut aika elvyttää läskikapinallisten henki ja nousta herravaltaa vastaan.

2. ORGANISOITUMISVAIHE

2.1. OULUN KOKOUS 30. 12. 1928

Pohjan Voima julkaisi 11. 12. 1928 Pohjolan Ammatillisen Piirijärjestön (PAP:n) allekirjoittaman kokouskutsun, joka oli osoitettu kaikille valtuustojen työläisryhmille, työttömyyslautakunnille ja Pohjois-Suomen ammatillisille järjestöille. Kutsussa todettiin, että PAP:n toimeenpaneva valiokunta oli käsitellyt vallitsevaa työttömyys- ja katotilannetta Pohjois-Suomessa ja päättänyt sen vuoksi järjestää 30. 12. 1928 yleisen ”työttömäin ja kadon johdosta kärsimään joutuneiden edustajakokouksen” Oulussa. Jotta kokouksella olisi purtavaa, kehoitettiin siihen osallistuvia keräämään kotipaikkakunnaltaan tosiasioihin perustuvia tietoja kato- ja työttömyystilanteesta. Kokoukseen olisi lähetettävä edustajia. Jos heitä ei jostakin syystä saataisi matkaan, olisi tilanteesta raportoitava kirjallisesti PAP:lle.⁵

Kyseinen kokous pidettiinkin sovittuna päivänä (30. 12. 1928). Siitä alkoi Pohjanmaan katoliikkeen organisoituminen. Kiinnostavaa on, miksi kyseisen kokouksen järjestäjänä toimi PAP eikä esimerkiksi joku pienviljelijäin tai talonpoikien järjestö. Entä kykenikö SKP vaikuttamaan kokouksen kulkuun? Sehän oli asettanut ainakin pitkälle meneviä tavoitteita katotilanteesta.

PAP:n tekemä aloite selittynee sillä, että sen kommunistijäsenille oli lähetetty samaa edellä käsiteltyä puolueen KK:n ohjekirjettä, jonka olivat saaneet myös SKP:n piiriorganisaattori ja sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö. Myös paikalliset johtavat kommunistit, joilla oli yhteys PAP:n johtomiehiin, pitivät katokokouksen järjestämistä tarpeellisena.⁶ PAP:n t. p. valiokuntaan kuuluneilla kommunistijäsenillä ei liene ollut erityisempiä vaikeuksia kokouksen aikaan saamisessa. Katokysymyksen esille vetäminen tätä kautta oli tärkeä siksi, että liikkeen alkuun saattaminen tarvitsi KK:n ohjekirjeen mukaan muodollisen alun, eräänlaisen maskin. Sen jälkeen toimintaa olisi jo ehkä helpompi laajen-

taa ja ohjata haluttuun suuntaan. Toisaalta juuri se, että toiminnan alullepanijana toimi ammatillinen järjestö, aiheutti jonkin verran sekaannusta, vaikka SKP:n SB oli ryhtynyt tietynlaisiin varmistustoimenpiteisiin.

SKP:n SB:n sihteeri Jalmari Kuusela (Jallu) lähetti mm. rovaniemeläiselle Akseli Timoselle erityiset toimintaohjeet, joista käy selville, että SB:ssä kannettiin huolta siitä, miten talonpojat tulisivat reagoimaan ammatillisen järjestön esittämään kokouskutsuun. Niinpä Kuusela kehotti Timosta toimimaan niin, että tilaisuuteen saapuisi mahdollisimman paljon talonpoikien edustajia, ja että heidät saataisiin ”itsenäisenä ryhmänä käsittelemään katoasiaa ja esityksissä mainittuja katokomiteoiden asettamista”. Tilaisuudesta ei saisi muodostua pelkästään palkkatyöväen kokousta, Kuusela varotti. Vetämällä talonpojat mukaan voitaisiin PAP vapauttaa, vaikkapa vain muodollisesti, koska luonteensa vuoksi se ei voisi hoitaa katoasiaa täysitehoisesti. Kuusela toivoi myös, että Oulun kokous ryhtyisi toimiin ”Kainuun nostattamiseksi”, sillä Helsingistä sinne oli huonot yhteydet.⁷

SKP:n SB:n ohjeet puolueytöntekijöille olivat selvät: olisi yritettävä nostattaa kadosta kärsineiden talonpoikien komiteamuotoinen joukko- liike KK:n ohjekirjeen mukaisesti. Liikkeestä olisi tehtävä ”itsenäinen” ja ammatillisesta liikkeestä irrallaan toimiva. Minkäänlaista uutta talonpoikaispuoluetta ei pitäisi ryhtyä puuhaamaan. Se olisi Kominternin ja Krestinternin suosittelman taktiikan oikeaoppista soveltamista.

Ulkoisesti kokous oli näyttävä. SAJ oli lähettänyt edustajakseen Frans Hiilloksen. Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmä oli velvoittanut paikalle kaikki Oulun läänistä olevat jäsenensä (J. Liedeksen, E. Tabellin, S. Urpilaisen, F. Saveniuksen ja M. Rosenbergin). Myös ryhmän sihteeri Jalmari Kuusela, ammattiyhdistysmiehet Akseli Timonen, Arvi Sänkiäho, Lauri Kangas, J. E. Moilander, Alarik Kivari ja Isak Heikka sekä Pohjan Voiman toimittaja Toivo Ilmari Sormunen olivat paikalla. Lisäksi 23 maalaiskuntaa oli lähettänyt kokoukseen 60 edustajaa. Keitä nuo rivimiehet olivat, siihen ei voi antaa tyhjentävää vastausta. Säilyneen kokouspöytäkirjan ja muiden lähteiden perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että varsin monet katokysymyksestä tilaisuudessa puheenvuoroja käyttäneistä olivat vasemmistolaisia.⁸ Kokoukseen osallistuneissa oli myös joukko ”asianharrastajia”, joille myönnettiin läsnäolo-oikeus. Tunnetuin heistä lienee ollut Antti Tammen salanimellä esiintynyt Yrjö Leino.⁹

Vaikka kaiken olisi pitänyt olla kunnossa, kokouksesta ei tullut sopuisaa. SKP:n KK:n ohjekirjeestä huolimatta menettelytavoista syntyi erimielisyyttä. Se kävi selville jo kokousta edeltäneenä iltana pidetyssä epävirallisessa tilaisuudessa, jossa neuvoteltiin eri kysymyksistä. Varsin luotettavan kuvan näistä neuvotteluista, jotka eivät siis käy selville virallisesta kokouspöytäkirjasta, saa eräästä puolueraportista, jonka laatija oli mahdollisesti ollut keskusteluissa ja kokouksessakin mukana.¹⁰

Raportin mukaan ”johtavien toverien” kesken syntyi ennen kokousta erimielisyyttä siitä, miten toiminta olisi käynnistettävä. Ilmeni lähinnä

Toivo Ilmari Sormunen oli Yrjö Leinin jälkeen SKP:n merkittävin käytännön työn asiantuntija talonpoikaiskysymyksen alalla. Hän osallistui jo vuonna 1925 SKP:n puoluekokouksessa talonpoikaiskysymyksen käsittelyyn ja vaikutti sen jälkeen 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa Pohjois-Suomen protestiliikkeissä. Myöhemmin 1930-luvulla hän joutui Moskovassa koulutuksensa saaneiden kanssa hankauksiin talonpoikaiskysymyksen teoreettisista ongelmista (Kuva kirjoittajalla).

kolme erilaista näkemystä. Yksi ryhmä katsoi, ettei työttömyys- ja kato-kysymystä voitaisi erottaa toisistaan, vaan niitä olisi hoidettava samojen elimien kautta. Tällä tavalla ammattiyhdistysväki olisi tullut myös kato-kamppailun johtoon, mitä kaikki eivät kuitenkaan hyväksyneet.

Toinen ryhmä väitti, että katokysymys olisi erinomainen lähtökohta maalaisliiton hajoittamiseksi ja ”radikaalisempien talonpoikaisaineksien liittämiseksi erilliseksi taistelevaksi talonpoikaispuolueeksi”. Talonpoikaiskansan puolueen muisto eli! Tämä ryhmä vaati työttömyys- ja kato-kysymyksen erottamista toisistaan ja katokysymyksen jättämistä pelkäs-tään talonpoikien huoleksi. Sen mukaan työväen poliittisten järjestöjen olisi tullut vain ryhtyä tarpeellisiin aloitteisiin asiassa.

Kolmas ryhmä oli taas sitä mieltä, ettei edessä olevaa taistelua saisi lähteä käymään puhtaasti taloudellisena eikä poliittisenakaan, vaan kysymystä olisi tarkasteltava kommunistiselta kannalta. Talonpoikaisto olisi yritettävä herättää itsenäiseen taloudelliseen kamppailuun, ”jonka kärki on suunnattuna porvarillista yhteiskuntaa ja kapitalismia vastaan, samalla kuitenkin järjestäen taistelun niin, että johto pysyy kommunistien vaikutuksen alaisena”. Tämä ryhmä korosti myös sitä, ettei kato- ja työttömyyskysymystä saisi erottaa asiallisesti toisistaan, vaan pelkäs-tään muodollisesti. Työväen ja talonpoikien pitäisi käsitellä kokouksessa esille tulevia asioita yhdessä koko laajuudessaan. Talonpoikien tulisi antaa pitää kuitenkin oma kokouksensa, jossa asetettaisiin katokysymys-tä hoitava erityiselin toimintaan. Olisi meneteltävä myös niin, että kun-nanvaltuustojen työläisryhmät ja työväen julkiset taistelujärjestöt osal-listuisivat kato- ja työttömyyskamppailuun.

Kun kokous pääsi alkuun, menettelytapaerimielisyydet tulivat päivän-valoon. Jo työjärjestyksen hyväksyminen tuotti vaikeuksia. Kemiläinen

Urho Väre esitti rovaniemeläisen Akseli Timosen kannattamana, että kato- ja työttömyyskysymystä käsiteltäisiin yhdessä, eikä erikseen, kuten PAP:n t. p. valiokunnan työjärjestys edellytti. Pohjan Voiman toimittaja Toivo I. Sormunen vastusti esitystä ja vaati kysymyksiä käsittelemään erikseen. Koska kokous ei päässyt yksimielisyyteen, oli äänestettävä. Sormusen kanta voitti, ja kokous päätti noudattaa alkuperäistä työjärjestystä. Timonen protestoi päätöstä vastaan.¹¹

Katokysymyksestä alusti kansanedustaja M. Rosenberg. Hän katsoi, että hallitus oli ponnistellut aivan riittämättömästi kadon tuhojen lieventämiseksi. Se oli asettanut katokomiteoita (Oulun Katokomitean ja Kainuun katotoimikunnan), joihin oli hänen mielestään kutsuttu vain rikkaita; heille oli tarjoutunut sitä kautta oivat keinottelumahdollisuudet. Komiteoihin oli asetettu sitä paitsi virkamiehiä, joille oli pääasia, että valtio pääsisi kadon tuhojen korvaamisessa mahdollisimman vähällä. Rosenbergin mielestä kadon vaikutusta lisäsivät vielä edellisen kadon (1923) seuraukset ja vuosien kuluessa tapahtunut velkaantuminen. Maa-seutu oli nyt aikaisempaa haavoittuvampi. Hän vaatikin ryhtymään sellaisiin toimiin, jotta talonpojat alkaisivat liikehtiä määrätietoisemmin kuin mitä siihen mennessä oli tapahtunut. ”Herroista ja herrain vehkeilyistä on päästävä irtaantumaan ennen ei hyvää talonpojallekaan koitu.”¹²

Alustusta seurasi keskustelu. Yksi ja toinen selosti kotipuolensa tilannetta. Lopulta PAP:n t. p. valiokunnan sihteeri Isak Heikka esitti katokysymyksen siirtämistä erityisvaliokunnalle. Se saisi ottaa pohdittavakseen, miten ”koko lääniä käsittävä katokomitea” voitaisiin asettaa ja miten paikallisia katokomiteoita perustaa. Sen olisi etsittävä lääkkeitä myös Kainuun kansan ongelmiin. Tämä Heikan esitys osoitti, että hän oli tutustunut SKP:n KK:n ohjekirjeeseen ja Kuuselan lähetekirjelmään. Esitystä sekä kannatettiin että vastustettiin. Kun rovaniemeläinen T. Kuusela kaipasi pienviljelijöiltä itseltään tulevaa aloitetta ja vastusti valiokunnan asettamista, sitä vastoin muhoslainen Ferdinand Huurre, joka oli ilmeisesti ollut kokousta valmistelemaan, esitti viisimiehisen valiokunnan asettamista ja puheenvuorojen rajoittamista. Huurrekin toimi SKP:n ”nuottien” mukaan. Kun puheenvuoroja oli rajoitettu, rovaniemeläinen Akseli Timonen kaipasi talonpoikien oma-aloitteisuutta. Niin ikään kemiläinen Urho Väre ilmoitti vastustavansa lääninkomitean muodostamista kokouksessa. Kokous oli ammatillisen liikkeen järjestämä, ja se saattaisi hänen mielestään ainoastaan evästä talonpoikia. Monet olivat kuitenkin sitä mieltä, että kokous voisi valita katokomitean, ja kun 25 puheenvuoroa oli käytetty, päätettiin kysymys lähettää erityisvaliokunnan pohdittavaksi.¹³

Valiokuntaan tulivat kansanedustaja M. Rosenberg Oulusta, F. Huurre Muhokselta, Jaakko Kuivala Haukiputaalta, Akseli Timonen Rovaniemeltä, J. Y. Keskitalo Tyrnävältä ja Juho Pelkonen Alavieskasta. Kaikki olivat vasemmistolaisia. Valiokunta katsoi, että pienviljelijöiden hädänalainen asema vaatisi tarmokkaita toimenpiteitä ja että ”kuntaa ja lääniä käsittäviä katokomiteoita on muodostettava”. Se kehotti ko-

kouksen talonpoikaisedustajia valitsemaan joukostaan koko läänin käsittävän katokomitean. Koska ehdotus hyväksyttiin yksimielisesti, talonpoikaisedustajat pitivät ryhmäkokouksen, joka valitsi keskuudestaan ”Oulun läänin pientalonpoikien Katokomitean”. Siihen kelpuutettiin J. Y. Keskitalo Tyrnävältä, Antti Ranta Limingasta, Ferdinand Huurre Muhokselta ja Heikki Sipola Haukiputaalta. Varalle valittiin E. Lehto, Heikki Hyvärinen ja A. Vesala. Kaikki valitut olivat vasemmistolaisia.¹⁴

Kokouksen antama julkilausuma noudatti varsin pitkälle SKP:n KK:n ohjekirjeen periaatteita. Siinä viitattiin verorästeihin ja velkaantuneisuuteen, siinä vaadittiin ulosottojen, pakkohuutokauppojen ja häätöjen lopettamista kato- ja työttömyysalueella. Tilanteen helpottamiseksi olisi tullut jakaa ilmaista siemen- ja syömäviljaa sekä karjan rehua. Kadosta kärsineille esitettiin lisäksi seuraava vetoomus:

Jotta – – – päästäisiin toivottuihin tuloksiin, kehoittaa neuvottelukokous kaikkia työtekeviä talonpoikia ryhtymään omakohtaiseen taisteluun suojellakseen itseään uhkaavalta taloudelliselta tuholta, sekä pelastautuakseen lopullisesta perikadosta. Samalla kokous asettuu kiinteästi vaatimaan, että kaikki työläisten taloudelliset ja poliittiset järjestöt, kunnanvaltuustoissa olevat työläisedustajat, kuin myöskin kaikki yksityisetkin luokkataistelutoverit, ottavat kiinteästi osaa tähän taisteluun.¹⁵

Oulun katokokouksen lopputuloksena oli siis oppositioelimen syntyminen valtiiovallan asettamalle Oulun Katokomitealle SKP:n KK:n ohjekirjeen mukaisesti. Syntyneen katokomitean kokoonpano oli alusta lähtien vasemmistolainen. SKP:n johdon toiveet toteutuivat myös siinä, että kokouksen järjestämisestä huolehtineet PAP ja ammattiyhdistysväki vapautuivat katokysymyksen hoitamisesta ja ”talonpojat” pääsivät itse orastavan liikkeen johtoon.

Vaikka ”itsenäiselle talonpoikaisliikkeelle” oli annettu näin sysäys, se oli tapahtunut eripuraisesti. Se ei ennustanut hyvää. Vaikka muutamat kokouksessa mukana olleet talonpojat olivatkin suhtautuneet epäillen ammattiyhdistysväen johtavaan rooliin, tuskin sen jättämisellä kokonaan kamppailun ulkopuolelle lisättiin kommunistisen liikkeen hataraa yksimielisyyttä. Isak Heikka – PAP:n puheenjohtaja – pahoittelikin myöhemmin tapahtunutta. Kokous oli hänen mielestään vahingoittanut mitä törkeimmin poliittista ja ammatillista työväenliikettä. Riitelyn vuoksi olivat maaseudun edustajat lähteneet ”kokouksesta katkerin ja pettynein mielin”. Hän väitti, etteivät talonpojat lähtisi itsenäisesti liikkeelle, ellei työväki toimisi veturina. Asia oli sitäkin vakavampi, koska kysymys oli ”mitä ensiluokkaisin maaseutuväestön nostattamiseksi”. Kysymyksen umpikujaan ajaneet saivat järkeillä ”sen oikealle tolalle saattamiseksi”, Heikka jyräsi.¹⁶

Lähteet eivät anna selvää vastausta siihen, miksi johtavien kommunistien kesken syntyi erimielisyyttä. Mistään varsinaisesta linjariidasta eikä puoluekurin rikkomisestakaan ollut kysymys. Ehkä puutteellinen informaatio ja kokouksen riittämätön valmistelu olivat kitkan aiheuttajia. Ehkä kaikki kokouksessa olleet ”johtavat toverit” eivät tunteneet riittävän tarkoin SKP:n suhtautumista talonpoikaiskysymykseen. Muuten ei liikkeen johtoon nousseiden Sormusen ja Huurteen kilvoittelua

kemiläis-roveniemeläisen ”falangin” kanssa voi ymmärtää. Koska ammattiyhdistysliikkeen ja talonpoikien vastakkaisuus korostui kokouksessa jossakin määrin, vaikkei SKP:n KK ollut sellaista halunnut, todennäköisesti tämä vaikutti myöhemmin talonpoikien mukanaolohalukkuuteen.

2.2 KATOKOMITEAVERKOSTON SYNTYMINEN

”Oulun läänin pientalonpoikien Katokomitea” piti ensimmäisen kokouksensa tammikuun alussa 1929. Sille ja seuraavillekin kokouksille oli luonteenomaista kommunistien yliote. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että SKP saattoi ohjata komitean työtä varsin vaivattomasti ja saada luokkataistelunäkemyksensä esille. Ensimmäiseen kokoukseen osallistuivat vasemmistopienviljelijöiden Ferdinand Huurteen, Heikki Sipolan ja Antti Rannan lisäksi ”kutsuttuina asiantuntijoina” toimittaja Toivo I. Sormunen, M. Rosenberg ja Isak Heikka. Kokous valitsi komitean puheenjohtajaksi muhoslaisen Huurteen ja sihteeriksi toimittaja Sormusen. Myös Väinö Aalto toimi joskus komitean sihteerinä.¹⁷

Tämän ensimmäisen kokouksen tulokset julkaistiin Pohjan Voimassa, josta tuli liikkeen propagandan foorumi. Nuijakapinan johtajan Jaakko Ilkan sanomaksi väitettyä lentävää lausetta siteeraten komitea kehotti vaikeuksiin joutuneita pienviljelijöitä ja köyhiä talonpoikia ottamaan vaarin Ilkan taistelukäskystä:

”Ei oikeutta maassa saa, ken itse sit’ ei hanki.” Nämä suomalaisten talonpoikien vuosisatoja sitten käydyistä taisteluista lausutut sanat, sattuvat tänäkin päivänä kohdalleen. Sen totuuden olemme monesti ehtineet itsekohtaisestikin tuta – – –.

Edellä sanotun johdosta kehoitamme kadosta kärsimään joutuneita talonpoikia pitämään eri kylissä kokouksiaan, niissä keskustelemaan tilanteesta ja asettamaan vaatimuksiaan. Samoin on näissä kokouksissa valittava työtätekeväin talonpoikain omia katokomiteoita valvomaan talonpojan etuja ja huolehtimaan talonpoikaisluokan yhteistoiminnasta tässä elämäämme ja tulevaisuuttamme uhkaavassa kysymyksessä.

Mahdollisimman laajan ja yhtenäisen toiminnan aikaansaamiseksi kehoitamme katokokouksien valitsemaa toimikuntaa ja komiteoita lähettämään kokouksistaan pöytäkirjan jäljennökset – – –.¹⁸

Näin lääninkomitea kehotti perustamaan paikallisia katokomiteoita, jotka toimisivat sen kanssa yhteistoiminnassa Oulun Katokomiteaa vastaan. SKP:n KK:n ohjekirjettä noudatettiin kirjaimellisesti tällä kohden. Tämän jälkeen organisoituminen riippui suureksi osaksi pienviljelijöistä itsestään ja paikallisesta puolueväestä, jolta toivottiin liikehtimistä tukevaa toimintaa.

Seuraava merkittävä askel KK:n ohjekirjeen osoittamalla tiellä oli Kainuun aluekomitean perustaminen. Sehän oli jäänyt helsinkiläisten huonojen yhteyksien vuoksi oululaisten huoleksi. Kainuuta koskeva kokous pidettiin 13. 1. 1929 Kajaanin työväentalolla, johon oli alustajaksi saapunut kansanedustaja Rosenberg. Vaikka kokous jäi mitättömän pieneksi, sen tuloksena syntyi kuitenkin ”Kainuun pientalonpoikien katokomitea”. Siihen tulivat Janne Räsänen, Matti Haapanen, Rikhard Elfing, Aate Karhu ja Matti Väisänen. Varalle valittiin Erkki Kauppinen,

Kadosta ja työttömyydestä kärsiville Pohjolassa.

Neuvottelukokouksen julkilausuma.

Kadon ja työttömyyden johdosta Pohjolan Ammatillisen Piirijärjestön koollekutsuma, koko Pohjolaa käsittävä neuvottelukokous, keskusteltuaan katokesymyksestä, toteaa, että tänä vuotena sattunut kato ja sen seuraamukset, ovat tuottaneet koko vähäväkiselle väestölle, etenkin täällä Pohjolassa, missä katon vaikutukset ovat kaikkein ankarimmat, ylivoimaisia elämisen esteitä. Kadon seuraamukset ovat tällä hetkellä sitäkin kohtalokkaampia, kun samanaikaisesti on olemassa yleinen ankara pulakausi, tuottaen tuhoisia seurauksia työtätekeville väestölle, niin maalla kuin kaupungeissaakin. Edelleen ovat työtätekevät jo ennestään rasitettut raskailla veroilla ja työtätekevät talonpojat lisäksi verolla, niiden aiheuttamilla korkeilla korokemuksilla ja kuoletuksilla.

Edellämäinintu raskaan taloudellisen hätätilan johdosta olisi valtiollan taholta pitänyt ryhtyä voimakkaisiin toimenpiteisiin hätätilan aseman auttamiseksi. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut. Eduskunnan suuri enemmistö ei ole edes tahtonutkaan tällaisiin toimenpiteisiin ryhtyä, vaikka sillä siihen olisi löytynyt mitä parhaimmat mahdollisuudet. Nykyiseltä tilanteelta tuskin lienee odotettavissa sen parempaa apua tilanteen korjaamiseksi, koska se edustaa suurikapitalistien etuja. Kokous katsookin eduskunnan sos. työväen ja pienviljelijäin ryhmän aloitteen eduskunnassa tässäkin kysymyksessä parhaiten vastaavan työläisten ja työtätekevien talonpoikien vaatimuksia.

Kun taloudellinen hätätila Pohjolassa katon ja työttömyyden johdosta on jo muodostunut varsin vakavaksi, niin vaatii kokous, että valtiollan on ensihätänsä välttämättömänä apuna annettava kunnille tai kunnissa asuvain pientalonpoikain muodostamille katokomiteoille tarpeeksi varoja siemenviljan, ja missä hätä on suurin,

myöskin syömäviljan ostoon. Varoja on edelleen annettava pitkäaikaisina korottomina lainoina, ja myöskin talonpoikaisväestön harkinnan mukaan ilmaisina avustuksinakin. Samoin on kunnille valtiollan taholta myönnettävä riittämiin saakka, ilman takaisinmaksuvelvollisuutta, avustusta tarpeellisten töiden järjestämiseksi ja näissä töissä on maksettava riittävä ja kunnollinen palkka.

Kun ylettömän raskas vermitus on johtanut verorästien syntymiseen, ja aiheuttanut sangen suurena määrin ulosmittauksia, pakkohuutokauppoja, jopa häättöjäkin, niin vaatii kokous, että pakkohuutokaupat, häädöt ja ulosmittaukset on keskeytettävä kadosta ja työttömyydestä kärsimään joutuneilta. Pohjolan syrjäisille seuduilla on valtiollan toimesta järjestettävä maksuton elintarpeiden, siemenviljan ja karjanrehun kuljetus.

Jotta kaikessa edellä sanotussa päästäisiin toivottuihin tuloksiin, kehoittaa neuvottelukokous kaikkia työtätekeviä talonpoikia ryhtymään omakohtaiseen taisteluun suojeleakseen itseään uhkaavalta taloudelliselta tuholta, sekä pelastuakseen lopullisesta perikadosta. Samalla kokous asettuu kiinteästi vaatimaan, että kaikki työläisten taloudelliset ja poliittiset järjestöt, kunnanvaltuustoissa olevat työläisedustajat, kuin myöskin kaikki yksityisetkin luokkatilastelutoverit, ottavat kiinteästi osaa tähän taisteluun, jonka tarkoituksena on liittää kaikkien työtätekevien voimat, niin maalla kuin kaupungeissaakin, yhteiseen voimakkaaseen taisteluun työtätekevien suojelemiseksi katon ja työttömyyden aiheuttamalta tuholta, nälältä ja kurjuudelta.

Työtätekevät talonpojat! Ryhtykää puolustamaan itseänne!

Työtätekevät kaikkialla, muodostakaa yhteisrintama!

Eläkötön yhteinen taistelunne ja voittomme!

Oululainen kommunistilehti Pohjan Voima oli Pohjanmaan katoliikkeen tärkein propagandafoorumi. Lehdessä julkaistiin kaikki liikkeen julkilausumat (Pohjan Voima 3. 1. 1929).

F. J. Valtonen ja Edvard Heikkinen. Ainakin osa valituista oli vasemmistolaisia.¹⁹ Vaikka Kainuun organisoituminen oli pantu suunnitelmien mukaisesti alulle, kommunistit eivät olleet täysin tyytyväisiä. Katokysymystä käsittelevässä raportissa arvosteltiin myöhemmin paikallisia työläisiä, jotka eivät olleet vaivautuneet tilaisuuteen eivätkä käsittäneet oikein katokamppailun suurta merkitystä.²⁰

Kun Kainuun komitea oli perustettu, tilanne oli pahimmalla katoalueella – Pohjois-Suomessa ja Kainuussa – seuraava: Siellä toimi samaan aikaan kaikkiaan neljä katokysymystä hoitavaa elintä: valtiovallan asettamat viralliset elimet (Oulun Katokomitea ja Kajaanin katotoimikunta) ja kommunistien organisoimat niiden oppositioelimet (”Oulun läänin pientalonpoikien Katokomitea” ja ”Kainuun pientalonpoikien katokomitea”). On varmaa, ettei tilanteen erikoislaatuisuus jäänyt vaikeuksiin joutuneilta huomaamatta, sillä esimerkiksi Pohjois-Suomen maalaisliittolaislehdet kävivät tuotapikaa kommunistien kimppuun. Oululainen Liitto kirjoitti, että vallankumoukseen pyrkivät kommunistit ottivat kaatoasian omakseen jonkin aikaa sen jälkeen, kun valtiolta oli siihen tarttunut. ”Pitihän odottaa ohjeita. Heidän mielestään on tapahtunut kato – ei enempää eikä vähempää kuin – porvarillisen komennon seuraus.” Kommunistien tarkoitus ei ollut lehden mielestä hätään joutuneiden pelastaminen. Se olisi yhteiskunnan tehtävä.²¹

Jos Liitto näki katokokouksissa kommunistien politiikkaa, SKP:n päälehti Proletaari oli toista mieltä. Puolueen talonpoikaiskysymyksen asiantuntijoihin lukeutunut Kalle Lepola katsoi, että valveutuneimmat talonpojat olivat nousseet nyt oma-aloitteisesti toimintaan ja talonpoikien suuret joukot seuraisivat heitä. Lepola hyökkäsi voimakkaasti maalaisliittoa vastaan. Se oli hänen mielestään pettänyt talonpojat. Talonpoikien vapautumiselle olisi vain yksi ainoa tie: ”Me kommunistit osoitamme köyhälle, työtätekevälle ja riistetylle talonpojalle ainoan ja varman pelastuksen tien. Se on proletaarisen vallankumouksen tie. Muuta tietä ei ole.”²²

Lepola viittasi vuoden 1918 ”punaiseen torpparivapautukseen” ja Venäjän vallankumouksen opetuksiin sekä väitti, että ensimmäinen askel talonpoikien vapautumisen tiellä olisi siinä, kun he irrottautuisivat maalaisliiton ja muiden ”herrapuolueiden” talutusnuorasta. Jotta niin kävisi, hän vaati talonpoikien puolesta voimakkaita tukitoimia, sillä vain sitä kautta olisi työväen ja talonpoikien liitto mahdollista. SKP:n olisi lujitettava asemaansa maaseudulla jokapäiväisten olojen pohjalta lähtien. Olisi toimittava siten, että köyhät talonpojat näkisivät SKP:ssä vihdoinkin etujensa puolustajan. Myös talonpoikien olisi aika havahtua unestaan. Vain kapitalistisen järjestelmän kukistaminen, työväen ja talonpoikien hallituksen sekä proletariaatin diktatuurin pystyttäminen voisi tuoda heille vapauden.²³

Vuodenvaihteessa perustettujen katokomiteoiden alaisuuteen tuli SKP:n KK:n ohjekirjeen mukaan järjestää paikallisten katokomiteoiden verkosto. Kommunistit pyrkivätkin mahdollisuuksien mukaan

jouduttamaan sen syntymistä. Sen idea juonsi juurensa aina SKP:n vuoden 1925 päätöksiin sekä Kominternin ja Krestinternin samana vuonna talonpoikien organisoitumisesta esittämiin näkemyksiin. Esimerkiksi 17. 1. 1929 antamassaan julkilausumassa ”Oulun läänin pientalonpoikien Katokomitea” totesi, että vaikka siihen mennessä olikin jo perustettu joitakin paikalliskomiteoita, puuttui sellainen vielä monilta paikkakunnilta. Siksi talonpoikien olisi kiinnitettävä asiaan huomiota.²⁴ Lääninkomitea muistutti asiasta vielä helmikuun lopussa, jolloin se kehotti ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin katokysymyksen hoitamiseksi.²⁵

Pohjan Voimassa annettujen julistuksien kehotukset katokomiteoiden perustamiseksi eivät kerro kuitenkaan mitään kommunistien osuudesta niiden syntymiseen. Vaikkei olekaan kokonaan pois suljettavissa se mahdollisuus, että paikallisia komiteoita olisi syntynyt puhtaasti talonpoikien omasta aloitteesta ilman kommunistien myötävaikutusta, tällainen ei liene kuitenkaan todennäköistä. Kommunistien panos oli ratkaiseva. Tähän viittaa mm. SKP:n tuolloinen Oulun piirin organisaattori Yrjö Jääskelä muistelmissaan. Hänen mukaansa pienviljelijät perustivat katokomiteoitaan ”paikallisten puoluekomiteoiden (pakkien) organisoimina”.²⁶ Myös muista lähteistä voidaan päätellä, että Jääskelän mainitsemilla paikalliskomiteoilla tai muilla puolue-elimillä oli keskeinen osuus komiteaverkoston syntyyn.

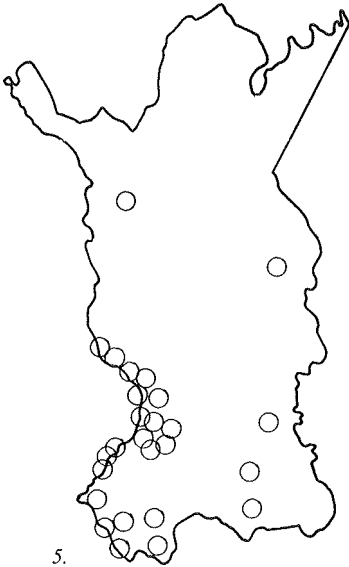
”Oulun läänin pientalonpoikien Katokomitea” hyväksyi 9. 1. 1929 Oulun työväen vaalikomitean alaisilleen järjestöille katokysymyksestä laatiman kirjelmän, jota lähetettiin Oulun läänin eteläisen vaalipiirin kaikille työväen vaalikomiteoille. Kirjelmässä kehoitettiin pitämään huolta siitä, että katokomiteoita syntyisi vain sellaisille paikkakunnille, missä talonpojat eivät olisi riittävän oma-aloitteisia. Myös valtuustojen työläisedustajat olisi pitänyt kirjelmän mukaan saada tukemaan ja ajamaan talonpoikien vaatimuksia.²⁷

Myös SKP:n Oulun piirikomitea yritti vaikuttaa siihen suuntaan, että talonpoikien katokokouksia pidettäisiin mahdollisimman paljon ja että osanotto niihin olisi runsasta. Piirikomitealla oli mm. erityisiä järjestäjiä, joiden tehtävänä oli ohjata tätä toimintaa ja varmistaa, että kokouksissa esitettäisiin tietynsuuntaisia vaatimuksia.²⁸ Kommunistien vaikutus kokoustoimintaan ja katokomiteoiden perustamiseen näkyi siinäkin, että muutamilla katokomiteoilla, jotka toimivat kuitenkin varsin kaukana toisistaan, oli aivan samanlaisia, SKP:n KK:n ohjekirjeen sisältöä myötäileviä vaatimuksia.²⁹

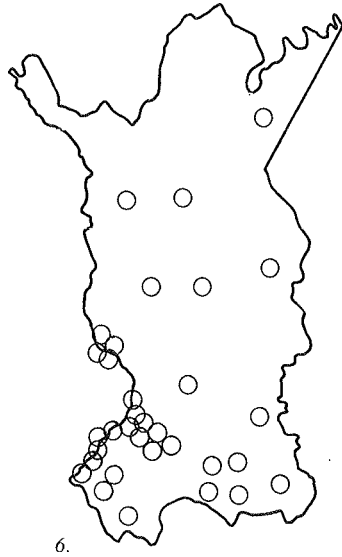
Useimmat paikalliset katokomiteat syntyivät Perämeren rannikkokuntiin. Montakaan komiteaa ei syntynyt tämän vyöhykkeen ulkopuolelle (kartta 5). Koska vuoden 1928 kevättalven kommunistipidätykset eivät olleet rikkoneet kokonaan SKP:n Oulun piirin organisaatiota, on perusteltua olettaa, vaikkei asiasta olekaan aivan täyttä varmuutta, että SKP:n paikalliskomiteaverkosto oli Pohjois-Suomessa vuonna 1929 sama kuin edellisvuonna (kartta 6). Jos niin oli, puolueen paikalliskomiteoita ja katokomiteoita olisi toiminut rinta rinnan seuraavilla paikka-

Kartat 5 ja 6.

Katokomiteaverkosto ja SKP:n paikalliskomiteat Pohjois-Suomessa.

5.

6.

○ kunnissa ainakin yksi katokomitea.

○ SKP:en paikalliskomitea.

Kartta 5. Katokomiteaverkosto Oulun läänissä vuosina 1929–1930 (Käytetyt lähteet: Kantola 1947, s. 185; Jääskelä 1978, s. 153; Lauri Kantola tekijälle 9. 3. 1980; Aapeli Väyrysen haastattelu 25. 6. 1978; Pohjan Voima 9. 1. 1929, 10. 1. 1929, 12. 1. 1929, 13. 1. 1929, 22. 1. 1929, 23. 1. 1929, 26. 1. 1929, 2. 2. 1929, 6. 2. 1929, 7. 2. 1929, 19. 2. 1929, 21. 2. 1929, 22. 2. 1929, 7. 3. 1929, 4. 4. 1929 ja 1. 5. 1929; eri ptk:en otteet. Valtioneuvoston A. D. 1211/195 v. 1929. VA). Kartta 6. SKP:n paikalliskomiteat Pohjois-Suomessa (Oulun läänissä) vuonna 1928 (Lähde: Hakalehto 1966, s. 126–129; Lackman 1980, s. 262).

kunnilla: Alatorniolla, Haukiputaalla, Kemin maalaiskunnassa, Kittilässä, Kuolajärvellä, Muhoksella, Oulujoella, Reisjärvellä, Ristijärvellä, Saloisissa, Siikajoella, Simossa, Sotkamossa ja Suomussalmella.

Katokomiteoiden syntyseudut olivat poliittiselta ilmastoltaan perinteisesti Pohjois-Suomen punaisimpia. Tosin myös maalaisliiton kannatus oli täällä vahvaa, vahvempaa kuin kommunistien. Vaikka katokomiteoista voidaan poimia sieltä täältä vasemmistolaisiksi tunnettuja henkilöitä,³⁰ ei verkoston syntymistä voida luonnollisestikaan selittää pelkällä vyöhykkeen punaisuudella. Sillä on ollut kuitenkin merkitystä.

Verkoston syntymiseen vaikuttivat paikallisten kommunistien aktiivisuuden lisäksi kunkin paikkakunnan erityisolot, kadon aiheuttamien tuhojen määrä, kunnanvaltuustojen toimet hädän lieventämiseksi, pienviljelijöiden mielialat (tyytyväisyys/ tyytymättömyys/ protestointihalu) ja yleensäkin talonpoikaisväestön taloudellinen asema (esim. velkaantuneisuus). Suuri merkitys oli sillä, miten kunkin paikkakunnan johtavat kommunistit arvostivat talonpoikaiskysymystä ja ymmärsivät katokysymyksen merkityksen luokkataistelussa. Jos he suhtautuivat asiaan välin-

pitämättömästi, katomiteat saattoivat jäädä perustamatta hyvinkin pu-
naisilla alueilla, vaikka liikehtimiselle olisikin ollut suotuisa mieliala ja
kasvualusta olemassa. Esimerkiksi Kainuussa, joka oli varsin vahvaa
kommunistialuetta, syntyi vain muutamia katokomiteoita. SKP:n organi-
saatio oli alueella liian heikko, ja matkat muualta tuleville puuhamiehille
liian pitkät. Paikallinen maaseutuproletariaatti ei taas ymmärtänyt sitä,
miksi olisi pitänyt perustaa komiteoita.

Vaikka katoliikkeen organisaatiossa tapahtuikin myöhemmin muu-
toksia, paikallinen katokomiteaverkosto pysyi pääpiirteissään sellaisena,
joksi se muotoutui vuoden 1929 alkupuolella. Katokomiteoita tosin ke-
hotettiin perustamaan lisää, mutta näkyviä tuloksia ei juuri syntynyt. On
jopa mahdollista, että monet komiteat jäivät pelkiksi ”paperikomiteoik-
si”, joilla ei ollut mitään toimintaa perustavan kokouksen jälkeen. Liik-
keen arkkitehtien suunnitelmista tietämättömille talonpojille riitti yleensä
se, kun kunnat ryhtyivät katolähetystöjensä välityksellä aktiivisesti
vaatimaan apua tai kun virallisten katoelimien (Oulun Katokomitean ja
Kajaanin kato toimikunnan) kautta alettiin saada siemenviljalainoja ja
työttömyysmäärärahoja paikkakunnalle. Toimeentulokysymys kävi poliittisia
manööverejä tärkeämmäksi.

Katokomiteaverkoston supistuminen Oulun ympäristökuntiin ei tyydyttänyt liikkeen taustavoimia. Kritiikkiä saivat osakseen varsinkin ne
SKP:n piirit, jotka olivat lähteneet jo kamppailun alussa sooloilemaan.
Virheellisenä taktiikkana pidettiin nimittäin sitä, että muutamat piirit
olivat yhdistäneet, toisin kuin Oulun piiri, kato- ja työttömyyskysymyksen
tavalla, josta oli ollut erimielisyyttä jo Oulun kokouksessa. Asioiden
hoitaminen kunnanvaltuustojen työläisedustajien avulla ilman katokomiteoiden
luomista ei ollut oikeata politiikkaa. Niin oli tapahtunut esimerkiksi SKP:n
Vaasan piirissä. Sinne ei ollut syntynyt lainkaan ”itsestä talonpoikaisliikettä”,
joka oli ollut kuitenkin SKP:n KK:n ohjekirjeeseen ydinkohta.³¹

SKP yritti kyllä laajentaa katokomiteaverkostoa muuallekin kuin Pohjois-
Suomeen. Puolueen yleisorganisaattorilta (Huvi B. Luotoselta) vuonna 1931
takavarikoidun ohjekirjeen mukaan puolueen katseet suuntautuivat vuonna 1929
varsinkin Uudellemaalle ja Itä-Suomeen päin. Kyseisessä ohjekirjeessä
kehoitettiin puolueen työntekijöitä seuraavalla tavalla toimintaan:

Talonpoikain taisteluelimiä on jo olemassa Pohjois-Suomessa n.s. katokomiteoiden
muodossa. Oulun ja Kajaanin katokomiteoilla on sen lisäksi keskeinen johtava
asema toisiin katokomiteoihin nähden. Tätä katokomiteoiden verkkoa on edelleen
laajennettava ja niiden rinnalle sellaisille paikkakunnille missä varsinaisella
katotaistelulla ei ole edellytyksiä on luotava samanlaisia vaikkakin toisella
nimityksellä. Ennen mainittujen Oulun ja Kajaanin johtavien taisteluelimien
lisäksi olisi luotava johtava komitea Uudellemaalle ja Itä-Suomeen. Tätä
varten olisi järjestettävä työtätekevään talonpoikain edustajakokouksia,
joissa käsiteltäisiin nykyään vallitsevaa tilannetta ja talonpoikien polttavimpia
kysymyksiä sekä asetettava tarpeelliset johtavat komiteat.³²

Mielenkiintoisinta ohjekirjeessä oli se, että siinä kehoitettiin perustamaan
talonpoikaiskomiteoita, vaikka paikkakunnalla ei olisikaan edellytyksiä
katokamppailulle. Asetetun mallin mukaisen organisaation luominen ei
saanut siis liittyä yksinomaan katoon eikä sen aiheuttamien

tuhojen olemassaoloon. Taisteluelimiä oli luotava tilanteesta riippumatta. Mahdollisesti organisaation luomispyrkimyksiin vaikuttivat tuossa vaiheessa jo kansainväliset tekijät. Tarkoituksena oli luoda talonpoikaiskomiteoita ja nostattaa Kominterniin ja Krestinterniin yhteyksiä pitävä radikaali komitealiike mahdollisimman monessa kapitalistimaassa.

Ajatus, että ohjekirje olisikin vasta vuoden 1930 puolelta, ajalta, jolloin kansainvälinen komitealiike oli jo muotoutumassa Itä- ja Keski-Euroopassa, ei voi pitää paikkaansa, sillä siinä mainittu Kainuun katokomitea lopetettiin heti vuoden 1930 alussa, jolloin Pohjois-Suomeen jäi vain yksi taisteluelin paikallisten komiteoiden johtoon.

Ohjekirjeessä mainittuja Uudenmaan ja Itä-Suomen aluekomiteoita ei perustettu koskaan, ei ainakaan todellisuudessa. Jonkinlaisen katoasioiden katto-organisaation luomisesta Kuopion puoleen lienee kuitenkin ollut puhetta,³³ vaikkei sellainenkaan toteutunut. Syystäkin SKP:n johdossa oltiin tyytymättömiä Kuopion piirin aikaansaannoksiin. Puolue arvosteli mm. paikallista kommunistilehteä Savon Työtä, joka ei ollut sen mielestä oivaltanut katokamppailun merkitystä eikä asettunut sen johtoon herättävästi, vaikkakin oli julkaissut katokomiteoiden materiaalia tiettyssä määrin.³⁴

2.3. PROPAGANDATOIMINTA JA VAATIMUKSET

”Oulun läänin pientalonpoikien Katokomitean” perustava kokous katsoi kommunistilehtien jo aiemmin esittämää käsityskantaa mukailleen, että eduskunnan kadontorjuntaan myöntämä määräraha (40 miljoonaa mk) olisi tarkoitukseen aivan liian pieni. Kokous jopa arveli, että kadosta kärsineiden vaatimat 75 miljoonaa mk, josta summasta sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmä oli tehnyt aloitteen, osoittautuisi niin ikään riittämättömäksi tuhoja paikkailtaessa. Ei riittäisi, että velkojen rasittamat talonpojat saisivat avustuksia siemen- ja syömäviljan ostoa varten ja rahtihelpotuksia viljan kuljettamiseksi syrjäseuduille. Kokouksen mielestä olisi tullut saada avustuksia myös hätäaputöiden järjestämiseksi ja vanhat katolainat sekä verorästit anteeksi. Kuntien velkausta ei olisi saanut lisätä sysäämällä talonpojat köyhäinavun varaan.³⁵

Kun lääninkomitea palasi muutaman päivän päästä uudelleen asiaan, se oli sitä mieltä, että avun saamiseksi olisi välttämätöntä kääntyä hallituksen puoleen. Maakunnassa pidettävien katokokouksien olisi syytä kiinnittää huomiota siihen, millaisia seikkoja hallitukselle esitettävään kirjelmään olisi otettava mukaan. Lääninkomitea oli valmistanut tätä silmällä pitäen erityisen tilastokaavakkeen, jota se kehotti täyttämään. Se manasi pienviljelijöitä omakohtaiseen toimintaan: ”Maanviljelijät, työtätekevät talonpojat! Te yksinään tunnette kadon aiheuttamat seuraamukset. Vain itse tiedätte, mitä se merkitseisi, jos peltomme jäisivät siemenen puutteessa siementämättä. Se ei saa tapahtua. Siemen- ja

myöskin syömäviljaa on hankittava keinolla millä tahansa. Miten tässä suhteessa on meneteltävä, sen parhaiten voivat vain talonpojat itse sanoa.”³⁶

Vaikka lääninkomitea oli jättänyt asian näennäisesti talonpoikien ratkaistavaksi, se oli itse alusta lähtien puuhannut maakuntaan sellaisia kokouksia, joissa olisi tullut pohtia lähetystön järjestämistä ja päättää siitä. Sen jäsenet kulkivat varta vasten selostamassa tilannetta ja ohjaamassa kokouksia haluttuun suuntaan.³⁷

Vuoden 1929 tammi–helmikuussa pidettiin useita katokokouksia, joista tärkeimpiä olivat Muhoksella pidetyt. Vaikka paikkakunnan pienviljelijäväestön taloudellinen asema ei ilmeisesti ollutkaan tuolloin vielä aivan huono, se oli kuitenkin uhkaavasti huononemassa.³⁸ Se aiheutti protestimielialaa ja halukkuutta kokouksiin ehkä sellaisissakin, jotka olivat muuten täysin tietämättömiä kommunistien tavoitteista ja taustapeleistä. Muhoslaiten aktiivisuus selittynee suureksi osaksi myös sillä, että lääninkomitean puheenjohtaja Huurre oli paikkakunnalta kotoisin. Lisäksi sieltä osallistui liikkeeseen muitakin vakaumuksellisia kommunisteja. Myös vasemmistopienviljelijöiden määrä oli Muhoksella suuri.³⁹

Muhoksen kolmen kokouksen ponnet olivat jyrkät. Niissä vaadittiin mm. ilmaista siemen- ja syömäviljaa, pakkohuutokauppojen lopettamista ja pitkäaikaisia lainoja velkojen maksuun. Erityisesti Muhoksen työväentalolla 18. 1. 1929 pidetty pienviljelijöiden ja työttömien yhteinen kokous oli mielenkiintoinen. Kun paikalla ollut Oulun Katokomitean jäsen, muhoslainen Jaakko Karhu, yritti selostaa komiteansa työskentelyä, hän joutui kokousväen ryöpytyksen kohteeksi. Oppositiokomitean puheenjohtaja Huurteen mukaan valtiovallan politiikka oli viemässä talonpoikia ojasta allikkoon. Hän ehdotti kääntymistä suoraan hallituksen puoleen, ja kokous päätti tehdä niin. Erikoisinta oli, että kokous päätti vaatia eduskunnalta lakia, jolla kiellettäisiin pakkohuutokauppojen pito. Myös sotilasmenot ja Karjalan pakolaisille annetut avustukset närästivät. Ne olisi kokouksen mukaan pitänyt lopettaa ja niihin uhratut varat käyttää kadosta kärsineiden tilanteen helpottamiseksi.⁴⁰

Muiden kokouksien ponnet olivat samantapaisia kuin Muhoksella hyväksytyt. Myös Limingassa 26. 1. 1929 pidetyssä Limingan, Lumijoen, Tyrnävän ja Temmeksen ”pieneläjäin neuvottelukokouksessa” vilahtelivat Kominternin ja SKP:n noihin aikoihin korostamat sodan- ja fasisminvastaiset tunnukset. Kokous vaati nimittäin nousua ”fascistisia valtapyrkimyksiä ja sotakiikhoilua” vastaan sekä sotilas-, suojeluskunta- ja ”ohranamäärärahojen” käyttämistä pienviljelijöiden taloudellisen aseman kohentamiseen. Myös kauppasuhteiden parantaminen Neuvostoliiton kanssa ja passivapaus kaikkiin maihin (vrt. SKP:n KK:n ohjekirje) olivat kokouksen vaatimuslistalla.⁴¹ Niin ikään Sotkamon Sumsankylän, Nivalan Karvoskylän ja Pyhäjärven (O.I.) Vuohtomäen katokokouksissa vaadittiin sotilasmenojen vähentämistä ja niihin tarkoitettujen varojen suuntaamista kadosta kärsineille.⁴²

Samaan aikaan kun maakunnassa pidettiin katokokouksia, kerättiin lääninkomitealle tilastotietoja. Niistä olisi pitänyt tulla vaikuttava doku-

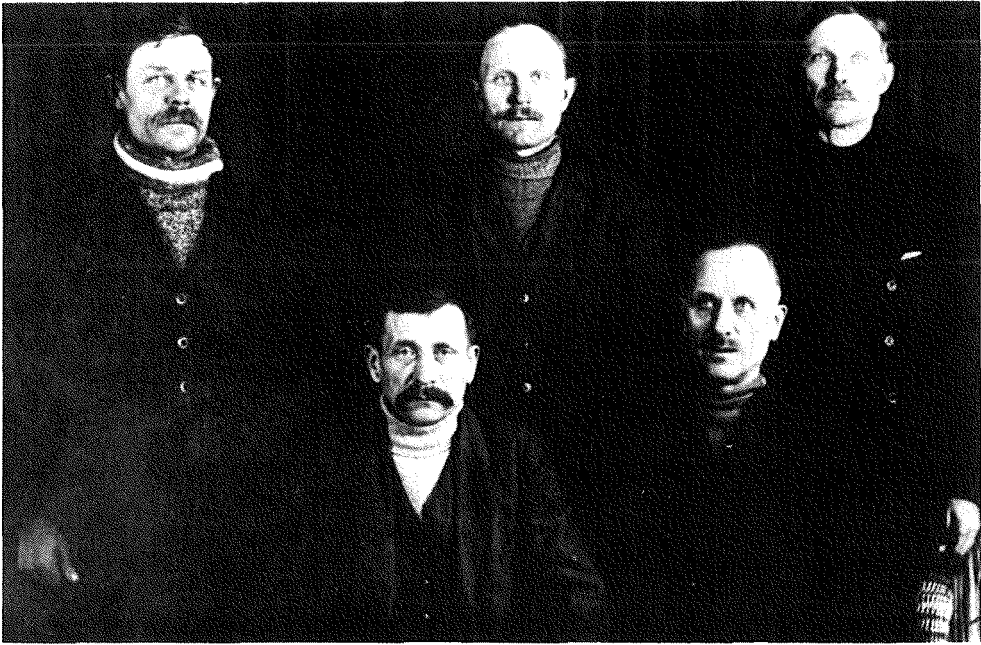
mentti pienviljelijäväestön kehnosta tilasta. Tulos oli kuitenkin laihamainen, sillä vain muutamat katokokoukset vaivautuivat täyttämään kaavakkeen ja lähettämään sen lääninkomitealle. Ne liitettiin aikanaan hallitukselle ojennettuun kirjelmään. Kuten edellä on jo mainittu, katotoiminta oli joissakin kunnissa varsinaisen katoliikkeen ohjelmasta poikkeavaa. Joissakin kunnissa puuhattiin mm. valtuustoille ojennettavan adressin kimpussa. Varsinkin Pudasjärvellä oli katotoiminta tässä mielessä aktiivista, mistä kommunistit kiittelivät myöhemmin raporteissaan.⁴³

Lääninkomitea pyysi 21. 2. 1929 palauttamaan tilastokaavakkeet. Vielä tuolloinkin se kehotti niitä kuntia, joissa ei ollut vielä katokomiteaa, perustamaan sellaisen, sillä tilanne vaati tehostettua toimintaa.⁴⁴ Lääninkomitea päätti Helsingin matkasta lopullisesti maaliskuun alussa. Hurskasteen se ilmoitti, että se oli ryhtynyt puuhaamaan sanontunlaista lähetystä, koska eri katokokoukset olivat kehottaneet sellaiseen. Matkan toimeenpaneminen oli nimittäin päätetty jo ennen maakunnassa pidettyjä kokouksia. Lääninkomitea valitsi delegaatioon Heikki Hyvärisen Muhokselta, J. Y. Keskitalon Tyrnävältä ja Heikki Sipilän Haukiputaalta. Varalle se asetti Antti Rannan Limingasta. Muutaman päivän päästä Kainuun aluekomitea nimesi omiksi edustajikseen Janne Räsäsen Kajaanin maalaiskunnasta ja Iisak Materon Suomussalmelta. Kaikki lähetystön jäsenet olivat vasemmistolaisia.⁴⁵

Matkasta ilmoitettiin sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmälle Helsinkiin ja pyydettiin sen apua käynnin onnistumiseksi. Vaikka ryhmä päättikin pysyä lähetystä sivussa, se lupasi auttaa kuitenkin tarvittaessa. Se nimesi lähetystön oppaiksi J. Liedeksen ja Filemon Saveniuksen.⁴⁶ Matka sujui kimmelluksitta. Pohjoissuomalaisen korvenraivaajien edustajat jättivät laajan kirjelmän sekä hallitukselle että ainakin maalaisliiton, sosialistisen työväen ja pienviljelijäin sekä sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmälle.⁴⁷

Lähetystön jättämässä kirjelmässä, jonka laatimiseen Toivo I. Sormusella oli suuri osuus,⁴⁸ katokomiteat korostivat tilanteen vaikeutta ja esittivät hallituksen harkittaviksi eräitä toimenpiteitä pienviljelijöiden auttamiseksi. Katokomiteat toivoivat, että annettavat avustukset jaettaisiin kuntien ja väestön ”omien elinten välityksellä”. Sillä estettäisiin keinottelu. Kirjelmässä toistui samoja vaatimuksia, joita oli ollut SKP:n KK:n ohjekirjeessä ja joita oli esitetty paikallisissa katokokouksissa. Päällimmäisinä olivat luonnollisesti siemen- ja syömäviljan jakaminen, töiden tarjoaminen sekä ”väestölle erittäin raskaaksi käyneiden” puolustusmenojen supistaminen, tullien alentaminen, maksamattomien katolainojen ja verorästien anteeksi antaminen.⁴⁹

Kirjelmässä arvosteltiin Oulun Katokomitean ja Kajaanin katotoimikunnan työtä ja yleensäkin valtiiovallan toimia kadon lieventämiseksi. Niitä pidettiin riittämättöminä. Kirjelmän mukaan oli annettu sellainen kuva, etteivät tuhot olleetkaan kovin suuria, vaikka asianlaita oli päinvastoin. Katokomiteat väittivät, ettei tarjottu apu palvelut lainkaan köyhimpiä talonpoikia. Koska sitoutuminen ostamaan siemeniä olisi

Pohjoissuomalaisten vasemmistopienviljelijöiden (Pohjanmaan katoliikkeen) lähetystö hallituksen ja eduskuntaryhmien puheille vuoden 1929 kevättalvella. Kasvoista näkyy, että kaikki matkamiehet olivat kovia kokeneita pohjoisen proletaareja. Takaa vasemmalta lukien Isak Matero, Janne Räsänen, Heikki Sipola. Edessä vasemmalta lukien Heikki Hyvärinen ja J. Y. Keskitalo (Kuva kirjoittajalla).

merkinnyt maanviljelijäväestön velkataakan kasvamista, vain harvat kadosta kärsimään joutuneet viljan tarvitsijat ilmoittivat tarpeestaan tilaston kerääjille. Monet talonpojat olivat jo siinä asemassa, etteivät he olisi edes saaneet uuteen lainaan tarvittavia takuita; heillä oli vielä vuoden 1923 kadon lainoja maksamatta. Vaikka kirjelmässä arvosteltiin valtiovallan toimenpiteitä, kannanotot olivat kuitenkin huomattavasti tasoittuneet SKP:n KK:n ohjekirjeestä, joka oli selvästikin ollut kirjelmän laatijoiden käytettävissä.⁵⁰

Hallitus jätti kirjelmän Maatalousministeriön pohdittavaksi. Se puolestaan pyysi Oulun läänin tuolloisen maaherran ja Oulun Katokomitean puheenjohtajan E. Y. Pehkosen lausunnon asiasta. Se oli hyvin kielteinen. Pehkonen näki kirjelmän lähinnä poliittisena manööverina, jolla ei ollut juuri todellisuuspohjaa; se pyrki ajamaan vain kommunistien etuja. Pehkosen esittämä kritiikki oli ymmärrettävää, sillä vaikka taloudellinen tilanne oli kehno, katoliikkeella oli ollut alusta lähtien tietynlainen poliittinen tehtävä. Jos Pehkonen olisi ryhtynyt puolustamaan kirjelmässä esitettyjä kannanottoja tai edes kovin selvästi ymmärtänyt niitä ja antanut kirjelmästä myönteisen lausunnon ministeriölle, hän olisi itse asiassa hyväksynyt sen sisältämät hyökkäykset itseään ja johtamaansa Oulun Katokomiteaa vastaan.⁵¹

Sopii kuitenkin ihmetellä, miksi kirjelmä annettiin Pehkosen kritikoitavaksi. Oulun Katokomitean puheenjohtajana hän oli siihen oikeastaan jäävi ja tuli ehkä liiaksi korostaneeksi kirjelmän poliittista luonnetta. Sen sijaan hän ei uskonut kirjelmän varoituksiin tilanteen pahenemisesta, vaan luotti tulevaisuuteen. Vaikka hänen lausuntonsa ilmeisesti ratkaisikin hallituksen suhtautumisen katolälähetystön kirjelmään, oli myös yleis-tilanteella merkitystä. Valtiovallan asema oli erityisen vaikea ja paheni koko ajan. Otetusta linjasta luopuminen yhtäkkiä ja avustuksiin ryhtyminen olisi tiennyt suuria menoeriä. Mahdollista jopa on, että avokätinen ”rahanjakopolitiikka” olisi aiheuttanut kohta lisäpainetta hallitukselle uusien vaatimuksien muodossa.⁵²

Katolälähetystöllä oli tuskin suurtakaan vaikutusta siihen, miten hallitus hoiti kato- ja työttömyyskysymystä. Loppujen lopuksi kyseessä oli vain yksi pieni lähetystö ja yksi kirjelmä, jollaisia pula-ajan hallitukset ja eduskunta saivat ottaa päivittäin useita vastaan. Kommunistit ovatkin liiaksi korostaneet lähetystön ja koko liikkeen merkitystä tässä yhteydessä.⁵³ Ei tule kuitenkaan unohtaa, että kato- ja työttömyysmäärärahoja lisättiin kohta. Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän aloitetta ei kuitenkaan hyväksytty.⁵⁴

Katoliikkeen aktiivinen toiminta jatkui vuoden 1929 kevääseen saakka katkeamatta. Sitten alkoi muutaman kuukauden tauko. Huhtikuussa pidetty Jaalangan (Kainuussa) neuvottelukokous, johon osallistui liikkeen johtomiesten ja sosialistisen työväen ja pienviljelijäin edustakuntaryhmän edustajan lisäksi noin 40 pienviljelijää tai työläistä, päätti liikkeen ensimmäisen vaiheen. Kokous tuomitsi maaherra Pehkosen lausunnon katolälähetystön kirjelmästä ”törkeän valheellisena” ja kritikoii maaherraa muutenkin. Liikkeen vaatimuksien ja tunnuksien toistamisen lisäksi kokous otti kantaa myös talonpoikien järjestäytymiskysymykseen. Se tuomitsi kaikenlaiset maamiesseurat ja -kerhot sekä pienviljelijöiden puoluepuuhat ”kapitalistien petospyydyksinä”. Se kehotti oma-kohtaiseen toimintaan, josta saattaisi muodostua ”kapitalistisen järjestelmän viimeinen murhenäytelmä”.⁵⁵

Vaikka liikkeen propaganda ja vaatimukset seurasivatkin aika pitkälle SKP:n KK:n ohjekirjeen henkeä ja vaikka niissä esiintyikin selvästi kominternilaisia tunnuksia, ne tuotiin julki varsin silotellussa muodossa. Propagandan pääfoorumina toimi Pohjan Voima. Katoliikkeellä ei ollut omaa lehteä, vaikka sellaisen perustamisesta tuli kyllä puhetta liikkeen loppuvaiheessa. Tosin kommunistien muutkin julkiset lehdet julkaisivat katoliikkeen aineistoa, mutta Pohjan Voima, joka kirjoitti muutenkin talonpoikaiskysymyksestä eniten, oli selvästi päälehti. Luonnollisesti myös suullinen propaganda oli käytössä. Liikkeellähän oli varta vasten katokokouksissa kulkevia järjestäjiä. Myös Helsingin matkan jälkeen liikkeen edustajat kiertelivät maakunnassa selostamassa matkan tuloksia.⁵⁶

3. INTEGROITUMISVAIHE

3.1. SKP:N NÄKÖKULMA – ”HYÖKKÄYSTEORIAN” SOVELTAMISEEN MAASEUDULLA

Vuoden 1928 kesällä pidetty Kominternin VI maailmankongressi oli katsonut kapitalismin siirtyneen kehityksessään ns. ”kolmanteen vaiheeseen”, jolle olivat tyypillisiä kaikenlaiset kriisit ja yhteiskunnallinen käymistila. Se tiesi luokkataistelun kiristymistä, joukkoliikkeiden lisääntymistä sekä kasvavaa sodanvaaraa. Kommunistien olisi toimittava tilanteen vaatimalla tavalla, vahvistettava rivejään palauttamalla vallankumouksellisen liikkeen epäröijät (”oikeistolaiset”) maan kamaralle, aloittamalla ”sosiaalifasisteiksi” muuttuneiden sosiaalidemokraattien vastainen taistelu ja harjoittamalla ylipäänsä tiukkaa luokkataistelupolitiikkaa kautta linjan. Varsinkin toiminta ammatillisessa liikkeessä oli tärkeä, muttei merkityksetön myöskään maaseudulla.^{56a}

Myös SKP omaksui uuden taktiikan. Esimerkiksi puolueen KK:n vuoden 1929 huhtikuun täysistunto analysoi tilannetta tältä pohjalta. Se oli näkevinään jo tuolloin merkkejä luokkataistelun kiristymisestä ja mahdollisesta fasismien noususta. Täysistunto kiinnitti huomiota erityisesti ammatilliseen liikkeeseen, sosiaalidemokraattien vastaiseen taisteluun ja maaseudun ongelmiin. Sen mielestä maaseudun ”työätekevien kerrostien” tyytymättömyys ja vihamielisyys suurporvaristoa, suurtalonpoikia, tukkiyhtiöitä ja pankkeja kohtaan tulisi lisääntymään. Siitä oli osoituksena varsinkin kadon vuoksi syntynyt liikehtiminen, mutta sellaisena täysistunto oli näkevinään myös edellisvuoden joulukuussa pidetyt kunnallisvaalit. Niissä talonpojat olivat siirtyneet sen mielestä piirun verran vasemmalle.⁵⁷

Vaikka SKP:llä olikin talonpoikien orastavasta radikalisoitumisesta ja päälle painavasta pulasta ehkä jonkin verran ilonaihetta, ei sen asema ollut helppo. Puolue oli kärsinyt lukuisista ”leikkauksista” ja sisäisistä riidoista, jotka olivat jälleen kärjistyneet. Varsinkin ammatillisessa liikkeessä oli esiintynyt vakavaa ”hoipertelua”, jonka puolueen johto pelkäsi käyvän vaaralliseksi, ellei siihen tartuttaisi kovin ottein. Tilanne oli sellainen, jossa julkisen vasemmistoliikkeen ja SKP:n johdon näkemykset noudatettavasta taktiikasta poikkesivat kovin paljon toisistaan. Puolueen illegaalinen johto olisi halunnut noudattaa huomattavasti jyrkempää luokkataistelulinjaa kuin julkinen liike. Puolueen johdon mielestä julkisen liikkeen ”oikeistolaisten” siivet olisi katkaistava alkuunsa, jotta vallankumouksellinen rintama olisi saatu tiiviiksi ”kolmannen vaiheen” kamppailuja silmällä pitäen. Joukkoihin olisi tullut saada oikea henki. Siihen puoluetta velvoittivat Kominternin teesit ja omat päätökset.⁵⁸

”Oikeustolaisten rikkaruohojen” kitkeminen käynnistyi puolueen johtavassa lehdessä Proletaarissa vuoden 1929 alussa. Mutta pelkkä sanallinen kamppailu ei riittänyt, tarvittiin muutakin. Tärkeä sija tässä vasta-hyökkäyksessä lankesi Kullervo Mannerille ja Hanna Malmille, jotka

matkustivat vuoden 1929 heinäkuussa Tukholmaan. Matkaan oli useita eri syitä. Etappiteiden tukkeutumisen vuoksi puolueen täytyi ryhtyä hoitamaan elintärkeitä yhteyksiään tätä kautta Suomeen, mikä kävikin varsin hyvin pänsä ns. pohjoismaisten matkakorttien avulla. Vaikka Mannerin pariskunnan tehtävänä olikin takoa varta vasten järjestettävissä neuvotteluissa järkea Suomesta saapuvien ”oikeistolaisten” päähän, se ei ollut matkan ainoa syy. Mannerin ja Malmin tuli myös johtaa Suomessa tapahtuvaa poliittista toimintaa tulevina kuukausina, sillä ne saattoivat olla ratkaisevia. Siihen näillä KK:n politbyroon edustajilla oli ilmeisesti varsin suuret valtuudet. Siitä puhuvat mm. heidän lukuisat kirjeensä Suomessa toimineelle KK:n edustajalle Ville Honkaselle.⁵⁹

Samoihin aikoihin pidetyllä Kominternin TpK:n X täysistunnolla oli mahdollisesti tietty erityisvaikutus SKP:n johdon lopulliseen linjanvalintaan. Merkitystä oli varsinkin sillä, miten tiukan kannan täysistunto otti ”oikeistolaisiin” ja millaisen aseman O. V. Kuusinen sai Kominternin kiihtyvässä sisäisessä valtataistelussa. Eikä Kominternin yhdeksi kolmesta johtajasta tuolloin nousseen Kuusisen – jonka asema Stalinin siipien suojassa näytti entistäkin vankemmalta – puheenvuoroa voitu niin vain sivuuttaa olankohautuksella. Ei varsinkaan, kun Kuusinen hyökkäsi voimakkaasti Kominternin TpK:sta samalla kerralla erotettua, viime vuosien johtavaa talonpoikaiskysymyksen asiantuntijaa Buharinia vastaan. Buharin oli saanut jo aiemmin ”oikeistolaisen” epämiellyttävän leiman. Vaikka SKP:n omassa sisäisessä rajankäynnissä olivat mannerilais-rahjalaisten ja kuusislaisten sotakirveet olleet muutamia vuosia näennäisesti piilossa, uudet suhdanteet saattoivat muuttaa asetelmaa. Kaikki ymmärsivät tämän vallan hyvin.⁶⁰

Sen lisäksi, että Kuusinen kiinnitti suurta huomiota siirtomaiden talonpoikien differentioitumiseen ja radikalisoitumiseen, hän korosti yleensäkin maaseutuliittolaisten merkitystä tulevissa taisteluissa. Agraarivallankumouksen mahdollisuus väikkyi Kuusisen mielestä varsinkin idän alikehittyneissä maissa. Hän väitti myös, että työväenluokan asema tulisi heikentymään kaikissa kapitalistimaissa, sillä mm. työttömyys lisääntyisi. Järjestelmä olisi umpikujassa, josta se yrittäisi etsiä ulospääsyä fasismin avulla. Tämä prosessi oli jo käynnissä eri puolilla maailmaa, mm. Suomessa ja Baltian maissa. Fasismi ei ollut hänen mielestään kuitenkaan porvarillisen luokkavallan lujtuuden osoitus, vaan se oli heikkouden merkki. Mitä heikommaksi järjestelmä tuntisi itsensä, sitä helpommin se yrittäisi tarttua viimeiseen oljenkorteen, fasismiin.⁶¹

Sosiaalidemokraattien suomimisen kautta Kuusinen pääsi pääasiaan, ”oikeistolaisten” kimppuun. Puheenvuoro, joka oli itse asiassa hyökkäys Buharinia ja hänen kannattajiaan vastaan, osoitti selvästi, kenen pöydästä Kuusinen söi ja joi. Hän syytti ”oikeistolaisia” halusta heittää ”hyökkäysteoria” romukoppaan, vaikkei se ollut vallitsevassa tilanteessa lainkaan väärä. Jokaisen kommunistipuolueen olisi hänen mielestään pitänyt kulkea joukkojen etunenässä ja jouduttaa siten työväenluokan vallankumouksellistumisprosessia. Tätä dialektiikkaa eivät ”oikeistolaiset” kuitenkaan ymmärtäneet. Kuusinen varottikin heistä ja heidän linjas-

taan. ”Heidän perässälaahauspolitiikkansa, heidän horjumisensa ja passiivisuus, oikean hetken ainainen käsistöpäästäminen – se on tavattoman suuri vaara, sitä pitää välttää.” Vallankumouksellisen tilanteen kypsymistä ei saisi jäädä odottamaan passiivisena, sitä olisi joudutettava. Kommunistien kansainvälisesti keskeisin tehtävä olisi Neuvostoliiton puolustaminen, joka kävisi parhaiten päinsä kukistamalla porvaristo omassa maassa, Kuusinen jatkoi. Itse täysistunto päättyi kutakuinkin samoihin tuloksiin hänen kanssaan.⁶²

SKP:n johto ei tinkinyt tippaakaan Kominternin linjasta, vaikka se joutuikin sovittamattomaan ristiriitaan ”oikeistolaisten” kanssa. Johtavat emigranttikommunistit eivät halunneet tulla leimatuksi ”oikeistolaisiksi”, jotka olivat joutuneet Stalinin ja hänen lähimmän esikuntansa yhä armottomamman painostuksen kohteeksi. Oli kuin SKP:n johto, joka varmasti tunsu puolueen heikkouden, olisi pelännyt syyllistyvänsä Kuusisen mainitsemaan ”perässälaaahaamiseen” ja vallankumouksellisen prosessin jarruttamiseen. Sen vuoksi se olikin tulevina kuukausina oikeastaan aina askeleen vallitsevaa tilannetta edellä arvioissaan. Mitä pitemmälle vuosi 1929 kului, sitä innokkaammin puoluejohto oli valmis suosittelemaan ”hyökkäysteoriaa” kautta linjan. Puolueen johto uskoi mm. kesän eduskuntavaalien valossa olevan löytymässä uutta verta vallankumoukselliseen aneemisuuteen; vaalit osoittivat tietynlaisen radikalisoitumisprosessin olevan käynnissä. Muina joukkojen radikalisoitumisen merkkeinä pidettiin työläisten ja pienviljelijöiden kasvavaa liikehtimistä pulan kourissa sekä aktiivisuuden kasvua erilaisten demonstraatioiden yhteydessä.⁶³

Talonpoikais- ja katoliikkeelle oli varattu oma rooli SKP:n taktiikassa, ei tärkein, mutta merkityksellinen sittenkin. Jo kesällä, jolloin katoliike polki paikallaan, Manner muistutti Honkasta siitä, että Pohjois-Suomea uhkasi uusi kato. Siksi tilannetta olisi pidettävä silmällä. Samalla hän kehotti toveriansa tutustumaan jo aiemmin annettuihin ohjeisiin ja toimimaan niiden mukaisesti.⁶⁴

Kun kommunistien liikehtiminen kiihtyi kohta eduskuntavaalien jälkeen, se heijastui myös suhtautumisessa talonpoikaiskysymykseen ja katoliikkeeseen. Elokuussa Honkaselle lähettämässään laajassa kirjeessä Manner nimittäin korosti nopean ja päättäväisen jatkokamppailun aloittamista katokysymyksen pohjalta. Hän kehotti hankkimaan tietoja uuden kadon laajuudesta painottaen samalla kuitenkin sitä, ettei tuleva toiminta saisi mitenkään riippua niistä, vaan se olisi saatava käyntiin jo olemassa olevan aineiston pohjalta. Mahdollisesti Manner tiesi jo tuolloin, minkälaisia suunnitelmia kansainvälisen radikaalin talonpoikaisliikkeen varalle oli tehty. Se pani hänet hoputtamaan suomalaisia mukaan. Manner ei halunnut joutua kuusislaisten hampaisiin ”perässälaaahaamisesta” syytettynä.⁶⁵

Manner kiinnitti huomiota siihen, miten liikkeen vaatimukset olisi asetettava. Hänen mielestään oli edellisvuonna ilmennyt tässä kysymyksessä horjumista, mistä hän mainitsi esimerkkinä sosialistisen työväen ja

pienviljelijäin eduskuntaryhmän jäsenen Kalle Kyhälän puheen budjettikeskustelun yhteydessä. Mannerin mukaan Kyhälä oli asettanut etusijalle valtion tarjoamien lainojen myöntämisen ja vasta toiselle sijalle avustukset. Se oli hänen mielestään väärin. Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän jäsenet eivät olisi saaneet hänen mielestään olla mukana ”pientalonpoikain velkakahleiden kiristämisessä. Kyllä nyt jo huutava ”tarve vaatii” taistelemaan köyhille kato- ja nälkääntalalonpojille annettavan suoranaisten avustuksen puolesta”. Mannerin toteamus osoittaa selvästi, että SKP:n johto lähti katokysymyksessä ehdottomasti luokkataistelun pojalta.⁶⁶

Manner väitti, ettei talonpoikaisto tulisi saamaan mitään porvarillisten lainojen avulla. Hän ei hyväksynyt Kyhälän ”epämääräistä asennetta herravaltaa vastaan”. Kyhälän puhe ei ollut hänen mielestään muodostunut ”porvarillista valtiota paljastavaksi eikä ruoskivaksi”. Manner kehottikin eduskuntaryhmää Honkasen kautta palaamaan kysymykseen ja selvin ottein korjaamaan kömmähdyksensä, sillä katokamppailun tulisi olla mitä päättävintä ”hyökkäyskamppailua porvariston ja sos. dem. herrain toiminnan paljastamiseksi”. Niin ikään maalaisliiton edesottamuksiin olisi kiinnitettävä huomiota ja vedettävä äskeisissä vaaleissa menestynyt puolue vastuuseen talonpojille antamistaan lupauksista. Manner siis katsoi, että katokamppailun tulisi olla ”hyökkäysteorian” sovellutusta kautta linjan.⁶⁷

Mannerin kirje paljastaa, että SKP:n johdon näkökulmasta katsottuna katoliikkeen olisi pitänyt palvella luokkataistelua, ei missään tapauksessa porvarillista valtiota. Katokomiteat eivät olisi saaneet olla varsinaisina eivätkä apueliminäkään valtion ja kuntien lainojen tai ”mahdollisten almujen” jaossa. Ne eivät olisi saaneet toimia muissakaan valtaa pitävien tehtävissä. Vastaaville porvarillisille ja sosiaalidemokraattisille elimille olisi pitänyt kyllä asettaa selviä vaatimuksia. Sellaisiin antoivat aiheita mm. lisääntyneet pakkohuutokaupat, joiden keskeyttämistä olisi pitänyt vaatia eduskunnassa, kunnanvaltuustoissa ja muuallakin. Katoliike olisi tullut kytkeä myös kansainvälisen kommunistisen liikkeen taisteluun sodanvaaraa ja militarismia vastaan Neuvostoliiton puolustamiseksi. Manner piti tällaisen korostamista tärkeänä. Työläisiltä ja talonpojilta kiskottiin veroja ja niitä käytettiin varusteluun. ”Näinollen tulee katokamppailun yhteydessä määrätietoisesti tuoda esille imperiaalistinen sodanvaara ja taistelu sitä vastaan”, Manner totesi.⁶⁸

Kun SKP:n KK:n edustajien ja Suomesta saapuneiden kommunistien salainen neuvottelukokous pidettiin elokuisessa Tukholmassa, se päättyi talonpoikais- ja katokysymyksessä suunnilleen samaan kuin Manner. Hänellä olikin suuri vaikutus neuvottelujen kulkuun ja lopputulokseen. Koska Mannerin ja Malmin yksi päätehtävä oli taivuttaa niskuroivia ”oikeistolaisia” oikealle linjalle ammattiyhdistyspolitiikassa ja varsinkin suhtautumisessa Kööpenhaminan sopimukseen, katokysymyksen pohtiminen jäi ymmärrettävistä syistä taka-alalle. Se ei ollut juuri tuolla hetkellä tärkein kysymys. Se oli kuitenkin esillä, eikä sen hoitamiseen oltu täysin tyytyväisiä, vaikka tietty menestys pantiinkin mielihyvin merkil-

le. Erityisesti pahoiteltiin sitä, että kommunistien keskuudessa oli esiintynyt erimielisyyksiä käytettävästä taktiikasta. Kaikki sanomalehdet (esim. Savon Työ) eivät olleet käsitelleet kysymystä oikein. Nyt pidettiin tärkeänä, että katokysymyksen pohjalta syntynyttä liikehtimistä, johon kommunisteilla tunnustettiin olevan huomattavan vaikutuksen, olisi kehitettävä ja syvennettävä edelleen.⁶⁹

Neuvottelujen tuloksena oli laaja asiakirja, joka käsitteli seikkaperäisesti myös työskentelyä talonpoikien keskuudessa. Siinä painotettiin SKP:n KK:n edellisyksynä antaman ohjekirjeen merkitystä myös tuonhetkisessä tilanteessa. Nyt oli lisäksi otettava oppia saaduista kokemuksista. Kuten neuvotteluissa oli käynyt selville, pidettiin nytkin virheellisenä menettelyä sitä, ettei talonpoikia ollut kaikkialla järjestetty oma-kohtaiseen taisteluun samalla tavalla kuin Pohjois-Suomessa. Katokysymys oli jäänyt sen vuoksi usein taka-alalle. Tällaisten virheiden toistaminen olisi tullut estää ja katokamppailua, vaikka kato olikin ollut edellisvuotista lievempi, olisi pitänyt lähteä käymään jyrkässä luokkataisteluhengessä. Kampppailussa olisi pitänyt soveltaa ”hyökkäysteoriaa”:

Katokamppailun kautta on pyrittävä syventämään vastakohtia maaseudun riistettyjen ja riistävien ryhmien välillä, s. o. toiselta puolen maalaisköyhälistön ja köyhän talonpoikaiston ja toiselta puolen suurtalonpoikaiston suurviljelijäin välillä, ja siten kehitettävä ja kärjistettävä luokkataistelua maaseudulla, maaseudun riistettyjen kerrosten voittamiseksi vallankumouksellisen proletariaatin liittolaiseksi taistelussa pääomaa ja pääoman valtaa vastaan.⁷⁰

Myös se, mitä asiakirjassa sanottiin organisaation kehittämisestä ja katokomiteoiden tehtävistä, puhui omaa kieltään SKP:n asennoistumisesta. Katoalueelle olisi edelleenkin perustettava talonpoikien katokomiteoita käymään kampppailua kadosta kärsineiden puolesta ”maaseutuporvaristoa, valkoisen vallan elimiä ja virkakuntia, erikoisesti keskusvaltaa vastaan”. SKP ei pitänyt suotavana, että lähdetäisiin perustamaan uutta talonpoikaispuoluetta, jollainen oli jo keväällä syntynyt (Suomen pienviljelijäin puolue). Sen sijaan kannatettiin talonpoikaisliittojen perustamista ja kehittämistä sekä niiden esiintymistä vallitsevaa järjestelmää vastaan.⁷¹

Kommunisteja kehoitettiin mobilisoimaan voimiaan maalaisliiton vastaiseen taisteluun. Olisi yritettävä heikentää ”taantumuksellisen maalaisliiton” asemaa ja myötävaikuttaa siihen, että sen sisällä syntyisi oppositioryhmiä, jotka nousisivat taistelemaan sen ”herra- ja fascistijohtoa” vastaan. Maaseudun proletariaatin liikkeelle saamista pidettiin tärkeänä luokkataistelun kannalta. ”On oltava tietoisia siitä, että maaseudun proletariaatti on kommunismin vaikutuksen maaseudulle juurruttamisen ja laajentamisen sekä proletariaatin ja talonpoikain vallankumouksellisen taisteluliiton tärkeä tekijä ja proletariaatin vallankumouksellisen johdon välitön toteuttaja maaseudulla.”⁷²

Koska kommunistien käsityksen mukaan pulan syvenemisen ja talonpoikien aseman vaikeutumisen vuoksi olisi odotettavissa, että fasismi yrittäisi käyttää tyytymättömiä talonpoikia hyväkseen, olisi kehitettävä myös fasisminvastaista taistelua ja osoitettava, että fasismi merkitsisi vain talonpoikien aseman entistä selvempää kurjistumista. Esimerkkeinä olisi käytettävä Puolan ja Italian oloja. Porvarillisen komennon vasta-

kohdaksi olisi vastaavasti vedettävä Neuvostoliiton talonpoikien olot ja osoitettava tällä vastakkainasettelulla, että vain vallankumous voisi estää talonpoikien aseman heikkenemisen, pelastaa heidän maansa ja mantunsa. Olisi välttämätöntä osoittaa, miten Neuvostoliitto oli tästä hyvänä esimerkkinä ja todistuksena. Siksi sen talonpoikien elämästä ja kokemuksista olisi esitettävä kuvauksia ja murskattava siten ”porvariston manttaalipösojen ja sosialidemokratian johtajain valheet”, asiakirjassa vaadittiin.⁷³

Mannerin ja Malmin komennus Tukholmassa päättyi kohta neuvottelujen jälkeen. Heidän salainen kirjeenvaihtonsa ja muistiinpanonsa jouduivat vahingossa ratsian seurauksena Ruotsin poliisin haltuun. Paris-kunta ehti kuitenkin karistaa Tukholman pölyt jaloistaan ja pelastautua valtakunnan rajojen ulkopuolelle. Tapahtumasta tuli myöhemmin yksi ylimääräinen kivi Mannerin rekeen, sillä takavarikoitujen aineistojen perusteella pidätettiin tukku merkittäviä kommunisteja ja heitä tuomittiin eripituisiin rangaistuksiin. Ilmeistä on, että komennus olisi tullut jatkumaan ilman ikävää katkosta. Vaikka Tukholman visiitti jäikin kovin lyhyeksi, sillä oli kuitenkin vaikutusta kommunistien toimintaan Suomessa. Ainakin johtavat kommunistit tiesivät sen jälkeen tarkalleen, mikä oli puolueen johdon kanta ja miten se toivoi esimerkiksi talonpoikais- ja katoliikkia kehitettävän tulevaisuudessa.⁷⁴

Tukholman neuvottelut oli järjestetty lähinnä siksi, ettei puoluekonferenssin pitoon ollut uskallettu ryhtyä epävarmoiksi käyneiden etappiteiden vuoksi. Kun sellainen lopulta kokoontui vielä saman vuoden syyslokakuussa, se päättyi suunnilleen samanlaisiin näkemyksiin kuin Tukholman neuvottelut. Päälimmäisinä olivat ammatillisen liikkeen erimielisyydet, Kööpenhaminan sopimus, ”oikeistolaisten” ja sosiaalidemokraattien vastainen taistelu. Talonpoikaiskysymyksen osalta puoluekonferenssi myötäili Tukholman asiakirjaa. Sekin kehotti aktivoimaan maaseudulla tehtävää työtä luokkataistelun terävöittämiseksi. Huomiota olisi kiinnitettävä varsinkin maaseudun proletariaatin, maa- ja metsätyöläisten nostattamiseksi taisteluun, missä olisi yritettävä käyttää maa-, metsä- ja uittotyöväen liiton osastoja sekä eri työmaille varta vasten perustettavia komiteoita hyväksi.⁷⁵

Puoluekonferenssin mukaan olisi tärkeää selostaa joukoille talonpoikien keskuudessa tapahtuvaa differentioitumista ja työväen ja talonpoikien liiton luonnetta sekä merkitystä vallitsevassa tilanteessa. Puolueen jäsenten olisi tehtävä Kominternin päätöksiä ja ohjelmaa tunnetuksi niin ”oman väen” kuin maaseutuproletariaatinkin keskuudessa niiltä osin kuin ne koskivat talonpoikaiskysymystä. Puoluekonferenssin mielestä olisi välttämätöntä, että katokamppailua laajennettaisiin ja syvennettäisiin ja että maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien keskuudessa ilmeneviä oppisitio- ja tyytymättömyysilmiöitä käytettäisiin maaseudulla hyväksi.⁷⁶

Kun SKP:n johto vaati joukoilta ja puoluejärjestäjiltä uskollista ”hyökkäysteorian” soveltamista ammattiyhdistyspolitiikassa, taistelussa

”oikeistolaisia” ja sosiaalidemokraatteja vastaan, se ei unohtanut myöskään talonpoikien keskuudessa tehtävää työtä. Ennen lokakuun vallankumouksen vuosipäivää se kehotti Suomessa olevia edustajiaan huolehtimaan siitä, että mielenosoitusten onnistumista silmällä pitäen järjestettäisiin myös ”työtätekevien talonpoikien” keskuudessa samaan aikaan kokoustoimintaa. Kokouksissa olisi selostettava Neuvostoliiton talonpoikien oloja ja neuvostohallituksen ”järkkymätöntä rauhanpolitiikkaa”. Niissä olisi lisäksi osoitettava Suomen porvariston sotavalmistelut, ”jotka uhkaavat tuhota talonpojan maat ja kotikonnut, korostaen, että tämä vaara tulee torjuttua vain työläisten ja työtätekevien talonpoikain yhteisellä taistelulla”.⁷⁷

Kuten muidenkin mielenosoitusten järjestämisessä SKP epäonnistui myös yrityksissään saada talonpoikien kokoustoimintaa aikaan. Koetut pettymykset eivät muuttaneet kuitenkaan puolueen johdon kantaa. Ainoa oikea linja oli luokkataistelulinja, jota olisi epäröimättä seurattava kaikilla aloilla. Hoiperteluun eikä ”perässäläaahaamiseen” olisi varaa. Vuoden loppupuolella ”hyökkäysteorian” soveltaminen huipentui kehnosti valmisteltuun yleislakkoon, joka muodostui SKP:lle suureksi tappioksi ja antoi valttikortteja kommunistisen liikkeen vastustajille. Kohta alkoikin oikeistoradikaalinen vastaisku Lapualta käsin. Myös sillä puolen alettiin soveltaa ”hyökkäysteoriaa”. SKP:n johto oli arvioinut tilanteen pahasti väärin, mistä se sai maksaa korkean hinnan.⁷⁸

3.2. OSALLISTUMINEN BERLIININ TALONPOIKAISKONGRESSIIN VUONNA 1930

Berliinissä järjestettiin vuoden 1929 maaliskuussa ns. ”antifasistikongressi”, jossa asetettiin erityinen komitea työskentelemään talonpoikaiskongressin aikaansaamiseksi lähitulevaisuudessa. Kun komitea kokoon-tui saman vuoden kesäkuussa, se perusteli talonpoikaiskongressin koollekutsumisen tärkeyttä mm. fasismien vaaralla ja talonpoikien kaikkinaisilla vaikeuksilla, joita oli alkanut esiintyä yhä useammassa maassa.⁷⁹ Ei ollut sattuma, että kansainvälisen kommunistisen liikkeen yritykset vetää pulasta kärsivä, radikalisoitunut Länsi- ja Itä-Euroopan talonpoikaisto vallankumouksellisen liikehdinnän tielle tapahtuivat juuri Berliinistä käsin. Vuodesta 1928 lähtien oli Kominternin Berliinissä toiminut Länsi-Euroopan byroo ollut erittäin tärkeä vallankumouksen tukikohta. Sieltä tapahtui tuossa vaiheessa myös Krestinternin jo hiipuva toiminta.⁸⁰

On ilmeistä, että niin SKP:n kuin muidenkin kommunistipuolueiden korkeimmissa esikunnissa tunnettiin hyvin Berliinistä alkaneen toiminnan tausta ja tavoitteet. Mm. vuoden 1929 kesällä tapahtunut Mannerin ja Malmin toiminta katoliikkeen elvyttämiseksi viittasi selvästi yritykseen kytkeä liike kansainväliseen talonpoikaisliikkeen verkostoon tulevaisuudessa. Vuoden 1929 lopussa ja seuraavan vuoden alussa saman-

suuntaiset merkit voimistuivat entisestään.

SKP:n KK:n edustajana Suomessa ollut Ville Honkanen ryhtyi mahdollisesti panemaan katoliikettä uuteen uskoon Mannerilta ja Malmilta saamiensa ohjeiden pohjalta ja valmistelemaan liikkeen integroimista yleiseurooppalaiseen komitealiikkeeseen. Työ jäi kuitenkin kesken. Hänen menestyksekkään uransa katkaisi 16. 10. 1929 tapahtunut pidätys.⁸¹ Oli tullut Toivo Salomon Antikaisen aika astua näyttämölle. Torniolaiset etappimiehet salakuljettivat ”Toiskan” Haaparannasta Suomeen saman vuoden loka–marraskuussa. Helsinkiin menomatallaan hän tapasi Pohjois-Suomen johtavia kommunisteja Torniossa, Kemissä ja varsinkin Oulussa, jossa pikaisesti kokoon haalittu kokous pohti päivänpolttavia kysymyksiä. Vaikkei olekaan tietoa, oliko tilaisuudessa puhetta katoliikkeen elvyttämisestä ja talonpoikaiskysymyksestä, on todennäköistä, että ne olivat esillä. Tilaisuudessa keskusteltiin yleensäkin kommunistisen liikkeen kannalta tärkeistä ajankohtaisista kysymyksistä, mm. talouspulasta.⁸²

Katoliikkeen toiminta oli ollut vuoden 1929 kevään jälkeen melko perusteellisesti lamassa. Vasta vuoden lopulla alkoi näkyä elpymisen merkkejä. Askel siihen suuntaan tapahtui, kun sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän valmisteluvaliokunta otti 19. 12. 1929 puheeksi seuraavan vuoden maaliskuussa pidettävän Berliinin talonpoikaiskongressin. Sitä valmistelevalta komitealta oli ryhmälle saapunut edustajien lähettämistä koskeva kysely. Asian hoitaminen uskottiin ryhmän maatalousjaoston huoleksi.⁸³

Ilmeistä on, että Berliinin talonpoikaiskongressiin osallistumisen järjestäminen annettiin katoliikkeen poliittiselle neuvonantajalle Yrjö Leinolle hoidettavaksi. Samalla tavalla oli menetelty pari vuotta aiemmin tapahtuneen talonpoikaiskansan puolueen edustajien Moskovan matkan järjestämisessä.⁸⁴ Leino soveltuikin tehtävään mainiosti. Sen lisäksi, että hän oli maanviljelijä ja että hänellä oli maatalousalan koulutus, hän myös tunsu hyvin päivänpolitiikkaa ja kommunistisen liikkeen tavoitteet maaseudulla. Kaiken kukkuraksi hänen terävä kynänsä teki säännöllisesti palveluksia kommunistien propagandalle, kuten esimerkiksi vuoden 1930 helmikuun alusta otettu näyte osoittaa. Leino kirjoitti tuolloin viipurilaisessa Työssä:

Suomenkin työtätekevä talonpoikaisto voi pitää selviönä, jotta kaikkien maiden talonpoikien tulee liittyä yhteen voidakseen ruveta poistamaan työtätekevän talonpoikaiston osalle kohdistuvaa maataloudellista kurjuutta ja hätää. Berliinissä kokoontuvaan talonpoikaiskongressiin tulee siis kiinnittää huomio ja seurata asiain kulkua---.⁸⁵

Berliinissä pidettävä kongressi ei ollut tuntematon Pohjois-Pohjanmaallakaan, vaikka niin olisi luullut. Jo vuoden 1930 tammikuussa olivat muutamat Oulun ympäristökunnissa pidetyt pienviljelijöiden kokoukset vaatineet edustajien lähettämistä Saksaan. Ne olivat asettaneet jopa kandidaatteja, joista matkalle lähtijät voitaisiin valita. Mm. Limingan, Lumijoen, Tyrnävän ja Temmeksen katokomiteoiden kokous oli valinnut 26. 1. 1930 liminkalaisen kommunistin Antti Rannan ehdokkaakseen kongressiin. Niin ikään Haukiputaan, Iin, Yli-Iin ja Kiimingin

pienviljelijät vaativat samana päivänä, että Oulun läänin pohjoisesta vaalipiiristä olisi saatava edustaja matkaan. Myös Alatornion pienviljelijöiden keskuudessa oli samoihin aikoihin puhetta sopivan edustajan löytämisestä.⁸⁶

Kuinka mainittujen pienviljelijäkokouksien yhtäkkinen innostus Berliinin talonpoikaiskongressiin osallistumiseen on ymmärrettävissä? Vaikka maaseudulla luettiin varsin laajasti paikallista kommunistilehteä Pohjan Voimaa, joka kertoi tulevasta kongressista hyvissä ajoin, ei intoa edustajien puuhaamiseksi voi selittää yksin tältä pohjalta. On selvää, ettei ajatus Pohjanmaan pienviljelijöiden edustajan lähettämisestä Saksaan ollut heidän itsensä kehittelemä; tuskinpa he katsoivat asioita niin laajasta perspektiivistä. Sitä paitsi ulkomaanmatka ei ollut mitenkään halpaa puuhaa. Pula-aikana sellainen olisi merkinnyt suurta lovea muutenkin laihaan talonpojan kukkaroon. Asia onkin ymmärrettävissä vain niin, että paikallisten pienviljelijöiden puuhamiehiä – ilmeisesti katoliikkeeseen osallistuneita – oli kehotettu pitämään mainitunlaisia kokouksia, joissa piti valita sopivia kandidaatteja kongressiin. Hankkeen takana olivat mitä suurimmalla todennäköisyydellä paikalliset aktiivikommunistit.

Lopullisesta osallistumisesta talonpoikaiskongressiin päätti katoliikkeen neuvottelukokous Oulussa 7. 2. 1930. Sen pääalustajana toimi Antti Tammenesiintynyt Yrjö Leino, joka puhui maailman tilanteesta ja talouspulasta. Mahdollisesti hän ehdotti myös edustajien valitsemista Berliiniin. Kokous päättikin lähettää matkalle muhoslaisen Ferdinand Hurteen ja alatorniolaisen Edvin Mäkisen. Varalle valittiin liminkalainen Antti Ranta ja alatorniolainen Leo Alakokkare. Niin ikään kokous päätti lähettää tervehdyksensä talonpoikaiskongressia valmistelevalle komitealle ja ilmoittaa samassa yhteydessä edustajansa tulevaan tilaisuuteen. Näin Pohjanmaan katoliiketta oliin kytkemässä vinhaa vauhtia kansainvälisen komitealiikkeen yhteyteen.⁸⁷

Yhtenäistämistendenssit tulivat esille myös siinä, että katoliikkeen organisaatio muutettiin nyt Berliinistä johdettavan komitealiikkeen organisaatiota vastaavaksi. Enää ei puhuttu katokomiteoista vaan talonpoikaiskomiteoista, sillä kokous päätti, että jokaiseen kylään olisi muodostettava erityinen talonpoikaiskomitea. Kuntatason komiteat olisivat yhteydessä läänin edustavaan talonpoikaiskomiteaan, jonka nimeksi tuli nyt ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitea”. Kainuun alueella aiemmin toiminut komitea hävisi kokonaan. Kokouksessa lähdettiin siitä, että talonpoikien toimintaa olisi saatava vihdoin aikaan koko maan alueella samalla periaatteella kuin Oulun läänissä. ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitean” tehtäväksi annettiin ryhtyä järjestämään valtakunnallista talonpoikaiskokousta samaan tapaan kuin muutamissa Keski- ja Itä-Euroopan maissa (esim. Saksassa)^{87a} oli jo tapahtunut. Jos/ kun sellainen toteutuisi, se saisi valita kaikkien talonpoikaiskomiteoiden kattoorganisaatioksi erityisen ”Talonpoikaiskomiteoiden Keskuskomitean”, jonka tulisi olla yhteistyössä ”eurooppalaisen talonpoikaiskomitean” kanssa.⁸⁸

Päätöksistä käy selville, että Pohjanmaan liikkeen puuhamiehillä oli tietoja jo tulevistakin tapahtumista, sillä vaikka Euroopan Talonpoikaiskomiteaa ei ollut tuolloin vielä muodostettukaan, velvoitti kokous valtakunnallisen komitean olemaan siihen yhteydessä. Toiminnan tehostamispyrkimyksistä puhui sekin, että kokouksessa keskusteltiin vielä liikkeen tiedotuslehden perustamisesta. Sen olisi tullut kehittää talonpoikaiskomiteoiden yhteistyötä ja ”ajaa talonpoikien asiaa”. Ajatus ei ollut uusi. Ei ollut kulunut kuin pari vuotta siitä, kun Yrjö Leino toimitti Talonpojan Sanomia. Asia jäi Oulun kokouksessa vielä kypsymään. ”Oulun läänin Talonpoikaiskomiteaan” valittiin samoja henkilöitä kuin edeltäjänsä. Puheenjohtajaksi valittiin Ferdinand Huurre ja jäseniksi Antti Ranta, Heikki Sipola, Heikki Hyvärinen, jotka olivat jo aiemmista kokouksista tuttuja, ja oululainen Nante Siekinen. Varamiehiksi tulivat J. Y. Keskitalo, ylätemmekseläinen A. Kelho ja kempeläinen Juhon Karvonen. Niin ollen komitea oli kommunistienemmistöinen.⁸⁹

Edeltäjänsä tapaan ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitea” antoi kokouksen jälkeen julkilausuman. Se kehotti talonpoikia omakohtaiseen toimintaan, sillä pula painoi raskaasti heitä. Julkilausumasta ja kokouksen päätöksistä kävi selville, ettei ollut enää kysymys katoon liittyvästä toiminnasta, vaan nyt sille antoi vauhtia yhä paheneva talouspula ja sen vuoksi kchittymässä oleva kansainvälinen komitealiike. Julkilausumassa sanottiin: ”Suomenkin työtätekevän talonpoikaiston täytyy tulla käsittämään, että vain kaikkien maiden talonpoikain yhteenliittymisen kautta voidaan ryhtyä poistamaan työtätekevän talonpoikaiston osalle kohdistunutta maataloudellista kurjuutta ja hätää – – –. Työväen ja talonpoikain yhteisrintama riistäjiä vastaan, se on pientalonpoikaiston lopullisen taistelun ja voiton ehto.”⁹⁰

Vaikka vuodenvaihteessa syntynyt lapuanliike olikin kiinnittänyt kommunistilehdistön päähuomion samalla tavalla kuin muidenkin lehtien, viittasivat muutkin kommunistilehdet kuin Pohjan Voima kansainvälisen yhteistyön merkitykseen talonpoikaiskysymyksen alalla ja käsitelivät Oulun kokouksen tuloksia myönteisessä sävyssä.⁹¹ Siihen olikin syytä, sillä Lapualta alkanut oikeistoradikaalinen liike oli koonnut alusta lähtien huomattavan määrän ”sarkatakkeja” lippujensa alle. Sen sijaan porvarillinen lehdistö suhtautui toiminnan elvyttämisyrittäisiin kielteisesti. Mm. Iltalehti kirjoitti, että ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitean” tarkoituksena oli ”johtaa villitystyötä talonpoikaisväestön keskuudessa”. Lehti oli osunut kutakuinkin oikeaan.⁹²

Kaksipäiväinen Berliinin talonpoikaiskongressi alkoi 27. 3. 1930. Sitä olivat edeltäneet pitkät ja perusteelliset valmistelut. Mm. Moskovskaja Pravda kirjoitti avajaispäivänä, että tilaisuutta oli valmisteltu 1 1/2 vuotta.⁹³ Mahdollista onkin, että sen idea oli syntynyt jo ennen ”antifasistikkongressia”, jonka päätöksellä sitä ryhdyttiin kuitenkin virallisesti valmistelemaan. Krestinternin vuoden 1927 talonpoikaiskonferenssihan oli päättänyt, että uusi talonpoikaiskokous pidettäisiin viimeistään vuoden 1928 syksyllä.⁹⁴ Päätöksen täytäntöönpano oli viivästynyt kuitenkin tuntemattomista syistä.

Kartta 7.
Komitealiikkeen esiintyminen Euroopassa 1928–1930.

Lähteet: Hevesi 1935, s. 18; Inprekorr N:o 92, 25. 9. 1931; Kommunistisk Tidskrift 9/1932, s. 222; Pressedienst des Komitees zur Vorbereitung des Europäischen Bauern-Kongresses, Nr. 9, 4. 12. 1929, Nr. 10, 23. 12. 1929; Informationsdienst des Europäischen Bauern-Komitees, Nr. 28 (46). Erste September-Nummer 1931 (2.) Jahrgang; Internationale Bauern Nachrichten 9/1928 ja 10/1928; Pohjan Voima 3. 1. 1930 "Euroopan talonpojat järjestyvät", A. T-i; Pohjan Voima 18. 1. 1930 "Euroopan talonpoikaisto nousee kapitalistista riistokomentoa vastaan", Velkaisäntä; Lackman 1980, s. 309 kartta 6.

Tilaisuuden osanottajajoukko oli varsin laaja, vaikeivät kaikki halukkaat päässeetkään paikalle passivaikeuksiensa vuoksi. Edustajia oli 18 eri maasta, yhteensä 81 henkilöä. He jakaantuivat maittain seuraavasti: Saksasta 22, Puolasta 16, Hollannista 6, Itävallasta 5, Tsekkoslovakiasta, Bulgariasta ja Irlannista 4, Belgiasta ja Liettuasta 3, Italiasta, Suomesta ja Norjasta 2 sekä Sveitsistä, Ranskasta, Tanskasta, Skotlannista, Albanista ja Romaniasta, kustakin yksi edustaja. Lisäksi paikalla oli kaksi italialaista emigranttia Ranskasta sekä muutamia, yllä mainittuihin lukuihin sisällyttämättömiä, epävirallisia edustajia.⁹⁵

Kongressi käsitteli laajasti talonpoikien asemaa. Sen mielestä talonpojat olivat entisestäänkin velkaantumassa ja menettämässä omaisuuttaan pankeille ja muille kapitalistisille laitoksille. Väite pitikin monen maan kohdalla paikkansa. Esille nousi myös kysymys sodanvaarasta, jota nousevan fasismin pelättiin lisäävän. Niinpä vaadittiinkin aikaisempaa tarkokkaampaa taistelua talonpoikien kurjistumisen estämiseksi, kapita-

Alatorniolainen Edvin Mäkinen osallistui Pohjanmaan katoliikkeen edustajana yhdessä Yrjö Leinon kanssa Berliinin talonpoikaiskongressiin vuonna 1930. Myöhemmin Mäkinen oli pulaliikkeessä mukana. Kuva Edvin Mäkinen matkaa varten hankkimasta passista (Martti Mäkisellä).

listisen järjestelmän romuttamiseksi ja työväen ja talonpoikien hallituksen pystyttämiseksi. Esille tulleet teemat noudattelivat siis täysin kansainvälisen kommunistisen liikkeen ”kolmannen vaiheen” taktiikan linjoja.⁹⁶

Kongressi päätti perustaa Euroopan Talonpoikaiskomitean (ETK:n), jonka kotipaikaksi tuli Berliini. Sen tehtäväksi tuli koordinoida kansainvälinen radikaali talonpoikaisliike tiettyjen periaatteiden mukaan palvelemaan vallankumouksellisia päämääriä. Tavoitteet olivat aivan toiset kuin Vihreällä Internationaalilla ja siihen kuuluvilla eri maiden agraari- puolueilla. Kongressin päätöksien mukaan jokaiseen maahan olisi järjestettävä komiteaverkosto, paikallis-, alue- ja kansalliskomiteat, joiden kesken pitäisi olla yhteistoimintaa. Kansalliskomiteoiden tulisi olla yhteydessä ETK:hon, jonka ohjeiden mukaisesti kunkin maan komitealiikkeen pitäisi toimia.⁹⁷ Paperilla malli näytti ehkä yksinkertaiselta, olihan se sovellutus Kominternin ja kommunistipuolueiden yhteistyöstä ja demokraattisesta sentralismista, mutta käytännössä asia oli hieman toisin. Tosin tällaista komitealiikettä syntyi useissa eri maissa. Sitä esiintyi 1930-luvun alussa Suomen lisäksi mm. Saksassa, Puolassa, Baltian maissa, Bulgariassa, Romaniassa jne. Koska muutamat näistä liikkeistä olivat syntyneet jo 1920-luvun puolivälissä ja koska kommunisteilla oli niihin poikkeuksetta huomattava vaikutus, on selvää, ettei Pohjanmaalla syntynyt pienviljelijöiden komiteamuotoinen liike ollut mitenkään yksittäinen ilmiö. Se kytkeytyi selvästi laajaan kansainväliseen radikaalien talonpoikaisliikkeiden verkostoon (ks. kartta 7).

Suomalaisten panos ei muodostunut kongressissa mitenkään merkittäväksi. Suomalaislehdet eivät edes maininneet, että Berliinissä olisi ollut suomalaisiakin talonpoikia mukana. ”Oulun läänin Talonpoikaiskomi-

tean” edustajien kohdalla oli tapahtunut sikäli muutoksia, että Ferdinand Huurre oli joutunut jäämään passivaikeuksien vuoksi matkalta pois. Niinpä Oulun kokouksen aikanaan valitsemista edustajista oli mukana vain Edvin Mäkinen. Hänen lisäksi olivat paikalla myös Antti Tammi (Yrjö Leino) ja Uno Laurikainen.⁹⁸ Virallisia edustajia suomalaisilla oli kuitenkin vain kaksi. Mukana olleista ainoastaan Leino käytti tilaisuudessa puheenvuoron. Hän arvosteli voimakkaasti Suomen varustautumista sotaan Neuvostoliittoa vastaan, maan vankilaoiloja ja poliisia. Hän ennusti talonpojalle yhä vaikeampia aikoja.⁹⁹

Vaikka suomalaisten mukana ololla ei ollut kovin suurta merkitystä kongressin lopputulokseen, Suomi oli kuitenkin agraarimaa, jonka talonpojista oli suurin osa pienviljelijöitä. Niinpä kongressi pani merkille maassa ilmenevän kuohuntavaiheen. Se tuomitsi vastikään tapahtuneen Vaasan kirjapainon hävityksen.^{99a} Kannanotolla ei liene ollut hillitsevää vaikutusta lapualaisiin.

Suomalaisten osallistuminen kongressissa osoitti, että SKP:n johto yritti kaikista vaikeuksistaan huolimatta kehittää talonpoikaisliikettä kansanvälisen mallin mukaan. Koska lapuanliikkeen mukana oli suuri määrä talonpoikia, kysymys ei ollut merkityksetön. Kuten tuonnempana käy selville, SKP:n johto uskoi, että ”fasistien” eteneminen oli vain tilapäistä ja että lopulliset taistelut häämöttivät entistä lähempänä edessäpäin. Se oli ”kolmannen vaiheen” looginen totuus. Koska lopullisia taisteluja kohti oltiin menossa, ei maaseutuliittolaisia saisi hylätä ratkaisella hetkellä, vaikka usko talonpoikaan olisikin ajoittain ollut koetuksella.

3.3. LIIKKEEN LOPPU: LAPUANLIIKKEEN JALOISSA

Berliinin talonpoikaiskongressin päätöksillä oli huomattava vaikutus liikkeen loppuvaiheeseen. Ne heijastuivat varsinkin organisaation kehittämisesä. Enää ei ollut syytä puhua katoliikkeestä, liike oli muokkautunut osaksi yleiseurooppalaista komitealiikettä. Jo helmikuinen Oulun kokous oli antanut ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitealle” valtuudet ryhtyä järjestämään valtakunnallista talonpoikaiskokousta. Sellainen kutsuttiinkin koolle Helsinkiin. Vaikka ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitea” viittasi kokouskutsussaan Oulun kokouksen ponsiin ja niiden täytäntöön panon tärkeyteen, oli Berliinin talonpoikaiskongressilla ollut sittenkin suurin vaikutus kokouksen järjestämiseen.¹⁰⁰

Työväenjärjestöjen Tiedonantaja kiinnitti ennen kokousta huomiota talonpoikien yhä vaikeutuvaan asemaan. Se arvosteli kärkevästi harjoitettua maatalouspolitiikkaa ja väitti, ettei valtiovalta ollut juuri välittänyt pienviljelijöistä. Sen mukaan talonpojat olivat köyhtyneet entisestään. Nyt heitä uhkasi tuho raskaiden verojen, velkataakan ja monien muiden rasituksien vuoksi. Lehti antoi ymmärtää, että köyhä talonpoikaisto oli sen vuoksi noussut itsenäisesti puolustamaan oikeuksiaan. Se

viittasi organisaatiokysymykseen ja piti tärkeänä sitä, että työväen ja pienviljelijöiden/ talonpoikien yhteistyötä, maa-, metsä- ja uittotyöväen liiton osastoja sekä komitealiikettä kehitettäisiin edelleen. Komiteoihin, joita olisi pitänyt sen mielestä perustaa lisää, olisi tullut vetää uusia kannattajia mukaan. Tärkeätä olisi perustaa talonpojille myös oma sanomalehti, jolle pitäisi kuitenkin etukäteen luoda tietty kannatuspohja. Vain sillä tavalla se tulisi menestymään ja siitä muodostuisi ”talonpoikaisjoukkojen herättäjä, agitaattori ja organisaattori”, lehti muistutti.¹⁰¹

Valtakunnallinen kokous alkoi 21. 4. 1930 Helsingissä, Koiton talolla, ja se avattiin ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitean” nimissä. Tilaisuuden alustajina toimivat mm. Ferdinand Huurre, sosialistisen työväen ja pienviljelijäin kansanedustaja A. Riihimäki, Antti Ranta ja tälläkin kerralla Antti Tammen esiintynyt Yrjö Leino. Huurre ja Riihimäki loivat katsauksen toiminnan taustaan ja vallitsevaan tilanteeseen. Leino taas selosti matkaansa Berliiniin. Rannan alustus organisaatiomuodosta johdatti kokouksen kuitenkin kaikkein mielenkiintoisimpaan kysymykseen.¹⁰²

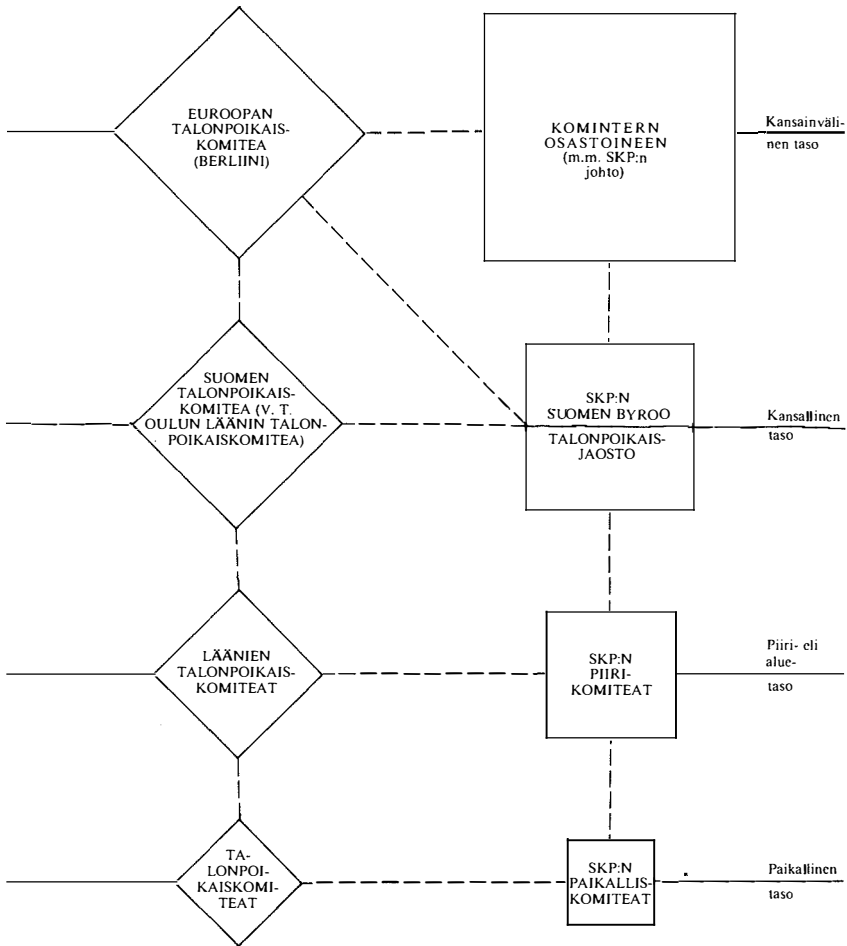
Ranta myötäili alustuksessaan Berliinin talonpoikaiskongressin – ja jo aiemmin kotimaassa pidettyjen kokouksien – päätöksiä. Hänen mukaansa Pohjois-Suomen talonpojat olivat perustaneet komiteoita, joiden lisäksi olisi saatava kuitenkin valtakunnallinen keskuskomitea (kansalliskomitea), läänin- (alue-) ja kyläkomiteoita (paikalliskomiteoita). Mitä tuli uuden talonpoikaispuolueen mahdolliseen perustamiseen, sitä ei Ranta kannattanut. Rannan ehdotusta kannatti mm. kansanedustaja Asser Salo. Uuden talonpoikaispuolueen perustamisajatuksen torjuminen suoralta kädeltä oli SKP:n linjan mukaista politiikkaa.¹⁰³

Kun ehdotuksesta keskusteltiin, kansanedustaja J. Westerlund esitti, että ”Oulun läänin Talonpoikaiskomiteasta” muodostettaisiin valtakunnallinen keskuskomitea liikkeelle. Lopulta päätettiin, että jokaiseen kylään perustettaisiin erityinen kyläkomitea. Niistä muodostuisi kussakin kunnassa kuntakomitea, joka olisi yhteydessä läänin talonpoikaiskomiteaan. Lääninkomiteat olisivat puolestaan yhteydessä valtakunnalliseen talonpoikaiskomiteaan, joka olisi organisaation huippuna. Sen tehtäviä kokous määräsi toistaiseksi hoitamaan ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitean”. Sen olisi pitänyt kokouksen päätöksien mukaan olla yhteydessä Berliinissä toimivaan ETK:hon liittymällä sen jäseneksi. Päätökset merkitsivät siis sitä, että komitealiikettä yritettiin levittää entistä tarmokkaammin koko maan alueelle ja että se kytkettiin yhä kiinteämmin ”Berliinin hengen” politiikkaan mukaan (ks. kuvio 3).¹⁰⁴

Myös lehtikysymystä puitiin. Talonpojille tarkoitettun sanomalehden tarpeellisuudesta oltiin varsin yksimielisiä, vain jotkut epäilivät idean mielekkyyttä. Mm. Leino, jolla itsellään oli takana lehtimieskokemusta Talonpojan Sanomien ajoilta, käytti puheenvuoron asian puolesta. Lopulta päätettiin perustaa sanomalehti, jonka alulle paneminen uskotaan ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitealle”.¹⁰⁵ Vaikka muutamissa lähteissä väitetään, että sanotunlainen lehti olisi sittemmin perustettu,¹⁰⁶ ei

Kuvio 3.

Pohjanmaan katoliikkeen organisaatio vuoden 1930 alkupuolella.

niin kuitenkin käynyt. Kommunistien toiminnan vaikeutumisen myötä tällaiset hankkeet saivat jäädä hyvin pian tärkeimpien asioiden jalkoihin. Ajatus ei kuollut kuitenkaan kokonaan. Parin vuoden päästä se heräsi uudelleen eloon, kuten tuonnempana käy ilmi.

Liike oli saanut alkuvaiheessaan jonkin verran taloudellista tukea muutamilta työväenjärjestöiltä.¹⁰⁷ Kun kokouksessa tuli puhetta toiminnan rahoittamisesta, kävi selville, että raha oli kiven alla. Jotkut olivat sitä mieltä, että olisi käännettävä esimerkiksi ”edistysmielisten osuuskauppojen” puoleen. Yrjö Leino esitti, että komiteoiden olisi anottava avustusta yleisistä maatalousmäärärahoista eduskunnan ja Maatalousministeriön kautta, sillä ”komiteatyö on maataloudellista järjestötyötä jos mikään”. Ehdotus saikin kannatusta. Varoja päätettiin yrittää myös

kunnilta ja myymällä perustettavan sanomalehden osakkeita. Asiassa ei ehditty kovinkaan pitkälle. Niin varojen hankkiminen kuin moni muu-kin asia jäivät kohta täysin lapuanliikkeen jalkoihin.¹⁰⁸

Sitä mukaa kun aika kului, kommunistinen liike joutui yhä ahtaam- malle. Uskollisimmat puolueyöntekijät yrittivät tosin pitää komitealii- kettä hengissä mm. julkaisemalla siihen liittyvää aineistoa tuolloin vielä ilmestyvissä sanomalehdissä. Hyvin näyttävä oli esimerkiksi Työväen- järjestöjen Tiedonantajan 8. 5. 1930 julkaisema ETK:n julistus, jossa kehoitettiin talonpoikia liittymään proletariaatin rinnalle taistelemaan vapautensa puolesta:

Kehotamme Teitä kaikkia, joita kapitalistit ja suurtilalliset riistävät, joita aijotaan uhrata uudessa sodassa ja joiden lapsia uhkaa nälkäkuolema. Liitytkää proletariaatin kanssa taiste- luun vapauden puolesta; fascismia ja sodanvaaraa vastaan sekä N:liiton sosialismin puolusta- miseksi.

Kehoitamme Teitä: Tulkaa mukaan kanssamme, liitytkää taistelukomiteoihimme ja autta- kaa meitä taistelemaan puolestanne! Haluamme taistella, ja odotamme Teidän yhtyvän kans- samme taisteluun veroriistoa vastaan, jolla rosvotaan työmme tulokset, taistelemme korkoja vastaan, joilla kiristetään meitä, saattaen perheemme ja itsemme näkemään nälkää. Taistel- kaa meidän kanssamme maasta, jonka me muokkaamme, mutta jonka hedelmät orjakaup- piat pidättävät itselleen.

Eurooppalainen talonpoikaiskongressi on varustanut meitä tätä taistelua varten hyväksy- mällä vallankumoukselliselle talonpoikaisliikkeelle taisteluohjelman, joka muodostaa va- paustaistelun pohjan, ja ohjaa meitä taistelussamme fascismia ja sodanvaaraa vas- taan---. Yhdistäkäämme kaikki voimamme komiteoissamme, lopettaaksemme riiston ja sarron. Liitytkää työtätekevien yhteiseen rintamaan riistäjien yhteistä rintamaa vastaan. Vel- jet, talonpojat! Nouskaa! Taistelkaa meidän rinnallamme!¹⁰⁹

Vaikka julistus oli Suomen oloissa erittäin ajankohtainen lapuanliik- keen vuoksi, ei sen toivomaa talonpoikien liittymistä teollisuusproletari- aattiin ja vallankumouksellista nousua kuitenkaan kuulunut. Lapuan la- ki oli tehnyt tehtävänsä. Komitealiike ei päässyt organisoitumaan Oulun läänin ulkopuolella muuten kuin paperilla. Talonpojat kyllä liikehtivät, mutta he olivat lapuanliikkeen mukana. Se ei ollut SKP:n mieleen.

Pohjois-Suomen kommunistit, joiden panos komitealiikkeessä oli ol- lut keskeinen, yrittivät vielä kesän kynnyksellä kehittää liikkeen toimin- ta. ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitea” antoi nimittäin 11. 5. 1930 pitämässään kokouksessa Urho Väreen tehtäväksi ryhtyä järjestämään komiteoiden kokoustoimintaa Tornion- ja Keminjokilaaksossa. Hänen oli määrä käyttää kokouksissa alustajana alatorniolaista Edvin Mäkistä, jolle kansainvälisen talonpoikaisliikkeen tavoitteet olivat ainakin jossai- kin määrin avautuneet Berliinin matkalla. Samassa kokouksessa päätet- tiin ryhtyä myös puuhaamaan erityistä laaksokomiteaa Tornion-, Kemi- ja Simojokilaaksoa varten. Lääninkomitea uskoi tehtävän Toivo Ilmari Sormusen huoleksi.¹¹⁰

Yrityksiä toiminnan aktivoimiseksi tehtiin myös läänin eteläosassa. Mm. sieviläistä Kalle Kyhälää – sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän jäsentä ja talonpoikaiskysymyksen asiantuntijaa – pyydettiin toukokuun lopussa komitealiikkeen organisaattoriksi Oulun läänin eteläiseen vaalipiiriin. Mahdollisuuksien mukaan olisi pitä- nyt perustaa uusia talonpoikaiskomiteoita ainakin Kärsämäen, Pyhäjär- ven (O.I.), Pyhännän, Piippolan, Kestilän, Reisjärven ja Haapajärven alueelle ja ohjata niiden toimintaa.¹¹¹

Lähteiden puutteen vuoksi on mahdoton sanoa, missä määrin Väre, Sormunen ja Kyhälä onnistuivat tehtävissään vai ryhtyivätkö he edes niitä suorittamaan. Mahdollisesti heidän toimintansa jäi olemattomaksi, sillä Kyhälä kyydittiin 21.–22. 6. 1930 itärajalle, mistä hän siirtyi Neuvostoliittoon. Sormusta olivat lapualaiset (liminkalaiset) riepotelleet jo vappuna, vaikkei hänen tarvinnutkaan siirtyä maasta pois. Myöhemmin hänet pidätettiin ja tuomittiin vuoden 1931 tammikuussa valtiopetoksen valmistelusta kuritushuoneeseen. Väre lienee säilyttänyt vapautensa.¹¹²

Lähteiden puuttuessa jää selvittämättä se, yritettiinkö komitealiikettä kytkeä mitenkään vuoden 1930 kesällä alkaneisiin punakaartien elvyttämispuuhiin (ks. s. 186). Kyläkunnittain perustetut talonpoikaiskomiteat olisivat saattaneet ainakin teoriassa toimia punakaartien alkiolina asioiden niin vaatiessa. Silloin työväen ja talonpoikien liitto olisi toteutunut korkeimmalla mahdollisella tasolla, siitä olisi tullut vallankumouksellinen taisteluliitto. On syytä vielä kuitenkin tähdentää sitä, että monet komiteat jäivät jo alussa pelkiksi ”paperikomiteoiksi”, eikä edellä esitellylle ajatusleikille löydy ainakaan käytettävissä olevista lähteistä todisteita.

Vaikka monet kommunistien ”hyökkäysteorian” sovellutusyritykset jäivät lapuanliikkeen jalkoihin, lienee ”Oulun läänin Talonpoikaiskomitean” työ jatkunut maan alla. Kaikkia komitealiikkeen toimintaan osallistuneita paikallisia kommunistijohtajiahan ei kyyditty eikä pidätetty. Mm. Ferdinand Huurre, Heikki Hyvärinen, Juho Laamanen ja J. Y. Keskitalo säilyttivät vapautensa. Niin ikään Yrjö Leino saattoi jatkaa toimintaansa. Sitä paitsi maanalaisella SKP:llä oli kriisitilanteessakin mahdollisuus asettaa uusia organisaattoreita peliin, jos sellaisia tarvittaisiin. Vaikka Pohjois-Suomen vasemmistolainen pienviljelijäliike jatkuikin kohta Muhoksen pulaliikkeenä, oli komitealiike siinä muodossa, jonka se sai vuoden 1930 alkukuukausina, päättynyt saman vuoden syksyn mennessä. Tosin SKP:n Turun piirissä toimi – ainakin paperilla – tuonkin jälkeen talonpoikaiskomitea, joka julkaisi vuosina 1931–1932 illegaalista monistelehteä *Kyntäjää*.¹¹³

Lapuanliike ja sen lähisukulaiset (1929–1932)

1. LAPUANLIIKE

1.1. ”KULAKKILIIKE” SUURPÄÄOMAN ASIALLA

Lapuanliikkeestä on kirjoitettu kymmeniä kirjoja, ja viime aikoina siitä on ilmestynyt myös perinpohjaista tutkimusta,¹ mistä syystä sitä ei ole tarpeen lähteä kovin yksityiskohtaisesti tarkastelemaan. Riittää, kun seuraavassa keskitytään siihen, miten SKP näki lapuanliikkeen. Kenen liike se oli, miksi kommunistien antautuminen tapahtui kovin helposti ja miten lapuanliikettä uskottiin voitavan vastustaa?

Kuten tunnettua ainekset tähän oikeistoradikaaliin liikkeeseen olivat olemassa jo vuoden 1918 luomassa tilanteessa, seuraavien vuosien poliittisessa kehityksessä ja sen aiheuttamassa turhautumisessa. Sosialistien – eikä varsinkaan kommunistien – paluuta eduskuntaan katsottu suopein silmin. Tyytymättömät olivat sitä mieltä, että poliittinen peli ja ”lehmäkaupat” ajoivat liian usein isänmaan edun ohi. Vapausoturien työ oli monien mielestä heitetty lokaan. Kun 1920-luvun lopulla alkoi lisäksi pula-aika, joka heijastui varsin pian rintamaiden eteenpäin yrittäneiden tilallisten talouteen, räjähdysalttius lisääntyi entisestään. Oma osuutensa – eikä aivan vähäenkään – vastareaktion syntyyn oli kommunisteilla itsellään. SKP oli omaksunut Kominternin ”kolmannen vaiheen” taktiikan, joka edellytti entistä aktiivisempaa toimintaa kautta linjan. Koska tämän ”hyökkäysteorian” soveltamiseen liittyi näyttäviä joukkoesiintymisiä ja aggressiivista propagandaa, vaikka todellista voimaa olisikin puuttunut sanojen takaa, se ei voinut olla kiihdyttämättä taloudellisiin vaikeuksiin joutumassa ollutta kansanosaa, joka koki arvojansa loukattavan.²

Nuorisoliittolaiset olivat järjestäneet useina vuosina ns. haastejuhliain eri maakunnissa. Vaasan nuorten työläisten opintoyhdistyksen oli tarkoitus järjestää tällaiset juhlat lapualaisen sisarjärjestön kanssa Lapualla 24.–25. 11. 1929. Kun nuorisoliittolaisia alkoi saapua paikkakunnalle sovittuun aikaan, syntyi jo asemalla yhteenottoja. Sinne kerääntyneet ”toisinajattelijat” kävivät punapaitojen kimppuun, yrittivät riisua paidat pois ja palauttaa tulijat takaisin junaan. Juhlat kuitenkin aloitettiin pai-

kallisella työväentalolla, johon oli järjestetty iltamat valkoista väkeä suuttavine ohjelmineen. Tilaisuudessa puhui kansanedustaja Emil Tabell. Kohta paikalle saapui kuitenkin Vihtori Kosolan johdolla huomattava väkijoukko, jolla oli muistissa nuorisoliittolaisten edellinen vierailu paikkakunnalla. Nyt mitta oli täysi. Kosolan määräys kuului: ”Täällä on jo tarpeeksi pilkattu Jumalaa, harjoitettu maanpetoksellista toimintaa ja halvennettu isänmaata, nyt se leikki loppuu tähän kerta kaikkiaan. Iltama on lopetettava. Ennenkuin lähdette, riisukaa yltänne punaiset paidat tai ne otetaan väkisin.”³

Reaktiot lapualaisten menettelyyn olivat erilaisia. Siinä missä presidentti Relander näki kommunistien provosoineen välikohtauksen,⁴ tuomitsivat kommunistit tapahtuneen. Esim. oululainen Pohjan Voima katsoi, että kyseessä oli huligaanien käyminen ”rauhallisten nuorten työläisten” kimppuun ja että syynä oli ollut vain punainen paita. Lehti katsoi Lapualle koolle kutsutun ensimmäisen kokouksen tarkoituksena olevan laillistuttaa huliganismi ja ”tehdä oikeutetuksi ja sen kohteeksi asettaa koko työtätekevä luokka”.⁵

Vaikka nuorisoliittolaiset lähtivät Lapualta lyötyinä, ei se tyydyttänyt ”valkoista väkeä”. Lapualaisten aloittama nousu levisi kulovalkean tavoin. Kohta pidettiin ensimmäinen kansalaiskokous, jossa keskusteltiin kommunismin kitkemisestä maasta. Tapaus herätti huomiota myös hallituspiireissä, joissa suunniteltiin paraikaa kommunismin toimintaa rajoittavaa lainsäädäntöä. Yleistä oli, että lapualaisten menettely sai laajan hyväksynnän. Kaikkia ei tyydyttänyt kuitenkaan se vauhti, jolla edettiin. Lisäksi monet pitivät kommunisteille esitettyjä rajoituksia mitättöminä. Siksi liike alkoi radikalisoitua. Mukaan liittyi seikkailijoita, joille liikkeestä tuli hyvä pesäpuu. Niinpä toiminta ryöstäytyikin muutaman kuu-kauden sisällä alkuperäisen tarkoituksen ulkopuolelle. Se ei pysynyt enää laillisuuden tiellä vaan otti oikeuden omiin käsiinsä.⁶

On luonnollista, että SKP tarkasteli lapuanliikettä yleismaailmallista talouspulaa vasten ja sen seurauksena. Olivathan Kominternin VI maailmankongressi (1928) ja Kominternin Tpk:n X täysistunto (1929) – samaten kuin SKP:n omat kokoukset – todenneet, että kapitalismin ”kolmannen vaiheen” aikana vakaantumisen päätyisi ja sitä seuraisi vakava yhteiskunnallinen kriisi, jossa luokkataistelu kiristyisi. Taloudellisissa ja poliittisissa vaikeuksissa kamppaileva porvaristo saattaisi tarttua tuoloin viimeiseen mahdollisuuteensa fasismiin ja yrittäisi sen avulla turvata valtansa ja taloudelliset voittonsa. Kullervo Manner kirjoitti jo 20. 12. 1929 seuraavasti:

Fascismin avulla on porvaristo mobilisoinut aivan erikoisia voimia avukseen. Niiden hankkimiseksi se käyttää hyväkseen pulaa. Nykyinen kapitalismin pula koskee niin hyvin riistäjiä kuin riistettyjä, mutta tietysti eri lailla. Riistäjät ovat kuohuksissaan riistosaaaliinsa vuoksi, riistetyt asemansa entisestään kurjistumisen vuoksi. Pikkuporvarillisten kerrosten ja osittain maalaisköyhälistönkin valistumattomat ainekset eivät käsitä pulan ja hätänsä todellisia syitä. Porvaristo ja suurtalonpoikaisto, käyttää näiden valistumattomien työtätekevien ainesten hätää ja kiihkoa hyväkseen yllyttääkseen ne taistelevaa työväkeä vastaan. Tunnetussa Lapuan fascistiretkessä oli huomattavin joukko tunnettuja fascistiherroja ja suurtalonpoikia, mutta epäilemättä myöskin epätoivoisten, pimeitten työtätekevien talonpoikien keskuudessa on fascistiselle yllytykselle otollista maaperää. Kaikissa maissa, missä porvaristo on

pystyttänyt avoimen fascistidiktatuurin, on porvaristo käyttänyt fascistikaappauksen toimeenpanossa hyväkseen juuri pikkuporvarillisia kapitalismin henkisesti ja aineellisesti rappeuttamia kerroksia.⁷

Kun SKP analysoi myöhemmin lapuanliikettä, nähtiin taustalla jatkuvasti talouspula, joka uhkasi niin pankki- kuin teollisuuskapitalistien ja suurtilallisten voittoja. Jotta voitot olisivat saaneet jatkoa ja porvaristo olisi pysynyt edelleenkin vallankahvassa kiinni, aloitettiin kommunistien tulkinnan mukaan hyökkäys työväenluokkaa vastaan. Ajatuksena oli siirtää pulan rasitukset sen kannettaviksi. Lapuanliike luotiin sitä varten. SKP:n Tiedonantaja kirjoitti jo vuoden 1930 toisessa numerossaan, ettei lapuanliike ollut muuta kuin ”välikappale suurpääoman omistajien tarkoitusten edistämiseksi”.⁸ Myöhemmässä vaiheessa SKP alkoi nähdä lapuanliikkeellä myös neuvostovastaisia ulkopoliittisia tavoitteita, joita varsinkin Moskova oli pannut merkille vuoden 1930 kesästä lähtien.⁹

Vaikka lapuanliikkeen kannattajista oli suurin osa talonpoikia,¹⁰ ei SKP nähnyt talonpoikien roolia liikkeessä mitenkään itsenäisenä eikä johtavana. Kommunistien käsitystä lienee ohjannut se perusteeksi, ettei talonpoikaisto kykenisi koskaan itsenäiseen poliittiseen toimintaan, vaan se olisi aina joko porvariston tai proletariaatin liittolainen riippuen siitä, millaisesta talonpoikaisryhmittymästä olisi kysymys. Tällä perusteella esim. maalaisliitto nähtiin aina kokoomuksen keppihevosena. Koska nyt oli kyseessä Etelä-Pohjanmaalta alkunsa saanut toiminta, jossa oli mukana keskimääräistä suurempien tilojen haltijoita, kyseessä oli ns. ”kulakkiliike” (suurtalonpoikaisliike). Se oli luonnostaan porvariston liittolainen ja reservi ja vastaavasti proletariaatin vihollinen. Tämä käsitys ja liikkeen toiminnan suunta määräsivät SKP:n asennoitumisen liikkeeseen. Se oli ehdottoman kielteinen. Koska liikettä pidettiin ”suurpääoman välikappaleena”, oli myös luonnollista, etteivät sitä johtaneet talonpojat, vaan taustavoimat. Niiden tavoitteita silmällä pitäen se oli syntynytkin.

Kuka sitten johti liikettä? SKP ei hyväksynyt sitä näkemystä, että lapuanliikkeessä olisi ollut kyse spontaanista kansannoususta ilman suunnitelmallisuutta ja ulkoa käsin tapahtunutta johtamista. SKP:n KK:n jäsen J. K. Lehtinen kirjoitti vuoden 1930 maaliskuussa Lapuan mellakoista, että oikeisto alkoi kokoomuksen johdolla ”tarmokkaasti valmistella ja järjestää fasistista liikettä maaseudulta käsin”.¹¹ Vastaavasti kun tapahtumia puitiin SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssissa elokuussa, tosin siis jo myöhemmin, julisti O. V. Kuusinen, että tarvitsee olla sokea, jollei huomaa, että tämä ”lapualaisbanditismi on Helsingissä järjestetty”. Kuusisen mukaan välikohtauksen takana oli kokoomuspuolue eivätkä paikalliset talonpojat, Kosola ja kumppanit. ”Lapualaisia johtavat määrätty adjutantit, joita taas johtaa suurkapitalistit”.¹² Liikkeen johtajien ja taustavoimien tarkka määrittäminen on osoittautunut vaikeaksi tutkijoillekin. Näkyvimmin toimineet maanviljelijät Vihtori Kosola, Vihtori Herttua ja Iivari Koivisto sekä rovasti K. R. Kares kyllä tiedetään. Samoin heidän taustavoimiinsa kuuluneet Kai Donner, K. M.

Wallenius ja joukko liike- ja pankkimiehiä sekä upseereita ovat tiedossa. Mutta olivatko siinä kaikki ja tärkeimmät? Hämärän peittoon jää, ottivatko lapualaiset ”suurkapitalisteilta” määrärahoja, kuten kommunistit väittivät.¹³

SKP:n mielestä lapuanliike oli osa siitä fasisisesta kehityksestä, joka Suomessa tapahtui muutaman kuukauden aikana. Lapuanliike oli kommunistien mielestä fasistinen liike. He puhuivat ”lapualaisesta fascistiliikkeestä”.¹⁴ SKP:n päälehdessä Proletaarissa esitettiin jo vuoden 1929 joulukuussa, että Suomessa oli tapahtunut siirtyminen fasistidiktatuuriin.¹⁵ Myöhemmin kantaa kuitenkin tarkistettiin. SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssi katsoi, että päätelmä oli ollut liian hätäinen ja sellaisenaan joukkoja passivoiva. Mitään siirtymistä fasistidiktatuuriin ei ollut tuolloin vielä tapahtunut. Se tapahtui vasta vuoden 1930 kesällä.¹⁶ Tällainen näkemys perustui siihen analyysiin, jonka mukaan maan hallitus ja viranomaiset taipuivat vähitellen suurpääoman organisoiman fasistiliikkeen painostuksen edessä ja laillistivat nyrkkivallan.

Tutkijoiden keskuudessa ei ole syntynyt yksimielisyyttä siitä, oliko lapuanliike fasistinen liike vai ei. Yleensä lapuanliike on luettu yleisesityksissä fasistisiin tai oikeistoradikaaleihin ilmiöihin, joita esiintyi ympäri Eurooppaa.¹⁷ Konventionaalinen tutkimus on lähtenyt siitä, ettei lapuanliike täyttänyt ns. fasistista minimiä, eikä se siten ollut fasismia.¹⁸ Sen sijaan uusin tutkimus on ollut valmis tinkimään perinteisistä näkemyksistä. Jos se ei ole aivan varauksettomasti nähnyt ilmiössä fasismia, on se ainakin nähnyt siihen viittaavia piirteitä. Näin on ainakin jossakin määrin annettu periksi SKP:n jo liikkeen syntyäiköihin esittämille näkemyksille.¹⁹

Ajatus, että lapuanliikkeessä oli fasistisia piirteitä, on hyväksyttävissä, mutta sen sijaan väitteet, että koko järjestelmä olisi ajautunut vuoden 1930 kesään mennessä fasistidiktatuuriin, eivät ole perusteltuja. Vaikka lapuanliike onnistui saamaan yhtä jos toista aikaan painostuksen avulla, hallitus ei tanssinut aivan sen mukaan. Demokratia natisi pahasti liitoksissaan, mutta kesti kuitenkin koetuksen. Tämä testattiin viimeistään Mäntsälän kapinassa vuonna 1932.²⁰

Oltiinpa lapuanliikkeen ja ”suurkapitalistien” suhteista mitä mieltä tahansa, ei voi kieltää sitä tosiasiaa, että lapuanliike auttoi työnantajapiirejä. Lapuanliikkeen riveissä oli samoja miehiä, jotka olivat tehneet työnantajille palveluksia jo ”Pihkalan kaartin” aikoina. Panemalla kyydityksillä ja terroritoimilla julkisen kommunistisen liikkeen kuriin ja saattamalla muunkin työväenliikkeen pelon alle lunastettiin työrauhaa. Se varmistettiin karkoittamalla kommunistit eduskunnasta ja kunnanvaltuustoista, vaikka lainvoima siihen puuttuikin.²¹

Vähitellen kommunistinen liike joutui kokonaan seinää vasten, mikä kirjattiin tapahtuneena tosiasiana niin Kominternin vuoden 1930 heinäkuun teeseissä kuin SKP:n saman vuoden elokuussa alkaneessa puoluekonferenssissa.²² Kommunistien päässä pyöri tuossa tilanteessa monia kysymyksiä. Lapuanliikkeen voitokas eteneminen oli tosiasia, jota ei voitu kiistää. Julkiset järjestöt, lehdet, eduskuntaryhmä ja kunnanval-

tuustot oli menetetty. Mutta miksi? Se oli pääkysymys, joka kaipasi vastausta. Miksi oli tapahtunut häpeällinen antautuminen, kapitulaatio? Kun tätä kysymystä pohdittiin vuoden 1930 kevään ja kesän ajan, riitti vastaajia ja vastauksia. Itsekritiikki oli säälimätöntä. Ehkä se sisälsi poliittisen masokismin piirteitäkin, sillä jokainen kunnan kommunisti halusi löytää pääsyyn SKP:n sosiaalidemokraattisista juurista.

Perussyiksi antautumiseen nähtiin ”opportunistiset, sosdem perut, jotka olivat hyvin voimakkaat puolueessa”. Puolueen johto oli ollut yksipuolisen julkisen toiminnan lumoissa, eikä se ollut nähnyt kehityksessä mitään vaaraa. Vuosikautia oli kehitetty runsaasti julkisia joukkojärjestöjä, joita heikko SKP oli kuitenkin kyvytön johtamaan. Vastaavasti maanalainen organisaatio oli jätetty oman onnensa nojaan. Julkisen toiminnan lumoissa ollut puolueen johto aliarvioi tulevan hyökkäyksen vaaran, mikä näkyi mm. itsepuolustustoiminnan täydellisenä laiminlyömisinä. Vuoden 1930 puoluekonferenssi katsoi, että ”puoluejärjestöme oli täydellisesti halpaantuneena niitten päätehtävien toimeenpanossa, joita asema sen eteen asetti”.²³

Puoluekonferenssi syytti mm. eräitä julkisen liikkeen ”oikeistolaisia”, jotka olivat passiivisella toiminnallaan myötävaikuttaneet antautumisen tapahtumiseen. Puolueen vikanä oli ”opportunistinen passiivisuus käytännössä”, ei ainoastaan ratkaisevina viikkoina ja kuukausina vaan jo aiemmin. Tämä heijasteli niitä erimielisyyksiä, joita SKP:n Moskovassa istuneen johdon ja Suomessa olleiden välillä oli politiikan harjoittamisesta. Puolueen johto oli jo kuukausia aiemmin varoittanut syylistymästä ”perässälahaamiseen” ja käynyt hillittömästi ”oikeistolaisten” kimppeen. Nytkin, kun antautuminen oli jo tapahtunut, se oli valmis jatkaamaan samaan tahtiin. Jälkiviisaasti se yritti miellyttää Kominternia pelastaakseen mitä pelastettavissa oli.²⁴

Vaikka lapuanliike oli lähtenyt maaseudulta, ja vaikka SKP oli kiinnittänyt viime vuosina erityisen paljon huomiota talonpoikaiskysymykseen, ei puolueen heikkoon menestykseen maaseudulla mahdollisena antautumisen syynä viitattu sanallakaan välittömästi suoritettuihin itsekritiikissä. Se tapahtui vasta vuosien päästä. O. V. Kuusisen lanko Einari Laaksovirta väitti nimittäin vuonna 1935 julkaisemassaan kirjassaan *Fasismi ja Suomen maaseutu*, että puolueen heikkous maaseudulla oli ollut ”yksi tärkeimpiä tappion ja välillisesti myöskin tosiasiallisen fasistisen hyökkäyksen edessä antautumisen syistä”. Hänen mielestään tämä oli todettava sitäkin suuremmalla syyllä, koska sitä ei ollut mainittu puolueen vuoden 1930 puoluekonferenssin päätöksissä.²⁵

Tapahtuneella tosiasialla oli pikaisia vaikutuksia kommunistisen liikkeen toimintaan. Koska kaikki julkiset järjestöt kiellettiin, maanalaisia järjestöjä oli yritettävä vahvistaa. Helsingissä vaikuttanut ns. Suomen byroo oli epäonnistunut tehtävässään samaten kuin koko puolueen johto. Muutoksia oli odotettavissa tulevaisuudessa. Nyt Helsinkiin asetettiin KK:n politbyroo (PB), millä haluttiin tehostaa toimintaa. Moskovaan SKP:tä jäi edustamaan KK:n ulkomaan byroo (UB), jonka jäsenistä

osa oli vuorotellen Suomessa avustamassa PB:n työtä.²⁶ KK:n henkilökysymyksiä kohdalla ei tapahtunut heti muutoksia, vaikka on luonnollista, ettei antautuminen voinut olla vaikuttamatta vastuussa olleiden asemaan. Muutokset tapahtuivat vasta vuonna 1931, jolloin puoluekonferenssi vapautti Kalle Lepolan, J. Salmisen, J. K. Lehtisen ja Hanna Malmin KK:n jäsenyydestä. Joidenkin kohdalla lienee iälläkin ollut merkitystä, sillä ajateltiin, että johtoon olisi valittava sellaisia henkilöitä, joilla olisi hyvät mahdollisuudet toimia Suomessa.²⁷

Vaikka puolueen antautumisella ei ollut suoranaista vaikutusta Mannerin aseman heikkenemiseen, tapahtuma pani kuitenkin Mannerin kierskelemään itsekritiikissä ja etsimään yhä ihmeellisempiä selityksiä antautumiselle historiasta. Vuoden 1930 puoluekonferenssissa hän veti esille vanhan kiistansa Kuusisen kanssa, mihin Kuusinen vastasi torjunnalla. Tätä kautta nousivat vanhat kaunat kuitenkin uudelleen esille, ja siitä alkoi vähitellen Mannerin alamäki. Muutamassa vuodessa puolue oli kokonaan Kuusisen peukalon alla. Manner erotettiin puolueen KK:sta ja tuomittiin pakkotyöleirille.²⁸

Lapuanliike muutti myös propagandakoneistoa. Aiemmin puolueella oli ollut voimakas julkinen lehdistö. Nyt oli yritettävä tulla muulla tavalla toimeen. Niinpä Kominternin TpK ja SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssi kehottivatkin kaikkia puoluejärjestöjä perustamaan illegaalisia monistelehtiä ja korvaamaan niillä menetetyt. Siitä huolimatta oli yritettävä luoda myös julkisia lehtiä. Illegaalisia lehtiä perustettiin sitemmin kymmeniä.²⁹

1.2. ASEELLINEN NOUSU VAI JOUKKOTOIMINTA?

Kaikkein mielenkiintoisinta SKP:n suhteessa lapuanliikkeeseen oli se, miten liikettä oli ryhdyttävä vastustamaan. Kun antautuminen oli tosiasia, Kominternin TpK kehotti edellä mainituissa vuoden 1930 heinäkuun teeseissään SKP:tä tehostamaan kaikenlaista joukkotoimintaa sekä harjoittamaan itsekritiikkiä tehtyjen virheiden karsimiseksi. Joukkotoiminta tuli kehittää ”poliittisen taistelun korkeimpiin muotoihin”. Ei myöskään talonpoikia saanut unohtaa. SKP:n tuli vetää pienviljelijät, torpparit ja koko maaseutuproletariaatti ”fasisminvastaiseen liikkeeseen”. Talonpoikien kanssa olisi luotava luja taisteluliitto ”fasistista diktatuuria” vastaan.³⁰

Ohjeet pienviljelijöiden mukaanvetämiseksi olivat SKP:lle erityisen tärkeät siksi, että lapuanliike oli talonpoikaishäiriö. Kun muistamme, miten vaikeaa oli suhtautuminen talonpoikaistoon ollut heti vuoden 1918 jälkeen, koko talonpoikaisto olisi helposti saatettu katsoa ”fasismin tukijaksi”. Tilanne oli nyt kuitenkin sikäli selkeä, että lapuanliike voitiin ”kulakkiliikkeenä” katsoa proletariaatin luonnolliseksi viholliseksi. Varsinaisella maaseutuproletariaatilla liikkeeseen ei uskottu olevan juuri osuutta. Huomio kiinnittyikin nyt liikkeen ulkopuolelle jääneiden löytä-

miseen. Vaikka SKP:llä oli katoliikkeen kautta ollut jonkin verran yhteyksiä maaseudulle, puolueen yleinen aallonpohja näkyi sielläkin eikä ehkä kaikkein vähiten. Toiveet maaseudun nostattamisessa oli laskettava yhä syvenevän pulan varaan.

Lapuanliikkeen vastaisen toiminnan aloittaminen ei ollut helppoa. Puolue oli yrittänyt jo aiemmin työväen itsepuolustustoimintaa, jota mm. Die Kommunistische Internationale piti ajankohtana hyvin tärkeänä joka maassa, koska porvaristo yritti aseellisesti lyödä proletariaatin joukot maahan. Tällaisia itsepuolustusjärjestöjä puuhattiin ainakin Viipurissa, Leppävirralla, Käkisalmissa, Tampereella, Kemissä, Rovaniemellä, Kajaanissa ja Helsingissä. Helsingin itsepuolustusjärjestö lienee ollut suurin, sillä sen johtajalla Herman Haapaniemellä oli käytettävissään noin 200 miestä.³¹ Näiden punakaartinalkioiden mahdollisuudet olivat ilman aseita varsin huonot lapualaisia vastaan. Ainoastaan Helsingin järjestö kykeni antamaan kunnan vastuksen niin tarvittaessa.

Kun SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssi kokoontui, puoluetta ahdistettiin ulkoapäin ennennäkemättömän voimakkaasti. Sen lisäksi puolueen sisäinen rintama oli rikkiäinen. SKP lähti siitä, eikä muuta mahdollisuutta juuri ollut, että Kominternin antama poliittinen laiskanläksy olisi suoritettava. Siksi puoluekonferenssi antoi useita määräyksiä tulevasta toiminnasta ja vastahyökkäyksen aloittamisesta. Päätehtävänä oli joukkoliikkeiden järjestäminen yhteisrintamataktiikkaa käyttäen. Ei pitäisi suin päin syöksyä barrikadeille, ennen kuin suuret massat olisivat liikkeellä. Niinpä puoluekonferenssi tuomitsi paikalla olleen Baltian maiden kommunistipuolueiden sihteerin V. Mitskevitch-Kapsukasin tapaan ajatuksen välittömästä aseistautumisesta ja välien selvittämisestä heti porvarien kanssa; tilanne ei ollut vielä vallankumouksellinen, sillä joukkoliikkeet – perusedellytys – puuttuivat. Siksi kaikki vaatimukset sissitaistelun aloittamiseksi tuomittiin ”äkkijyrkinä fraaseina”. Ensin olisi luotava joukkotoimintaa ja vallankumouksellinen tilanne, vasta sitten olisi taistelujen vuoro.³²

Tärkeää oli saada myös talonpojat liikkeelle. Talonpoikien yhä heikkenevässä asemassa nähtiin mahdollisuuksia fasisminvastaiselle taistelulle. Aiemmin keväällä laatimassaan kirjasessa oli J. K. Lehtinen ennustanut, että syvenemässä oleva pula saisi vielä talonpojat nousemaan taisteluun ”pankipääoman rosvousta” vastaan, ja että syntyvä tilanne johtaisi entistä kiivaampaan luokkien väliseen yhteenottoon.³³ Monet SKP:n johtajat ajattelivat samalla tavalla. Pitäessään puoluekonferenssille Suomen tilanteen taloudellisesta taustasta alustuksen Edvard Gylling kiinnitti huomiota talonpoikien – varsinkin pienviljelijöiden ja maatyöläisten – heikkenevään asemaan ja toivoi, että se muistettaisiin vastahyökkäyksessä ja yritettäisiin siltä pohjalta kääntää taloudellinen taistelu poliittiseksi taisteluksi.³⁴

Myöskään O. V. Kuusinen ei sivuuttanut talonpoikaiskysymystä olankohautuksella. Hänen mielestään puolue oli syyllistynyt maaseututyönsään laiminlyönteihin, mistä syystä lapuanliikkeessä oli mukana jonkin verran sellaisia aineksia, jotka SKP:n olisi pitänyt vetää ympärilleen.

Kuusisen mukaan lapuanliikkeeseen kuului ennen muuta suurtalonpoikia ja maaseudun yläluokkaa. Koko talonpoikaisto ei ollut liukunut vielä fasistien vanaveteen. Se tarjosikin kommunisteille tiettyjä mahdollisuuksia. Niinpä SKP:n pitikin tuossa tilanteessa Kuusisen mielestä pyrkiä siihen, että lapuanliikkeen ulkopuolelle jääneet talonpoikaisainekset voitaisiin käyttää hyväksi. Heitä olisi lähestyttävä konkreettisilla tunnuksilla. ”Tässä meillä on erinomainen tilaisuus saada talonpojat liikkeelle”, Kuusinen uskoi.³⁵

Kullervo Manner oli samoilla linjoilla Kuusisen kanssa. Hänenkin mielestään talonpoikaiskysymykseen oli kiinnitetty liian vähän huomiota. Koska lapuanliike tähtäsi talonpoikien elinehtojen kaventamiseen, SKP:n olisi taisteltava ”talonpoijan sielusta” fasistien kanssa, sillä talouspula ja fasismi johtaisivat siihen, että tyytymättömyys kasvaisi maaseudulla tulevaisuudessa. ”Fasismi koettaa voittaa näitä joukkoja puolelleen. Meidän on saatava kosketus näihin joukkoihin — — — . Nyt on puolueen raivattava itselleen tie maaseudulle. Sen voimme tehdä taistelemalla maaseutuväestön puolesta — — — . On lähdettävä maatyöväen ja talonpoikain konkreettisista vaatimuksista — — — .”³⁶

Myös Kominternia edustanut Baltian maiden kommunistipuolueiden sihteeri Mitkevitch-Kapsukas korosti talonpoikaiskysymyksen merkitystä vastahyökkäyksessä. Hänen mielestään olisi ollut suuri virhe, jos SKP olisi nyt rajoittanut toimintansa vain kaupunkeihin, sillä fasismi osasi vetää mukaansa myös talonpoikaisjoukkoja. Nyt olisi lähestyttävä kurjistuvia talonpoikia konkreettisilla päivänpolttavilla tunnuksilla ja ”lyötävä kiila kulakkien, kuten Kosolan yms. ja köyhien väliin”. Tulisi päästä siihen, että köyhät ja keskivarakkaat talonpojat näkisivät kommunistipuolueessa ainoan etujensa ajajan ja puolustajan.³⁷

Puoluekonferenssi ottikin talonpoikaiskysymyksen kohdalla huomioon Kominternin teesit ja käydyn keskustelun. Se tunnusti, että maaseudulla tehdyssä työssä oli jääty pahasti puolitiehen. Vaikka sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmällä sanottiin olleen yhteyksiä maaseudulle, SKP ei ollut näyttänyt kasvojaan maaseudulla senkään vertaa kuin kaupungeissa, mikä olikin ilmeisen oikeaan osunut tunnus, sillä vain Itä- ja Pohjois-Suomessa oli esiintynyt heikkoa puolueen vaikutuksen alaista pienviljelijäliikehdintää. Puoluekonferenssi piti alustajien tapaan talonpoikaiskysymystä tärkeänä fasisminvastaisessa taistelussa. ”Taistelu talonpoijan puolelleen voittamisesta kommunismin ja fasismin välillä on tämän hetken ja lähiaikojen luokkataistelujen yksi tärkeimpiä kysymyksiä.”³⁸

Vaikka SKP:n johto korosti talonpoikaiskysymyksen ja joukkoliikkeiden merkitystä vastahyökkäyksessä, eivät kommunistisen liikkeen rivit olleet yhtenäisiä. Sen lisäksi, että SKP:n voimavarat olivat osaltaan hvenneet ”oikeistolaisten” kritikoimiseen Kominternin malliin, nousi puolueen yhtenäisyyttä uhkaamaan nyt myös äkkijyrkkä vasemmistolaisuus. Sen näkemys poliittisesta tilanteesta ja kommunistisen liikkeen tehtävistä oli aivan erilainen kuin SKP:n johdolla. Ei riittänyt, että joidenkin rivimiesten keskuudessa olisi vain puhuttu terroritekojen tarjoa-

mista eduista lapualaisuutta vastaan, tai että jotkut yltiöpäiset punaupseerit – joko itsenäisesti tai käskystä – olisivat puhuneet Vihtori Kosolan murhaamisesta.³⁹ Tilanne oli paljon pahempi. Lapualaisiin kohdistunut viha alkoi saada nuorkommunistien keskuudessa konkreettisia muotoja. Kohua herätti mm. Rovaniemen murhapoltto, jota kommunistit eivät koskaan ottaneet kontolleen, mutta joka siitä huolimatta lienee ollut paikallisten nuorkommunistien kiihdyksissä suorittama.⁴⁰

Kiihtymystä ei esiintynyt vain Suomessa. Myös rajan takana kävivät tunteet kuumina. Yleisesikunnan saamien tietojen mukaan siellä olisi ryhdytty SKP:n johdolla ja Kominternin siunaamana kokoamaan lapuanliikkeen vastaista vapaaehtoisretkikuntaa, johon oli liittynyt jo muutama sata miestä. YE väitti, että tämä merkitsisi terroritekojen käyttöönottoa. EK epäili aluksi tietoja, mutta kallistui vähitellen melkein samalle kannalle, vaikka SKP olikin aiemmin tuominnut yksilöterrorin. Ajateltiin, että SKP:n terrorihankkeille antama tuomio julkisuudessa olisi ollut tarkoituksellista disinformaatiota, jolla Suomen viranomaiset tuuditettaisiin uskoon, etteivät kommunistit hyväksyisi äkkijyrkkiä otteita. Mutta kun oikea hetki koittaisi, terroriteot otettaisiinkin yllättäen käyttöön.^{40a}

YE ja EK eivät kuitenkaan tienneet, että äkkijyrkät menetelmät oli tuomittu selvin sanoin SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssissa ja ne tuomittiin myöhemminkin. Niiden perusteella on aihetta uskoa, ettei puolueen johdon kanta yksilöterroriin ollut muuttunut. Toinen asia on, mitä kiihtyneiden rivimiesten ja puolueen johtoon tyytymättömien keskuudessa vaahdottiin. ”Kapakkapolitikoinnissa” oli varmasti yhtä rajuja piirteitä kuin rajan suomalaisella puolen. On selvää, että Suomen tapahtumat olivat panneet veren kiertämään punaisten suonissa. Niin ollen ei ollut ihme, jos kostoretkiajatus olisi jossakin vaiheessa sanottu yleisötilaisuuksissa julkikin. Sellainen olisi hyvinkin saattanut tapahtua jyrkisä punaupseeripiireissä. On kuitenkin muistettava, ettei sellaisia puheita ole tulkittava SKP:n viralliseksi kannaksi eikä osoitukseksi siitä, että yksilöterrori olisi hyväksyttävä. YE:n tiedusteluelimissä ja niitä paljon kriittisemmän EK:nkin keskuudessa saaduista tiedoista vedettiin vain liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Kaikkein vakavimmaksi vaaraksi kävi vuoden 1930 lopussa Helsingissä järjestäytynyt äkkijyrkkiä menetelmiä kannattaneiden henkilöiden ryhmittymä, joka kutsui itseään Suomen Punaisten Rintamamiesten Liitoksi (SPRL:ksi). Siihen oli tiettävästi otettu mallia Saksasta ja muualtakin ulkomailta. Säännöissään SPRL ilmoitti pyrkivänsä yhteistoimintaan toisten proletaaristen vallankumousarmeijojen kanssa, erityisesti puna-armeijan kanssa.⁴¹

Toveri-nimisessä lehdessään SPRL julkaisi ohjelmansa *Aktiivisuus vaiko, passiivisuus*. Siinä punaiset rintamamiehet väittivät, että vaikka fasistit olivat tuhonneet yhdessä porvarien ja sosiaalidemokraattien kanssa työväen julkiset järjestöt, ei kommunismi ollut kuollut. Se oli itse asiassa päässyt vain parempaan olotilaan. Lapualaisille saatiin olla suorastaan kiitollisia siitä, että he olivat hävittäneet julkiset järjestöt ja tul-

leet siten edistämään vallankumousta. ”Nyt voimmekin paremmin toimia kuin ei ole muita toimintamuotoja kiusanamme. Meillä on vain yksi yhdenmukainen toimintamuoto – vallankumoustaisteluun valmistautuminen.”⁴²

SPRL:n johtoon kuului SKP:stä erotettuja henkilöitä, mutta myös puolueeseen kuuluvia. Liiton johtava elin oli sääntöjen mukaan ”Punainen esikunta”, joka päätti sekä poliittisista että sotilaallisista kysymyksistä. Toisessa kohdin kuitenkin todettiin, että liiton edustajakokous, joka oli aikomus pitää kerran vuodessa, oli ”korkein määrääjä liiton sisäisissä asioissa”. Liitto oli jaettu sääntöjen mukaan piireihin, joukkueisiin ja ryhmiin. Kaikkien niiden tuli olla yhteydessä ”Punaiseen esikuntaan”. Jos yhteys katkeaisi, siitä rangaistaisiin. Liiton jäseneksi pääsivät kaikki ne, jotka hyväksyivät sen tarkoituksen ja sitoutuivat noudattamaan sääntöjä. Ennen jäseneksi hyväksymistä vaadittiin kuitenkin uskollisuudenvala. Jäsenet jaettiin (ainakin teoriassa) A-luokkaan (taistelukuntoisiin) ja B-luokkaan (sellaisiin, joita voitaisiin käyttää muihin tehtäviin). Liittoon voisi liittyä vain kerran, eikä jäsenyys lakkaisi omasta tahdosta. Erosta voisi päättää vain liiton johtava elin, ja ero myönnettäisiin ainoastaan pätevistä syistä. Liitossa oli ankara sisäinen kuri. Petturin palkka oli aina kuolema. Liitossa oli kaiken kaikkiaan vain kolme joukkuetta, joissa oli jäseniä yhteensä noin 60. Siten SPRL ei ollut läheläkään vastaavanlaisia ulkomaisia esikuviaan.⁴³

SPRL:n toiminta jäi vähäiseksi. Vuoden 1931 alussa liitto yritti kyllä levittää Toveria ja värvätä uusia jäseniä. Jäseniä kehoitettiin varustautumaan hankkimalla taskuaseita (mm. pistooleja), puukkoja, pamppuja tai varaamalla vaikkapa kivi sukkaan. Osoituksena aktiivisen toiminnan aloittamisesta oli myös 18. 1. 1931 Helsinginkadulla työväenopiston edustalla järjestetty mielenosoitus, jossa oli mukana toistasataa henkeä. Kokouksesta ei tullut huolellisesta valmistelusta huolimatta mitään, sillä poliisi hajotti väkijoukon. SPRL:n keskuudessa mielenosoitus kirjattiin kuitenkin voitoksi, sillä tilaisuudessa puukotettiin erästä etsivää.⁴⁴

Rintamamiehet saivat toisen tulikasteen 3. 2. 1931 Hakaniemen torilla. Tuolloin oikeudessa esillä ollut SAJ:n juttu sai SPRL:n näyttämään uudelleen kasvonsa. Liittoa lähellä olleessa SKP:n Helsingin 7. aluekomitean (AK:n) kokouksessa päätettiin jo tammikuun alussa, että SAJ:n jutun vuoksi järjestettäisiin laaja mielenosoitus. Paikaksi suunniteltiin aluksi senaatintoria, mutta sittemmin tapahtumien näyttämöksi valittiin Hakaniemi. SPRL:n kahden joukkueen oli määrä kokoontua sinne julistuksineen. Toimintasuunnitelman mukaan poliisiin saapuessa paikalle hajoittamaan mielenosoitusta punaiset rintamamiehet piirittäisivät poliisit, riisuisivat heidät aseista ja pieksäisivät heidät. Kun poliisiauto saapuisi paikalle, käytäisiin sen kimppuun armotta ja tuhottaisiin se. Sen moottori murskattaisiin mukaan otetulla lekalla tai ”maija” räjäytettäisiin dynamiitilla ilmaan. Poliiseille tehtäisiin vastarintaa kaikin keinoin, hengen uhallakin. Mielenosoituspaikalle saapuvan yleisön sympatiat olisi yritettävä voittaa puolelle huutamalla: ”Me olemme punaisia rintamamiehiä!”⁴⁵

Kun Hakaniemen mellakka alkoi 3. 2. 1931, se epäonnistui SPRL:n kannalta täydellisesti. Paikalla oli kyllä rintamamiehiä alkuperäisen suunnitelman mukaisesti, mutta huomattava osa SKP:n 7. AK:n jäsenistä oli jäänyt pois. Siihen oli mahdollisesti vaikuttanut puolueen kielteinen asennoituminen punaisten rintamamiesten puuhiin. Niinpä tilaisuudesta ei tullut mitään rintamamiesten aktiivisuuden kisällinnäytettä. Poliisi ahdisti joukkoa armottomasti edellään ja pakotti sen torin kaakkoskulmaan. Joukko ei saanut muuta aikaiseksi kuin sen, että joku uskalsi heittää nipun lentolehtisiä mennessään. Tämäkin yritys osoitti, minkälaisia vaikeuksia vallankumouksellisella liikkeellä oli toimintansa käynnistämässä.⁴⁶

SKP ei hyväksynyt SPRL:n toimintaa. Jo vuoden 1931 ensimmäisessä SKP:n Tiedonantajassa siteerattiin Toverin kirjoituksia ja tuomittiin ne opportunistina, ”joka on peitetty tolkkuttomalla ”äkkijyrkkyyden” sana-helinällä, millä ei ole ajankohtaisen luokkataistelun kanssa tekemistä, vaan on vastakkainen puolueen ja Kominternin asettamille tehtäville vallankumouksellisessa taistelussa Suomessa”.⁴⁷ Lehti palasi aiheeseen uudelleen kolmannessa numerossaan ja kysyi, oliko sillä hetkellä vallankumouksellinen tilanne, kuten rintamamiehet väittivät. Sitten se jatkoi, että työväenliikkeeseen oli pesiytynyt ”koplakunta”, joka ”leniniläisyyttä huulillaan hokien, julistaa meillä nykyhetkellä olevan vallankumouksellisen tilanteen” ja joka hyläten jokapäiväisen joukkotoiminnan esittää uudeksi toimintamuodoksi aseellista kapinaa. Lehden mukaan sellaista olisi ehdottomasti vastustettava, sillä vallankumouksellisesta tilanteesta oltiin vielä kaukana. Samassa yhteydessä lehti tuomitsi myös SPRL:n ohjelman.⁴⁸

Kohta SKP tarttui rintamamiesten puuhiin kovin ottein. Ensimmäisen kerran rintamamiehet saivat kuulla 15. 1. 1931 puolueen edustajilta, että toiminta olisi lopetettava. SPRL:n jäsenet olivat SKP:n mielestä ”anarkisteja”, joita puolue ei tukenut. Kohta SPRL:ää kohtasi uusia vastoinkäymisiä. Vaikka se oli ilmoittanut noudattavansa Kominternin päätöksiä ja toimintaohjeita ja yrittänyt saada säännöilleen Moskovan siunausta, Komintern otti siihen kielteisen kannan.⁴⁹ Lopullinen isku oli SKP:n järjestämä puoluekeskustelu Helsingin puoluejärjestöissä, joille PB lähetti erillisen kiertokirjeen asiasta ja selosti siinä kantaansa. Erityisen raskauttavana PB piti kiertokirjeessä sitä, ettei SPRL:llä ollut ohjelmassaan sanaakaan ”köyhistä ja riistetyistä talonpojista, joiden tuetta proletaarinen vallankumous ei ole voitollinen, kuten verinen kokemuksemme 1918 opettaa ja Venäjän sosialistinen vallankumous osoittaa”.⁵⁰

Puoluekeskustelun jälkeen SPRL:n taru oli lopussa. Niinpä SKP:n vuoden 1931 puoluekonferenssi saattoikin todeta, että liiton voimavarat olivat hupenneet paljoo puhumiseen. Puoluekonferenssin mukaan rintamamiehet ”kehuivat heidän olleen yhteydessä Leningradiin, missä on esiintynyt toinen vielä pienempi oppositioryhmä Eino Rahjan johdolla, jolla on takavuosilta paljon persoonallista aihetta väärään kaunaan puoluejohtoa kohtaan ja sen johdosta menetettyään uskonsa koko puolueeseen, on katsottu nyt ajan sopivaksi ryhtyä likvidaattorimaisella tavalla

parjaamaan puoluetta ja puoluejohtoa”.⁵¹

Mielenkiintoista on, että rintamamieskysymyksen yhteydessä vedettiin esille jo vuosia vaikuttanut Eino Rahjan oppositiotointi. Rahjan oli vaatinut jatkuvasti aiempaa kovempaa politiikkaa kuusislaisten tarjoaman sijaan. Miksi Rahjan oppositio vedettiin nyt esille? Halusiko puolueen johto, jonka asema ei ollut suinkaan turvattu, poistaa samalla kerralla päiväjärjestyksestä ikävänä piikkinä vuosikausia lihassa olleen Rahjan kannattajineen? Hänhän oli harjoittanut edelleenkin kiivasta ”kapakkapolitikointia” (Hyvönen) kannattajineen.⁵² Ajatus ei ole aivan mahdoton, sillä puolueen johto saattoi pelätä, että Rahjalla ja punaisilla rintamamiehillä oli muutakin yhteistä kuin rajut otteet ja aatteet. Pelon aihetta saattoi antaa se, että punaupseeripiireissä liikkui vuonna 1931 huhu, jonka mukaan rintamamiespuuha olisi ollut Rahjan hommaa, ja että SPRL olisi ottanut salaiseksi tunnukseksen: ”Ohi puolueen kohti Moskovaa”.⁵³

Rahjan oppositiojäänteillä ja punaisilla rintamamiehillä tuskin oli kovinkaan läheisiä kosketuksia toisiinsa. Rintamamiesten puuha oli lähinnä kai vaistonvaraista suuttumusta lapualaisuuteen.^{53a} Lajissaan se ei jäänyt ainoaksi, sillä edellä mainittujen ilmiöiden lisäksi mm. Jyväskylän puolessa oli Myyrät-niminen SPRL:n kaltainen nuorten radikaalien terroristijärjestö, joka toimi vastoin kommunistisen nuorisoliiton lupaa kannattaen aseistautumista ja terroritekoja. EK:n Vaasan alaosasto hajotti sen 18. 1. 1931.⁵⁴ Vielä tämänkin jälkeen kommunistisessa liikkeessä esiintyi vasemmistolaista äkkijyrkkyttä, joskaan ei aivan samassa mitassa kuin lapualaisajan alussa.⁵⁵

Kun SKP:n virallinen linja oli päässyt voitolle, puolueen joukkotyö yritettiin järjestää epätoivon vimmallalla uusiin mittoihin. Maaseudulla SKP koetti vastata lapuanliikkeestä kohta irrottautuvien pulaliikkeiden haasteeseen, kuten tuonnempana kerrotaan. Teollisuuspaikkakunnalla toiminnan kohteina olivat pula-ajan puristukseen joutuneet työläiset, varsinkin työttömät, joiden lukumäärä lähenteli suurimmillaan 100.000:n rajaa. SKP ei onnistunut kuitenkaan yrityksissään järjestää työläisiä Suomen Punaisen Ammattijärjestön (SPA:n) kautta tehokkaaseen toimintaan. Järjestöstä tuli melko pian täydellinen flasko, jolla ei ollut mitään tekemistä joukkoliikkeiden kehittämisen kanssa. Työttömiäkään ei saatu kovin tehokkaasti liikkeelle, vaikka puolueella olikin välistä muutamilla teollisuuspaikkakunnilla menestystä. EK:n preventiivinen toiminta oli SKP:lle kohtalokasta monta kertaa juuri silloin, kun toiminta näytti vihdoinkin tuottavan tulosta. Vaikka SKP julisti selviytyneensä lapuanliikkeen aiheuttamasta kriisistä viimeistään vuonna 1932, kriisi jatkui tosiasiaissa aina toisen maailmansodan loppuun saakka.⁵⁶

Lapuanliike koki haaksirikon Mäntsälän kapinassa, jota käsitellään tuonnempana. Sen jälkeen kansanliike kiellettiin. Tilalle tuli IKL, joka ei ollut verhoutunut talonpoikaisnuttuun kuitenkaan siinä määrin, että olisi aihetta puhua talonpoikaisliikkeestä. IKL oli eliitin liike, joka jatkoi paljolti lapuanliikkeen tietä. SKP:n suhde IKL:ään oli luonnollisesti kielteinen. IKL:n lähempi käsittely tässä yhteydessä sivuutetaan.

2. RINTAMAIDEN PULALIIKKEET

Tuskin oli Lapuan tapahtumien aiheuttama häly hälventynyt, kun alkoi kuulua ääniä talonpoikien yhä kasvavista vaikeuksista. Niinpä jo vuoden 1930 tammikuussa pidettiin Humppilassa talonpoikien kokous, joka enteili jonkinlaisen protestitoiminnan alkua. Kantohintojen ja tuottajahintojen lasku ja vastaavasti rahamarkkinoiden kiristyminen olivat alkaneet purra velkaantuneimpien taloudessa. Humppilan kokous valitsi erityisen lähetystön esittämään talonpoikien toivomuksia maan hallitukselle ja eduskunnalle, mutta ”rahamiesten” luona Humppilan miesten huutoa ei otettu vakavasti. Kun Osuuskassojen Keskuslainarahasto oli käsitelty tehtyjä ehdotuksia, se totesi lausunnossaan, ettei lainanantoa ollut syytä lisätä eikä entisten takaisin maksua pitkittää, vaikka niiden uloshaku olikin Humppilan kokouksen mukaan tullut monille yllätyksenä.⁵⁷

Kokous vasta enteili, mitä tuleman piti, sillä samana vuonna ei järjestetty enää muita vastaavanlaisia tilaisuuksia. Ne olisivat kuitenkin hukuneet lapuanliikkeen jalkoihin. Mutta kun aika kului ja velkaruuvi kiristyi, alkoi tapahtua. Pulakokoukset pääsivät käyntiin. Se tapahtui Loimaalta käsin vuoden 1931 tammikuussa, johon pulaliikkeiden alkaminen on yleisesti ajoitettu. Silloin pidettiin nimittäin Loimaan Heimolinnassa ensimmäinen pulakokous.⁵⁸ Se oli lapualaisten järjestämä, mikä näkyi mm. kokouksen jyrkkäsanaaisissa ponsissa. Kokous uhkasi ryhtyä sanoista tekoihin, ellei talonpoikien ääntä kuultaisi. Se vaati mm. maatyöläisten irtisanomista, pakkohuutokauppojen boikotoimista ja ostolakkoa. Lopulta vielä vaadittiin Aleksanteri II patsaan muiluttamista senaatintorilta. ”Elleivät sitä poista viranomaiset, poistavat sen muut”, uhottiin.⁵⁹

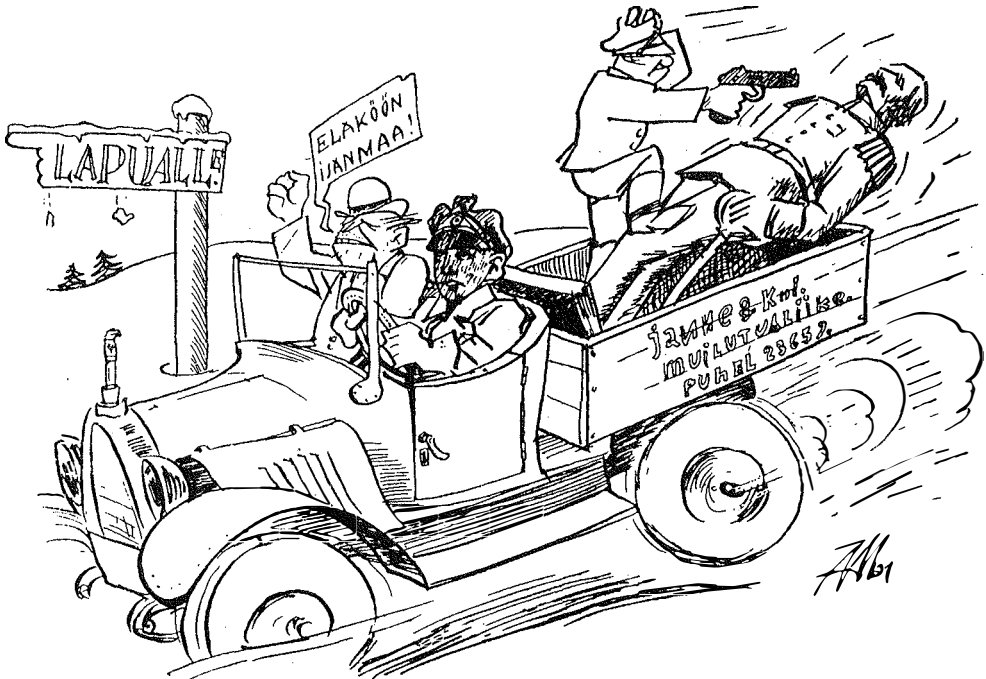
Kaiku ei vastannut kuitenkaan huutoon, eikä apua kuulunut. Sen sijaan paheksuttiin sitä, että tuollaisia valtakunnan talouselämälle vaarallisia näkemyksiä sai ylipäänsä esittää. Mm. Uuden Suomen pakinoitsijanimimerkki Johannes (K. N. Rantakari) yritti saattaa talonpoikien puuhat naurunalaisiksi. Ei myöskään MTK:n keskuudessa eikä hallitus- ja pankkimiespiireissä katsottu kokoustoiminnan alkua vaatimuksineen hyvällä.⁶⁰

Koska apua ei kuulunut, kapinalipun nostaneet talonpojat päättivät pitää uuden kokouksen. Loimaan Heimolinnassa 8. 4. 1931 pidettyyn tilaisuuteen oli kutsuttu alustajaksi maan virallisen pankki- ja rahapolitiikan tunnetuin arvostelija, prof. Yrjö Jahnsson, josta tuli pulamiesten yksi ”pääideologi”. Vaikka kokouksesta ei puuttunut railakkuutta, se poikkesi Loimaan ensimmäisestä kokouksesta ratkaisevasti siinä, että lapualaiset jäivät nyt vähemmistöön; pulaliikehtiminen alkoi selvästi irrottautua lapuanliikkeen siiven alta. Kokouksen sihteerinä toimineen Matti Pesolan mukaan Jahnsson arvosteli voimakkaasti Suomen Pankin johdon (Risto Rydin, Ernst Nevanlinnan ja J. K. Paasikiven) harjoittamaa politiikkaa. Suomen taloudelliset vaikeudet johtuivat hänen mielestään liian kireästä rahapolitiikasta; korkea korkokanta ja niukka seteliston määrä aiheuttivat tuottajahintojen ja palkkojen laskua. Jahnsson

Aleksanteri II patsaan muilutus

eli

„sanoista tekoihin“, sanoi Loimaan kokous

Sosialistien lehti Kurikka kritikoii usein kansanliikkeitä. Mm. Loimaan ensimmäisestä kokouksesta, johon lapualaisilla oli ratkaiseva osuus, sillä oli selvä käsitys. Kommunistit olivat suunnilleen samalla linjalla, joskin heidän käsityksensä oli vieläkin kielteisempi (Kurikka 1/1931).

torjui väitteet, että hän pyrki muka inflaation kiihdyttämiseen.⁶¹

Alustuksen perusteella käyty keskustelu oli kiihkeä. Lapualainen kunnallisneuvos Jalo Lahdensuo piti parhaana ratkaisuna sitä, että korot, verot, hinnat ym. vakautettaisiin indeksin avulla. Kainuulainen maanviljelijä Tenhunen ehdotti uuden lähetystön järjestämisestä eduskunnan luo, ennen kuin se lähtisi kesälomalle. Pesolan muistin mukaan kärkevimmän puheenvuoron käytti sauvolainen maanviljelijä Arvo Korsimo (myöh. maalaisliiton puoluesihteerii), joka vaati lujia otteita hallituksen pään kääntämiseksi. Hänen mielestään hallitukselle ja eduskunnalle olisi esitettävä vaatimukset, jotka niiden olisi hyväksyttävä määräaikaan mennessä. Jos vastaus olisi kielteinen, olisi ”ryhdyttävä sanoista tekoihin”, kuten tuona aikana oli tapana kiihdyksissä tokaista. Muitakin vastaavanlaisia puheenvuoroja käytettiin. Nastolalainen maanviljelijä Mikkola kannatti uutta talonpoikaismarssia, josta tuli puhetta vielä myöhemminkin. Paikalla ollut Suomen pienviljelijäin puolueen puheenjoh-

taja Eino Yliruusi myötäili prof. Jahnssonia, jonka esityksien hän ei uskonut vievän inflaatioon. Pikemminkin ne tähtäsivät markan arvon palauttamiseen vuoden 1928 tasolle.⁶²

Kokous hyväksyi prof. Jahnssonin alustuksen pohjalta ponnet, jotka olivat pääkohdiltaan seuraavat: 1) Kun pula-aika oli pakottanut muualla laskemaan korkokantaa ja antamaan lisää luottoja, Suomessa ei ollut tapahtunut niin. 2) Rahamarkkinoiden kireys painoi kovasti vaikeuksiin joutuneita talonpoikia. Se oli osasyynä siihen, että monet olivat menettäneet tai menettämäisillään kaiken omaisuutensa. 3) Rahamarkkinoiden kireys johtui siitä, että Suomen Pankki oli entisestäänkin vähentänyt setelisiön määrää ja korottanut sitä kautta korkokantaa ja rahan ostoarvoa. Suomen Pankilla oli mahdollisuus laajentaa luotonantoa alentamalla rahan ostoarvoa. Siten se helpottaisi rahamarkkinoita. Maatalousluottoja välittävät rahalaitokset eivät olleet täyttäneet kuitenkaan kunnolla tehtävänsä. Siihen olisi tultava muutos. 4) Suomen rahanarvo olisi pidettävä muuttumattomana, ja valtion olisi huolehdittava siitä, että ulkomainen maksutase pysyisi muuttumattomana. Tämän vuoksi olisi ryhdyttävä tekemään valistustyötä kotimaisten tuotteiden puolesta. Myös ylellisyystavaroille olisi pantava tulli. 5) ”Kokous on sitä mieltä, että kaikkien niiden piirien, jotka puolustavat maanviljelijäin etua rahanomistajain etua vastaan, on ryhdyttävä voimakkaaseen valistustyöhön kysymyksessä olevan asian suhteen ja että kaikilta maataloutta edustavilta elimiltä, mutta etenkin kansanedustajilta, on vaadittava toimenpiteitä edellä esitettyjen epäkohtien poistamiseksi.” 6) Vaikka sanomalehdet olivat kokouksen mielestä käyneet puolustamaan rahapolitiikan johtajia väärällä tavalla rajoittaen sananvapautta, maanviljelijät tunsivat asian oikean laidan ja vaativat lehdistä rehellistä suhtautumista asioihin.⁶³

Mielenkiintoista ponsissa oli mm. niihin sisältynyt voimakas herraviha, jota ei vielä muutamaa kuukautta aiemmin näissä samoissa talonpoikaispiireissä ollut ilmennyt. Puheet ”rahanomistajien eduista” saattoivat kuullostaa pankki- ja hallituspiireissä vaarallisilta oireilta, joihin olisi suhtauduttava yhteiskuntarauhan nimessä vakavasti. Oliko nyt käymässä niin, että ensimmäisessä talonpoikien radikalisoitumisvaiheessa – lapuanliikkeessä – olivat velkaantuneiden maanmuokkaajien vihan saaneet tuntea kommunistit ja kaikki siinä lähellä olleet, ja toisessa vaiheessa olivat vihan kohteina pankki- ja rahamiespiirit, jotka ulosmittasivat talonpoikien omaisuutta? Entä oliko kommunisteilla nyt syytä tyytyväisyyteen? SKP:n strategithan olivat vain hiukkasta aiemmin ennustaneet, että pulan kouriin joutuva talonpoikaisto radikalisoituisi ja ojentaisi käntensä työväelle liiton merkiksi ja tämä liitto tulisi murskaamaan herravallan. Sellaisesta ei ollut kuitenkaan kysymys. Vaikka Varsinais-Suomen talonpojat kiristelivät hampaitaan herroille, eivät kommunistit olleet saaneet armoa heidän silmissään.

Loimaan toisessa kokouksessa käytettiin peräti 78 puheenvuoroa, kaikki ajankohtaisesta asiasta. Kokouksessa tuli myös pysyvän pulatoinnikunnan perustaminen esille. Kokous valitsikin 15-miehistön toimi-

kunnan, joka matkusti kohta (13. – 14. 4. 1931) hallituksen ja eduskuntaryhmien puheille Helsinkiin. Matkasta ei ollut paljoakaan apua. Pääministeri Sunila kertoi hallituksen olevan kyllä tietoinen talonpoikien ongelmista. Sen vuoksi hallitus suunnitteli erinäisiä toimia. Sunila lienee tarkoittanut tuolloin aikanaan perustettua Maakiinteistöpankkia, jonka tehtäväksi tuli lunastaa pakkohuutokauppaan joutuneita maatiloja takaisin entisille omistajilleen. Eduskuntaryhmiltä ei herunut myöskään muuta kuin pelkkiä lupauksia ja vakuutteluja. Kun sarkatakkien joukko ennätti Suomen Pankkiin, oli ilmassa sähköä. Pääjohtaja Risto Ryti esitti laajan katsauksen maailman taloudelliseen tilanteeseen. Hän oli selvästi närkästynyt pulamiesten setelistön lisäämis- ja korkokannan alentamispuheista. Kun lähetystön puolesta puheenvuoron käyttänyt Eino Yliruusi esitti muutamia kiusallisia kysymyksiä, sananvaihto oli ajoittain jopa kärkevää. Oli päivänselvää, ettei Suomen Pankissa käynti tyydyttänyt matkalaisia. Se oli vain omiaan kärjistämään tilannetta.⁶⁴

Loimaan kokouksien ja Helsingissä käyntien vuoksi maakunta toisensa jälkeen seurasi perässä. Uusia kokouksia alettiin pitää niin tiuhaan tahtiin, että kesään mennessä niitä oli pidetty jo reilut 20 eri puolilla maata.⁶⁵ Loimaan miesten liikkeellelähdöllä oli myös muuta vaikutusta. Koska loimaalaiset olivat asettaneet pysyvän toimikunnan hoitamaan asioitaan, sille alkoi kohta tulvia kirjeitä. Toimikunnan nuorimpana Matti Pesola joutui pulatoimikunnan jonkinlaiseksi ”toiminnanjohtajaksi”, joka sai ottaa vastaan kymmeniä herravihaa uhkuvia kirjeitä. Koska ne kuvaavat mainiosti vallinneita tunnelmia, niitä on syytä referoida. Mm. eräs siuntiolainen maanviljelijä kysyi Pesolalta, oliko tämä kuullut, että Suomen Pankin pääjohtaja Ryti kiristi raha-asioita yhä tiukemmalle ”omanvoitonpyyteistään ja että pääjohtaja R. Ryti ottaisi välityspalkkioita antamastaan lainasta Suomen Pankista sekä valtion ottolainoista”. Mies arveli, että Ryti tekisi itsestään lopulta maan diktaattorin ”omistamalla ennenpitkää suurimman osan pankeista ja kiinteistöistä”. Hän toivoi asian puolueetonta tutkimista ja kysyi, ”annetaanko R. Rydin edelleenkin yksinkertaisesti määrätä Suomen tulevaisuuden kohdalon”.⁶⁶

Pääjohtaja Risto Ryti ei ollut 1930-luvun alussa ainoa, jonka päätä pulamiehet ”himoitsivat”. Myös muut pankkiherrat – niin suuret kuin pienetkin – olivat velkaantuneiden sarkatakkien hampaissa. Se käy selville useista kirjeistä ja muistitietoaineistostakin. Matti Pesolan mukaan pulamiesten puheisiin sisältyi myös mustaa huumoria. ”Lausuipa joku, että meidän pitäisi irlantilaisien tapaan napata joku (Ryti, Paasikivi, Nevanlinna, Kallio) panna ruumisarkkuun (tietysti elävänä) ja laskea hautaan”.⁶⁷ Tällainen jos mikä osoitti, että tunteet kävivät kuumina.

Kirjeistä näkyy myös, että pankkimiesten arvostelijat olivat ”valkoista väkeä”, joka oli mielestään joutunut huonosti palkituksi taistelussaan maan vapauden puolesta. Eräs kuusjokinen talonpoika kirjoitti 11. 5. 1931: ”Onko todellakin niin, että maamiehen nykyiseen surkeaan tilaan ei löydy pienintäkään toivon kipinää. Olisimme valmiit ryhtymään ”sanoista tekoihin” jos niinkin tarvittaisiin”.⁶⁸ Eräs toinen taas kertoi Al-

hossa päätetyn, että korko on saatava, ”jos ei hyvällä niin pahalla vähintään puoleen. – – Me maalaiset, mitkä olemme tämän maan taistelleet itsenäiseksi Bolsevismin ja ikivanhan sortajan Ryssän käsistä, emme anna koron kiskurien sitä hävittää siitä on tehtävä loppu”.⁶⁹ Ja kolmas, eräs jääkärikapteeni kirjoitti: ”Sanokaa mitä minä nyt teen? – 13 vuotta takaperin punaiset ryövärit tappoivat veljeni. Ryöstivät ja polttivat kotini. Nyt uhkaavat valkoiset ryövärit tulla lain ja oikeuden varjolla ryöstämään omaisuuttani. Pakkahuutokaupat – mitä ne ovat muuta kuin laillistettua ryöstöä. Onko minun tartuttava aseeseen ja ajettava nämä uudet ryövärit helvettiin?”⁷⁰

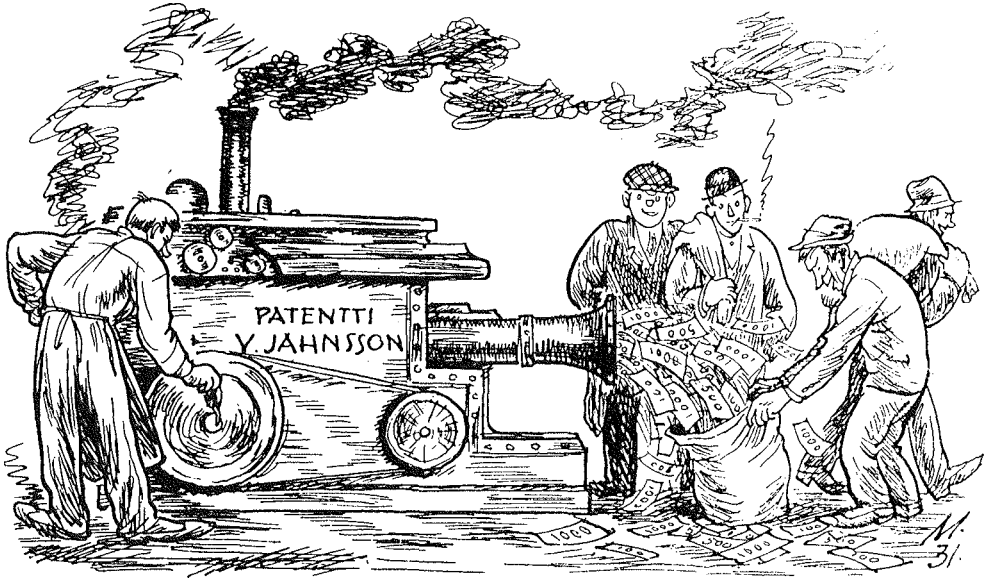
Ristiriidat olivat siis kehittyneet ”valkoisen väen” sisällä. Valkoisten puolella vuonna 1918 taistellut talonpoikaisto ei saattanut ymmärtää sitä, että heidän – maan vapauden selkärangan – omaisuutta ”ryöstettiin” täyttä päätä. Monet kapinoinnin aloittaneet olivat entisiä lapualaisia, joita lapuanliikkeen välinpitämätön suhtautuminen pulakysymyksiin ei vaikeuksien keskellä enää miellyttänyt. Entisistä lapualaisista mainittakoon esim. Perheentuvan veljekset Yrjö ja Erkki, Matti Pesola, Arvo Korsimo jne.⁷¹

Vaikka joukossa oli mukana radikaaleihin otteisiin viehättyneitä, oli myös niitä, jotka olivat käytettävistä menetelmistä toista mieltä. Kaikki eivät halunneet ottaa oikeutta omiin käsiinsä. Mm. parikkalalainen ”veteraani” Antti Tervonen, joka oli ollut jo vuonna 1924 käynnistämässä Parikkalan miesten ”pulatoimintaa” ja sittemmin vuonna 1925 maanlaajuisessa manttaalimiesten kokouksessa mukana, oli rauhanomaisten menetelmien kannalla. Hän tiesi mistä puhui. Hän kirjoitti vuoden 1931 alussa Loimaan miehille, etteivät hallituserrojen luo matkaavat lähetystöt saisi mitään aikaan; se oli nähty jo aiemmin. Ainoa käyttökelpoinen vaihtoehto olisi kansannousu. Se oli välttämätön. ”Mutta mitä kansan nousuun ja liikehtimiseen tulee, olen toiminta tavoista toisella kannalla, kuin mitä – – olette siellä suunnitelleet. On otettava opiksi kaikki se mitä voimme opiksi ottaa Lapuan – – kansanliikkeestä.” Tervosen mielestä pulamiesten ei pitänyt ryhtyä lapualaisten tapaan politikoimaan. Se oli ollut virhe. Nyt olisi ehdottomasti pysyteltävä laillisuuden kaidalla tiellä. Pulamiehiä vastassa oli virkakunta ja rahamaailma, ”joilla on käsissään valta ja voima, vaan eivät pääse niskaamme kun kansanliikettä johtaessamme emme tee tyhmyyksiä”.⁷²

Tervonen esitti lääkkeeksi sitä, että talonpojat esittäisivät hallitukselle ja eduskunnalle joukon vaatimuksia, jotka olisi täytettävä tietyssä ajassa. Ensiksikin eduskunta olisi saatava mahdollisimman pian koolle. Jos vaatimukseen ei suostuttaisi, mitä hän piti mahdollisena, olisi varauduttava suorittamaan noin 30.000 miehen marssi Helsinkiin. Marssijat viipyisivät pääkaupungissa niin kauan kuin asiat sitä vaatisivat. Laillisuus olisi oltava koko ajan mielessä, Tervonen korosti. ”Ainoastaan siveelliset keinot auttaa, se kokoaa joukot ja silloin on Jumalakin puolellamme.” Politikoiminen saisi jäädä. Kansanliikkeen ainoana tehtävänä olisi nyt kotien pelastaminen uhkaavalta tuholta, maatalouden nostaminen sille kuuluvaan arvoon ja ”siten estää rakkaan isänmaamme joutumasta

Kansanliikkeen keino rahapulan poistamiseksi

Hyväksytty Loimaalla

Pulaliikkeiden neuvonantajat prof. Yrjö Jahnssoon ja dos. V. F. Johanson puhuivat setelistön määrän lisäämisen ja deflatorisen rahapolitiikan puolesta. Myös pulamiehet uskoivat, että vaikeudet voitettaisiin, jos rahan annettaisiin liikkua. Kommunistit katsoivat kuitenkin, etteivät tällaiset toimet pelastaisi talonpoikia. Ainoa pelastus löytyisi ”herrojen” kukistamisesta ja ”Neuvosto-Suomen” luomisesta, millä poistettaisiin pulat ja muut maaseudun ongelmat. Kuvassa sosialistilehti Kurikan tulkinta ”Jahnssoonin lääkkeistä” (Kurikka 2/1931).

kommunismiin pyörteisiin”.⁷³ Ilmeisesti Tervonen pelkäsi kommunismin mahdollisuuksien lisääntyvän maaseudulla, jos pakkohuutokauppa-kierre pääsisi oikein pahaksi.

Vaikka laillisuuden ja yksimielisyyden merkitystä korostettiin myös Pohjanmaan pulakokouksissa (ks. s. 255), ei yhteistä linjaa syntynyt. Pulatoiminta alkoi eriytyä. Samalla se merkitsi liikehtimisen potentiaalisen voiman pirstoutumista. Hajanaiset pulaliikkeet olivat yhteiskunnan kannalta paljon helpompia kuin yksi ja yhtenäinen herravihan kyllästävä protestiliike.

Eriytyminen alkoi pulatoiminnan syntysijoilta. Kun talonpojat olivat olleet vielä vuoden 1931 keväällä varsin yksimielisiä, jo kesällä alkoi näkyä eripuraisuutta. Toukokuussa tuli pulamiesten toiseksi neuvonantajaksi Helsingin yliopiston agrariipolitiikan dosentti V. F. Johanson, joka kannatti samantapaista deflatorista rahapolitiikkaa kuin prof. Jahnssoon. Joissakin kohdin Johanson oli kollegaansa radikaalimpi, mikä selittyi ehkä hänen lapualaisella taustallaan. Vuoden 1931 syksyllä näi-

den ”pulangprofessoreiden” tiet erosivatkin. Johanson ryhtyi johtamaan pulaliikkeen lapualaishenkistä siipeä (Loimaan liikettä), kun Jahnsson jäi puolestaan johtamaan kesäkuussa perustamaansa maltillista pulajärjestöä, Taluspulan Vastustamisliittoa (TPVL:ää), josta tuli Etelä-Suomen tärkein pulaliike. Se oli mm. läheisessä yhteistyössä Suomen pienviljelijäin puolueen kanssa.⁷⁴

Eriytyminen jatkui, kun Viipurin puolen pulamiehet järjestäytyivät vuoden 1931 lokakuussa omaksi ryhmäkseen. Tätä oikeistohenkistä liikettä kutsuttiin ohjelmansa mukaisesti Maakuntain liikkeeksi eli ns. remonttiliikkeeksi. Joskus saatettiin puhua myös ns. Viipurin liikkeestä, vaikka sillä oli kannatusta eri puolilla maata. Loimaan liikkeellä ja sen ”pääideologilla”, dosentti Johansonilla oli lapualaisten lisäksi osuutta tämän liikkeen syntymiseen ja toimintaan.⁷⁵

Kuten johdannossa on jo mainittu, Varsinais-Suomen liikkeistä erkani vielä ns. vararikkoliike eli maksunlakkautusliike. Se sai alkunsa vasta vuonna 1932.⁷⁶ Pohjanmaan pulaliikkeitä olivat Kalajokilaakson pulaliike (kansanpuolue) ja Muhoksen pulaliike eli kansanpulaliike, joita käsitellään tuonnempana omina lukuinaan.

Koska apua ei kuulunut, radikaaleimmat pulamiehet ottivat oikeuden omiin käsiinsä. Vuoden 1931 kesällä oli ensimmäinen yhteenotto viranomaisten kanssa. Kyseessä oli Piikkiön mellakka, jonka tapaisia tai johon verrattavia väkivaltaisuuksia sattui varsinkin parina seuraavana vuonna (esim. Paattisissa, Alajärvellä, Kurkijoella, Nivalassa, Ylivieskassa jne).⁷⁷ Tie Piikkiöön alkoi loimaalaisten 9. 6. 1931 pitämästä kokouksesta, jossa oli päätetty, ettei pakkohuutokauppoja tultaisi enää sallimaan. Kokouksen lujuttua osoittaa mm. se, että ympäri maata lähetettiin 17 sähkösanomaa, joissa oli teksti: ”Olemme kokouksessa 9. 6. päättäneet, että paikkakunnallamme ei enää tulla sallimaan pakkohuutokauppoja. Tarvittaessa tulemme ne estämään. Yhtykää meihin. Loimaan pulamiehet.”⁷⁸

Loimaan miesten päätös joutui ensimmäisen kerran koetukselle Piikkiössä kohta päätöksenteon jälkeen. Paikkakunnalla oli pakkohuutokaupan pitoa kokoontunut seuraamaan monta sataa miestä eri puolilta Varsinais-Suomea. Kun kruunuvouti aloitti toimituksensa, joku teki tilasta huomattavasti sen arvon ylittäneen tarjouksen. Huomattuaan ”jekun” kruunuvouti aloitti toimituksen uudelleen. Tällöin alkoi satapäinen miesjoukko laulaa äänekkäästi Maamme-laulua. Välikohtaus päättyi pakkohuutokaupan keskeyttämiseen, ja kohta suurin saamamies – Turun Säästöpankki – ilmoitti, että se luopuisi enemmistä toimenpiteistä sillä kerralla tilanteen vakavuuden vuoksi. Pulamiehet siirtyivät Piikkiön seurojen talolle ja päättivät pysyä lujina tulevaisuudessakin.⁷⁹

Tapaus havahdutti hallituspiirit. Muutaman päivän päästä hallitus antoi maaherroille lehdistössään julkaistun käskykirjeen, jossa se tuomitsi Piikkiön mellakan ja kaikki muutkin pakkohuutokauppojen yhteydessä mahdollisesti tapahtuvat rettelöt ”yhteiskunnan perusteihin kohdistuvina rikoksina”.⁸⁰ Huolestuminen näkyi muutenkin. Sisäministeri von Born kutsui muutaman päivän päästä EK:n päällikön Esko Riekin

luokseen ja tiukkasi tältä, mikä oli se helsinkiläinen johto, jonka käskystä loimaalaiset olivat alkaneet hulinoida. Maaherra Heleniuksen tietoihin viitaten sisäministeri väitti, että langat johtivat Helsinkiin. Rettelöintien takana eivät olleet hänen mukaansa kuitenkaan ”pulaprofessorit” vaan jotkut muut. Riekki tiesi kertoa, että pulapuuhissa mukana ollut Erkki Perheentupa oli matkustanut vasta pääkaupunkiin. Hänen uskottiin tietävän johdon hyvin. Riekki totesi myös, että pulahulinain takana huhuiliin olevan Kosolan, joka yrittäisi niiden avulla päästä kumoukseen. Mitään varmaa EK:n päällikkö ei osannut sisäministerille kuitenkaan sanoa. Oli tyydyttävä arvailuihin.⁸¹ Niin ikään oikeusministeri T. M. Kivimäki oli pulatoiminnasta huolissaan. Hänen käsityksensä mukaan niissä oli mukana huonoin porvarillinen aines, ja pulamiesten vaatimukset setelistön määrän lisäämiseksi olivat vallankumouksellisia ja säästäjille vaarallisia. Kivimäki kehottikin EK:ta kiinnittämään ”kaiken huomionsa juuri pulaväkeen” ja kertomaan havainnoistaan sopivin väliajoin hallitukselle.⁸²

On jäänyt epäselväksi, ketkä olivat edellä mainitun Loimaan kokouksen ja Piikkiön välikohtauksen takana. Mielenkiintoista niissä on se, että sekä päätös ja toiminta olivat yhteiskunnan laillista järjestystä vastaan. Pulamiehet julistivat estävänsä pakkohuutokaupat. Samalla he kehottivat toisia pulamiehiä yhtymään samanlaiseen toimintaan mukaan. Tämä uhkaus pantiin täytäntöön. Mielenkiintoista on myös se, että SKP oli jo muutamien kuukausien ajan voimallisesti kehottanut estämään kaikki hädät, ulosotot ja pakkohuutokaupat sekä yhtymään laajaksi hätäpuolustusliikkeeksi herravaltaa vastaan. Olivatko kommunistit saaneet vihdoinkin sanansa kuuluviin ja talonpojat liikkeelle?

Vastaus on edelliseen kysymykseen kielteinen. Kommunisteilla ei ollut mitään osuutta loimaalaisten päätökseen eikä Piikkiön mellakkaan. Loimaan liikkeen sihteeri Matti Pesola onkin otaksunut, että mahdollisesti joku Helsingin kokouksessa (7.–9. 6.) mukana ollut olisi soittanut heti kotipaikkakunnalle ja saanut kokouksen koolle kertomalla pääministeri Sunilan, maatalousministeri Mattssonin ja pankkimiesten tarjonneen pulamiehille ”ei oota”.⁸³ Mitkään muutkaan lähteet eivät viittaa kommunistien vaikutukseen.⁸⁴

Todennäköisesti kommunisteilla ei ollut lainkaan vaikutusta rintamaiden pulaliikkeiden toimintaan. Vaikka SKP oli niistä kiinnostunut, se suhtautui niihin kielteisesti samalla tavalla kuin lapuanliikkeeseen. Eikä ihme. Olihan niissä runsaasti mukana entisiä lapualaisia ja rintamaiden isojen tilojen isäntiä. Lisäksi niiden vaatimuksissa oli työväenliikkeelle kielteisiä piirteitä. Kielteinen asennoituminen aiheutui osittain samoista perustekijöistä kuin lapuanliikkeen kohdalla. Kommunistit katsoivat, etteivät rintamaiden pulaliikkeet voineet ajaa tavallisten talonpoikien asiaa, koska niiden sosiaalinen koostumus ei ollut proletaarinen. Siten ne eivät olleet myöskään potentiaalisia liittolaisliikkeitä.

Kun pulatoiminta käynnistyi, SKP pani sen heti merkille. SKP:n Tiedonantaja muistutti talonpoikia siitä, että kommunistit olivat aikanaan esittäneet eduskunnassa vaatimuksia köyhän talonpoikaiston aseman

parantamiseksi, mutta vaatimuksia ei ollut saatu lävitse kapitalistien ja sosiaalidemokraattien vastustuksen vuoksi. Talonpoikien suuret joukot eivät olleet ymmärtäneet parastaan. Lisäksi ”fascistien pimittämät talonpoikaisjoukot” antoivat tukensa lapualaisille näiden hyökätessä kommunismia vastaan. Siihen oli pohjimmaisena syynä kapitalismin pula. Pula ei kuitenkaan poistunut, minkä vuoksi talonpojat alkoivat liikehtiä. Niinpä Loimaalla pidetyssä ensimmäisessä kokouksessa esitettiin samanlaisia vaatimuksia, joita kommunistit olivat esittäneet jo aiemmin. Lehti kehottikin kaikkia niitä talonpoikia, jotka olivat olleet ”tuhoamassa kommunismia” miettimään tapahtunutta ja yhtymään työtätekeviin yhteisen päämäärän saavuttamiseksi.⁸⁵

Vaikka SKP:n suhdetta pulaliikkeisiin käsiteltiin useissa eri kohdin,⁸⁶ selvimmän kuvan siitä saa ehkä Kullervo Mannerin johdolla Kommunistissa vuonna 1932 julkaistusta artikkelista. Sen mukaan maassa oli 1) ”fasismin pitoisia pulaliikkeitä” ja 2) ”ei-fasistinen köyhän ja keskivarakkaan talonpoikaiston oma pulaliike”. Jako oli varsin tyyppillinen. Ensin mainittuun kuuluivat Loimaan liike, vararikkoliike, TPVL ja Maakuntain liike ja viimeksi mainittuun Oulun läänissä esiintyvät liikkeet. Samassa artikkelissa selviteltiin myös rintamaiden liikkeiden taustaa. Niiden liikkeelle panevina voimina olivat ”suurtalonpojat, kulakit ja maaseudun virkamieskunta, jotka toimivat finanssipääoman ja sen edustajan, kokoomuspuolueen, vaikutuksen alaisena”. Näiden liikkeiden teoreettisina neuvonantajina väitettiin olevan ”eräitä fasistisia intellektuaaleja”.⁸⁷

SKP varotti talonpoikia uskomasta siihen, mitä ”herrojen pulaliikkeit” lupasivat. Talonpoikien taktiikka herravaltaa vastaan oli väärä. Kun Maamme-laulua alettiin käyttää varsin yleisesti pakkohuutokauppojen keskeyttämiskeinona, SKP:n Turun piirin talonpoikaiskomitean lehti Kyntäjä kirjoitti Paattisten pakkohuutokaupanhäirinnästä vuoden 1932 alussa seuraavasti:

Pakkohuutokaupan toimittaminen kesti kokonaista kahdeksan tuntia ja oli koko ajan käynnissä kiivas sanasota ryöstön toimittajien ja kiihtyneiden talonpoikain välillä. Välillä yrittivät jotkut laulaa ”maamme laulua”, mutta se sammui alkuunsa kun siihen ei joukko ollenkaan yhtynyt. ”Maamme laulu” ei turvaa hätään joutuneita talonpoikia. Se on suurriistäjien omaisuutta, jota he lurittelevat silloin kun riiston ja rosvoituksen kahleita asettelevat työtätekevien talonpoikien ja työläisten kannettavaksi.⁸⁸

Vastaavasti kun Maakuntain liike oli syntynyt vuoden 1931 lokakuussa, SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta varotti talonpoikia heittäytymästä sen helmaan: ”Jos nyt pidätte hyvän uskonne tunnin ja kurkistatte fasistiliikkeen kumouksellisen remonttiliikkeen ohi, liikkeen todelliseen tarkoituksiperään, jos teette sen ilman ennakkoluuloja, niin kohtaatte ”velat anteeksi” ohjelman takaa vihaamanne pankkiherrain saaliinhimoiset kasvot, sillä remonttiliike ei pyri murskaamaan finanssi herrain valtiutta, vaan päinvastoin sitä lujittamaan.”⁸⁹

SKP näki ainoaksi oikeaksi taktiikaksi työväen ja köyhän talonpoikaiston voimien yhdistämisen herravaltaa ja sen palvelijoita vastaan. Oli muodostettava maan laajuinen hätäpuolustusliike, oma pulaliike, josta se puhui useissa eri yhteyksissä (ks. liitteet 4–5). Koska eri puolilla

PULA-AIKA

sellaisena kun se näyttäytyy eräille-ja eräille ja toisille

Pulasta kärsi koko talouselämä, kaupunkien työväki ja talonpojat muiden mukana. Sosialistit olivat näkevinään pulasta puhumisessa kuitenkin keinotekoisuutta. Kaikilla rintamaiden talonpojilla ei ollut niin vaikeaa kuin annettiin luulla. Kommunistit ajattelivat osittain samalla tavalla. He katsoivat, etteivät varsinkaan rintamaiden talonpojat olleet niin ahtaalla kuin väittivät. Rintamaiden pulaliikkeet eivät voineet kommunistien mielestä ajaa myöskään köyhien asiaa. Ne olivat ”herrojen apuliikkeitä”, jotka marssivat lapulaisten kanssa samaan tahtiin. Kuvassa Kurikan piirtäjän tulkinta pula-ajasta (Kurikka 4/1932).

maata oli alkanut syntyä oikealle kallellaan olevia pulaliikkeitä, oli tavoite kommunistien mielestä sitäkin tärkeämpi.

Rintamaiden pulaliikkeiden toiminnassa oli myös muita piirteitä, joita kommunistit eivät hyväksyneet. Mm. liikkeiden vaatimukset olivat sellaisia. Niihin sisältyi työväenliikettä vastaan suuntautuvia poliittisia ja taloudellisia vaatimuksia, jotka olisivat toteutuessaan tienneet työväen elinehtojen kiristymistä entisestäänkin. Ehkä pisimmälle meni Helsingin Ostrobotnialla 22. 10. 1931 hyväksytty Maakuntain liikkeen ohjelma (ns. Viipurin ohjelma). Siinä vaadittiin talonpoikien aseman helpottamista ympäriryöreillä toteamuksilla sekä lisäksi sosiaalilakien ottamista tarkistettavaksi, työaikalakien muuttamista, tapaturmalain tarkistamista ja ”liiallisen oppi- ja valistusrasituksen” huojentamista. Pakko- huutokauppojen lopettamisesta ei puhuttu mitään. Sen sijaan vaadittiin: ”Kommunistien ja sosialistien kiihoitustoiminta on päättävästi estettävä. M.m. painolakia on täydellä teholla sovitettava käytäntöön, sekä tehtävä siihen tarpeelliset muutokset. Sellaisten yhdistysten ja yhtymien talot, joissa on harjoitettu maanpetoksellista toimintaa ym., on julistettava valtion omaisuudeksi.”⁹⁰

Maakuntain liikkeen ohjelmassa vaadittiin lisäksi lujaa järjestystä, puolustuslaitoksen ja puolustushengen vahvistamista sekä entistä lujempia rangaistuksia (mm. kuolemanrangaistusta). Sen sijaan lapuanliikkeen terroritoimiin (muilutuksiin yms.) osallistuneet olisi ohjelman mukaan pitänyt heti vapauttaa. ”Kansanliikkeen ohella tapahtuneista teoista syytetyt ja tuomitut on vapautettava ja heidän kaikki oikeutensa palautettava.” Vaatimus on ymmärrettävä, sillä Maakuntain liikkeen puuhamiehinä ja sen ohjelman muotoilijoina oli lapualaisia ja rintamamiehiä varsinaisten pulamiesten lisäksi, eikä ensin mainittujen vaikutus liikkeeseen ollut suinkaan vähäinen.⁹¹ Maakuntain liikkeen ohjelma oli siksi oikeistolainen ja konservatiivinen, etteivät edes kaikki pulamiesryhmät voineet sitä hyväksyä (ks. s. 254–255).

SKP tuomitsi näiden liikkeiden ohjelman useissa ei yhteyksissä. Sen mielestä viljatullit, vientipalkkiot, akordilaki, setelistön lisääminen jne. eivät pelastaisi talonpoikia. Ne saattaisivat tuoda etuja kyllä suurimmille tilallisille, mutta ne veisivät köyhät ojasta allikkoon. Kaikkein ”taantumuksellisimpana” ohjelmana kommunistit pitivätkin juuri Ostrobotnian ohjelmaa. SKP:n Tiedonantaja kirjoitti vuoden 1932 alussa: ”Kokoomuspuolueen agenttien toimesta organisoitiin myös lokakuulla n.s. ”maakuntain liike”, joka Helsingissä marraskuun alussa pitämässään kokouksessa tosiasiaa esitti Suomen suurporvariston talviohjelman. Tämän ohjelman päävaatimukset kohdistuivat juuri etupäässä työväkeä vastaan suunnatun puristuksen kiristämiseen (vaadittiin m.m. työväen suojelulakien huonontamista, valtiollisen ja kunnallisen äänioikeuden rajoittamista, kieltolain poistamista ja fasisin valtakäytännön joustavammaksi kehittämiseksi) – – – ”maakuntain liikkeen” puolesta pitkin maata järjestettyjen suuritalonpoikain kokouksien kautta vedottiin tämän ohjelman toteuttamisessa erityisesti talonpoikaistoon ja sillä tavalla koetettiin kääntää niiden huomio pois omasta tukalasta asemasta

ja saada rauhallisemmin kantamaan fasismin sen niskaan sälyttämät rasitukset.”⁹²

Kommunistien antipatiat Maakuntain liikettä kohtaan olivat ymmärrettävät. Liikkeen johtoon (valtuuskuntaan) valittiin runsaasti rintamamiehiä ja entisiä lapualaisia. Kun valtuuskunta kokoontui ensimmäisen kerran heti Ostrobotnian kokouksen jälkeen, selvisi, että asioista päättivät muut kuin talonpojat. Kummastusta herätti myös se, että tilaisuudessa oli K. M. Wallenius läsnä.⁹³ Jalmary Finnen ja Esko Riekin kirjeenvaihdosta ilmenee, että myös EK:n taholla oli havaittu tietynlaista ”vispilänkauppaa” lapualaisten ja maakunnan miesten välillä. Jo loka–marraskuussa Finne oli näkevinään lapuanliikkeen joutuneen umpikujaan, minkä vuoksi oli pitänyt perustaa Maakuntain liike toteuttamaan tavoitteita. Hän kirjoitti 19. 11. 1931: ”Maakuntain liike nieli itsensä Lapuan liikkeen. Se taitaa ajan mittaan painaa aika tavalla vatsassa. Lapualaiset eivät mielellään tietysti näe itseään syrjäytettävän.” Rieki oli samoilla linjoilla. Hänen mukaansa Maakuntain liikkeen ja lapuanliikkeen johto olivat ”samaa luuta kuin vuohen sarvet”.⁹⁴

Myös tavoitteet olivat yhteiset. Maakuntain liikkeen johto ilmoitti piirimiehille ensimmäisen kerran jo 23. 11. 1931, että Vapaussodan Rintamamiesten Liitto, lapuanliike ja Maakuntain liike olivat päättäneet 21. 11. 1931 ”toimia kiinteästi yhdessä”. Muutaman viikon päästä johto ilmoitti, että liikkeet olivat sopineet yhteistyöstä. Vaikka ne säilyttäisivät liikkeinä itsenäisyytensä, ne työskentelisivät ”käsikädessä yhteisten päämäärien saavuttamiseksi”.⁹⁵

Epäselvää on mitä olivat nämä ”yhteiset päämäärät”. Niiden saavuttamiseksi alettiin Maakuntain liikkeen organisaatiota kehittää heti Ostrobotnian kokouksen jälkeen. Koska se ei edennyt aivan toivotusti, liikkeen johto kehotti 15. 12. 1931 keräämään mahdollisimman paljon voimia yhteisen rintaman taakse. ”Tilanne kehitty nopeasti kohti ratkaisua, kaikkien on oltava valmiina yllätyksienkin varalta.” Samassa yhteydessä liikkeen johto muistutti, että Ostrobotnian ohjelma olisi toteutettava kokonaisuudessaan; vähempi ei riittäisi.⁹⁶

Koska Maakuntain liikkeen Ostrobotnian kokousta edeltäneen Viipurin kokouksen ponnet olivat sisältäneet suoranaisen vaatimuksen diktaattuurista,⁹⁷ on mahdollista – kuten Matti Pesola on arvellut –, että Maakuntain liike oli äärioikeistolaisille pelkkä savuverho kapinavalmistelujen käynnistämiseksi. Hänen mielestään ne olisi pitänyt tuolloin jo aloittaa ja toteuttaa Maakuntain liikkeen organisaation välityksellä.⁹⁸ ”Yhteiset päämäärät” saattoivat hyvinkin olla kapinallisia, sillä liikkeiden organisaatio oli henkilöiden osalta hyvinkin päällekkäinen. Koska Maakuntain liikkeen arkisto ei sisällä kuitenkaan aineistoa vuoden 1932 puolelta, jää tarkemmin selvittämättä, miten liikkeen johto näki tilanteen kehittymisen tulevaisuudessa ja miten se reagoi siihen. Maakuntain liikkeen sotkeutumista kapinapuuhiin epäiltiin kuitenkin vahvasti, mistä syystä sen toiminta kiellettiin heti kapinan jälkeen.⁹⁹

3. MÄNTSÄLÄN KAPINA

Mäntsälän kapinasta on kirjoitettu varsin paljon niin muistelmissa kuin tutkimuskirjallisuudessaakin,¹⁰⁰ mutta siihen, miten kommunistit reagoivat tapahtuneeseen ja mikä oli SKP:n tulkinta niistä, ei ole puututtu.

Yrittäessään saada omaa toimintaansa käyntiin kommunistit olivat seuranneet kiinnostuneina, mitä tapahtui vastakkaisella puolella, lapuanliikkeen ja sen lähisukulaisten piirissä. Jo hyvissä ajoin ennen Mäntsälän kapinaa SKP oli havaitsevinaan ”fasistidiktatuurin” sisällä erimielisyyksiä, jotka saattaisivat johtaa kovaankin yhteenottoon taisteltaessa vallasta. SKP:n KK:n äänenkannattaja Proletaari kirjoitti vuoden 1932 tammikuussa tähän suuntaan ja varotti työläisiä ja talonpoikia odottamasta liikoja ”kapitalististen rosvojen” perheriidoilta. ”Kommunistisen puolueen on kuitenkin tarkkaavasti seurattava niiden kehitystä ja niihin liittyviä ilmiöitä. Kommunistisen puolueen on käytettävä näitä riitoja hyväkseen työtätekevien joukkojen irrottamiseksi sosialifasistien ja porvasipuolueiden vaikutuksen alta. Sitä varten on kommunistien ja vallankumouksellisten työläisten kaiken aikaa paljastettava porvariston keskinäisten riitojen todellinen olemus, sillä tavalla kootakseen ja järjestääkseen suuret joukot vallankumoukselliseen taisteluun ja iskeäkseen täydellä voimalla jokaiseen riidan aikana paljastuneeseen porvarillisen rintaman heikkoon kohtaan.”¹⁰¹

Kun sitten Mäntsälän kapina puhkesi, kommunisteilla ei luonnollisesti oltu itse tapahtumaan mitään osuutta. Siitä huolimatta kommunistit eivät suhtautuneet tapahtumiin välinpitämättömästi. Päinvastoin kommunisteiksi epäiltyjen henkilöiden toiminta vilkastui, ja lentolehtisiä jaettiin muutamien joukko-osastojen kasarmialueella. Suullisissa kiihotuspuheissa kehoitettiin kapinaa rauhoittamaan lähteviä sotilaita antamaan ”lahtareille lyijyä” niin, että riittäisi. Tiedustelu pani merkille myös suomalaisemigranttien toiminnan vilkastumisen Leningradissa. Sieltä lähetettiin mm. ylimääräinen radiolähetys, jossa selostettiin Suomen tilannetta. Sen mukaan Helsinkiin oli kutsuttu mellakoiden varjolla joukko-osastoja, jotka oli tarkoitettu kuitenkin työläisiä vastaan. Vaikka porvaristo nahisteli keskenään, silti kansa sai kärsiä seuraukset.¹⁰²

Mielenkiintoisia olivat esim. Helsingissä ja Turussa levitetty lentolehtiset. Helsingissä levitettiin 3.–4. 3. 1932 kahdenlaisia lehtisiä, joista toisessa selitettiin, että upseeristo piti tarkoituksella yllä levottomuutta jatkamalla sotatilannetta ja liikekannallepanon määräyksien alaisia olosuhteita, vaikka ne rasittavatkin sotilaita. Sen sijaan että hallitus olisi iskenyt voimakeinoilla kapinallisten kimppuun, se vangitutti ”ohranoidensa” avulla samaan aikaan työläis- ja talonpoikaissotilaita. Niinpä SKP vaatikin pikaista rintamaelämän lopettamista ja työläisten vapauttamista.¹⁰³

Toisessa lentolehtisessä käsiteltiin lähemmin itse kapinaa. Siinä väitettiin, että porvaristo oli noussut itse asiassa avoimeen luokkasotaan kaikkia työtätekeviä vastaan riistääkseen heiltä viimeisetkin oikeudet.

Kapinoinnin tarkoituksena oli pakottaa hallituksen horjuvat ryhmät hyväksymään vaatimukset, joiden toteuttaminen olisi asettanut työläiset ja talonpojat entistä suuremman ”riiston ja terrorin alle”. Samalla yritettiin tukahduttaa työläisten ja talonpoikien yhä kasvavaa tyytymättömyyttä. Mistään diktatuurin luomisyriytyksestä ei ollut kysymys. Se oli luotu jo vuoden 1930 kesällä, mutta nyt se kehittyi ja oli etsimässä uusia muotoja. Kommunistit näkivät toisena perustavoitteena pohjan luomisen ”hyökkäyksen aloittamiseen Neuvostoliittoa vastaan”. Lentolehtisessä väitettiin, että Mäntsälän kapina oli ”koemobilisointi jossa tarkistetaan fascistikaartien sotavalmiutta”. Vastapidetyt sotaharjoitukset liittyivät samaan.¹⁰⁴

Kommunistien kanta kapinallisiin oli yksiselitteinen. Jos tilannetta rauhoittamaan lähtevät sotilaat joutuisivat heidän kanssaan vastakkain, kehoitettiin toimimaan seuraavasti:

Jos niin käy ei ole mitään syytä säästää valtion kuulia jos on kyseessä fascistihulikaanien kurissa pitäminen, mutta työläisiä ja työtätekeviä talonpoikia vastaan – joka on hallituksen varovaisuustoimenpiteiden yhtenä tarkoituksena – älkää missään tapauksessa esiintykö. Jos sellaiseen komennetaan niin kääntäkää aseenne upseereita vastaan, riisukaa heidät aseista ja tehkää vaarattomiksi. Ottakaa koko liikkeen johto omiin käsiinne ja nousekaa aktiiviseen taisteluun muiden työtätekevien kanssa kaikkia fascistisia kuristustoimenpiteitä vastaan. Me emme aseta kysymystä kuten sosialifascistit ja osa porvaristoa, että nykyistä järjestelmää on puolustettava pienempänä pahana, vaan avoimesti esiinnyimme koko fascistista yhteisrintamajärjestelmää vastaan – nykyisen valtakomennon kukistamiseksi.¹⁰⁵

Turussa levitetyn lentolehtisen olivat allekirjoittaneet SKP:n ja SKNL:n piirikomiteat, ja siinäkin kehoitettiin nousemaan fasismia vastaan. Siinä väitettiin talonpoikien varakkaimman osan – ”kulakkien” – marssivan kenraalimajuri Walleniuksen johdolla työtätekeviä vastaan. Juonen takana väitettiin olevan neuvostovastaiset sotahankkeet. ”Ensin iskun syventäminen työtätekeviin nähden ja sitten ”maamme laulu” hampaissa, Kareksien [pappien] veriset ruoskat vyöllä itäiselle rajalle ja SSSR:n työtätekevien kimppuun. Tämä on lapualaisfascistien päämaali.” Julistuksessa väitettiin myös, että Helsinkiä odottaisi nälänhätä. Siitä huolimatta hallitus ei tehnyt mitään. Siksi työläisten olisikin itse noustava toimintaan, vaadittava aseistautumista ja lähdeävä riisumaan ”suojeluskuntahulikaanit” aseista. Lopuksi vaadittiin istuvan hallituksen kaatamista ja tilalle työtätekevien hallitusta.¹⁰⁶

Kun kapina oli ohi ja sitä alettiin analysoida ja tulkita, korostettiin samantapaisia näkemyksiä kuin levitetyissä lentolehtisissä. Mielenkiintoisena lisänä oli kuitenkin se, että kapina nähtiin poikkeuksesta seurauksena porvariston sisäisistä erimielisyyksistä ja yrityksistä säilyttää maaseutuliittolaiset rinnallaan. Valtaapitäville oli alkanut käydä kiusalliseksi se, että lapuanliikkeestä irtaantuneet pulaliikkeet olivat käyneet yhä radikaalimmiksi. Ne olivat alkaneet vaatia pulaan lääkkeitä, jotka eivät olleet porvariston mieleen. Siksi oli yritettävä kääntää köyhän talonpoikaiston huomio vaikeuksistaan muualle. Vuoden 1932 huhtikuun Proletaarissa tapahtumia analysoineen Terän mukaan lainattiin ”Saksan kansallissfasisteilta” tunnus ”marxilaisuutta vastaan” ja muunnettiin se taisteluksi työväentaloja vastaan. Maaseudun varakkaimmat kerrokset olivat vihanneet niitä kautta aikojen ja olivat valmiita lähtemään mu-

kaan.¹⁰⁷ Nimimerkki L-o (Iivo Linko = Antti Hyvönen) kirjoitti vuoden 1932 toukokuun Kommunistissa samasta asiasta:

Ja pulasta ulospääsyä etsiessään oli suurpääoman saatava ote maaseutuun sen rauhoittamiseksi ja rahavallan etujen turvaamiseksi siellä. Oli tarpeen saada huomio kiintymään pois niistä kipeistä kysymyksistä jotka kuohuttivat talonpoikaisväestöä. Siksi mobilisoitiin huomio taisteluun ”marxilaisuutta vastaan”, siksi annettiin Valleniuksen ja Kosolan iskujoukkojen kehittää hyökkäystään, jonka todelliset tarkoitukset peitettiin marxilaisuutta vastaan taistelunnuksen taakse. Sikäli kuin tapahtumain yksityiskohtia on esiinvedetty, ovat ne täysin vahvistaneet kokoomuspuolueen johtavan osan ”kapinan” järjestämisessä ja johtamisessa.¹⁰⁸

Kommunistien toiminta kapinan aikana joutui myös pian puntariin. Teoreetikot olivat yleisesti tyytymättömiä puoluekaaderien aikaansaannoksiin. Ensimmäisenä asiaan tarttunut nimimerkki Terä katsoi proletariaatin torkkuneen kapinan aikana. ”Todella tuntuvan iskun fasistidiktaturia vastaan olisi lapualaisten liikehtimisen yhteydessä voinut antaa työväki ja taajat talonpoikaiskerrokset, jos kommunistinen puolueemme olisi osannut mobilisoida ne aktiiviseen toimintaan niin lapualaisia kuin vallassa olevaa hallitustakin vastaan. Taistelu molempia vastaan, eikä suinkaan toisen tai toisen puolella, oli tehokkain keino hajaantumisilmiöiden terävöittämiseksi.”¹⁰⁹

Kun SKP:n KK:n vuoden 1932 täysistunto kokoontui seuraavana kesänä, tilaisuuden pääalustaja Antti Hyvönen totesi, että Mäntsälän kapina paljasti puolueen toiminnassa tiettyjä heikkouksia. Suurin heikkous oli Hyvösen mielestä se, että puolueen koneisto oli liian kankea reagoimaan tällaisiin tapahtumiin. Toiseksi kävi ilmi, ettei puolueen jäsenkunnalle ollut riittävästi selvitetty fasistista diktaturia eikä sen luonnetta. Kommunistien olisi tullut hänen mielestään kehottaa kansaa taisteluun fasisteja vastaan ja organisoida joukot siihen sekä vallata talonpoikaisto puolelleen. Tämän kaiken sijasta kommunistien keskuudessa esiintyi opportunistisia tendenssejä, kuten puheet siitä, että porvariston rintama heikkenisi kapinassa ja ”me saamme korjata taistelun sadon!” Hyvösen mielestä SKP:n johdon kanta oli ollut kuitenkin alusta lähtien oikea, vaikkei sekään nähnyt kaikkia niitä muotoja, joita liikehtiminen toi esiin. Hän oli myös sitä mieltä, ettei Mäntsälän kapinan aikana ollut kovin suuria mahdollisuuksia laajojen joukkoliikkeiden järjestämiseksi ja kehittämiseksi.¹¹⁰

Hyvösen kritiikin täytyy merkitä sitä, että kommunistien keskuudessa oli ainakin jonkin verran niitä, jotka kuvittelivat kapinallisten ja sotaväen mahdollisen yhteenoton vievän sisällissotaan ja tarjoavan sitä kautta uutta vettä luokkataistelun myllyyn. Ei ole tietoa, miten yleisiä tällaiset näkemykset olivat.

Myös Komintern havaitsi SKP:n saamattomuuden ja joidenkin virheelliset näkemykset. Purematta ei nieltä tulkintaa, että vasta nyt olisi saatettu siirtyä fasistidiktatuuriin. Käsitellessään Suomen tilannetta ja SKP:n tehtäviä vuoden 1933 helmikuun Kommunistissa – sama kirjoitus oli julkaistu toisaalla jo edellisvuoden joulukuussa – Mitskevitch-Kapsukas kirjoitti: ”Jotkut toverit ja muutamat ulkomaiset lehdet kuitenkin kokonaan väärin yliarvioivat näiden fasistien leirissä esiintyvien

sisäisten hankausten merkityksen, odottaen niistä vieläpä aseellisiakin yhteenottoja, joiden tuloksena saattaisi olla ”todellisen fasistihallituksen” muodostuminen lapualaisten johdolla.” Kuitenkin fasistidiktatuuri oli kommunistien mielestä syntynyt jo vuoden 1930 kesällä. Näkemyksen hyväksyminen olisi merkinnyt sosiaalidemokraattiselle linjalle siirtymistä ja virallisen kannan tarkistamista. Mitskevitch-Kapsukas oli pannut huolestuneena merkillä myös sen, että SKP oli ollut kapinan aikana aivan passiivinen. Hänen mielestään se ei ”yrittänytkään käydä jonkunlaista käytännöllistä taistelua”. Se tyytyi pelkästään ”paljastamaan” kapinan taustavoimia levittämässään julistuksissa ja kehottamaan työläisiä taisteluun niitä vastaan.¹¹¹

Passiivisuus oli mm. Terän mielestä vakava varoitus ”uuden antautumisen vaarasta”. Jos tilanne johtaisi interventiosotaan Neuvostoliittoa vastaan, mitä pelättiin, olisivat kommunistit voimattomia. SKP olisi yhtä heikko kuin vuonna 1930 ”fasistimullistuksen” edessä.¹¹² Pari vuotta myöhemmin Suomen poliittista ja yhteiskunnallista tilannetta analysoinut Einari Laaksovirta tulkitsi SKP:n saamattomuuden talonpoikaiskysymyksestä käsin. Koska kommunistit olivat lyöneet laimin talonpoikaiskysymyksen ja SKP oli heikko maaseudulla, kapinaan ei kyetty vastaamaan sillä tavalla kuin olisi pitänyt.¹¹³

Kommunistit näkivät Mäntsälän kapinan keinotekoisena hämäysyrityksenä. Tarkoitus ei ollut pystyttää diktatuuria, sillä se oli syntynyt jo vuoden 1930 kesällä. Ristiriitoja eri porvariryhmien välillä toki oli, mutta kysymys oli vain siitä, kenen ehdoilla toimittaisiin. Koska talonpoikien asema oli vaikeutumassa, kahakan yksi tarkoitus oli siirtää talonpoikien huomio pois vaikeuksistaan ja suunnata maaseudun voimat työväenliikettä ja Neuvostoliittoa vastaan. Kommunistien mielestä kapinointiin liittyi nimittäin sotaprovokaatio, joka ei kuitenkaan onnistunut. Vaikka esim. Laaksovirta näki maaseudussa fasismin parhaan tukijan 1930-luvun alussa, hän oli sitä mieltä, että Mäntsälän kapina epäonnistui siksi, ettei liike onnistunut vetämään köyhiä talonpoikia mukaansa. ”Vielä mellakan aikanakin tehtiin yrityksiä vetää siihen mukaan pulaliikkeitä, mutta ilman vähintäkään menestystä.”¹¹⁴

Kommunistit olivat oikeassa väittäessään, että lapualaiset yrittivät vetää talonpoikia mukaansa. Siihen oli tähdännyt jo lapuanliikkeen ja pulaliikkeiden yhtymispuuha, jonka puolesta varsinkin lapualaiset ja Maakuntain liikkeen edustajat puhuivat. Samoin kommunistit olivat oikeassa siinä, etteivät kaikki pulaliikheet olleet kuitenkaan halukkaita ryhtymään ”sanoista tekoihin”. Muhoksen pulaliike oli aivan toista maata kuin etelän liikkeet. Kalajokilaakson liike ei ollut hyväksynyt Ostrobotnian ohjelmaa, eikä se halunnut olla yhtymispuuhissa mukana. Se sanoutui heti irti Mäntsälän kapinasta. Samaan joukkoon liittyi myös Loimaan seudun maltillisimpia pulamiehiä.¹¹⁵

Tuskin talonpoikien haluttomuus kapinointiin oli ainoa syy Mäntsälän kapinan epäonnistumiseen. Syitä oli muitakin. Ensinnäkin kapina alkoi liian aikaisin, kesken valmistelujen. Toiseksi sotaväki pysyi laillisen hallituksen rinnalla, vaikka hieman lipsuttiin. Kommunistien väitet-

tä, että kapinalliset ja hallitus olisivat olleet samassa rintamassa ja kapina olisi siten ollut vain hämäystä, ei voida hyväksyä. Sille ei löydy minkäänlaisia perusteita. Hallitus – etunenässä presidentti P. E. Svinhufvud – puolusti demokratiaa sotaväen voimalla. Vaikka tämä rintama natisikin jonkin verran, demokratian puolustajat selvisivät kuitenkin voittajina. Pitäviä todisteita ei ole myöskään löytynyt sille väitteelle, että kapinallisten tavoitteena olisi ollut provokaatio Neuvostoliittoa vastaan, vaikka joitakin viitteitä siihen suuntaan on löydettävissä ääriaineksien piirissä.¹¹⁶

Muhoksen pulaliike (1931–1936)

1. LIIKKEEN SYNTY

1.1. PULA JA POLIITTISIA ERIMIELISYYKSIÄ TAUSTALLA

Muhoksen kunta kuului maailmansotien välisenä aikana Pohjois-Suomen vauraimpiin maatalousalueisiin. Sen viljelmät olivat peltopinta-alaltaan keskimäärin suurempia kuin monissa muissa Pohjois-Suomen kunnissa. Maatalous oli varsin pitkälle koneellistunutta, mikä ei ollut tuolloin kovin yleistä syrjäseuduilla. Sen lisäksi, että paikkakunnalla voitiin viljellä viljaa ilmaston edullisuuden vuoksi, myös karjatalous oli kehittynyttä. Keskimääräinen lehmäluku oli suurempi kuin naapurikunnissa. Muhoksella oli keskimäärin 4.1 lehmää tilalla, kun Oulun kihlakunnassa vastaava luku oli 3.9. Niin ikään maidon ja voin tuotanto oli mittavaa.¹

Vaikka paikkakunnalla oli pohjoissuomalaisittain paljon suurehkoja viljelmiä, pienviljelys oli kuitenkin vallitsevaa. Viljelmistä oli yli 73 % pienviljelmiä (peltopinta-ala alle 10 hehtaaria). Se oli tosin Pohjois-Suomen oloissa vähän. Kunnan muutamilla syrjäkylillä (esim. Kylmä-länkylällä) asui runsaasti pienviljelijöitä, jotka eivät saaneet kuitenkaan toimeentuloaan yksistään maataloudesta. Heidän täytyi turvautua myös sivuansioihin. Tämän väestönosan toimeentulo oli kaikkein epävarmin. Leimaa-antava piirre paikkakunnan maataloudelle 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa oli myös vuokraviljelmien huomattava osuus (20.3 % kaikista viljelmistä), mikä oli ilmeistä seurausta maan keskittymisestä yksii käsiin. Maanpuutteen vuoksi oli suoranainen pakko viljellä vuokramaita. Mahdollisesti myös joitakin kruununmetsätorppia oli tuohon aikaan vielä lunastamatta.^{1a}

Vuoden 1928 kato aiheutti paikkakunnalla vakavia tuhoja, ja kohta alkoi myös suuri maatalouspula vaikuttaa. Yleisten suhdanteiden heikentymisen seurauksena esiintyi jo vuonna 1929 työttömyyttä syrjäkylillä. Se huolesti työmiehiä ja pienviljelijöitä, jotka joutuivat hankkimaan pääasiallisen toimeentulonsa tai ainakin sivuansioita metsä- ja uittotöistä. Kunta asetti mainittuna vuonna työttömyyslautakunnan hoitamaan asiaa sekä päätti anoa valtiovallalta työttömyysmäärärahoja tilanteen

helpottamiseksi. Vaikka niitä saatiinkin jonkin verran, töitä oli tarjolla niukasti. Työpalkat olivat niinikään kehnonlaiset.²

Kun lisääntyvään työttömyyteen liittyi piakkoin tuottajahintojen romahdus, taloudellinen tilanne huononi kautta linjan. Se näkyi mm. veronmaksukyvyyn heikkenemisenä. Verotettavien tulojen määrä pieneni, verorästit ja sosiaalimenot lisääntyivät. Koska ihmisillä ei ollut töitä ja maataloudesta saatavat ansiot olivat aiempaa huonompia, verot jäivät enimmäkseen maksamatta. Muhoksen kunnan verorästit lisääntyivät erityisesti vuosina 1928–1929, kunnes ne vähenivät tilapäisesti vuonna 1930. Seuraavina pulavuosina niiden määrä nousi uudelleen huippulukemiin.³

Koska kaikki eivät kyenneet suoriutumaan veroistaan, koroistaan eivätkä kuoletuksistaan, ne ulosmitattiin. Pahimmassa tapauksessa erilaiset rästit ja velkakierre johtivat pakkohuutokauppaan. Muhoksella oli ulosottoja vuosina 1928–1932 kaikkiaan 397, mikä oli seitsemänneksi eniten Oulun kihlakunnassa. Tiloja myytiin pakkohuutokaupalla vuosina 1927–1932 yhteensä 32, neljänneksi eniten kihlakunnassa. Vuonna 1929 myytiin vain kaksi tilaa, vuonna 1930 kuusi, vuonna 1931 kymmenen ja vuonna 1932 sitäkin enemmän, 13 tilaa. Vaikka ulosottojen ja pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen määrä ei ollut kovin suuri, se vaikutti paikkakunnan vähävaraisen talonpoikais- ja pienviljelijäväestön mielialoihin. Tulehtuneessa ilmapiirissä taloudelliset vaikeudet olivat omiaan radikalisoimaan monenlaiselle propagandalle alttiita joukkoja.⁴

Taloudellisten vaikeuksien aiheuttamat paineet alkoivat purkaantua poliittisiin johtajiin kohdistuvana tyytymättömyytenä. Ilmiö ei ollut mitenkään eriskummallinen. Niin oli käynyt vuoden 1931 alussa eri puolilla maata. Vuoden 1932 alussa – siinä vaiheessa Muhoksen ensimmäiset pulakokoukset oli jo pidetty – liikkeessä näkyvästi esille tullut pienviljelijä Väinö Mustonen kirjoitti Pohjanmaan Pienviljelijässä seuraavasti:

Täällä meidän Muhoksella alkaa olla elämä siinä mitassa, että kuka päästää meitä tästä surkeudesta --- . Kun olemme tutkineet, olisimmeko aivan yksin syypäät tähän surkeuteen, jossa nyt elämme, niin olemme täällä Muhoksella tulleet siihen tulokseen, että itse olemme syypäät kun emme ole ottaneet selvää siitä, miten meidän edustajamme ovat meidän etujamme valvoneet, ja minun täytyy sanoa, että minä olen yksi niistä, joka olen sokeasti luottanut näihin tämän seudun johtaviin aineksiin --- . Sen tähden sanon ---elkää antako itseänne enää narrata.⁵

Kuten edellisestä lainauksesta käy selville, Muhoksella syntyneitä liikehtimistä ei voida selittää yksistään taloudellisten tekijöiden pohjalta; myös poliittisilla tekijöillä ja paikallisiin poliittisiin johtajiin kohdistuvalla tyytymättömyydellä oli vaikutusta. Muhos oli vanhastaan vahvaa maalaisliiton ja kommunistien kannatusaluetta. Maalaisliitto sai esim. vuoden 1927 eduskuntavaaleissa peräti 51.9 % hyväksytyistä äänistä kommunistien (sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestön) saadessa 32.5 %. Vuoden 1929 eduskuntavaaleissa olivat vastaavat ääniosuudet 57.0 % ja 32.5 %.⁶ Vaikka maalaisliitto menestyi parhaiten, tietysti ”punaisuudesta” kertoo kuitenkin kommunistien hyvä vaalimenestys. Lisäksi paikkakunnalla toimi varsin aktiivinen SKP:n salainen paikallis-

komitea. Sen jäseniä oli ollut mm. vuosien 1928–1930 katoliikkeessa mukana.⁷

Koska kommunistit eivät voineet osallistua omilla listoillaan enää vuoden 1930 eduskuntavaaleihin, poliittisen elämän uusi tulokas – Suomen pienviljelijäin puolue – ”peri” ainakin jossakin määrin heidän äänensä. Puolue täytti korpikommunismien alueella syntyneen poliittisen tyhjiön. Kommunisteja aiemmin äänestäneiden pienviljelijä-työmiesten tiedetäänkin kannattaneen Muhoksella uutta puoluetta, jonka listoilla oli entisiä vasemmistolaisiakin. Niinpä sen ainoaksi kansanedustajaksi valittiinkin vuoden 1930 vaaleissa muhoslainen Y. H. Kesti. Vaikka puolueella oli kannatusta paikkakunnalla, kitkaa syntyi sittemmin mm. siitä, että Kesti siirtyi kommunistilakien käsittelyn yhteydessä niiden kannattajien joukkoon ja vaa’an kieli asemastaan ratkaisi niiden hyväksymisen. Se antoi valttikortteja entistä radikaalimman pienviljelijäpolitiikan ajajien käsiin.⁸

Suomen pienviljelijäin puolueen sisäisten erimielisyyksien lisäksi on huomattava, että Oulun ympäristökunnissa oli pari vuotta aiemmin toiminut kommunistien järjestämä ja ohjaama Pohjanmaan katoliike. Sillä oli ollut voimakas vaikutus Muhoksella. Oli pidetty muutamia kokouksia, ja liikkeessä oli ollut mukana paikallisia vasemmistopienviljelijöitä. Vaikka liike oli muodollisesti lakannut vuonna 1930, ei vasemmistolainen pienviljelijäliike – eikä varsinkaan ajatus siitä – ollut kokonaan kuollut. Sen idut olivat jääneet elämään ja odottamaan sopivaa kasvu- maata uutta kukoistusta varten. Katoliike olikin tärkeä organisatorinen pohja Muhokselta alkavalle pulaliikkeelle.⁹

Vasemmistopienviljelijäliikkeen voimakas perinne aiheutti mm. sen, ettei Suomen pienviljelijäin puolueen harjoittamaa politiikkaa hyväksyty varauksettomasti paikkakunnalla. Koska puolueen johto ei ollut kuitenkaan halukas radikaalimpaan toimintaan, sellaista vaativille yrittäjille saattoi löytyä hyvinkin kannatusta yhä vaikeammassa asemassa olevien talonpoikien keskuudessa.

1.2. SKP:N OULUN PIIRI ASIALLA

Kommunistisen liikkeen tila Oulun piirissä oli liikkeen synnyn kannalta tärkeä, samoin se, miten piirikomitea arvosti talonpoikaiskysymystä. Eriyksen tärkeää oli se, miten hyvät yhteydet SKP:llä oli maaseudulle. Vaikka kommunistien maanalainen toiminta oli vielä vuoden 1931 lopussa varsin heikkoa niin Oulun ympäristössä kuin koko maassakin, kommunistit yrittivät saada sitkeästi joukkoliikkeitä aikaan. Pulan paheneminen tarjosi kommunistien logiikan mukaan ennennäkemättömiä mahdollisuuksia vallankumoukselliselle liikkeelle. Vaikka yhteydet maaseudulle olivat vielä heikot, niiden uskottiin paranevan. Muhoksesta tuli tuolloin SKP:n Oulun piirikomitean tukikohta, josta käsin voitiin lähteä yrittämään vasemmistolaisen pienviljelijäliikkeen elvyttämistä kominternilaisessa hengessä.¹⁰

Vuoden 1931 alussa tuli SKP:n Oulun piirin organisaattoriksi Jalmari Johannes Mäkinen, joka oli toiminut aiemmin 1920-luvulla vastaavassa tehtävässä Viipurin piirissä. Silloin hän oli ollut läheisessä kanssakäymisessä Karjalan talonpoikien liikkeen järjestäjien kanssa. Niin ollen työ talonpoikien keskuudessa oli hänelle tuttua. Pohjoiseen saavuttuaan hän otti talonpoikaiskysymyksen ensitöikseen piirikomitean pohdittavaksi. Hän selitti, että SKP kiinnitti kysymykseen vakavaa huomiota pyrkien vetämään talonpoikaista mukaan vallankumoukselliseen toimintaan, mikä olisi luokkataistelun kannalta ensiarvoisen tärkeää.¹¹

Kysymys maaseutuliittolaisista olikin tullut entistä ajankohtaisemmaksi, sillä talonpojat liikehtivät pulan vuoksi ympäri maata. Viime aikoina oli myös pohjoisessa alettu pitää pulakokouksia (mm. Nivalassa, Oulussa, Sodankylässä, Taivalkoskella, Ylivieskassa jne), vaikka kokouksien pääpaino olikin edelleen Varsinais-Suomessa. Puolueen johto oli havainnut jo vuoden 1930 puoluekonferenssissa, että lapuanliikkeen ulkopuolelle oli jäänyt talonpoikaisaineksia, jotka olivat tyytymättömiä liikkeeseen ja joita olisi siksi yritettävä vetää vallankumouksellisen liikkeen reserviksi. Se oli sitäkin aiheellisempaa, koska vuoden 1931 alussa Etelä-Suomessa alkunsa saanut pulaliikehtiminen oli kommunistien käsityksen mukaan osoittautunut alusta lähtien ”herrojen apuliikkeeksi”. Ajankohdan keskeisimpiä kysymyksiä olikin, kumpi rintama – fasistit vai kommunistit – onnistuisi paremmin käyttämään pahenevaa pulaa ja lisääntyviä liikehtimisiä hyväkseen. Puolueen johto oli ilmoittanut tämän selvin sanoin puoluekonferenssissaan (1930) ja puolueen johtavissa lehdissä. Myös Mäkinen puhui samassa hengessä. Hänen mukaansa SKP:n oli keinolla millä hyvänsä koetettava saada hegemonia talonpoikaisliikkeessä. Olisi esitettävä oikeita tunnuksia, mentävä ”pienviljelijäin kukkaraan ja leipävartaaseen” sekä temmattava maalaisväestö vallankumouksellisen puolueen johdettavaksi.¹²

SKP:n Oulun piirikomitea lähti viimeistään vuoden 1931 huhtikuussa yrittämään vasemmistolaisen pulaliikkeen nostattamista Muhokselta käsin. Toimintamahdollisuuksien tunnustelijana oli avainasemassa piirikomitean jäsen Kauno Emil Laine¹³, joka sai huhtikuussa käskyn matkustaa Muhokselle tutkimaan asiaa. Yhdessä toisen piirikomitean jäsenen Leevi Klemetin¹⁴ kanssa hän neuvottelikin SKP:n Muhoksen paikalliskomitean organisaattorin Juho Laamasen luona asiasta. Laamanen oli paikkakunnan johtavia kommunisteja. Hän oli ollut mukana jo vuosien 1928–1930 katoliikkeessa. Piirikomitean miehet esittivät hänelle valmistelunsa ponnet, jotka he olivat muotoilleet vastaamaan mahdollisimman hyvin paikallisia vaatimuksia. Laamasen piti huolehtia siitä, että Muhoksen paikalliskomitea tutustuisi niihin perusteellisesti, ennen kuin ne viimeisteltäisiin ja tarjottaisiin julkisesti pulakokouksen hyväksyttäväksi.¹⁵

Laine sai matkustaa kohta uudelleen Muhokselle ottamaan selvää, miten hanke eteni. Aiemmin esitetyt ponnet olivat tuolloin esillä SKP:n Muhoksen paikalliskomitean salaisessa kokouksessa, joka hyväksyi ne. Laine vaati muhoslaisia kommunisteja järjestämään mahdollisimman

Muhoksen pulaliikkeen syntymiseen oleellisesti tavalla vaikuttanut Kauno Emil Laine Suomeen loikkaamisensa jälkeen EK:n kuvaamana vuonna 1937. Paettuaan vuonna 1932 Neuvostoliittoon Laine oleskeli muutamman vuoden maassa. Kun hän loikkasi Suomeen hän antautui provokaattoriksi ja vaikutti kohta sen jälkeen ratkaisevien todisteiden hankkimiseen Muhoksen pulamiehiä vastaan (EK – VALPO).

pian yleisen pulakokouksen, jollaisia radikalisoituneet pienviljelijät pitivät jo naapurikunnissa, ja hyväksyttämään ponnet siellä. Samalla hän antoi SKP:n KK:n politbyroon talonpoikaiskysymyksestä laatimia ohjekirjasia muhoslaisille tovereille tiennäyttäjiksi.¹⁶

Pulatoiminnan järjestäminen jäi Laineelta kuitenkin joksikin aikaa, sillä hän matkusti kohta Jalmary Mäkisen ja kemiläisen Erkki Taluksen kanssa Moskovaan siellä elokuussa pidettävään SKP:n puoluekonferenssiin. Talonpoikaiskysymys oli siellä keskeisesti esillä, ja puolue päätti tuolloin lähteä kehittämään laajamittaista ”hätäpuolustusliikettä” ympäri maata. Puolueen jokaiselle piirikomitealle annettiin ns. kontrollitehtäväksi järjestää pulaliikehtimistä alueellaan (ks. s. 93 ja liite 4). Tavoitteena oli maanlaajuisen vasemmistolaisen pulaliikehdinnän aikaan saaminen. Näin SKP:n Oulun piirikomitea oli itse asiassa kulkenut muita edellä, mikä on ymmärrettävää vuosien 1928–1930 toiminnan valossa. Suuri merkitys oli otollisella kasvualustalla ja yksittäisillä henkilöillä, jotka ymmärsivät talonpoikaiskysymyksen merkityksen.¹⁷

Kun Laine palasi Suomeen ja Ouluun, SKP:n Oulun piirin uudeksi organisaattoriksi oli tullut Juho Emil Kosunen,¹⁸ joka jatkoi edeltäjänsä alulle panemaa työtä. Nyt piirikomitean toiminnan pontimina olivat aiempien kokemusten lisäksi myös puolueen tuoreimmat ohjeet, joiden mukaan Suomen vallankumouksen tulevaisuus riippui oleellisesti työväen ja talonpoikien liiton kehittymisestä. Niinpä Laine ja Kosunen matkustivatkin kohta Muhokselle, jossa he saivat petytymyksekseen kuitenkin tietää, ettei juuri mitään ollut saatu Laineen poissa ollessa aikaan. Organisaattorin merkitys korostui tässäkin. Nyt Laine vaatikin pulakokouksen pikaista järjestämistä ja jo aiemmin valmisteltujen ponsien hyväksymistä sen yhteydessä. Myös Kosunen valoi muhoslaisiin vallanku-

mouksellista intoa.¹⁹

Lokakuun alussa saapui Muhokselta piirikomitealle ilosanoma. Pula-kokous saataisiin vihdoinkin aikaan. Laine matkusti tuota pikaa paikkakunnalle ja osallistui siellä paikalliskomitean kokoukseen. Se päätti järjestää pulakokouksen, sillä tunnustelut olivat osoittaneet, että paikkakunnan pienviljelijät olivat kokouksen pitämisen kannalla. Paikalliskomitean tehtäväksi jäi propagoida sen puolesta. Kokouksessa oli puhetta myös pulakokouksessa mahdollisesti asetettavan toimikunnan jäsenistä. Myös aiemmin valmisteltujen ponsien hyväksymiseen päätettiin pyrkiä.²⁰

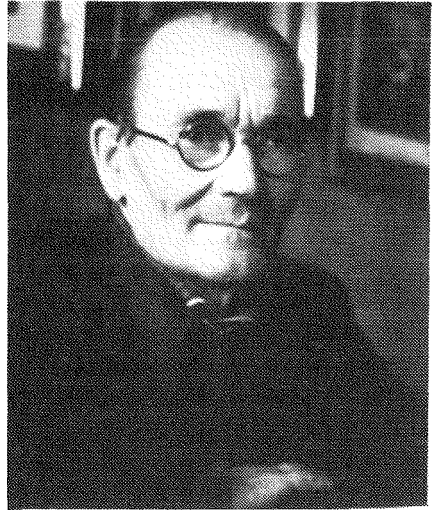
Ennen kokousta Laine ja Kosunen laativat muutamia kappaleita seinäilmoituksia, joiden sanamuodossa he välttivät tarkoin paljastamasta SKP:n mukanaoloa. Kokouskutsun allekirjoittajiksi he merkitsivät ylimalkaan ”Asiaa harrastavat”. SKP:n Muhoksen paikalliskomitea levitti ilmoitusta eri puolille pitäjää, ja mahdollisesti levitettiin suullistakin propagandaa tulevan pulakokouksen puolesta.²¹

Pulakokous toteutui viimein 17. 12. 1931 Muhoksen Suokylän (Ylikylän) nuorisoseurantalolla. Kokousta voidaan syystä pitää Muhoksen pulaliikkeen julkisen toiminnan alkuna. Tilaisuuden teemaksi oli ilmoitettu ”Pienviljelijäin ja työläisten taloudellisesta asemasta”, ja sen alustajina toimivat Suomen pienviljelijäin puolueen pohjoissuomalaisiin johtomiehiin kuuluneet oulujokinen opettaja K. A. Haapanen ja muhoslainen pienviljelijä Väinö A. Mustonen. Haapanen käsitteli yleistä taloudellista tilannetta ja esitti siitä joukon numerotietoja. Monet läsnäolijat pitivät hänen näkemyksiään liian maltillisina, valtaa pitäviä myötäilevinä. Mustonen johdatti kokouksen varsinaiseen päätteeseen. Hänen johdolla kokous keskusteli siitä, mihin olisi ryhdyttävä, sillä ”suurin osa kunnan verojen maksajista ei ole jaksanut verojaan maksaa”. Myös asutustilallisten vaikeuksista ja siitä, olivatko pienviljelijät yksin syyppäitä tukalaan tilaansa, oli puhetta.²²

Keskustelun jälkeen ehdotettiin, että laadittaisiin ponnet, jotka jätettäisiin kunnanvaltuuston käsiteltäviksi. Tapahtumat etenivät SKP:n Oulun piirikomitean ja kommunistien toivomalla tavalla. Kokous nimittäin hyväksyi Juho Laamasen tilaisuudelle lukemat, kommunistien hyvissä ajoin valmistelemaat ponnet.²³ Niissä lähdettiin siitä, ettei verorästejä saisi ulosmitata, vaan tarvittaessa olisi annettava lisäaikaa ja poistettava korko ylimenevältä ajalta. Niin ikään niissä vaadittiin asuntolainojen maksujen lykkäämistä viidellä vuodella kaikkien niiden osalta, joilla ”ei tiettävästi ole talletuksia”. Ponsissa ei pidetty pienviljelijöitä syyppinä heikkoon tilaansa, kuten oli yleisesti väitetty, vaan syyksi nähtiin se, että maan virkamieskuntaa oli kohtuuttomasti paisutettu ja palkkatyövän elintaso poljettu alle nälkärajan. Sen väitettiin osaltaan vaikuttaneen maataloustuotteiden hintojen romahtamiseen ja siten vaikeuttaneen maanviljelijöiden asemaa.²⁴

Kokouksen mielestä viimeaikainen tullipolitiikka oli vinoutunutta. Nyt vaadittiinkin tärkeimpien elintarvikkeiden tullien poistamista ja sen sijaan pääomien verottamista. Myös työttömyyskysymystä puitiin. Työ-

Juho Laamanen, joka oli SKP:n Muhoksen paikallisorganisaattori, osallistui Pohjanmaan katoliikkeeseen ja Muhoksen pulaliikkeeseen, jossa hänen osuutensa oli varsin merkittävä (Kuva kirjoittajalla).

hön kykenemättömille ja niille, joille ei olisi tarjolla hätäaputoita, olisi annettava avustuksia. Valtion ja kuntien olisi siitä huolimatta ryhdyttävä kiireellisesti järjestämään töitä ansioiden tarpeessa oleville pienviljelijöille ja työläisille. Tällaisissa valtion ja kuntien hätäaputoissa olisi maksettava riittävästi palkkaa tavaroiden hintojen nousu ja inflaatio huomioon ottaen. Kokous päätti niin ikään anoa aikanaan osuuskassojen välityksellä saatujen katolainojen takaisinmaksun lykkäämistä.²⁵

Ponnet noudattelivat siis varsin pitkälle niitä linjoja, jotka SKP:n vastikään pidetty puoluekonferenssi oli vetänyt (vrt. liite 4). Niissä vaadittiin samalla tavalla velkojen, korkojen ja lainojen takaisin maksun lykkäämistä, avustuksia ja työtä. Niitä oli vain SKP:n talonpojille tarjoamista laimennettu, sillä oli SKP:n etu, ettei sen osuus ja vaikutus mitenkään paljastunut vielä tuossa vaiheessa, jolloin toiminta oli vasta orastamassa. Koska ponnet muistuttivat myös muiden pulakokouksien vaatimuksia, ne saattoivat olla myös puhtaasti porvarillisesti ajattelevien pienviljelijöiden ja velkaantuneiden talonpoikien mieleen. Herravastaisuus oli yhdistävänä tekijänä. Muhoksen kokouksen ponnet erosivat Varsinais-Suomessa esitetyistä selvästi siinä, ettei niissä vaadittu sosiaalilakien ja koululakien kumoamista tai tarkistamista.

Suokylän kokous valitsi asioita hoitamaan erityisen toimikunnan, jolle se antoi valtuudet kutsua uuden pulakokouksen heti koolle, kun se oli toimittanut tehdyt päätökset Muhoksen kunnanvaltuuston tietoon. Toimikuntaan tulivat: Väinö A. Mustonen, Eino Aitamurto, Matti Ukkola, Hannes Syväys, Matti Uksila, Antti Laatikainen ja Aulis Apaja.²⁶ Tietyvästi he kaikki kuuluivat porvarillisiin puolueisiin.

Miksi toimikuntaan ei valittu kommunisteja, vaikka SKP:llä oli ollut keskeinen osuus kokouksen järjestämisessä? Syy oli sama kuin ponsien

muotoilussakin. SKP:lle oli tärkeintä, ettei toimikunnan työskentelymahdollisuuksia vaarannettaisi. Toimintamahdollisuudet saatettiin turvata vain valitsemalla toimikuntaan sellaisia henkilöitä, jotka tiedettiin porvaripuolueisiin kuuluviksi tai joilla ei olisi minkäänlaisia poliittisia rasitteita. Vasta sen jälkeen voitaisiin yrittää vaikuttaa toimikunnan työhön.^{26a}

Kommunistit onnistuivat toiminnan aloittamisessa ilmeisen hyvin, sillä muutaman päivän päästä pidettiin myös Muhoksen Kylmälänkylällä pulakokous, joka yhtyi aiemmin esitettyihin ponsiin.²⁷ Kun kokouksien pito eri puolilla maata yltyi, saattoi käynnistynyt liike esittää yhä radikaalimpia vaatimuksia, kuten 10. 2. 1932 Muhoksella pidetty kolmas kokous, jonka ponnet sisälsivät herravastaisia, antikapitalistisia ja -militaristisia elementtejä ja tyydyttivät siten ilmeisen hyvin SKP:n toiveita.²⁸

SKP:n Oulun piirikomitean tyytyväisyys näkyi mm. sen illegaalisen äänenkannattajan – Tienviitan – kirjoituksessa ”Talonpojat nousee”. Siinä kerrottiin, kuinka Muhoksen pienviljelijät olivat menettäneet melkein koko karjansa velkojensa ja verorästiensä vuoksi. Koska nyt olivat maatkin menossa, talonpojat olivat alkaneet liikehtiä ja pitää pulakokouksia. Tienviitta julisti: ”Muhoksen talonpojat ovat lähteneet oikealle tielle. Jokaisen luokkatietoisien työläisen velvollisuus on tukea heitä ja auttaa muuallakin talonpoikia järjestettyyn vastarintaan pankkiherroja ja pakkohuutokauppojen pitäjiä vastaan”.²⁹

Vaikka Tienviitan kirjoituksen rivien välistä näkyi kehoitus työväen ja talonpoikien liiton lujittamiseen, vielä pitemmälle sitä meni SKP:n Muhoksen paikalliskomitean ”nyrkkilehti”. Se manasi sydämensä pohjasta vaikeuksiin joutuneita barrikadeille. Vaikka varsinainen syy kirjoitukseen oli juuri sattuneessa Mäntsälän kapinassa, jota SKP tarkasteli talonpoikaiskysymyksen näkökulmasta, kirjoitus oli ajankohtainen myös vasta alkuun päässeeseen pulatoiminnan vuoksi. Myös ”nyrkkilehdessä” korostettiin työväen ja talonpoikien liiton merkitystä:

Muhoslaiset talonpojat, pienviljelijät ja työläiset olkaamme yhteisrintamassa Suomen työtätekevät talonpojat. Käykäämme kukistamaan tämä Lapualaisvasistinen järjestelmä. Olemme jo kylläksi kauan saaneet kärsiä tuota sosialivasistista sortoa. Me näemme joka päivä jopa suoranaista nälkää, kun samaan aikaan kapitalistinen luokka mässäää viinan kanssa. Viinan pehmittämällä aivoilla he suunnittelevat kaikenlaisia muka tästä pulasta ”pääsy keinoja”, vaikka ne ovat silmän lumeeksi meille maalaisille. Näemme että niistä ei apua heru. Samalla he kaikenlaisilla Lapualaisvasistisilla vallankaappauksilla valmistelevat kuumeisella kiireellä sotaa Neuvostoliittoa vastaan. Tehkäämme loppu siitä! Muistakaamme silloin, kun kapitalistit komentavat meidät N. L. vastaan että muutamme tuon sodan kansalaisodaksi. Näyttäkäämme, että työtätekevät talonpojat pystyvät lopettamaan työläisten kanssa kaikenlaiset sotasuunnitelmat, jotka ovat tehdyt N. L. vastaan. Silloin loppuvat pakkohuutokaupat ja kaikenlaiset ihmisryöstöt. Valtiolliset vangit vapaaksi! Lapualaiskapinallisille ankarin rangaistus! Näiden periaatteiden puolesta viimeiseen hengenvetoomme. Se olkoon päämäärämme.^{29a}

Vaikka toiminta oli vasta alussa ja SKP:n vaikutus liikkeeseen vielä täysin epävarma, hyvää lupasi mm. se, ettei EK tiennyt kommunistien osuudesta pidettyihin pulakokouksiin mitään. Suokylän ja Kylmälänkylän kokouksien jälkeen EK:n Oulun alaosasto totesi vaikean taloudellisen tilanteen johtaneen niiden pitämiseen. Sen mukaan kaikki pulatoimikuntaan valitut henkilöt kuuluivat porvarillisiin puolueisiin. Vaikka EK

muistutti siitä, että katoliikkeella oli aikanaan ollut vaikutusta paikkakunnalla, siinä toimineita henkilöitä ei ollut näkynyt kokouksissa mukana. Heitä kohtaan oli alaostaston mielestä ollut ”vissi hylkiminen eivätkä nämä vähällä kummalla tunnu pääsevänkään liikkeessä määräävään asemaan”. EK jätti kuitenkin takaportin auki. Se totesi arvelunaan, että kommunistit yrittäisivät käyttää liikettä tulevaisuudessa vielä hyväkseen.³⁰

1.3. VÄINÖ MUSTONEN – KAPINALLINEN PIENVILJELIJÄ

Muhoksen pulaliikkeen julkisena johtajana tuli tunnetuksi pienviljelijä Väinö A. Mustonen, jonka saaminen liikkeen johtoon oli sen taustavoimien kannalta katsoen erittäin tärkeää. Hänellä oli jo ennestään poliittista kokemusta ja kyky vaikuttaa seudun pienviljelijöihin. Jossakin määrin hänen persoonassaan lienee ollut karismaattisia piirteitä. Häntä pidettiin yleisesti porvarillisten ja isänmaallisten arvojen kannattajana, sillä hän oli osallistunut vuoden 1918 sotaan valkoisten puolella sekä kuulunut 1920-luvulla suojeluskuntaan. Hän oli ollut mukana mm. siinä vapaaehtoisessa suojeluskuntaretkikunnassa, joka lähetettiin ajamaan Kuolajärven läskikapinallisia takaa vuonna 1922. Lisäksi hän oli uskonnollisuuteen taipuvainen henkilö, josta muutamat odottivat paikkakunnalle maallikkosaarnaajaa, sillä hänellä oli suhteita lestadiolaisiin.³¹

Poliittisilta mielipiteiltään Mustonen oli alunperin lähinnä maalaisliitolaista, mutta myöhemmin – vuonna 1929 – hän liittyi Suomen pienviljelijäin puolueen riveihin. Se kertoi tietystä radikalisoitumisesta. Siitä lähtien hän ajoi aktiivisesti pienviljelijöiden asioita. Hän kuului parin vuoden ajan mainittuun puolueeseen toimien mm. Oulun piirin läntisen piiritoimikunnan puheenjohtajana sekä puolueen kunnanvaltuutettuna Muhoksella.³² Myöhemmin hän irrottautui puolueen toiminnasta riitaannuttuaan kansanedustaja Yrjö H. Kestin kanssa. Näkemykset käytännön politiikasta eivät käyneet miehillä aina yksin.³³

Mustosessa oli aimo annos herravihaa, populistista mentaliteettia ja radikalismia, joka näkyi hänen kirjoituksissaan ja mielipiteissään. Kuvaava on hänen professori Yrjö Jahnssonille, Suomen Pankin raha- ja korkopolitiikan voimakkaalle arvostelijalle ja etelän pulatoiminnan yhdelle neuvonantajalle, vuoden 1931 alussa lähettämänsä kirje, jossa hän uskoo ajan johtavan vääjäämättömästi jonkinlaiseen muutokseen. Hän kirjoittaa:

Kunhan se vaan tapahtuisi siihen suuntaan, että hallituksen johto tulisi sellaisiin käsiin, joka katsoo kansan todellista elämän periaatetta, jossa yhteiskunnassa ei käy päinsä sellainen ryöstövalta kuin tämän nykyisen suunnan aikana. Sen tähden olisi minun mielestäni asia niin, että olisi joukot vähän järjestetty siksi jolloin hetki lyö---

Sanon vaan muutaman sanan vielä vaikka hyvin arkaluontoisesti, että on monta huomattavaa talollista jotka ovat minullekkiin sanoneet, että eiköhän sitä saata millään tuumalla näitä asioita muuttumaan, sillä nyt ei halua puuttuisi, jopa jotkut ovat huomauttaneet jo Venäjäänkin päin---

Sillä silloin kuin hetki lyö ovat joukot oltava järjestyksessä, ja silloin ovat sellaiset miehet kuin te jotka oletta siinä asemassa tuleva tunnetuksi kansan joukossa, joka tuntemus täytyt olla jo vähän edeltäpäin toivottu.³⁴

Väinö Aukusti Mustonen, radikaali pienviljelijä Muhokselta. Erilaisten vaiheiden jälkeen entisestä maalaisliittolaisesta ja suojeluskuntalaisesta tuli radikaalin pulaliikkeen johtaja ja Yrjö Leinon yhteistyökumppani. Sotien jälkeen Mustonen kuului jonkin aikaa SKDL:ään, josta erosi kuitenkin pian. Lopullinen poliittinen koti löytyi vennamolaisten keskuudesta (Kuva kirjoittajalla).

Vaikka kirje on eräiltä osin vaikeaselitteinen, siitä paistaa kuitenkin lävitse jonkinlainen "miehen" etsintä ajan yleiseen tapaan. Mustosen silmät olivat selvästi osuneet etelän pulatoiminnan esiin nostamaan Jahnssoniin, jota pulamiehet arvostivat laajasti hänen talouspoliittisten kannanottojensa vuoksi. Kirjeestä heijastuu radikalismille tyypillinen valmius ryhtyä suoraan toimintaan ja "sanoista tekoihin" asioiden niin vaatiessa. Epäselväksi jää, mitä Mustonen tarkoittaa viitatessaan Neuvostoliittoon ("---huomauttaneet jo Venäjäänkin päin---"). Hän tarkoittanee pikemminkin oikeiston piirissä ilmenneitä haluja lähteä itää (Neuvostoliittoa) vastaan kuin sitä, että olisi pyydettyä sieltä päin apua. Siten hänen radikalisminsa lienee tässä vaiheessa enemmänkin oikealle kuin vasemmalle päin suuntautunutta. Siksi hän ehkä lähestyi Jahnssonia. Kirjeestä heijastuu myös syvä tyytymättömyys talonpojan asemaan yhteiskunnassa.

Mustonen jätti vuoden 1932 alkupuolella Suomen pienviljelijäin puolueen, sillä kohta sen jälkeen hän johti uutta liikettä, joka kilpaili edellisen kanssa pienviljelijöiden suosiosta, oli sitä radikaalimpi ja pian myös täysin oppositioasemassa siihen nähden. Mustosen asenteissa ilmeni myös selvää vasemmistumista. Aivan tarkkaa ajankohtaa, milloin Mustonen ryhtyi kommunistien kanssa yhteistoimintaan, ei ole saatu selville. Joskus vuoden 1932 alkupuolella Muhokselle saapui SKP:n tuntematon organisaattori, jonka paikalliskomitean jäsenet ottivat vastaan ja jonka Juho Laamanen saattoi pyynnöstä Mustosen luo. Myöhemmin paikalliskomitean jäsenet oppivat tuntemaan salaperäisen miehen Yrjö Kaarlo Leinona. Hän vieraili paikkakunnalla useita kertoja seuraavana kahtena vuotena ja jatkoi siten työtään SKP:n talonpoikaisjaoston organisaattori-

na. Ensimmäisellä käynnillään Leino ehdotti Mustoselle, että tämä ryhtyisi orastavan pulaliikkeen vetäjäksi ja perustettavan sanomalehden toimittajaksi. Hänen olisi julkaistava siinä omalla nimellään hänelle tuotuja artikkelikäsitkirjoituksia. Leino tarjosi tarkoitusta varten myös rahaa. Tilaisuus oli liian houkutteleva velkaantuneelle, herroihin perin juurin pettyneelle ja poliittisesti kunnianhimoiselle pienviljelijälle. Mustonen suostui tarjoukseen.³⁵

Mustosen valintaan oli useita syitä. Monien muiden lailla hänkin oli joutunut pula-aikana taloudellisiin vaikeuksiin,³⁶ mistä oli ollut seurauksena radikalisoituminen ja uskon menettäminen entisiin poliittisiin johtajiin ja porvarillisiin puolueisiin. Siitä oli seurannut myös siirtyminen vasemmalle päin. Kehitykseen vaikuttivat mahdollisesti aivan henkilökohtaisetkin syyt. Mustosta, jolla oli ilmeisen runsaasti poliittista kunnianhimoa, ei ollut asetettu Suomen pienviljelijäin puolueen ehdokkaaksi vuoden 1930 eduskuntavaaleissa, joissa hänen puolueoverinsa Kesti tuli valituksi. Ei voi välttyä ajatukselta, että kumppanusten kesken olisi ollut jonkinlaista kilpailua siitä, kumpi oli paikallinen ”kansanjohtaja”. Kansanedustaja Kestin varjoon jääminen saattoi jossakin määrin turhauttaa Mustosta. Tähän viittaa sekin, että myöhemmin Mustonen kertoi suosittuneensa Leinon tarjoukseen ja pulaliikkeen vetäjäksi, koska siinä hänelle näytti tarjoutuvan erinomainen tilaisuus edetä poliittisella urallaan, syrjäyttää Kesti ja päästä eduskuntaan.³⁷

Mustosen ympärillä oli myös pyörinyt pitemmän aikaa sellaisia henkilöitä, joilla saattoi olla vaikutusta hänen poliittisen näkemyksensä kehittymiseen. Mahdollisesti hän oli omaksunut radikaaleja käsityksiä vanhemmalta veljeltään Jussi Mustoselta, joka oli ollut aikanaan Kanadassa ja tullut siellä vasemmistolaiseksi.³⁸ Lisäksi hänen naapurinsa Juho Laamanen, jonka tehtäväksi olikin oikeastaan jäänyt Mustosen valmentaminen pulaliikkeen johtoon, oli tehnyt uutterasti tupavalistusta ja siten edesauttanut naapurinsa vetämistä SKP:n organisaattorien kanssa yhteistyöhön.³⁹ On myös mahdollista, ettei Mustonen aluksi täysin ymmärtänyt sitä, mihin ryhtyi. Kommunistit tuskin kertoivat hänelle SKP:n tavoitteista talonpoikaiskysymyksen alalla. Pääasia oli, että liikkeen keulakuvaksi oli saatu mies, joka oli valmis yhteistoimintaan ja jolla oli paikallisten pienviljelijöiden luottamus. Mahdollisesti häntä motivoi myös halu yrittää helpottaa omaa ja toisten, pankkien puristukseen joutuneiden pienviljelijöiden asemaa aiempaa radikaalimmalla toiminnalla. Ajanimittaan hänen on täytynyt kuitenkin päästä selville, mihin puuhaan hän oli ryhtynyt.

Mustosen työtoveriksi pulaliikkeen johdossa tuli Eino Aitamurto. Vaikka hän oli Suomen pienviljelijäin puolueen kunnanvaltuutettu kotipaikkakunnallaan, tosiasiaa hän oli vasemmistolainen. Tietävästi hänkään ei ollut tuolloin kuitenkaan SKP:n jäsen. Hänen valmentamiseksi tehtävään ei tarvinnut ryhtyä kuitenkaan samanlaisiin toimiin kuin Mustosen kohdalla. Se tapahtui luonnostaan.⁴⁰ Suokylän kokouksessa asetettu toimikunta hajosi kohta niin, ettei alkuperäisestä kokoonpanosta jäänyt jäljelle muita kuin Mustonen ja Aitamurto.⁴¹ Sen jälkeen

kun liikkeen organisaatiota ryhdyttiin rakentamaan, valittiin toiminnan jättäneiden tilalle uudet henkilöt paikkakunnan vasemmistopienviljelijöistä.⁴²

1.4. PULALIIKE SKP:N TILANNEARVIOSSA 1932 – SYYTÄ TYYTYVÄISYYTEEN?

SKP:n asema oli 1930-luvun alussa erityisen vaikea. Vasta vuonna 1932 alkoi näkyä merkkejä toiminnan elpymisestä, millä oli vaikutusta saman vuoden kesällä tehtyihin tilannearvioihin. Niinpä sekä SKP:n KK:n täysistunto että myös Kominternin TpK:n XII täysistunto uskoivat, että puolue oli voittanut vihdoinkin kriisinsä ja että se ryhtyisi täydellä teholla johtamaan vallankumouksellista toimintaa.

Edellisvuoden puoluekonferenssin jälkeen oli ehtinyt tapahtua talonpoikaiskysymyksen alalla paljon. Maahan oli syntynyt joukko herravastaisia pulaliikkeitä, joista etelässä syntyneet olivat SKP:n mielestä kuitenkin kelvottomia ajamaan köyhän talonpojan asiaa. Ne olivat herrojen apuliikkeitä. Yhteiskunnan sisäiset ristiriidat olivat johtaneet vuoden 1932 helmi–maaliskuun vaihteessa Mäntsälän kapinaan, jonka kommunistit näkivät yrityksenä vetää talonpoikaisainekset työläisten vastaiseen rintamaan ja sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Muhoksella alulle saatu pulatoiminta ja juuri ennen täysistunnon alkua tapahtunut Nivalan pulakapina osoittivat kuitenkin, että talonpoikaiston keskuudessa piili vallankumouksellisia voimia, joita porvaristo ei ollut kyennyt saamaan liekaansa.

SKP:n KK:n täysistunnon pääalustajana toiminut Antti Hyvönen (Iivo Linko) käsitteli laajasti puolueen työtä talonpoikien keskuudessa. Hänen mukaansa kommunisteilla oli vihdoinkin alkanut olla vaikutusta pulaliikehtimisiin. Niitä saattoivat käyttää hyväkseen toisaalta fasisitit, mutta toisaalta ne saattoivat olla myös fasismin vastaisia liikkeitä. SKP:lle oli tärkeä erityisesti se liike, joka oli syntynyt pienviljelijöiden keskuudessa. Puolueen olisi kyettävä johtamaan se pankkipääomaa vastaan. Koska porvaristo pyrki alustajan mukaan pulasta irti työväen ja köyhien talonpoikien kustannuksella, SKP:n olisi paljastettava sellaiset yritykset, sillä fasismin perässä kulkeva talonpoikaisto ei ollut loppujen lopuksi suuri. Mukana olivat lähinnä vain suurttalonpojat (”kulakit”), jotka olivat alustajan mielestä ”vahvin fasismin tuki”. Samalla ne olivat myös SKP:n vihollisia, mikä puolueen olisi osoitettava selvästi työvälle ja pienviljelijöille.⁴³

Pakkohuutokauppojen vastustamisliike oli Hyvönen mukaan ollut aluksi ”kulakkien” liikettä, sillä nekin saattoivat joutua ristiriitaan suurpääoman kanssa. Nyt oli kuitenkin merkkejä siitä, että köyhä talonpoikaisto alkaisi vapautua entisistä johtajistaan ja lähtisi omaehtoiseen toimintaan. Siihen viittasivat mm. Ylivieskan, Nivalan ja Muhoksen tapahtumat, jotka osoittivat talonpoikien alimpien kerroksien liikehtimis-

tä. Varsinkin Muhoksella oli havaittavissa työväen ja talonpoikien liiton syntyminen, vaikka siihen oli viitteitä toki muuallakin. Tällä talonpoikien ”itsenäisellä hätäpuolustusliikkeellä”, jonka tukikohtia olivat Hyvösen mielestä erityisesti juuri Muhos ja Kalajokilaakso, oli selvästi fasismin vastainen kärki. Siinä esiintyi vielä kuitenkin puutteita ja seka- vuutta, oli paikoittain ”kulakeillakin” vaikutusta. Heikkoutena Hyvösen piti erityisesti sitä, ettei liikettä ollut saatu laajennetuksi muu- alle ja että ”puolueella oli voimakkaampi ote vain yhdellä paikkakunnal- la” (Muhoksella).⁴⁴

Hyvösen muistutti tovereita vuoden 1931 puoluekonferenssin anta- mista kontrollitehtävistä, joiden mukaan puolueen jokaiseen piiriin olisi pitänyt järjestää pulaliike, mutta joita ei ollut täyttänyt tältä osin muut kuin SKP:n Oulun piiri. Yrityksiä oli kyllä muuallakin ollut, mutta tu- loksia oli niukasti. Hyvönen näki syynä saamattomuuteen aiemman suh- tautumisen talonpoikaiskysymykseen. Kommunistit olivat vielä sosiaa- lidemokraattista perua olevien virheellisten näkemysten pauloissa. Hy- vösen mielestä talonpoikaiskysymys olisi otettava vakavasti. Työtä maa- seudulla olisi tehostettava. Oli kyllä alueita, joita pulakysymykset eivät koskettaneet kovi paljon, sillä siellä oli varsin vähän pakkohuutokaup- poja. Oli kuitenkin toisia alueita, joilla asia olisi ollut erittäin ajankohtai- nen, mutta siitä huolimatta mitään ei oltu saatu aikaiseksi. Niinpä esi- merkiksi Karjalassa, jossa talonpoikaiston asema oli varsin heikko, SKP:llä ei ollut ollut juuri menestystä. Puolueverkostoa oli kyllä laajen- nettu, mutta pulaliikettä ei ollut saatu aikaan. Sama oli tilanne Savossa. Siellä oli satajäsenisiä kuntia, mutta siitä huolimatta niissä ei ollut min- käänlaista liikettä. Pohjois-Suomessa Hyvösen silmään pisti erityisesti Kuolajärvi, jossa SKP:llä oli toistasataa jäsentä. Vaikka siellä syötiin pettua ja puhuttiin palkkakysymyksestä, pulaliikkeestä ei ollut mitään tietoa. Siellä odotettiin passiivisina vallankumousta ”tai uutta läskikapi- naa, jotta voitaisiin siirtyä Neuvosto-Karjalaan”, Hyvönen kritikoiti iron- nisesti.⁴⁵

SKP:n KK:n täysistunto katsoi, että jouduttaakseen ja edistääkseen joukkoliikkeiden nousua puolueen olisi otettava toiminnassaan ilmen- neet puutteet huomioon. Pienviljelijöiden ja maatyöläisten keskuudessa suoritettavassa työssä olisi saatava aikaan käänne siten, että vallanku- mouksellinen työväki auttaisi ja tukisi kaikella mahdollisella tavalla maaseutuproletariaatin järjestäytymistä itsenäiseksi taisteluliikkeeksi. Köyhä talonpoikaisto olisi vedettävä joukkokamppailuihin mukaan ja talonpoikaiskysymyksen aliarvioiminen olisi hylättävä. Täysistunto jul- kaisi laajan asiakirjan (liite 5), jossa se analysoi talonpoikaiskysymystä ja siihen liittyneitä ongelmia mahdollisimman perusteellisesti. Siinä kommunistit pyrkivät näyttämään talonpojille tien pulasta vapautumi- seksi. Se tie oli vallankumouksen tie.

Myös pian SKP:n KK:n täysistunnon jälkeen pidetty Kominternin TpK:n XII täysistunto uskoi SKP:n selvinneen kriisistä. SKP:n edustaja- na tilaisuudessa puhunut Toivo Antikainen näki kommunisteilla olleen jonkin verran menestystä myös pulaliikkeen järjestämisessä Pohjois-

Suomessa. Sillä hän tarkoitti ilmeisesti puolueen osuutta Muhoksen pulaliikkeeseen. Antikainen oli perin optimistinen: ”Täten on Suomessakin kehitymässä työväen ja sorrettujen pientalonpoikien vallankumouksellisen joukkoliikkeen nousu. Se on vasta alussa, mutta se tulee kasvamistaan kasvamaan. Puolueemme vaikutus on maaseudulla kasvamassa.” Antikainen julisti, että SKP oli päättänyt tehdä kaikkensa valmentakseen Suomen työväen ja köyhän talonpoikaiston laajoja joukkoja ”jotta ne todella pystyvät sotimaan sotaa vastaan sekä kukistamaan kirottun kapitalistisen vallan Suomessa”.⁴⁶

Niin ikään Baltian maiden kommunistipuolueiden sihteeri Mitskevitch-Kapsukas kiinnitti huomiota SKP:n aikaansaannoksiin talonpoikaiskysymyksen alalla. Kun hän oli SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssissa joutunut puhumaan vakavia sanoja puoluejohdolle ja varottamaan sitä vaaroista, jotka aiheutuisivat maaseutuliittolaisten hylkäämisestä, hänellä oli nyt hiukan lohdullisempaa kerrottavaa. Hänen mielestään kommunistit kiinnittivät kuitenkin edelleenkin liian vähän huomiota maaseutuun ja talonpoikaiskysymykseen. Maatalouspula lisäsi sodanvaaraa, minkä vuoksi talonpoikaiskysymys olisi otettava vakavasti. Talonpojat olisi saatava yhteiseen rintamaan neuvostovastaista sotaa vastaan. Puola ja Tšekkoslovakia olivat lähes ainoat maat, joista saattoi mainita tämän alan saavutuksia. Baltian maissa, joihin Suomikin kuului, oli maaseudulla tehtävä työ vasta alussa. Nyt alettiin siirtyä kuitenkin jo teoriasta ja päätöslauselmista konkreettisiin tekoihin, mistä puhuivat verrattain hyvät tulokset Liettuassa, Latviassa ja Pohjois-Suomessa. ”Kuitenkin talonpoikaiston järjestämisestä taisteluun sen jokapäiväisten tarpeitten puolesta ei Pohjois-Suomea lukuunottamatta Baltian maissa ole saavutettu tuloksia. Seuraavana askeleena täytyy osastoillamme [s. o. kommunistipuolueilla, M. L.] maaseudulla olla maatyöläisten ja talonpoikain järjestäminen taisteluun heidän jokapäiväisten tarpeittensa puolesta ja taistelun johtaminen.”⁴⁷

On kiinnostavaa, että SKP:n saavutukset talonpoikaiskysymyksen alalla noteerattiin näinkin korkealle, vaikka toiminnassa oli vielä runsaasti parantamisen varaa. Mielenkiintoista myös on, että juuri Pohjois-Suomen liikehtimisiä ja pulakokouksia tarkasteltiin suurin toivein. Tällä oli vaikutusta myös SKP:n lähitavoitteisiin. SKP otti nimittäin yhdeksi päätehtäväkseen alulle saadun pulaliikkeen laajentamisen. Puolueen KK lähetti kohta Suomessa toimiville puoluejärjestöille yksityiskohtaiset toimintaohjeet, joissa kehoitettiin pulaliikehdinnän laajentamiseen. Tältä osin ohjekirje kuului seuraavasti:

Maaseudulla on toiminnan keskityksen pääsuunnaksi asetettava talonpoikain itsenäisen hätäpuolustusliikkeen laajentaminen pohjoisesta, jossa se on alussa, maan muihin osiin, eritoten Karjalaan, Savoan ja Kainuuseen. Asettaen työn painopiste kussakin piirissä määrätyle paikkakunnalle. Puolueen on kannatettava työtätekeväin talonpoikain itsenäisen pulaliikkeen vaatimuksia korkokannan alentamiseksi ja pakkohuutokappojen lopettamisesta tehden samalla tunnetuksi puolueemme tunnuksia muissakin kysymyksissä---⁴⁸

KK:n ohjekirjeestä käy selville, että SKP tavoitteli erityisesti juuri Itä- ja Pohjois-Suomen pienviljelijöiden suosiota ja pyrki vetämään heidät pulatoimintaan mukaan. Vuoden 1932 kesällä siihen suuntaan avautui-

kin aiempaa lupaavampia näköaloja, sillä vaikea tilanne oli ajanut talonpojat yhä jyrkempiin otteisiin, joista olivat osoituksena monet pakko-huutokappojen häirinnät ja erityisesti Nivalan pulakapina. Tuossa tilanteessa SKP:n johdon mielessä kangasteli Muhoksen ja Kalajokilaakson pulatoiminnan yhdistäminen Kainuusta, Savosta ja Karjalasta alulle pantavaan liikehdintään ja tämän entistä laajemman rintaman ohjaaminen pakkohuutokauppavyöryä, pankkeja ja koko kapitalistista järjestelmää vastaan. Tehtävä ei ollut helppo, vaikka ”objektiiviset mahdollisuudet” saattoivatkin olla olemassa. Ensiksi olisi saatava pulakapinassa radikalisoitunut Kalajokilaakson liike solutetuksi ja puolueen johdettavaksi, sitten olisi saatava Karjala, Savo ja Kainuu, joiden pulatoiminta oli vasta ”paperilla”, nostetuksi liikkeelle. Vuonna 1932 SKP:llä oli tässä – niin kuin monella muullakin työsaralla – ehkä koko 1930-luvulla parhaat mahdollisuudet. Niitä ei onnistuttu kuitenkaan käyttämään hyväksi. Lisäksi puolue oli ollut odotuksissaan liian toiveikas ja arvioinut tilanteen paremmaksi kuin se oli. Puolue ei ollut selviytynyt kriisistään, vaikka niin uskottiin. Tulevaisuudessa puolueen asema heikkeni. Maa-seudulle ei syntynyt sellaisia tukikohtia, jotka olisivat luoneet pohjaa toiminnan laajentamiselle. Kun aika kului, tilanne valui SKP:n käsistä, ja laaja vasemmistolainen pulaliike jäi syntyvästä.^{48a}

2. ORGANISAATIO JA YRITYKSIÄ SEN LAAJENTAMISEKSI

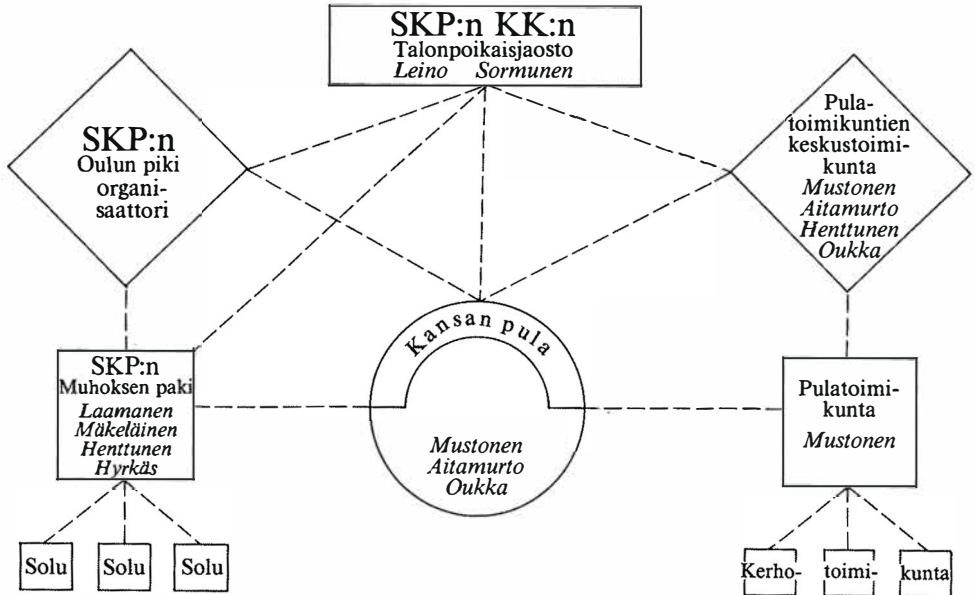
Jo vuoden 1931 kesällä, kun SKP:n Oulun piirin organisaattorit vierailivat Muhoksella, Juho Laamasen kanssa oli puhetta pulaliikkeen järjestämisestä toimikuntien pohjalta.⁴⁹ Koska Suokylän pulakokouksessa valitun toimikunnan jäsenten yhteistyö alkoi kohta kuitenkin rakoilla, liikkeen organisaation luominen siirtyi alunperin suunniteltua myöhempään ajankohtaan. Se saatiin kunnolla alulle ilmeisesti Yrjö Leinon vaikutuksesta. Hän antoi asiasta Muhoksella yksityiskohtaiset ohjeet. Hän kehotti asettamaan liikkeen johtoon Pulatoimikuntien Keskustoimikunnan, johon hän halusi Mustosen yhdeksi jäseneksi. Keskustoimikunnan alaisuuteen tuli järjestää pulatoimikuntia ja -kerhoja eri paikkakunnille, missä niiden olisi huolehdittava mm. varojen keräämisestä liikkeen toimintaa varten.⁵⁰

Huomattava on, ettei Leino eikä SKP kehottanut perustamaan uutta talonpoikaispuoluetta. Käytetty organisaatiomalli (ks. kuvio 4) pohjautui niihin päätöksiin, jotka Komintern, Krestintern ja SKP olivat vuonna 1925 tehneet talonpoikaisliikkeiden organisoimisesta. Nyt käytettiin komiteoiden sijalla vain toimikuntia, mikä oli maskeeraamisen vuoksi tarkoituksenmukaista. Asiallisesti organisaatio oli kuitenkin samanlainen kuin kommunistien esittämissä malleissa ja vuosien 1928–1930 katoliikkeessa. Se oli myös samanlainen kuin useissa eri maissa syntyneissä kommunistien soluttamissa komitealiikkeissä.^{50a}

Vaikka katoliike tarjosi varsin hyvän organisatorisen perustan, pula-

Kuvio 4.
Muhoksen pulaliikkeen organisaatio

toimikuntien ja -kerhojen perustaminen ei onnistunut käden käänteessä. Muhoksen pulatoimikunta oli pitkän aikaa liikkeen ainoa elin. Pulatoimikuntien Keskustoimikunnan perustaminen lienee tapahtunut vasta vuoden 1932 joulukuussa. Siihen tulivat muhoslaiset Väinö Mustonen, Eino Aitamurto, Matti Hyyryläinen ja Aulis Apaja, joka kieltäytyi kuitenkin tehtävästä. Myös Hyyryläisen työpanos jäi vähäiseksi. Myöhemmin keskustoimikuntaan valittiin uusiksi jäseniksi muhoslainen Eero Henttunen ja alatorniolainen Arvid Oukka. Ainakin osa keskustoimikunnan jäsenistä kuului SKP:hen.⁵¹

On ilmeistä, että Muhoksen pulaliikkeestä vahvan otteen saanut SKP uumoili Pulatoimikuntien Keskustoimikunnasta eri puolille maata syntyneiden ja syntymässä olevien pulatoimikuntien ja -kerhojen kattoorganisaatiota samaan tapaan kuin ”Oulun läänin Talonpoikaiskomiteasta” vuonna 1930. Kyseessä saattoi olla täysin rinnakkainen elin, sillä ”Oulun läänin Talonpoikaiskomiteassa” oli ollut mukana muhoslaisia vasemmistopienviljelijöitä. Sitä paitsi puolue oli ohjekirjeessään edellyttänyt pulatoiminnan levittämistä muuallekin maahan. Siitä siis johtui elimelle annettu melko mahtipontinen nimitys, mikä korostui vielä siitä, ettei Muhoksen pulaliikkeellä ollut tuolloin minkäänlaista organisaatiota olemassa. Sen sijaan muualla – Kalajokilaaksossa, Varsinais- ja Kaakkois-Suomessa – toimivilla toisen suunnan pulaliikkeillä oli tuolloin jo useita pulatoimikuntia.

Koska kommunistien tavoitteena oli Muhoksen ja Kalajokilaakson

pulatoiminnan yhdistäminen ja sen ulottaminen Itä-Suomeen, tarvittiin sitä varten keskuselin. Pulatoimikuntien Keskustoiminnasta yritettiin ilmeisesti luoda sellainen, koska keskustoimikunta kehotti jo kohta perustamisensa jälkeen eri puolilla maata vaikuttavia pulatoimikuntia ottamaan yhteyttä ja sitomaan tulevaisuutensa siihen. Samalla se kehotti perustamaan pulatoimikuntia sellaisille paikkakunnille, joilla niitä ei vielä ollut.⁵² Myöhemminkin se koetti houkutellessa yksittäisiä pulatoimikuntia liittymään yhteyteensä.⁵³

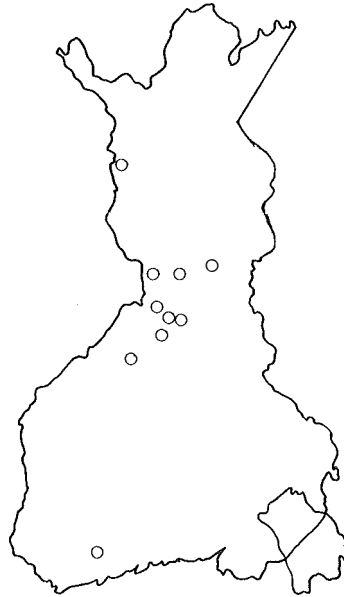
Kommunisteilla oli ollut Muhoksen pulaliikkeeseen alusta lähtien vaikutusta. Kun Väinö Mustonen oli suostunut yhteistoimintaan, SKP:n vaikutusmahdollisuuksien tiellä ei ollut enää mitään. Liikkeen poliittinen linja voitiin määrätä sen johdon ja äänenkannattajan (Kansan Pulan) kautta. SKP:llä oli yhteys Oulun piirikomiteasta Muhoksen paikalliskomiteaan ja sen organisaattoriin (Juho Laamaseen), joka toimi pulamiesten jonkinlaisena paikallisena neuvonantajana.⁵⁴ Pulaliikkeeseen pitivät yhteyttä myös SKP:n erikoisorganisaattorit, varsinkin Yrjö Leino, joka vieraili paikkakunnalla useita kertoja vuosina 1932–1934. Hänen osuutensa pulaliikkeen toimintaan oli erittäin suuri.⁵⁵ Kun hänet pidätettiin vuoden 1934 lopussa, liikkeen poliittiseksi neuvonantajaksi tuli Toivo I. Sormunen, joka oli Leinon yhteistyökumppani jo vuosien 1928–1930 katoliikkeen ajoilta.⁵⁶ Myös eräillä muilla SKP:n organisaattoreilla oli liikkeeseen yhteyksiä, muttei yhdelläkään heistä ollut samaa merkitystä kuin Leinolla ja Sormusella.⁵⁷

Muhoksella pulaliikkeen organisaatio jäi kuitenkin heikoksi. Ajatukset toiminnan laajentamisesta Karjalaan, Savoan ja Kainuuseen osoittautuivat utopistisiksi. Ei myöskään Kalajokilaaksoon saatu yhteyttä. Pulatoimikuntia ja -kerhoja syntyi vain Alatorniolle, Karkkilaan (Pyhäjärvelle, U. 1.), Kestilään, Kolariin, Muhokselle, Nivalaan, Pudasjärvelle, Säräisniemelle, Taivalkoskelle, Utajärvelle ja Yli-Iihin (ks. kartta 8). Liikkeen organisaatio oli vahvin Muhoksella, mihin syntyi kolme pulatoimikuntaa ja useita -kerhoja. Muualle syntyi yleensä vain pulatoimikunta tai -kerho.⁵⁸ Kommunisteilla oli keskeinen osuus organisaation (pulatoimikuntien ja -kerhojen) luomiseen. Niin oli asianlaita esim. Alatorniolla,⁵⁹ Karkkilassa⁶⁰ ja Kolarissa. Koska organisaation ulottaminen kaukaiseen Kolariin on varsin mielenkiintoinen sivupolku liikkeen toiminnassa, on sitä syytä käsitellä hiukan laajemmin.

Koska SKP:n KK:n vuoden 1933 täysistunto oli valitellut kommunistien saamattomuutta pulatoiminnan kehittämisessä, Muhoksen liikkeen taustavoimat pyrkivät varsin säännöllisesti propagoimaan liikkeen levittämisen puolesta. Mm. 21. 12. 1933 Kansan Pulassa julkaistu kirjoitus tuomitsi kaikki muut pulaliikkeet talonpoikien hämäysyrityksinä ja vakuutti Muhoksen liikkeen oikeata linjaa. Kirjoituksessa viitattiin liikkeen edistymiseen Muhoksella ja todettiin, ettei nyt ollut enää aikaa jäädä odottamaan, että Muhokselta tultaisiin tyrkkäämään toimintaa liikkeelle. Jokaisen paikkakunnan pienviljelijöiden ja talonpoikien olisi huolehdittava siitä itse.⁶¹ Kolarissa toiminta pääsikin alulle kohta tämän jälkeen.

Kartta 8.

Muhoksen pulaliikkeen pulakerhot ja -toimikunnat

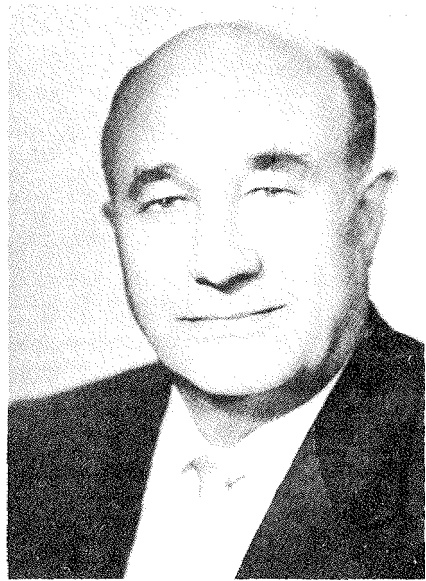

○ = paikkakunta, jossa pulatoimikunta ja pulakerhoja

Lähteet: Kansan Pulan numerot; kptk:t. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.

Kolari oli ollut jo 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa merkittävä kommunistien toiminnan keskus Tornionlaaksossa, mutta silloin toiminta oli kuitenkin tyrehtynyt parin vuoden ajaksi Etsivän Keskuspoliisin suorittamien pidätyksien vuoksi.⁶² Uudelleen se pääsi käyntiin vuonna 1932, jolloin venejärveläinen Eemeli Lakkala vapautui ”Tammisaaren yliopistosta”. Häneen otettiin pian sen jälkeen yhteyttä ja häntä kehoitettiin aloittamaan puolueen organisaation järjestäminen paikkakunnalla. Lakkala ryhtyikin johtamaan kotikylältään käsin paikalliskomiteaa ja järjesti sille soluja Kurtakon, Putaan, Ruokojärven, Vaattojärven ja Venejärven kyliin. Kuvaan kuului myös säännöllisten yhteyksien luominen Ruotsin puolen kommunisteihin, joiden kanssa hän aloittikin kohta etappitoiminnan. Tällöin aloitettua yhteistoimintaa jatkui aina talvisotaan saakka Lakkalan osalta.⁶³

Kolarin pulatoiminnasta näkyi ensimmäisiä merkkejä jo vuoden 1933 huhtikuussa, jolloin paikkakunnan vasemmistolaiset pitivät jonkinlaisen pulakokouksen ja päättivät laajentaa liikehtimistään, ellei apua alkaisi kuulua.⁶⁴ Se ei johtanut kuitenkaan pulaliikkeen organisoitumiseen, joka siirtyi hiukan myöhäisempään ajankohtaan. Vuoden 1934 marraskuussa Lakkala sai SKP:n Kemin piirikomitealta terveisiä, että hänen pitäisi perustaa kotipaikkakunnalleen pulakerhoja. Niistä hän saisi lisää tietoja Muhokselta. Ohjeiden mukaan pulakerhoihin tuli vetää sellaisia henkilöitä, jotka eivät olleet varsinaisesti SKP:n jäseniä mutta kuitenkin puolueen vaikutuksen alaisia. Kerhoihin piti soluttaa SKP:n jäseniä. Heidän tuli toimia niin, että pulakerhoissa harjoitettaisiin SKP:n hyväksymää

Kolarilainen Eemeli Lakkala oli tunnettu tornionlaaksolainen kommunisti, joka osallistui myös pulaliikkeen organisoimisyhteyteen kotipaikkakunnallaan (Tornionlaakson Vuosikirja 1981).

politiikkaa ja että pulatoimintaan vedettäisiin mukaan mahdollisimman laajat joukot. Lakkalan oli pulakerhojen välityksellä yritettävä mm. leviättää pulakirjallisuutta, jota hän saisi Muhokselta.⁶⁵

Lakkala ryhtyi heti työhön, ja SKP:n Kolarin paikalliskomitea päätti ottaa pulatoiminnan ohjelmaansa. Se asetti uskotut henkilöt, jotka olivat joko SKP:n jäseniä tai muuten puolueen vaikutuksen alaisia, vetämään pulakerhojen toimintaa Venejärvellä, Kurtakossa, Vaattojärvellä, Siep-pijärvellä, Ruokojärvellä ja Putaan kylässä. Toimintaohjeiden mukaan pulakerhojen oli huolehdittava siitä, että ne esittäisivät kumouksellisia mielenilmauksia kotiseudullaan. Vaikka Lakkala yritti parhaansa ja kävi myös Muhoksella tavoittamassa Mustosta, on luultavaa, ettei kolarilaisen toiminta ollut kovinkaan aktiivista. Toiminnan johdossa oli kommunisteja tai SKP:n vaikutuksen alaisena olleita henkilöitä, joiden toimintamahdollisuudet olisivat voineet mennä liian aktiivisen esiintymisen vuoksi. Siten organisaatio jäi lähinnä muodolliseksi. Eräänlaisia salaseuroja, joilla ei voinut olla kuitenkaan minkäänlaista joukkoliikkeen luonetta, saattoi olla kyllä olemassa, sillä maanalaisen toiminnan merkityksen yletön korostaminen suosi juuri sellaisten syntymistä.⁶⁶

Mielenkiintoinen yksityiskohta organisaation ja liikkeen laajentamisyhteyksissä oli Kolarin ”haaraosaston” lisäksi yhteyksien syntyminen Norrbottenin kommunisteihin. Myös Ruotsin maaseutua vaivasi pula, ja siellä oli syntynyt jo vuonna 1929 lähinnä pienviljelijöiden ja ”keskitalonpoikien” johdolla eräänlainen pulantorjuntajärjestö, Riksbundet Landbygdens Folk (RLF). Sen toiminta ulottui Norrbotteniin kuitenkin vasta 1930-luvulla. Kun pohjoisruotsalaiset kommunistit pohtivat kes-

Muhoksen pulaliikkeen maanlaajuinen neuvottelukokous pidettiin Muhoksella 15.–16. 2. 1936, jolloin oli puhetta mm. liikkeen lehdestä ja tulevista vaaleista. Kokouksessa asetettiin liikkeelle valtakunnallinen vaaliorganisaatio. Myös viranomaiset olivat kokouksesta kiinnostuneita. Koska Muhoksen ja Utajärven suojeluskuntalaiset uhkasivat tunkeutua tilaisuuteen ja hajoittaa sen, lähetettiin kolme konstaapelia paikalle valvomaan järjestystä. Lisäksi tilaisuudessa oli kaksi EK:n etsivää ja Muhoksen poliisiasemalla viisimiehin poliisireservi valmiina. Kuvassa kokousväkeä: Eturivissä toinen oikealta Väinö Mustonen, hänen vasemman olkansa takana (karvalakki päässä) Eino Aitamurto. Eturivissä toinen vasemmalta Nelma Uusitalo, hänen oikean olkansa takana Arvid Oukka (Kuva kirjoittajalla).

kuudessaan suhtautumista uuteen järjestöön, oltiin varsin yleisesti sitä mieltä, että myös heidän olisi syytä liittyä mukaan. Se veti puoleensa radikalisoituneita pienviljelijöitä, jotka olivat potentiaalisia liittolaisia. Sitä paitsi Lenin oli aina kehottanut menemään sinne, missä joukot olivat.⁶⁷

Vaikka RLF oli pula-ajan tuote, ei Ruotsissa syntynyt kuitenkaan samanlaisia pulaliikkeitä kuin Suomessa. Niinpä kun porjoisruotsalaiset kommunistit, jotka olivat säännöllisesti Lakkalan ja SKP:n organisaattorien kanssa tekemisissä, saivat tietää Muhoksen pulaliikkeestä, sen toiminnan ulottumisesta aina Kolariin saakka ja SKP:n vaikutuksesta siihen, heidän kiinnostuksensa heräsi. He järjestivät vuoden 1936 alussa jonkinlaisen pulakokouksen Pajalassa. Kokous, josta Lakkala oli ilmeisesti tietoinen, päätti lähettää edustajansa Muhokselle maata käsittävään pulakokoukseen tutustumaan liikkeen toimintaan.⁶⁸

Kun Muhoksen liikkeen kyseinen kokous pidettiin 15.–16. 2. 1936 Muhoksella, paikalla oli myös pajalalainen Nelma Uusitalo, joka loi näin säännölliset yhteydet pulamiehiin. Miksi Norrbottenin kommunistien edustaja saapui tilaisuuteen? Siihen on vaikea vastata täysin tyhjentävästi. Siihen saattoi olla yhtenä syynä pelkkä uteliaisuus. On kuitenkin syytä

muistaa, että kommunisteilla oli ollut yhteisiä pyrkimyksiä kalottialueella ja koko Skandinaviassa jo heti vuoden 1918 sodan jälkeen. Suurisuuntaisin niistä oli ollut ajatus skandinavista neuvostotasavallasta, johon myös erityisesti Tornionlaaksoa ja Pohjois-Suomea koskettanut ns. pohjoinen sotasuunnitelma liittyi. Vaikka tässä oli tuskin kysymys mistään samanlaisesta, ehkä viljelijäväestön ankeiden olojen aiheuttama joukkojen radikalisoituminen herätti kommunisteissa kuitenkin nostalgisia tunteita. Pienviljelijöiden liikehtimiselle oli luotava tukikohtia molemmin puolin rajaa, jos olot vielä vaikka kehittyisivät vallankumoukselliselle toiminnalle myönteiseen suuntaan. Sitä paitsi ruotsalaisilla aatetovereilla, joiden olot olivat paremmat kuin suomalaisilla, oli tiettyjä mahdollisuuksia auttaa suomalaisia tälläkin työsaralla.⁶⁹

Kyseinen Muhoksen kokous oli kutsuttu koolle organisaation vahvistamista ja tulevia vaaleja silmällä pitäen. Eduskuntavaaleja varten kokouksessa valittiin liikkeelle valtakunnallinen vaaliorganisaatio. Siihen tuli edustajia Lopelta (2), Simosta (1), Yli-Iistä (1), Alatorniolta (2), Pudasjärveltä (1), Haapajärveltä (1), Kestilästä (1) ja Muhokselta (1).⁷⁰ Yrityksistä huolimatta liikkeen organisaatio ei vahvistunut tätäkään kautta, eikä liike laajentunut toivotulla tavalla. Yhteydet esimerkiksi Kolariin ja Pohjois-Ruotsiin jäivät heikoiksi. Kalajokilaaksoon, Kainuuseen, Savoan ja Karjalaan ei saatu juuri minkäänlaisia tukikohtia. Ei myöskään kansainvälisiä yhteyksiä talonpoikaiskansan puolueen ja Pohjanmaan katoliikkeen tapaan syntynyt. Hiukankin näkyvä ja kuuluva vasemmistopienviljelijöiden pulatoiminta keskittyi melkein yksinomaan Muhokselle ja sen välittömään ympäristöön. Muhoksen pulaliikkeen yhteydessä ei voida puhua maaseudun laajasta joukkoliikkeestä.

3. SKP:N ÄÄNITORVIA – YRJÖ LEINO ASIALLA

3.1. KANSAN PULA

Oulussa alkoi ilmestyä vuoden 1932 huhtikuussa lehti nimeltä Kansan Pula. Ensimmäisessä näytenuumerossaan se viittasi tulevaan toimintaansa ja ilmoitti linjastaan seuraavaa:

Kansan Pula lähtiessään taivaltamaan kansamme pulaa kärsiviin koteihin, tulee puolueettomasti todellisiin tilastoihin perustuvilla numeroilla osoittamaan totuuden sellaisena kuin meidän jokapäiväisessä elämässämme tapahtuu---.

Kansan Pula tulee pyrkimään kaikkien vakavasti ajattelevien kansalaisten suosioon ja yhteisymmärryksen käsittelemään etupäässä nyt maataloutta selventäviä kysymyksiä, kuin myös kansamme keskuudessa ilmenneitä talouspulaliikkeitä, tullakseen käsittämään keskuudessaan sen todellisen talouspulan, jonka alla huomattavan suuri osa kansastamme nyt on.⁷¹

Ohjelmajulistus oli paljon lupaava, vaikka toiminta oli vasta alkutekijöissä eikä tulevaisuudesta tiedetty mitään. Harvaksen tapahtunut lehden ilmestyminen lienee syynä siihen, etteivät esim. toiset lehdet kiinnittäneet erityisempää huomiota uuteen ”Huutavan ääneen korvessa”.⁷² Kansan Pula sai ilmestyä jokseenkin rauhassa aina vuoden 1933 eduskuntavaalien kynnykselle saakka, jolloin se joutui pulaliikkeen vaali-

Taulukko 18:

Kansan Pulan ilmestymismäärät kuukausittain ja vuosittain

Kuukausi	1932	1933	1934	1935	1936	
tammikuu	–	1	2	–	1	4
helmikuu	–	2	2	–	1	5
maaliskuu	–	1	3	–	1	5
huhtikuu	1	3	1	–	–	5
toukokuu	–	2	2	–	1	5
kesäkuu	–	4	1	–	3	8
heinäkuu	1	3	–	–	–	4
elokuu	–	2	3*)	–	2	7
syyskuu	1	1	1	1	1	5
lokakuu	–	2	1	–	–	3
marraskuu	2	2	1	1	–	6
joulukuu	1	2	–	2	–	5
Yhteensä kpl	6	25	17	4	10	62

*) Kaksoisnumero elokuussa (n:ot 12 ja 13).

Lähde: Kansan Pulan numerot.

kampanjan vuoksi Suomen pienviljelijäin puolueen paikallisen äänitorven Pohjanmaan Pienviljelijän hampaisiin. Pohjanmaan Pienviljelijä (mahd. Yrjö Kesti) kirjoitti: ”Toista vuotta sitten alkoi maanviljelijä V. Mustosen toimittamana ilmestyä silloin tällöin ”Kansan Pula”-niminen lehti Oulussa, joka kirjoituksiinsa nähden oli alussa ymmärryksen rajoissa, mutta jotka kirjoitukset jo silloin tunnettiin ei toimittajan kynästä lähteneiksi, samoin kuin sekin oli salaperäisyyteen verhottuna, että kuka kustantanut lehteä, koska se ei taloudellisesti ollut kannattava yritys.”⁷³ Tämä – ja luonnollisesti jo pulaliikkeen syntyminen – johti Kansan Pulan ja Pohjanmaan Pienviljelijän kiivaaseen väittelyyn, sillä viimeksi mainittu lehti oli kansanedustaja Kestin linjan äänenkannattaja.⁷⁴

Päällisin puolin Kansan Pula oli vaatimattoman näköinen ja pieni lehti. Se ilmestyi Oulussa vuosina 1932–1936, ja sitä painettiin Salmelan Kirjapainossa. Pieniä poikkeuksia lukuunottamatta se oli nelisivuinen ja -palstainen aina vuoden 1934 loppuun saakka. Kun lehti alkoi ilmestyä uudelleen pienen tauon jälkeen vuoden 1935 lopussa, se painettiin viisipalstaisena.⁷⁵

Kun ensimmäiset näytenumerot ilmestyivät, oli hämärän peitossa, miten tiheään lehteä saataisiin lukijoiden käsiin. Vaikka ensimmäisessä näytenuumerossa kyllä vakuutettiin ilmestymisen vakiintumista,⁷⁶ ei lupaus voitu kuitenkaan lunastaa. Eri syiden vuoksi lehti ilmestyi kovin epäsäännöllisesti. Oheisesta taulukosta (taulukko 18) käy selville, että lehteä ilmestyi viiden vuoden aikana vain 62 numeroa. Se oli vieläkin

pienempi kuin Talonpojan Sanomat. Ensimmäinen näytenumero ilmestyi vuoden 1932 huhtikuussa, mutta kunnolla lehtipuuhaan päästiin – jos sellaisesta ylipäänsä kannattaa puhua – vasta muutaman kuukauden kuluttua. Siihen oli ilmeisenä syynä lehden tekijöiden kokemattomuus ja rahahuolet, joita riitti koko ilmestymisajan. Vuonna 1933 lehteä ilmestyi eniten, mikä johtui siitä, että pulamiehet pyrkivät tosissaan eduskuntaan. Lehti sai tavallista enemmän käyttövaroja vaalipropagandaan, kuten Yrjö Leino oli luvannut.⁷⁷

Vuoden 1934 joulukuusta seuraavan vuoden elokuuhun lehteä ei ilmestynyt lainkaan, mikä sai mm. EK:n uumoilemaan koko pulaliikkeen sammumista. Se ei tiennyt tuolloin vielä todellista syytä lehden ilmestymättömyyteen.⁷⁸ Ratkaiseva syy siihen oli lehden – ja koko Muhoksen liikkeen – ”sielun” Yrjö Leinon pidättäminen vuoden 1934 marraskuussa. Sen seurauksena SKP:n KK:n politbyroon yhteys Muhokselle katkesi, ja raha- sekä käsikirjoitusvirta lehdelle tyrehtyi, mikä heijastui pian lehtityössä ja koko liikkeen toiminnassa. Seurasi passivoituminen. Liike ja sen lehti olivat niin kauan melko täydellisesti lamassa kuin Leinon tilalle tuli uusi organisaattori, joka ryhtyi toimintaa ohjaamaan.

Miksi Kansan Pula perustettiin? Ajatus pienviljelijöille tarkoitettusta lehdestä ei ollut uusi. Talonpojan Sanomat oli vielä tuoreesti muistissa, ja viimeksi oli Pohjanmaan katoliikkeen loppuvaiheessa ollut puhetta samanlaisen lehden perustamisesta. Silloin se oli jäänyt kuitenkin perustamatta. Niinpä kun pulaliikkeen toimintaa saatettiin alkuun, oli alusta lähtien selvää, että sille järjestettäisiin oma äänenkannattaja.⁷⁹ Lehti oli SKP:n kannalta katsoen tarpeellinen, sillä kommunistien julkiset lehdet hän oli lakkautettu vuonna 1930, eikä uusia ollut saatu yrityksistä huolimatta tilalle. Vaikka SKP:llä oli leegio illegaalisia lehtiä 1930-luvun alussa, ne eivät voineet korvata julkisia lehtiä. Ne levisivät suppeaan piiriin, useimmiten vain työläisille ja kommunisteille itselleen. Julkisella lehdellä, jos ei vain paljastettaisi SKP:n mukana oloa, olisi aina paremmat mahdollisuudet kuin niillä vaikuttaa vaikeuksissa oleviin pienviljelijöihin. Kansan Pula lienee ollut vuosina 1932–1936 ainoa julkinen lehti, johon SKP:llä oli huomattava vaikutus.⁸⁰

Kansan Pula ehti ilmestyä lähes pari vuotta, ennen kuin näkyi ensimmäisiä yrityksiä perustaa sen julkaisemista hoitava lehtiyhtiö. Pohjanmaan katoliikkeen yhteydessä oli aikanaan tehty päätös ryhtyä rahoittamaan samaan aikaan puuhattua sanomalehteä erityisen osakeyhtiön kautta, mutta hanke oli jäänyt toteutumatta. Ilmeistä on, että Kansan Pulan yhteydessä syntynyt lehtiyhtiön perustamissuunnitelma oli juuri tätä perua. Muhoksen pulaliike rakentui tässäkin edeltäjänsä pohjalle. Muhoksella pidettiin nimittäin lehtitietojen mukaan 28. 10. 1933 Kansan Pulan Sanomalehtiosakeyhtiön perustuva kokous, joka päätti lehden julkaisemisen jatkamisesta osakeyhtiöpohjaisena, kunhan viralliset asiakirjat saapuisivat.⁸¹ Yhtiön rekisteröintiä ei kuitenkaan suoritettu koskaan.⁸² Mahdollisesti hankkeeseen ryhdyttiin tarkoituksella kohentaa lehden kehnoa taloutta.

Lehden toimittamistapa oli erikoinen. Vastaavaksi toimittajaksi suos-

Alatorniolainen Arvid Oukka oli sivistynyt mies. Siten hän soveltui hyvin Kansan Pulan aputoimittajaksi. Työssään hän joutui muokkaamaan SKP:ltä lehdelle tullutta materiaalia, mikä ei liene ollut kuitenkaan vastenmielistä, sillä Oukka oli SKP:n jäsen (Kuva kirjoittajalla).

tuneella Väinö Mustosella ei ollut aikaisempaa sanomalehtimieskoke-
musta, vaikka hän olikin kirjoitellut silloin tällöin Pohjanmaan Pienvil-
jelijään. Kansan Pulan toimitukseen ei kiinnitetty pitkään aikaan ketään
varsinaista alan taitajaa, mikä näkyikin työn tuloksissa. Mustosen apuna
oli pulaliikkeen sihteeri Eino Aitamurto, jonka kanssa hän kokosi lehden
ja suoritti työhön liittyvät pienet tehtävät. Molemmat kirjoittivat sup-
peita uutisia paikallisista kysymyksistä, mutta varsinaisia liikkeen ja leh-
den linjaa osoittavia artikkeleita he eivät juuri laatineet. He eivät olleet
lähestulkoonkaan Eino Yliruusin veroisia kirjoittajia. Kirjoittaminen
jäikin lähinnä muiden huoleksi. ”Toimitus” majaili lehden perustami-
sesta lähtien vuoden 1936 alkuun asti Mustosen kotona Muhoksella.⁸³

Vasta liikkeen loppuvaiheessa lehti sai ammattitaitoisen toimittajan.
Eino Aitamurto esitti Muhoksen neuvottelukokouksessa vuoden 1936
helmikuussa, että lehden toimitus olisi siirrettävä Muhokselta Ouluun
ja että lehdelle olisi hankittava pikaisesti aputoimittaja. Asian hoitami-
nen uskottiin Pulatoimikuntien Keskustoimikunnalle.⁸⁴ Kansan Pulan
avoimeksi julistettua aputoimittajan paikkaa haki lehden mukaan useita
eri henkilöitä,⁸⁵ joista valittiin alatorniolainen Arvid Oukka. Hän toimi
tehtävässä pulaliikkeen ja lehden loppumiseen saakka.⁸⁶ Kohta tuon jäl-
keen lehdelle hankittiin myös toimitushuoneisto Oulusta Nummikadul-
ta.⁸⁷

Lehden tärkeimmiksi avustajiksi nousivat SKP:n pulaliikkeen neu-
vonantajiksi asettamat kommunistit, joista on ennen muita mainittava
Yrjö Leino. On syytä uskoa, että suurin osa lehden poliittisista artikke-
leista sinä aikana, jonka Leino oli toiminnassa mukana, oli hänen kynäs-
tään lähtöisin. SKP:n Suomessa ollut vastuunalainen johto – SKP:n
KK:n politbyroo – käytti häntä hyvin paljon puolueen maaseututyössä.

Mm. Toivo Antikainen ja Antti Hyvönen – mahdollisesti muutkin – antoivat hänelle aineistoa, josta hän sai varsin vapaasti muokata kirjoituksia *Kansan Pulaan*.⁸⁸ Lehden muista illegaalisista toimittajista on syytä mainita Leinon seuraaja Toivo I. Sormunen⁸⁹ ja oululainen parturi Armas Piirala, joka oli erityisen taitava kynäniekka.⁹⁰ Luultavasti avustajia oli muitakin, mutta koska pulalehden toimituksellekin saattoi jäädä hämärän peittoon, kuka tai ketkä olivat julkaistuja käsikirjoituksia laatineet, on vaikea esittää arvioita henkilöistä.⁹¹ Myös jotkut paikalliset kommunistit (mm. Juho Laamanen) kirjoittivat lehteen.⁹²

Vaikka vastaavan toimittajan ja hänen apulaisensa tehtäväksi jäi lähinnä lehden kokoaminen niistä kirjoituksista, joita toimitus sai SKP:n organisaattoreilta tai joita se hankki ”sakset ja liimaa”-tekniikalla muista lehdistä, ei toimitustyöstä puuttunut jännitystä. Sitä tarjosi kommunisteilta saatujen käsikirjoitusten hallussapito. Konspiraatiivisuuteen tottunut Leino oli kehottanut jäljentämään häneltä saadut kirjoitukset ja hävittämään originaalit,⁹³ mutta sitä ei noudatettu aivan systemaattisesti. Juho Laamasen Laura-tyttären ollessa vastaavan toimittajan apulaisena hän menetteli kyllä Leinon toivomalla tavalla, mutta myöhemmin siitä lienee luovuttu.⁹⁴

Taloudellisesti lehti oli lähes täysin SKP:n tuen varassa. Ilman sitä lehti ei olisi voinut ilmestyä. SKP:ltä tulleet rahat osoitettiin aluksi suoraan vastaavalle toimittajalle, mutta koska rahojen käytössä ilmeni myöhemmin hämäryyttä, hoidettiin rahavirta sittemmin Juho Laamasen kautta.⁹⁵ Lehti maksoi keskimäärin 650 silloista markkaa 1000 kappaletta, ja kutakin numeroa varten Mustonen sai noin 1500–2000 markkaa. Osa siitä meni toimitushuoneen vuokraan ja osa valmistettujen pamflettien tekemiseen, mutta selvästi suurimman menoerän muodostivat itse lehden teko ja muu toiminta. Mustonen lienee saanut SKP:ltä pulaliikkeen toimintaan ja lehden tekemiseen kaikkiaan yli 100.000 silloista markkaa.⁹⁶

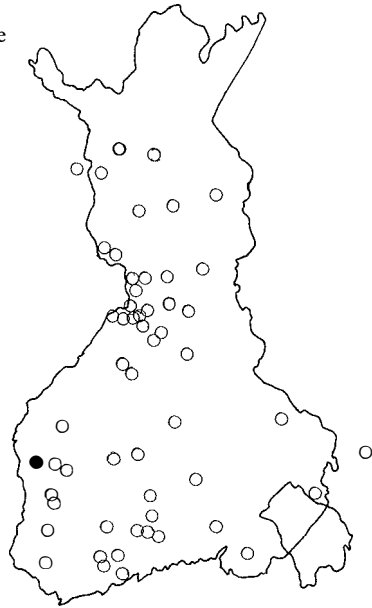
Lehden rahoittamiseen lienee pyritty muutenkin. Edellä on jo viitattu osakeantiin, joka tuskin tuotti varoja, sillä yhtiöhän jäi rekisteröimättä. Jonkin verran varoja saatiin pulakerhoista, mutta se lienee ollut varsin vähäinen tuki. Leino oli kehottanut jo alkuvaiheessa perustamaan pulakerhoja, joiden yhtenä tehtävänä oli varojen kerääminen toimintaa varten. Kerhoissa myytiin kahvia ja naisten käsitöitä.⁹⁷ Niin ikään lahjoitusten määrä oli mitätön.⁹⁸ Koska lehdellä ei ollut minkäänlaista kirjanpitoa, ja tiedot tilaajamääristä ovat varsin puutteelliset, lehden myynnistä saatuja tuloja ei voida tarkasti sanoa. Koska lehdellä oli noin 1000 tilaajaa, ja tilaushinta kotimaahan oli 25 markkaa vuodessa, se merkitsi 25.000 markan tilaustuloja vuodessa.⁹⁹ Ilmoituksista saadut tulot eivät voineet sen sijaan olla kovin suuria.¹⁰⁰

Lehden tilaajaluetteloida ei ole säilynyt. Ensimmäiset näytenumerot postitettiin Pohjanmaan Pienviljelijän tilaajille, sillä entisenä Suomen pienviljelijäin puolueen pohjoissuomalaisena johtohenkilönä Mustosella oli kyseisen lehden tilaajaluettelot hallussaan.¹⁰¹ Lehden levikin osalta voidaan mainita vain ne paikkakunnat, joille lehteä tilattiin. Paikkakun-

Kartta 9.
Kansan Pulan leviäminen eri paikkakunnille

○ Kansan Pula levisi
näille paikkakunnille.

Lähde: Kansan Pula 21. 12. 1935.

takohtaisia määriä ei tiedetä, vaikka on selvää, etteivät ne voineet olla suuret, sillä lehdellähän oli vain noin 1000 tilaajaa. Eniten lehteä meni Muhokselle, jossa sillä oli noin 100 tilaajaa, ja sen lähiympäristöön.¹⁰²

Oheisesta kartasta (kartta 9) käyvät selville ne paikkakunnat, joille lehteä tilattiin. Joitakin numeroita meni myös Neuvostoliittoon¹⁰³ ja Pohjois-Ruotsiin, jonka kommunistit myivät lehteä jonkin verran kotipaikkakunnallaan ja lähettivät myynnistä saadut tulot Muhokselle.¹⁰⁴ Pajalasta vuoden 1936 helmikuussa Muhoksella käynyt Nelma Uusitalo kirjoitti samana vuonna Mustoselle seuraavasti lehtiasioista:

Lähetän tässä yhden tilaajan/ voi tulla myöhemmin joku lisää/ vaan täällä on ihmisillä vahva epäluulo Suomessa ilmestyvään lehteen että jos lahtarit on liikkeen takana ja haluavat koota joukkoja ja pettää ne jälleen/ olen kuitenkin halukas tutustumaan lehteen pitemmältä/ ehkä lehti itsensä paljastaa/ löytyy vain yksi tie pelastukseen työätekeville ja köyhille talonpojille ja siitä täytyy tulla heidän kaikkien tietoisiksi että se on vallankumouksen tie kapitalistista hallitusta vastaan.¹⁰⁵

Levikkihuolet vaivasivat pulaliikkeen taustavoimia jatkuvasti. Vielä vuoden 1936 eduskuntavaalien kynnyksellä lehti kysyi: ”Mistä tämä johtuu? Se johtuu saamattomuudesta. Ei riitä vain se että toimitukseen tulee vaikkapa tiheäänkin kiitos- ja kehoituskirjelmää, vaan lehden kasvami-seksi on myös tultava lehtitilauksia.”¹⁰⁶ Huudot kaikuivat kuitenkin kuuroille korville, sillä noihin aikoihin Muhoksen pulaliike oli menettämässä entisestäänkin merkitystään. Koska SKP oli siirtynyt kansanrintamataktiikan käyttöön, sillä alkoi olla jo muitakin kanavia kuin Kansan Pula. Kansanrintama sai äänensä kuuluviin mm. Tulenkantajien, Soihdun ja Kirjallisuuslehden kautta. Sitä paitsi lehden aputoimittajan nimellä julkaistu kirjoitus *Mitä talonpojan tulee* tietää aiheutti lehdelle painokannejutun ja 1500 markan sakot sekä vastaavalle että aputoimit-

tajalle.¹⁰⁷ Lehti oli ehkä SKP:n mielestä joutunut jo liiaksi silmätikuksi. Siksi se sai lakata kohta kokonaan.^{107a}

Koska tämä ei ole sanomalehtitutkimus, ei tässä yhteydessä ole tarpeen analysoida kovin laajasti sitä, mistä ja miten lehti kirjoitti, mikä oli sen linja. Yleisesti voidaan kuitenkin sanoa, että aiheet ja kirjoitustapa määräytyivät lehden taustavoimista käsin. Ne määräisivät lehden linjan. Lehdessä ruodittiin selvästikin sellaisia asioita, jotka olivat kommunistien mielestä tärkeitä, ja joiden he uskoivat vetoavan pienviljelijöihin. Lehti kirjoitti paljon talouspulasta ja kaikista siihen liittyvistä kysymyksistä, paikkohuutokaupoista, korkokysymyksestä ja työttömyydestä. Se vaati pakkohuutokauppojen lopettamista, koron alentamista ja velkojen lykkäämistä tai kokonaan anteeksiantamista.¹⁰⁸

Niin ikään kansainväliset tapahtumat olivat esillä. Erityisen laajasti kirjoitettiin Saksan tilanteen kehittymisestä, Hitleristä ja kansanrintamasta. Kaikkien kohdalla näkyivät vasemmistolaiset painotteet. Mm. Saksan valtionpäivätalon murhapolton ympärille kehitetyn oikeudenkäynnin bulgarialaisia kommunisteja, Dimitrovia, Popovia ja Tanevia vastaan lehti tuomitsi täysin.¹⁰⁹ Vastaavasti Neuvostoliiton oloista lehti kirjoitti myönteisesti. Mm. 16. 5. 1934 lehti kertoi, että neuvostovaltion talonpoikien asema oli parantunut vallankumouksen seurauksena, ja että se oli nyt hyvä. Erityisesti juuri kollektivisoiminen oli osoittautunut lehden mukaan onnistuneeksi uudistukseksi. Talonpoikien ei tarvinnut enää maksaa korkoja eikä ostaa kalliita työkaluja, sillä valtiovalta avusti heitä monella lailla. Kollektivisoimisen varjopuolista, esimerkiksi maataloustuotannon jyrkästä laskusta ja talonpoikien joukkotuhosta ei puhuttu mitään. Lopuksi kirjoitus asetti Neuvostoliiton ja kapitalistimaiden maatalouden vastakkain – aivan kuten SKP:n ohjekirjeessä oli neuvottu tekemään – ja totesi: ”Näin Neuvostoliitossa, samalla aikaa kuin kapitalistimaissa niin työläiset kuin talonpojatkin ovat hädässä ja kurjuudessa – – .”¹¹⁰

Suomen poliittista järjestelmää käsitellessään lehti hyökkäsi usein maalaisliittoa ja sen johtajistoa vastaan. ”Milloin vaan fascismi on täällä tarvinnut uutta verta kalkkiutuneisiin suoniinsa niin sitä on ollut maalaisliitosta aina saatavissa riittävät määrät. Tällä hetkellä on maalaisliiton miehiä sijoittuneina fascismin kaikissa ilmenemismuodoissa. Juuri maalaisliiton taholta heitettiin ensimmäinen itänyt julkinen fascismin siemen Suomen valtiolliseen peltoon. ”Missä on se mies”, – oli maalaisliiton pää-äänenkannattaja ”Ilkan” sotahuuto, joitakin aikoja ennen lapualaisuuden satulaan nousua – – .”¹¹¹ Maalaisliitto ei ollut lehden mielestä enää talonpojan asialla, vaan se oli ”suurtilallisten ja herrojen käsiin joutunut joukkojärjestö”. Lehden syytely muistutti erehdyttävän paljon vuonna 1930 lakkautetun oululaisen kommunistilehden Pohjan Voiman kielttä (vrt. s. 81).¹¹²

Muutenkin lehti heijasteli kommunistien käsityksiä. Lapuanliikkeen ja oikeistoradikalismiin se suhtautui erittäin kielteisesti ja Mäntsälän kapinaa se piti malliesimerkkinä siitä, ”kun herrat huoveineen tarttuivat aseisiin, niin asia kuitataan jälkeinpäin suurin piirtein paljaalla pu-

humisella”.¹¹³ Lehti tuomitsi niin ikään muut pulaliikkeet, se ei hyväksynyt edes Kalajokilaakson liikkeen raunioille noussutta kansanpuoluetta, jonka ohjelmaa se piti pintapuolisena ja talonpoikien toiveita vastaamattomana. Sen mukaan Kalajokilaakson pulaliikkeen (kansanpuolueen) johto oli veljeillyt Loimaan liikkeen puuhamiehenä vaikuttaneen dosentti V. F. Johansonin kanssa, missä se näki kielteisiä puolia. Myös Suomen pienviljelijäin puolue oli lehden kritiikin kohteena. Toisinaan se oli ”rahavallan solu”, toisinaan taas ”Uuden Suomen lempilapsi”. Myös sosiaalidemokraatteja arvosteltiin, joskin ehkä muita vähemmän. Onkin huomattava, että kommunistien vaikutus kansanpuolueeseen ja Suomen pienviljelijäpuolueeseen oli Muhoksen liikkeeseen verrattuna olematonta. Niitä oli syytäkin arvostella. Sosiaalidemokraatit olivat taas ”sosiaalifasisteja” melkein kansanrintamataktiikan käyttöön ottoon saakka.¹¹⁴

3.2. MUITA JULKAISUJA

Kansan Pulan lisäksi Muhoksen pulaliikkeellä oli muitakin julkaisuja. Sellaisia olivat Väinö Mustosen kirjoittamiksi merkityt pamfletit *Pulaliikkeen tarkoitus ja keinot* ja *Asutustoiminta ja työttömyys. Miten pulaliike ratkaisee kysymyksen asutustoiminnasta* sekä Arvid Oukan kirjoittamaksi merkitty *Mitä talonpojan tulee tietää*, joka julkaistiin myös useampiosaisena artikkelina Kansan Pulassa, kuten edellä on jo kerrottu.

Pulaliikkeen tarkoitus ja keinot oli vaatimattoman näköinen kirjanen kuten toisetkin, vain 31 sivua tekstiä. Se oli painettu Salmelan Kirjapainossa Oulussa vuonna 1933. Sisällöltään se oli oikeastaan kaksiosainen. Ensimmäinen osa selvitteli yleensä yhteiskuntaa, talonpojan asemaa siinä, puolueita, talouspulaa ja pulaliikettä; toinen osa sisälsi Muhoksen pulaliikkeen ohjelman. Sen vuoksi kirjanen oli liikkeen ohjelmallinen puheenvuoro.¹¹⁵ Kirjanen ei ollut Mustosen laatima, vaikka sen kansilehti antoikin niin ymmärtää ja vaikka sitä sellaisena markkinoitiin mm. Kansan Pulassa.¹¹⁶ Mustonen mainitsi myöhemmin poliisitutkinnassa, että hän oli saanut kirjasen käsikirjoituksen Yrjö Leinolta ja että Leinon kehotuksesta hän oli merkinnyt itsensä sen kirjoittajaksi.¹¹⁷ Leino ei ollut kuitenkaan kirjasen käsikirjoituksen laatija, vaikka hän olikin ilmeisesti toimittanut sen Mustoselle ja antanut ohjeet julkaisutavasta. Luotettavien tietojen mukaan käsikirjoitus valmistettiin painokuntoon SKP:n KK:n ulkomaan byroon kollektiivisessa työryhmässä Moskovassa. Työn tulokset tarkasti itse O. V. Kuusinen.¹¹⁸

Koska kirjasen laatijoina oli kommunisteja, on luonnollista, että se heijasteli kommunistista aatemaailmaa ja propagoi heidän tavoitteidensa puolesta. Siinä arvosteltiin kipakasti yhteiskunnan parempiosaisia ja hyökättiin pankkeja, yhtiöitä ja porvarillisia puolueita vastaan. Hampaiisiin joutui tälläkin kerralla maalaisliitto, josta todettiin:

Lähinnä kiintyy huomio puolueista puheen ollen maalaisliittoon, joka sanoo olevansa talonpoikaiskansan etujen ajaja. Millä tavoin se näitä etuja sitten on ajanut? Maalaisliiton

suurimmat saavutukset tähän asti ovat olleet yhteiskunnallisen valta-aseman turvaaminen ja leipäpaikkain hankkiminen johtajille rahavaltaa liehittelemällä ja antamalla sille koko puoluetukensa. Se ei tosin puhu korkeasta puoluemoraalista näihin johtomiehiin nähden ja siinäpä onkin syy, että maalaisliiton johto ratkaisevissa tapauksissa aina on pettänyt valitsijansa – talonpoikaiskansan.¹¹⁹

Koska talonpojat olivat kirjasen väittämän mukaan pettyneet puolueisiin, he olivat lähteneet omatoimisuuden tielle. ”On olemassa suuri joukko pulassa olevia talonpoikia, jotka olevien olojen synnyttämän tilanteen takia ovat pohjoisosissa maata ryhmittyneet erityisen pulaliikkeen ympärille. Tämän liikkeen keskusjärjestö on pulatoimikuntien keskustoimikunta, jonka kotipaikka on Muhos”. Kirjaseen tarkoitus oli ilmeisesti edesauttaa pulaliikkeen leviämistä pohjoisesta Kalajokilaaksoon, Kainuuseen ja muualle Itä-Suomeen päin. Sen mukaan pulaliikkeestä oli tarkoitus tehdä ”laajojen talonpoikaisjoukkojen suurvyöry”. Maalaisliiton vanavedessä ajautuminen oli vienyt talonpojat umpikujaan, mistä he saattaisivat päästä vain omakohtaisella toiminnalla ja *Pula-ajan ohjelman* toteuttamisella.¹²⁰ Kirjaseen tarjoamat lääkkeet olivat samantapaiset kuin SKP:llä (vr. liitteet 4 ja 5).

SKP:n miehet olivat laatineet ilmeisesti toisenkin Mustosen nimellä julkaistun kirjaseen käsikirjoituksen. Leino oli vain välittänyt sen hänelle ja antanut ohjeet julkaisutavasta.¹²¹ Tämä (*Asutustoiminta ja työttömyys. Miten pulaliike ratkaisee kysymyksen asutustoiminnasta*) vuonna 1934 Salmelan Kirjapainossa painettu kirjaseen oli 20-sivuinen, ja se käsitteli – kuten nimikin sanoo – asutustoimintaan liittyviä kysymyksiä. Sen pääväittämän mukaan asutuspolitiikka oli ollut vain rahamaailman välikappaleena köyhiä talonpoikia lypettäessä. Asutustoiminta oli taannut yhtiöille halpaa työvoimaa. Pienviljelijöiden oli täytynyt muiden tulojen puutteessa myydä työpanoksensa vähäisestä korvauksesta. Vaikka epäkohdat olivat yleisesti tunnettuja, ei niitä kirjaseen mukaan yritettykään korjata.¹²²

Kirjaseen mukaan pulaliike taisteli asutustilallisten puolesta. ”Ensinnäkin on pantava painava vastalause tähänastiselle herravallan menettelylle asutustilallisiin nähden, heidän suistamistaan pois tiloiltaan pulavuosina pakkohuutokauppain y.m. lähtöjen kautta. Viime vuodet ovat olleet selvänä osoituksena, että herrat eivät ole suinkaan silmämääränään pitäneet asutustilallisten todellista hyvinvointia. Ensimmäinen ehto siis on, että pulan aikana tilansa menettäneille annetaan tilat takaisin. Tämä koskeeseen yleensä köyhtynyttä pienviljelijäväestöä, eikä vain entisiä asutustilallisia. Tämän vaatimuksen läpiajamiseksi on suurin joukko liityttävä pulaliikkeeseen.”¹²³ Asutuskysymys oli ollut tärkeä pitkin 1920-lukua, ja sitä se oli seuraavallakin vuosikymmenellä. Silloin (vuonna 1934) syntyi mm. Asutustilallisten Liitto. Kommunistitkin olivat siitä kiinnostuneita, vaikkei heillä ollutkaan siihen erityisempää vaikutusta.¹²⁴

Mitä talonpojan tulee tietää oli 19-sivuinen kirjaseen, joka pyrki propagoimaan vuoden 1936 eduskuntavaalien alla kansanrintaman puolesta. Sen tekijäksi oli merkitty Arvid Oukka, Kansan Pulan aputoimittaja, vaikkei hän ilmeisestikään ollut kirjaseen käsikirjoituksen laatija. Hän oli

PULALIIKKEEN TARKOITUS JA KEINOT

KIRJ. •
V. MUSTONEN

OULU, 1933 · HJ. SALMELAN KIRJAPAINO

Pamfletin *Pulaliikkeen tarkoitus ja keinot* tarina on mielenkiintoinen. Vaikka kirjasen kirjoittajaksi mainitaan V. Mustonen, sen käsikirjoituksen oli tosiasiaassa tehnyt SKP:n KK:n Ulkomaan byroon kollektiivi, jonka työn tuloksen oli vielä O. V. Kuusinen tarkastanut. Vastan jälkeen käsikirjoitus kuljetettiin Suomeen Yrjö Leinolle, joka luovutti sen Mustosella painettavaksi. Painaminen suoritettiin Oulussa, kuten kansilehti kertoo. Tekijäksi laitettiin luonnollisesti V. Mustonen.

saanut sen kertomansa mukaan Eino Aitamurron välityksellä Toivo I. Sormuselta.¹²⁵ Mahdollisesti Oukka kuitenkin stilisoi ja kaunisteli alkuperäistä käsikirjoitusta jonkin verran, ennen kuin uskaltautui sen painattamiseen. Siitä huolimatta se aiheutti painokannejutun.¹²⁶

Kirjanen hyökkäsi äärioikeistoa vastaan. Erityisesti IKL joutui sen ”hampaisiin”. IKL pyrki kirjasen mukaan ”seuraamaan Hitlerin jälkiä

Saksassa ja, ellei muut auta, väkivaltaista tietä, ottamaan vallan käsiin-
sä”. Jos IKL onnistuisi tavoitteissaan, kirjanen jatkoi, voitaisiin sanoa
lopullisesti hyvästit kansalaisvapauksille. Sellainen voitaisiin kuitenkin
estää liittymällä yhteen. Myös talonpoikien olisi liityttävä mukaan. ”Il-
kan ja Poutun jälkeläisten” ei saisi jäädä toimettomina odottamaan, mitä
tuleman piti, vaan heidän olisi alettava toimia työläisten kanssa yhdessä
kansalaisvapauksien puolesta. Olisi katkaistava tie ”työkansan elinehto-
jen ja vapauden kimppuun hyökkääviltä taantumusvoimilta ja ennen-
kaikkea IKL:ltä ja nuorisoomme rikoksien tielle johtavalta Sinimustien
järjestöltä”. Vaatimuksissaan kirjanen seurasi SKP:n markkinoimaa
kansanrintama-ajatusta, jonka tunnuksia olivat mm. IKL:n ja Sinimus-
tajärjestön lakkauttaminen.¹²⁷

4. ”PULA-AJAN OHJELMA”

Liikkeen ohjelma julkaistiin sekä Kansan Pulassa että jo mainitun kirja-
sen yhteydessä. Ohjelma sisälsi liikkeen päätavoitteet ja vaatimukset. Se
ei antanut kuitenkaan vastausta siihen, mihin SKP pyrki pulaliikehtimi-
siä järjestämällä ja sitä tukemalla. Liikkeen ohjelmaa ja vaatimuksia
täydennettiin varsinkin vaalien edellä, joskus muulloinkin.¹²⁸ Koska
kommunisteilla oli selvä vaikutus liikkeeseen alusta lähtien, on lähde-
ttävä siitä, että kommunistit määräsivät suurelta osin myös *Pula-ajan oh-
jelman* sisällön.¹²⁹ Muhoksen ensimmäisessä pulakokouksessa oli esi-
tetty tukku vaatimuksia, jotka olivat luonteeltaan radikaalimpia kuin
muiden liikkeiden. Niiden vaatimukseen (erit. Maakuntain liikkeen) si-
sältyi nimittäin myös äärioikeistolle tunnusomaisia näkemyksiä. Koska
SKP:n Oulun piirikomitea oli ollut sorvaamassa Muhoksen kokouksen
ponsia, oli luonnollista, että se yritti esittää niin vasemmistolaisia vaati-
muksia kuin paljastumatta yleensä oli mahdollista. Vaikka vei kotvan
aikaa, ennen kuin liikkeen varsinainen ohjelma julkaistiin, tyydyttivät
ensimmäisissä kokouksissa hyväksytyt ponnet ilmeisesti liikkeen tausta-
voimia, mikä tuli selvästi esille mm. SKP:n KK:n vuoden 1932 täysis-
tunnossa.¹³⁰

Korkokanta oli ollut korkea pitkin 1920-lukua. Pula-aikana vaadittiin
sen laskemista. Kansan Pula teki selväksi jo varhaisessa vaiheessa, mikä
oli Muhoksen liikkeen kanta vallitsevaan korkopolitiikkaan. Ensimmäi-
sessä näytenuumerossa (1933) lehti vaati, että ”ulospoistolainauskorkoa
on alennettava siihen määrään, että se vastaa maatalouden nykyistä kes-
tokykyä”.¹³¹ Lehti suhtautui pessimistisesti saman vuoden eduskunta-
vaalien kynnyksellä annettuihin lupauksiin koron mahdollisesta laskemi-
sestä. Lupaukset olivat sen mielestä pelkkää propagandaa, jolla yritettiin
pimittää ”velallisia ja saada äänet kalastetuksi jälleen entisille puolueille”.¹³² *Pula-ajan ohjelma* vaati korkeimman antolainauskoron pudotta-
mista viiteen prosenttiin. Vaatimusta perusteltiin mm. sillä, että oli koh-
tuutonta, kun talletus- ja lainauskoron ero oli muualla suhteellisen pieni,

mutta Suomessa se saattoi olla jopa seitsemän prosenttia. Ohjelman mukaan ero oli syntynyt juuri velallisten kustannuksella, missä piilikin syy ”pankkien ja muiden rahanlainaajien suurien rikkauksien lisääntymiseen”.¹³³

Vuoden 1936 eduskuntavaalien alla liike vaati velkojen koron pudotamista jopa kahteen prosenttiin, sillä sen mukaan tilanne oli entisestään huonontunut; koron alentamisella ei ollut saatu talonpojan taakkaa kevenemään. Toimenpiteellä oli pyritty vain luomaan entistä varmempi pohja pankkien saalistukselle, sillä ”heille on parempi pitää meitä talonpoikia vuosikymmeniä velkakahleissa kuin kerralla nylkeä putipuhtaaksi, jolloin velkojat menettäisivät nyljettävänsä”. Jos pankit saisivat jatkaa samaan tapaan, ohjelmassa ennustettiin, se johtaisi talonpoikien tuhoutumiseen.¹³⁴

Muiden pulaliikkeiden tapaan Muhoksen liikekin vaati pakkohuuto-kauppojen lopettamista, mikä tuli esille jo liikkeen järjestäytymisvaiheessa. Se esitti kuitenkin selvästi radikaalimpaa ratkaisua kuin muut, jotka olivat ns. maatalousmoratorion ja akordimenettelyn kannalla. Jo Kansan Pulan ensimmäinen näytenumero tuomitsi akordilakipyrkimykset pienviljelijöiden etujen vastaisina. Lehti väitti lailla olevan merkitystä vain ”suuremmille maatiloille, joiden velkamäärät ovat nousseet siihen määrään, että tila ei niitä enää pysty hoitamaan”. Pankit olivat sen mukaan kiinnostuneita menettelystä vain niiden osalta, eivät pienimpien tilojen osalta. Niiden annettaisiin surutta joutua pakkohuutokauppojen ruoaksi. ”Uudessa parannetussa muodossa oleva akordilaki olisi näin ollen suurtilallisten auttamista pientilallisten kustannuksella – – –”.¹³⁵

Pula-ajan ohjelma vaatikin, ettei pienviljelijöiden eikä keskisuurten tilojen haltijoiden tiluksia, rakennuksia eikä irtaimistoja saisi enää ulosmitata eikä pitää pakkohuutokauppoja ja vaikeuksiin joutuneet olisi heti vapautettava maksamasta korkoja veloistaan. Ne olisi pyyhittävä pois. Velkapääoma olisi siirrettävä nykyisiltä velkojilta valtiolle tai Maakiinteistöpankille valtion takaamia lyhytaikaisia ja korottomia obligaatioita vastaan. Siten velkojen takaajat vapautuisivat takaussitoumuksistaan. Velallisten olisi alettava kuolettaa velkapääomaansa kolmen vuoden kulluttua siten, että kunakin vuonna kuoletettaisiin kolmen prosentin määrä. Ohjelman mukaan olisi itsepetosta puhua velkojen vakauttamisesta, jos korkojen maksu jatkuisi vakautusyrityksien aikana. Umpikujasta ei olisi muuta ulospääsyä kuin ”pakkohuutokauppojen keskeyttäminen – ja velkain järjestely pulaohjelmassamme mainitulla tavalla”.¹³⁶

Liikkeen antimonopolistisia vaatimuksia edusti mm. ”välikäsiliikkeiden” voiton luovuttaminen takaisin viljelijöille. Ennen kaikkea arvosteltiin suuria keskusliikkeitä, Valiota, Karjakuntaa, Vientikunta Munaa jne., jotka pulaliikkeen väittämän mukaan polkivat köyhän maatalousväestön tuotteiden (maidon, kerman, lihan, kananmunien ym.) hintoja. *Pula-ajan ohjelman* mukaan niiden tulisi luovuttaa osa voitostaan valtion valvomaan erityiseen rahastoon, joka suorittaisi kahdesti vuodessa ”hinnanlisäyseriä” pienviljelijöille ja keskisuurten tilojen haltijoille. Oltiin pidettävä silmällä, etteivät kyseiset suurliikkeet saisi kirjanpidon avul-

Muhoksen pulamiehet suorittivat vuoden 1934 marraskuussa Yrjö Leinon kehotuksesta matkan Helsinkiin hallituksen ja eduskuntaryhmien puheille. Kuva lähtötunnelmista. Takana vasemmalta lukien Martti Keskitalo Kestilästä, Jaakko Lämsä Säräisniemeltä. Edessä vasemmalta lukien Eino Aitamurto ja Väinö Mustonen Muhokselta sekä Emil Ojaniemi (myöh. Kokko) Alatorniolta (Kuva kirjoittajalla).

la pimitetyksi voittoja itselleen.¹³⁷

Velkaantuminen ja työttömyys johtivat pula-aikana veronmaksukyvyn heikkenemiseen. Liike vaatikin verohelpotuksia ”pienviljelijäin ja keskiuuruisten talonpoikaistilojen viljelijäin kuin myös mäkitupalaisien, palkollisten ja työväen osalle”. Sen mielestä näiltä ryhmiltä ei saisi ulosmitata omaisuutta maksamattomien verojen vuoksi. ”Köyhemmät ja enemmän pulasta kärsivät” olisi vapautettava niin valtion kuin kuntienkin veroista sekä kirkollisveroista, eikä kunnallista äänioikeutta saisi riistää maksamattomien verojen vuoksi. Ratkaisuna verotukseen *Pula-ajan ohjelma* esitti suuryhtiöiden veroruuvien kiristämistä. Kansallis-Osake-Pankin, Pohjoismaiden Yhdyspankin ja Helsingin Osakepankin verotaakkaa olisi lisättävä. Samaan ryhmään voitaisiin lukea myös erilaiset puutavarayhtiöt, koronkiskurit, ”tukkukauppakeinottelijat”, arvo-paperipörssin ja maatila- sekä ”kaupunkitalonvälittäjät”. Verotuspolitiikkaa olisi muutettava ylipäänsä niin, ettei ”edellämäinuilte jää mitään oikeutta eikä mahdollisuutta voiton nylkemiseen silloin kun suurin osa kansaa, joka leivän kasvattaa ja työt tekee, on pulassa ja ahdistuksessa”¹³⁸

Koska savotat olivat käyneet 1920-luvun lopussa vähiin, ja pula-ajan ensimmäisinä vuosina oli työttömyyttä, työttömyyskysymys oli yksi oivallinen propagandan aihe. Jo liikkeen perustamiskokouksissa oli kiinnitetty huomiota tähän. *Pula-ajan ohjelma* vaati viipymättä hätäaputoita niin, että kolmen kuukauden kuluttua olisi jo puolet työttömistä työllistetty ja puolen vuoden päästä 3/4. Palkkaa näistä töistä olisi maksettava riittävästi elannon saamiseksi. Jos töitä ei olisi, työttömille olisi järjestettävä säännöllistä valtion avustusta. Sitä olisi maksettava myös niille pienviljelijöille, jotka olisivat menettäneet sivuansiomahdollisuutensa pula-aikana. Erikoista tässä oli se, etteivät minkään muun pulaliikkeen ohjelmat sisältäneet vaatimuksia työttömien avustamiseksi, vaan päinvastoin suhtautuivat melko penseästi kaikkien sosiaalimenojen lisäämiseen.¹³⁹

Liikkeen herravastaisuus näkyi mm. siinä, että pulaohjelmassa vaadittiin niin valtion kuin kuntienkin virkamiesten vähentämistä. Vaatimus oli tyyppillinen muillekin pulaliikkeille ja yleensäkin 1920- ja 1930-lukujen talonpoikaistolle. Erikoisuus liikkeen vaatimusluettelossa oli ”henkisen työn tekijäin” tukeminen, mitä ei voida millään tavalla selittää paikallisista oloista syntyneeksi. Kohdan muotoutumiseen oli ilmeisesti vaikuttanut kommunistien kiinnostus sivistyneistöä kohtaan.¹⁴⁰

Ylipäänsä Muhoksen liikkeen pulaohjelman vaatimukset olivat radiikaaleja. Vaikka on luonnollista, että vaikeuksissa olevat pienviljelijät olivat innokkaita vaatimaan olojensa parantamista, *Pula-ajan ohjelmasa* ja Kansan Pulassa esitetyissä näkemyksissä heijastui selvästi SKP:n vaikutus. SKP oli vaatinut jo 1920-luvulla pienviljelijöiden verotaakan keventämistä, avustuksia köyhälle talonpoikaistolle ja työläisille, työtä työttömille jne. Pula-aikana se oli kehottanut entistä painokkaammin köyhiä talonpoikia esittämään tietynlaisia vaatimuksia. Koska sillä oli

vaikutusta Muhoksen pulaliikkeeseen, oli luonnollinen seuraus, että se yritti juuri tätä kautta propagoida omia näkemyksiä julkisuuteen. Sen oli oltava kuitenkin varovainen, ettei sen osuus vain paljastuisi. Mm. moratorion ja akordimenettelyn vastustaminen sekä avustuksien vaatiminen vaikeuksiin joutuneille olivat suoria kopioita SKP:n vuosien 1931 ja 1932 päätöksistä.

5. OSALLISTUMINEN VAALEIHIN JA KANNATUS

Vuoden 1933 eduskuntavaaleista muodostui uusien pienpuolueiden ja -liikkeiden esiinmarssi. Kansan Pulaa askarrutti ennen vaaleja, osallistuisiko Muhoksen liike niihin ja esiintyisikö se omana vaaliliittona vai ei. Lehti raotti huhtikuun alussa salaperäisyyden verhoa: ”Tulevat todennäköisesti menemään itsenäisesti ensi kesän vaaleihin.” Virallisesti liikkeen vaalikampanja alkoi huhtikuun lopussa, jolloin Pulatoimikuntien Keskustoimikunta ilmoitti liikkeen osallistuvan *Pulamiesten vaaliliitolla* Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä eduskuntavaaleihin.¹⁴¹

Päätös lienee syntynyt jo hyvissä ajoin, ennen kuin asia päätettiin julkisuuteen, vaikka liikkeen äänenkannattaja näyttelikin jonkin aikaa asiasta tietämätöntä. Ajatus osallistumisesta oli mitä ilmeisimmin Yrjö Leinon kehitelemä, sillä Mustosen kertoman mukaan Muhoksella pidettiin vuoden 1933 kevättalvella jonkinlainen neuvottelukokous, johon osallistuivat mm. Leino, Mustonen, Aitamurto ja Laamanen ja jossa oli puhetta vaaleista. Mustosen mukaan Leino piti tärkeänä, että pulaliike esiintyisi itsenäisenä vaaliliittona ja että se asettaisi ehdokkaikseen Mustosen ja muutamia muita henkilöitä, jotka olisivat pulaliikkeelle myötmielisiä. Pulaliikkeen julkinen johto noudattikin kehotusta. Ajatus bulvaaniliikkeen osallistumisesta vaaleihin ei ollut SKP:lle uusi. Jo Karjalan talonpoikien liikkeen yhteydessä sitä oli pidetty tärkeänä. Siten Muhoksen liikkeenkin kohdalla lienee ollut alusta lähtien selvää, että äänestäjien suosiosta kilpailtaisiin, jos siihen olisi mahdollisuus.¹⁴²

SKP:lle oli tärkeää saada kiellettyjen kommunistien listojen tilalle kellollisia vaihtoehtoja maaseutuäänestäjiä varten. Sosiaalidemokraatit eivät kelvanneet Pohjois-Suomen kommunisteille vielä vuoden 1933 vaaleissa. Muhoksen liikkeen ehdokkaiksi yritettiinkin vetää sellaisia henkilöitä, joihin SKP:llä oli joko yhteys tai joihin se saattoi luottaa. Vaaliliiton ehdokkaiksi tulivat Väinö Mustonen, haapajärveläinen Matti Oravakangas ja nivalalainen Aukusti Lepistö,¹⁴³ joista ainakin Mustoseen ja Oravakangaseen oli yhteys.¹⁴⁴ Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä pulamiesten oli sen sijaan tyydyttävä ”villiin” listaan, sillä sinne tarkoitettu vaaliliitto, jonka ehdokkaaksi oli asetettu Yrjö Leinon kanssa aikanaan Berliinin talonpoikauskongressissa ollut alatorniolainen Edvin Mäkinen, hylättiin, koska hänen katsottiin osallistuneen kommunistien toimintaan.¹⁴⁵ Pulaliike kehotti sen jälkeen pohjoisen vaalipiirin kannattajaan kirjoittamaan vaalilippuunsa Eino Aitamurron nimen.¹⁴⁶

Jos vaaleissa mukana olleiden uusien yrittäjien kannatus jäi yleisesti ottaen pieneksi, ei *Pulamiesten vaaliliiton*kaan kannatus ollut erityisen suuri. Sen menestys oli selvästi heikompi kuin esim. Kalajokilaaksoon keskittyneen kansanpuolueen, joka sai yli 8500 ääntä (15.3 %) vaalipiirissä ja kaksi kansanedustajaa. Muhoksen liike sai nimittäin vain vaivaiset 645 ääntä. Pohjoisesta vaalipiiristä pulamiesten ”villi” lista lienee saanut vain muutamia ääniä.¹⁴⁷

Vaalien jälkeen Kansan Pula kirjoitti, ettei ollut tapana, että ”totuuden puhuja saisi yösijaa – – – emme suinkaan olleet jättäytyneet pulaohjelmamme toteuttamiseen nähden yksinomaan noiden parin kolmen mahdollisen edustajapaikan varaan. Sillä ei niillä yksin mitään ohjelmia läpi viedä, ellei ole myöskin suurempaa ja voimakkaampaa kansan tahtoa takana”.¹⁴⁸ Ei myöskään SKP:n johto ollut tyytyväinen pulaliikkeen menestykseen. Odotukset olivat olleet korkealla, mutta käteen jäi pelkkä luu. SKP:n KK:n vuoden 1933 täysistunnossa talonpoikaiskysymyksestä alustanut Antti Hyvönen ruoti varsin voimakkaasti pulamiesten vaalitoimintaa. Hän uskoi pulaliikkeen heikon menestyksen aiheutuneen siitä, että liike oli aitautunut vaalikamppailun aikana liiaksi ”fasismin lailisiin raameihin ja kadotti alkuperäisen tappeluluonteensa, jonka pohjalta se syntyi”. Se ei ollut kehittänyt vaalien yhteydessä pakkohuutokauppojen lopettamista vaativaa joukkoliikettä. Estääkseen itseensä kohdistuvat iskut se pyrki antamaan Hyvösen mielestä sellaisen kuvan, että se toimi laillisella pohjalla.¹⁴⁹

Alustajan mielestä Muhoksen liikkeen vaalipuhissa oli ilmennyt jopa lahkolaispiirteitä, sillä liike oli lähtenyt vaalikampanjaan ”ikäänkuin salavihkaa eikä se tapahtunut joukkoliikkeen yhteydessä”. Vaikka vaalit menivätkin heikosti, liike ei ollut menettänyt kuitenkaan merkitystään. Sitä olisi alustajan mielestä edelleenkin kehitettävä ja ohjattava voimakkaaseen taistelutoimintaan pulakysymyksiensä pohjalla. Hyvöstä askarrutti erityisesti se, miksi pulamiesten vaaliliitto ei ollut menestynyt Kalajokilaaksossa, vaikka siellä vaikuttavat kansanpuolueen perusjärjestöt olivat hyväksyneet liikkeen ohjelman ja vaikka vaaliliiton ehdokkaana oli ollut nivalalainen Lepistö. Hän piti osasyynä heikkoon menestykseen sitä, että EK oli juuri ennen vaaleja hajottanut kommunistien organisaation jokilaaksossa ja pidättänyt useita SKP:n työntekijöitä, jotka olisivat muuten voineet vaikuttaa äänestyskäyttäytymiseen toimimalla kentällä.¹⁵⁰ Ainakin osittain Hyvönen osui oikeaan.

Alustaja esitti purevaa kritiikkiä myös SKP:n illegaalisia lehtiä kohtaan. Ne suhtautuivat hänen mielestään välinpitämättömästi talonpoikaiskysymykseen. Siihen olisi saatava parannus. Vaalit olivat opettaneet, miten talonpoikaisliikettä ei saisi ryhtyä rakentamaan. Hyvä esimerkki siitä oli alustajan mielestä Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä tehty yritys, ”jonka takana oli n. s. Läheniemien ryhmä”. Koska tämän Karjalan talonpoikien liikkeen läheniemeläisen haaran lämmitysyritys jäi aivan olemattomaksi, se sai alustajan moitteet. Vaikka maahan olisi pitänyt saada kesän 1932 jälkeen kiireen vilkkaa vahva pienviljelijöiden joukkoliike, sitä ei ollut syntynyt. Oli selvää, ettei minkäänlainen nurk-

Muhoksen pulamiesten hiihtokilpailut Mäkelässä 8. 3. 1936 (ks. Kansan Pula 23. 3. 1936. Kuva kirjoittajalla).

kakuntainen yritys, jolla ei olisi joukkoluonnetta, ja joka ei olisi talonpojille tunnettu, saisi kannatusta. Alustajan mielestä koteloituminen vaivasi osittain myös Muhoksen liikettä, mutta erityisesti se vaivasi Läheniemien yritystä, joka ei kelvannut SKP:lle.¹⁵¹

Toisin kuin eduskuntavaaleissa liikkeellä oli menestystä kunnallisvaaleissa, joissa se sai vielä samana vuonna muutamia valtuutettuja eräillä paikkakunnilla. Vaaleihin pulamiehet lähtivät hyvissä ajoin propagomalla erilaisista aiheista Kansan Pulassa.¹⁵² Tuloksena olikin liikkeen kotikonnuilla saatu vaalivoitto. Pulamiehistä tuli nimittäin Muhoksen valtuuston suurin ryhmä seitsemällä edustajalla 17 mahdollisesta.¹⁵³

Vuoden 1936 eduskuntavaaleihin pulaliike alkoi valmistautua jo vuoden alussa, mistä oli merkinä saman vuoden helmikuussa asetettu valtakunnallinen vaaliorganisaatio. Sen tavoitteenahan oli laajentaa liikettä kansanrintamahengessä. Kun vaalit olivat jo ovella, oli vielä epäselvää, menisikö liike jonkun toisen ryhmittymän kanssa vaaliliittoon vai yrittäisikö se yksinään. Puhetta oli yhteistyöstä sosiaalidemokraattien ja Suomen pienviljelijäin puolueen kanssa. Kohta kävi kuitenkin selville, ettei kumpikaan vaihtoehto toteutuisi.¹⁵⁴ Niinpä pulamiesten oli tyydyttävä omaan vaaliliittoon. Siinä koettiin kuitenkin takaisku, sillä niin Oulun läänin eteläisen kuin pohjoisenkin vaalipiirin listat jäivät ”villeiksi”. Eteläiseen vaalipiiriin tarkoitettu lista hylättiin vaaliasiakirjoissa esiintyneiden puutteellisuuksien vuoksi, pohjoisen vaalipiirin listan asiakirjat taas myöhästysivät.¹⁵⁵ Siten pulamiehillä oli oikeastaan vain kaksi ehdokasta: eteläisessä vaalipiirissä Väinö Mustonen ja pohjoisessa vaalipiirissä Arvid Oukka.^{155a} Muissa vaalipiireissä liikkeellä ei tiettävästi ollut ehdokkaita.

Koska SKP oli kansanrintamapolitiikan aikana yrittänyt lähestyä sosiaalidemokraatteja, joita kommunistit tukivat vuoden 1936 eduskuntavaaleissa jo varsin laajasti, tämä aiheutti Muhoksen liikkeen kannattajakunnassa jossakin määrin hajaannusta. Mm. SKP:n Kemin piiriorganisaattori kehotti Kolarin kommunistien johtajaa Eemeli Lakkalaa ennen vaaleja vaikuttamaan siihen suuntaan, että pulamiesten äänet menisivät Lapissa, missä pulaliikkeellä ei ollut sitäkään merkitystä kuin etelämpänä, sosiaalidemokraattien ehdokkaalle. Lisäksi Lakkala sai kertomansa mukaan Ruotsin kautta SKP:n käskyn aloittaa propagandan teko sosiaalidemokraattien ja kansanrintaman hyväksi.¹⁵⁶ Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä oli tilanne suunnilleen sama. Myös SKP:n Oulun piirikomitea ryhtyi tukemaan sosiaalidemokraatteja ja kehotti äänestämään heitä.¹⁵⁷ Siten pulaliike jäi vaille entistä tukea. Vaalitulos oli sen mukainen: eteläisessä vaalipiirissä liike sai noin 280 ääntä ja pohjoisessa vaalipiirissä noin 470 ääntä.¹⁵⁸

Vuoden 1936 kunnallisvaaleissakaan ei ollut enää entistä menestystä. Vaikka liike osallistui vaaleihin muutamilla Pohjois-Suomen paikkakunnilla, valtuustopaikat olivat kiven alla.¹⁵⁹ Parhaiden aikojen jäämisestä menneisyyteen puhui mm. se, että pulamiehet menettivät Muhoksella kaksi paikkaa saaden viisi paikkaa 17:stä mahdollisesta.¹⁶⁰

Kannatus jäi vuosien 1933 ja 1936 vaaleissa heikoksi. Suurinta se oli liikkeen syntysijoilla Muhoksella, missä liike sai vuoden 1933 eduskuntavaaleissa 216 ääntä (18,9 %).¹⁶¹ Muhoksen pulaliikkeestä ei muodostunut ainakaan vaalien valossa tarkasteltuna koskaan sellaista vahvaa joukkoliikettä, jota sen taustavoimat olivat toivoneet. Liike jäi luonteeltaan melko paikalliseksi – samaan tapaan kuin toisetkin pulaliikkeet – ja poikkesi siinä mielessä esimerkiksi Keski-Euroopan vahvoista protestiliikkeistä.

Muhoksen pulaliikkeen kannattajakunta lienee koostunut pienviljelijöistä. Aiemmin liikkeen kannattajat olivat olleet todennäköisesti maalaisliittolaisia, pienviljelijäpuoluelaisia, kommunisteja, ehkäpä jossakin määrin sosiaalidemokraattejakin. Monille liike lienee ollut kanava purkaa pula-aikana kasaantuneita paineita. Oli tarvetta protestoida ”herroja” vastaan. Kommunisteille liike merkitsi enemmän. Se oli toimintakanava, jollaisia lapualaisvuosina ei juuri ollut. Pohjois-Suomen kommunisteilla lieneekin ollut varsin laajasti tiedossa, että SKP suhtautui myötämielisesti Muhoksen liikkeeseen ja että sillä oli myös vaikutusta tähän. Myös siitä oltiin perillä, että liikkeen ehdokaslistoilla olleet henkilöt olivat yhteistyössä kommunistien kanssa. Eri asia on, missä määrin laajat työläispiirit halusivat tukea tällaista liikettä, jonka johdossa oli vuoden 1918 sotaan valkoisten joukossa vapaaehtoisena osallistunut entinen suojeluskuntalainen. Sen lisäksi, että työläiset aliarvioivat yleisesti talonpoikaiskysymyksen merkitystä, myös tämä aiheutti ennakkoluuloja. Eivät edes kaikki paikkakuntalaiset ”hoipertelijakommunistit” hyväksyneet liikettä,¹⁶² vaikka SKP olikin kehottanut menemään liikkeeseen mukaan. SKP:n tuki ei tehnyt siitä laajaa kansanliikettä. Siihen olisi tarvittu myös työläisten tuki.

Mielenkiintoinen piirre liikkeessä oli se, että Väinö Mustosella oli varsin runsaasti kannatusta paikallisen lestadiolaisväestön keskuudessa, vaikka hän itse olikin eronnut kirkosta.¹⁶³ Lestadiolaisten mukanaolo ei ollut vain muhoslainen ilmiö. EK oli havainnut samanlaisia piirteitä Tornionlaaksossa,¹⁶⁴ mikä on tulkittava lähinnä kai liikkeen populistiseksi vivahteeksi. Mahdollisesti lestadiolaisia viehätti Mustosen karismaattistyyppinen persoona, hänen taipuvaisuutensa uskonnollisuuteen, hänen esiintymisensä raittiusmiehenä ja valtionkirkon kritikoijana, ja yleensäkin se, että Muhoksen pulaliike – niin kuin toisetkin protestiliikkeet – oli voimakkaasti ns. antiestablishment-liike, joka oli oppositiossa valtarakenteita vastaan ja arvosteli niitä säännöllisesti. Ehkä kirkon ja pappien arvostelu Kansan Pulan palstoilla ja kaikki valtionkirkkoa vastaan suuntautunut toiminta oli lestadiolaisten mieleen. Ilmeisestikään he eivät tienneet lähdettä, mistä arvostelu kumpusi.¹⁶⁵ Koska Mustosen hyvät suhteet lestadiolaisiin olivat yleisesti tunnettuja, se hämäsi jossakin määrin viranomaisia ja lisäsi ehkä joidenkin työläisten ennakkoluuloja liikettä kohtaan.

6. ”VALTAKUNNAN VAARALLISIN LIIKE” – VAI OLIKO?

Vasemmistopienviljelijöiden liikkeiden yhteydessä oli esiintynyt jo 1920-luvulla antifasistisia ja -militaristisia piirteitä, jotka tulivat esille myös Muhoksen pulaliikkeessä. Jo liikkeen alkutaipaleella oli Kansan Pula kirjoittanut melko säännöllisesti fasismiin nousua ja oikeistoliikkeitä vastaan. Kun kansanrintamataktiikka otettiin SKP:n käyttöön vuonna 1935, Muhoksen liike kytkeytyi selvästi samaan yhteisrintamaan, jota kommunistit yrittivät luoda oikeistolaisuutta vastaan. Kommunistien tavoitteena oli talonpoikaiskysymyksen alalla muodostaa maanlaajuinen pienviljelijäliike, joka palvelisi parhaalla mahdollisella tavalla kansanrintama-aatetta, taistelisi sotaa ja fasismia vastaan sekä toimisi teollisuusproletariaatin liittolaisena ja reservinä, kun niin tarvittaisiin.

Kansan Pula kirjoitti 14. 9. 1935 Helsingissä aiemmin pidetystä rauhankokouksesta ja Ranskassa samoihin aikoihin etenevästä kansanrintamasta. Samassa numerossa ilmoitettiin pulaliikkeen toiminnan päämäärä: ”Pulaliike taistelee sotaa, fascismia ja kaikkea vääryyttä vastaan.”¹⁶⁶ Lehti palasi vielä saman vuoden aikana useita kertoja kansanrintama-aiheeseen ja jyräsi sen puolesta. Lehden kirjoituksista näkyi, että pulamiesten johto oli omaksunut kirjaimellisesti kansanrintaman perusfilosofian, josta tuolloinen neuvonantaja Toivo I. Sormunen ja mahdollisesti muutkin olivat sitä valistaneet.¹⁶⁷

Yritykset soveltaa kansanrintaman ajatuksia eivät rajoittuneet pelkästään Kansan Pulaan. Vuoden 1935 marraskuulla Muhoksella järjestettiin nimittäin yleinen pulakokous, jossa pohdittiin mm. sitä, miten liikkeen tulisi suhtautua yhteisrintamaan sotaa ja fasismia vastaan. Tilaisuuden avaajana toiminut Väinö Mustonen selosti lehtitietojen mukaan vallitse-

vaa poliittista tilannetta. Hän analysoi fasismia ja oli sitä mieltä, että ”jos se saa rauhassa järjestyä vallankaappausaikomuksissaan niin voi se, vaikka heikoillakin voimilla yhtäkkiä yllättää kansan ja toteuttaa hurjat aikomuksensa”. Kokous oli yksimielinen siitä, että liike tulee taistelemaan sotaa ja fasismia vastaan yhteisrintamassa muiden samalla tavalla ajattelevien kanssa. Pulamiehet antoivat julistuksen, jossa he perustelivat yhteisrintamapäätöstään päivä päivältä lisääntyvällä fasismin vaaralla.¹⁶⁸

Julistuksen mukaan ”sotamoolokki” imi päivittäin sotaverojen kautta talonpoikien verta ja ryösti heidän työnsä heidelmät. Pulaliike ei voinut hyväksyä sitä, että ”sotahullut herrat ajattelemattomasti tämän naamion takaa ryhtyvät kaiken sen varjossa rakennetun kansan omaisuuden rikki repimään ja maahan tallaamaan”. Samalla tavalla kuin sodanvaara uhkasi myös kansainvälinen fasismi, josta Saksa oli hyvä esimerkki. ”Me emme voi sallia sitä, että ne henkilöt, jotka tahtovat saada Suomessakin aikaan hitleriläisen valtakomennon, olisivat valmiita murskaamaan kaiken sen minkä olemme taistelleet. – – Ei, me emme salli sitä, vaan tulemme taistelemaan yhä vapaampien elämänoikeuksien puolesta. Eläköön fascisminvastainen taistelu!”¹⁶⁹ Vaikka on ymmärrettävää, että tavalliset pienviljelijät pelkäsivät ja vastustivat sotaa ja fasismia, julistuksen sanamuoto paljasti, etteivät muhoslaiset pienviljelijät olleet yksinään asialla.

Kansanrintama-ajatus näkyi myös Muhoksella 15.–16. 2. 1936 pidetyssä kokouksessa. Se antoi Väinö Mustosen, Eino Aitamurron ja karkkilalaisen Arvo Aaltosen, johon mm. SKP:n Uudenmaan piirin organisatorilla oli yhteys, huoleksi laatia julistuksen ajankohtaisista kysymyksistä. Tuleviin vaaleihin liittyneessä julistuksessa nousivat kansanrintamatunnukset selvästi esille: ”Fascismin vastainen rintama on järjestettävä kuten Ranskassa ja Espanjassa, laajan kansanrintaman pohjalle. Sellainen onkin jo meidänkin maassa kehittymässä, mutta sitä vastustavat sos. -dem. johtajat ja muut fascismin suojelijat.”¹⁷⁰ Kansanrintamatunnukset toistui myös Arvid Oukan kirjoittamaksi merkityssä kirjoituksessa *Mitä talonpojan tulee tietää*, jota levitettiin vaalien alla myös kirjaseinä ympäri maakuntaa. Siinä julistettiin: ”Kun me kaikki rauhaa rakastavat sankoin joukoin liitymme yhä laajenevaan sodan- ja fascisminvastaiseen kansanliikkeen ja ihmisoikeuksien puolesta taistelevien liikkeen riveihin, niin tämä liike paisuu sellaiseksi mahtavaksi voimaksi, joka ei ainoastaan pysäytä fascistiemme parhaillaan kehittämää laajaa hyökkäystä, vaan antaa sille murskaavan iskun.” Luonnollisesti kansanrintamatunnukset tulivat esille myös vuoden 1936 eduskuntavaaleissa.¹⁷¹

Mahdollisesti juuri se, että liikkeen lehti *Kansan Pula* ja raastupaan sittemmin johtanut kirjaneen *Mitä talonpojan tulee tietää* kirjoittivat varsin julkeasti kansanrintaman puolesta, sai kommunistien uuteen taktiikkaan vasta tutustuneen EK:n varpailleen. Varsinkin EK:n Oulun osastolla Muhoksen pulaliikettä alettiin pitää ”entistä vaarallisempana”. Koska kyseinen osasto oli saanut jo muutaman vuoden ajalta tietoja siitä, että Muhoksella kävi SKP:n organisaattoreita, se oli yhä halukkaampi ryhty-

mään liikkeen kohdalla ”leikkauksiin”. Etenkin osaston kanslisti N. O. Suomela edusti tätä linjaa. Vuoden 1936 huhtikuussa hän kirjoitti EK:n päällikölle Esko Riekille, että hän oli ryhtynyt laatimaan Muhoksen pulaliikkeestä erityistä muistiota, jonka hän lähettäisi Helsingin pääosastolle toimenpiteitä varten. Hänen mielestään Mustonen ja joitakin hänen lähipiiriinsä kuuluvia voitaisiin pidättää ennen tulevia eduskuntavaaleja, panna asia Vaasan Hovioikeuteen ja estää siten pulamiesten eduskuntaan meno. Suomela oli varma tuomioista. Hän jatkoi:

En suinkaan lähde intoilemaan liikaa sillä lähetänhän PM. tarkistettavaksi ja pyydän po siunausta yritykselle. Toivoisin ettei nyt masennettaisi mieltäni, sillä olin huomaavinani, ettei po niinkään suurta väliä pidä tuosta pulaliikkeestä vaikka se tällä hetkellä on valtakunnallemme vaarallisin liike maassamme. Siellä Helsingin liepeilläkin näytään tuon liikkeen taholta asetettavan eduskuntaehdokkaita ja kyllä kai kommunistit heitä äänestävät, kun tietävät, mitä tuo liike ajaa takaa.¹⁷²

Kun Suomela lähetti muistionsa Helsinkiin, eivät EK:n pääosaston lainoppineet – tuomarit Rinne ja Pankko – olleet niinkään varmoja, että pulaliikettä vastaan mahdollisesti nostettavasta prosessista seuraisi tuomioita. Muistiota tarkastelleiden mielestä Suomela oli tehnyt muutamissa paikoin liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä puutteellisin todistein.¹⁷³

EK ei ollut kuitenkaan aivan yksimielinen asiasta. Sitä paitsi aina oli mahdollista hankkia lisätodisteita liikettä vastaan. Kun kuulustelija Rusko Sihvonen tutustui Suomelan muistioon vuoden 1936 kesäkuussa, hänkin oli jossakin määrin epäröivällä kannalla Suomelan ehdottamaan ”leikkaukseen” nähden. Todistusaineisto ei ollut kovin pitävä. Sihvonen piti kuitenkin jutun vireille panoa tärkeänä. Hänen mielestään ei saisi luottaa kuitenkaan siihenkään, että kuulusteluissa mahdollisesti saataisiin pidätetyiltä liikettä vastaan raskauttavia tietoja. Sihvonen korosti, että jos pidätyksiin ryhdytään, tulisi todistusaineiston olla aukoton, sillä – kuten hän jatkoi – hän näki tässä ”ek:n ensimmäisen toimenpiteen kansanrintamaa vastaan kokonaisuudessaan. Tästä jutusta alkaisi kaskenviertäminen Lassiloiden, Sundströmien, Ryömien ja muiden Iversevien eri nimillä kansanrintamassa toimivien järjestöjen lakkauttamiset ja toimintakiellot. Todistusaineisto muhosliikettä vastaan siis olisi valmisteltava ja käsiteltävä näin pitkällä tähtäimellä, siis pyrittäessä osoittamaan, että muhosliike ainakin vuoden 1935 aikana on omaksunut kansanrintaman eli siis kominternin käskyjen eteenpäinviemisen ja juuri sen perusteella on rikollisena lakkautettava”.¹⁷⁴

Sihvosen mielestä todistusaineisto Muhoksen pulaliikkeen osoittamiseksi kansanrintaman osaksi ja rikolliseksi toiminnaksi oli jo olemassa. Se koostui Kominternin VII kongressin päätöksistä, EK:n pääosaston laatimista muistioista yhteis- ja kansanrintamasta ja Muhoksen liikettä kerätystä aineistosta. Vaikka ”leikkaus” ei olisi helppo, Sihvonen katsoi, että juuri pääosaston olisi ryhdyttävä siihen ja suoritettava se. Sihvonen maalaili kansanrintaman edessä vielä voimattomaksi jääneelle pääosastolle houkuttelevia utukuvia. Hänen mielestään pulaliike tulisi tällä tavalla varmin lakkautetuksi. Ja mikä tärkeintä – Sihvonen korosti – kyseessä olisi ennakkotapaus. Koska Muhoksen liikettä vastaan oli

senttään parempi aineisto kuin muuta kansanrintamaa vastaan, saataisiin jutun päätöksestä ”prejudikaatti kansanrintaman rikollisuudesta”. Sihvonen myönsi, että menettely, jota noudatettaisiin, olisi samanlainen kuin vuonna 1930 kommunisteja vastaan. Tällä kerralla juttua lähdetäisiin puimaan vieläkin köykäisemmällä aineistolla ja enemmänkin EK:n arvovaltaan nojautuen. Ainakin tuomari Rinne kääntyi Sihvosen esittämien näkemyksien kannalle. Hänenkin mielestään pääosaston olisi ryhdyttävä tuumasta toimeen.¹⁷⁵

Tuskin EK:n pääosaston miehet kiinnostuivat vuoden 1936 keväällä Muhoksen pulaliikkeestä tavallista enemmän siksi, että kyseessä olisi todella ollut ”valtakunnallemme vaarallisin liike”, kuten Suomela oli väittänyt. Eihän pulaliike ollut saanut paljonkaan ääniä vaaleissa, eikä sillä ollut toimintaa kuin pienellä alueella. Suomelan puheet olivat lioittelua. Toisaalta on sanottava, ettei SKP:llä ollut viime aikoina ollut menestystä juuri millään muullakaan työsaralla. Puolue oli pahasti aallonpohjassa. EK:n pääosaston kasvavan kiinnostuksen taustalla lienee ollut erityisesti se, mistä Sihvonen mainitsi. Jos Muhoksen liike voitaisiin todistaa rikolliseksi, siitä saataisiin prejudikaatti koko kansanrintamaa vastaan. Sillä tavalla kansanrintaman paisuminen saataisiin kuriin. Kyseessä oli EK:lle tyypillinen preventiivinen toiminta.

EK:n pääosasto ei ryhtynyt kuitenkaan mihinkään toimiin Muhoksen miehiä vastaan ennen kuin vasta vuonna 1937. Miksi niin tapahtui? EK:n huomio keskittyi kohta sitä vastaan alkaneeseen polemiikkiin sensaatiomaisesti paljastuneiden muistioiden vuoksi. Lisäksi EK:n aineisto kommunistien osuudesta Muhoksen liikkeeseen ei ollut tuossa vaiheessa vielä kovin hyvä. Vuonna 1934 pidätetty Yrjö Leino ei ollut kertonut sanallakaan käynneistään Muhoksella eikä osuudestaan Kansan Pulan toimittamiseen saatikka SKP:n rahojen välittämisestä pulamiehille. Pidätyksissä mahdollisesti saatavista tiedoista ei ollut hajuakaan. Vaikeassa tilanteessa ei ollut mahdollisuuksia ryhtyä riskeeraamaan. Epäonnistuminen Muhoksen liikettä vastaan heikon aineiston vuoksi olisi ollut vasta paljastuneiden muistioiden jälkeen jo liikaa. Niinpä ”leikkaukseen” ryhtyminen jäikin aina vuoden 1937 kesään, jolloin Salmin rajavartiosto pidätti Suojärvellä Suomeen pyrkivän Kauno Emil Laineen. Vuonna 1932 Neuvostoliittoon loikannut Laine, joka oli ollut aikanaan puuhaamassa ensimmäistä Muhoksen pulakokousta koolle, ryhtyi EK:n kanssa yhteistyöhön. Runsaan kuulustelupöytäkirja-aineiston lisäksi EK sai miehestä taitavan provokaattorin, jonka myötävaikutuksella Muhoksen miehet voitiin pidättää.¹⁷⁶

Vaikka Muhoksen pulaliike oli yhtynyt vuoden 1936 lopussa Suomen pienviljelijäin puolueen ja kansanpuolueen kanssa pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueeksi (s. 299) ja lakannut siten käytännössä olemasta, se ei estänyt ryhtymästä pidätyksiin. EK:n yhteistyökumppaniksi antautunut Kauno Emil Laine järjesti Muhoksella ”ylimääräisen pulakokouksen”, jonka jälkeen liikkeen entiset johtomiehet Väinö Mustonen, Eino Aitamurto, Juhon Laamanen, Heikki Mäkeläinen, Eero Henttunen, Perttu Hyrkäs, Arvid Oukka ja Toivo I. Sormunen pidätettiin.¹⁷⁷ Tapaus herätti

runsaasti julkisuudessa huomiota ja sitä yritettiin käyttää uutta pienviljelijäpuoluetta vastaan. Vaasan Hovioikeus ja sittemmin Korkein Oikeus tuomitsi muut paitsi Oukan ja Hyrkäksen eri pituisiin rangaistuksiin valtiopetoksen valmistelusta.¹⁷⁸

Kalajokilaakson pulaliike (1931 – 1936)

1. LIIKKEEN ALKUVAIHEET JA LUONNE

Kun pakkovasarat paukkuvat,
ja ryöstäjät meitä haukkuvat,
seuraukset, mihin se johtaa,
saatte kuulla aivan kohta,
millaisen tunteen vallitessa,
on isäntä taloan hallitessa,
taloaan ja tavaroitaan,
joita vähän väliä vasaroidaan,
menee kaikki työ ja tarmo,
kaukana on siitä armo.¹

Pula-aika koetteli myös Kalajokilaaksoa. Yhtäkkiä kasaantuneet vaikeudet pakkohuutokauppoineen, köyhtyminen sekä avun viipyminen radikalisoivat aste asteelta paikallista talonpoikaisväestöä.² Kalajokilaakson talonpojat nousivat ajamaan etujaan samalla tavalla kuin Etelä-Suomen pulasta kärsivät talonpojat olivat hetkeä aiemmin tehneet. Kalajokilaakson pulaliike³ sai alkunsa vuoden 1931 helmikuussa, jolloin Nivalassa pidettiin jokilaakson ensimmäinen huomattava pulakokous. Vastaavanlaisia kokouksia järjestettiin kohta ympäri maakuntaa, vaikka välillä olikin hetken aikaa rauhallisempaa. Nivalassa ja Ylivieskassa niitä pidettiin useita. Mainituista kunnista tulikin jo liikehdinnän alkuvaiheessa paikallisen pulatoiminnan keskuspaikkoja.⁴

Liike pysyi aluksi maltillisena, mutta tilanteen vaikeuduttua ja tyytymättömyyden kasvaessa erilaiset tunteenpurkaukset voimistuivat ja lisääntyivät. Ulosottojen ja pakkohuutokauppojen pelossa elävä väestö pitkästyi odottamaan valtiiovallan lupaamaa apua. Tyytymättömyys näkyi mm. siinä, että pulamiehet alkoivat arvostella Kalajokilaakson valta-alueena tunnettua maalaisliittoa ja sen paikallisia johtajia, etenkin Kyösti Kalliota. Mm. Ylivieskan pulakokouksessa (2. 10. 1931) maalaisliittoa nimitettiin ”manttaalipösöjen puolueeksi”. Samalla vihjailtiin uuden maalaispuolueen tarpeellisuuteen. Kyseisessä kokouksessa ilmeni niin voimakasta herravastaisuutta ja radikalismia, etteivät kaikki mukana olleet voineet hyväksyä sitä.⁵

Maalaisliiton vastaisuus ei ollut tuossa vaiheessa vielä kovin laajaa, sillä pulaliikkeen johdossa oli mainittuun puolueeseen kuuluvia henkilöitä. Lisäksi johtavia maalaisliittolaisia oli mukana kokouksissa.⁶ Maa-

laisliitolle uskollisuuteen viittaa sekin, että liike sanoutui irti mm. ylituotannosta (Suomen pienviljelijäin puolueesta) ja muusta puoluetoiminnasta vuoden 1931 lokakuussa pidetyssä kokouksessa. Pulamiesten johtajien mielestä tuli pyrkiä ainoastaan taloudellisten vaikeuksien voittamiseen, ja siksi pulatoimikuntien toiminnan tulisi tapahtua ”puhtaasti pulan torjunnan merkeissä”.⁷ Myöhemmin maalaisliittoa kyllä arvosteltiin voimakkaasti, ja vuoden 1932 keväällä ja kesällä pulaliikkeen toiminnassa näkyi jo selvästi maalaisliiton vastaisuutta kautta linjan.⁸

Kalajokilaakson pulaliike sai alkunsa seudulla, missä keskimääräinen tilakoko oli suurempi kuin muualla Oulun läänissä ja missä maanviljelys menestyi hyvin. Alue ei kuulunut varsinaiseen pienviljelysvyöhykkeeseen, vaikka tietenkin sielläkin oli pienviljelmää.⁹ Liike nousi vahvalta maalaisliittolaisalueelta, missä kommunisteilla (sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestöllä) ei ollut vaaleissa ollut juuri menestystä.¹⁰ Voidaan sanoa, että esimerkiksi Nivalalla oli selvästi ”valkoinen” menestyminen, sillä siellä ei ollut esiintynyt juuri punakaartilaisuutta vuonna 1918, mutta sen sijaan paikkakunnalla oli ollut vahva suojeluskunta, jonka perinteitä vaalittiin 1920- ja 1930-luvullakin. Harjoitukset olivat yleisiä, ja suojeluskuntaan kuului väkeä lähes joka talosta. Ilmeisesti monet pulamiehetkin olivat mukana kyseisessä maanpuolustusjärjestössä.¹¹ Vastapainona Nivalalle oli läheinen Ylivieska, jossa oli taas ollut huomattava punakaarti vuonna 1918, vaikka muuten ei Ylivieskakaan ”punaisuus” kajastanut erityisemmin 1920- ja 1930-luvulla.¹²

Oman sävynsä Kalajokilaakson liikkeelle antoi herännäisyys (körttiläisyys), jonka vaikutus näkyi mm. pukeutumisessa ja muussa arkipäiväisessä elämänmenossa. Yleistä oli, että herännäispukuihin sonnustautuneiden pulamiesten kokouksista muodostui eräänlaisia hartautilaisuuksia, joissa saatettiin veisata ja pitää herravihalla höystettyjä uskonnollisävyisiä puheita vallitsevista oloista. Esimerkiksi 2. 10. 1931 Ylivieskan Raudaskylässä pidetyssä pulakokouksessa, jossa olivat läsnä mm. johtavat paikalliset pulamiehet (körttiläisiä) ja maalaisliiton ”lestadiolaisiipeen” kuulunut kansanedustaja K. A. Lohi, veisattiin juuri Lohen ehdotuksesta virsi 440: ”Valittaa täytyy totta ja surra suuresti, kun vääräys vallan ottaa ja pahuus paisuupi – – –”.¹³ Liikkeellä oli itse asiassa siis varsin samanlainen kasvualusta kuin lapuanliikkeellä. Yhteistä oli mm. maalaisliittolainen perusta, vuoden 1918 vapaussotaperinnön vaaliminen, herännäisyys ja antikommunistisuus.¹⁴

Yhtäläisyyksistä huolimatta liike poikkesi eräiltä osin ratkaisevasti lapualaisuudesta ja rintamaiden pulaliikkeistä.¹⁵ Sen maltillisuus ja oppositioasenne lapualaisuuteen ja Maakuntain liikkeeseen näkyi mm. suhtautumisessa Maakuntain liikkeen Ostrobotnian ohjelmaan. Ylivieskan maakunnallinen pulakokous (18. 10. 1931) ei nimittäin hyväksynyt tämän lapualaisten vaikutuksen alaisena syntyneen ohjelman luonnosta, joka oli lähetetty eri liikkeille kannanottoja varten. Kalajokilaaksoiset tekivät siihen muutamia lisäyksiä ja jättivät sopimattomiksi katsomiansa kohtia kokonaan pois.¹⁶ Kun ohjelma oli myöhemmin käsiteltävänä Helsingin Ostrobotnian kokouksessa, äänestivät Kalajokilaakson pula-

miesten edustajat (nivalalaiset Heikki Niskanen ja Heikki Niemelä sekä ylivieskalaiset Jaakko Kallio ja Jaakko Kivioja) Ylivieskan kokouksen valtuuttamina ohjelmaa vastaan, jäivät mielenosoituksellisesti pois pääministerin luona vierailleesta yhteislähetystöstä ja kävivät hänen luonaan omana ryhmänään. Siitä huolimatta Ostrobotnian kokous hyväksyi ohjelman.¹⁷

Kalajokilaakson pulaliikkeen ottama kanta merkitsi rajan vetämistä lapuanliikkeen ja pulaliikkeiden yhtymistä ajaneiden¹⁸ sekä sen välille. Tosin Kalajokilaaksostakin kuului joskus ääniä eri liikkeiden yhtymisen puolesta. Pulatoiminnassa näkyvästi mukana ollut nivalalainen jääkäri-vääpeli Juho (Johannes) Koutonen ehdotti mm. vuoden 1932 alussa, että Kalajokilaakson liike asettuisi Ostrobotnian ohjelman taakse. Ehdotus ei saanut kannatusta. Paikallinen pulaliike päätettiin pysyttää Ylivieskan kokouksien ponsien kannalla – ja laillisuuden tiellä.¹⁹ Liikkeen erilaisuus verrattuna lapuanliikkeeseen ja Maakuntain liikkeeseen sekä kielteisyys niiden linjaa kohtaan näkyi selvästi myös suhtautumisessa Mäntsälän kapinaan, johon lapualaiset olivat yhtyneet täysin purjein ja johon muutamilla Maakuntain liikkeen miehilläkin nähtiin olleen kytkentöjä.²⁰ Sen sijaan Kalajokilaakson pulamiesten edustajat kävivät muutamien muiden pulamiesten kanssa hetikohta Mäntsälän tapahtumien jälkeen vakuuttamassa hallitukselle, etteivät pulamiehet olleet lainkaan kapinallisten tukijoita eivätkä he olleet osallistuneet tapahtumiin.²¹

Kalajokilaakson pulaliikkeellä oli läheistä yhteistoimintaa Loimaan pulamiesten kanssa. Vuoden 1932 alussa nämä ryhmittymät pohtivat yhdessä mm. sitä, miten pulamiehet voisivat parhaiten saavuttaa tavoitteensa rauhallisin keinoin. Vaikka tuolloin käydyissä keskusteluissa korostettiinkin lujan ja päättäväisen toiminnan merkitystä, tarkoituksena ei suinkaan ollut pyrkiä tavoitteisiin väkivallan tietä. Loimaalla syntyneen vararikkoliikkeen kanssa harjoitetusta yhteistoiminnasta oli näkyvin ilmaus vuoden 1932 helmikuussa toteutettu osto-, myynti- ja maksulakko, joka jäi kuitenkin pahasti Mäntsälän kapinan jalkoihin eikä tuottanut pulamiehille erityisempiä tuloksia.²²

Kalajokilaakson pulaliikkeen vaatimukset olivat hyvin samantapaiset kuin etelän liikkeillä. Ne eivät olleet kuitenkaan yhtä oikeistosaivyyisiä, mitä osoittaa jo kiista Ostrobotnian ohjelmasta. Vuosien 1931–1932 pulakokouksissa vaadittiin mm. koron alentamista, pakkohuutokauppojen lopettamista, maksujen lykkäämistä, virkamiesten palkkojen alentamista, sosiaalilakien ja oppivelvollisuuslain uudelleen arvioimista ja tarkistamista talonpojille liian rasittavina. Näiden lisäksi oli muitakin vaatimuksia, jotka liittyivät oleellisesti maanviljelijöiden elinehtojen parantamiseen.²³

Pulaliike alkoi radikalisoitua näkyvästi vuoden 1932 keväällä, sillä taloudelliset olot olivat entistä vaikeammat, ja apu näytti yhä viipyvän. Pulaliikkeen johto piti omakohtaista toimintaa näistä syistä entistä tärkeämpänä. Lähitulevaisuudessa päätettiin järjestää maakunnallinen pulakokous, jonka tehtävänä olisi evästää kansanedustajia pulakysymyksillä tulevaa istuntokautta varten.²⁴ Koska pakkohuutokaupat lisääntyivät

kesän kynnyksellä, tilanne oli pulamiesten kannalta katsottuna toivoton. Kun Ylivieskassa järjestettiin 1. 6. 1932 laaja kokous, sen pääteemaksi nousi kysymys, miten toimintaa jatkettaisiin eteenpäin. Mielialat olivat kireällä. Jotkut pulamiehistä olivat taipuvaisia hyväksymään ja vastaanottamaan niitä avuntarjouksia, joita oli tullut niin oikealta kuin vasemmalta. ²⁵ Pulaliikkeen johto halusi kuitenkin pysyä erillään hämäristä puuhista. Se ei kannattanut lapuanliikkeen ja pulaliikkeiden yhdistämistä. Kalajokilaaksolaiset korostivat sitä, että pulaliike tähtäsi vain taloudellisten vaikeuksien voittamiseen. Se ei halunnut sotkeutua samalla tavalla politiikkaan kuin lapualaiset. ²⁶

Mainittu kokous ei halunnut hyväksyä lapualaisten, Maakuntain liikkeen ja eräiden pulamiesryhmien yritystä parantaa tilannetta adressipuu-halla. Siinä esiintyneet vaatimukset olivat kokouksen mielestä liian jyrkät. Kalajokilaaksolaiset päättivät tyytyä vielä vanhoihin keinoihin. Pulaliikkeen johto asetui nimittäin sille kannalle, että vallitsevassa tilanteessa olisi viisainta yrittää saada eduskunta ylimääräiseen istuntoon pohtimaan vaikeaksi käynnyttä tilannetta. Se päätti kääntyä ”omana miehenä” pidetyn eduskunnan puhemiehen Kyösti Kallion puoleen maanmiehen hädästä ja epätoivosta kertovalla viestillä, josta ei puuttunut kuitenkaan päättäväisyyttä. Kalliolle osoittamassaan kirjeessä pulamiehet muistuttivat puhemiestä mm. siitä, että eduskunta oli kokoontunut ylimääräiseen istuntoon myös kieltolakiasiaassa, jota tärkeämpänä he pitivät kuitenkin omaa asiaansa, sillä nyt oli kyseessä talonpojan jokapäiväinen leipä. Viestinsä lopussa pulamiehet varottivat vielä siitä, että ahdingon vuoksi tilanne saattaisi riistäytyä kohta käsistä, ”minkä jälestä emme vastaa niistä mahdollisista seurauksista, jotka pulatilanne voipi aiheuttaa, vaan vastuu luonnollisesti jää kannettavaksi niille henkilöille jotka näitä toimenpiteitä vastustaa”. ²⁷

Yritys saada eduskunta ylimääräiseen istuntoon kariutui. Puhemies Kallio ei suostunut pulamiesten vetoomukseen. Hän ei ilmeisesti ymmärtänyt tilanteen vakavuutta, mistä häntä myöhemmin arvosteltiin kotikulmilla ja minkä vuoksi hän oli vähällä jäädä valitsematta seuraavissa eduskuntavaaleissa. ²⁸ Puhemiehen kysymykseen ottama kielteinen kanta oli vaikutukseltaan kohtalokas maalaisliiton kannatukselle Kalajokilaaksossa, sillä viimeistään tuossa vaiheessa paikallisen pulaliikkeen jo aiemmin onnahdellut luottamus maalaisliittoon ja sen johtoon (Kallioon) loppui.

Pulaliike lähti Kallion vastauksen jälkeen omille teilleen. Mm. pulatoumikunnan johtomiehenä toiminut Heikki Niskanen, joka oli ollut pitkään varsin maltillinen ja hillinnyt muita, julisti 10. 6. 1932 pidetyssä Raudaskylän pulakokouksessa selvin sanoin, että pulamiehet tarvitsevat oman puolueen. Siitä oli ollut puhetta tosin ennenkin, muttei samaan sävyyn. Kysymys voitiin Niskasen mukaan ottaa esille seuraavassa kokouksessa, joka päätettiin pitää 17. 6. 1932 Oulaisissa. ²⁹ Siitä oli tarkoitus tehdä ”kokousten kokous”, jossa keskusteltaisiin ”nykyhetken tärkeistä taloudellisista kysymyksistä” ja jossa päätettäisiin ryhtyä ”todella tehokkaihin toimenpiteisiin pulakysymysten ratkaisemiseksi”. ³⁰ Oulais-

ten kokous ei nähnyt kuitenkaan koskaan päivänvaloa, sillä tapahtumat etenivät kiihtyneen ilmapiirin vallitessa muita teitä. Kalajokilaakson pulamiehillekin oli koittanut aika ”ryhtyä sanoista tekoihin”.

2. SKP JA NIVALAN PULAKAPINA

2.1. TAPAHTUMIEN YLEISPIIRTEET

Jo vuoden 1931 kuluessa oli sattunut muutamia välikohtauksia pulan vaivaamalla maaseudulla. Tunnetuin niistä lienee ollut Piikkiön pakko-huutokaupan häirintä kansallislaulua laulamalla. Kalajokilaakson tilanne ei ollut tuossa vaiheessa vielä yhtä tulehtunut, vaikka pulakokouksia pidettiinkin jo. Enteilevä tunteenpurkaus sattui vasta vuoden 1932 touko-kesäkuun vaihteessa Ylivieskassa, missä aggressiivisesti käyttäytynyt väkijoukko vaati mm. paikallisen poliisikonstaapelin eroa tehtävistään.³¹

Vaikka vuoden 1932 kevättalvella oli koettu yhteiskuntarauhaa järkyttänyt Mäntsälän kapina, jonka jälkeen viranomaiset pelkäsivät uutta välikohtausta,³² tilannetta työkseen seurannut EK ei pitänyt Kalajokilaakson liikehtimistä vielä hälyttävänä. Sen mielestä ”arvostelukykyisimmät” pysyivät liikkeestä erillään. Pulamiehet saattaisivat tulla hyvinkin tyydytytyiksi sillä, että heille annettaisiin riittävästi kokoontumistiloja, EK:n Oulun alaosasto aprikoi. ”Aikansa pitävät kokouksiaan ja ponsiaan ja sitten väsyvät; ikävä vain etteivät näiden kokouksissa juoksujensa takia kunnolla tee kevättöitään.”³³

EK:n tilannearvio osoittautui kuitenkin vääräksi, sillä jo 11. 6. 1932 puhkesi Nivalan rautatieasemalla pulamiesten ja viranomaisten kesken yhteenotto, jonka synnyttämä jännittynyt tilanne uhkasi kehittyä vieläkin vakavammaksi. Välikohtausta, joka kesti muutaman päivän ajan (11.–14. 6.), on yleisesti nimitetty Nivalan konikapinaksi, mutta oikeampaa on puhua pulakapinasta, sillä juuri pula ja sen aiheuttamat taloudelliset vaikeudet olivat pohjimmiltaan kahinoinnin liikkeelle panevia voimia.³⁴ Viranomaiset pitivät tapausta varsin vaarallisena, sillä oli pelättävissä, että liikehtiminen laajenisi. Sitä paitsi Mäntsälän kapinasta ei ollut kulunut vielä montakaan kuukautta. Konflikti jäi kuitenkin paikalliseksi. Siitä huolimatta se oli pulamiesten ja viranomaisten välisistä yhteenotoista suurin. Koska erityisesti Nygård on käsitellyt kyseisiä Nivalan aseman tapahtumia,³⁵ rajoitun tässä yhteydessä selvittämään vain niiden pääpiirteitä ja otan esille sellaisia kysymyksiä, jotka ovat jääneet aiemmin huomaamatta tai joiden esille ottamiseen on jokin muu erityinen syy.

Vuoden 1932 kevällä oli saatu tietoja, joiden mukaan Suomeen oli levinnyt pahaa hevosten näivetystautia. Siihen sairastuneiksi todetut olisivat armotta lopetettava, kuului viranomaisten kanta. Niinpä nivalalainen Sigfrid Ruuttunenkin oli määrätty marssittamaan Hilppa-niminen tam-

*Pulamiehet ryöstivät
S. Ruuttusen viranomaisilta. 11. VI. 32.*

Pulamiesten suora toiminta on alkanut. Sigfrid Ruuttunen riistetään viranomaisten käsistä Nivalan asemalla 11. 6. 1932 (Perinnealbumi 2).

mansa teurastamolle. Ruuttunen ei ollut määräyksestä piitannut, minkä vuoksi kihlakunnanoikeus oli tuominnut hänet sakkorangaistukseen. Sakot olivat jääneet kuitenkin maksamatta, ja Ruuttusen oli lähdettävä niitä sovittamaan Oulun lääninvankilaan. Se oli kauhistus paikalliselle talonpoikaisväestölle.³⁶

Samana päivänä kun Ruuttusen oli lähdettävä kärsimään rangaistustaan, Nivalan asemalle kokoontui huomattava joukko paikallista pulaväkeä. Pulamiesten lisäksi mukana oli ilmeisesti muuten vain asiasta kiinnostuneita ja sellaisia, jotka olivat aluevalvojan luona käynnin vuoksi kirkolla. Koska oli levinnyt huhuja, että sakkovanki yritettäisiin vapauttaa, asemalla oli ehkä tavallista runsaammin myös poliiseja sekä paikallinen nimismies Bertel Vahlgren. Hän ei ollut suostunut pulamiesten pyynnöistä huolimatta lykkäämään vangin passitusta eikä odottamaan pulamiesten lupaamia sakkorahoja, mikä soti ilmeisesti aika tavalla talonpoikaista oikeustajuntaa vastaan. Viranomaisten menettelyn ymmärtämiseksi on kuitenkin sanottava, että he olivat joutuneet vaikeaan välikäteen; heidän velvollisuutensa oli saattaa sakkovanki kärsimään rangaistustaan, muttei heillä ollut lupaa antautua pulamiesten toiveiden ohjailleiksi. Viranomaiset eivät voineet lykätä passitusta kovin helposti epämääräiseen tulevaisuuteen, mitä talonpojat eivät ilmeisestikään ymmärtäneet.³⁷

Koska passituksen lykkäämisestä eikä sakkorahojen odottamisesta päästy asemallakaan yksimielisyyteen, pulamiehet ryhtyivät nimismiehen töykeän käytöksen syyttämänä estämään vangin kuljetusta. Kahi-noinnin alkumerkkinä kuului Heikki Niskasen huuto: ”Tätä miestä ei

viedä.” Lyhyen käsiryksen jälkeen pulamiehet vapauttivat Ruuttusen ja käskivät mennä kotiinsa. Mukiloituaan poliiseja he ryhtyivät käymään paikalla oikeutta ja päättivät kohta erottaa yhden konstaapelin. Vaikka pulamiehet väittivätkin myöhemmin, ettei heillä ollut johtajaa, on sellaisena pidetty yleisesti edellä mainittua Heikki Niskasta, jonka rinnalla näkyviä hahmoja olivat myös jääkärivääpeli Juho Koutonen, Mikko Rättyä, Ville Autio, Jaakko Kivioja ja eräät muut pulamiehet.³⁸

Välikohtauksessa oli väkeä koko Kalajokilaakson alueelta ja hiukan kauempaakin, mikä osoittaa selvästi, ettei kyseessä ollut aivan paikallinen kahakka. Tapahtumien seurauksena pidätettiin nimittäin 234 henkilöä, joista suurin osa oli Nivalasta (134), Ylivieskasta (49), Haapajärveltä (31) ja Sievistä (10). Lisäksi pidätettyjä oli Limingasta, Haapavedeltä, Paavolasta ja Raahesta. Väärin olisi puhua yksistään talonpoikien liikehtimisestä, sillä kahinassa oli mukana myös työväkeä. Pidätetyistä oli yli 33 % työmiehiä, yli 28 % talollisen poikia, lähes 27 % talollisia, lähes 7 % pienviljelijöitä ja lähes 5 % muita. Maatalouselinkeinoista toimeentulonsa saavia oli siis suurin osa.³⁹

Aseman tapahtumien jälkeen pulamiehet alkoivat varustautua ja valmistautua pahimman varalle. Nivalassa ja Ylivieskassa pidettiin salaisia kokouksia, miehiä haalittiin kokoon ja aseistauduttiin. Sovittelun halua kuitenkin ilmeni, eikä väkivaltaisuuksiin ryhdytty, vaikka siihen joillakin jo veri vetikin.⁴⁰ Koska oli vaara, että rauhattomuudet leviäisivät, viranomaiset ryhtyivät pikaisesti varotoimiin. Oulun läänin maaherra E. Y. Pehkonen uskoi tapahtumien tutkimisen poliisitarkastaja V. Suhoselle, sillä paikalliset viranomaiset katsottiin jääveiksi. Maaherra määräsi myös läänin poliisireservejä paikkakunnalle tutkimuksien rauhoittamiseksi. Lisäksi hän pyysi apua Helsingistä. Sisäasiainministeriö komensikin 11. 6. liikkuvasta poliisikomennuskunnasta 50 miestä käsittävän osaston Nivalaan. Se matkusti jo seuraavana päivänä panemaan pohjoisen pulamiehiä järjestykseen.⁴¹

Koska Nivalaan matkustaneen poliisitarkastaja Suhosen ei onnistunut heti päästä tilanteen herraksi jyrkillä toimillaan, vaan liikehtiminen uhkasi laajentua, kiristivät viranomaiset entisestäänkin otettaan. Mäntsälän kapina ja sen jälkeen laaditut ohjeet kapinatapauksien varalta vaikuttivat ilmeisestikin menetelmiin. Myöhemmin on jälkiviisaasti arveltu väärin tietojen aiheuttaneen niiden jyrkkyyden. Ilmoittaessaan 13. 6. lähikuntien viranomaisille tutkimuksien aloittamisesta Nivalassa maaherra Pehkonen kehotti varmistamaan, etteivät järjestyshäiriöt laajentuisi. ”Kun kysymys on joukkotoiminnasta, kehoitetaan poliisipäälliköitä seuraamaan tilannetta kussakin piirissä sekä koettamaan ehkäistä tämän johdosta kokoontumisia ja neuvomaan pysymään erillään, koska kysymyksessä vain rikoksen ja lainvoiman saaneen tuomion täytäntöönpano.”⁴²

Viranomaisten huoli uusista kahinoista ei ollut aivan aiheeton, sillä tapahtumat johtivat liikehtimisiin varsinkin Nivalassa ja Ylivieskassa sekä niiden lähikunnissa, Limingassa, Lumijoella, Tyrnävällä, Kempeleessä, Haapavedellä ja Sievissä. Nivalaan ottivat yhteyttä jopa Loimaan

Nivalan pulakapina oli pulamiesten ja viranomaisten vakavin yhteenotto. Vaikka SKP:llä ei ollut Nivalan tapahtumiin mitään osuutta, maanalainen puolue oli niistä kiinnostunut ja yritti yllyttää pulamiehiä jatkamaan ja laajentamaan liikehtimistä. Kuvassa pulamiehet kerääntyneinä nimismiehen pihalle joukkoköylyä varten 13. 6. 1932 (Perinnealbumi 2).

pulamiehet, joiden apua ei kuitenkaan huolitettu. Loimaalaiset saivat tyytyä julkilausuman antamiseen. Siinä he totesivat muun muassa, että rauha voitaisiin palauttaa vain hallituksen ripeillä toimilla ja eduskunnan koollekutsumisella pulakysymyksiä käsittelemään varten. Pulaliike oli sen mukaan esittänyt ”lukemattomia” kertoja ”oikeutettuja” vaatimuksia, mutta hallituksen toimenpiteet olivat jatkuvasti osoittautuneet riittämättömiksi vaikeuksissa olevien pelastamiseksi. ”Meidät voidaan kukistaa, mutta rauhallisuus ja säännölliset olot palaavat vasta sitten, kun talonpojille on annettu mahdollisuudet ja työrauha ammattinsa harjoittamista varten.”⁴³

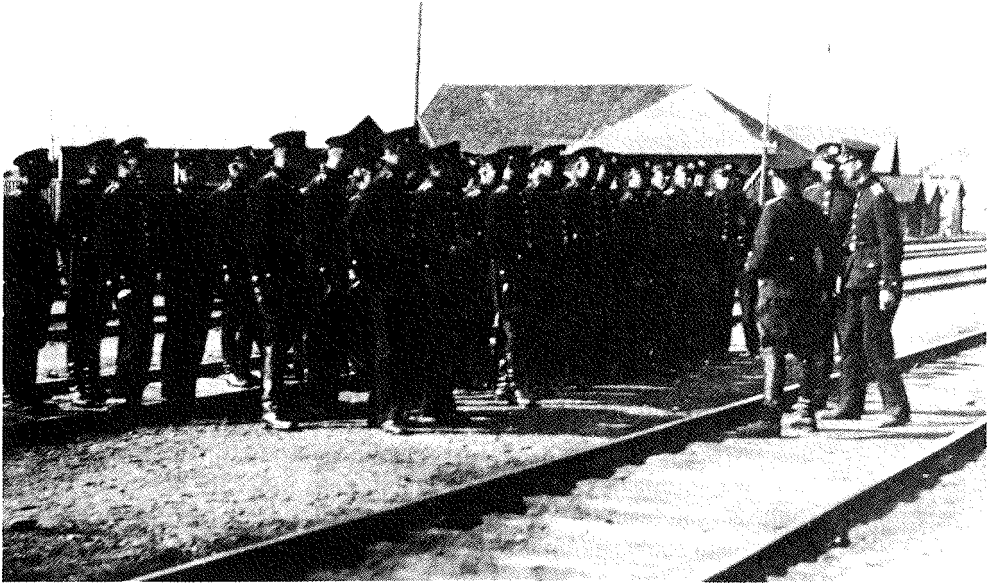
Pulamiesten asemaa heikensi se, että julkisen sanan reaktiot olivat yleensä tuomitsevia. Kokoomuksen Uusi Suomi oli näkevinään ”kommunistista ainesta pulamiesten riveissä”.⁴⁴ Myös Helsingin Sanomat katsoi pulamiehiä karsaasti.⁴⁵ Sosiaalidemokraattien pää-äänenkannattaja Suomen Sosiaalidemokraatti, vaikka se ymmärsikin pulamiehiä toisoin paikoin, asettui samalla tavalla kuin edellä mainitut porvarilliset lehdet järjestystä vaativalle ”pamputuslinjalle”. Lehti ei osannut erottaa epätoivoisten pulamiesten protestia lapualaisten riehunnasta. Se kirjoitti: ”Näyttää siltä, että Suomessa painutaan jonkinlaiseen ”kansanliikkeiden” yleisanarkiaan, mistä ehkä vielä yhdellätoista hetkellä pelastuttaisiin, jos käytäisiin kovalla kouralla tällaisten epäjärjestysten aiheuttajien

niskavilloihin, siksi kovalla kouralla, jotta niin asianomaiset kuin heidän kannattajansakin huomaisivat, että maassa pitää olla järjestys.” Lehdelle Nivalan tapahtumat olivat Mäntsälän kapinan jatkoa, ”lapuanliikkeen harjoittaman kylvön uusimpia hedelmiä”.⁴⁶ Porvarillisista lehdistä vain jotkut maalaisliiton lehdet ymmärsivät pulamiehiä. Ehkä varauksettomimmin talonpoikia puolustamaan asettui oululainen Liitto, joka vertasi Nivalan ja Mäntsälän tapahtumia ironisesti toisiinsa. Sen mukaan Kalajokilaakson aseettomien pulamiesten kurissa pitämiseen oltiin heti valmiita käyttämään voimakeinoja, joihin esivalta ei ollut ennen turvautunut yhteiskuntarauhan kannalta katsoen uhkaavampienkaan tapausten yhteydessä. ”Herrat saavat kapinoida, heidän kanssaan neuvotellaan ja heitä suostutellaan, mutta kun talonpoika osoittaa mieltään, näytetään hänelle kohta kivääriä – – –.”⁴⁷

Koska paine ”kapinan” kukistamiseksi oli ilmeisen suuri, ja koska liikehtiminen jatkui, maaherra päätti pyytää 14. 6. yöllä saamansa tilan-neselvityksen perusteella Pohjanmaan Jääkäripataljoonasta kaiken varalta lisävoimia. Tähän vaikutti maaherran mukaan varsinkin se, että joukossa oli ”erittäin kiihkomielisiä henkilöitä”, joilla oli yhteyksiä ja vaikutusta suojeluskuntaan, ja että oli pelättävissä selkkauksen laajeneminen. Pohjanmaan Jääkäripataljoonasta matkustikin aamuvarhaisella noin 70-miehininen sotilasosasto kapteeni Nikke Pärmin johdolla Nivalaan. Sotaväkeä ei kuitenkaan tarvittu, sillä Kuoppalan taloon majoittuneet pulamiehet antautuivat kohta rynnäkön tehneille poliiseille. Sitä ennen kahinoinnin johtajiksi leimautuneet henkilöt olivat paenneet kuitenkin läheisiin metsiin.⁴⁸

Kun poliisitarkastaja Suhonen oli saanut jutun tutkimukset pidätyksien jälkeen vihdoin kunnolla käyntiin, hän väitti jo 15. 6. alustavissa tutkimuksissa käyneen todennäköiseksi, että nimismiehen ja poliisien mukiloiminen sekä sakkovangin vapauttaminen olivat etukäteen suunniteltuja ja että pulamiehet olivat Nivalassa ja eräissä muissakin Oulun läänin kunnissa – etenkin Ylivieskassa – ”pitemmän aikaa järjestelmällisesti toimineet ja varsinkin suunnitelleet toimenpiteitä valtiovaltaa vastaan mikä on aiheuttanut että järjestys ja kuri on maalaisväestön keskuudessa entisestään siinä määrin heikentynyt että anarkian vaara on olemassa ellei asiaan puututa kovin kourin”. Innokas poliisitarkastaja pyysi maaherralta toimenpiteitä, jotta tutkimukset määrättäisiin koskemaan ”ns pulaliikettä kokonaisuudessaan” (s.o. Loimaan liikettä, Talouspulan Vastustamisliittoa, vararikkoliikettä, Maakuntain liikettä, Kalajokilaakson pulaliikettä ja Muhoksen pulaliikettä) ja että ”pulaliikkeen johtomiehet koko maassa määrättäisiin heti pidätettäväiksi sekä että poliisivoimaa kiireimmiten lisättäisiin niin paljon että se kaikkialla kykenisi palauttamaan erikoisesti pulaliikkeen vaikutus alueella pahasti heikentyneen valtion arvovallan ja ylläpitämään hyvää järjestystä ja turvallisuutta”.⁴⁹

Poliisitarkastaja oli siis valmis hyväksymään erittäin ankarat vastatoimet, ulottamaan tutkimukset ympäri maata esiintyneisiin pulaliikkeisiin sekä pidättämään niiden johtajat, vaikka kuulusteluja ja jutun tutkimuk-

Ennen pulakapinaa Nivala ei ollut koskaan nähnyt niin paljon poliiseja. Sisäasiainministeriö määräsi 11. 6. 1932, että Helsingin kaupungin poliisilaitoksen yhteydessä toimivasta ns. liikkuvasta poliisikomennuskunnasta "oli lähetettävä Nivalaan asian tutkimisen edistämiseksi ja, tarvittaessa, järjestyksen palauttamista varten paikallisen poliisin avuksi 49 miestä ja komennuskunnan apulaispäällikkö". Tästä kommunistit saivat hyvän syyn syyttää hallitusta "pamputuslinjan" käyttöönotosta. Kuvassa komennuskunta Ylivieskassa matkalla Nivalaan (Ylivieskan kirja, s. 496).

sia ei varmastikaan ollut ehditty suorittaa kovin laajasti. Vaikka toisilla pulaliikkeillä ei ollut mitään tekemistä tapahtuneen kanssa, poliisitarkastaja piti niitä, vaikka liikkeiden yhteistoiminta oli ollut aina heikkoa, yhtenä ja samana liikkeenä. Hätköity oli myös se hänen päätelmänsä, että kyseessä olisi ollut pitemmän aikaa valmisteltu salahanke.

Vaikka poliisitarkastaja olikin muutaman päivän päästä valmis tinkimään alkuperäisestä näkemyksestään, hän oli edelleenkin sitä mieltä, että kyseessä oli "ennakolta suunniteltu kapina", jonka hyväksi pulamiehet olivat harjoittaneet kiihotusta pitkän aikaa ja joka aseelliseksi kehittyneenä olisi ilman vastatoimia ja erinomaisia sattumia koitunut "seurauksiltaan arvaamattomaksi ja koko maalle hyvin turmiolliseksi". Nyt hänen mielestään tutkimukset tuli suorittaa normaalissa järjestyksessä: kapinan ja sen valmisteluun osallistuneet johtajat sekä yllyttäjät, aseiden hankkijat, värvärit, väkivaltaisuuksiin osallistuneet ja aseellisina mukana olleet olisi määrättävä tasavallan suojelulain nojalla vangittaviksi. Ilman aseita, passiivisesti mukana olleet olisi erotettava jo tutkimuksen aikana edellä mainitusta joukosta.⁵⁰

Maaherra Pehkonen ei toiminut poliisitarkastajan innostuksen suuntaisesti. Hän katsoi, että oli hallituksen asia päättää kyseessä olevien

toimenpiteiden ulottamisesta laajemmalle kuin Nivalan tapahtumiin; se ei ollut maaherran eikä poliisitarkastajan vallassa. Hän huomautti poliisitarkastajalle, ettei hallitus voinut päättää ennen tutkimustuloksien saamista, kenet vangittaisiin ja kenet vapautettaisiin. Omasta puolestaan maaherra oli sillä kannalla, että tutkimukset olisi suoritettava tavallisessa järjestyksessä ja että rikoslain voimaanpanoasetuksen 20 §:n nojalla olisi vangituksi julistettava johtajat sekä Nivalan asemalla viranomaisten vastustamiseen ja pahoinpitelyyn syyllistyneet henkilöt, jos siihen vain olisi olemassa lailliset perusteet. Jatkotutkimuksia varten olisi syytä pidättää värvärit, aseiden kuljettajat sekä aseellisina mukana olleet henkilöt.⁵¹

Vaikka pulaliikkeen keskuudessa olikin tapahtunut vuoden 1932 keväällä ja kesällä radikalisoitumista, jää loppujen lopuksi perusteettomaksi jutun syyttäjänä sittemmin toimineen poliisitarkastaja Suhosen väite, että pulamiehet olisivat järjestelmällisesti toimineet valtiovaltaa vastaan ja että kyseessä olisi siten ollut ennakoitua valmisteltu kapina. On kuitenkin myönnettävä, että juuri ennen Nivalan aseman kahakkaa pulamiehet mahdollisesti valmistautuivat Sigfrid Ruuttusen vankilaan viemisen vuoksi jonkinlaiseen mielenosoitukseen. Kärjistyneen tilanteen vuoksi se johti avoimeen yhteenottoon viranomaisten kanssa, vaikkei ehkä sellaista ollut aiottukaan. Viranomaisten vastatessa voimatoimilla ja alkaessa puhua kapinasta pulamiehet ryhtyivät varustautumaan, hankkimaan aseita ja kokoamaan miehiä pahimman varalle. Mitään ei ollut enää juuri menetettävissä. Kyseessä oli siis jonkinlainen eskalaatioprosessi, jonka aikana panokset suurenivat molemmin puolin. Järjestelmällisestä varustautumisesta mahdolliseen aseelliseen yhteenottoon ennen kohtalokasta 11. päivää ei voi puhua, sillä kapina ei ollut pulamiesten tavoite. Jos asianlaita olisi ollut niin, olisivat suojeluskuntaan kuuluneet pulamiehet varmasti pystyneet ”parempaan esitykseen”. Sen olisivat taanneet käden ulottuvilla olleet aseet sekä koulutusta saaneet miehet, joita pulamiesten riveissä oli. Vaikka Heikki Niskanen joutui kahakan syntipukiksi, oli paljolti juuri hänen ansiotaan, ettei Nivalassa vuodatettu poliisien eikä sotilaiden verta. Vaikka tapaus oli juridisesti kapina, on oikeutettua puhua primitiivireaktiosta, jatkuvasti kasvaneiden paineiden äkillisestä purkautumisesta ja tilanteen luisumisesta hallinnasta.⁵²

Poliisitarkastaja Suhosen – ja muidenkin juttua selvittelien – suhtautumisessa tapahtumiin oli tiettyä ennakoasenneitumista. Yleensä viranoamiset tulkitsivat tapausta puhtaasti ”kapinapykälän” ahtaasta näkökulmasta käsin. Erikoisesti ennakoasenneituminen näkyi poliisitarkastaja Suhosen hätiköidyssä väitteessä, että kyseessä olisi ollut pitkäaikainen ja järjestelmällinen toiminta valtiovaltaa vastaan, sekä siinä, että hän vakavissaan kuvitteli maan muiden pulamiesjohtajien olleen samassa ”juonessa” mukana. Suhonen osoitti virkamiehenä selvää tietämättömyyttä myös siitä, kuka loppujen lopuksi määräisi syytetoimien laajuuden.

Suhosen asenteita kuvastaa sekin, että hän olisi halunnut säilyttää ta-

Pulakapina houkutteli Nivalaan uteliaita ja monenlaisia avuntarjoajia. Kuvassa Haapaveden nimismies on pysäyttänyt kapinapitäjään matkalla olevat lehtimiehet Vatjusjärven kohdalla, noin 32 kilometrin päässä Nivalasta (HeSa).

pauksen EK:n harteille. Sillehän kuuluivat yleensä salahankkeiden ja erityisesti kommunistien toiminnan tutkiminen. Suhonen näyttääkin epäilleen kommunistien sekaantuneen kahinointiin.⁵³ Selvä osoitus siitä, ettei tapaus ollut aivan yksinkertainen, oli EK:n Oulun alaosaston tyytymättömyys poliisitarkastaja Suhosen ja muidenkin viranomaisien menettelyyn. EK:n Oulun alaosaston päällikkö Eino Pallari oli sitä mieltä, ettei ollut lainkaan viisasta kieltää pulakokouksien pitoa ”maalaisliiton luvatussa maankolkassa” ja ryhtyä kovakouraisiin vastatoimiin pulaliikettä vastaan. Viranomaisethan olivat kieltäneet kokoukset. Hän epäilikin vastatoimien aiheutuneen siitä, ettei poliisi pitänyt ”itsensä nokalle hyppimisestä” ja vielä vähemmän siitä, että sitä lyötiin. Tämän tekosynn perusteella poliisi haki hänen mukaansa valtiovallan tukemana hyvitystä. Erityisesti hän arvosteli poliisitarkastaja Suhosen väitteitä ennakoasenteisiin perustuvina. Hän viittasi myös Suhosen ”kommunistihysteriaan” sekä haluun jättää tapauksen selvittäminen EK:n tehtäväksi.⁵⁴ Myöhemminkin EK:n paikalliset tutkijat olivat sitä mieltä, että viranomaiset olivat menetelleet taitamattomasti Nivalan tapahtumien yhteydessä.⁵⁵

Aikanaan seuranneessa oikeudenkäynnissä syyttäjänä toiminut poliisitarkastaja Suhonen vaati odotetusti rangaistusta kapinasta. Haapajärven käräjiltä, joita käytiin tässä tapauksessa poikkeuksellisesti Oulun

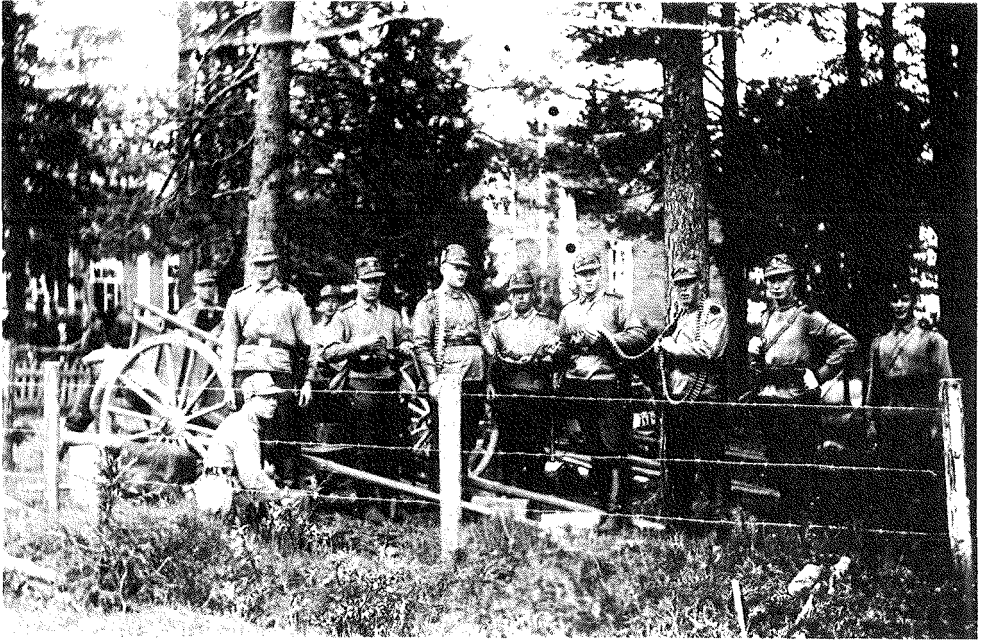
lääninvankilassa, juttu siirtyi Vaasan hovioikeuteen ja sieltä vielä Korkeimpaan Oikeuteen. Se antoi päätöksensä vuoden 1933 kesäkuussa. Pääsyyllisiksi katsotuille Heikki Niskaselle ja Juho Koutoselle oikeus langetti kahden vuoden kuritushuonetuomion, jonka lisäksi monille muille syytetyille annettiin sitä lievempiä tuomioita. Pulamiehiä rangaistiin varsin ankarasti. Mäntsälän miehet olivat sitä vastoin – tavoitteet huomioon ottaen – päässeet varsin vähällä.⁵⁶

2.2 KOMMUNISTIEN SUHTAUTUMINEN, OSUUS JA REAKTIOT TAPAHTUMIIN

Kommunistit olivat seuranneet kiinnostuneina ennen Nivalan tapahtumia ympäri maata esiintyneitä talonpoikaislevottomuuksia. Teoriassa ne tarjosivat SKP:lle hyviä mahdollisuuksia terävöittää maaseudun luokkataistelua. Puolueen joukoilleen antama aktiivinen rooli kysymyksessä näkyi varsin hyvin siinä, että puolueen tavoitteena oli jo jonkin aikaa ollut lähinnä pienviljelijöiden kannatukseen perustuvan vasemmistolaisen pulaliikkeen organisoiminen, joka olikin käynnistynyt vuonna 1931 Pohjois-Suomessa. Nivalan pulakapina sattui siten lähes samoille seuduille, eikä se siksikään jättänyt kommunisteja täysin kylmäksi. Kun välikohtaus tuli tietoon, eivät kommunistit suhtautuneet talonpoikien kahinointiin kuitenkaan erityisen myönteisesti. Tapauksesta oltiin silti kiinnostuneita; kommunistilehdet kirjoittivat siitä alusta asti varsin paljon.

Kun kahakan luonne selvisi, tapahtunutta pyrittiin analysoimaan ja selvittämään tarkasti SKP:n lehdissä sekä ottamaan siitä opiksi tulevaisuuden varalta. Pulakapinasta tuli SKP:lle samanlainen propagandavaltti kuin Bulgarian coup d'état oli ollut Kominternille vuonna 1923. Molempia käytettiin esimerkkinä talonpojille ja työläisille. Pulakapinasta – ja yleensäkin talonpoikaiskysymyksestä ja -levottomuuksista – kirjoittivat varsinkin Vapaus, Punainen Karjala sekä Suomessa ilmestyneet SKP:n illegaaliset monistelehdet. Myös Proletaari sivusi aihepiiriä, ja erityisesti Kommunistissa julkaistiin pulakysymyksiin liittyneitä teoreettisia kirjoituksia.

Leningradilainen Vapaus kertoi 17. 6. 1932, että Pohjois-Suomessa esiintyi laajoja talonpoikaismellakoita ja että ne keskittyivät erityisesti samaan pitäjään, josta oli kotoisin eduskunnan puhemies, ”kulakkipuolueen johtaja” Kyösti Kallio. Lehti tiesi kertoa myös, että kyseisellä alueella (Oulun läänissä) oli maaherrana saman puolueen johtomiehiin lukeutuva E. Y. Pehkonen. ”Liikehtimisten järjestäminen on siis lähtöisin toiselta fasisitaholta, eikä suinkaan mainitun kulakkipuolueen johtomiesten aloitteesta”, lehti arveli. Sen mukaan Nivalaan oli matkalla lähipitäjien talonpoikia, ja sinne oli aikeissa tulla myös ”pulatohtori” Johanson, johon lehti suhtautui kielteisesti. Se kertoi Nivalaan lähetetyn myös runsaasti poliiseja sekä Pohjanmaan Jääkäripataljoona tykkeineen. Lehti

Nikke Pärmin ”komppanian” konekivääriosasto Nivalan kirkonkylän metsikössä (HeSa).

vihjaili, että kyseessä oli sittenkin ”kulakkikapina”, jonka takana olivat lapualaiset. ”Pappi Kareksen neuvo kansanliikkeen järjestämiseksi äskeisessä fasistien edustajakokouksessahan oli se, että tästä lähtien toimitaan nimettöminä ja ilman erikoisiin järjestöihin järjestymättä ja huolehditaan vain siitä, että kansanliike elää ja toimii. Pohjois-Pohjanmaan talonpojat näyttävät omalla tavallaan toteuttavan tätä tunnusta.”⁵⁷

Petroskoilainen Punainen Karjala kertoi Vapauden tyyliin siitä, miten talonpoikia kukistamaan oli lähetetty huomattavia poliisi- ja sotilasosastoja.⁵⁸ Pisimmälle meni Kominternin äänenkannattaja Internationale Presse-Korrespondenz (Inprekorr), joka kertoi artikkelissaan *Bauern-Unruhe in Lappo-Finnland*, että Nivalassa oli sattunut pahoja talonpoikaislevottomuuksia ja että liikehtimisille antoivat pohjaa taloudelliset vaikeudet. Lehti väitti, että ”osasto aseistettuja talonpoikia yritti vallata suojeluskunnan asevaraston, mutta poliisi ja sotaväki löi sen takaisin”. Lehden mukaan Nivala teki sotaleirin vaikutelman (”Nivalas macht den Eindruck eines Krieglagers”). ”Kaikki sinne johtavat tiet ovat sotaväen miehittämiä, jotta apujoukkojen tulo kapinallisille ehkäistäisiin — — —. Eilen aamulla lähetettiin erikoisjunalla osasto pohjalaisia jääkäreitä konekivääreillä ja tykeillä varustettuina kapina-alueelle Helsingistä. Myös suurin osa Oulun poliisia on komennettu kapina-alueelle.”⁵⁹

Vaikka kirjoituksista ei puuttunut lennokkuutta ja mielikuvitusta, kirjoitukset eivät tyydyttäneet talonpoikaiskysymystä tuntevia SKP:n johtomiehiä. Asiaan tartuttiin varsin pian. Tapahtumien lähempi tarkastelu

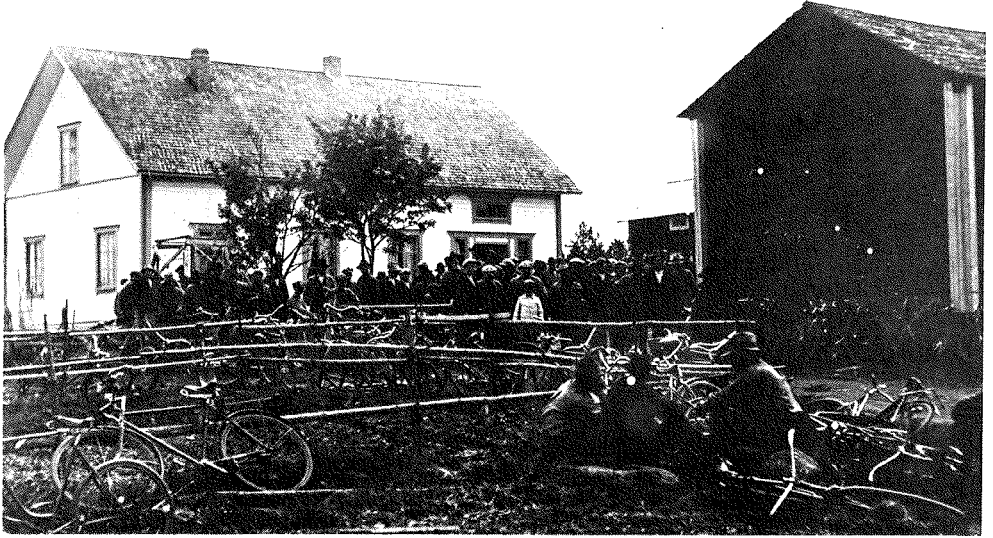
osoittikin, ettei kyseessä ollut Mäntsälän kapinan tapainen liikehtiminen, vaan Nivalassa oli noussut köyhä talonpoikaisto herravaltaa ja kapitalistista järjestelmää vastaan. Talonpoikiin oli liittynyt jonkin verran myös työläisiä. Kyseessä oli siis itseohjautunut sovellutus työväen ja talonpoikien liitosta. Siksi ei saanut puhua enää fasistien johtamasta kapinasta. Tapahtumista oli kirjoitettava myönteiseen sävyyn.⁶⁰ Vapaudessa ja Punaisessa Karjalassa alkoikin kohta esiintyä pulamiesten toimintaa puolustavia ja liikehtimään kannustavia kirjoituksia.⁶¹

Oliko kommunisteilla sitten osuutta Nivalan tapahtumiin? Sellaiseen vihjailivat mm. eräät porvarilliset sanomalehdet⁶² ja sitä näyttää ainakin jossakin määrin epäilleen myös jutun tutkija, poliisitarkastaja Suhonen.⁶³ SKP:n asema ei ollut kuitenkaan koskaan ollut erityisemmin vahva Nivalassa eikä sen lähikunnissa, ja koska se oli lapuanliikkeen aikana käynyt vieläkin heikommaksi, ei kommunisteilla ollut minkäänlaista osuutta konfliktin syntyyn. Kommunisteilla ei ollut myöskään juuri mahdollisuuksia vaikuttaa liikehdinnän aikana tapahtumien kulkuun. SKP:llä ei ollut noihin aikoihin edes puolueosastoa paikkakunnalla, joskin joitakin yksittäisiä puoluejäseniä lienee ollut.⁶⁴

Kommunistien toimintaa työkseen seurannut EK ei uskonut hetkeäkään, että kommunisteilla olisi ollut minkäänlaista tekemistä asian kanssa. EK:n Oulun alaostaston päällikkö Eino Pallari tyrmäsi alkuunsa tapahtumat kommunistien tiliin vierittävät puheet. Hän kirjoitti virkatoverilleen, että suotta lehdet yrittivät maalata kommunismin peikkaa Nivalan taivaalle. Hänen mielestään lehtien olisi tullut tietää, että kiihtyneenä ajankohtana annettiin kovin helposti ”kommunistin titteli” sellaisille, jotka elivät työstä ja olivat kommunistien näköisiä. Väitteille ei löytynyt pohjaa myöskään kommunistien kannatuksen valossa. ”Ryssän tauti on aina ollut heikoista heikoimpia Nivalassa”, Pallari jyräsi.⁶⁵

Vaikka kommunisteilla ei ollut vaikutusta tapahtumiin, ne kiinnostivat SKP:tä. Kun SKP:n KK:n laajennettu täysistunto pidettiin kapinavuoden heinäkuussa, Nivalan tapahtumat nousivat muiden pulakysymysten ohella tarkastelun valokeilaan. Pääalustajana toiminut Antti Hyvönen totesi tuolloin, että vaikka SKP:n johtamaa talonpoikien liikehtimistä olikin esiintynyt, kommunisteilla ei ollut osuutta Nivalan kahinointiin. Tosin hänen mielestään ”puolueen vaikutuksen alainen aines antoi pohjaväriä tapauksille” sielläkin, millä hän mahdollisesti tarkoitti sitä, että liikehtimiseen osallistuneista oli huomattava osa työläisiä ja pienviljelijöitä, joihin SKP:llä saattoi olla jossakin määrin hajanaisia yhteyksiä. Mistään SKP:n johtamasta kapinaliikkeestä ei sovi kuitenkaan puhua, eikä Hyvönekään sitä tarkoittanut.⁶⁶ Niinpä täysistunto tyytyikin aivan oikein toteamaan, ettei puolueella ollut osuutta liikehtimisiin.⁶⁷

Nivalan tapahtumat ja viranomaisten reagoiminen niihin tarjosivat kommunistien propagandalle erinomaisen lähtökohdan. Tilanne oli otollinen siksikin, että osa pulamiehistä oli radikalisoitumisen ja kohtalokkaiden tapahtumien seurauksena ilmeisen halukkaita yhteistoimintaan kommunistien kanssa, vaikkei sitä syntyntykään.⁶⁸ Ensimmäiset

Kuoppalan talon pihalle kerääntyneitä pulamiehiä. Poliisien rynnäkkö ja pidätys lähestyvät (HeSa).

yritykset käyttää talonpoikien nousua hyväksi tehtiin jo varsin pian. Kun Nivalaan oli lähetetty Pohjanmaan Jääkäripataljoonan sotilasosasto panemaan paikkakunnan asioita järjestykseen, oli komennuskuntaan sattunut mukaan yksi kommunistisen nuorisoliiton jäsen (Toivo Friman), joka sai läheltä seurata pulakapinan kukistamista, poliisien ja sotilaiden toimintaa. Sotilasosaston palattua kasarmille kyseinen nuorimies otti yhteyttä Oulun seudun kommunisteihin, joiden sotilasjaoston (SKP:n Oulun piirin sotilasjaoston) määräyksestä joukko kasarmin vasemmistolaisia sotilaita levitti retken vuoksi varta vasten sotilaille kyhättyä julistusta.⁶⁹ Siinä sanottiin seuraavasti:

Pula yhä syvenee. Kurjuus laajojen työtätekevien joukkojen keskuudessa kasvaa niin kaupungissa kuin maaseudullakin. Fassisiterrorista huolimatta työtätekevän väestön liikehtimiset tulee lisääntymään. Niiden tukahduttamisessa aikoo porvaristo käyttää teitä, asetakkeihin puettuja työväenluokan poikia ja, jo Nivalassa on käyttänytkin.

Toverit sotilaat! Mitä teette te? Teitäkö karaistuneita pohjolan työtätekeviä poikia lahtarit käyttäisi pula ym. liikehtimisten estäjinä. Älkää tehkö toista Nivalan reissua, tai jos teette niin yhtykää liikehtiviin talonpoikiin. Ei työtätekevä talonpoikaisto ole vihollisenne. Vaan meidän yhteinen vihollinen on suurporvaristo kaupungissa ja suurmaanomistajat maalla. Lahtariupseerit ovat niiden asiamiehiä ja teidän lähimpiä sortajia. Näitä ja porvareita kohden on kuulat suunnattava, eikä työtätekeviä ja talonpoikia kohden.

Keskustelkaa kasarmillanne tästä Nivalan reissusta. Keskustelkaa työttömyydestä, sillä te olette huomispäivän työttömiä. Vaatikaa 5:n markan päivärahaa ja ihmismäistä kohtelua jne.

Jos teidät vielä komennetaan työläisten ja talonpoikain liikehtimisistä estämään, niin siirtykää liikehtijöiden puolelle. Taistelkaa rintarinnan työläisten ja työtätekeväin talonpoikain riveissä lahtareita vastaan.

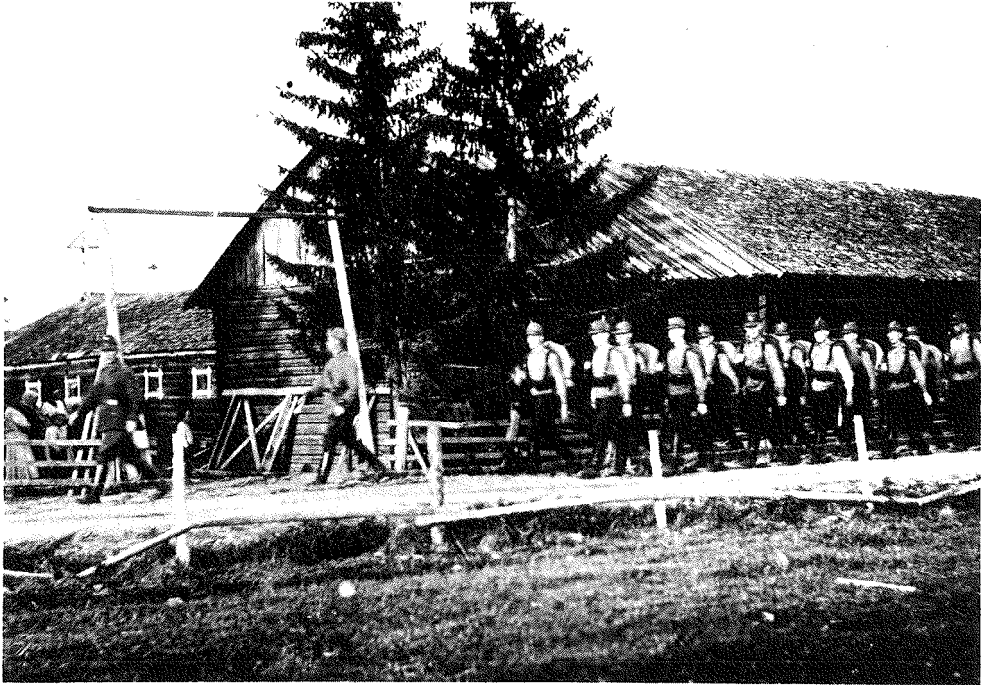
Eläköön työläisten, sotilaiden ja talonpoikain yhteisrintama!⁷⁰

Sen lisäksi, että ”sotilaat” olivat näin itse valistaneet – tietenkin sotilasjaoston myötävaikutuksella – tovereitaan, myös SKP:n piirikomitea tarttui asiaan. SKP:n Oulun piirin monistelehti Tienviitta julkaisi nimittäin *Talonpoikain tervehdyksen sotilaille*. Siinä mainittiin, että Pohjolan talonpojat olivat käskeneet lähettää terveisensä sotilaille, joilta he halusivat lehden mukaan kysyä: ”Te työläis- ja talonpoikaisnuorukaiset, lähdettekö te herrainne komennuksesta kivääri olalla meidän hätäpuolustusrintamassa olevia veljiä ja tovereita vastaan? Ettekö ymmärrä, että me emme ole fasisteja, rahakapitalismin palkkarenkejä, vaan osa teistä, itsestänne, ääretön hätä ja kurjuus on ajanut meidät tälle taistelujen tielle, vaatimaan meille kuuluvia elämisen oikeuksia – – .” Sotilaita varoitettiin siitä, että jos he ampuisivat talonpoikia, se olisi rikos. Sen sijaan, että ampuisivat, heidän tulisi liittyä talonpoikiin. ”Kun saamme varmuuden siitä, ettette käytä aseitänne meitä vastaan, niin silloin meidän liikkeemme tulee saamaan suuremman laajuuden mitä tähän saakka.” Tienviitta katsoi omalta osaltaan aiheelliseksi vielä muistuttaa sotilaita siitä, etteivät he saisi lähteä köyhiä talonpoikia vastaan. Mutta kun kyseessä olisivat lapualaiset, olisi lähdeittävä ja annettava paukkua. ”Nivalan liikehtimiset olivat tervettä talonpoikain omakohtaista liikehtimistä, vaan Mäntsälän laiset kapinat ovat fasismin johtamia, siis meidän työläisten ja talonpoikain verivihollisia.”⁷¹

On ilmeistä, ettei pulamiehillä ollut mitään tekemistä kyseisen ”tervehdyksen” kanssa. Se oli puhtaasti kommunistien propagandaa, SKP:n piiriorganisaattorin aikaansaannos, sillä juuri hän laati suurimman osan piirilehden artikkeleista.⁷² Molemmissa kannanotoissa annettiin ymmärtää, että Nivalan liikehtimiset olivat sellaista talonpoikaisliikettä, jonka kommunistitkin saattoivat hyväksyä ja joka palveli työväen ja talonpoikien liiton kehittämistä. Se ei ollut samanlaista fasisista ”kulakikuhuntaa”, jota oli totuttu viime päivinä näkemään. Siksi sotilaiden ei saisi ryhtyä väkivaltaan tällaista liikehdintää vastaan, vaan heidän olisi asetuttava talonpoikien puolelle ja suunnattava voimansa porvaris-toa ja ”fasistiupseereita” vastaan.

Tähän kiinnitettiin huomiota myös SKP:n KK:n vuoden 1932 laajenetussa täysistunnossa. Antti Hyvönen väitti, että vaikka erityisesti maalaisliitto muokkasi talonpoikia ideologisesti sodan varalta, Nivalan tapahtumien aikana oli esiintynyt armeijan keskuudessa mielipiteitä, että kohta päästäisiin ”fasisteja vastaan taistelemaan”. Ne olivat tuskin kovin voimakkaita. Hyvönen oli näkevinään ilmiössä kuitenkin mahdollisuuksia yhdistää eri työmuotoja. Hänen mielestään työ suojeleuskuntien keskuudessa olisi tullut saattaa osaksi talonpoikien keskuudessa tehtävää työtä samaten kuin työ sotilaiden keskuudessa olisi pitänyt kytkeä aiempaa kiinteämmin työväen ja talonpoikien keskuudessa tehtävään työhön. Ajatuksen taustalla pilkisti Venäjän vallankumouksen aikainen ajatus työväen, talonpoikien ja sotilaiden taisteluliitosta.⁷³

Kun pulakapinan tapahtumat olivat tulleet SKP:n Suomessa olleen vastuunalaisen johdon (KK:n politbyroon) tietoon, se pyrki käyttämään tilannetta parhaan kykynsä mukaan puolueen hyväksi antamalla mm.

Kapina on kukistettu, pulamiehet pidätetty. Kapteeni Nikke Pärmi saa marssittaa käyttämättömät joukkonsa pois (HeSa).

konkreettisia ohjeita puolueen piireille. Piirikomiteoiden tuli yrittää vaikuttaa kapinatapahtumia seuranneeseen kehitykseen hankkimalla mm. jalansijaa Kalajokilaakson pulaliikkeessä.⁷⁴ Se oli sitäkin tärkeämpää, koska Muhoksen liike oli juuri saatu alulle. Kalajokilaakson liikkeen kytkeminen siihen olisi tarjonnut jo varsin hyviä näkymiä pulan vaivamalla maaseudulla.

Tiellä oli kuitenkin monenlaisia esteitä. SKP:n asema oli Oulun piirissä tuossa vaiheessa varsin heikko. Monien pidätyksien vuoksi Pohjois-Suomen asioiden hoito oli täytynyt siirtää tilapäisesti puolueen Kemian piirin organisaattorin harteille. Koska saman henkilön olisi pitänyt ohjata koko alueen illegaalista toimintaa, tehtävä oli alunalkaen toivoton suoritettavaksi.⁷⁵ Vaikka Kemistä olikin matkaa Kalajokilaaksoon, teki SKP:n Kemian piirikokous kuitenkin heti Nivalan tapahtumien jälkeen päätöksen yrittää ottaa yhteyttä pulamiehiin. Tiettävästi tehtävään ryhtyi tuolloinen piiriorganisaattori Oki (Pekka Viktor Heikkinen), koska siihen ei löytynyt muita halukkaita.⁷⁶

Kommunistien aktiivisuus ja lähestymisyritykset tulivat näkyviin myös pulamiesten oikeudenkäynnin aikana. Kommunistit olivat laatineet sitä silmällä pitäen koko maakunnalle osoitetun julistuksen. Siinä he kehottivat Oulun ja lähiseudun työläisten nimissä saapumaan koko maakunnan voimalla 17. 8. Ouluun ”puolustamaan ja vaatimaan vapaaksi tovereitanne, jotka vaatiessaan hätään joutuneille talonpojille elä-

misen mahdollisuuksia, teljettiin vankilaan”. Pulakapinasta vangittujen henkilöiden oikeudenkäynnin oli määrä alkaa kyseisenä päivänä Oulun lääninvankilassa. Julistuksessa hyväksyttiin talonpoikien nousu ja luvattiin edelleenkin tukea heidän toimintaansa. Kyseistä julistusta levitettiin mm. Kalajokilaaksossa. EK:n mukaan niillä oli kuitenkin päivänvastainen vaikutus kuin mitä kommunistit olivat toivoneet, sillä monet pysähtyivät nyt tarkemmin miettimään ehdotettua yhteistoimintaa. ”Kommunistit auttoivat pulamiehiä käsittämään osittaisen päämääränsä samantilaisuuden ja se ei tunnu näitä ilahduttavan.”⁷⁷

Kun SKP:n johto lähetti KK:n vuoden 1932 laajennetun täysistunnon jälkeen sekkaperäiset toimintaohjeet työntekijöilleen ns. HT-kirjeen muodossa, sivuttiin niissä myös Nivalan tapahtumia. Niiden mukaan SKP oli omaksunut periaatteen ”on taottava, kun rauta on kuumaa”. Nivalan tapahtumista oli kirjoitettava edelleenkin oikeassa hengessä:

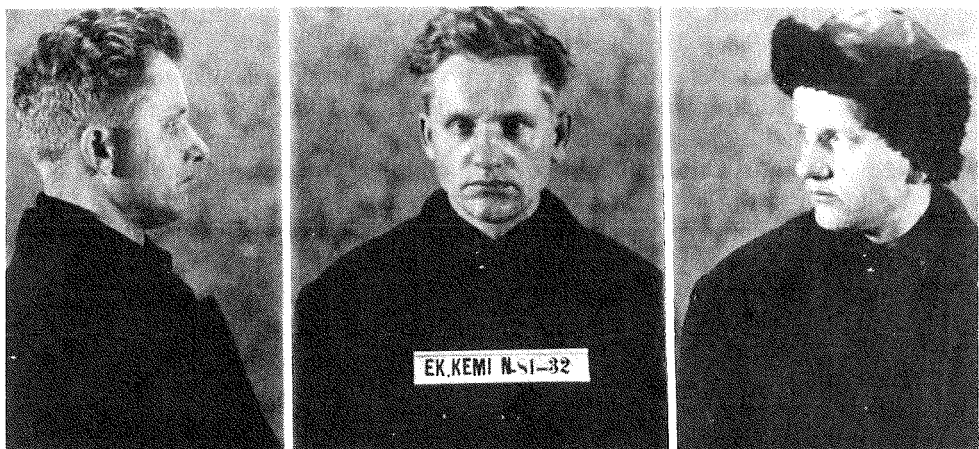
---Nivalan tapauksien selvitystyötä on jatkettava koko maassa ja osoitettava sen valossa talonpojille fasistisen rintaman yhtenäisyys taistelussa taistelun tielle lähteneitä talonpoikia vastaan. Erikoisesti on osoitettava maalaisliittolaisten ja sosialifasistien osuus talonpoikain pamputtajana. Työväen ja talonpoikain liiton käytännölliseksi toteuttamiseksi on välttämätöntä voimakkaalla työllä hävittää työväestön keskuudessa vielä ilmenevää ennakkoluuloa, jopa vihamielisyyttäkin talonpoikia vastaan ja saatava työväestö käytännössä tukemaan talonpoikain vaatimuksia. On käytännössä paljastettava maalaisliiton yritykset saada talonpoikain pulaliike palvelemaan omia tarkoituksiaan, edistään kaikin keinoin köyhien ja keski-varakkaiden eroamista maalaisliiton vaikutuspiiristä. ---⁷⁸

Ohjeissa oli samankaltaisia piirteitä kuin Kominternin vuonna 1923 Bulgarian kommunisteille antamissa. Muutenkin tapaukseen liittyi yhtäläisyyksiä – työläisten ennakkoluuloja myöten.

Kommunistit yrittivätkin osoittaa, että vain he olivat talonpoikien puolella ja ymmärsivät sekä tukivat heidän nousuaan. Vaikka pulamiehillä oli ymmärtäjiä myös Pohjois-Suomen maalaisliittolaisten keskuudessa, kommunistit poikkesivat heistä ratkaisevalla tavalla. He eivät jääneet pelkiksi myötäeläjäiksi, vaan he yrittivät tietoisesti kiihottaa tyytymättömiä talonpoikaisjoukkoja uusiin nousuihin ”riistäjäyhteiskuntaa” vastaan; talonpoikien saattamiseksi ”oikealle” tielle oli hyvät mahdollisuudet olemassa. Niitä pohjusti mm. se, että viranomaiset olivat ryhtyneet voimatoimiin pulamiehiä vastaan ja että yleensäkin pulakapinan tapahtumat oli tuomittu sanomalehdissä. Esimerkiksi sosiaalidemokraattien ja kokoomuslaisten päälehdet olivat asettuneet vaatimaan ”pamputuslinjan” käyttöönottoa. Vain paikalliset maalaisliittolaislehdet ja maalaisliiton Oulun läänin eteläinen piirijärjestö olivat asettuneet julkisesti puolustamaan talonpoikia.⁷⁹ Maalaisliittolaisilla oli kuitenkin muita rasitteita, jotka tarjosivat kommunisteille oivallisia herkutteluhetkiä propagandan työsaralla.

Maalaisliiton kimppuun käymisen mahdollisti erityisesti se, että eduskunnan koolle kutsumisen estänyt puhemies Kallio ja poliiseja sekä sotilaita Nivalaan kutsunut maaherra Pehkonen olivat maalaisliittolaisia. Nyt voitiin maalaisliittoa syyttää jälleen talonpoikien asian unohtamisesta ja vaikeuksiin joutuneiden pamputtamisesta.⁸⁰ Varsinkin puhemies Kallio joutui kommunistilehtien arvosteltavaksi. Vaikka kommunistien Kalliosta aiemmin käyttämät nimitykset olivat olleet varsin lennokkaita

Pekka Viktor Heikkinen eli Oki oli ilmeisen tarmokas SKP:n organisaattori, jolle EK:kin antoi tunnustusta. Koska piirikomitea ei löytänyt sopivaa miestä yrittämään yhteyttä pulamiehiin Nivalan tapahtumien jälkeen, Oki ilmoitti, että hän yrittäisi sitä itse. Ei ole tietoa, miten hän onnistui. Hänen peukalonsa jälki näkyi samoihin aikoihin myös illegaalisen piirilehden (Tienviitan) talonpoikais- ja pulakysymystä käsittelevissä kirjoituksissa. Oki pidätettiin vuoden 1932 lopulla Kemissä Kivikolla (EK-VALPO).

ja vähemmän mairittelevia, ehkä leningradilainen Vapaus ylitti kaikki aikaisemmat luonnehdinnat. Se kirjoitti 22. 6. 1932: ”Merkillepantavaa on myöskin se, että Suomen eduskunnan puhemiehen, maalaisliittolaisesta kulakkitilallisesta Suomen pankin yhdeksi johtajaksi kohonneen työläissyöjän Kyösti Kallion suurpääoman asiamiehenä tekemät teot ja politiikka ovat olleet näiden liikehtimisten yhtenä välittömänä aiheuttajana. Hän kieltäytyi pulassa olevien talonpoikien eduskunnan kokoontumisvaatimukseen vastaamasta. Kallio itse yritti aivan vakavin naamin sanomalehdille selittää, että liikehtimiset johtuivat siitä, kun nuo liikkeenjohtajat ja ”kiihottajat” — — — ovat muka hänen kilpailijoitaan valtiollisella vaalikentällä. Selvää on, ettei kulakkipöso Kallio tällaista selitystä itsekään usko — — —.”⁸¹

Talonpoikien olisi kommunistien mukaan turha yrittää etsiä apua porvaripuolueilta ja sosiaalidemokraateilta, jotka kaikki olivat ”rahavaltiaiden asiamiehiä ja kätyreitä”. Kommunistit muistuttivat talonpoikia vuodesta 1918, jolloin nämä olivat heidän mukaansa tietämättömyyttään asettuneet valkoisten puolelle. Kommunistit olivat havainneet, ettei Nivalassakaan pidetty enää puheita ”vapaan talonpojan” kunniaksi. Nyt olivat juhlapuheet vangitsemismääräyksiä. Juhlamarsalkkoina olivat sotaväki ja Helsingistä varta vasten tuotetut työläisten ”pamuttamiseen erikoisesti koulutetut poliisihurtat”. Vaikka talonpojat olivat nousseet ajamaan oikeuksiaan, siihen oli vastattu poliiseilla ja sotaväellä.⁸²

Kommunistit, jotka eivät uskoneet parlamentaaristen keinojen auttavan talonpoikia, katsoivat, että Kalajokilaakson talonpoikien keskuudessa vallitsi vielä tässä suhteessa harhakuvitelmia. Talonpojissa oli säilynyt usko ”fasistivaltion olemattomaan haluun auttaa työtätekeviä talonpoi-

kia”. Kommunistien mielestä eduskunta ei kuitenkaan voinut eikä hallnutkaan ryhtyä mihinkään ratkaiseviin toimenpiteisiin talonpojan hädästä päästämiseksi.⁸³

Nivalan tapahtumien – ja erityisesti talonpoikien nousun epäonnistumisen – analysoimiseen kiinnitettiin paljon huomiota. Virheenä pidettiin sitä, että talonpojat olivat yrittäneet yksin – ilman työläisten apua – vapautua porvariston ja ”riistäjien” ikeen alta. Kommunistit kritikoivat myös paikallista työväkeä välinpitämättömästä suhtautumisesta talonpoikien liikehtimiseen. SKP:n Tiedonantaja piti valitettavana sitä, että juuri Nivalan sahatyöläiset olivat asennoituneet tapahtumiin väärin, vaikka pulamiehet olivat pyytäneet apua. Lehden mukaan työläiset tuijottivat ennakkoluuloisesti siihen, että liikehtijöissä oli mukana suojeluskuntalaisia. Sen sijaan he eivät ymmärtäneet liikkeen luokkaluonnetta, sitä, että kapinointi oli ”työtätekevien taistelua rahavaltaa ja fasistivaltiota vastaan”. Myös sotilaat saivat kritiikistä osansa. Myös heillä esiintyi väärää suhtautumista talonpoikiin. Lehti vaatikin propagoimista kasarmeissa, jotta tulevaisuudessa voitaisiin muodostaa ”työläisten, talonpoikain ja sotilaiden teon yhteisrintama, jota fasistivaltion poliisit ja muut kartanokoirat eivät pysty hajoittamaan, vaan joka työtätekevien etujen puolesta taistellen kykenee kehittämään kamppailun itse herrain ja riistäjiin yhteiskunnan olemassaoloa koskevaksi”.⁸⁴

Vallankumousteorian dogmeihin vihkiytyneet kommunistit korostivat yleensä sitä, etteivät talonpojat onnistuisi voittamaan herravaltaa ilman työväen kanssa tehtävää liittoa. Se olisi vallankumouksen onnistumisen perusehto, eikä sitä ollut syntynyt Nivalassa. Lopullisen voiton talonpojille varmistaisi vasta kommunistipuolue, joka proletariaatin etujoukkona voisi ainoana johtaa massat voitokkaaseen nousuun. Tätä korostettiin kautta linjan. Vaikka liikehtimiset olivat aiheutuneet vakavasta taloudellisesta pulasta, eivät ne johtaisi tulevaisuudessakaan mihinkään pysyviin voittoihin, jos talonpojat taistelisivat yksin. Ainoa liittolainen heille löytyisi työläisistä. ”Kommunistinen puolue ja sen lippua seuraava työväestö on kaikkien talonpoikien asian horjumaton puolustaja ja ajaja.”⁸⁵

Epäonnistumisen syyksi nähtiin myös liikkeen paikallisuus. Kommunistit katsoivat, että liike oli alkanut aivan liian suppealta alueelta eikä se jyrkkyydestään huolimatta ollut vetänyt riittävän päättäväisesti rajalinjaa ”työtätekevän talonpoikaiston etujen ja suurpääoman komennettavana olevan fasistisen valtiiovallan välille – – –”.⁸⁶ Puolue antoiikin talonpojille toimintamalleja pulaliikehtimisen laajentamiseksi.

Kommunistit tekivät Nivalan tapahtumien ja Mäntsälän kapinan välillä selvän eron. SKP:n Oulun piirilehdessä Tienviitassa Nivalan kahinointia tarkastellut piiriorganisaattori Oki korosti sitä, etteivät Nivalan tapahtumat olleet Mäntsälän jatkoa, vaikka niin oli jossakin yhteydessä virheellisesti väitettykin. Hänen mukaansa Nivalassa eivät liikehtineet varakkaat talonpojat, vaan köyhät ja keskivarakkaat, vaikka liikehdinnän johdossa olivatkin ”rikas talonpoika Niskanen ja köyhtynyt varakas Koutanen”. Okin mukaan he joutuivat kuitenkin ottamaan

joukkojen mielipiteet huomioon ja tekemään varsin radikaaleja päätöksiä. Elleivät he olisi tehneet, heidät olisi syrjäytetty. Sen sijaan Mäntsälän kapinan järjesti suurporvariston etuja ajava lapuanliike, ”mutta Nivalan liikehtiminen alkoi ulkoapäin järjestämättömänä, paikallisena, hätäänjoutuneiden talonpoikain puolustusliikkeenä”. Lisäksi Nivalan pulamiehet pyysivät mukaansa työläisiä ”taisteluun herroja vastaan”. Mäntsälän kapinalliset taas esiintyivät tunnuksilla kumouksellista työväestöä ja Neuvostoliittoa vastaan. Liikkeillä oli siis selvä ero. Sen mukaisesti niihin suhtauduttiinkin Okin mielestä: ”Mäntsälässä neuvoteltiin, juotiin, annettiin lupauksia, aseistetut miehet laskettiin vapaasti koteihin ja vain eräitä johtajia muodon vuoksi vangittiin. Nivalassa heilui poliisien pamput, liikehtijät vangittiin heitä kohdeltiin raaasti ja noin 20 tulee tuomittavaksi---.”⁸⁷

Nivalan tapahtumat tarjosivat kommunistien mielestä esimerkin vaikeuksissa oleville talonpojille. ”Työätekevän talonpoikaiston etujen ajaminen ja heidän vapautumisensa rahavallan riistonalaisuudesta voi tapahtua vain seuraamalla Nivalan raatajien esimerkkiä, laajentaen liikettä yli koko maan ja kommunistisen puolueen mobilisoidessa vallankumoukselliset työläiset talonpoikain avuksi---.”⁸⁸ SKP vakuutti talonpojille, että se mobilisoi ja järjesti paraikaa työväen ja pienviljelijäin voimakasta yhteisrintamaa, joka tulisi murskaamaan ”pankki- ja teollisuusherrojen riistovallan” ja pystyttämään sen tilalle työväen ja talonpoikien tasavallan. Kommunisteilla oli kokemusta taistelusta porvaristoa vastaan. Kommunistien mukaan SKP oli ainoa puolue, joka oli talonpoikien puolella. Nyt se kehotti talonpoikia taisteluun. Olisi taisteltava etujensa puolesta, sillä vain siten talonpojat saattaisivat pelastua. Olisi järjestettävä kokouksia kylissä, estettävä pakkohuutokaupat, puolustettava itseään joukkovoimalla sekä kehitettävä laaja köyhien talonpoikien hätäpuolustusliike. Apua olisi turha odottaa porvarilliselta eduskunnalta, ei edes uusien vaalien kautta valitulta, sillä talonpoikien auttaminen olisi vastoin pankkien etuja. Apua saataisiin vain laajentamalla omakohtaista toimintaa. Köyhien talonpoikien olisi pidettävä liike omissa käsissään. Sitä ei saisi antaa rikkaiden suurtalonpoikien johdettavaksi, sillä he olivat kaikki ”herrain puolella” ja sortaisivat köyhiä. Sitä paitsi heitä ei luettu leninismien opeissa proletariaatin liittolaiskandidaateiksi.⁸⁹

3. SKP JA KANSANPUOLUE (1932–1936)

Uuden maalaispuolueen tarpeellisuuteen oli viitattu jo ennen Nivalan pulakapinaa. Kysymys puolueen perustamisesta nousi ajankohtaiseksi välittömästi kohtalokkaiden tapahtumien jälkeen. Nimimerkki Tilanteesta huolestunut kirjoitti Kalajokilaaksossa kesäkuun lopussa, ettei mikään sitonut pulamiehiä lopullisesti niihin puolueisiin, joihin he nyt kuuluivat. ”Meillä on täysi oikeus ja syy sanoutua irti niistä johtajista, joihin emme enää voi luottaa. Ja kaikki se mitä tähän saakka olemme

saaneet kokea ja nähdä, kehoittaa meitä heti lähitulevaisuudessa ottamaan harkinnan alaiseksi uusi puolueuudostus sille pohjalle, että elämän kulku suuntautuisi jälleen kulkemaan niitä suuntaviivoja, jotka esisämme ovat aikaisemmin meille viitoittaneet---.” Nimimerkin mukaan oli aika ryhtyä neuvottelemaan puolueolojen uudistamisesta, sillä vaikea aika oli opettanut näkemään asiat uudessa valossa.⁹⁰

Pulamiesten kiihtymys oli kasvanut siksi suureksi, etteivät maltilliset puheenvuorot tehonneet heihin. Niinpä 14. 7. 1932 Ylivieskassa pidetty maakunnallinen kokous päättikin pitkän keskustelun jälkeen perustaa uuden puolueen. Sitä organisoimaan asetettiin erityinen toimikunta. Sen tehtäväksi jäi valmistella asiaa ja ottaa yhteyttä sellaisiin kansalaispiireihin, joissa tunnettiin tyytymättömyyttä entisiin puolueisiin. Yllätyksellistä oli ehkä se, ettei tuolloin asetettuun toimikuntaan kelpuutettu ketään varsinaista ”kapinallista”. Asiaa lähtivät ajamaan aivan tuoreet voimat.^{90a}

Toimikunta luonnosteli syntymässä olevalle puolueelle ohjelman, josta oli tarkoitus päättää lopullisesti puolueen varsinaisessa perustamiskokouksessa, sekä ehdotti puolueen nimeksi suomalaista kansanpuoluetta.⁹¹ Nimi supistui kuitenkin pelkäksi kansanpuolueeksi, kun puolueen perustaminen vahvistettiin 21. 8. 1932 pidetyssä uudessa Ylivieskan kokouksessa, jota on pidetty puolueen varsinaisena perustamistilaisuutena. Se hyväksyi mm. puolueen ohjelman, valitsi ensimmäisen puoluevaltuuston ja määräsi puolueen hallinnon keskuspaikaksi Ylivieskan eikä ”kapinakunta” Nivalaa, mitä voidaan pitää jonkinlaisena yllätyksenä.⁹² Puolueen väliaikaisen puoluevaltuuskunnan puheenjohtajaksi valittiin kohta tämän jälkeen nivalalainen Yrjö Hautala ja varapuheenjohtajaksi alavieskalainen Fredrik Rautio. Puoluevaltuuston ja -valtuuskunnan henkilövalinnat osoittivat, ettei puolueen johtopaikoille kelpuutettu varsinaisessa pulaliikkeessä ja kapinatapahtumissa näkyvästi mukana olleita henkilöitä. Mikä siihen oli syynä, sitä on vaikea sanoa. Ehkä ”kapinallisten” pelättiin leimautuneen, ehkä tuohon asti syrjässä olleet olivat tavallista innokkaampia pyrkimään liikkeen johtoon. Nivalan syrjäytyminen Ylivieskan tieltä puolueen hallinnon keskuspaikkana ja monien ylivieskalaisten mukana olo puolueen johtoilmissä puhui taas ylivieskalaisten saamasta jalansijasta uudessa puolueessa.⁹³

Puolueen johto vaihtui vuoden 1933 maaliskuussa pidetyssä puoluekokouksessa sikäli, että puoluevaltuuskunnan puheenjohtajaksi valittiin edellä mainittu Fredrik Rautio, joka toimi myös edellisvuoden lopussa perustetun äänenkannattajan Kansan Sanan päätoimittajana. Varapuheenjohtajaksi valittiin ylivieskalainen A. Timlin. Myöhemmin puolueen johto ja äänenkannattajan vastaava toimittaja vaihtuivat varsin tiheään.⁹⁴

Kansanpuolueen ohjelmassa, joka hyväksyttiin ensimmäisen kerran 21. 8. 1932 ja jota muutettiin jonkin verran vuoden 1933 puoluekokouksessa ja vielä sen jälkeenkin, näkyi puolueen populistinen luonne. Puolue oli selvästi kriisikauden tuote. Ohjelmassa esitettiin vaatimuksia talonpojan aseman parantamiseksi, ja siinä oli aimo annos herravihaa. Ohjel-

ma muistutti eräiltä osin varsin paljon 1920-luvun pienviljelijäliikkeiden ohjelmia. Yhteistä oli mm. virkamiesvastaisuus, vaatimus oppivelvollisuuslain tarkistamisesta, uskonnollisten arvojen ja maamiehen edun korostaminen. Ohjelma oli syntynyt samalla tavalla kuin 1920-luvun ohjelmat talonpoikien jokapäiväisten tarpeiden pohjalta. Ohjelman ensimmäisessä kohdassa todettiin: ”Kansanpuolue kannattaa parlamentaarista, todelliseen kansanvaltaan perustuvaa tasavaltaista hallitusmuotoa. Valtiollisen ja yhteiskunnallisen toiminnan ylimpänä päämääränä on oleva suomalais-kansallisen talouselämän tukeminen ja kehittäminen sekä sen turvissa menneiltä sukupolvilta perittyjen henkisten arvojen säilyminen ja kartuttaminen ja vakavaan uskonnolliseen pohjaan perustuvan rauhallisen kansanelämän turvaaminen.”⁹⁵

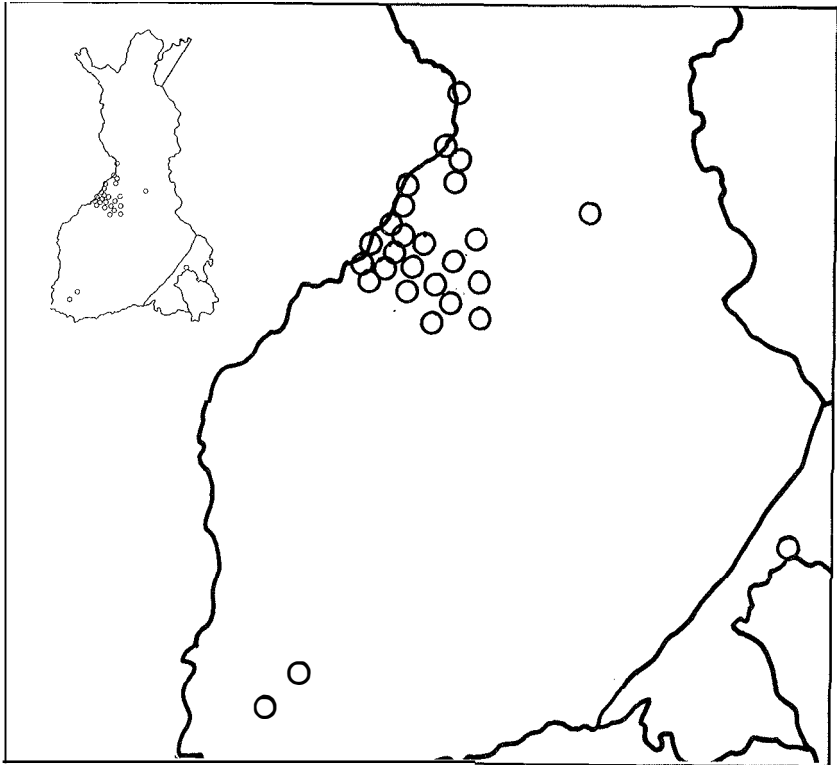
Kun puheita puoluesuunnitelmista alkoi kuulua Nivalan tapahtumien jälkeen, kommunistit tuomitsivat sellaiset suoralta kädeltä. SKP:n illegaalinen päälehti SKP:n Tiedonantaja kirjoitti jo kesäkuussa, että talonpoikien omakohtainen toiminta olisi paljon tärkeämpää kuin ”jonkun uuden parlamentti puolueen puuhaaminen. Pulakysymystä ei nyt kerta kaikkiaan ratkaista enää parlamentissa vaan työtätekevien omakohtaisella toiminnalla”.⁹⁶ Syynä antipatioihin puoluepuuhia kohtaan oli ilmeisesti se, että niin Komintern, Krestintern kuin SKP:kin olivat ottaneet jo 1920-luvun puolivälissä kielteisen kannan puolueisiin talonpojille tarkoitettuina organisaatioina. Nyt oli myös muita syitä. SKP:n oli onnistunut vasta käynnistää vasemmistolainen pulatoiminta Muhokselta käsin. Se oli toimikuntapohjainen. Jos Kalajokilaakson liikkeen raunioille perustettaisiin puolue, Muhoksen liikkeen yritykset temmata myös pulakapinalliset tunnuksiensa alle vaikeutuisivat.

Muutenkin kommunistit varottivat ”herrojen” tarjouksista. SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta kehotti talonpoikia pitämään pulaliikkeen ohjat tiukasti omissa käsissä. ”Pitäkää pulaliikkeittenn johto tiukoin ottein omissa käsäisissä kourissanne, Lapuan: Loimaan ym. liikkeiden johtoherrat kuiskuttelevat kyllä teille yhä uudelleen ja uudelleen, että yhtyä heihin – – –. Vaan älkää antako noiden kirottujen rahaherrain pettää itseänne, ne ovat kylliksi monta kertaa jo teitä pettäneet, ja petos heillä on taaskin mielessään, kun ne yhteistoimintaa kanssanne nyt tarjoavat.”⁹⁷

Puolue perustettiin kommunistien mielipiteistä huolimatta. Sen organisaatio ja paikallisosastot luotiin vuoden 1932 lopussa ja vuoden 1933 alussa, sillä vuoden 1933 kesällä pidettiin eduskuntavaalit, joihin uusi puolue tähtäsi alusta lähtien. Paikallisosastoista oli suurin osa Kalajokilaaksossa (kartta 10), mikä puhui puolueen regionaalisesta luonteesta. Vain muutamia osastoja oli Oulun läänin eteläisen vaalipiirin ulkopuolella.⁹⁸

SKP:ssä oli kehittynyt sellainen päähänpintymä, että kansanpuolueen perustamista olivat ajaneet erityisesti porvariston tukipylväät, joiden tarkoituksena oli muka ollut johtaa liikehtivä talonpoikaisto pois oma-kohtaisen taistelun tieltä. Erikoisen terhakkaasti kommunistit kävivät

Kartta 10.
Kansanpuolueen paikalliosastot

○ paikkakunta, jossa paikalliosasto. Ne keskittyivät Kalajokilaaksoon ja niitä oli Alavieskassa, Haapajärvellä, Haapavedellä, Harlussa, Himangalla, Iissä, Kalajoella, Kannuksessa, Kempeleessä, Kärämäellä, Liedossa, Limingassa, Loimaalla, Merijärvellä, Nivalassa, Oulaisissa, Oulunsalossa, Paltamossa, Pattijoella, Pulkkilassa, Pyhäjoella, Pyhäjärvellä, Rautiossa, Rejsjärvellä, Saloisissa, Sievissä ja Ylivieskassa. Paikalliosastoja oli kaikkiaan 66. Lähteet: Kansanpuolueen lehdistö; Kuusterä 1979, s. 34, 57, kartta 2; Lackman 1981a, s. 501.

dosentti V. F. Johansonin kimppuun ja syyttivät häntä pulamiesten harhaanjohtamisesta sekä kansanpuolueen perustamisesta.⁹⁹ Nimimerkki Manu kirjoitti SKP:n KK:n pää-äänenkannattajassa Proletaarissa vuoden 1933 alussa seuraavasti:

Pohjolassa, jossa pientalonpoikain asema on vaikein ja jossa talonpoikain vasemmistuminen on selvimmän huomattavissa, siellä häärävät nyt kaikki---. Siellä häärää lapualaisten agentti Johansson, sinne on suomettarelaiten tukemana perustettu uusi puolue, Kansan puolue, ja sille oma lehti. Niiden tehtävänä on taistella maalaisliittoa vastaan, mutta samalla myöskin estää siihen tyytymättömäksi käyneet talonpojat ajautumasta fasisminvastaiselle tielle. Samassa tarkoituksessa järjestelee Kareksen ja Kosolan ”isänmaallinen kansanliike” yhä rivejään---. Näistä monista eksyttäjistään ja petkuttajistaan voivat pienviljelijät selvittää ainoastaan kommunistisen puolueen valistustyön ja organisaatorisen tuen avulla. Ainoastaan SKP voi auttaa heidät järjestyämään itsenäiseksi liikkeeksi, joka suuntautuu todella työätekevän talonpojan riistäjiä ja sortajia vastaan---.¹⁰⁰

Kommunistien väitteet olivat vailla perää. Johansonilla eikä muillakaan Kalajokilaakson ulkopuolisilla ollut ratkaisevaa vaikutusta puolue-

een syntymiseen. Ehkä kommunistien epäluuloja herätti se, että Johanson puuhasi innolla pulaliikkeiden ja lapuanliikkeen yhtymistä ja että hän vieraili Nivalassa vuoden 1932 lopussa. Ilmeisesti hänellä oli halu päästä ohjaamaan uutta puoluetta mieleisensä suuntaan, sillä hän oli mukana kansanpuolueen puoluekokouksessa vuoden 1933 maaliskuussa. Hän selosti silloin innolla Helsingissä tapahtuneita liittoutumisia sekä ehdotti saman tien, että kansanpuoluekin liittyisi mukaan.¹⁰¹ Puoluekokous suhtautui kuitenkin kylmäkiskoisesti ”puladosentin” kosiskeluun ja kieltäytyi hänen ehdotuksistaan.¹⁰²

Antipatiat Johansonia kohtaan tulivat näkyviin muutenkin. Kun kansanpuolue oli aloittanut vaalityönsä eri puolilla maata, kirjoitti puolueen johtomiehiin kuulunut Yrjö Hautala, joka oli tehnyt vuoden 1933 keväällä laajan vaalimatkan Karjalan kannakselle, Kansan Sanassa, että varmuus siitä, ettei ”kansanpuolue ole kumpaakaan äärimmäisyysuuntaa eikä ole missään tekemisissä Lapuanliikkeen ja sen sivuliikkeiden ja Johanssonin kanssa, antaa asialle luottamusta juuri niissä kansankerroksissa, joita varten ja joiden puolesta on asialle lähdetty”.¹⁰³ Toisessa kirjoituksessaan Hautala tähdensi sitä, että vasta kansanpuolueen puoluekokouksen selvän kannanoton jälkeen Karjalan kannaksella tiedettiin, ettei täällä veljeillä ”lapualaisten eikä sen sivuliikkeiden kanssa, vaan että liittolaisia etsitään sarkatakkien ja hurstipuseron alta”.¹⁰⁴

Kansanpuolueen riveissä oli toki niitäkin, jotka olisivat halunneet olla yhteistyössä dosentti Johansonin kanssa ja jotka suhtautuivat lapuanliikkeen ympärille syntyneisiin liikkeisiin ilmeisesti eri tavalla kuin puolueen virallinen linja – jos sellaisesta voi ylipäänsä puhua. Nivalalainen Heikki Niskanen oli yksi heistä. Siinä saattoi piillä hänen osittainen syrjään joutumisensa puolueen alkuvaiheessa. Hän kertoi vuoden 1933 huhtikuussa Loimaan liikkeen sihteerille Matti Pesolalle kansanpuolueen sisäisistä erimielisyyksistä ja mm. siitä, miksi aiemmin näkyvästi mukana ollut jääkäriväepeli Juho Koutonen oli syrjäytetty. Niskanen tiesi kertoa, ettei syrjäyttämiseen ollut syynä ainoastaan Koutosen oikeistolaisuus, vaan oli myös muita tekijöitä. Niistä hän halusi kuitenkin vaieta.¹⁰⁵

Niskanen mainitsi, ettei hän ollut mukana siinä toiminnassa, missä Johanson oli väittänyt Jussi Haapasen – puolueen yhden johtomiehen – olevan. Mitä tämä salaperäinen toteamus loppujen lopuksi tarkoitti, sitä on mahdoton varmasti sanoa. Ilmeisesti hän viittasi puolueen sisäisiin erimielisyyksiin, koskapa hänen mielestään puoluekokous oli mennyt ”vähän miten sattui” ja että Jussi Haapanen oli yrittänyt myöhemminkin johtaa muutamia kysymyksiä tiettyjä näkökohtia noudattaen. Oliko kyseessä puolueen ”oikeistolaisten” ja ”vasemmistolaisten” erimielisyydet – mahdollisesti? Vaikka Niskanen mainitsi Haapasen kanssa sovitun erimielisyyksistä, hän varoitti kuitenkin siitä, ettei koskaan saisi jäädä tärkeistä kokouksista pois. Niskanen ilmoitti itse arvostavansa Johansonia. ”Tohtori Johansonia minä en moiti, pidän häntä ehdottomasti pulamiehenä. Jos hänet panette listoille, niin ehdottomasti osutte oikeaan – – –.” Niskanen jätti valtioviisaasti kuitenkin takaportin it-

selleen sanoessaan, että pohjalaisena hän näkisi mielellään kansanpuolueen ryhmän ”kokoonpantuna vain sarkatakkisista talonpoikaiskansasta”.¹⁰⁶

Vaikka Niskanen hyväksyikin dosentti Johansonin pulamiesten ehdokkaaksi Turun ja Porin läänin pohjoiseen vaalipiiriin, kansanpuolueen Oulun läänin eteläisen vaalipiirin ja Vaasan läänin pohjoisen vaalipiirin paikallisosastojen kokous oli asiasta kuitenkin toista mieltä. Sen mukaan johansonilaisten lista oli jätetty kansanpuolueen nimissä vastoin maaliskuun puoluekokouksen kantaa. Johanson oli asetettu nimittäin puolueen yleisehdokkaaksi mainitussa vaalipiirissä. Niinpä kokous, joka katsoi, ettei dosentti Johansonia pidetty tähän astisen tuntemuksen perusteella kansanpuolueen miehenä, päätti yksimielisesti vaatia, ”ettei näitä listoja ja näiden ehdokkaita oteta kansanpuolueeseen”. Asia päätettiin jättää puoluevaltuuskunnan hoidettavaksi.¹⁰⁷ Asioita seurannut EK olikin tämän perusteella näkevinään kansanpuolueen linjan vedossa tapahtumassa vasemmistumista vuoden 1933 keväällä, missä olikin ilmeisesti perää.¹⁰⁸

SKP:n suhtautumisessa kansanpuolueeseen oli jossakin määrin haavoittavissa ristiriitaisuuksia. Toisaalta SKP oli tuominut kansanpuolueen alusta lähtien ”herrojen apuliikkeeksi” ja varottanut talonpoikia siitä, mutta toisaalta se oli kuitenkin pyrkinyt saamaan yhteyden pulamielisiin. Vaikka yritykset soluttautua kansanpuolueen perusjärjestöihin valuiivat hiekkaan, niitä ei voitu kuitenkaan kieltää. Niitä oli ollut olemassa. Kohua herätti varsinkin se, kun tunnettu haapajärveläinen kommunistiveteraani Konsta Vuokila osoittautui kansanpuolueen toiminnan aktivoijaksi kotiseudullaan. Tutkimuksissa kävi selville, että Vuokila oli tarkoituksella solutettu kansanpuolueeseen. Myös eräille muille Kalajokilaakson kommunisteille oli annettu ohjeet liittyä puolueeseen ja yrittää vaikuttaa sen toimintaan. EK:n pidätykset vuoden 1933 keväällä aiheuttivat tiettyä paniikkimielialaa Oulun läänin eteläosan kommunistien keskuudessa, mistä syystä mm. SKP:n Haapajärven paikalliskomitean seitsemän jäsentä, Reisjärven paikalliskomitean kaksi jäsentä, joista toinen oli paikallisen pulatoimikunnan puheenjohtaja, ja Nivalan paikalliskomitean kaikki jäsenet pakenivat Neuvostoliittoon. Kysyä kuitenkin sopii, missä määrin lähtöön vaikuttivat pula ja kommunistien keskuudessa kierrelleet huhut naapurimaan lihapadoista. EK pidatti jutun yhteydessä Kalajoen paikalliskomitean kaikki kuusi jäsentä, Alavieskan paikalliskomitean viisi jäsentä, joiden joukossa oli mm. kansanpuolueen valtuuskunnan jäsenen ja Kansan Sanan toimittajan Fredrik Raution poika, ja Oulaisten paikalliskomitean neljä jäsentä. Lisäksi EK sai alueen noin 250 vasemmistolaisesta (kommunistista) korttitietoja. Pidätyksillä oli vaikutusta SKP:n tulevaan toimintaan alueella.¹⁰⁹

Kansanpuolueen menestys oli hyvä vuoden 1933 eduskuntavaaleissa. Puolueella oli ehdokkaita vain Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä ja Vaasan läänin pohjoisessa vaalipiirissä, edellisessä 13 ja jälkimmäisessä viisi ehdokasta. Ääniä puolue sai kaikkiaan 9390, joista Oulun läänin

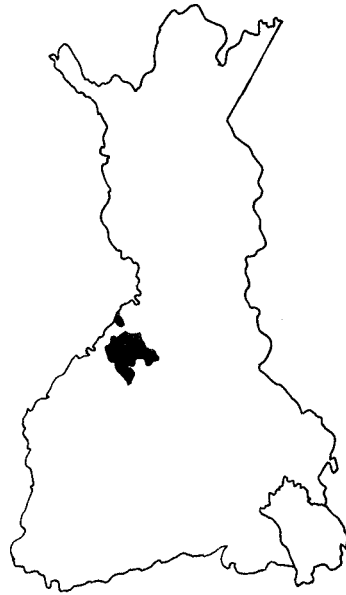
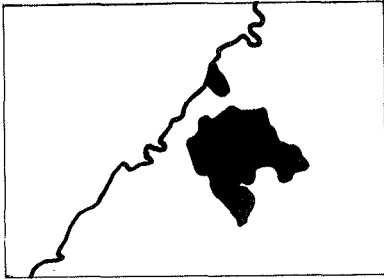
Karl Konstantin (Konsta) Vuokila oli proletaari henkeen ja vereen. Ja se näkyi myös päälle päin. Hän ei ollut teoretikko, mutta hän tunsi varmasti pienviljelijöiden ongelmat, joista hän usein myös puhui. Myös Kalajokilaakson pulamiehiin hän vetosi puheillaan, minkä vuoksi hän saavutti hyvin pian köyhän kansan luottamuksen (EK-VALPO).

eteläisessä vaalipiirissä peräti 8552. Puolueen listoilta valittiin kaksi kansanedustajaa (Heikki Niskanen ja Yrjö Hautala). Erityisen suurta kannatusta puolue nautti kotinurkillaan Kalajokilaaksossa, missä se sai eräissä kunnissa 30–50 % hyväksytyistä äänistä: Saloisissa, joka ei kuulunut varsinaisiin ”pulapitäjiin”, puolue sai 55.7 %, Rautiossa 54.3 %, Ylivieskassa 48.6 %, Alavieskassa 47.5 %, Nivalassa 43.0 % ja Reisjärvellä 41.8 % hyväksytyistä äänistä. Vuoden 1936 eduskuntavaaleissa puolueen kannatus ei ollut kuitenkaan enää yhtä hyvä kuin vuonna 1933. Puolueen hyvä menestyminen vuosien 1933 ja 1936 valtiollisissa vaaleissa ja samojen vuosien kunnallisvaaleissa Kalajokilaaksossa osoittaa puolueen ydinalueen olleen siellä (kartta 11).¹¹⁰

Vaikka SKP:n oli onnistunut asettaa muutamia mieleisiään miehiä kansanpuolueen paikallisosastojen listoille vuoden 1933 eduskuntavaa-

Kartta 11.
Kansanpuolueen ydinalueet

Vuosien 1933 ja 1936 eduskuntavaalien perusteella: Alavieska, Haapavesi, Kärsämäki, Nivala, Oulainen, Rautio, Reisjärvi, Saloinen, Sievi ja Ylivieska. Tämäkin osoittaa puolueen keskittyneen voimakkaasti Kalajokilaaksoon. Puolue asetti ehdokkaita vain Oulun läänin eteläisessä ja Vaasan läänin pohjoisessa vaalipiirissä. (Lackman 1981a, s. 503).

leissa, lopulliselle listalle heillä ei ollut asiaa.¹¹¹ Vaalien jälkeen kommunistien suhtautuminen puolueeseen oli edelleen ristiriitainen. Analysoidessaan vaalituloksia ja kansanpuolueen hyvää menestystä SKP:n johtomiehiin kuulunut Hannes Mäkinen väitti, ettei puolue ollut saanut ääniään suinkaan siksi, että puolueen perustajana oli ollut ”lapualaistohtori Johansson”, vaan siksi, että puolue oli koonnut ympärilleen maalaisliiton ”fasistiseen politiikkaan tyytymättömiä vasemmistuvia talonpoikia. Näillä oli edustajaehdokkaina Nivalan kapinassa tuomittuja talonpoikia, joiden äänestäjät vaaleissa ilmaisivat kantansa talonpoikaiston etujen puolesta pankki- ja teollisuuspääoman riistoa ja valtiovallan sortoa vastaan”.¹¹² Pulakapina olikin saattanut maalaisliiton Oulun läänin eteläosassa kriisitilaan. Kun maalaisliiton kannatus laski pulan aikana ilmenneiden vaikeuksien vuoksi koko maassa vain 4.7 %, laski se Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä peräti 19.1 %, joissakin Kalajokilaakson kunnissa vieläkin enemmän. Tyytymättömyys tuli konkreettisella tavalla esille.¹¹³

Kun SKP:n KK:n vuoden 1933 laajennettu täysistunto pidettiin kohta vaalien jälkeen, otti tilaisuudessa talonpoikauskysymyksestä alustanut Antti Hyvönen Mäkisen tapaan maalaisliiton vaalitappion ja kansanpuolueen menestyksen pohdittavaksi. Hänen mielestään äänten joukko-
vyöry kansanpuolueelle merkitsi talonpoikien keskuudessa tapahtuvaa vasemmistumista. Vaikka kansanpuolueen johto olikin Hyvösen mielestä tietoisesti yrittänyt kuohita tämän liikehtimisen, eli puolueen perusjärjestöissä hyvin voimakkaana talonpoikainen taisteluhenkki. Hän oli varma, että puolue oli saanut huomattavan määrän kannattajia ”ennen

vasemmistoa äänestäneistä maaseudun raatajapiireistä”. Hän jatkoi: ”Minusta tuntuu, että Oulun läänin eteläosassa, Kalajoella, Alavieskassa ja Nivalassa on ’Kansanpuoluetta’ kehottanut äänestämään meidän puoluejärjestömmme siellä. Tätä todistaa se, että Muhoksen liikkeen listat eivät näillä paikoilla saaneet juuri yhtään ääntä— —.”¹¹⁴

Vaalitilastojen vertailulla saadut tulokset ja tieto siitä, että kommunistit tunsivat vetoa kansanpuolueeseen viittaavatkin siihen, että kommunistien entiset äänestäjät olisivat antaneet erällä paikkakunnilla varsin tuntuvasti kannatustaan kansanpuolueelle. Eteläisen vaalipiirin osalta näin voitane sanoa esimerkiksi Saloisten ja Raution äänestyskäyttäytymisestä. Kyseisissä kunnissa äänestysprosentti pysyi jotensakin samana kuin vuonna 1929, eikä sosiaalidemokraattien kannatus kasvanut kummassakaan kunnassa. Sosiaalidemokraatit eivät saaneet Pohjois-Suomessa kommunistien ääniä vielä tällöin. Maalaisliiton kannatus tosin laski jonkin verran kummassakin kunnassa, mutta se ei laskenut niin paljon, että kansanpuolueen voitaisiin väittää saaneen äänensä yksinomaan entisiltä maalaisliittolaisilta. Siten puolueelle on täytyntä tulla ääniä juuri kommunistien listojen entisiltä kannattajilta. Molemmat kunnat olivat olleet aiemmin varsin ”punaisia”.¹¹⁵

Hyvönen totesi edellä mainitussa alustuksessaan, että kansanpuolueen menestys oli tullut kommunisteille (SKP:lle) täytenä yllätyksenä, sillä SKP:n Oulun piirin organisaattori oli raportoinut ennen vaaleja, etteivät talonpojat kannattaisi kansanpuoluetta, ja että he tulisivat äänestämään Muhoksen pulaliikkeen ehdokkaita. Hyvönen katsoi tämän erehdyksen osoittavan selvästi, miten heikot yhteydet SKP:llä oli talonpoikien keskuuteen ja miten vähän puoluejärjestöt oikeastaan tunsivat maaseudun poliittisia virtauksia. ”Me löimme laimin Kansanpuolueen keskuudessa tehtävää työtä ja orienterauduimme yksinomaan Muhoksen liikkeeseen— —.”¹¹⁶ SKP:n dogmaattikkojen keskuudessa poikkeuksellisen joustavaksi osoittanut Hyvönen vaati ottamaan virheistä opiksi. Hän jyräsi:

’Kansanpuolueeseen’ on kiinnitettävä myös hyvin suuri huomio. ’Kansanpuolue’ Oulun läänissä on kokonaan toista maata kun ’Kansanpuolueen’ toiminta muualla Suomessa. ’Kansanpuolueen’ perusti kylläkin pulatohtori Johanson välittömästi Nivalan kapinan jälkeen. Sen tarkoituksena oli tietenkin kuuohita tämä liike. Mutta kansanpuolueen perusjärjestöissä Oulun läänissä olevat joukot ovat ilmeisesti hyvin lähellä vasemmistoa. Sen kerhojen ohjaajina on ollut tunnettuja vasemmistolaisia. Sen edustajaehdokkaiksi asetettiin myöskin selvästi kommunisteja. Ohrana on porvarilehtien tietojen mukaan vanginnut ’kansanpuolueen’ toimihenkilöiden poikia syytettynä kommunistisesta toiminnasta.

Kansanpuolueen hyvän menestyksen vuoksi Hyvönen oli valmis ehdottamaan aikaisempaa aktiivisempaa roolia yrityksissä vetää puolue SKP:n ohjattavaksi. ”’Kansanpuolueen’ perusjoukot on vallattava jottomme alaisuuteen, tunkeuduttava kansanpuolueen perusjärjestöihin ja nostatettava sieltä käsin talonpoikain pulaliikehtimistä.” Tämä oli sitäkin tärkeämpää, koska vallankumouksen näköalat Suomessa perustuiivat Hyvösen mukaan edelleenkin kommunistipuolueen johdolla tapahtuvaan proletariaatin ja pienviljelijöiden nousuun, kuten vuoden 1931 puoluekonferenssi oli todennut, ja koska SKP:n olisi sitä silmällä pitäen

kehitettävä vasemmistolaista pulaliikettä. Tämän vuoksi ei saanut kuitenkin hylätä Muhoksen liikettä, joka pysyisi edelleenkin SKP:n ”ohjelmassa”.¹¹⁷

Istunto päättyi likimain Hyvösen ehdottamalle kannalle. Todettuaan Muhoksen liikkeen sulkeutuneen kuoreensa ja kansanpuolueen saavuttaneen menestystä se kehotti tehostamaan työtä talonpoikien keskuudessa. Pienviljelijöiden ja ”keskitalonpoikien” liikkeestä olisi kehitettävä itsenäinen, ”vallankumouksellisella johdolla toimiva” joukkoliike siihen tapaan kuin SKP:n KK:n vuoden 1932 täysistunto oli päättänyt.¹¹⁸ Vaikka vasemmistoradikaaleja olikin jonkin verran kansanpuolueen perusjärjestöissä, on luultavaa, ettei SKP:n vaikutus puolueeseen lisääntynyt kuitenkaan tulevina vuosina.¹¹⁹

Kun SKP:n KK:n täysistunto pidettiin vuoden 1934 syyskesällä, puolue sai jälleen kerran todeta voimattomuutensa maaseudun köyhälistön joukkoliikkeen järjestäjänä. Vaikka edellisvuoden täysistunnossa oli toistettu vanhat teesit ja korostettu erityisesti kansanpuolueen perusjärjestöihin soluttautumisen merkitystä, tuskin mitään oli saatu aikaan. Toiminta polki paikallaan joka suunnalla – tai oli heikentynyt entisestäänkin. Liikehtimistä syntyi ”sietämättömällä hitaudella”, kuten KK totesi. Tuolloin tehdyissä päätöksissä vilahteli jo merkkejä tulevasta kansanrintamapolitiikasta, sillä täysistunto puhui köyhän talonpoikaiston vetämisestä yhteiseen taisteluun ”fasismin ryöstö- ja sotapolitiikkaa vastaan”. Siihen puolue kehotti pyrkimään hankkimalla yhteyksiä ja tukikohtia mm. kansanpuolueen perusjärjestöistä. Tuohon aikaanhan kansanpuolue ja Suomen pienviljelijäin puolue puuhasivat jo yhtymistään (s. 294), minkä vuoksi päätöksessä puhuttiin hieman virheellisesti yhtyneistä puolueista. Annettujen ohjeiden mukaan kommunistien tuli toimia perusjärjestöissä siihen suuntaan, että niiden jäsenet alkaisivat vaatia pulan, sodan ja fasismin vastaisten kokouksien järjestämistä.¹²⁰

Vaikka SKP:n johto kehotti soluttautumaan ja vaikuttamaan kansanpuolueeseen, mitään ei tapahtunut. Kehotukset kaikuihin kuuroille korville. Tilanne Kalajokilaaksossa oli muuttunut kuumen kesän 1932 jälkeen yhä epäedullisempaan suuntaan SKP:lle. Niinpä kommunistit eivät saaneetkaan merkittävää otetta kansanpuolueen perusjärjestöistä eivätkä kyenneet siten myöskään vaikuttamaan puolueen peruslinjaan. Vaikka kansanpuolueen johtomiehistä oli aimo annos populistista radikalismia, he pysyivät viileinä kommunistisille ajatuksille.¹²¹ Ehkä puolueen kannanottoihin oli vaikutusta myös sillä, että pulan pahin kärki alkoi olla jo taittunut, ja sitä mukaa kun olot paranivat, mielialat rauhoittuivat. Alettiin jopa palata maalaisliiton helmaan, mikä tuli selvästi näkyviin jo vuoden 1936 eduskuntavaaleissa samaten kuin kunnallisvaaleisakin: kansanpuolueen kannatus pieneni edellisistä vaaleista melkein kahdellatuhannella äänellä, eikä puolue saanut enää kuin yhden kansanedustajan.¹²²

Suomen pienviljelijäin puolue/ pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue (1929–1939)

1. SKP:N SUHDE SUOMEN PIENVILJELIJÄIN PUOLUEESEEN (1929–1936)

Suomen pienviljelijäin puolue perustettiin vuonna 1929, ja vuoden 1936 lopussa se yhtyi kansanpuolueen ja Muhoksen pulaliikkeen kanssa pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueeksi, joka toimi aina 1950-luvun lopulle saakka. Ajatus pienviljelijäpuolueen¹ perustamisesta pulpahti aina silloin tällöin esiin 1920-luvulla. Esimerkiksi Pienviljelijäin Liiton eräät osastot olivat vuoden 1925 edustajakokouksessa sitä mieltä, että pienviljelijöiden olisi ryhdyttävä perustamaan erityistä pienviljelijäpuoluetta ajamaan asioitaan. Sillä kerralla hanke jäi toteutumatta. Kaikki eivät pitäneet uutta puoluetta tarpeellisena.² Ajatus siitä jäi kuitenkin itämään. Maaseudulla oli tyytymättömiä, ja paineita uuden maalaispuolueen perustamiseksi oli, mikä näkyi mm. lukuisina kokouksina ja maalaisliiton sisäisen opposition voimistumisena. Ehkä pahimpia paineita poistivat sentään vuonna 1926 ilmestymisensä aloittanut Talonpojan Sanomat ja sen ympärille kohta syntyneet pienpuolueet.

Puoluepuhat putkahtivat kohta uudelleen päivänvaloon. Karjalan kannaksella syntyneet ja vaikuttaneet pienpuolueet olivat osoittautuneet merkityksettömiksi, eivätkä ne ilmeisesti olleet vastanneet kaikkien pienviljelijöiden käsityksiä pienviljelijäpuolueesta. Näkyvimmäksi hahmoksi uusissa puoluehankkeissa nousi Ikaalisista kotoisin ollut Eino Yliruusi, joka oli ollut puoluekannaltaan alunperin kai maalaisliittolainen mutta siirtynyt myöhemmin piirun verran vasemmalle. Kommunisti hän ei sentään ollut, vaikka jotkut hänen vastustajansa pahansuopaisesti niin väittivätkin. Hän oli toiminut mm. Pienviljelijäin Liiton järjestöneuvojana. Vuonna 1927 hän siirtyi Metsämiesten Keskusseuran sihteeriksi. Siten hän tunsu pienviljelijöiden ongelmia ilmeisen hyvin. Riitaannuttuaan liiton johdon kanssa hän erosi tehtävistään, millä saattoi olla kauaskantoisia seurauksia.³

Tyytymättömyys pienviljelijöiden asioiden hoitamiseen näkyi kahdelakin eri rintamalla vuonna 1928. Pohjois-Suomen vasemmistopienviljelijät järjestäytyivät kadon seurauksena kommunistien soluttamaksi ja ohjaamaksi katoliikkeeksi. Etelässä oli toisin. Siellä pienviljelijät lähtivät

POLIITTISTA PIENVILJELYSTÄ

Äskettäin on julkaissut näyteneronsa muuan uusi lehti, Suomen Pienviljelijä, jonka avulla yritetään pystyttää erikoista pienviljelijäin puoluetta. Mutta kun uudelle puoluetaimelle ei ole ollut luonnollista ruokamultaa, omaa ohjelmaa, vaan sitä on täytynyt anastaa toisilta, jäänee koko yritys eräänlaiseksi poliittiseksi kitukasviksi.

Suomen pienviljelijäin puolueen syntyminen ei ollut kaikkien mieleen. Sosiaalidemokraatit ja maalaisliittolaiset syytivät toinen toistaan tulokkaasta. Kommunistitkaan eivät katsoneet sitä hyvällä, sillä SKP ei kannattanut uuden talonpoika puolueen perustamista. Se tuli pahasti kilpailemaan Pohjanmaan katoliikkeen kanssa pienviljelijöiden kannatuksesta. Kuvassa Kurikan näkemys tapahtumasta (Kurikka 15/1929).

puuhamaan omaa puoluetta. Muutamit vilppulalaiset pienviljelijät, jotka olivat muodostaneet vuoden 1928 kunnallisvaalien alla oman valitsijayhdistyksen, ottivat nimittäin Yliruusiin yhteyttä ja ehdottivat pienviljelijäpuolueen ja pienviljelijöille tarkoitetun sanomalehden perustamista. Yhteydenottajiin kuului molempien pienviljelijäliittojen – Pienviljelijäin Liiton ja Pienviljelijäin Keskusliiton – jäseniä. Puolue ja lehti jäivät kuitenkin perustamatta, sillä Yliruusi oli vielä tuolloin haluton lähtemään mukaan. Seuraavana vuonna hanke kuitenkin elvytettiin ja Tampereella vuoden 1929 alussa pidetyssä pienviljelijäkokouksessa päätettiin lopulta perustaa Suomen Pienviljelijä, jonka päätoimittajaksi tuli Yliruusi.⁴

Lehti julkaisi syntymässä olevan puolueen ohjelmaluonnoksen. Lehden mukaan uusi puolue oli tarpeellinen siksi, ettei yksikään puolue

ajanut pyyteettömästi pienviljelijöiden asiaa, vaikka sosiaalidemokraatit ja maalaisliitto niin vakuuttivatkin tekevänsä. Lehden kirjoituksista sai sen kuvan, että hankkeen takana oli juuri sellaisia pienviljelijöitä, jotka olivat tyytymättömiä valtapuolueiden – sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton – politiikkaan ja pienviljelijäliittojen ainaiseen riitelyyn.⁵ Koska oli levinnyt huhuja, että hanketta tuki myös tunnettu tiedemies ja osuustoimintamies Hannes Gebhard, tämä torjui huhut tuotapikaa. Hän ei ollut kannattanut puoluepuuhaa.⁶ Myös ”vanhat puolueet” pitivät pienviljelijäpuoluetta tarpeettomana.⁷

Lopullinen sysäys pienviljelijäpuolueen perustamiseen saatiin vuoden 1929 huhtikuussa tapahtuneesta eduskunnan hajoitamisesta. Koska uudet vaalit oli määrä pitää kesällä, puolueen perustamiseen oli ryhdyttävä heti, mikäli mielittiin vaalitaistoon mukaan. Niinpä puolue näkikin päivänvalon 12. 5. 1929 Tampereella. Nimekseen se sai Suomen pienviljelijäin puolue.⁸ Kuten jo puolueen äänenkannattajan perustamisen yhteydessä oli ilmennyt, tulokas ei ollut kaikkien mielestä tervetullut. Se ei saanut pienviljelijäliittojen eikä toisten puolueiden siunausta osakseen. Varsinkin sosiaalidemokraatit ja maalaisliitto olivat kärkkäitä syyttämään toinen toistaan ”epäsikiön” syntymästä.⁹

Pienviljelijäpuolue oli 1920- ja 1930-lukujen pienpuolueista suurin. Sen kannatus oli suurimmillaan vuoden 1933 eduskuntavaaleissa, jolloin puolue sai kolme kansanedustajaa (Yrjö H. Kesti, Eino Rytinki ja Siiri Oulasmaa) ja 37.544 (3.4 %) ääntä. Vuoden 1936 vaaleissa kansanedustajien määrä putosi yhteen (Eino Rytinki). Puolueen saama äänimäärä oli tuolloin enää 23.159 (2.0 %). Alueellisesti kannatus oli suurinta Pohjois-Suomessa. Esim. vuoden 1933 eduskuntavaaleissa puolue sai Pyhännällä yli 70 % hyväksytyistä äänistä. Ääniosuus oli yli 40 % mm. Kiimingissä, Pulkkilassa, Temmeksellä, Tyrnävällä, Pudasjärvellä, Utajärvellä ja Ylikiimingissä.^{9a}

Tässä yhteydessä ei ole syytä käsitellä kovin laajasti puolueen ohjelmaa eikä toimintaa. Riittääköön niistä muutama sana. Puolueen ohjelma oli eräin kohdin radikaali. Puolue suhtautui kielteisesti mm. suojeluskuntiin ja vaati niiden lakkauttamista, mikä lienee suututtanut monia ja tuonut puolueelle ainaisia vihamiehiä. Toisaalta puolue kannatti kuitenkin vahvaa maanpuolustusta, mikä oli jossakin määrin ristiriitaista.¹⁰ Varsinkin alkutaipaleellaan puolueella oli usein samantapaisia näkemyksiä kuin muilla porvarillisilla puolueilla. Puolue vaati kommunismin hävittämistä maasta vuonna 1930. Ero oli kuitenkin siinä, että se vaati nimenomaan kommunismin syiden poistamista reformeilla. Kun asia tuli eduskunnan ratkaistavaksi, puolueen ainoa kansanedustaja Yrjö Henrik Kesti oli avainasemassa ja myötävaikuttanut kommunistilakien toteutumiseen. Toisaalta puolue henki kuitenkin pienviljelijäradikalismia, joka näkyi hyvin sen sanomalehtien (Suomen Pienviljelijän, Pohjanmaan Pienviljelijän, Kainuun Pienviljelijän, Karjalan Sanomien ja Suomen Sanomien) kirjoituksissa. Ne eivät miellyttäneet kaikkia, samoin ei sekään, että puolue vastusti rohkeasti lapuanliikkeen laittomuuksia. Myös puolueen ajamassa pula-ajan talouspolitiikassa oli runsaasti herra-

vastaisia, antikapitalistisia ja vasemmistolaisuuteen vivahtavia piirteitä.¹¹

Tutkimatta on jäänyt, oliko kommunisteilla vaikutusta pienviljelijäpuolueen syntyyn ja mikä oli SKP:n suhde puolueeseen. SKP:n KK oli arvellut vuonna 1928, että pienviljelijöiden ja muiden talonpoikien keskuudessa voisi tulevaisuudessa syntyä itsenäistä toimintaa vaikeuksien lisääntymisen takia,¹² mistä pienviljelijäpuolueen perustaminen olikin ensimmäinen osoitus ennen varsinaisia pulaliikkeitä.

Kommunisteilla ei ollut kuitenkaan vaikutusta puolueen syntyyn, mikä selittää paljon heidän suhdettaan puolueeseen. SKP ei kannattanut sen perustamista eikä kehottanut pienviljelijöitä liittymään siihen. SKP oli ajanut 1920-luvulla johdonmukaisesti sitä linjaa, että komiteat olisivat pienviljelijöille ja kaikille talonpojille paras organisaatiomuoto. Se oli kominternilainen dogmi. Sitä paitsi uuden puolueen perustamispuuhat sattuivat pahimmoilleen Pohjanmaan katoliikkeen juurruttamisyri-tyksien aikaan. Ei ollut hyvä, että sen menestymismahdollisuuksia kavennettaisiin. Niinpä mm. katoliikkeen Jaalangan kokous, johon kommunisteilla oli huomattava vaikutus, tuomitsikin puoluehankkeet vuoden 1929 huhtikuussa ja väitti, että niiden ”takana kaikesta päättäen ovat suuripalkkaiset herrat”.¹³

Ymmärrettävistä syistä kommunistit tunsivat huolta juuri alkuun saadun vasemmistolaisen pienviljelijäliikkeen tulevaisuudesta. Uusi pienviljelijäpuolue, joka ryhtyi kokoamaan korvenraivaajia lippujensa alle, saattaisi muodostua pahaksi esteeksi kommunistien tavoitteiden toteutumiselle. SKP ei voinut tuossa vaiheessa vaikuttaa syntymässä olevan puolueen suuntautumiseen, koska sillä ei tiettävästi ollut minkäänlaisia yhteyksiä puolueen puuhamiehiin. Muutamaa päivää ennen pienviljelijäpuolueen perustamista kirjoitti oululainen Pohjan Voima, ettei uusi puolue kykenisi ”talonpoikaa vapauttamaan kapitalistien orjuudesta”. Lehti piti pienviljelijöiden irtaantumista sosiaalidemokraattien otteesta kuitenkin edistysaskeleena. Mikäli pienviljelijät ja talonpojat haluaisivat todella vapautua, lehti jatkoi, olisi heidän hankittava liittolaisensa työväen joukosta. Vaikka lehti myönsikin, ettei vielä tiedetty, minkälainen uudesta puolueesta tulisi, se epäili vahvasti, että siitä tulisi vain ”uusi ase herrojen kouraan”.¹⁴ Kommunistien julkinen lehdistö suhtautui yleensäkin penseästi puolueen perustamiseen.¹⁵

Myös vuoden 1929 kesällä Tukholmassa pidetty SKP:n salainen neuvottelukokous otti kielteisen kannan uuteen puolueeseen. Se katsoi, ettei uusien talonpoikaispuolueiden perustaminen ollut tarpeellista, sillä niillä, ”kuten osottaa tänä vuonna perustettu ”talonpoikaispuolue”, vain ajetaan suurporvariston etuja”.¹⁶ Sama sävy säilyi muutamaa kuukautta myöhemmin pidetyn SKP:n puoluekonferenssin kannanotossa, jonka mukaan pienviljelijäpuolue oli porvarien perustama. Siksi kommunistien olisi työskenneltävä sen luonteen ”paljastamiseksi”. Puoluekonferenssi kehotti kommunisteja sitä vastoin tukemaan kitukasvuisiksi jäänyttä Pohjanmaan katoliikettä, jonka kilpailijana se selvästikin piti pienviljelijäpuoluetta.¹⁷

Kommunistien kielteinen suhtautuminen tuli esille vielä 1930-luvun alkuvuosina.¹⁸ Mm. SKP:n KK:n vuoden 1933 laajennetussa täysistunnossa talonpoikaiskysymyksestä alustanut Antti Hyvösen katsoi, että pienviljelijäpuolueen juuri pidetyissä eduskuntavaaleissa saama äänen lisä aiheutui pienviljelijöiden keskuudessa vaikuttavista ”reformistisista harhoista”. He kuvittelivat Hyvösen mukaan, että pienviljelijäpuolueesta voisi kehittyä uusi maalaisliitto, pienviljelijöiden todellinen puolustaja, vaikkei se voisi heitä kuitenkaan auttaa, koska se toimi täysin ”fasistisen laillisuuden raameissa”. Se ei pyrkinytkään kehittämään talonpoikien aktiivista taistelua heidän elinkysymyksiensä pohjalta, mihin (pakko- ja kauppajoukko- ja väkivaltaiseen estämiseen ja joukkoliikehtimiseen aikaan saamiseen) kommunistit talonpoikia yllyttivät. Niinpä alustaja ei nähnyt juuri aiheelliseksi yrittää soluttautua puolueen paikallisosastoihin. Kalajokilaakson kansanpuolue ja Muhoksen pulaliike olivat siinä mielessä paljon tärkeämpiä SKP:lle kuin pienviljelijäpuolue.¹⁹

Vaikka SKP:n johto suhtautui kielteisesti pienviljelijäpuolueeseen, monet vasemmistopienviljelijät ja maaseudun kommunistit äänestivät uutta puoluetta jo vuoden 1930 eduskuntavaaleissa, joissa heillä ei ollut enää mahdollisuutta antaa tukeaan kommunistien (sosialistisen työväen ja pienviljelijäin) listoille. Tämä voidaan päätellä virallisista vaalilistoista. Pienviljelijäpuolue sai runsaasti ääniä monilla sellaisilla Oulun läänin eteläisen vaalipiirin paikkakunnilla, joilla oli aiemmin ollut vahva kommunistien kannatus.²⁰

Ehkäpä vasemmistopienviljelijät näkivät uudessa puolueessa parhaimman mahdollisen vaihtoehdon julkiselle kommunismille, joka oli kielletty. Äänestämättä ei haluttu ehkä jättää samalla tavalla kuin kaupungeissa, vaikka maaseudunkin äänestysprosentti laski. Pienviljelijäpuolueen muodostumisen vasemmistopienviljelijöiden poliittiseksi henkireiäksi periferisillä alueilla (Itä- ja Pohjois-Suomessa) tekee ymmärrettäväksi sekin, ettei maaseutukommunismiin (korpikommunismiin) ja populismiin erot olleet kovinkaan suuret, joskin niitäkin toki oli. Molempia leimasi tietty radikalismi agrariipolitiikassa ja kireä suhde ”herroihin”. Molemmat olivat lisäksi voimakkaasti antiestablishment-liikkeitä, ja molempia pakotti eteenpäin taloudellinen hätä.²¹ Sitä paitsi tavallinen vasemmistopienviljelijä, joka oli tottunut äänestämään kommunistien listoja, ei ilmeisestikään aina tiennyt, mikä oli SKP:n kanta kuhunkin valtiolliseen kysymykseen. Hänelle oli tärkeintä pyrkiä parantamaan taloudellista asemaansa, mihin näytti ainakin jossakin määrin tarjoutuvan mahdollisuus uuden puolueen kautta.

Vaikka SKP:n asenne puolueeseen oli kielteinen, alkoi sellaisia vasemmistopienviljelijöitä, jotka olivat olleet varsin näkyvästikin kommunistien toiminnassa mukana, liittyä pienviljelijäpuolueen paikallisosastoihin. EK:n Oulun alaosa tiesi kertoa niin tapahtuneen jo vuoden 1931 kesällä. Sen mielestä ei ollut kuitenkaan syytä huoleen, sillä puolueen paikallisosastoja ei voitaisi niin vain muuttaa kommunistisiksi, vaikka jotkut maanviljelijät olivat sellaista muutamilla paikkakunnilla pelänneetkin. Sitä paitsi kaikki pienviljelijät eivät esiintyneet enää kommunist-

teina, vaan ”sen aatteen unohtaneina todellisina pienviljelijöinä”. Muutama poikkeus kuitenkin oli. Yleistä oli, EK vakuutti, että pienviljelijäpuolueen pohjoissuomalainen johto oli kommunismista vapaa. EK:n alaosasto varotti kuitenkin: jos puolueen paikallisosastot eivät saisi ymmärtämystä osakseen, ”ei olisi mikään ihme, ettei periaatteissa, jotka nyt ovat terveet, voisi tullakin sekaannusta yllättävinekin seurauksiin”.²²

Kommunistien toiminnassa²³ aiemmin mukana olleiden liittymistä pienviljelijäpuolueen paikallisosastoihin lienee tapahtunut varsinkin Pohjois-Suomessa (Oulun ympäristökunnissa ja Kainuussa), mihin viittaavat EK:n tutkimukset. EK:n tietoja ei ole tässä tapauksessa syytä epäillä. Kommunistien toimintaan osallistuneita henkilöitä oli mukana ainakin seuraavissa pienviljelijäpuolueen paikallisosastoissa vuosina 1929–1933:

Etelä-Kuhmon paikallisosastossa
Hyrynsalmen Oravivaaran paikallisosastossa
Kempeleen paikallisosastossa
Korholanmäen paikallisosastossa
Kärsämäen Saviselän paikallisosastossa
Paavolan Lapinkylän paikallisosastossa
Paltamon Uuraan paikallisosastossa
Pudasjärven paikallisosastossa
Pudasjärven Korpisen paikallisosastossa
Pudasjärven Puhoksen paikallisosastossa
Revonlahden paikallisosastossa
Ruoveden kirkonkylän paikallisosastossa
Sotkamon Paakin paikallisosastossa
Sotkamon Tipasojan paikallisosastossa
Tammelán Portaankylán paikallisosastossa
Urjalan Menosten paikallisosastossa
Vihannin Lumimetsän paikallisosastossa
Ylikiimingin paikallisosastossa
Ylikiimingin Jalaskylán paikallisosastossa.²⁴

Vaikka on mahdollista, etteivät kaikki tapaukset tulleet edes tietoon, vasemmistopienviljelijöiden osuutta puolueessa ei pidä liioitella, sillä heidän ”soluttamiensa” paikallisosastojen osuus kaikkien osastojen määrästä ei ollut kovinkaan suuri. Puolueellahan oli paikallisosastoja kaikkiaan noin 240.²⁵ Vasemmistopienviljelijöiden liittymistä puolueeseen ei ole tulkittava myöskään SKP:n kehotuksesta tapahtuneeksi tietoiseksi vaikutusyritykseksi. SKP ei ollut kehottanut liittymään puolueeseen. Pikemminkin kyseessä oli sama ilmiö, joka esiintyi jo vuoden 1930 eduskuntavaaleissa eräillä maaseutupaikkakunnilla. Pienviljelijäpuolueen paikallisosastoissa korpikommunisteille ja vasemmistopienviljelijöille, joiden radikalismia oli aina säädellyt enemmänkin leipäkysymys kuin ideologia, tarjoutui toimintakanava, joka oli vuonna 1930 riistetty. Sitä kautta uskottiin ehkä voitavan helpottaa vaikeaa asemaa. Pula-aika pani etsimään ratkaisuja suunnalta jos toiseltakin. Puolueeseen liittymistä

helpotti ilmeisesti myös se, etteivät pienviljelijäpuolueen paikallisosastot panneet juuri vastaan, vaikka jäseniksi pyrkijät olivat aiemmin ehkä äänestäneet kommunisteja tai kuuluneet kommunistisiin järjestöihin. Heidät otettiin yleensä tervetulleina tuhlaajapoikina vastaan.²⁶

Vaikka SKP:n suhde pienviljelijäpuolueeseen oli pitkän aikaa kielteinen, monet olivat näkevinään puolueessa kommunistien vaikutusta. Lähinnä äärioikeisto ja maalaisliitto katselivat puoluetta punertavien lasien läpi. Esimerkiksi Kainuun maalaisliittolaiset näkivät puolueen paikallisissa kansanedustajaehdokkaissa, J. Uhlbäckissä, J. Hyvärissä ja E. Pulkkisessa EK:n mukaan jonkinlaisia ”nälkamaan kommunisteja”. Kainuun maalaisliittolaiset suhtautuivat muutenkin penseästi puolueen yrityksiin tunkeutua toisen reviiiriin.²⁷ Äärioikeiston kanta oli vieläkin jyrkempi kuin maalaisliiton. IKL näki pienviljelijäpuolueessa pelkän sätkynuken, ”josta langat johtivat Moskovaan”.²⁸

Myös EK:ssa alettiin vähitellen epäillä kommunistien solutusta, joskaan sitä ei voitu varmasti osoittaa. Etenkin puolueen sanomalehdet ja niiden purevat artikkelit panivat ajattelemaan. EK:n päällikkö Esko Rieki oli tuntevinaan ”ryssän hajun” mm. Suomen Pienviljelijän sivuilla leijailemassa; lehden artikkelit oli hänen mielestään liian taitavasti kirjoitettu. Ilmeisesti Eino Yliruusin tunnetusti terävä kynä ei ollut vielä tuossa vaiheessa Riekielle tuttu. Päänvaivaa aiheutti myös puolueen lehtien määrä. Miten pienellä puolueella, jolla ei tiettävästi ollut moniakaan taloudellisia tukijoita, oli varaa julkaista monta lehteä huonona aikana, EK:ssa kyseltiin. Sitä paitsi pienviljelijäpuolue oli joutunut demagogiansa vuoksi pankkipiirien epäsuosiin. Niinpä tilannetta seurattiin. Kyseessä saattoi hyvinkin olla ”polsujen homma”, kuten eräs asiasta kiinnostunut arveli. Tämän suuntaiset epäilykset voimistuivat varsinkin 1930-luvun puolivälissä.²⁹

Epäilyjä herättivät mm. eräät uuden puolueen toimihenkilöt. Koska EK seurasi säännöllisesti Neuvostoliittoon suuntautuvaa postiliikennettä,³⁰ sillä oli mahdollisuus saada haltuunsa mielenkiintoista kirjemateriaalia. Vuoden 1932 lopussa oli haaviin jäänyt mm. Suomen Pienviljelijän toimittajan M. E. Juuselan Lauri Letonmäelle Petroskoihin osoittama kirje, jossa Juusela kertoi Suomen poliittisista oloista epäilyksiä herättävällä tavalla. Juuselan mukaan Suomen Pienviljelijä oli maassa ainoa lehti, joka edusti vasemmisto-oppositiota, sillä sosiaalidemokraatit tukivat hallitusta. Sen vuoksi pienviljelijäpuolueen ja sen äänenkannattajan toiminta oli vaikeutunut. Kommunistilakien perusteella oli puolueen kimppuun käyty jo pari kertaa samalla, kun osastoja oli jätetty ”kommunistisina” rekisteröimättä. Puolueeseen olivat Juuselan mukaan liittyneet ”ne radikaalit vasemmistoainekset, jotka eivät hyväksy nykyisten sosialidemokraattien toimintaa”.³¹ Joitakin pienviljelijäpuolueen osastoja oli todellakin jätetty rekisteröimättä edellä mainitulla perusteella. Miten hyvin Juusela tunsi Letonmäen ja kirjoitteliko hän tälle useaminkin, ei ole tiedossa.

Yliruusin ja Juuselan lisäksi myös puoluetoimikunnan jäsen, kansanopistonjohtaja Aarne Laaksovirta joutui silmätikuksi. Hänen siskonsa

Saima Dahlström oli ollut O. V. Kuusisen ensimmäinen vaimo ja hänen veljensä Einari Laaksovirta oli ollut Kuusisen työtoveri vuonna 1918 ja vaikutti nyt – 1930-luvulla – Neuvostoliitossa erilaisissa tehtävissä.³² EK:ssa muistettiin hyvin, että kommunistit olivat tukeneet Matti Lähe-
niemen lehti- ja puoluepuuhia 1920-luvulla. Nyt oli aihetta kysyä, oliko pienviljelijäpuoluekin saanut taloudellista tukea SKP:ltä ja oliko sitä tullut mahdollisesti juuri Laaksovirran välityksellä. Sellaiselle otaksu-
malle ei löytynyt kuitenkaan todisteita.³³

EK sai lisää vettä myllyynsä, kun pari etsivää suoritti vuoden 1936 alussa pikaratsian puolueen uuden lehden Suomen Sanomien toimituk-
seen ja sai siinä yhteydessä selville, että lehti oli korviaan myöten veloisa-
sa. Vuonna 1934 oli tilivelkoja ollut peräti 350.884 markkaa, ja vuoden
1935 tilit olivat tuolloin vielä päättämättä. Omituisinta jutussa oli se,
että lehden olisi pitänyt kirjanpidon mukaan melko säännöllisesti lainata
Yliruusilta rahaa. Hän väitti etsivien raportin mukaan, että rahat oli
saatu Suomen Teollisuusliitolta. Kertomus ei vakuuttanut kuitenkaan
epäluuloisia EK:n miehiä, jotka tiesivät vallan hyvin, ettei Yliruusin
talous ollut kunnossa. Varsin paljon painoa sai se, kun päätoimittajan
pöydältä löytyivät TASSin uutispalvelun jäljennösniippu ja erään Tatjana
Perimovan henkilökortti. Niiden ei tarvitse kuitenkaan todistaa kom-
munistien vaikutusta puolueessa. Ehkä myös siitä tehtiin liian pitkälle
meneviä johtopäätöksiä, kun pöydällä olleiden tilaajaluetteloiden perusteella kävi selville, että Suomen Sanomia meni muutamia kappaleita
myös Neuvostoliittoon.³⁴

Mahdollisesti myös puolueen sisällä – sen ”oikeistosiivellä” – tunnettiin jonkinlaista huolta sen lehtien kirjoittelusta ja eräiden jäsenten asenoitumisesta yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Kun mainittu ratsia oli nimittäin suoritettu, otti puolueen ”oikeistosiipeen” kuulunut Y. H. Kesti heti yhteyttä EK:n päällikköön ja pyysi audienssia. Päästyään päällikön puheille Kesti kummasteli Riekin muistiinpanon mukaan sitä, miksi EK ei tukkinut Ajan Sanan suuta eikä muidenkaan, jotka aina haukkuivat Suomen Sanomia ja pienviljelijäpuoluetta kommunistiseksi. Kesti vakuutti, ettei lehdellä ollut minkäänlaisia hämäriä rahalähteitä, mikä voitaisiin tarvittaessa todistaa. Riekki mainitsee vastanneensa, ettei ollut ihmekään, jos Suomen Sanomia haukuttiin, koska siinä oli sellaisia juttuja, ja koska se julkaisi Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystön propagandataroituksessa lehdistölle jakaman materiaalin sellaisenaan.³⁵

Vaikka pienviljelijäpuolueen vuosien varrella jyrkentynyt linja ärsyttikin joitakin, ei kommunisteilla ollut puolueeseen juuri vaikutusta. SKP suhtautui siihen pitkän aikaa täysin kielteisesti. SKP:n KK:n täysistunto kehotti kommunisteja vasta vuonna 1934 käyttämään ”yhdistyneen Kansan- ja Pienviljelijäpuolueen” perusjärjestöjä hyväksi ja toimimaan niissä siten, että ne ryhtyisivät vaatimaan ”pula-, sodan- ja fasisminvastaisten kokousten” järjestämistä.³⁶ Muhoksen pulaliike oli osoittautunut tuolloin jo pettymykseksi, ja pulatoiminnan laajentaminen ja maaseudulla piilevien voimavarojen hyväksikäyttö edellyttivät vaaleissa hyvin

menestyneiden pienpuolueiden soluttamista. On kuitenkin huomattava, ettei SKP:n kehoitus vallata pienviljelijäpuolueen järjestöt merkinnyt vielä sitä, että niin olisi myös tapahtunut.

Pienviljelijäpuolueesta joillekin syntyneeseen kuvaan ”Moskovan etäispäätteenä” oli useita syitä. Riveihin oli liittynyt vasemmistopienviljelijöitä ja entisiä kommunistien äänestäjiä, joita pidettiin oikealla kommunistien agentteina. Puolueen ”kommunistisuutta” lisäsi sekin, etteivät sen linjanvetäjät eivätkä ilmeisesti rivimiehetkään hyväksyneet kaikkia ajassa liikkuneita ilmiöitä, eivät varsinkaan oikeistolaisuutta, pankkien keinottelua talonpoikien hädällä ja asevarustelua, mikä tuotiin selvin sanoin puolueen lehdistössä esille. Koska lehdissä puhuttiin joskus työväen ja talonpoikien liitosta, yhdistettiin sellainen helposti kommunisteihin. Puolueen vastustajat liioittelivat – mahdollisesti tarkoituksellakin – kilpailijansa vasemmistolaisuutta, sillä epäisänmaalliseksi ja ”Moskovan käskyjä ottavaksi” leimautuneella ei ollut paljonkaan menestymisen mahdollisuutta isänmaallisella maaseudulla 1930-luvulla.

Väitteet kommunistien yhteyksistä pienviljelijäpuolueeseen eivät olleet toki aivan perättömiä. Jos puolue oli pysynyt vielä vuosikymmenen ensipuoliskolla radikaalisuudestaan huolimatta keskustassa, toisella puoliskolla tapahtui selvää reivaamista vasemmalle päin. Silloin ilmeni useita seikkoja, jotka saivat EK:n uskomaan entistä vankemmin siihen, että puolue oli joutumassa kansanrintamataktiikan seurauksena SKP:n käsikassaraksi. Puolueen valtiollinen luotettavuus asetettiin kyseenalaiseksi vuoden 1936 syksyllä paljastuneissa EK:n muistioissa.³⁷ Missä määrin EK:lla oli aihetta pelkoon? Oliko pienviljelijäpuolue luisumassa kommunistien helmaan, kuten muistioissa annettiin ymmärtää. Siitä lisää tuonnempänä.

2. PIENVILJELIJÄIN JA MAALAIKANSAN PUOLUE (1936–1939)

2.1. PIENVILJELIJÄLIIKKEEN EHEYTYMINEN TAVOITTEENA

Ensimmäiset esitykset pienviljelijäliikkeiden yhdistämiseksi tehtiin heti kohta vuoden 1933 eduskuntavaalien jälkeen, sillä niissä oli ollut maalaisliiton ohella kolme muuta maaseutuliikettä (Suomen pienviljelijäin puolue, kansanpuolue ja Muhoksen pulaliike) jakamassa pienviljelijöiden ääniä. Kehoitusten takana olivat ilmeisesti tavalliset pienviljelijät. Esim. Maa-Jussi kirjoitti kansanpuolueen äänenkannattajassa *Kansan Sanassa* 13. 7. 1933: ”Eteenpäin, Yhteen!” Hän pahoitteli sitä, että talouspulasta kärsivä talonpoika kuului kahteen eri puolueeseen. Se heikensi hänen mielestään pienviljelijäliikkeen voimaa. Kirjoittaja ei nähnyt voittamattomia esteitä pienviljelijäpuolueen ja kansanpuolueen yhdistämiselle. Puolueiden ohjelmatkin olivat hänen mielestään samantapaiset.³⁸

Ehdotus pienviljelijöiden voiman yhdistämiseksi lähti ilmeisesti siis Kalajokilaakson liikkeen piiristä, rivimiesten keskuudesta. Keskustelu aiheesta kävi entistä vilkkaammaksi vuoden 1933 syksyllä ja jatkui aina konkreettisiin toimenpiteisiin saakka. Ottaen huomioon lähteiden asettamat rajoitukset, voidaan päätellä, että kansanpuolueen piirissä suhtauduttiin yhtymisajatukseen myönteisesti alusta lähtien ja sitä pidettiin hyvinkin toteutumiskelpoisena. Pienviljelijäpuolueessa ilmeni sen sijaan epäröintiä, vaikka sielläkin tunnustettiin asia tärkeäksi. Puolueen piirissä lähdettiin siitä, että yhtyminen saattaisi tapahtua vain sen pohjalta. Sillä oli jo laaja kannattajakunta ja organisaatio, kun kansanpuolueella oli toimintaa oikeastaan vain parissa jokilaaksossa. Pienviljelijäpuolueen puheenjohtaja Yliruusi kehottikin kansanpuoluetta sulautumaan suurempaansa. Katsoipa joku pienviljelijäpuoluelainen, ettei mitään yhtymistä tarvittaisi. Yhteistyö vaaleissa riittäisi.³⁹

Kansanpuolueen äänenkannattajassa Kansan Sanassa tehtiin vuoden 1933 lopussa merkittävä ehdotus. Nimimerkki Talonpoika kirjoitti 12. 12. 1933: ”Yhdistäkää Kansanpuolue ja Pienviljelijäpuolue.” Uutta siinä oli toivomus yhteisen neuvottelukokouksen koolle kutsumisesta. Kirjoittaja katsoi, että tällainen kokous olisi sopivaa pitää seuraavan vuoden alussa vaikkapa Ruukissa, johon paikallisosastot voisivat lähettää edustajiaan. Mukaan hän toivoi erityisesti tavallisia kannattajajäseniä.⁴⁰ Ehdotus sai vastakaikua. Nimimerkki Työläinen vastasi siihen. Hänkin oli puolueiden yhdistämisen kannalla: ”Tätä me olemme kumpaisenkin puolueen kannattajat toivoen odottaneet ja siksi meiltä kuulee usein kysymyksen: eikö noita puolueita voitaisi yhdistää.”⁴¹

Oleellista näissä kirjoituksissa oli se, että niissä puhuttiin vain kansanpuolueen ja pienviljelijäpuolueen yhdistämisestä, ei mistään muusta. Muhoksen pulaliikkeen tai joidenkin muiden pulaliikkeiden mukaan ottamisesta ei puhuttu mitään. Ehdotuksien takana ei ole voinut olla SKP eivätkä sen edustajat, sillä se oli tuolloin vielä Muhoksen pulaliikkeen lumoissa eikä ollut herännyt ajamaan liikkeiden yhdistämistä näin laajassa mielessä.

Kansan Sanassa ehdotettu neuvottelukokous saatiinkin Ruukkiin koolle 4. 1. 1934. Siitä muodostui pienviljelijäliikkeen eheytyksen alkusoitto. Se oli ensimmäinen konkreettinen neuvotteluyritys liikkeiden yhdistämiseksi. Vaikka täyttää yksimielisyyttä ei saavutettukaan, voitiin kartoittaa kuitenkin ne ongelmat, jotka aiheuttivat eniten päänvaivaa. Kokouksessa kävi selville, että kansanpuolueen edustajat olivat edelleen lämpimästi hankkeen takana, kun taas pienviljelijäpuolueessa suhtauduttiin heitä varovaisemmin asiaan. Pienviljelijäpuolueen edustajat korostivat aiempaan tapaansa sitä, että pienviljelijäpuolue oli levittäytynyt jo ympäri maan. Kansanpuolue oli taas paikallinen yritys. Ja niinhän asia olikin. Jotkut pienviljelijäpuoluelaiset suhtautuivat yhtymispuuhaan varauksella siksi, että heidän mielestään kansanpuolueeseen kuului toisia paremmin toimeentulevia talonpoikia, jotka olisivat yhtymisen kautta tulleet uuteenkin puolueeseen. Ohjelman kohdalla ei sen sijaan esiintynyt kovinkaan paljon erimielisyyttä. Mutta puolueen nimikysy-

mys oli vaikea. Näitä ongelmia ratkomaan asetettiin toimikunta, jonka harteille lankesi raskas taakka. Sen tuli löytää karikoton väylä eheytyvään pienviljelijäliikkeeseen.⁴²

Ruukin kokouksen jälkeen hankkeella oli myötätuulta. Yhtymiskysymystä pohtinut toimikunta pääsi Ylivieskassa pitämässään neuvottelussa varsin vaivattomasti yhteisymmärrykseen. Toimikunnan hyväksymä sääntö- ja ohjelmaluonnos jäi kaipaamaan enää puolueiden johtojen ja yhteisen kokouksen siunausta.⁴³ Sitä ei kuitenkaan kuulunut. Kun kansanpuolueen puoluekokous kokoontui vuoden 1934 toukokuussa, kävi selville, etteivät kaikki olleetkaan tyytyväisiä toimikunnan työn tuloksiin. Puoluekokous ei hyväksynyt sääntö- ja ohjelmaluonnosta sellaisenaan, vaan vaati siihen muutoksia. Periaatteessa puoluekokous kannatti kuitenkin yhtymistä. Sitä olisi kuitenkin kysyttävä ensin paikallisosastoilta ja tehtävä sitten luonnokseen tarvittavat muutokset. Siten kysymyksen ratkaisu siirtyi kansanpuolueen osalta myöhempään ajankohtaan, ylimääräiseen puoluekokoukseen.⁴⁴

Kansanpuolueen ratkaisu aiheutti lievää ärtymystä pienviljelijäpuolueen johdossa. Se muistutti, että yhtymiskysymys riippui nyt kansanpuolueesta, sillä pienviljelijäpuolue ei voisi sanoa mielipidettään sääntö- ja ohjelmaluonnoksesta, ennen kuin kansanpuolue olisi tehnyt siihen haluamansa muutokset.⁴⁵ Samoihin aikoihin kuului puolueiden riveistä kuitenkin selviä vaatimuksia yhdistämisen puolesta, mikä ei ilmeisestikään voinut olla vaikuttamatta johtojen ratkaisuihin.⁴⁶

Yhtyminen eteni aimo askeleen, kun puolueet pääsivät vuoden 1934 loppupuolella sopimukseen Pohjois-Suomessa ilmestyvästä äänenkannattajastaan. Kansanpuolueen Kansan Sana ja pienviljelijäpuolueen Pohjanmaan Pienviljelijä nimittäin sulautuivat. Niistä muodostettiin Pohjanmaan Sana, puolueiden Oulussa ilmestyvä yhteinen äänenkannattaja. Tapahtuma valoi ilmeisesti uutta uskoa puolueiden yhtymistä toivoviiniin. Koska puolueiden Pohjois-Suomesta olleet kansanedustajat puhalsivat usein ”samaa hiileen” eduskunnassa, sen lisäksi että puolueilla oli nyt yhteinen äänenkannattaja, oli puolueiden suhteet Pohjois-Suomessa varsin erikoislaatuiset. Jotkut päättelivät perustellusti, että puolueet olivat pohjoisessa oikeastaan jo yhtyneet.⁴⁷

Kun kansanpuolueen puoluekokous hyväksyi sääntö- ja ohjelmaluonnoksen pienin muutoksin vuoden 1935 huhtikuussa, kaikki mahdollisuudet olisi pitänyt olla yhtymishankkeen viemiseksi onnelliseen loppuun, mutta pienviljelijäpuoluepa ei hyväksynytäkään kansanpuolueen menettelyä. Kansanpuolueen tarjoama sääntö- ja ohjelmaluonnos poikesi sen mielestä liiaksi yhteisen toimikunnan ehdotuksesta. Väitettiin jopa, että kansanpuolue olisi halunnut tahallisesti vesittää koko hankkeen. Pienviljelijäpuolueen puoluetoimikunta syytti kansanpuoluetta viivytystä. Näin riita oli valmis.⁴⁸

Vaikka ristiriitoja olikin, ilmeni kuitenkin jatkuvasti vaatimuksia yhtymisen puolesta.⁴⁹ Puolueiden yhteinen neuvotteluelin pääsikin yllättäen ohjelmaluonnoksen erimielisyyttä aiheuttaneista kohdista sopimukseen vuoden 1935 toukokuussa. Nimikysymys tuotti kuitenkin vaikeuk-

sia. Se jäi yhteisen puoluekokouksen päänvaivaksi.⁵⁰ Myös pienviljelijäpuolueen keskuudessa oltiin tyytyväisiä ja optimistisia. Suomen Pienviljelijä kirjoitti ennen pienviljelijäpuolueen puoluekokousta, että yhtyminen saattaisi vihdoinkin toteutua pienviljelijäpuolueen nimen ja ohjelman pohjalta.⁵¹

Tampereella 6.–7. 7. 1935 pidetystä pienviljelijäpuolueen puoluekokouksesta odotettiin siis pienviljelijäliikkeen eheytyksen hetkeä. Mutta sellaista siitä ei tullut. Pienviljelijäpuolue tosin hyväksyi yhteisen ohjelmaluonnoksen, mutta kun uuden puolueen nimestä alettiin keskustella tilaisuuteen saapuneiden kansanpuolueen edustajien kanssa, yhteisymmärrys loppui siihen. Pienviljelijäpuolueen kannattajat halusivat nimeksi Suomen pienviljelijäin puoluetta, mutta kansanpuolueen edustajien mielestä nimeksi olisi sopinut vain Yhtyneet pienviljelijäin ja kansanpuolue. Kun kokouksen asettama viisihenkinen työryhmäkin kallistui pienviljelijäpuoluelaiten ehdotuksen kannalle, kansanpuolueen edustajat ilmoittivat, ettei heillä ollutkaan valtuutta päättää asiasta. Siten puolueiden yhtyminen Tampereen kokouksessa jäi sikseen.⁵²

Vaikka tämän jälkeen esiintyikin kaikenlaisia soraääniä ja syytelyä puolin ja toisin, edelleenkin oli halukkuutta puolueiden yhdistämiseksi. Sitä lisäsivät ilmeisesti jossakin määrin myös tulossa olevat eduskuntavaalit. Esim. Oulussa pidettiin 24. 10. 1935 puolueiden Pohjois-Suomen paikallisosastojen neuvottelukokous, jossa päätettiin jatkaa puolueiden yhdistämiseen tähtäävää toimintaa hyväksytyn ohjelman hengessä. Kokous oli selvä osoitus siitä, että puolueiden yhdistämissyrkimykset olivat voimakkaimmat juuri pohjoisessa.⁵³

Oulun kokouksen jälkeen oli tiettyjä edellytyksiä sopuun, mutta se jäi ennen vaaleja löytämättä. Uusin riidanaihe nimittäin saatiin – yllättävä kyllä – juuri pohjoisesta. Puolueiden pohjoissuomalainen äänenkannattaja Pohjanmaan Sana ei ollut enää johonkin aikaan täysin tyydyttänyt pienviljelijäpuolueen johtoa kirjoituksillaan, ja niinpä pienviljelijäpuoluelaiset suorittivatkin lehden valtauksen vuoden 1935 lopussa. Lehden päätoimittaja sai antaa samantien tilaa sopivammalleen.⁵⁴ Tapauksen tultua julki kansanpuolue päätti kutsua paikallisosastojen neuvottelukokouksen Oulaisiin pohtimaan syntynyttä tilannetta. Siellä puolue vaati Pohjanmaan Sanan kirjapainon haltuunottoa, ellei skismaa kyettäisi ratkaisemaan tyydyttävällä tavalla. Samalla vaadittiin lehteä poistamaan kansanpuolueen nimi etusivulta.⁵⁵

Koska lehti ei poistanut kuitenkaan kansanpuolueen nimeä, eikä tilanne muutenkaan selvinnyt, kansanpuolueen paikallisosastojen kokous päätti 26. 1. 1936 ryhtyä vaatimaan painokoneita takaisin. Aiemmin niillä oli tehty kansanpuolueen Kansan Sanaa Ylivieskassa. Näin suhteet lehteen olivat menneet lopullisesti poikki.⁵⁶ Kansanpuoluelaiset eivät jääneet kuitenkaan toimeettomiksi, vaan ryhtyivät vastahyökkäykseen. Pian oli sivullistenkin tiedossa, että puolue puuhasi uutta lehteä Pohjanmaan Sanan tilalle. Niin lopulta kävikin, että puolue perusti Maalaiskansan paikkaamaan syntynyttä aukkoa. ”Hajoituslehden” perustaminen oli pienviljelijäpuoluelaiten mielestä viimeinen pisara sekavaan keitok-

Suomen pienviljelijäin puolueen ja kansanpuolueen yhtymisyritys epäonnistui juuri vuoden 1936 eduskuntavaalien edellä ja johti riitaisaan vaalitaistoon, jonka seurauksena molemmat kärsivät tappion. Kuvassa oikeistolehti Ajan Suunnan tulkinta riidoista (Ajan Suunta 28. 4. 1936).

seen. Ymmärtämys loppui siihen. Seurasi laaja ja kitkerä lehtipolemiikki, jossa ei sanoja säästely. Siitä hyötyivät kuitenkin pienviljelijäliikkeen vastustajat eniten. Kansanpuoluelaiset puolustivat uuden lehtensä perustamista. Pienviljelijäpuolue syytti siitä huolimatta hajoitustoiminnasta ja vaati puolueen johtopaikoille yhteistyötä haluavia henkilöitä.⁵⁷

Riitaisuudet johtivat siihen, ettei puolueiden kesken syntynyt vuoden 1936 eduskuntavaaleissa edes vaaliliittoa, puhumattakaan siitä, että yhtyminen olisi tapahtunut ennen vaaleja. Vaalitaistelusta muodostui kuitenkin puolien repivä ja voimia kuluttava. Menestys oli sen mukainen. Molempien kannatus laski, mihin vaikutti toisaalta myös olojen paraneminen; enää ei eletty pahinta pula-aikaa. Pienviljelijäliikkeen (pienviljelijäpuolueen, kansanpuolueen ja Muhoksen pulaliikkeen) yhteenlaskettu äänimäärä oli noin 31.000, mikä merkitsi noin 16.000 äänen menetystä edellisistä vaaleista. Myös kansanedustajien määrä putosi kahteen, joista pienviljelijäpuolue (-2) ja kansanpuolue (-1) saivat molemmat yhden.⁵⁸

2.2. "KOLMEN PUOLUEEN" YHTYMINEN JA KOMMUNISTIT

Ilmeisesti raskas vaalitappio nopeutti eheytymistä. Se sai molemmat puolueet näkemään, että vain ehyt pienviljelijäliike saattaisi kunnolla ajaa pienviljelijöiden asiaa. Riidat sen sijaan hyödyttäisivät vain muita.

Pienviljelijäpuolueen ja kansanpuolueen yhtymisneuvottelut käynnistyivät uudelleen vuoden 1936 lopulla. Pohjanmaan Sana kirjoitti 12. 11. 1936: ”Vähävaraisen väen voimat on koottava. Suomen Pienviljelijäin Puolueen ja Kansanpuolueen joukkojen yhtymisen täytyy tapahtua.”⁵⁹ Neuvottelut etenivätkin suotuisaan suuntaan ja johtivat lopulta täydelliseen sovintoon ja pienviljelijäliikkeen eheytymiseen. Vaikka nimikysymys tuotti tälläkin kerralla ongelmia, sovittiin 21. 11. 1936 Oulussa pidetyssä neuvottelukokouksessa periaatteeksi, että yhtyminen tapahtuisi molempien puolueiden nimen pohjalta. Niin myös kävi.⁶⁰

Tutkimuksen pääteeman kannalta on mielenkiintoinen kysymys, miksi Muhoksen pulaliike tuli tuossa vaiheessa kuvioihin mukaan. Sehän oli suhtautunut aikaisemmin hyvin penseästi asiaa koskeneisiin kirjoituksiin.⁶¹ Mikä sai sen nyt muuttamaan kantaansa?

Muhoksen pulaliikkeen kannanmuutoksen syytä on etsittävä SKP:n taktiikan muutoksesta. Tuskinpa pienviljelijäpuolueesta aiemmin irtaantuneet pienviljelijät, jotka olivat yrittäneet ”sooloilemalla” eduskuntaan, olivat kovinkaan innokkaita palaamaan puolueen helmaan. Lopullisen ratkaisun täytyi tapahtua muualla.

SKP oli toivonut Muhoksen liikkeestä laajaa kansanliikettä, talonpoikien hätäpuolustusliikettä, joka nostaisi maaseudun köyhät talonpojat taisteluun etujensa puolesta pääomaa ja ”herroja” vastaan. Liikkeen ei pitänyt jäädä paikalliseksi, mutta niin vain kävi. Siksi oli aika suorittaa uusi tilannearvio ja harkita mahdollisuuksia kansanpuolueen ja pienviljelijäpuolueen perusjärjestöjen soluttamiseksi. Ajatus Muhoksen pulaliikkeen ja kansanpuolueen (Kalajokilaakson pulaliikkeen) yhteistoiminnasta oli ollut esillä jo vuonna 1932, ja vuotta myöhemmin SKP:n KK:n laajennettu täysistunto näki kansanpuolueen tarjoavan Muhoksen liikettä paremman astinlaudan maaseudulle. Kohta muuttui myös suhtautuminen pienviljelijäpuolueeseen. SKP alkoi ajaa pienviljelijäliikkeiden yhdistymistä. Vain ehyt ja voimakas pienviljelijäliike, joka olisi ”herroista” vapaa, saattaisi palvella myös SKP:n asiaa, arveltiin. Tämä vähitellen kypsynyt ajatus sanottiin selvästi julki SKP:n vuoden 1935 puoluekokouksessa, jonka päätöksien pohjalle seuraavien vuosien kansanrintamapolitiikka perustui.

Vaikka SKP:n tavoitteena oli kansanrintamakaudella yhtenäisen pienviljelijäliikkeen aikaan saaminen, ei voida kuitenkaan väittää, että pienviljelijäliikkeen eheytyminen olisi ollut SKP:n ansiota. Kommunisteilla oli selvästi vaikutusta vain Muhoksen pulaliikkeeseen, joka ei ollut yhtymisneuvottelujen ensivaiheessa lainkaan mukana. Tuskinpa pienviljelijäpuolueen ja kansanpuolueen johtajat olisivat varauksettomasti hyväksyneetkään Muhoksen liikettä mukaan, jos he olisivat tienneet SKP:n vaikutuksen siihen.

Kenen myötävaikutuksella Muhoksen pulaliike sitten tuli yhtymisneuvotteluihin mukaan? Lähteet eivät anna siihen aivan varmaa vastausta. Ilmeisesti pienviljelijäpuolueen johto, joka kyllä tiesi Muhoksen liikkeen radikaalisuuden, vakuuttui siitä, että muhoslaisten mukaan vetämisestä

olisi pienviljelijäliikkeelle etua. Siten saataisiin maaseudun vasemkin laita puhaltamaan ”yhteiseen hiileen”. Vaikka asia saatettiin oivaltaa pienviljelijäpuolueen sisällä, mahdollonta ei ole sekään, että muutamat kommunisteihin yhteyttä pitäneet ja heidän neuvojaan kuunnelleet vasemmistopienviljelijät olisivat vaikuttaneet pienviljelijäpuolueen johtoon. Tällaisia pienviljelijöitä oli esim. karkkilalainen (pyhäjärveläinen, U. I.) Arvo Aaltonen, joka oli vuoden 1936 aikana esiintynyt niin Muhoksen miesten kuin pienviljelijäpuolueenkin riveissä. Hänellä oli todistettavasti yhteyksiä SKP:n salaiseen organisaattoriin.⁶²

Kysymys Muhoksen liikkeen mukaan vetämisestä ponnahti ensimmäisen kerran esille pienviljelijäpuolueen puoluetoimikunnan kokouksessa Haapamäellä 22. 11. 1936. Kokous, jossa olivat läsnä Eino Yliruusi, Eemeli Juusela, J. V. Roponen, Mooses Järvenpää ja Jalmari Ameer, valtuutti puolueen puheenjohtajan (Yliruusin) tiedustelemaan, eikö Muhoksen liike lopettaisi toimintaansa ja yhtyisi pienviljelijäpuolueen ja kansanpuolueen kanssa yhdeksi puolueeksi.⁶³ Kuka puoluetoimikunnan jäsenistä ehdotti tätä muhoslaisten kosiskelua, ei ole tiedossa. Kokouspöytäkirjan ote ei anna kysymykseen vastausta. Ehdotuksen hyväksyminen oli tuossa tilanteessa kuitenkin varsin ymmärrettävää. Pienviljelijäliike oli vasta kärsinyt vaalitappion, ja muutenkin kentältä kuului ääniä rintaman eheyttämisen puolesta.

Yliruusi eteni asiassa toivotulla tavalla. Hän otti yhteyden Pohjanmaan Sanan toimittajaan Yrjö Kuorikoskeen, jolla oli Oulusta käsin ilmeisestikin paremmat mahdollisuudet kuin hänellä hoitaa yhteyksiä Muhokselle, ja pyysi tätä tiedustelemaan pulaliikkeen johtomiehiltä, olisiko liike halukas liittymään toisiin. Ilmeisesti Kuorikoski teki niin kuin oli toivottu.⁶⁴

Mikäli Yliruusin Vaasan hovioikeudelle antama selvitys pitää paikkansa, eivät Muhoksen liikkeen miehet olleet ensimmäisinä tarjoutuneet yhtymispuuhaan mukaan. Aloite oli tullut pienviljelijäpuolueen puolelta. Pulaliikkeen johto keskusteli ehdotuksesta ja päätti lopulta suostua pienviljelijäpuolueen ja kansanpuolueen ”yhtiötoveriksi”. Päätös oli SKP:n toivomuksen mukainen. Sen mukaisesti oli pulamiesten yritettävä perustettavan puolueen johtoelimiin. Liikkeen tuolloinen neuvonantaja (Toivo I. Sormunen) oli jo aiemmin samana vuonna puhunut muhoslaisille SKP:n tavoitteista kansanrintaman aikana. Siten pulamiesten vasemmistoradikaalit tiesivät, että SKP toivoi entistä laajempaa pienviljelijäliikettä, johon sillä olisi vaikutusta, ja joka kykenisi lopulta-kin panemaan ”herrat” polvilleen.⁶⁵ Pulaliike antoi myöhemmin kannattajakunnalleen jonkinlaisen julistuksen, jossa se selitti pienviljelijäliikkeen eheyttämisen välttämättömyyttä. Samassa yhteydessä se väitti, että Muhoksen liikkeen mukaan menosta oli päättänyt Pulatoimikuntien Keskustoimikunta.⁶⁶

Pienviljelijäpuolue ei asettanut liiemmin esteitä Muhoksen pulaliikkeen kanssa tapahtuvalle yhteistyölle. Sen puoluetoimikunta lähetti 27. 11. 1936 päivätyn kiertokirjeen piiritoimikunnille, joita siinä neuvottiin

tulevia presidentin valitsijamiesvaaleja varten. Oulun läänin eteläinen piiritoimikunta sai sen mukaan antaa Muhoksen liikkeelle mahdollisuuden liittyä puolueen kanssa vaaliliittoon, ellei viranomaisilla ”ole esitettävänä mitään todisteita ns. ’kansanpulaliikkeen’ rikollisuudesta”.⁶⁷ Mistä pienviljelijäpuolueen kova innostus vaaliliittoon johtui, sitä on vaikea sanoa. Aiemminhan pienviljelijäpuolueen pohjoissuomalaiset johtomiehet ja puolueesta eronnut Muhoksen liikkeeseen ”sielu” Väinö Mustonen olivat olleet kuin kissa ja koira. Mahdollisesti pulamiesten aiemmin antama myöntävä vastaus kosintaan oli palauttanut vuosia hukassa olleen luottamuksen. Ehkä myös Yliruusin ja hänen lähipiirinsä kansanrintamahenkainen pyrkimys Svinhufvudin kaatamiseen vaikutti takalalla.

Yliruusi varmisti muhoslaisten mukaan tulon vielä hiukan ennen Seinäjoen yhtymiskokousta lähettämällä Väinö Mustoselle 11. 12. 1936 kirjeen, jossa hän ilmoitti saaneensa Pohjanmaan Sanan toimituksesta tietää, että pulaliike olisi valmis tulemaan yhtymishankkeeseen mukaan. Yliruusi pyysi Mustosta toimimaan siten, että Muhoksen liike lähettäisi kaikkien paikallisosastojensa edustajat Seinäjoella 20. 12. 1936 pidettävään pienviljelijäpuolueen puoluekokoukseen. Siten kokouksen yleinen onnistuminen tulisi varmistetuksi. Yliruusi lopetti kirjeensä enteilevästi: ”Tällä tavalla yhteiseen hiileen puhaltamalla saadaan vähäväkisten rintama vihdoinkin lujaksi ja yhtenäiseksi.”⁶⁸

”Kolmen puolueen” yhtymiskokous pidettiin suunnitelmien mukaisesti Seinäjoella 20. 12. 1936, mitä voidaan pitää varsin erikoislaatuisena koko maan historiassa. Yhtyiän siinä kolme erillistä liikettä – tosin pientä – samojen tunnuksien alle, yhdeksi puolueeksi. Itse pienviljelijäliikkeen kannalta tapaus oli niin ikään merkityksellinen. Sillä poistettiin hajanaisuuden haitat ja luotiin uutta uskoa voimakkaan pienviljelijäliikkeen tulemiseen. Pienviljelijäpuolue piti ennen varsinaista yhtymiskokousta ylimääräisen puoluekokouksen, jossa hyväksyttiin Muhoksen liikkeen mukaan tulo. Pienviljelijäpuolue lähti siitä, että puolueiden yhdistäminen tapahtuisi siinä järjestyksessä, mitä yhteisissä neuvotteluissa oli jo aiemmin sovittu.⁶⁹

Kun yhtymiskokous alkoi kansanpuolueen edustajien saavuttua paikalle, myös Muhoksen liikkeen edustajat (Väinö Mustonen ja Eero Henttunen) hyväksyttiin äänioikeutettuina edustajien joukkoon. Ainoastaan nimikysymys tuotti jonkin verran vaikeuksia. Kansanpuolue ei voinut hyväksyä nytään puolueelle ehdotettua nimeä, vaan esitti oman vaihtoehdonsa, joka saikin kannatusta ja tuli lopulta hyväksytyksi. Näin puolueen nimeksi tuli pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue. Sekin tunnettiin yleisesti vain pienviljelijäpuolueena.⁷⁰

Puolueen puheenjohtajaksi valittiin Eino Yliruusi ja varapuheenjohtajaksi Samppa Syväluoma. Puoluetoimikuntaan tulivat J. V. Roponen, P. V. Haanpää, Mooses Järvenpää, Eemeli Juusela, Juho Saari ja varalle Oskari Joki-Hollanti, Jalmari Ameer, J. H. Karppanen, Heikki Rantanen, Nata Kähtävä ja Emil Oksa. Puoluevaltuustoon valittiin vastaavasti Väinö Mustonen, Edvard Kortelainen, Tapani Rytty, Frans Marjamäki,

Seinäjoen kokouksessa 20. 12. 1936 tapahtuneessa ”kolmen puolueen” yhtymisessä pienviljelijäliike eheytyi monien yrityksiensä jälkeen. Tuolloin syntyneessä pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueessa oli entisillä pienviljelijäpuoluelaisilla suurin sanavalta, vaikka kansanpuoluelaiset olivatkin puolueen nimen isänä. Kuvassa Helsingin Sanomien Oki Räisäsen näkemys uuden puolueen perustamisesta (Helsingin Sanomat 29. 12. 1936).

Jaakko Uhlbäck, Heino Sorvisto, Martti Lunkka, Patrik Leinonen, Matti Taavetti, J. E. Kumpu, Heikki Niskanen, Eino Rytinki ja varalle Siimon Kaura, Herman Arola, Sauli Tanskanen, Leander Sirola, Antti Kemppainen, Julius Suoniemi, Ville Aakko, Artturi Timlin, Yrjö Kokko, Heikki Marttila, Herman Riipinen ja Niilo Hirsikoski.⁷¹

Uuden puolueen elimiin valittiin siis pienviljelijäpuolueen ja kansanpuolueen edustajia, jopa yksi Muhoksen liikkeen mieskin, kuitenkin siten, että entisiä pienviljelijäpuoluelaisia oli eniten. Huomiota kiinnittäessä, ettei pienviljelijäpuolueen ”oikeistosiiiven” kärkihahmo Yrjö H. Kesti mahtunut mukaan. Tosin hän ei ollut koko kokouksessa läsnä. Ei myöskään Nivalan pulakapinan johtajana aiemmin tuomittua Heikki Niskasta, joka ei tuntenut erityisempää sympatiaa vasemmistoon päin, noteerattu kovin korkealle. Hän sai tyytyä puoluevaltuustopaikkaan.

Kun uuden puolueen syntyminen oli tosiasia, olivat pienviljelijöiden reaktiot ilmeisen myönteisiä. Katsottiin, että oli tehty oikea päätös.⁷²

Julkaistuissa lehtikirjoituksissa vilahteli varsin pitkälle menevä optimisismi, johon olikin jossakin määrin syytä. Puolueen päälehti Suomen Pienviljelijä kirjoitti kokouksen tuloksista 23. 12. 1936 seuraavasti:

Tätä tapausta meidän on tervehdittävä mitä suurimmalla tyydytyksellä. Saatiinhan -- -- eri ryhmien yhdistäminen toteutettua ja hajallaan olleet voimat koottua yhteistyöhön ulospäin suuntautuvaa rynnistystä varten -- --.

Uskallammekin sanoa, että tapahtunut puolueiden yhdistyminen tulee olemaan nyt huomattava lähtökohta pientalonpoikaisväestön valtiollisen toiminnan tiellä. Laajat, puolueemme pitkällisiä syntyvaiheita ja -tuskia seuranneet joukot ovat vain odottaneet yhtymisen tapahtumista, voidakseen liittyä mukaan.⁷³

Lehti oli oikeassa ainakin siinä, että yhtymistä olivat toivoneet laajat pienviljelijäpiirit. Yhtyminen oli tapahtunut kentän paineesta, alhaalta. Sen sijaan viittaus ”ulospäin suuntautuvaan rynnistykseen”, millä ilmeisestikin tarkoitettiin liikkeen laajenemista, osoittautui tulevaisuudessa liian optimistiseksi arvioksi. Puolueesta ei tullut koskaan maaseudun köyhän kansan laajaa liikettä. Se ei saanut koskaan sellaistaakaan kannatusta, joka oli ollut yksistään alkuperäisellä pienviljelijäpuolueella pulajan kuumimpina vuosina (esim. 1933).⁷⁴

2.3. PIENVILJELIJÖIDEN EDUN AJAJA VAI SKP:N KÄSIKASSARA?

Uusi puolue toimi alusta lähtien tarmokkaasti. Se yritti ratkaista eri liikkeiden yhtymisestä aiheutuneet ongelmat mahdollisimman joustavasti. Sen organisaatiota alettiin kehittää lähinnä entisen pienviljelijäpuolueen organisaation pohjalta. Pian se ulottuikin eri puolille maata. Puolueen päälehdiksi tulivat Suomen Pienviljelijä ja Pohjanmaan Sana.⁷⁵

Puolueen asema tuolloisessa ilmapiirissä ei ollut helppo. Ohjelmansa puolesta pienviljelijäpuolue kuului edeltäjiensä tapaan keskustaan, vaikka se olikin hyväksynyt joitakin ajatuksia selvästi vasemmalta. Ohjelma rakentui pääasiassa entisen pienviljelijäpuolueen ohjelman varaan. Vaikka sen yleissävy olikin ehkä populistinen, siinä oli kieltämättä vasemmistolaisia elementtejä, jotka saattoivat ärsyttää oikeistoa.⁷⁶

Kaikkein ärsyttävintä puolueessa oli kuitenkin sen päivänpolitiikka, johtomiesten kannanotot yhteiskunnallisiin asioihin ja lehtikirjoittelu. Päivänpolitiikka oli alusta lähtien rohkeata. Siinä ei näkynyt niinkään ”kolmen puolueen” yhtymisessä mukana olleen kansanpuolueen vaikutusta, vaan pikemminkin se oli jatkoa entisen pienviljelijäpuolueen – ylihuusilaisten – viime vaiheen radikalismille. Jossakin määrin siinä saattoi olla jopa samoja piirteitä kuin Muhoksen pulaliikkeen toiminnassa, jota oli höyrytetty vuosina 1935–1936 selvästi kansanrintamatunnuksilla. Koska puolueen puheenjohtaja Eino Ylihuusi jaksoi jatkuvasti varottaa fasismista ja arvostella oikeistolaisia – varsinkin IKL:ää – ja EK:ta, langetti tämä radikalismi puolueen ylle punertavan varjon, jota se ei pystynyt heittämään enää harteiltaan.⁷⁷

Koska poliittinen ilmapiiri oli kieltämättä ahdasmielinen, saatettiin

ihmisiä leimata aivan suotta. Kun EK:n salaiset muistiot, jotka se oli laatinut pääministerin pyynnöstä kommunistien yhteis- ja kansanrintamataktiikasta, tulivat yllättäen päivänvaloon vuonna 1936 – siis jo ennen pienviljelijäliikkeen eheytymistä –, niistä nousi tavaton häly. Närkäystä aiheutti erityisesti se, että EK:n ”listoille” oli päässyt muutamia yhdistyksiä, puolueita ja porvarillisina pidettyjä henkilöitä, mm. ministeri Jutila. Monet pitivät muistioiden tietoja virheellisinä. Ministeri Jutila erosi protestiksi. Myös pienviljelijäpuolueen lehdet kävivät terhakkaasti EK:n kimppuun ja leimasivat sen vainoharhaiseksi.⁷⁸

Koska muistioiden paljastuminen johti tietynlaiseen poliittiseen skandaaliin, Kivimäen hallituksen eroon, EK:n päällikön vaihtumiseen ja muutoksiin kyseisessä instituutiossa, on paikallaan pohtia lähemmin sitä, mitä muistioissa oli väitetty. Ei pidä uskoa kuitenkaan kaikkea, mitä lehtien palstoilla niistä kirjoitettiin tai mitä niistä on myöhemmin muistelmassa kerrottu. Niihin ovat saattaneet vaikuttaa puhtaat tarkoituksenmukaisuussyyt, eivät aina tosiasiat.

Muistioissa korostettiin sitä, etteivät kansanrintaman kannattajat ”suinkaan halua maahamme kommunistista tai edes sosialistista yhteiskunta- ja valtiojärjestelmää. Heitä on tähän Kominternin alullepanemaan ja ”Troijan puuhevosena” käytettäväksi tarkoitettuun liikkeeseen kannustanut yksinomaan fascismin pelko ja sodan kauhu sekä muut samantapaiset vaikuttimet”. Muistioiden mukaan tällaiset ihmiset olivat liian herkkäuskoisia. Tämä heidän ”sokeutensa” ei tehnyt heidän menettelyään yhteiskunnan kannalta hyväksyttäväksi, koska he edistivät sillä ”välillisesti kommunistien valtaantäpääsuunnitelmia”.⁷⁹ Vaikka EK:ssa myönnettiin muistioiden julkitulon jälkeen, että ne olisivat eräissä yksityiskohdissa vaatineet ”ankarampaa tarkistusta”, kiellettiin niillä yritetyt vaikuttaa tuomioistuimiin. Ne oli tarkoitettu vain hallituksen sisäiseen käyttöön.⁸⁰

Mielestäni Erkki Tuomioja on oikeassa kirjoittaessaan, ettei paljon puhutuissa muistioissa annettu kovinkaan väärää kuvaa kommunistien omaksumasta kansanrintamataktiikasta ja tavoitteista sen yhteydessä. EK oli hänen mielestään pitkälti oikeassa siinä, että muistioissa luetellut järjestöt (mm. Tulenkantajat, Akateeminen Sosialistiseura, Ihmisoikeuksien Liitto, Sotaa vastustava kansalaistoimikunta, Rauhantyön Yhteiskomitea, Suomen Antimilitaristinen Liitto, Suomen Rauhanliitto, Nuortasavaltalaisten Liitto, Helsingin Työväen Näyttämö, Suomen pienviljelijäin puolue, kansanpuolue, Kansainvälinen Naisten, Rauhan ja Vapauden Liitto, Suomen Esperantistien Rauhanliitto, Muhoksen pulaliike, Kerho ”33” ja Filmikerho ”Projektio”) olivat sellaisia, joissa SKP:n maanalaisilla puolueytöntekijöillä oli joko suoraan vaikutusvaltaa, tai ”joita he pyrkivät saamaan mukaan kansanrintamahenkiseen yhteistyöhön”. Eri asia oli, olivatko järjestöjen ja puolueiden jäsenet rikollisia sen vuoksi, että he olivat tietämättään edistäneet kansanrintaman toimintaa.⁸¹

Muistiossa mainittiin silloisen pienviljelijäpuolueen puheenjohtaja Eino Yliruusi ”innokkaaksi kansanrintaman kannattajaksi”. Koska muisti-

oihin olivat päässeet kaikki Seinäjoen kokouksessa sittemmin vuoden 1936 joulukuussa yhtyneet liikkeet,⁸² on ymmärrettävää, että tietynlainen epäluulo kohdistui myös uuteen pienviljelijäpuolueeseen. Oliko epäluuloihin kuitenkaan aihetta? Ekö uusi pienviljelijäpuolue ollut pikeminkin pienviljelijöiden edun ajaja kuin SKP:n käsikassara?

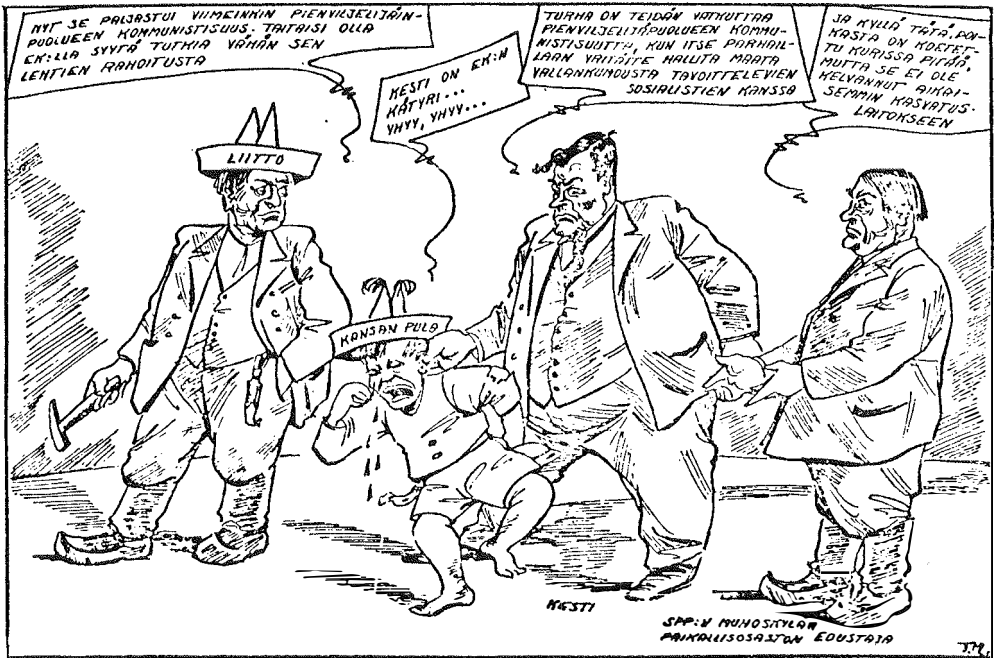
Ennen kuin ryhdytään pohtimaan kommunistien mahdollisia yhteyksiä pienviljelijäpuolueeseen, on syytä kerrata, mitkä olivat SKP:n tavoitteet pienviljelijäliikkeen (pienviljelijäpuolueen) varalle kansanrintamakaudella. Kansanrintamataktiikan käyttöön otosta päättänyt SKP:n vuoden 1935 puoluekokous oli todennut aikanaan, ettei kansanrintama tulisi menestymään maaseudulla, ellei työväenliike ryhtyisi tukemaan vaikeuksissa olevia talonpoikia. Koska työväenliike oli suhtautunut talonpoikaiskysymyksen välinpitämättömästi, viime vuosien pulaliikkeet olivat jääneet mitättömiksi. Noista kokemuksista oli otettava oppia. ”On välttämätöntä järjestää muodossa tai toisessa yli maan ulottuva työtätekevän talonpoikaisväen liike, joka on täysin riippumaton kapitalistiherroista ja niiden käytyreistä.” Jos Suomessa kehittyisi sellainen liike, voisi se auttaa talonpoikia.⁸³

SKP:n tavoitteet olivat osittain toteutuneet siinä, kun pienviljelijäliike oli eheytyntä vuoden 1936 lopussa. Se ei kuitenkaan riittänyt. Kommunistit ymmärsivät talonpoikaiskysymyksen merkityksen nyt ehkä entistä paremmin. Vuonna 1937 takavarikoidussa ohjekirjeessä väitettiinkin jo, että ”taistelu demokratiasta” oli siirtynyt maaseudulle. ”On sen vuoksi aivan välttämätöntä myös puolueemme siirtää työnsä painopiste maaseudun vähäväkisten työläisten ja talonpoikain keskuuteen suuremmassa määrin kuin aikaisemmin.” Ohjekirjeen mukaan olisi ollut rikos jättää talonpoikaisto uudelleen fasismin valtaan.⁸⁴

Myös EK:n tiedusteluteitse saamat tiedot puhuivat SKP:n kiinnostuksesta maaseutuun ja uuteen pienviljelijäpuolueeseen. Kommunistien tavoitteena oli vetää pienviljelijäpuolueen aktiiviset ainekset esiin ja muutenkin tukea puolueen toimintaa. SKP:n jäsenten tuli tarkkailla sitä, ketkä olisivat aktiivisia ja toimintakykyisiä, ”jonka jälkeen on heihin pyrittävä saamaan kiinteä kosketus”. Jos he osoittautuisivat ”hyviksi aineksiksi”, heidät voitaisiin ottaa kiinteämmin SKP:n toimintaan mukaan. Pienviljelijäpuoluetta olisi kannatettava ja tuettava mm. siksi, että sillä tavalla saataisiin työläiset ja talonpojat lähemmäksi toisiaan. Siten voitaisiin toteuttaa osittain myös SKP:n talonpoikaisohjelmaa. Joissakin SKP:n piireissä annettiin mm. määräys yrittää perustaa pienviljelijäpuolueen paikallisosastoja, jos paikkakunnalta puuttui työväenyhdistys. Myös pienviljelijäpuolueen lehden tilauksia yritettiin saada kaupaksi.⁸⁵

Koska EK seurasi tarkoin pienviljelijäpuolueen toimintaa, se oli myös varsin hyvin perillä kommunistien kiinnostuksesta ja solutusyrityksistä. Vuoden 1937 syyskesällä syntyi SKP:n mahdollisesta vaikutuksesta pienviljelijäpuolueeseen julkinen keskustelu. Siihen antoi aiheen Muhoksen pulaliikkeen entisten johtajien pidättäminen ja asettaminen syytteen valtiopetoksen valmistelusta (s. 251). Kun oli tiedossa, että Muhoksen liikkeen entinen keulamies Väinö Mustonen kuului pienviljelijä-

Kun Muhoksen pulamiehet pidätettiin, lehdistössä syntyi tapauksen vuoksi laaja polemiikki. Monet olivat valmiita uskomaan, että uusi pienviljelijäpuolue olisi kommunistien soluttama, sillä tutkimukset olivat osoittaneet, että SKP oli rahoittanut mm. Muhoksen miesten sanomalehteä. Pienviljelijäpuolueen lehdistö torjui kaikki tällaiset väitteet. Kuvassa Pohjois-Savon päivänpiirtoja N:o 647 (Pohjois-Savo 12. 8. 1937).

puolueen puoluevaltuustoon, nousi asiasta laaja lehtipolemiikki. Spekulointiin mm. siitä, miten laajamittaista kommunistien solutus olisi. Esim. Uuden Suomen pakinoitsija Timo Julisti: ”Suomen kommunistisen puolueen lonkerot ovat varmasti ulottuneet muuallekin kuin Muhoksen pulaliikkeeseen. Kun S. K. P:n johdon mielestä kannatti jo aluksi sinne muhoslasiin hommiin uhrata noin 70.000 mk, niin kai sitä rahaa on liikuteltu muuallakin.”⁸⁶

Kirjoittelusta saa sen vaikutelman, että pienviljelijäliikkeen poliittiset vastustajat pyrkivät käyttämään syntynyttä tilannetta hyväkseen ja leimaamaan pienviljelijäpuolueen kommunistien asialla liikkuvaksi peitejärjestöksi. Olihan pienviljelijöiden puuhista ollut tietoja jo EK:n muisti-oissa. Etenkin maalaisliittolainen Liitto, jonka reviiirissä pienviljelijäpuolueella oli huomattavasti kannatusta, valoi öljyä tuleen ja syytti pienviljelijäpuoluetta kommunistien soluksi. Pienviljelijäpuolueen johtomiehet puolustautuivat toteamalla, ettei puolueen tarvitsisi olla kommunistien soluttama, vaikka Muhoksen pulaliike olikin ollut. Puolueen riiveissä olevilla entisillä kommunisteilla ei ollut heidän mukaansa sanavaltaa.⁸⁷

Jos kommunisteilla olisi ollut vaikutusta puolueeseen, olisi sen pitänyt tapahtua puoluejohdon, lehdistön tai kenttäväen kautta. Vaikka edellä luetellun puoluejohdon menneisyys oli varsin kirjava, ei ole minkäänlaista aihetta väittää, että joku sisärenkaaseen kuulunut olisi ollut SKP:n työntekijä. Sellaisesta ei ole ainakaan todisteita. Tosin Yliruusi oli tunnettu radikaali, oikeistolaisuuden ja EK:n arvostelija, mutta puheet hänen ”kommunistisista mielipiteistään” olivat yliammuttuja. Ei myöskään Eemeli Juuselasta ole aihetta tehdä SKP:n työntekijää sillä perusteella, että hän oli ollut kirjeenvaihdossa SKP:n talonpoikaiskysymyksen asiantuntijan Lauri Letonmäen kanssa. Samppa Syväluoma oli EK:n mittatikun mukaan ehkä kaikkein epäilyttävän mies puolueen johdossa, sillä hänhän oli toiminut sosialistisen työväen ja pienviljelijäin osaston nimenmerkitsijänä Nivalan Sarjankylässä vuonna 1930.⁸⁸ Oli ainakin aihetta epäillä hänen yhteyksiään vasemmalle päin. Hän ei ollut kuitenkaan osoittautunut kansanpuolueen aikana mitenkään vasemmistolaiseksi, ja sitä paitsi häntä oli ehdottanut uuden puolueen johtoon nivalalainen Heikki Niskanen, joka oli kaukana vasemmistolaisista.⁸⁹

Kommunisteilla saattoi sen sijaan olla yhteyksiä puolueen puoluevaltuuston joihinkin jäseniin tai muihin johtoa lähellä oleviin henkilöihin, esim. toimittajiin. Edellä on jo käynyt selville Mustosen yhteydet SKP:hen. Kun hänet ja toiset Muhoksen miehet pidätettiin, puoluevaltuustoon jäi vielä sellaisia, joilla oli punainen tai vaaleanpunainen menneisyys. Heistä ei voida kuitenkaan tehdä kommunisteja. Tällaisia henkilöitä olivat esim. Heino Sorvisto, Ville Aakko, Heikki Eenokki Marttila, Edvard Kortelainen ja J. E. Kumpu.

Ylivieskalainen Sorvisto oli toiminut vuosina 1924–1926 sosialistisen työväen ja pienviljelijäin kunnanvaltuutettuna kotipaikkakunnallaan.⁹⁰ Aakko oli ollut vuonna 1925 sosialistisen työväen ja pienviljelijäin kunnanvaltuustoehdokkaana Haapavedellä ja sittemmin saman valtuustoryhmän jäsenenä vuosina 1925–1928.⁹¹ Marttila oli ollut niin ikään sosialistisen työväen ja pienviljelijäin kunnanvaltuustoehdokkaana Ylikii-mingissä vuonna 1928.⁹² Kortelainen oli ollut sen sijaan sosiaalidemokraattien kunnanvaltuutettuna Juuassa vuosina 1923–1932.⁹³ Kemin maalaiskuntalainen Kumpu lienee edustanut myös pienviljelijäpuolueen vasemmistosiipeä, joskaan hänenkään mahdollisista yhteyksistään kommunisteihin tai vasemmistoradikaaleihin ei voida sanoa mitään varmaa.⁹⁴

Vaikka puoluetoimikunnassa ja -valtuustossa ei ollutkaan sellaisia henkilöitä, joiden tiedettäisiin varmasti olleen yhteistyössä kommunistien kanssa, oli sellaisia kyllä muuten puolueen riveissä. Tärkeä ”kansanrintamapienviljelijä” oli Mustosen lisäksi karkkilalainen Arvo Aaltonen, johon SKP:n Uudenmaan piirin organisaattorilla oli yhteys. Miten Aaltonen kykeni loppujen lopuksi vaikuttamaan puolueen asioihin, on vaikea sanoa.

Mustonen yritti vaikuttaa mm. Kainuun pienviljelijöiden näkemyksiin. SKP oli kiinnittänyt siellä erityistä huomiota pienviljelijäpuolueeseen. Kommunistien oli suhtauduttava puolueeseen myötämielisesti ja

tuettava sen toimintaa. Aktiivit pienviljelijät oli yritettävä vetää mahdollisimman läheiseen yhteistyöhön SKP:n kanssa.⁹⁵ Kommunistien liian innokas mukaantulo saattoi muodostua kuitenkin haitaksi. Kun pienviljelijäpuolueen Kainuun piirikokous pidettiin 20. 3. 1937, kävi selville, ettei Melalahden paikallisosastoa ollut saatu perustetuksi. Siihen oli ollut tulossa niin paljon lakkautettujen yhdistyksien jäseniä, ettei sitä ollut saatu rekisteröidyksi. Kokouksessa väitettiin, että muhoslainen Väinö Mustonen oli vaatinut osastoon entisiä kommunisteja, mistä oli syntynyt aina lihava riita, ja osasto oli jäänyt perustamatta. Oliko Mustonen toiminut tietoisesti entisten kommunistien värvääjänä vai ei, sitä on mahdoton sanoa. Pienviljelijäpuolueella oli Kainuussa tuolloin 38 rekisteröityä paikallisosastoa, jotka kaikki olivat sellaisilla paikkakunnilla, missä oli lakkautettu yhdistyksiä vuonna 1930. Ei ole tietoa, missä määrin paikallisosastoissa oli lakkautettujen yhdistyksien entisiä jäseniä mukana.⁹⁶

Mustosen kohdalla on muistettava myös se, että uuteen pienviljelijäpuolueeseen oli liikkeiden yhtyessä liittynyt Muhoksen pulaliikkeeseen aiemmin kuulunut vasemmistopienviljelijöiden joukko, jossa oli mukana vakaumusellisia kommunistejakin. Mm. Kansan Pulan aputoimittajana ollut SKP:n jäsen Arvid Oukka kirjoitteli puolueen pohjoissuomalaiseen äänenkannattajaan Pohjanmaan Sanaan.⁹⁷ Koska kansanrintamataktiikka oli tehnyt mahdolliseksi myös sosiaalidemokraattien tukemisen ja heidän joukkoonsa soluttautumisen toivottavaksi, lienee vasemmistopienviljelijöistä siirtynyt jonkin verran myös heidän riveihinsä.

SKP:n yhteyksistä karkkilalaiseen Arvo Aaltoseen on ollut jo aiemmin puhetta. Aaltonen, johon oli yhteys SKP:n Uudenmaan piirin organisaattori Niilo Väreellä, oli loppujen lopuksi kuitenkin heikko ”tukikohta” puolueen sisällä, jos muita yhteistyökumppaneita ei ollut. Vaikka Aaltonen oli pienviljelijäpuolueen kansanedustajaehdokas vuoden 1939 vaaleissa, hänen vaikutusmahdollisuutensa olivat ilmeisen pienet. Hänen vaikutuksensa lienee rajoittunut siihen, että hän välitti jonkin verran niitä näkökantoja, joita SKP:n organisaattori Väre esitti hänelle kahdenkeskisissä keskusteluissa.⁹⁸

Jos SKP:n yhteyttä Aaltoseen voidaan pitää selvänä, paljon ongelmallisempi oli se EK:n papereissa esiintyvä väite, jonka mukaan kommunistit olisivat olleet yhteistyössä myös Eino Yliruusin veljen Lauri Yliruusin kanssa. Eräs EK:n tiedottaja nimittäin raportoi vuonna 1938, että kommunistit tulisivat toimimaan läheisessä yhteistyössä pienviljelijäpuolueen kanssa seuraavissa eduskuntavaaleissa (1939). Tiedottajan mukaan SKP:n Uudenmaan piirin organisaattori (Väre) olisi kertonut hänelle mm. ”olevansa henkilökohtaisessa kosketuksessa toimittaja Lauri Yliruusiin”.⁹⁹ Väre on kuitenkin kieltänyt olleensa tekemisissä Yliruusin kanssa.¹⁰⁰ EK:n tieto lieneekin virheellinen.

SKP:llä ei liene ollut suurtakaan vaikutusta pienviljelijäpuolueen vaalitoimintaan vuosina 1937 ja 1939, vaikka EK sellaista epäilikin. Vuoden 1937 presidentin valitsijamiesvaaleissa puolue oli kommunistien ja edis-

tyspuoluelaiden tapaan Ståhlbergin valinnan kannalla. Muhoksen pulaliikkeen myötä pienviljelijäpuolueeseen siirtynyt Arvid Oukka kirjoitti vaalien edellä: ”Olisi suuri onni Suomenmaalle, sen kärsineelle kansalle, sen sisäiselle ja ulkonaiselle rauhalle ja menestykselle, jos presidentin paikalle saataisiin K. J. Ståhlberg.” Vaikka Oukka olikin kommunisti, monet pienviljelijät ja edistyspuoluelaiset hyväksyivät varmasti hänen näkemyksensä. Ei myöskään sitä, että valitsijamiesehdokkaana ja vuoden 1939 eduskuntavaalien ehdokkaana oli sellaisia henkilöitä, joilla oli hiukan punertava menneisyys, voida pitää erityisenä kommunistien vaikutuksena puolueen vaalitoimintaan.¹⁰¹ Pienviljelijäpuolueen vaalipropaganda, jossa hyökättiin varsin voimakkaasti oikeistoa vastaan, palveli sellaisenaan kyllä kommunistien tavoitteita ja suututti puolueen vastustajia. Siitä huolimatta kommunisteilla ei liene ollut vaikutusta propagandan sävyyn ja sisältöön.¹⁰²

Voidaan kyllä osoittaa, että pienviljelijäpuolueen lehdissä oli kommunistienkin kirjoituksia, mutta niitä lienee ollut kuitenkin vähän.¹⁰³ Eikä niitäkään ollut ilmeisesti painettu tietoisena siitä, että julkaistaisiin kommunistien propagandaa. On hyvä myös muistaa, että populistisluonteisen puolueen monet käsitykset muistuttivat herravastaisina varsin paljon kansanrintaman käsityksiä. Samaa mieltä oltiin esim. presidenttiehdokasta, IKL:n lakkauttamisesta ja tasavallan suojelulaista.¹⁰⁴

Ilmeisesti muutamit Eino Yliruusin artikkelit ärsyttivät enemmän kuin muut kirjoitukset. Mm. vuoden 1939 huhtikuussa hän kirjoitti, ettei tuolloisen hallituksen ja kivimäkiläisyyden välillä ollut enää juuri periaatteellisia eroja. Painokanteita ropsahdelti kyllä hallitusta arvostelleille lehdille, mutta virkakoneiston ja armeijan puhdistamiseksi fasistisista aineksista ei tehty kuitenkaan mitään.¹⁰⁵ Kun Yliruusi intoutui vielä kritikoimaan maan ulkopolitiikan hoitoa talvisodan alla, epäluulo nousi pienviljelijäpuoluetta kohtaan huippuunsa. Vuonna 1939 julkaisemassaan kirjasessa *Sodanvaara ja Suomen puolueettomuus* Yliruusi näki suomalais-saksalaisten suhteiden lämmenneen liiaksi itänaapurin kustannuksella viime vuosina. Se oli arveluttavaa, koska Saksa oli kansallissosialismin aikana antanut selvästi ymmärtää, että se varustautui sotaan itää vastaan. Erityisen kohtalokkaana Yliruusi piti ulkoministeri Holstin syrjäyttämistä ja Erkon asettamista hänen tilalleen. ”Ideologisesti niin täysin päinvastaisella kannalla olevan miehen tulo ulkoministeriksi herätti, siellä missä olosuhteitamme ei tarkemmin tunnettu, sellaisen vaikutelman, että täällä oli tapahtunut vähintäinkin eräänlainen vallankumous.”¹⁰⁶

Samassa kirjasessaan Yliruusi väitti, ettei ainoastaan Suomen ulkopolitiikka ontunut. Puolueettomuus oli kyseenalaista muillakin politiikan aloilla: sotilaallisissa kysymyksissä, talous- ja kulttuuripolitiikassa. Hän viittasi sotilaspriirin intoon verestää vuoden 1918 aseveljeyden muistoja saksalaisten kanssa upseerivierailuilla. Erityisen huonosti ajoitettuna hän piti kenraali Halderin vierailua Suomessa. Talouspolitiikka oli niin ikään tiukasti sidoksissa Saksaan. Neuvostoliiton kanssa ei käyty kauppaa poliittisista syistä. Myös kulttuuripolitiikan alalla suhtauduttiin

Neuvostoliittoon kielteisesti. Sen sijaan näyteikkunoiden hyllyt notkuivat *Mein Kampfia*, *Horst Wesseliä* ja Vitalis Pantenburgin ”provokatoorista” *Venäjä uhkaa Pohjolaa*-teosta. Kun sisäpolitiikka myötäili kaiken tämän lisäksi oikeistolaisia, oli asia vakava. Yliruusin mielestä sisäpolitiikalle ei annettu ulkopolitiikan kylkiäisenä tarpeeksi arvoa. Sen merkitys oli hänen mielestään kuitenkin suuri. Siksi oli vaarallista, että oikeistolaisten maanpöytätoiminta sallittiin. ”Ikl olisi ollut julistettava laittomaksi aivan samoilla perusteilla kuin kommunistinen puoluekin”, Yliruusi kirjoitti. Koska niin ei kuitenkaan tapahtunut, mutta sen sijaan kansanvaltaisia kansalaisia vainottiin, herätti sellainen itänaapurissa Yliruusin mielestä aiheellista epäluuloa.¹⁰⁷

Kun Moskovan neuvottelut käynnistyivät vuoden 1939 loppupuolella, pienviljelijäpuolueen pohjoissuomalainen äänenkannattaja Pohjanmaan Sana oli täysin lojaali hallitukselle ja korosti kansan yksimielisyyden merkitystä.¹⁰⁸ Sen sijaan puolueen päälehti Suomen Pienviljelijä edusti radikaalimpaa linjaa. Esim. 8. 11. 1939 oli lehden pakinoitsija Taavetti (Eino Yliruusi) patistamassa ulkoministeri Erkkoa Moskovaan. Pakinoitsijan mielestä lähtö oli kuitenkin vaikeaa, sillä Erkko oli ollut aikanaan ulkoministeri Rudolf Holstin Moskovan matkan ”aktiivisimpia arvostelijoita”.¹⁰⁹ Yliruusin kritiikki sai osakseen voimakasta arvostelua. Mm. Vaasa-lehti syytti Suomen Pienviljelijää Suomen kansan yksimielisyyden rikkomisyrytyksestä.¹¹⁰ Mielenkiintoista on, etteivät edes kaikki pienviljelijäpuoluelaiset hyväksyneet lehden kirjoittelua. Oulun läänin vaalipiirin piiritoimikunta osoitti Suomen Pienviljelijän toimitukselle 18. 11. 1939 avoimen kirjeen, jossa se katsoi, että lehti käytti vakavana aikana liian terävää kieltä arvostellessaan hallitusta. Piiritoimikunta toivoi, että se ottaisi huomioon ajan vaatimukset, sillä ”kansan yksimielisyydessä on kansan voima”.¹¹¹ Pohjoissuomalaisten kannanotto heijasteli pienviljelijäpuolueen sisäisiä ristiriitoja, jotka voimistuivat parin seuraavan vuoden aikana ja johtivat lopulta puolueen kansanedustajien siirtymiseen maalaisliittoon vuonna 1941.¹¹²

Suomen Pienviljelijän kirjoittelu loppui vielä ennen talvisotaa. Lehti lakkautettiin tasavallan suojelulain nojalla 22. 11. 1939. Kun Yliruusi yritti julkaista Suomen Sanomia vuonna 1940, se koki saman kohtalon. Vaikka Yliruusi väittikin myöhemmin, että Suomen Pienviljelijä oli ollut arvostelustaan huolimatta hallituksen takana ennen sotaa, kaikki eivät olleet samaa mieltä. Sitä osoitti jopa pienviljelijäpuolueen riveissä esiintynyt tyytymättömyys Yliruusin linjaa kohtaan. Hallitus oli lakkautuspäätöstä tehdessään tukalassa asemassa. Maan siihen asti ehkä vaikeimmassa kriisissä sillä ei ollut varaa opposition vapaaseen sooloiluun. Pahimmillaan Suomen Pienviljelijän kritiikki olisi voinut tehdä pahan särön talvisodan yksimielisyyteen aiheuttamalla epärointiä pienviljelijöiden keskuudessa. Ennen lakkauttamistaan lehti oli ehtinyt jo aikaan saada hämmennystä ja ristiriitaisia tunteita reserviläisten keskuudessa.¹¹³

Porvaripuolueiden keskuudessa Yliruusin lehti- ja puoluepuuhiin oli

suhtauduttu 1930-luvulla epäluuloisesti, vuosikymmenen lopussa vielä enemmän. Mm. hänen vuonna 1939 julkaisemansa vihkonen *Sodanvaara ja Suomen puolueettomuus* sekä vuonna 1941 valmistunut moniste *Kapitalismin romahtaessa* panivat ounastelemaan, että taustalla vaikutti joukko ”hämärämiehiä”, jotka syöttivät yhteiskunnan vastaista propagandaa pienviljelijäpuolueen kautta markkinoille.¹¹⁴ Vaikka viranomaiset tiesivätkin, että pienviljelijäpuolueen riveissä oli jonkin verran entisiä kommunisteja, olisi ollut liian rohkeata puhua kommunistien suoranaisestä vaikutuksesta pienviljelijäpuolueen jyrkkään linjaan. Jatkosodan aikana vuonna 1942 sattui kuitenkin tapahtumasarja, joka antoi lisää todisteita Yliruusin puuhien epäilijöille. Historiantutkimuksen kannalta on ongelmallista kuitenkin se, missä määrin tapahtumasarjan yhteydessä syntyneisiin asiakirjoihin on syytä luottaa.

Ruotsin poliisi pidätti vuonna 1942 jo aiemmin maahan saapuneen toimittaja Erkki Valan, joka kertoi kuulusteluissa yhteyksistään liittoutuneisiin ja Suomessa tuolloin orastavaan oppositiotuomintaan. Vala, joka touhisi innokkaasti Suomen ja Neuvostoliiton erillisrauhan puolesta, piti yhteyttä mm. vanhaan tuttavaansa Eino Yliruusiin, joka oli yksi opposition jäsen.¹¹⁵ Aiheen kannalta vielä mielenkiintoisempi tapaus kuin Ruotsissa paljastunut oli Neuvosto-Karjalan entisen johtomiehen Santeeri Nuortevan tyttären Kerttu Nuortevan yhteydenottoyritys Yliruusiin ja muutamiin muihin henkilöihin saman vuoden huhtikuussa.

Desanttina Suomeen hypännyt Kerttu Nuorteva kertoi kuulusteluissa, että hänen oli käsketty ottaa yhteyttä aiemmin värvätyihin asiamiehiin. Saavuttuaan maahan hänen olikin onnistunut saada yhteys mm. Hella Wuolijokeen, jolle hän oli antanut rahaa ja jonka luona hän oli jonkin aikaa majoillutkin. Tämän yhteydenoton seurauksena Wuolijoki matkusti kohta Tukholmaan ”terveysmatkalle”. Matkan todellinen syy löytyi ilmeisesti kuitenkin erillisrauhapyrkimyksistä. Kun Wuolijoki palasi takaisin, hänet pidätettiin. Mutta ei siinä kaikki. Nuorteva oli ottanut yhteyttä myös Yliruusiin. Koska tapaus on erityisen mielenkiintoinen eikä sitä ole käsitelty aiemmin kirjallisuudessa, sitä on syytä tarkastella lähemmin.¹¹⁶

Nuorteva kertoi kuulusteluissa, että sitouduttuaan NKVD:n (Neuvostoliiton sisäasiain kansankomissariaatiin) vakoilupalvelukseen hän sai määräyksen lähteä Suomeen pitkäaikaista toimintaa varten. Sitä varten hänet koulutettiin Kuibyshevissa ja Moskovassa tammi–helmikuussa 1942. Tuolloin hänelle selitettiin tulevan tehtävän luonne. Suomessa hänen olisi otettava yhteyttä aiemmin värvätyihin asiamiehiin ja yritettävä oma-aloitteisesti laajentaa heidän verkostoaan. Hänestä tulisi asemamaassaan ns. residentti, joka keräisi avustajiltaan tietoja ja toimittaisi ne radiolla tai postitse Ruotsin kautta Neuvostoliittoon. Nuorteva kertoi myös, että hänelle näytettiin valmennusaikana NKVD:ssä olleet asiamieskortistot. Jokaisesta asiamiehestä kerrottiin lisäksi yksityiskohtaisia tietoja. Niin ikään neuvottiin, miten heihin saisi yhteyden. Yhdeksi asiamieheksi Nuorteva väittää mainitun Eino Yliruusin. Hän kertoo:^{116a}

Santeri Nuortevan tytär Kerttu Nuorteva otti yhteyttä Eino Yliruusiin vuonna 1942 ja esitti tälle saamiensa ohjeiden mukaisesti Neuvostoliiton yhteistyötä. Yritys epäonnistui, ja Nuorteva pidätettiin. Kuulusteluissa hän väitti Neuvostoliiton rahoittaneen pienviljelijäpuolueen lehteä jo ennen talvisotaa. Siitä ei ole kuitenkaan varmoja todisteita (Rislakki 1982, s. 220).

Viidentenä asiamiehenä esitti Terentjev kertojalle Eino Yliruusin peitenimellä Talonpoika. Hänestä Terentjev mainitsi, että hän on talvisodan jälkeen toiminut Pienviljelijä-nimisen lehden toimittajana ja kustantajana, mainiten samalla, että sanottu lehti on heidän rahoittamansa. Terentjev kehotti kysymään Yliruusilta, onko hänellä vielä mahdollisuus jonkun lehden julkaisemiseen ja onko hänellä yleensä siihen halua, sekä lupaamaan hänelle lehden rahoittamisen. Terentjev neuvoi käyttämään Yliruusia varsinkin kaikissa taloudellisissa ja maataloutta koskevissa kysymyksissä.¹¹⁷

Nuortevan oli kertomuksensa mukaan mainittava, että hän tulisi jatkamaan ”lähetystöneuvos Sinitsinin aloittamaa yhteydenpitoa”. Sen sijaan Yliruusin palkasta siinä tapauksessa, että hän ryhtyisi uudelleen julkaisemaan lehteä, ei ollut mitään puhetta, mutta Nuorteva uskoi, että se olisi järjestetty uuden lehden rahoittamisen yhteydessä. On mahdollista, että Nuorteva oli koulutettu Suomessa tapahtuvaa toimintaa silmällä pitäen hänen kertomallaan tavalla. Mahdotonta ei ole myöskään se, että NKVD:n kortistossa Yliruusi oli luokiteltu asiamieheksi. Yliruusin leimaamisesta kuulusteluissa asiamieheksi ei taas ollut Nuortevalle mitään hyötyä. Tuskin hän oli VALPO:n provokaattorikaan, kuten Yliruusi Nuortevaa epäili.¹¹⁸

Mutta kun Nuorteva sitten yritti yhteyttä Yliruusiin, tämä kielsi oleensa missään tekemisissä Neuvostoliiton suurlähetystön kanssa. Samaten hän kielsi saaneensa rahaa lehdelleen. Hän epäili Nuortevaa VALPO:n provokaattoriksi ja yritti monin eri tavoin varmistaa, oliko asia niin. Vaikka Nuorteva vakuutti tullessaan jatkamaan joskus alulle pantua yhteistyötä, Yliruusi ei ottanut lämmitäkseen. VALPO:n kuulustelijat tarkastelivat suurennuslasilla sitä Nuortevan kuulustelupöytäkirjan kohta, jossa tämä väitti Yliruusin kysyneen, missä Jartsev oli. Kun tätä tiukattiin myöhemmin Yliruusilta, hän myönsi kerran istuneen Jartsevin kanssa samassa lounaspöydässä. Muuta heidän välillään ei ollut. Myös siihen kiinnitettiin huomiota, että Yliruusi oli alkanut Nuortevan kertoman mukaan vähitellen luottaa tähän. Tosin hän oli vaatinut selittämään yksityiskohtaisesti, missä, milloin, minkälaisissa olosuhteissa ja keiden

länänollessa hänet oli vedetty tällaiseen toimintaan mukaan.¹¹⁹

Yliruusilla oli selityksensä sille, minkä vuoksi Nuorteva otti yhteyttä häneen. Muistelmissaan Yliruusi vierittää lukijan eteen tapahtumasarjan, josta hän ei kertonut kuulusteluissa aivan yhtä seikkaperäisesti. Hän viittaa tunnettuihin Boris Jartsevin käymiin neuvotteluihin eri henkilöiden kanssa ja väittää, että Jartsev oli ottanut yhteyttä myös häneen. Tuolloin oli ollut puhetta mm. joistakin Suomenlahden saarista, joille Jartsev oli kertonut Neuvostoliiton voivan rakentaa linnoituksia, kunhan asioista vain sovitaan. Jartsev oli toivonut, että Yliruusi yrittäisi lehtiensä avulla muokata mielipidettä hankkeelle suosiolliseksi. Yliruusi toteaa, ettei hän voinut lähteä lehdissään levittämään Jartsevin ”henkilökohtaista propagandaa”.¹²⁰

Yliruusi väittää edelleen, että kun Jartsev oli samassa yhteydessä tiedustellut sellaisia henkilöitä, jotka Yliruusi tiesi Suomen ja Neuvostoliiton hyvien suhteiden puolestapuhujiksi, hän oli ilmoittanut mm. J. K. Paasikiven, A. Hackzellin, R. Holstin, Henrik Ramsayn, A. Oksalan ja Mauno Pekkalan nimet. Kun Kerttu Nuorteva saapui viisi vuotta myöhemmin hänen luokseen, hän luetteli tuolloin joukon henkilöitä, joihin hänen olisi tullut ottaa samalla tavalla yhteyttä kuin Yliruusiin. He olivat suunnilleen samoja henkilöitä, joiden nimet Yliruusi oli maininnut Jartseville. ”Tulin ajatelleksi, että kysymyksessä saattoi, ainakin pohjana, olla Jartsevin saama nimiluettelo”, Yliruusi kirjoittaa.¹²¹

Koska Yliruusi piti Nuortevaa provokaattorina, hän yritti saada tämän kiinni esittämällä erilaisia kysymyksiä, tunnistuttamalla tietosanakirjasta mm. Talvipalatsin ja Punaisen torin kuvia. Koska Nuorteva ei saanut Yliruusia vakuuttuneeksi, hänen oli esitettävä vakuuttavampi näyttö henkilöllisyydestään. Nuorteva yritti täyttää Yliruusin toiveet. Käydessään Hella Wuolijoen luona huhtikuun puolivälissä Nuorteva pyysi tätä välittämään asiaa koskevat kysymyksensä Tukholmaan – ilmeisesti Jartseville. Niin tapahtuikin. Wuolijokihan lähti kohta ”terveysmatkalleen”. Vastaus kysymyksiin viipyi kuitenkin, minkä vuoksi hermostunut Nuorteva kävi Yliruusia tapaamassa. Nuorteva otti Tukholmaan uudelleen yhteyden. Mutta kun vastaus saapui, hänet oli siinä vaiheessa jo pidätetty. Epäselvyytensä vuoksi vastaus ei sitä paitsi tuonut juuri selvitystä ongelmaan, vaikka Nuorteva katsoikin kuulusteluissa vastauksen merkitsevän sitä, että Yliruusi olisi aloittanut yhteistyön vuonna 1938.¹²²

Kriittisen tutkijan on kiinnitettävä huomiota siihen, miksi Yliruusia kiinnosti saada varmuus Nuortevan kertomuksesta. Miksi se kiinnosti Yliruusia, jos hän kerran epäili vierastaan? Siinä onkin asian ydin. Koska Yliruusi ilmeisesti uskoi ”provokaattori-teoriaansa”, ei ollut aihetta ottaa yhteyttä viranomaisiin; heitä olisi tuskin kiinnostanut VALPO:n ”vasikka”. Niinpä Yliruusi jäi leikkimään jonkinlaista ”kissa ja hiiri-leikkiä”. Mitä taas tulee Nuortevan toimintaan, ei liene sattuma, että henkensä kaupalla desanttina maahan saapunut nainen ensin soitti Yliruusille ja sitten ilmestyi kolkuttamaan hänen ovelle. Siihen oli jokin merkittävä syy. Syy oli se, että Nuorteva todellakin uskoi olevansa teke-

misissä NKVD:n asiamiehen kanssa, johon hänen oli saatava yhteys hinnalla millä hyvänsä.

Vaikka Yliruusin lehtipuuhiien kannattamattomuudesta, suurista ve-loista ja oikeistolaisuuden vihasta sekä tästä kaikesta aiheutuneesta tur-hautuneisuudesta voisi etsiä selitystä yhteistyöteorialle,¹²³ oletus ontuu. Edellä kerrottu kuulostaa luontevammalta. Mielenkiintoista vain on, miksi neuvostotiedustelu olisi päätenyt talvisodan alla uskomaan, että Yliruusi olisi sen asiamiehiä? Ilmeistä on, että Yliruusin tapaaminen, hänen ärhäkkään tekstinsä lukeminen päivästä toiseen ja ehkä vielä suo-malaiskommunisteilta saatu virheellinen informaatio johtivat Jartsevin ja muitakin harhaan. Eihän ollut ensimmäinen kerta, että Suomen tilan-ne nähtiin väärin. Yliruusi oli esitetty ehkä aivan oikein kansanrintaman kannattajaksi, joka suhtautui muita ymmärtäväisemmin Neuvostoliit-toon ja sen turvallisuustavoitteisiin, mutta siitä tehtiin aivan liian pitkäl-le meneviä johtopäätöksiä. Yliruusista tehtiin asiamies, vaikkei hän sel-lainen ollutkaan. Näin huono tiedonkulku oli jälleen kerran vääristänyt kuvaa todellisuudesta.

Voidaan vain spekuloida, missä määrin vuonna 1938 syntynyt kuva pienviljelijäpuolueen johtajasta Neuvostoliiton puolesta puhujana maa-seudulla vaikutti aikanaan Terijoen hallituksen yhteydessä vilahtaneisiin ajatuksiin lähestyä myös pienviljelijäväestöä. Tuskin se ainakaan torjui sellaisen taktiikan käyttöä. Pienviljelijäväestön kapinointi muun kansan mukana eri puolilla maata, mihin *Suomen Kansanhallituksen Julistuk-sessa* viitattiin,¹²⁴ olisi saattanut olla hyvinkin merkityksellinen tekijä. Sellaista ei kuitenkaan tapahtunut, vaan pienviljelijä- ja talonpoikaisvä-estö oli ylipäänsä uskollista isänmaalleen.

Kun poliittinen tilanne muuttui jatkosodan päätyttyä, ja ensimmäiset eduskuntavaalit pidettiin vuonna 1945, solmi pienviljelijäpuolue kom-munistien ja sosialistien yhteistyöjärjestöksi perustetun SKDL:n kanssa vaaliliiton yhdeksässä vaalipiirissä.¹²⁵ Olisi kuitenkin hätiköityä sen pe-rusteella päätellä pienviljelijäpuolueen olleen kommunistien yhteistyö-kumppanina jo 1930-luvulla. On huomattava, että poliittinen tilanne oli vuonna 1945 aivan toinen kuin ahdasmielisellä 1930-luvulla. Tapahtu-nut kertoo kuitenkin jotakin pienviljelijäpuolueen poliittisesta orientoitumisesta.

Vaikka on myönnettävä, että pienviljelijäpuolueen poliittinen linja oli varsin radikaali 1930-luvun loppuvuosina, ei löydy pitäviä todisteita väitteille, että puolue olisi jossakin vaiheessa liukunut SKP:n vaikutuk-sen alaiseksi ja ohjattavaksi. Kommunisteilla oli yhteyksiä ja vaikutusta korkeintaan muutamiin yksityisiin henkilöihin. Puolueessa oli jonkin verran entisiä kommunisteja ja vasemmistoradikaaleja mukana, ja sitä SKP yritti käyttää hyväkseen. Yhteydet puolueen päättäviin elimiin ei-vät ole voineet olla kovin hyvät. Vaikka yhteyksiä olisi ollutkin, ainakin vaikutusmahdollisuudet olivat kovin rajalliset, sillä pienviljelijäpuolu-een johdossa oli henkilöitä, jotka eivät hyväksyneet vasemmalle kallistu-vaa politiikkaa. Tämä kävi ilmi mm. juuri ennen talvisotaa.

Pienviljelijäpuoluetta ei voida missään tapauksessa lukea samaan bulvaaniliikkeiden joukkoon, johon kuuluivat esim. Pohjanmaan katoliike ja Muhoksen pulaliike. Ei myöskään Yliruusista voida tehdä kommunistia tai heidän asioillaan liikkuvaa sillä perusteella, että hän oli joskus keskustellut neuvostodiplomaattien tai kommunistien kanssa ja käyttänyt sanomalehtimiestyössään aineistona TASSin materiaalia. Kiihkeänä aikana kommunistin polttomerkkiä käytettiin vain turhan helposti. Hyviä naapuruussuhteita Suomen ja Neuvostoliiton välille ajanut pienviljelijäpuolueen puheenjohtaja oli ehkä oikeassa, kun hän kirjoitti VALPO:lle vuonna 1943: ”Minun ainoa vikani on ollut siinä, että olen elänyt jonkun verran edellä aikaani, nähnyt sellaista jota toiset eivät ole vielä nähneet ja että seurauksista ja mm. nimittelyistä vähääkään välittämättä olen aina sanonut sen mitä kulloinkin olen pitänyt oikeana.”¹²⁶

Yhteenveto

Sosialismin klassikoita oli talonpoikais- ja agraarikysymyksessä kiinnostanut varsinkin se, miten maanomistus, talonpoikien ja maaseudun olot, elintarviketuotanto ja jakelu järjestettäisiin tulevaisuuden yhteiskunnassa. Päänvaivaa ei aiheuttanut niinkään se, miten maaseudun epäkohtia voitaisiin käyttää ponnahduslautana kumouksen suorittamiseksi. Klassikoiden vallankumoukselliset olivat muita kuin talonpoikia. He olivat tehdastyöläisiä. Ajattelussa oli toki jonkin verran poikkeuksia. Jo Marx, Engels ja Kautsky puhuivat rajoitetussa määrin työväen ja talonpoikien liitosta. Kuitenkin vasta Leninin mukana tuli ajatteluun uutta verta. Hän oli näkevinään jo 1800-luvun lopulla ”harhaoppisesti” Venäjän talonpoikaistossa piileviä vallankumouksellisia voimia, jotka tarjosivat tiettyjä mahdollisuuksia liittolaisille etsiville. Lenin kehittikin huippuunsa opin työväen ja talonpoikien liitosta, jota sovellettiin ensimmäisen keran menestyksellisesti juuri Venäjän vallankumouksissa (1905, 1917).

Leninin näkemyksillä oli laajakantoinen vaikutus vallankumouksen teoriaan ja käytäntöön. Suhtautumisessa talonpoikaiskysymykseen tapahtui Venäjän vallankumouksen jälkeen selvä muutos. Kysymyksen arvostus lisääntyi ja sitä alettiin tarkastella valtapyrkimyksiensä näkökulmasta käsin. Kominternin vuoden 1920 maailmankongressissa Leninin teesien pohjalta hyväksymän talonpoikaisohjelman mukaan työväki tarvitsisi maaseutuproletariaatin apua päästäkseen tavoitteeseensa, työväen valtaan. Ilman sitä olisi vallankumous tuomittu epäonnistumaan. Ohjelmalla ja sen sisältämällä opilla oli suuri vaikutus kommunistipuolueisiin. Ne ryhtyivät tarkastelemaan talonpoikaiskysymystä samasta näkökulmasta kuin Komintern ja Lenin. Työväen ja talonpoikien liitosta tuli yhä merkittävämpi doktriini kommunistisen liikkeen strategiassa. Oppi juurtui lähivuosina myös SKP:n käyttöön.

SKP:n suhtautuminen talonpoikaiskysymykseen seurasi kansainvälisiä virtauksia tutkittavana ajanjaksona. Kun SKP perustettiin vuonna 1918, uskottiin maailmanvallankumouksen pikaiseen tulemiseen. Myös Suomessa uskottiin koittavan uuden kumouksen, jota seuraisi ”Valkoisen Suomen” kukistuminen ja proletariaatin diktatuurin luominen sen tilalle. Siksi oli tarpeellista ja ajankohtaista pohtia sitä, miten olot järjestettäisiin siirtymävaiheessa uuteen yhteiskuntaan. Osa tuon ajan ”yhteis-

kuntasuunnittelua”, joka pohjautui eri teoreetikoilta (mm. Marxilta, Engelsiltä ja Kautskyltä) ja Leninin Neuvosto-Venäjältä saatuihin malleihin, olivat myös kaavailut talonpoikien olojen ja maatalouden järjestämiseksi. Kautta linjan näkyi pyrkimys sosialismiin, tuotantovälineiden yhteisomistukseen ja suurtuotantoon. Valta olisi keskitettävä työvälle, köyhille talonpojille ja sotilaille. Esim. päätökset maatalousmaan (yksityisen maaomaisuuden) sosialisoinnista ja siirtymisestä yhteiskunnan johtamaan suurtuotantoon olivat ehdottomia. Pienviljelystä ei kannatettu. Ei myöskään ajatusta työvälän ja talonpoikien liitosta tunnettu. Leninin kirjoitukset olivat tuossa vaiheessa vielä verraten tuntemattomia suomalaisille.

Mutta kun vallankumoustaistelun torvet eivät soineetkaan, kommunistinen liike joutui arvioimaan tilanteen uudelleen. Oli valittava uusi taktiikka, joka vastaisi tilannetta. Tärkeintä oli varmistaa kumouksen onnistuminen. Pääkysymys oli valtakysymys (proletariaatin diktatuuri). Muut olivat sen johdannaiskysymyksiä. Talonpoikaiskysymys oli yksi niistä. Siinä oli kysymys proletariaatin liittolaisista sen valmistautuessa vallan ottoon. Enää ei ollut tärkeintä pohtia sitä, miten maanomistus, maaseudun ja talonpoikien olot järjestettäisiin tulevaisuudessa, hetkeä ennen sosialismiin siirtymistä ja sen aikana, vaan tärkeimmäksi muodostui se, miten maaseutua ja sen ylen määrin rasitettuja talonpoikia – koko maaseutuproletariaattia – voitaisiin parhaiten käyttää tulevan vallankumoustaistelun reservinä.

Tämä ajattelutapa vakiintui ja oli vallitseva tutkittavan kauden loppuun. Näin ollen SKP:n suhde talonpoikaiskysymykseen oli kaksivaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa pohdittiin tuotannon järjestämistä ja talonpoikien asemaa vallankumouksessa ja sen jälkeisessä yhteiskunnassa, toisessa vaiheessa taas yritettiin löytää maaseudulta liittolaisia, jotka varmistaisivat vallankumouksen toteutumisen.

SKP:lle talonpoikaiskysymys oli tärkeä. Talonpoikaisto muodosti enemmistön maan väestöstä, ja vain muutamaa vuotta aiemmin talonpoikaisto oli näytellyt merkittävää osaa vuoden 1918 sodan lopputuloksessa. Vaikka johtavia suomalaiskommunisteja oli ollut useita mukana Kominternin vuoden 1920 maailmankongressissa ja vaikka siinä hyväksytty talonpoikaisohjelma oli tuttu, muutokset vaikuttivat hitaasti. Ne alkoivat tosin näkyä jo vuonna 1921, jolloin ajatus maaseudun voimavarojen kanavoimisesta vallankumouksen palvelukseen pilkisti ensimmäisen kerran kunnolla esiin. Vuoden 1922 läskikapinassa saatiin jo nähdä piirteitä talonpoikaiskysymyksen vallankumouksellisesta sovellutuksesta; valtaosa kapinaliikkeeseen osallistuneista oli metsätyöläisiä ja pienviljelijöitä. Niinpä SKP:n KK:n vuoden 1922 täysistunnossa talonpoikaiskysymyksen merkitystä pidettiinkin jo hyvin suurena. Tilaisuudessa aiheesta alustaneen mukaan Suomi oli maa, jossa teollisuusproletariaatti oli pieni. Se ei kykenisi vallankumoukseen, ellei sillä olisi maaseutua apunaan. Vuoden 1918 tapahtumat muistuttivat selkeästi, miten käy jos maaseutu unohdetaan. Siksi olikin katsottava, löytyisikö tulevaisuudessa Suomen maaseudulta vallankumouksellisia voimia.

Vuosina 1918–1922 SKP oli kannattanut ehdottomasti maan sosialisointia. Vuonna 1923 tuli muutos, sillä silloin puoluekonferenssi hyväksyi talonpoikaisohjelman, jonka taustalla vaikuttivat kansanväliset tapahtumat (Bulgarian coup d'état, Saksan vallankumousyritys, Krestinternin perustaminen ja NEP) ja jossa oli otettu huomioon suomalaisen yhteiskunnan tosiasiat, maan agraarisuus, pienviljelysvaltaisuus ja teollisuustyöväen heikot mahdollisuudet taistella yksinään menestyksellisesti. Kommunistit tunnustivat tuolloin ensimmäisen kerran köyhien talonpoikien ja pienviljelijöiden perinnöllisen omistusoikeuden maahan. Tuosta periaatteesta SKP ei luopunut enää 1920- ja 1930-luvulla – ainaakaan virallisten asiakirjojen mukaan.

SKP:n johto omaksui vuoden 1923 jälkeen varsin pian kominternilaisen kannan talonpoikaiskysymyksessä. Se näkyi eri kokouksien päätöksissä ja johtavien kommunistien kirjoituksissa. Kullervo Manner julkaisi vuonna 1924 kaksi kirjasta, *Talonpoikaiskysymyksestä Suomessa* ja *Työväki ja kyntömiehet herravaltaa vastaan*, ja Proletaarin ja Kommunistin – samaten kuin julkistenkin lehtien – palstoilla kirjoitettiin jatkuvasti kysymyksen merkityksestä. Vaikka asiasta riitti puhetta, ja puolueen johto yritti juurruttaa asian tärkeyttä joukkojen mieliin (mm. vuoden 1925 presidentin valitsijamiesvaalien alla), eivät lähes tulokoonkaan kaikki työläiset teoreetikkojen tapaan pitäneet talonpoikia liittolaisina. Talonpoikaisto muodosti ilmeisen monen mielestä yhtenäisen joukon, jonka sarkanutun oli vuoden 1918 punikkiveri pahasti tahrannut. Kaikki eivät ymmärtäneet talonpoikaiston eriytyneisyyttä eivätkä vaikeuksiin joutumisen ja köyhtymisen seurauksena tapahtunutta radikalisoitumista ja vasemmistumista. Monille talonpojat olivat kautta linjan ”lahtareita”; heistä kun monet kuuluivat suojeluskuntaankin. Ehkä työväen ja talonpoikien liiton tunnetuin julkinen vastustaja oli Niilo Välläri, joka nousi vuoden 1925 vaalien edellä uhmaamaan SKP:n virallista kantaa. Siitä hän sai iäkseen – ja pitemmäksikin aikaa – opportunistin ja ”oikeistolaisen” maineen.

Vaikka talonpoikien laajamittainen taistelu valkoisten puolella vuonna 1918 oli varsinkin rivimiehille katkera pala, johtavat kommunistit yrittivät irrottautua silloin syntyneistä tunnepohjaisista antipatioista. Heidän näkemyksiään ohjasivat Suomen olot, vuoden 1918 opetukset ja ennen kaikkea kansainväliset tekijät, Kominternin ja NKP:n käsitykset. Korostamalla alinomaan talonpoikaiskysymyksen merkitystä SKP:n johtomiehet osoittivat olevansa kunnan leninistejä. Poliittisina pakolaisina se oli heille välttämätöntä, varsinkin Stalinin kaudella, jolloin väärään liturgiaan sortuminen saattoi olla vaarallista. Sen sijaan tavalliset rivimiehet, jotka eivät tunteneet teorioita, ja joilla ei ollut asemansa vuoksi juuri minkäänlaisia paineita, toimivat etupäässä kai tunneperäisesti. Siksi heidän suhtautuminen talonpoikiin saattoi olla kielteinen.

Ei löydy oikeastaan kertaakaan, että SKP olisi omassa kannassaan jyrkästi poikennut kunakin hetkenä vallinneelta Kominternin tai NKP:n linjalta, vaikka se olisikin ollut puolueen kannalta epäedullinen. SKP:lle ei ollut eduksi varhaisvuosiensa jyrkkä maan sosialisointivaatimus. Sii-

tä luovuttiin kuitenkin vasta sitten, kun Neuvostoliitossa käyttöön otettu NEP antoi siihen mahdollisuudet, ja muutenkin oli käynyt selväksi, että perinnöllisen maanomistusoikeuden lupaaminen olisi puolueen kannalta pitkällä tähtäimellä ja varsinkin vuoden 1923 tilanteessa edullisinta.

Kun Neuvostoliitossa toteutettiin 1920- ja 1930-luvun vaihteessa maatalouden väkivaltainen kollektivisoiminen, joka osoittautui maatalouden kannalta tuhoisaksi, SKP:n illegaaliset lehdet kirjoittivat hyvin myönteisesti toimenpiteestä. Suomalaiskommunistit olivat kuitenkin varsin varovaisia. He varoivat sanomasta ääneen sitä, että tulevassa ”Neuvosto-Suomessakin” mentäisiin kollektiivitalouksiin. Annettiin ymmärtää, että se riippuisi talonpojista itsestään. Ilman heidän lupaansa ei tapahtuisi mitään. Ainoastaan suurtalonpoikien, kirkon, ”puulaakien” ja keinottelijoiden maat takavarikoitaisiin ja jaettaisiin maattomille, pienviljelijöille ja köyhille talonpojille. Kollektivisoimisen aiheuttaman neuvostovastaisen mielialan vuoksi SKP:llä ei ollut halua ilmaista selvää kantaansa. Julkisuuteen annetusta kuvasta huolimatta SKP:n johdossa lienee ollut kuitenkin sellaisia, jotka olisivat olleet valmiita kollektivisoimiseen, jos ”Neuvosto-Suomi” olisi toteutunut. Se oli tietty osoitus uskollisuudesta ”Stalinin vallankumoukselle”. Toisaalta kaikki kommunistit eivät ilmeisesti hyväksyneet kollektivisoimista maaseudun ongelmien ratkaisuksi. Kotikommunistien ja ”moskovaalaisten” jyrkän linjan kannattajien välillä olikin tämän vuoksi kitkaa.

SKP:llä oli maailmansotien välisenä aikana useita talonpoikaiskysymyksen asiantuntijoita, jotka jättivät puumerkinsä puolueen maaseutupolitiikkaan. Teoreetikoista mainittakoon 1920-luvulta Kalle Lepola, Lauri Letonmäki ja Kullervo Manner. Myös Yrjö Sirola ja O. V. Kuusinen kirjoittivat alan kysymyksistä, joskin viimeksi mainittu oli keskittynyt enemmän kansainvälisiin kysymyksiin kuin Suomea välittömästi sivuaviin teoreettisiin näpertelyihin. Edvard Gylling, joka oli tehnyt aikanaan väitöskirjansa torpparilaitoksesta ja joka oli kaikin puolin lahjakas tiedemies, keskittyi taas Karjalan asioiden hoitamiseen ja jätti talonpoikaiskysymyksellä politikoimisen muiden huoleksi. Tosin hän oli 1930-luvun alussa SKP:n UB:ssa laatimassa talonpoikaiskysymystä koskevia päätöslauselmia. Vaikka Manner oli talonpoikaiskysymyksen johtava asiantuntija vielä 1930-luvun alussa, nousi hänen tilalleen kohta Antti Hyvönen, jonka ura muodostuikin ennen näkemättömän pitkäksi¹. Myös Kuusisen lanko, Einari Laaksovirta (Nikolai Tähti) on mainittava alan teoreetikoista tältä ajalta.

Käytännön miehiä olivat 1920-luvulla lähinnä Antti Ojala, Santeri Mäkelä, Anton Henrik Järvinen ja Jalmari Mäkinen. Mäkelä oli tunnettu myös kirjoituksistaan ja puolueen tilaisuuksissa pitämistään alustuksista. Jo 1920-luvulla toimintansa aloittaneita olivat myös Yrjö Leino ja Toivo I. Sormunen, jotka vaikuttivat vielä 1930-luvun pula-aikanakin puolueen maaseututyössä. Erityisesti Leino oli muita askeleen verran edellä. Hän osallistui kolmeen eri pienviljelijäliikkeeseen puolueen edustajana. Organisaattorikykyjensä lisäksi hän osasi käyttää myös kynäänsä. Työväenjärjestöjen Tiedonantaja ja muut lehdet saivat häneltä monta

terävää analyysia pula-ajasta. Myös muutamia muita käytännön miehiä voitaisiin mainita, joskin kysymyksen harrastaminen painottui paremmin teorian puolelle. Sillä ei ollut välttämättä suotuisa vaikutus talonpoikaiskysymyksen hoitamiseen.

Vaikka SKP ei onnistunutkaan toteuttamaan tavoitteitaan maaseudulla, sillä oli kuitenkin vaikutusta muutamiin talonpoikien protestiliikkeisiin. Selvimmin vaikutus näkyi Karjalan talonpoikien liikkeessä (talonpoikaiskansan puolueessa), Pohjanmaan katoliikkeessa ja Muhoksen pulaliikkeessä (ks. kuvio 5). Muihin kommunisteilla oli vaikutusta selvästi vähemmän. Edellä mainitut liikkeet olivat kaikki pienviljelijäliikkeitä, joissa oli tiettyjä populistisia piirteitä. Ne olivat syntyneet Itä- ja Pohjois-Suomessa, maalaisliiton ja kommunistien valta-alueilla. Koska kommunistien tavoitteena oli ”itsenäisten talonpoikaisliikkeiden” organisoiminen maalaisliiton vastapainoksi ja proletariaatin liittolaisliikkeiksi, se kävi luontevimmin siellä, missä oli pienviljelijöitä – hehän olivat potentiaalisia liittolaisia – ja missä kommunisteilla oli parhaat vaikutusmahdollisuudet. Tätä koetettiin toki edistää eri puolilla maata, mutta vain periferiassa saatiin joitakin tuloksia aikaan.

Rintamaiden liikkeistä (lapuanliike ja oikeistolaiset pulaliikkeet) SKP ei ollut myönteisellä tavalla kiinnostunut, eikä sillä ollut niihin siten vaikutustakaan. Ne olivat kannattajakuntansa ja syntyseutujensa puolesta ”suurtilallisten” liikkeitä. Koska kommunistit suhtautuivat sellaisiin kielteisesti, oli selvää, ettei SKP ollut edes kiinnostunut niistä eikä yhteistyöstä niiden kannattajakunnan kanssa. Sen sijaan näidenkin alueiden harvalukuista pienviljelijäväestöä ja maatyöväkeä koskeltiin parhaalla mahdollisella tavalla, vaikkakin tuloksetta. Jotkut liikkeet olivat epäselvän rakenteensa tai syntytapansa vuoksi ”väliinputoajia” (Suomen pienviljelijäin puolue; Kalajokilaakson pulaliike, kansanpuolue). SKP saattoi suhtautua niihin aluksi varsin kylmäkiskoisesti, mutta muutti myöhemmin asennoitumistaan.

Verrattuna muiden maiden vastaaviin liikkeisiin jäivät ne suomalaiset liikkeet, joihin SKP:llä oli vaikutusta, varsin pieniksi. Suomalaisiin protestiliikkeisiin kuului parhaimmillaankin vain tuhansia kannattajia, kun taas Itä- ja Keski-Euroopan suurissa talonpoikaisliikkeissä ja -puolueissa oli kysymys kymmenistä-, jopa sadoistatuhansista talonpojista. Ei pidä kuitenkaan tuijottaa siihen, että SKP:n vaikutuksen alaisina olleet liikkeet jäivät huomattavasti pienemmiksi kuin esim. Itä-Euroopan vastaavat liikkeet, eikä päätellä virheellisesti, että SKP:ssä ei olisi muka pidetty talonpoikaiskysymystä tärkeänä eikä yritetty käyttää maaseudun ongelmia luokkataistelun terävöittämisessä hyväksi. SKP:ssä korostettiin kaiken aikaa talonpoikaiskysymyksen merkitystä ja maaseutua yritettiin käyttää hyväksi. On muistettava, ettei SKP saanut muillakaan rintamilla mitään aikaan, mihin oli monia eri syitä. Puolueen jäsenmääräkin pysyi paljon pienempänä (noin 3000 parhaimmillaan) kuin veljespuolueiden vastaavaan aikaan. Tosin SKP oli kaaderipuolue, joka ei pyrkinytkään varsinaisesti jäsenkuntansa kasvattamiseen.

Jos liikkeiden koossa oli suuria eroja, liikkeillä oli yhtäläisyyksiäkin.

Kuvio 5.
1920- ja 1930-lukujen protestiliikkeet ja SKP:n suhde niihin.

Liikkeen/puolueen nimi	Liikkeen laji	Ydinalue	populistinen/fasistinen	kommunistien suhtautuminen	SKP:lla vaikutusta/ei
Karjalan talonpoikien liike:					
talonpoikaiskansan puolue	pienviljelijäl.	Karjalan kannas	populistinen	myönteinen	huomattava vaikutus
maanviljelijäin puolue	pienviljelijäl.	Karjalan kannas	populistinen	myönteinen	ei erikoisempaa vaikutusta
Pohjanmaan kato-liike	pienviljelijäl.	Oulun läänin eteläosa	populistisia piirteitä	myönteinen	huomattava vaikutus
"Kulakkiliikkeet":					
lapuanliike	Talonpoikaisliike, jossa monenlaisia talonpoikia	Vaasan lääni	fasistis-sävyinen	kielteinen	ei vaikutusta
Loimaan liike		Turun ja Porin lääni	oikeisto-radikaalinen	kielteinen	ei vaikutusta
Talospulan Vastustamisliitto		Etelä-Suomi	oikeisto-radikaalinen	kielteinen	ei vaikutusta
Vararikkoliike		Turun ja Porin lääni	oikeisto-radikaalinen	kielteinen	ei vaikutusta
Maakuntain liike		Viiipurin lääni ja Häme	oikeisto-radikaalinen	kielteinen	ei vaikutusta
Muhoksen pulaliike	pienviljelijäliike	Oulun lääni	populistisia piirteitä	myönteinen	huomattava vaikutus
Kalajokilaakson pulaliike/kansanpuolue	pienviljelijäliike	Oulun läänin eteläosa	populistinen	ristiriitainen	ei erikoisempaa vaikutusta
Suomen pienviljelijäin puolue/pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue	pienviljelijäliike	etupäässä Oulun lääni	populistinen	ristiriitainen	ei erikoisempaa vaikutusta

Kun Suomen liikkeet, joihin kommunisteilla oli vaikutusta, olivat pienviljelijäliikkeitä, kommunistien soluttamat Itä- ja Keski-Euroopan liikkeet olivat vastaanansaisia köyhien talonpoikien liikkeitä (Peasant movements) tai maatyöläisten liikkeitä, eivät tilanherrojen liikkeitä eli "kulakkiliikkeitä", kuten kommunistit suurtilallisten liikkeitä yleisesti ja kansainvälisesti nimittivät. Yhteistä kommunistien eri maissa tukemille liikkeille olivat myös heikot taloudelliset olot, vähemmistöasema ja periferisyys.

Yhteistä oli myös organisaatiomuoto. Komintern, Krestintern ja SKP pitivät komiteaa parhaana organisaatiomuotona talonpoikaisliikkeille.

Ne eivät olleet turhan kapea-alaisia niin kuin puolueet, niiden yhteydessä ei päässyt syntymään riitaa esim. puolueen nimestä tai ohjelmasta. Tällaisia komiteamuotoisia (tai toimikuntamuotoisia) liikkeitä, joita oli ollut mm. Saksassa jo 1920-luvun puolivälistä lähtien, olivat Pohjanmaan katoliike ja Muhoksen pulaliike.

Karjalan talonpoikien liikkeestä lohjennut talonpoikaiskansan puolue kuului taas niihin bulvaanipuolueisiin, joita muutamat kommunistipuolueet olivat perustaneet ja tukeneet, mutta joita Komintern ja Krestintern – eikä SKP:kään – koskaan siunannut. Vuonna 1927 syntyneen talonpoikaiskansan puolueen kohdalla SKP oli vaikeassa välikädessä, sillä talonpojat halusivat perustaa nimenomaan puolueen. Myöhemmin kommunistien noudattamaa taktiikkaa arvosteltiin. Sitten SKP pitikin tiukasti kiinni komiteoista ja kielsi esim. vuoden 1928 kadon yhteydessä perustamasta puoluetta, vaikka muutamat olisivat sellaista halunneetkin.

Yhtäläisyyksiä oli myös siinä, miten talonpoikia lähestyttiin. Suomen oloissa suosituin oli alhaalta, joukoista syntynyt yhteisrintama. Julkinen vasemmistoliike ja maanalainen puolue pyrkivät propagandallaan vaikuttamaan suoraan pienviljelijöihin ja saamaan heidän keskuudessaan oppositio toimintaa alulle organisaattoriensa avulla. Tätä metodologiaa käytettiin paljon muuallakin. Karjalan talonpoikien liikkeen kohdalla voittanee puhua kuitenkin ylhäältä käsin lähestymisestä, sillä vanhan aktivistin Matti Läheniemen saaminen yhteistyöhön merkitsi SKP:lle hyvin paljon, sillä hänellä oli suuri vaikutusvalta karjalaisten keskuudessa. Samantapainen lähestymistapa oli myös Muhoksen liikkeen kohdalla.

Vaikka 1930-luvun alussa esiintyneillä pulaliikkeillä oli laidasta laitaan herravastaisia, antikapitalistisia ja -monopolistisia vaatimuksia ja ohjelmakohtia (esim. vaatimus virkamiesten palkkojen laskusta, korkoprosentin alentamisesta, pankkien keinottelun ja pakkohuutokauppojen lopettamisesta jne), Muhoksen pulaliike voidaan erottaa muista vaatimuksiensa puolesta. Kun toisten vaatimukset olivat varsin oikeistosaavutuksellisia ja ”taantumuksellisia” luonteeltaan (esim. vaatimus lujasta hallituksesta, kurista ja järjestyksestä, vahvasta maanpuolustuksesta, sosiaalilakien kumoamisesta ja koulutuksen vähentämisestä), mikä puhui näiden liikkeiden tietystä sukulaisuudesta lapualaisuudelle, sen vaatimukset olivat samaan tapaan kuin Karjalan talonpoikien liikkeen (esim. Talonpojan Sanomissa) ja Pohjanmaan katoliikkeen yhteydessä esitetyt varsin vasemmistolaisia, mikä oli seurausta kommunistien vaikutuksesta.

Kommunistien vaikutuksenalaisten liikkeiden vaatimuksissa painotuiivat samat seikat, joita Komintern, Krestintern ja eri kommunistipuolueet korostivat. Tällaiset liikkeet vaativat usein esim. rikkaiden tilallisten, kirkkojen, kuntien ja yhtiöiden maiden takavarikoimista ja jakamista köyhille talonpojille, pienviljelijöille ja maattomille. Köyhiä talonpoikia ei saanut verottaa, eikä heidän omaisuuttaan ulosmitata. Verot oli pantava ”rikkaiden riištäjien” kannettaviksi. Myös erilaisia avustuksia (ilmaista siemen- ja syömäviljaa, koneita, lannoitteita jne) vaadittiin. Sodan-, militarismin- ja fasisminvastaiset vaatimukset olivat tyypillisiä.

Niitä esitettiin liikkeiden lehdissä, julistuksissa ja kokouksissa. Myös vaadittiin asevarustelun, vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen (suojeluskuntien) ja valtiollisen poliisin lopettamista, valtiollisten vankien vapauttamista, mielipidevapautta ja hyviä suhteita Neuvostoliittoon. Kaikissa liikkeissä vaatimukset eivät olleet yhtä jyrkkiä. Koska viranomaiset seurasivat tarkoin poliittista toimintaa, tietty varovaisuus oli tarpeen.

Kommunistien vaikutuspiirissä olleiden liikkeiden propagandassa toistuivat samanlaiset seikat kuin kommunistien julkisessa lehdistössä, vaikkakin peitellymmin. Talonpojan asemaa, maakysymystä, pula-aikaa ja siihen liittyviä ongelmia käsiteltiin paljon. Voimakas maalaisliiton arvostelu kuului kuvaan. Se oli pettänyt talonpojan, Ilkan ja Poutun asian. Siitä oli tullut ”tämän päivän flemingien” lakeija. Talonpoikien oli sanottava sitoumuksensa maalaisliittoon irti, hankittava taistelutoverinsa työväenliikkeestä ja solmittava työväen ja talonpoikien liitto. Ilkan ja Poutun kapinallinen henki oli kaivettava uudelleen esille. Propagandan samanlaisuus oli mahdollista senkin vuoksi, koska monet kommunistit pystyivät vaikuttamaan siihen esim. kirjoittamalla liikkeiden lehtiin (Talonpojan Sanomat; Kansan Pula) tai laatimalla liikkeiden julistuksia tai lentokirjasia.

Mutta miksi SKP:n aikaansaannokset jäivät maaseudulla kovin vähäisiksi? Varsinkin 1930-luvun pula-aikana maaseutu oli suurissa vaikeuksissa, ja maassa oli sen vuoksi useita varsin voimakkaita ja radikaaleja talonpoikien protestiliikkeitä, joihin SKP:llä ei ollut kuitenkaan mitään vaikutusta (lapuanliike, etelän pulaliikkeet) tai joihin sen vaikutus oli melko vähäistä tai melkein olematonta (Kalajokilaakson pulaliike, Suomen pienviljelijäin puolue, pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue). Koska taloudelliset olot olivat niin heikot, että talonpoikaisto kapinoi ympäri maata, olivat ainakin taloudelliset-sosiaaliset olot suotuisat talonpoikien mukaanvetämiseksi. Koska SKP epäonnistui siinä, sen syyt on etsittävä muualta kuin taloudellisista tekijöistä.

Koska SKP ei onnistunut juuri muillakaan työsaaroilla, selittäviä tekijöitä on luontevinta aluksi etsiä kautta linjan vaikuttaneista seikoista. Miksi SKP ei onnistunut kanavoimaan talonpoikien tyytymättömyyttä haluamallaan tavalla? Perussyö oli kommunistisen liikkeen heikkous, erityisesti maanalaisen puolueen heikkous, sillä 1930-luvullahan ei julkista toimintaa enää sallittu. Puolueen jäsenmäärä oli pieni. Heikkouden syyt on löydettävissä myös kommunistien sisäisistä riidoista, EK:n preventiivisestä toiminnasta ja siitä, että kommunistit olivat 1920-luvulla panostaneet yksipuolisesti julkiseen toimintaan ja laiminlyöneet salaisen organisaation kehittämisen. EK myönsikin 1930-luvun alussa, että oli valtakunnan onni, kun julkinen kommunismi kiellettiin. Muuten olisivat valtavat massat olleet 1930-luvun pula-aikana liikkeellä. Salainen kommunismi kyettiin kyllä pitämään kurissa, vaikkei sitä voitukaan kokonaan hävittää.

Varsinkin EK:n kommunisminvastaiselle toiminnalle on pantava painoa, vaikka sitä avustivatkin 1930-luvun alussa oikeistolaiset virtaukset.

Salaisten agenttiensa – ”vasikoiden” – avulla EK hankki tietoja kommunistien organisaatioista, jotka eivät päässeet kunnolla vahvistumaan puolueytöntekijöiden pidättämisen vuoksi. 1930-luvun alussa pidätettiin varsin paljon puolueytöntekijöitä. Tällä preventiivisellä toiminnalla oli merkitystä varsinkin niillä alueilla, joissa talonpoikaisto olisi ehkä ollut vedettävissä Ilkan ja Poutun poluille. Esimerkiksi SKP:n hyvin alkanut soluttautuminen Kalajokilaakson pulaliikkeeseen jäi alkutekijöihinsä suureksi osaksi sen vuoksi, että EK suoritti alueella laajoja pidätyksiä, esti soluttautumisen ja pelotti huomattavan osan kommunisteista toimintakyvyttömiksi. Myös Kuopion läänin mitättömään toimintaan oli suurimpana syynä organisaation heikkous ja laajamittaiset pidätykset. SKP:n tärkeimmistä ja kyvykkäimmistä organisaattoreista oli liian moni ”Tammisaaren yliopiston” jatkokursseilla.

Merkitystä oli varmasti myös sillä, etteivät maaseudun olot suosineet kaikissa suhteissa vallankumouksellista toimintaa. Suojeluskuntien voimakas asema talonpoikaisväestön keskuudessa teki toiminnan melkein pä mahdottomaksi. Kommunistijohtajat kiinnittivätkin tähän ongelmaan huomiota, mutta sitä ei kyetty ratkaisemaan tyydyttävästi.

SKP:n tavoitteiden toteutumisen esteenä oli myös se, etteivät läheskään kaikki kommunistit panneet kovinkaan paljon painoa talonpoikaiskysymykselle, vaikka puolueen johto ja lehdistö sen merkitystä korostivatkin. Vuoden 1918 aikuiset antipatiat elivät vielä varsin voimakkaina. Monet työläiset näkivät talonpoikaiston edelleenkin omistavana luokkana. Rivikommunistit eivät toimineet useinkaan pitkällä tähtäimellä vallankumoustyössä, jonka vuoksi työväen ja talonpoikien liitto olisi teoretikkojen mielestä ollut välttämätön.

Ennakkoluuloja oli myös pienviljelijöillä, joita SKP pyrki etupäässä lähestymään. Sosialistien puheet kaiken ottamisesta yhteiskunnan haltuun, maan ja mantujen sosialisoinnista, olivat syöpyneet syvälle talonpoikaiseen aatemaailmaan. Vaikka vuoden 1918 punainen torpparilaki oli kyllä luvannut köyhille talonpojille ja pienviljelijöille maata, porvarit olivat onnistuneet käyttämään sosialismin peikkoa varsin taitavasti hyväkseen. SKP:n perustamislauseeseen viitattiin tässä asiassa tavan takaa, eikä vuoden 1923 talonpoikaisohjelma ollut muuttanut asiaa miksiäkään. Kun Neuvostoliitossa aloitettiin lisäksi kovakourainen kollektiivisoiminen, josta porvarilliset ja sosiaalidemokraattisetkin lehdet kirjoittivat säännöllisesti kielteiseen sävyyn, pienviljelijöiden luottamus oli ilmeisen vähissä.

Kommunistien mahdollisuuksia käyttää pienviljelyskysymystä hyväksi heikensi erityisesti maalaisliiton politiikka Itä- ja Pohjois-Suomessa. Vaikka maalaisliitossa oli 1920- ja 1930-luvulla köyhimpiin talonpoikiin ja pienviljelijöihin tehoavaa herravastaisuutta runsain mitoin, puolue oli omaksunut kuitenkin vallitsevaa yhteiskuntaa säilyttävän roolin. Vaikka kommunistit syyttivät maalaisliittoa kokoomuksen syyliin liukumisesta, puolue ajoi kuitenkin yhteiskunnan särmiä tasoittavaa politiikkaa (maareformit, punamultayhteistyö) yhdessä sosiaalidemokraattien kanssa. Maalaisliitto piti kommunisteja Pohjois-Suomessa päävastusta-

jinaan, mikä pakotti sen kiinnittämään suurta huomiota pienviljelyskysymykseen ja yleensäkin periferian asukkaiden ongelmiin. Osoituksena siitä, että maalaisliitto onnistui toteuttamaan tavoitteensa varsin hyvin pienviljelysalueilla oli se, että puolueen kannatus oli laajinta juuri siellä. Erityisen suuri merkitys maalaisliitolla oli kommunistien tavoitteiden toteutumisen ehkäisijänä siitäkin syystä, koska SKP:llä oli suuren kannatuksensa ja ajoittain varsin vahvan organisaationsa vuoksi parhaat mahdollisuudet toimia juuri Itä- ja Pohjois-Suomessa.

LIITE 1

Jäljennös SKP:n vuoden 1923 puoluekonferenssin päätöksestä

KYNTÖMIESTEN OIKEUKSIEN JA VAATIMUKSIEN PUOLUSTAMINEN

a) Todellisen viljelijän omistusoikeus maahansa ja maan hankkiminen tilattomille

1. Maataan viljelevän talonpojan täysi perinnöllinen omistusoikeus maahansa olkoon koskematon.

2. Tilattomien maantarve on tyydytettävä luovuttamalla niille ensi kädessä jo viljelykselle raivattua ja viljelyskelpoista maata. Sitä varten on pakkoluovutettava suurtilat, yhtiöiden ja yksityisten keinoittelijain hallussa olevat maat, ensin eikä viime kädessä, kuten Lex Kallio säättää. Ja sen jälkeen, ellei tällaista maata riitä tai sitä löydy, on tilattomille luovutettava maata valtion, kuntain sekä pakkoluovutettujen yhtiöiden ja yksityisten suurtilallisten raivamattomista maista.

3. Kaikkien pienviljelijäin lisämaan tarve, siihen luettuna laitumen ja metsän tarve, on tyydytettävä samalla tavalla, taaten siten heille mahdollisuuden saada maata ensi kädessä entisten viljelystensä välittömästä läheisyydestä.

4. Tilattomat saakoot maansa ja pienviljelijät tarvitsemansa lisämaan vapaasti ilman mitään valtiolle, kunnalle tai yksityiselle suoritettavaa maksua.

5. Itsenäistyneet torpparit, mäkitupalaiset ja lampuottilalliset ovat vapautettava maansa lunastusmaksuista. Kaikki sellaiset maksut ovat lakkautettavat, suoritettakoon niitä nyt valtiolle, kunnille, pankeille tai yksityisille.

6. Torpparit, mäkitupalaiset ja lampuottilalliset, jotka vielä ovat vuokrasuhteiden alaisina, julistettakoon ilman muuta hallussaan pitämänsä viljelmän täysivaltaiseksi omistajiksi. Suurtilallisten häätöoikeus on ehdottomasti kiellettävä. Vielä eläville, mailtaan hädetyille torppareille ja pienviljelijöille on taattava vapaa oikeus saada takaisin heiltä ryöstetyt kotinsa ja maansa tai muuten heille se korvattava.

7. Asutuslautakunnat ovat muodostettavat tilattomain ja maataviljeleväin talonpoikain valitsemista tilattomista ja talonpojista itsestään. Asutuslautakunnilla on oleava kaikissa maan hankintaa koskevissa asioissa lopullisesti ratkaiseva valta, jotta siten taattaisiin tilattomille ja pienviljelijöille virkavallan esteistä ja hitaudesta vapaa, nopea ja maantarpeensa tyydyttäminen.

b) Pienviljelijäin ja talonpoikain viljelystoiminnan auttaminen

1. Paitsi turvattua omistusoikeutta viljelemäänsä maahan ja maan lunastushinnan raskaasta taakasta vapauttamista tarvitsee pienviljelijä ja talonpoika sekä aika-ajoittaista että säännöllistä apua valtiolta viljelystoimintansa kehittämisessä ja ylläpitämisessä.

2. Uusien maiden raivaaminen kysyy useimmiten viljelijältä suuriakin ylimääräisiä ja erikoisia varoja. Samoin viljelystalouden kehittämisessä uusien rakennusten kuntoonsaattaminen. Ilman ylimääräistä apua ei talonpoika pysty useinkaan aikanaan tai ollenkaan näihin taloutensa uudistuksiin ja kehittämistoimenpiteisiin. Hänellä on oikeus leivän hankkijana tähän apuun ja hänen on sitä saatava.

3. Talonpojan viljelystyön helpottaminen ja sen tulosten kohottaminen on myöskin oleva tarkan huollon esineenä. Kelvollisten ja ajanmukaisten työkoneiden ja muiden työvälineiden, apulaintain saannin taloudellisesti avustaminen ja helpottaminen valtion toimesta on sen vuoksi välttämätöntä.

4. Kalliiden kuljetuskustannusten alentaminen s. o. rautatietariffien halventaminen ja uusien tarkoituksenmukaisten liikennevälineiden aikaansaannin kautta on lisäksi edistettävä ja autettava talonpoikain viljelystyötä.

c) Viljelysväen verojen poistaminen

Torpparit, mäkitupalaiset, lampuodit ja sellaiset talonpojat, jotka itse maatyötä tekevät, ovat vapautettavat, maanviljelyksestä ja sen sivuelinkeinoista saamainsa tulojen verotuksesta, samoin maatyöläiset työtulojensa verotuksesta ja verorasitus siirrettävä suurriistäjäin kannettavaksi.

d) Työväen ja talonpoikain oman vallan välttämättömyys ja sen turvaaminen

1. Porvarillinen valta, joka on kapitalistien käsissä, ei pienviljelijäin ja talonpoikain elinvaatimuksia ole huomioon ottanut, ei tyydyttänyt eikä vastakaan tyydytä.

2. Vain työväen ja talonpoikain oma valta voi vakavasti turvata pienviljelijäin ja talonpoi-

kain elinedun, auttaa heitä viljelytalouudessaan sekä puolustaa heidän oikeuksiaan ja saavutuksiaan.

3. Työväen ja talonpoikain oma valta perustetaan ja saatetaan lujaksi ja tehokkaaksi sen kautta, kun kaikki kyntömiehet, niin talonpojat, pienviljelijät kuin maatyöläiset liittyvät yhteen vapaaehtoisesti viljelysväen yhteisiä oikeuksia ja vaatimuksia sekä etuja ajamaan. Sitä varten on heidän muodostettava taisteluliitto. Siinä on työväen heitä autettava, vahvistaen siten perusteita työväen ja talonpoikain pysyvälle liitolle.

4. Mutta työväen ja talonpojan omaa valtaa uhkaa kapitalistien taholta kova vastustus ja tuhoisa vaara, elleivät kyntömiehet ja työmiehet oman valtansa puolesta kannata aseita. Sen vuoksi tulee talonpojilla maaseudulla ja työläisillä kaupungeissa olla aseet, mutta suurpääoman edustajat, porvaristo on riisuttava aseista.

TYÖVÄEN JA TALONPOIKAIN OMA ULKOPOLITIikka

Vain työväen ja talonpoikain liitto voi torjua ne onnettomuudet, joihin Suomen herrojen ulkopoliittikka uhkaa syöstä Suomen kansan. Ne samat herrat, jotka tsaarivallan avulla turvasivat riistoetujaan ja sitten myivät maamme Saksan keisarivallalle, ovat sen jälkeen pitäneet sitä Englannin imperialismin alaisena. Nyt Suomea kierretään Puolan liittoon, joka merkitsisi joutumista Ranskan vaikutuspiiriin ja sotaan Saksan kansan vapautta vastaan.

Venäjän vallankumousta vastaan nostattaa suurporvaristo talonpoikia ja pikkuporvareita Karjalan kysymyksellä, luvaten toteuttaa Suomen heimojen kansallisen yhtymisen. Tätä he eivät kuitenkaan voi, sillä mikään neuvostomaa ei halua siirtyä imperialismin alaisuuteen. Ja Neuvostovallan viholliset, venäläiset suomisyöjät taas pyrkivät tuhoamaan niin Suomen kuin Karjalankin itsenäisyyden.

Porvarien petollista ja tuhoisaa ulkopoliittikkaa vastaan työväki ja talonpojat asettavat rauhan politiikan. Suomen kansan etu vaatii hyviä välejä naapurien kanssa. Venäjältä saa Suomi edullisimmin leipää ja raaka-aineita, vaihtaen niitä teollisuuden tuotteisiin. Eikä työväen ja talonpoikain Venäjä ole Suomen vihollinen. Se on kerran lahjoittanut Suomelle itsenäisyyden eikä mitenkään sitä uhkaa. Eikä sillä myöskään voi olla mitään Suomen ja Karjalan toisiinsa liittämistä vastaan, kunhan Suomessa on vaan sellainen hallitus, joka ei ole imperialistien kätyri. Työväen ja talonpoikain liitto on täten kansamme itsenäisyyden paras takuu.

Lähde: SKP:n päätöksiä I, s. 79–81; SKP maanalaisuuden kaudella. Vuosikirja X 1954, s. 122–125.

LIITE 2

Jäljennös SKP:n vuoden 1925 puoluekokouksen päätöksestä

TALONPOIKAISKYSYMYKSESTÄ

1. Työväen ja talonpoikain vallankumouksellisen liiton luominen ja kehittäminen

1. Talonpoikia ja muita pienviljelijöitä, varsinkin köyhimpiä niistä rasittaa nykyään kovin raskaasti valtion ja kunnanverojen yletön taakka, koronkiskonta ja kapitalistien hintakeinottelu. Tästä on seurauksena talonpoikain talouden joutuminen ankaaraan ahdinkoon, jopa täydelliseen rappiotilaankin monin paikoin, sitäkin enemmän, kun luoton saantikin on kiristynyt niin, ettei köyhä kyntömies aina saa lainaa rahakapitalisteilta edes kiskurikorkoakaan vastaan. Nämä rasitukset ovat kaikkein raskaammat niille talonpojille, jotka lisäksi kärsivät siitä, että heillä on liian vähän viljelysmaata, laidunta ja metsää.

2. On täysin ymmärrettävää, että ahdingossa olevat, maatilikkunsa menettämässä olevat talonpojat ovat käyneet luvottomiksi ja tyytymättömiksi sekä ruvenneet hakemaan keinoja hädästä päästäkseen. Sellainen ilmaus on Parikkalan köyhäin talonpoikain alulle panema puuha yleisestä talonpoikaiskokouksesta, minkä puuhan tuloksena sitten oli talvella 1925 ”manttaalikuntain” kokous, jossa kuitenkin kapitalistiset ainekset käytyineen valtasivat johdon.

3. Kapitalistit ja suurtilalliset, jotka talonpoikaiskansaa nylkevät, mutta kuitenkin ovat ovelasti osanneet pitää talonpoikain suurta enemmistöä valtiollisesti johtonsa alla maalaisliiton ja muiden porvaripuolueiden avulla, ovat ruvenneet pelkäämään, että talonpojat luisuvat pois porvariston ja sen kätyrien talutusnuorasta. Sen tähden porvaristo on koettanut ja edelleen koettaa johtaa talonpoikain oppositioliikettä sellaiseen suuntaan, että talonpojat edelleen pysyisivät kapitalistien lypsylehminä ja porvariston mahtivallan tukijoina ja ettei talonpoikain itsenäistymisliike vain mitenkään kehittyisi sellaiseksi, että se horjuttaisi porvariston valta-asemaa, jota toisaalta kiertämättömästi uhkaa vallankumouksellinen proletariaatti.

4. Proletariaatin vallankumous taas voi voittaa ja vakiintua vain sillä ehdolla, että riistettyjen talonpoikain suuret joukot tulevat myötätuntoisiksi proletariaatin vallankumousta kohtaan, lakkaavat olemasta porvariston liittolaisia ja yhtyvät taisteluliittoon proletariaatin kanssa. On siis välttämätöntä saada luotua luja taisteluliitto työväen ja talonpoikain välillä kapitalisteja, suurmaanomistajia ja muita herroja vastaan.

5. Tämä työväen ja talonpoikain taisteluliiton perustaminen on välttämätön myöskin talonpoikain omien etujen vuoksi, sillä niin kauan kuin talonpojat ovat porvariston kannattajia, tulee se heitä aina nylkemään ja hallitsemaan; kun he taas yksin koettavat oikeuksiensa puolesta taistella ja hallita, tulee porvarillinen herravalta heidät aina kukistamaan, kuten kaikkien tähänastisten talonpoikaiskapinoiden, viimeksi Bulgarian esimerkit osoittavat. Näillä keinoin ei siis heille asemansa paranemista tule eikä helpotusta koidu. Vain kiinteästi liitossa proletariaatin kanssa voivat talonpojat herravallan kukistaa ja vasta sen kautta tulee avatuksi talonpoikaiskansalle paremman elämän mahdollisuudet.

6. Vallankumouksellinen proletariaatti ja sen johtaja, kommunistinen puolue taistelee leppymättömästi ja horjumattomasti riistäjäluokkia vastaan. Se taistelee myöskin talonpoikain riistäjiä vastaan. Komm. puolueen suurena tehtävänä, johtaessaan riistettyjen taistelua kapitalistivallan kukistamiseksi sekä työväen ja talonpoikain vallan perustamiseksi, on toimia niin, että nopeasti syntyy ja vahvaksi lujittuu proletariaatin johtama työväen ja talonpoikain taisteluliitto, joka toteuttaa työväen ja talonpoikain hallituksen.

7. Työväen ja talonpoikain taistelu- ja valtaliiton luominen tapahtuu ainoastaan sillä tavalla, että komm. puolueemme ymmärtää oikealla tavalla suhtautua talonpoikiin, heihin syvälle juurtuneisiin omistus-, demokratian-, kansallisuus- ja uskonnollisiin vaistoihin ja ennakkoluuloihin sekä heidän jokapäiväisessä elämässään esiintyviin kysymyksiin. Puolueen tulee kaikessa toiminnassaan ja erikoisesti talonpoikia koskeissa kysymyksissä osoittaa, että komm. puolue on ainoa puolue, joka, menettämättä proletariaatin luonnettaan, horjumatta taistelee myöskin talonpoikain riistäjiä vastaan ja että komm. puolue yksin kykenee myös johtamaan taistelua herravallan kukistamiseksi, työväen ja talonpoikain vallan saavuttamiseksi.

8. Vuoden 1923 KK:n laajennetun pleenumin päätöksessä ”Kyntömiesten oikeuksien puolesta”, minkä puoluekokous nyt vahvistaa, on puolueemme esittänyt konkreettisesti sen käytännöllisen ohjelman, minkä puitteissa se taistelee ja kutsuu talonpoikia työväen kanssa liitossa taistelemaan talonpoikia sortavaa herravaltaa vastaan. Viimeisissä presidentin vaaleissa asetettiin tämä ohjelma joukkojen eteen työväen ja talonpoikain hallitusohjelman muodossa.

Tätä vallankumouksellista linjaa on puolueen edelleen kuljettava ja kulloinkin esiintyvissä

kysymyksissä toiminnallaan, agitatiollaan, propagandallaan jatkuvasti ja entistä tarmokkaammin tehtävä tunnetuksi laajoille työläis- ja talonpoikaisjoukoille työväen ja talonpoikain liiton välttämättömyyttä sekä työväen ja talonpoikain hallitustunnusta.

2. Talonpoikain kipeimmät tarpeet ja lähimmät vaatimukset

Ottaen huomioon suurten talonpoikaisjoukkojen nykyiset kaikkein kipeimmät tarpeet ja niiden puolelta esiintyneet käytännölliset vaatimukset, on kommunistien kaikessa ja kaikkialla toiminnassaan taisteltava lähiaikoina talonpoikain seuraavien vaatimusten puolesta.

9. On mitä tarmokkaammin vaadittava ja toimittava niin, että kaikki verot tulevat otetuiksi rikkaiden riistäjien kukkarosta. Ketään talonpoikaa ei saa valtion, kunnan eikä kirkon hyväksi ollenkaan verottaa siitä tulosta, minkä hän saa omalla ja perheensä jäsenten työllä, vaan on hänet perheenjäsenineen vapautettava kokonaan veroa maksamasta tällaisesta tulosta. Talonpojalle, joka itse perheineen viljelee maata, ei maatilkkunsa ja pienet tuotantovälineensä ole mitään riistämisen välikappaleita, vaan omansa ja perheensä työvoiman tuottavaksi saattamisen välikappaleita ja suurelle osalle vain niukan toimeentulon välineitä. Ainoastaan siitä tulosta, minkä osa työtätekeviä talonpoikia saa palkkatyöläisten työstä, voidaan heitä kohtuudella veroittaa.

Edellä esitettyä periaatetta on pidettävä ohjeena, kun verotuskysymyksessä tulee ratkaistavaksi esim. veroperuste, "maanluokittelu" ja "vyöhykeasettelu", "vähennykset" ja "lapsivähennykset", "Isännän palkka" jne.

10. Talonpoikien maata, karjaa, rakennuksia, työvälineitä ja muuta omaisuutta ei saa ulosmitata eikä pakkotoimin myydä maksamattomien verojen, velkojen eikä velankorkojen perimiseksi. Talonpoikia ja muita pienviljelijöitä ei myöskään saa asumilta tiluksiltaan minään syyn varjolla häätää.

11. Valtion tulee antaa talonpojille pitkäaikaisia korottomia lainoja. Lainaehtojen määrääminen ja lainojen jakaminen on jätettävä talonpoikien itse asettamien elimien tehtäväksi, ilman että virkavalta siihen mitenkään sekaantuu.

12. Entisille torppareille, vuokraviljelijöille ja muille lisämaan, laitumen ja metsä tarpeessa oleville talonpojille sekä tilattomille, jotka haluavat maata viljellä, on suurtilallisten, tukkiyhtiöiden, kuntain, kirkon ja valtion maista luovutettava ilman mitään korvausta viljelys-, laidun-, metsä- ja tarveaata. Tässäkin maalaiskansan itse asettamat elimet toimittavat käytännölliset tehtävät sen omien kokousten antamien ohjeiden mukaan. Valtion maanmittauslaitoksen on niille annettava ilmaista apua.

13. On taisteltava tarmokkaasti kaupunkilaisten teollisuustrustien ja monopolistisen pääoman ylivaltaa ja yletöntä hintakiskontaa vastaan. Siinä tarkoituksessa on vastustettava teollisuustulleja, joiden avulla kapitalistit keinotekoisesti kohottavat mm. talonpoikain välttämättä tarvitsemain tavarain hintoja kohtuuttomiksi. Niinikään on puolustettava työtätekevää talonpoikaistoa siltä riistämiseltä, jota harjoittaa kaupappääoma mm osuustrustien kautta, maksamalla talonpoikain tuotteista alhaisia hintoja, mutta pakottaamalla köyhät talonpojat tarvetavaroistaan maksamaan kiskurihinnat.

3. Vasemmistolaisen talonpoikaissiikkeen järjestämisen avustaminen

14. Kaikissa niissä järjestöissä ja seuroissa, maalaisliitossa, sosdem puolueessa yms, osuuskaupoissa, maamiesseuroissa, maataloudellisissa osuuskunnissa jne, missä on jo enemmän tai vähemmän ilmennyt talonpoikain tyytymättömyyttä taloudellisia riistäjiä vastaan tai oppositio- ja itsenäistymisliikettä, on autettava näitä talonpoikaistryhmiä muodostamaan omia vasemmistryhmiä asettumaan yhteyteen keskenään, tukeakseen toistan toistaan ja voidakseen pikemmin saada perustetuksi talonpoikain lujan liiton, joka taistelee talonpoikaiskansan taloudellista riistämistä ja porvarillista herravaltaa vastaan liitossa vallankumouksellisen työväen kanssa. Sitä varten sopii kutsua määrättyjen paikkakuntain talonpoikain vasemmistryhmien neuvottelujä ja kokouksia.

15. Kun ne järjestöt, missä talonpojat ovat jäseninä, melkein kokonaan ovat suurtilallisten, rikkaiden maanomistajien tai varsinaisten porvariherrain, osaksi myös sosdem herrain johdon alla, ja kun sitä paitsi on paljon talonpoikia, jotka eivät kuulu edes mihinkään maataloudelliseen seuraankaan, niin on neuvottava talonpoikia heitä koskevien eri kysymyksien asettuessa päiväjärjestykseen valitsemaan itselleen toimintakomiteita esim. kylittäin. Näiden komiteain tehtävänä on kutsua koolle talonpoikain kokouksia, joissa käsitellään kulloinkin esiintyviä talonpoikia koskevia kysymyksiä, ja suorittaa kussakin kysymyksessä ne tehtävät, mitkä talonpoikain kokous on komitelle uskonut. Näiden komiteain on hyvä asettua yhteyteen keskenään ei ainoastaan kunnittain, vaan asian laajuuden mukaan piireittäinkin.

16. Talonpoikain vasemmistryhmiä ja toimintakomiteita on pienemmällä ja suuremmilla alueilla kunnissa, useammassa kunnassa, piirissä autettava olemaan toistensa yhteydessä ja tarpeen esiintyessä pitämään yhteisiä neuvottelukokouksia.

Sikäli kun nämä talonpoikain vasemmistryhmät ja toimintakomiteat haluavat taloudellis-

ten vaatimustensa pohjalla asettua yhteistoimintaan myöskin koko maata käsittävässä laajuudessa, on siinäkin niitä autettava, jotta kaikki ne talonpojat, jotka kärsivät taloudellista hätää ja herrain ja rikkaiden sortoa yhtyisivät valtiollisista katsantokannoistaan ja mielipiteistään huolimatta keskenään mahtavaan liittoon ajamaan etujansa ja oikeuksiansa kapitalisteja, porvaripuolueita ja herravallan kaikkia pönkittäjiä vastaan.

17. Vasemmistolaisia talonpoikia, jotka eivät enää tahdo tyytyä maalaisliittoon ja porvarien sanomalehtiin, vaan hankkivat itselleen omaa lehteä, on siinäkin kaikin tavoin autettava tekemään hanketta tunnetuksi laajalle talonpoikaiskansan keskuudessa hankkimalla lehdelle lukijoita sen alettua ilmestyä sekä kehottamalla riistettyä ja sorrettua talonpoikaiskansaa siinä avonaisesti ja rohkeasti kertomaan puutteistaan, tarpeistaan ja vaatimuksistaan.

4. Talonpoikain ja vallankumouksellisen työväen välittömän kosketuksen aikaansaamiseksi.

18. Köyhiä talonpoikia on kehotettava ja autettava liittymään jäseniksi työv. osuuskauppoihin.

19. On vaikutettava Kulutusosuuskuntain Keskusliiton (KK) alaisiin osuuskauppoihin, varsinkin niihin, missä valtakunnallisella työväellä on huomattava vaikutus, niin että ne pyrkivät välittömiin taloudellisiin suhteisiin pientalonpoikain tuotanto-osuuskuntain kanssa.

20. Samalla kun kiinnitetään mitä vakavinta huomiota maatyöläisten ammatillisten järjestöjen sitomiseen teollisuustyöläisten ammatillisten järjestöjen kanssa, on toiselta puolen myös tarmokkaasti edistettävä maatyöläisten amm. järj. ja pienviljelijäin välistä yhteyttä. Sallittavaa on maatyöläisten liittyminen myöskin pientalonpoikain järjestöihin, varsinkin "Pienviljelijäin liittoon", jolloin oma itsenäinen maatyöläisten järjestö kuitenkin on säilytettävä.

21. Vallankumouksellisen työväen sekä maaseudulla että erittäinkin kaupungeissa on huomattavimpiin joukkotilaisuuksiin kutsuttava edustajia herravaltaa vastustavista talonpoikain ryhmistä sekä lähetettävä myös omia edustajiaan tärkeimpiin talonpoikain kokouksiin kertomaan työväen taisteluista ja kuulemaan, mitä talonpoikaiskansa ajattelee ja tahtoo. Vallankumouksellisen työväestön sanomalehdissä on tällaisista tapaamisista kerrottava huomattavasti, samoin kuin niissä yleensäkin on jatkuvasti puolustettava riistettyjä talonpoikia ja kirjoitettava työväen ja talonpoikien toisiansa lähestymisen ja liiton puolesta. Päättävästi on paljastettava sosialidemokraattien kanta talonpoikaistoon nähden, heidän periaatteeton talonpoikaiston kalastelunsa ja heidän "agraarireforminsa" riistäjiä palveleva luonne. Myöskin on taisteltava voimakkaasti niitä vaarallisia harhakäsityksiä vastaan, joita vielä vallitsee vallankumouksellisen työväen keskuudessa työväen ja talonpoikaiston suhteesta toisiinsa. Puolueen on toimitettava lehtiämme ja puoluetoimitsijoita varten ainehistoa Neuvosto-Venäjän talonpoikaislainsäädännöstä ja talonpoikain asemasta Venäjällä. Erittäin tarpeellisenä pidetään erikoisen kirjasen julkaisemista tältä alalta.

22. Työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän erikoisesti sekä kuntain valtuustoryhmien tulee asettua läheiseen vuorovaikutukseen talonpoikien kanssa, saadakseen sen kautta täyden ja välittömän selvän talonpoikain tarpeista. Samalla on eduskuntaryhmän myös talonpojille selvitettävä, millä tavalla se on taistellut eduskunnassa porvarierhoja ja sosdem johtajia vastaan talonpoikain oikeuksien ja vaatimusten puolesta.

5. Talonpoikain kansainvälinen järjestö

23. Puolueen toimesta on ensi tilassa aikaansaattava kansantajuinen esitys talonpoikain kansainvälisen järjestön tarkoituksista, pyrkimyksistä ja saavutuksista, jotta talonpojat tulevat laajemmin tuntemaan kansainvälisen järjestönsä sekä sen toiminnan.

Lähde: SKP:n päätöksiä I, s. 112–116.

LIITE 3

Jäljennös SKP:n KK:n ohjekirjeestä vuodelta 1928

KATOTILANNE JA TEHTÄVÄMME

1. Vaikka kato näyttääkin aiheutuvan pelkästään luonnonilmiöistä, ei sitä kuitenkaan yksinomaan niiden tilille ole laskettava. Kysymys on itse asiassa vakava yhteiskunnallinen kysymys sekä katon syitten että seurauksien vuoksi. Siihen näet sisältyy suuri joukko yhteiskunnallisia tekijöitä. Kapitalistisen riistotalouden vallitessa ei porvarillisen yhteiskunnan puolelta ole ryhdytty riittäviin ennakkotoimenpiteisiin, joiden kautta katoja torjuttaisiin tai niiden tuhoja vähennettäisiin. Soiden ja vesiperäisten maiden kaivaukset, edullisimpiin viljelysmuotoihin siirtymiset y. m. s. toimenpiteet eivät saa porvarillisen yhteiskunnan taholta osakseen riittävä huomiota, paitsi mikäli kapitalistinen riistotalous siihen ajaa. Viljavarastoja kootaan, mutta aivan toisiin tarkoituksiin (sodanvarustelut), eikä suinkaan hätään joutuneitten köyhien ja työtätekevien ihmisten avustamiseksi. Myös muu hädänalaisten työtätekevien avustaminen on porvarillisille vallanpitäjille niin vastenmielistä, että vain pakolla heiltä voi vähääkään avustusta puristaa. Ratkaiseva muutos tähän on saatavissa vasta silloin kuin työläiset ja talonpojat muodostavat oman valtansa.

Meillä nyt vallitsevan katon tekee työtätekeville mitä tuhoisimmaksi myöskin se, että se saapui samanaikaisesti kapitalististen pulailmiöiden terävöitymisen kanssa ja kohtaa mitä ankarimmin niitä puhtaaksi riistettyjä ja ryöstettyjä työtätekevän talonpoikaisväestön joukkoja ja muita työtätekeviä, jotka jo vuosikymmenet ovat olleet tukkiyhitiöiden, suurtilallisten ja porvarillisen valtakomennon mitä häikäilemättömimmän riiston ja sorron kohteena.

Katokysymys vaatii ja pakottaa kaikkia raatajia, myöskin ja erikoisesti työtätekevän talonpoikaisväestön suuria joukkoja, mitä huolellisimmin arvioimaan suhteensa porvarilliseen yhteiskuntaan, sen valtakomentoon ja vallanpitäjiin. Ja sikäli kuin he todella pystyvät näkemään kapitalistisen valtakomennon oikean luonteen sekä ymmärtämään omat etunsa, tulee tarkastelu heille osoittamaan, että kapitalismin herravalta on heille, heidän eduilleen vastakkainen ja vieras. Ja näin ollen katokysymys muodostuu meidän nykyisissä porvarillisissa oloissamme olojen pakosta kaikilta osiltaan luokkakysymykseksi ja samalla myöskin luokkataistelulukusymykseksi. Se nostattaa, on jo nostattanut hädän, puutteen ja sorron alaisia työläisiä ja talonpoikaisjoukkoja yhteiseen taisteluun riistäjiä orjuuttajia sekä niiden valtajärjestelmää vastaan. Tässä mielessä ja nämä näköalat silmämme edessä pitäen ja niitä selvittäen meidän on tarkastettava katotilannetta, sen yksityiskohtia ja sen yhteydessä olevia ilmiöitä sekä suunniteltava ja toteutettava tilanteen vaatimat tehtävämme.

2. Työtätekevän talonpoikaisväestön suuret joukot ja muut maaseudun riistetyt ja orjuutetut työtätekevät ovat kaikkialla maassa joutuneet nykyisen katotilanteen vuoksi mitä tukalimpaan asemaan. Raskaimmat ovat katon seuraukset tälläkin kertaa Pohjois-Suomen kovia kokeneille työläisille, talonpojille ja pieneläjille. Perä-Pohjolan, Kainuun y. m. ainaisten näkäreutujen kovia kokenut raatajarahvas on saanut elää puutteen ja hädän alaisuudessa, mutta tänä syksynä se on jo syksystä lähtien saanut kärsiä ja omin avuin kamppailla paljon ankarampaa puutetta ja hätää vastaan kuin milloin. Myös erällä Etelä-Pohjanmaan seuduilla, pohjois-Satakunnassa y. m. todetaan kato vakavaksi. Syömäviljastakin on katoalueilla puute tai on se laadultaan ihmisravinnoksi kelpaamatonta. Monissa työtätekevien kodeissa vallitsee jo nyt leivän puute, mikä talven kuluessa muodostuu täydelliseksi nälän hädäksi. Kaurakato ja heinänsä kasvun tuhoutuminen aiheuttavat ankan rehupulan, mikä pakottaa pieneläjiä tuhoamaan lypsynautojansa. Työhevosten hukkaamiseenkin ollaan pakoitettuja. Ja koska esim. Pohjolan talonpoikain maatalous on hyvin suurelta osalta karjanhoidon ja ansiotöiden varassa, niin on näillä seikoilla kauas kantavat tuhoseuraukset, jota varsin vakavana näyttäytyvä siemenpula tulee osaltaan täydentämään. Usein ennen ovat pulan, viljakadon tai kapitalististen riistopuuhiin vuoksi tavallisuudesta poikkeavaan hätään joutuneet talonpojat hankineet leipäainesta myymällä senkin osuuden karjantuotteistaan, minkä kipeästi tarvitseivat omansa ja perheensä ylläpitämiseksi. Tällaista itsekidutukseen pohjautuvaa lisätiensä ei tietenkään voida puolustakaan. Se on puutteen ja hädän merkki. Mutta lohdullista ei suinkaan ole sekään, että sekin ”tienesiti” nyt ehkäistyy syystä, että pieneläjät ovat pakoitettu hävittämään rehupulan vuoksi lypsylehmänsä vähiin tai sukuputtoonkin.

Suuri osa Pohjolan talonpojista on puoleksi metsätyöläisiä. Viljelvät pienuutensa vuoksi ei pysty perhettä elättämään. Pakko ajaa heitä säännöllisesti metsä- ja uittotöihin. Tällaisena katotalvena tämä ansiotöihin turvautumispakko on mitä ehdottomin. Mutta ansiotöitä ei ole. Metsätyöt ovat entisestään suuresti supistuneet, muutamilla alueilla kokonaan pysähtyneet. Esim. koko Tornion jokilaaksossa sanotaan metsätöiden supistuvan kymmenenteen osaan edelliseen talveen verrattuna. Esim. Kuolajärven kuntaan ei tule täksi talveksi minäkäänlaisia tukkiöitä. Ja kunnan asukkaista suurin osa elää metsätöiden varassa. Jo marras-

kuun alkupuoliskolla oli kunnassa rekisteröity työttömäksi 18 vuotta täyttäneitä kunnan asukkaita yli 1.200 perheenjäsenen mukaan luettuna noin 4.000 henkeä. Sahakapitalistit alentavat määräraiperäisesti tuotantoaan. Kuvaavana omituisuutena on syytä merkitä muistiin tämä sahakapitalistien tuotannon alentamistoiminnan kanssa täsmällisen samanaikaisesti sattuneet sahapalot – neljännessä sahapaloja jo tänä vuonna – mitkä myös osaltaan vaikuttavat erittäin raskaasti koko seutukuntansa työtätekeviin, eikä vain sahatyöläisiin. Esim. Røyttän sahan palo on isku koko Tornion laakson väestölle. Tämän lisäksi alentavat saha- ja metsäkapitalistit ennestäänkin alaiset työpalkat alle nälkärajan. Tämän palkanalennus pyritään eri riistjärjryhmien toimesta saattamaan myöskin maatalouden ja teollisuuden työtätekeviin ulottuvaksi. Kiristys ja palkkinalennuspuuhissa käytetään tekosyynä katotilanetta, jonka olemassaolo toisin ajoin kielletään. Kapitalistit tahtovat tehostaa saalistamista mahdollisimman häikäilemättömästi hädänalaisia kynimällä. Jo täten muodostuu katokysymys kaikkien työtätekevien yhteiskysymykseksi.

Tämän lisäksi on syytä muistaa varsin uhkaavana näyttäytyvä talonpoikaistalouksien ryöstöt. Yhdessä ainoassa Pohjolan kunnassa, Kuusamossa, on jo nyt joutumassa n. 300 talonpoikaistaloutta ryöstövoudin varaan alle. Kolmesataa talonpoikaisperhettä odottaa surma ja tuho. Tämä seikka osaltaan osoittaa sitä, että pahin ja raskain väara on siinä, kuin kato on kohdannut niin perinpohjin riistettyjä, veroilla ja muilla suorituksilla puhtaaksi kynnityjä talonpoikaisjoukkoja, niin ne suistuvat kokonaan konnuiltaan. Kato näin ollen on paljastanut sen pohjattoman riiston ja hädänalaisuuden, mikä jo vuodesta vuoteen vuosikymmenien ajan on ollut varsinkin Pohjois-Suomen työtä tekevien talonpoikien ja muun työläiskunnan osana ja elämänä. Ja tästä johtuu, etteivät ryöstöt ja hädät uhkaa ainoastaan Kuusamon köyhiä talonpoikia. Tuhansia työtätekeviä talonpoikia muuallakin maassa uhkaa sama kadotus.

3. Eräissä kapitalistien sanomalehdissä julaistuissa porvarillisten talousmiesten lausunnoissa väitetään, ettei nyt mitään katoa ole olemassakaan. Voidaan muka puhua huonosta tai supistuneesta vuoden tulosta, mutta ei kadosta. Pahimman katoläänin, Oulun läänin, maalaisliittolainen maaherrakin esitti aluksi tietoja vain hallailmiöistä. Tämä kadon kieltämisen esiintymiset ehkä osaltaan ovat tarkoitetut puolustamaan vallassaolevien katoasiassa osoittavaa toimettömyyttä. Tärkeä valtaherroille lienee myöskin se näkökohta, että he tahtovat tällaisilla kalpeilla hallapuheilla kieltää kadon yhteiskunnallisen merkityksen sekä sen kanssa samanaikaiset kapitalistiset kriisi-ilmiöt, myöskin ulkopoliittisia tekijöitä silmälläpitäen. Lainain hankinnat ulkomailta esim. ovat tällaisia tekijöitä. Ohnan paljon helpompi etsiä tuotanto- ja sodanvalmistusvälineitä y. m. lainoja kapitalismin vakaantumis- ja vaurastumispolitiikalla sekä rationalisoimis- y. m. s. tunnuksilla, kuin köyhyys- ja nälänhätä tunnuksilla. Sitäpaitsi kun kadon uhriksi ovat tällä kertaa joutuneet vain työläiset ja työtätekevät talonpoikaisjoukot, syystä, mitkä alempana selviää, katsovat herrat hyvinkin voivansa julkitiedoittaen kieltää kadon olemassaolon.

Suurtilalliset ovat katoon nähden erikoisasemassa, johtuen se lähinnä seuraavista syistä:

a) Varsinaiset suurviljelysseudut eivät ole joutuneet katovöhykkeeseen.

b) Vallitsevan kapitalistisen yhteiskunnan valtakomento on kaikilta osiltaan kapitalistista komentoa ja valtaa ja suosii maataloudessakin vain suurriistäjien etuja aina verotus- ja tullijärjestelmästä lähtien viljan viljelyspalkkioihin, suoranaisiin avustuksiin ja juutalaismallisiin huijaukskauppoihin asti, suurviljelijät ja viljelysmaita omistavat kapitalistiset yhtymät ovat jo ennestään kahmineet haltuunsa riistosaalista ja kansan omaisuuksia, joten he ovat rikkaita riistäjiä, työtätekevään talonpoikain sitä vastoin ollessa köyhiä ja riistettyjä.

c) Mikäli suurviljelijät eivät pysty harjoittamaan tuotantonsa yksin omilla pääomillaan. Noilla entisillä riisto- ja ryöstösaalistuloillaan vaan tarvitsevat luottoa, ovat porvarilliset luotto- olot heidän kapitalistista tuotantoaan suosivia. Heillä on esim. tilaisuus saada helposti lainaa suurten metsä- ja y. m. omaisuuksiensa nojalla. Ja eivät he ota lainaa elääkseen, kuten pienviljelijä vaan kapitalistista tuotantoaan varten. Sitäpaitsi luottolaitoksethan ovat suurmaanomistajien y. m. suurkapitalistien hallittavissa, saalistusvälineitä, pienviljelijäin nylkemisessä ja orjuuttamisessa.

d) Suurviljelijän järkipärisimmät viljelijästä, sekä se seikka, että niiden talous on palkkalais- ja muonamiesjoukkojen ja osaksi ympäristöjen pientalallisten järjestettyyn riistämiseen perustuvaa kapitalistista kauppa- ja liiketaloutta, takaa suurviljelijäin verrattain nopean soveltautumisen hetken vaatimuksiin, jopa siinä määrin, että he käyttävät yleistä hätää hyväkseen saalistustaan tehostaakseen. Nyt esim. näemme eri tuottajajärjestöjen julkaisevan tiedonantoja suurviljelijöille, joissa näitä kehoitetaan kieltäytymään tässä vaiheessa m. m. varastossa olevien rehujen, siemenkaurojen, teuraseläinten y. m. s. myymisestä kun hätätilan kiristyyssä on myöhemmin saatavissa vieläkin korkeammat hinnat.

e) Suurviljelijät saavat vuokra- y. m. sivutuloja ja lisäksi varsin suuren osan tuloistaan metsistä, jota vastoin pientalonpojan on usea. ti ostettava metsäntuotteita rakennus- ja lämmitystarpeikseen.

f) Suurtilain karjatalous perustuu sellaisiin ruokintamenetelmiin ja markkinasuhteisiin, jotka eivät ole kadosta kärsineet. Suurtilallisille tilanne on kaikin puolin "hyväenteinen". /Tästä todistaa valtion maatalouskoelaitoksen kotieläin-osaston johtaja prof. Poijärvi lausunnossaan 9/XI 28 m. m. seuraavaa: "Kun heinäsatokin oli viime kesänä varsin runsas, tulee karjan omistajillemme/ tarkoittaa varsinaisia maa- ja karjakapitalisteja/ ensi talvena olemaan karjalle ruokittavana poikkeuksellisen suuret määrät heiniä ja niitä lähimain vastaavia rehuja". Voi- ja maitotuotannosta hän sanoo: "--"ei kylläkään päästä huipputuloksiin, mutta viimetalviset tulokset kuitenkin voitane sivuuttaa". Ja hyöty tulee olemaan sitäkin suurempi, koska tuotteiden hintoihin nähden jos nyt "nousua viimevuotisesta havaittavissa". Lausunto päättyi yhteenvetoon: "Lukuunottamatta varsinaisia katoalueita tuntuisi maassamme kuluvana ruokintakautena olevan kohtalaiset edellytykset järjestää nautakarjan ruokinta sellaiseksi, että siitä saadaan sekä tyydyttävä tuotanto, että tyydyttävä taloudellinen tulos.-- Tätä käsitystä näyttävät tukevan viimeviikkojen voinvientitulokset, jotka ovat paremmat kuin viimetalvena samaan aikaan. Toivokaamme, että se on hyvä enne"./

g) Suurviljelijöistä enemmistö on osakkaina kapitalistisissa pankki- ja liikelaitoksissa ja muissa kapitalistisissa saalistusyhtymissä. Osa suurviljelijöistä on yksityisin velanantajina ja koronkiskojina kylillä, siis välittöminä kylänylkyreinä, työläis- ja pienviljelijäväestön orjuuttajina ja rosvoovina.

h) Kapitalistiset yhtymät ja yksityiset suurviljelmät ovat kautta maan ostaneet haltuunsa parhaimmat ja viljavimmat alueet, karujen, vesi- ja hallaperäisten maiden jäädessä pientalonpojille ja mökkiläisille.

i) Suurviljelijät ovat tuotannon harjoittajina ja työnantajina hyvin järjestäytyneitä. Käyttävät sellaisia talouspoliittisia järjestöitensä kuten esim. Maataloustuottajain Keskusliitto, ainakin yhtä häikäilemättömästi riistoetujensa puolesta kuin varsinaisia riisto- ja saalistusyhtymiänsäkin/ maanomistajayhtiöt, Valio, Hankkija j. n. e./ Oikeastaan esim. mainittu Maataloustuottajain Keskusliitto on mitä tärkein osa tästä riistämiskoneistosta: riistokursseja ylläpitävät, ostava ja johtava osa. Merkillä pantavaa on, että mainittu suuranastajain talo poliittinen yhtymä saa monella muotoa välillistä ja välitöntä apua valtiolta ja samalla kunnilla pakkolouvvuttanut noin 5 miljoonaa markkaa veroja ja "lahja"-varoja tarkoituksiinsa.

Vertaamalla vain näitäkin muutamia edellämaitsemiamme suurviljelijäin omaisuuksia pientalonpoikaiston jo ennestäänkin riistonalaiseen asemaan ja nykyisiin vaikeuksiin ja heihin ankarana kohdistuvan kadon synnyttämään hätään, huomaamme, että sanalla kato on aivan jyrkän vastakkainen kaiku ja sisältö työtätekevien majoissa kuin rikkaitten riistäjien kartanoissa. Suurmaanomistajien suhde tilanteeseen on sama kuin sotatarvikekapitalistien, sotakulashien ja keinoittelijain suhde sotatilanteeseen; kaikki he pyrkivät höyrymään kanssaihmistensä hädästä. Näiden muutamien viittausten valossa huomaamme todeksi väitteen, että vaikka kato sellaisenaan onkin luonnonilmiö, niin se riistotalouden vallitessa työläis- ja työtätekevien talonpoikain riistonalaisuuden sekä toiselta puolen riistämisen pyrkimysten ja vallanpitäjien menettelyä vuoksi muodostuu yhteiskunnalliseksi luokkakysymykseksi ja samalla ensiluokkaiseksi luokkataistelukysymykseksi.

4. Rikkaiden riistäjiin nykyisenä katokautena jo nyt näyttäytyneistä kiristys- ja saalistuspuuhista mainittakoon esimerkkinä seuraavat:

a) Pyrkimys suurviljelijäin verojen siirtämiseen työläisten ja työtätekevien talonpoikain kannettavaksi, mitä pyrkimystä voimakkaasti ajetaan kuntien ja valtion laitoksissa ja lautakunnissa esim. veroituserusteitten muuttamisvaatimuksena.

b) Työväen palkkataisteluiden ja lakkojen ehkäisemisestä tarkoittavat maatalouden alalla ja yleisemminkin, joita maalaisliittolainen hallitusvalta yhdessä riistäjäruhtinaitten kanssa suunnittelee ja tukee.

c) Pyrkimykset yleisen tuotteiden hintojen kohottamiseen.

d) Pyrkimys maa- ja metsätyöläisten sekä teollisuustyöläistenkin palkka-alentamiseen.

e) Työväen työpäivän yhdenmukainen pidentäminen kaikilla suurtiloilla ja yleensäkin siellä, missä Maataloustuottajain Keskusliitto nimisen nykiryhtymän vaikutus tuntuu.

f) Työväen järjestötoiminnan vastustaminen ja työväen terrorisoiminen järjestöjen ulkopuolella pysyttämiseksi.

g) Pyrkimys maataloustyöväestöä koskevan tapaturmalainsäädännön tuhoamiseksi.

h) Maataloustuottajajärjestöjen pyrkimys monopolisoida kadosta kärsimään joutuneiden "avustamistyö" riistäjäjärjestöjen käsiin.

i) Kapitalistien pyrkimykset korkokannan kohottamiseen, koronkiskomisen tehostamiseen.

j) Pyrkimys kädestä kärsivään elävään maatyöväestön "säätäväisyyden" lisäämiseen myöskin pakkotoimenpitein, mikä toteutettaisiin siten, että esim. naispalvelijain palkasta jätettäisiin osa säännöllisesti sisään "säätäväisyyden" nimessä. Siis orjuutuksen tehostamista ja rosvousta samalla kertaa!

k) Pyrkimys velkaantuneitten ja velkaantuvien pientalonpoikain tilan nopeasti saattami-

sesta "vasaran alle": ryöstöhuutokauppain kautta tai "vapaehtoisuuden" tietä "edistyneimpien" s. o. kapitalistien käsiin.

Nämä edellä mainitut pyrkimykset ovat viimeviikkojen aikoina nousseet järjestykseen Maataloustuottajain Keskusliiton tai metsä- y. m. tuotantoalojen osuustuottajajärjestöjen aloitteesta. Ne ovat osa niistä riiston ja rosvothostamispyrkimyksistä, mitkä ovat kuuluneet suurtuottajain viimeaikaisempaan päivänpolitiikkaan. Katselemme näitä riistäjälukuun rosvoypyrkimyksiä miltä puolen tahansa, kertovat ne mitä häikäilemättömmästä halusta hyötyä työtätekevien nälän ja hädän kustannuksella.

5. Yleiseksi tavaksi on porvarillisessakin maailmassa tullut, että sitä, joka ryöstää haaksirikon, luonnonmullituksen, tulipalon t. m. s. onnettomuuden hätäänjoutuneen omaisuutta, rangaistaan ankarammin kuin muuta rosvoa, tämä tapa ja käsite muuttuu porvariston keskuudessa vastakohdakseen heti kun joudutaan tekemiseen todellisten etu- ja luokkakysymysten kanssa. Kaikki nuo tällä hetkellä kato- ja pula-ajan rosvoustekoja suunnittelevat kapitalistit ovat—rosvoihin verrattavissa. Mutta kuitenkin suuri osa niiden työtätekeville suunnittelevista kokouksista viime viikkoina on pidetty maan "talonpoikaishallituksen" aloitteesta ja johdolla.

Varsinaisten hätää kärsivien hyväksi ei nykyinen maalaisliittohallitus yhtä kuin valtuudet yleensäkin ole tehneet eivätkä ilmeisesti haluakaan tehdä mitään todella vakavassa ja hätään joutuneita rehellisesti avustavassa mielessä. Mutta taktillisia näkökohtia silmälläpitäen tulee porvaristo yrittämään paljon. Sillä on siihen pakko. Yleensä esim. maalaisliittolais-herrat näkevät vaikutuksensa työtätekevän talonpoikaiston keskuudessa heikkenevän. Mutta he tahtovat hinnalla millä tahansa säilyttää talonpoikaiston vaikutuksensa alaisuudessaan. Se on heille poliittinen elinehto. Ja talonpoikain pettämisessä, tempuilussa ja taktikoimisessa niillä on pitkäaikainen kokemus. Kainuun ja Oulun katokomiteat perustettiin jo siinä mielessä, että samalla kun niiden avulla voidaan osoittaa "laajakantoista" touhuilua hätää kärsivien hyväksi, on niillä mahdollisuus lujittaa porvariston hallintaa ja vallantaa talonpoikain yli. Yhtenä tällaisena keinona on lainamuodon käyttäminen avustuksissa. Katokomiteoihin tuli Maataloustuottajain Keskusliiton Hankkijan ja S. O. K:n edustajat. Näiden järjestöjen vaikutuksia yritetään välillisesti lujittaa valtionavun turvin ja katotilanteen luomaa hätää hyväksi käyttäen. Epäilemättä porvaristo näissä aikeissaan osoittaa onnistuukin ja sitä paremmin mitä välipitämättömmiin työtätekevät niihin puuhiin suhtautuisivat. Työtätekevien vastatoiminta kuitenkin merkitsee paljon. Me jo näemme, että katoalueiden työtätekevään talonpoikain oma-aloitteinen liikehtiminen ajaa hallitusherroja sekä muita porvareita jotain näennäistä touhuamaan ja lupailemaan. Mutta niiden todelliset pyrkimykset tulevat esiin sellaisina oikeina tekoina kuin esim. työväen- ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän tekemän hätään joutuneiden avustamista tarkoittavan aloitteen tappaminen eduskunnan valtiovarain valiokunnassa, minkä porvarit ja sos. dem. edustajat yksissä tuumin suorittivat. Hätää kärsivien työtätekevien talonpoikain ja muiden maalaisraatajain tulee liikehtimisillään ja tarmokkaalla toiminnallaan ajaa vallanpitäjiä eteenpäin, mutta samalla tarkoin seuraten heidän jokaista otettaan ja paljastaen heidän todelliset pyrkimyksensä ja taktikoimisensa. Ja tässä toiminnassa tulee teollisuustyöväestön olla maalaisraatajain rinnalla.

6. Vallitsevan pula-ajan ja katotilanteen työtätekeville talonpojille erikoisen vaikeaksi muodostuvista syistä ja tekijöistä haluamme, edelläsanomaamme viittaamalla luetella ja korostaa seuraavia: a) nykyinen kato kohtaa raskaimpana sitä köyhää työtätekevää talonpoikaistoa, mikä jo kadon kohdatessa oli jatkuvan riiston ja orjuutuksen uuvuttamaa; b) kato- ja pulakauden seurauksia siirtää suurpääoma määrätietoisesti työtätekevään talonpoikain y. m. työtätekevien harteille (kts. 4:s kohta); c) valtiovallan ja kuntain porvarillisnoskelaisten vallanpitäjäin työtätekeville tuhoisat puuhat tai rikollinen saamattomuus; d) sos. dem. puolueen johdon "suojärveläinen" ohjelma hätääkärsiviin talonpoikiin suhtautumisessa sekä porvarien kiristyspuuhain kannattamisessa (yhdessä porvarien kanssa tappoivat sos. dem. edustajat eduskunnan valtiovarain valiokunnassa sosialistisen työväen ja pienviljelijäin ryhmän kadosta kärsimään joutuneiden avustamista tarkoittavan esityksen, sos. dem. johtajat kulkevat kapitalistien "eturivin"-miesten kanssa "taloudellisesti neuvottelemassa" j. n. e.); e) porvarillisnoskelaisten vastapuolueiden vihamielinen suhde Neuvostoliittoon, kaupankäynnin estäminen y. m. mistä johtuu esim. erinäisillä raja-alueilla, Petsamossa j. n. e., tavattoman tukala aika, samaan aikaan kun rajan toisella puolen työläisten ja talonpoikain vallassa on havaittavissa taloudellinen nousuaika ja kaikinpuolinen rakennustyön voimistuminen; tässä yhteydessä on myös mainittava, että porvaristo estämällä matkustuksen Neuvostoliittoon estää Pohjolan metsätoissa ahertaneet pieneläjät esim. Karjalan runsaissa metsätoissa hankkimaan toimeentuloa tammöisenä hätäaikaanakin; f) porvarien ja noskelaisjohtajien raivokas sodanvalmistus politiikka; g) porvarivallan kurja rajasetupolitiikka ohronoinen, ravajartiominen, Kannaksen- ja heimojuhlineen, Karjalan pakolaisineen ja rosvoekivalmisteluneen, millä pyritään esittämään ja kytkemään rajaseudun väestöä porvarillisiin tarkoituksiin, mutta heidän taloudellinen ja henkinen vapautensa tuhoataan ja kohoaminen estetään ja h)

maassa vallitseva kapitalistinen riistotalous ja valkoinen valtakomento kaikkine ilmenemis-
muotoineen.

Näistä ja muista jo aikaisemmin edellisissä kohdissa mainitsemistamme syistä johtuu, että
katokamppailu kaikkien työtätekevien yhteisenä taisteluna on kieltämättömästi edesäm-
me.

7. Vallankumouksellinen työväestö asettaa ja hyväksyy katokamppailunsa tunnuksiksi ja
tinkimättömiksi vaatimuksiksi kaikki sellaiset hädänalaisiksi joutuneiden työtätekeväin tal-
lonpoikain ja muiden työtätekevien omista joukoista, oloista ja elämästä nousevat vaatimuk-
set, mitkä toteutettuina tuottavat tosihyötyä työtätekeville ja nostattavat heitä taisteluun
katovaurioita sekä hätänsä pääaiheuttajia kapitalistisia riistäjiä ja herravaltaa vastaan.

Näistä vaatimuksista tärkeimmät ovat seuraavat:

a) Täydellinen vapautus veroista ja verorästeistä sekä raha- ja siemenlainoista ja niiden ko-
roista.

b) Häädöt, ulosmittaukset ja pakkohuutokaupat estettävä.

c) Työtä viipymättä kunnollisella palkalla tai riittävä suoranainen työttömyysavustus.

d) Esteetön matkustusvapaus ulkomaille ja myös Neuvostoliittoon pitempi- tai lyhempi-
aikaisista oleskelua varten.

e) Maksuttomat siemenet ja elintarpeet valtiiovallan toimesta sekä niiden maksuton kulje-
tus. Syrjäisille katoalueille karjanrehua varattava.

f) Riittävä ja nopea valtioavustus katoalueiden kunnille ilman takaisinmaksuvelvollisuut-
ta.

g) Suojelukunnille, ohranoille, sotalaivasto- ja muihin sotavarusteluihin ja tuottajajärjes-
töjen (esim. Maataloustuottajain Keskusliitto) avustamisiin aijotut valtion ja kuntain varat
kiellettävä ja käytettävä ne työtätekevien katovarustuksiin sekä nälkälalueiden, rajaseutujen
ja muiden paikkakuntien myöskin kaupunkien köyhän ja puutteenalaisen väestön elintason
turvaamiseen, taloudelliseen ja sivistykselliseen elämän kohottamiseen.

h) Neuvostoliiton kanssa on tehtävä sellaisia poliittisia ja taloudellisia sopimuksia (esim.
hyökkäämättömyys- ja kauppasopimukset), joiden kautta yhtäältä yhdistettäisiin taloudellista
kanssakäyntiä Neuvostoliiton kanssa ja toisaalta kieltäydytään sotahankkeesta Neuvosto-
liittoa vastaan.

8. Kamppailua käymään ryhtyessä ja sen kestäessä on paikallaan että perustetaan Talon-
poikain Keskuskatokomiteat samoille paikoille missä vallanpitäjien perustamiakin on sekä
kaikkiin kuntiin ja kyliin mahdollisimman runsaasti uusia organisaatorisia tukikohtia. Par-
haimmat ja tehokkaimmat toimintaelimet paikkakunnilla käytävää jatkokamppailua tehosta-
maan, ohjaamaan ja johtamaan saadaan talonpoikain ja työläisten paikallisista katokomi-
teoista, joita olisi kaikkialla katoalueilla luotava sekä kylän että kunnan mittakaavassa. Näi-
den paikallisten katokomiteain toiminnan ja koko katokamppailun ohjaamista ja johtamista
varten muodostettavat Oulun läänin pohjoisten kuntain sekä Kainuun Talonpoikain Keskus-
katokomiteat huolehtivat kumpikin alueellaan tarpeellisten ohjeiden antamisesta paikallisille
katokomiteoille.

Syystä kun hätätila nykyisillä katoalueilla on muodostunut miltei normaalitilaksi ja nykyi-
sen kadon jäljet, kadon kohdatessa jo ennestään näännytettyä väestöä, tulevat näkymään ja
tuntumaan kaupan jälkeinkin päin, varsinkin kun otamme huomioon kapitalistisen talousjär-
jestelmän luonteesta johtuvan pula-ajan ja sen nykyisen terävöitymisen, tulee jo katokomite-
oita luotaessa pitää silmällä sitä, että ne voivat jäädä pysyviksi orgaaneiksi toimimaan työtä-
tekeväin talonpoikain ja muiden työtätekevien etujen ja elämänpuolustajina pulain ja katojen
tuhoja sekä kallista aikaa vastaan.

9. Varsinaiset kato-orgaanien apuna ja rinnalla on kamppailun suorittamisessa työtäteke-
vän väestön kaikilla maaseudun ja kaupunkien joukkojärjestöillä, vallankumouksellisen nuor-
ison toimintakomiteoilla, työväen sanomalehdillä, valtiopäivä- ja kunnallisedustajille mitä
suurin merkitys ja osuus. Esim. eduskunnassa on työväen ja pienviljelijäin edustajain velvolli-
suus tarmokkaasti taistella kadosta ja pulasta kärsimään joutuneiden auttamiseksi, samalla
kun hellittämättömästi paljastavat työtätekevien elämää ja elämismahdollisuuksia vaaranta-
via ja rajoittavia porvarillisenoskelaisia puuhia ja pyrkimyksiä. – Työväen sanomalehdistön
merkitys katokamppailussa on suuri. Ja lehdet ilman muuta käsittävät, että katokysymys on
tällä hetkellä yksi tärkeimmistä taistelukysymyksistämme.

Erikoisen suuriarvoinen osuus kamppailussa jää Maatyöväen liitolle ja sen osastoille sekä
muillekin ammatillisille järjestöille, varsinkin niille, jotka toimivat katoalueilla. Edellä 4:ssä
kohdassa mainitut kiristysotteet ovat hyvin suurelta osalta kohdistuneet maatyöläisiin ja näin
ollen katokamppailuun on nostettava maatyöläiset heitä välittömästi uhkaavaa vaaraa ja
tuhoa torjumaan. Niinikään työläis- ja talonpoikaisnuorison keskuudessa nostettava liikehti-
minen. Valveutuneen työläisnuorison tulee ottaa etujoukkona osaa kamppailuun.

10. Kamppailussa tähdätään lähinnä kadosta kärsimään joutuneiden työtätekevien talon-
poikain ja muiden työtätekevien auttamiseen ja tukemiseen. Tarmokkaasti on taisteltava

heidän oikeutettujen vaatimustensa puolesta. Kaikkialla ja kaikissa tätä asiaa koskevissa tehtävissä tulee ehdottomasti muistaa ja tehdä tunnetuksi se, että ilman maaseudun ja kaupunkien työtätekevien joukkojen määrätietoista ja päättävää yhteistaistelua ei kadosta kärsimään joutuneille mitään tosilyhyvää koidu. Kamppailun kestäessä tulee tarmokkaasti tehdä työtätekevän talonpoikaisväestön ja muiden maaseudun työtätekevien herättämiseksi ja omakohtaiseen taisteluun nostattamiseksi. Työtätekevien taisteluveljeyttä on tämän taistelun kestäessä teossa ja toiminnassa vahvistettava ja lujitettava. Palkkatyöväestön sekä ennenkaikkea sen valveutuneimman etujoukon tulee muistaa ja tietää, että heidän tarmostaan, uhrautuvaisuudestaan ja aktiivisuudestaan riippuu paljon se, että työtätekevän talonpoikaisväestön suurissa joukoissa tämän raskaan katotilanteenkin aikana mitä syvimmin varmistuu tieto ja tuntemus siitä, että heillä on nyt kuten aina ja kaikissa olosuhteissaan ainoa liittolainen ja taistelutoveri vain teollisuuden ja maakylien valveutuneissa, vallankumouksellisissa työläisissä.

Täten luomme ja rakennamme työläisten ja talonpoikain liittoa. Mutta tämä työläisten ja talonpoikain liiton tunnus ei saa tämän kamppailun yhteydessä jäädä pelkäksi sanaksi, vaan muodostukseen siitä elävä, toiminnassa, työssä ja taistelussa ilmenevä tosiasia. Teollisuustyöväestön tulee tarmokkaalla esiintymisellään, uhrautuvaisuudellaan ja rohkeudellaan näyttää taisteluhalunsa, voimansa ja kuntensa hätään joutuneiden maalaisveljensä puolesta taistelemisessa. On osoitettava sanoin ja teoin työtätekeville talonpojille ja muille maalaisraatajille, että puhe työläisten ja talonpoikain liitosta on petosta ja kataluutta silloin kun siitä puhuu herrain riistäjiäin kanssa veljeilevä liuhu reformisti, kapitalistista riistokomentoa pönkittävä ja valkoisen herravallan apuna häärivä sosialidemokraattinen johtaja, ja että oikea merkitys työläisten ja talonpoikain liiton tunnuksella on vasta silloin kun sitä työtätekevien talonpoikien kera ajaa, esittää ja julistaa valtaan nousevan luokan rohkeat taistelijat, proletariaatin pelottavimmat, päättäväisimmät, uljaimmat ja uhrautuvaisimmat taistelijat, ne, jotka ovat päättäneet uhrata työnsä ja elämänsä kapitalismin riiston ja rosvouksen alaisuudessa elävien työläisten ja työtätekevän talonpoikain vallan ja voiton hyväksi.

11. Osoitimme, että katokysymys meillä kapitalistisen riistotalouden vallitessa muodostuu yhteiskunnalliseksi luokkakysymykseksi. Ja samalla luokkataistelukysymykseksi. Mutta samalla se on kysymys työläisten ja talonpoikain hallituksesta. Jokainen työtätekevä talonpoika ja työnraataja näkee, että ilman työtätekevien omaa taistelua ei mitään tosietuja saada. Ja tämän valtakomennon vallitessa ei parhaimmallakaan taistelulla työtätekeville riittäviä parannuksia saada. Tämän nähdessään sekä toiselta puolen havaitessaan proletariaatissa ainoan luotettavan liittolaisen, liittolaisen, jonka johdolla taistellen voidaan työtätekevien oma hallitusvalta pystyttää, nostavat valveutuneet työtätekevät talonpojatkin esille vaatimuksen työläisten ja työtätekevien talonpoikain hallituksesta. Tätä olojen ja työtätekevien elämän esille työntämää vaatimusta tulee nytkin katokamppailun yhteydessä kaikkialla kylissä ja kaupungeissa selvittää, jotta saadaan satatuhantiset työtätekevien joukot taistelemaan tämän työväen ja talonpoikain hallitustunnuksen puolesta.

12. Kamppailumetodeihin nähden käytettäköön hyväksi muista kamppailuista saatuja kokemuksia toteuttamalla kullakin paikkakunnalla parhaimmaksi osoittautuneet menetelmät. Yleensä on pyrittävä saamaan toimintamuodoista etualalle sellaiset, joiden avulla parhaiten saadaan suuret joukot liikkeelle ja samalla voidaan niille selvittää mahdollisimman perusteellisesti kysymys kaikilta osiltaan. Mielenosoitustilaisuuksista, konferensseista, juhla- ja valistusilaisuuksista lähtien kotiagitationiin, naisten ja nuorison erikoistilaisuuksiin asti on saatava järjestetyksi. Lentokirjasten ja lehtisten sekä työväen sanomalehtien levitys, seinälehtien laatiminen y. m. s. tulee ottaa huomioon. Edellisessä kohdassa mainitaan työalan luonteesta johtuu, että teollisuustyöläisten ja talonpoikain erilaatuksille yhteistilaisuuksille täytyy antaa suuri merkitys. Näiden järjestämisessä lankeaa suurempi velvoitus esim. Kemin ja Oulun y. m. teollisuusseutujen sahojen ja tehtaiden työtätekeville kuin maaseudun raatajille.

13. Maalaisliittolaishallituksen rikollinen toimettomuus ja toiminta katoasiassa ja koko maalaisliiton viime aikoina yhä taantumuksellisemmaksi käyvä politiikka on omansa vaikutamaan siihen suuntaan, että rehellisimmät työtätekevät maalaisliittolaistalonpojat suuttuvat riistetyn talonpojan asian kavaltaneihin herroihinsa ja ryhtyvät toimimaan nykyisiä maalaisliittopomoja vastaan ja työtätekevien, riistettyjen talonpoikain siitä sakista irroittamiseksi. Ovathan rakoilu- ja hajaantumisasihiöt varsin yleisiä maalaisliitossa, joten tällainen tilanne on omiansa niitä terävöittämään. Tietysti olisi työtätekevän talonpoikain omalle asialle mitä edullisinta ja toivottavinta, että nuo petetyt maalaisliittotalonpojat samoin kuin os. demien ja muidenkin porvarien leirissä olevat työtätekevät talonpojat mitä pikimmin valveutuisivat ja kävisivät liittoon taistelevan työväen kanssa. Tällaista pikaharppausta ei kuitenkaan nyt vielä noissa porvarileireissä olevain työtätekevän talonpoikain suuret joukot voi tehdä. Sitä vastoin on luultavinta, että herrainsa komentoon tyytymättömät tulevat joko nyt tässä vaiheessa tai myöhemmin suunnittelemaan itsenäistä talonpoikaistoimintaa. Meillä ei tietenkään ole mitään tällaistaakaan pyrkimystä vastaan vaan voimmepa katsella sitä myötätunnon-

lakin niin sikäli kuin se on rehtiä työtätekeviä talonpoikia ja kaikkia työtätekeviä sortavaa herravaltaa vastaan tähdätyä toimintaa.

Lähde: KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA.

LIITE 4

Jäljennös SKP:n vuoden 1931 puoluekonferenssin päätöksestä

III TALONPOIKAISLIIKE

1. Suomen maaseudulla vallitsee nyt hätä ja levottomuus. Maatyöväen ja talonpoikain suurten joukkojen eläminen on käynyt yhä ahtaammaksi ja heitä on yhä suuremmissa määrin alettu häätää pois konnuiltaan. Tämä maalaisraatajien ahdinko johtuu suurkapitalistien ja niiden hallituksen rosvohyökkäyksestä heitä vastaan. Mutta etteivät he näkisi hätänsä oikeata syytä eivätkä ryhtyisi taisteluun sen todellisia aiheuttajia vastaan, selittävät nämä heille, että johtuu kansainvälisistä syistä, joita ei voida auttaa. On kyllä totta, että koko kapitalistisessa maailmassa vallitsee talouspula, mutta sitä juuri käyttävät suurkapitalistit nyt hyväkseen lykätäkseen pakkoon työväen ja talonpoikain niskoille ja yhä enemmän rikastuakseen. Suomenkin kapitalistit, joilla on vaikeuksia kilpailussa kansainvälisillä markkinoilla, ovat voitto-osinkonsa säilyttääkseen hyökänneet työväen ja talonpoikain kimppuun rosvoatakseen niiltä, mitä irti saavat. Toimeenpanemansa fasistisen hallituksen turvin ovat ne kuluneen vuoden aikana useaan otteeseen polkeneet työväen palkkoja, erikoisesti maaseudulla, niin että työläiset ovat joutuneet alastoman nälän kouriin. Sahoista, metsätöistä sekä muista kapitalistien, valtion ja kuntain töistä on erotettu suuria joukkoja ja yhä uusia heitetään maantielle. Myöskin ne talonpojat, jotka eivät tule toimeen ilman palkkatöistä saamiaan lisäansioita, heillä kun on liian vähän maata, ovat nyt menettäneet ne tai saavat töitä vain pilkkapalkalla. Talonpojat, joilla on jotain myydyä, eivät saa tuotteitaan kaupaksi, kun kansan ostokyky on suuresti vähentynyt. Heidän tuotteistaan maksavat yhä vähemmän kapitalistiset yhtiöt ja porvarien hallitsemat osuuskunnat (Valio, Hankkija ym.), selittäen syyksi, että ulkomailla ovat hinnat laskeneet, mutta salaten ne summat, joita he yhä keräävät kassoihinsa ja pankkipääomalle. Finanssipääoma, s. o. pankkipääoma yhtyneenä teollisuuspääomaan, kiskoo trustiensä ja hintasopimusrenkaittensa kautta korkeita hintoja talonpoikien ostamista tavaroista. Erikoisesti rosvotaan talonpoikaa kiskurikoroilla, ja jos hän ei voi aikanaan näitä korkoja, velkain kuoletuksia ja vekseleitään maksaa, niin pannaan hänen omaisuutensa uloshakuun ja myydään pakkohuutokaupalla. Valtio, kunnat ja kirkko ryöstävät verorästeistä työläisten ja talonpoikain omaisuutta. Viime vuonna pantiin vireille yli 40 tuhatta ulosottoa ja tänä vuonna on jo pakkohuutokaupalla myyty 9 ja 1/2 sataa maatilaa, niistä yli 600 alle 15 ha:n kokoisia. Sama kohtalo uhkaa lähiaikoina yhä suurempia joukkoja, jotka nyt vielä elää kituuttavat pankkiherrojen velkaorjina. Erikoisen raskas on entisten torpparien ja muiden uusien isäntien elämä, joiden niskoilla on raskas lunastustaakka: yksin ent. torpparit pakotettiin ”vapautukseen” sitoutumaan 600 milj. mk:n lunastusvelkoihin, joiden korot ja kuolelutset nyt ovat heille ylivoimaiset. Näin ryöstämillään varoilla jatkavat suurkapitalistit rikastumistaan ja valtio elättää kansan niskoilla yhä suurempaa virkamies- ja upseerilaumaansa sekä lisää mielettömiä sotavarustuksia, samalla kun valtion työmäärärahoja ja sivistystarkoituksiin myönnettyjä erä yhä pienennetään, mikä merkitsee yhä uusien joukkojen heittämistä työttömyyteen ja hätään. Vuoden vallinnut sianpäläläinen fasistidiktatuuri on näin näyttänyt ei ainoastaan työväen, vaan myöskin talonpoikain pahimmaksi painajaiseksi.

2. Tämä suurkapitalistien ja niiden hallituksen rosvoisuus on tehnyt maalaiskansan tyytymättömäksi. Tyytymättömyys heijastuu yksinpä sellaisissakin kuin maalaisliittolaisissa, lapuolaisissa ja sosialidemokraattisissa lehdissä, jotka eivät voi kokonaan olla julkaisematta kuvauksia maalaiskansan hädästä. Jopa niissä pilkistää esiin silloin tällöin syytöksiäkin pankkiherroja ja hallitusta vastaan. Päätarkoituksena on kuitenkin näillä lehdillä uskotella maalaisraatajille, että nyt ei heidän hätäänsä voida auttaa, vaan on heidän kärsittävä ja ”tultava omillaan toimeen”. Talonpoikain tyytymättömyys on tullut myös julki kokouksissa, joita on pidetty kunnittain ja maakunnittain ja joista on lähetetty vaatimuksia ja lähetystöjä Helsinkiin. Päävaatimuksena on ollut, että pakkohuutokaupat on keskeytettävä ja verorästien sekä velkaosaatavien uloshaku lykättävä toistaiseksi. Muita vaatimuksia on ollut: korkojen alentaminen, lyhytaikaisten velkojen järjestäminen pitkäaikaisiksi, halpakorkoisen luoton hankkiminen yms. Hallitus on koettanut tyyntyttää talonpoikia lupauksilla sekä joillakin laina-, ym. järjestelyillä, joista talonpoikain suuret joukot eivät hyödy mitään. Suurtaollisuus on koitettu tyydyttää elintarviketuilleilla, mutta samalla on teollisuustuotteiden hintoja kohotettu tullisuojeleuksen avulla. Pankkien komentamat lehdet kirjoittavat, että on aikomus ryhtyä pelastamaan ”terveitä talouksia”, jolla puheella on tarkoitus voittaa suurtaolliset suuropääoman puolelle. Mutta samalla on hallitus pakotettu yhä avonaisemmin paljastamaan todellisen sisunsa. Kun talonpojat Piikkiössä estivät ryöstövouadin suorittamasta pakkohuutokaupasta, niin hallitus, jossa kokoomuslaiset ja maalaisliittolaiset ovat enemmistönä, julisti, että lauseita ei tulla suvaitsemaan ja että pakkomyyntien häiritsemiset estetään ”lain kaikella ankaruudella”. Samalla määräsi hallitus vahvistetut poliisikomennuskunnat huutokauppatilaisuuksiin. Tällä

hallitusmiestensä teolla paljasti maalaisliitto taas uudestaan itsensä suurpääoman liittolaiseksi ja talonpoikain viholliseksi. Ruotsalainen "kansanpuolue", joka pettää ruotsalaisia talonpoikia, kalastajia ja työläisiä uskottelemalla ajavansa heidän kansallisia ja yhteiskunnallisia etujaan, kannattaa myös tätä fasistihallitusta, ollen aitosuomalaisen fasistien kanssa liitossa ruotsalaisia raatajia vastaan. Sosialidemokraattiset johtajat ovat myös yhteisrintamassa suurkapitalistien kanssa talonpoikia vastaan. Nosket selittävät, että maaseudun köyhälistön ja talonpoikain hätää ei nyt voida auttaa, vaan on näiden autettava itseään. Pienviljelijäin liittonsa kokouksissa ne eivät edes käsittele toimenpiteitä pienviljelijäin auttamiseksi, vaan jopa suosittavat palaamista luontaistalouteen. Pakkokuuokauppojen selittävät ne johtuvan talonpoikien omasta syystä, keinottelusta ja ylellisyydestä eikä suurpääoman rosvouksesta, ja Piikkiön tapauksen yhteydessä ne julistavat silmää räpäyttämättä, että talonpoikien pitää alistua "laillisen hallituksen" vaatimuksiin eikä ryhtyä itseään puolustamaan ryöstäjiä vastaan. Näin esiintyy koko fasistirintama, suurporvariston sianpäistä noskejohtajiin asti, yhteinäisinä talonpoikia vastaan.

3. Talonpoikain liikkeessä ovat tähän asti olleet näkyvimpinä ja pääasiallisina osanottajina suurtalolliset, jotka itse harjoittavat työväkensä ja alustalaistensa riistämistä, vaikka ne väliin kiukkuisestikin esiintyvät pankkipääomaa ja hallitusta vastaan. Mutta eihän ne sellaiset voi johtaa talonpoikain toistaistelua suurporvarien ryöstöretkeä vastaan. Se näkyy siitäkin, että niiden lähetystöt Helsingissä ovat tyytynet hallitus- ja pankkierrojen selityksiin. Jopa ovat alkaneet rauhoittaa talonpoikia, kehottaen niitä "laillisuuteen". Ja vaikka ne sitten taas puhuvat jyrkemmin, eivät ne yritäkään järjestää talonpoikain suuria joukkoja taisteluun. On selvä, että talonpoikien asiaa voivat todella ajaa ja sen puolesta päättävästi taistella vain itse talonpoikain suuret joukot. Ne ovat näihin asti olleet melko toimeettomina. Puutteeseen joutuneet keski- ja pientalonpojat ovat kiristäneet suolvivöytään ja mutsineet tyytymättömyytään omissa piireissään. Ei ole myöskään maalaisköyhälistöä, torpparit, mäkitupalaiset ja maatyöläiset nousseet taisteluun työttömyyttä ja palkanpölkemisiä, veroryöstöä ja häätöjä vastaan. Maaseudun suuret raatajajoukot ovat niin ankaran pakotuksen ja terrorin alaiset, että eivät ole vielä uskaltaneet lähteä liikkeelle. Heitä pelottelevat velka- ja takausmiehet sekä valtion virkamiehet. Mutta on selvää, että nyt on maatyöväen ja talonpoikain elämä käynyt sellaiseksi, että ne eivät mitenkään voi toimeettomina sallia ryöstön jatkuvan, niiden täytyy ryhtyä joukkovoimalla hätäpuolustukseen.

4. Meidän puolueemme on ollut sivussa talonpoikien liikkeestä. Se ei ole selvittänyt vallankumouksellisille työläisille, että työväenluokan pitää kiiruhtaa maalaisraatajien avuksi, selittämään heille, mistä heidän hätänsä johtuu ja kutka ovat heidän vihollisiansa. Puolueen olisi pitänyt osottaa talonpojille, kuinka he eivät nyt saa jäädä odottamaan pulan ohimenoa, sillä ei se itsestään ohi mene, vaan on heidän käytävä taisteluun. Puolueemme on kyllä asettanut talonpoikain päävaatimukset; velkain ja verojen uloshaun lopettaminen, pakkokuuokauppojen keskeyttäminen, häädssä olevien elämisen turvaaminen, syömä- ja siemenviljan jakamisen valtion, kuntain ja suurmestajain varastoista, puiden oton, laitumen ja kalaveden hankkiminen tarvitseville ja viljelysmaiden luovuttaminen ilman vuokraa tai muuta korvausta tukkiyhtiöiden ja muiden suurmaanomistajien maista. Mutta näitä vaatimuksia ei puolueemme ole tehnyt tunnetuksi laajemmalti eikä ryhtynyt käytännössä auttamaan maalaisköyhälistöä ja talonpoikia taistelemaan pakkokuuokauppoja, häätöjä ja muuta ryöstöä vastaan. Vain jossakin yksityisessä tapauksessa on pantu huomiota tähän kysymykseen ja onkin osottautunut, että köyhät talonpojat ovat valmiit ryhtymään toimeen elämimensä puolesta. Jo ovat talonpojat monin paikoin boikoteeranneet pakkokuuokauppoja ja yrittäneet käydä niitä teossa vastustamaan. Mutta siitä ei ole tullut totta, kun eivät ole osanneet sitä oikealla tavalla valmistaa eikä panna suuria joukkoja liikkeelle.

5. Nyt täytyy meidän voittaa toimeettomuus ja saamattomuus tässä asiassa. Vallankumouksellisen työväen on kiireellisesti lähdeävä auttamaan hätää kärsivää maalaiskansaa taisteluun pankkierrojen, virkanyrkkien ja muiden ryöstäjien väkivaltaa vastaan. Missä vain joudutaan yhteyteen maatyöväen ja talonpoikain kanssa, on näille selvitettävä asia ja ryhdyttävä järjestämään toimintaa. Heille on saatava selväksi, että nyt on kerrassaan lakattava maksamasta veroja ja velkoja sekä korko-, vuokra- ja lunastusmaksuja. Pakkokuuokaupat, ulosmittaukset ja konnuilta häädöt on estettävä yhteisillä voimilla, muuten ei niistä loppua tule. Tällaisessa taistelussa selviää kyllä maalaiskansan joukoille, niiden oman kokemuksen perusteella, ketä vastaan ja millä tavalla on taisteltava. Opitaan asettamaan oikeat vaatimukset, sellaiset, joiden toteuttamisesta on tosihyötyä keski- ja pientalonpojille sekä maatyöväelle, ja niiden valossa paljastamaan suurtalollisten nykyisen pulalikeen johtajat ynnä muut sellaiset osottamalla, kuinka ne itse teossa pettävät talonpoikain perusjoukkojen todelliset edut, jotka ovat esitetyt ainoastaan meidän ohjelmassamme. Samalla on järjestettävä sellainen maalaiskansan joukkoapuolustus, että se kykenee tekemään vastarintaa valtion poliisivaltaa vastaan. On osattava niin toimia, että todella lähtevät liikkeelle maalaiskansan suuret joukot sekä saada aikaan niin voimakas liike, että sitä vastaan eivät uskalla asettua muut

kuin porvariston varsinaiset "suojeluskonnat". Eikä enää käy niin kuin v. 1918, jolloin porvarit saivat valheillaan talonpoikia puolelleen, sotimaan työväkeä vastaan, vaan yhtyvät talonpojat työväen kanssa yhteisrintamaan ja solmitaan toimessa ja taistelussa työväen ja talonpoikain luja liitto.

IV LÄHINNÄ TOIMEENPANTAVAT KÄYTÄNNÖLLISET TEHTÄVÄT

-----

7. Puolueen on riennettävä kapitalismin kynsissä hätää kärsivän maalaisköyhälistön ja työtätekevän talonpoikaisväestön avuksi, kehittämään ja järjestämään sekä kautta Suomen levittämään heidän hätäpuolustusliikettään. Pääytimenä tässä liikkeessä tulee olla vero- ja maksulakko, s. o. kaikkien verojen, velkojen, korkojen, vuokrain ja lunastusten suorituksesta kieltäytyminen pula-aikana sekä kaikkien ulosmittausten, ryöstöjen ja häätöjen estäminen. Tämä voi onnistua vain suurella joukkovoimalla ja sen vuoksi on tänä syksynä ja ensi talvena ponnistukset keskitettävä joka paikkakunnalla maalaisköyhälistön sekä keski- ja pienviljelijäin mahdollisimman yleiseen osanottoon tähän liikkeeseen, s. o. hätäpuolustuskokouksiin, huutokauppatilaisuuksiin, joukkolähetystöjen saattamiseen kunnanvaltuuston kokouksiin, missä vero- tai hätäapukysymyksiä käsitellään, virkanyrkkien ja pahimpain lakon vastustajain talojen piirittämiseen jne. Jos paikkakunnalla on sellainen suojeluskunta, johon kuuluu ei ainoastaan herroja ja maaporhoja, vaan myöskin keski- ja pienviljelijäväkeä tai maatyöläisiä, ja alunpitäen koetettava näitäkin painostaa ja pakottaa niin että liikettä vastaan sotimaan eivät nousisi muut kuin suurimmat roistot. Tällaisessa maaseudun hätäpuolustusliikkeessä on myös ajettava niitä erikoisia hätäapuvaatimuksia, joita puolueemme tätä varten omaksu- ma toimintaohjelma sisältää (maatyöväelle ja mökkiläisille polttopuiden ja laitumen turvaaminen, työnansioita vaille jääneiden pientilallisten ja työläisten raha- ja vilja-avustus jne.) sekä tehtävä tunnetuksi muitakin puolueemme maatalousohjelman vaatimuksia. Maaseudun raatajain hätätilasta johtuvia erilaisia tehtäviä suorittakoot itsensä talonpoikain ja maalaisköyhälistön valitsemat erikoiset komiteat.

SUOMEN TYÖTÄTEKEVILLE TALONPOJILLE JA MAALAIKÖYHÄLISTÖLLE!

Yleisesti tunnettu asia on, että talonpoikia nykyään suistuu tiloiltaan suurin joukoin. Mutta tiedätekö, että tänä vuonna on jo ainakin 5000 talonpoikaistilaa liukunut viljelijäin käsistä ilman niiden omaa tahtoa, samalla kun viime vuonna on suoritettu 41.000 ulosmittausta. Mistä tämä tämmöinen? Veloista, korko- ja verorästeistä, joita ei raatajatalonpoika ahtaan ajan vuoksi ole kyennyt maksamaan, on nyt ryöstetty pankeille ja muille suurrikkaille pakko- huutokaupoin tai muuta tietä työtätekevien talonpoikain maita ja kontuja, mille vetää vertoja vain suurten nälkävuosien aikainen talonpoikain omaisuuden anastus varakkaiten käsiin. Ja kymmenientuhansien talonpoikien edessä on talojensa ja tiluksiensa menetyt.

Ne talonpojat, jotka näin on suistettu ja uhataan suistaa rikkaitten velkojen vaatimuksesta tiloiltaan, joutuvat mierolle, nälkään ja kurjuuteen. Niin lisääntyy se köyhän maalaiskansan joukko, joka nyt jo kärsii työttömyydestä ja kaiken välttämättömimmän elannon puutteesta ja varsinkin Itä- ja Pohjois-Suomessa syö jokapäiväisenä leipänään pettä.

Ei ole työstään elävän talonpojan ja maalaisraatajan elämä ja osa koskaan helppo ollut. Te sen tiedätte omasta kokemuksesta. Pankki, suurkanapitalistit, maaporhot ja riistäjäluokkien valtio ovat teitä aina kynineet. Raskaan työnne tuloksista on suurin osa rosvoitu verojen, tullien ja ylettömien maanhintojen, vuokrien ja kiskurikorkojen muodossa suurrikkaille ja niiden herrakomennolle. Monen monia teistä on riistetty puulaakien, ruukkien ja kartanoher- rain palkkatyössä. Talonpoikaisväeltä on keljuiltu vähäiset maataloustuotteet ja metsätkin polkuhinnasta. Tämän puseruksen alla olette köyhtyneet ja velkaantuneet. Puute ja nälkä on ollut maalaisköyhälistön jatkuvana vieraana ja se on kolkutellut monen torpparin, palstati- lallisen ja pienviljelijänkin ovea parempinakin vuosina.

Suuresta hädästänne huolimatta työntävät riistäjäluokat kuitenkin nyt yhä kärjistyvän kapitalistisen pulakauden ja rappeutumisen kaikki taakat työtätekevän kansan kannettaviksi. Äskettäinkin lisättiin tulleja lähes 500 milj. markalla niille tavaroille, joita työtätekevät rasvas ravinnokseen ja muuhun välttämättömään tarpeeseensa joutuu ostamaan. Ja yhä tiukemmin herrakomento uhkaa lisätä taakkaa työtätekeville. Samanaikaisesti annetaan rahapulassa ole- vien suurten maalaisporhojen auttamiseksi miljoonien arvoista valtion obligationeja. Sanalla sanoen: fasistisen hallituskomennon koko politiikka tähtää siihen, että saatasiin riistäjien – suurkapitalistien, suurtilallisten ja maaporhojen riistoodut turvatuksi myös nykyisen pula- kauden vallitessa. Kenen kustannuksella? Työtätekevän talonpoikaiston, maaseudun ja teolli- suusseutujen työläisten kustannuksella.

Samanaikaisesti riistäjäluokat mtkivät kansalta ryöstettyjä suunnattomia rahasummia kansalle vahingollisiin tarkoituksiin. Miljoonia markkoja heitetään ohranan ja poliisin ylläpi-

tämiseksi. Nämä laitokset ovat herroille tarpeen ei vain fasistiterrorin järjestämiseksi työväenluokkaa vastaan, vaan käytettäväksi nyt myös hädässä olevain talonpoikain puolustusliikkeen tukahduttamiseksi ja talonpoikain maiden ryöstämiseksi, kuten on pakkohuutokaupoissa nähty. Sorto- ja riistotarkoituksiin varten on porvaristo suojeluskunnatkin laittanut ja niihin suuria summia kansan varoja heittänyt. Suurvirkamiesten palkkoja, joita jokunen aika sitten jälleen korotettiin, ei ole nytkään, työtätekevän kansan yleisen hädän vallitessa, supistettu.

Entä sitten sotamenot! Ainakin 700 miljoonaa markkaa on verorahoista tänäkin vuonna, jolloin talonpoikien tiloja tuhansissa ryöstetään ja maalaisköyhälistö uuvutetaan nälkään, Suomessa työnnetty sotatarkoituksiin ja yhä suurempia summia aijotaan työntää. Pankkiherat ja niiden luokkakaverit valmistelevat sotaa Neuvostoliittoa, sen työväkeä ja talonpoikaista vastaan Suomen työkansalta nyljetyillä verorahoilla.

Oletteko ajatelleet, minkä vuoksi Suomen porvaristo nyt miekkaa hijoo?

Koko Neuvostoliitossa ja niin myös Neuvosto-Karjalassa ja Inkerissä, jossa on työväen ja talonpoikain hallitus ja joissa työtätekevän kansan riistäminen on tyyten opetetettu, kehittyä sekä teollisuus että maatalous tavattomalla vauhdilla ja työläisten ja talonpoikien hyvinvointi kohoaa, samanaikaisesti kuin kapitalistimaat ovat pulassa ja rappeutumisen suossa ja työtätekevien elämä ja olo päivä päivältä on huonontunut. Neuvostoliitossa on neljätoista miljoonaa talonpoikaa vapaaehtoisesti perustanut suuria yhteisviljelyksiä ja yhteistalouksia sekä kohottanut maatalouden tuotantoa ja helpottanut työrasitustaan koneitten avulla, joita teollisuustyöväki heille valmistaa. Tällä tavoin näyttää taistelulitossa oleva Neuvostoliiton työväki ja talonpoikaisto kapitalistimaiden raatajapäälle, miten työkansalla on tie ulos hädästä ja kurjuudesta. Tämän vuoksi suurkapitalistit kaikissa maissa vihaavat Neuvostoliittoa ja tahtovat sen tuhota. Suomen kapitalisteilla on mielessä myös rosvosuunnitelmat, joiden toteuttamiseksi he sotaa valmistelevat. Niiden silmissä kangastelee Karjalan ja Inkerin valtaus. Suomen työväen ja talonpoikaiston verekimmät voimat meinaa porvaristo heittää tykin ruuaksi noiden tarkoituksiensa toteuttamiseksi, hankittuaan itselleen ensin tykit ja muut sotavehkeet työkansan kustannuksella.

Talonpojat ja maalaisköyhälistö! Nouskaa joukolla tällaista peliä ja komentoa vastaan. Ellette käy tositoimiin, sortuu suuri osa Suomen talonpoikaista raatajakansaa pankkiherrain jalkoihin. Onhan velka- ja verotaakkanne jo käynyt ylivoimaiseksi.

Kiiruhtakaa sen vuoksi pitämään yhteisiä kokouksia asioitten pohtimista ja yhteistoinninan aikaansaamista varten. Valitkaa omia komiteoitanne toimintanne ja taistelunne johon. Asettakaa näihin komiteoihinne taatusti rehellisiä, luotettavia rahvaan miehiä ja naisia sekä ottakaa niihin mukaan myös nousevaa polveanne, nuorisooanne. Antakaa kokouksissanne komiteoilenne toimintaohjeita ja neuvoja. Herättäkää kaikkialla nukkuvia seljännne. Puhaltakaa henkiin kautta koko Suomenniemen sorretun ja ahdistetun maalaisrahvaan hätäpuolustustoiminta.

Talonpoikaisrahvaan puolustamiseksi ei nyt riitä uudet lainat ja maksuajan tilapäiset lykkäykset, joilla herrat petolliisesti teitä houkuttelevat odottelemaan. Nyt on tuiki välttämätöntä, että työtätekevän talonpoikain tilojen ryöstöt kerrassaan loppuvat, että omalla työllään elävä talonpoika ja maalaisköyhälistö vapautuu kaikesta velkojen, lyhennysten, korkojen, vuokrien ja verojen maksusta ja että köyhä hädässä oleva kansa maalla saa kiireellistä, kouraantuntuvaa apua. Niin suuri on hätä ja niin ankara on maalaisrahvaan talouden ja toimeentulon pula. Sen vuoksi omalla työllään elävän talonpoikaiston ja maalaisköyhälistön hädästä pelastamisen tärkeimpinä ehtoina nyt on:

1) Että estetään ryöstöhuutokauppojen ja häätöjen toimittaminen ja lopetetaan vasaramarkkinat.

2) Että torpparit ja talonpojat eivät poistu tiloiltaan, vaan pysyvät niillä, virkavallan antamista häätöpäätöksistä huolimatta.

3) Että lopetetaan kaikenlaisten velkojen, niiden kuolelusemaksujen ja korkojen maksaminen pankeille ja suurriistäjille.

4) Että entisten torpparien, mäkitupalaisten ja uusien asutustilallisten tiluksista lopetetaan lunastusmaksujen suorittaminen, koska heillä on oikeus saada maata ilmaiseksi.

5) Että vuokramaksujen suoritus torpista ja mäkituvista lopetetaan.

6) Ettei makseta penniäkään veroja nälkää ja kurjuutta kylväville, sotaa valmistavalle hallitukselle, fasistiselle kunnalliskomennolle ja pohjattoman papin säkkiin.

7) Että saadaan viipymättä raha- ja vilja-avustusta hädässä olevalle ja työttömälle maalaisväestölle. Valtion, kuntien ja yksityiskapitalistien hallussa on suuria viljavaroja. Älkää maalaisraatajat kuolko täysinäisten vilja-aittojen ääreen, kuten esi-isämme yli 60 vuotta sitten suurina nälkävuosina!

8) Että maatyöläisille ja pientilallisille, jotka ovat tähän saakka joutuneet suurtilallisilta ja maaporhoilta joko rahalla tai työllä lunastamaan poltto- ja tarvepuut, lautumet, perunamaat jne., tämä tulee ilman mitään korvausta.

9) Että maalaisköyhälistö ja pientalonpoikaisto saa työtä kunnollisella palkalla sekä että raatajat joukolla panevat sulun työpalkkojen alentamiselle ja toimivat niitten korottamisen puolesta.

Talonpojat ja maalaistyöläiset! Tässä edellä on esitetty se, mitä nyt kipeimmin ja pikaisimmin vaaditaan teidän ahdinkonne lieventämiseksi. Suomen Kommunistinen Puolue kehottaa ja kutsuu teitä toimintaan ja taisteluun ryöstönuhkan alaisina olevien kontujenne ja näiden vaatimusten puolesta.

Teille ovat kyllä hallitusherrat ja muut suurriikkaat myötäänsä julistaneet, että ei muka ole varoja maaseudun hädänalaisten auttamiseen. Mutta se on törkeää totuuden salaamista. Sanokaa niille, että lopettavat esimerkiksi valtion ja kuntien varojen tuhlauksen sodanvalmisteluun, suojeluskuntien ja poliisin tarkoituksiin sekä virkaherrojien suuriin palkkoihin. Siitä jo kertyy varoja paljon. Vaatikaa, että säästyneet varat on käytettävä hädänalaisten avustamiseen ilman takaisinmaksuvelvollisuutta.

Mutta muistakaa joka hetki, että ilman omakohtaista, ilman kaikesta riistäjien holhouksesta vapautunutta joukkotaistelua ette pienintäkään vaatimustanne saa toteutetuksi, ette voi hädästänne selviytyä. Sillä ilman työtätekevän kansan joukkovoiman rautaista painostusta eivät riistäjät hituistakaan otettaan hellitä. Ryöstöhuutokaupoista ei tule loppua, elleivät hädässä olevat talonpojat yhteisharkinnan nojalla ja yhteisvoimin itse niitä lopeta. Suurkapitalisti, suurtalalliset ja maaporhot sekä niiden hallitus – koko lapualaisfasistinen rintama, maalaisliitto ja sosdem. puolueen johtoherrat mukaan luettuna, ovat jokaista sellaista toimenpidettä vastaan, mikä todella asemaanne lieventäisi. Sosdem. puolueen ja maalaisliiton johtoherrathan, jotka muiden porhujen kanssa ovat julistaneet talonpojan konnun ryöstön laillisesti sallittavaksi, ovat teitä nimenomaan varottaneet estämästä pakkohuutokauppojenkin toimeenpanoa. Lapuanliikkeen nimellä kulkeva liike, joka kyllä sanoo ajavansa talonpojan asiaa, on pankkiherrain ja suurten metsäpuulaakien tirehtöorien johtama liike pääoman etujen puolesta. Ei se ole hädässä olevalle talonpokaistolle mitään apua antanut eikä anna. Ja se n. s. pulaliike on taas fasististen suurviljelijäin hommaa saadakseen itselleen uusia etuoikeuksia köyhän kansan kustannuksella.

Herrapuolueet, maalaisliiton ja sosialidemokraattiset johtoherrat, suurviljelijät ja muut porhot, ovat niin ollen teitä vastaan. Mutta silti ette te ole yksin. Sekin on teidän pidettävä mielessä. Taistelussanne on teillä voimakkaana liittolaisena teollisuustyöväki, joka käy horjumatonta taistelua riistäjiä vastaan. Jokapäiväisessä taistelussa rakennetaan työväen ja talonpoikain lujaa taisteluliittoa riistäjiä vastaan. Vain tässä liitossa tulette niin voimakkaiksi, että selviydte voittajina.

Samalla kun näin kutsumme teitä horjuttamattomaan taisteluun tämän päivän kipeimpien tarpeittenne ja siedettävämpien olojen puolesta, luottaen taistelevan työväen tukeen, samalla on velvollisuutemme teille sanoa, että lopullisesti voitte vapautua riistosta vain yhdessä työväen kanssa kukistamalla porvariston luokkavallan ja perustamalla työväen ja talonpoikain hallituksen. Ratkaisevana vapauttavana iskuna tulee tällöin olemaan maaseudulla se, että suurtalallisten, puulaakien ja pappilain kaikki maat ja muu omaisuus takavarikoidaan ja jaetaan vähämaisille talonpojille ja tilattomille ilman mitään korvausta, samalla kun työtätekevän talonpoikaiston maiden ja muun omaisuuden täydellinen koskemattomuus on taattava. Ja tietäkää, että työväki ei tule koskaan riistämään työtätekevän talonpoikaiston maita, sillä työväen ja talonpoikaiston suurten joukkojen on kuljettava käsi kädessä porvaristoa ja sen rosvolementoa vastaan.

Työtätekevät talonpojat ja maalaisköyhälistö! Astukaa rohkeasti taistelun tielle. Te olette vihollistanne monin kerroin lukuisimmat ja voimakkaimmat, kunhan vaan yhdistätte voimanne. Jalkeille vaan, siis riistetty ja sorrettu maalaisrahvas.

Taisteluun leipäpalasi, kontusi ja elämäsi puolesta. Alas herrain rosvolemento ja riistäjien järjestelmä!

Suomen Kommunistinen Puolue

Lähde: SKP:n päätöksiä I, s. 354–357, 360–361, 376–379.

LIITE 5

Jäljennös SKP:n KK:n vuoden 1932 laajennetun täysistunnon päätöksestä

TYÖTÄTEKEVÄIN TALONPOIKAIN JA MAATYÖLÄISTEN HÄTÄ

1. Talonpojan ahdinko ja sen syyt

1) Suomen kapitalistisen talouden pula on yhä kiristynyt. Lukuunottamatta sotatarve-, pape-ri- ja selluloosateollisuutta, on niin kotimaisille kuin ulkomaisillekin markkinoille tavaroita valmistava teollisuus jatkuvasti vähentänyt tuotantoaan. Kansallis- ja Yhdyspankin ympäril-le trustiutuneet pankki- ja teollisuusherrat ovat ajaneet mitä häikäilemättömintä anastus- ja ryöstöpolitiikkaa, sälyttääkseen pulan rasitukset työtätekevään kansankerrosten kannettaviksi. Nuo herrat ovat tehneet jo yli 100.000 työlläistä tyyten työttömiksi, polkeneet työssäole-vainkin työlläisten palkat niin pieniksi, että nämä eivät voi ostaa itselleen edes kaikkein välttämättömpimpiä elintarpeita. Maaseudun suuret pieneläjäjoukot ovat myös vailla välttä-mättömiä ansiotöitä, joten heidänkin ostokykynsä on suuresti alentunut. Korkeiden tullien ja monopoli-asemansa suojassa on tuo vähäinen upporikkaitten herrain ryhmä hintakiskon-nalla, valtion ja kuntain veroilla, kultakannasta luopumisella, koronkiskonnalla, ryöstöhuuto-kaupoilla jne. omiin käsiinsä anastanut ja yhä anastaa suuret määrät työlläisten työn tuloksia, talonpoikain, piensäästäjien ja pienempäin kapitalistienkin omaisuutta. Pankki- ja teollisuus-herrain aheuden ja voitonhimon tähden käy pula aina vain pahemmaksi ja työtätekevän kansan hätä suuremmaksi.

2) Estääkseen hädässäolevaa talonpoikaa näkemästä ahdinkonsa todellista syytä, uskotte-levat porvarit ja sosialidemokraatit, että maatalouden pula johtuu muka maatalouden tuotan-non ja tuotantovälineiden liian suuresta kasvusta väestön lisääntymiseen verraten, sekä siitä, etteivät ulkomaat voi ostaa teollisuuden, eikä talonpoikaistalouden tuotteita. Mutta tosiasia on, että syypää talonpoikain hätään on kapitalistinen riistokomento, jossa suurrikkaat työttö-myyden, suuresti alennettujen palkkojen jne. kautta nyt pulan aikana enemmän kuin ennen riistävät kansan työtätekeviltä kerroksilta kyvyn ostaa maatalouden tuotteita. Tästä on se-ruauksena talonpoikain myymien tuotteiden hintojen taavaton aleneminen. Samaan aikaan täytyy talonpojan ostamistaan teollisuustavaroista maksaa trustiutuneille teollisuusphatoille useissa tapauksissa kohotettuja tai sitten vain mitättömästi laskeneita hintoja. Hintakiskon-taansa täydentävät yhdistyneet pankki- ja teollisuusherrat koronkiskonnan ja veroriiston julkealla tehostamisella.

3) Talonpojan myymien tavarain hintojen alenemisesta hyötyvät vain monenlaiset välikä-det. Vero- ja korkorahojen hankkimista varten myymästään lehmästä tai hiehosta saa talon-poika noilta välikäsiltä tuskin kolmatta osaa siitä, mitä nämä sitten kiskovat työlläiseltä lihan hintoina. Mutta samalla tavalla nylkevät talonpoikaistoa sen "omat" osuustoimintajärjestöt. Niidenkin talonpojan tuotteista itselleen kiskoma osa on pulan aikana vain suurentunut. Vuodesta 1928 on vähittäiskaupassa myytävän maidon hinta laskenut I markasta 98 pennistä (Sosialinen Aikakauskirja v. 1932 N:o 1, siv. 43) I markkaan 43 penniin kilolta, mutta meijerien talonpojalle maidosta tilittämä hinta on laskenut samaan aikaan 1:10–1:15 markas-ta noin 65 penniin (Mercator) kilolta. Pientuottajat eivät usein saa edes sitäkään. Kun talon-poika siis ennen pulaa sai meijeriin viedystä maidosta noin 60 % sen vähittäismyyntihinnasta, niin saavat he nyt siitä vain noin 45 %. Talonpojan hädän aikana ovat meijerit, Valio ja Karjakeskus käyneet yhä ahneemmiksi. Suuri osa talonpojalta pidätetystä tavarain hinnasta käytetään näiden laitosten virkamiesten suuriin palkkoihin. Näiden laitosten johtajat kuin muutkin toimitsijat saavat suurten palkkojensa lisäksi vielä suuret summat voitto-osinkoja. Valion pääjohtaja Pitkäniemi saa ainakin 1/2 miljoonaa palkkiona Valion suorittamasta talonpoikain hyvästä nylkemisestä pankkipääoman hyväksi. Monella tavoin (esim. vekselien ja lainojen korkoina) välittävät meijerit ja Valio pankkiherroille säännöllisesti osan talonpo-jan kustannuksella kiskoutuista voitoista (noin 57 % meijerien pääomista oli v. 1927 lainavaro-ja). Valion omiinkin kassoihin pidätettiin niistä 21 vuoden aikana (v:sta 1906 vuoteen 1927) 30 milj. mk. Ja osuusmeijerien ja maidonmyyntiosuuskuntien samalla tavalla keräämät ra-hastot olivat jo v. 1927 noin 85 milj. mk. Nämä varat eivät nyt talonpojan hätää yhtään helpota. Vaikka talonpoika onkin meijerin jäsen, niin toimivat sen johdossa olevat varakkaat talonpojat ja kartanoherrat aina siten, että todellinen hyöty meijereistä tulee vain rikkaalle sekä pankkiherroille. Kapitalistinen osuustoimintakin toimii yhtenä riistöjärjestelmän rattaana.

4) Samoin tavaroita ostaessaan joutuu talonpoika trustiutuneiden pankki- ja teollisuusher-rojen nylettäväksi. Yhtenä näiden herrojen pääapulaisena toimii osuusliike Hankkija, joka vuosina 1905–1927 noille herroille talonpojilta kiskomiensa varojen lisäksi kokosi voittoa omiin kassoihinsa yli 17 milj. mk. Kaupan kautta riistetään talonpoikaa nyt pulan aikana

entistä julmemmin. Samaan aikaan kun talonpojan myymien tuotteiden hinnat ovat alentuneet lähes puolella (kauran hinnan ilmoitetaan nyt olevan 37 %, voin 40 % ja naudanlihan 41 % alempi kuin vv. 1926–28). Samaan aikaan ovat talonpojan ostamain tavarain hinnat pysyneet ennallaan ja eräiden kohonneetkin. Esim. miehen puku, jonka ostamiseen v. 1928 tarvittiin noin 570 kg. maitoa, maksaa nyt vähintään 880 maitokilon hinnan. Boksinahkaken­gät maksoivat v. 1928 160 kg. maitoa, nyt yli 230 kg. Ostaakseen kilon sokeria pitää talonpojan nyt myydä noin 14 kg. maitoa, kun sen v. 1928 sai 8 kg:lla. Yksi kilo kahvia v. 1928 maksoi 29 1/2 kg. maitoa, nyt se maksaa jo 50 kg. Suurinta osaa talonpoikaistosta nylletään myös viljatullien avulla korkeiksi hinnattujen viljanhintojen kautta, josta hyöttyy vain kourallinen suurviljelijöitä, mlylykapitalistit ja riistäjien fäsitinen valtio. Kun pienviljelijä v. 1927 sai ruisjauhokilon 3 maitokilon hinnalla niin nyt hänen täytyy sitä varten myydä 4 1/2 kiloa maitoa.

Maataloudessa tarvitsemiaan koneita, työkaluja, lannoitusaineita ja väkirehuja ostaessaan joutuu talonpoika myös nyllettäväksi. Maataloustuottajain Keskusliiton laskemien suhdelujen mukaan täytyi talonpojan v. 1926–27 myydä 4 1/2 kg. maitoa saadakseen 1 kilon tuomaskuonaa, nyt pitää hänen sitä varten myydä 8 1/2 kiloa maitoa; kun kalisuolakilosta piti silloin maksaa 4 1/2 maitokilon hinta, niin tarvitaan siihen nyt 11 kg. maitoa. Väki­rehuis­ta pitää talonpojan jokaista kiloa kohden nyt myydä 50 % enemmän maitoa kuin ennen. V. 1928 täytyi viedä meijeriin noin 900 kiloa maitoa voidakseen ostaa käsiseparaattorin, nyt täytyy sitä varten viedä meijeriin noin 1200 kiloa maitoa. Tämä kaikki tapahtuu vain sen tähden, että yhtyneet raha- ja teollisuuskapitalistit pyrkivät nyt pinentyneen menekin aikana säilyttämään riistovoittonsa yhtä suurina kuin ennenkin. Lailinen viinanmyyntikin aloitettiin sentakia, että senkin kautta voitaisiin riistää osa talonpoikain työntuloksista yläluokan hyödyksi.

5) Talonpoikaa ryöstetään myös entistä häikäilemättömämmin koronkiskonnan kautta. Suuri osa talonpoikaistosta joutui tekemään velkaa lunastaessaan tilansa itsenäiseksi maaporo­hoilta tai valtiolta. Voidakseen hankkia karjaa, suorittaa uudismaan raivausta, ostaa maatyökaluja, parantaa rakennuksia, kadon, tulipalon tai muiden vahinkojen kohdatessa on talonpojan myös tavallisesti otettava velkaa ja maksettava siitä korkea korko. Talonpojan koronkiskureita ovat:

a) Pankit, joiden huipulla Kansallis-Osakepankki ja Yhdyspankki ja niiden johdossa oleva suurrikkaiden koplakunta. Niiden enemmän tai vähemmän kiinteässä yhteydessä olevina haarakonttoreina ovat osuuslainakassat, säästö-, hypoteekki-, kunnallis- ja kauppankit. Pikkupankkienkin lainaajilta riistämistä suurista voitoista siirtyy loppujen lopuksi suuri osa juuri suurpankkien johtajain, Paasikiven, Honkajuuren ym. käsiin. Julkistenkin tietojen mukaan kiskoivat säästöpankit lainaamistaan rahoista talonpojalta 12–15 % korkoa (prof. Gebhardin mukaan). Erittäin raskaaksi talonpojalle käyvät lyhytaikaiset vekselilainat, joihin hänen usein on pakko turvautua ja joiden protestiin mennessä menee maat ja mannut aivan mitättömien summien takia.

b) Pikkulainojen valvonnan helpottamiseksi on suurrahakkaitten apulaisten toimesta perustettu osuuslainakassat ja niiden keskuksiksi Osuus­kassojen Keskuslainarahasto Osakeyhtiö erityisesti koronkiskontaa varten pientalonpoikain keskuudessa. Osuus­kassoissa ovat jäsenet vastuussa toistensa veloista, joka tekee niiden rahottajain, suurpankkien tappion vaaran pienemmäksi. Alkaen 300.000 markan pääomalla kohotti Osuus­kassojen Keskuslainarahasto sen noin 28 vuoden aikana kiskomillaan koroilla 62 milj. markan suuruisiksi. Paljon suurem­mat summat se on välittänyt sekä kotimaisten että ulkomaisten suurpankkien ja niiden osakkeiden hyväksi. Osuus­kassojen Keskuslainarahasto Osakeyhtiön ryöstöpolitiikkaa kuvaa n. s. frangilaina, jonka korko nyt ajotetaan korottaa 8.75 %:sta yli 14 %:iin. Osuus­lainakassojen kiskomista korkeista koroista (aina 31–35 %) ovat porvarilehdetkin hälyyttäneet kääntääkseen talonpojan huomion pois pääkoronkiskureista, Kansallis-Osakepankista ja sen päämiehistä (Paasikivi, Honkajuuri y. m. suurkapitalistit), jotka tosiasiaa ovat osuus­lainakassojenkin harjoittaman koronkiskonnan takana.

c) Monet entiset torpparit ovat torppiaan itsenäiseksi lunastaessaan joutuneet maaka­pita­listien ja yksityisten koronkiskurien velkaorjuuteen. Useammassa tapauksessa on kaikkein vaikeimmassa asemassa olevain ja pienempäin talonpoikain, jotka eivät saa luottoa pankeilta, käännyttävä yksityisten koronkiskurien, maakauppiaitten ym. puoleen, jotka ovat pankkeja­kin häikäilemättömpiä korkoja ottaessaan ja lainoja uloshakiessaan.

6) Kaiken tämän kapitalistien harjoittaman välittömän riiston lisäksi kiskovat valtio ja kunta pulan aikakanin korkeita veroja. Niin välilliset kuin välittömätkin verot ovat vain kohonneet. Samaan aikaan, jolloin, suurella osalla talonpoikaistoa ei ole tietoa, miten päästä huomisen päivän yli, kun puuttuu usein leipäkin, samaan aikaan käytetään monia satoja miljoonia hädässäolevien viimeisistä penneistä kerätystä veroista sotavarusteluihin, suuri­palkkaisen ja talonpoikaistoa sortavan virkavallan, leipää itselleen vaativia Nivalan talonpoika pamputtavien poliisien ja vankilain ylläpitämiseen. Tehdäänpä verorahoista suoranaisia

lahjoituksiakin suurkapitalisteille.

7) Tämän monimutkaisen riistojärjestelmän kautta pitävät pankkiherrat ja teollisuusparturinat työtätekevää talonpoikaa hilittömän voitonkiskontansa yhtenä päälähteenä. He poistivat kieltolainkin tarkoituksella saada tätäkin tietä riistettyä osan talonpojan työn tuloksista ja sitoakseen hänet yhä tiukemmin vellalliseksi. Niiden voitonahneuden takia menettää monia talonpoikia koko omaisuutensakin. Tänä vuonna uhkaa pakkohuutokauppa vähintään 16.000 talonpoikaistilaa. Sen lisäksi on Osuuskassojen Keskuslainarahasto-Osakeyhtiön harjoittama frangilainapetos saattanut vielä noin 6–8.000 pientilallista tilojensa menettämisen uhkaan alaiseksi. Oulun ja Kuopion lääneissä odottaa keskim. joka 3:s pientilallinen pakkohuutokaupanpitäjää taloonsa tänä vuonna. Mutta koska pankkiherrain päätarkoituksena on talonpojan työn tuloksien jatkuva riistäminen ja ryöstäminen, on pakkohuutokaupan alituinen uhka pankkiherrain käsissä tehokkaana keinona, jonka avulla he pakottavat talonpojan alistumaan suurpääoman entistäkin julmemman riistämisen alaiseksi. Yksikään porvariston puolue ei tahdo etsiä ja sitä vähemmän toteuttaa sellaisia toimenpiteitä, jotka köyhiä ja keskitalonpoikia pulassaan auttaisivat ja vapauttaisivat heidät tästä pankki- ja teollisuusherrain riiston alaisuudesta ja turvaisivat talonpojan omaisuuden ja työn riistolta ja ryöstöltä. Päinvastoin ne tahtovat kietoa työtätekevän talonpojan entistä ankarampaan rahavallan orjuuteen.

8) Vielä ahtaammalla pitää kapitalistien riistokomento maaseudun työläisiä ja ansiotöistä päätulonsa saavaa kääpiötilallista, jotka molemmat kärsivät maanpuutetta. Osalta näistä on tämä riistojärjestelmä jo kotikonnun ryöstänyt. Yksityiset työnantajat, kunnat ja valtio ovat painaneet heidän ansionsa niin alas, etteivät ne riitä edes vaatimattomaankaan elantoon, kun työssäoleva maatyöläinen omissa ruuissaan työskennellessään saa vain 5:stä 10:een markkaan päivältä. Metsätyöläisten ansiot porvarilehtienkin tietojen mukaan jäävät enimmäkseen alle 15 markan päivältä. Valtion ja kuntain hätäaputoissa ovat palkat yhtä kehnot. Maaseututyöttömän lukumäärä on virallisen tilaston mukaan v. 1930–31 aikana 65 % kaikista maan työttömistä (tähän ei ole laskettu työttömyydestä kärsiviä pientalollisia), eikä näiden työttömien avustamista ole lainkaan järjestetty. Suurtalolliset ja kartanopatruneet teettävät töitensä suuressa määrässä mahapalkalla, joten maaseudun raatajain perheet joutuvat kuntain elätettäväksi (sikäli kuin nekään mitään apua antavat). Porvariston taholta ei ole ajottukaan tehdä mitään maalaisraatajain hädän lieventämiseksi, vaan koetetaan kaikin keinoin heidän riistoaan tehostaa ja estää heidän taistelunsa olemassaolonsa puolesta.

II. Porvarit ja sosialifasistit ja keinottelevat talonpojan hädällä

1) Tämän porvariston riisto- ja ryöstöpolitiikan todellisena johtajana ovat suurteollisuus- ja rahaherrat, joidenka huippuna Kansallis- ja Yhdyspankin johtajat ja pääosakkaat (Paasikivi, Honkajuuri, Norrmen, Paloheimo, Walden ym.). Nämä herrat ne tosiasiaa komentavat koko Suomessa nyt vallitsevaa sortojärjestelmää. Kokoomuspuolueen takana olevain Kansallispankin herrojen taskuihin suurelta osaltaan joutuvat talonpoikain työn tulokset suurten maataloustuotteiden välittäjäfirmojen (Valion, Hankkijan ja Karjakeskuksen) saalistuksen sekä valtion ja kuntain veroryöstön kautta. Talonpoikaisto yhdessä työväestön kanssa joutuu kustantamaan pääasiassa kokoomuksen suurpösojen suuripalkkaiset virkapaikat. Käyttäen apunaan järjestettyjä lupalais- ym. joukkoja ja toiselta puolen rahallista mahtiansa pakottava kokoomus muut puolueet loppukädessä tanssimaan pillinsä mukaan. Maaseudun pieneläjäin vaatimuksiin suhtautuu se jyrkän vihamielisesti ja pyrkii entistä enemmän rajoittamaan työtätekevän talonpoikaiston kaikkia oikeuksia.

2) Maalaisliitto on hallituksessa ollessaan ajanut täysin suurpääoman etujen mukaista politiikkaa. Virkapaikkojen palastus omille kellokkailleen, virkaherrain palkkain korottaminen, sotilasmienojen jatkuva lisääminen, työmiehiä ja köyhiä talonpoikia rasittavien verojen ja tullien korottaminen, pankkien rosopolitiikan tukeminen ja suoranaiset lahjoitukset niille, työtätekevää talonpoikaa ryöstävään välitysfirman suosiminen, maatalouden riistäjäainesten etujen ajaminen työtätekevän väestön kustannuksella (viljatullit, viljasekotuspakko, Maakiinteistöpankki jne.), fasistisen pakkokomennon kaikinpuolinen tehostaminen ja työväen ja köyhän talonpoikaiston hätyölyyden alustaminen (Ni valan talonpoikain peiksäjäiset ja tuomio), ovat luonteenomaisia maalaisliittolaiselle hallituspolitiikalle. Tulevissa vaaleissa aikoo maalaisliitto estää sen rahavaltaa suosivaan politiikkaan tyytymättömät talonpojat lähettämästä omia edustajiaan eduskuntaan.

Nykyinen sorto- ja ryöstökomento, josta maalaisliitto on myös välittömästi vastuussa, on syvästi kuohuttanut pulassaolevaa talonpoikaisväestöä ja nostattanut vastaanansa tähän saakka sitä kannattamaan erehtyneet köyhät talonpojat. Pettääkseen edelleen tyytymättömäksi käynnittä työtätekevää talonpoikaa ja pitääkseen sitä johtonsa alaisuudessa, on maalaisliitto ottanut ohjelmaansa eräitä maaseudun varakkaiden, mutta nyt ahdinkoon joutuneitten pulamies-ten vaatimuksia. Vaikka maalaisliitto puhuukin koko talonpoikaiston nimessä, ajaa se vain maaseudun riistäjäin etuja. Suurieleisillä puheilla talonpoikain hädästä pyrkii se säilyttämään

valitsijajoukkonsa ja estämään itsenäisen talonpoikain hätäpuolustusliikkeen kehittymisen. On turha toivoakaan, että maalaisliitto ryhtyisi rehellisesti ajamaan talonpoikain asiaa. Sitä komentavat suurpääomalle nahkansa myyneet ja työläisten ja köyhäin talonpoikain riistosta rikastuneet Kalliot, Sunilat, Niukkaset, Vesteriset, Lohet ym., jotka ovat sen täydellisesti alistaneet fasisti- ja herravallan palvelukseen.

3) Sosialidemokratia, joka on julistautunut ”köyhän kansan ainoaksi asianajajaksi”, on samoin käytännössä asettunut puolustamaan pankkiherrain talonpoikiin kohdistamaa ryöstöpolitiikkaa. Sosialifasistiset johtajat ovat asettuneet eduskunnassa ja muualla jyrkästi vastustamaan talonpoikain itsenäistä taistelua suurpääoman hinta-, korko-, ja veroryöstöpolitiikkaa vastaan. Leimaamalla hädänalaisten talonpoikain aivan oikeutetut vaatimukset pakkohuuto-kauppojen lopettamisesta, korkojen alentamisesta ja hädänalaisten talonpoikain auttamisesta rikolliseksi kapinaksi ”laillista” hallitusta vastaan, ovat he julistautuneet avoimesti työtätekevän talonpoikaiston vihollisiksi. Työväenluokan keskuudessa he kylvävät ennakkoluuloa talonpoikain taistelutoimintaa vastaan rinnastamalla talonpoikain itsenäisen liikehtimisen lapualaisfasiistien mellasteluihin. Tällä tavalla he koettavat narrata työväenkin tukemaan fasistihallituksen rankaisuretkikuntia, joita he itse avoimesti yllyttäen kannattavat. Saarnoiltaan ”säästäväisyyden”, ”ammattitaidon kohottamisen” ja ”omavaraistalouteen siirtymisen puolesta” ovat he osaksi onnistuneet pidättämään työtätekevän talonpoikain nousevaa itsenäistä hätäpuolustustaistelua erikoisesti Satakunnan ja Hämeen torppariseuduilla ja Itä-Suomessa.

4) Suurtalollisten ja muiden maaseudun riistäjien johdossa syntyneet pulaliikkeet ovat eräissä tapauksissa hyvinkin jyrkästi asettuneet pankkien korkopolitiikkaa ja rahavaltaa vastaan. Ne puhuvat koko talonpoikaiston nimessä. Pankkiherrat ryöstävät suuren osan maaseudun riistäjäinkin riisto-osuudesta ja siksi syntyy kahnauksia heidän ja suurpääoman välillä. Mutta eivät nuo porvarilliset pulaliikkeet edes yritäkään pelastaa maaseudun työtätekeviä kerroksia hädästä. Päinvastoin ne ovat ajaneet jyrkästi näiden etujen vastaista politiikkaa. Viljatullit, vientipalkkiot, viljansekotuspakkolaki, lakialote ”terveiden” suurtalonpoikain talouksien pelastamisesta valtion avulla ja valtion varojen käyttäminen avustuksena suurpankeille tappioista, jota näille koituu akordien myöntämisen johdosta suurviljelijöille, vaatimukset rahanarvon alentamisesta jne., joita nämä pulaliikkeet ovat ajaneet, lisäävät ennenkaikkea työtätekevän talonpoikaiston ja työväen rasituksia. Toiselta puolen porvarilliset pulaliikkeet koettavat puolustaa maaseudun riistäjien voittoja pankkeja vastaan, mutta samalla niiden tarkoituksena on suureen osin touhulla narraten estää työtätekevää talonpoikaistoa siirtymästä itsenäisen taistelun tielle.

5) Maalaisliittolais-fasistisen hallituksen ja eduskunnan tekemät lakialotteet maatalouspuolan johdosta on tarkoitettu helpottamaan vain eräiden maaseudun huippukerrosten asemaa ja riistomahdollisuuksia sekä turvaamaan raha- ja pankkilaitosten vastaiset riistomahdollisuudet. Toiselta puolen koettavat Hynnisen ynnä muut hallituksen komiteat lupauksilla tyyntyttää tyytymättömäksi käynnystä talonpoikaistoa sekä uskotella, että pula on menemässä ohi, tuuditellen siten nyt hädässä olevia talonpoikia helpomman huomispäivän toiveilla.

6) Estääkseen talonpojat näkemästä oman hätänsä todellisia syllisiä, oman maan suurrikkaita ja kansainvälisiä rahavaltiaita ja päinvastoin saadakseen heidät yhä enemmän tukemaan nykyistä riistojärjestelmää, uskottelevat kaikki porvarit ja sosialidemokraatit, että talouspula on muka selittämätön ja väistämätön paha, ikäänkuin luonnononnettomuus, josta kukaan ei ole vastuussa eikä siis ketään voida siitä syyttää, vaan jokaisen on kannettava ”oma osansa” tämän ”onnettomuuden” muka kaikille raskaista seurauksista. Niinikään koettaa porvaristo kansallisella kiihoituksella kääntää talonpojan huomion pois hädänalaisesta asemastaan. Se yllyttää suomenkielistä talonpoikaa samalla tavalla riistettyä ja puijattua ruotsinkielistä veljeään vastaan. Olisi rajoitettava ja mahdollisesti kokonaan riistettävä tämän oikeus itse määrätä omista asioistaan ja hoitaa ne omalla kielellään. Suomenkielisen työtätekevän talonpojan edut eivät kuitenkaan lainkaan vaadi tällaisen vääräyden tekoa ruotsinkieliselle osatoverilleen.

Erityisesti koettaa Suomen porvaristo yllyttää suomalaista talonpoikaistoa Neuvostoliiton talonpoikia ja työläisiä vastaan, jotka jo 15 vuotta sitten yhteisvoimin kukistivat kartanoherain, pankkiirien ja teollisuusporhojen vallan. Talonpojalle uskotellaan, että Neuvostoliiton muka harjoittama polkumyynti olisi syyppää suomalaisen talonpojan hätään, vaikka Suomen kapitalistit itse ovat ryöstäneet puoli-ilmaiseksi talonpoikain metsät ja harjoittavat niillä nyt polkumyyntiä. Porvaristo väittää, että Neuvostoliitto muka valmistaa hyökkäystä Suomea vastaan tuhotakseen Suomen itsenäisyyden, vaikka se itse on tämän itsenäisyyden jo aikoja sitten myynyt suuren imperialististen maiden dollareihin ja puntiin. Tosiasia, on, että Neuvostovalta jo heti syntyessään tunnusti Leninin kautta itsenäisyyden Suomellekin. Neuvostovaltan turvissa ovat myös Neuvosto-Karjalan ja Inkerin talonpojat eläneet vapaina rahavallanriistosta ja kohottaneet jatkuvasti talouttaan. Neuvostoliitto ei uhkaa minkään kansan itsensä määräämisoikeutta, vaan on sen aina periaatteessa ja käytännössä pitänyt pyhänä. Mutta

Suomen porvaristo pelkää, että sen riistämä ja sortama talonpoika nähdessään Inkerin, Karjalan ja koko Neuvostoliiton talonpoikain hyvinvoinnin alituisesti kohoavan, loppujen lopuksi myös seuraa Venäjän talonpoikain esimerkkiä ja kukistaa herravallan hartioltaan. Sentähden valmistautuu fasisti-Suomi yhdessä suurten imperialististen maiden porvariston kanssa nylkemänsä talonpoikain voimilla tuhoamaan työläisten ja talonpoikain vallan Neuvostoliitosta, alistaakseen sielläkin talonpoikaiston jälleen pankkiherrain, tilanomistajain ja teollisuus-kapitalistien orjuuteen. Sentakia onkin viimeaikoina porvari- ja sosialifasistilehdistön neuvostovastainen yllytys ja parjaus yhä yltenyt. Täten valmistetaan Suomen työmiehelle ja talonpojalle yhä uusia sodan rasituksia ja kauheita kärsimyksiä.

7) Porvaristo ja sosialifasistit ovat kaikin keinoin kylväneet työtätekevien keskuuteen enakkoluuloja Neuvostoliittoa vastaan ja koettaneet salata sen suuria saavutuksia. Neuvostoliiton työtätekevä talonpoikaisto kukistettuaan liitossa työläisten kanssa kapitalistien ja maaporhujen vallan, otettuaan näiltä maat ja katkaistuaan kerralla velka- ja verokahleensa, nosta voimakkain ottein talouttaan, alituisesti taistellen suuria vaikeuksia vastaan ja yhteisvoimin työväen valtion avulla voitteen ne. Vapaaehtoisesti yhteisiin suurtalouksiin järjestyneinä ovat he neuvostovallan avulla saaneet käytettäväkseen uusiaikaisimman koneiston ja kohottavat maan tuotantokykyä tieteen kaikinpuolisen hyväksikäyttämisen avulla. Samana aikaan kun suomalaiselle talonpojalle saarnataan luontaistilaan palaamista, kun hänen täytyy luopua välttämättömästä karjastaan, koneistostaan, voimaperäisestä lannoituksesta ja karjanruokinasta, kun suomalaisella talonpojalla väikyy aina mielessä kotikonnun menetys ja hän kärsii suoranaista nälkää, kun hänen oikeuksia vaatiessaan poliisihurtat ovat pamputtamassa, samaan aikaan nousee neuvostovallan avulla ja suojassa sen talonpoikaiston elämä niin kulttuurisesti kuin taloudellisestikin. Suomen talonpoikaiston köyhimmmät kerrokset eivät enää usko porvariston ja sosialifasistien valhejuttuja Neuvostoliitosta.

Vihdoinkin on hätää kärsivän vähävaraisen talonpoikaiston tultava vakuutetuksi siitä, että pelastus ei tule minkään porvarillisen puolueen politiikan kautta; ei kokoomuksen, ei maalaisliiton eikä sosialidemokratian. Eivät auta hädässä olevaa talonpoikaa myöskään suurpohottojen johtamat pulaliikkeet eikä fasistinen hallitus ja eduskunta. Kaikissa maissa nyt jo joukotain liikehtiväin veljiensä esimerkkiä seuraten on Suomenkin työtätekevän talonpoikaiston jo aika ryhtyä omalla joukkovoimalla ottamaan itselleen oikeutta.

III. Talonpojan pelastuksen tie

1) Osa työtätekevistä talonpoikaistosta on jo käynyt itsenäisesti etsimään pelastusta hädästään alkaen puolustustaistelun rahavallan nylky- ja ryöstöpolitiikkaa vastaan. Pohjois-Suomessa (Varsinkin Nivalassa ja Muhoksella) on ollut varsin huomattavia työtätekeväin talonpoikain liikehtimisiä. Talonpojat ovat vaatineet korkojen alentamista, pakkohuutokappojen lopettamista, ansiotöiden järjestämistä kunnollisella palkalla, velkojen maksun lykkäystä, suuripalkkaisten virkaherrojen palkkain alentamista jne. Vaatimuksia ajessaan ovat he saaneet vastaansa koko fasistisen virkavallan ja porvarilliset puolueet sosialidemokraatteja myöten. Osa samoista talonpojista, joiden keskuudesta porvaristo v. 1918 pidetty hankki ne voimat, joilla se löi työväen vallankumouksen, tuntevat nyt porvariston poliisien pamput omassa selässään. Sen kautta heräävät ne näkemään todellisen vihollisensa. Tämä tietää vakavan murroskauden alkua työtätekevän talonpoikaiston vapautumisessa sitä pettävän ja ryöstävän porvariston alaisuudesta. Nivalan työtätekevät talonpojat, etsiessään pelastusta hädässään, saivat koko rahavallan fasistidiktatuurin kimppuunsa poliiseineen, herrasoikeuksineen ja yritettiinpä herraupseerien pakkokomennossa olevat työläis- ja talonpoikaissotilaatkin usuttaa talonpoikain kimppuun.

Nivalan talonpoikain liike päättyi tappioon, koska se jäi vain paikalliseksi, Nivalan seutuja käsittäväksi ja sitä eivät työläiset riittävällä tarmolla tukeneet eikä sen johdossa ollut kommunisteja. Porvariston onnistui tällä kertaa sosialifasistien ja maalaisliiton aktiivisella avulla kukistaa talonpoikain vastarinta. Mutta tosiasia on, että seuraamalla Nivalan työtätekevien talonpoikain esimerkkiä, kehittämällä liikkeensä laajemmaksi ja kommunistisen puolueen mobilisoinnin vallankumouksellisten työläisten riittävin tarmokkaalla tuella, voi työtätekevä talonpoika vapautua kapitalistisen riisto- ja ryöstöjärjestelmän kahleista.

2) Työväen ja pienviljelijäin voimakas yhteisrintama, joka murskaa pankki- ja teollisuusherrojen riistovallan ja pystyttää sen tilalle työväen ja talonpoikain tasavallan – se yksin voi kohottaa maaseudun raatajarahvaan inhimillisiin elämänoloihin. V. 1931 pidetty Suomen Kommunistisen Puolueen konferenssi hyväksyi erikoisen talonpoikain hätäpuolustusliikkeen ohjelman, jossa se asetti tehtäväkseen rientää kapitalismin kynsissä olevan hätääkärsivän maalaisköyhäläistön ja työtätekevän talonpoikaissäväestön avuksi, kehittämään ja järjestämään sekä kautta Suomen levittämään heidän hätäpuolustusliikettään. Suomen Kommunistinen Puolue on määritellyt talonpoikain päävaatimukset:

Lopetettava velkain ja verojen uloshaku, keskeytettävä pakkohuutokaupat, turvattava hä-

dässäolevain eläminen, jaettava syömä- ja siemenviljaa valtion, kuntain ja suuromistajain varastoista, hankittava puut ja rakennustarpeet, laidun ja kalavesi tarvitseville, luovutettava viljelysmaata ilman vuokraa tai muuta korvausta tukkiyhtiöiden ja muiden suurmaanomistajien maista. Työätekevään talonpoikain itsenäisen pulaliikkeen vaatimukset eivät ole kaikki näin pitkällemeneviä ja selviä, mutta puolueemme vilpittömästi kannattaa kaikkia työätekevään talonpoikain suurpääomaa vastaan tähdättyjä vaatimuksia, joilla pyritään heidän asemaansa helpottamaan tällä hetkellä, ja mobilisoi työväenjoukkoja tukemaan heidän taisteluun. Puolueemme on vakuutettu siitä, että työätekevä talonpoikaisto tulee lopuksi hyväksymään sen esittämän vapautuksen tien ainoana tienä ja yhdessä työväen kanssa käy tarmolla taisteluun tämän tien raivaamisen puolesta.

Hädässäolevain talonpoikain on entistä suuremmalla joukolla noustava puolustamaan oikeuksiaan. Alistuminen pakkovaltaan merkitsee ainaista hädän ja puutteen lisääntymistä. Työätekevään talonpoikain on joukolla heti ryhdyttävä taistelemaan seuraavien tunnusten puolesta:

Pulaan joutuneet pienviljelijät, jotka elävät kättensä työstä, on vapautettava veronmaksusta sekä velkain suorituksista pankeille ja koronkiskureille!

Työväen ja talonpoikain etujen puoltajat vankiloista vapaiksi!

Alas kansan vihollisten puolueet: kokoomus, ruotsalainen kansanpuolue, "edistys", maalaisliitto ja kapitalistien käyri, sosialidemokraattinen puolue!

Suojeluskunnat hajoitettava, päälliköt rangaistava, aseet luovutettava työväelle ja köyhälle talonpoikaisväelle!

Alas sotahallut herrat! Estettävä ne syöksemästä Suomen kansan syvät rivit rikolliseen sotaseikkailuun!

Työväen ja pienviljelijäin yhteisrintama voimakkaaksi! Suomesta on luotava työväen ja talonpoikain tasavalta!

PUOLUEEN ENSIVUOROISET TEHTÄVÄT TYÖSSÄ MAASEUDULLA

Puolueemme ei ole vielä läheskään kaikkialla voittanut jäsenissään ja laajoissa työväenjoukoissa ilmenevää ymmärtämättömyyttä talonpoikain keskuudessa tehtävän työn suhteen. Onpa suoraan vastahakoisuuttakin sitä kohtaan. Ei myöskään ole riittävästi tehty selväksi, että sekin osa köyhää talonpoikaistoa, joka kansalaissodassa taisteli porvariston puolella, on nyt oikealla työllä voitettavissa yhteiseen taisteluun herravaltaa vastaan. Puolueen yhteydet talonpoikaistoon ovat vielä heikot, vaikkakin siinä viime aikoina on jonkin verran edistytty. Maatyöväen nostattaminen taisteluun elinehtojensa ja oikeuksiensa puolesta ja sen järjestäminen työmme ensimmäiseksi tueksi maaseudulla on miltei tyystin laiminlyöty. Talonpojille ei ole selvästi osoitettu, mistä heidän hädänalainen asemansa johtuu, eikä paljastettu porvariston puolueiden ja sosialifasistien keinottelua talonpoikain hädällä. Nyt on jännitettävä kaikki voimat, että SKP:stä kehittyisi työväen ja talonpoikain vallankumouksellisen taisteluliiton todellinen johtaja. Asettaen v:n 1931 konferenssin tästä kysymyksestä tekemät päätökset vakavana velvoituksena puolueen kaikkien järjestöjen ja yksityisten jäsenten eteen, velvoittaa KK:n täysistunto ryhtymään seuraaviin toimenpiteisiin käänteen aikaansaamiseksi työssämme maaseudulla:

1) Suuresti tehostettava marxilais-leniniläistä aatteellista selvitystyötä puolueen maaseutyössä esiintyneiden opportunististen laiminlyöntien ja virheiden pojsuurimiseksi, talonpoikaiskysymyksen aliarvioimisen ja ymmärtämättömyyden sekä maatyöläisten huomiotta jättämisen viimeistenkin perujen hävittämiseksi. Puolueen jäsenten on viipymättä tutustuttava puolueen päätöksiin talonpoikain hätäpuolustusliikkeestä ja puolustusjärjestöissä käsiteltävä ne. Nämä päätökset on tehtävä tunnetuksi myös köyhien ja keskiarakkaiden talonpoikain laajoille joukoille, selvitettävä niitä paikallisilla ja muilla talonpojille tunnetuilla esimerkeillä, ja siten saatava nämä joukot ottamaan niissä esitetyt vaatimukset omiksi vaatimuksikseen. Puoluejärjestöjen ja puoluejäsenten on näiden päätösten pohjalla aina toimittava huomioon ottaen paikalliset olot, hätätilanteen ja talonpoikain hätäpuolustusliikkeen kehitystason.

2) Paljastettava porvariston ja sosialifasistien valheelliset puheet maatalouden pulan lieventämisestä. Osoitettava, miten nuo herrat ovat käytännössä tukeneet suurpankkien riistopolitiikkaa ja maaseudun rikkaimpia kerroksia. Paljastettava niin sanottu pulalainsäädäntö, jonka tarkoituksena ei ollenkaan ole vähävaraisemman talonpoikaiston auttaminen, vaan päinvastoin yhä uusien rasituskien säilyttäminen sen kannettavaksi. Raatajarahvaalta kiskotujen varojen jakelaminen valtion ja kuntain kassoista eri riistäjäryhmille on paljastettava ja vaadittava näiden varojen jakamista hädässä oleville maatyöläisille ja köyhille talonpojille.

3) Paljastettava konkreettisesti ne muodot, joiden kautta pankki- ja teollisuusherrat talonpoikia riistävät (talonpoikain riistäminen heidän myydessään tuotteitaan, ostaessaan tavaraa, koronkiskonnan, verojen ja tullien kautta, talonpojan riistäminen palkkatyöläisenä).

4) Päättävästi puolustettava köyhien ja keskitalonpoikain keskuudesta nousseita, suurpää-

omaa vastaan suuntautuvia vaatimuksia, joilla he pyrkivät helpottamaan asemaansa tällä hetkellä, vaikka ne olisivatkin puolinaisia eivätkä sellaisinaan heille todellista apua hädässään tuokaan. Nämä joukkojen omat vaatimukset lähtökohtana, niitä kehittäen ja syventäen nostatettava joukkoliikkeitä pakkohuutokauppojen ja muiden ryöstöjen estämiseksi, ja saatava työväestö tässä talonpoikia tukemaan. Välttämättä kehitettävä taistelua koronkiskomista vastaan, tehtävä tunnetuksi puolueemme tunnus velkojen ja korkojen sekä verojen maksamatta jättämisestä. Selvitettävä, että tuloksiin tässä taistelussa voivat talonpojat päästä vain joukkovoimalla. Kun fasistikomento käyttää väkivaltaa hätäpuolustusliikettä vastaan, on talonpojille saatava selväksi, että nyt on pantava kova kova vastaan. Kun talonpoikaistaisteilijoita vangitaan, on joukolla vaadittava nämä heti vapautettavaksi. Taistelussa pakkohuutokauppoja vastaan on talonpoikaistolle kirrkaasti selvitettävä, että vallankumouksellinen työväki ei suinkaan kannata maiden ottamista pois työtekevältä talonpoikaistolta, vaan päinvastoin tukee heidän tämänpäiväistä taisteluaan kontujensa ja irtaimistojensa puolesta, työväen noustua valtaan annetaan maattomille, maanälkää kärsivälle maalaisköyhälistölle sekä vähämaisille talonpojille suurtilallisten (kartanot, hovit), tukkiyhtiöiden ja pappiloiden maat sekä irtaimisto lunastuksesta. (Sielläkin, missä ei ole talonpoikain omaisuuden välitön ryöstö kysymyksessä, on talonpoikaistoa nostettava taisteluun velka-, korko- ja veroriistoa vastaan ja vaadittava järjestettäväksi ansiotöitä maatyöläisille ja köyhemmälle talonpoikaissäälle.

5) Maatyöläisten ja hädässä olevain talonpoikain joukkokokousten huolellinen ennakkovalmistelu on niiden onnistumisen tärkeä ehto. Tulokseksi näistä kokouksista on pyrittävä saamaan konkreettisia toimenpiteitä, vaikkapa pieniäkin. Kokouksien valitsemia erikoisia hätäkomiteoita on puolueen kaikin puolin avustettava ja ohjattava. Maaseudun erilaisissa järjestöissä (maalaisliitto, sos. dem. pienviljelijäin liitto, erilaiset osuuskunnat jne.) on työtätekevä rahvas pyrittävä irrottamaan sen etuja vastustavan johdon vaikutuksesta ja saamaan se itsenäiseen talonpoikaissäilikkeseen. Suurporvariston asiameisten, maalaisliiton pomojen, sosdemien ja lapualaisten toimesta järjestämissä pulakokouksissa on kohotettava työtätekevän talonpoikaiston vaatimukset esille ja paljastettava niiden herrojen talonpoikaa pettävä politiikka.

6) Maatyöväen keskuudessa tehtävä voimaperäistä työtä heidän järjestämisekseen taisteluun työ- ja elinehtojensa korjaamiseksi. Vahvistettava puolueen järjestöä maaseudulla vetäen siihen entistä enemmän parhaita taistelijoita maa- ja metsätyöläisten keskuudesta. Samoin saatava alulle maatyöläisten ammatillinen toiminta.

7) Voimistutettava työtä ruotsinkielisen maatyöväestön ja talonpoikaiston keskuudessa, puolustaan heidän kansallisia vaatimuksiaan ja heidän taisteluuaan Suomen porvarien aitosuomalaisista kansallista sortoa vastaan. Samalla on voimakkaasti paljastettava porvariston suuruomalaisen ”ryssä”-vihan lietsonnan tarkoitukset: talonpoikain huomion kiinnittäminen pois omasta hädästään ja sodan valmistaminen Neuvostoliittoa vastaan. Neuvostoliiton sosialistisen rakennustyön saavutusten selvitystyötä on kaikin puolin voimistutettava. Suojeluskunnissa olevaa pientalonpoikaissäikeä on kehotettava niistä eroamaan, mutta mikäli mahdollista säilyttämään asen itsellään. Porvariston ja sosialifasistien harjoittamaa työtätekevältä kansalta ryöstettyjen miljoonain tuhlausta sotavarusteluihin, suojeluskunnille ja virkavalan suuriin palkkoihin on jyrkästi vastustettava ja nostatettava talonpojat taisteluun porvariston sotapolitiikkaa vastaan.

8) Oikealla bolshevistikalla joukkotyöllä voitettava jällellejäneisyysytemme työssä maaseudun työläisten ja työtätekevien talonpoikain keskuudessa. Jännitettävä kaikki puolueen voimat työväen ja työtätekeväin talonpoikain yhteisen taistelun kehittämiseen ja voittoon viemiseen.

Lähde: SKP:n päätöksiä I, s. 397–407; SKP maanalaisuuden kaudella. Vuosikirja X 1954, s. 129–140.

Lähdeviitteet

JOHDANTO

- ¹ Liikkeiden esittely perustuu seuraaviin tutkimuksiin: Hyvämäki 1964, s. 151, 158–166; Rintala 1965; Enävaara 1966; Nygård 1970, s. 262–278; Santonen 1971, s. 123–124, 276–291; Helander – Toivonen 1971, s. 45–59; Kangas 1973, s. 27–38; Alapuro 1973, s. 40–45; Oittinen 1975; Kalela 1976, s. 105–124; Lackman 1976; Lackman 1977; Lackman 1978, s. 229–240; Nygård 1979, s. 130–143; Kuusterä 1979; Lackman 1980; Alapuro 1980, s. 85–86; Siltala 1980; Lackman 1981, s. 36–65; Lackman 1981a, s. 487–513; Zetterberg 1981, s. 326–365; Lackman 1982a; Siltala 1982; Nygård 1982, s. 77–107; Siltala 1984, s. 16–33.
- ² Esim. Nygård 1979, s. 77; Nygård 1982, s. 94–100.
- ³ Tällaisista ulkomaalaisista ”lainoista” saa kuvan esim. vuoden 1933 eduskuntavaalien tuloksista. Kyseisissä vaaleissa oli nimittäin useita uusia poliittisia liikkeitä ja puolueita mukana: Suomalaisen työn puolue, kansanpuolue, johansonilaiset, läheniemeläiset ja pulamiehet. Kaikki uudet liikkeet eivät osallistuneet kuitenkaan itsenäisinä vaaleihin. Ks. SVT XXIX A:17, s. 26–27; EK:n pääös. til. kats. N:o 10/1932 (oik. Tilannekatsaus N:o 10. Etsivä Keskuspoliisi laatinut lokakuulta 1932–—. – Myöhemmin viitattaessa EK:n tilannekatsauksiin käytetään samanaista lyhentämistä. OLKA K. D. 6 114/47–32; EK:n pääös. til. kats. N:o 11/1932. OLKA K. D. 6 124/48–32; EK:n pääös. til. kats. N:o 12/1932. OLKA K. D. 6 7/1932–33; EK:n pääös. til. kats. N:o 1/1933. OLKA K. D. 6 (diarionumero puuttuu). Kaikki OLHA. Ks. myös Vuorimaa 1967, s. 230.
- ⁴ Lackman 1976, s. 24–32; Lackman 1977a; Lackman 1977b, s. 270–289.
- ⁵ Ks. esim. Heberle 1951, s. 6–11; Helander – Toivonen 1971, s. 10–11; vrt. Szczepanski 1970, s. 464–470.
- ⁶ Vrt. Wiles 1969, s. 166–178; Worsley 1969, s. 212–219; Minogue 1969, s. 204–208; Stewart 1969, s. 183–194; Helander 1971, s. 12–21.
- ⁷ Heberle 1951, s. 226–228; Moore 1966, s. 448–451; Worsley 1969, s. 241; Wiles 1969, s. 169; Helander 1971, s. 20; Alapuro 1973, s. 23–44.
- ⁸ Esim. Heberle 1951, s. 222–237; Moore 1966, s. 448–451; Alapuro 1973, passim.
- ⁹ Vain joissakin esityksissä on viitattu mahdollisuuteen, että populistisluonteisilla talonpoikaisliikkeillä saattaisi olla eräissä tapauksissa kytkeviä myös vasemmostoradikaaleihin ja kommunisteihin (ks. Esim. Ionescu 1969, s. 116–117; Helander 1971, s. 17, 20).
- ¹⁰ Jackson 1966.
- ¹¹ Liening 1965. Ks. marxilaisen historiankirjoituksen kiinnostuksesta aiheeseen myös Mammach 1960; Kasper 1968.
- ¹² Mainittakoon tässä yhteydessä vain tunnetuimmat teokset, joiden lisäksi on olemassa tukku suomalaista kommunismia käsitteleviä artikkeleita: Nousiainen 1956; Hakalehto 1966; Hodgson 1967; Upton 1970; Hodgson 1974; Hodgson 1975; Björne 1977; Virtanen 1980.
- ¹³ Laajimmin SKP:n suhdetta talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin on käsitelty seuraavissa akateemisissa tutkimuksissa: Lackman 1977; Lackman 1978, s. 229–240; Lackman 1980; Lackman 1981, s. 36–65. – Edellisten lisäksi aihetta on sivuttu seuraavissa esityksissä: Hakalehto 1966, s. 26, 56, 67–69, 82, 138, 182–183; Hodgson 1967, s. 122; Upton 1970, s. 78, 85–86, 116–117; Santonen 1971, s. 123–127, 259; Kangas 1973, s. 23–27 ja passim. – Aihepiiriä käsittelevistä journalistisista teoksista mainittakoon erityisesti Leino 1973, s. 27–40, 43–45, 49. – Puoluehistorioitsijoista on aihetta käsitellyt laajimmin Antti Hyvönen (1948, s. 44–48; 1954, s. 95–100; 1968, s. 297–299 ja passim; 1971 s. 11–12 ja passim; 1979, s. 473–475 ja 480).
- ¹⁴ Santonen 1971. Ks. myös Lackman 1980, s. 103–108.
- ¹⁵ Esim. Hakalehto 1966, s. 1–4; Jackson 1966, s. vii–ix, 311–320; Josephson 1976, s. 24–26; Hirdman 1974, s. 16–20. – Jackson kirjoittaa: ”To study the Communist International one must be both archivist and detective. The methods of research probably have more in common with those used in the study of the early Middle Ages than of modern political history, because, like the medieval scholar, the historian of the Comintern has to rely heavily on internal evidence and scant bits and pieces of external evidence, which can be brought together only by deduction, imagination, and even intuition. As a result, the end product is unquestionably more a work of art than a scientific accomplishment.” (Jackson 1966, s. vii). – Edelliseen on syytä todeta, että vaikka kommunismin

- tutkijoiden lähdetilanne saattaakin olla joskus yhtä vaikea kuin keskiajan tutkijoilla, ja vaikka keskiajan tutkijan ehkä sallitaankin jossakin määrin käyttää hypoteesimaisia tulkintoja ja intuitiota, ei kommunismin tutkija voi koskaan mennä yhtä pitkälle. Lähihistoriassa ei yleensä voida esittää ”vapaita teorioita”, koska tutkijoihin kohdistuva paine vaatii heitä dokumentoimaan väitteensä hyvin.
- 15a Tässä työssä on jouduttu käyttämään jossakin määrin samantapaista aineistoa kuin muutamissa muissa lähihistorian radikaaleja konspiraatiivisia liikkeitä käsittelevissä tutkimuksissa (vrt. Siltala 1980; 1982; 1984; Ahti 1983; Kujala 1981).
- 16 Ks. esim. Hakalehdon (1966), Hodgsonin (1967) ja Uptonin (1970) käyttämiä aineistoja. Vain muutamat puoluehistorioitsijat ovat saaneet SKP:n toimintaan liittyvää aineistoa Neuvostoliitosta. SKP:n KK:n arkisto on Moskovassa Marxismi-leninismi Instituutin Keskusarkistossa olevan Kominternin arkiston yhteydessä (ks. esim. Hyvönen 1968; 1971; Linsiö 1978). – Anoin 15. 8. 1983 lähettämälläni kirjeellä SKP:n keskuskomitealta tutkimuslupaa kyseiseen Moskovassa olevaan aineistoon, mutta pyyntööni ei suostuttu. Päätöksestä ilmoitti Erkki Rautee 16. 9. 1983.
- 17 Olen saanut tätä aineistoa Antti Hyvöselältä, joka on jäljentänyt SKP:n KK:n arkiston mikrofilmeistä SKP:n puoluekokouksien, -konferenssien ja KK:n istuntojen pöytäkirjoja sekä alustuksia itselleen. Kiitän Hyvöstä tästä aineistosta. Missä määrin Hyvönen on suorittanut tietoista valintaa omia tarpeitaan varten, sitä on vaikea sanoa. Tämän aineiston kohdalla on ko. asiakirjojen jälkeen viitteessä merkintä Hyvösen aineisto.
- 18 SKP:n päätöksiä I. – Kokoelman esipuheen laatija ja kokoelman toimittaja Jukka Lehtosaari kirjoittaa sen sisällöstä: ”Kokoelmasta on kuitenkin jätetty pois eräitä organisaatorisia toimenpiteitä koskevia päätöksiä, joilla ei ole suurempaa mielenkiintoa tai muuten eivät vielä sovi julkaistavaksi.” (Lehtosaari 1935, s. V). Ks. myös Pentti Ren vallin selitystä tällaisten julkisuuteen saatettujen ja yleisölle tarkoitettujen pöytäkirjakokoelmien luonteesta (Renvall 1965, s. 210–211).
- 19 Ks. esim. Hyvönen 1948; SKP 40 vuotta; Kipinästä tuli syttyi (useita eri kirjoittajia); Hyvönen 1968; Hyvönen 1971. Vrt. esim. Wegeliuksen teokset (1926; 1927; 1934; 1934a) ja muu yleisesti tunnettu ”vapaussotakirjallisuus”.
- 20 Ks. viite 58 ja siinä mainitut lähteet.
- 20a Vrt. Ylikangas 1976, s. 8; Ylikangas 1978, s. 318–319.
- 21 Ensinnäkään EK-VALPO:n aineisto ei ole vapaasti tutkijoiden käytettävissä, vaan sitä haluavan on laadittava asiasta anomus Opetusministeriölle (aiemmin Sisäasiainministeriölle), joka sitten myöntää tai kieltää luvan VA:ssa olevaan arkistoon. Kun aineisto oli vielä Suojelupoliisin hallussa, tekijä suoritti tätä tutkimusta varten suurimman osan lähde-tutkimuksista. Koska EK-VALPO:n aineistoa ei ollut arkistoiu modernin arkistoperiaatteen mukaisesti, vaan se oli asia- ja henkilömapeittain (amp ja hmp), oli tutkijan tyydyttävä tuuriinsa luottaen suorittamaan eräänlaista hakuammuntaa. Koskaan ei ollut täysin varma, oliko tullut pyytäneeksi käyttöönsä juuri oikeat mapit. Myöhemmin tekijällä on kyllä ollut VA:ssa mahdollisuus paikkailla arkistotutkimuksia. Eräs käyttännön vaikeus on ollut se, ettei aineistosta saa ottaa mekaanisia jäljenteitä, vaan siitä saa tehdä ainoastaan muistiinpanoja. Hankaluuksia on aiheuttanut Helsingin ulkopuoliselle tutkijalle myös se, että aineiston kohdalla noudatetaan kovin Helsinki-keskeistä käytäntöä. Aineistoonhan voi tutustua vain VA:ssa, eikä sitä lähetetä mihinkään maakunta-arkistoon, vaikka ne ovat VA:n tapaan samaa arkistolaitosta.
- 22 EK-VALPO informoi Sisäasiainministeriötä kuukausittain maan poliittisesta tilanteesta ja erityisesti juuri kommunistien toiminnasta. Sisäasiainministeriön arkistossa on EK-VALPO:n SisM:lle lähettämiä kuulustelupöytäkirjoja (kptk.), kommunisteilta takavarikoituja asiakirjoja tai niiden jäljennöksiä, EK-VALPO:n pääosaston tilannekatsauksia, joita annettiin kuukausittain, ja EK-VALPO:n tiedonantoja, jotka sisältävät useimmiten jonkun kommunisteilta takavarikoidun asiakirjan jäljennöksen tai joskus myös jonkin EK-VALPO:n laatiman muistion jostakin kysymyksestä. 1930-luvun alkupuolella EK-VALPO:n tilannekatsauksien ja tiedonantojen määrä väheni. Niitä on kyllä diaarioiden mukaan saapunut runsaasti SisM:lle, mutta useimmiten on niin, ettei ko. asiakirjaa löydykään arkistosta, vaikka se diaarion mukaan pitäisi olla siellä. Tämä viittaa vahvasti siihen, että asiakirjoja olisi hävitetty, joko heti tai myöhemmin tai niitä olisi siirretty esim. kulloinkin istuneen ministerin omiin papereihin.
- 23 Tällöin aineisto on oikeusaktien yhteydessä. KKO:n arkisto on nykyään tutkimusajan osalta kokonaan VA:ssa.
- 24 Aineistoa on mm. joidenkin ministerien yksityisarkistoissa (ks. esim. Korhonen 1966, passim; Suomi 1973, passim; Rislakki 1982, passim; Siltala 1982, passim).
- 25 Hovioikeuksien arkistoissa aineistoa on erit. oikeusaktien yhteydessä, mutta muissakin yhteyksissä. Vaasan hovioikeuden arkisto (VHO) on Vaasan maakunta-arkistossa (VMA), Turun hovioikeuden arkisto (THO) Turun maakunta-arkistossa (TMA) ja Viipurin hovioi-

keuden arkisto (ViHO) vuosilta 1928–1936 Itä-Suomen hovioikeudessa (I-SHO) Kuopiossa. Muu osa siitä jäi aikanaan Viipuriin. Oikeusakteista on hovioikeuksien arkistoissa yleensä hyvät diaarit, joiden avulla aktit löytyvät.

²⁶ Lääninhallitusten arkistoissa on etupäässä EK-VALPO:n pääosaston tilannekatsauksia, tiedonantoja, sanomalehtikatsauksia sekä alaosastojen tilannekatsauksia sen mukaan, mistä läänistä on kysymys. Samassa läänissä saattoi nimittäin olla useampia alaosastoja. Koska pääosaston tilannekatsaus oli yhteenvedo alaosastojen tilannekatsauksista sekä pääosaston muuta kautta saamista tiedoista, en ole lähtenyt työn ekonomian vuoksi tutustumaan juuri muiden kuin Oulun läänin (Lappikin kuului Oulun läänin vuoden 1938 alkuun saakka) alueella toimineiden alaosastojen ja edustustojen tilannekatsauksiin ym. aineistoon. Ne ovat Oulun lääninhallituksen (Oulun lääninkanslian, OLKA) arkistossa. Siellä on EK:n pääosaston tilannekatsauksien, sanomalehtikatsauksien ja tiedonantojen lisäksi myös EK:n Oulun alaosaston, Kemlin alaosaston, Kajaanin alaosaston, Rovaniemen alaosaston ja Tornion edustuksen tilannekatsauksia kuukausittain. Oulun lääninhallituksen arkisto on vuoteen 1930 saakka Oulun maakunta-arkistossa (OMA:ssa) ja siitä eteenpäin Oulun lääninhallituksessa (OLHA:ssa). Mainittakoon, että myös OLHA:ssa oleva EK-VALPO:n aineisto on hyvin vähäistä vuoden 1933 jälkeen.

^{26a} Esim. Prop. I (YI.) / Prop. os. / PM. Saap. sal. kirjelmät 1939–40. SArk. Perus 3132/29.

²⁷ Ks. esim. Aitamurto 1978; Sormunen 1978. Ks. myös Hiitonen 1953, passim; Wahlbäck 1967, s. 95–96; Soikkanen 1984, s. 365.

²⁸ EK:n synnystä ja tehtävistä esim. Raekallio 1943, s. 9–13; Hiitonen 1953, passim; Björne 1977, s. 23–25, 344–347; Varjo 1980, s. 39–42; Rislakki 1982, s. 39–87.

²⁹ Tiedustelutoiminta, siinä käytetty tekniikka ja saavutetut tulokset käyvät selville EK-VALPO:n tilannekatsauksen lisäksi varsinkin henkilömapeista, sillä niihin sisältyy hyvin usein tiedottajilta tullutta informaatiota (ns. ilmoituksia). Tiedottajina toimi usein sellaisia puolueen jäseniä, jotka olivat jouduttuaan kiinni muuttaneet vakaamustaan tai ryhtyneet oman nahkansa pelastamiseksi yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Tiedottajat käyttivät peitenimiä (esim. ”Siikanen”, ”Urmas Uimonen”, ”Matti Järvelä” jne.). Poliisi saattoi soluttaa SKP:n organisaatioon jo alunalkaenkin palkkalistoillaan työskenteleviä henkilöitä vakoojiksi. Erään tiedon mukaan EK:lla oli oma mies jokaisilla SKP:n järjestämillä Lenin-kursseilla Neuvostoliitossa. Ainakin niistä saatiin ”vasikoiden” avulla runsaasti tietoja. Joskus tiedottajaksi saattoi ryhtyä oikeita tekijämiehiä.

Tunnetuin tiedossa oleva kommunisti, joka avusti EK:ta oli vuonna 1927 pidetty SKP:n yleisorganisaattori Jalmari Rasi. Korvaukseksi palveluistaan Rasi sai tavallista lyhyemmän tuomion, väärän passin (Johan Valter Rissanen) ja matkarahat itselleen sekä perheelleen Australiaan, jossa hän kuitenkin kohta kuoli. Rasin kertomus kulkee EK-VALPO:n arkistossa nimellä ”Siikasen kertomus” tai nimellä ”Suomen byroon asiakirja 808”. Kyseistä kertomusta, joka käsittää noin 270 folioliuskaa, levitettiin melkein päikkäille viranomaisille, jotka olivat kommunistien seuraamisen kanssa jotenkin tekemisissä (esim. Yleisesikunta, suojeluskunnat, Sisäasiainministeriö jne.). Se puhuu EK:n Rasin tiedoille antamasta merkityksestä. Vaikka kertomuksessa oli luonnollisesti virheitäkin, on siihen päällisin puolin suhtauduttava vakavasti, sillä Rasi oli SKP:ssä hyvällä näköalapaikalla. Aluksi hän toimi nuorisoliikkeessä, kävi sitten Neuvostoliitossa Lännen vähemmistökansallisuksien kommunistista yliopistoa (LVKY:tä) jonkin aikaa ja siirtyi lopulta Suomen vuodenvaihteessa 1923/1924. Hän toimi piiriorganisaattorina Oulun, Vaasan ja Kuopion piirissä ja siirtyi sen jälkeen Helsinkiin SB:n palvelukseen ns. yleisorganisaattoriksi. Siinä toimessa hänen tuli olla vähän joka asiasta selvillä, mikä olikin mahdollista, koska hän oli säännöllisesti piireihin ja SB:hen yhteydessä. Vuosina 1925 ja 1927 Rasi kävi Neuvostoliitossa SKP:n salaisissa kokouksissa ja sai siten tietoa puolueen suunnitelmista ja toiminnasta sitäkin kautta. Rasin kertomuksen kohdalla on otettava huomioon myös se, ettei hänen tarvinnut turvautua ”paljastustensa” aikana enää hätävalheisiin, vaan hän saattoi kertoa sen, minkä tiesi ja muisti (ks. Siikasen kertomus 27.–31. 12. 1927. EK-VALPO amp III A 3; Jalmari Rasia koskevia papereita. EK-VALPO hmp 669; Lackman 1982, s. 204–216).

Toinen tunnettu EK:n avustaja oli SKP:n instruktori Tauno Heikki Taivainen (”Urmas Uimonen”), joka oli avustajana ainakin vuosina 1936–1938. Hän oli tekemisissä mm. tässä tutkimuksessa esille tulevan Muhoksen pulaliikkeen taustahenkilöiden kanssa (ks. ilmoitus N:o 28/36, ilmoitus N:o 164/36, matkakertomus 23. 4. 1936, lyhennysote ajalla 29. 4.–4. 5. 1936 tiedottaja ”Urmas Uimosen” kertomasta. Kaikki EK-VALPO hmp 788a; Ilmoitus N:o 2703/28. 12. 1937, ilmoitus N:o 2731/31. 12. 1937, ilmoitus N:o 455/28. 2. 1938. Kaikki EK-VALPO hmp 2533b).

EK-VALPO:n tekniikasta ja toiminnasta, ”vasikoiden” hankinnasta ja yhteistyökumppaneista ovat tekijälle kertoneet lisäksi aikanaan EK-VALPO:n palveluksessa olleet henkilöt (esim. Freedy Kekäläinen tekijälle 14. 12. 1979; Freedy Kekäläisen puhelinhaastattelu

12. 11. 1980; Aimo Kivipuro tekijälle 14. 12. 1980; Alvar Soinin haastattelut 10. 11. 1980, 14. 2. 1980, 21. 6. 1984).
- 30 Varjo 1980, s. 41; Rislakki 1982, s. 44 ja passim.
- 31 Ks. esim. Korhonen 1966, s. 158–159 ja passim.
- 32 Jaakko Paavola (1967, s. 13–14) on selvittänyt laajasti oikeusaktien problematiikkaa historiantutkimuksen kannalta. Ks. myös Hyvämäki 1966, s. 337–345; Hyvämäki 1971, passim; Nygård 1970, s. 265–266; Björne 1977, s. 362–367; Jussila 1979, passim; Lackman 1980, passim; Siltala 1980, passim; Siltala 1982, passim.
- 33 Björne 1977, s. 361–376; Lackman 1982, s. 205–215; Rislakki 1982, s. 73 ja passim. – Hakalehto (1966, s. 2–3) on hylännyt kuulustelupöytäkirjat ja yleensäkin oikeusaktit sillä perusteella, että kommunisteilla oli hänen mukaansa ”ehdottoman sitovat ohjeet” siitä, miten kuulusteluissa ja oikeudessa oli toimittava. Tämä on kyllä sinänsä totta (ks. esim. SKP:n päätöksiä I, s. 39, 194, 247, 329–330, 464–465), ryhtyipä SKP ankkariin toimiinkin ”vasikoita” vastaan (ks. esim. Lackman 1982, s. 205 ja siinä viite 5), mutta se ei estänyt kuitenkaan provokaattorien olemassaoloa. Hakalehdon menettelykohdalla on ristiriitaista mm. se, että hän on hyväksynyt lähteikseen kuitenkin EK-VALPO:n hmp:t ja amp:t, joihin sisältyy runsaasti kuulusteluissa saatuja tietoja. Esim. Rasin em. laajaa kertomusta Hakalehto on käyttänyt monissa kohdin lähteenään.
- 34 Se tapa, jota Hakalehto (ks. 1966, passim) käyttää viitatessaan EK-VALPO:n aineistoon ja Paavola (1967, passim) oikeusakteihin, ei mielestäni ole täysin oikea, sillä kumpikaan ei eritele lähteitä viiteissä. Erityisesti juuri Hakalehdon tutkimuksessa tämä on harhaanjohtavaa. Lukija voi saada sen kuvan, että hänen kantansa perustuu vain EK:n tiedustelutietoihin, vaikka päätelmät onkin saatettu perustaa EK-VALPO:n aineistossa oleviin SKP:n asiakirjoihin tai niiden jäljennöksiin. Myös Suuronen (1971, s. 26, 28, 30 ja passim) on merkinnyt lähteensä puutteellisesti. Näin tehtäessä viite ei pääse muodostamaan lukijalle oikeata kuvaa siitä, mikä todistusvoima sillä kulloinkin on.
- 35 Asianlaista on tässä käsiteltävien Karjalan talonpoikien liikkeen ja siitä syntyneiden talonpoikauskansan puolueen ja maanviljelijäin puolueen, Pohjanmaan katoliikkeen, Suomen pienviljelijäin puolueen/pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueen, Muhoksen pulalikkeen ja Kalajokilaakson pulalikkeen/kansanpuolueen ja eräiden muidenkin liikkeiden arkistojen kohdalla niin.

Karjalan talonpoikien liikkeen ja siitä syntyneiden pienpuolueiden arkistoista ei ole tietoa. Pohjanmaan katoliikkeen arkisto joutui vuonna 1930 suurimmaksi osaksi EK:n haltuun (ks. EK:n kptk. 27/1930. VHO 59 v. 1930. VMA; Heikki Mäkeläisen kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA), mutta valitettavasti sitä ei ole löytynyt EK-VALPO:n arkistosta. Osa katoliikkeen papereista jäi kätkeytyneeksi Oulun työväentalon ullakolle, missä ne ilmeisesti paloivat talvisodan pommituksissa (Toivo I. Sormusen haastattelu 29. 6. 1977). Vastaavasti Suomen pienviljelijäin puolueen/ pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueen arkisto on teillä tietymättömillä. Ilmeisesti sekin on tuhoutunut (Aili Yliruusin tiedonanto tekijälle 12. 2. 1979; Heikki Marttilan haastattelu 15. 4. 1976; Laakman 1976, s. 22; Santonen 1971, s. 277). Uutta tietoa pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueen osalta on tuonut Eino Yliruusin muistelmakäsikirjoitus, joka on Tauno Yliruusin hallussa.

Muhoksen pulalikkeen papereista osa joutui niin ikään EK:lle, osa jäi liikkeessä mukana olleiden haltuun ja tuhoutui myöhemmin (Väinö Mustosen haastattelu 31. 5. 1976; Eino Aitamurron haastattelu 17. 4. 1976; Laura Nurkkalan haastattelu 1. 7. 1976). Säilyneet paperit ovat EK-VALPO:n amp:ssa XXV I sekä aktissa KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA. Kalajokilaakson pulalikkeen/ kansanpuolueen papereista on osa säilynyt kirjailija Lempi Linnan hallussa (ks. Linna 1975, s. 7; Lempi Linnan tiedonanto tekijälle 7. 6. 1976). Papereita on vuosilta 1931–1932 säilynyt otteina tai alkuperäisinä myös Nivalan pulakapinan tutkintapöytäkirjojen yhteydessä (ks. Nivalan kapinan tutk. ptk. Jyväskylän maakunta-arkisto – JMA; sama. Keskusrikospoliisin Oulun läänin osaston arkisto – KRPOLA). Myös EK keräsi runsaasti Kalajokilaakson pulalikeittä koskevaa aineistoa (amp XXV I, amp XXX F 4). Kalajokilaakson liikeittä ja Nivalan pulakapinaa koskevaa perimätietoa on kerätty runsaasti keskustan ja maaseudun arkistoon (KMA:aan).

Muita pulalikeittä – Loimaan liikeittä, vararikkolikeittä ja maakuntain liikeittä – koskevaa aineistoa on säilynyt Loimaan liikkeen arkiston yhteydessä. Arkisto on ollut liikkeen sihteerin Matti Pesolan hallussa, joka on tehnyt palveluksen tutkimukselle säilyttämällä aineiston. Arkistoon kuuluu mm. Pesolan laatimat muistelukset pula-ajan ilmiöistä. Myös ne ovat tärkeä lähde näiden liikkeiden kohdalla. Loimaan liikkeen arkisto on deponoitu Turun yliopiston historian laitokselle (TYHL). Rintamaiden pulalikeiksiin liittyvää aineistoa on myös Yrjö ja Hilma Jahnssonin arkistossa (VA).

Mainittakoon tässä yhteydessä, että maaherra E. Y. Pehkosen laaja arkisto, josta olisi voinut olla työlle jossakin suhteessa apua, tuhoutui sodan päätyttyä (ylitarkastaja Samuli Onnelan tiedonanto tekijälle 20. 12. 1979). Sen sijaan tekijän ei ole onnistunut saada

- pyynnöstään huolimatta presidentti Kyösti Kallion arkiston käyttöluvaa. Kyseisessä arkistossa olisi tiettävästi ollut jonkin verran pula-aikaan liittyvää aineistoa.
- 36 ks. Enävaara 1966; Nygård 1970; Santonen 1971; Helander – Tuovonen 1971; Kangas 1973; Oittinen 1975; Lackman 1976; Lackman 1977; Lackman 1978; Kuusterä 1979; Lackman 1980; Siltala 1980 ja 1982.
- 37 Esim. Siikasen kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979; SKP:n taistelujen tiellä 1948, s. 254–255; Tuomine 1958, s. 230–237; Kivi 1975, s. 45.
- 38 Yrjö Jääskelä oli mm. SKP:n Oulun piirin organisaattorina vuosina 1928–1930, 1935–1937 (ks. Yrjö Jääskelän kptk. VHO 967 v. 1930. VMA; sama. EK-VALPO hmp 1531; SKP:n taistelujen tiellä 1948, s. 254; Jääskelä 1978, s. 146, 152 ja 164–165).
- 39 Esim. Rasila 1977, s. 10.
- 40 Mitä tahtoo Suomalainen Kommunistinen Puolue? s. 3–47; SKP:n päätöksiä I, s. 3–19, 31; Hakalehto 1966, s. 14–17; Hodgson 1967, s. 81–120; Hyvönen 1968, s. 29–54; Upton 1970, s. 19–21; Polvinen 1971, s. 68–69; Haataja – Hentilä – Kalela – Turtola 1976, s. 142; Salomaa 1966, s. 281–283.
- 41 Kominternista esim. Seton – Watson 1953, s. 68–77 ja passim; Nollau 1961, s. 37–68; Hulse 1964, passim; McKenzie 1966, s. 3–50; Kommunistinen Internationaali, s. 19–57. – Komintern määritteli tavoitteensa seuraavasti: ”Kommunistinen Internationale ottaa päämääräkseen: taistella kaikilla keinoilla, myöskin ase kädessä, kansainvälisen porvariston kukistamiseksi ja kansainvälisen neuvostovalan luomiseksi – – –.” Järjestöön liittymisen ehtoista todettiin: ”Kaikki Kommunistisen Internationale kongressin samoin kuin sen toimeenpanevan komiteankin päätökset ovat sitovia kaikkiin puolueisiin nähden, jotka kuuluvat Kolmanteen Internationaleen” (KI II, s. 3–10, 21–29, 36–42). – SKP:n liittymisestä järjestöön: SKP:n päätöksiä I, s. 31; Hakalehto 1966, s. 16–17; Hakalehto 1967, s. 598–601; Hodgson 1967, s. 87–88; Hyvönen 1968, s. 99–100; Upton 1970, s. 30–31. – Kominterniin liittyneitä puolueita kutsuttiin ”Kominternin osastoiksi”.
- 42 Esim. Korhonen 1966, passim; Korhonen 1971, passim; Vrt. Kujala 1983, s. 57–78.
- 43 Korhonen 1966, s. 37–40, 84–87, 157–159, 161; Upton 1970, s. 30–31; Korhonen 1971, s. 23 ja passim.
- 44 Hakalehto 1966, s. 18–24; Hyvönen 1968, passim; Upton 1970, passim.
- 45 Hakalehto 1966, s. 18–27 ja passim; Hyvönen 1968, passim; Upton 1970, passim.
- 46 Tauno H. Taivaisen kptk. 29. 11. 1938 – 26. 1. 1939. EK-VALPO hmp 2533; Hakalehto 1966, s. 18–27 ja passim; Upton 1970, s. 26–30; Hyvönen 1973, s. 112–113.
- 47 Hakalehto 1964, s. 97–115; Hakalehto 1966, s. 38–52, 112–307; Hyvönen 1968, passim; Upton 1970, passim; Hyvönen 1971, passim.
- 48 SKP:n päätöksiä I, s. 38, 40; Hakalehto 1966, s. 28–35; Lackman 1980, s. 57–58.
- 49 Korhonen 1966, s. 39.
- 50 Josephson 1976, passim. – Norjankin Kommunistisessa Puolueessa esiintyi vakavia riitoja (ks. Norges kommunistiske partis historie, passim; Kommunistinen Internationaali, s. 211–221 ja passim).
- 51 EK:n pääos. til. kats. N:o 1/1930. OLKA K. D. 1 53/424 -30. OMA; Hakalehto 1966, s. 44–52, 98, 162–168, 170–174; Korhonen 1966, s. 38; Hodgson 1967, s. 121–146; Hyvönen 1968, s. 156–162, 166–178; Upton 1970, s. 32–51, 74–78, 99–104, 114, 119; Hyvönen 1971, s. 147; Hakalehto 1967a, s. 236–237; Lamponen 1975, passim; Lackman 1980, s. 62–64; Lackman 1981b, s. 205–218; Lackman 1982b; Virtanen 1983, passim.
- 52 Proletaari 3–4/1930 ”Taisteluun fasisidiktatuurin kukistamiseksi”, Terä, s. 19–20; Proletaari 3–4/1930 ”Puolueemme kriisissä”, K. Manner, s. 28–31; SKP:n päätöksiä I, s. 286–287; Esko Rieki Jalmari Finnelle 2. 12. 1931. Finnen kok. VA; EK:n pääos. til. kats. N:o 12/1930. OLKA K. D. 6 5/40 -30. OLHA; Broms 1933, s. 16–17; Makkonen 1935, s. 32–39; Penttilä 1935, s. 52–54; Upton 1970, s. 93–94; Haataja – Hentilä – Kalela – Turtola 1976, s. 198–199; Lackman 1981, s. 59; Saarinen 1973, s. 66–73.
- 53 EK:n pääos. til. kats. N:o 11/1932. OLKA K. D. 6 124/48 -32. OLHA; Rieki 1936, s. 65–69; Penttilä 1935, s. 51–55; Makkonen 1935, s. 34–36; Upton 1970, s. 93–94; Haataja – Hentilä – Kalela – Turtola 1976, s. 198–199; Lackman 1981, s. 59. – EK:n merkitystä kommunismin heikentäjänä ovat korostaneet mm. Tigerstedt 1943; Alava 1973; Varjo 1980.
- 54 SKP:n päätöksiä I, s. 194, 246–247, 291, 329–330; 464–465, Proletaari N:o 2–3/1928, s. 32; Proletaari N:o 2/1930, s. 15–19; Hagmanin (Ville Pessin) alustus Ohranan urkintaa ja provokaatiota vastaan SKP:n KK:n laajennetussa täysistunnossa elok. 1933. Hyvösen aineisto; Hertta Kuusiselta takavarikoitu SKP:n KK:n ohjekirje Puoluejärjestön tarkistuksesta. KKO 1280/508 V. D. 1934. VA; Broms 1933, passim; Makkonen 1935, passim; Penttilä 1935, passim; Upton 1970, s. 29. – EK:n iskujen tehosta kertoi mm. 21. 7.

1933 Neuvostoliittoon lähetetty raportti, joka joutui kuitenkin EK:n haltuun. Siinä todettiin: ”Kun tässä katelee ympärilleen, niin eivät asiat loistavalta näytä. Ei kuitenkaan sellaisiltakaan, että olisi syytä toivottomuuteen. Sanoisin, että on hieman menty taaksepäin siitä, mitä oli vuosi, toista sitten. Ei tunnu rukki pyörivän edes silläkään tahdilla kuin silloin---. Mikä on ollut esteenä? Mielestäni ensi kädessä suuret palot, joita on ollut jatkuvasti pitkin vuotta. Ne ovat olleet suoneniskuja, jotka ovat tuntuneet ei ainostaan järjestössä ja sen työkyvyssä, vaan myöskin suurten joukkojen mielialoissa, synnyttäneet vissinlaista pelkoa. – Paloissa on mennyt parasta kaaderijoukkoa ja vaikka heidän paikansa on nopeasti täytetty, niin kuitenkin vahingot eivät ole tulleet kuin osittain korjattua” (EK:n pääos. til. kats. N:o 7/1933. OLKA K. D. 6 62/36 -33. OLHA). – EK:n omia käsityksiä iskujensa tehosta kuvaa seuraava: ”Jos jaksetaan ja saadaan ahdistaa kommunisteja samalla vauhdilla ja teholla kuin viime aikoina on tehty, niin uskotaan, että kommunistinen liike pian saadaan nykyistäkin merkityksettömämmäksi ja rajoitetuksi pääasiallisesti vain kaupunkeihin ja maaseudun suurimpiin väestökeskuksiin. Mutta on turhaa kuvitellakaan, että kommunistinen liike maastamme saataisiin tyystin hävitetyksi” (EK:n pääos. til. kats. N:o 10/1933. OLKA K. D. 6, diaarinumero puuttuu. OLHA). – EK:n ”leikkausten” merkityksestä Itä- ja Pohjois-Suomen kommunistiselle liikkeelle saa hyvän kuvan EK:n pääosaston tilannekatsauksista vuosilta 1932–1933.

- 55 EK:n pääosaston tilannekatsauksen raportissa N:o 12/1931 annettiin lapanliikkeelle suuri merkitys kommunistisen liikkeen toiminnan ehkäisijänä. Ilman sitä kommunistinen liike olisi ollut EK:n mielestä muutoin aivan toista luokkaa: ”Mutta onneksi tehtiin loppu julkisesta kommunistisesta toiminnasta juuri sopivaan aikaan (v. 1930 kesällä), ja salassa vaikuttamaan jäi vain monien ”leikkausten” runtelema SKP, mutta perin avuttomana johtajana ilman joukkoja, kun siltä oli riistetty sen varsinainen voima, julkiset järjestöt ja sanomalehdistö. – On suorastaan lohdutonta ajatella sitä mahdollisuutta, että kommunistinen liike olisi nyt sen vaikutuksella otolliseksi kehittyneessä kriisitilanteessa riehumassa sillä voimalla, mikä sillä oli; aivan varmaan olisi saatu nähdä ja kokea valtavia joukkoliikehtimisiä ja levottomuuksia” (E:n pääos. til. kats. N:o 12/1931. MLKA K. D. 1 3/625 -32. MMA).
- 56 Teorian ja päätännän tason sidonnaisuudesta Kominterniin ja uskollisuudesta sille saa hyvän kuvan olemassa olevasta tutkimuksesta: Hakalehto 1966, passim; Hakalehto 1967, s. 597–608; Upton 1970, passim; Hodgson 1967, passim; Hodgson 1975, passim.
- 57 Esim. Hakalehto 1966, passim; Hodgson 1967, passim; Upton 1970, passim.
- 58 Niilo Välläri väitti EK:lle vuonna 1932, että Moskovaan meni aivan vääristyneitä tietoja (EK:n pääos. tiedonanto N:o 246/1932. SisM K. D. 26/502 -32. VA). EK totesiikin myöhemmin seuraavaa: ”Kommunistien kannalta asiaa arvosteltaessa onkin yhdyttävä siihen hoipertelijakommunistien käsitykseen, ettei Venäjällä oleva SKP:n johto ole kyllin selvillä tällaisesta tilanteesta, vaan uskook täällä liikkuvien palkattujen organisaattoriensa lioiteltuja numero- y.m. tietoja sisältäviä raportteja, jotka nekin perustuvat alempien puoluelinten lioiteltuihin tietoihin. Näin ollen saattaa jotenkin käsittää puoluejohdon toistuvat määräykset mielenosoitusten järjestämiseksi, vaikka niiden onnistumiselle ei olisikaan edellytyksiä” (EK:n pääos. til. kats. N:o 11/1932. OLKA K. D. 6 124/48 -32, EK:n pääos. til. kats. N:o 5–6/1933. OLKA K. D. 6 57/35 -33. Molemmat OLHA). Myös Arvo Poika Tuominen kiinnitti muistelmissaan huomiota Suomesta annettuun väärrään informaatioon (Tuominen 1958, s. 23–24 ja passim; Tuominen 1974, s. 64 ja passim). Ks. myös Rantanen 1958, s. 95. Vrt. Vihavainen 1984, s. 36 ja Jussila 1985, passim. Viimeksi mainitut ovat katsoleet, että SKP:n johdolla – ainakin Kuusisella – oli 1930-luvun lopulla jo täysin realistinen kuva Suomen asioista.

MAAILMANSOTIEN VÄLISEN AJAN MAASEUTU

- ¹ Jutikkala 1968, s. 195; Rasila 1970, s. 13–14; Jutikkala 1977, s. 95; Alapuro 1980, s. 44–47; Rasila 1982, s. 138–148. – Varallisuusoloista erit. Markkanen 1977, passim; Markkanen 1983, s. 139–151.
- ² Sitä ennen oli tosin säädetty Suomen Kansanvaltuuskunnan torpparilaki vuonna 1918. Rasila 1970, s. 321–327; Hyvönen 1977, s. 111; Hyvönen 1978, s. 289–291; Rasila 1982, s. 141–145.
- ³ Jutila 1935, s. 79–87; Jutikkala 1968, s. 201–205; Haatanen 1968, s. 180–190; Rasila 1970, s. 378–391; Santonen 1971, s. 113–115; Kalela 1974, s. 200–212; Jutikkala 1977, s. 91–96; Jutikkala 1977a, s. 162–169; Johansson 1977, s. 35–55; Jutikkala 1982, s. 208–210.

- 4 Jutikkala 1977, s. 99–101; Pitkänen 1982, s. 200. Vrt. Rasila 1982, s. 140.
 5 Rasila 1970, s. 55–61; Santonen 1971, s. 113–114. Vrt. Haatanen 1968, s. 187; Jutikkala 1982, s. 208–209.
 6 Rasila 1967, s. 56–61. Vrt. Haatanen 1968, s. 187; Jutikkala 1982, s. 210–211.
 7 Haatanen 1968, s. 187.
 8 SVT III 26:2. Vrt. Jutikkala 1977, s. 209–210.
 9 Mm. Santonen (1971, s. 18–20), Kuusterä (1979, s. 12–13) ja Alapuro (1980, s. 82) ovat käyttäneet samaa luokitusta. Jotkut toiset (esim. Willandt 1942, s. 4; Kangas 1973, s. 5) ovat määritelleet pienviljelmän rajaksi 15 peltohehtaaria, mutta mielestäni se on liian suuri.

10 Luvut on pyöristetty täysiksi prosenteiksi.

11 Erisuuruisten viljelmien lukumäärä oli vuosina 1920, 1941 Eino Jutikkalan mukaan seuraava (Jutikkala 1982, s. 210):

peltoheht.	vuonna 1920	%	vuonna 1941	%
1–4.99	105421	49	119923	44
5–9.99	53630	25	74488	27
10–24.99	41119	19	63915	23
25–49.99	11125	5	12412	5
50–	3773	2	3697	1

12 Tällöin on otettu mukaan myös 0.25–0.5 peltohehtaarin yksiköt. Muuten osuudet olisivat jonkin verran pienempiä kuin tekstissä esiintyvät.

13 Kruununmetsätorppajärjestelmästä, jota on tutkittu sinänsä varsin vähän, seuraavat tutkimukset: Ahvenainen 1967, s. 23–28; Ahvenainen 1970, s. 249–253; Kuosmanen 1978, s. 259–260; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 24; Isohookana-Asunmaa 1984, s. 129; Ahvenainen 1985, s. 299–300. Ks. myös maanomistusoista SVT III 26:1, taulu 1. – Joillakin Pohjois-Suomen paikkakunnilla oli vielä vuonna 1929 erittäin paljon vuokraviljelmiä. Esim. Ranualla (Kemin kihlak.) oli niiden osuus 45 %, Posiolla (Oulun kihlak.) 44 %, Taivalkoskella (Oulun kihlak.) 44 % ja Rovaniemellä (Lapin kihlak.) 30 %. – Ks. kruununmetsätorppien lunastamisesta syntyneestä keskustelusta ja liikehtimisestä esim. Pohjanmaan Pienviljelijä 1. 3. 1932; Kansan Pula 1/1932. – Kruununmetsätorppien lunastamista koskevia anomuksia jätettiin vuosina 1922–1932 seuraava määrä Metsähallitukselle:

– Perä-Pohjolan piirikunta	585 kpl
– Pohjanmaan piirikunta	1822 kpl
– Länsi-Suomen piirikunta	712 kpl
– Itä-Suomen piirikunta	277 kpl
– erilliset hoitoalueet	73 kpl

Yhteensä ..... 3469 kpl

Kruununmetsätorppien lukumäärä oli vuoden 1929 lopussa vielä 4333 kappaletta (ks. SVT XVII 30 ja 31).

14 Anttila 1974, s. 176–178 ja passim.

15 Ibidem, s. 184–197.

16 Simonen 1949, passim; Anttila 1974, s. 33–35.

17 Virrankoski 1975, s. 200; Jutikkala 1982, s. 209.

18 Ks. myös Viita 1965, s. 59 liite I; Korpela 1967, s. 44; Virrankoski 1975, s. 202.

19 Willandt 1932, s. 113; Oittinen 1975, s. 43–44; Ahvenainen 1976, s. 26; Toivonen 1977, s. 12–13; Alapuro 1980, s. 83. – Mitä pienempi viljelmä oli kyseessä, sitä suurempi merkitys metsä- ja uiottoilla oli. Noin 60 % pienviljelijöistä osallistui säännöllisesti niihin. Esim. 10–25 peltohehtaarin viljelmien kokonaistulon muodostumiseen metsä- ja uiottoilla oli Toivosen mukaan (1977) maailmansodan välisenä aikana seuraava osuus:

Vuodet	%-osuus kaikista tuloista
1921–28	21.5 %
1929–32	12.5 %
1933–39	21.0 %

20 Ahvenainen 1970, s. 492–494; Kuosmanen 1978, s. 268–272.

21 Vrt. Rytönen 1983, s. 41–51. – Periferian hylkääminen pula-aikana näkyi mm. siellä voimakkaasti lisääntyneenä työttömyytenä.

21a SVT XXXII 4; EK:n Rovaniemen alaos. EK:n pääosastolle 2. 3. 1926 N:o 194/26, EK:n Rovaniemen alaos. pääll. Kaarlo Hillilän matkakertomus N:o 1 Kuolajärvelle ja takaisin tutkimaan siellä kommunistien salaista toimintaa v. 1919. (Matka kesti 23. 1.–3. 2. 1923). Molemmat EK-VALPO amp III H 3 b; Punainen Karjala 3. 2. 1937 ja 5. 2. 1937 ”Viisitoista vuotta ”läskikapinasta”.” Juuso Matero, Haatanen 1968, s. 197–200; Lackman 1984, s. 39–46; Virtanen 1985, s. 195–201.

- 21b Ahvenainen 1985, s. 305.
- 22 Sosiaalipolitiikan kehittymättömyydestä esim. Siipi 1967, s. 83; Waris 1973, s. 132; Piirainen 1974, s. 148–150.
- 23 Markkanen 1983, s. 139–151.
- 24 Vrt. Rytkönen 1983, passim.
- 25 Anttila 1974, passim; Alapuro 1980, s. 78–87.
- 26 Pedersen – Thullberg – Tveite – Dumell – Johansson 1974, passim; Törnqvist – Ryönänkoski 1968, s. 227–231; Virrankoski 1975, s. 196–198.
- 27 Sunila 1936, s. 8; Ellilä 1957, s. 243; Jutikkala 1982, s. 209.
- 28 Ellilä 1957, s. 236–237; Oittinen 1975, s. 50–56; Oittinen 1977, s. 67–69.
- 29 Rossi 1951, passim; Oittinen 1975, s. 53–56; Suvanto 1982, s. 298–299.
- 30 Oulun läänissä koettiin melkein katovuosi myös vuonna 1929 (ks. Oulun läänin maaherran kertomus läänin tilasta vuonna 1929. OLKA Hb:9. OMA).
- 31 Ks. kadon laajuudesta erit. Katokomitea 1923–24. 540:82:1. VA; Vuoden 1923 kato ja toimenpiteet kadon seurausten lieventämiseksi, s. 13–81.
- 32 Hirvensalo 1931, s. 10–65; Oittinen 1975, s. 108–120.
- 33 Tähän viittaavat mm. pakkohuutokauppa-asiakirjojen joukossa olevat velkaluettelot (ks. esim. pakkohuutokauppapytäkirjat vuosilta 1927–1932. OKKA F: 10–20 ja HKKA F: 8–14 sekä SKKA F: 20–27. OMA).
- 34 Holopainen 1967, s. 76; Törnqvist – Ryönänkoski 1968, s. 230–231; Nieminen 1970, s. 2–4, 18–19; Waris 1973, s. 132; Ahvenainen 1976, s. 5–6, 26–28; Ahvenainen 1982, s. 233–235; Suomen Taloushistoria 3, s. 412–415, taulukot 13.4.a – 13.5.
- 35 Kunnas 1973, taulu 2.20; Oittinen 1975, s. 62–63; Lackman 1977, s. 35–36.
- 36 Sunila 1936, s. 8; Ellilä 1957, s. 243; Toivonen 1977, s. 8–9.
- 37 Shannon 1957, passim; Seton-Watson 1962, s. 82–84, 166–167; Roberts 1969, s. 176–186; Petzina 1969, s. 63; Pedersen – Thullberg – Tveite – Dumell – Johansson 1974, s. 179–181, 189–191, 195–199.
- 37a Pesolan käsikirjoitus. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Zetterberg 1982, passim; Suvanto 1982, s. 299.
- 38 SVT IV B 1929, 1931 ja 1934; Pihkala 1974, s. 257–270. Ks. myös Siipi 1967, s. 83; Piirainen 1974, s. 164–186.
- 39 Shannon 1957, passim; Roberts 1969, s. 176–186; Petzina 1969, s. 63; Pedersen – Thullberg – Tveite – Dumell – Johansson 1974, s. 179–181, 189–191, 195–199.
- 40 Vrt. Lackman 1981a, s. 488.
- 41 Oittinen 1975, s. 124–131; Lackman 1977, s. 44–47.
- 42 Vrt. Tähti 1934, s. 55–57; Lackman 1977, s. 42.
- 43 Haanpää 1976, s. 243.
- 44 Oittinen 1975, s. 143. – Oittinen on tosin itse tulkinnut julkaisemansa taulukon lukuja siten, että vuosina 1931–1934 olisi suurin saamamiesryhmä ollut yksityiset, mutta silloin hän ei ole huomannut laskea pankkien (liike- ja säästöpankkien, osuuskassojen ja hypoteekkilaitoksien) yhteisösuutta. Esim. vuonna 1931 oli pakkohuutokauppaan hakijoista yksityisiä 48.2 %, pankkeja ja muita rahalaitoksia 51.8 %; vuonna 1933 oli yksityisiä 40.8 %, pankkeja ja muita rahalaitoksia 59.2 %.
- 45 Mielestäni Nygård (1970, s. 276) on oikein korostanut sitä, että aiemmin vauraudessa eläneiden ja perintömaita viljelleiden turhautuminen saattoi olla huonojen aikojen tullessa huomattavasti suurempi kuin niiden, jotka olivat tottuneet niukuuteen, ja joilla romahdus ei ollut itseasiassa romahdus lainkaan. Vrt. nuijasodan ajalta esim. Kaukiainen 1980, s. 127. Vrt. myös Allardt 1971, s. 102–103.
- 46 Vrt. Nygård 1970, passim; Allardt 1971, s. 102–103; Kaukiainen 1980, passim; Ylikangas 1981, 225–226 ja passim.
- 47 Alapuro 1973, s. 37–40; Nygård 1979, s. 131–136; Jutikkala 1980, s. 146–157, 162–163; Nygård 1982, passim; Paasivirta 1984, passim.
- 48 Huttunen 1968, s. 357–423; Jutikkala 1980, passim; Nygård 1982, passim; Paasivirta 1984, passim.
- 49 Ks. maalaisliiton kritikoimisesta Edvard Takkula Santeri Alkiolle 28. 1. 1923. Alkion kok. III A 3. VMA; Antti Kemppaisen muistiinpanot. Ks. myös Huhtala 1939, s. 62–64; Rekola 1939, s. 14–15; Mylly 1978, s. 145–147; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 156–164.
- 50 Juhani Myllyn haastattelu 22. 5. 1979; Mylly 1978, s. 49–55.
- 51 Edvard Takkula Santeri Alkiolle 28. 1. 1923. Alkion kok. III A 3. VMA; Kemppaisen muistiinpanot; Mylly 1978, s. 49–55, 145–147; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 140–144.
- 52 Mylly 1978, s. 146–147; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 144–145, 156–164.
- 53 Soikkanen 1970, s. 407–410; Santonen 1971, passim; Kangas 1973, s. 20–25; Alapuro 1980, s. 85.

- 54 Soikkanen 1970, s. 407–412; Santonen 1971, s. 253–256; Kangas 1973, s. 23.
- 55 Soikkanen 1970, s. 409–410; Santonen 1971, s. 257; Kangas 1973, s. 23–25.
- 56 Esim. Suomen puolueet, passim.
- 57 Santonen 1971, passim; Alapuro 1980, s. 84–85.
- 58 Meurman 1909, s. 280.
- 59 Rantala 1970, s. 136–139 ja passim. – Jutikkala (1955, s. 59; 1962, s. 140–141) on esittänyt, että linja kulkisi Porvoon ja Oulun välillä.
- 60 Rantala 1970, s. 136–139 ja passim; Virtanen 1980, s. 29–33, kartat 1–4; Nousiainen 1956, passim.
- 61 Hyvönen 1971, s. 167–168; Lackman 1981b, s. 208–209.
- 62 Esim. Santeri Alkio kirjoitti vuonna 1922: ”Nyt on kapinasta jo vuosia kulunut. Sen ensimmäiset jälkiselvittelyt alkavat olla suoritettuina. Maamme on nyt välittömämmässä vuoroaikutuksessa ulkomaiden kanssa kuin koskaan ennen. Suurkapitalismi keräilee täällä kaikilla aloilla valtaa käsiinsä. Toisaalta valmistautuu kommunistinen työväenliike laajentamaan valtaansa ja toimimaan sekä luvallisilla että luvattomilla keinoilla järjestelmän toteuttamiseksi ja Suomen yhdistämiseksi kommunistiseen neuvostovaltaan. Kaikki merkit viittaavat siihen, että nämä kaksi valtavaa mahtia tulevat vielä joskus törmäämään yhteen.
- Nämä törmäävät yhteen, ellei löydy sellaista mahtia, joka pystyy sen estämään.
- Mutta sellainen yhteiskunnallinen voima löytyy! Sen muodostavat talonpojat. Ne samat, jotka ammoisista ajoista ovat Suomen vapautta vierasta vastaan puolta neet, sitä säilyttäneet ja sen vienneet voittoon.” (Alkio 1922, s. 15). Ks. maalaisliiton propagandasta esim. Isohookana -Asunmaa 1980, s. 129–131. – Vuonna 1930 SKP:ssä oli 1706 jäsentä, joista talonpoikia oli alle 100 (Hyvönen 1971, s. 168. – Pohjois-Suomessa talonpoikien osuus jäsenkunnasta oli noin 13 %).

KOMMUNISTIT JA TALONPOIKAISKYSYMYS

- 1 Mitraný 1952, s. 23–39; Jackson 1966, s. 27–40; Lackman 1980a, s. 317–318.
- 2 Ks. esim. Lenin 1962, passim; Mitraný 1952, s. 61; Jackson 1966, s. 27–40.
- 3 Robinson (1961, passim) puhuu ”talonpoikaisvallankumouksesta” (The Peasant Revolution of 1917”). – Ks. talonpoikaiston roolista em. vallankumouksellisissa liikehtimisissä myös Kochan 1966, s. 235–239; Perrie 1972, s. 121–155; Knei-Paz 1978, s. 27–31, 41–47, 58–59, 127–129.
- 4 Degras 1956, s. 155–156; Lenin 1962a, s. 136–148. Ks. myös E. Varga, Bauerntum und Kommunistische Internationale. Die Bauerninternationale 1/1924, s. 24.
- 5 Erityisesti Italialainen Serrati ja saksalainen Crispian väittivät, että talonpoikaistolle tehtävät myönnytykset veisivät proletariaatin harhateille (Kommunistinen Internationaali, s. 83–87).
- 6 Degras 1956, s. 155–156; Lenin 1962a, s. 136–148.
- 7 Degras 1956, s. 155–156; Lenin 1962a, s. 137–138. – Kansallisuus- ja siirtomaakysymyksen ja talonpoikaiskysymyksen yhteyksistä esim. Kommunistinen Internationaali, s. 83–87.
- 8 McKenzie 1964, s. 50; Lening 1965, passim; Jackson 1966, s. 27; Degras 1971, s. 302–304; Kommunistinen Internationaali, s. 159, 168–170; 181–182, 185, 285, 338, 363–364.
- 9 Degras 1956, s. 155–156; Jackson 1966, s. 26–40; Lackman 1980, s. 41–43; Lackman 1980a, s. 318–320.
- 10 Stalin 1946, s. 34–35.
- 11 Ibidem, s. 35–36.
- 12 Nollau 1961, s. 72–75; McKenzie 1964, s. 45, 54; Carr 1965, s. 174–189, 201–242; Jackson 1966, s. 4–8; Kommunistinen Internationaali, s. 176–180, 192–200.
- 13 Jackson 1966, s. 60, 78–115; Lackman 1980, s. 44; Lackman 1980a, s. 320–321.
- 14 Rotschild 1959, s. 117–131; Carr 1965, s. 190–200; Jackson 1966, s. 59–66; Kommunistinen Internationaali, s. 188–190, 192–200; Lackman 1980a, s. 321–322. – Komintermin tuolloinen johtaja G. Zinovjev oli mm. sitä mieltä, että Balkanilla kommunistien menestys riippuisi täysin siitä, miten he osaisivat toimia talonpoikien keskuudessa. Hän totesi: ”The triumph and consolidation of Soviet power in Rumania, Bulgaria, Serbia, Greece, Turkey, in all the Balcan countries, will depend on the ability of the Communists to extend the influence of their party to the peasant masses.” (Hulse 1964, s. 72 mukaan).

- 15 Mitrany 1952, s. 158–159; Jackson 1966, s. 62–65; Lackman 1980a, s. 321–322 ja siinä käytetyt lähteet.
- 16 Tomats Dombal, Krestianskii internatsional. Pravda 19. 6. 1923; sama kirjoitus julkaistiin myöhemmin myös Inprekorrissa. Ks. Thomas Dombal, Die Bauern-International. Inprekorr 11. 7. 1923; Jackson 1966, s. 68; Lackman 1980a, s. 323–324.
- 17 Ibidem.
- 18 PVEIB; EKTkm 1923; WB 1924; Pravda 17. 10. 1923; Izvestija 17. 10. 1923; Inprekorr 25. 10. 1923. Ks. myös Jackson 1966, s. 69–77; Lackman 1980a, s. 324–333. – KTN:n ohella Krestinternin elimiä olivat kansainvälinen talonpoikaiskongressi, jonka oli määrä kokoontua vähintään kerran kahdessa vuodessa, KTN:n täysistunto, KTN:n puhemiehistö sekä sihteeristö. Mielenkiintoinen laitos oli Kansainvälinen Agraari-instituutti (The International Agrarian Institute), joka perustettiin Krestinternin yhteyteen Kansainvälisen Maatalousinstituutin (The International Institute of Agriculture) mallin mukaan, ja jonka oli määrä tutkia talonpoikaiskysymystä ja talonpoikaiston asemaa eri maissa.
- 19 PVEIB, s. 156–158; WB 1924, s. 41–43. – Mestserjakov määritteli KTN:n tehtävät seuraavasti: ”It is natural therefore, that the peasant revolutionary movement in the whole world can and must be co-ordinated and led from a single centre. And this centre must be the International Peasant Council – The Krestintern” (Mecheriakov 1927, s. 67).
- 20 Jackson 1966, s. 98–115.
- 21 Ibidem; Lackman 1980, passim.
- 22 Degras 1960, s. 204–205; Proletaari 6/1925, s. 11–12; Kommunisti 5/1925, s. 234; Inprekorr 10. 4. 1925, s. 739–741 ja 23. 6. 1925, s. 1333–1334; Jackson 1966, s. 78–96.
- 23 Mammach 1960, s. 276–293; Kasper 1968, s. 173–180; Liening 1965, passim; Lackman 1977, passim; Lackman 1980, passim.
- 24 Propagandan käytöstä todettiin m.m. seuraavaa: ”Propagandan ja agitation talonpoikaiston keskuudessa tulee olla välineenä talonpoikaiston vetämiseksi yleiseen taisteluun. On välttämätöntä kiinnittää kaikkien kommunististen puolueiden huomiota voimaperäisempään työhön tässä suunnassa. Erikoisesti on pantava painoa esiintymisiin parlamentissa tässä kysymyksessä.” (Degras 1960, s. 200–205, 495–496; IB 1927, s. 14–46; T. Dombal, Die Bauernschaft und der Weltkrieg. Inprekorr 8. 7. 1924, s. 1031–1032, 23. 6. 1925, s. 1334, 25. 8. 1925, s. 1794–1795; Proletaari 6/1925, s. 12; Lackman 1980a, s. 328–329).
- 25 Jackson 1966, s. 132–137; Lackman 1980, s. 52.
- 26 Jackson 1966, s. 137; Lackman 1980a, s. 334.
- 27 Mammach 1960, s. 276–293; Liening 1965, passim; Jackson 1966, s. 138; Degras 1971a, s. 188.
- 28 Vaikka Krestinternin perustamista oli pidetty merkittävänä – Dombal m.m. ”ihmiskunnan historian käännekohtana” –, ei järjestöä saatu kasvamaan eikä voimistumaan. Siinä ei onnistuttu, vaikka Kominternin TpK:n laajennettu täysistunto voivoitti vuoden 1925 maaliskuussa kommunistipuolueet toimimaan niin, että talonpoikaisjärjestöt liittyisivät Krestinterniin (KTN:ään). TpK:n teeseissä sanottiin: ”Puolueet ovat velvolliset avustamaan tämän kansainvälisen talonpoikaisjärjestön kasvua, myötävaikuttamaan sen työn syventämiseen ja lujittamiseen, edistämään talonpoikaiskysymyksen oikealla tavalla perehtymistä ja talonpoikaisliikettä koskevien kysymysten todella tieteellistä käsittelyä jne.” (Proletaari 6/1925, s. 12–13. – Ks. Krestinterniin liittyneistä odotuksista esim. Dombalin puhe. WB 1924, s. 7–8; T. Dombal, Ein Jahr Bauerninternationale. Inprekorr 24. 10. 1924, s. 1847–1848; Inprekorr 1. 9. 1925, s. 1853; Trotsky 1957, s. 119–123; Lackman 1980a, s. 324–326).
- 29 Jackson 1966, s. 98–115, 129–138, 158–309; Hofheinz 1977, passim; Lackman 1980a, s. 334; Carr 1964, passim.
- 30 Carr 1964, s. 953–957; Jackson 1966, s. 72–75; Lackman 1980, s. 52–53, 208–210; Lackman 1980a, s. 331.
- 31 Esim. Degras 1971, s. 455–464; 1971a, s. 107–108, 113–114; McKenzie 1964, s. 140–141; Jackson 1966, passim; Tikos 1969, s. 87–98; Kommunistinen Internationaali, s. 291–316.
- 32 Mitrany 1952, passim; Haushofer 1977, s. 687–688.
- 33 Mitä tahtoo Suomalainen Kommunistinen Puolue? s. 44–45; SKP:n päätöksiä I, s. 9; Hakalehto 1966, s. 14–17, 38–40; Hodgson 1967, s. 81–85; Hyvönen 1968, s. 39–54; Upton 1970, s. 16–24.
- 34 Vapaus 11. 3. 1919 ”Suomen Kommunistisen Puolueen toiminnasta” Sirolan selostus Kominternin perustavalle kokoukselle 2. 3. 1919. – Ks. muuten esim. Kumous 18/1918 ”Kysymyksiä Suomen vallassaolijoille”, Otto Wille; Kumous 19–20/1918 ”Joulu”, Otto Wille; Kumous 21–24/1919 ”Kuntoon salaiset järjestöt Suomessa”, O. V. Kuusinen; Manner 1918, s. 1–27; Antikainen 1934, s. 10–11, Lehtosaari 1934, s. 35–36, 40; Rautio 1934, s. 95; Hakalehto 1966, s. 40–43; Hyvönen 1968, s. 156–178; Upton 1970, s. 21.

- ³⁵ Esim. SKP:n päätöksiä I, s. 10–11, 20–27; Evä 1918; Lumivuokko 1919; Latukka 1919, s. 11–23; Vapaus 17. 1. 1919 ”Kommunistisen ohjelman sovelluttaminen Suomen maatalouteen”, S-ri; Vapaus 14. 2. 1919; Vapaus 27. 9. 1919 ”Selostuksia puoluekokouksesta. Maatalouskysymys”. Vrt. Hakalehto 1966, s. 39–40.
- ³⁶ Mitä tahtoo Suomalainen Kommunistinen Puolue? s. 45; SKP:n päätöksiä I, s. 9–11.
- ³⁷ Mitä tahtoo Suomalainen Kommunistinen Puolue? s. 35–39; SKP:n päätöksiä I, s. 3–6. – Puolueen kanta maa- ja talonpoikaiskysymykseen oli seurausta puolueen yleisestä tilanearvioinnista, välittömästä valmistautumisesta vallankumoukseen. Hyvösen (1954, s. 97) mielestä SKP:n jyrkissä sosialisimisvaatimuksissa heijastuivat Venäjän vallankumoustahtumat. Toisaalta on muistettava, että myös suomalaisten sosiaalidemokraattien tavoitteisiin oli kuulunut sosialisoinen.
- ³⁸ Hakalehto 1966, s. 10; Hyvönen 1968, s. 56–57.
- ³⁹ Vrt. Manner 1924, s. 36–37; Kulmala 1934, s. 414–415; Upton 1970, s. 69.
- ⁴⁰ SKP:n päätöksiä I, s. 20–37. Ks. myös Hakalehto 1966, s. 41; Hyvönen 1968, s. 75–77; Upton 1970, s. 29–30; Hodgson 1975, s. 58–59.
- ⁴¹ SKP:n päätöksiä I, s. 31; Vapaus 27. 9. 1919 ”Selostuksia puoluekokouksesta. Maatalouskysymys”. – Suomalaiskommunistit olivat keskustelleet Leninin kanssa talonpoikaiskysymyksestä jo Kominternin perustavassa kokouksessa edellistalvena (ks. Sirola 1925, s. 9).
- ⁴² Lenin kehotti tässä kirjassaan kommunisteja toimimaan siellä, missä joukot olivat (Lenin 1946, passim).
- ⁴³ KI II, passim; Kommunistinen Internationaali, s. 58–91.
- ⁴⁴ Kyntömiesten neuvostovalta eli uusi maatalousohjelma, passim; Sosialistinen Aikakauslehti 2/1919 ”Kyntömiehen valtakunta”, Sukulainen; Ptk. Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen Puolueuuevoston kokouksesta 27.–28. 12. 1920. EK:n pääos. tiedonanto N:o 11/1921. OLKA K. D. 1 63/425-21. OMA; Manner 1924, s. 37–38. – Ohjelman synnystä kertonut Jaakko Kivi (haastattelu 24. 3. 1980). Ks. myös Hakalehto 1966, s. 156–157.
- ⁴⁵ SKP:n päätöksiä I, s. 40–68. Ks. myös Hakalehto 1966, s. 50–52; Hyvönen 1968, s. 166–192; Upton 1970, s. 46–51. Vrt. Manner 1924, s. 38–39; Proletaari 6/1933 ”SKP:n työ talonpoikaiston keskuudessa”, Iivo (Antti Hyvönen). – Talonpoikaiskysymyksen alkavasta esiinnoisusta puhuu sekini, että kysymystä tarkasteltiin myös SKP:n organisaattoreille noihin aikoihin järjestetyillä puoluekursseilla (ks. Hyvönen 1968, s. 163; Hyvönen 1973, s. 30–31). Muutoksiin suhtautumisessa yksityiseen maanomistukseen taas viittaa vielä samana vuonna nimimerkki L-rin (Jukka Lehtosaari?) kirjoitus Proletaarissa, jossa todettiin, että maaseudun joukkoihin vaikuttamisen lähtökohtana tulisi olla sen, että ”tinkimättä taataan pienviljelijöille heidän maansa ja omaisuutensa omistusoikeus koskemattomaksi, vaikkapa olisi eräissä tapauksissa kysymys jopa 50 ha suuruisiin tiloihin asti” (Proletaari 11/1921 ”Maatalouskysymys”, L-ri).
- ⁴⁶ SKP:n päätöksiä I, s. 44–45.
- ⁴⁷ Maakysymyksen hoitamista kunnolla pidettiin mm. maalaisliiton keskuudessa hyvänä kommunisminehkäisykeinona (Isohookana-Asunmaa 1980, s. 144). Muutenkin porvariston keskuudessa nähtiin kysymyksen liittyvän yhteiskuntarauhan turvaamiseen. Se oli tärkeä kysymys myös itärajan turvallisuuden kannalta (ks. esim. Kuormareki 11/1929 ”Politiikkaa pienviljelijöille ja muille”, Hannes Gebhard; Vrt. Haataja 1935, passim).
- ⁴⁸ On otettava huomioon myös se, että SKP:n toiminta oli ollut alusta lähtien varsin aktiivista ”korpikommunismin” alueella ja että sen organisaatio oli siellä myös vahva.
- ⁴⁹ Manner 1924, s. 37; Proletaari 2/1925 ”Luokkasodan muisto ja opetukset”, s. 13–14; Proletaari 3/1925 ”Viime vaalien opetuksia”, O. W. Kuusinen, s. 18; Proletaari 3–4/1926 ”Punaisten ja valkoisten taistelusta Suomessa”, K. Manner, s. 38; Sirola 1923, s. 23.
- ⁵⁰ Ks. aineisto EK-VALPO amp III H 3 b; Moilanen 1930, s. 410–413; Punainen Karjala 3. 2. 1937 N:o 27 ja 5. 2. 1937 N:o 29 ”Viisitoista vuotta ”läskikapinasta””, Juuso Matero; Front 1970, s. 119–126, 131–139; Alava 1973, passim; Varjo 1980, passim. Vrt. Hakalehto 1966, s. 89–99; Korhonen 1966, s. 62; Hyvönen 1968, s. 190, 218; Upton 1970, s. 54; Hyvönen 1973, s. 60–62.
- ⁵¹ Proletaari 12/1922 ”S.K.P:n puoluekonferenssi”, s. 6–7.
- ⁵² Ibidem.
- ⁵³ Ibidem.
- ⁵⁴ Korhonen 1966, s. 84 mukaan.
- ⁵⁵ Manner, Die Regierung der finnischen Grossagrarien in Dienst der Faschisten. Inprekorr N:o 137/1923, s. 1190. – Pidätettyjä oli kaikkiaan 217, joista asetettiin syytteeseen 189 (ks. pidätyksistä esim. Lehtinen 1958, s. 79–84; Hakalehto 1966, s. 184–187; Hyvönen 1968, s. 269–291; Upton 1970, s. 64–65; Virtanen 1972; Mäkelä 1980).
- ⁵⁶ Proletaari 13/1923 ”Fascistit hyökkäävät”. SKP:n KK:n ja SB:n julistus elok. 11. päivänä 1923.
- ⁵⁷ Ks. esim. Angress 1962, s. 369–372; Nollau 1961, s. 79–86; Carr 1965, s. 201–242;

- Kommunistinen Internationaali, s. 176–200; Hodgson 1975, s. 102–106; Korhonen 1966, s. 85–91.
- ⁵⁸ Vrt. Hodgson 1975, s. 177, viite 44. – Uptonin (1970, s. 64–66) mielestä SSTP:n ”vaikuttavan” järjestöorganisaation hajoittaminen oli ollut SKP:lle ”järkyttävä isku”. Ks. pidätyksien vaikutuksesta SKP:n iskukykyyn myös Hiitonen 1953, s. 190–192; Hakalehto 1966, s. 185–187; Hyvönen 1968, s. 272, 280, 289–291; Parkkari 1970, s. 126–127; Mäkelä 1980.
- ⁵⁹ Kominternia edustivat SKP:n puoluekonferenssissa Karl Radek, joka oli Saksan vallankumousoirityksen pääarkkitehteja, ja O. V. Kuusinen, joka oli itsekin uskonut vallankumoukselliseen nousuun (Hyvönen 1973, s. 74; Kivi 1975, s. 48; Hodgson 1975, s. 105–106 ja viite 55). Selvän kuvan siitä, miten Saksan tilanne lisäsi uskoa vallankumouksen tuloon ja sen vaikutukseen Suomeen saakka, antaa Jalmari Rasi kertomuksessaan. Rasi, joka oli Lempaalan puoluekonferenssin aikaan Neuvostoliitossa opiskelemissa (LVKY:ssä), tiesi kertoa myöhemmin, vaikkei hän itse osallistunutkaan sanottuun konferenssiin, että Saksan tilanteeseen kiinnitettiin SKP:n keskuudessa erityisen suuria toiveita ja että hänet ja muutamat muutkin LVKY:n oppilaita irroitettiin kesken opiskelun puolueen KK:n käyttöön. Rasi oli kertomansa mukaan tavannut syksyllä 1923 Kullervo Mannerin, Hanna Malmin ja Otto Vilmin. Manner oli ilmoittanut tuolloin, että Rasi oli päätetty lähettää Suomeen puoluetööhön. Koska hän oli hiukan haluton lähtemään – olihan hänen opiskelunsa kesken –, oli Hanna Malm tokaissut, ettei ”nyt ole aika lukea professoriksi”. Malm oli maininnut Saksassa kohta tapahtuvan vallankumouksen vaikuttavan myös Suomeen niin, ”että sielläkin edessäolevan talven aikana tapahtuisi kumous. Sanoipa hän hyvästellessään – – –, että jo ehkä seuraavana jouluna tapaamme toisemme Helsingissä, ei enää maanalaisina, vaan julkisina” (Siikasen–Rasin–em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3). – Itse konferenssissa mukana olleet Antti Hyvönen, Antti Ojala ja Jaakko Kivi ovat kertoneet myös, että Saksan tilanteen uskottiin heijastuvan Suomeen, ja sitä varten täytyi olla valmiina kumoukselliseen toimintaan (Antti Ojalan kptk. EK-VALPO hmp 887; Hyvönen 1973, s. 74; Kivi 1975, s. 48–49). Ks. vallankumoususkosta myös Vapaus 18. 10. 1923; Proletaari 13/1923 ”Kommunismien kutsu”, Kostij; Proletaari 14/1923 ”Uusi vallankumouksellinen myrsky alkanut”, Nemesis; Proletaari 16/1923 ”Köyhälistön vallankumous elää!” SKP:n KK:n julistus; Korhonen 1966, s. 86–87.
- ⁶⁰ Johan Viljam Mattilan kptk. VHO 10. 7. 1924 73/1924. VMA; EK:n Rovaniemen alaos. EK:n pääosastolle 2. 3. 1926. EK-VALPO hmp 802; Hakalehto 1966, s. 99–100; Korhonen 1966, s. 87; Lackman 1984, s. 42–44.
- ^{60a} EK:n P. M. 12.–13. 10. 1923. OLKA K. D. 1 1165/443 -23. OMA; EK:n Rovaniemen alaos. EK:n pääosastolle 2. 3. 1926. EK-VALPO hmp 802; Lackman 1984, s. 44–45. – Mahdollisuudesta, että uusi kapinayritys olisi todella ajateltu panna toimeen vuoden 1924 alkupuolella, mainitsi myös Jalmari Rasi, joka väitti Hanna Malmin viitanneen ”edessäolevan talven aikana” toimeenpantavaan kumoukseen (Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3). Mielenkiintoinen on myös vuoden 1923 puoluekonferenssissa mukana olleen Jaakko Kiven kertomus, jonka mukaan puoluekonferenssi päätti lähettää Suomeen maanalaisia puoluetöntekijöitä mahdollisesti alkavan kumouksen varalta. Myös SKP:n KK:n jäseniä kehoitettiin olemaan valmiina, jotta KK voisi tehdä kaikkensa tosiapaikan tullen. Puoluekonferenssi ryhtyi jopa järjestämään puoluetöntekijöitä ulkomailta Suomeen (Kivi 1975, s. 48–49; Jaakko Kiven haastattelu 26. 11. 1979; Lackman 1980, s. 81).
- ⁶¹ Korhonen 1966, s. 86.
- ⁶² SKP:n päätöksiä I, s. 78. – Samassa yhteydessä puoluekonferenssi totesi työväen ja talonpoikien vallan turvaamisen tarpeellisuudesta: ”Sitä varten on muodostettava taisteluliitto. Siinä on työväen heitä autettava, vahvistaen siten perusteita työväen ja talonpoikain pysyvälle liitolle.” Koska työväen ja talonpoikien valtaa vastustettiin, uhkasi sitä ”tuhoisa vaara, elleivät kyntömiehet ja työmiehet oman valtansa puolesta kannase. Sen vuoksi tulee talonpojilla maaseudulla ja työläisillä kaupungeissa olla aseet, mutta suurpääoman edustajat, porvaristo on riisuttava aseista”. Koska SKP:ssä uskottiin mahdollisen kumouksen alkuun, edellinen viitannee kehotukseen punakaartien perustamiseen.
- ⁶³ SKP:n päätöksiä I, s. 78.
- ⁶⁴ Ibidem, s. 78–81.
- ⁶⁵ Antti Hyvönen, joka oli mukana vuoden 1923 puoluekonferenssissa, kirjoitti vuonna 1933, että talonpoikaiskysymyksestä tuolloin tehty päätös osoitti, miten puolueessa alettiin ”todella oivaltaa liittolaiskysymyksen merkitys ja ymmärretään, että Suomenkin talonpoikaiston uumenissa sen elämänehtojen vuoksi on vallankumouksellisia mahdollisuuksia, jotka pitää hyväksyä käyttäen” (Proletaari 6/1933 ”SKP:n työ talonpoikaiston keskuudessa”, Iivo). – Tässä yhteydessä tarkoitan ”talonpoikaisvaiheella” sitä, että varsinkin puolueen johtomiehet alkoivat kiinnittää yhä enemmän kysymyksen huomiota ja korostaa työväen ja talonpoikien liiton merkitystä Suomen vallankumoukselle.

- 66 SKP:n päätöksiä I, s. 79–80; Hyvönen 1948, s. 45–48; Hyvönen 1954, s. 101; Hakalehto 1966, s. 67–68; Upton 1970, s. 69.
- 67 Muutoksen motiiveista esim. Hyvönen 1954, s. 100; Hyvönen 1979, s. 473–474; Lackman 1980, s. 83.
- 68 NEP-järjestelmästä esim. Seton – Watson 1952, s. 78–79; Carr 1965, passim; Jackson 1966, s. 53–59; Cohen 1980, passim. Sen vaikutuksesta SKP:n ratkaisuihin Upton 1970, s. 69; Lackman 1980, s. 82–83.
- 69 SKP:n päätöksiä I, s. 79–80; Liite 1. Ks. myös Hyvönen 1948, s. 45–46; Hyvönen 1954, s. 101–102; Hakalehto 1966, s. 67.
- 70 Vrt. Manner 1924, s. 44–45; Proletaari 6/1933 ”SKP:n työ talonpoikaiston keskuudessa”, Iivo; Stalin 1946, s. 34–35, 107–108.
- 71 SKP:n päätöksiä I, s. 81–82.
- 72 PVEIB, s. 47–48; EKTKM 1923, s. 10; WB 1924, s. 37; Lackman 1980, s. 88; Lackman 1980a, s. 324 viite 27.
- 73 Jackson 1966, s. 69.
- 74 Ojala ei tosin mainitse osallistumisestaan konferenssiin mitään, mutta Jaakko Kivi, joka tunsi Ojalan hyvin, on kertonut, että SKP:n SB:lle tuli ennen konferenssia tiedustelu, lähettääkö se Moskovaan edustajansa vai ei. Jos sellaista ei olisi saatu matkaan, olisi KK pannut oman miehen asialle. Ojala oli myöhemmin jopa kertonut Kivelle Kominternin yhteyteen perustetusta ”erityisjaostosta” (Krestinternistä?), joka huolehtisi talonpoikaiskysymyksen hoitamisesta, ja siitä, että hän oli ollut eräässä sen työvaliokunnassa mukana (Jaakko Kiven haastattelu 26. 11. 1979 ja 12. 2. 1979). Päätelmä sopii hyvin siihenkin, että Ojala jäi puoluekonferenssin jälkeen vielä Neuvostoliittoon, kun monet muut palasivat jo Suomeen (Kivi 1975, s. 51).
- 75 PVEIB, s. 124; EKTKM 1923, s. 10; WB 1924, s. 37; Lackman 1980, s. 88–89.
- 76 Heitä osallistui mm. KTN:n vuoden 1925 istuntoon, vuoden 1927 kansainväliseen talonpoikaiskonferenssiin ja Berliiniin vuoden 1930 talonpoikaiskongressiin (N. Orlow, Die Ergebnisse des Plenums des Internationalen Bauernrates. Inprekorr N:o 72, 1. 5. 1925, s. 967; IB 1927; Kongress-Presse-Dienst – Sonderausgabe. Berlin 29. 3. 1930, Nr. 3. Kopia EK-VALPO amp I D; Lackman 1980, s. 89, 210–221, 302–313).
- 77 Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979; Lackman 1980, s. 89–90; Lackman 1980a, s. 324 viite 26. – Hakalehto (1966, s. 26) on esittänyt Jalmari Rasin kertomukseen tukeutuen, että talonpoikaisjaosto olisi syntynyt vasta vuonna 1927, kun sen sijaan jo aiemmin olisi ollut olemassa vain talonpoikaiskysymyksen organisaattori. Kiven antamalle tiedolle on pantava kuitenkin enemmän painoa, sillä Kivi kuului tuolloin itse SB:hen ja tiesi hyvin sen toiminnasta. Sen sijaan Rasi hyväksyttiin byroon jäseneksi vasta vuoden 1925 puoluekokouksessa, ja hän tuli Helsinkiin byroon yleisorganisaattoriksi vasta 1927. – Talonpoikaisjaoston jäsenistä ei ole tarkkaa tietoa. Kiven (em. haastattelu 12. 2. 1979) mukaan jaoston johdossa oli aluksi Antti Ojala. Myöhemmin siihen kuuluivat ilmeisesti Yrjö Leino, Matti Läheniemi ja Konsta Vuokila (Antti Hyvönen tekijälle 27. 4. 1979; Lainaus Jalmari Rasin kptk:sta. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Lackman 1980, s. 90 viite 110).
- 78 PVEIB, s. 154–155; EKTKM 1923, s. 27–28; WB 1924, s. 39–40.
- 79 Vapaus 29. 12. 1923 ”Puolustaako Suomen talonpoika vallankumousta?”, Jaakko Mäki.
- 80 Antti Ojalan kptk. EK-VALPO hmp 887; Kivi 1975, s. 51. – Mäkelälle ei ollut lainkaan vierasta työskennellä talonpoikien keskuudessa. Entisenä pienviljelijänä hän tunsi maaseudun ongelmat. Mäkelä oli sosiaalidemokraattisen puolueen entinen kansanedustaja. Vuonna 1918 hän oli ollut Suomen Kansanvaltuuskunnan palveluksessa maatalouskysymyksiin asiantuntijana (Santeri Mäkelän kertomus 22. 3. 1918, jälj. EK-VALPO hmp 969; LSPSEV 1924, s. 149; Hämäläinen 1977, s. 303–305; Hämäläinen 1978, passim; Palmgren 1966, s. 449–451; Eränen 1974, s. 80–89; Lackman 1980, s. 90; Lackman 1983, s. 163).
- 81 Ojalan em. kptk. EK-VALPO hmp 887; Lackman 1980, s. 90.
- 82 Ojalan em. kptk. EK-VALPO hmp 887; Jaakko Kiven haastattelu 26. 11. 1979, 12. 2. 1979. – Kiven kertoman mukaan Ojalan olisi pitänyt ulottaa matkansa aina Kalajokilaakson pitäjiin saakka. Suoritettuaan matkansa Ojala raportoi siitä Kivelle. Kun tämä oli tutustunut raporttiin, hän lähetti sen edelleen KK:lle.
- 83 Ote Jalmari Rasin kptk:sta THO 1931 H. D. fol. 191 N:o 7. TMA; Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979; Jaakko Kivi tekijälle 25. 5. 1978; Lackman 1980, s. 91.
- 84 Esim. Yrjö Sirola totesi vuonna 1927, että vuoden 1918 sodan historiaa voitiin kirjoittaa oikein vain ”vallankumouksellisen proletariaatin kannalta. Sille historia oli luokkataisteluväline.” (Vapaus 24. 12. 1927 ”Suomen Vallankumousliikkeen tutkijakunta”, Y. Sirola; sama EK:n sanomalehtikats. N:o 60/30. 12. 1927. EK-VALPO hmp 647; sama S. S. L. – 1927 – N:o 312. Suomen Suojeluliitto, mappi 15. VA; Vrt. Paasivirta 1957, s. 377–378).
- 85 Esim. Kuusinen ei käsitellyt talonpoikaiskysymystä ”itsekritiikissään” (Kuusinen 1918,

- passim). Ks. myös Kumous 4–5/1918 ”Suomen sosialidemokratia ja vallankumous”, Aukusti (= J. K. Lehtinen). – Vasemmistososiaalidemokraatti K. H. Wiik tosin viittasi talonpoikaiskysymyksen, mutta hänkään ei mennyt juuri toteamusta pitemmälle. Wiikin mukaan sosiaalidemokraattinen puolue ei ollut ollut koko kansan puolue, vaikka niin oli luultu, sillä mm. ”talonpoikaisluokka samaten kuin osa muitakin työtätekeviä aineksia tarttui miekkaan vallankumouksellisia vastaan” (Wiik 1918, s. 97).
- ⁸⁶ Manner 1924, s. 3–6, 20–21, 36–46; Manner 1924a, s. 37–45.
- ⁸⁷ Manner 1924, s. 3–13, 18–21.
- ⁸⁸ Manner 1924, s. 5–6, 11–46; Manner 1924a, s. 37–45.
- ⁸⁹ Y. S. (Yrjö Sirola), Voittaa vai sortua. Kommunisti 2/1925, s. 76–78; Eino Rahja, Suomen luokkasodan tappion syyt. Kommunisti 5/1925, s. 225; Y. S., Tov. E. Rahjan kirjoituksen johdosta. Kommunisti 5/1925, s. 228; K. M. Evä, Kuinka jouduimme luokkasotaan ja tappioon Suomessa. Kommunisti 1/1926, s. 6; A. Taimi, Vielä v:n 1918 Suomen kansalaisodan tappion syistä. Kommunisti 5/1926, s. 219–232; Proletaari 2/1925 ”Luokkasodan muisto ja opetukset”, s. 14; Proletaari 3–4/1926 ”Punaisten ja valkoisten taistelusta Suomessa”, K. Manner, s. 38.
- ⁹⁰ Proletaari 1/1925 ”Talonpojat ja vallankumous”, Leo Laukki, s. 34–38.
- ⁹¹ Suomen Kommunistinen Puolue työvälle ja talonpoikaiskansalle, s. 1–8.
- ⁹² SKP:n päätöksiä I, s. 112; Lackman 1980, s. 97.
- ⁹³ Sosiaalidemokraatit ja Suomen Kansanvaltuuskunta kiinnittivät kyllä melko paljon huomiota maaseutuun, joskaan eivät aivan sillä tavalla kuin kommunistit myöhemmin (Vrt. Rasila 1970, s. 322–323 ja passim; Hyvönen 1977, s. 111–115 ja passim; Hyvönen 1978, s. 289–291 ja passim; Kuusinen 1981, passim).
- ⁹⁴ Ks. esim. Linko 1933, s. 34–35; SKP:n päätöksiä I, s. 451; Tähti 1934, s. 9–10, 76, 385; Tähti 1935, s. 61, 121–127.
- ⁹⁵ Degras 1960, s. 204–205; Proletaari 6/1925 ”Teesit talonpoikaiskysymyksestä”, s. 1–14.
- ⁹⁶ SKP:n päätöksiä I, s. 88–111; Liite 2; Lackman 1980, s. 95–103. – Talonpoikaiskysymyksen käsittelystä on maininnut myös Toivo I. Sormunen, joka itse osallistui kysymystä koskevien teesien valmisteluun samassa ryhmässä O. V. Kuusisen kanssa (Toivo I. Sormunen, Muistikuvia puoluekokouksesta viisi vuosikymmentä sitten. Kansan Tahto 6. 8. 1975).
- ⁹⁷ SKP:n päätöksiä I, s. 95–96, 102; Liite 2; Lackman 1980, s. 96. Vrt. Proletaari 6/1925, s. 10–11.
- ⁹⁸ SKP:n päätöksiä I, s. 90–92; Liite 2.
- ⁹⁹ SKP:n päätöksiä I, s. 112–114; Liite 2; Lackman 1980, s. 97–99. Vrt. Proletaari 6/1925, s. 10–11.
- ¹⁰⁰ SKP:n päätöksiä I, s. 114; Liite 2; Lackman 1980, s. 99.
- ¹⁰¹ SKP:n päätöksiä I, s. 114; Liite 2; Lackman 1980, s. 100–101.
- ¹⁰² SKP:n päätöksiä I, s. 115; Liite 2; Lackman 1980, s. 101.
- ¹⁰³ Esim. ranskalainen Vazeilles vaati tuolloin talonpojille tarkoitettujen sanomalehtien perustamista (PVEIB, s. 16).
- ¹⁰⁴ Kulmala 1934, s. 415–416.
- ¹⁰⁵ Mm. Upton (1970, s. 73) ja Kangas (1973, s. 24) ovat huomanneet, että sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö ja eduskuntaryhmä pyrkivät vetoamaan pienviljelijöihin entistä enemmän, myös nimellä. Vrt. myös Hakalehto 1966, s. 193.
- ¹⁰⁶ Propagandasta Hemanus 1975; Manninen 1982, s. 2.
- ¹⁰⁷ Esim. Hakalehto 1966, passim; Hyvönen 1968, passim; Upton 1970, passim; Seppänen 1965, passim; Lackman 1983a.
- ¹⁰⁸ Siikasen (Rasin) em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Hakalehto 1966, s. 25–26.
- ¹⁰⁹ Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Hakalehto 1966, s. 135–136; Lackman 1983, s. 160–161.
- ¹¹⁰ Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Hakalehto 1966, s. 174–184, 192–197.
- ¹¹¹ Sos. työvä. ja pienv. eduskuntaryhmän ptk. 14. 6. 1924. STPEA I C 3 Ca-b. KA; Lackman 1980, s. 91–92.
- ¹¹² Edusk. esit. N:o 2, Vp 1921, liitteet I, 2; edusk. esit. N:o 7, Vp 1922, liitteet I, 2.
- ¹¹³ Edusk. esit. N:o 39, 41. Vp 1924, liitteet VIII, 5 ja 7.
- ¹¹⁴ Ibidem.
- ¹¹⁵ Ks. Anom. ehd. N:o 106. Vp 1925, liitteet II, 83; Anom. ehd. N:o 113. Vp 1926, liitteet II, 88; Anom. ehd. N:o 96. Vp 1927, liitteet VIII, 1, 3, 4; Rah. al. N:o 87 ja 164 sekä lak. al. N:o 30–32. Vp 1928, liitteet II, 98 ja VIII, 6–8.
- ¹¹⁶ Hakalehto 1966, s. 193–194.
- ¹¹⁷ Kommunistien julkisen lehdistön kirjoittelua koko maan osalta ei ole tutkittu seikkaperäisesti. Talonpoikais- ja maatalouskysymyksiä osalta Kaija Piironen (1981, s. 299; 1982, s. 229) on osoittanut, että ainakin Kuopion kommunistilehdistö kiinnitti varsin vähän

- huomiota maaseutuun, vaikka olikin periferia-alue kyseessä. Koska tässä ei ole kyseessä varsinainen sanomalehdistötutkimus, en ole työn ekonomian vuoksi ryhtynyt suorittamaan kvantitatiivisia mittauksia kysymyksen osalta. Lehtien läpikäymisen perusteella uskallaan kuitenkin sanoa, että oululainen Pohjan Voima kirjoitti talonpoikauskysymyksestä selvästi enemmän kuin toiset kommunistilehdet (vrt. Lackman 1983, s. 161 viite 25). – Ks. kirjoittelusta esim. Pohjan Voima 16. 8. 1924 ”Talonpojan ajatuksia. Yleisiä näkökohtia”; Pohjan Voima 6. 9. 1924 ”Talonpojan ajatuksia” (pk.); Pohjan Voima 17. 3. 1925 ”Talonpojat ja manttaalimiesten kokous”, Eräs edustaja (pk.); Pohjan Voima 15. 7. 1925 ”Talonpojan muistelmia menneeltä vuodelta”, Talonpoika (pk.); Pohjan Voima 22. 4. 1926 ”Kyntömiehen asema”, Pouttu (joht. artikkeli); Pohjan Voima 17. 8. 1926 ”Talonpoika häädässä – missä apu?” (joht. artikkeli); Pohjan Voima 18. 7. 1928 ”Verotuskurjuus, sotahulluus ja talonpoika”, Vanha talonpoika (pk.); Pohjan Voima 12. 8. 1928, 26. 8. 1928 ”Halla” (pk.); Pohjan Voima 29. 8. 1928, 12. 9. 1928, 3. 10. 1928; Savon Työ 18. 11. 1924 ”Pienviljelijäin kohtalo” (pk.); Savon Työ 5. 6. 1926 ”Vapaa talonpoika” (pk.); Savon Työ 29. 6. 1926, 13. 7. 1926, 11. 12. 1926 ”Talonpoika tulevaisuuden puntarissa” (pk.); Työ 25. 2. 1927 ”Kirje Karjalan pienviljelijöille”, Pienviljelijä; Työ 4. 9. 1928 ”Katovuosi”, A. T-i (pk.); Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 8. 11. 1929 ”Voiko talonpojan asema parantua porvarillisessa valtiossa?” A. T-i (Pk.). Ks. myös Piironen 1982, s. 216, 231–232.
- 118 Esim. Pohjan Voima 28. 8. 1924 ”Talonpojan ajatuksia” (pk.); Pohjan Voima 6. 10. 1924 ”Maalaisliitto taantumuksen aseenkannattajana”, T. Tuura (Pk.); Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 9. 1. 1925 ja Pohjan Voima 10. 1. 1925 ”Maalaisväestö ja presidentinvaalit”, Yrjö Säilä (pk.); Pohjan Voima 27. 1. 1925 ”Talonpojan ajatuksia”, Talonpoika (pk.); Pohjan Voima 14. 2. 1925 ”Viikon varrelta”, Matinpoika (pk.); Pohjan Voima 8. 3. 1925 ”Talonpojan ajatuksia” (pk.); Pohjan Voima 28. 3. 1925 ”Viikon varrelta”, Matinpoika (pk.); Pohjan Voima 23. 4. 1925 ”Ketä porvaristo enimmäkseen pelkää”, Pouttu (pk.); Pohjan Voima 9. 5. 1925 ”Maalaisliittolaiset turvaamassa suurtuottajain etuja”, Pouttu (pk.); Pohjan Voima 10. 5. 1925 ”Maalaisliitto lihottamassa myllytrustia”, Pouttu (pk.); Pohjan Voima 12. 5. 1925 ”Talonpojan ajatuksia”, Talonpoika (pk.); Pohjan Voima 5. 8. 1925 ”Talonpojan ajatuksia”, Talonpoika (pk.); Pohjan Voima 5. 6. 1926 ”Maalaisliitto nahkaansa luomassa” (pk.); Pohjan Voima 3. 7. 1926 ”Maalaisliitto kaksikymmenvuotias. Entisen maalaisliittolaisen muisteluksia”, Talonpoika; Työ 22. 9. 1927 ”Maalaisliittolaista ’valitusta’ tulossa”, Vasemmistotalonpoika (pk.); Työ 13. 3. 1928 ”Talonpoikain hallitusko” (pk.); Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 10. 1. 1925 ”Mitä on työväen ja talonpoikain hallitus?” I. Peltola; Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 25. 2. 1926 ”Taantumuspoulu” (pk.); Tuisku 16/1929 ja 20/1929. – Ks. taustaa em. kannanotoille esim. Manner 1924, passim; SKP:n päätöksiä I, s. 95, 102, 112; Manner, Die Regierung der finnischen Grossgarrerien in Dienst der Faschisten. Inprekorr N:o 137/1923, s. 1190; Lackman 1983, s. 174. Ks. maalaisliiton poliittinen ”oikeistolaistumisesta” esim. Isohookana -Asunmaa 1980, s. 130–131.
- 119 Pohjan Voima 28. 8. 1924 ”Talonpojan ajatuksia” (pk.); Pohjan Voima 6. 10. 1924 ”Maalaisliitto taantumuksen aseenkannattajana”, T. Tuura (pk.); Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 9. 1. 1925 ja Pohjan Voima 10. 1. 1925 ”Maalaisväestö ja presidentinvaalit”, Yrjö Säilä (pk.); Pohjan Voima 14. 2. 1925 ”Viikon varrelta”, Matinpoika (pk.); Pohjan Voima 8. 3. 1925 ”Talonpojan ajatuksia” (pk.); Pohjan Voima 28. 3. 1925 ”Viikon varrelta”, Matinpoika (pk.); Pohjan Voima 5. 8. 1925 ”Talonpojan ajatuksia”, Talonpoika (pk.); Pohjan Voima 5. 6. 1926 ”Maalaisliitto nahkaansa luomassa” (pk.); Pohjan Voima 20. 11. 1926 ”Maalaisliiton syvä alennustila” (joht. artikkeli); Pohjan Voima 1. 12. 1926 ”Maalaisliitto näkee pelastuksen vain fascismissa” (pk.); Pohjan Voima 4. 12. 1926 ”Maalaisliitto yhä selvemmin fascismiin” (pk.); Työ 13. 3. 1928 ”Talonpoikain hallitusko?” (pk.); Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 10. 1. 1925 ”Mitä on työväen ja talonpoikain hallitus?”, I. Peltola.
- 120 Pohjan Voima 6. 10. 1924 ”Maalaisliitto taantumuksen aseenkannattajana”, T. Tuura (pk.); Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 9. 1. 1925 ja Pohjan Voima 10. 1. 1925 ”Maalaisväestö ja presidentinvaalit”, Yrjö Säilä (pk.); Pohjan Voima 3. 7. 1926 ja Savon Työ 3. 7. 1926 ”Maalaisliitto kaksikymmenvuotias. Entisen maalaisliittolaisen muisteluksia”, Talonpoika.
- 121 Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 9. 1. 1925 ja Pohjan Voima 10. 1. 1925 ”Maalaisväestö ja presidentinvaalit”, Yrjö Säilä (pk.); Lackman 1983, s. 173–174.
- 122 Pohjan Voima 8. 3. 1925 ”Talonpojan ajatuksia” (pk.); Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 9. 1. 1925 ja Pohjan Voima 10. 1. 1925 ”Maalaisväestö ja presidentinvaalit”, Yrjö Säilä (pk.); Pohjan Voima 1. 3. 1925 ”Talonpojan ajatuksia” (pk.); Pohjan Voima 17. 3. 1925 ”Talonpojat ja manttaalikuntain kokous”, Eräs edustaja (pk.); Pohjan Voima 23. 4. 1925 ”Ketä porvaristo enimmäkseen pelkää”, Pouttu (pk.); Pohjan Voima 6. 9. 1924 ”Talonpojan ajatuksia”(pk.).

- 123 Pohjan Voima 25. 4. 1925 "Fascistien Akilleenkantapää", Pouttu (pk.); Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 13. 4. 1926, 20. 4. 1926, 22. 4. 1926 "Työväki ja talonpojat", kirj. Kommunisti (joht. artikkeli).
- 124 Hyvönen 1971, s. 23–26.
- 125 Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 24. 12. 1924 ja Pohjan Voima 31. 12. 1924 "Suomen työväen ja työtätekevään talonpoikain presidentinvaali-ohjelma".
- 126 EK:n pääos. til. kats. N:o 6/1927. OLKA K. D. 1 205/437 -27. OMA; SKP:n päätöksiä I, s. 85, 92; Antikainen 1934, s. 14; Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Lepola 1934, s. 280–282; Toiska 1934, s. 249–251; Hakalehto 1966, s. 190–191; Hodgson 1967, s. 122–123; Upton 1970, s. 70; Hodgson 1975, s. 84–85. – Jaakko Kivi (1975, s. 57–58) on todennut, etteivät julkisen liikkeen johtomiehet uskaltaneet asettaa Kuusista ehdokkaakseen.
- 127 Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Kivi 1975, s. 57–58.
- 128 Lepola 1934, s. 282–283; Toiska 1934, s. 250–251; Savolainen 1978, s. 116.
- 129 Lepola 1934, s. 284.
- 130 Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Piironen 1982, s. 232.
- 131 Proletaari 3/1925 "Viime vaalien opetuksia", O. W. Kuusinen, s. 17.
- 132 Ibidem, s. 17–18.
- 133 Ibidem, s. 18–19.
- 134 SKP:n päätöksiä I, s. 83–87.
- 135 Lepola 1934, s. 262–297; Antikainen 1934, s. 14, 21–22; Antikainen 1934a, s. 441–453; Toiska 1934, s. 252–259; Hakalehto 1966, s. 190–192; Hakalehto 1967a, s. 233–239; Hodgson 1967, s. 122–139; Upton 1970, s. 74–75, 78, 99–106 ja passim; Hyvönen 1971, s. 27–32; Saarinen 1973, s. 56–65; Savolainen 1978, s. 116–139 ja passim; Lackman 1982b.
- 136 Esim. Hakalehto 1966, s. 208–302; Lackman 1983b, s. 122–144. Virtanen 1983, s. 3–4 ja passim;
- 137 Esim. PVEIB, s. 154–155; Proletaari 6/1925, s. 11–12.
- 138 SKP:n päätöksiä I, s. 44; Lackman 1980, s. 104.
- 139 Historiikkia liiton toiminnasta. EK-VALPO amp V C 192. – Vasta vuonna 1928 liiton jäsenmäärä kipusi yli 2000:n.
- 140 SKP:n päätöksiä I, s. 96; Liite 2; Lackman 1980, s. 105.
- 141 Historiikkia liiton toiminnasta. EK-VALPO amp V C 192; Pohjan Voima 14. 11. 1928. – Kööpenhaminan sopimuksesta esim. Tuominen 1958, s. 310–312; Hakalehto 1966, s. 301; Hakalehto 1967, s. 231–233; Fagerholm 1977, s. 58–59; Lackman 1983b, s. 124–126; Virtanen 1983, passim.
- 142 Kommunistit kiinnittivät huomiota liiton toimintaan mm. Pohjanmaan katoliikkeen (1928–1930) aikana (Lackman 1980, s. 314; Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 17. 4. 1930 "Pientalonpoikain kokoontuessa", pk.).
- 143 Manner 1924, s. 31; Lackman 1980, s. 106.
- 144 SKP:n päätöksiä I, s. 115, 118; Liite 2. – Sama puoluekokous kehotti perustamaan MTL:n ja PL:n yhteyteen puoluefraktioita "taistelemaan gebhardilaisia ja sosdem johtoherrain vaikutuksia sekä niiden luomia harhakäsityksiä vastaan".
- 145 Santonen 1971 s. 126. – Ehdotus yhteistoiminnasta lienee ollut pelkkä taktinen manööveri, joka oli suunnattu PL:n ja PK:n yhtysmielisiä vastaan. Kommunistit mm. varottivat useaan otteeseen PL:ää yhtymästä PK:hon (Esim. Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 15. 8. 1924, 28. 8. 1924 ja 29. 8. 1924).
- 146 Santonen 1971, s. 126; Lackman 1980, s. 107.
- 147 Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3. – SKP:n SB järjesti mm. vuoden 1927 talvella sosiaalidemokraattien puuhaamille pienviljelijäpäiville Helsinkiin fraktioitaan, joiden tehtävänä oli yhdessä kommunistien kansanedustajien (mm. Rosenbergin ja Kulmalan) sekä PL:n liittoneuvostoon kuuluneen Turusen kanssa ajaa päivillä kommunistista politiikkaa. Tavoitteissaan byroo ei onnistunut kuitenkaan kovin hyvin.
- 148 Arvostelua esiintyi mm. Vilho Honkaselta takavarikoidussa raportissa (Talonpoikaissymys. EK-VALPO amp V G 3). Ks. PL:n puolustamisesta esim. Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 13. 4. 1928 "Maanviljelijäin järjestöistä" (pk.). Ks. PL:n sisäisistä erimielisyyksistä Santonen 1971, s. 286–287 ja passim.
- 149 SKP:n päätöksiä I, s. 144; Lackman 1980, s. 108. – Jalmari Rasi väittää SKP:n SB:ssä olleen keskustelua mm. siitä, olisiko PK:ssa olleiden vasemmistopienviljelijöiden pitänyt erota järjestöstä ja siirtyä PL:ään, mutta tuolloin (1927) oli kuitenkin katsottu, ettei niin tarvitsisi tehdä, vaan olisi yritettävä toimia niin, että myös PK:ssa pääsisi vasemmistolainen suuntaus valtaan (Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3).
- 150 EK:n ilm. rekist. N:o 488/1. 3. 1925. EK-VALPO amp V G 2; Lackman 1980, s. 108.
- 151 Vrt. Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Hakalehto 1966, s. 208–302;

- Lackman 1980, s. 103–108; Lackman 1983b; Virtanen 1983.
- 152 McKenzie 1964, s. 134, 137; Degras 1971, s. 495, 501, 524; Degras 1971a, s. 107, 113–114, 190, 227, 302, 304; Kommunistinen Internationaali, s. 302–303; Liening 1965, passim.
- 153 SKP:n päätöksiä I, s. 487 ja passim.
- 154 SKP:n päätöksiä I, s. 494–495; Proletaari 1/1931 ”Miten nousemme”, s. 5.
- 155 Otteita KI:n TpK:n poliisiteeristön ja Kominternin Puolan ja Baltian maiden maasiteeristön kirjelmistä, jotka julkaistu EK:n pääos. tiedonannossa N:o 211/27. 4. 1931. EK-VALPO amp III J 14.
- 156 Proletaari 4/1931 ”Kasvot maakylään päin”, s. 1–4.
- 157 Ibidem; Ks. myös Proletaari 5/1931 ”Kaksi diktatuuria”, T, s. 8; SKP:n Tiedonantaja 5/1930 ”Fascisminvastainen taistelu”.
- 158 SKP:n päätöksiä I, s. 347–348 ja passim.
- 159 SKP:n päätöksiä I, s. 354–357, 360–361; Liite 4.
- 160 SKP:n päätöksiä I, s. 356–357, 360–361; Liite 4.
- 161 SKP:n päätöksiä I, s. 357; Kyntäjä 11/1931 ”Talonpoikien tyytymättömyysilmaisuja”; EK:n pääos. til. kats. N:o 11/1931. MLKA K. D. 1. 59/495–31. MMA; Antti Hyvösen alustus SKP:n KK:n vuoden 1932 täysistunnossa. Hyvösen aineisto.
- 162 Hyvösen em. alustus. Hyvösen aineisto; Kauko Heikkilän puhelinhaastattelu 28. 4. 1980.
- 163 SKP:n Tiedonantaja 13/1931 ”Mikä tie on talonpojan valittava”, Entinen maalaisliittolainen.
- 164 Esim. SKP:n päätöksiä I, s. 381–382, 385, 388–389, 394–407, 411, 416, 422–423, 444, 451, 454, 459–461, 471; Antti Hyvösen alustus SKP:n KK:n vuoden 1932 täysistunnossa. Hyvösen aineisto; Antti Hyvösen alustus SKP:n KK:n vuoden 1933 täysistunnossa (Maaseudun pulatilanteesta ja puolueen tehtävistä maaseudulla). KKO 241/98 V. D. 1935. VA; Iivo, Suomen maaseudun pulatilanteesta ja SKP:n tehtävistä maaseudulla. Kommunisti 1–2/1934, s. 35–41, 101–106.
- 164a Rundschau N:o 67/21. 11. 1935; Degras 1971a, s. 355–378.
- 165 Yhteiseen taisteluun pääoman hyökkäystä, fasismin ja sodanvaaraa vastaan. SKP:n VI puoluekokouksen (v. 1935) päätös Suomen työväenluokan taistelusta ja tehtävistä; SKP:n VI puoluekokouksen päätös puolueen joukko-propagandasta; Vaaliohjelma. SKP:n julistus kesällä v. 1936; Itsenäinen Suomi 20 vuotta. SKP:n KK:n julkilausuma marraskuulla v. 1937. Kaikki teoksessa SKP maanalaisuuden kaudella. Vuosikirja X 1954, s. 151, 157, 165, 169, 175, 177, 193; EK:n pääos. tiedonanto N:o 364/27. 4. 1937. EK-VALPO amp III J 142.
- 166 Suomen kansanhallituksen muodostaminen. Leningrad, jouluk. 1. päivänä, TASS. VALPO:n ilm. N:o 3353/7. 12. 1939. EK-VALPO amp XXIX 28; Suomen kansanhallituksen julistus. Sinkari 1971.
- 167 Esim. Manner–Oklund–Virta, Talonpoikaisliikkeistä Suomessa 1931–32. Kommunisti 12–13/1932, s. 576–591; Iivo, Suomen kommunistisen puolueen KK:n täysi-istunto. Kommunisti 19/1932, s. 881–887; J. Lehtosaari, Pulan vaikutus Suomen köyhän talonpoikaiston asemaan. Kommunisti 21/1932, s. 1000–1006; Antikainen 1932, s. 40–44, 61–62; Linko 1933, s. 34–35. Linko (Antti Hyvönen) kirjoittaa: ”Vastainen Suomen voittoisa vallankumous vaatii kommunistiselta puolelta, että se kohdistaa koko tarmonsaa talonpoikaiston joukkoliikehtimisien kehittämiseen ja työväen ja työtätekevään talonpoikain taisteluliiton luomiseen alistuen taistelun työväen ja talonpoikain tasavalta-tunnuksen alle.”
- 168 N. Tähti, Fasismista Suomen maaseudulla. Kommunisti 8/1934, s. 385. – Vuonna 1935 julkaisemassaan teoksessa (Tähti 1935) hän kirjoitti hiukan toisin: ”---työläis-talonpoikaishallituksen, neuvostovallan puolesta, yhtymisen puolesta Neuvosto-Karjalaan.” (s. 127).
- 169 Antti Hyvösen alustus SKP:n KK:n vuoden 1932 täysistunnossa. Hyvösen aineisto.
- 170 Seppänen 1965, passim; Seppänen 1965a, passim; Virtanen 1980, s. 20–21; Lackman 1983a.
- 171 Hyvönen 1973, s. 119. – Kominternin TpK pani 1. 7. 1932 mielihyvin merkille, että muutamat maat olivat laatineet selvän toimintaohjelman maaseutua varten ja asettaneet talonpoikien vaatimukset (ks. Kommunistisk Tidskrift 9/1932 ”Resolution om bonde-kommittéer antagna av EKKI:s presidium den 1 Juli 1932”).
- 172 Esim. Proletaari 4/1931 ”Kasvot maakylään päin”; Proletaari 1/1932 ”Maalaisraatajain hätäpuolustusliikkeen kehittäminen”, T-i; J. Lehtosaari, Pulan vaikutus Suomen köyhän talonpoikaiston asemaan. Kommunisti 21/1932; Manner–Oklund–Virta, Talonpoikaisliikkeistä Suomessa. Kommunisti 12–13/1932.
- 173 Talonpojan tie ulos pulasta ja hädästä. SisM K. D. 67/506 -32. VA; Talonpojan mietteitä.
- 174 SKP:n päätöksiä I, s. 422–423, 459–461; Iivo, Suomen maaseudun pulatilanteesta ja

- SKP:n tehtävistä maaseudulla. Kommunisti 1–2/1934; Suomen Kommunistisen Puolueen osavaatimuksista maaseudulla. SisM K. D. 68/509 -34. VA.
- 175 SKP:n päätöksiä I, s. 379.
- 176 Ibidem.
- 177 Stalin 1955, s. 45–49, 192–196 ja passim. Ks. kollektivisoimisesta ja Neuvostoliiton maatalouden tilasta esim. Dobb 1966, s. 208–229, 231–260; Nove 1969, s. 160–223.
- 178 SKP:n Tiedonantaja 9/1930 ”Maatalouden kollektivisoiminen Neuvosto-Venäjällä”.
- 179 SKP:n päätöksiä I, s. 377, 379; Kytäjä marrask. 1931 ”Suuri lokakuun vallankumous ratkaisi talonpoikaiskysymyksen”; Kytäjä marrask. 1931 ”Ketä Neuvostoliitossa ja Inkerissä karkoitetaan?”; Tienviitta 1/1932 ”Talonpoika! Onko piiput olleet oikein päin”, Paavo; Proletaari 3/1932 ”Muuan heikko kohta lehdistössämme”, T-i.
- 180 Suomen Kommunistinen Puolue taistelussa taantumusta vastaan Neuvosto-Suomen puolesta. SKP:n VI puoluekokouksen päätös puolueen joukkopropagandasta. SKP:n taistelu-
jen tiellä. SKP maanalaisuuden kaudella. Vuosikirja X 1954, s. 169.
- 181 Tähti 1935, s. 125–127.
- 182 Kansan Valta N:o 18/1940 ”Suomen maamies vapautuu kartanoherrojen sorrosta”; Kansan Ääni 16. 1. 1940 ”Suomen työtätekevälle kansalle”, SKP:n KK; Kansan Valta N:o 23/1940 ”Nyt aletaan talonpoikien etujen mukainen maatalouspolitiikka”, A. Ä. (Armas Äikiä); Kansan Valta 1. 12. 1939 ”Suomen kansanhallituksen julistus”. Vrt. VALPO:n tiedotuksia N:o 24/1940. SARk Perus 31321.
- 183 Rantanen 1958, s. 62–64.
- 184 Ibidem, s. 63–64.
- 185 SKP piti esim. maalaisliittoa kulakkipuolueena. ”Kulakkien likvidoimisen” omaksuminen olisi merkinnyt myös Suomessa suurimman osan talonpoikaistalouksien likvidointia.

KARJALAN TALONPOIKIEN LIIKE (1924–1929)

- ¹ Ks. tyytymättömyydestä esim. Käkisalmen Sanomat 6. 3. 1924, 4. 9. 1924, 4. 10. 1924, 11. 10. 1924, 14. 10. 1924 ja 18. 11. 1924; Parikkalan Sanomat 19. 11. 1924; Pohjan Voima 16. 8. 1924; Santonen 1971, s. 259; Mylly 1978, s. 146–147.
- ² Maalaisliitto sai jo vuoden 1917 eduskuntavaaleissa Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä 10 kansanedustajaa (Mylly 1978, s. 31, 42; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 56).
- ³ Käkisalmen Sanomat 27. 3. 1924 (Talonpoikain Vaaliliiton julistus); sama. Karjala 30. 3. 1924. Ks. myös Maakansa 6. 3. 1924 ”Revohka”, Aatami (pak.); Käkisalmen Sanomat 8. 3. 1924 ”Viikon viestit”, Lauluveikko; Käkisalmen Sanomat 4. 3. 1924; Maakansa 9. 3. 1924; Maakansa 14. 3. 1924 ”Naapurin huolia”, Tuomas Kuona (pak.); Maakansa 23. 3. 1924 ”Sitä maailman menoa”, Postimies (pak.); Maakansa 30. 3. 1924 ”Viimeinen voitelu”, Aatami (pak.); Maakansa 2. 4. 1924; Maakansa 18. 4. 1924. Ks. myös Tarkiainen 1971, s. 213–214; Kangas 1973, s. 26.
- ⁴ Matti Läheniemi oli persoonana ja poliittisena henkilönä erittäin mielenkiintoinen. Hän oli saavuttanut kuuluisuutta kotiseudullaan ja koko Karjalan kannaksella jo autonomian aikana, jolloin hänen parhaat miehuusvuotensa olivat olleet. Hän oli syntynyt vuonna 1861 ja siten hän oli Karjalan talonpoikien liikkeen aikana jo noin 65-vuotias. Autonomian aikana hän oli joutunut useaan otteeseen riitoihin tsaarin virkamiesten kanssa ja hän oli esittänyt pääroolia mm. ns. ”Räisälän rettelöissä”, joista hänet tuomittiin kuritushuoneeseen. Tämän vuosisadan alussa hän oli kiinteästi mukana aktivistien puuhissa ja osallistui johtamansa talonpoikaisjoukon kanssa mm. Räisälän suurlakkotapahtumiin. Läheniemi tunsu vetoa Venäjän sosiaalivallankumouksellisiin päin. Niinpä hän oli perustamassa Voimaliitolle ja orastavalle punaiselle aktivismille (punakaartilte) jonkinlaista välimuotoa, Karjalan Kansan Mahtia vuonna 1906. Hänestä tuli järjestön tunnetuin johtaja siinä vaiheessa, kun voimaliittolaiset olivat järjestön hylänneet sen radikaalien toimintamenetelmien vuoksi. Läheniemen väitetään nimittäin kannattaneen terroritekoja vihaamiensa tsaarin virkamiesten harventamiseksi. Näihin aikoihin (1906) Läheniemi syyllistyi mm. kuuluisan murhamiehen Juho Savinaisen suojelemiseen kotitilallaan, jossa käytiin tulitaitelu Savinaista hakemaan tulleiden poliisien kanssa.
- Läheniemi väitti kuuluneensa aikanaan maalaisliiton perustajajäseniin, mikä voikin paikallisella tasolla pitää paikkaansa. Hänen poliittisista edesottamuksistaan mainittakoon lisäksi, että hän yritti päästä vuoden 1907 eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraateista erotetun Matti Kurikan kanssa yhteisellä listalla sosiaalidemokraattisen puolueen ehdokkaak-

si Viipurin läänin itäiseen vaalipiiriin, mutta kumppaakaan ei hyväksytty. Siksi parivaljakko joutui esiintymään vaalessa ”villeinä”. Läheniemi oli noihin aikoihin jatkuvassa kontaktissa vasemmistolaisen kanssa.

Varhaisaktiivismin jälkeen Läheniemi sotkeutui myös jääkäriliikkeeseen. Hänen poikansa Veikko Matti meni nimittäin Saksaan jääkärioppiin. Myöhemmin isä oli perustamassa Räsälän suojeluskuntaa, joskaan hän ei ollut siinä aivan keskeisesti mukana, koska nuoremmat eivät täysin luottaneet häneen hänen vanhojen vasemmistosympatoidensa vuoksi. Hänellä tiedettiin olleen Karjalan Kansan Mahdin aikoihin yhteyksiä punakaartilaisiin, eikä järjestön hämärä menneisyyksään ollut omiaan puhumaan hänen puolestaan. Läheniemellä lienee ollut sitemmin vuonna 1918 jonkinlaisia yrityksiä valkoisten johtoon Kannaksella, ainakin niin on väitetty, mutta pienen kahinoinnin (ns. Kiviniemen kapinan) jälkeen hän joutui vetäytymään syrjään. Kahinointi aiheutui suureksi osaksi hänen leppymättömyydestään vihastaan ”herroja” kohtaan. Hän ei sulattanut ruotsinkielisiä upseereita talonpoikaisarmeijan johdossa. Lopullisesti hän katkeroitti mielensä poikansa kaatumista vuoksi. Isä väitti ”omien koirien” purren.

Jo vuoden 1905 suurlakon ajoilta lähtien 1930-luvulle Läheniemien puuhia läheltä seurannut ja hänen kanssaan monessa mukana ollut Matti Räsänen väitti myöhemmin muistelmissaan, että Läheniemi oli anarkisti ja ”aatteellinen punainen”. Hän piti Läheniemeä myös ”suojeluskunnan vihollisena”. Vaikka Räsänen jyrkkiin kannanottoihin on saattanut jossakin määrin vaikuttaa aikanaan viilenneet välit, on hänen käsityksissään suuresti perää. Monet muutkin häntä lähellä olleet henkilöt ovat havainneet hänelle tyypillisen herravihan sekä oppositioasenteen melkein kaikkeen. Esim. Juho Kurki kertoo, että Läheniemi oli ”sellainen persoonallisuus, joka oli oppositiossa kaikkia vastaan. Hän ei sopinut mihinkään pirtaan eikä kaavaan---”. Vastaavasti eräs EK:n etsivä raportoi: ”Läheniemi on luonteeltaan hyvin salaperäinen ja toiselta puolen taas verrattain viisas ja kaukonäköinen. Poliittisista pyrkimyksistään ei Läheniemi---voi milloinkaan pysyä erossa, sillä jo hänen luonteensa pakottaa hänet siihen. Toiseksi tahtoo hän olla aina kaikkia toisten tekemiä aloitteita vastaan---. Läheniemi ei voi omaksua mitään toisten aloitteista lähtenyttyä yritystä, vaan tahtoo hän itse olla aloitteen tekijänä ja sotia kaikkia vallassa olevia oloja vastaan---”.

Voidaan katsoa, että Läheniemien toiminnassa oli populistisia ja anarkistisia piirteitä. Hän oli talonpoikaisen elämänmuodon vannoutunut puolustaja ja ”herrojen” vastustaja. Eryityisesti Karjalan kannaksen talonpoikaisväestön ja yleensäkin köyhän kansan edut olivat hänen sydäntään lähellä. Tästä syystä Läheniemestä on tullut karjalaisten keskuudessa myytti, johon liittyneitä inhimillisiä heikkouksia ei helpolla tunnusteta, vaan ne saatetaan nähdä ”herrojen” panetteluksi. K. V. Hopun muistelmia, Uno Sereniuksen haastattelu 1. 6., 10.–11. 9., 14. 9., 18. 9., 6. 10., 7. 11. 1931, Matti von Nandelstadin haastattelu 9.–11. 9. 1931, Aarne Sihvon haastattelu 3. 9. 1931, K. Kytömaan haastattelu 14. 11. 1931. Kaikki Eino I. Parmasen kok., kansiot II–III, XV. VA; Matti Räsänen kok. 1–292, 27/”1918”. SKS; Aineisto EK-VALPO:n hmp:ssä 841 (Matti Läheniemi); Juho Kurjen (1961), Emil Lukan (1963), Heikki Paavilaisen (1973) veteraanahaastattelu. KMA; Jaakko Kiven (12. 2. 1979), Arvo Tuomisen (1. 7. 1978) ja Samppa Kempvaisen (16. 1. 1980) haastattelu. Myös Leonid Kanninin kanssa 10. 6. 1983 käymistäni keskusteluista on ollut apua; Eronen -- Komonen 1930, s. 17–18, 32, 82, 93; Sihvo 1937, s. 34–36, 41–43, 51–52, 73–74, 93, 102, 106, 121–123, 127–128, 131, 135, 137–139, 195–198; Rainio 1952, s. 546–549; Haikonen – Lallukka 1952, s. 259–267; Sihvo 1954, s. 29–30, 244–247; Hersalo 1966, s. 298; Soikkanen 1970, s. 139–140; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 389; Mäkinen 1979, s. 6; Lackman 1980, s. 122–125; Lackman 1985.

⁵ SVT XXIX 11; Tarkiainen 1971, s. 213–214; Kangas 1973, s. 26.

⁶ Läheniemeläisiksi kutsuttiin Matti Läheniemien taakse ryhmittyneitä joukkoja erotukseksi Parikkalan puolesta lähteneelle liikkeelle, jonka kannattajia taas kutsuttiin parikkalalaisiksi tai Parikkalan miehiksi. Manttaalikuntien kokouksen järjestäjistä käytettiin joskus myös nimitystä manttaalimiehet. Kun liike radikalisoitui, alkoivat maalaisliittolaiset puhua ”Mateista”, ”Mattipuolueista”, mikä kuvastanee Läheniemien varsin keskeistä asemaa liikehtimisessä. Toisaalta ”Mattipuolue”-nimitys oli perua myös vuoden 1924 Talonpoikain Vaaliliitosta, jossa oli ehdokkaina kolme Mattia: Matti Savolainen, Matti Kaija ja Matti Läheniemi (Ks. Maakansa 30. 3. 1924 ”Viimeinen voitelu”, Aatami, pak.; Maakansa 10. 4. 1924; Maakansa 22. 2. 1927 ”Kun ”mattipuolue” jakaantui”, Aatami, pak.; Maakansa 25. 2. 1927 ”Uusi puolue ja sen ohjelma”, Aatami, pak.; Maakansa 17. 3. 1927 ”Viinapuolue perustettu”, Aatami, pak.; Maakansa 20. 4. 1927 ”Syntyjä syviä”, Aatami, pak.; Mäkinen 1979, s. 6–9).

⁷ Juho Roiha Santeri Alkiolle 9. 5. 1924. Alkion kok. III A 3. VMA:

⁸ Käkisalmen Sanomat 31. 5. 1924. – Kokous valitsi toimikuntaan E. Kourulan, M. Myllyksen, Juho Wilskan, Antti Tervosen ja Matti Roihan.

- 9 Parikkalan manttaalikunnan ptk. 13. 12. 1924. PkA; Käkisalmen Sanomat 18. 12. 1924. – Manttaalikunta valitsi uuden toimikunnan, johon tulivat Antti ja Matti Tervonen, Matti Pajari, Juho Naukkarinen, Juho Roiha, Juho Wilksa, Sipro Sinkkonen, Mikko Mylly, Rob. Sikiö, Pekka Anttonen, Juho Nenonen ja Heikki Saukkonen.
- 10 Juho Roiha, Mikko Mylly ja Antti Tervonen Santeri Alkiolle 26. 12. 1924. Alkion kok. III A 3. VMA:
- 11 Juho Roiha Santeri Alkiolle 26. 12. 1924. Alkion kok. III A 3. VMA.
- 12 Esim. Parikkalan Sanomat 1. 1. 1925 ”Maatalouden ahdinkotila ja siitä johtuva luotontarpeen tyydyttäminen”. – Kiertokirjeestä paistoi katkeruus päättäjiä kohtaan. Sen mukaan ”talonpojille riittää vain lupauksia”, koska ”virkamiesten eläkkeet, osakeyhtiöiden verohelpotukset y.m. etuoikeutettujen ryhmien asian ajamiset” olivat hallitukselle ja eduskunnalle tärkeämpiä. Kiertokirjeen lopussa julkaistiin Parikkalan kokouksen (13. 12. 1924) ponnet, joita oli hiukan kuitenkin muotoiltu uuteen uskoon (vrt. Parikkalan manttaalikunnan ptk. 13. 12. 1924. PkA).
- 13 Mm. Juho Roihalla, Matti Tervosella, Mikko Myllyksellä ja Sipro Sinkkosella oli vuosina 1922–1925 kunnallisveroja maksamatta. Veronkantokirjojen mukaan rästit olivat seuraavanlaiset: Roihalla v. 1922 113 mk, v. 1924 1184 mk ja v. 1925 607 mk; Tervosella v. 1922 890 mk; Myllyksellä v. 1922 205 mk ja Sinkkosella v. 1924 936 mk ja 1925 1421 mk (Parikkalan kunnan veronkantokirjat 1923–1926, PkA). – Ilmeisesti Parikkalan maanviljelijät olivat kärsineet myös vuoden 1923 kadosta, vaikka katokysymystä hoitaneen komitean aineistosta (ks. Itä-Karjalan maanviljelysseuran johtokunta Maataloushallitukselle 13. 10. 1923. Katokomitea 1923–1924. 540: 1. VA) saakin sen kuvan, ettei paikkakunnalla olisi sattunut suuria tuhoja. Kaikki katotiedot eivät kuitenkaan ehtineet ajoissa komitealle, ja asiantila paljastui vasta myöhemmin (ks. Parikkalan kunta Maatalousministeriölle 18. 3. 1924. Maatalousministeriön A. D. 232/77 v. 1924. VA). – Kannaksella ilmenneistä vaikeuksista puhuu sekin, että tiloja myytiin yhä enemmän pakkohuutokaupalla. Koska Maatalousministeriö ei pitänyt tuolloin tarkkaa rekisteriä asiasta, ei läänikohtaisia lukuja tunneta. Mm. Pohjan Voima (16. 8. 1924) puhui kuitenkin huomattavista määristä.
- 14 Ks. päätöksistä lähteä Helsinkiin esim. Kurkijoen manttaalikunnan ptk. 19. 1. 1925. KkA; Soanlahden manttaalikunnan ptk. 14. 1. 1925. SkA; Kaukolan manttaalikunnan ptk. 12. 2. 1925. KkA; Räisälän manttaalikunnan ptk. 16. 1. 1925. RkA. Kaikki MMA; Vihannin manttaalikunnan ptk. 18. 2. 1925. VkA; Parikkalan Sanomat 11. 2. 1925.
- 15 Maakansa 1. 3. 1925 ”Kolme merkkitapausta”, Aapeli (pak.). – Ks. kokousselostuksia Maakansa 3. 3. 1925; Helsingin Sanomat 11. 3. 1925; Käkisalmen Sanomat 5. 3. 1925; Parikkalan Sanomat 11. 3. 1925; Suomen Sosialidemokraatti 4. 3. 1925 ”Agrariiterrori”; Kurikka 12/1925.
- 16 Maakansa 3. 3. 1925, 4. 3. 1925 ja 5. 3. 1925; Parikkalan Sanomat 11. 3. 1925.
- 17 Maakansa 4. 3. 1925 ja 5. 3. 1925.
- 18 Santonen 1971, s. 109–110, 146–147; Mylly 1978, s. 147.
- 19 Räisälän manttaalikunnan varsinaisena edustajana oli Matti Kauppinen ja varamiehinä Matti Läheniemi ja Matti Räsänen (Räisälän manttaalikunnan ptk. 26. 1. 1925. RkA. MMA).
- 20 Matti Läheniemen kptk. 18.–19. 1. 1935. EK-VALPO hmp 841.
- 21 Talonpojan Sanomat, näyten. 1/1926.
- 22 Pohjan Voima 6. 9. 1924 ”Talonpojan ajatuksia” (pk.).
- 23 Proletaari 1/1925 ”Tila luokkataistelurintamalla”, Kullervo Manner, s. 20–22. Sama kirjoitus supistettuna K. Manner, Der Klassenkampf in Finnland. Inprekorr N:o 164/1925, s. 2449–2450.
- 24 Pohjan Voima 17. 3. 1925 ”Talonpojat ja manttaalikuntien kokous”, Eräs edustaja (pk.). – EK arveli heti manttaalikuntien kokouksen jälkeen, että kommunistit olivat kiinnittäneet siihen huomiota ”käyttääkseen sitä omalla tavallaan tarkeitosperiensä edistämiseksi” (EK:n pääos. til. kats. N:o 5/1925. OLKA K. D. 1 129/431 -25. OMA).
- 25 Toivo Vuorela, SKP:n taistelu maaseudulla vähäväkisten puolesta 1920-luvulla. SKP:n Mkmya 6 Ca. KA; Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979. – Kivi on esittänyt, että Helsingin manttaalikokouksessa yhtenä puheenjohtajana toiminut Antti Tervonen olisi tullut liikkeeseen mukaan SKP:n Viipurin piirin tuolloisen organisaattorin Jalmarin Mäkisen lähettämänä, mutta Mäkinen olisi tullut asiassa harhaanjohdetuksi. Kivi on väittänyt myös, että kommunisteilla olisi ollut yhteys myös Juho Roihaan, mitä on aihetta epäillä vahvasti. Sen sijaan Kivi on sekoittanut läheniemeläiset parikkalalaisiin. Hän puhuu nimittäin ”talolinen Läheniemestä Parikkalassa” (Kivi 1975, s. 56; haastattelu 12. 2. 1979; kirje tekijälle 25. 5. 1978). Myös Antti Hyvönen (haastattelu 16. 8. 1976 ja kirje tekijälle 14. 2. 1978) ja Arvo Poika Tuominen (haastattelu 1. 7. 1978) ovat sekoittaneet asiaa. Tosin Tuominen on maininnut Läheniemen muistelmateoksessaan räisäläläiseksi (Tuominen 1958, s. 231–232). Vrt. Lackman 1980, s. 119–121.

- 26 Antti Tervonen ja Juho Naukkarinen kuuluivat maalaisliittoon (Ilkka 23. 12. 1926; Lackman 1980, s. 120, viite 27).
- 27 EK:n ilm. rek. N:o 364/28. EK-VALPO hmp 841; Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Ote Jalmari Rasin kptk:sta. THO 1931 H. D. fol. 191 N:o 7. TMA; Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979; Jaakko Kivi tekijälle 25. 5. 1978; Kivi 1975, s. 56. Vrt. Tuominen 1958, s. 231–232.
- 28 Sos. työväen ja pienvilj. eduskuntaryhmän ptk. 15. 6. 1925. STPEA 1 C 3 ca-b. KA.
- 29 SKP:n päätöksiä I, s. 112.
- 30 SKP:n KK:n arkiston aineistoon parhaiten tutustunut Antti Hyvönen toteaa muistiinpanoissaan, että vuoden 1925 puoluekokouksessa käsiteltiin mm. Parikkalasta lähteneen talonpoikaisliikkeen kehittämistä (Hyvösen aineisto).
- 31 Meronen 1925, passim; EK:n Kajaanan alaos. EK:n pääosastolle 22. 5. 1925 N:o 396. EK-VALPO amp V G 3; Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; EK:n pääos. til. kats. N:o 11/1925. OLKA K. D. 1 256/440 -25. OMA.
- 32 Kiertokirje kaikille Suomen Maalaiskuntien kunnanvaltuuston puheenjohtajille; Lackman 1980, s. 128.
- 33 Talonpojan Sanomat, näyten. 2/1926; Pohjan Voima 19. 5. 1926 ”On talonpojallakin aika herätä” (pk.); Lackman 1980, s. 129–130.
- 34 Lackman 1980, s. 131–133, 169–191.
- 35 Pohjan Voima 19. 5. 1926 ”On talonpojallakin aika herätä” (pk.); Pohjan Voima 21. 7. 1926 ”Talonpoika on hädässä”; Pohjan Voima 17. 8. 1926 ”Talonpoika hädässä – missä apu?” (joht. artikk.); SavonTyö 29. 6. 1926, 13. 7. 1926, 12. 8. 1926 ”Talonpojat oikealla tiellä” (joht. artikk.); Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 22. 5. 1926 ”Vartiopaikalla”, Mies tornissa; Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 2. 6. 1926 ”Apua tarvittaisiin – tuleeko sitä?”, Aura (pk.); Vapaus 2. 6. 1926; Työn Ääni 11. 6. 1926.
- 36 SKP:n päätöksiä I, s. 135–140; Lackman 1980, s. 131–132.
- 37 SKP:n päätöksiä I, s. 141–144, 148.
- 38 SKP:n päätöksiä I, s. 143; Lackman 1980, s. 133–134.
- 39 Tuominen 1958, s. 231. Vrt. Kivi 1975, s. 55–56.
- 40 Leino 1958, s. 8. – Leino mainitsee, että hänen tulonsa kommunistiseen liikkeeseen tapahtui jokseenkin sillä lailla kuin Arvo Poika Tuominen on kertonut (vrt. Tuominen 1958, s. 225–226).
- 41 Yrjö Leinon poika Olle Leino on käsitellyt pääpiirteissään isänsä tulon Karjalan talonpoikien liikkeeseen ja Talonpojan Sanomien toimitukseen tukeutumalla lähinnä isänsä kuulustelupöytäkirjaan ja Arvo Tuomisen kertomuksiin (Leino 1973, s. 27–28; Leino kptk. N:o 187/34. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Tuominen 1958, s. 232–233). – Lisätietoja olen hankkinut myös seuraavista lähteistä: Matti Läheniemen kptk. EK-VALPO hmp 841; Kivi 1975, s. 56; Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979; Arvo Tuomisen haastattelu 1. 7. 1978. – Ilmeisesti Leino ei ollut tuossa vaiheessa vielä SKP:n jäsen, joka hänestä tuli kai vasta joskus 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa (Antti Hyvösen haastattelu 14. 2. 1978; Kauko Heikkilän haastattelu 31. 7. 1979; Leino kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Leino 1973, s. 27).
- 42 Esko Riekin muistiinpano 4. 9. 1926. EK-VALPO amp V G 3; Edvard Mörsky Santeri Alkiolle 1. 9. 1926. Alkion kok. III A 3. VMA; Lackman 1980, s. 138–141.
- 43 Talonpojan Sanomat 8. 10. 1926; Talonpojan Sanomat 8. 10. 1926 ”Talonpoikain kokoukselle saapuneita lähetettyjä huomautuksia ja alustuksia”, A. Y; Maakansa 5. 10. 1926; Räisälän Sanomat 15. 10. 1926 ”Viikon viestit”, Lauluveikko; Suomen Sosialidemokraatti 12. 10. 1926; Pohjan Voima 14. 10. 1926 ”Talonpojat heräävät”, Maatyömies; Lackman 1980, s. 142–143.
- 44 Kemppeisen muistiinpanot.
- 45 Kutsumus Suomen kaikille maalaiskunnille ja yksityisille maanviljelijöille! Ajanhuuto! Ks. myös Ilkka 25. 10. 1926; Talonpojan Sanomat 29. 10. 1926; Talonpojan Sanomat 12. 11. 1926 ”Jyväskylän kokous 10. 12. 1926”, Parikkalalainen; Lackman 1980, s. 144–146.
- 46 Kutsumus Suomen kaikille maalaiskunnille ja yksityisille maanviljelijöille! Ajanhuuto!
- 46a Ilkka 25. 10. 1926 ”Uusi maalaispuolue” (pk.).
- 47 Uusi Suomi 27. 10. 1926; Suomen Sosialidemokraatti 28. 10. 1926.
- 48 Mm. Räisälän kunnanvaltuusto (Räisälän kunnanvaltuuston ptk. 30. 11. 1926. RkA) ja Vihannin kunnanvaltuusto (Vihannin kunnanvaltuuston ptk. 20. 11. 1926. VkA) katsoivat, ettei Jyväskylän kokous antaisi aihetta toimenpiteisiin. – Kainuun maalaisliittolaisten oppositio piti Paltamon Mieslahdella kokouksen edustajien valitsemiseksi. Osa kokouksessa olleita vastusti edustajien lähettämistä Jyväskylään, mutta siitä huolimatta kokous evästi Antti Kemppeisen taipaleelle (Kemppeisen muistiinpanot; Talonpojan Sanomat 3. 12. 1926). Ristijärven kunnanvaltuusto päätti lähettää kokoukseen kaksi edustajaa, Antti Oikarisen ja Juho Kemppeisen (Talonpojan Sanomat 3. 12. 1926).

- 49 EK:n Vaasan alaosa. til. kats. N:o 23/1926. EK-VALPO amp V G 3; Maalaisliiton eduskuntaryhmän ptk. 9. 12. 1926. KMA; Mäkinen 1979, s. 7; Kemppaisen muistiinpanot; Lackman 1980, s. 149–150; Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 11. 12. 1926; Helsingin Sanomat 11. 12. 1926 ja 12. 12. 1926; Saarijärven Paavo 11. 12. 1926; Hufvudstadsbladet 13. 12. 1926; Savon Työ 14. 12. 1926; Työn Ääni 15. 12. 1926; Maakansa 15. 12. 1926; Parikkalan Sanomat 15. 12. 1926.
- 50 Helsingin Sanomat 12. 12. 1926; Maakansa 15. 12. 1926; Talonpojan Sanomat 17. 12. 1926; EK:n Vaasan alaosa. til. kats. N:o 23/1926. EK-VALPO amp V G 3; Kemppaisen muistiinpanot; Lackman 1980, s. 150–151.
- 51 Ptk. tehty maanviljelijäin kok. Jyväskylän kaupungissa Kauppala-seuran huoneistolla joulukuun 11. päivänä 1926. EK-VALPO amp V G 3; Helsingin Sanomat 12. 12. 1926; Parikkalan Sanomat 15. 12. 1926; Talonpojan Sanomat 17. 12. 1926; Kemppaisen muistiinpanot. – Joissakin lähteissä esiintyy sellainen virheellinen tieto, että vasta perustettu puolue olisi jakaantunut jo seuraavana päivänä kahtia (ks. Janne Koivurannan haastattelu. KMA; Mäkinen 1979, s. 7), mutta niin ei tosiasiaa kuitenkaan käynyt. Se tapahtui vasta myöhemmin.
- 52 Leino mainitsi kuulusteluissa, että hän oli ollut tilaisuudessa Talonpojan Sanomien edustajana. Mahdollista on, ettei hän kertonut kuitenkaan kaikkea asiasta tietämäänsä (Leinon kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Lackman 1980, s. 151–152). Myös kommunistilehtien kirjoittelu puhuu kiinnostuksesta asiaan (esim. Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 11. 12. 1926; Savon Työ 14. 12. 1926; Punainen Karjala 23. 12. 1926; Pohjan Voima 30. 12. 1926).
- 53 Puheen vuoroista esim. Helsingin Sanomat 11. 12. 1926; Parikkalan Sanomat 15. 12. 1926; Lackman 1980, s. 152.
- 54 Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Ote Jalmari Rasin kptk:sta Läheniemien kptk:n yhteydessä. EK-VALPO hmp 841; Lackman 1980, s. 152–153. – Myös Jaakko Kivi (haastattelu 12. 2. 1979) on kertonut SKP:n valmistautuneen huolella Jyväskylän toiseen kokoukseen.
- 55 Leinon kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA. – Jaakko Kivi on kertonut, että Leino osallistui kokoukseen SKP:n kehoituksesta (haastattelu 12. 2. 1979).
- 56 Sitaatti Saarijärven Paavo 19. 2. 1927 ”Mattiin” kokous”, Nix (pak.). Ks. muiden lehtien kirjoituksista esim. Keski-suomalainen 19. 2. 1927 ”Veräjältä”, Veräjä-Mikko (pak.); Talonpojan Sanomat 25. 2. 1927; Maakansa 22. 2. 1927; Parikkalan Sanomat 23. 2. 1927; Ks. kokouksesta myös EK:n ilm. N:o 64/22. 2. 1927. EK-VALPO amp V G 3; Leinon kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Läheniemien kptk. EK-VALPO hmp 841; Kemppaisen muistiinpanot; Lackman 1980, s. 153–154.
- 57 Lackman 1980, s. 158–169.
- 58 Maakansa 22. 2. 1927 ”Kun ’mattipuolue’ jakaantui”, Aatami (pak.); Parikkalan Sanomat 23. 2. 1927; Kainuun Sanomat 19. 2. 1927; Kemppaisen muistiinpanot. – SKP:n vaikutuksesta puolueen johtomiehiin Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979; Lackman 1980, s. 154 ja passim.
- 59 Maakansa 22. 2. 1927 ”Kun ’mattipuolue’ jakaantui”, Aatami (pak.); Kainuun Sanomat 22. 2. 1927 ”Maalaisliiton hajoitussytykset” (pk.); Kainuun Sanomat 24. 2. 1927 ”Asiasta toiseen”, Ananias (pak.); Kainuun Sanomat 19. 2. 1927 ”Vikkolaulu”, Ananias; Keski-suomalainen 19. 2. 1927 ”Veräjältä”, Veräjä-Mikko (pak.).
- 60 Kun läheniemeläiset palasivat Jyväskylän kokouksesta, oli heidän joukkoonsa lyöttytynyt kokouksessa mukana ollut EK:n etsivä, joka raportoi myöhemmin joukon happamista tunnelmista (EK:n ilm. N:o 64/22. 2. 1927. EK-VALPO amp V G 3).
- 61 Ville Honkaselta tavattu raportti Talonpoikaiskysymys. EK-VALPO amp V G 3; Lackman 1980, s. 157, 225–226.
- 62 Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979.
- 63 Tuominen 1958, s. 231–235; Kivi 1975, s. 55–56.
- 64 Sos. työv. ja pienv. eduskuntaryhmän ptk. 15. 6. 1925. STEPA I C 3 ca-b. KA. – Kyseessä ei voinut olla kuitenkaan keskustelu Talonpojan Sanomien perustamisesta.
- 65 Talonpojan Sanomat 18. 3. 1927 ”Talonpojan Sanomien syntymisen syitä”, Periaatteenmies.
- 66 Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979; Lackman 1980, s. 184.
- 67 Lehtipuuhun alullepanoon manttaalikuntien kokouksen yhteydessä viitataan myös Talonpojan Sanomissa (näyten. 1/1926): ”Siinä mielessä kokoontui pieni ryhmä viime vuoden maaliskuussa n.k. ’Parikkalalaisten kokouksen’ sivulla Helsingissä, ja siitä johtuu tämä lehtityritys.”
- 68 Läheniemien yhteistyöhalukkuudesta Tuominen 1958, s. 232.
- 69 Kauppa- ja Teollisuusministeriön päätös 17. 4. 1926. EK-VALPO hmp 841. – Päätösasia-kirjaan sisältyvät mm. Kipuna Osakeyhtiön säännöt ja ote perustamispöytäkirjasta.

⁷⁰ SKP:n yhteyksistä Läheniemeen on jo mainittu. Antti Junkkariin, Läheniemen vävyyn, joka oli yksi Räsälän Saksan jääkäreistä, SKP:llä ei ollut yhteyttä (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 226; J. Koskivaara EK:n Terijoen alaos. päällikölle 23. 12. 1927. EK-VALPO hmp. 841; Haikonen – Lallukka 1952, s. 262).

Maisteri Matti Pennanen oli tullut Karjalan puolella jossakin määrin tunnetuksi alueen talonpoikien asioiden hoitajana ja ajajana lahjoitusmaakiistassa. Hän oli julkaissut mm. kaksi teosta näistä kysymyksistä (*Soanlahden lahjoitusmaan kruununpuisto. Lain, asetusten ja asiakirjain valossa; Karjalan talonpoikain oikeustaistelu. Suojärven talonpoikain oikeus*). Ensimmäinen kirjoista oli oikeastaan asiakirjakokoelma, jälkimmäinen jonkinlainen tutkimus. Se oli SKP:n kustantama. Kirjan julkaisemista avustettiin sen jälkeen kun Antti Ojala oli lukenut käsikirjoituksen (Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979). Kirjat näyttävät kiinnostaneen kommunisteja, sillä eräässä SKP:n KK:lta Jalmari Rasille saapuneessa sifferikirjeessä pyydettiin lähettämään mainittu Soanlahden lahjoitusmaita käsittelevä teos KK:lle (Sifferikirje jäljennettynä Läheniemen kptk:n yhteydessä. EK-VALPO hmp 841). Lahjoitusmaakysymykset olivat noihin aikoihin ajankohtaisia, ja kommunistit ottivat niihin kantaa mm. eduskunnassa (ks. edellä).

Jaakko Kiven (haastattelu 12. 2. 1979) väitteen mukaan SKP:llä oli yhteys myös Matti Räsäseen, joka oli Läheniemen läheinen työtoveri monien vuosien ajalta. Räsänen oli kuulunut paikalliseen työväenyhdistyksen perustajiin (Haikonen – Lallukka 1952, s. 287), mutta sen ei tarvitse merkitä luonnollisestikaan sitä, että hän olisi ollut kommunisti. Räsänen onkin antanut muistelmissaan sellaisen kuvan, että hän oli ollut aina ”valkoinen”, kun taas Läheniemi oli ”synnynnäinen punainen” (Räsäsen em. muistelmat. 27/”1918”. SKS). Mahdollisesti aikaperspektiivi ja olosuhteiden muuttuminen ovat vaikuttaneet muistelmien sävyyn joissakin kohdin. Mahdollisista yhteyksistään kommunisteihin Räsänen ei puhu.

⁷¹ Talonpojan Sanomat, näyten. 1/1926.

⁷² Talonpojan Sanomat, näyten. 1–2/1926.

⁷³ Leinon kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; EK:n Terijoen pääll. til. kats. N:o 7/1927. EK-VALPO amp V G 3; Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3.

⁷⁴ Tuominen 1958, s. 233.

⁷⁵ Leinon kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3.

⁷⁶ Sanomalehtien on todettu leviävän parhaiten sinne, missä niiden edustamilla aatteilla on jo ennestään kannatusta (vrt. Ranta 1967, s. 120). Siten lehden leviäminen Kannakselle oli luonnollista. Ymmärrettävää se on myös Kainuun osalta, sillä siellä oli maalaisliiton oppositio voimistumaan päin. Nimimerkki Kainuulainen (mahdoll. Antti Kempainen) väitti Talonpojan Sanomissa vuoden 1927 toukokuussa, että Paltamon Mieslahdella oli lehdellä jo noin 50 tilaajaa (Talonpojan Sanomat 20. 5. 1927 ”Mieslahdelta”, Kainuulainen).

^{76a} EK väitti vuoden 1926 lopussa, että kommunistit olivat päättäneet kaikessa hiljaisuudessa ryhtyä avustamaan Talonpojan Sanomien levittämistä. Lehteen pyrittiin saamaan kommunisteja avustajiksi ja oltiinpa valmiita taloudellisestikin lehteä tukemaan. Muutenkin kommunistit kiinnostivat lehteen suurta huomiota. (EK:n pääos. til. kats. N:o 11/1926. OLKA K. D. 1 740/440 -26. OMA).

⁷⁷ Talonpojan Sanomat 6. 5. 1927.

⁷⁸ Näin kertonut Jaakko Kivi (haastattelu 12. 2. 1979).

⁷⁹ Arvoisa Kansalainen, kiertokirje. EK-VALPO hmp 841; Lackman 1980, s. 175.

⁸⁰ Talonpojan Sanomat, näyten. 3/1926; Talonpojan Sanomat 29. 7. 1927 ”Puolueemme toimintaa tukemaan”, Maamies; Talonpojan Sanomat 18. 11. 1927, 16. 12. 1927 ja 30. 12. 1927.

⁸¹ Läheniemen kptk. EK-VALPO hmp 841; Esko Riekin muistiinmerkinä, Uno Salosen ilmoitus N:o 308/24. ja 26. 11. 1926. EK-VALPO hmp 841; Arvo Tuomisen haastattelu 1. 7. 1978; Leonid Kanninin antama tieto 10. 6. 1983. – Läheniemi väitti kuulusteluissa, että hän oli myynyt vuonna 1924 metsää yli 300.000 markalla ja rahoittanut sillä lehteä.

⁸² SKP:n päätöksiä I, s. 141, 143 ja 148.

⁸³ Tuominen 1958, s. 231–235; Kivi 1975, s. 56; Siikasen (Rasin) kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979; Arvo Tuomisen haastattelu 1. 7. 1978. – Kivi (1975, s. 75) mainitsee, että SKP:n SB sai vuosina 1926–1927 vakiomäärärahan yhtä organisaattoria ja lehteä varten. – Lehti oli selvästi Talonpojan Sanomat ja organisaattori Yrjö Leino.

⁸⁴ Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Linaus Rasin kptk:sta Läheniemen kptk:n yhteydessä. EK-VALPO hmp 841.

⁸⁵ EK väitti, että paikkakuntalaisten kertoman mukaan Läheniemi olisi tehnyt 11.–17. 2. 1926 tapahtuneen Neuvostoliiton matkansa lehtiasioissa eikä niinkään ”maitoasioissa”,

- kuten hän oli itse merkinnyt passianomukseensa (EK:n pääos. til. kats. N:o 14/1926. OLKA K. D 1 805/446 -26. OMA); Läheniemen kptk. ja sen yhteydessä oleva Jalmari Rasilta takavarikoitu sifferikirje. EK-VALPO hmp 841. – Sifferikirje kuului näiltä osin seuraavasti: ”Kallion [Läheniemen, M. L:n huom.] tapasin avustus- y.m. asioissa keskusteltaessa, otin huomioon sinun ilmoituksesi ja kertonut lehden jo tähän mennessä tuoneen itselleen tappiota (25.000 mk). Kehoitin häntä kiirehtimään puolueen lehti-yhtiön toiminnan järjestämistä kiinteään järjestötoiminnan pohjalle. Yksityiskohtaisia ohjeita en hänelle antanut. Hän sanoi syyn siihen, ettei puolue ole voinut kiinteämmin järjestystä olevan siinä, kun säännöt eivät ole saaneet vahvistusta. Ilmoitti olevan sekä puolueen että lehti-yhtiön parhaillaan vahvistettavana ja että asian hoitaminen on hänen ilmoituksensa mukaan Ahon [Y. Leinon, M. L:n huom.] hallussa. Lähetä heti minulle jäljennös molemmista säännöistä sellaisina kuin ne on vahvistettavaksi jätetty. Koeta puolestasi vaikuttaa niin, että säännöt tulevat mahdollisimman pian vahvist. ja että toiminta alkaa käydä. --- Kallion erikoisena sydämenasiana matkalla oli karjatuotteiden järjestäminen L:gradiin. Sitä varten ilmoitti olevan osuuskunnan perusteilla. Hän pääsi asiassa kauppa-asiainkansankomis. Mikojanin puheille minun toimiessa tulkkina. Sai asialleen periaatteellisen myönteisyyden. Tämä edellyttää, että Kallio kiirehtii tuon maito-osuuskuntansa perustamista. Minulle hän vakuutti että tämä osuuskunta tulee ylläpitämään lehteä. On erikoisen tärkeää, että sinä saat edustuksesi myös tämän osuusk. johtoon ryhdy asiassa heti toimenpiteisiin. Kallion kanssa keskusteltuasi saat hankkeen yksityiskohtaiset tiedot. Ne saatuasi voit järjestää miehesi hankkeeseen mukaan. Paluumatkalle läksi Kallio muutoin reippaalla tuulella, ja vaikka en ollutkaan tilaisuudessa ilmoittamaan mitään lehden vastaisesta avustamisesta niin lupasi hän tehdä kaikkensa toiminnan jatkamiseksi. Toisella kerralla ilmoitan sinulle onko minulla mahdollisuuksia lehden jatkuvaan avustamiseen.” – Läheniemestä käytettiin salaamissyistä peitenimeä.
- ⁸⁶ Avustuksia saatiin mm. helsinkiläiseltä kenkäkauppias Järviseltä (Kivi 1975, s. 56; Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979).
- ⁸⁷ Tuominen (1958, s. 235) kirjoittaa: ”Se oli nielaissut Kominternin tai paremmin sanoen Neuvostoliiton varoja sievoisen summan ja tulos oli plus miinus nolla.”
- ⁸⁸ Läheniemi puhui kuulusteluissa 200.000 markan tappiosta, mikä vaikuttaa kyllä hiukan liian suurelta (Läheniemen kptk. vrt. sen yhteydessä oleva Rasilta takavarikoitu sifferikirje. EK-VALPO hmp 841).
- ⁸⁹ Leinon kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA. – Leino mainitsee, että Läheniemi yritti korjailia joskus hänenkin artikkeleitaan. Mm. Anton Henrik Järvisen kanssa oli ollut puhetta siitä, miten Läheniemi vaikeutti Leinon toimintaa yrityksillään määrätä lehden suunnasta. Kun lehden ilmestyminen oli päättymässä, Järvinen oli todennut Leinon mukaan, ettei lehden tekeminen onnistuisi koskaan niillä periaatteilla, jotka Läheniemellä olivat.
- ⁹⁰ Läheniemi toimitti Leinon mukaan vain kolme näytenumeroa sekä kuudennen numeron. Leino toimitti viidennen numeron ja seitsemänneistä lähtien loput (Leinon kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA).
- ⁹¹ Siikasen em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979.
- ⁹² Ks. edellä viite 85.
- ⁹³ Kempainen käytti mm. nimimerkkiä Valitsija. (ks. esim. Talonpojan Sanomat 1. 4. 1927 ”Kirje Kainuusta”, Valitsija; Talonpojan Sanomat 6. 5. 1927 ”Kainuun Sanomain Ananiakselle”, Valitsija; Talonpojan Sanomat 13. 5. 1927 ”Kainuun Sanomain Ananiakselle”, Valitsija).
- ⁹⁴ Ruupert Kainulainen oli päässyt Veikko Matti Läheniemen kanssa yhtäaikaan teatterikouluun Helsinkiin vuonna 1916, jolta ajalta hän lienee ollut myös isä-Matille tuttu. Sihvon veljekset olivat taas kaikki tuttuja Läheniemelle jääkäriajoilta (Sihvo 1937, s. 36.)
- ⁹⁵ Tuominen (1958, s. 232–233) kirjoittaa Talonpojan Sanomien sisällöstä: ”Eihän heille pelkkää kommunistista propagandaa voinut tarjota, koska tällöin lehti olisi jo näytenumerosta alkaen paljastunut kommunistiseksi.” ”Lehden ensimmäiset numerot --- koetettiin toimittaa niin, että niissä ei kommunistinen propaganda päässyt näkyviin.” – Ks. porvarilehtien kannasta: Maakansa 21. 5. 1926; Maakansa 9. 9. 1926 ”Mattien sanomat”, Aatami (pak.); Iltalehti 20. 12. 1926; S. S. L. – 1928 – s. 1. SSL, mappi 15. VA; Kainuun Sanomat 3. 5. 1927 ”Asiasta toiseen”, Ananias; Turunmaa 6. 11. 1927.
- ⁹⁶ Ks. esim. Talonpojan Sanomat, näyt. 1/1926; Talonpojan Sanomat 22. 10. 1926 ”Onko Maalaisliiton eduskuntaryhmä ajanut liiton asiaa?”, Alppo; Talonpojan Sanomat 19. 11. 1926 ”Talonpoika ja muut luokat”, Uutisraivaaja; Talonpojan Sanomat 14. 1. 1927 ”Irti maalaisliitosta”, Vanha maalaisliittolainen; Talonpojan Sanomat 14. 1. 1927 ”Talonpoika sortuu”, Entinen maalaisliittolainen; Talonpojan Sanomat 18. 3. 1927 ”Talonpojan Sanomien syntymisen syitä”, Periaatteenmies; Talonpojan Sanomat 10. 6. 1927 ”Taistelutalonpoijasta”, Periaatteenmies; Talonpojan Sanomat 22. 7. 1927 ”Terveet pyrkimykset puolue-

- toimintaan”, Maamies; Talonpojan Sanomat 29. 7. 1927 ”Puolueemme toimintaa tukemaan”, Maamies; Talonpojan Sanomat 23. 9. 1927 ”Uuden luominen”, Periaatteenmies; Talonpojan Sanomat 18. 3. 1927 ”Talonpoikaisväestön poliittinen ryhmittyminen”, Uutisraivaaja; Talonpojan Sanomat 15. 4. 1927 ”Eduskuntaan pääsyn vuoksiko?”, Periaatteenmies; Talonpojan Sanomat 6. 5. 1927 ”Minkä tähden olemme maalaisliittoa vastaan?”, Periaatteenmies; Talonpojan Sanomat 27. 5. 1927 ”Mikä johti talonpojat oman puolueen perustamiseen?” Maalaisliiton jättänyt; Talonpojan Sanomat 12. 8. 1927 ”Talonpoikaispoliittisia ongelmia”, Maamies; Talonpojan Sanomat 2. 12. 1927 ”Aijotko juhliä?” Musikka.
- 97 Talonpojan Sanomat, näyten. 2/1926; Talonpojan Sanomat 26. 11. 1926; Talonpojan Sanomat 7. 1. 1927; Talonpojan Sanomat 11. 3. 1927; Talonpojan Sanomat 18. 3. 1927 ”Talonpoikaisväestön poliittinen ryhmittyminen”, Uutisraivaaja; Talonpojan Sanomat 25. 3. 1927; Talonpojan Sanomat 13. 5. 1927 ”Suunnasta”, Periaatteenmies; Talonpojan Sanomat 27. 5. 1927 ”Mikä johti talonpojat oman puolueen perustamiseen?” Maalaisliiton jättänyt; Talonpojan Sanomat 27. 5. 1927 ”Talonpoika”, Periaatteenmies; Talonpojan Sanomat 16. 12. 1927 ”Herra ja talonpoika”, Pellonpoika; Talonpojan Sanomat 25. 3. 1927 ”Lähetettyjä kirjoituksia. Talonpoika älä luikertele!” Periaatteenmies; Talonpojan Sanomat 3. 6. 1927 ”Onko talonpoika tuomittu perikatoon?” Multakäpälä; Talonpojan Sanomat 9. 9. 1927 ”Uuden luominen”, Periaatteenmies.
- 98 Esim. Talonpojan Sanomat, näyten. 1/1926; Talonpojan Sanomat, näyten. 3/1926; Talonpojan Sanomat 8. 10. 1926; Talonpojan Sanomat 23. 10. 1926; Talonpojan Sanomat 15. 10. 1926; Talonpojan Sanomat 29. 10. 1926; Talonpojan Sanomat 3. 12. 1926; Talonpojan Sanomat 17. 12. 1926; Talonpojan Sanomat 5. 11. 1926; Talonpojan Sanomat 26. 11. 1926; Talonpojan Sanomat 31. 12. 1926 ”Maatalouspula – ja maataloudellinen valistustyö”, Maanviljelijä; Talonpojan Sanomat 13. 5. 1927 ”Suunnasta”, Periaatteenmies; Talonpojan Sanomat 4. 3. 1927; Talonpojan Sanomat 25. 2. 1927; Talonpojan Sanomat 7. 1. 1927; Talonpojan Sanomat 1. 4. 1927; Talonpojan Sanomat 5. 8. 1927; Talonpojan Sanomat 4. 11. 1927 ”Talonpoika suurpääoman jaloissa ja maalaisliitto”, Ent. Maalaisliittolainen; Talonpojan Sanomat 4. 11. 1927; Talonpojan Sanomat 4. 11. 1927 ”Venäjän olojen tutkiminen”, Haka.
- 99 Talonpojan Sanomat 23. 12. 1927 ja 30. 12. 1927. – Jaakko Kiven kertoman (haastattelu 12. 2. 1979) mukaan SKP joutui kiinnittämään omaisuuttaan lehden pitämiseksi pystyssä sen loppuvaiheessa.
- 100 Ilkka 7. 1. 1928 ”Katsaus maailman menoon”, Iisakki (pak.); Maakansa 30. 12. 1927 ”Surusanoma Suomen kansalle”, Juhani (pak.).
- 101 Maakansa 30. 12. 1927 ”Surusanoma Suomen kansalle”, Juhani (pak.).
- 102 Kemppaisen muistiinpanot; EK:n Terijoen alaos. päällikön til. kats. N:o 7/1927. EK-VALPO amp V G 3; Saarijärven Paavo 19. 2. 1927 ””Mattien” kokous”, Nix (pak.); Keski-suomalainen 19. 2. 1927 ”Veräjältä”, Veräjä-Mikko (pak.); Lackman 1980, s. 192–193.
- 103 Vrt. toisiinsa talonpoikaiskansan puolueen ohjelmaa, maanviljelijäin puolueen ohjelmaa, Jyväskylän kokousta varten laadittua luonnosta (EK:n Kajaanin alaos. Oulun läänin maaherralle ja EK:n pääosastolle 31. 1. 1927 N:o 60. EK-VALPO amp V G 3) sekä maalaisliiton vuoden 1921 ohjelmaa (Suomen puolueet, s. 165–188; Borg 1965, s. 162–177).
- 104 Talonpoikaiskansan puolueen ohjelma, s. 1. Vrt. maalaisliiton ohjelma (Suomen puolueet, s. 165). – Tasavaltalaisuuden korostaminen juontanee juurensa siihen, että niin Kemppainen kuin Läheniemikin olivat voimakkaasti tasavaltalaisia ja suhtautuivat aikanaan erityisen kielteisesti kuningashankkeisiin (Kemppaisen muistiinpanot; Talonpojan Sanomat 30. 12. 1927).
- 105 Talonpoikaiskansan puolueen ohjelma, s. 1–8.
- 106 Ibidem, s. 4–6.
- 107 Ibidem, s. 2–6.
- 108 Ibidem, s. 2–5. Vrt. maalaisliiton ohjelma (Suomen puolueet, s. 170–172). – Virkamiesten palkat aiheuttivat eduskunnassa kiistoja 1920-luvulla. Mm. maalaisliitto vastusti usein palkkojen korotuksia aluksi, mutta kun se lopulta taipui niihin, esiintyi ryhmän sisällä tyytymättömyyttä (Jääskeläinen 1973, s. 66; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 140–142).
- 109 Talonpoikaiskansan puolueen ohjelma, s. 4–5. – Läheniemien suhtautumisesta kirkkoon, uskontoon ja pappeihin esim. Räsäsen muistelmat. 27/”1918”. SKS; Rainio 1961, s. 213. – Kemppainen kirjoitti vuonna 1924 muistikirjaansa hävittyään ehdokkuuden rovasti Janhoselle: ”Siis Kainuulaisille maalaisliittolaisille täytyy olla pappi, vaikka toisesta puolueesta ennenkuin Kainuulainen talonpoika---. Herrat ne syövät maalaisliitossakin sen mitä talonpoika on kokoon hankkinut, Papille se parhaiten kelpaa---.” (Kemppaisen muistiinpanot).
- 110 Talonpoikaiskansan puolueen ohjelma, s. 3–4, maanviljelijäin puolueen ohjelma ja puo-

- lueiden ohjelmaluonnos (EK:n Kajaanin alaos. Oulun läänin maaherralle ja EK:n pääosastolle 31. 1. 1927 N:o 60. EK-VALPO amp V G 3). – Kempainen kuului koko 1920-luvun suojeluskuntaan (Kempaisen muistiinpanot; Samuli Kempaisen haastattelu 16. 1. 1980).
- 111 Talonpoikaiskansan puolueen ohjelma, s. 4, maanviljelijäin puolueen ohjelma ja puolueiden ohjelmaluonnos (EK:n Kajaanin alaos. Oulun läänin maaherralle ja EK:n pääosastolle 31. 1. 1927 N:o 60. EK-VALPO amp V G 3) – Kempainen kirjoitti Jyväskylän ensimmäisen matkansa jälkeen: ”Minun täytyy tähän merkitä, että tuo op. Antti Keränen ja Valtalan Fransu ovat minut ilmoittaneet keskuspoliisille (ohranalle) että minä olen kommunisti ja sen takia oli Risto Linna minun Jyväskylän matkaani seuraamassa. Eivät raukat enää muuta osanneet.” (Kempaisen muistiinpanot).
- 112 Talonpoikaiskansan puolueen ohjelma, s. 2–5. – Maakansan Aatami tosin väitti, että talonpoikaiskansan puolue olisi ollut kieltolain kumoamisen kannalla (ks. Maakansa 17. 3. 1927 ”Viinapuolue perustettu”, Aatami, pak.), mutta ilmeisesti tämä oli vain hatariin tietoihin perustunutta maalaisliittolaisten propagandaa kilpailijaa vastaan. Talonpojan Sanomat oli julistautunut jo ensimmäisessä näytenumerossaan kieltolain kannattajaksi. – Myönteinen suhtautuminen itseopiskeluun lienee johtunut ainakin osittain siitä, että Kempainen oli itse opetellut hiilen ja kivitaulun avulla kirjoittamaan (Samuli Kempaisen haastattelu 16. 1. 1980).
- 113 Ks. esim. EK:n K. D. 25/603, 31. 1. 1927 Kajaanin alaos. til. kats. EK-VALPO amp V G 3.
- 114 Maalaisliiton ohjelma (Suomen puolueet, s. 165–187). – Talonpoikaiskansan puolueen ohjelma ei ollut esim. samalla tavalla vallankumouksellinen kuin puolalaisen Hramadan ohjelma, jossa vaadittiin mm. valtiollisen poliisin lakkauttamista, armeijan supistamista ja maan pakkolouvuttamista suurtilallisilta (Jackson 1966, s. 206–208).
- 115 Kempainen kuului, kuten edellä on jo mainittu, suojeluskuntaan. Vuonna 1918 hän olisi lähtenyt valkoiseen armeijaan, mutta sairastui vakavasti sitä ennen. Hänen asennoitumisensa kommunisteihin käy selville hänen muistiinpanoistaan (Kempaisen muistiinpanot. Ks. myös Antti Kempaisen haastattelu. KMA; Samuli Kempaisen haastattelu 16. 1. 1980).
- 116 Talonpojan Sanomat 22. 7. 1927 ”Terveet pyrkimykset puolue toimintaan”, Maamies.
- 117 Läheniemen kptk. ja sen yhteydessä oleva SKP:n KK:n politbyroon sifferikirje. EK-VALPO hmp 841.
- 118 Talonpojan Sanomat 23. 12. 1927. Ks. myös Talonpojan Sanomat 16. 12. 1927.
- 119 Matti Läheniemi ja Yrjö Leino Kalle Järvimäelle 31. 12. 1927. VHO Eci:l. VMA. – Läheniemi mainitsee kuulustelupöytäkirjassaan, että tarkoituksena oli organisoida paikallisosastoja perustamalla yli maan ulottuva jäsenverkosto, mutta hanke ei toteutunut. Hänen mukaansa puolue ei tullut edes rekisteröidyksi (Läheniemen em. kptk. EK-VALPO hmp 841). – Kalle Järvimäki lukeutui vasemmistoradikaaleihin, mahdollisesti hän oli SKP:n jäsen (ks. Kalle Järvimäen kok. SKP:n Mkmyä 6 ca. KA).
- 120 Ks. Kööpenhaminan sopimuksesta Lackman 1983a, passim.
- 121 Läheniemen ohella myös Juho Meronen oli osallistunut omalla listallaan vaaleihin vuonna 1924 (ks. Maakansa 23. 6. 1927 ”Rintaman hajoittajat” Aatami, pak.; Maakansa 6. 3. 1924 ”Revohka”, Aatami, pk; Maakansa 14. 3. 1924 ”Naapurin huolia”, Tuomas Kuona, pak.). Myös Kempainen oli mielinyt eduskuntaan (Kempaisen muistiinpanot).
- 122 SKP:n päätöksiä I, s. 141–148; Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979.
- 123 Talonpojan Sanomat, näytenumero 3/1926.
- 124 Talonpojan Sanoma* 11. 2. 1927 ja 18. 2. 1927. – Ilmeisesti vaaleihin osallistumisesta puhuttiin jo Jyväskylän toisessa kokouksessa, sillä kun Kempaisen ja Läheniemen välille tuli pientä erimielisyyttä Talonpojan Sanomien linjasta ja puolueen ohjelmasta, Läheniemi lepytti vastaanhangottelevan kainuulaisen sillä, että lupasi tämän puolueen ehdokkaaksi tulevaisuudessa vaaleissa (Maakansa 22. 2. 1927 ”Kun ”mattipuolue” jakaantui”, Aatami, pak.; Saarijärven Paavo 19. 2. 1927 ””Mattien” kokous”, Nix, pak.; Kempaisen muistiinpanot; EK:n Terijoen alaos. pääll. til. kats. 7/1927. EK-VALPO amp V G 3).
- 125 Talonpojan Sanomat 11. 3. 1927.
- 126 Talonpojan Sanomat 3. 6. 1927 ja 24. 6. 1927. – SVT XXIX 13, s. 38 ilmoittaa, että Talonpoikaiskansan puolueen vaaliliittolla olisi ollut yhdeksän ehdokasta. Ehdokkaista olivat mm. Pitkänen, Partanen ja Kempainen kuuluneet maalaisliittoon aikanaan.
- 127 EK:n Terijoen alaos. pääll. til. kats. 7/1927. EK-VALPO amp V G 3.
- 128 Kempaisen muistiinpanot.
- 129 Meronen 1927, passim. – Jaakko Kivi (haastattelu 12. 2. 1979) on kertonut, että kirjasen oli kirjoittanut kyllä Meronen, mutta sen oli stilisoinut joku SKP:n asiantuntija. Ks. kirjasen levittämisestä esim. EK:n Terijoen alaos. pääll. til. kats. N:o 7/1927. EK-VALPO amp V G 3.

- 130 Talonpojan Sanomat 1. 7. 1927. Kirjoituksen sisällössä oli samoja piirteitä kuin varsinaisten kommunistilehtienuijasetoa koskeissa artikkeleissa (vrt. Lackman 1983, passim).
- 131 SVT XXIX 13, s. 13; Maakansa 6. 7. 1927, 7. 7. 1927, 8. 7. 1927, 9. 7. 1927 ja 10. 7. 1927. – Läheniemi teki valituksen vaatien uusia vaaleja. Vaikka hän kanteli aina Korkeimpaan Hallinto-oikeuteen saakka, ei vaalitulosta kumottu (Talonpojan Sanomat 30. 9. 1927; Räisälän Sanomat 23. 12. 1927).
- 132 Mylly 1978, s. 42; Huttunen 1968, s. 380.
- 133 Pohjan Voima kirjoitti 4. 6. 1929, että Viipurin läänissä oli läheniemeläisten ja parikkalaisten lisäksi myös uusi 'maanviljelijäin puolue' jonka ehdokkaina olivat Juho Roiha, Juho Lepo, Matti Seppänen, M. Tontti ja T. Tikkanen, "kaikki tunnettuja maalaisliittolaisia". – Jaakko Kiven (haastattelu 12. 2. 1979) mukaan Matti Seppänen oli SKP:n yhdistymies Kivennavalla. Kivi on kertonut myös kommunistien suhtautumisesta kyseiseen vaaliliittoon. Mainittakoon myös, että Matti Tontti oli Läheniemen pitkäaikainen ystävä, joka oli toiminut hänen rinnallaan jo Karjalan Kansan Mahdissa. Myöhemmin hän oli kuullut vuonna 1918 Räisälän punakaartiin (ks. Räsänen em. muistelmät. 27/1918". SKS).
- 134 SVT XXIX 14, s. 19.
- 135 Pohjan Voima 4. 6. 1929; Maakansa 27. 6. 1929.
- 136 Mm. Väinö Kähkönen on arvellut, että maanviljelijäin puolueesta olisi siirtynyt kannattajia Suomen pienviljelijäin puolueeseen (Väinö Kähkösen haastattelu. KMA). – Parikkalalainen A. Könönen, joka oli ollut aktiivisesti mukana maanviljelijäin puolueen perustamispuhissa (ks. esim. EK:n ilmoitus N:o 64/22. 2. 1927. EK-VALPO amp V G 3), esiintyi myöhemmin Suomen pienviljelijäin puolueen riveissä ja perusti kotipaikkakunnalleen puolueen paikallisosastonkin (EK:n Sortavalan os. til. kats. N:o 2/1936. EK-VALPO amp XXV S3).
- 137 Maakansa 6. 7. 1927, 7. 7. 1927, 8. 7. 1927, 9. 7. 1927, 10. 7. 1927, 5. 7. 1929, 6. 7. 1929, 7. 7. 1929, 8. 7. 1929, 9. 7. 1929 ja 10. 7. 1929.
- 138 Jackson 1966, s. 132–133; Lackman 1980, s. 208–209.
- 139 Siikasen (Rasin) em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3. – Adolf Taimi ja Jalmari Rasi olivat tuolloin Arvo Poika Tuomisen ja Antti Ojalan ohella SKP:n SB:n jäseniä.
- 140 Talonpojan Sanomat 23. 9. 1927, 30. 9. 1927, 28. 10. 1927; EK:n Terijoen alaosa. til. kats. N:o 16/1927. EK-VALPO amp V G 3.
- 141 Jaakko Kiven haastattelu 12. 2. 1979; Jaakko Kivi tekijälle 26. 11. 1979.
- 142 Läheniemi väitti vuonna 1935 suoritetuissa kuulusteluissaan, että Talonpojan Sanomille tuli aina silloin tällöin ruotsalaisia lehtiä, ja että kerran sellaisen lehden välissä sattui olemaan kutsu lokakuun vallankumouksen 10-vuotisjuhliille, mistä hän sai kimmokkeen ryhtyä puuhaamaan Neuvostoliiton matkaa (Läheniemen em. kptk. EK-VALPO hmp 841).
- 143 Matti Läheniemi Kalle Järvimäelle 29. 9. 1927. VHO Eci: 1. VMA.
- 144 Ibidem.
- 145 Yrjö Leino Kalle Järvimäelle 3. 10. 1927. VHO Eci: 1. VMA.
- 146 EK:n Terijoen alaosa. til. kats. N:o 16/1927. EK-VALPO amp V G 3. Vrt. Kainuun Sanomat 5. 11. 1927.
- 147 Internationaler Bauernkorrespondent, dritte Sondernummer, November 1927.
- 148 Kommunistisches Internationales N:o 51/ 23. 12. 1927. "Krestianskii delegatsija v SSSR", N. Mestserjakov; Inprekorr N:o 1/ 3. 1. 1928 "Die erste Bauerndelegation in der Sowjetunion", Totila.
- 149 EK:n Terijoen alaosa. til. kats. N:o 16/1927. EK-VALPO amp V G 3.
- 150 Moskovskaja Pravda 25. 10. 1927; Punainen Karjala 1. 1. 1927.
- 151 Esim. Turunmaa 8. 11. 1927 "Epäonnistuneita tasajakoyrityksiä", Weli Willehartti (pak.); Kainuun Sanomat 5. 11. 1927 "Viikkolaulu", Ananias; Uusi Suomi 9. 11. 1927 "Viikon varrelta", Henriikki (pak.); Keski-suomalainen 29. 10. 1927 "Lauantaina", Kuokkuri (pak.); Käkisalmen Sanomat 29. 11. 1927; Maakansa 1. 11. 1927 "Matit juhlimassa", Aatami (pak.); Maakansa 13. 11. 1927 "Viesti viikon vieremältä", Linssi (pak.); Parikkalan Sanomat 16. 11. 1927 "Viikon viestit", Lauluveikko (pak.); Käkisalmen Sanomat 24. 11. 1927; Karjala 27. 11. 1927 "Läheniemi ja Meronen", Jyry (pak.); Uusi Suomi 24. 12. 1927 "Viikon varrelta", Henriikki (pak.).
- 152 Maakansa 11. 11. 1927 "Suuret juhlat", Aatami (pak.).
- 153 Ibidem.
- 154 Esim. Kurikka 46/1927 "Kurikoimista", Sasu Punainen.
- 155 Vrt. Läheniemen kptk. ja sen yhteydessä ollut SKP:n KK:n politbyroon sifferikirje. EK-VALPO hmp 841.
- 156 IB 1927, s. 14 ja passim. Ks. myös Jackson 1966, s. 133 ja Lackman 1980, s. 216–217.
- 157 IB 1927, s. 13–16.

- 158 Merosen puheenvuoro. IB 1927, s. 17–18. Sama referoituna myös EK:n sanomalehtikat-saus N:o 55/1927. EK-VALPO amp V G 3.
- 159 IB 1927, s. 42–46.
- 160 Vapaus 22. 11. 1927 ”Neuvostovallan alueita samoilemassa”, J. Meronen, talonpoika Suomesta; Internationaler Bauernkorrespondent, Vierte Sonder-Nummer, Dezember 1927, s. 42–43 ”Durch die Felder Sowjetrusslands”, I. Meronen, Bauern aus Finnland.
- 161 EK Sis M:lle 30. 11. 1927. EK-VALPO hmp 1289 (Juho Meronen); sama SisM K. D. 156/491 v. 1927. VA. – Meroselta tavattiin mm. Pokrovskin tunnettu *Venäjän historia*, Jaroslavskin *Poliittisen tiedon kirja maaseutua varten*, *Elokuun kommunaardit* jne.
- 162 Käkisalmen Sanomat 29. 11. 1927.
- 163 Talonpojan Sanomat 9. 12. 1927 ”Meistä yritetään tehdä kirjallisten y. m. mahdollisten väärennysten avulla kommunisteja”, Matti Läheniemi; Talonpojan Sanomat 30. 12. 1927 ”Matti Läheniemikö kommunisti?” Yksi Talonpoikaikansan puolueen hallinnon jäsenistä (ei edes parjattu Meronen) eikä kenenkään käskystä vaan omasta aloitteesta.
- 164 Kempppaisen muistiinpanot; Samppa Kempppaisen haastattelu 16. 1. 1980.
- 165 Kullervo Manner, Valkoinen Suomi. Kommunisti 7–8, 9–10/1927.
- 166 Punainen Karjala 28. 12. 1927 ”Suomen tilanteesta”, Kullervo Manner.
- 167 Ibidem. – Myös Krestinternin lehti Internationaler Bauern Nachrichten (5/1928, s. 64–65) korosti maalaisliiton rintaman rakoilua.
- 168 Vilho Honkaselta takavarikoitu raportti Talonpoikaikaiskysymys. EK-VALPO amp V G 3.
- 169 SKP:n päätöksiä I, s. 174.
- 170 Siikasen (Rasin) em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Hakalehto 1967a, s. 227–228; Upton 1970, s. 93–94; Hyvönen 1971, s. 65–99; Lackman 1980, s. 229.
- 171 Ks. Buharinin suhtautumisesta talonpoikaikaiskysymykseen Jackson 1966, s. 69, 78–85, 90–96, 112, 116 ja 126; Cohen 1980, passim.
- 172 O. V. Kuusinen, Talonpoika ja työmie. Kommunisti 1/1928, s. 23–24.
- 173 Trotsky 1957, s. 120; Howe – Coser 1962, s. 124; Jackson 1966, s. 99, 191, 199–208 ja passim; Dziewanowski 1976, passim; Lackman 1980, s. 227–228.

POHJANMAAN KATOLIKE (1928–1930)

- 1 Toivo Karvonen on kertonut (puhelinhaastattelu 17. 7. 1983), ettei puolueen keskusjohto tullut pidätetyksi aivan kokonaan vuonna 1928, ja että puolueella oli eräänlainen varemiesjärjestelmä, joka takasi sen, ettei koskaan jouduttu olemaan täysin ilman johtoa.
- 2 Pohjan Voima 28. 12. 1928 ”Kapitalistiset ryöstövoudit ja talonpoika”, Talonpoika (pk.). Ks. myös Pohjan Voima 25. 8. 1928; Pohjan Voima 26. 8. 1928 ”Halla” (pak.); Pohjan Voima 29. 8. 1928, 12. 9. 1928, 3. 10. 1928; Pohjan Voima 10. 10. 1928 ”Hädänalaisten ääni” (pk.); Pohjan Voima 11. 10. 1928, 14. 10. 1928, 20. 10. 1928; Pohjan Voima 24. 10. 1928 ”Porvaristo leikittelee talonpojan hädällä” (pk); Työ 4. 9. 1928 ”Katovuosi”, A. T.-i; Työ 1. 11. 1928 ”Mahtavat maaseudun voimat kottavaa” (pk.); Työ 22. 11. 1928 ”Maalaisköyhälistö ja virkavaltaisuus”, Maalainen (pk.).
- 3 Jääskelä 1978, s. 147–151. – Myös Toivo Karvonen (puhelinhaastattelu 17. 7. 1983) on arvellut, että katokysymys tuli neuvottelukokouksessa esille. Karvonen oli itse kokouksessa mukana.
- 4 Ks. ns. Litvinovin pöytäkirjasta esim. Korhonen 1966, s. 183–195.
- 5 Pohjan Voima 11. 2. 1928. – PAP:n t. p. valiokunnan kokous päätti kutsua samalla kerralla SAJ:n ja sosialististen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän edustajat sekä paikallisia työläisedustajia tilaisuuteen (PAP:n t. p. valiokunnan ptk. 8. 12. 1928. PAP 331.88. TA).
- 6 SKP:n KK:n ohjekirjettä Katotilanne ja tehtävämme takavarikoitiin mm. SKP:n tuolloi-selta Oulun piirin organisaattorilta Yrjö Jääskelältä (Yrjö Jääskelän kptk. liitteinen. VHO 967/1930. VMA; Yrjö Leinin kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA). – SKP:n Oulun piirikomitean yhteyksistä PAP:iin ja PAP:n kommunistienemmistöstä on kertonut mm. Niilo Väre (Niilo Väre tekijälle 20. 1. 1980; Väre 1976, Väre 1976a. – Väre oli sosialistisen työväen ja pienviljelijäin Oulun vaalikomitean jäsen ja SKP:n Oulun piiri-komitean jäsen vuodesta 1928 lähtien). – Paikallisten kommunistien kannasta on maininnut Ferdinand Huurre, että hänellä oli mm. Toivo I. Sormusen kanssa puhetta katokokouksesta ennen sen järjestämistä. Hänen mukaansa Sormunen oli kannattanut kokouksen järjes-tämistä (Ferdinand Huurteen kptk. EK-VALPO amp XXI).
- 7 Jallu (Jalmari Kuusela) tov. Timoselle. Jälj. Leinin em. kptk:n yhteydessä (KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA). Samasta ohjeesta on kerrottu myös EK:n ilmoituksessa VIII

- N:o 1745/ 18. 1. 1929. EK-VALPO hmp 895a. – Akseli Timonen oli Suomen maa-, metsä- ja uittotyöväen liiton sihteeristön sihteeri.
- 8 SAJ:n t. p. valiokunnan ptk. 14. 12. 1928. SAJ 331.88 (471). TA; Ptk. Pohjolaa käsitävästä työttömien ja kadon johdosta kärsimään joutuneiden etustajakokouksesta Oulun työväentalolla, jouluk. 30. p:nä 1928 (tämän jälk. lyhenn. Ptk. 30. 12. 1928). PAP 331.88 (471). TA; Sos. työv. ja pienv. eduskuntaryhmän valmist. valiok. ptk. 13. 12. 1928. STPEA I C 3, Cb. KA. – Em. kokouspöytäkirjan (Ptk. 30. 12. 1928) mukaan katokysymyksestä puheenvuoron käyttäneitä oli kaikkiaan 16 henkilöä, joista ainakin seuraavat olivat vasemmistolaisia (vasemmistoradikaaleja tai kommunisteja): J. Y. Keskitalo (Einari Keskitalon ja J. A. Heikkisen tiedonanto 14. 7. 1980; Sos. työv. ja pienv. ehdokasluettelo. Pohjan Voima 26. 11. 1925), Heikki Sipola (Evert Sipolan tiedonanto 12. 7. 1980), J. Liedes (sos. työv. ja pienv. ehdokasluettelo. Pohjan Voima 3. 12. 1925; Ptk. 30. 12. 1928), Ferdinand Huurre (Laura Nurkkalan ja Elma Kallisen haastattelu 13. 12. 1976; Eino Aitamurto 1978; Kalevi Häikiön tiedonanto 13. 7. 1980), Aleks Hyvönen (Leena Hyvönen tiedonanto 3. 11. 1980; Sos. työv. ja pienv. ehdokasluettelo. Pohjan Voima 21. 11. 1925), Isak Heikka (esim. EK:n pääos. til. kats. N:o 8/1930. OLKA K. D. I 456/458 v. 1930. OMA), A. Kokko (J. A. Heikkisen tiedonanto 14. 7. 1980), V. Kortti (Johan H. Kortin tiedonanto 13. 7. 1980), A. Timonen (Jääskelä 1978, s. 158), U. Väre (Aineisto EK-VALPO:n hmp N:o 316, Urho Väre), Setti Suomela (Juhani Vähäkankaan tiedonanto 3. 12. 1984).
  - 9 Ptk. 30. 12. 1928. PAP 331.88 (471). TA. – Mm. Ferdinand Huurre mainitsee, että kokouksessa pyysi puheenvuoroja Antti Tammi (kptk. EK-VALPO amp XXVI).
  - 10 SKP:n raportti Talonpoikaiskysymys. EK-VALPO amp V G 3; sama KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA. – Seuraavat kappaleet perustuvat tähän asiakirjaan, ellei nimenomaan toisin mainita.
  - 11 Ptk. 30. 12. 1928. PAP 331.88 (471). TA.
  - 12 Ibidem; Pohjan Voima 3. 1. 1929. – Rosenberg toimi liikkeen alkuvaiheessa sen yhtenä neuvonantajana (Leinon kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA).
  - 13 Ptk. 30. 12. 1928. PAP 331.88 (471). TA.
  - 14 Ibidem; Leinon kptk:n yhteydessä olevat pöytäkirjanotteet ja muut tiedot (KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA); Pohjan Voima 3. 1. 1929. – Rosenberg, Huurre, Timonen, Keskitalo ja Sipola on jo edellä todettu vasemmistolaisiksi. Myös Antti Ranta (Jääskelä 1978, s. 158; Armas J. Heikkisen tiedonanto 14. 7. 1980), Heikki Hyvärinen (Väinö Hyvärisen tiedonanto 12. 7. 1980; Kalervo Häikiön tiedonanto 13. 7. 1980), Jaakko Kuivala (Evert Sipolan tiedonanto 19. 7. 1980) olivat vasemmistolaisia.
  - 15 Ptk. 30. 12. 1928. PAP 331.88 (471). TA; Pohjan Voima 3. 1. 1929 ”Kadosta ja työttömyydestä kärsiville Pohjolassa. Neuvottelukokouksen julkilausuma”.
  - 16 Konsepti ja nimetön kirje (I. Heikan lähettämä) 2. 1. 1929. PAP 331.88 (471). TA. – Kirjeestä paljastuvat erilaiset näkemykset ja kokouksen järjestämistä vaivanut yhteistyön puute: ”Emme olleet suinkaan ajatelleet kysymyksen vastaista ajoa piirijärjestöille. Me olimme vain tarkoittaneet tehdä aloitteen tässä kysymyksessä ja viedä tosiaankin tämä ensiluokkainen kysymys maalaisväestön eteen. Pojat taas katsoivat koko kysymyksen kaatamisen välttämättömäksi sen takia, että aloitteen tässä asiassa oli tehnyt ammatillinen piirijärjestö – –”.
  - 17 Leinon kptk:n yhteydessä olevat tiedot (KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA); Toivo I. Sormusen haastattelu 29. 6. 1977; La ckman 1980, s. 253.
  - 18 Pohjan Voima 6. 1. 1929 ”Nouskaa talonpoikien elämän ja oikeuksien puolesta. Kaikille työätekeville talonpojille kadon ja työttömyyden johdosta”.
  - 19 Pohjan Voima 15. 1. 1929; Kainuun Sanomat 17. 1. 1929; Vilho Honkaselta takavarikoitu raportti Talonpoikaiskysymys (KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA). – Kainuun komitean jäsenistä mm. Janne Räsänen (Sos. työv. ja pienv. ehdokkaat. Pohjan Voima 23. 6. 1927; VTL Reijo Heikkinen tuustijälle 25. 7. 1982), Aate Karhu (Adolf Karhu eli Adolf Kesti. Antti Kemppeisen muistiinpanot; Antti Kemppeisen haastattelu. KMA) olivat vasemmistolaisia. Muista ei ole tietoa.
  - 20 Honkaselta takavarikoitu raportti Talonpoikaiskysymys (KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA).
  - 21 Liitto 18. 1. 1929 ”Katotilanne kommunistien keppihevosenä” (pk.). Ks. myös Kainuun Sanomat 17. 1. 1929; Liitto 19. 1. 1929 ”Meiltä ja muualta”, Mylläri (pak.).
  - 22 Proletaari 1–2/1929 ”Talonpojan vapautumisen tie”, K. L. (Kalle Lepola), s. 31–34.
  - 23 Ibidem, s. 34–37.
  - 24 Pohjan Voima 17. 1. 1929 ”Oulun l. talonpoikaiston katokomitean tiedonanto”.
  - 25 Pohjan Voima 21. 2. 1929 ”O. l. pientalonpoikain katokomitean tiedonanto”. – Lääninkomitea vaati: ”Sellaisille paikkakunnille missä ei vielä ole maanvilj. itsensä valitsemaa

- katokomiteaa, on se heti aikaansaataava ja myöskin käsiteltävä toimenpiteitä, joihin hätään joutuneiden avustamiseksi paikkakunnalla olisi ryhdyttävä”.
- 26 Jääskelä 1978, s. 153. – Jääskelä toteaa lisäksi: ”Puolue ryhtyi nostattamaan kadosta kärsineitä talonpoikia taisteluun valtion katokorvausten saamiseksi.” Vrt. Kulmala (1934, s. 418): ”Vuosina 1928–29 puolue kehitti laajan taistelun katokysymyksen pohjalta.” Kalle Kulmala oli 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa yksi talonpoikaiskysymyksen asiantuntijoita julkisessa liikkeessä. Ks. myös Leino 1945, s. 43; Hyvönen 1948, s. 47; Hyvönen 1954, s. 104–105.
- 27 Leinon em. kptk:n yhteydessä esiintyvä tieto sekä Honkaselta takavarikoitu em. raportti Talonpoikaiskysymys (KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA).
- 28 Honkaselta takavarikoitu em. raportti Talonpoikaiskysymys (KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA). – Lauri Kantola on kertonut, että hän toimi SKP:n Oulun piirikomitean ohjeiden perusteella Reisjärven paikalliskomitean toimeksiannosta katoliikkeen kokouksien järjestelijänä mm. Haapajärvellä, Nivalassa ja Ylivieskassa. Kokouksissa piti yrittää perustaa uusia katokomiteoita (Lauri Kantola tekijälle 9. 3. 1980. Ks. myös Kantola 1947, s. 185. – Kantola oli myöhemmin Neuvostoliitossa ns. Lenin-kursseilla).
- 29 Esim. Muhoksen, Haukiputaan ja Nivalan katokomiteoiden vaatimukset olivat samanlaiset (vrt. em. kuntien katokokouksien ptk. otteita toisiinsa. Valtioneuvoston A. D. 1211/195 v. 1929. VA; Lackman 1978, s. 232, alaviite 12). Vrt. Kroatian talonpoikaispuolueen vaatimuksia (Jackson 1966, s. 233).
- 30 Vasemmistolaisia, joita ei ryhdytä tässä kuitenkaan luettelemaan, oli mm. Suomussalmen, Ristijärven, Haukiputaan, Muhoksen, Limingan, Tyrnävän, Yli-Iin ja Simon katokomiteoissa (Setti I. Heikkisen ja Reetu Heikkisen tiedonanto 19. 7. 1980; Tauno Jokelaisen tiedonanto 20. 7. 1980; Evert Sipolan tiedonanto 12. 7. 1980; Väinö Hyvärisen tiedonanto 13. 7. 1980; Kalervo Häikiön tiedonanto 13. 7. 1980; Armas J. Heikkisen tiedonanto 14. 7. 1980 ja Aapeli Väyrysen tiedonanto 25. 6. 1978).
- 31 Honkaselta takavarikoitu em. raportti Talonpoikaiskysymys (KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Lackman 1980, s. 263.).
- 32 Huvi B. Luotoselta takavarikoitu ohjekirje Talonpoikaiskysymys (THO 1931 H. D. fol. 191 N:o 7. TMA; Lackman 1980, s. 264).
- 33 Lauri Kantola tekijälle 9. 3. 1980. – ”Kainuun pientalonpoikien katokomitea” piti mm. 17. 2. 1929 Kajaanin työväentalolla kokouksen, jossa otettiin esille kysymys Pohjois-Suomen, Kainuun ja Pohjois-Savon yhteistyöstä katoasiassa (ks. Pohjan Voima 20. 2. 1929; EK:n Kajaanin edust. til. kats. 1. –28. 2. 1929. OLKA K. D. I 121/430–29. OMA).
- 34 Honkaselta takavarikoitu em. raportti Talonpoikaiskysymys (KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA).
- 35 Pohjan Voima 3. 1. 1929 ”Kadosta ja työttömyydestä kärsiville Pohjolassa. Neuvottelukokouksen julkilausuma”; Ptk. 30. 12. 1928. PAP 331.88(471). TA; Lackman 1980, s. 268.
- 36 Pohjan Voima 17. 1. 1929 ”Oulun l. talonpoikaiston katokomitean tiedonanto”; Lackman 1980, s. 269.
- 37 Leinon kptk:n yhteydessä esiint. tieto ja Honkaselta takavarikoitu em. raportti Talonpoikaiskysymys (KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA); Lauri Kantola tekijälle 9. 3. 1980; Kantola 1947, s. 185.
- 38 Muhoksella suoritettiin vuonna 1928 kaikkiaan 51 ulosottoa ja seuraavana vuonna jo 98, mikä oli paikkakunnalla koko pula-ajan huippuluku. Maatiloja myytiin pakkohuutokaupalla vuonna 1928 vain yksi, vuonna 1929 kaksi ja seuraavanakin vuonna vain kuusi. Parin seuraavan vuoden aikana tapahtui tästä vielä hiukan nousua (Ulosottodiaarit vuosilta 1928–1932. OKKA A II: 19–20 ja pakkohuutokappapöytäkirjat vuosilta 1927–1932. OKKA F: 10–20. OMA; Lackman 1977, s. 49, 51). Maksamattajääneiden verojen määrässä tapahtui vuodesta 1927 vuoteen 1929 reilu kolminkertaistuminen. Vuonna 1927 rästejä oli 167952 mk ja vuonna 1929 jo 529249 mk (Muhoksen kunnan veronkantokirjat 1927–1929. MKA).
- 39 Huurteen lisäksi katoliikkeeseen osallistui aktiivisesti mm. SKP:n Muhoksen paikalliskomitean organisaattori Juho Laamanen ja Heikki Hyvärinen. Mainittakoon myös, että Muhoksella pidettyjen katokokouksien puheenjohtajat ja sihteerit (18. 1. 1929 puheenjoht. Heikki Kokko, siht. Matti Horneman ja 19. 1. 1929 puheenjoht. Pekka Häikiö ja siht. Perttu Hyrkäs) olivat vasemmistoradikaaleja (Ptk:n otteet 18. 1. ja 19. 1. 1929. Valtioneuvoston A. D. 1211/195 v. 1929. VA. – Mainittujen henkilöiden vasemmistolaisuudesta Kalervo Häikiön – Pekka Häikiön poika – tiedonanto 13. 7. 1980 ja Kerttu Hornemanin – Matti Hornemanin leski – tiedonanto 29. 11. 1984. Vasemmistoradikaalien mukana olosta myös Sormunen 1978; Jääskelä 1978, s. 158; Lackman 1980, s. 270, alaviite 73).
- 40 Muhoksen katokokouksen ptk:t 18. 1. ja 19. 1. 1929 sekä Kylmälänkyln katokok. ptk. 13. 1. 1929. Valtioneuvoston A. D. 1211/195 v. 1929. VA; Lackman 1980, s. 271–272.
- 41 Pohjan Voima 29. 1. 1929; Lackman 1980, s. 272.

- 42 Sotkamon Sumsankylän katokok. ptk. 17. 2. 1929. Valtioneuvoston A. D. 1211/195 v. 1929. VA; Pohjan Voima 9. 4. 1929; Lackman 1980, s. 272.
- 43 EK:n ilmoitus N:o 9/29. EK-VALPO hmp 1041; SPA ja tilanteesta Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä. Iin ym. pitäjien välikäräjät 1931. KTKA C IV a: 250. OMA; Lackman 1980, s. 272–273.
- 44 Pohjan Voima 21. 2. 1929 ”O. I. pientalonpoikain katokomitean tiedonanto”; Lackman 1980, s. 273.
- 45 Oulun läänin pientalonpoikain Katokomitean kok. ptk. 3. 3. 1929 (ote), Kainuun pientalonpoikain katokomitean kok. ptk. 11. 3. 1929 (ote). Valtioneuvoston A. D. 1211/195 v. 1929. VA; Lackman 1980, s. 273–274. – Iisak Materon vasemmistolaisuudesta Reetu Heikkisen tiedonanto 19. 7. 1980.
- 46 Sos. työv. ja pienv. eduskuntaryhmän valmisteluvaliok. ptk. 7. 3. 1929 ja 12. 3. 1929. STPEA I C 3, Cb. KA; Lackman 1980, s. 274.
- 47 SDP:n eduskuntaryhmän ptk. 14. 3. 1929. TA; Maalaisliiton eduskuntaryhmälle saapuneet kirjeet 1910- ja 1920-luvulla. KMA; Valtioneuvoston A. D. 1211/195 v. 1929. VA. – Sos. työv. ja pienv. eduskuntaryhmän arkistosta kirjelmää ei ole löytynyt, mutta on aihetta olettaa, että se on ryhmälle luovutettu; Lackman 1980, s. 274.
- 48 Toivo I. Sormusen haastattelu 15. 6. 1976; Lackman 1980, s. 274.
- 49 Oulun läänin pientalonpoikain Katokomitean ja Kainuun pientalonpoikain katokomitean kirjelmä valtioneuvostolle 14. 3. 1929. Valtioneuvoston A. D. 1211/195 v. 1929. VA.
- 50 Ibidem.
- 51 Oulun läänin maaherra E. Y. Pehkosen lausunto 5. 4. 1929. Valtioneuvoston A. D. 1211/195 v. 1929. VA; Lackman 1980, s. 277–280.
- 52 Ibidem.
- 53 Vrt. Hyvönön 1948, s. 47; Hyvönön 1968, s. 298–299. – Ferdinand Huurteen näkemys, ettei lähetystöllä ollut erityisempää merkitystä, on oikea (Huurteen kptk. EK-VALPO amp XXV I; Lackman 1980, s. 280).
- 54 Rah. al. N:o 106, Vp 1929, liitteet II, 126; Hirvensalo 1931, s. 30; Jääskeläinen 1977, s. 448–449.
- 55 Pohjan Voima 17. 4. 1929; Sos. työv. ja pienv. eduskuntaryhmän valmisteluvaliok. ptk. 8. 4. 1929. STPEA I C 3, Cb. KA; EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 16. 7. 1929 N:o 597. EK-VALPO hmp 788; Lackman 1980, s. 281–283; Pohjan Voima 29. 3. 1929 ”O. I. pientalonpoikain Katokomitean tiedonanto”.
- 56 Katokomiteoiden julistuksia oli mm. Työssä, Työn Äänessä, Savon Työssä, Pohjan Voimassa ja Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa.
- 56a McKenzie 1964, s. 118–119; Degras 1971, s. 446–564; Kommunistinen Internationaali, s. 268–287.
- 57 SKP:n päätöksiä I, s. 195–232; Proletaari 5/1929 ”Suomen taloudellisesti-valtiollinen tila ja puolueen toiminnan pääsuunta”, s. 33–63; Lackman 1980, s. 283–284.
- 58 Proletaari 1–2/1929 ”Oikeistovaarasta”, K. Manner, s. 13–25; Proletaari 3–4/1929 ”Kansainvälisestä luokkataistelusta”, Silmä, s. 1–5; Proletaari 3–4/1929 ”Tuli oikealle päin”, s. 11–26; Proletaari 5/1929 ”Sisäinen pula ammatillisessa liikkeessämme ja AJ:n VIII edustajakokous”, K. Manner, s. 8–33; Lackman 1983b, s. 125–134; Paasivirta 1984, s. 346.
- 59 Proletaari 1–2/1929 ”Oikeistovaarasta”, K. Manner; Vilho Honkasen kptk. KKO 487 S. D. 1930 N:o 117. VA; Tigerstedt 1942, s. 132–133; Lackman 1980, s. 289–290; Lackman 1981b, s. 208–209; Lackman 1983b, s. 128.
- 60 Degras 1971, s. 36–42, 67–69; Deutscher 1978, s. 345; McKenzie 1964, s. 117; Hodgson 1975, s. 109–111; Cohen 1980.
- 61 Kuusinen 1951, s. 35–86.
- 62 Ibidem, s. 86–101. – Kominternin TpK:n X täysistunnon päätöksistä esim. Proletaari 5/1929 ”KI:n Toimeenpanevan Komitean X:s täysi-istunto”, s. 1–6; Degras 1971a, s. 36–69.
- 63 Lackman 1983b, s. 129–144.
- 64 Aki (Kullervo Manner) Kallelle (Vilho Honkanen) (päiväämätön) ja Aki & kumpp. (Manner & Malm) Kallelle 12. 8. 1929. ”Mannerin arkisto”. EK-VALPO; Lackman 1980, s. 290.
- 65 Manner Honkaselle (päiväämätön). KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Lackman 1980, s. 290–292.
- 66 Ibidem.
- 67 Ibidem.
- 68 Ibidem.
- 69 Kullervo Mannerin muistiinpanoja neuvottelukokouksesta. ”Mannerin arkisto”. EK-VALPO; Lackman 1980, s. 292–295; Lackman 1981b, s. 209; Lackman 1983b, s. 136–137.

- 70 Tämän asiakirjan talonpoikaiskysymystä koskeva kohta on otsikoitu ”Eräistä tehtävistä työstä maaseudulla” (KKO 487 S. D. 1930 N:o 117. VA; KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Lackman 1980, s. 292–295).
- 71 Ibidem.
- 72 Ibidem.
- 73 Ibidem.
- 74 Lackman 1980, s. 290; Lackman 1981b, s. 209–210; Lackman 1983b, s. 139.
- 75 SKP:n päätöksiä I, s. 233–265; Lackman 1980, s. 285–286; Lackman 1983b, s. 139.
- 76 SKP:n päätöksiä I, s. 261.
- 77 Ohjeet 7. 11. 1929 (lokakuun vallankumouksen vuosipäivän) varalle. ”Mannerin arkisto.” EK-VALPO; Lackman 1983b, s. 139–141.
- 78 Lackman 1983b, s. 142–143 ja siinä mainitut lähteet.
- 79 Internationale Bauern Nachrichten 3/1929, s. 38–42; Internationale Bauern Nachrichten 6–8/1929 ”Der europäische Bauernkongress”, Paul Niemburg, s. 81–83; Mammach 1961, s. 281.
- 80 Nollau 1960, s. 142–143; Jackson 1966, s. 131–132. Ks. myös Kuusinen 1972, s. 102. – Krestinternin toimintaa oli harjoitettu Berliinistä käsin vuodesta 1927 lähtien, jolloin järjestön piirissä suoritettiin tiettyjä uudelleenorganisointeja (Abschrift. Berlin, den 28. Dezember 27. Erritt. sal. K. D. 743/18. EK-VALPO amp I D).
- 81 Honkasan kptk. KKO 487 S. D. 1930 N:o 117. VA; Ks. myös hmp 1059a olevaa aineistoa. EK-VALPO; Tigerstedt 1943, s. 110–111; Alava 1973, s. 58–61 ja passim; Varjo 1980, s. 140–141; Lackman 1980, s. 295–296.
- 82 Toivo I. Sormusen haastattelu 4. 7. 1979; Pekka Kaurasen haastattelu 26. 6. 1979. FAN; Alakokkare, Muistelmat. SKP:n Mkmya 6 C a. KA; Kansan Tahto 24. 6. 1977 ”Toivo I. Sormunen keskusteleee Pekka Kaurasen kanssa: ’Kallion leikkaus’ ei masentanut työläisiä”; Jääskelä 1978, s. 158–166; Lackman 1981c, s. 140–145. – Sormunen (em. haastattelu) on kertonut, että hän sai myöhemmin saman vuoden lopulla vielä Antikaiselta kutsun saapua Helsinkiin keskustelemaan tärkeistä päivänpolitiikan kysymyksistä. Sormunen käviikin Helsingissä. Mitä nuo kysymykset olivat, siitä Sormunen ei maininnut.
- 83 Sos. työv. ja pienv. eduskuntaryhmän valmisteluvaliok. ptk. 19. 12. 1929. STPEA I C 3, Cb. KA.
- 84 Leino kertoi vuonna 1934 suoritetuissa kuulusteluissa, että hän oli saanut vuoden 1930 tammikuussa Berliinistä ruotsinkielisen kirjeen sekä 4–5 kappaletta talonpoikaiskongressia valmistelevan komitean julkaisua, jossa käsiteltiin maatalouspulaa ja tulevan kongressin luonnetta. Koska häntä kehoitettiin kirjeessä osallistumaan tilaisuuteen ja luvattiin, että komitea maksaisi hänen matkansa, hän päätti lähteä, kun ”näin houkutteleva tilaisuus ulkomaanmatkaan ilmeni”. Leino väitti myös, ettei hän neuvotellut ulkomaan matkastaan kenenkään kanssa (Leino kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA). Vaikka Leino kertomuksessa oli osittain peräkkäin, se ei sisältänyt koko totuutta. Kertomus oli ristiriidassa mm. sen tosiasian kanssa, että Leino alusti vuoden 1930 alussa Oulussa pidetyssä kokouksessa tulevasta kongressista. On myös muistettava, että Leino oli talonpoikaisliikkeessä SKP:n edustajana. Siten hän oli varmasti myös perillä tulevan kongressin luonteesta. Siihen viittasivat myös hänen lehtikirjoituksensa (vrt. Leino 1973, s. 37–38).
- 85 Työ 1. 2. 1930 ”Talonpoikaiskongressin tarpeellisuus”. EK:n suorittamissa tutkimuksissa kirjoitus paljastui Leino laatimaksi (Leino kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA). Ks. muita Leino kirjoituksia pulasta ja talonpoikaiskongressista: Työ 6. 4. 1929 ”Talonpoika ja rauhanrakkaus”, A. T-i (pk.); Työ 13. 4. 1929 ”Peltomiehen pelko”, A. T-i (pk.); Työn Ääni 29. 5. 1929 ”Kapitalismin isoviha”, A. T-i (pk.); Pohjan Voima 3. 1. 1930 ”Euroopan talonpojat järjestyvät” (pk.); Savon Työ 9. 1. 1930 ”Talonpojan kamppailu”, A. T-i (pk.). – Leino esiintyi kirjoituksissaan salanimellä Antti Tammi, joka oli Jaakko Kiven (haastattelu 12. 2. 1979) mukaan O. V. Kuusisen antama.
- 86 Alakokkare, Muistelmat. SKP:n Mkmya 6 C a. KA; Pohjan Voima 29. 1. 1930; Lackman 1980, s. 304.
- 87 EK:n pääos. til. kats. N:o 2/1930. OLKA K. D. I 108/428 -30. OMA; Leino kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Pohjan Voima 9. 2. 1930; Leino 1973, s. 37; Lackman 1980, s. 306. – Alatorniolaisten keskuudessa oli oltu alunperin sitä mieltä, että matkalle lähtisi Alakokkare, mutta hän oli itse Edvin Mäkisen kannalla (Alakokkare, Muistelmat. SKP:n Mkmya 6 Ca. KA). Edvin Mäkinen oli vasemmistolainen (Uno Mäkisen ja Martti Mäkisen – Edvin Mäkisen poikia – tiedonanto 13. 7. 1980). – Antti Tammi oli EK:lle tuossa vaiheessa vielä täysin tuntematon henkilö, sillä EK:n Oulun alaosaston päällikkö Eino Pallari raportoi kokouksesta: ”Tuntuu perin oudolta, että tällainen Tammi, joka täällä on aivan outo eikä tunneta lainkaan, on kokouksessa saanut käyttää suorastaan pääalustajan puheenvuoron eikä häntä ole läsnäolleeksikaan pöytäkirjaan merkitty” (Leino 1973, s. 37 mukaan).

- ^{87a} Mammach 1960, s. 282.
- ⁸⁸ Leinon kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Ote 7. 2. 1930 pidetyn kokouksen valiokunnan mietinnöstä. Ferdinand Huurteen ktpk:n yhteydessä. EK-VALPO amp XXV I; Pohjan Voima 9. 2. 1930; EK:n pääos. til. kats. N:o 2/1930. OLKA K. D. I 108/428 -30. OMA; Leino 1973, s. 36–37; Lackman 1980, s. 300–301. – Juuri Antti Tammi (Yrjö Leino) mainitaan organisaatiomuutoksien ehdottajaksi.
- ⁸⁹ Leinon kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Pohjan Voima 9. 2. 1930; Ote 7. 2. 1930 pidetyn kokouksen valiokunnan mietinnöstä. Ferdinand Huurteen ktpk:n yhteydessä. EK-VALPO amp XXV I; EK:n pääos. til. kats. N:o 2/1930. OLKA K. D. I 108/428 -30. OMA.
- ⁹⁰ Pohjan Voima 15. 2. 1920 ”Työvätekeville talonpojille. Taisteluun elinehtojemme puolesta. O. I. Talonpoikaiskomitean vetoamus talonpoikaistoon”; sama Työ 20. 2. 1930.
- ⁹¹ Esim. Työn Ääni 26. 2. 1930; Työ 25. 2. 1930, 27. 2. 1930; Savon Työ 8. 2. 1930.
- ⁹² Esim. Iltalehti 25. 2. 1930; Helsingin Sanomat 22. 2. 1930; Suomenmaa 19. 2. 1930.
- ⁹³ Moskovskaja Pravda 27. 3. 1930.
- ⁹⁴ Ks. IB 1927, s. 6.
- ⁹⁵ Kongress-Pressedienst – Sonderausgabe. Berlin 29. 3. 1930 (Nr. 3). (Kopio) EK-VALPO amp I D; Lackman 1980, s. 308.
- ⁹⁶ Kongress-Pressedienst – Sonderausgabe. Berlin 29. 3. 1930 (Nr. 3). (Kopio) EK-VALPO amp I D; Ny dag 4. 4. 1930; Työ 5. 4. 1930; Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 5. 4. 1930, 12. 4. 1930; K. Kajava, Euroopan työvätekevien talonpoikien kongressi. Kommunisti 4/1930, s. 167–169; Miglioli 1931, s. 36–40; Mammach 1961, s. 290–293; Lackman 1980, s. 310.
- ⁹⁷ Miglioli 1931, s. 39; Mammach 1961, s. 290; Lackman 1980, s. 308.
- ⁹⁸ Leinon em. kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Huurteen em. kptk. EK-VALPO amp XXV I; VALPO:n Oulun os. til. kats. N:o 2/1939. EK-VALPO hmp 4188; Saksan poliisin EK:lle antama ilmoitus (lyh. ote, käännös) 16. 9. 1930. EK-VALPO hmp 423a; Lackman 1980, s. 310.
- ⁹⁹ Leinon em. kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Kongress-Pressedienst – Sonderausgabe. Berlin 29. 3. 1930. EK-VALPO amp I D; Lackman 1980, s. 311. – Vielä tuossakin vaiheessa Tammen oikea henkilöllisyys oli EK:lle hämärän peitossa. Asiaa vaikeutti sen selviämisen jälkeen vielä se, ettei Leinosta ollut juuri mitään kielteistä tiedossa. Hänet tiedettiin toki Talonpojan Sanomien entiseksi toimittajaksi ja Matti Läheniemen yhteistyökumppaniksi – ei muuta. Sen sijaan Laurikainen tunnettiin ”oikeaksi kommunistiksi” (ks. Esko Riekin läpilyöntikappale EK:n Oulun alaosastolle 5. 11. 1930. EK-VALPO amp I D).
- ^{99a} Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 9. 4. 1930.
- ¹⁰⁰ Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 15. 4. 1930 ”Työvätekeville talonpoikaistolle. Maatakäsitäivä neuvottelukokous Helsingissä t. k. 21. p:nä”; Lackman 1980, s. 313–314.
- ¹⁰¹ Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 17. 4. 1930 ”Pientalonpoikain kokoontuessa” (pk.); Lackman 1980, s. 314.
- ¹⁰² Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 23. 4. 1930; Leinon em. kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA; Lackman 1980, s. 315.
- ¹⁰³ Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 23. 4. 1930; EK:n pääos. til. kats. N:o 4/1930. OLKA K. D. I 191/436 -30. OMA; Lackman 1980, s. 316.
- ¹⁰⁴ Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 23. 4. 1930; Lackman 1980, s. 316.
- ¹⁰⁵ Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 23. 4. 1930; EK:n pääos. til. kats. N:o 4/1930. OLKA K. D. I 191/436 -30. OMA. – Kokouksen mielestä lehtikysymys oli ”vietävä joukkoihin ja sieltä lähteneenä talonpoikaisto sen omakseen tuntien antaa lehdelle elämisen ja menestymisen mahdollisuudet”.
- ¹⁰⁶ EK:n Oulun alaos. P. M. Muhoksen pulaliikkeestä 15. 5. 1936. EK-VALPO amp XXV I; EK:n pääos. til. kats. N:o 2/1930. EK-VALPO amp II I 4 b. – Toisissa lähteissä mainitaan lehden nimeksi Työvätekevä Talonpoika, toisissa taas Pientalonpoika.
- ¹⁰⁷ Ks. esim. Pohjan Voima 12. 3. 1929, 28. 3. 1929; Sos. työv. ja pienv. eduskuntaryhmän valmisteluvaliok. ptk. 27. 2. 1930 ja sos. työv. ja pienv. eduskuntaryhmän ptk. 27. 3. 1930. STEPA I C 3, Ca-b. KA; EK:n muistiinmerkintöjä ilman päiväystä. EK-VALPO amp II I 4 b; Lackman 1980, s. 319.
- ¹⁰⁸ Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 23. 4. 1930, Lackman 1980, s. 320.
- ¹⁰⁹ Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 8. 5. 1930 ”Veljet, talonpojat!”
- ¹¹⁰ EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 13. 5. 1930. EK-VALPO hmp 788; sama. EK-VALPO amp II I B; EK/K. D. N:o 194/1350. 1930. Saap. 15. 5. 1930 tiedoksi pääos. N:o 438 (jälj.). EK-VALPO hmp 316; Lackman 1980, s. 321.
- ¹¹¹ Matti Huhta Kalle Kyhälälle 20. 5. 1930 (jälj.) EK:n kptk:n N:o 136/36, 24. 11.–23. 12. 1936 yhteydessä. EK-VALPO hmp 1926a.

- ¹¹² Kyydityksistä erit. Siltala 1980, s. 287–290, 293–294. Kyydityksi joutui muitakin kato-
liikkeeseen osallistuneita kommunisteja (mm. William Tanner, Asser Salo, Antti Ranta,
Alex Hyvönen). Ks. myös rikosilmoitus Toivo I. Sormusesta. KKO 57/24 V. D. 1938
N:o 401. VA.
- ¹¹³ Ks. Kyntäjä. SKP:n Turun piirin talonpoikaiskomitean lehti 1931–1932; Lackman
1981, s. 56.

LAPUANLIIKE JA SEN LÄHISUKULAISET

- ¹ Erit. Siltala 1980, 1982 ja 1984; Nygård 1982.
- ² Esim. Hyvämäki 1964, passim; Hakalehto 1964, passim; Upton 1970, s. 102–105;
Lackman 1980, s. 340–341; Siltala 1980, s. 15–35; Nygård 1982, s. 77–79 ja passim;
Siltala 1982, s. 105–106.
- ³ Kosola 1935, s. 218–223; Ks. myös EKPM 1930; Parkkari 1970, s. 204–206; Siltala
1980, s. 36–38.
- ⁴ Presidentin päiväkirja II, s. 343–352.
- ⁵ Pohjan Voima 30. 11. 1929 ja 3. 12. 1929. Ks. myös Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 29.
3. 1930 ”Talonpojan ajatuksia ’lapualaisuudesta’”, Pohjalainen.
- ⁶ Siltala 1980, s. 38–72 ja passim; Nygård 1982, s. 79 ja passim.
- ⁷ Kullervo Manner, Piirteitä Suomen valtiollisesta tilasta. Kommunisti 1–2/1930, s. 8.
- ⁸ Esim. Lehtinen 1931, passim; Vilmi 1931, passim; SKP:n Tiedonantaja 2/1930.
- ⁹ Vrt. Korhonen 1966, s. 203 ja passim. Vrt. Tähti 1935, s. 19.
- ¹⁰ Siltala 1984, s. 21–33. Ks. myös Nygård 1982, s. 79; Haataja – Hentilä – Kalela
– Turtola 1976, s. 180.
- ¹¹ Lehtinen 1931, s. 83–84; Haataja – Hentilä – Kalela – Turtola 1976, s. 177.
- ¹² O. V. Kuusisen alustus SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssissa. Hyvösen aineisto; Hy-
vönen 1971, s. 152; EK:n sanomalehtikats. N:o 23/1930. OLKA K. D. 1 264/443 -30.
OMA.
- ¹³ Nygård 1982, s. 78, 81–83; Siltala 1982, s. 34–38 ja passim. – Se lienee kuitenkin
myönnettävä, että ”suurkapitalistit” rahoittivat lapuanliikettä (Ks. esim. Esko Riekkä Jal-
mari Finnelle 29. 7. 1932. Finnen kok. VA; Siltala 1980, s. 16; vrt. Upton 1970, s. 105;
Haataja – Hentilä – Kalela – Turtola 1976, s. 178).
- ¹⁴ Esim. SKP:n Tiedonantaja 2/1930.
- ¹⁵ Proletaari 6/1929 ”Porvariston turvauminen fascistidiktatuuriin”, s. 5; Kullervo Man-
ner, Piirteitä Suomen valtiollisesta tilasta. Kommunisti 1–2/1930, s. 7.
- ¹⁶ SKP:n päätöksiä I, s. 295, 298–303 ja passim.
- ¹⁷ Hyvämäki 1977, s. 117 mainitsevat lähteet. Ks. myös Rintala 1965a, s. 408–412;
Upton 1968, s. 184–216; Haataja – Hentilä – Kalela – Turtola 1976, s. 176 ja pas-
sim.
- ¹⁸ Tätä tulkintatapaa on edustanut erit. Hyvämäki (ks. esim. 1977, passim), joka on perusta-
nut näkemyksensä Ernst Nolten tutkimuksiin (esim. 1963 ja 1968).
- ¹⁹ Esim. Kalela 1976; Alapuro 1973, s. 45 ja passim; Nygård 1982, s. 86; Haataja –
Hentilä – Kalela – Turtola 1976, s. 176–177.
- ²⁰ Jääskeläinen 1977, s. 474–478; Hyvämäki 1971, s. 233–270; Mäenpää 1980, passim.
- ²¹ Alapuro 1973, s. 43; Haataja – Hentilä – Kalela – Turtola 1976, s. 177–181;
Siltala 1980, s. 16; Mäenpää 1980, passim.
- ²² SKP:n päätöksiä I, s. 297–298, 484.
- ²³ SKP:n päätöksiä I, s. 295–298; Proletaari 3–4/1930 ”Taisteluan fasistidiktatuuriin kukista-
miseksi”, Terä, s. 19–20; Proletaari 3–4/1930 ”Puolueemme kriisissä”, K. Manner, s.
28–31; Proletaari 3–4/1930 ”Komintern auttaa SKP:ta vapautumaan virheistä”, s. 33–35;
Proletaari 1/1931 ”Olemmeko tehtävämme tasalla”, Kosti, s. 29; Lehtinen 1931, s. 84.
- ²⁴ SKP:n päätöksiä I, s. 296–298; Proletaari 2/1930 ”Opportunistiluopioiden osuus suurpor-
variston fasistikaappauksessa”, s. 5–7; Proletaari 2/1930 ”Suomen sosialifasistit fasisti-
kaappauksen valmistajina ja fasistidiktatuuriin lujittajina”, s. 7–11, Lackman 1983, s.
129–144.
- ²⁵ Tähti 1935, s. 61. – Samaan oli kiinnittänyt jo vuonna 1933 huomiota venäläinen lehti-
mies Boris Spekke (1933, s. 168).
- ²⁶ Tauno H. Taivaisen kptk. 29. 11. 1938–26. 1. 1939. EK-VALPO hmp 2533; Hyvönen
1973, s. 112–113.
- ²⁷ Kauko Heikkilän haastattelu 31. 7. 1979.

- 28 Kullervo Mannerin ja O. V. Kuusisen alustukset SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssissa. Hyvösen aineisto; Hyvönen 1971, s. 146, 157–158; Lackman 1981b, s. 210–218.
- 29 SKP:n päätöksiä I, s. 308, 317, 328–329, 488; Seppänen 1965, passim; Lackman 1983a, s. 1–22; Lackman 1981, s. 315–333.
- 30 SKP:n päätöksiä I, s. 487.
- 31 Ks. EK:n pääos. tiedonanto N:o 163/1930. OLKA K. D. 1 22/421 -30. OMA; EK:n pääos. SisM:lle 7. 7. 1930. Selostus kommunistien toiminnasta sekä lapualaisuudesta ajalta 1. 6.–26. 6. 1930. SisM K. D. 87/515 -30. VA; Stein 1934, s. 496–503; SKP:n päätöksiä I, s. 308, 320–321, 486; Hyvönen 1973, s. 109–110; Esko Riecki Jalmari Finnelle 1. 4. 1930. Jalmari Finnen kok. VA; Siltala 1982, s. 309–310.
- 32 SKP:n päätöksiä I, s. 248–343 ja Mitskevitch-Kapsukasin puheen referaatti. Proletaari 3–4/1930 ”Komintern auttaa SKP:ta vapautumaan virheistään”, s. 36–39; Lackman 1980, s. 344.
- 33 Lehtinen 1931, s. 86–87.
- 34 Edvard Gyllingin alustus SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssissa. Hyvösen aineisto.
- 35 Kuusisen em. alustus SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssissa. Hyvösen aineisto. Vrt. Hyvönen 1971, s. 149, 158.
- 36 Kullervo Mannerin alustus SKP:n vuoden 1930 puoluekonferenssissa. Hyvösen aineisto; Vrt. Hyvönen 1971, s. 142–144.
- 37 Mitskevitch-Kapsukasin em. alustus. Proletaari 1/1931 ”Komintern auttaa SKP:ta vapautumaan virheistä”, s. 7–8.
- 38 SKP:n päätöksiä I, s. 285–286, 311; Lackman 1980, s. 346.
- 39 Kosolan ”murhasuunnitelmasta” Vaasan lääninkanslia K. D. II 571 ja 910 väli/1930. VMA; EK:n muistininmerk. 25. 6. 1930, EK-VALPO amp III H 3; Juha Siltalan kirje tekijälle 27. 12. 1982. – Samalla kiitän FL Siltalaa tiedosta.
- 40 Ville Pessin (Hagman) alustus SKP:n KK:n vuoden 1933 täysistunnossa. Hyvösen aineisto; EK:n pääos. til. kats. N:o 8/1930. OLKA K. D. 1 456/458 -30. OMA; EK:n pääos. til. kats. N:o 12/1930. OLKA K. D. 6 5/6 -30. OLHA; VHO:n päätös 1. 4. 1931 N:o 48. Päätökset alistetussa asioissa 1931. VHO Di 265. VMA; Lackman 1984b, s. 39.
- 40a YE Os. 2. Tiedustelutoimisto EK:n päällikölle 22. 8. 1930. (kolme liitettä), EK:n virkailijoiden kommentteja YE:n antamiin tietoihin ja EK:n päällikön kiertokirje alaos. päälliköille ja edustajille 28. 8. 1930. Kaikki EK-VALPO amp III H 3. – Mainittakoon tässä yhteydessä, että Vilho Tahvanainen on kohua herättäneissä muistelmissaan väittänyt kommunistien puuhanneenjonkinlaista punaupseerien retkikuntaa ja toteuttaneenkin sellaisen vuonna 1930 (Tahvanainen 1971, s. 48–64). Tahvanaisen kirjassaan esittämät näkemykset osoitettiin kirja-arvosteluissa mielikuvituksen tuotteeksi.
- 41 Suomen Punaisten Rintamamiesten Liiton säännöt. EK:n pääos. tiedonanto N:o 199/1931. SisM K. D. 24/512 -31. VA; Sama EK-VALPO amp III E 4e; Sama THO 3/190 v. 1931, kansio Eb f 19. TMA. Ks. myös samassa yhteydessä olevaa muuta aineistoa.
- 42 Toveri 2/1930 ”Aktiivisuus vaiko, passiivisuus”. Vrt. Antikainen 1934, s. 477–478.
- 43 SPRL:n em. säännöt ym. aineistoa. EK-VALPO amp III E 4e.
- 44 EK:n pääos. til. kats. N:o 1/1931. MLKA K. D. 1 8/493 -31. MMA; EK:n pääos. tiedonanto N:o 199/1931. SisM K. D. 24/512 -31. VA; VIII ilm. N:o 2353/23. 1. 1931. EK-VALPO amp III E 4 e. – Puukotuksesta on venäläinen lehtimies Spekke kertonut seuraavasti: ”Silloin välähti puukon terä Mäkelän pään yllä ja painui syväle ohranan virkatakin laskoksiin. Hän ulvahti, horjahti ja kaatui kuin säkki katukäytävälle. Nuorisoliittolaiset loittonivat. Iso-Mäkelä loikoi maassa liikkumatta. Hartioissa törötti puukon pää” (Spekke 1933, s. 172).
- 45 EK:n pääos. tiedonanto N:o 199/1931. SisM K. D. 24/512 -31. VA; VIII ilm. N:o 2333/5. 1. 1931, VIII ilm. N:o 2356/24. 1. 1931 ja VIII ilm. N:o 2358/26. 1. 1931. Kaikki EK-VALPO amp III E 4 e; Siltala 1982, s. 313.
- 46 VIII ilm. N:o 2370/4. 2. 1931. EK-VALPO amp III E 4 e; Siltala 1982, s. 313.
- 47 SKP:n Tiedonantaja N:o 1/1931 ”Aktiivisuus vaiko passiivisuus”. – Terrorismista oli varoiteltu jo vuotta aiemmin (ks. SKP:n Tiedonantaja N:o 2/1930 ”Suhteestamme terrorismiin”, Ruuvi; SKP:n Tiedonantaja N:o 3/1930 ”Vieläkin yksilöllisestä terrorista”; Proletaari 3–4/1930 ”Komintern auttaa SKP:ta vapautumaan virheistään”, s. 36–37; SKP:n päätöksiä I, s. 335).
- 48 SKP:n Tiedonantaja N:o 3/1931 ”Äkkijyrkkää tolkuttomuutta vastaan”, Kapinallinen; Siltala 1982, s. 314.
- 49 Otteita KI:n TPK:n pol. siht. ja Kominternin Puolan – Baltian maiden maasihteeristön kirjelmästä 1931. EK:n pääos. tiedonanto N:o 211/1931, VIII ilm. N:o 2358/26. 1. 1931. Kaikki EK-VALPO amp III E 4 e.
- 50 SKP:n KK:n politbyroo SKP:n Helsingin kaupunkijärjestölle tammikuussa 1931. EK-VALPO amp III E 4 e. Ks. SPRL:n hajottamisesta myös Antikainen 1934, s. 478–479; Hyvönen 1973, s. 107.

- 51 SKP:n päätöksiä I, s. 351.
- 52 Antti Hyvösen puhelinhaastattelu 2. 6. 1981.
- 53 Juho Keräsen kertomus. EK-VALPO amp III E 4 e.
- 53a Vrt. Siltala 1982, s. 312.
- 54 EK:n pääos. til. kats. N:o 1/1931. MLKAK. D. 18/493-31. MMA; Parkkari 1970, s. 231.
- 55 SKP:n KK:n PB:n avoin kirje SKP:n ja SKNL:n jäsenille. SisM K. D. 31/503-33. VA; Teppo Kankaan kertomus 25. 3. 1936. EK-VALPO hmp 2059; Oki (Pekka Viktor Heikkinen - SKP:n Kemin piiriorganisaattori) Reinolle 4. 11. 1932. VHO N:o 8. Jaettu III osastolle tammik. 18 pnä 1933 N:o 38. VMA; Lackman 1984b, s. 39.
- 56 Ks. Johdannon viitteessä 52 mainitut lähteet.
- 57 Osuuskassojen Keskuslainarahasto Osakeyhtiö Maatalousministeriölle 12. 3. 1930. Maatalousministeriö A. D. 610/40-30. VA.
- 58 Oittinen 1975, s. 22; Pesolan käsik. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Zetterberg 1982, s. 329; Lackman 1982a.
- 59 Pesolan käsik. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Helsingin Sanomat 9. 6. 1931; Uusi Suomi 9. 4. 1931; Suomen Pienviljelijä 10. 4. 1931; Pohjanmaan Pienviljelijä 10. 1. 1931; Oittinen 1975, s. 23; Kuusterä 1979, s. 26-27; Lackman 1982a; Zetterberg 1982, s. 329.
- 60 Pesolan käsik. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL.
- 61 Ibidem; Ks. aineistoa Yrjö ja Hilma Jahnssoinin kok. VA; Kuusterä 1979, s. 26; Zetterberg 1982, s. 335-336.
- 62 Pesolan käsik. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Lackman 1982a. Ks. Arvo Korsimon suhteesta ajan liikkeisiin Virkkunen 1976, s. 18.
- 63 Loimaalla huhtikuun 8 päivänä 1931 pidetyn talonpoikain kokouksen hyväksymät ponnet. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Zetterberg 1982, s. 336.
- 64 Pesolan käsik. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL.
- 65 Oittinen 1975, liite I.
- 66 Maanviljelijä N.N. - nimi epäselvä - Matti Pesolalle 23. 4. 1931. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Lackman 1982a.
- 67 Matti Pesola tekijälle 30. 12. 1980. Ks. myös Matti Pesola tekijälle 15. 1. 1981; Pesolan käsik. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL.
- 68 Aarne Mettala Matti Pesolalle 11. 5. 1931. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Lackman 1982a.
- 69 Heikki Piironen Matti Pesolalle 31. 5. 1931. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Lackman 1982a.
- 70 Pesolan käsik. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Lackman 1982a.
- 71 Matti Pesola tekijälle 30. 12. 1980, 15. 1. 1981 ja 28. 10. 1980; Viljami Kalliokosken veteraanihaastattelu 3. 5. 1962. KMA.
- 72 Antti Tervonen Matti Pesolalle 4. 6. 1931. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Lackman 1982a.
- 73 Ibidem.
- 74 Oittinen 1975, s. 24-26; Kuusterä 1979, s. 26-27; Zetterberg 1982, s. 340-341; Lackman 1982a.
- 75 Oittinen 1975, s. 25-26; Kuusterä 1979, s. 28; Lackman 1982a.
- 76 Oittinen 1975, s. 26; Kuusterä 1979, s. 28; Lackman 1981a, s. 491-492.
- 77 Kyntäjä 1/1932; Tienviitta 1/1932 "Talonpoikain hätä. Mistä apu?", Talonpoika; Tähti 1935, s. 88, 118; Lackman 1981a, s. 497-498.
- 78 Pesolan käsik. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL.
- 79 Ibidem; Linna 1975, s. 15; Lackman 1982a.
- 80 Pesolan käsik. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Lackman 1982a.
- 81 EK:n päällikön Esko Riekin muistiinpanoja 16. 6. 1931. EK-VALPO amp XXV I; Lackman 1982a.
- 82 EK:n päällikön Esko Riekin muistiinpanoja 26. 8. 1931. EK-VALPO amp XXV I; Lackman 1982a.
- 83 Pesolan käsik. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL.
- 84 Matti Pesola tekijälle 30. 12. 1980; vrt. EK:n pääos. til. kats. N:o 7/1931. OLKA K. D. 6 71/45-31. OMA.
- 85 SKP:n Tiedonantaja 1/1931 "Köyhän talonpojan hätä".
- 86 Esim. Talonpojan tie ulos pulasta ja hädästä. SisM K. D. 67/506-32. VA; SKP:n Tiedonantaja 12/1932 "Uusia talonpojan nenästävetäjiä"; SKP:n Tiedonantaja 2/1932 "Mistä apu talonpojille?"; Talossa vielä oleva; Kyntäjä 11/1931 "Talonpoikien tyytymättömyyden ilmaisuja"; Kumous 2/1932 "Pakkohuutokaupat jatkuvat"; Joukko Hämeen köyhiä talonpoikia; Kumous 8/1931 "Onko talonpoikaiston liike käännekohdassa?"; Kumous 10/1932 "Mitä Lapuanliike on tehnyt riistettyjen talonpoikien asiassa"; Tarkastelija; Työtätekevän

- talonpoikaiston taloudellinen ja poliittinen tila Suomessa. Vuoden 1931 keväällä SKP:n yleisorganisaattori Huvi B. Luotoselta takavarikoitu raportti. Luotosen kpt:n yhteydessä. THO 1931 H. D. fol. 191/N:o 7. TMA; SKP:n päätöksiä I, s. 356–357, 379; Proletaari 2/1933 ”Vaalit ja vallankumouksellinen työväestö”, S-u, s. 17; Proletaari 3/1933 ”Taistelu talonpojan sielusta”, Manu, s. 20; Talonpojan mietteitä, s. 11–12; Tähti 1935, s. 70–88.
- 87 Manner – Oklund – Virta, Talonpoikaisliikkeistä Suomessa 1931–32. Kommunisti 12–13/1932, s. 581–585.
- 88 Kyntäjä 1/1932.
- 89 Tienviitta 1/1932 ”Talonpoika! Onko piiput olleet oikein päin?”, Paavo.
- 90 Maakuntain Liikkeen ohjelma ja sen perustelut. Ks. myös Linna 1975, s. 30–31; Lackman 1981a, s. 490–491 ja viitteet 16 ja 17.
- 91 Maakuntain Liikkeen ohjelma ja sen perustelut.
- 92 SKP:n Tiedonantaja 1/1932 ”Huhut Suomessa tapahtuvasta ”fasistikumouksesta”. Ks. myös Tienviitta 1/1932 ”Talonpoika! Onko piiput olleet oikein päin?, Paavo; Manner – Oklund – Virta, Talonpoikaisliikkeistä Suomessa 1931–32. Kommunisti 12–13/1932, s. 582; Tähti 1934, s. 67–68.
- 93 Lehtileikkeitä. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; Matti Pesola tekijälle 30. 12. 1980 ja 15. 1. 1981.
- 94 Jalmari Finne Esko Riekillä 27. 10. 1931, 30. 10. 1931, 4. 11. 1931 ja 19.11. 1931 sekä Esko Rieki Jalmari Finnelle 18. 11. 1931, 2. 12. 1931. Jalmari Finnen kok. VA.
- 95 Maakuntain liikkeen johto Maakuntain liikkeen piirimiehille 26. 11. 1931 ja Maakuntain liikkeen johto valtuuskunnan jäsenille 14. 12. 1931. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL.
- 96 Maakuntain liikkeen johto kaikille valtuuskunnan jäsenille ja piirimiehille 15. 12. 1931. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL.
- 97 Jalmari Finne Esko Riekillä 27. 10. 1931. Finnen kok. VA. Vrt. Maakuntain Liikkeen ohjelma ja sen perustelut.
- 98 Matti Pesola tekijälle 15. 1. 1981.
- 99 Sisäasiainministeriö kaikille maaherroille 15. 4. 1932. OLKA K. D. 6 53/15 -32. OLHA.
- 100 Esim. Kosola 1935, s. 237–240; Vuorimaa 1967, s. 240–257; Sihvo 1956, s. 218–243; Hyvämäki 1971, s. 232–270; Mäenpää 1980.
- 101 Proletaari 1/1932 ”Fasistisen yhteisrintaman perheriitä”, Terä, s. 1–8.
- 102 Mäenpää 1980, s. 94.
- 103 EK:n pääös. til. kats. N:o 3/1932. OLKA K. D. 6 37/42 -32. OLHA. – Asiakirja lainattu ja referoitu tilannekatsauksessa.
- 104 Ibidem. – Neuvostoliitto ei reagoinut virallisia kanavia käyttäen juuri mitenkään (Korhonen 1966, s. 239–240).
- 105 EK:n pääös. til.kats. N:o 3/1932. OLKA K. D. 37 /42 -32. OLHA.
- 106 Ibidem.
- 107 Proletaari 2/1932 ””Marxilaisuutta vastaan!””, Terä, s. 9–16; Proletaari 4/1932 ””Linna-rauha””, T-ä, s. 21–22; Proletaari 5/1932 ”Suomen fasistidiktatuurista ja SKP:n tehtävistä. Tov. T. Antikaisen lausunto Kominternin TpK:n XII pleenumissa 1932”, s. 13; J. Lehtosaaren prikaati, Suomen fasistidiktatuuri käytännössä. Kommunisti 12–13/1932, s. 564–566; EK:n sanomalehtikats. N:o 6/1932, OLKA K. D. 6 39/42 -32. OLHA.
- 108 L-o (Linko = Antti Hyvönen), Mäntsälän kapinan jälkijutuista. Kommunisti 10/1932, s. 500–503.
- 109 Proletaari 2/1932 ””Marxilaisuutta vastaan!””, Terä, s. 15.
- 110 Antti Hyvösen alustus SKP:n KK:n vuoden 1932 täysistunnossa. Hyvösen aineisto. – Hyvönen on kertonut, että Mäntsälän kapinan aikana otettiin Matti Läheniemeen yhteyttä tarkoituksella, että hän yrittäisi vaikuttaa kenraali Sihvoon, jonka hän tunsi läheisesti. Miten tässä kävi, se on jäänyt hämärän peittoon (Antti Hyvösen haastattelu 30. 7. 1979).
- 111 V. Mitskevitch-Kapsukas, Muutamia yhteenveitoja fasisti-diktatuurista Suomessa ja SKP:n nykyhetken tehtävistä. Kommunisti 4/1933, s. 180–181.
- 112 Proletaari 2/1932 ””Marxilaisuutta vastaan!””, Terä, s. 16.
- 113 Tähti 1935, s. 119.
- 114 Ibidem, s. 60, 81 ja passim.
- 115 Ks. Muhoksen pulaliikkeestä ja Kalajokilaakson pulaliikkeestä tuonnempana; Lackman 1977, passim; Lackman 1981a, s. 493. – Matti Pesola kirjoittaa loimaalaisten pulamiesten mukanaolosta Mäntsälän retkellä: ”Loimaalla oli Mäntsälän aikana Sk talo Heimolinassa eräs kokoontumispaikoista. Kävin Jaakko Kankaanpään ja kans. edust. Erkki Perheentuvan kanssa ”noukkimassa omamme pois joukosta”. Mäntsälään eivät loimaalaiset menneet” (Matti Pesola tekijälle 30. 12. 1980).
- 116 Hyvämäki 1971, s. 233–270; Mäenpää 1980, passim; Nygård 1982, s. 130–133. Ks. myös Jalmari Finnen kok. olevaa Finnen ja Riekin kirjeenvaihtoa. VA.

MUHOKSEN PULALIIKE (1931–1936)

- ¹ SVT III 26:1–3; Lackman 1977, s. 13–13a, 15–16, 153–156.
^{1a} SVT III 26:1; Lackman 1977, s. 13–13a, 153–156. Vrt. Isohookana-Asunmaa 1980, s. 24–30.
² Ks. esim. Kylmälänkylän pienviljelijäin kokouksen ptk. 13. 1. 1929. Valtioneuvoston A. D. 1211/195 v. 1929. VA; Muhoksen kunnanvalt. ptk. 28. 12. 1928, 28. 1. 1929, 28. 6. 1929, 19. 11. 1929. Muhoksen kunnan arkisto (MkA); Pohjan Voima 6. 11. 1929, 10. 11. 1929 ja 18. 12. 1929.
³ Kuntalaisten verotettavien tulojen ja verorästien määrä oli vuosina 1927–1934 seuraava (1000 markkoina):

Vuosi	Verotettavat tulot	Verorästit
1927		16795 mk
1928		
1929	89304 mk	52924 ”
1930		25901 ”
1931	66937 ”	45601 ”
1932		49630 ”
1933		35505 ”
1934	65616 ”	30639 ”

- Lähteet: Muhoksen kunnan veronkantokirjat 1927–1935. MkA; SVT IV B 1929–1934. Ks. kuntien aseman vaikeutumisesta yleisiltä osin esim. Pihkala 1974, s. 267–270; Piirainen 1974, s. 172–179 ja passim.
⁴ Ulosottodiaarit vuosilta 1928–1932. OKKA A II: 19–23 ja pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1927–1932. OKKA F: 10–20. Kaikki OMA; Lackman 1977, s. 48–51.
⁵ Pohjanmaan Pienviljelijä 12. 1. 1932 ”Hätähuuto Muhokselta”, V. A. M (Väinö Aukusti Mustonen).
⁶ SVT XXIV 13, taulukko IV ja SVT XXIV 14, taulukko IV; Hakalehto 1966, s. 201 oleva kartta; Lackman 1977, s. 55–56; Virtanen 1980, s. 90; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 239–242 (liitetaulukko 1).
⁷ Jääskelä 1978, s. 158, 160; Lackman 1977, s. 57–57a ja karttaliite 2; Lackman 1980, s. 270. – Muhos oli ollut jo ennen työväenliikkeen jakaantumista varsin ”punainen” kunta (ks. Kyllönen 1975, passim; Kyllönen 1977, s. 204–221; Kyllönen 1984, s. 205–206).
⁸ Ks. lukua Suomen pienviljelijäin puolue/pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue, viite 20. – Kestin osuudesta kommunistilakien käsittelyssä esim. Enävaara 1966, s. 46. Sen aiheuttamasta närkästyksestä Muhoksen pienviljelijöiden keskuudessa ovat kertoneet mm. Eino Aitamurto (haastattelu 25. 8. 1976) ja Martti Kesti (haastattelu 17. 5. 1977. – Martti Kesti on Yrjö H. Kestin poika).
⁹ Katoliikkesta vaikutuksesta Muhoksen liikkeen syntyyn esim. Eino Aitamurron haastattelu 25. 8. 1976; Toivo I. Sormusen haastattelu 29. 6. 1977; Ferdinand Huurteen kptk. EK-VALPO amp XXV I; Lackman 1978, s. 234.
¹⁰ Vuonna 1930 pidettiin SKP:n Oulun piirissä mm. puolueen piiriorganisaattori Yrjö Jääskelä, sos. työn. ja pienv. Oulun vaalikomitean sihteeri Niilo Väre sekä muutamia paikallisia organisaattoreita. Toivo I. Sormunen pidettiin vuoden 1931 puolella. Lisäksi joitakin kydyttiin rajalle ja pakotettiin siirtymään Neuvostoliittoon (Ks. Yrjö Jääskelän ja Niilo Vären kptk:t. VHO 967/1930. VMA; Toivo I. Sormusen kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Jääskelä 1978, s. 165–169; VHO:n päätös 15. 1. 1931. VMA; Reino Uusisalmen, Eemeli Lakkalan ja P. Ollikaisen kptk:t. VHO 967/1930. VMA; Väre 1976). – Ks. SKP:n asemasta yleensä Pohjois-Suomessa ja Oulun ympäristössä esim. EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 1/1931. OLKA K. D. 6 9/40 -31, EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 2/1931. OLKA K. D. 6 21/41 -31, EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 3/1931. OLKA K. D. 6 26/41 -31, EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 4/1931. OLKA K. D. 6 30/42 -31, EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 5/1931. OLKA K. D. 6 53/43 -31, EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 6/1931. OLKA K. D. 6 63/44 -31, EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 12/1931. OLKA K. D. 6 123/48 -31, EK:n pääos. til. kats. N:o 10/1931. OLKA K. D. 6 111/47 -31, EK:n pääos. til. kats. N:o 11/1931. OLKA K. D. 6 118/48 -31, EK:n pääos. til. kats. N:o 1/1932. OLKA K. D. 6 16/41 -31, EK:n pääos. til. kats. N:o 4/1932. OLKA K. D. 6 47/43 -32. Kaikki OLHA. Ks. myös Broms 1933, s. 20–29.
¹¹ Kauno Emil Laineen kptk. VHO 107/1937. VMA; Lyhennysote EK:n akp:stä N:o 652/41. EK-VALPO hmp 626.
¹² Laineen em. kptk. VHO 107/1937. VMA. – Pulakokouksien tiheydestä ja pidosta eri puolilla maata Oittinen 1975, liite I.
¹³ Kauno Emil Laine oli valittu vuonna 1929 Oulujoen Koskelänkylän työväenyhdistyksen näyttämön ja työväentalon vahtimestarin toimeen, ja myöhemmin hän oli tullut aktiivi-

sesti SKP:n toimintaan mukaan. Hänet kelpuutettiin kohta mm. SKP:n Oulun piirikomiteaan ja asetettiin lopulta sen edustajaksi pulaliikkeen järjestämisessä. Vuonna 1932 Laineen asema kävi siksi tukalaksi, että hän katsoi viisaimmaksi siirtyä puolueen luvalla Neuvostoliittoon. Siellä hän oleskeli muutamia vuosia, kunnes loikkasi vuoden 1937 kesäkuussa takaisin Suomeen. Tuolloin hän ryhtyi EK:n avustajaksi ja mm. kertoi laveasti toiminnastaan pulaliikkeen järjestäjänä sekä olostaan Neuvostoliitossa (ks. Laineen em. kptk. VHO 107/1937. VMA ja Laineen hmp 3864a. VA). – Koska Laineen kertomuksia Muhoksen pulaliikkeen synnyn osalta on voitu verrata muihin kertomuksiin (esim. Juho Laamasen, Väinö Mustosen, Heikki Mäkeläisen ja Yrjö Jääskelän), on niihin syytä luottaa varsin pitkälle.

- 14 Leevi Klemetti oli SKP:n Oulun piirikomitean jäsen, joka oli ollut jo pitemmän aikaa SKP:n toiminnassa mukana. Hän oli omalta osaltaan vaikuttamassa siihen, että piirikomitea ryhtyi pontevasti järjestämään alueellaan pulatoimintaa. Klemetti siirtyi Neuvostoliittoon vuonna 1932, sen jälkeen kun eräs ”vasikaksi” ryhtynyt nuorisoliittolainen oli ilmiantanut EK:lle puoluetta koskevia asioita. Ennen lähtöään Klemetti otti ilmeisesti muutamien muiden kanssa osaa kyseisen nuorisoliittolaisen likvidoimiseen Oulun Pyykösjärvellä. Neuvostoliitossa Klemetti oli varsin merkittävässä SKP:n tehtävissä mukana (ks. Laineen em. kptk. VHO 107/1937. VMA; Lyhennysote ptk:sta 54/37b EK:n akp:n N:o 652/41 yhteydessä. Molemmat EK-VALPO hmp 3345).
- 15 Laineen em. kptk. VHO 107/1937. VMA. Ks. Laineen, Laamasen ja Muhoksen paikalliskomitean välisistä neuvotteluista myös Juho Laamasen kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA. – SKP:n Muhoksen paikalliskomiteaan kuuluivat tuolloin Laamanen, Impi Häikiö, Heikki Mäkeläinen, Eino ja Erkki Nissinen.
- 16 Laineen em. kptk. VHO 107/1937. VMA; Laamasen kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 17 Laineen em. kptk. VHO 107/1937. VMA.
- 18 Juho Emil Kosunen käytti peitenimeä Jaska Vuori. Laine toteaa kuulustelupöytäkirjassaan, että pulaliikkeen alkuun saaminen oli juuri Kosusen ansiota (Lyh. ote ptk:sta 54/37b. EK-VALPO hmp 2554. Ks. myös Laamasen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA).
- 19 Laineen em. kptk. VHO 107/1937. VMA; Laamasen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 20 Ibidem.
- 21 Laineen em. kptk. VHO 107/1937. VMA.
- 22 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 1/1932. OLKA K. D. 6 9/40 -32. OLHA; Tienviitta. SKP:n Oulun piirilehti 1/1932; Pohjanmaan Pienviljelijä 8. 1. 1932; Eino Aitamurron haastattelut 17. 4. 1976, 6. 6. 1976.
- 23 Pohjanmaan Pienviljelijä 8. 1. 1932. – Ponsien ehdottamisesta ja hyväksymisestä Laineen em. kptk. VHO 107/1937. VMA; Laamasen kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 24 Pohjanmaan Pienviljelijä 8. 1. 1932.
- 25 Ibidem.
- 26 Ibidem. – Laine on ilmeisesti muistanut väärin, kun hän toteaa, että toimikuntaan olisi valittu myös Erkki Nissinen ja Juho Laamanen, jotka olivat SKP:n Muhoksen paikalliskomitean jäseniä (vrt. Laineen em. kptk. VHO 107/1937. VMA). Pohjanmaan Pienviljelijän tietoihin on tältä osin sen sijaan syytä luottaa, koska lehdessä olleen uutisen oli heti kokouksen jälkeen laatinut Eino Aitamurto, pulaliikkeen myöhempi sihteeri (Eino Aitamurron haastattelut 17. 4. 1976, 6. 6. 1976 ja 25. 8. 1976).
- 26a Juho Laamasen tytär Elma Kallinen on kertonut (haastattelu 13. 12. 1976 – Elma Kallinen oli vuonna 1931 11-vuotias), että hän muistaa, kuinka kokousta edeltäneenä iltana hänen kotonaan istui joukko miehiä keskustelemassa isän kanssa tulevasta pulakokouksesta, ja kuinka silloin painotettiin sitä, että toimikuntaan valittavien henkilöiden täytyy olla sellaisia, joilla olisi mahdollisuudet toimia. Esim. Juho Laamasen, joka tunnettiin kommunistiksi, ei katsottu täyttävän em. ehtoa.
- 27 Tienviitta. SKP:n Oulun piirilehti 1/1932 ”Talonpojat nousee”, Tähystelijä; EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 1/1932. OLKA K. D. 6 9/40 -32. OLHA.
- 28 Pohjanmaan Pienviljelijä 16. 2. 1932; Antikainen 1932, s. 3–4.
- 29 Tienviitta. SKP:n Oulun piirilehti 1/1932 ”Talonpojat nousee”, Tähystelijä.
- 29a SKP:n Muhoksen paikalliskomitean lentolehtinen. SKP:n Mka E 2, mf N:o 20. KA.
- 30 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 1/1932. OLKA K. D. 6 9/40 -32. OLHA.
- 31 Toiminnasta vuonna 1918, osallistumisesta suojeluskuntatyöhön sekä suojeluskuntalaisen Kuolajärven retkelle vuonna 1922: Mustosen kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Väinö Mustosen haastattelu 31. 5. 1976. – Uskonnollisuudesta ja yhteiskäytännöstä lestadiolaisiin esim. Eino Aitamurron haastattelu 6. 6. 1976; Elma Kallisen haastattelu 13. 12.

- 1976; N. J. Laamasen matkakertomus 17. 10. 1935. EK-VALPO amp XXV I; EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 9/1932. OLKA K. D. 6 100/46 -32. OLHA (Viimemainitussa raportissa todetaan: ”Tämä nykyisinkin kunnanvaltuustossa istuva Mustonen on ainakin oman ja lähinnä ympäristön käsityksen mukaan harras kristitty---”). Myöhemmin Mustonen joutui ilmeiseen kriisiin suhteessaan uskontoon ja kirkkoon, sillä hän erosi kirkosta ja käyttäytyi ajoittain uskonnon vastaisesti. Toisaalta hänen kotonaan kyllä pidettiin myös pulakauden lopussa lestadiolaisseuroja ainakin kerran. Hän liittyi ev. lut. seurakunnan jäseneksi myöhemmin uudestaan (Laamasen em. matkakertomus 17. 10. 1935. EK-VALPO amp XXV I; EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 19. 11. 1935. EK-VALPO amp XXV I; Aini Juvanin todistus oikeudelle 11. 1. 1938, kirkkoherra K. A. Strömmerin antama papintodistus 23. 12. 1937. Molemmat KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA).
- 32 Väinö Mustosen haastattelu 31. 5. 1976; Eeva Mustosen haastattelu 31. 5. 1976; Eino Aitamurron haastattelu 6. 6. 1976; Pohjanmaan Pienviljelijä 10. 1. 1931; Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Muhoksen kunnanvaltuuston ptk. 15. 11. 1930. MKA.
- 33 Eino Aitamurron haastattelu 25. 8. 1976; Martti Kestin haastattelu 17. 5. 1977; Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; EK:n Oulun alaos. ilmoitus N:o 357/37, EK:n Oulun alaos. P. M. Muhoksen pulaliikkeestä 15. 5. 1936. Molemmat EK-VALPO amp XXV I.
- 34 Väinö A. Mustonen Yrjö Jahnssonille 8. 1. 1931. Yrjö ja Hilma Jahnssonin arkisto, kansio 2. VA. – Ks. Mustosen lehtikirjoittelusta esim. Pohjanmaan Pienviljelijä 28. 3. 1931 ”Kaikki mukaan”, V. A. M-nen; Pohjanmaan Pienviljelijä 11. 4. 1931 ”Herätkää jo!”, Pohjanmaan Pienviljelijä 6. 6. 1931 ”Muhoksella kantaa jo hedelmää herrojen hankkima prosenttikorotus alkohoolina”, V. A. M; Pohjanmaan Pienviljelijä 18. 8. 1931 ”Muhoksen seurakunnan kuulumisia”, V. A. M.
- 35 Mustosen em. kptk. ja Laamasen kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; La ckna 1978, s. 234–235. – Leino ei kertonut sanallakaan osuudesta Muhoksen pulaliikkeeseen vuonna 1935 suoritetuissa kuulusteluissa (ks. Leinon em. kptk. KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2252. VA. Vrt. Leino 1973, s. 48–49), vaikka hän olikin SKP:n KK:n politbyron tehtävään asettama mies (Kauko Heikkilä tekijälle 24. 10. 1978; Antti Hyvösen haastattelu 16. 8. 1976). – Heikkilä ja Hyvönen olivat tuolloin SKP:n KK:n politbyron jäseniä ja työskentelivät vuodesta 1931 lähtien maanalaisina Suomessa. Heikkilä oli ns. org.sihteeri ja Hyvönen ns. poliit.sihteeri.
- 36 Mustosen taloudellisista vaikeuksista ovat tekijälle kertoneet mm. Eino Aitamurto (haastattelu 11. 2. 1978) ja Elma Kallinen (haastattelu 13. 12. 1976), ja siitä saa varsin hyvän kuvan tarkastelemalla hänen kunnallisverojensa rästien määrää vuosilta 1927–1932 (ks. Muhoksen kunnan veronkantokirjat 1927–1932. MKA):
Vuosi	Rästejä mk
1927	625 ”
1928	989 ”
1929	956 ”
1930	1180 ”
1931	621 ”
1932	–
- Mustonen antoiakin kuulusteluissa ymmärtää, että taloudellisilla seikoilla oli ollut ainakin jotakin osuutta hänen suostumiseensa Leinon tekemään tarjoukseen. Hän kertoo, että ”tilaisuus oli erinomaisen houkutteleva, ja niin---tuli suostuneeksi esitykseen, ottaen mieheltä---rahat”. Mustosen ei tarvinnut koskaan pitää minkäänlaista kirjanpitoa saamistaan rahoista, eikä häneltä juuri udeltu, mihin niitä oli käytetty (Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA). Mustosen taloudellinen tilanne parani ainakin jonkin verran vuodesta 1932 lähtien, sillä tuolloin hän kykeni ensimmäisen kerran pitkään aikaan selviytymään kunnallisveroista ajallaan. Rästejä oli taas myöhemmin, mutta vähemmän kuin pahimpina pulavuosina. Taloudellisen tilanteen paranemisesta puhunee kai sekin, että Mustonen suunnitteli paikkakunnalle eräänlaista ”ravintola- ja kauppalikettä” vuonna 1937 (ks. Muhoksen kunnanvaltuuston ptk. 14. 6. 1937. MKA). Ilmeistä on, että Mustonen käytti ainakin jonkin verran SKP:n organisaattoreilta vuosina 1932–1936 saamia varoja omiin tarkoituksiinsa, mistä kommunistit moittivat häntä myöhemmin (ks. esim. Laamasen kptk., Eero Henttusen kptk. ja Arvid Oukan kptk. Kaikki KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Laura Nurkkalan – Juho Laamasen tytär – haastattelu 1. 7. 1976).
- 37 Mustonen kertoi kuulusteluissa, että koska ”halusi päästä eduskuntaan, niin lupasi ryhtyä kirjoitelmien julkaisijaksi” (Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA). – Vaaleista ja ehdokkaana olosta: Oulun läänin eteläisen vaalipiirin keskuslautakunnan ptk. 1929–1930. OLVKA A 1:1. OMA. – Mustosen poliittisesta kunnianhimmosta Mustosen

- itsensä kertoman lisäksi: Eino Aitamurron haastattelu 4. 7. 1976; Elma Kallisen haastattelu 13. 12. 1976; Ferdinand Huurteen kptk. EK-VALPO amp XXV I.
- 38 Martti Kestin haastattelu 17. 5. 1977; N. O. Suomelan ilmoitus N:o 9/1936, 17. 1. 1936 ja N. J. Laamasen matkakertomus 17. 10. 1935. Molemmat EK-VALPO amp XXV I.
- 39 EK:n Oulun alaos. ilmoitus N:o 357/37. EK-VALPO amp XXV I; Mustosen em. kptk. ja Laamasen em. kptk. Molemmat 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA. – On mahdollista, kuten Juhon Laamanen kuulusteluissa kertoi, ettei SKP:n Muhoksen paikalliskomitealla ollut vielä Suokylän kokouksen aikaan tiedossa, kenet sen toimesta yritettäisiin valmentaa yhteistyöhön. Vasta kun hän oli ehdottanut, että yritettäisiin valmentaa Mustosta liikkeen johtomieheksi, asia otettiin puitavaksi paikalliskomiteassa.
- 40 Eino Aitamurron haastattelu 6. 6. 1976; Muhoksen kunnanvaltuuston ptk. 15. 11. 1930. MkA.
- 41 Aulis Apaja onertonut tekijälle, että hän kieltäytyi toiminnasta, koska se ”haisi kommunismille”. Apajan kertoman mukaan Mustonen oli näyttänyt hänelle ”maanalaisia” (s. o. SKP:n illegaalisia lehtiä) ja pyytänyt häntä puhujamatkalle tarjoten hänen käyttöönsä auton ja rahaa (Aulis Apajan haastattelu 15. 4. 1976). – Mainittakoon tässä yhteydessä, että Aulis Apaja vaikutti myöhemmin aktiivisesti pienviljelijäpuolueessa (Suomen pienviljelijäin puolue/pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue) sekä aikanaan perustettua Suomen pientalonpoikien puolue/Suomen maaseudun puolueessa, jonka varapuheenjohtajana hän oli jonkin aikaa 1970-luvun alussa (ks. Asialinjalla, s. 192; Lackman 1978, s. 234, alaviite 20).
- 42 Lackman 1977, s. 96.
- 43 Antti Hyvösen alustus SKP:n KK:n vuoden 1932 täysistunnossa. Hyvösen aineisto.
- 44 Hyvösen em. alustus; Hyvönen 1971, s. 200–201. – Kommunistissa vuoden 1932 lopussa julkaistussa laajahkossa artikkelissa annettiin myös ymmärtää, että SKP:llä oli vaikutusta Pohjois-Suomen pulaliikehtimisiin (ks. Manner – Oklund – Virta, Talonpoikaisliikkeistä Suomessa 1931–1932. Kommunisti 12–13/1932, s. 583–585, 591).
- 45 Hyvösen em. alustus; Hyvönen 1971, s. 200–201.
- 46 Proletaari 5/1932 ”Suomen fasistidiktatuurista ja SKP:n tehtävistä. Tov. T. Antikaisen lausunto Kominternin TpK:n XII pleenumissa 1932”, s. 12–17; sama. Vapaus 22. 10. 1932.
- 47 Mitskevitch-Kapsukas, Baltian maiden kommunististen puolueiden tilasta. Toveri Mitskevitch-Kapsukkaan puhe Kominternin XII täysi-istunnossa. Kommunisti 21/1932, s. 984.
- 48 SKP:n KK:n ns. H.T.-kirje. EK:n pääos. tiedonanto N:o 266/1932. OLKA K. D. 6 111/47–32. OLHA.
- 48a Ibidem; SKP:n KK:n politbyroon päätös puolueen Kuopion piirijärjestön tilasta ja tehtävistä. EK:n Kuopion edustuksen til. kats. N:o 12/1933. MLKA K. D. I 3/693–33. MMA; Manner – Oklund – Virta, Talonpoikaisliikkeistä Suomessa 1931–32. Kommunisti 12–13/1932, s. 591.
- 49 Laamasen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 50 Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 50a SKP kehotti mm. vuoden 1932 tammikuussa perustamaan komiteoita (Proletaari 1/1932 ”Maalaisraatajain hätäpuolustusliikkeen kehittäminen”, T-i, s. 12). Samoin Kominternin TpK:n täysistunto kehotti 1. 7. 1932 perustamaan talonpoikaiskomiteoita, joita kaikki kommunistipuolueet eivät olleet riittävästi perustaneet (Kommunistisk Tidskrift 9/1932 ”Resolution om bondekommittéer antagna av EKKI:s presidium den 1 Juli 1932”). On varmaa, että Yrjö Leino, joka oli ollut aikanaan järjestämässä Pohjanmaan katoliikkeen organisaatiota, tunsikin nämä päätökset, mutta nyt oli parempi pysyttävä pulatoimikunnissa.
- 51 Eino Aitamurron em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 52 Kansan Pula 14. 12. 1932.
- 53 Kansan Pula 31. 1. 1933, 28. 2. 1933 ja 4. 4. 1933.
- 54 Antti Hyvösen haastattelu 16. 8. 1976; Laamasen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 55 Laamasen em. kptk. ja Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Laura Nurkkalan haastattelu 19. 7. 1976, Eino Aitamurron haastattelu 11. 2. 1978; Kauko Heikkilän haastattelu 18. 9. 1978; Antti Hyvösen haastattelu 16. 8. 1976; Lackman 1978, s. 235, alaviite 22.
- 56 Mustosen em. kptk. ja Laamasen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA, EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 3/1936. EK-VALPO amp XXV I; Lyhennysote tiedottaja ”Urmias Uimosen” (Tauno H. Taivaisen) 29. 4.–4. 5. 1936 kertomuksesta. EK-VALPO hmp 788a; Toivo I. Sormusen haastattelu 15. 6. 1976. – Sormunen mainitsi em. haastattelussa, että hän sai vankilasta vapauduttuaan vuonna 1935 SKP:n KK:lta määräyksen ryhtyä avustamaan pulaliikettä (vrt. Sormunen 1978).

- 57 Antti Hyvönen on kertonut (haastattelu 30. 7. 1979), että pulaliikkeeseen olivat yhteydessä mm. Juhon Emil Kosunen (Jaska Vuori) ja Helmi Heikkilä (Klemetti). Myös SKP:n Oulun piiriorganisaattorina olleen Kalle Kusti Korhosen ja Yrjö Jääskelän voidaan sanoa hoitaneen pula-asioita, sillä mm. Korhoselta takavarikoitiin pidätyksen yhteydessä tukku Muhokselle tarkoitettuja käsikirjoituksia (ks. käsikirjoituksia liitteeseen EK-VALPO hmp 1330). Yrjö Jääskelä, joka oli 1930-luvun alkuvuodet vankilassa, tuli puolatoimintaan mukaan vasta Muhoksen liikkeen loppuvaiheessa (ks. Jääskelä 1978, s. 186–187; Lyhenysote ”Urmas Uimosen” kertomuksesta 29. 4.–4. 5. 1936. EK-VALPO hmp 788a; EK:n akp N:o 285/42. EK-VALPO). Todennäköisesti myös SKP:n Oulun piirin organisaattori ”Oki” (Pekka Viktor Heikkinen) oli tekemisissä Muhoksen liikkeen kanssa, koska hän oli erityisen aktiivinen Nivalan pulakapinan jälkeen (ks. tuonnempana).
- 58 Muhoksen pulakerhojen viikkaudesta Aitamurron em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Aitamurron em. haastattelu 17. 4. 1976.
- 59 Alatomion osalta ovat Emil Kokko (ent. Ojaniemi) ja Eino Lindholm kertoneet, että SKP:n taholta – haastatellut olivat itse kommunisteja – ilmoitettiin paikkakunnan kommunisteille puolueen kanta pulaliikkeeseen ja kehoitettiin toimimaan siinä. Sen seurauksena Alatomiolle, jossa kävi Muhokselta varta vasten kutsuttu esitelmöijä, perustettiin pulakerho. Kerhon vetäjinä toimivat varsinkin Kokko ja Edvin Mäkinen, joka oli ollut vuonna 1930 Yrjö Leinon kanssa Berliinin talonpoikaiskongressissa (Emil Kokon haastattelu 24. 5. 1976 ja 4. 6. 1976; Eino Lindholmin haastattelu 4. 6. 1976; Eino Lindholm, Muistelmat. SKP:n Mkm:ya 6 Ca. KA; Eino Aitamurron haastattelu 6. 6. 1976; Arvid Oukan haastattelu 11. 6. 1976 ja 14. 7. 1977.).
- 60 Karkkilassa (Pyhäjärvellä U. I.) pulaliikkeen toimintaan vaikutti erityisesti Arvo Aaltonen, johon SKP:n miehistä olivat yhteydessä mm. Tauno H. Taivainen ja Niilo Väre (ks. EK:n ilmoitus N:o 1828/1938. EK-VALPO hmp 142; Niilo Väre tekijälle 20. 1. 1980).
- 61 Kansan Pula 21. 2. 1933.
- 62 Yrjö Jääskelän, Eino Uusisalmen, Eemeli Lakkalan ja Paavo Ollikaisen sekä Niilo Väreän kptk:t. VHO 967/1930. VMA; Jääskelä 1978, s. 165; Väre 1976; Lackman 1981d, s. 320–321.
- 63 EK:n akp. N:o 285/42. EK-VALPO. – Tätä Eemeli Lakkalan laajaa kertomusta EK:lle voi pitää suhteellisen luotettavana, koska Lakkala oli paikkakunnan kommunistien päätehtäjiä. Luonnollisesti joukossa on jonkin verran epätarkkuuksia ja suoranaisia ”hätävalheita-kin”.
- 64 EK:n Kemin edustus EK:n pääosastolle 1. 4. 1933 N:o 537. EK-VALPO amp III J 11e. Ks. myös Kansan Pula 24. 5. 1933.
- 65 EK:n em. akp. N:o 285/42. EK-VALPO.
- 66 Ibidem; EK:n akp. N:o 538/43 (Onni Leppänen). EK-VALPO hmp 4251; Helmi Raappanan haastattelu 12. 8. 1980. – Väinö Mustonen kertoi Lakkalan käynnistä luonaan, että tämä olisi käynyt vain ”ostelemassa hevosiä”, ei niinkään poliittisissa asioissa (Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA), mutta Helmi Raappana, joka oli itse mukana Kolarin pulatoiminnassa ja kuului SKP:hen, on korostanut Lakkalan käyneen Muhoksella juuri pula-asioissa.
- 67 RLF:n synnystä Pedersen, Thullberg, Tveite, Dumell, Johansson 1974, s. 181. – Kommunistien suhteesta järjestöön ovat kertoneet Gunnar Johansson (haastattelu 27. 6. 1979) ja Edvin Nillsson (haastattelu 23. 7. 1979). Gunnar Johansson oli jo 1930-luvun alussa tunnustettu kommunisti Pohjois-Ruotsissa. Nillsson, joka on Johanssonia nuorempi, seurasi myös poliittista toimintaa jo 1930-luvun alkuvuosina.
- 68 Pajalan pulakokouksesta ovat kertoneet erit. Carl Suikki (haastattelu 25. 10. 1979) ja Edvin Nillsson (haastattelu 23. 7. 1979).
- 69 Kansan Pula 27. 2. 1936; EK:n Oulun alaosaos. til. kats. N:o 2/1936. EK-VALPO amp XXV I; Nelma Uusitalon haastattelu 25. 10. 1979.
- 70 Kansan Pula 27. 2. 1936; EK:n Oulun alaosaos. til. kats. N:o 2/1936. EK-VALPO amp XXV I; Nelma Uusitalon haastattelu 25. 10. 1979; Mustosen, Aitamurron ja Laamasen em. kptk:t KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA. – Vaaliorganisaatioon valituista ainakin Emil Ojaniemi, Arvid Oukka (Emil Kokon ent. Ojaniemen haastattelu 24. 5. 1976 ja Arvid Oukan haastattelu 1. 1. 1981) ja Matti Oravakangas (EK:n Oulun alaosaos. til. kats. N:o 6/1933. OLKA K. D. 6 53/35 -33. OLHA) olivat kommunisteja.
- 71 Kansan Pula, näyttenumero 1/1932.
- 72 EK:kin arveli vuoden 1932 lopussa, ettei lehti enää ilmestyisi lainkaan, koska numeroiden välillä oli varsin pitkä aika (EK:n Oulun alaosaos. til. kats. N:o 10/1932. EK-VALPO amp XXV I).
- 73 Pohjanmaan Pienviljelijä 21. 4. 1933; Lackman 1977, s. 120.
- 74 Ks. esim. Kansan Pula 20. 5. 1933, 3. 6. 1933; Pohjanmaan Pienviljelijä 30. 6. 1933.
- 75 Kansan Pulan numerot vuosilta 1932–1936. – Kuusisivuinen kaksoisnumero ilmestyi

- maaliskuussa 1934 (N:o 12–13). Lehti ilmestyi viisipalstaisena 4. 4. 1933 N:o 7.
- 76 Kansan Pula, näyttenumero 3/1932, näyttenumero 4/1932.
- 77 Kansan Pulan numerot. – Leino lupasi Mustosen mukaan aiempaa enemmän käyttövaroja lehdelle ennen vuoden 1933 eduskuntavaaleja ja ilmeisesti antoikin niitä (Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA).
- 78 EK:n pääos. til. kats. N:o 2/1935. EK-VALPO amp XXV I.
- 79 Laamasen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 80 SKP:llä oli kyllä yrityksiä perustaa julkisia lehtiä heti vuoden 1930 ”maan alle” joutumisen jälkeen, ja sellaisia ilmestyikin hetken aikaa: Torniossa (Aavasaksa), Helsingissä (Työvään Viikkolehti) ja Viipurissa (Seppo). Ne lakkautettiin kuitenkin kohta (EK:n pääos. til. kats. N:o 12/1930. OLKA K. D. 6 5/40 -30. OLHA; Lackman 1983a, s. 4). – Kommunistien yhteydet ja vaikutus Kansan Pulaan ovat jääneet varsin yleisesti lehdistöhistorian tutkijoilta huomaamatta (vrt. Tommila 1977, s. 148–149).
- 81 Kansan Pula 30. 11. 1933; Eino Aitamurron haastattelu 11. 2. 1978.
- 82 Jos Kansan Pulan Sanomalehtiosakeyhtiö olisi rekisteröity, olisi siitä tehty luonnollisesti ilmoitus viranomaisille. Sellaista ei ole kuitenkaan löytynyt Oulun kaupungin maistraatin arkistosta eikä Oulun kihlakunnan kruununvoudinkaan arkistosta (ks. Diaario Oulun maistraatille annetuista ilmoituksista kaupparekisteriin vv. 1896–1960. OuMaA; Luettelot kaupparekisteriin tehdyistä ilmoituksista 1919–1940. OKKA C IV:31. OMA. – Myös Eino Aitamurto on 11. 2. 1978 muistellut, ettei yhtiötä rekisteröity koskaan).
- 83 Eino Aitamurron haastattelu 11. 2. 1978; Lackman 1977, s. 237–238.
- 84 Kansan Pula 27. 2. 1936.
- 85 Kansan Pula (23. 4. 1936) kertoi, että ”lehtemme aputoimittajan paikkaa---ovat tähän mennessä hakeneet jo kymmeniä nouseva henkilömäärä. Useimmat hakijoista todist. mukaan eri aloilla toimineita henkilöitä”. Vaikka lehti ilmeisesti liioittelikin hakijoiden määrää, on mahdollista, että paikkaan oli tulijoita taloudellisesti vaikeana aikana.
- 86 Kansan Pula 25. 5. 1936; Oukan em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA. – Ei voi välttyä ajatukselta, että aputoimittajan paikan avoimeksi julistaminen olisi ollut vain pelkkä ”savuverho” sopivan henkilön vetämiseksi toimitukseen. Paikalle ei voitu luonnollisestikaan ottaa ketä tahansa, vaan tulevan aputoimittajan täytyi olla luotettava henkilö, samoilla linjoilla kuin pulaliikkeen johto ja taustavoimat. Arvid Oukka on kertonut toisaalta hakeneensa aputoimittajan paikkaa, mutta toisaalta hän on myös kertonut, että ”Mustos Väinö sitten kävi täällä ja pyysi, että jos mie lähtisin toimittamaan sitä lehteä” (Arvid Oukan haastattelu, kasetti N:o 352. TA). – Myös Toivo I. Sormunen on kertonut, että hän värväsi Oukan lehden toimittajaksi (Toivo I. Sormusen haastattelu 15. 6. 1976. Vrt. Oukan, Sormusen ja Mustosen kptk:t, KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA), mikä pitäneekin paikkansa. Oukka ja Sormunen tunsivat toisensa entuudestaan. Oukan vetämistä toimitukseen puolsi aatteellisen samansuuntaisuuden lisäksi sekin, että hän oli käynyt kansakoulun jälkeen kansanopiston, Työvään Akatemian ja Yhteiskunnallista Korkeakoulua ja hän kykeni kyllä vaativiinkin kirjoitustehtäviin).
- 87 Oukan em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA. – Huoneisto sijaitti Nummikatu 8:n piharakennuksessa.
- 88 Mustonen merkitsi kuulustelujen aikana punakynällä ne artikkelit, joihin hän oli saanut käsikirjoitukset Leinolta (ks. Mustosen em. kptk:n liitteinä olevat Kansan Pulan numerot). Leinon toiminnasta myös Aitamurto 1978; Aitamurron haastattelu 4. 7. 1976 ja 11. 2. 1978; Lackman 1978, s. 236. SKP:n KK:n politbyroon Leinolle toimittamasta aineistosta on kertonut Antti Hyvönen (haastattelu 16. 8. 1976 ja 30. 9. 1979).
- 89 Aitamurron em. haastattelu 4. 7. 1976 ja 11. 2. 1978; Aitamurto 1978; Heikki Mäkeläisen ja Mustosen em. kptk:t. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Toivo I. Sormusen haastattelu 15. 6. 1976; Jääskelä 1978, s. 186.
- 90 Aitamurron haastattelu 11. 2. 1978; Antti Hyvösen haastattelu 16. 8. 1976; Aitamurto 1978; Jääskelä 1978, s. 186; Lackman 1978, s. 236. – Armas Piirala oli oululainen kommunisti, joka oli osallistunut SKP:n salaiseen toimintaan heti vuoden 1918 jälkeen. Hän oli mukana mm. Revontulet-lehden salakuljetuspuuhissa 1920-luvun alkuvuosina. Kirjoittajaksi hän oli ilmeisesti kouliintunut Oulun Työväänopistossa, jonka puhuja- ja keskusteluseuran lehteä (Toveria) hän toimitti jonkin aikaa ja jossa hän julkaisi tekstejään (ks. Siikasen – Jalmari Rasin – em. kertomus. EK-VALPO amp III A 3; Esim. Onni Kauniskankaan, Ivar Otonp. Jokisen ja Armas Piiralan kptk:t. VHO 23. 2. 1925. VMA; Toveri-lehdet. Oulun Työväänopiston arkisto).
- 91 Eino Aitamurron haastattelu 11. 2. 1978; Edellä viite 57.
- 92 Antti Hyvösen haastattelu 16. 8. 1976; Yrjö Kestin maininta EK:n ilmoituksen 19. 2. 1936 yhteydessä. EK-VALPO amp XXV I.
- 93 Eino Aitamurron em. haastattelu 11. 2. 1978; Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.

- 94 Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Laura Nurkkalan haastattelu 1. 7. 1976 ja 19. 7. 1976.
- 95 Mustosen, Laamasen, Eero Henttusen, Perttu Hyrkäksen, Mäkeläisen ja Aitamurron kptk:t KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Laura Nurkkalan haastattelu 1. 7. 1976 ja 19. 7. 1976.
- 96 Mustosen em. kptk. ja siinä olevat liitteet. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Lackman 1978, s. 236. – Em. kptk:n liitteinä on osa Kansan Pulan maksukuitteja, joista kertyvä summa jää kuitenkin huomattavasti alle 100.000 mk:n ($62 \times 650 \text{ mk} = 40.300 \text{ mk}$. – Kuiteista saatu summa on 21.982 mk). Pulalehden aiheuttamia painatuskuluja ei ole voitu tarkistaa Salmelan Kirjapaino OY:stäkään, koska yhtiöllä ei ole enää niin vanhaa tilikirja-aineistoa tallessa (Salmelan Kirjapaino OY:n toimitusjohtaja E. Tuovisen ilmoitus 20. 4. 1978). Koska lehdellä itsellään ei ollut lainkaan kirjanpitoa, jäävät päätelmät siitä syystä epävarmoiksi. Jos lähdetään kuitenkin siitä, että Mustonen sai lehtinumeroa varten rahaa 1500–2000 mk – kuten hän on ilmoittanut –, saadaan loppusummaksi seuraavaa: $62 \times 1500 \text{ mk} = 93.000 \text{ mk}$. Koska Mustonen sai alennuksia ja joskus enemmänkin kuin 1500 mk, on ilmeistä, että hänen saamansa rahamäärä ylittää 100.000 mk. EK päätyi omissa tutkimuksissaan samoihin johtopäätöksiin.
- 97 Mustosen ja Aitamurron em. kptk:t. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Aitamurron haastattelu 6. 6. 1976 ja 11. 2. 1978.
- 98 Mustonen lienee rahoittanut lehtipuhua jonkin verran metsänmyynnillä (Aitamurron haastattelu 6. 6. 1976; Mustosen haastattelu 31. 5. 1976).
- 99 Lehden tilaushinnoista esim. Kansan Pula 29. 4. 1933, levikistä EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 2/1935 ja 1/1934. EK-VALPO amp XXV I.
- 100 Ilmoitushinnoista esim. Kansan Pula 29. 4. 1933. – Koska lehteä ilmestyi vain 62 numeroa, eivät ilmoitustulot voineet siitäkään syystä muodostua kovin suuriksi.
- 101 Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 102 Kansan Pula, näyttenumero 3/1932. – On luonnollista, että lehti levisi parhaiten Muhokelle ja sen lähiympäristöön, missä pulaliikkeellä oli kannatustakin (vrt. Rantala 1967, s. 120). – On ilmeistä, ettei lehti saanut kuitenkaan kaikilla pula- ja pienviljelualueilla vastakaikua, eivätkä sitä hyväksyneet kaikki kommunistitkaan. Antti Ojala, joka oli SKP:n talonpoikaiskysymyksen asiantuntijoita, kertoi vuonna 1935, ettei Kansan Pula saanut juuri lainkaan tilaajia Etelä-Pohjanmaan pienviljelijöiden keskuudessa. Hän tiesi vain yhden henkilön, joka tilasi lehteä Vaasaan (Antti Ojalan kptk. 23. 8.–16. 9. 1935. EK-VALPO hmp 887).
- 103 Kauno Emil Laine kertoi Neuvostoliitosta paluunsa jälkeen, että hän oli lukenut Petroskoin maatalouskorkeakoulussa Kansan Pulaa vuosina 1932–1934 (Liite K. E. Laineen kptk:aan N:o 54/37. EK-VALPO hmp 3864a). – Lehden lähettämisestä Neuvostoliittoon mainitaan myös Alvar Soinin ja N. J. Laamasen matkakertomuksessa 9. 4. 1936. EK-VALPO amp XXV I; Eino Aitamurron haastattelu 4. 7. 1976.
- 104 Nelma Uusitalon haastattelu 25. 10. 1979; Edvin Nillssonin haastattelu 23. 7. 1979; Carl Suikin ja Kerttu Suikin haastattelu 27. 6. 1979.
- 105 Kirje jäljennettynä EK:n Oulun alaosa. tiedonannossa 5. 2. 1936. EK-VALPO amp XXV I. – Kirje oli joutunut EK:lle ilmeisesti sen vuoksi, että Mustoselle menneitä kirjeitä todennäköisesti seurattiin.
- 106 Kansan Pula 8. 6. 1936.
- 107 Oikeusministeriö Oulun kaupungin kaupunginviskaalille 3. 7. 1936 ja Oulun kaupungin kaupunginviskaalin syytevaatimus 4. 7. 1936 sekä Oulun RO:n päätös 18. 8. 1936. Oulun RO:n II osaston tuomiokirja heinä–syyskuu 1936. OuRA. – Mustonen ja Oukka valittivat tuomiosta, mutta päätös pysyi ennallaan (ks. KKO 192/78 V. D. 1937. VA).
- 107a Ehkä Kansan Pulasta luopumiseen vaikutti myös se, että Oulun seudun kommunisteilla oli juuri noihin aikoihin hankkeita kansanrintamalehden perustamiseksi yhdessä sosiaalidemokraattien kanssa (ks. Jääskelä 1978, s. 183–184).
- 108 Kansan Pulan numerot, talouspulan osalta esim. 20. 5. 1933, 24. 5. 1933, 21. 6. 1933, 5. 8. 1933, 19. 8. 1933, 13. 9. 1933, 4. 10. 1933, 4. 11. 1933, 16. 3. 1934, 16. 11. 1935, 9. 12. 1935, 5. 7. 1933, 8. 6. 1936, 8. 8. 1936, näyttenumero 1/1932 ja näyttenumero 4/1932.
- 109 Saksan tilanteesta ja fasismista esim. Kansan Pula 4. 4. 1933, 12. 4. 1933, 20. 5. 1933, 24. 5. 1933, 3. 6. 1933, 9. 6. 1933, 28. 6. 1933, 5. 7. 1933, 15. 7. 1933, 19. 8. 1933, 13. 9. 1933, 4. 10. 1933, 10. 10. 1933, 4. 11. 1933, 21. 12. 1933, 10. 1. 1934, 25. 1. 1934, 29. 3. 1934, 23. 8. 1934, 2. 11. 1934, 14. 9. 1934, 14. 9. 1935, 16. 11. 1935, 9. 12. 1935, 23. 3. 1936, 25. 5. 1936, 8. 6. 1936 ja 8. 8. 1936 sekä kansanrintamasta esim. 25. 6. 1934, 2. 11. 1934, 14. 9. 1935, 16. 11. 1935, 9. 12. 1935, 23. 1. 1936, 27. 2. 1936, 23. 3. 1936, 25. 5. 1935, 25. 5. 1936, 8. 6. 1936 ja 8. 8. 1936. – Mahdollista on, että Berliinin valtiopäivätalon murhapolttojutun selittäminen Kansan Pulan palstoilla provokaatioksi ja syytettynä olleiden Dimitrovin, Popovin ja Tanevin puolustaminen juonsi juurensa siihen propagandasotaan, jonka Komintern oli O. V. Kuusisen johdolla käynnistänyt em. henkilöiden va-

- pauttamiseksi. Mainittakoon tässä yhteydessä, että Popov oli O. V. Kuusisen vävy, Riikka Kuusisen mies (Vrt. Tuominen 1957, s. 16; Kuusinen 1972, s. 100–101; Mayenburg 1978, s. 168–169).
- ¹¹⁰ Esim. *Kansan Pula* 18. 4. 1934, 16. 5. 1934, 2. 11. 1934 ja 25. 5. 1936.
- ¹¹¹ *Kansan Pula* 18. 4. 1934.
- ¹¹² *Kansan Pula* esim. 14. 12. 1932, 31. 1. 1933, 27. 2. 1936 ja 8. 8. 1936.
- ¹¹³ *Kansan Pula* 8. 3. 1933. Ks. myös *Kansan Pula*, näytenumero 3/1932, 29. 3. 1934 ja 18. 4. 1934.
- ¹¹⁴ *Kansan Pula*, näytenumero 3/1932, 3. 6. 1933, 14. 2. 1932, 28. 2. 1933, 20. 5. 1933, 18. 4. 1934, 23. 8. 1934, 5. 7. 1933 ja 27. 2. 1936.
- ¹¹⁵ Mustonen 1933.
- ¹¹⁶ Esim. *Kansan Pula* 14. 2. 1934.
- ¹¹⁷ Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- ¹¹⁸ Antti Hyvösen haastattelu 16. 8. 1976 ja 14. 2. 1978; Lackman 1978, s. 236. – Hyvönen saattoi hyvin seurata asioita, sillä hän työskenteli juuri tuolloin SKP:n ulkomaan byroossa Moskovassa valmistellen Edvard Gyllingin kanssa talonpoikaiskysymystä koskevia päätöslauselmia.
- ¹¹⁹ Mustonen 1933, s. 7.
- ¹²⁰ *Ibidem*, s. 14–15, 29–30.
- ¹²¹ Leino oli antanut tämänkin käsikirjoituksen Mustoselle ja kehottanut julkaisemaan sen samaan tapaan kuin toisenkin Mustosen omalla nimellä (ks. Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA). – Vaikka Antti Hyvönen ei varmasti muista, oliko mainitun kirjasen käsikirjoitus tehty SKP:n ulkomaan byroossa, hän uskoo, että niin tapahtui (Antti Hyvösen em. haastattelu 16. 8. 1976).
- ¹²² Mustonen 1934.
- ¹²³ *Ibidem*, s. 14.
- ¹²⁴ Ks. esim. Suomen Asutustilallinen 1/1934, 2/1934; Liite EK:n Oulun alaos. til. katsaukseen N:o 5/1935. EK-VALPO amp XXV I.
- ¹²⁵ Oukka 1936. – Kirjasen synnystä Aitamurron, Oukan ja Sormusen em. kptk:t. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Arvid Oukan haastattelu 8. 2. 1977 ja 14. 7. 1977.
- ¹²⁶ Oukka on maininnut, että hän sai käsikirjoituksen ja ”kaavat” sen julkaisemista varten kyllä Sormuselta, mutta hän sensuroi alkuperäistä tekstiä jonkin verran (Arvid Oukan haastattelu 8. 2. 1977 ja 14. 7. 1977).
- ¹²⁷ Oukka 1936, s. 3–19. Vrt. Vaaliohjelma. SKP:n KK:n julistus kesällä v. 1936. SKP maanalaisuuden kaudella. Vuosikirja X 1954, s. 172–179.
- ¹²⁸ Mustonen 1933; Mustonen 1934; Oukka 1936; *Kansan Pula* 28. 6. 1933 ja 27. 6. 1936.
- ¹²⁹ *Kansan Pula*ssa (4. 4. 1933) väitettiin kyllä, että Pulatoimikuntien Keskustoimikunta oli laatinut Pula-ajan ohjelman, mutta koska kommunisteilla oli vaikutusta jo Muhoksen ensimmäisen pulakokouksen ponsiin, ja koska Mustosen kirjoittamiksi merkityt kirjaset oli laadittu SKP:n miesten toimesta, on ilmeistä, että kommunisteilla oli ratkaiseva vaikutus Pula-ajan ohjelmaan.
- ¹³⁰ Ks. Antti Hyvösen alustus SKP:n KK:n vuoden 1932 täysistunnossa. Hyvösen aineisto. – Pienoinen tyytyväisyys paistaa myös vuoden 1932 lopun Kommunistissa julkaistussa artikkelissa, jossa vertailtiin pulaliikkeitä ja niiden ohjelmia keskenään (Manner – Oklund – Virta, Talonpoikaisliikkeistä Suomessa 1931–1932. Kommunisti 12–13/1932, s. 583–585).
- ¹³¹ *Kansan Pula*, näytenumero 1/1932.
- ¹³² *Kansan Pula*, näytenumero 4/1932 ja 16. 6. 1933.
- ¹³³ Pula-ajan ohjelma. Mustonen 1933, s. 16–17.
- ¹³⁴ Oukka 1936, s. 7–8; *Kansan Pula* 20. 6. 1936.
- ¹³⁵ *Kansan Pula*, näytenumero 1/1932.
- ¹³⁶ Pula-ajan ohjelma. Mustonen 1933, s. 17–18.
- ¹³⁷ *Ibidem*, s. 20–21. Vrt. Oukka 1936, s. 12; *Kansan Pula* 5. 7. 1933 ja 8. 8. 1936. – SKP oli aina tuominut omassa julistuksissaan ns. ”välikäsiliikkeet” talonpoikien köyhdyttäjinä ja riistäjinä (ks. liitteet 1–5).
- ¹³⁸ Pula-ajan ohjelma. Mustonen 1933, s. 21–25; Oukka 1936, s. 8–9; *Kansan Pula* 5. 7. 1933. – Vaatimus verojen poistamisesta sekä erilaisten maksujen lakkauttamisesta ja ”suurriistäjien” verottamisesta oli kuulunut niin ikään koko 1920-luvun ja varsinkin 1930-luvun pula-aikana SKP:n vaatimuksiin (ks. liitteet 1–5).
- ¹³⁹ Pula-ajan ohjelma. Mustonen 1933, s. 23–24; Maakuntain Liikkeen ohjelma ja sen perustelut; Lackman 1981a, s. 491. Vrt. myös liitteet 1–5.
- ¹⁴⁰ Pula-ajan ohjelma. Mustonen 1933, s. 25–28; *Kansan Pula* 28. 6. 1933 ”Vaalijulistus taloudellisissa pulassa oleville”; *Kansan Pula* 5. 7. 1933, 20. 6. 1936. Vrt. muiden liikkeiden osalta esim. Oittinen 1975, passim; Lackman 1981, s. 491.

- ¹⁴¹ Kansan Pula 4. 4. 1933; Kansan Pula 29. 4. 1933 ”Pulatoimikuntien Keskustoimikunnan julistus”.
- ¹⁴² Mustosen em. kptk. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- ¹⁴³ Oulun läänin eteläisen vaalipiirin keskuslautakunnan ptk. 1933. OLVKA A 2:1. OMA; Kansan Pula esim. 9. 6. 1933. – EK tiesi kertoa jo vuoden 1933 kevättalvella, että Muhoksen pulaliikkeen listoille yritetään saada SKP:n hyväksymiä henkilöitä, joita esim. Muhoksen työväkikin kannattaisi (EK:n pääos. til. kats. N:o 4/1933. OLKA K. D. 6 numerotta. OLHA). – Lepistön varamiehenä oli nivalalainen Kustaa Konttila ja Oravakankaan haapajärveläinen Juhon Harmaala.
- ¹⁴⁴ Kommunistien yhteydestä Mustoseen on kerrottu jo edellä. Yhteydet Oravakankaaseen paljastuivat sitä kautta, kun SKP:n Haapajärven paikalliskomitean tunnukset joutuivat pidätyksien yhteydessä EK:n haltuun. EK:n etsivä suoritti kohta tuon jälkeen ”haastattelumatkan” alueelle esiintyen SKP:n salaisena organisaattorina. Haapajärveläiset kommunistit kertoivat hänelle, että pulamiesten listalla Mustosen lisäksi olevat miehet olivat kommunisteja (ks. EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 5/1933. OLKA K. D. 6 47/35 -33 ja EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 6/1933. OLKA K. D. 6 53/35 -33. Molemmat OLHA). Kommunistien yhteydet Lepistöön eivät olleet EK:nkaan mielestä varmoja.
- ¹⁴⁵ Kyseisen valitsijamiesyhdistyksen asiamies (Emil Ojanieni, myöh. Kokko) ja Mäkisen varamies (Markus Ojanieni) todettiin myös kommunistien toiminnassa mukana olleiksi (ks. EK:n Kemien edust. til. kats. N:o 5/1933. OLKA K. D. 6 46/35 -33. OLHA).
- ¹⁴⁶ Kansan Pula 28. 6. 1933.
- ¹⁴⁷ Oulun läänin eteläisen vaalipiirin keskuslautakunnan ptk. 1933. OLVKA A 2:1. OMA; SVT XXIX A:17. – Mustosen saama äänimäärä oli 511.
- ¹⁴⁸ Kansan Pula 15. 7. 1933.
- ¹⁴⁹ Antti Hyvösen alustus SKP:n KK:n vuoden 1933 täysistunnossa (Maaseudun pulatilanteesta ja puolueen tehtävistä maaseudulla. KKO 241/98 V. D. 1935. VA; Iivo, Suomen maaseudun pulatilanteesta ja SKP:n tehtävistä maaseudulla. Kommunisti 2/1934, s. 104–105). – KK:n täysistunto totesikin liikkeen kehittymisestä seuraavaa: ”Muhoksella ja Oulujokilaaksossa on pulaliikettä suurena määrin sulkeutunut kuoreensa ja kadottanut osittain sitä elävää kapitalisminvastaista joukkoluonnettaan, mikä sillä alkujaan oli, rajoittuen pääasiassa färistisen komennon puitteissa tapahtuvaksi rauhalliseksi kerho- ja kokoustoiminnaksi.” (SKP:n päätöksiä I, s. 422).
- ¹⁵⁰ Hyvösen em. alustus (Maaseudun pulatilanteesta ja puolueen tehtävistä maaseudulla. KKO 241/98 V. D. 1935. VA; Iivo, Suomen maaseudun pulatilanteesta ja SKP:n tehtävistä maaseudulla. Kommunisti 2/1934, s. 104–105). Ks. myös seuraava pääluku, s. 279 ja viite 109.
- ¹⁵¹ Antti Hyvösen em. alustus (Maaseudun pulatilanteesta ja puolueen tehtävistä maaseudulla. KKO 241/98 V. D. 1935. VA). – Läheniemi oli ollut vuoden 1933 eduskuntavaaleissa samalla tavalla kommunistien kanssa yhteistoiminnassa kuin 1920-luvulla (Antti Hyvösen haastattelu 30. 7. 1979 ja Kauko Heikkilän haastattelu 31. 7. 1979). Heikkilä muisteli haastattelussa, että yhteyden Läheniemeen hoiti 1930-luvun alussakin Yrjö Leino. – Läheniemeläisten lista (Vaaliliitto F) sai vuonna 1933 Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä 96 ääntä (SVT XXIX 17).
- ¹⁵² Kansan Pula 13. 9. 1933 ja 30. 11. 1933.
- ¹⁵³ Kansan Pula 9. 12. 1933 ja 21. 12. 1933; Muhoksen kunnanvaltuuston ptk. 27. 12. 1933. MKA. – Eino Lindholm on maininnut muistelmissaan, että Muhoksen liikkeeseen kuuluivat pulamiehet saivat kaksi valtuustopaikkaa myös Alatorniolla (Lindholmin em. muistelmat. SKP:n Mkmya 6 Ca. KA). Vrt. Kuusterä 1979, s. 44.
- ¹⁵⁴ Eemeli Lakkala kertoi aikanaan VALPO:lle, miten SKP:n Kemien piiriorganisaattori Heikki Karppinen oli puhunut hänelle ennen vuoden 1936 eduskuntavaaleja, että pulaliikkeen olisi yritettävä vaaliliittoa joko sosiaalidemokraattien tai pienviljelijäin (Suomen pienviljelijäin puolueen) kanssa. Hän oli kehottanut Lakkalaa käymään Oulussa ja Muhoksella neuvottelemassa asiasta. Lakkala suorittikin sanotunlaisen matkan. Hän tapasi sen aikana SKP:n Oulun piiriorganisaattori Yrjö Jääskelän, joka yhtyi Karppisen näkemyksiin ja kehotti vuorostaan Lakkalaa käymään Muhoksella Mustosen luona. Kun Lakkala suoritti matkan Muhokselle, oli Mustonen kuitenkin sitä mieltä, ettei vaaliliitto ollut kummassakaan tapauksessa mahdollista Muhoksella. Tämän vuoksi sovittiin niin, että siinä tapauksessa, ellei sanotunlaista vaaliliittoa syntyisi, perustettaisiin Kolariin pulamiesten oma valitsijayhdistys. Kohta kävi selvillä, ettei Muhoksen pulaliike ollut onnistunut saamaan aikaan vaaliliittoa sosiaalidemokraattien eikä pienviljelijöidenkään kanssa (ks. EK:n em. akp. N:o 285/42. EK-VALPO).
- ¹⁵⁵ Oulun läänin eteläisen vaalipiirin keskuslautakunnan ptk. 1936. OLVKA A 2:1. OMA; EK:n Oulun alaos. Oulun läänin eteläisen vaalipiirin keskuslautakunnalle 19. 6. 1936. EK-VALPO amp XXV I; EK:n em. akp. 285/42. EK-VALPO.

- 155a Pulamiesten vaaliliittoon oli ajateltu Väinö Mustosta (varalle Eero Henttusta), Eino Aitamurtoa (Jaakko Lämsää), Arvid Oukkaa (Matti Leinosta), Eemeli Kokkoa (Luukas Kangasta), mutta koska pulaliike joutui vaaleihin ”villeillä” listoilla, se kehotti kannattajiin antamaan äänensä eteläisessä vaalipiirissä Mustoselle ja pohjoisessa vaalipiirissä Oukalle (Kansan Pula 20. 6. 1936, 27. 6. 1936).
- 156 EK:n em. akp. 285/42. EK-VALPO. Vrt. Virtanen 1980, s. 50; Lackman 1981d, s. 330–331.
- 157 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 7/1936. EK-VALPO amp XXV I; Jääskelä 1978, s. 187. Vrt. Virtanen 1980, s. 49–50.
- 158 SVT XXIX A:18; Oulun läänin eteläisen vaalipiirin keskuslautakunnan ptk. 1936. OL-VKA A 2:1. OMA.
- 159 Esim. Kansan Pula 8. 8. 1936, 23. 9. 1936; EK:n Kemin alaos. til. kats. N:o 10/1936. EK-VALPO amp XXVI. – Pyhäjärvellä (U. I.) syntyi pulamiesten, sosiaalidemokraattien ja pienviljelijäin vaaliliitto.
- 160 Muhoksen kunnanvaltuuston ptk. 18. 12. 1936. Mka.
- 161 SVT XXIX 17 ja A:18.
- 162 Eino Aitamurto (haastattelu 17. 4. 1976 ja 4. 7. 1976) ja Elma Kallinen (haastattelu 13. 12. 1976) ovat kertoneet, että muutamat muhoslaiset kommunistit vieroksuivat liikettä Mustosen ja hänen menneisyytensä vuoksi ja yleensäkin sen vuoksi, että kyseessä oli talonpoikainen liike.
- 163 Eino Aitamurron haastattelu 6. 6. 1976; Elma Kallisen haastattelu 13. 12. 1976; Laura Nurkkalan haastattelu 13. 12. 1976.
- 164 EK:n Kemin edust. til. kats. N:o 5/1933. OLKA K. D. 6 46/35 -33. OLHA.
- 165 Kansan Pula 16. 11. 1935, 9. 12. 1935, 21. 12. 1935.
- 166 Kansan Pula 14. 9. 1935.
- 167 Kansan Pula 16. 11. 1935, 9. 12. 1935, 27. 2. 1936, 23. 3. 1936, 25. 5. 1936, 20. 6. 1936; Juho Laamasen ja Väinö Mustosen em. kptk:t. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 168 Kansan Pula 16. 11. 1935. – Vastaavanlaisia kokouksia oli pidetty aiemmin syksyllä mm. Helsingissä (ks. Kansan Pula 14. 9. 1935).
- 169 Kansan Pula 16. 11. 1935.
- 170 Kansan Pula 27. 2. 1936.
- 171 Oukka 1936, passim.
- 172 N. O. Suomela Esko Riekillä 24. 4. 1936. EK-VALPO amp XXV I.
- 173 N. O. Suomelan P. M. 15. 5. 1936. Liite K. D. 140/1363 -36 ja siinä olevat reunahuomautukset. EK-VALPO amp XXV I.
- 174 Rusko Sihvosen muistiinmerkintöjä muhoslaisesta pulaliikkeestä 30. 6. 1936. EK-VALPO amp XXV I.
- 175 Ibidem.
- 176 Kauno Emil Laineen kptk. VHO 107/1937. VMA; Kauno Emil Laineen antamia tietoja. EK-VALPO hmp 3864a–b; EK:n ilmoitus N:o 236/37. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 177 Laine vei ylietsivä Gösta Hermanssonin Muhokselle ja saattoi Heikki Mäkeläisen yhteyteen. Tuolloin Hermansson sai runsaasti tietoja SKP:n Muhoksen paikalliskomitean toiminnasta. Mäkeläinen saatiin suostutelluksi kutsumaan paikalliskomitean mahdollisimman pian kokoon. Kun kokous järjestettiin muutaman päivän päästä (20. 7. 1937), olivat EK:n etsivät Gösta Hermansson ja Alvar Soini piiloutuneet kokouspaikan lähistölle tarkkailemaan, ketä tilaisuuteen menisi. Kohta tilaisuuden jälkeen suoritettiin ensimmäiset pidätykset (ks. Ilmoitus N:o 236/37, Henttusen ja Hyrkäksen kptk:t. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA).
- 178 Vaasan Hovioikeuden päätös 23. 11. 1937. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; KKO:n päätös 17. 2. 1938. Päätöstaltiot 1938 tammi-helmikuussa 1938. Päätös N:o 401. VA.

KALAJOKILAAKSON PULALIIKE (1932–1936)

- 1 Ote Heikki Hirvasahon runosta ”Pakkohuutokauppojen seuraukset” (Kansan Sana 7. 10. 1933).
- 2 Nygård 1970, s. 266–267; Oittinen 1975, s. 108–123; Lackman 1977, s. 27 ja karttaliite 1. – Kalajokilaakson ja sen lähikuntien alueella (Salon ja Haapajärven kihlakunnassa)

myytiin vuosina 1928–1933 alla olevan asetelman osoittama määrä maatiloja pakkohuutokaupalla. Asetelmaan on otettu vain kymmenen sellaista kuntaa, joissa myyntejä tapahtui eniten. Asetelma perustuu seuraaviin lähteisiin: pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1928–1933. HKKA F:8–F:14 sekä pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1928–1933. SKKA F:20–F:27. OMA; Lackman 1981, s. 488.

Kunta	Pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen määrä vuosittain						Yht.
	1928	1929	1930	1931	1932	1933	
Haapajärvi	1	1	6	5	7	10	30
Haapavesi	–	1	16	15	13	25	70
Kärsämäki	2	3	14	5	13	1	38
Nivala	2	2	3	6	9	25	47
Oulainen	–	7	2	9	18	7	43
Paavola	2	1	6	7	15	17	48
Rantsila	–	2	4	6	5	16	33
Reisjärvi	2	4	4	8	4	19	41
Sievi	1	5	3	4	7	17	37
Ylivieska	1	2	3	1	11	21	38

Mielestäni Nygård (1970, s. 276, 278) on oikeassa puhuessaan aiemmin vauraan maatalousalueen nopeasta köyhtymisestä ja ahdinkoon joutumisesta sekä tämän prosessin aiheuttamasta turhautumisesta liikehtimisen voimanlähteenä. Vrt. Ylikangas 1981, s. 226–228.

- 3 Nimitystä Kalajokilaakson pulaliike on käytetty yleisesti, sillä liikehtimistä esiintyi koko jokilaakson alueella ja sen reunamailla (Esim. Nygård 1970, s. 265; Oittinen 1975, s. 28; Lackman 1977, s. 1; Lackman 1981a, s. 489).
- 4 Linna 1975, s. 20–28; Oittinen 1975, s. 28–29 ja liite I; Kuusterä 1979, s. 30; Lackman 1981a, s. 490–491.
- 5 Linna 1975, s. 20–28; Lackman 1981a, s. 490–491 ja viite 12. – Jyrkimpiä mielipiteitä esitti jääkäriväepeli Juhon Koutonen, joka viittasi mahdolliseen väkivallan käyttöön, ellei muu auttaisi.
- 6 Hakamäki 1970, s. 290; Linna 1975, s. 21; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 158; Lackman 1981a, s. 490.
- 7 Pöytäk. tehty pulatoimik. kok. Nivalassa 14. 10. 1931. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA; Lackman 1981a, s. 490.
- 8 Esim. Linna 1975, s. 47–48; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 159–161; Lackman 1981a, s. 493–494 ja lähteet. – Todettakoon tässä yhteydessä, että Kalajokilaaksossa – mm. Nivalassa – oli esiintynyt maalaisliiton vastaista protestitoimintaa jo 1920-luvulla Karjalan talonpoikien liikkeen aikana. Silloin oppositiomiehiin kuulunut Heikki Niemelä (vanhempi) oli mukana myös pulaliikkeessä (ks. Kutsumus Suomen kaikille maalaiskunnille ja yksityisille maanviljelijöille! Ajanhuuto! Ks. myös Linna 1975, s. 27 ja Lackman 1980, s. 90, 147).
- 9 SVT III 26:1, taulu N:o 1, s. 1–15.
- 10 SVT XXIX 13–14; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 239–241, liitetäulukko 1; Virtanen 1980, s. 88–89, liite 1. – Kommunistien kannatus oli vuoden 1929 eduskuntavaaleissa seuraavaa luokkaa: Nivala 7.0 %, Ylivieska 7.1 %, Haapavesi 7.8 %, Kärsämäki 10.6 %, Haapajärvi 25.4 %, Sievi 33.2 %, Oulainen 19.6 %, Alavieska 19.6 % ja Rautio 29.1 %.
- 11 Ruotsalainen 1970, s. 249; Linna 1975, s. 71; Oulun läänin maaherra Sisäasiainministeriölle 14. 6. 1932. SisM K. D. 173/371 v. 1932. VA; Onni Lassilan haastattelu 10. 6. 1980. – Suojeluskunnan paikallispäällikkönä oli pulaliikkeessä tunnetuksi tullut jääkäriväepeli Juhon Koutonen.
- 12 Ruotsalainen 1970, s. 249; Melantie 1981, s. 518–526. – Kommunistien maanalainen toiminta lienee ollut Kalajokilaaksossa varsin vähäistä, vaikka muutamissa kunnissa toimikin SKP:n paikalliskomitea 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa. Yrjö Jääskelä – SKP:n Oulu piirin entinen organisaattori – nimeää sellaisiksi kunniksi Raution, Kalajoen, Sievin, Reisjärven, Nivalan ja Ylivieskan (Jääskelä 1978, s. 158, 160).
- 13 Vilkuna 1970, s. 444–445; Hakamäki 1970, s. 290; Linna 1975, s. 21, 27.
- 14 Herännäisyyden suhteesta kommunismiin esim. Vilkuna 1975, passim; Nieminen 1981, s. 172–176. – Antikommunistisuus ja vuoden 1918 valkoisen puolen arvojen vaaliminen tuli esille mm. joidenkin pulamiesten kannanotoissa. Ks. esim. Heikki Niskanen Matti Pesolalle 26. 12. 1933. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL; EK:n ilmoitus N:o 370/36, 29. 12. 1936. EK-VALPO amp XXVI; Kansan Sana 13. 5. 1933 ”Mekö kommunisteja”, Juhon Villenpoika; Kansan Sana 30. 5. 1933 ”Mikä kommunismia?”, E. K; Kansan Sana 8. 6. 1933; Kansan Sana 22. 7. 1933 ”Miksi emme ole kommunisteja”, V. S-la.
- 15 Siihen lienee vaikuttanut ainakin osaksi se, että Kalajokilaakson pulaliikkeessä ja myöhemmin kansanpuolueessa oli mukana myös pienviljelijöitä ja työläisiä (ks. Lackman 1981a, s. 495).

- 16 Ylivieskan maakunnallinen pulakokous ei hyväksynyt ohjelmaluonnoksen vaatimusta kansanliikkeen yhteydessä tapahtuneiden laittomuuksien tekemiseen syyllistyneiden vapauttamiseksi. Kokous ei hyväksynyt myöskään kieltolain kumoamista eikä kansanedustajien ja kunnanvaltuutettujen valitsemisen jättämistä ”veroa maksavien ja yhteiskuntaa suojaavien kansalaisten oikeudeksi” eikä myöskään vaatimusta ”lujasta hallituksesta”. Ylivieskan kokous vaati, ettei pitäisi kieltää vain kommunistien propagandaa, kuten ohjelmaluonnoksessa esitettiin, vaan ”kaikki lakivastainen kiihotustoiminta on päättävästi esitettävä m.m. tehokkaan valvonnan avulla”. Kalajokilaakson pulamiehet hyväksyivät luonnoksessa esiin tuodut vaatimukset sosiaalilakien ja oppivelvollisuuslain tarkistamiseksi, sillä mainitut lait olivat heidän mielestään liian kalliita, verojen alennuksen, valtion ja kuntien menojen supistamisen, rikoslain koventamisen ja kuolemanrangaistuksen sekä lujan järjestyksen (Vrt. toisiinsa Ehdotus maakuntakokouksille 18. 10. 1931 Tasavallan olojen uudistamiseksi, pulatoimikunnan kok. ptk. 16. 10. 1931 ja ptk. tehty maakunnallisessa pulakokouksessa Ylivieskan suojeluskuntatalolla 18.10. 1931. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA. Ks. myös Linna 1975, s. 29 ja Lackman 1981a, s. 511, viite 16).
- 17 Maakuntain Liikkeen ohjelma ja sen perustelut. Maakuntain edustajien Helsingissä Ostrobothniassa 22. X. 1931 hyväksymä ohjelma; Linna 1975, s. 30–31; Lackman 1981a, s. 490.
- 18 Lapuanliikkeen ja pulaliikkeiden yhtymistä ajoivat varsinkin muutamat lapualaismieliset pulamiehet, mm. dosentti V. F. Johanson (EK:n pääos. til. kats. N:o 7/1932. OLKA K. D. 6 85/46-32. OLHA; Nygård 1970, s. 268; Oittinen 1975, s. 25–26; Kuusterä 1979, s. 29).
- 19 Ptk. tehty pulakokouksessa Nivalassa 7. 1. 1932. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA; Lackman 1981a, s. 511, viite 17.
- 20 Sisäasiainministeriö kielsi 15. 4. 1932 Maakuntain liikkeen, Rintamamiesten Liiton ja lapuanliikkeen kokoukset (Sisäasiainministeriö kaikille maaherroille 15. 4. 1932. OLKA K. D. 6 53/15-32. OLHA; Linna 1975, s. 31; Kuusterä 1979, s. 28).
- 21 Ptk. tehty kansalaiskokouksessa Ylivieskassa 3. 4. 1932. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA; Kalajokilaakso 8. 3. 1932; Linna 1975, s. 35–36; Lackman 1981a, s. 493.
- 22 Ptk. pulakokouksesta 23. 1. 1932. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA; Kalajokilaakso 9. 2. 1932, 23. 2. 1932, 25. 2. 1932, 27. 2. 1932, 17. 3. 1932; Matti Pesola tekijälle 30. 12. 1980; Lackman 1981a, s. 491–493.
- 23 Ks. esim. pulakokouksien ptk:t 6. 2. 1931, 16. 10. 1931, 18. 10. 1931, 15. 1. 1932. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA; Linna 1975, s. 17–20; Lackman 1981a, s. 493.
- 24 Pulakok. ptk. 27. 3. 1932. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA. Ks. muuten Nygård 1970, s. 267–268.
- 25 Linna 1975, s. 36–37, 43.
- 26 Ptk. tehty Ylivieskassa pulatoimikuntien edustajien neuvottelukokouksessa 1. 6. 1932. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA; Kalajokilaakso 2. 6. 1932; Linna 1975, s. 42–43; Nygård 1970, s. 267–268.
- 27 Ptk. tehty Ylivieskassa pulatoimikuntien edustajien neuvottelukokouksessa 1. 6. 1932. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA; Linna 1975, s. 43–44; Kalajokilaakso 2. 6. 1932.
- 28 Yrjö Hautala, joka oli aikanaan kansanpuolueen johtomiehiä ja kansanedustaja sekä myöhemmin maalaisliittolainen, on viitannut haastattelussaan siihen, miten pulamiesten keskuudessa olisi toivottu, että Kyösti Kallio olisi puolustanut heitä tarmokkaammin kuin mitä tapahtui: ”---kyllä me olisimme toivoneet, että hän olisi silloin, siis Kallio, vähän rohkeasti puolustanut meitä, hän liian usein vaan muistutti mielestäni siitä, että tämä on nyt niinkun ulkopuolelta suuresta maailmasta tulleita vaikutteita ja jolle niinkun rahan niukkuudelle ja korkokannallekaan ei kotoisilla konsteilla olisi mitään voitu. Tämä sai aikaan sitten ilmeisesti kaikkein väkevimmin sen hajaannustilan, joka täällä sitten niin luontaisesti tässä maalaisliittolaisessa maastossa syntyi---.” (Yrjö Hautalan haastattelu 19. 8. 1963, KMA). Hautalan kertomalle on pantava suuri paino, sillä kertomahetkellään hän oli tunnustettu maalaisliittolaisveteraani, joka yritti selvästi varoa Kalliota vahingoittavaa kärkevää arvostelua. (Ks. Kallion arvostelusta myös Arvi Ruuttusen, Onni Lassilan ja Urho Junnon haastattelut 20. 9. 1971. KMA; Nygård 1970, s. 268; Isohookana-Aunmaa 1980, s. 159, 163).
- 29 Linna 1975, s. 46–47; Lackman 1981a, s. 494.
- 30 Ptk. tehty F. Raudaskosken talossa Raudaskylässä pulatoimikunnan kokouksessa 10 p:nä kesäk. 1932. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA; Lackman 1981a, s. 494.
- 31 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 5/1932. OLKA K. D. 6 54/43-32. OLHA; Kalajokilaakso 31. 5. 1932; Linna 1975, s. 37; Lackman 1981a, s. 495.

- 32 Sisäasiainministeriö kaikille maaherroille 15. 4. 1932. OLKA Ea2: 134. OLHA; Mäenpää 1980, s. 138–165 ja passim.
- 33 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 5/1932. OLKA K. D. 6 54/43 -32. OLHA.
- 34 Ks. esim. Oittinen 1975, s. 28; Lackman 1976, s. 10–11; Kuusterä 1979, s. 30; Lackman 1981a, s. 495. Vrt. Nygård 1970, s. 268–269 ja 278.
- 35 Nygård 1970, s. 259–278.
- 36 Ibidem, s. 268–269.
- 37 Ibidem, s. 268–270. Ks. myös Linna 1975, s. 52–61 ja Vilkuna 1977, s. 58–59.
- 38 Nygård 1970, s. 270. Ks. myös Linna 1975, s. 59–61; Vilkuna 1977, s. 59, Lackman 1981a, s. 495.
- 39 Kalajokilaakso 16. 6. 1932; Uusi Suomi 15. 6. 1932; Linna 1975, s. 74.
- 40 Monissa yhteyksissä on viitattu erityisesti jääkärivääpeli Juho Koutosen suoraan toiminnan miehenä ja Heikki Niskaseen taas miesten pidätelijänä (ks. Nygård 1970, s. 270–271, 278; Tutkintapöytäkirjoja Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA; Onni Lassilan haastattelu 10. 6. 1980; Ptk. kuulusteluista, jotka EK:n Oulun alaos. päällikkö toimitti Oulun poliisilaitoksella 15. 6. 1932. OLKA Ca:41. OLHA; Linna 1975, s. 62–73; Arvi Ruuttusen ja Onni Lassilan veteraanihaastattelu 20. 9. 1971. KMA).
- 41 SisM K. D. 255/667 -32. VA; SisM K. D. 173/371 -32. VA; Maaherra E. Y. Pehkosen sähkösanoma Nivalaan 13. 6. 1932. OLKA I. Kirje- ja päätöskonseptit II-osa (1932) N:o 5369/ 13. 6. 1932. OLHA.
- 42 Maaherra E. Y. Pehkosen sähkösanoma 13. 6. 1932. OLKA I. Kirje- ja päätöskonseptit II-osa (1932) N:o 5369/13. 6. 1932. OLHA. – Yrjö Hautala on viitannut veteraanihaastattelussaan maaherra Pehkosen saamaan mahdollisesti väärään informaatioon ja väärinkäsityksiin (Yrjö Hautalan em. haastattelu. KMA).
- 43 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 6/1932. OLKA K. D. 6 58/44 -32. OLHA; Ptk. kuulusteluista, jotka EK:n Oulun alaos. päällikkö toimitti Oulun poliisilaitoksella 15. 6. 1932. OLKA Ca:41. OLHA; Kalajokilaakso 18. 6. 1932; Linna 1975, s. 69; SisM K. D. 174/371 -32. VA. – Kun Loimaan pulamiehet olivat saaneet radiosta kuulla Nivalan tapahtumista, lähettivät he paikkakunnalle tiedustelijansa (Jussi Suomen), joka tapasi vaikeuksien jälkeen Heikki Niskasen. Matti Pesolan kertoman mukaan Niskanen oli kuitenkin torjunut jyrkästi loimaalaisten avuntarjouksen: ”Ei yhtään miestä Loimaalta Nivalaan.” (Matti Pesola tekijälle 28. 10. 1980). Loimaalaisten julkilausumasta esim. Kalajokilaakso 16. 6. 1932; Pesolan laus. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL.
- 44 Lehti tuomitsi liikehtimisen ja piti sitä kapinana. Se kysyi, missä viipyivät nyt ne henkilöt, jotka olivat valmiita tuomitsemaan Mäntsälän välikohtauksen kapinaksi. Lehti asennoitui selvästi Mäntsälän kapinallisten puolelle (Lainaus Uusi Suomi 16. 6. 1932. Ks. myös Uusi Suomi 14. 6. 1932 ja Uusi Suomi 15. 6. 1932 ”Nivalajärjesti oman kapinansa”, Juho Antinpoika).
- 45 Helsingin Sanomat 15. 6. 1932 ”Viimeiset liikehtimiset” (pk.).
- 46 Suomen Sosialidemokraatti 15. 6. 1932 ”Anarkia jatkuu” (pk.). Ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 12. 6. 1932 ja Suomen Sosialidemokraatti 14. 6. 1932 ”Kansainvälistä taloutta kohti” (pk.).
- 47 Liitto 18. 6. 1932 ”Meiltä ja muualta”, Mylläri (pak.); Hannula 1981, s. 104.
- 48 SisM K. D. 173/371 -32. VA; Kalajokilaakso 14.–16. 6. 1932; Nygård 1970, s. 272–273; Linna 1975, s. 68–74.
- 49 Poliisitarkast. V. Suhonen maaherra E. Y. Pehkoselle 15. 6.1932. SisM K. D. 180/371 -32. VA; Lackman 1981a, s. 495–496.
- 50 Poliisitarkast. V. Suhonen maaherra E. Y. Pehkoselle 21. 6. 1932. SisM K. D. 180/371 -32. VA. – Myös läänin poliisitarkastajan vuosikertomuksessa Suhonen toi esille kantansa, jonka mukaan pulamiehet olivat harjoittaneet etupäässä Kalajokilaaksossa ”rikollista kiihottamista siinä määrin, että kapina kehittyi aseelliseksi sekä olisi ilman väliintulleita vastatoimenpiteitä ja erinomaisia sattumia koitunut seurausiltaan arvaamattomaksi ja koko maalle hyvin turmiolliseksi” (Oulun läänin poliisitarkastajan kertomus toiminnastaan vuonna 1932. SisM K. D. 50/365 -33. VA). Kertomuksessa heijastui establistemintin oman toiminnan puolustelua ja vastustajan (pulamiesten) toiminnan liioittelua.
- 51 Maaherra E. Y. Pehkonen poliisitarkastaja V. Suhoselle 22. 6. 1932. SisM K. D. 180/371 -32. VA.
- 52 Ks. pulamiesten suunnitelmista esim. Väinö Johannes Jaakolan, Emil Arvid Ruuttusen ja Mikko Aution kptkt. Nivalan kapinan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA. Vrt. Arvi Ruuttusen haastattelu 20. 9. 1971. KMA.
- 53 Vuoden 1932 vuosikertomuksessaan poliisitarkastaja Suhonen toteaa: ”Mainitsematta en katso kuitenkaan voivani jättää, että se asian laatuun nähden olisi monestakin syystä kuulunut paremmin etsivän keskuspoliisin selvitettäviin asioihin---” (Oulun läänin poliisitarkastajan kertomus toiminnastaan vuonna 1932. SisM K. D. 50/363 -33. VA). Ks.

myös Nivalan jutun tutkijoille poliisitarkastajan antamia ohjeita siitä, mitä heidän tulisi yrittää selvittää. Ohjeissa käskettiin nimittäin kiinnittää huomiota mm. kommunistien osuuteen tapahtumissa, mikä viittaa siihen, että tutkija epäili kommunisteilla olleen sormet pelissä mukana (Ohjeet Nivalan tutk. ptk:n yht. KRPOLA. OLHA).

- ⁵⁴ Eino Pallari V. Bangille 16. 6. 1932 (jälj.). EK-VALPO amp XXX F 4.
- ⁵⁵ N. O. Suomelan matkakert. Nivalasta 27.–29. 10. 1934. EK-VALPO amp XXV I.
- ⁵⁶ Selostuksia ja tiedonantoja Korkeimman Oikeuden ratkaisuksista vuonna 1933. Huhtikuu–kesäkuu, s. 253–254; Linna 1975, s. 138–140.
- ⁵⁷ Vapaus 17. 6. 1932.
- ⁵⁸ Punainen Karjala 16. 6. 1932.
- ⁵⁹ Inprekorr 17. 6. 1932 N:o 50, s. 1582.
- ⁶⁰ Kauko Heikkilä, joka oli SKP:n johtotehtävissä 1930-luvun alussa, on kertonut, että hänen ja Ville Pessin ollessa lomalla Karjalassa tuli kysymys kapinan luonteesta esille. ”Siitä käytiin heti kiinni, ei se ole voinut olla kulakkikapina.” (Kauko Heikkilän haastattelu 31.7. 1979).
- ⁶¹ Ks. esim. Punainen Karjala 22. 9. 1932, 2. 10. 1932 ”Fasisti-Suomesta. Hädässä oleville talonpojille lupaus ja kuritusluonetta”, Paukku; Vapaus 22. 6. 1932, 26. 6. 1932, 27. 6. 1932 ”Vilkaisuja fasisti-Suomeen”, Vasara; 21. 7. 1932 ja 3. 11. 1932 ”Suomen työtätekevän maalaiskansan hätä ja sen syyt”, L (mahd. Linko = Antti Hyvönen).
- ⁶² Esim. Uusi Suomi 16. 6. 1932; Kauppalehti 5. 10. 1932.
- ⁶³ Eino Pallari V. Bangille 16. 6. 1932 (jälj.). EK-VALPO amp XXX F 4; N. O. Suomelan matkakert. Nivalasta 27.–29. 10. 1934. EK-VALPO amp. XXV I; Lackman 1981, s. 53.
- ⁶⁴ Antti Hyvösen alustus SKP:n KK:n laajennetussa täysistunnossa vuonna 1932. Hyvösen aineisto; SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 6/1932 ”Nivalan opetukset”, Oki (Pekka Viktor Heikkinen).
- ⁶⁵ Eino Pallari V. Bangille 16. 6. 1932 (jälj.). EK-VALPO amp XXX F 4; Lackman 1981, s. 53.
- ⁶⁶ Hyvösen em. alustus SKP:n KK:n laajennetussa täysistunnossa vuonna 1932. Hyvösen aineisto.
- ⁶⁷ SKP:n päätöksiä I, s. 404, 512.
- ⁶⁸ Tästä on kertonut mm. ylivieskalainen Niilo Raudaskoski, joka on väittänyt, että Neuvostoliittoon lähetettiin neljä kirjettä avun saamiseksi pulamiehille, ja että ainakin yksi niistä löysi tiensä Stalinin luo. Kolme jäi EK:n verkkoon (Niilo Raudaskosken haastattelu 4. 6. 1980).

Mahdollisesti samoista kirjeistä on kertonut myös ylivieskalainen Emmi Raudaskoski, joka on väittänyt, että pulamiehet pyysivät mm. hänen kauttaan kommunisteilta apua kirjeitse. Raudaskosken veli (Heino Rautio) oli SKP:n jäsen ja oleskeli tuolloin Neuvostoliitossa. Emmi Raudaskoski on maininnut saaneensa kaikkiaan viisi kirjettä, joista hän lähetti ystävänsä mukana yhden Kemiin (SKP:n piiriorganisaattorille?). Yksi joutui vahingossa poliisin haltuun, ”mutta saatiin asia sotketuksi, joten en joutunut siitä vastuuseen”. Edelleen Emmi Raudaskoski on väittänyt, että kirjeet olivat Heikki Niskasen, Ville Aution ym. lähettämiä. Nämä miehet olivat tuolloin poliisia pakosalla metsässä. Koska kirjeissä pyydettiin apua Neuvostoliitosta, ja koska yksi niistä joutui viranomaisten haltuun, oli Raudaskoski polttanut toiset kirjeet ja kieltänyt niiden olemassaolon poliiseille (Emmi Raudaskoski tekijälle 29. 4. 1978 ja 13. 4. 1980).

Mikäli väitteet pulamiesten yhteistyötarjouksista ja avunpyynnöistä perustuisivat vain paikalliseen muistitietoon, josta ovat maininneet tosin tapahtumissa mukana olleet henkilöt, olisi tietoihin suhtauduttava varauksellisesti. Mutta koska myös EK:n papereissa ja SKP:n omissa ”virallisissa” historioikeissa mainitaan asiasta, on siihen suhtauduttava vakavasti. EK:n papereissa mainitaan tällaisen avunpyyntökirjeen joutuneen todella viranomaisten haltuun, ja sen sisältäneen suunnilleen samaa, mistä Niilo ja Emmi Raudaskoski ovat maininneet. EK:n tietojen mukaan kehoitettiin viranomaisille joutuneessa kirjeessä Pohjois-Suomen työläisiä mm. nousemaan kapinaan ja siten tukemaan Nivalan pulamiehiä. Yleisen hälyn nostattamiseksi kirjeessä kehoitettiin mm. suistamaan juna raitelaita. Kirjeen kuljettajana oli EK:n tietojen mukaan toiminut Onni Lassila ja Ville Aution vaimo (Eino Pallarin kertomus matkastaan Ylivieskaan 6.–7. 4. 1933. EK-VALPO amp XXV I. – Onnila Lassila ei muistanut enää tammikuussa 1982 tällaista tapausta).

Talonpoikauskysymystä SKP:n Oulun piirissä seurannut Helmi Klemetti (Agnes) mainitsee vuonna 1934, että köyhät talonpojat ”lähestyivät maaseudun työläiskerroksia, pyytäen heitä yhteiseen rintamaan ”herrasarosvoja vastaan”. Paikalliset työläiset eivät tätä kutsua osanneet silloin oikealla tavalla toteuttaa”. (Agnes 1934, s. 563). Mainittakoon vielä, että samaan pulamiesten avunpyyntöön on viitannut myös kirjallija Väinö H. Lamu (Väinö Karihtala) romaanissaan *Jumalan ja isänmaan ruoska* (1968, s. 17–18). Ilmeistä on, että pulamiehet pyysivät apua, mutta varmaa ei ole, että avunpyyjäjinä olisivat olleet juuri

- Niskanen, Autio jne. Avunpyytäjinä on saattanut olla aivan muita henkilöitä, sellaisia, jotka tunsivat sympatioita vasemmalle päin.
- 69 Kptk. N:o 42/32. VHO N:o 43/1932. VMA; Toivo Friman, Ahdistelun ajoilta. Kommunisti 6/1959; sama. Kansan Tahto 10. 9. 1959 ja SKP:n Mkmäy 6 C a. KA; Toivo Frimanin haastattelu 20. 4. 1978 ja 13. 8. 1980; Vilho Toikkasen haastattelu 20. 4. 1978; Lackman 1978, s. 238, viite 37.
- 70 SKP:n Oulun piirin sotilasaajon julistus "Sotilaat". VHO N:o 43/1932. VMA; Lackman 1978, s. 238, viite 37.
- 71 SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 6/1932 "Talonpoikain tervehdys sotilaille".
- 72 Tuohon aikaan SKP:n Kemian piirin organisaattorina toiminut Pekka Viktor Heikkinen kertoi myöhemmin, että hän oli toimittanut mm. Kemissä julkaistun salaisen piirilehden Punaisen Pohjolan molemmat numerot (Kptk N:o 37/1932. VHO N:o 8. Jaettu III osastolle tammik. 18 pñä 1933 N:o 38. VMA). Koska Heikkinen hoiti myös Oulun piirin asiat, on syytä olettaa, että hänen kynänsä jälki näkyi myös Tienviitassa.
- 73 Antti Hyvösen em. alustus SKP:n KK:n laajennetussa täysistunnossa vuonna 1932. Hyvösen aineisto.
- 74 Antti Hyvönen, joka oli vuosina 1931–1933 SKP:n poliishteerinä Suomessa, on kertonut antaneensa tämäntapaisia ohjeita puolueen eri piireihin (Antti Hyvösen haastattelu 30. 7. 1979).
- 75 EK:n til. kats. N:o 11/1932. OLKA K. D. 6 124/48 -32. OLHA; Kptk. N:o 37/1932. VHO N:o 8. Jaettu III osastolle tammik. 18 pñä 1933 N:o 38. VMA.
- 76 EK:n Kemian edustus EK:n pääosastolle ja EK:n Oulun alaosastolle 15. 2. 1933 N:o 220. EK-VALPO amp III J. Iie; – Saman tiedon on kertonut myös simolainen kommunisti veteraani Aapeli Väyrynen, joka kuului tuolloin SKP:n Kemian piirikomiteaan (Aapeli Väyrysen haastattelu 23. 6. 1979).
- 77 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 8/1932. OLKA K. D. 6 89/46 -32 ja EK:n pääos. til. kats. N:o 8/1932. OLKA K. D. 6 94/46 -32. OLHA; Agnes 1934, s. 563.
- 78 SKP:n KK:n HT-kirje vuodelta 1932. EK:n pääos. tiedonanto N:o 266/1932. OLKA K. D. 6 111/47 -32. OLHA.
- 79 Maalaisliiton Oulun läänin eteläisen vaalipiirin läntisen alueen piirikok. ptk. 10. 7. 1932. KMA; Isohookana - Asunmaa 1980, s. 161.
- 80 SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 6/1932 "Maalaisliittolaisen herrashallituksen johdolla talonpojan kurkkuun", "X-X"; Punainen Karjala 24. 6. 1932; Vapaus 22. 6. 1932, 27. 6. 1932 "Vilkaisuja fasisti-Suomeen", Vasara; 3. 11. 1932 "Suomen työtätekevän maalaiskansan hätä ja sen syyt", L (mahd. Linko=Antti Hyvönen); Proletaari 1/1933 "Fasistisen hallituksen vaihdos", Mikko, s. 11; SKP:n päätöksiä I, s. 401.
- 81 Vapaus 22. 6. 1932.
- 82 SKP:n julistus "Työtätekevien puolesta riistäjiä vastaan! Suomen työläisille ja työtätekeville talonpojille!" EK-VALPO amp III J. 14.
- 83 SKP:n Tiedonantaja 6/1932.
- 84 Ibidem. Ks. myös SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 8/1932 "Nivalan opetukset", Oki; Vapaus 3. 11. 1932 "Suomen työtätekevän maalaiskansan hätä ja sen syyt", L.
- 85 Vapaus 22. 6. 1932, 27. 6. 1932 "Vilkaisuja fasisti-Suomeen", Vasara; SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 6/1932; 8/1932; SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 8/1932 "Nivalan opetukset", Oki; Vapaus 3. 11. 1932 "Suomen työtätekevän maalaiskansan hätä ja sen syyt", L.
- 86 SKP:n Tiedonantaja 6/1932; SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 6/1932 "Nivalan opetukset", Oki; Vapaus 3. 11. 1932 "Suomen työtätekevän maalaiskansan hätä ja sen syyt", L.
- 87 SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 6/1932 "Nivalan opetukset", Oki. Ks. myös SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 6/1932 "Maalaisliittolaisen herrashallituksen johdolla talonpojan kurkkuun", "X-X"; Talonpojan mietteitä, s. 7; SKP:n Tiedonantaja 12/1932; Vapaus 20. 9. 1932.
- 88 Vapaus 3. 11. 1932 "Suomen työtätekevän maalaiskansan hätä ja sen syyt", L; Vapaus 27. 6. 1932 "Vilkaisuja fasisti-Suomeen", Vasara.
- 89 SKP:n julistus "Työtätekevien puolesta riistäjiä vastaan! Suomen työläisille ja työtätekeville talonpojille!" EK-VALPO amp III J. 14; SKP:n Tiedonantaja 6/1932; SKP:n Oulun piirikomitean julistus "Työtätekeville talonpojille". EK-VALPO amp III J. 14; Vapaus 27. 6. 1932 "Vilkaisuja fasisti-Suomeen", Vasara; 3. 11. 1932 "Suomen työtätekevän maalaiskansan hätä ja sen syyt", L.
- 90 Kalajokilaakso 28. 6. 1932 "Hajoako nykyinen puolueuudostus?" Tilanteesta huolestunut.
- 90a Kalajokilaakso 16. 7. 1932; Linna 1975, s. 117–118; Lackman 1981a, s. 498. – Ehkä "kapinallisten" sivuun jättämisellä haluttiin estää uuden puolueen kompromettoiminen alkuunsa.

- 91 Kalajokilaakso 13. 8. 1932; Lackman 1981a, s. 498.
- 92 Kalajokilaakso 23. 8. 1932; Liitto 27. 8. 1932; Linna 1975, s. 117–118; Lackman 1981a, s. 498–499.
- 93 Kalajokilaakso 23. 8. 1932, 1. 9. 1932; Lackman 1981a, s. 498–499.
- 94 Kansan Sana 21. 3. 1933; Kalajokilaakso 21. 3. 1933; Lackman 1981a, s. 499, 504.
- 95 Kansanpuolueen ohjelma (Kansan Sana, näytenumero 1/ 28. 10. 1932; Kansan Sana 21. 3. 1933). Vrt. 1920-luvun ohjelmista esim. Talonpoikaiskansan puolueen ohjelma ja Maanviljelijäin puolueen ohjelma; Lackman 1980, s. 161–165, 192–197.
- 96 SKP:n Tiedonantaja 6/1932.
- 97 SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 6/1932.
- 98 Kuusterä 1979, s. 34, 57, kartta 2; Lackman 1981a, s. 500–502.
- 99 SKP:n Tiedonantaja 12/1932; SKP:n Oulun piirikomitean julistus ”Työvätekeville talonpojille”. EK-VALPO amp III J. 14; Proletaari 1/1933 ”Bolshevistinen vauhti bolshevistiseen työhön”, Manu; Proletaari 3/1933 ”Taistelu talonpojan sielusta”, Manu; Proletaari 4/1933 ”Miksi käymme vaaleihin?; Talonpojan mietteitä, s. 11; SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 4/1933 ”Toiset fasisitiset eduskuntavaalit ensi heinäkuussa”, Piste; SKP:n Oulun piirilehti Tienviitta 4/1933 ”Kansan puolueen tarkoitus?” Oka; Tähti 1934, s. 68–69; N. Tähti, Fasismista Suomen maaseudulla, Kommunisti 8/1934, s. 379, 382; Tähti 1935, s. 76.
- 100 Proletaari 1/1933 ”Bolshevistinen vauhti bolshevistiseen työhön”, Manu, s. 8.
- 101 Kansan Sana 2. 12. 1932; Kansan Sana 23. 12. 1932 ”Näkemyksiä pulalinjalta”, O. M.; Kansan Sana 21. 3. 1933.
- 102 Kansan Sana 21. 3. 1933; EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 3/1933. OLKA K. D. 6 33/34 -33. OLHA ja EK:n pääosa. til. kats. N:o 4/1933. OLKA K. D. puuttuu. OLHA.
- 103 Kansan Sana 27. 4. 1933 ”Karjalaa valloittamassa”, Y. Hautala.
- 104 Kansan Sana 6. 5. 1933 ”Huomioita Karjalasta”, Y. Hautala.
- 105 Heikki Niskanen Matti Pesolalle 26. 4. 1933. Loimaan liikkeen arkisto. TYHL. – Mm. juuri Pesola ja loimaalaiset kansanpuolueen jäsenet halusivat Johansonin ehdokkaakseen (Matti Pesola tekijälle 30. 12. 1980) sekä Juho Koutosen, joka oli Johansonin ”miehiä”. – EK oli havaitsevinaan kansanpuolueen äänenkannattajan Kansan Sanan palstoilla vuoden 1933 alussa kansallissosialistisia mielipiteitä, joilla muokattiin sen mielestä vain maaperää kommunismille (EK:n pääosa. til. kats. N:o 1/1933. OLKA K. D. 6 15/33 -33. OLHA).
- 106 Niskanen Pesolalle 26. 4. 1933. Loimaan liikkeen arkisto, TYHL.
- 107 Kansan Sana 23. 5. 1933. Ks. Johansonin ”heittämisestä yli laidan” myös EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 3/1933. OLKA K. D. 6 33/34 -33, EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 4/1933. OLKA 6 41/34 -33, EK:n pääosa. til. kats. N:o 4/1933. OLKA K. D. 6 (numero puuttuu). Kaikki OLHA.
- 108 EK raportoi vuoden 1933 huhtikuussa: ”Kansan puolueella oli puoluekokouksensa Ylivieskassa ja toimitettujen vaalien jälkeen havaittiin sen painuvan hyvinkin vasemmalle. Puolueen asioilla juosseet Nivalan pulamiehet jäivät valitsematta ja sijalle tuli sängen epämääräisiä henkilöitä.” (EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 3/1933. OLKA K. D. 6 33/34 -33, OLHA. Ks. myös EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 4/1933. OLKA K. D. 6 41/34 -33. OLHA).
- 109 Ks. EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 2/1933. OLKA K. D. 6 20/33 -33, EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 3/1933. OLKA K. D. 6 33/34 -33, EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 4/1933. OLKA K. D. 6 41/34 -33, EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 5/1933. OLKA K. D. 6 47/35 -33, EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 6/1933. OLKA K. D. 6 53/35 -33. Kaikki OLHA; Kptk:t (erit. Konsta ja Yrjö Vuokilan sekä Väinö Putilan ja Lempi Krogeruksen). KKO 1090/416 V. D. 1933. VA; Kptk:t, VHO 36/1936. Jaettu II osastolle elok. 3 pnä 1933 N:o 143. VMA. – Antti Hyvönen on kertonut Konsta Vuokilan olleen mukana kansanpuolueen toiminnassa. Lisäksi hän on todennut, että mainitun Fredrik Raution poika – Antti Rautio – oli myöhemmin kertonut itsänsä suhteista kansanpuolueeseen. Hyvösen tietojen mukaan Rautio oli ollut 1920-luvulla aktiivinen vasemmistolainen (Antti Hyvönen tekijälle 27. 4. 1979; Antti Hyvösen haastattelu 30. 7. 1979. Ks. myös Hyvönen 1973, s. 66).
- Yhtenä osoituksena yrityksistä saada yhteys kansanpuolueeseen on pidettävä SKP:n KK:n poliitybyroon vuoden 1932 lopulla Kuopion piiristä laatimaa arvostelua ja samassa yhteydessä piirille antamia toimintaohjeita, joiden mukaan piirin oli perustettava alueellisen illegaalinen talonpoikien lehti ja luotava yhteys ”Kalajokilaakson ja siihen rajoittuun Kuopion läänin pitäjien köyhien talonpoikien kesken” (SKP:n KK:n poliitybyroon päätös puolueen Kuopion piirijärjestön tilasta ja tehtävistä. EK:n Kuopion edustuksen til. kats. N:o 12/1933. MLKA K. D. I 3/693 -34. MMA.)
- 110 Keskuslautakunnan ptk. 1933, OLVKA A 2:1. OMA; SVT XXIX A:17; Lackman 1981a, s. 502–503.
- 111 EK:n Oulun alaosaaston päällikön Eino Pallarin mukaan Heikki Niskanen olisi vaalien

- alla hikkaissut suutuksissaan, että nyt "niitä p--en kommunisteja" oli jo kansanpuolueen ehdokkainakin (Eino Pallarin kertomus matkastaan Ylivieskaan 6.-7. 4. 1933. EK-VALPO amp XXV I). Ks. myös EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 4/1933. OLKA K. D. 6 41/34-33 ja EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 6/1933. OLKA K. D. 6 53/35-33. Molemmat OLHA; Lackman 1978, s. 238, viite 38; Antti Hyvösen alustus "Maaseudun pulatilanteesta ja puolueen tehtävistä maaseudulla" (SKP:n KK:n vuoden 1933 täysistunto). EK-VALPO amp III J. 142; sama KKO 241/98 V. D. 1935. VA. Ks. myös Tov. Iivo (Antti Hyvönen), Suomen maaseudun pulatilanteesta ja SKP:n tehtävistä maaseudulla. Kommunisti 2/1934, s. 103-104. Kuvaava on EK:n Oulun alaosaston raportin (til. kats. N:o 4/1933) sisältämä näkemys kommunistien mukana olosta: "Paikallisosastojen ehdokkaita tarkasteltaessa huomasi pian, että kommunisteilla on sormet tässä puolueessa mukana. Vaikutusvalta näillä ei kuitenkaan ollut riittävä, koska lopullisiksi ehdokkaiksi ei päässyt yhtään selvää kommunistia. Hyväksytyksi tuli yksi henkilö, joka 1928 oli vielä julkinen kommunisti, muuttaen seuraavana vuonna värinsä sos. demokraattiseksi, joksi häntä vieläkin väitetään. Joka tapauksessa on tämä henkilö voimakkaasti vasemmalle siivelle kallellaan."
- 112 Proletaari 5/1933 "Vaalien tulokset", Hannes Mäkinen. - Mainittakoon, että kansanpuolueen kannattajakuntaan on täytynyt kuulua runsaasti pienviljelijöitä ja työläisiä. Mielestäni Kuusterä (1979, s. 85-86) on liiaksi korostanut Kalajokilaakson pulaliikkeen pohjalle syntyneen kansanpuolueen suurviljelijälunonetta. Siihen on ilmeisesti vaikuttanut se, että hän on analyysissaan ottanut tarkasteltavakseen vain Nivalan. Tosiasia tietenkin on, että Nivalan pulamiehillä oli suuriakin tiloja, olihan siellä viljelty pinta-ala läänin suurimpia. Mutta jos analyysi olisi ulotettu muidenkin Kalajokilaakson ja sen reunaluokien kuntien pulamiehiä koskevaksi, olisi varmasti käynyt selville, etteivät kansanpuolueen ja sen edeltäjän kannattajat voineet olla vain "suurtilallisia". Esim. Saloisten kunnassa, jossa pulaliikkeellä oli kannatusta ja jossa kansanpuolue menestyi erittäin hyvin, oli runsaasti pienviljelijöitä, jotka kannattivat ko. puoluetta (Lackman 1981a, s. 502).
- 113 SVT XXIX A:17; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 162-163, 241, liitetaulukko 1.
- 114 Antti Hyvösen em. alustus "Maaseudun pulatilanteesta ja puolueen tehtävistä maaseudulla". EK-VALPO amp III J. 142; sama KKO 241/98 V. D. 1935. Ks. myös Tov. Iivo (Antti Hyvönen), Suomen maaseudun pulatilanteesta ja SKP:n tehtävistä maaseudulla. Kommunisti 2/1934, s. 103-104.
- 115 SVT XXIX 14 ja A:17; Virtanen 1980, s. 88-90, liite 1; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 241, liitetaulukko 1; Lackman 1981a, s. 502.
- 116 Hyvösen em. alustus "Maaseudun pulatilanteesta ja puolueen tehtävistä maaseudulla". EK-VALPO amp III J. 142; sama KKO 241/98 V. D. 1935. Ks. myös Tov. Iivo, Suomen maaseudun pulatilanteesta ja SKP:n tehtävistä maaseudulla. Kommunisti 2/1934, s. 103-104.
- 117 Ibidem.
- 118 SKP:n päätöksiä I, s. 422-423.
- 119 Ks. EK:n Vaasan alaos. til. kats. N:o 12/1935, Gösta Hermanssonin matkakertomus Ylivieskaan 13.-16. 1. 1936. Molemmat EK-VALPO amp XXV I (kansanpuolue 2); Eino Pallarin kertomus matkasta Ylivieskaan 6.-7. 4. 1933. EK-VALPO amp XXV I (kansanpuolue 1); EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 3/1933. OLKA K. D. 6 33/34 -33 ja EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 4/1933. OLKA K. D. 6 41/34 -33. Molemmat OLHA.
- 120 SKP:n päätöksiä I, s. 459-460. Vrt. Suomen Kommunistisen Puolueen osavaatimuksista maaseudulla (1934). EK:n pääos. tiedonanto N:o 316/1934. SisM K. D. 68/509 -34. VA.
- 121 Suomen pienviljelijäin puolueen pohjoissuomalainen voimahahmo Yrjö H. Kesti luonnehti Heikki Niskasen suhdetta kommunisteihin vuonna 1936 EK:lle toteamalla, että "kyllä se tuo Niskasen Heikki on vielä vihaisempi kommunisteille kuin minä, se ei näy antavan niille helpolla anteeksi" (EK:n ilmoitus N:o 370/36, 29. 12. 1936. EK-VALPO amp XXV I, Muhoksen pulaliike). Kansanpuolueen pysymisestä SKP:n saavuttamattomissa mainitsee myös Einari Laaksovirta (ks. Tähti 1934, s. 68-71; 1935, s. 76).
- 122 Helander - Toivonen 1971, s. 52; Lackman 1981a, s. 502-503, 508. - Mm. Yrjö Hautala on veteraanihaastattelussaan kertonut lähentyisestä maalaisliittoon ja siitä, että esim. hän, vaikka hän olikin vuoden 1937 valitsijamiesvaaleissa kansanpuolueen listoilla, teki julkista työtä Kyösti Kallion hyväksi. Tosin hän oli siirtynyt jo 1936 maalaisliiton eduskuntaryhmään, vaikka olikin tullut valituksi kansanpuolueen listoilta (Yrjö Hautalan haastattelu. KMA).

SUOMEN PIENVILJELIJÄIN PUOLUE/ PIENVILJELIJÄIN JA MAALAIKANSAN PUOLUE (1929–1939)

- 1 Seuraavassa käytetään nimitystä pienviljelijäpuolue sekä Suomen pienviljelijäin puolueesta että sen seuraajasta pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueesta.
- 2 Suomen Sosialidemokraatti 9. 11. 1925; Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 13. 11. 1925; EK:n muistiinmerk. 14. 11. 1925 N:o 269/824. EK-VALPO amp V G 1; Enävaara 1966, s. 13; Santonen 1971, s. 270; Lackman 1980, s. 325.
- 3 Eino Yliruusi VALPO:lle 11. 5. 1943. EK-VALPO hmp 3365b; Enävaara 1966, s. 13; Santonen 1971, s. 276–277; Lackman 1980, s. 325. – EK:n tiedusteluteitse saamien tietojen mukaan eräät Yliruusin työtoverit pitivät häntä kommunistina. Hän oli muka ”häikäilemätön ja huikentelevainen” ja kannatti aina sitä, ”jolta kulloinkin luulee itselleen olevan suurta hyötyä”. Samojen lähteiden mukaan Yliruusi oli ollut kokoomuslainen ennen kuin oli siirtynyt vasemmalle (EK:n Tampereen edustus EK:n päälliköille 28. 8. 1931 ja 9. 9. 1931. EK-VALPO amp XXV I). Ilmeisesti tietoihin oli sotkeutunut mukaan poliittista mustamaalausta.
- 4 Eino Yliruusi VALPO:lle 11. 5. 1943. EK-VALPO hmp 3365b; Enävaara 1966, s. 13–14; Santonen 1971, s. 277; Lackman 1980, s. 326. – Myös Eino Yliruusin poika, kirjailija Tauno Yliruusi on kertonut tekijälle pienviljelijöiden halusta perustaa puolue (Tauno Yliruusin puhelinhaastattelu 12. 11. 1983).
- 5 Suomen Pienviljelijä 27. 3. 1929; Enävaara 1966, s. 15, 17–19; Santonen 1971, s. 277; Kangas 1973, s. 27–28; Lackman 1980, s. 326.
- 6 Helsingin Sanomat 5. 4. 1929 ”Pienviljelijäpuolueen puuha” (pk.); Santonen 1971, s. 278.
- 7 Uusi Suomi 21. 3. 1929 ”Suunnittelun alaisina olevat sanomalehti ”Suomen Pienviljelijä” ja uusi pienviljelijäin puolue”; Maakansa 3. 4. 1929; Suomen Sosialidemokraatti 3. 4. 1929 ”Äsken syntynyt”, Päivämies.
- 8 Suomen Pienviljelijä 14. 5. 1929; Enävaara 1966, s. 16; Santonen 1971, s. 279; Kuustera 1979, s. 20; Lackman 1980, s. 326–327.
- 9 Suomen Sosialidemokraatti 13. 5. 1929; Uusi Suomi 14. 5. 1929; Suomen Sosialidemokraatti 5. 6. 1929 ”Kysymys pienviljelijäin poliittisesta puuhasta”, Fr. Vuori (pk.); Kemppaisen muistiinpanot; Enävaara 1966, s. 16–19; Santonen 1971, s. 279–287; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 157.
- 9a Helander – Toivonen 1971, s. 51–52, 54–57; Lackman 1976, s. 19–21.
- 10 Suomen pienviljelijäin puolueen ohjelma; Enävaara 1966, s. 52–53, 105–197 ja passim; Santonen 1971, s. 285–286; Helander – Toivonen 1971, s. 48–49; Isohookana-Asunmaa 1980, s. 157; Lackman 1980, s. 327. – Esim. paltamolainen Antti Kemppainen sai omakohtaisesti kokea, miten paikalliset maalaisliittolaiset tuomitsivat uuden puolueen sen suojeluskuntaa kohtaan osoittamaan kriittisen asenteen vuoksi (Kemppaisen muistiinpanot). – Myös EK kiinnitti huomiota puolueen asennoitumiseen. Samalla se pani kuitenkin merkille, että puolue kannatti vahvaa maanpuolustusta, millä perusteella se päätyikin arvioon, ettei puolue ollut marxilainen, vaan ”vasemmisto-pikkuporvarillinen” (EK:n päivämätön muistiinmerkintä. EK-VALPO amp XXV S1). Puolue onkin yleensä sijoitettu ohjelmansa perusteella maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien välimaastoon.
- 11 Yliruusi 1929; Enävaara 1966, s. 46–47. – Mm. puolueen vaalijulistuksessa vaadittiin kommunismin hävittämistä (ks. esim. Pohjanmaan Pienviljelijä 23. 8. 1930; Suomen Pienviljelijä 16. 8. 1930). Vrt. samoja lehtiä 1930-luvun myöhemmästä vaiheesta.
- 12 SKP:n KK:n ohjekirje Katotilanne ja tehtävämme. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 13 Pohjan Voima 17. 4. 1929; Pohjan Voima 24. 4. 1929 ”Talonpoikaiston elämän ja toimeentulon puolesta! Entistä ehompaan toimintaan kadosta kärsimään joutuneiden puolesta.”
- 14 Pohjan Voima 8. 5. 1929 ”Uusi puolue” (pk.).
- 15 Työn Ääni 31. 5. 1929 ”Kapina maalaisliitossa” (pk.); Pohjan Voima 4. 6. 1929; Pohjan Voima 4. 6. 1929 ”Eskon päiväkirja”, Esko Turpeinen (pak.).
- 16 Ville Honkaselta takavarikoitu SKP:n Tukholman neuvottelujen asiakirja, erityisesti sen talonpoikauskysymystä koskeva kohta ”Eräistä tehtävistä työstä maaseudulla”. KKO 487 S. D. 1930 N:o 117. VA.
- 17 SKP:n päätöksiä I, s. 261; Lackman 1980, s. 331.
- 18 Ks. esim. Yrjö Sirola, Suomen fascistivaalit. Kommunisti 12/1930, s. 551; Talonpojan mietteitä, s. 11; Tähti 1934, s. 64–65.
- 19 Antti Hyvösen alustus Maaseudun pulatilanteesta ja puolueen tehtävistä maaseudulla. KKO 241/98 V. D. 1935 (liite 2). VA; Iivo, Suomen maaseudun pulatilanteesta ja SKP:n tehtävistä maaseudulla. Kommunisti 1–2/1934, s. 104.
- 20 Ks. esim. Helander – Toivonen 1971, s. 57; Santonen 1971, s. 288; Lackman 1976,

- s. 20–21; Lackman 1977, s. 54; Hokkanen 1979, s. 191; Lackman 1980, s. 332. – Oulun ympäristössä tällaisia maalaiskuntia olivat esim. Muhos, Utajärvi, Tyrnävä, Kempele ja Pudasjärvi (ks. SVT XXIV 13 ja 14).
- 21 Vrt. Wiles 1969, s. 166–178; Worsley 1969, s. 212–220; Rydenfeld 1954, passim; Nousiainen 1956, passim; Rautio 1978, passim.
- 22 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 6/1931. OLKA K. D. 6 63/44 -31; EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 11/1931. OLKA K. D. 6 112/47 -31; EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 1/1932. OLKA K. D. 6 9/40 -32. Kaikki OLHA.
- 23 Tässä sillä tarkoitetaan lähinnä kuulumista johonkin kommunistiseksi katsottuun yhdistykseen (Esim. sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestöön, työväen ja pienviljelijäin yhdistykseen jne) tai toimimista kommunistien (SSTP:n ja sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestön) ehdokkaana vaaleissa. Vielä on huomautettava siitä, ettei em. järjestöihin kuuluminen tai em. ehdokkaana oleminen edellyttänyt SKP:n jäsenyyttä.
- 24 Asetelma perustuu seuraaviin lähteisiin: EK:n muistiinmerkitöjä, EK:n pääos. EK:n Oulun alaosastolle 27. 10. 1931; EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 18. 12. 1931; EK:n Tampereen edustus EK:n pääosastolle 18. 12. 1931; EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 14. 12. 1931; EK:n pääos. EK:n Kajaanin edustukselle 23. 1. 1932; EK:n pääos. Sos. ministeriölle 23. 1. 1932; EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 20. 1. 1932; EK:n pääos. Sos. ministeriölle 30. 1. 1932; EK:n Kajaanin edustus EK:n pääosastolle 11. 1. 1932; EK:n Tampereen edustus EK:n pääosastolle 27. 3. 1932; EK:n pääos. Sos. ministeriölle 23. 5. 1932; EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 14. 6. 1932; EK:n pääos. Sos. ministeriölle 12. 10. 1932; EK:n pääos. Sos. ministeriölle 8. 11. 1932; EK:n Kajaanin edustus EK:n pääosastolle 1. 7. 1933; EK:n Kajaanin edustus EK:n pääosastolle 9. 10. 1933. Kaikki EK-VALPO amp XXV S1; EK:n pääos. Oikeusministeriön yhdistysrekisterille 31. 10. 1933; EK:n pääos. Oikeusministeriön yhdistysrekisterille 22. 1. 1934; EK:n Kajaanin edustus EK:n pääosastolle 6. 2. 1934; EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 27. 2. 1933; EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 19. 7. 1934. Kaikki EK-VALPO amp XXV S2; EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 6/1931. OLKA K. D. 6 63/44 -31; EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 1/1932. OLKA K. D. 6 9/40 -32; EK:n Kajaanin edustuksen til. kats. N:o 10/1933. OLKA K. D. 6 88/107 -33. Kaikki OLHA. – Mm. vuoden 1933 kunnallisvaaleissa oli pienviljelijäpuolueen ehdokkaiksi pyrkimässä useita sellaisia henkilöitä, jotka olivat aiemmin toimineet kommunistien tai vasemmistoradikaalien riveissä. Kainuussa hylättiin monta tällaista listaa (ks. EK:n Kajaanin edustuksen til. kats. N:o 10/1933. OLKA K. D. 6 88/107 -33. OLHA).
- 25 Kuusterä 1979, s. 20–21.
- 26 Vrt. EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 1/1932. OLKA K. D. 6 9/40 -32. OLHA. Turhautuneita vasemmistopienviljelijöitä voidaan ymmärtää mm. psykologisista lähtökohdista käsin (vrt. Allardt 1971, s. 101–103).
- 27 EK:n Kajaanin edustuksen til. kats. N:o 9/1930. EK-VALPO amp XXV S1; Kempinpanon muistiinpanot.
- 28 EK:n muistiinpanomerkintöjä IKL:n Helsingin paikallisosaston tilaisuudesta 18. 2. 1936. EK-VALPO amp XXV S3.
- 29 EK:n muistiinmerkitöjä. EK-VALPO amp XXV I ja amp XXV S1.
- 30 EK:n Kajaanin alaos. viikkokertomus 25. 10. 1919 N:o 143. OLKA K. D. 1 213/472 -19. OMA; Asiasta on kertonut myös 1930-luvulla EK:n palveluksessa ollut oululainen Alvar Soini (haastattelut 10. 11. 1980 ja 21. 6. 1984). Menettelytapa käy selville myös useista EK:n mapeista.
- 31 M. E. Juusela Lauri Letonmäelle 2. 10. 1932 (jälj.). EK-VALPO amp XXV S1.
- 32 EK:n pääos. EK:n Tampereen edustukselle 31. 1. 1934. EK-VALPO amp XXV S2. – Ks. Kuusisen ja Einari Laaksovirran sukulaisuudesta ja yhteistyöstä esim. Rinta-Tassi 1970, s. 127; Hodgson 1975, s. 118.
- 33 EK:n pääos. EK:n Tampereen edustukselle 31. 1. 1934. EK-VALPO amp XXV S2.
- 34 Suomen Sanomien toimitukseen tehtyä ratsiaa kosk. EK:n ilmoitus 3. 3. 1936 N:o 657. EK-VALPO amp XXV S3. Ks. myös Yliruusi 1939, s. 10.
- 35 Esko Riekin päiväämätön muistiinmerkitä. EK-VALPO amp XXV S3. – Pienviljelijäpuolueen sisällä tapahtui vuosina 1933–1934 selvä jakaantuminen ”oikeistolaisiin” ja ”vasemmistolaisiin” (vrt. Enävaara 1966, passim).
- 36 SKP:n päätöksiä I, s. 460, 471.
- 37 Pienviljelijäpuolueen linjasta esim. Pohjanmaan Sana 17. 1. 1936 ”Uusi valtahtymä ja Suomen fasistit”; Suomen Sanomat 6. 2. 1936 ”Taavetin tarinaa”, Taavetti (pak.); Suomen Sanomat 9. 1. 1936 ”Kansanvalta on välttämätön myös rauhan turvaamisessa”; Suomen Sanomat 31. 1. 1936 ”Palaaminen normaalioloihin”; Korpimaa 1936; Enävaara 1966, s. 52–55; Soikkanen 1984, passim. – EK:n käsitys pienviljelijäpuolueesta kansanrintaman edistäjänä EK:n yhteis- ja kansanrintamuistiot. EK-VALPO amp XXII A 5.

- 38 Kansan Sana 13. 7. 1933 "Eteenpäin, Yhteen", Maa-Jussi; Enävaara 1966, s. 41.
- 39 Pohjanmaan Pienviljelijä 28. 7. 1933; Pohjanmaan Pienviljelijä 18. 8. 1933 "Taavetin tarinaa", Taavetti (pak.); Pohjanmaan Pienviljelijä 1. 9. 1933 "Pienviljelijäpuolueen ja Kansanpuolueen yhtyminen", M. E. H.; Enävaara 1966, s. 40–41.
- 40 Kansan Sana 12. 12. 1933 "Yhdistäkää Kansanpuolue ja Pienviljelijäinpuolue", Talonpoika.
- 41 Kansan Sana 19. 12. 1933 "Yhdistäkää Kansanpuolue ja Pienviljelijäinpuolue", Työläinen.
- 42 Pohjanmaan Pienviljelijä 29. 12. 1933; Suomen Pienviljelijä 9. 1. 1934; Kansan Sana 9. 1. 1934; Helsingin Sanomat 6. 1. 1934; Enävaara 1966, s. 41–42.
- 43 Kansan Sana 27. 2. 1934.
- 44 Kansan Sana 8. 5. 1934; Enävaara 1966, s. 41–42.
- 45 Suomen Pienviljelijä 11. 10. 1934 (Suomen pienviljelijäin puolueen puoluetoimikunnan julkilausuma).
- 46 Ks. esim. kansanpuolueen ja pienviljelijäpuolueen Viipurin itäisen vaalipiirin osastojen julkilausuma 23. 9. 1934 (Kansan Sana 2. 10. 1934). Ks. myös Kansan Sana 6. 10. 1934 "Kansanpuolueen ja Pienviljelijäpuolueen yhtymisestä", A. K-nen (Antti Kemppainen?).
- 47 Kansan Sana 9. 10. 1934, 23. 10. 1934 ja 1. 12. 1934; Pohjanmaan Sana, näyten. 3/1934; Enävaara 1966, s. 42; Lackman 1981a, s. 506.
- 48 Pohjanmaan Sana 24. 4. 1935 "Pienviljelijäin puolueen ja Kansanpuolueen yhtymiskysymys", M. E. H.; Pohjanmaan Sana 29. 4. 1935; Suomen Pienviljelijä 4. 5. 1935; Pohjanmaan Sana 6. 5. 1935 "Suomen P. puolueen ja Kansanpuolueen yhdistymisestä", Yrjö H. Kesti; Suomen Pienviljelijä 7. 7. 1935 "Taavetin tarinaa", Taavetti (pak.); Suomen Pienviljelijä 14. 5. 1935 (Suomen pienviljelijäin puolueen puoluetoimikunnan julkilausuma); Enävaara 1966, s. 42.
- 49 Pohjanmaan Sana 13. 5. 1935 "Vieläkin hiukan Suomen pienviljelijäin puolueen ja Kansanpuolueen yhdistämisestä", K. A. Haapanen.
- 50 Pohjanmaan Sana 20. 5. 1935.
- 51 Suomen Pienviljelijä 21. 5. 1935.
- 52 Pohjanmaan Sana 8. 7. 1935; Suomen Pienviljelijä 9. 7. 1935; Enävaara 1966, s. 43. – Muita nimiehdotuksia olivat Pienviljelijäin Puolue ja Pienviljelijäkansan Puolue.
- 53 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 10/1935. EK-VALPO amp XXV S³; Pohjanmaan Sana 19. 8. 1935 "Korven takaa", Tane (pak.); Enävaara 1966, s. 43.
- 54 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 11/1935. EK-VALPO amp XXV S³; Enävaara 1966, s. 132.
- 55 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 11/1935. EK-VALPO amp XXV S³; Ajan Suunta 11. 11. 1935; Enävaara 1966, s. 132.
- 56 EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 12/1935. EK-VALPO amp XXV S³; EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 1/1936. EK-VALPO amp XXV I; Enävaara 1966, s. 132.
- 57 Maalaiskans 3. 1. 1936 "Miksi Kansanpuolueen oli perustettava uusi lehti", Samppa Syväluoma ja P. V. Haanpää; Pohjanmaan Sana 8. 1. 1936 "Kansanmiehen kannalta", Jaako (pak.); Suomen Sanomat 18. 1. 1936 "Mikä on tarkoituksena", Ilmari Maininki; Suomen Sanomat 6. 2. 1936 "SPP ja Kansanpuolue", J. M.; Pohjanmaan Sana 21. 4. 1936 "Kansanpuolue luopunut tärkeimmistä periaatteistaan?" M. S.; Pohjanmaan Sana 21. 4. 1936 "Miksi kansanpuolue perustettiin", M. Salonen; Pohjanmaan Sana 7. 5. 1936. Ks. myös Uusi Suomi 7. 1. 1936 "Tahtovat teillata toisensa", Timo (pak.); Ajan Suunta 8. 1. 1936, 30. 1. 1936.
- 58 SVT XXIX A:18; Enävaara 1966, s. 43; Helander – Toivonen 1971, s. 51–52; Lackman 1976, s. 20–24.
- 59 Pohjanmaan Sana 12. 11. 1936. Ks. yhtymisneuvotteluista Suomen Pienviljelijä 15. 10. 1936; Pohjanmaan Sana 12. 11. 1936; EK:n Oulun alaos. til. kats. N:o 10/1936. EK-VALPO amp XXV S³; Enävaara 1966, s. 43.
- 60 Suomen Pienviljelijä 22. 10. 1936; Pohjanmaan Sana 24. 11. 1936; Enävaara 1966, s. 43.
- 61 Ks. esim. Kansan Pula 8. 3. 1934, 19. 9. 1934, 2. 11. 1934 ja 25. 1. 1935.
- 62 Vuodesta 1936 SKP:n KK:n jäsenenä ja politbyroon vastaavana johtajana Suomessa toiminut Toivo Karvonen on kertonut tekijälle, että SKP:n jäseniä osallistui niin pienviljelijäpuolueen, kansanpuolueen kuin Muhoksen pulaliikkeenkin toimintaan, ja että he "myötävaikutivat puolueemme tukemana näiden järjestöjen yhtymistä v. 1936" (Toivo Karvonen tekijälle 10. 7. 1978). Myös Toivo I. Sormunen, joka oli vuosina 1935–1936 Muhoksen pulaliikkeen neuvonantajana, on kertonut, että hän ja eräät muut kommunistit ajoivat eri liikkeiden yhdistämistä (Toivo I. Sormusen haastattelu 15. 6. 1976). Myös Niilo Väre, joka oli 1930-luvun puolivälissä SKP:n Uudenmaan piirin organisaattori, on maininnut, että SKP:llä oli ennen liikkeiden yhtymistä vaikutusta yliurusilaisiin mm. pyhäjärveläisen

- Arvo Aaltosen kautta (Niilo Väre tekijälle 31. 7. 1979 ja 20. 1. 1980).
- 63 Suomen pienviljelijäin puolueen puoluetoimik. ptk. (ote) 22. 11. 1936. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 64 Eino Yliruusi Vaasan hovioikeudelle 16. 9. 1937. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 65 Laamasen, Mustosen ja Henttusen kptk:t. KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA. – Mustonen kertoo asiasta seuraavasti: ”Puhuskelin ajatuksista Juho Laamaselle. Hän lienee sitten asiasta puhunut SKP:n ylimmille toimitsijoille, ehkä Ilmari Sormuselle, koska Laamanen sanoi syksyllä 1936, että puolueet on yhdistettävät.” Vrt. Toivo I. Sormusen haastattelu 15. 6. 1976 ja SKP:n VI puoluekokouksen (1935) päätös Suomen työväenluokan taistelusta ja tehtävistä. SKP maanalaisuuden kaudella. Vuosikirja X 1954, s. 157.
- 66 EK:n Oulun alaosa. til. kats. N:o 2/1937. EK-VALPO amp XXV I.
- 67 Suomen pienviljelijäin puolueen puoluetoimikunta piiritoimikunnille 27. 11. 1936 (jäljennös). KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 68 Suomen pienviljelijäin puolueen puoluetoimikunnan puheenjohtaja Eino Yliruusi Väinö Mustoselle 11. 12. 1936 (jäljennös). KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA.
- 69 Suomen pienviljelijäin puolueen puoluetoimikunnan ptk. 20. 12. 1936 (ote). KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401. VA; Pohjanmaan Sana 22. 12. 1936; Suomen Pienviljelijä 23. 12. 1936.
- 70 Pohjanmaan Sana 22. 12. 1936; Suomen Pienviljelijä 23. 12. 1936; Suomen Sosialidemokraatti 22. 12. 1936; Helsingin Sanomat 29. 12. 1936. – Muhoksen pulalikkeen edustajina piti alunperin olla Mustonen ja Aitamurto, mutta koska Aitamurto oli estynyt, tuli Henttunen hänen tilalleen (Eino Aitamurron haastattelu 17. 4. 1976).
- 71 Pohjanmaan Sana 22. 12. 1936; Suomen Pienviljelijä 23. 12. 1936.
- 72 Suomen Pienviljelijä 23. 12. 1936 ”Taavetin tarinaa”, Taavetti (pak.); Pohjanmaan Sana 31. 12. 1936 ”Puolueita on yhdistynyt”, A. K.; Suomen Pienviljelijä 31. 12. 1936.
- 73 Suomen Pienviljelijä 23. 12. 1936.
- 74 Enävaara 1966, s. 24; Helander – Toivonen 1971, s. 49–51; Lackman 1976, passim.
- 75 EK:n K. D. N:o 34/575 -37. EK:n Kajaanin alaosa. til. kats. ja EK:n Joensuun alaosa. til. kats. N:o 1/1937. Molemmat EK-VALPO amp XXV S1.
- 76 Helander – Toivonen 1971, s. 49–51. Ks. myös Suomen Pienviljelijä 17. 6. 1936, 23. 12. 1936.
- 77 Pohjanmaan Sana 11. 2. 1936 ”Sopimattomia hyökkäyksiä” (pak.); Suomen Sanomat 16. 1. 1936 ”Uusi valtayhtymä ja Suomen fascistit” (pk.); Pohjanmaan Sana 3. 8. 1937 ”Hyödyttikö Antikaisen juttu Suomea?” (pk.); Pohjanmaan Sana 23. 10. 1937 ”Kansanvalta ja diktatuuri”, S. T.; Pohjanmaan Sana 24. 2. 1938 ”Onko fascistien vaikutus arvioitava maassamme vähäiseksi”, Suojeluskuntalainen; Pohjanmaan Sana 19. 3. 1938 ”Vapauttajat” tulevat”, Eino Yliruusi; Pohjanmaan Sana 2. 4. 1938 ”Kansanvallan puolesta fascismin vastaan”, E. Y.; Yliruusi 1939; Eino Yliruusin muistelmien käsikirjoitus.
- 78 EK:n muistiot ja muistioita koskevat kirjelmät, ministeri Puhakalle tarkoitetut muistiinpanomerkinnot sekä Kaarlo Löfvingin laatimat muistiinpanot. EK-VALPO amp XXII A 5; Suomen Pienviljelijä 1. 10. 1936 ”Skandaali Etsivän keskuspoliisin toiminnassa”; Hiitonon 1953, s. 537–546; Kivimäki 1965, s. 103–106; Tuomioja 1982, s. 203–204.
- 79 EK:n muistiot ja muistioita koskevat kirjelmät. EK-VALPO amp XXII A 5; Hiitonon 1953, s. 537–538; Tuomioja 1982, s. 203–206.
- 80 Ministeri Puhakalle tarkoitetut muistiinmerkinnät. EK-VALPO amp XXII A 5. – Väite, ettei muistioita ollut tarkoitettu vilautettavaksi myös tuomioistuimille, tuskin pitää paikkansa, sillä Esko Rieki lähetti muistiot 25. 3. 1936 Turun hovioikeuden kannevisaakalille, joka oli pyytänyt aineistoa yhteisrintamaliikkeestä. Rieki totesi terveisissään, että siihen saanevat myös ”asiaa harrastavat hovioikeuden jäsenet” tilaisuuden tutustua.
- 81 Tuomioja 1982, s. 202–207. Vrt. Hiitonon 1953, s. 537–538.
- 82 EK:n muistiot ja muistioita kosk. kirjelmät. EK-VALPO amp XXII A 5.
- 83 SKP:n VI puoluekokouksen (1935) päätös Suomen työväenluokan taistelusta ja tehtävistä. SKP maanalaisuuden kaudella. Vuosikirja X 1954, s. 157–158. Vrt. EK:n ilmoitus N:o 445/11. 2. 1937. EK-VALPO amp XXV S. I!; SKP:n KK:n ohjekirje huhtik. 1937 (ote). EK-VALPO amp XXV S. I2.
- 84 SKP:n KK:n ohjekirje huhtik. 1937 (ote). EK-VALPO amp XXV S. I2.
- 85 Tauno H. Taivaisen kptk. 29. 11. 1938 – 26. 1. 1939. EK-VALPO hmp 2533; EK:n ilmoitus N:o 445/11. 2. 1937. EK-VALPO amp XXV S. I!; EK:n Viipurin os. til. kats. N:o 4/1937. EK-VALPO amp II J 142. – SKP:n Viipurin piirissä kommunisteja kehoitettiin perustamaan pienviljelijäpuolueen paikallisosastoja.
- 86 Sitaatti Uusi Suomi 12. 8. 1937 ”Ovat vaivautuneita”, Timo (pak.); ks. myös Liitto 4. 8. 1937 ”Kommunistien asialla” (pk.); Ajan Suunta 4. 8. 1937; Helsingin Sanomat 4. 8. 1937; Pohjanmaan Sana 5. 8. 1937; Savo 5. 8. 1937 ”Kuopiosta ja Kuopion takaa”, Ierika (pak.); Ilkka 6. 8. 1937 ”Sairasta verta” (pk.); Uusi Suomi 7. 8. 1937 ”Solutuksen vaiheilta”, Timo (pak.); Pohjanmaan Sana 10. 8. 1937 ”Poliittista penkoilua”, Jörkki (Y. H. Kesti); Pohjois-

- Savo 12. 8. 1937 ”Kommunistien solutuksista ja eräiden puoluelehtien rahoitusasioista”, Emanuel (pak.); Pohjanmaan Sana 14. 8. 1937 ”Pula-Mustonen ja SPP”, Nivanäijä (pak.); Suomen Pienviljelijä 12. 8. 1937 ”Taavetin tarinaa”, Taavetti (pak.); Suomen Pienviljelijä 19. 8. 1937; Pohjanmaan Sana 24. 8. 1937 ”Liiton huolet ja vaivat”, Talonpoika (pak.); Pohjanmaan Sana 9. 9. 1937; Suomen Pienviljelijä 16. 9. 1937 ”Vielä kerran Mustosen asiasta”, A. K:nen.
- 87 Pohjanmaan Sana 10. 8. 1937 ”Poliittista penkoilua”, Jörkki (pak.); Pohjanmaan Sana 14. 8. 1937 ”Pula-Mustonen ja SPP”, Nivanäijä (pak.); Suomen Pienviljelijä 19. 8. 1937 ”Taavetin tarinaa”, Taavetti (pak.); Pohjanmaan Sana 24. 8. 1937 ”Liiton huolet ja vaivat”, Talonpoika (pak.); Pohjanmaan Sana 9. 9. 1937; Suomen Pienviljelijä 16. 9. 1937 ”Vielä kerran Mustosen asiasta”, A. K:nen.
- 88 EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 27. 1. 1937 N:o 86. EK-VALPO amp XXV S³.
- 89 Suomen Pienviljelijä 23. 12. 1936.
- 90 EK:n Oulun alaos. EK:n pääosastolle 27. 1. 1937 N:o 86. EK-VALPO amp XXV S³.
- 91 Ibidem.
- 92 Ibidem.
- 93 Ibidem.
- 94 Anna-Liisa Korpinen (o. s. Tiekso) ja hänen veljensä Jaakko Tiekso ovat kertoneet (puhelinhaastattelu 22. 5. 1984) isänsä J. E. Kummun eli Tiekson vasemmostymystyöympäristöistä.
- 95 EK:n ilmoitus N:o 445/11. 2. 1937. EK-VALPO amp XXV S. I.¹
- 96 EK:n Kajaanin alaos. til. kats. N:o 3/2. 4. 1937 ja EK:n K. D. N:o 34/575 -37. Kajaanin alaos. til. kats. EK-VALPO amp XXV S. I.¹
- 97 Esim. Pohjanmaan Sana 5. 1. 1937 ”Presidentinvaalit”, Arvid Oukka.
- 98 Vuoden 1939 kansanedustajaehdokkaista esim. Suomen Pienviljelijä 22. 6. 1939.
- 99 EK:n ilmoitus N:o 1828/7. 10. 1938. EK-VALPO hmp 142.
- 100 Niilo Väreän puhelinhaastattelu 5. 8. 1984.
- 101 Ei edes VALPO nähnyt puolueen vaalipuuhiissa kovin paljon punaista, vaikka sillä olikin siihen suuntaan jossakin määrin viittaavia tiedustelutietoja Etelä-Suomesta. VALPO:n Oulun osasto kirjoitti vuoden 1939 eduskuntavaalien alla: ”Mainittu puolue, jonka edustajaehdokkaissa ei huomata olevan kommunistista, näyttää nousevan maalaisliitolle pelottavaksi---.” (VALPO:n Oulun os. til. kats. N:o 6/1939. EK-VALPO amp XXV S. I²; Pohjanmaan Sana 5. 1. 1937 ”Presidentinvaalit”, Arvid Oukka. Vrt. Punainen Karjala 18. 12. 1936).
- 102 Vaalipropaganda oli populismille tyypillistä herravastaista kirjoittelua, jossa saattoi vilahdella joskus työvän ja talonpoikien liitto-ajatuskin. Ks. vaalipropagandasta esim. Pohjanmaan Sana 9. 1. 1937 ”Kansalaiset! Varokaa oikeiston ja maalaisliiton harhauttavia iskulauseita!”, Pohjanmaan Sana 12. 1. 1937; Suomen Pienviljelijä 22. 6. 1939; Pohjanmaan Sana 13. 6. 1939 ”Ei yhtään ääntä diktatuurilakien kannattajille!”, Pohjanmaan Sana 15. 6. 1939 ”Ei penniäkään virkamiesten palkankorotuksiin!”, Pohjanmaan Sana 17. 6. 1939 ”Lapsiavustus kaikille eikä vain virkamiehille!”, Pohjanmaan Sana 20. 6. 1939 ”Pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueen vaalijulistus. Maaseudun oikeuksien, pienviljelijäin elin- ja nuorison tulevaisuuden ja kansanvallan puolesta, suurkapitalismia, vallankumousliikkeitä ja diktatuuria vastaan!”
- 103 Eino Yliruusi kertoi vuonna 1943 VALPO:lle, että ainoa avustus, jonka hän oli kommunisteilta saanut, oli se, että ”jokunen helsinkiläinen ja lahtelainen kommunisti on lähettänyt kuulusteltavalle kirjoituksia Pienviljelijälehteen” (ptk. N:o 72/43. EK-VALPO hmp 3365a); Pohjanmaan Sana 5. 1. 1937 ”Presidentinvaalit”, Arvid Oukka.
- 104 Vrt. esim. Punainen Karjala 18. 12. 1936 ja viitteessä 102 olevia vaalipropagandasta kertovia lähteitä. Ks. myös Yliruusi 1939.
- 105 Pohjanmaan Sana 1. 4. 1939 ”Diktatoorisia suunnitelmia”, E. Y. Ks. myös Pohjanmaan Sana 2. 4. 1938 ”Kansanvallan puolesta – fascismia vastaan”, E. Y.; Yliruusi 1939.
- 106 Yliruusi 1939, passim.
- 107 Ibidem, s. 3–5, 8–16. Vrt. Yliruusi 1940.
- 108 Pohjanmaan Sana 2. 11. 1939 ”Yksimielinen kansa”; Pohjanmaan Sana 14. 11. 1939 ”Puolueettomuuden turvaaminen ja pienviljelijäväestö”, Eino Rytinki; Pohjanmaan Sana 2. 12. 1939 ”Neuvostoliitto aloitti sodan”.
- 109 Suomen Pienviljelijä 8. 11. 1939 ”Taavetin tarinaa”, Taavetti (pak.). Vrt. Soikkanen 1984, passim.
- 110 Esim. Vaasa 13. 11. 1939 ”Ulos riveistämme”, Veräjän Mikko (pak.). Ks. myös Soikkanen 1984, s. 366.
- 111 Pohjanmaan Sana 18. 11. 1939 ”Suomen Pienviljelijäin toimitukselle”, Pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueen Oulun läänin vaalipiirin piiritoimikunta.
- 112 Pienviljelijäpuolueen vuoden 1941 ”kriisi” alkoi puolueen pohjoissuomalaisten voimamiesten, Rytingin, Kestin ja Niskasen ehdotuksella liittyä maalaisliittoon, mutta se ei

- saanut yliaruusilaisten kannatusta. (Ks. Helsingin Sanomat 23. 3. 1941; Uusi Suomi 12. 5. 1941; Ilkka 10. 4. 1941 ”Pienviljelijäin ja Maalaiskansan puolueen jäsenille”, Heikki Niskanen, Eino Rytinki, Yrjö H. Kesti; Pohjanmaan Sana 18. 4. 1941 ”Vastaus Heikki Niskasen, Eino Rytingin ja Yrjö Kestin kirjeeseen”, Emil Oksa; Pohjanmaan Sana 4. 4. 1941 ”Pohjalainen pienviljelijä ei ole johdettavissa harhaan”; Pohjanmaan Sana 28. 3. 1941 ”Hajoitustyö puolueessamme on päättävästi torjuttava!”, Pohjanmaan Sana 28. 3. 1941 ”Lapsellista hajoitushommaa. Kymmenhenkinen, kauppalubikokous”; Pohjanmaan Sana 28. 3. 1941 ”Pienviljelijäin puolueko maalaisliittoon”, Arvo Aaltonen; VALPO:n Kajaanin os. til. kats. N:o 4/1941. EK-VALPO amp XXV S. I²; Hokkanen 1977, s. 191).
- ¹¹³ Uusi Suomi 24. 11. 1939; Helsingin Sanomat 24. 11. 1939; Eino Yliruusi Tasavallan Herra Presidentille 20. 9. 1943 (jälj.). EK-VALPO hmp 3365c; Yliruusin muistelmien käsikirjoitus; Soikkanen 1984, s. 366.
- ¹¹⁴ Yliruusi 1939 ja Yliruusi 1940. – Ruotsin sanomalehtiattashea Granberg oli vuonna 1941 vahvasti sitä mieltä, ettei Yliruusi ollut saanut aikaan kirjasta *Sodanvaara ja Suomen puolueettomuus*, vaan että ”sen takana ovat joko bolshevikit tai englantilaiset” (VALPO:n ilmoitus N:o 941/1941. EK-VALPO hmp 3365b). Vastaa vasti moniste *Kapitalismin romahtaus*sa hermostutti VALPO:n Tampereen osastoa siinä määrin, että se tiedusteli pääosastolta, oliko lainkaan suotavaa, että sanotunlaista kirjasta saatiin levittää ja ”voitaisiinko mahdollisesti ajatella ryhtyä Yliruusin suhteen turvasäilöön sulkemistoimenpiteisiin” (VALPO:n Tampereen os. VALPO:n pääosastolle 16. 10. 1941. EK-VALPO hmp 3365b).
- ¹¹⁵ Ptk. N:o 72/43. EK-VALPO hmp 3365b.
- ¹¹⁶ Ote Kerttu Nuortevan kptk:sta N:o 56/43 ptk:n N:o 72/43:n yhteydessä. EK-VALPO hmp 3365b. Ks. Nuortevan yhteyksistä Wuolijokeen myös Wirtanen 1972, s. 58–66; Rislakk 1982, s. 219–221. – Vaikka Nuorteva kirjoitti – ilmeisesti ulkopuolisen avustamana – vankilassa oloaikanaan kirjan kokemuksistaan Neuvostoliitossa (Irja Niemi, Neuvostokasvatti), hän ei kerro siinä mitään Suomeen tulostaan ja tehtävästään.
- ^{116a} Oteet Kerttu Nuortevan kptk:sta N:o 56/43 ptk:n N:o 72/43:n yhteydessä. EK-VALPO hmp 3365b.
- ¹¹⁷ Ibidem.
- ¹¹⁸ Ibidem.
- ¹¹⁹ Oteet Kerttu Nuortevan kptk:sta N:o 56/43 ja ptk. N:o 72/43. EK-VALPO hmp 3365b.
- ¹²⁰ Yliruusin muistelmien käsikirjoitus.
- ¹²¹ Ibidem.
- ¹²² Ote Kerttu Nuortevan kptk:sta N:o 56/43 ptk:n N:o 72/43 yhteydessä. EK-VALPO hmp 3365b.
- ¹²³ Vrt. Allardt 1971, s. 102–103.
- ¹²⁴ Suomen Kansanhallituksen Julistus. Sinkari 1971; sama. Kansan Valta 1. 12. 1939; EK-VALPO amp XXIX 28.
- ¹²⁵ Enävaara 1966, s. 24; Tarkiainen 1971, s. 413; Helander – Toivonen 1971, s. 53; Lackman 1976, s. 18.
- ¹²⁶ Eino Yliruusi VALPO:lle 11. 5. 1943. EK-VALPO hmp 3365b.

YHTEENVETO

- ¹ Hyvönen toimi maailmansodan jälkeen mm. Sirola-opiston vararehtorina ja opettajana ja julkaisi tuolloin useita teoksia SKP:n historiasta. Joukkoon mahtuu myös artikkeleita talonpoikaiskysymyksestä.

Lähdeluettelo

I. ALKUPERÄISLÄHTEET

A. ARKISTOLÄHTEET

1. Valtionarkisto (VA)

1.1. Etsivän Keskuspoliisin – Valtiollisen poliisin arkisto (EK-VALPO)

a) henkilömapit (hmp):

- N:o 788 ja 788a-b (Toivo I. Sormunen)
- N:o 1059a (Ville Honkanen)
- N:o 2533 ja 2533a-b (Tauno H. Taivainen)
- N:o 1531 (Yrjö Jääskelä)
- N:o 887 (Antti S. Ojala)
- N:o 802 (Johan Myyryläinen eli Jahvetti Moilanen)
- N:o 969 (Santeri Mäkelä)
- N:o 647 (Kullervo Manner)
- N:o 841 (Matti Läheniemi)
- N:o 1289 (Juho Meronen)
- N:o 895a (Jalmari Kuusela)
- N:o 1041 (Jaakko Liedes)
- N:o 4188 (Ferdinand Huurre)
- N:o 423a (Uno Laurikainen)
- N:o 316 (Urho Väre)
- N:o 1926a (Matti Huhta)
- N:o 2059 (Teppo J. Kangas)
- N:o 3345 (Leevi V. Klemetti)
- N:o 2554 (Juho Emil Kosunen)
- N:o 142 (Niilo Väre)
- N:o 4251 (Onni Leppänen)
- N:o 3864a-b (Kauno Emil Laine)
- N:o 916 (Antti Hyvönen)
- N:o 3365 ja 3365a-b (Eino Yliruusi)
- N:o 669 (Jalmari Rasi)
- N:o 626 (Jalmari Mäkinen)

b) asiemapit (amp)

- N:o XXV I (Muhoksen pulaliike, Mustonen)
- N:o XXV I² (Kansanpuolue, pulapuolue)
- N:o XXX F 4 (Rähäkkä Nivalassa)
- N:o III A 3 (Suomen byroon asiakirja 808. Komm. sal. toim. 1928)

- N:o III H 3 b (Kuolajärven ryöstöretki 1922. Läskikapina)
- N:o I D (Talonpoikaisinternationaali)
- N:o V C 19² (Maa-, metsä- ja uittotyöväen Liitto)
- N:o V G 1 (Pienviljelijäin Liitto)
- N:o V G 3 (Pienviljelijäin Keskusliitto)
- N:o III J 14 (Maalaisväestö)
- N:o III J 14² (SKP:n ja Kominternin ohjeita ja ainehistoa)
- N:o XXV S (Pienviljelijäpuolue)
- N:o XXV S. I. (Pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue)
- N:o III J II e (Katoliikkeet ja pulaliike)
- N:o XX II A 5 (Kansanrintaman hyökkäys EK:ia vastaan)
- N:o XXIX 28 (Suomen punainen hallitus)
- N:o III E 4 e (Punaisten rintamamiesten liitto)
- N:otta ”Mannerin arkisto”
- N:o III H 3 (kommunistien terrotitekoja ja suunnitelmia)

c) erilliset kuulustelupöytäkirjat

- akp N:o 285/42 (Eemeli Lakkala)

1.2. Korkeimman Oikeuden arkisto (KKO)

Seuraavat aktit:

- KKO 1280/508 V. D. 1934
- KKO 57/24 V. D. 1938 N:o 401
- KKO 705/293 V. D. 1935 N:o 2253
- KKO 487 S. D. 1930 N:o 117
- KKO 1040/416 V. D. 1933
- KKO 241/98 V. D. 1935
- KKO 172/78 V. D. 1937

1.3. Sisäasiainministeriön arkisto (SisM)

- kirjediaariot 1920- ja 1930-luvulta (EK:n tilannekatsauksia, sanomalehtikatsauksia ja tiedonantoja sekä mukana olevia SKP:n asiakirjoja tai niiden jäljennöksiä; eri viranomaisten raportteja)

1.4. Maatalousministeriön arkisto (MaatM)

- anomusdiaariot 1924–25, 1929–30 ja niihin liittyvä aineisto

1.5. Valtioneuvoston arkisto (ValtN)

- anomusdiaariot 1929 (vuoden 1928 katoon liittyvää aineistoa)

1.6. Katokomitea 1923–24

- vuoden 1923 katoon liittyvää aineistoa

1.7. Yrjö ja Hilma Jahnssonin kok.

- 1930-luvun pula-aikaan liittyvää aineistoa

1.8. Jalmari Finnen kok.

- Jalmari Finnen ja Esko Riekin kirjeenvaihto

1.9. Suomen Suojeluliitto (SSL)

- liiton tiedonantoja (sis. tietoja kommunismista)

1.10. Eino I. Parmasen kok.

- Matti Läheniemeen ja Karjalan Kansan Mahtiin liittyvää aineistoa

2. *Kansan Arkisto (KA)*

2.1. Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän arkisto (STPEA)

- eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1924–25, 1928
- eduskuntaryhmän valmisteluvaliokunnan pöytäkirjat

2.2. SKP:n maanalaisen kauden muistitiedon yksityisarkistot (SKP:n MkmyA)

- Kalle Järvimäen kok.
- Leo Alakokkareen muistelmat
- Eino Lindholmin muistelmat
- Toivo Friman, Ahdistelun ajoilta (muistelmakäsik.)
- Toivo Vuorela, SKP:n taistelu maaseudulla vähäväkisten puolesta 1920-luvulla (moniste)

2.3. SKP:n maanalaisen kauden arkisto (SKP:n MkA)

- lentolehtisiä (usein painettuja)

3. *Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA)*

3.1. Veteraanihaastattelut

- Janne Koivuranta 1961
- Juho Kurki 1961
- Emil Lukka 1963
- Heikki Paavilainen 1973
- Antti Kemppainen 1963
- Väinö Kähkönen 1961
- Viljami Kalliokoski 1962
- Yrjö Hautala 1963
- Arvi Ruuttunen, Onni Lassila, Urho Junno 1971

3.2. Maalaisliiton eduskuntaryhmän arkisto

- eduskuntaryhmän pöytäkirjoja 1920- ja 1930-luvulta

3.3. Maalaisliiton Oulun läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan arkisto

- piirikokouksen pöytäkirjat 1932

3.4. Saapuneita kirjeitä 1920- ja 1930-luvulta

- kirjeitä kato- ja pulalähetystöiltä

4. *Työväen Arkisto (TA)*

4.1. Pohjolan Ammatillinen Piirijärjestö (PAP)

- PAP:n t.p. valiokunnan pöytäkirjoja
- vuoden 1928 katoa koskevaa aineistoa

4.2. Suomen Ammattijärjestö (SAJ)

- SAJ:n t.p. valiokunnan pöytäkirjat 1928–29

4.3. Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen eduskuntaryhmän arkisto

- eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1920- ja 1930-luvulta
- saapuneita kirjeitä ja lähetystöjen jättämää aineistoa

4.4. Muistitiedon arkisto

- Arvid Oukan haastattelu, kasetti 352

5. *Sota-arkisto (SArk)*

5.1. Prop. 1./prop. os./PM

- saap. sal. kirjelmiä 1939–40
- VALPO:n tiedonantoja 1939–40

6. *Oulun maakunta-arkisto (OMA)*

6.1. Oulun lääninkanslian arkisto (OLKA)

- Oulun läänin maaherran kertomuksia 1928–29
- kirje- ja päätöskonsepteja
- kirjediaariot ja asiakirjat 1918–1930 (EK:n tilannekatsauksia, sanomalehtikatsauksia ja tiedonantoja sekä SKP:n asiakirjoja tai niiden jäljennöksiä; eri viranomaisten kirjeitä)

6.2. Oulun kaupungin arkisto (OukA)

6.2.1. Oulun maistraatin arkisto (OuMA)

- diaario Oulun maistraatille annetuista ilmoituksista kaupparekisteriin 1869–1960

6.2.2. Oulun raastuvanoikeuden arkisto (OuRA)

- kirjeitä kaupunginviskaalille 1936, raastuvanoikeuden päätöksiä

6.3. Oulun kihlakunnan kruununvoudin arkisto (OKKA)

- pakkohuutokauppapöytäkirjoja 1927–33
- ulosottodiaariot 1928–33
- luettelot kaupparekisteriin tehdyistä ilmoituksista 1919–40

6.4. Haapajärven kihlakunnan kruununvoudin arkisto (HKKA)

- pakkohuutokauppapöytäkirjoja 1927–33
- ulosottodiaariot 1928–33

- 6.5. Salon kihlakunnan kruununvoudin arkisto (SKKA)
  - pakkohuutokauppapöytäkirjoja 1927–33
  - ulosottodiaariot 1928–33
- 6.6. Oulun läänin eteläisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto (OLVKA)
  - keskuslautakunnan pöytäkirjat 1929–36
- 6.7. Kemin tuomiokunnan arkisto (KTKA)
  - Iin ym. pitäjäin välikäräjät 1931 (siinä liitteenä oleva kommunistista liikettä sivuva aineisto)

7. Vaasan maakunta-arkisto (VMA)

7.1. Vaasan hovioikeuden arkisto (VHO)

Seuraavat aktit:

- VHO 59 v. 1930
- VHO 967 v. 1930
- VHO 73/1924
- VHO E c i:1
- VHO N:o 8. Jaettu III. os. tammik. 18. päivänä 1933 N:o 38
- VHO 107/1937
- VHO 40/1933 N:o 144
- VHO 36/1933 N:o 143
- VHO 43/1932
- VHO 23. 2. 1925

7.2. Santeri Alkion kok.

- Karjalan talonpoikien liikkeeseen liittyvää aineistoa

7.3. Vaasan lääninkanslian arkisto (VLKA)

- viranomaisten raportteja 1930

8. Turun maakunta-arkisto (TMA)

8.1. Turun hovioikeuden arkisto (THO)

Seuraavat aktit:

- THO 1931 H. D. fol. 191 N:o 7
- THO 3/190 v. 1931, kansio Eb f. 19

9. Mikkelin maakunta-arkisto (MMA)

9.1. Mikkelin lääninkanslian arkisto (MLKA)

- kirjediaariot (ja asiakirjat) 1918–1940 (EK:n tilannekatsauksia, sanomalehtikatsauksia ja tiedonantoja)

9.2. Kurkijoen kunnan arkisto (KkA)

- manttaalikunnan pöytäkirjat 1924–26
- kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1924–26

- 9.3. Soanlahden kunnan arkisto (SkA)
- manttaalikunnan pöytäkirjat 1924–26
  - kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1924–26
- 9.4. Kaukolan kunnan arkisto (KkA)
- manttaalikunnan pöytäkirjat 1924–26
  - kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1924–26
- 9.5. Räisälän kunnan arkisto (RkA)
- manttaalikunnan pöytäkirjat 1924–26
  - kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1924–26

10. *Jyväskylän maakunta-arkisto (JMA)*
- Nivalan pulakapinaa koskevia papereita

11. *Oulun lääninhallitus (OLHA)*

- 11.1. Oulun lääninkanslian arkisto (OLKA)*
- kirjediaariot ja asiakirjat 1931–1940 (EK:n tilannekatsauksia, sanomalehtikatsauksia ja tiedonantoja sekä SKP:n asiakirjoja tai niiden jäljennöksiä; eri viranomaisten kirjeitä)
  - kirje- ja päätöskonseptit 1932
  - Oulun läänin maaherran kertomuksia
- 11.2. Keskusrikospoliisin Oulun läänin osaston arkisto (KRPOLA)
- Nivalan pulakapinan tutkintapöytäkirjan jäljenteet ja niiden yhteydessä olevia pulakokouksien pöytäkirjoja

12. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS)*

- 12.1. Vuoden 1918 kokoelmat
- Matti Räsänen käsikirjoitus (1–292. 27/”1918”)

13. *Turun yliopiston historian laitos (TYHL)*

- 13.1. Loimaan liikkeen arkisto
- Loimaan liikkeen, vararikkoliikkeen, Maakuntain liikkeen aineistoa: kirjeitä, asiakirjoja ja lehtileikkeitä

14. *Parikkalan kunnan arkisto (PkA)*

- manttaalikunnan pöytäkirjat 1924–26
- kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1924–26
- veronkantokirjat 1923–26

*1931–1940 koskeva aineisto siirretty painatusvaiheessa OMA:oon.

15. *Vihannin kunnan arkisto (VKA)*

- manttaalikunnan pöytäkirjat 1924–26
- kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1924–26

16. *Muhoksen kunnan arkisto (MKA)*

- kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1928–37
- veronkantokirjat 1927–34

17. *Oulun Työväenopiston arkisto (OTOA)*

- Toveri-lehdet

18. *Folkrörelsernas arkiv i Norrbotten (FAN), Luulaja*

Veteraanihaastatteluja (suorittaneet Carl-Uno Hanno ja Matti Lackman):

- Pekka Kauranen (1979)
- Carl Suikki (1979)
- Kerttu Suikki (1979)
- Gunnar Johansson (1979)

19. *Antti Hyvösen aineisto (Antti Hyvösen hallussa)*

- Muistiinpanoja SKP:n KK:n arkistossa (Kominternin arkiston yhteydessä) olevista SKP:n puoluekonferenssien ja -kokouksien sekä KK:n täysistuntojen alustuksista jne.

20. *Hannu Kemppaisen aineisto (Hannu Kemppaisen hallussa)*

- Antti Kemppaisen muistiinpanot 1919–39

21. *Tauno Yliruusin aineisto (Tauno Yliruusin hallussa)*

- Eino Yliruusin muistelmakäsikirjoitus

B. ALKUPERÄISLÄHTEENÄ KÄYTETYT LEHDET JA AIKAUSKIRJAT

- Ajan Suunta 1935–37
- Die Bauerninternationale. Erstes Heft. Herausgegeben vom Internationalen Bauernrat Moskau 1924*
- Helsingin Sanomat 1925–26, 1930, 1932, 1937, 1939, 1941
- Hufvudstadsbladet 1926
- Ilkka 1926–28, 1937, 1941
- Iltalehti 1926, 1930
- Internationale Bauern Nachrichten 1928–29*

- Internationale Presse-Korrespondenz (Inprekorr) 1923–25, 1928, 1932*
- Izvestija 1923
- Kainuun Sanomat 1927, 1929
- Kalajokilaakso 1932–33*
- Kansan Pula 1932–36*
- Kansan Sana 1932–34*
- Kansan Valta 1939–40*
- Kansan Ääni 1940*
- Karjala 1924, 1927*
- Kauppalehti 1932
- Keski-suomalainen 1927
- Kommunisticheskii Internatsional 1927
- Kommunisti 1925–27, 1930, 1932–34*
- Kommunistisk Tidskrift 1932
- Kumous 1918–19*
- Kumous (SKP:n Turun piirilehti) 1931*
- Kuormareunki 1929
- Kurikka 1925, 1927
- Kyntäjä (SKP:n Turun piirin talonpoikaiskomitean lehti) 1931–32*
- Liitto 1929, 1932, 1937
- Maakansa 1924–25, 1927, 1929*
- Maalaiskansa 1936
- Moskovskaja Pravda 1927, 1930
- Ny Dag 1930
- Parikkalan Sanomat 1924–25, 1927*
- Pohjan Voima 1924–30*
- Pohjanmaan Pienviljelijä 1930–33*
- Pohjanmaan Sana 1934–39, 1941*
- Pohjois-Savo 1937
- Punainen Karjala 1927, 1932, 1936–37*
- Rintama 1933
- Rundschau 1935
- Räisälän Sanomat 1926*
- Saarijärven Paavo 1926–27
- Savo 1937
- Savon Työ 1924–27, 1930*
- SKP:n Tiedonantaja 1930–32*
- Sosialistinen Aikakauslehti 1919
- Suomen Asutustilallinen 1934
- Suomenmaa 1930
- Suomen Pienviljelijä 1929–37, 1939*
- Suomen Sanomat 1936*
- Talonpojan Sanomat 1926–27*
- Tienviitta (SKP:n Oulun piirilehti) 1932*

- Turunmaa 1927
- Työ 1926–30*
- Työn Ääni 1926, 1929–30*
- Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 1924–26, 1928–30*
- Uusi Suomi 1926–27, 1929, 1931–32, 1936–37, 1939, 1941
- Uusimaan Työmies 1929
- Vaasa 1939
- Vapaus 1919*
- Vapaus 1923, 1926–27, 1932*

C. MUU ALKUPERÄISLÄHTEENÄ KÄYTETTY PAINETTU MATERIAALI

- Agnes 1934, Agnes (= Helmi Heikkilä = Helmi Klemetti), Pohjolan talonpoikain keskuudessa. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Alkio 1922, Santeri Alkio, Talonpoika ja Suomen vapaus. Vaasa 1922.
- Antikainen 1934, Toivo Antikainen, Katsaus SKP:n historian pää- etappeihin. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Antikainen 1934a, T. Antikainen, Kolmannelle kaudelle siirtyminen. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934
- Antikainen 1932, T. Antikainen, Suomen proletariaatin taistelusta. Leningrad 1932.
- Broms 1933, Harry Broms, Kommunistien nykyinen toiminta. Pöytäkirja, tehty Oulun läänin poliisipäällystöpäivillä, jotka pidettiin Oulussa Raatissa kesäkuun 8, 9 ja 10 päivinä 1933. Oulu 1933.
- Degras 1956, Jane Degras (ed.), The Communist International, 1919–1943. Documents. Volume I, 1919–1922. London 1956.
- Degras 1960, Jane Degras (ed.), The Communist International, 1919–1943. Documents. Volume II. 1923–1928. London – New York – Toronto 1960.
- Degras 1971, Jane Degras (ed.), The Communist International, 1919–1943. Documents. Volume II. 1923–1928. Plymouth and London 1971.
- Degras 1971a, Jane Degras (ed.), The Communist International, 1919–1943. Documents. Volume III. 1929–1943. Plymouth and London 1971.

*Luettu systemaattisesti, muut kursorisesti

- EKTKM 1923, Ensimmäinen kansainvälinen talonpoikaiskokous pidetty Moskovassa lokakuulla 1923. Selostus ja päätöksiä. Stockholm 1923.
- EKPM 1930, Etsivän Keskuspoliisin promemoria ynnä siihen liittyvät asiakirjat. Kommunistisesta opintoyhdistysjärjestötoiminnasta. Helsinki 1930.
- Evä 1918, Työväen diktatuuri Suomeen! Tov. K. M. Evän luento työväen diktatuurin hallituskoneistosta Kommunistisilla agitaattorikursseilla Pietarissa 30 p. marrask. 1918. Suomalaisten Kommunistien Sarjajulkaisu N:o 37. Pietari 1918.
- Hevesi 1935, A. Hevesi, Evropeiskii krestianskii komitet i krestianskoe komitetskoe dvizenie. Redaktor V. Kolarov. Moskva 1935.
- IB 1927, Internationale Bauernberatung. Stenogramm und Beschlüsse. Moskau, November 1927. Berlin 1928.
- Kiertokirje kaikille Suomen Maalaiskuntien kunnanvaltuuston puheenjohtajille. s. 1. 1926.
- KI II, Kommunistisen Internatsionalen päätöslauseet ja ohjesääntö. Hyväksytty Kommunistisen Internatsionaalen 2:ssa kongressissa heinäk. 17 p. – elok. 8 p. 1920. Kommunistinen Internationale. Vaasa 1921.
- Korpimaa 1936, Timo Korpimaa, Maalaiskansa valtiolliseen yhteistoimintaan. Kuopio 1936.
- Kulmala 1934, Kulmala, Työväen ja talonpoikain taisteluliitto. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Kutsumus Suomen kaikille maalaiskunnille ja yksityisille maanviljelijöille! Ajanhuuto! Viipuri 1925.
- Kuusinen 1981, O. W. Kuusinen, Asian periaatteellinen puoli. Valittuja kirjoituksia ja puheita vuosilta 1905–1918. Julkaisija O. W. Kuusisen säätiö. Toimittaja Juha Ukkonen. Helsinki 1981.
- Kuusinen 1951, O. W. Kuusinen, Kansainvälisiä kysymyksiä. Lahti 1951.
- Kuusinen 1918, O. W. Kuusinen, Suomen vallankumouksesta. Itsekritiikkiä. Pietari 1918.
- Kyntömiesten neuvostovalta eli uusi maatalousohjelma. S. 1. s. a.
- Latukka 1919, Lyyli Latukka, Köyhäinhoidosta Yhteiskunnalliseen huoltoon. Suomalaisten Kommunistien Sarjajulkaisu N:o 48. Moskova 1919.
- Lehtinen 1934, J. K. Lehtinen, Eräitä hajapiirtoja vuodelta 1923. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Lehtinen 1931, J. K. Lehtinen, Suomen kapitalismin talouspulasta. Leningrad 1931.
- Lehtosaari 1935, J. Lehtosaari, Alkulause. Suomen Kommunistinen Puolue. Puoluekokousten, konferenssien ja Keskuskomitean plenumien päätöksiä. Ensimmäinen kokoelma. Leningrad 1935.

- Lehtosaari 1934, J. Lehtosaari, SKP:n toiminnan alku Suomessa. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Lenin 1946, V. I. Lenin, Penikkatauti. ”Vasemmistolaisuus” lastentautina kommunismissa. Yleistajuista keskustelua marxilaisuuden strategiasta ja taktiikasta. Akateeminen Sosialistiseura. Helsinki 1946.
- Lenin 1962, V. I. Lenin, Teokset. 40. osa. NKP:n KK:n Marxismi-leninismiin instituutti. Moskova 1962.
- Lenin 1962a, V. I. Lenin, Teokset, 31. osa. NKP:n KK:n Marxismi-leninismi instituutti. Moskova 1962.
- Lepola 1934, Kalle Lepola, Opportunistisista hoipertelijoista ja luokkataistelun hillitsijöistä avoimiksi vastavallankumouksellisiksi. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Lepola 1934a, Kalle Lepola, Revolverioppositiosta. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Linko 1933, Yrjö Linko (= Antti Hyvönen), 15 vuotta Suomen työväen vallankumouksesta. Leningrad 1933.
- LSPSEV 1924, Luettelo suomalaisista puna-upseereista, sotakoululaisista ja erikoistoimissa olevista Venäjällä. Helsinki 1924.
- Lumivuokko 1919, J. Lumivuokko, Teollisen tuotannon järjestämisestä Työväen diktatuurin ensi asteella Suomessa. Suomalaisen Kommunistien Sarjajulkaisu N:o 78. Pietari 1919.
- Maakuntain Liikkeen Ohjelma ja sen perustelut. Viipuri 1931.
- Maanviljelijäin puolueen ohjelma. Jyväskylä 1927.
- Makkonen 1935, Antti Makkonen, Kommunistisen liikkeen nykyinen tila sekä etsivän keskuspoliisin ja muiden poliisiviranomaisten suhteet. Kuopion läänin poliisipäällystöpäivät Kuopiossa tammikuun 21 ja 22 päivinä 1935. Kuopio 1935.
- Manner 1918, Kullervo Manner, Onko vallankumous kuollut? Kirjeitä Suomen Työväelle. Suomalaisen Kommunistien Sarjajulkaisu N:o 14. Pietari 1918.
- Manner 1924, Kullervo Manner, Talonpoikaiskysymyksestä Suomessa. Stockholm 1924.
- Manner 1924a, Kullervo Manner, Työväki ja kyntömiehet herravaltaa vastaan. S. 1. 1924.
- Mecheriakov 1927, N. L. Mecheriakov, The Peasantry and the Revolution. Farmer's and Peasant's International Library of the Revolutionary Farmers' and Peasants' Movement. Edited by Th. Dombal and N. L. Mecheriakov. Berlin 1927.
- Meronen 1925, J. Meronen, Talonpoika tienhaarassa. Eräitä poliittisia ajatuksia. Paperille pannut Talonpoika. Viipuri 1925.
- Meronen 1927, J. M. (= Juho Meronen), Vaalipuhe. Sortavala 1927.

- Miglioli 1931, Guido Miglioli, Bauernnot und Hakenkreuz. Berlin 1931.
- Moilanen 1930, J. M. (= Juuso Matero = Jahvetti Moilanen = Johan Myyryläinen), Läskikapinan osanottajat Neuvosto-Karjalassa. Kansalaissodan rintamilta. Suomalaiusten vallankumouksellisten muistelmia taisteluista neuvostovallan puolesta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittaneet T. Antikainen, K. Pietarinen, T. Törmälä. Leningrad 1930.
- Mukana ollut 1934, Mukana ollut, Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmäin työstä. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Mustonen 1934, V. Mustonen, Asutustoiminta ja työttömyys. Miten pulaliike ratkaisee kysymyksen asutustoiminnasta. Oulu 1934.
- Mustonen 1933, V. Mustonen, Pulaliikkeen tarkoitus ja keinot. Oulu 1933.
- Oukka 1936, Arvid Oukka, Mitä talonpojan tulee tietää. Oulu 1936.
- Penttilä 1935, Hugo Penttilä, Kommunistisen liikkeen nykyinen tila sekä etsivän keskuspoliisin ja muiden poliisiviranomaisten suhteet. Hämeen läänin poliisipäällystöpäivät Hämeenlinnassa marraskuun 1 – 2 päivinä 1934. Hämeenlinna 1935.
- PVEIB, Protokoll vom ersten internationalen Bauernkongress. Vom 10. bis 16. Oktober 1923 Moskau. Berlin 1924.
- Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1928–1931. Julkaissut Eino Jutikkala. Tapiola 1968.
- Rautio 1934, Heino Rautio, Paloa sytyttämässä Kainuun kulmilla. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Riecki 1936, Esko Riecki, Etsivän keskuspoliisin ja paikallisen poliisin välinen yhteistoiminta. Uudenmaan läänin poliisipäällystöpäivät Helsingissä Joulukuun 3 ja 4 päivinä 1935. Vain virkakäyttöä varten. Helsinki 1936.
- Selostuksia ja tiedonantoja Korkeimman Oikeuden ratkaisuisista vuonna 1932. Hämeenlinna 1933.
- SKP:n päätöksiä I, Suomen Kommunistinen Puolue. Puoluekokousten, konferenssien ja Keskuskomitean plenumien päätöksiä. Ensimmäinen kokoelma. Vast. toim. J. Lehtosaari. Leningrad 1935.
- SKP taistelujen tiellä. SKP maanalaisuuden kaudella. Vuosikirja X 1954. Helsinki 1954.
- Sinkari 1971, Jyrki Sinkari (toim.), Salaisuudet salkussa. Asiakirjat kertovat I. Talvisota 1939 – 1940. Porvoo 1971.
- Sirola 1925, Yrjö Sirola, Mitä Lenin kysyi? Lenin suomalaisten muistelmissa. Toimittanut J. E. Latukka. Leningrad 1925.

- Sirola 1923, Mitä meillä oli ja mitä meillä ei ollut. Pääkohdat t. Yrjö Sirolan puheesta Suomen työväen vallankumouksen 5-vuotisjuhlassa tammik. 27. p:nä 1923. Suomen työväen vallankumous. Arvioita ja itsekritiikkiä. Julkaistu 10-vuotismuiston johdosta. Leningrad 1928.
- Spekke 1933, Boris Spekke, Suomi tänään. Matkakuvauspiirtoja. Suomentanut Helmi Peuhkuri. Leningrad 1933.
- Stalin 1946, J. V. Stalin, Leninismin kysymyksiä. Toinen painos 11. venäjänkielisen painoksen mukaan. Petroskoi 1946.
- Stalin 1955, J. V. Stalin, Teokset. 12 osa huhtikuu 1929 – kesäkuu 1930. Petroskoi 1955.
- Stein 1934, M. Stein (= Hannes Mäkinen), Valkoisesta valtakomennosta fasistidiktatuuriin. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975. Jägaratrikeln 1975. Sotatieteen Laitoksen julkaisu XIV. Vaasa 1975.
- Suomen pienviljelijäin puolueen ohjelma. Tampere 1932.
- Suomen Virallinen Tilasto III 17. Maatalous. Maataloustiedustelu Suomessa 1920. Helsinki 1923.
- Suomen Virallinen Tilasto III 26:1–3. Maatalous. Yleinen maataloustiedustelu vv. 1929–1930. Helsinki 1930.
- Suomen Virallinen Tilasto XXIX 10, 11, 13, 14, 17 ja A: 18. Vaalitulasto. Eduskuntavaalit vuosina 1922–1936. Helsinki 1923–1937.
- Suomen Virallinen Tilasto XXXII 4. Sosiaalisia erikoistutkimuksia. Tutkimus metsä- ja uittotyöntekijäin oloista keväällä 1921. Helsinki 1923.
- Suomen Virallinen Tilasto IV B. Varallisuustilastoa. Tulo- ja omaisuusverotilastoa vuodelta 1929–1934. Helsinki 1932–1934.
- Suomen Virallinen Tilasto A 37. Köyhäinhuoltotilasto. Köyhäinhoito vuonna 1932. Helsinki 1935.
- Talonpoikaiskansan puolueen ohjelma. Sellaisenaan kuin se hyväksyttiin Jyväskylän kokouksessa helmikuussa 1927. Viipuri 1927.
- Talonpojan mietteitä. Julkaisija Suomen Kommunistinen Puolue. S. I. 1933.
- Toiska 1934, Toiska (= Toivo Antikainen), Toisen kauden etapilla. SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934.
- Valtiopäivät 1921, liitteet I.
- Valtiopäivät 1922, liitteet I.
- Valtiopäivät 1924, liitteet VIII.
- Valtiopäivät 1925, liitteet II.
- Valtiopäivät 1926, liitteet II.
- Valtiopäivät 1927, liitteet VIII.
- Valtiopäivät 1928, liitteet II.
- Valtiopäivät 1929, liitteet I–XII.

- WB 1924, Der Weltbund der Bauern. Die Gründung des internationalen Bauern-Rates. Vorwort von Heinrich Rau. Der erste Weltkongress der Bauern IV. Berlin 1924.
- Wiik 1918, Karl H. Wiik, Kovan kokemuksen opetuksia. Sananen Suomen työväelle. Toinen painos. Helsinki 1918.
- Vilmi 1931, O. Vilmi, Fasismi Suomessa. Sen syyt ja tarkoitus. Leningrad – Petroskoi 1931.
- Yliruusi 1930, Eino Yliruusi, Isänmaa ja pienviljelijä eli mihin Suomen Pienviljelijäin Puolue pyrkii. Tampere 1930.
- Yliruusi 1940, Eino Yliruusi, Kapitalismin romahtaessa. Monistunut tekijä Helsingissä 1940.
- Yliruusi 1939, Eino Yliruusi, Sodanvaara ja Suomen puolueettomuus. Vakavia sanoja isänmaan ystäville. Hyvinkää 1939.

II. TUTKIMUKSET JA MUU KIRJALLISUUS

- Ahvenainen 1985, Jorma Ahvenainen, Pohjois-Suomi 1809–1939, Faravidin maa, Pohjois-Suomen historia, Studia Historica Septentrionalia 9. Toim. Kyösti Julku. Oulu 1985.
- Ahvenainen 1970, Jorma Ahvenainen, Rovaniemen historia II. 1632–1960. Rovaniemi 1970.
- Ahvenainen 1976, Jorma Ahvenainen, Suomen paperiteollisuuden kilpailukyky 1920- ja 1930-luvulla. Acta forestalia fennica. Vol. 151, 1976. Helsinki 1976.
- Ahvenainen 1982, Jorma Ahvenainen, Taloudellinen kasvu ja elintaso. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala, Viljo Rasila. Helsinki 1982.
- Ahvenainen 1967, Jorma Ahvenainen, Uusimman ajan asutusliike Pohjois-Suomen taloudellisena tekijänä. Pohjois-Suomen taloudellisia näköaloja. Oulun yliopiston kansantaloustieteilijät. Julkaisusarja N:o 1. Oulu 1967.
- Aitamurto 1978, Eino Aitamurto, Ohranan paperit eivät kerro totuutta 30-luvun pula-ajasta. Kansan Tahto 21. 1. 1978.
- Alapuro 1973, Risto Alapuro, Akateeminen Karjala-seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla. Valtiotieteellisen Yhdistyksen julkaisusarja. Poliitiikan tutkimuksia 14. Diss. Helsinki 1973.
- Alapuro 1980, Risto Alapuro, Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Tapani Valkonen, Risto Alapuro, Matti Alestalo, Riitta Jallinoja, Tom Sandlund, Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikaan. Juva 1980.
- Alava 1973, Ali Alava, Punaiset etappimiehet. Hämeenlinna 1973.

- Allardt 1971, Erik Allardt, Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine. Kolmas painos. Porvoo 1971.
- Angress 1962, Werner T. Angress, Stillborn Revolution. The Communist Bid for Power in Germany 1921–1923. Princeton 1962.
- Anttila 1974, Veikko Anttila, Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uuden aikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. S. I. 1974.
- Asialinjalla, Veikko Vennamo, Reijo Enävaara, Rainer Lemström, Urpo Leppänen, Olavi Tupamäki, Pekka Vennamo, Asialinjalla. Helsinki 1970.
- Borg 1965, Olavi Borg, Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964. Valtiotieteellisen Yhdistyksen julkaisusarja. Poliittikan tutkimuksia. Porvoo 1965.
- Björne 1977, Lars Björne, ”---syihin ja lakiin eikä mielivaltaan---”. Tutkimus Turun hovioikeuden poliittisista oikeudenkäynneistä vuosina 1918–1939. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 117. Diss. Vammala 1977.
- Carr 1964, Edward Hallet Carr, Socialism in one Country 1924–1926. A History of Soviet Russia. Volume three, part II. London 1964.
- Carr 1965, Edward Hallet Carr, The Interregnum 1923–1924. A History of Soviet Russia. London – Melbourne – Toronto 1965.
- Cohen 1980, Stephen F. Cohen, Bukharin and the Bolshevik Revolution. A Political Biography 1888–1928. Oxford – New York – Toronto – Melbourne 1980.
- Deutscher 1978, Isaac Deutscher, Stalin. Poliittinen elämäkerta. Toinen laitos. Profiili-sarja. Suomentanut Arto Häilä. Porvoo 1978.
- Dobb 1966, Maurice Dobb, Soviet Economic Development since 1917. Sixth Edition. London 1966.
- Dziewanowski 1976, M. K. Dziewanowski, The Communist Party of Poland. An Outline of History. Second Edition. Russian Research Center Studies 32. Cambridge, Massachusetts and London 1976.
- Ellilä 1957, K. J. Ellilä, Maatalouspolitiikkamme. Maatalouspolitiikan ja maatalouden edistämistyön vaiheita 1900-luvulla. Agronomien Yhdistyksen julkaisuja N:o 57. Helsinki 1957.
- Enävaara 1966, Reijo Enävaara, Suomen pienviljelijäin puolue. Poliittisen historian laudatur-työ Helsingin yliopiston Valtiotieteellisessä tiedekunnassa 1966.
- Eränen 1974, Mikko Eränen, Punaisen esiliinan tarinat. Työväenliikkeen rivijäsenet kertovat. Tampere 1974.
- Fagerholm 1977, K. A. Fagerholm, Puhemiehen ääni. 3. painos. Helsinki 1977.
- Front 1970, Hjalmar Front, Kremlin kiertolaisia. Muistelmia monivaiheisen elämän varrelta. Forssa 1970.
- Haanpää 1976, Pentti Haanpää, Historiallinen kertomus muuta-

- masta Puu-nimisestä miehestä ja eräästä kapinasta. Pentti Haanpään teokset 3. Keuruu 1976.
- Haataja – Hentilä – Kalela – Turtola 1976, Lauri Haataja – Seppo Hentilä – Jorma Kalela – Jussi Turtola, Suomen työväenliikkeen historia. Joensuu 1976.
- Haatanen 1968, Pekka Haatanen, Suomen maalaisköyhälistö. Tutkimusten ja kaunokirjallisuuden valossa. Diss. Porvoo 1968.
- Haikonen – Lallukka 1952, Juho Haikonen – Simo Lallukka, Poliittinen toiminta. Räisälän historia. Piirteitä Räisälän vaiheista 1865–1944. Julkaisija Tiurinlinnan Säätiö. Toinen painos. Turku 1952.
- Hakalehto 1967, Ilkka Hakalehto, Die Beziehungen zwischen der Kommunistischen Partei Finnlands und der Kommunistische Internationale in den Jahren 1919–30. Jahrbücher für Geschichte Ost-Europas 1967.
- Hakalehto 1964, Ilkka Hakalehto, Kommunistinen liike. Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919–1939. Historian Aitta XVI. Toimittanut Päiviö Tommila. Porvoo 1964.
- Hakalehto 1972, Ilkka Hakalehto, Suomalainen vasemmistoradikalismi 1920-luvulla. Itsenäisyysjulistuksesta talvisotaan. Turun yliopistossa kevätlukukaudella 1971 pidetyn historianopettajien jatkokoulutuskurssin esitelmät. Toimittanut Touko Perko. Turun yliopiston Suomen historian laitos. Monistesarja A. Käsikirjoja VII. 1972.
- Hakalehto 1966, Ilkka Hakalehto, Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928. Diss. Porvoo 1966.
- Hakalehto 1967a, Ilkka Hakalehto, Suomen kommunistisen puolueen kriisi 1928–30. Oman ajan historia ja politiikan tutkimus. Helsinki 1967.
- Hakamäki 1970, Liisa Hakamäki, Valtiopäivämiehiä. Nivalan kirja. JYY:n kotiseutusarja N:o 7. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä 1970.
- Haushofer 1977, Heinz Haushofer, Grüne Internationale. Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert. Quellen und Forschungen zur Agrargeschichte. Herausgegeben von Heinz Gollwitzer. Stuttgart – New York 1977.
- Heberle 1951, Rudolf Heberle, Social Movements. An Introduction to Political Sociology. New York 1951.
- Helander 1971, Voitto Helander, Populismi ja populistiset liikkeet. Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Toimittanut Voitto Helander. Hämeenlinna 1971.
- Helander – Toivonen 1971, Voitto Helander – Timo Toivonen, Populistiluonteinen pienviljelijäliikehdintä Suomessa ennen vennamolaisuutta. Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Toimittanut Voitto Helander. Hämeenlinna 1971.
- Hemanús 1975, Pertti Hemanús, Propaganda sanomalehdistössä. Keuruu 1975.

- Hersalo 1966, N. V. Hersalo, Suojeluskuntien historia I. Lahti 1955.
- Hiitonen 1953, Ensio Hiitonen, Vääryyttä oikeuden valekaavussa. Hyvinkää 1953.
- Hirdman 1974, Yvonne Hirdman, Sverges Kommunistiska Parti 1939–1945. Stockholm 1974.
- Hirvensalo 1931, J. G. Hirvensalo, Vuoden 1928 kato ja toimenpiteet sen seurausten lieventämiseksi. Maatalousministeriön julkaisuja. Helsinki 1931.
- Hodgson 1967, John H. Hodgson, Communism in Finland. A History and Interpretation. Princeton, New Jersey 1967.
- Hodgson 1974, John H. Hodgson, Edvard Gylling ja Otto W. Kuusinen asiakirjojen valossa 1918–1920. Helsinki 1974.
- Hodgson 1975, John H. Hodgson, Otto Wille Kuusinen. Poliittinen elämäkerta. Englanninkielisestä käsikirjoituksesta Escape to Russia suomentanut Pekka Haapakoski. Helsinki 1975.
- Hofheinz 1977, Roy Hofheinz, Jr., The Broken Wave. The Chinese Communist Peasant Movement, 1922–1928. Harvard East Asian Series 90. Harvard – Cambridge – Massachusetts – London 1977.
- Hokkanen 1977, Kari Hokkanen, Die finnischen Bauernparteien. Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert. Quellen und Forschungen zur Agrargeschichte. Herausgegeben von Heinz Gollwitzer. Stuttgart – New York 1977.
- Holopainen 1967, Viljo Holopainen, Metsätalous sekä puu- ja paperiteollisuus 1919–1939. Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919–1950. Historian Aitta XVII. Toimitussiht. Markku Järvinen. Porvoo 1967.
- Howe – Coser 1962, Irving Howe – Lewis Coser with the assistace of Julius Jacobson, The American Communist Party. A Critical History. Second printing. New York 1962.
- Huhtala 1939, K. W. Huhtala, Muistelmia liittomme perustamisajoilta. Vapaussodan Rintamamiesten Liitto 1929–1939. Tampere 1939.
- Hulse 1964, James W. Hulse, The Forming of the Communist International. Stanford 1964.
- Huttunen 1968, Veikko Huttunen, Täysivaltainen kansakunta. Kansakunnan historia 1917–1939. Porvoo 1968.
- Hyvämäki 1977, Lauri Hyvämäki, Fasistiset ilmiöt Baltian maissa ja Suomessa 1920-luvun lopussa ja 1930-luvulla. Historiallinen Arkisto 72. Julkaissut Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1977.
- Hyvämäki 1964, Lauri Hyvämäki, Kommunismin vastaisen lainsäädännön synty ja Lapuan liike. Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919–1939. Historian Aitta XVI. Toimittanut Päiviö Tommila. Porvoo 1964.
- Hyvämäki 1971, Lauri Hyvämäki, Sinistä ja mustaa. Tutkielmia Suomen oikeistoradikalismista. Helsinki 1971.
- Hyvämäki 1966, Lauri Hyvämäki, Vuoden 1918 punainen terrori

- historiallisen tutkimuksen kohteena. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/1966.
- Hyvönen 1973, Antti Hyvönen, *Kokemuksia maanalaisuuden tieltä*. Tampere 1973.
- Hyvönen 1948, Antti Hyvönen, *30-vuotias SKP. SKP:n taisteluhistorian päävaiheet. SKP taistelun tiellä 1948. Vuosikirja IV. Suomen Kommunistisen Puolueen 30-vuotisjuhla-julkaisu*. Helsinki 1948.
- Hyvönen 1971, Antti Hyvönen, *SKP:n maanalaisuuden vuodet. Suomen työväenliikkeen historiaa 1920–1930-luvuilla*. Kuopio 1971.
- Hyvönen 1979, Antti Hyvönen, *SKP työväen ja talonpoikien liiton puolesta 1920- ja 1930-luvulla. Kommunisti* 6/1979.
- Hyvönen 1968, Antti Hyvönen, *Suomen Kommunistinen Puolue 1918–1924*. Tampere 1968.
- Hyvönen 1954, Antti Hyvönen, *Suomen Kommunistinen Puolue ja talonpoikaiskysymys. SKP maanalaisuuden kaudella. Vuosikirja X 1954*. Helsinki 1954.
- Hyvönen 1978, Antti Hyvönen, *Suomen vanhan työväenpuolueen historia*. Kuopio 1978.
- Hyvönen 1977, Antti Hyvönen, *Suurten tapahtumien vuodet 1917–1918*. Pori 1977.
- Hämäläinen 1978, Pekka Kalevi Hämäläinen, *Luokka ja kieli vallankumouksen Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 107. Suomen Historiallinen Seura*. Forssa 1978.
- Hämäläinen 1977, Pekka Kalevi Hämäläinen, *Punainen valta Suomessa 1918 ja kielikysymys. Historiallinen Aikakauskirja* 4/1977.
- Ionescu 1969, Ghita Ionescu, *Eastern Europe. Populism. Its Meaning and Characteristics*. Edited by Ghita Ionescu & Ernest Gellner. London 1969.
- Isohookana-Asunmaa 1980, Tytti Isohookana-Asunmaa, *Maalaisliitto Pohjois-Suomessa. Kehitysjakso vuosina 1906–1939. Diss. Turun yliopiston julkaisusarja C osa 29. Annales Universitatis Turkuensis. Scripta lingua fennica edita*. Oulu 1980.
- Isohookana-Asunmaa 1984, Tytti Isohookana-Asunmaa, *Eräitä yleispiirteitä Pohjois-Pohjanmaan maaseutuväestöstä 1800–1900-luvun vaihteessa. Oulun seudun paikallishistoriaa. Opintomoniste. Oulun yliopisto. Täydennyskoulutuskeskus. Avoimen korkeakoulun jaosto. Toimittajat Martti Asunmaa, Eira Aula, Erkki Hyytinen*. Oulu 1984.
- Jackson 1966, George D. Jackson, Jr., *Comintern and Peasant in East Europe 1919–1930*. New York and London 1966.
- Johansson 1977, Eira Johansson, *Jordbrukets samhällliga karaktärs utveckling från självständigheten till trettitalsdepressionen. Helsingin yliopiston Poliittisen historian laitoksen julkaisuja. Research Reports. Institut of Political History. University of Helsinki*. Red. Eira Johansson, Paula Kuusterä. 2/1977.
- Josephson 1976, Erland F. Josephson, *SKP och Komintern 1921–1924. Motsättningar inom Sveriges Kommunistiska Parti och*

- dess relationer till den Kommunistiska Internationalen. *Studia Historica Upsaliensia* 84. Acta Universitatis Upsaliensis. Utgivna av Historiska Institutionen vid Uppsala Universitet genom Sven A. Nilsson, Sten Carlsson och Carl Göran Andrae. Uppsala 1976.
- Jussila 1979, Osmo Jussila, Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899–1908. *Historiallisia tutkimuksia* 110. Helsinki 1979.
- Jussila 1985, Osmo Jussila, Terijoen hallitus 1939–40. Juva 1985.
- Jutikkala 1982, Eino Jutikkala, Omavaraiseen maatalouteen. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala, Viljo Rasila. Helsinki 1982.
- Jutikkala 1955, Eino Jutikkala, Poliittisia ilmastoja ja ilmaston vaihteluita. *Suomalainen Suomi* 2/1955.
- Jutikkala 1977, Eino Jutikkala, Suomen nykyinen maalaisyhteiskunta historiallisen kehityksen tuloksena ja asutuspolitiikan lähtökohtana. *Historiantutkijan sana*. Maisterista akateemikoksi. *Historiallisia tutkimuksia* 105. Helsinki 1977.
- Jutikkala 1962, Eino Jutikkala, Säätyvaltiopäivien valitsijakunta, vaalit ja koostumus. *Suomen kansanedustuslaitoksen historia IV:1*. Helsinki 1962.
- Jutikkala 1968, Eino Jutikkala, Torpparikysymys. Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja. *Historian korkeakoulu*. Toim. Eino Jutikkala. Porvoo 1968.
- Jutikkala 1977a, Eino Jutikkala, Uskonkappaleita ja tosiasioita. *Historiantutkijan sana*. Maisterista akateemikoksi. *Historiallisia tutkimuksia* 105. Helsinki 1977.
- Jutila 1935, K. T. Jutila, Suomen maatalous ja maatalouspolitiikka 20. vuosisadalla. *Politiikkaa ja merkkimiehiä*. Helsinki 1935.
- Jääskelä 1978, Yrjö Jääskelä, Henkipattona Suomessa. Toim. Arvi Ranta. Pori 1978.
- Jääskeläinen 1977, Mauno Jääskeläinen, Demokratian kriisi. *Valtioneuvoston historia 1917–1966*. I. Helsinki 1977.
- Jääskeläinen 1973, Mauno Jääskeläinen, Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919–1938. *Suomen kansanedustuslaitoksen historia*. Seitsemäs osa. Helsinki 1973.
- Kalela 1976, Jorma Kalela, Right-Wing Radicalism in Finland during the Interwar Period. *Scandinavian Journal of History*. Published under the auspices of the Historical Associates of Denmark, Finland, Norway and Sweden. Vol. 1. No 1–2/1976.
- Kalela 1974, Jorma Kalela, Torparna och småbrukarna i finländsk politik från storstrejken till 1930-talskrisen. *Historisk Tidskrift för Finland* H. 3/1974.
- Kangas 1973, Martti Kangas, Pienviljelijäin poliittisten etujen ajajat. *Valtio-opin pro gradu*. Jyväskylän yliopisto 1973.
- Kantola 1947, Lauri Kantola, Erään puoluejärjestön työstä. *SKP taistelujen tiellä*. Vuosikirja III. Helsinki 1947.
- Kasper 1968, Martin Kasper, Oberlausitzer werktätige Bauern im

- Kampf gegen Fürstenabfindung für den Reichkongress der Werktätigen. Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostok. 17. Jahrgang 1968. Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, Heft 2/3. Herausgegeben: Der Rektor.
- Kaukiainen 1980, Yrjö Kaukiainen, Miksi periferia kapinoi? Historiallinen Aikakauskirja 2/1980.
- Kivi 1975, Jaakko Kivi, Yössä maan alla. Työväenliikkeen veteraani muistelee. Tampere 1975.
- Kivimäki 1965, T. M. Kivimäki, Suomalaisen poliitikon muistelmat. Porvoo 1965.
- Knei-Paz 1978, Baruch Knei-Paz, The Social and Political Thought of Leon Trotsky. Oxford 1978.
- Kochan 1966, Lionel Kochan, Russia in Revolution of 1890–1917. London 1966.
- Kommunistinen Internationaali. Historiallinen katsaus. Suoment. K. Juntunen ja R. L. Pöllä. Moskova 1973.
- Korhonen 1966, Keijo Korhonen, Naapurit vastoin tahtoaan. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan. 1. 1920–1932. Helsinki 1966.
- Korhonen 1971, Keijo Korhonen, Turvallisuuden pettäessä. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan. 2. 1933–1939. Helsinki 1971.
- Korpela 1967, E. J. Korpela, Maatalous 1919–1939. Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919–1950. Historian Aitta XVII. Toimitussiht. Markku Järvinen. Porvoo 1967.
- Kosola 1935, Wihtori Kosola, Viimeistä piirtoa myöten. Muistelmia elämäni varrelta. Lapua 1935.
- Kujala 1983, Antti Kujala, Der Beginn der Linkswendung der Komintern Anfang 1927. Studia Historica 12. Miscellanea. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1983.
- Kujala 1981, Antti Kujala, Suomalaiset vallankumousjärjestöt ja poliittinen rikollisuus 1906–1908. Historiallinen Aikakauskirja 2/1981.
- Kunnas 1973, Heikki J. Kunnas, Metsätaloustuotanto Suomessa 1860–1965. Suomen Pankin julkaisuja. Kasvututkimuksia IV. Helsinki 1973.
- Kuosmanen 1978, Risto Kuosmanen, Kemijärven historia II. Kemijärvi 1870-luvulta 1970-luvun alkuun. Kemijärvi 1978.
- Kuusinen 1972, Aino Kuusinen, Jumala syöksee enkelinsä. Muistelmia vuosilta 1919–1965. Saksankielisestä käsikirjoituksesta Der Gott stürt seine Engel suomentanut Aaro A. Vuoristo. Keuruu 1972.
- Kuusterä 1979, Paula Kuusterä, Maatalouden 1930-luvun lamanaikaisesta protestitoiminnasta Suomessa. Tutkielma pulaliikchedinnän taloudellissosiaalisesta taustasta ja alueellisesta laajuudesta. Poliittisen historian lisensiaattityö Helsingin yliopiston Valtiotieteellisessä tiedekunnassa 1979.
- Kyllönen 1977, Matti Kyllönen, Agraarikysymyksen yhteydestä so-

- sialistiseen äänestyskäyttämiseen Pohjois-Suomessa 1900–1910. Scripta Historica V. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Toimittanut Matti Lackman. Oulu 1977.
- Kyllönen 1984, Matti Kyllönen, Pohjois-Suomen sosialismin juuret. Historioitsija – Taaksepäin katsova profeetta. Mauno Jokipiille omistettu juhlaKirja. Studia Historica Jyväskyläänsia 30. Jyväskylä 1984.
- Kyllönen 1975, Matti Kyllönen, Punaisten ilmastoalueiden synty Pohjois-Suomessa 1900–1910. Suomen historian lisensiaattityö Jyväskylään yliopistossa 1975.
- Lackman 1983b, Matti Lackman, Finlands Kommunistiska partiskamp för Köpenhamnsavtalet. Historisk Tidskrift för Finland 1983:2.
- Lackman 1982a, Matti Lackman, Kun pulamiesten veri punnittiin. Helsingin Sanomat 13. 6. 1982.
- Lackman 1981d, Matti Lackman, ”Kyyhkynen” – Kolarin kommunistien maanalainen sanansaattaja 1930-luvulta. Tornionlaakson Vuosikirja 1981. Tornio 1981.
- Lackman 1984b, Matti Lackman, Lapin poliittinen kehitys. Lappi 3. Pohjolan luonto, luonnonvarat ja ihminen. Hämeenlinna 1984.
- Lackman 1977b, Matti Lackman, ”Maaseutuväen vaaliliitto” ja eduskuntavaalit vuonna 1958. Scripta Historica V. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Toimittanut Matti Lackman. Oulu 1977.
- Lackman 1982, Matti Lackman, Mihin katosi Jalmari Rasi? Turun Historiallinen Arkisto 37. Turku 1982.
- Lackman 1981b, Matti Lackman, Mikä kaatoi Kullervo Mannerin? Historiallinen Aikakauskirja 3/1981.
- Lackman 1977, Matti Lackman, Muhoksen pulaliike. Sen yhteiskunnallinen tausta, synty ja toiminta. Suomen historia sivulaudaturtyö Jyväskylään yliopistossa 1977.
- Lackman 1983, Matti Lackman, Nuijasota kommunistien propagandassa ja symboliikassa maailmansotien välisenä aikana. Scripta Historica VIII. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Toimittanut Matti Lackman. Oulu 1983.
- Lackman 1984, Matti Lackman, Oliko Neuvosto-Karjala 1930-luvun pula-ajan El Dorado? – suomalaisten siirtolaisten kokemuksia ja näkemyksiä. Historioitsija – Taaksepäin katsova profeetta. Mauno Jokipiille omistettu juhlaKirja. Studia Historica Jyväskyläänsia 30. Jyväskylä 1984.
- Lackman 1976, Matti Lackman, Pienviljelijäliikehdintä Pohjois-Suomessa: pula-ajalta vennamolaisuuteen. Valtio-opin sivulaudaturtyö Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopistossa Tampereen ylisopiston vaatimuksien mukaan 1976.
- Lackman 1981a, Matti Lackman, Pulaliike ja kansanpuolue – Piirteitä 1930-luvun alun liikehdinnästä. Ylivieskan kirja. JYY:n kotiseututarja N:o 17. Toimittaneet Ari Harju ja Erkki Laitinen. Kokkola 1981.
- Lackman 1977a, Matti Lackman, Pulaliikkeiden historian tutkimus

- vasta alkamassa. Kaleva 7. 2. 1977.
- Lackman 1980a, Matti Lackman, Punaisen Talonpoikaisinternationaalisen syntynä vuonna 1923. Scripta Historica VI. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Toimittanut Matti Lackman. Tornio 1980.
- Lackman 1981, Matti Lackman, SKP ja maailmansotien välisen kauden pienviljelijäliikkeitä. Suomen sisä- ja ulkopolitiikan ongelmia itsenäisyyden alun ja toisen maailmansodan aikana. Jyväskylän yliopistossa kesällä 1980 pidetyn historian opettajien täydennyskoulutuskurssin ja SUOMAN seminaarin esitelmät. Jyväskylän yliopiston historian laitos. Suomen historian julkaisuja N:o 8/1981. Toim. Toivo Nygård. Jyväskylä 1981.
- Lackman 1980, Matti Lackman, Suomen Kommunistisen Puolueen vaikutus pientalonpoikaisliikkeisiin 1918–1930. Suomen historian lisensiaattityö Jyväskylän yliopistossa 1980.
- Lackman 1978, Matti Lackman, Suomen Kommunistisen Puolueen vaikutus pulaliikkeisiin. Historiallinen Aikakauskirja 3/1978.
- Lackman 1983a, Matti Lackman, Suomen Kommunistisen Puolueen illegaalinen lehdistö Pohjois-Suomessa 1930-luvulla. Oulu 1983.
- Lackman 1982b, Matti Lackman, SKP:n repivät riidat 1–2. Helsingin Sanomat 14. 2. ja 21. 2. 1982.
- Lackman 1984a, Matti Lackman, Suunnitteliko Jahvetti Moilanen isku Kainuuseen vuonna 1923? – Nimismies H. W. Claudelinin muistio asiasta Etsivälle Keskuspoliisille. Urbi et orbi. Opusculum sollemne dedicatum adalberto huttunen quinquagenario. Oulu 1984.
- Lackman 1981c, Matti Lackman, Toivo Antikaisen tulo Suomeen Tornion etapin kautta vuoden 1929 lopulla. Jatuli XVIII. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu. Kemi 1981.
- Lamponen 1975, Tauno Lamponen, Suomen kommunistisen puolueen ensimmäinen kriisivaihe 1919–1921. Suomen historian pro gradu Tampereen yliopistoon 1975.
- Lamu 1968, Väinö H. Lamu (=Väinö Karihtala), Jumalan ja isänmaan ruoska. Romaani. Hämeenlinna 1968.
- Lehtinen 1958, Inkeri Lehtinen, Työväenliikkeen uusi nousu (1920–1923). Kipinästä tuli syttyi. Muistiinpanoja Suomen Kommunistisen Puolueen 40-vuotistaipaleelta. Helsinki 1958.
- Leino 1958, Yrjö Leino, Kommunisti sisäministerinä. Helsinki 1958.
- Leino 1973, Olle Leino, Kuka oli Yrjö Leino. Ruotsinkielisestä alkuteoksesta Vem tackar Yrjö Leino suoment. Raija Mattila. Helsinki 1973.
- Leino 1945, Yrjö Leino, SKP ja Suomen talonpoikaisväestö. SKP taistelujen tiellä. Vuosikirja 1. Oulu 1945.
- Liening 1965, Elfride Liening, Das Bauernhilfsprogramm der Kommunistischen Partei Deutschlands und die Anfänge einer Bauernbewegung unter Führung der Arbeiterklasse gegen den drohende Faschismus in Deutschland. Inaugural – Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Wirtschaftswissenschaft (rer. oec.). Berlin 1965.
- Linsiö 1978, Liisa Linsiö, Komintern ja Kuusinen. Helsinki 1978.

- Linna 1975, Lempi Linna, Nivalan konikapina. Ylivieska 1975.
- Mammach 1960, Klaus Mammach, Der Kampf der KPD um die Einbeziehung der Bauern in die antiimperialistische, antimilitaristische Kapffront. Zum Europäische Bauernkongress im März 1930 in Berlin. Beiträge zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung II. Berlin 1960.
- Manninen 1982, Turo Manninen, Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. Diss. Studia Historica Jyväskylän 24. Saarijärvi 1982.
- Markkanen 1977, Erkki Markkanen, Maaseutuväestön varallisuusolot ja luottosuhteet Sisä-Suomessa elinkeinoelämän murroskaudella 1850–1914. Diss. Studia Historica Jyväskylän 14. Jyväskylä 1977.
- Markkanen 1983, Erkki Markkanen, Oulun läänin asukkaiden varallisuussuhteista 1900-luvun alussa. Scripta Historica VIII. Oulun Historiaseuran julkaisu. Toimittanut Matti Lackman. Oulu 1983.
- Mayenburg 1978, Ruth von Mayenburg, Hotelli Lux. Vapaus-sarja 5. Suomentanut Antti Virtanen. Saarijärvi 1978.
- McKenzie 1966, Kermit McKenzie, Comintern and World Revolution 1928–1943. The Shaping of Doctrine. Second Printing. London and New York 1966.
- Melantie 1981, Matti Melantie, Ylivieskalaiset murrosaikojen vaihteluissa. Ylivieskan Kirja. JYY:n kotiseutusarja N:o 17. Toimittaneet Aaro Harju ja Erkki Laitinen. Kokkola 1981.
- Minoque 1969, Kenneth Minoque, Populism as a Political Movement. Populism. Its Meaning and national Characteristics. Edited by Ghita Ionescu & Ernest Gellner. London 1969.
- Mitrany 1952, David Mitrany, Marx against the Peasant. A Study in Social Docmatism. Second Impression. London 1952.
- Moore 1966, Barrington Moore, Jr., Social Origins of Dictatorship and Democracy. Lord and Peasant in the Making the Modern World. Boston 1966.
- Mäenpää 1980, Unto Mäenpää, Mäntsälän kapina valtiiovallan toimenpiteiden valossa. Suomen historian pro gradu-työ Jyväskylän yliopistossa maaliskuussa 1980.
- Mäkelä 1980, Jaakko Mäkelä, ”Suuri leikkaus” 1923. Suomen sosialistisen työväenpuolueen lakkauttaminen sisäpoliittisena prosessina. Poliittisen historian lisensiaattityö Turun yliopistossa 1980.
- Mäkinen 1979, Riitta Mäkinen, Pulaliikkeet ja -puolueet Keskustan ja maaseudun arkiston veteraanahaastatteluuissa. Poliittisen historian III harjoitusaine valtiotieteen kandidaatin tutkintoa varten heinäkuussa 1979. Helsingin yliopiston valtiollisen tiedekunnan kirjasto.
- Nieminen 1970, Pirkko-Liisa Nieminen, Suomen talouspula ja työttömyys v. 1928–1934. Suomen historian sivulaudaturtyö Jyväskylän yliopistossa 1970.
- Nieminen 1981, Tommi Nieminen, Ylistaron talonpoikaismarssijat. Kansanliikkeitten Pohjanmaa. Tutkielmia joukkoluonteisista liik-

- keistä Etelä-Pohjanmaalla Ylistaroa koskevan aineiston pohjalta. Helsinki 1981.
- Nollau 1961, Günther Nollau, *International Communism and World Revolution: History and Methods*. With a Foreword by Leonard Schapiro. English Edition from *Die Internationale: Wurzeln und Erscheinungsformen des Proletarischen Internationalismus*. Translation by Victor Andersen. London 1961.
- Nolte 1963, Ernst Nolte, *Der Faschismus in seiner Epoche*. München 1963.
- Nolte 1968, Ernst Nolte, *Die Kreise des liberalen Systems und die fachistischen Bewegungen*. München 1968.
- Norges Kommunistiske Partis historie. Forhistorie – Partiets stiftelse. Tiden fram til den annen verdkrig. Bind 1. Oslo 1963.
- Nousiainen 1956, Jaakko Nousiainen, *Kommunismi Kuopion läänissä*. Diss. Joensuu 1956.
- Nove 1969, Alec Nove, *An Economic History of the U. S. S. R.* Allen Lane 1969.
- Nygård 1970, Toivo Nygård, *Maalaisliiton kannattajia ja kapinante-kijöitä*. Nivalan kirja. JYY:n kotiseutusarja N:o 7. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä 1970.
- Nygård 1979, Toivo Nygård, *Suomalaisesta oikeistoradikalismista eli äärioikeistolaisuudesta*. Poliittisia aatteita valistuksesta nykypäivään. Jyväskylän yliopiston historian laitos. Yleisen historian tutkimuksia 3. Jyväskylä 1979.
- Nygård 1982, Toivo Nygård, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*. Ideologiset juuret, järjestöllinen perusta ja toimintamuodot. *Studia Historica Jyväskyläensia* 25. Jyväskylä 1982.
- Oittinen 1977, Paula Oittinen, *Kristidsrörelsernas regionala utbredning*. Helsingin yliopiston Poliittisen historian laitoksen julkaisuja. Research Reports. Institute of Political History. University of Helsinki. Utvecklingslinjer och problem i finländskt jordbruk. Red. av Eira Johansson, Paula Kuusterä. 2/1977.
- Oittinen 1975, Paula Oittinen, *Pulaliikehdintä Suomessa 1930-luvulla*. Selvitys liikehdinnän yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta taustasta sekä alueellisesta levinneisyydestä. Poliittisen historian pro gradu-työ Helsingin yliopiston Valtiotieteellisessä tiedekunnassa 1975.
- Paasivirta 1984, Juhani Paasivirta, *Suomi ja Eurooppa 1914–1939*. Hämeenlinna 1984.
- Paasivirta 1957, Juhani Paasivirta, *Suomi vuonna 1918*. Porvoo 1957.
- Paavolainen 1967, Jaakko Paavolainen, *Poliittiset väkivaltaisuu-det Suomessa 1918*. I. 'Punainen terrori'. Kolmas painos. Helsinki 1967.
- Paavolainen 1967a, Jaakko Paavolainen, *Poliittiset väkivaltaisuu-det Suomessa 1918*. II. 'Valkoinen terrori'. Helsinki 1967.
- Palmgren 1966, Raoul Palmgren, *Joukkosydän*. Vanhan työväen-

- liikkeemme kaunokirjallisuus. I. Porvoo 1966.
- Parkkari 1970, Nestori Parkkari, Nuoret taistelun tiellä. Suomen vallankumouksellinen nuorisoliike 1900–1944. Kuopio 1970.
- Parkkari 1961, Nestori Parkkari, Väkivallan vuodet. Kolmas painos. Tampere 1961.
- Pedersen, Thullberg, Tveite, Dumell, Johansson 1974, Erik Helmer Pedersen, Per Thullberg, Stein Tveite under medverkan av Matts Dumell och Eira Johansson, Nordens jordbruk under världskrisen 1929–1933. Kriser och krispolitik i Norden under mellankrigstiden. Nordiska historikermötet I Uppsala 1974. Mötesrapport. Uppsala 1974.
- Perrie 1972, Maureen Perrie, The Peasant Movement of 1905–1907: Its Social Composition and Revolutionary Significance. Past & Present. A Journal of historical studies N:o 57/Nov. 1972.
- Pihkala 1974, Erkki Pihkala, Statens och kommunernas finanser i Finland under depressionsåren på 1930-talet. Historisk Tidskrift för Finland. H. 4 1974.
- Piirainen 1974, Veikko Piirainen, Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan. Sosiaalihuollon ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta. Hämeenlinna 1974.
- Piironen 1981, Kaija Piironen, Kuopion lehdistö 1918–1939. Suomen historian lisensiaattityö Jyväskylän yliopistossa 1981.
- Piironen 1982, Kaija Piironen, Sanan valtaa Kallaveden kaupungissa II. Kuopion sanomalehdistön historia 1918–1979. Kuopio 1982.
- Pitkänen 1982, Kari Pitkänen, Väestökehitys. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala, Viljo Rasila. Helsinki 1982.
- Polvinen 1971, Tuomo Polvinen, Venäjän vallankumous ja Suomi. 2. Toukokuu 1918 – joulukuu 1920. Porvoo 1971.
- Raekallio 1943, Urho Raekallio, Johdanto. Teoksessa Örnulf Tigerstedt, Vastavakoilu iskee. Suomen taistelu neuvostovakoilua vastaan 1919–1939. Suoment. Urho Raekallio. Helsinki 1943.
- Rainio 1961, Robert Rainio, Matti Läheniemi. Karjalainen elämäkerrasto. Toimittanut Jaakko Paavolainen. Porvoo 1961.
- Rainio 1952, Robert Rainio, Sukuja ja merkkihenkiöitä. Räisälän historia. Piirteitä Räisälän vaiheista 1865–1944. Toinen painos. Turku 1952.
- Rantala 1967, Onni Rantala, Poliittiset alueet, niiden tausta ja tutkiminen. Oman ajan historia ja politiikan tutkimus. Helsinki 1967.
- Rantala 1970, Onni Rantala, Suomen poliittiset alueet I. Poliittisten aatteiden levinneisyys 1907–58. Toinen, uudistettu ja täydennetty painos. Turku s. a.
- Rasila 1977, Viljo Rasila, Tilastolliset menetelmät historiantutkimuksessa. Otavan korkeakoulukirjasto. Keuruu 1977.
- Rasila 1970, Viljo Rasila, Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1918. Helsinki 1970.
- Rasila 1967, Viljo Rasila, Vuokra-alueiden itsenäistyminen ja muu

- asutustoiminta. Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919–1950. Historian Aitta XVII. Toimitussiht. Markku Järvinen. Porvoo 1967.
- Rasila 1982, Viljo Rasila, Väestön kehitys ja sosiaaliset ongelmat. Suomen taloushistoriaa 2. Teollistuva Suomi. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala, Viljo Rasila. Helsinki 1982.
- Rautio 1978, Yrjö Rautio, Kommunismin monet kasvot suomalaisessa sosiologiassa. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 35. 1978.
- Rekola 1939, Eero Rekola, Vapaussodan Rintamamiesten Liitto vv. 1929–1939. Tampere 1939.
- Renvall 1965, Pentti Renvall, Nykyajan historiantutkimus. Porvoo 1965.
- Rintala 1962, Marwin Rintala, Three Generations. The Extreme Right Wing in Finnish Politics. Bloomington 1962.
- Rintala 1965, Marwin Rintala, Finland. The European Right. Edited by Hans Rogger and Eugen Weber. Berkeley and Los Angeles 1965.
- Rinta-Tassi 1970, Osmo Rinta-Tassi, Kuusinen vallankumousvuosina. Nuori Otto Ville Kuusinen 1881–1920. Toimittanut Vesa Salminen. Jyväskylä 1970.
- Rislakki 1982, Jukka Rislakki, Erittäin salainen. Vakoilu Suomessa. Vaasa 1982.
- Robinson 1961, Geroid Tanguary Robinson, Rural Russia under The Old Regimé. A History of the Landlord-Peasant World and a Prologue to the Peasant Revolution of 1917. Third Printing. New York 1961.
- Roberts 1969, Henry L. Roberts, Rumania. Political Problems of an agrarian State. Yale 1969.
- Rossi 1951, Reino Rossi, Suomen Pankin korkopoliittikka vuosina 1914–1938. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Sarja B: 12. Diss. Helsinki 1951.
- Rothschild 1959, Joseph Rotschild, The Communist Party of Bulgaria. Origins and Development 1883–1936. New York 1959.
- Ruotsalainen 1970, Pirjo Ruotsalainen, Itsenäisyystaistelijoita ja suojeluskuntalaisia. Nivalan kirja. JYY:n kotiseutusarja N:o 7. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä 1970.
- Rydenfelt 1954, Sven Rydenfelt, Kommunismen i Sverige. En samhällsvetenskaplig studie. Diss. Kristianstad 1954.
- Rytkönen 1983, Seppo Rytkönen, Suomi ja Pohjois-Karjala kehitystutkimuksen valossa. Scripta Historia VIII. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Toimittanut Matti Lackman. Oulu 1983.
- Saarinen 1973, Taisto Saarinen, SKP:n veljet keskenään. Hämeenlinna 1973.
- Salomaa 1966, Erkki Salomaa, Yrjö Sirola. Sosialistinen humanisti. Kuopio 1966.
- Santonen 1971, Arvo Santonen, Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Tutkimus maatalouden pienviljelyspoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun al-

- kuun mennessä. Historiallisia tutkimuksia 83. Helsinki 1971.
- Savolainen 1978, Erkki Savolainen, Niilo Wälläri – legenda jo eläessään. Porvoo 1978.
- Seton-Watson 1967, Hugh Seton-Watson, Eastern Europe between the Wars 1918–1941. Third Edition, revised. London 1967.
- Seton-Watson 1953, Hugh Seton-Watson, The Pattern of Communist Revolution. A historical Analysis. London 1953.
- Shannon 1957, Fred A. Shannon, American Farmers Movements. Princeton 1957.
- Sihvo 1937, Jussi Sihvo, Jääkärivärväys Etelä-Karjalassa. Porvoo 1937.
- Sihvo 1954, Aarne Sihvo, Muistelmani I. Helsinki 1954.
- Sihvo 1956, Aarne Sihvo, Muistelmani II. Helsinki 1956.
- Siipi 1967, Jouko Siipi, Ryysyrannasta hyvinvointivaltioon. Helsinki 1967.
- Siltala 1982b, Juha Siltala, Lapuan liike ja kyyditykset. Historiallinen Aikakauskirja 2/1982.
- Siltala 1982, Juha Siltala, Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Osa II. Erikoiskysymykset. Suomen historian lisensiaattitutkielma Helsingin yliopistossa 1982.
- Siltala 1982a, Juha Siltala, Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Osa III. Muilugrafia. Suomen historian lisensiaattitutkielman liiteosa Helsingin yliopistossa 1982.
- Siltala 1980, Juha Siltala, Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Osa I. Terrori sisäpolitiikan funktiona. Suomen historian laudaturtutkielma Helsingin yliopistossa 1980.
- Siltala 1984, Juha Siltala, Lapuan liikkeen joukkokannatus. Historiallinen Aikakauskirja 1/1984.
- Simonen 1949, Seppo Simonen, Lypsykarjatalousvaltainen maataloudellinen tuotantojärjestelmä Suomessa. The agricultural Production System in Finland based on a Predominance of Dairyfarming. Diss. Helsinki 1949.
- SKP 40 vuotta. Liite Kommunistiin N:o 12–13. Helsinki 1958.
- Soikkanen 1984, Timo Soikkanen, Kansallinen eheytyminen – Myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933–1939. Diss. Juva 1984.
- Soikkanen 1970, Hannu Soikkanen, Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia. Helsinki 1970.
- Sormunen 1978, Toivo I. Sormunen, Toivo I. Sormunen kertoo pulaliikkeestä: Sain kuritushuonetta vaikka en ollut mukana. Kansan Tahto 25. 2. 1978.
- Stewart 1969, Angus Stewart, The Social Roots. Populism. Its Meaning and National Characteristics. Edited by Ghita Ionescu & Ernest Gellner. London 1969.
- Sunila 1936, J. E. Sunila, Maanviljelijäin velkaantumisen ja velankantokyky. Maataloushallituksen tiedonantoja N:o 242. Helsinki 1936.

- Suomen puolueet. Historia, ohjelmat, järjestöt, sanomistot, kirjallisuus, hakemisto. Asiantuntijain avulla toimitettu käytännöllinen käsikirja. Helsinki 1922.
- Suomi 1973, Juhani Suomi, Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopoliitikassa 1937–1939. I. Holstista Erkkoon. Diss. Helsinki 1973.
- Suvanto 1982, Antti Suvanto, Raha- ja luottomarkkinat. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala, Viljo Rasila. Helsinki 1982.
- Suuronen 1971, Marjatta Suuronen, Sinimusta-järjestö eli koululaiset politiikan pyörteissä. Suomen historian pro gradu-tutkielma Helsingin yliopistossa 1971.
- Szczepanski 1970, Jan Szczepanski, Sosiologian peruskäsitteet. Alkuteoksen nimi Elementarne Pojecia Socjologii. Puolan kielestä suomentanut Matti Koskelo. Tampere 1970.
- Sänkiaho 1971, Risto Sänkiaho, Populismien syntymalli. Vennamollaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Toimittanut Voitto Helander. Hämeenlinna 1971.
- Tarkiainen 1971, Tuttu Tarkiainen, Puolueiden väliset vaaliliitot. Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX. Helsinki 1971.
- Tigerstedt 1943, Örnulf Tigerstedt, Vastavakoilu iskee. Suomen taistelu neuvostovakoilua vastaan 1919–1939. Suomentanut Urho Raekallio. Helsinki 1943.
- Tikos 1969, Laszlo M. Tikos, Waiting for the World Revolution. Soviet Reactions to the Great Depression. The Great Depression. Journal of Contemporary History. Vol. 4 Number 4 1969.
- Toivonen 1977, Timo Toivonen, Maatalousväestön taloudellisesta asemasta maailmansotien välisenä aikana. Sosiologia 1/1977.
- Tommila 1977, Päiviö Tommila, Pohjois-Suomen sanomalehdistön historia ja sen tutkiminen. Scripta Historica V. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Toimittanut Matti Lackman. Oulu 1977.
- Trotsky 1957, Leon Trotsky, The Third International after Lenin. Second Edition. New York 1957.
- Tuominen 1976, Arvo Tuominen, Ettei totuus unohtuisi. Helsinki 1976.
- Tuominen 1957, Arvo Tuominen, Kremlin kellot. Muistelmia vuosilta 1933–39. 4. painos. Helsinki 1957.
- Tuominen 1958, Arvo Tuominen, Maan alla ja päällä. Muistelmia vuosilta 1921–1933. 1. painos. Helsinki 1958.
- Tuominen 1970, Arvo Tuominen, Myrskyn aikaa. Helsinki 1970.
- Tuominen 1956, Arvo Tuominen, Sirpin ja vasaran tie. Muistelmia. Viides painos. Helsinki 1956.
- Tuominen 1974, Arvo Tuominen, Tarvitaanko Suomessa vallankumousta? Kolmas painos. Helsinki 1974.
- Tuomioja 1982, Erkki Tuomioja, K. H. Wiik. Puoluesihteeri ja oppositiososialisti. Elämäkerta 1918–1946. 2. Helsinki 1982.
- Törnqvist – Ryönänkoski 1968, Erik Törnqvist – Urpo Ryö-

- nänkoski, Teollistumisajan suhdannevaihtelut. Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja. Toim. Eino Jutikkala. Porvoo 1968.
- Upton 1968, A. F. Upton. Finland. European fascism. Edited by S. J. Woolf. London 1968.
- Upton 1970, Anthony F. Upton, Kommunismi Suomessa. Englanninkielisestä käsikirjoituksesta Communism in Finland from a History of the Communist Parties of Scandinavia and Finland suoment. Sirkka Upton. Rauma 1970.
- Wahlbäck 1967, Krister Wahlbäck, Från Mannerheim till Kekkonen. Huvudlinjer i finländsk politik 1917–1967. Stockholm 1967.
- Waris 1973, Heikki Waris, Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikkaan. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 5. Viides painos. Porvoo 1973.
- Varjo 1980, Veijo Varjo, Miehet pimeästä. Neuvostovakoilu Suomessa. Vapaus-sarja N:o 7. Toinen painos. Saarijärvi 1980.
- Wegelius 1926, K. A. Wegelius, Routaa ja rautaa. Peräpohjolassa ja Kainuussa jääkäri liikkeen vuosina suoritettu itsenäisyystyö. I. Tornion etappi. Toinen painos. Porvoo 1926.
- Wegelius 1927, K. A. Wegelius, Routaa ja rautaa. Peräpohjolassa ja Kainuussa jääkäri liikkeen vuosina suoritettu itsenäisyystyö. II. Kemmin etappi. Porvoo 1927.
- Wegelius 1934, K. A. Wegelius, Aseveljet I. Läntinen etappi ja Simon kahakka. Neljäs painos. Porvoo 1934.
- Vihavainen 1984, Timo Vihavainen, Neuvostolehdistö ja ”Suomen kriisi” talvella 1939–40. Historiallinen aikakauskirja 1/1984.
- Viita 1965, Pentti Viita, Maataloustuotanto Suomessa 1860–1960. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Kasvututkimuksia I. Helsinki 1965.
- Wiles 1969, Peter Wiles, A Syndrome, not a doctrine. Populism. Its Meaning and National Characteristics. Edited by Ghita Ionescu & Ernest Gellner. London 1969.
- Vilkuna 1970, Joose Vilkuna, Herännäisyys yhteiskunnallisena tekijänä. Nivalan kirja. JYY:n kotiseutusarja N:o 7. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä 1970.
- Vilkuna 1975, Kustaa Vilkuna, Herännäisyys sosiaalisena ilmiönä. Mukana maailmassa. Herättäjä. Vaasa 1975.
- Vilkuna 1977, Joose Vilkuna, Nivalan pulakapinan todellisuustaustaa ja tapahtumia. Kaltio 2/1977.
- Willandt 1942, O. W. Willandt, Pienviljelijäin taloudellinen asema – kokonaistuotto ja -tulot. Helsinki 1942.
- Willandt 1932, O. W. Willandt, Suomen pienviljelijäin taloudesta. Taloudellisen neuvottelukunnan julkaisuja 19. Helsinki 1932.
- Virkkunen 1976, Sakari Virkkunen, Korsimo, Kekkonen mies. Keuruu 1976.
- Virrankoski 1975, Pentti Virrankoski, Suomen taloushistoria. Kaskikaudesta atomiaikaan. Keuruu 1975.

- Wirtanen 1972, Atos Wirtanen, Poliittiset muistelmat. Keuruu 1972.
- Virtanen 1983, Jorma Virtanen, Suomen Ammattijärjestö poliittisen työväenliikkeen eri suuntausten toimintakenttänä 1928–1930. Poliittinen historia. Turun yliopisto. Sarja F:1. 1983.
- Virtanen 1980, Keijo Virtanen, Vaihtoehtojen niukkuus. Kommunistisen liikkeen kannattajien äänestyskäyttäytyminen Suomen eduskuntavaaleissa 1930-luvulla. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 28. Turku 1980.
- Virtanen 1985, Sakari Virtanen, Puusta elävä. Kajaani OY:n vaiheita vuodesta 1946. Kajaani OY 1907–1982. Toinen osa. Helsinki 1985.
- Virtanen 1972, Tapani Virtanen, Pidätyksistä hajotukseen. Kommunistikysymys maamme lehdistössä 1923–1924. Suomen historian pro gradu Tampereen yliopistossa 1972.
- Worsley 1969, Peter Worsley, The Concept of Populism. Populism. Its Meaning and National Characteristics. Edited by Ghita Ionescu & Ernest Gellner. London 1969.
- Vuorimaa 1967, Artturi Vuorimaa, Kokenut kaikki tietää. Muistelmani seitsemältä vuosikymmeneltä. Porvoo 1967.
- Wälläri 1967, Niilo Wälläri, Antoisia vuosia. Muistelmia toiminnasta ammattiyhdistysliikkeessä. Helsinki 1967.
- Väre 1976, Niilo Väre, Vuosikymmenten takaa 1. Kun Inarin metsätyöläiset saivat yhtiön polvistumaan. Kansan Tahto 24. 11. 1976.
- Väre 1976a, Niilo Väre, Lapin luokkataistelijan opetuksia vankiselissä. Kansan Tahto 28. 12. 1976.
- Zetterberg 1982, Seppo Zetterberg, Yrjö ja Hilma Jahnsson. Hämeenlinna 1982.
- Ylikangas 1981, Heikki Ylikangas, Eteläpohjalaisten kansanliikkeitten selitysmahdollisuuksia. Kansanliikkeitten Pohjanmaa. Tutkielmia joukkoluonteisista liikkeistä Etelä-Pohjanmaalla Ylistaroa koskevan aineiston pohjalta. Helsinki 1981.
- Ylikangas 1978, Heikki Ylikangas, Nuijasota. Keuruu 1978.
- Ylikangas 1976, Heikki Ylikangas, Puukkojunkkareitten esiinmarsi. Väkivaltariikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790–1825. Keuruu 1976.

III. HAASTATTELUT, TIEDONANNOT JA KIRJEET

- Eino Aitamurron (†) haastattelut 17. 4. 1976, 6. 6. 1976, 4. 7. 1976, 25. 8. 1976 ja 11. 2. 1978.
- Aulis Apajan (†) haastattelu 15. 4. 1976.
- Kauko Heikkilän haastattelu 31. 7. 1979 ja kirje 24. 10. 1978.
- J. A. Heikkisen tiedonanto 14. 7. 1980.
- Reijo Heikkisen kirje 25. 7. 1982.
- Kerttu Hornemanin tiedonanto 29. 11. 1984.
- Väinö Hyvärisen tiedonanto 12. 7. 1980.

Antti Hyvösen haastattelut 16. 8. 1976 ja 30. 7. 1979 sekä kirjeet 14. 2. 1978 ja 27. 4. 1979.

Leena Hyvösen tiedonanto 3. 11. 1980.

Kalevi Häikiön tiedonanto 13. 7. 1980.

Tauno Jokelaisen tiedonanto 20. 7. 1980.

Elma Kallisen tiedonanto 13. 12. 1976.

Leonid Kanninin tiedonanto 10. 6. 1983.

Lauri Kantolan kirje 9. 3. 1980.

Toivo Karvosen puhelinhaastattelu 17. 7. 1983 ja kirje 10. 7. 1978.

Fredy Kekäläisen puhelinhaastattelu 12. 11. 1980 ja kirje 14. 12. 1979.

Samuli (Samppa) Kemppaisen (†) haastattelu 16. 1. 1980.

Einari Keskitalon tiedonanto 14. 7. 1980.

Martti Kestin haastattelu 17. 5. 1977.

Jaakko Kiven (†) haastattelut 12. 2. 1979, 26. 11. 1979 ja 24. 3. 1980 sekä kirje 25. 5. 1978.

Aimo Kivipuron kirje 14. 12. 1980.

Emil Kokon (†) puhelinhaastattelu 24. 5. 1976 ja 4. 6. 1976.

Anna-Liisa Korpisen puhelinhaastattelu 22. 5. 1984.

Johan V. Kortin tiedonanto 13. 7. 1980.

Onni Lassilan (†) puhelinhaastattelu 10. 6. 1980.

Eino Lindholmin (†) puhelinhaastattelu 4. 6. 1976.

Lempi Linnan tiedonanto 7. 6. 1976.

Eeva Mustosen haastattelu 31. 5. 1976.

Väinö Mustosen (†) haastattelu 31. 5. 1976.

Juhani Myllyn haastattelu 22. 5. 1979.

Martti Mäkisen tiedonanto 13. 7. 1980.

Uuno Mäkisen tiedonanto 13. 7. 1980.

Edvin Nillssonin (†) haastattelu 23. 7. 1979.

Laura Nurkkalan haastattelut 1. 7. 1976, 19. 7. 1976 ja 13. 12. 1976.

Samuli Onnelan tiedonanto 20. 12. 1979.

Arvid Oukan haastattelut 11. 6. 1976, 14. 7. 1977, 8. 2. 1977 ja 1. 1. 1981.

Matti Pesolan kirjeet 28. 10. 1980 ja 30. 12. 1980.

Helmi Raappanan haastattelu 12. 8. 1980.

Emmi Raudaskosken kirjeet 29. 4. 1978 ja 13. 4. 1980.

Heikki Raudaskosken tiedonanto 4. 10. 1983.

Niilo Raudaskosken haastattelu 4. 6. 1980. Haastattelun laatinut Risto Palttala.

Evert Sipolan tiedonanto 12. 7. 1980.

Alvar Soinin haastattelut 10. 1. 1980, 14. 2. 1980 ja 21. 6. 1984.

Toivo I. Sormusen (†) haastattelut 15. 6. 1976, 29. 6. 1977 ja 4. 7. 1979.

Jaakko Tiekson puhelinhaastattelu 22. 5. 1984.

Vilho Toikkasen puhelinhaastattelu 1. 7. 1978.

Arvo Tuomisen (†) puhelinhaastattelu 1. 7. 1978.

Nelma Uusitalon (†) haastattelu 25. 10. 1979. Haastattelun laatinut Carl-Uno Hanno.

Erkki Valan kirje 8. 2. 1982.

Juhani Vähäkankaan tiedonanto 3. 12. 1984.

Niilo Väreen puhelinhaastattelu 5. 8. 1984 ja kirjeet 31. 7. 1979 ja 20.
1. 1980.
Aapeli Väyrysen haastattelut 25. 6. 1978 ja 23. 6. 1979.
Aili Yliruusin (†) tiedonanto 12. 2. 1979.
Tauno Yliruusin puhelinhaastattelu 12. 11. 1984.

Summary

The Struggle for the peasant. The Finnish Communist Party's attitude to the peasant question and the peasant movements in 1918–1939. Dissertation. University of Jyväskylä (1985).

Between the First World War and the Second World War the countryside went through a period of transition. Indebted peasants became restless in different parts of the world, also in Finland. As early as the 1920's came the first protest movements of populist type, but they were nothing compared to those which arose in the Great Depression in the 1930's. Amongst the movements born in the 1920's were the *Carelian peasants' two-branched movement* (1924–29), which originated in the Carelian Isthmus, and later in the beginning of 1927 split into two smaller groups (*the peasant people's party* and *the farmers' party*), and the *Ostrobothnian Famine movement* (1928–30) centred in northern Finland. Towards the end of the same decade (in 1929) *the Finnish Smallholders' Party* and *the Lapua movement* were born, but their greatest period of activity occurred in the beginning of the 1930's.

In addition to those rural protest movements mentioned above there were also the so-called Depression movements (*pulaliikkeet*) in the 1930's, which were scattered and sporadic. The Depression movements in southern Finland were the following:

- *Loimaan liike* (1931–32), the Loimaa movement
- *Talospulan Vastustamisliitto* (1931–32), the Economic Depression Resistance League
- *Maakuntain liike* (1931–32), the Provinces' movement
- *vararikkoliike* = *maksunlakkautusliike* (1932), the Bankruptcy or Suspension movement

In northern Finland there were The Kalajoki Valley Depression movement, *Kalajokilaakson pulaliike* (1931–36), which was the only one to organize itself as a party under the name of the people's party (*kansanpuolue*) in 1932, and the Muhos Depression movement or the people's Depression movement, *Muhoksen pulaliike* = *kansanpulaliike* (1931–36). Smallholders' movements (*Pienviljelijäliikkeet*) – The Finnish Smallholders' Party (*Suomen pienviljelijäin puolue*), the people's

party (*kansanpuolue*) and the Muhos Depression movement (*Muhoksen pulaliike*) – continued their activities while the other movements died in the year of the Mäntsälä Riot (*Mäntsälän kapina*) in 1932. In 1936 those movements still alive were combined to form the smallholders' and peasant people's party (*pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue*) which was active up to the end of the 1950's.

Although these types of protest movements have been studied before, the communists' attitude to them has not been thoroughly explained. George D. Jackson, Jr. has pointed out that the Comintern was interested in the peasant question in the 1920's and tried to attract poor peasants in distress as allies of the proletariat. Therefore in 1923 the communists founded The Red Peasant International or Krestintern to coordinate a revolutionary peasant movement. The Krestintern was not particularly successful in its task, although a few communist parties had some influence in the countryside.

The main purpose of the present study is to clear up what the Finnish Communist Party's (*Suomen Kommunistinen Puolue, SKP*) attitude was to the peasant question and if the communists had any influence on the rural protest movements. To what extent were international and national factors reflected in the Finnish Communist Party's attitudes and tactics? This study deals with the background of the rural movements, the Finnish Communist Party's relationship to the peasant question and different movements. All rural movements have been taken into account. As the study proceeds, it will be discovered what sort of movements in general interested the communists, and on which they actually had an effect.

The reason why this study is limited to the years 1918–1939 is that the Finnish Communist Party was founded in 1918 and in 1939 the Finnish-Russian Winter War began which had a considerable effect on the activities of the Finnish Communist Party as well as on the fate of the whole of Finland. There is no intention to give a general survey of all the protest movements, but they have to be discussed fairly frequently in the light of the original documents because of the lack of basic research. Study of the Finnish Agrarian Party, the Agrarian Union (*Maalaisliitto*) and trade organizations is limited to the bare minimum, because they clearly differ from protest movements of populist type.

* * *

The research materials have caused problems. I have tried to use all the possible material belonging to the FCP. There are, however, serious gaps which have been difficult to fill. Although there is a reasonable collection published on the minutes of the most important meetings covering the period of 1918–1934, the archives of the Central Committee of the FCP (*Suomen Kommunistisen puolueen Keskuskomitea*) is kept in Moscow and is not available to academic scholars, at least not to everyone. Despite my efforts I was not granted permission to use the archives. However, Mr. Antti Hyvönen, who has studied the history

of the communist movement, gave me the notes which he had written down in the archives of the Central Committee of the FCP. Hyvönen had at one time permission to study the materials of those archivers.

In addition, I have made good use of all other materials available, especially of the collections of the People's Archives (*Kansan Arkisto*), of which I shall mention here only the minutes of the public communist movement and the different newspapers and pamphlets of the underground party. The veterans' interviews conducted by the writer of the present study have also proved useful. In the collections of the Workers' Archive (*Työväen Arkisto*) there have been several bits and pieces related to the topic. The Archives of the Northern Regional Trade Organization (*Pohjolan Ammatillinen Piirijärjestö*) should particularly be mentioned in this connection.

As the communist movement was forbidden in Finland during the period in question, there is a lot of material connected with it in different municipal and public archives. The archives of the Investigative Central Police – State Security Police (*Etsivä Keskuspoliisi/Valtiollinen Poliisi – EK-VALPO*) has been of great importance. Material recorded by *EK-VALPO* can also be found in other public archives, because it was part of the security police's role to inform government departments (the Ministry of the Interior/*Sisäasiainministeriö*), county administrative boards, the Army General Staff (*Yleisesikunta*), and the judiciary about communist activities. As enclosures to legal documents in connection with so-called treason cases there are several examination minutes drawn up by *EK-VALPO*, original material confiscated from communists or copies.

Although it is generally thought that *EK-VALPO*'s material is mostly narrative, this is not exactly true. Amongst the material one can find several original documents confiscated from communists, public notices (manifestos), party reports and instructions. The present study is based as far as possible on original documents. The information from examinations has been used in the same way. Several persons were often examined for the same reason, which material could then be used for constructing quite a reliable picture, together with the material confiscated from communists, the material existing in the FCP's own archives and the interviews carried out later. It must be emphasized that the best results have been achieved by using different sources and by comparing them with each other. The information obtained by authorities through investigations has been used alone as seldom as possible, although the intelligence service of *EK-VALPO* was especially efficient and fairly reliable.

Almost all the archives of the protest movements in question have disappeared. Fortunately, some extra material has been traceable as a result of hard work. Material has been sometimes found in the public archives, sometimes in a private person's possession. A considerable amount of material connected with the movements has, however, been lost, because it has never been collected in any central archives.

The FCP was founded in 1918. At first the party did not pay any attention to the countryside but announced that it was only defending "the cause of the working class" and attempting to raise it to power. Interest arose later, however.

There are two totally distinct phases to be found in the FCP's attitude to the peasant question. It was typical of the first phase which lasted for a few years after 1918 that the communists believed in the quick realization of a world-wide revolution and were rigorous and stern. It was reflected in the absolute demand for nationalization of the land. As it was believed that "Soviet Finland" (*Neuvosto-Suomi*) was only a question of time, the communists concentrated on debating about how agriculture was to be organized during the future revolution and in the subsequent society. From the point of view of "Soviet Finland" it was important to know who would own the farming land, how large farms could be formed, and what sort of position the peasants would have. Their models they took from the classics of socialism and especially from conditions in Soviet Russia.

But as no revolution came about, this kind of debate became of secondary importance. It was more essential to guarantee the victory of the revolution in the future. Therefore the peasant question began to be a question of alliance. Amongst the poor peasants the communists started to look for allies, without whom there would be no successful revolution, they thought. Here could be seen the Comintern's "peasant phase", which had an effect on the communist party's tactics.

The reasons for this adoption of a new line were in the first place international: the Comintern's peasant programme in 1920 and subsequent policies, the coup d'état in Bulgaria, the attempted revolution in Germany and the foundation of the Krestintern in 1923. Internal political changes in the Soviet Union, e.g. the change-over to the *NEP* economy, had their own share in the reasons.

Internal affairs in Finland also influenced the awakening of the communists' interest in the peasants. Finland was an agricultural country, where the majority of the peasants were smallholders. From the communist' point of view they were acceptable candidates as allies. In addition the land-reforms were still in the process of being put into force. Lack of land, debts and bad conditions in remote country areas caused dissatisfaction, which again offered communist leaders alluring illusions about how quickly the country proletariat could be won over to the revolution.

The FCP's political theorists and leaders, who looked at the peasant question from the point of view of the class struggle, were also led to these questions by the warning lessons of past history. The 1918 revolution in Finland had been defeated because the importance of the peasants had not been taken seriously enough. In Russia things had gone the other way. Now it had to be made certain that the defeat would not be repeated. That is why they tried to approach the poor peasants with the right slogans.

At the point the FCP gave up the demand for nationalization of the land. A rigorous political line was no longer appropriate. In autumn 1923 it was imagined that a revolution originating in Germany would affect Finland and that this would create a revolutionary situation. Then the confidence of even the last smallholder would be of crucial importance. Therefore the right to inherit land had to be guaranteed. In autumn 1923 the FCP's party conference was held, and the peasant programme "Defence of the Ploughmen's rights and demands" (*Kyntömiesten oikeuksien ja vaatimuksien puolustaminen*) was accepted, where it was announced: "May the farming peasant's full right to inherit his own land remain intact."

In those days the FCP made its first concrete attempts to approach the peasants. Although there was no success, the adopted line of behaviour continued. In the 1925 party meeting the decisions of 1923 were ratified. At the same time the significance of the peasant question for the revolution was emphasized. It had already been pointed out also in some pamphlets and theoretical articles written expressly for this purpose. Kullervo Manner, Kalle Lepola and Leo Laukki, for example, wrote on the importance of the peasant question. In the newspapers of the public movement there were also seen articles where the significance of the union between the workers and the peasants was emphasized.

Although the leaders of the FCP quite quickly adopted the Leninist attitude towards the peasant question, the rank and file still had their doubts. Where the leaders of the FCP referred to the 1918 war as a warning example against the rejection of the workers' and peasants' union, the rank and file and some leaders of the public movement (e.g. Niilo Välläri) took the landowning peasants for "butchers" (*lahtarit*) in the light of the 1918 events, "butchers" who had fought with the "whites" against the workers. This was obvious in the 1925 presidential election, when the masses did not universally accept the idea of a joint workers' ja peasants' government which the FCP had marketed since autumn 1923.

This policy and situation also continued in the 1930's. The leaders of the underground movement realized the significance of the peasant question and pointed it out. But it was not enough, because the masses were suspicious. It became a vital question during the Great Depression in the 1930's, when the countryside suffered incredible distress and got into a vicious circle of enforced sales and foreclosures. Because some peasants started to break away from the right-wing radical Lapua movement and to form scattered Depression movements, the FCP thought that this new radicalism in the countryside offered it an opportunity to approach the poor peasants. The FCP failed, however, in its attempts to grip the attention of the masses in the country and create a united front of workers and peasants against the ruling powers.

The FCP's attitude to the peasant question reflected quite clearly the attitudes of the international communist movement. The same issues were emphasized both by the FCP and the public communist movement

as in the propaganda of the Comintern and Krestintern. The land question, taxation, financial aid and the abolition of recovery proceedings and enforced sales were often discussed. It was also typical that the agrarian parties (*agraaripuolueet*) were criticized. The FCP bitterly attacked the Agrarian Union and accused it of forgetting the peasants' cause. In the Comintern fashion the FCP regarded the Agrarian Union as a 'kulak' party which had become the worst prop of the landed classes. The largest proportion of support for the Agrarian Union came anyway from the smallholders in eastern and northern Finland.

In the FCP's peasant programme and in the decisions passed later on concerning the peasant question (1925, 1926, 1931, 1932) Comintern-like accents could be discerned, e.g. the FCP's attitude towards collectivization was interesting. Although in public the party was careful not to take a definite stand on the question because of its problematic nature, there are some hints that the FCP's leaders had a positive attitude towards collectivization even in Finnish circumstances. The rank and file could also have dissident opinions about the question. In general, there are no particular points where the FCP would have had an obviously different opinion from the prevailing line in the Soviet Union or the Comintern at any particular time.

* * *

After the peasant question began to be discussed as one of alliance, the FCP's aim was to attract the poor peasants to side with revolution. The FCP's leaders thought that all rural opposition phenomena should be made use of and "independent peasant movements" should be raised and controlled by the communists. They should not, however, be merged into the public communist movement. The first tentative contacts were already made towards this direction at the turn of the year (1923-24).

Because of the peasants' discontent in the Carelian Isthmus the communists had a chance to apply the new tactics. The communists managed to get involved in the two-branched peasant movement. They had no effect on the activities in Parikkala the farmers' party (*maanviljelijäin puolue*), but they influenced the other branch formed in Räisälä and led by a former activist, Matti Läheniemi.

In the beginning of 1926 Matti Läheniemi started to publish *Talonpojan Sanomat* ("Peasant News"), where the Agrarian Union and the whole society was bitterly criticized. In reality the newspaper was founded with the communists and it was financed by the FCP. The FCP gave a monthly allowance to the newspaper, and it was decided in the 1926 party conference that the publication of the newspaper had to be guaranteed by giving it all possible support, also financial.

Through the newspaper the communists had a fairly good opportunity to spread their views, for they infiltrated Yrjö Leino, later on a well-known communist, into the newspaper as reporter. Members of the Politbyro of the FCP's Central Committee also published articles in the newspaper under a pseudonym.

The Carelian peasants' movement did not develop exactly as the communists had hoped. Competition arose between the two branches of the movement, and disagreements caused the movement to split into two separate small parties in the beginning of 1927. It would have been better from the communists' point of view to have one united opposition movement to support.

Because the Comintern and the Krestintern had never actually approved Thomas Dombal's suggestion in 1923 of directly founding dummy parties which the communists could control through their own party cells, neither did the FCP accept the idea of a new peasant party. But it was powerless. The peasants wanted to have their own party. And as a result of quarrels two were founded. The FCP only had influence in the peasant people's party led by Lähenniemi.

To a certain extent the communist attitudes could be discerned in the party programme of the peasant people's party (*talonpoikaiskansan puolue*), although the message was rather disguised. In addition to the communists' influence on the party's newspaper, *Talonpojan Sanomat*, the left-wing sympathies within the new small party were perhaps revealed most clearly when its representatives took part in the so-called peasant delegation at the 10th Anniversary of the founding of the Soviet Union in 1927.

In those days the significance of the peasant question was increasing, due to the success of the revolution in China. Therefore the Comintern and the *Krestintern* arranged an international peasant conference, to coincide with the 10th Anniversary Celebrations of the Soviet Union, in which the representatives of the so-called peasant delegation took part. Two representatives from the peasant people's party travelled there, but only one of them took part in the conference and took a closer view of the countryside in the Soviet Union. This incident attracted a lot of attention in Finland. The representatives of the peasant people's party were criticized for favouring communism.

The small parties born in conjunction with the Carelian peasants' movement were extremely insignificant. They both took part in the general elections in 1927 and in 1929, but neither of them got any representatives, and the parties had hardly any support outside the county of Viipuri. From the communists' point of view the movement was a kind of experiment, where the ideas received from the Comintern and the Krestintern were put into practice. It was not particularly successful, which caused criticism of those responsible within the FCP.

* * *

In 1928 there was a severe famine which opened up for the FCP another good opportunity to develop a dummy peasant movement. Although the state authorities tried to help those in distress as far as possible, the communists started a vigorous campaign against the government. At the same time when the communist press and the parliamentary group made propaganda on the famine question, the

Politbyro of the FCP's Central Committee sent to trusted representatives a secret letter of instruction asking them to organize some sort of famine committee to counterbalance the official bodies established by the government to fight famine. So the FCP started to put into practice the rigorous policies of the Sixth World Congress of the Comintern emphasizing class struggle. Although dozens of communists had also been arrested in the late winter of 1928, the most northern district was spared severe losses. Therefore action could best begin from there.

At the end of 1928 in a famine meeting held in Oulu a Famine Committee for the smallholders in Oulu county (*Oulun läänin pientalonpoikien Katokomitea*) was founded, and left-wing smallholders were elected there. Before the meeting there was some disagreement in the communists' negotiations on what sort of tactics were to be followed in founding the famine movement (*katoliike*). Some would have liked to separate the unemployment question from the famine question, some to found a new peasant party in the same way as in Carelia. The proposal of the Politburo of the FCP's Central Committee won and the meeting decided to found a committee where the communists had clear control.

The newly-established committee started to organize local famine committees in the province (in northern Finland) which was a stronghold of the Agrarian Union and the communists. The committee encouraged smallholders who had run into difficulties to take action. The FCP's organizers were all the time active in different parts of the province and arranged meetings and manipulated smallholders' opinions. That is how in the beginning of 1929 there was created a fairly scattered network of famine committees. Because it was quite difficult to keep up contacts by travelling north from Helsinki, Kainuu also got its own committee, which tried to solve the famine question in the spirit of the revolution.

The organization of the new movement (the Ostrobothnian Famine movement, *Pohjanmaan katoliike*), followed the decisions of the Comintern, the Krestintern and the FCP. They had actually recommended committees to organise the unrest amongst the peasant and opposed specifically peasant parties. This type of committee had already fairly early been founded by some communist parties (e.g. in Germany) for peasants.

The propaganda and the demands of the movement followed the communist line although a certain toning down was to be discerned. In the public pronouncements from its meetings you could catch glimpses of the same kind of elements as those the communists were famous for. In the same way as in the letter of instruction sent out by the Politburo of the FCP's Central Committee the movement demanded free seed and corn, a stop to armament, release of political prisoners, freedom to travel to the Soviet Union and good relations with it. The movement mostly presented its demands and propaganda in a local communist newspaper, *Pohjan Voima* ("Northern Power"), which often had wide coverage of the peasant question. The representatives of the movement, mostly communists, also went to express their wishes to the government and to parliamentary groups.

In spring 1929 the movement was quiet for a few months. At the background there were, however, forces which soon gave new impetus to it. In the late winter of 1929 an anti-fascist congress held in Berlin decided to arrange an international peasant congress in Berlin at the beginning of the following year. There had already been some talk about arranging it during the conference, in Moscow in 1927 but for some reason it was not held. The Comintern and the Krestintern, which was already dying, were both behind the arrangements. It is worth noticing that the arrangement of the congress was an essential part of the Comintern's 'third phase' tactics, which required that the peasants in capitalist countries begin to stir and come closer to the revolutionary working class. Therefore this kind of growing radicalism had to be coordinated on an international scale.

It is obvious that the FCP's leaders also knew the preparations and goals of the Berlin congress. The FCP's leaders were ready to follow the 'third phase' tactics in every detail, but the leaders of the public communist movement and the masses had their doubts. Although in the summer of 1929 Kullervo Manner and Hanna Malm, who had moved to Stockholm to direct party matters, tried to demand the application of "the attack theory", they were not totally successful. Towards the end of 1929 the communist movement was creaking at its joints, due to severe quarrels.

The development of the Ostrobothnian Famine movement in a more revolutionary direction was an essential part of the new tactics. Kullervo Manner emphasized that the movement had to act against the prevailing system. It was manifest that the famine movement was being integrated in the general European committee movement which already existed in eastern and central Europe (e.g. in Germany, Bulgaria, Poland, etc.) and which was planned to be centred in Berlin. In Finnish communist newspapers some articles appeared at the end of 1929 which reported on the preparations and purposes of the peasant congress in Berlin. Finnish peasants were called upon to attend as well. In some places candidates were even elected representatives to the coming congress. It is clear that communist manipulators were working on this, because indebted smallholders without any knowledge of international politics had hardly any idea of what was going on.

In February 1930 there was a meeting in Oulu where representatives were elected to the peasant congress in Berlin. At the same time the organization of the movement was changed to be in line with international practice. Now there was only talk about peasant committees, which were led by the Peasant Committee of Oulu county (*Oulun läänin Talonpoikaiskomitea*). It was under an obligation to keep contact with Berlin.

The representatives of the Ostrobothnian Famine movement, which was turning into a mere committee movement, took part in the Berlin peasant congress in March 1930, where the European Peasant Committee was elected to lead the international revolutionary peasant movement.

The Finnish authorities were surprised that someone called Antti Tammi, who had earlier performed prominently at the Oulu meeting, had spoken for the Finns on the occasion. It was not publicly known yet that behind this pseudonym was Yrjö Leino, who had become a leading specialist on practical measures in the peasant question.

After the Finnish representatives came home, a national peasant meeting was soon held in Helsinki where the organization of the movement was confirmed to be in line with the practice recommended by the European peasant Committee. The movement was led by the Peasant Committee of Oulu county, under whose authority other peasant committees were supposed to be founded in each county. The primary local committees would have continued as before. At this stage the decision made sometime earlier on the publication of a special newspaper intended for peasants was officially accepted.

Plans could not be completed because towards the end of 1929 a right-wing radical movement (the Lapua movement) began and pretty soon trampled on the communist movement. Communists who had to fight for their survival had not enough energy to develop the committee movement. On the whole, the movement remained a fairly local and small protest movement on which the communists had, however, a considerable effect. Some committees were founded outside northern Finland (Oulu county), and many of those committees might also have remained mere paper committees.

* * *

The FCP's attitude towards the Lapua movement was naturally negative. According to the communists, the Lapua movement served big business. It was raised by anti-revolutionary forces which tried in this way to push the burdens of the worsening famine on to workers' and poor peasants' shoulders. Although the Lapua movement was in its social structure based on the peasants, the communists thought that the direction pursued was determined by others. In their lack of judgement, the peasants had been harnessed in the interest of the bourgeoisie.

The FCP interpreted the Lapua movement from an economic point of view. The movement was a result of the difficulties of the capitalist system. The bourgeoisie, threatened by collapse, clutched at its last "weapon", fascism. This fitted well the pattern of the "third phase" analysis made by the Comintern. The non-socialists managed to manipulate farm-owners (kulaks) to participate and then make everything look like a spontaneous people's movement which was supposedly led by peasants. As the Lapua movement was a so-called kulak movement in its social structure, it was by nature the enemy of the proletariat and the ally of the bourgeoisie.

The leaders of the FCP considered that the quick surrender of the communist movement before the Lapua movement was due to excessive favouring of the public movement and the old "social-democratic remnants" in the communist movement. The underground organization

was not developed, although that would have been essential. Some pointed out that the reason for the surrender was also the neglect of the peasant question and the weak support for the underground party in the countryside.

In 1930 the leaders of the FCP considered that there was a struggle between the proletariat and the bourgeoisie about which of them could have a greater influence among the poor peasants. The non-socialists had managed to develop the Lapua movement, but not all levels of the country people joined it. It was the communists' aim to try and get the rest involved. In the beginning of the 1930's the main question for the FCP was how the Lapua movement was to be opposed and how the crisis within the party itself was to be overcome. The peasant question played an essential role in all this.

This was not an easy task for the leaders of the FCP. There had always been varied opinions in the communist movement. So was the case now, too. Some grew totally passive, some were ready to practise terrorism. These radicals regarded the situation as revolutionary and were therefore ready for direct action.

Although the Finnish authorities thought that the leaders of the FCP were to a certain extent ready for some kind of revenge because of the Lapua movement, the party disapproved of terrorism. By condemning radical activities the leaders of the FCP emphasized the significance of group movements according to the guidelines given by the Comintern. In the FCP's opinion the radicals had totally forgotten the peasants, whose union with the proletariat was an essential prerequisite for a successful struggle. The Comintern also asked them to pay special attention to the countryside, where the situation grew worse and worse every day.

Despite the FCP's bad position, the difficulties in the countryside gave new hope to the communist strategists. In the grip of famine peasants started to break away from the Lapua movement and become more restless in the beginning of 1931. Depression meetings were held in different parts of the country, where the Depression movement men and the authorities met face to face. This made the authorities nervous. Although the first to stir were the prosperous areas in southern Finland, the communists regarded it as a sort of turning to the left. The FCP did not, however, trust the first Depression movements (the Loimaa movement, the Economic Depression Resistance League, the Kalajoki Valley Depression movement and the Provinces' movement), but regarded them as "capitalist tools", for their programmes had anti-working-class demands, and two university men (Prof. Yrjö Jahnnson, and docent V. F. Johanson) had a fairly strong influence on their "ideology". Besides, some former Lapua men had quite a lot of power, especially in the Provinces' movement.

According to the FCP interpretation, the bourgeoisie tried in the Mäntsälä Riot (1932) to divert the peasants' attention once again away from the Depression and direct them to a provocative expedition against

the Soviet Union. The peasants' restlessness was too dangerous. However, the peasants could not be persuaded to join; therefore the riot was soon quelled.

The FCP itself could not react to this rebellion much, except by making a few pronouncements. Within the party there were speculations about the riot leading to internal warfare and revolutionists using the struggles within the bourgeoisie to gain a victory. The plenary session of the FCP's Central Committee condemned these analyses as false.

The leaders of the FCP thought that "bourgeois movements" could not help peasants. They had to organize their own Depression movement together with the workers and to oppose the authorities. The final victory would only be gained by revolution, not by respites in debt nor by stopping enforced sales. Because the Comintern also encouraged the secret party to pay special attention to the poor peasants' restlessness, the FCP began to organize a special Depression movement for smallholders in 1931.

The idea was not new. In the early 1920's it was of current interest to establish a movement for "working peasants". The FCP's party conference in 1931 decided to develop a left-wing Depression movement for smallholders in all the FCP's seven districts. The question drew special attention, which was also shown by the fact that this was a test case whose development was followed.

The FCP's Oulu district had already started to organize a Depression movement before the party conference. It was possible because in this district in northern Finland there had recently been an active Ostrobothnian Famine movement, which had prepared the ground. As its organizer the FCP's Oulu district had then a person (Jalmari Mäkinen) who had at one time been establishing connections with Matti Läheniemi and who also understood the significance of the peasant question. On his initiative the district committee sent its first 'scouts' to Muhos in the beginning of 1931 to find out whether it was possible to raise a Depression movement there.

After initial difficulties the Depression movement was born towards the end of 1931. However, it took time before the communists could be sure that the movement was firmly in their control and that it could function safely. This seems to have become certain only in early 1932 when Väinö Mustonen, the leader of the local smallholders, was persuaded to become the leader of the movement. He agreed to cooperate with Yrjö Leino, the FCP's organizer, who visited Muhos at that time. One of Mustonen's tasks was to edit under his own name a newspaper directed to peasants. Leino gave some money and manuscripts for this purpose on this first occasion.

The movement was organized in a similar way as the other Depression movements, i.e. through broadly-based Commissions. The 'Central Commission of the Depression Commissions' (*Pulatoimikuntien Kes-kustoimikunta*) was the leading body, which presumably was planned to be the umbrella organization for the Depression commissions in the whole country.

The pompous title suggested it, too. The forces behind the scenes in the Muhos Depression movement (*Muhoksen pulaliike*) did not manage to achieve their goals, for it remained quite small.

Although the organization of the Muhos Depression movement was based on commissions, it was only a variant of the principles of the Ostrobothnian Famine movement. The Muhos movement was largely based on a Famine movement, and it was in fact a committee-type Communist-led movement. The talk about commissions was mere camouflage.

Attempts at expansion were of special interest in this movement. When in the summer of 1932 the worst conflict between the authorities and the Depression movement men took place in Nivala, the Nivala Depression Skirmish (*Nivalan pulakapina*) the forces behind the Muhos movement tried to expand their activities towards the east, i.e. Kainuu, Savo and Carelia, and to combine the Kalajoki Valley Depression movement with the Muhos Depression movement. This did not, however, succeed.

In the summer of 1932 the communists had, doubtless, some reason for satisfaction. Although the FCP had not been able to react to the Mäntsälä Riot in the late winter of the same year and had no effect on the Nivala Depression Skirmish, there were, however, some sort of left-wing activities under communist influence germinating in those areas amongst the smallholders. Maybe morale was raised by the fact that even the representative of the Comintern noted the FCP's achievements amongst the Depression movements in Northern Finland.

The FCP did not manage to take advantage of the situation. Although the plenary session of the FCP's Central Committee in 1932 and the plenary session of the Comintern's executive committee in 1932 considered that the FCP had overcome its crisis and that its grip on the masses was improving, this was not the case. This estimate of the situation was too optimistic. The arrests made by the authorities broke the organization of the secret party every now and then, and the crisis in the party continued – in fact, grew deeper – later on. The FCP only got out of the difficulties which began during the Lapua movement after the Second World War.

It is worth noticing that this movement also had sympathizers beyond the north-west border in Sweden. The movement started in Kolari, in the vicinity of the border, from where the local communists took the message to the communists in Northern Sweden. The communists in northern Sweden and Finland had always cooperated with each other, and there was no hindrance to this now either. A representative from Pajala, perhaps the reddest commune in Northern Sweden, came to the national Depression meeting in Muhos (1936), and the communists in northern Sweden sold *Kansan Pula* ("The People's Depression") in their home district.

Kansan Pula, the movement's organ, was under the FCP's full control. This newspaper could not have been published without the FCP's

money. It was obviously started to put into practice the decision made during the final stage of the Ostrobothnian Famine movement. The "soul" of the newspaper and the whole movement was Yrjö Leino, who often visited Muhos in order to bring money and manuscripts. When Leino was arrested at the end of 1934, Toivo I. Sormunen, the former reporter of *Pohjan Voima*, succeeded Leino and became the ghost editor and the political adviser of the movement. He had already taken part in the Ostrobothnian Famine movement.

Kansan Pula was a tiny newspaper, even more insignificant than *Talonpojan Sanomat*. The Agrarian Union and the prevailing system were also heavily attacked in it. Through strict control the tone of writing was toned down in a suitable manner in order to prevent the suppression of the newspaper. *Kansan Pula* was perhaps the FCP's only public newspaper within the period of 1932–36, because its newspapers were forbidden in 1930, and the communists had not managed to found new ones despite several attempts.

The Muhos Depression movement took part in the general elections in 1933 and 1936, but its candidates did not get more than a couple of hundred votes. None were elected. Support for the movement was strongest in Muhos and in the neighbouring municipalities in northern Finland. It is obvious that many people who had earlier voted for communists had now given their support to the movement, for the communists in northern Finland clearly went over to vote for the social-democrats as late as the 1939 general election.

During the time of popular front tactics the propaganda of the Depression movement clearly contained slogans of the popular front. The movement announced that it was fighting against war and fascism. The authorities' assumptions that the movement was the most dangerous phenomenon from the point of view of state security were exaggerated at that stage. In fact, the FCP was going to abandon the whole movement, which had not fulfilled expectations. The FCP's attention began to turn to the Kalajoki Valley Depression movement and the Finnish Smallholders' Party; the Muhos movement joined these two at the end of 1936.

The Kalajoki Valley movement is in some respects even more interesting than the Muhos Depression movement. It was born in the area where communist support had always been fairly meagre. The area had a 'white' past. The birthplace of this movement was a stronghold of the Agrarian Union. But as the Depression deepened and the local leaders of the Agrarian Union (e.g. Kyösti Kallio) did not understand those in distress well enough, bitterness grew against the Union. Although the leaders of the Depression movement men had for a long time affirmed their loyalty to the Agrarian Union, now people started to talk about the importance of their own Depression Party.

In June 1932 the situation developed to the point of explosion as the Depression movement men and the authorities came to blows at the railway station in Nivala. The authorities accused the men of revolt;

therefore they closed ranks. The situation became threatening and an armed conflict was near. Before anything happened the main group of the Depression movement men surrendered to the police. Some of the men escaped to the nearby woods, but they soon gave themselves up.

The FCP took no part whatsoever in the events. At first the communists even thought that this was again a similar 'kulak riot' as in Mäntsälä in the winter. But when it became evident that now farm-owners in difficulties were on the move, together with smallholders and other humble folk, the communists' attitude changed. The FCP was hopelessly late. The skirmish was over when the FCP started to make propaganda in support of the Depression men.

While the Agrarian Union understood the motives of the rebels, the FCP went even further to incite the rebels to expand their activities. The communists thought that the revolt had failed because the FCP was not in charge of it and because the workers had not supported it. Because a military contingent was sent to Nivala, the communists took the pains of duplicating by primitive means leaflets for soldiers where they warned the soldiers against shooting at peasants who were involved. The soldiers were asked to join the peasants and to overthrow the exploitative society. Similarly, the local underground communist newspaper published "the peasants' letter" where the soldiers were reminded that the rebels in Nivala were no fascists. If the people were beginning to stir again and more soldiers were sent to suppress the risings, then the guns should be turned against the fascist officers, and the ordinary soldiers would have to join the peasants.

The communists made a great deal of propaganda out of the Nivala events, especially because Kyösti Kallio, the speaker of the Parliament, who had not agreed with the demands presented by Depression men, happened to be a member of the Agrarian Union. In addition to this the communists also started an active infiltration into the movement. The FCP's Kemi District Committee decided soon after the skirmish to send its representative to contact the Depression men. Before long there were more and more left-wing elements to be seen in the ranks of the Depression men, and the authorities had reasons even to arrest some of these.

When the people's party which was founded after the Depression skirmish took part in the 1933 general election, the communists did not manage to get accepted on the lists of the party, despite their attempts. Nevertheless, some people who had earlier voted for communists gave their support to this small party. This was mentioned by Antti Hyvönen, who gave an opening speech on the peasant question at the plenary session of the FCP's Central Committee in 1933. In the same speech he demanded more attention be paid than before to the people's party and required infiltration into its local divisions. Although there could have been a few communists on the local divisions of the party, they held no decision-making posts. The FCP's influence on this party was not very strong.

* * *

In 1929 the Finnish Smallholders' Party was founded, towards which the communists had at first a totally negative attitude. The communists had no effect at all on the birth of this party. It had also badly got in the way of the Ostrobothnian Famine movement, which was active at that time. In the 1930 general election this party received support, however, from people who had earlier voted for communists. This was especially the case in the countryside in northern Finland.

Although the authorities suspected that the communists had an effect on the Finnish Smallholders' Party, there was no real reason for suspicion. In the ranks there were some people who had belonged to communist organizations and voted for communists, but they had no influence on the party line.

The FCP's attitude towards the Finnish Smallholders' Party started to change in the mid-1930's. The communists' aim was to create a united smallholders' movement. The smallholders thought it best to combine their forces, too. As a result of all this, the Finnish Smallholders' Party, the People's Party and the Muhos Depression movement joined to form the Smallholders' and peasant people's Party (*pienviljelijäin ja maalaiskansan puolue*) at the end of 1936. The credit for this event cannot, of course, be given to the communists, although one of the FCP's goals was achieved in it. The communists only had to get the new party under their control.

The communists got a chance to gain power in the new party, because the Muhos Depression movement brought left-wing smallholders into the new party. Needless to say, there had been left-wing people in the other parties involved, too. The leaders of the party were very eager to criticize the social system at the end of the 1930's and to make frequently use of popular front tactics, which naturally pleased the communists.

The FCP had hardly any influence on the Smallholders' and peasant people's party although its opponents argued so. From society's point of view, the harsh criticism presented by the new party was, of course, a worrying state of affairs, and therefore the government suppressed the party newspapers just before the Winter War. Although Eino Yliruusi, the party leader, was later on arrested and charged during the Continuation War, no evidence could be found that communists had financed the party newspaper nor that Yliruusi had been a spy for the Soviet Union.

* * *

Thus there were two phases in the FCP's attitude to the peasant question. In the first phase they discussed how conditions in the countryside, agricultural production and the status of peasants should be arranged during the revolution and in the future "Soviet Finland". This was a result of the belief that the revolution would soon take place. In addition, Soviet Russia and socialist classics were taken for a model. But when no revolution came and the international communist movement started to emphasize the meaning of countryside allies, the peasant question was

discussed from a new point of view. The essential point was how the poor peasants could help bring about the revolution. The peasant question became a question of alliance.

The FCP had several experts on the peasant question during the period discussed in this study (1918–39). There were both theorists (e.g. Kullervo Manner, Kalle Lepola, Kalle Kulmala, Antti Hyvönen) and men of action (e.g. Santeri Mäkelä, Antti Ojala, Jalmari Mäkinen, Yrjö Leino and Toivo Sormunen).

As a whole, the Comintern line was followed in the peasant question and they were keen to watch how things were carried out elsewhere. However, the FCP and the public communist movement did not always have similar opinions about matters.

The FCP had a rather strong influence on three smallholders' movements in 1918–1939:

- 1) the peasant people's party (1927–29)
- 2) the Ostrobothnian Famine movement (1928–30)
- 3) the Muhos Depression movement (1931–36)

It also had some sort of connection with the Finnish Smallholders' Party, the people's party and the Smallholders' and Peasant People's Party, but in their case it would be too bold to talk about 'influence'. All these movements were related to smallholders and were born in eastern or northern Finland. Those movements under communist influence were born in areas where the Agrarian Union and the communists had supporters and where the FCP's organization was good. The communists had no influence whatsoever in the prosperous areas where the movements were in social structure different from smallholders' movements. The communists only accepted smallholders, farm-workers and small farmers who belonged to the proletariat in the countryside as candidates for alliance.

Those movements on which the communists had an effect remained small. Generally speaking, the protest movements between the World Wars were weak, except the Lapua movement. Those who took part in general elections had 1 to 3 representatives at the most. The Agrarian Union had 50 to 60 representatives during the same period. In other countries (e.g. Germany, Poland) the peasant movements supported by communists were of a totally different size from those in Finland.

Why didn't the FCP have better success in the countryside? The communists had fairly good support in the general election in the 1920's in eastern and northern Finland, and in the north the organization of the secret party was the strongest. But the communists hardly achieved their goals in any field of action. No important revolts were instigated.

The reasons behind the weakness of the communist movement must be looked for elsewhere, both in internal and external factors. Firstly, the communist movement was extremely bureaucratic, which complicated its actions and usually made the situation look different in Moscow and in Finland. Also, constant quarrels weakened the movement. In the countryside the lack of success was naturally due to

the fact that not everybody considered the peasant question important. Neither was the countryside especially receptive to communism. All new ideas, revolution in particular, were regarded with suspicion. Patriotism, deeply rooted in the countryside, and the civil guard system (*suojeluskuntalaitos*) caused real difficulties for the communist organizers.

Besides the civil guard system, the Lapua movement weakened the communists' chances. Due to the Lapua movement, the communist movement was at an ebb at the time when there were the best possible objective conditions for an uprising because of the economic depression. Internal quarrels also had some effect on activities then.

When discussing the difficulties of the communist movement, *EK-VALPO*, whose purpose was to reveal all conspiracies, cannot be forgotten. It was characterized by preventive action. *EK-VALPO* collected plenty of information about communists and smashed the FCP's secret printing presses and its organization when it was necessary from the point of view of state security. During the Depression in the 1930's *EK* broke the FCP's organization several times in eastern and northern Finland and thus prevented the communist movement from expanding and gaining more strength in those areas where there were potential allies for communists (smallholder-lumberjacks).

Henkilöhakemisto*

Aakko, Ville, 300, 305
Aaltonen, Aimo, 110
Aaltonen, Arvo, 245, 298, 305–306, 388n, 405n
Aitamurto, Eino, 215, 219, 224, 228, 231, 239, 242, 244, 249–250, 394n, 405n
Alakokkare, Leo, 171, 379n
Alkio, Santeri, 104, 108
Ameë, Jalmari, 298, 299
Antikainen, Toivo, 170, 221–222, 234, 379n
Anttonen, Pekka, 367n
Apaja, Aulis, 244, 388n
Arola, Herman, 300
Arponen, Pekka, 117
Autio, Ville, 259, 398–399n
Buharin, Nikolai, 75, 99, 164
Crispien, 356n
Dahlström, Saima, 290
Dimitrov, G, 236, 391n
Dombal, Thomas, 53–54, 68, 357n
Donner, Kai, 182
Eklund, J, 134
Elfing, Rikhard, 152
Engels, Friedrich, 49, 314–315
Erkko, Elias, 307–308
Evä, Mikko, 73
Finne, Jalmari, 203
Friman, Toivo, 268
Gebhard, Hannes, 286
Gylling, Edvard, 24, 96, 186, 317, 392n
Haanpää, Pentti, 43
Haanpää, Pentti Vilho, 299
Haapanen, Jussi, 278

* n:llä merkityt viitteissä

Haapanen, K. A, 214
Haapanen, Matti, 152
Haapaniemi, Herman, 186
Hackzell, A, 311
Halder, F. 307
Harmaala, Juho, 393n
Hautala, Yrjö, 275, 278, 280, 396–397n
Heikka, Isak, 148, 150–152, 376n
Heikkilä, Kauko, 110, 387n
Heikkinen, Edvard, 154
Heikkinen, Pekka Viktor, 270, 272, 399n
Henttunen, Eero, 224, 251, 299, 405n
Hermansson, Gösta, 394n
Herttua, Vihtori, 182
Hirsikoski, Niilo, 300
Hirvola, August, 115
Hitler, Adolf, 236, 239
Holsti, Rudolf, 307–308, 311
Honkanen, Vilho (Ville), 118, 140, 164–170
Horneman, Matti, 377n
Huhta, Matti, 100
Huovinen, J, 38, 143
Hurme, K, 115
Huurre, Ferdinand, 150–152, 159, 171–173, 176, 179, 375–376n
Hyrkäs, Perttu, 224, 251–252
Hyvärinen, Heikki, 151, 160–161, 172, 179, 376–377n
Hyvönen, Aleks, 376n
Hyvönen, Antti, 92, 96, 206, 220–221, 234, 245, 269, 281–283, 288,
317, 359n, 368n, 387n, 392n, 407n
Hyryläinen, Matti, 224
Häikiö, Impi, 386n
Häikiö, Pekka, 377n
Iivonen, Matti, 132
Jahnsson, Yrjö, 103, 192, 194, 197–198, 217–218
Jartsev, Boris, 310–312
Johanson, V. F, 197–198, 237, 277–279, 396n, 400n
Joki-Hollanti, Oskari, 299
Junkkari, Antti, 119, 370n
Jutila, K. T, 302
Juusela, M. E, 290, 298–299, 305
Järvenpää, Mooses, 298–299
Järvimäki, Kalle, 131, 135, 373n
Järvinen, Anton Henrik, 18, 112, 115–118, 129, 134, 141, 317, 371n
Jääskelä, Yrjö, 19, 388n, 393n
Kaija, Matti, 366n
Kainulainen, Ruupert, 124, 371n
Kallinen, Elma, 386n

Kallio, Jaakko, 255
Kallio, Kyösti, 64, 81, 195, 253, 256, 265, 271–272, 326, 344, 396n, 401n
Kangas, Lauri, 148
Kantola, Lauri, 377n
Kares, K. R., 182, 266
Karhu, Aate, 152, 376n
Karhu, Jaakko, 159
Karppanen, J. H., 299
Karppinen, Erkki, 152
Karppinen, Heikki, 393n
Karvonen, Juho, 172
Karvonen, Toivo, 375n, 404n
Kauppinen, Matti, 367n
Kaura, Siimon, 300
Kautsky, Karl, 314–315
Kelho, A., 172
Kempainen, Antti, 113, 115, 117, 124, 126, 128, 130, 132, 135, 139,
300, 368n, 370n, 372–373n, 402n
Kempainen, Juho, 368n
Keränen, Antti, 373n
Keskitalo, J. Y., 150–151, 160–161, 172, 179, 376n
Keskitalo, Martti, 242
Kesti, Yrjö Henrik, 211, 217, 219, 230, 286, 291, 300, 406n
Kivari, Alarik, 148
Kivi, Jaakko, 18, 108, 118, 123, 141, 359–360n
Kivilahti, Kaarlo, 100
Kivimäki, T. M., 199, 302
Kivioja, Jaakko, 255, 259
Klemetti, Helmi, 389n
Klemetti, Leevi, 212, 386n
Koivisto, Iivari, 182
Koivuranta, Janne, 115
Kokko, A., 376n
Kokko, Emil, 242, 388n, 393–394n
Kokko, Heikki, 377n
Kokko, Yrjö, 300
Kolarov, Vasili, 55
Konttila, Kustaa, 393n
Korhonen, Kalle Kusti, 389n
Korsimo, Arvo, 193, 196
Kortelainen, Edvard, 299, 305
Kortti, V., 376n
Kosola, Vihtori, 181–182, 188
Kosunen, Juho Emil, 213–214, 386n, 389n
Kourula, E., 366n
Koutonen, Juho (Johannes), 255, 259, 265, 273, 278, 395n, 397n, 400n
Kuivala, Jaakko, 150, 376n

Kulmala, Kalle, 79, 363n, 377n
Kumpu, J. E, 305, 406n
Kuorikoski, Yrjö, 298
Kurikka, Matti, 365n
Kuusela, Jalmari (Jallu), 148
Kuusinen, O. V, 21, 24, 58, 60–61, 75, 84–86, 124, 130, 134, 141,
164–165, 182, 184–187, 237, 239, 291, 317, 359n, 361n, 363n,
391–392n, 403n
Kyhälä, Kalle, 166, 178
Kähtävä, Nata, 299
Könönen, A, 374n
Laaksovirta, Aarne, 290
Laaksovirta, Einari, 98, 184, 207, 291, 317, 403n
Laamanen, Juho, 179, 212, 214–215, 219, 223–225, 234, 242, 251, 377n,
386n, 405n
Laamanen, Laura, 234, 386n
Laatikainen, Antti, 215
Lahdensuo, Jalo, 193
Laine, Kauno Emil, 212–214, 251, 385–386n, 391n
Lakkala, Eemeli, 226–228, 247, 389n
Lassila, Onni, 398n
Laukki, Leo, 73, 84
Laurikainen, Uno, 173, 380n
Lehtinen, J. K, 134, 182, 185–186
Lehto, E, 151
Letonmäki, Lauri, 60, 290, 305, 317
Lehtosaari, Jukka, 84
Leino, Yrjö, 112–113, 115–117, 124, 126, 131, 134, 137, 143, 148,
170–174, 176–177, 179, 218–219, 223–225, 229, 231, 237, 239, 244,
251, 317, 368n, 370–371n, 379–380n, 387n, 390n
Leinonen, Matti, 394n
Leinonen, Patrik, 300
Lenin, V. I, 19, 24, 49–50, 60, 314–315, 344, 359n
Lepistö, Aukusti, 244–245, 393n
Lepo, Juho, 374n
Lepola, Kalle, 59–60, 84, 154, 185, 317
Liedes, J, 148, 160, 376n
Liening, Elfriede, 13
Lindqvist, Hemming, 100
Linko, Iivo, 220, 206
Linna, Risto, 373n
Lohi, K. A, 254, 344
Lunkka, Martti, 300
Luoto, Kaarlo, 84–85
Luotonen, Huvi B, 157
Läheniemi, Matti, 102–103, 108, 112–114, 116–117, 119, 123–124,
126, 128, 130–135, 138–139, 246, 365–366n, 370–371n, 373n, 380n,
384n, 393n

Läheniemi, Veikko Matti, 124, 366n, 371n
Lämsä, Jaakko, 242, 394n
Malm, Hanna, 163–164, 168–170, 185, 359n
Manner, Kullervo, 24, 60, 64, 71–73, 87, 107, 124, 130, 139–140,
163–164, 166, 168–170, 181, 185, 187, 200, 316, 359n
Marjamäki, Frans, 299
Marttila, Heikki Eenokki, 300, 305
Marx, Karl, 24, 49, 314–315
Matero, Iisakki, 160–161, 378n
Mattila, Johan V, 65
Meronen, Juho, 109, 117, 132, 135–140, 373n
Mestserjakov, N, 357n
Mikojan, Anastas, 124, 136
Mitskevitch-Kapsukas, V, 186, 188, 206–207
Moilander, J. E, 148
Moilanen, Jahvetti, 65
Mustonen, Jussi, 219
Mustonen, Väinö A, 210, 214–215, 217–219, 224–225, 227–228, 231,
234, 237–239, 242, 244, 246, 248–249, 251, 299, 303, 305–306, 386n,
387n, 390–392n, 394n, 405n
Myllys, Mikko, 104, 366–367n
Mäkelä, Santeri, 51, 60, 69–70, 74, 317, 360n
Mäkeläinen, Heikki, 224, 251, 386n, 394n
Mäki, Jaakko, 59–60, 69
Mäkinen, Edvin, 171, 173–174, 178, 244, 379n, 388n, 393n
Mäkinen, Hannes, 281
Mäkinen, Jalmari, 109, 212–213, 317, 367n
Mörsky, Edvard, 112, 117, 132
Naukkarinen, Juho, 367n
Nenonen, Juho, 367n
Nevanlinna, Ernst, 192, 195
Niemelä, Heikki, 255, 395n
Niemi, Irja, 407n
Niskanen, Heikki, 255, 256, 258–259, 263, 273, 278–280, 300, 305,
397–399n, 400n, 406n
Nissinen, Eino, 386n
Nissinen, Erkki, 386n
Nuorteva, Kerttu, 309–311, 407n
Nuorteva, Santeri, 309
Oikarinen, Antti, 368n
Oinonen, A, 117
Ojala, Antti, 68–69, 129, 134, 141, 317, 359n, 370n, 374n, 390n
Ojaniemi, Emil (=Kokko Emil), 242
Oki (=Pekka Viktor Heikkinen), 270, 272–274
Oksa, Emil, 299
Oksala, A, 311
Oravakangas, Matti, 244

Oukka, Arvid, 224, 228, 231, 237, 239, 246, 249, 251–252, 306–307, 390n, 394n
Oulasmaa, Siiri, 286
Paasikivi, J. K., 192, 195, 311
Pajari, Matti, 367n
Pallari, Eino, 264, 267, 379n
Pankko, Ville, 250
Pantenburg, Vitalis, 308
Partanen, Onni, 132, 373n
Pehkonen, E. Y., 38, 105, 143, 161–162, 259, 262, 265, 271, 397n
Pekkala, Juho, 110
Pekkala, Mauno, 311
Pelkonen, Juho, 150
Pennanen, Matti, 119, 370n
Perheentupa, Erkki, 199, 384n
Perheentupa, Yrjö, 190
Perimova, Tatjana, 291
Pesola, Matti, 192–193, 195–196, 199, 203, 278, 400n
Pessi, Ville, 100, 398n
Pihkala, Martti, 41
Piirala, Armas, 234, 390n
Piironen, Heikki, 115
Pitkänen, Matti, 373n
Pitkänen, Mikko, 132
Pärmi, Nikke, 261, 270
Radek, Karl, 359n
Rahja, Eino, 73, 190–191
Rahja, Jukka, 60, 72, 84
Ramsay, Henrik, 311
Ranta, 68
Ranta, Antti, 151–152, 160, 170–172, 176, 376n
Rantakari, K. N., 192
Rantanen, Heikki, 299
Rasi, Jalmari, 12, 84, 88, 116, 123, 129–130, 134, 140, 143, 350n, 359–360n, 363n, 374n
Raudaskoski, Emmi, 398n
Raudaskoski, Niilo, 398n
Rautio, Antti, 400n
Rautio, Fredrik, 275, 400n
Rautio, Heino, 398n
Relander, L. Kr., 81
Repo, Juho, 114
Riekkö, Esko, 198–199, 203, 250, 290–291, 405n
Riihimäki, Antti, 176
Riipinen, Herman, 300
Rissanen, Johan Valter, 350n
Roiha, Juho, 104, 114–115, 374n

Roiha, Matti, 366n
Rosenberg, M, 148, 150, 152, 363n, 376n
Ruponen, J. V, 298–299
Ruuttunen, Sigfrid, 257–259, 263
Ryti, Risto, 182, 195
Rytinki, Eino, 286, 300, 406n
Rytky, Tapani, 299
Räsänen, Janne, 152, 160–161, 376n
Räsänen, Matti, 119–120, 366–367n, 370n
Rättyä, Mikko, 259
Saari, Juho, 299
Salmi, Eino, 51, 74
Salminen, J, 185
Saukkonen, Heikki, 367n
Savenius, Filemon, 148, 160
Savinainen, Juho, 365n
Savolainen, Matti, 366n
Seppänen, Matti, 374n
Serrati, G, 356n
Sihvo, Aarne, 384n
Sihvo, Sam, 124
Sihvonen, Rusko, 250–251
Siikanen, 350n
Sikiö, Robert, 367n
Sinkkonen, Sipro, 110, 114–115, 367n
Sipola, Heikki, 148, 152, 160–161, 171–172, 377n
Sirola, Leander, 300
Sirola, Yrjö, 73, 317, 360n
Soini, Alvar, 394n
Sormunen, Toivo Ilmari, 100, 148, 150–152, 160, 178, 224–225, 234,
248, 251, 298, 317, 361n, 375n, 379n, 385n, 388n, 390n, 392n,
404–405n
Sorvisto, Heino, 300, 305
Stalin, J. V, 19, 24, 52, 66, 164, 317, 398n
Stamboliiski, Alexander, 53
Ståhlberg, K. J, 307
Suhonen, V, 259, 263–264, 397n
Sunila, J. E, 195, 199, 344
Suomela, N. O, 250
Suomela, Setti, 376n
Suomi, Jussi, 397n
Suoniemi, Julius, 300
Svinhufvud, P. E, 208, 299
Syväluoma, Samppa, 299, 305
Syväys, Hannes, 217
Sänkiahho, Arvi, 148

Taavetti, Matti, 300
Tabell, Emil, 148, 181
Taimi, Adolf, 18, 134, 141, 374n
Taivainen, Tauno H, 350n, 388n
Talus, Erkki, 213
Tammi, Antti, 148, 171, 173, 176, 376n, 379–380n
Tanskanen, Sauli, 300
Tervonen, Antti, 104–105, 196–197, 366–367n
Tervonen, Matti, 114, 367n
Tikkanen, T, 374n
Timlin, A, 275, 300
Timonen, Akseli, 148, 150, 376n
Timonen, Antti, 376n
Tontti, Matti, 374n
Tuominen, Arvo Poika, 18, 111–112, 122–123, 129, 134, 141, 374n
Tuomioja, Erkki, 302
Tähti, Nikolai, 317
Uhlbäck, Jaakko, 300
Ukkola, Matti, 215
Uksila, Matti, 215
Urpilainen, Sina, 148
Uusitalo, Nelma, 228, 234
Vahlgren, Bertel, 258
Vainio, Ville, 79
Vala, Erkki, 309
Wallenius, K. M, 183, 203, 205
Valtonen, F. J, 154
Vanhatalo, Juho, 132
Vesala, A, 151
Westerlund, J, 176
Vilmi, Otto, 84, 359n
Wilska, Juho, 114–115, 366–367n
Wilska, Matti, 114
Wright, A, 110
Vuokila, Karl Konstantin (Konsta), 79, 280, 400n
Wuolijoki, Hella, 309, 311, 407n
Vuorela, Toivo, 108
Vuori, Jaska, 386n
Vuorio, Väinö, 112, 141
Väisänen, Matti, 84, 152
Välläri, Niilo, 84, 316
Väre, Niilo, 306, 375n, 385n, 389n, 404n
Väre, Urho, 150, 178, 376n
Väyrynen, Aapeli, 399n
Zinovjev, G, 64, 141, 356n

Yliruusi, Eino, 194–195, 233, 284–285, 290–291, 298–299, 301,
305–313, 402n, 407n
Yliruusi, Lauri, 306